ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי

שער שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

סוף זמן קידוש לבנה: יום שלישי בערב, י"ד אדר א'

אגרות קודש

ב"ה, ב' אדר, תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

חבר פעילי המחנה התורתי, ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

נעם לי לשמוע הרצאת באי-כוח שלכם בביקורם אצלי, הרצאה על דבר פרטי עבודת הפעילים באה"ק ת"ו וע"ד עבודתכם כאן.

ובמענה על בקשתכם להשתתף במכתב ברכה באסיפתכם שתתקיים ביום א' פ' ואתה תצוה . . זך כתית למאור, הבע"ל,

יהי רצון מהשי"ת, אשר חדורים תהיו מההכרה העמוקה הזכות והחובה שהעמיסה עליכם ההשגחה העליונה, בזַכותה אתכם לעמוד בקרן אורה זו תורה הזכות והחובה לעבוד לטובת החינוך הכשר של בני ובנות ישראל **בכל אתר ואתר**, ובפרט להיות לעזר לאחיכם באה"ק ת"ו לתקן הנהרסות ולהציל בני ובנות ישראל, וביחוד העולים החדשים, מחינוך של כפירה ר"ל, ולהכניסם תחת כנפי השכינה במוסדות כשרים של תורה ביראת שמים.

בתכנית עבודתכם בטח נכנס גם התפקיד לעסוק בתעמולה, הן בין הנוער והן בין ההורים, אשר כל אחד ואחת מבני ובנות ישראל, בלי יוצא מן הכלל, יתחנכו על ברכי התורה על טהרת הקדש. וכבר אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע: חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם.

ויהי נועם ה' עליכם ומעשי ידיכם, להרבות חיל בעבודתכם להחזקת והפצת רוח התורה והחינוך הכשר בפעולות ממשיות ובמסירות הנכונה. ובגלל זה ישלח לכם השי"ת ברכה והצלחה בעניניכם הפרטיים, בלימוד התורה ביראת שמים ובלַמדה, לשמור ולעשות, ולהאיר את סביבתכם באור תורה ומאור שבתורה.

בברכת הצלחה.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה בלילה ההוא
שבת פרשת צו, ט״ז אדר שני, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) ר״ד יום ה׳, ט״ז אדר ראשון ה׳תשי״א ..... כג

ה) שיחת ש״פ תשא,
י״ח אדר ראשון, התשכ״ה ..... כה

ו) משיחות לילות ג׳, ד, ה׳ ועש״ק ויום ש״ק פ׳
כי תשא, י״ד-י״ח אדר ראשון ה׳תשנ״ב .....לה

ז) לקוטי-שיחות פרשת תשא כרך טז, ג ..... מו

ח) לקוטי-שיחות פרשת תשא כרך טז, ד ..... נ

ט) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... נו

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת תשא.....נז

יא) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת תשא..... נח

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת תשא..... קד

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת תשא..... קה

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת תשא .....קיג

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קטז

שיעורי רמב״ם

טז) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת תשא .....קיט

יז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת תשא..... קעט

יח) – ספר המצוות, לשבוע פרשת תשא ..... קצד

יט) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק טז, נחמיה פרק יב .....קצז

כ) משניות – מסכת פאה
ביאור קהתי..... קצט

כא) עין יעקב מסכת יומא .....רח

כב) מסכת חגיגה עם ביאורים
מדף ד עד דף י ..... רי

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רלח

כד) שולחן ערוך הלכות עירובין
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רלח

כה) תורה אור ביאור ד״ה ״יביאו לבוש מלכות״
אדמו״ר הזקן .....רמא

כו) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רמה

כז) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רמז

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רמח

כט) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב..... רנ

ל) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ.....רנא

לא) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ..... רנד

לב) ספר הזכרונות פרק צו.....רנו

לג) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... רנט

לד) חומש לקריאה בציבור .....רסא

לה) קריאת התורה למנחת שבת-קודש.....רסט

לו) לוח זמנים לשבוע פרשת תשא ..... ער

לז) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת צו, ט"ז אדר־שני, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

1 **בַּלַּיְלָה**[1] הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ[2], וְנִתְבָּאֵר לְעֵיל בַּמַּאֲמָר
2 לְעֵיל בַּמַּאֲמָר שֶׁל פּוּרִים (מְיוּסָד עַל
3 מַאֲמַר כ"ק מו"ח אַדְמו"ר[3]) טַעַם הַמִּנְהָג[4]
4 שֶׁמִּ"בַּלַּיְלָה הַהוּא" צָרִיךְ הַגִּבְּיהַּ קוֹלוֹ
5 בִּקְרִיאָתוֹ, לְפִי שֶׁזֶּהוּ עִיקַר הַנֵּס, הַיְנוּ שֶׁתָּקְפוֹ שֶׁל
6 נֵס הִתְבַּטֵּא בְּכָךְ שֶׁ"בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת
7 הַמֶּלֶךְ"[5], מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם[6], דְּאַף שֶׁהָיָה אָז מַעֲמָד
8 וּמַצָּב שֶׁל לַיְלָה, שֶׁהוּא זְמַן שֵׁינָה, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת
9 עִנְיַן הַגָּלוּת, אֲנִי יְשֵׁנָה[7] בְּגָלוּתָא[8], וְלֹא עוֹד אֶלָּא
10 שֶׁהַלַּיְלָה גּוּפָא הָיָה בְּאוֹפֶן דְּ"לַיְלָה הַהוּא",
11 שֶׁמּוֹרֶה עַל תַּכְלִית הַהֶעְלֵם, "הַסְתֵּר אַסְתִּיר"[9]
12 (הֶסְתֵּר כָּפוּל), מִכָּל־מָקוֹם "נָדְדָה שְׁנַת מַלְכּוֹ שֶׁל
13 עוֹלָם".

14 ב) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר כְּלָלוּת עִנְיַן הַלַּיְלָה
15 שֶׁהוּא זְמַן הַשֵּׁינָה, כְּפִי שֶׁהוּא בְּנוֹגֵעַ
16 לַעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה כֵּן גַּם
17 לְמַעְלָה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה גַּם בִּשְׁעַת הַשֵּׁינָה
18 יֶשְׁנָם כָּל הָאֲבָרִים בִּשְׁלֵמוּת, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ שִׁנּוּי
19 שֶׁנִּכָּר בְּעִיקָּר בָּעַיִן, שֶׁהָעַיִן הִיא סְגוּרָה וְאֵינָהּ
20 רוֹאָה, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הָאֹזֶן אֵינָהּ שׁוֹמַעַת כו'.
21 וְעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, דְּהִנֵּה כְּתִיב שְׁאוּ מָרוֹם
22 עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָּרָא אֵלֶּה[10], כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ
23 מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעוֹתֶיךָ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה[11],
24 וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְכָל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים דְּ"מָה
25 רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה"[12] וּ"מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה"[13],

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר במגילת אסתר:
2 **בַּלַּיְלָה**[1] **הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ**[2], **וְנִתְבָּאֵר לְעֵיל בַּמַּאֲמָר**
3 **שֶׁל פּוּרִים** במאמר החסידות שהרבי אמר בהתוועדות פורים בשנה זו,
4 תשכ"ה (**מְיוּסָד עַל מַאֲמַר כ"ק מו"ח אַדְמו"ר**[3] הרבי הריי"צ,
5 משנת ה'ש"ת) **טַעַם הַמִּנְהָג**[4]
6 **שֶׁמִּ"בַּלַּיְלָה הַהוּא" צָרִיךְ**
7 הקורא את המגילה **לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ**
8 **בִּקְרִיאָתוֹ, לְפִי שֶׁזֶּהוּ עִיקַר**
9 **הַנֵּס, הַיְנוּ שֶׁתָּקְפוֹ** התוקף והחוזק
10 **שֶׁל נֵס** ההצלה של עם ישראל
11 בפורים **הִתְבַּטֵּא בְּכָךְ שֶׁ"בַּלַּיְלָה**
12 **הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"**[5],
13 ולפי פשוטו מדובר על המלך
14 אחשורוש אבל לפי מדרשי חכמינו ז"ל
15 הכוונה ש'נדדה שנתו', כביכול, של
16 **מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם**[6] הקדוש־ברוך־
17 הוא, **דְּאַף שֶׁהָיָה אָז** בתקופה שבה
18 נגזרה גזירת המן והתרחש נס פורים
19 **מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל לַיְלָה,** המסמל
20 חושך, העלם והסתר, **שֶׁהוּא זְמַן**
21 **שֵׁינָה, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן**
22 **הַגָּלוּת** כאשר לא רואים אלוקות
23 בגלוי ועם ישראל נמצא במצב רוחני
24 ירוד, כמאמר חכמינו ז"ל על הפסוק
25 ב'שיר השירים' "אני ישנה ולבי ער"
26 **אֲנִי יְשֵׁנָה**[7] **בְּגָלוּתָא**[8], מצבם של
27 בני ישראל בעת הגלות נמשל למצבו
28 של אדם ישן, **וְלֹא עוֹד** בנוסף לכך
29 שהיה זמן של 'לילה' ו'שינה' **אֶלָּא**
30 **שֶׁהַלַּיְלָה גּוּפָא** עצמו **הָיָה**
31 **בְּאוֹפֶן דְּ"לַיְלָה הַהוּא",**
32 והביטוי "הוא" הוא לשון נסתר ('גוף
33 שלישי', בניגוד ל'גוף ראשון', "אתה",
34 שהוא לשון נוכח וענייננו גילוי)
35 **שֶׁמּוֹרֶה** עניין זה של לא רק "לילה"
36 אלא "בלילה ההוא" מורה, **עַל**
37 **תַּכְלִית הַהֶעְלֵם, "הַסְתֵּר**
38 **אַסְתִּיר"**[9] **(הֶסְתֵּר כָּפוּל),**
39 **מִכָּל־מָקוֹם** למרות המצב הרוחני
40 הכל־כך ירוד, **"נָדְדָה שְׁנַת מַלְכּוֹ**
41 **שֶׁל עוֹלָם"** והקדוש־ברוך־הוא 'ער', כביכול, להציל את בני ישראל מגזירת
42 המן, ולכן מפסוק זה מתחיל עיקרו ותקפו של הנס.
43 **ב) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְבָאֵר כְּלָלוּת עִנְיַן הַלַּיְלָה שֶׁהוּא זְמַן**
44 **הַשֵּׁינָה, כְּפִי שֶׁהוּא בְּנוֹגֵעַ לַעֲבוֹדַת הָאָדָם,** עבודת ה' הרוחנית
45 המוטלת על האדם **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה**
46 שהאדם כאן למטה במצב של 'שינה'
47 **נַעֲשֶׂה כֵּן גַּם לְמַעְלָה** וצריך
48 להביא לידי כך שיהיה למטה מצב של
49 עירנות וזה יפעל שגם למעלה יהיה
50 'נדדה שנת המלך' ולא מצב של שינה,
51 כפי שממשיך ומבאר.
52 **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה גַּם בִּשְׁעַת**
53 **הַשֵּׁינָה יֶשְׁנָם כָּל הָאֲבָרִים** של
54 האדם **בִּשְׁלֵמוּת** בדיוק כמו בשעה
55 שהאדם ער, **אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ שִׁנּוּי** ביחס
56 למצב שבו האדם ער **שֶׁנִּכָּר** השינוי
57 הזה **בְּעִיקָּר בָּעַיִן, שֶׁהָעַיִן** בעת
58 השינה **הִיא סְגוּרָה וְאֵינָהּ**
59 **רוֹאָה, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הָאֹזֶן** אף
60 שהיא קיימת בשלמות כמו בשעה
61 שהאדם ער, מכל־מקום האוזן **אֵינָהּ**
62 **שׁוֹמַעַת כו'. וְעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת**
63 **הָאָדָם, דְּהִנֵּה כְּתִיב שְׁאוּ**
64 **מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָּרָא**
65 **אֵלֶּה**[10], על האדם 'להביט' ולהתבונן
66 בשמים ולהבין מזה על הבורא, ומעין
67 זה נאמר בפסוק נוסף **כִּי אֶרְאֶה**
68 **שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעוֹתֶיךָ יָרֵחַ**
69 **וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה**[11] וגם
70 כאן תוכן הפסוק הוא שהאדם מביט
71 ומתבונן בשמים, בירח ובכוכבים
72 ורואה בהם את מי שכונן וברא אותם,
73 **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְכָל**
74 **פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים דְּ"מָה רַבּוּ**
75 **מַעֲשֶׂיךָ הְוָיְ"**[12] **וּ"מַה גָּדְלוּ**
76 **מַעֲשֶׂיךָ הְוָיְ"**[13], **וּפְרָטֵי**
77 **הָעִנְיָנִים דְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית כו'**
78 שההתבוננות בכל אלה מביאה את
79 האדם לידיעה והכרה באלוקות.
80 **וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[14]

---

1) מאמר זה הוא המשך למאמר (הא') דפורים, שהוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, וכולל כמה ענינים מהמאמר דחג הפורים שלא נכללו במאמר המוגה. 2) אסתר ו, א. 3) ד"ה בלילה ההוא ה'ש"ת (סה"מ ה'ש"ת ע' 5 ואילך). 4) מנהגי מהרי"ל - הובא במג"א לאו"ח סתר"צ סקי"ז. 5) ראה מגילה יט, א. וראה רד"ה חייב אינש תרפ"א (סה"מ תרפ"א ס"ע קעט ואילך. תש"ח ע' 107). 6) מגילה טו, סע"ב. יל"ש אסתר עה"פ (רמז תתרנז בתחלתו). 7) שה"ש ה, ב. 8) זח"ג צה, א. 9) וילך לא, יח. וראה חולין קלט, ב. 10) ישעי' מ, כו. 11) תהלים ח, ד. 12) שם קד, כד. 13) שם צב, ו.

ביאור בדרך אפשר

אֵיזֶהוּ חָכָם הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד ולפי פשוטו הכוונה שמי שמסוגל לדעת ולצפות את העתיד הרי הוא חכם, **וּכְפִירוּשׁ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן**[15] המבאר את משמעות דברי חכמינו ז"ל אלו לפי פנימיות הדברים, **שֶׁרוֹאֶה** החכם **כָּל דָּבָר** שקיים בעולם **אֵיךְ הוּא נוֹלָד** נוצר **וְנִתְהַוֶּה מֵאַיִן** לא־מציאות **לְיֵשׁ** מציאות קיימת **כו'**, ומזה הוא בא להכרה בבורא **וְהַיְנוּ שֶׁרוֹאֶה שֶׁיֵּשׁ "בַּעַל־הַבַּיִת לְבִירָה זוֹ"**[16] כפי שאמר אברהם אבינו כאשר 'הכיר את בוראו', **וּבְאוֹפֶן שֶׁהַבַּעֲלוּת** של הקדוש־ברוך־הוא על ה'בירה' העולם כולו, **הִיא לֹא רַק פַּעַם אַחַת**, לא מדובר על בעלות חד־פעמית **אֶלָּא בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע, כֵּיוָן שֶׁבְּרֶגַע זֶה** כל רגע ורגע מחדש **הֲרֵי הוּא** הקדוש־ברוך־הוא, 'בעל הבית' של העולם **מְהַוֶּה וּמְקַיֵּם וּמְחַיֶּה אוֹתוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ (כַּמְבֹאָר בְּ'שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה'**[17]**),** בספר התניא כיצד העובדה שהעולם נברא מ'אין' ל'יש' מחייבת שיתהווה ויקבל חיות כל רגע ורגע מחדש), **וְאִם־כֵּן** מאחר שהבעלות של הקדוש־ברוך־הוא על העולם מתחדשת בכל רגע ורגע, **הַבַּעֲלוּת הִיא בְּאוֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי** בתוספת תוקף וחוזק. **וְעַל־יְדֵי־זֶה** שהאדם מביט בבריאה ומתבונן בכך **נַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ עִנְיַן הַשְׁמִיעָה וְהַהֲבָנָה** והוא מגיע לידי הכרה פנימית **בְּנוֹגֵעַ לְתַכְלִית בְּרִיאָתוֹ בָּעוֹלָם, שֶׁ"אֲנִי לֹא נִבְרֵאתִי אֶלָּא לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנִי"**[18] ועניינו העיקרי והבלעדי הוא לעבוד את ה', **וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ** של הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁהָעוֹלָם יִהְיֶה מָכוֹן וְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ**[19], מקום שבו יהיה גילוי אלוקות והשראת השכינה **וְעִנְיָן זֶה** של השראת השכינה בעולם לאחר שהעולם הופך להיות מקום ראוי לכך **יָכוֹל לִהְיוֹת עַל־יְדֵי "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם"**[20], כדרשת חכמינו ז"ל על פסוק זה שבתחילתו נאמר "ועשו לי מקדש", ואם כן סיום הפסוק היה צריך להיות "ושכנתי בתוכו", לשון יחיד, וממה שנאמר "ושכנתי בתוכם" למדים שהכוונה להשראת השכינה, "ושכנתי", **בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל**[21], **שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה** כדי שכל אחד מישראל יהיה ראוי שתשרה בו השכינה **צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַחַיִּים** על האדם לחיות את חייו ולנהל אותם **עַל־פִּי הַתּוֹרָה וְקִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן** התוכן הכללי של **עֲבוֹדַת ה'** כפי שהעניין הכללי בא לידי ביטוי **בִּפְרָטֵי הָעִנְיָנִים דְּ"סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב** קיום מצוות־עשה זהירות מלעבור על מצוות לא־תעשה **בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם"**[22], **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם", וּבָזֶה** כאשר האדם פועל את השראת השכינה בעולם **הוּא מְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנוֹ** עובד את ה' **לְמַלֵּא וּלְהַשְׁלִים אֶת הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן** האלוקי **שֶׁהָעוֹלָם יִהְיֶה דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.**

וְזוֹהִי מילוי והשלמת הרצון העליון ל"דירה בתחתונים" הוא **כָּל תַּכְלִית** המטרה והכוונה של **בְּרִיאַת הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[23] שהקדוש־ברוך־הוא אומר **אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ וְאָדָם עָלֶיהָ בָּרָאתִי, וְהַיְנוּ** המשמעות הפנימית של הפסוק **שֶׁכָּל עִנְיַן עֲשִׂיַּת הָאָרֶץ הוּא בִּשְׁבִיל הָאָדָם**[24] שעליו מוטל למלא ולהשלים את כוונת הבריאה, **וְעִנְיַן הָאָדָם** ותכלית בריאתו **הוּא בִּשְׁבִיל "בָּרָאתִי" בְּגִימַטְרִיָּא תַּרְיַ"ג** שהוא מספר המצוות **(כַּמְבֹאָר בַּקַּבָּלָה וּבַחֲסִידוּת**[25]**)**, ללמדנו שתכלית בריאת האדם היא בשביל קיום המצוות.

---

14) תמיד לב, א. 15) תניא פמ"ג. 16) ראה ב"ר רפל"ט. 17) פ"א. 18) משנה וברייתא קידושין בסופה (ע"פ הגירסא בש"ס כת"י (אוסף כתבי־היד של תלמוד בבלי - ירושלים תשכ"ד). וכ"ה במלאכת שלמה למשניות קידושין שם. ועוד). 19) ראה תנחומא נשא טז. בחוקותי ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ. 20) תרומה כה, ח. 21) ראה ראשית חכמה שער האהבה פ"ו קרוב לתחילתו (ד"ה ושני פסוקים). של"ה סט, א. רא, א. לקו"ת נשא כ, סע"ב. 22) תהלים לד, טו. 23) ישעי' מה, יב. 24) ראה זח"א רה, ב. 25) ראה מקדש מלך לזהר שם. אוה"ת בראשית ח"ו תתרמד, ב. יתרו ע' א'. סה"מ תרצ"ו ע' 139. תרח"ץ ע' כה. אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' שכא (הועתק ב"היום יום" כב חשון). סה"ש תרפ"ז ע' 152. תרח"ץ ע' 255.

ביאור בדרך אפשר

וְעִנְיָן זֶה שתכלית הבריאה היא עבודת ה׳ בקיום המצוות **מְרוּמָז גַּם בְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[26] **״בְּרֵאשִׁית**[27] בריאת העולם עליה נאמר ׳בראשית ברא אלוקים׳ היא **בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל״** שנקראו ׳ראשית׳, **כו׳, דְּמַה שֶׁכָּתוּב**[27] **״בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ״, הֲרֵי זֶה כּוֹלֵל אֶת כָּל הַבְּרִיאָה, מֵהָעוֹלָמוֹת הָרוּחָנִיִּים הָעֶלְיוֹנִים עַד לְמַטָּה מַטָּה בַּשָּׁמַיִם וָאָרֶץ** הגשמיים **כִּפְשׁוּטָם, וְכוֹלֵל גַּם אֶת עִנְיַן הַסְּפִירוֹת** עשר הספירות האלוקיות העליונות (הכוחות שבאמצעותם הקדוש־ברוך־הוא בורא ומנהיג את העולמות), **כַּמְבֹאָר בַּ׳זֹהַר׳**[28]. **וְעַל זֶה נֶאֱמַר ״בְּרֵאשִׁית״, שֶׁכָּל זֶה** כל הבריאה כולה, מהעולמות הרוחניים הנעלים ועד העולם הזה הגשמי (שכאמור הכול נכלל ב׳שמים׳ (הרומזים לרוחניות) ו׳ארץ׳ (הרומזת לגשמיות), **הוּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ ״רֵאשִׁית״** וישראל הם המטרה והתכלית של כל העולמות ושל הספירות וכו׳, **וְיִשְׂרָאֵל גּוּפָא** הם עצמם - **תַּכְלִית בְּרִיאָתָם הִיא בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת ״רֵאשִׁית״**[26] כמאמר חכמינו ז״ל ״בראשית״, בשביל ב׳ ראשית, היינו שהעולם נברא בשביל שני עניינים שנקראו ׳ראשית׳, בני־ישראל והתורה. **וְזֶהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הָרְאִיָּה וְהַשְּׁמִיעָה, שֶׁעַל־יָדָן** כאשר האדם מתבונן בבריאה ורואה בה את גדולת ה׳ ושומע ומבין ומפנים את הדברים, כמבואר לעיל, **נַעֲשִׂים כָּל עִנְיָנֵי הָעֲבוֹדָה כִּדְבָעֵי** כנדרש. **וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁעִנְיַן הַשֵּׁינָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא כַּאֲשֶׁר חָסֵר עִנְיַן הָרְאִיָּה וְהַשְּׁמִיעָה הַנַּ״ל** ואז מצבו הרוחני של האדם דומה לאדם ישן שאינו רואה ואינו שומע.

וְזֶהוּ המבואר לעיל אודות משמעות המושג ׳שינה׳ בעבודת ה׳ הוא **גַּם** ענין **הַלַּיְלָה (שֶׁאָז הוּא זְמַן הַשֵּׁינָה) בָּעֲבוֹדָה, כַּמּוּבָן מֵהַחִלּוּק** ההבדל **שֶׁבֵּין יוֹם וָלַיְלָה (שֶׁעַל זֶה** על כך שבבריאה יש מצב של יום ויש מצב של לילה **נֶאֱמַר**[29] בתורה בסיפור בריאת העולם **וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד, וְאִיתָא** מובא **בַּ׳זֹהַר׳**[30] **שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה ״יוֹם אֶחָד״ צָרִיךְ לִהְיוֹת עֶרֶב וָבֹקֶר, יוֹם וָלַיְלָה,** וכאשר יש חיבור של ׳לילה׳ ו׳יום׳ ביחד יש מציאות מלאה של ׳יום אחד׳), וההבדל בין יום ולילה הוא **שֶׁבַּיּוֹם יֵשׁ אוֹר בָּעוֹלָם, וְאָז רוֹאִים אֶת כָּל הָעִנְיָנִים כְּפִי שֶׁהֵם עַל מְקוֹמָם כו׳,** ומצבם האמיתי גלוי, **וְהַיְנוּ, שֶׁהָאוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ** ומתגלה **מִלְּמַעְלָה, כְּמוֹ אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ** המאיר ביום **(וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בִּשְׁאָר עִנְיָנֵי אוֹר** כמו אור הנר וכד׳), **אֵינוֹ בּוֹרֵא** יוצר **אֶת הַדָּבָר הַנִּרְאֶה בְּאוֹר זֶה** ואינו מחדש את מציאותו, **אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי הָאוֹר רוֹאִים אֶת הַדָּבָר וְכָל מִסְּבִיבוֹ כו׳. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּלַּיְלָה, הִנֵּה אַף שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה שִׁנּוּי בַּדְּבָרִים עַצְמָם** ומצד עצמם הם קיימים בדיוק כמו ביום, **מִכָּל־מָקוֹם הָאָדָם שֶׁנִּמְצָא בִּמְחִיצָתָם אֵינוֹ רוֹאֶה אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁהֵם** ואין לו את האפשרות לראות את המציאות האמיתית שלהם, **וְצָרִיךְ שַׁקְלָא־וְטַרְיָא** דיון ועיון **וְחִפּוּשׂ מִחִפּוּשׂ**[31] על דרך לשון חכמינו ז״ל בגמרא לגבי דיני בדיקת חמץ הנלמדים מלשונות הפסוקים בהם נזכר הביטוי חיפוש, והמשמעות היא לחפש הרבה **כְּדֵי לְבָרֵר מַהוּתוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר, מְקוֹמוֹ וְעִנְיָנוֹ, וְכֵיצַד צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג עִמּוֹ כו׳** ואילו כשיש אור כל הדברים הללו גלויים ונראים ומובנים מיד, ללא צורך ביגיעה וחיפש ועיון. **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** כשם שההבדל הזה קיים בין יום ולילה ואור וחושך בגשמיות, כך גם **בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם** ברוחניות, **שֶׁ״יוֹם״**

---

26) הובא בפירש״י ורמב״ן בראשית א, א. 27) בראשית שם. 28) ח״א רנו, ב. וראה אוה״ת בראשית תפז, סע״ב ואילך.
29) בראשית שם, ה. 30) ראה זהר ח״א מו, א. ח״ב מו, ב. ח״ג צג, ב. 31) לשון חז״ל - פסחים ז, ב.

ביאור בדרך אפשר

מוֹרֶה עַל מַעֲמָד וּמַצָּב נעלה בעבודת ה' **שֶׁמֵּאִיר אֶצְלוֹ** האור והגילוי של **"שֶׁמֶשׁ הְוָיָ"**[32], **שֶׁאָז כָּל הָעִנְיָנִים מוּאָרִים אֶצְלוֹ, וְלָכֵן רוֹאֶה בְּבֵרוּר שֶׁדָּבָר זֶה הוּא חַיִּים וְטוֹב, וְדָבָר זֶה הוּא הֲפָכוֹ,** והבחירה ביניהם קלה ופשוטה, כי ההבדלים חדים וברורים, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[33] **רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ גוֹ' אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְגוֹ', וּמוּבָן בַּמֶּה יִבְחַר, וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים**[34] כי כאמור ההבדלים בין החיים והטוב להיפך־החיים והיפך־הטוב נראים היטב וגלויים לפניו. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "בַּלַּיְלָה", כַּאֲשֶׁר** האור והגילוי של **"שֶׁמֶשׁ הְוָיָ" הִיא אֶצְלוֹ בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר (מִצַּד אֵיזֶה סִיבּוֹת שֶׁתִּהְיֶנָה), אֲזַי נַעֲשֶׂה מַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ"**[35], ובהעדר האור הרי הוא שרוי בחושך, **אֲזַי נַעֲשֶׂה מַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ"**[35] ואינם יודעים להבחין ולדעת מה טיבו ומה מהותו של כל דבר, **וּמִצַּד זֶה הֲרֵי הֵם אוֹמְרִים "לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רַע, שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ, שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמַר"**[36] ובמצב של מבוכה כזו קשה מאד להבדיל בין חיים וטוב למה שהפוך מזה ולבחור דווקא בטוב.

וְזֶהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הַשֵּׁינָה וְלַיְלָה (זְמַן הַשֵּׁינָה), שֶׁמִּזֶּה מהעדר 'ראיה' ו'שמיעה' נכונה של הדברים ובלבול ומבוכה בעבודת ה' **נַעֲשֶׂה עִנְיַן הַגָּלוּת ("אֲנִי יְשֵׁנָה" בגלות) בְּגָלוּתָא בַּעֲבוֹדָה, וְהַיְנוּ, שֶׁנִּשְׁמָתוֹ** הנפש האלוקית של האדם **שֶׁהִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ**[37], **וְתַכְלִית בְּרִיאָתוֹ הִיא לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנוֹ,** הנה המודעות וההבנה וההכרה במטרה ובתכלית של בריאתו **נִמְצָאִים אֶצְלוֹ בְּגָלוּת, בְּגוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית** שמעלימים ומסתירים על הנשמה, **שֶׁאָז** בזמן הגלות **"אֹתוֹתֵינוּ לֹא רָאִינוּ"**[38] לא רואים אותות שנובעים מגילוי אלוקות, **וְ"הָיִינוּ כְּחֹלְמִים"**[39] מצבם של בני ישראל בגלות נמשל ל'שינה' כמבואר כאן בהרחבה, וכן ל'חלום' שבו אין האדם רואה דברים בצורה ברורה ומסודרת. **וּמִזֶּה** מהגלות, ההעלם והמבוכה ברוחניות, **מִשְׁתַּלְשֶׁלֶת גַּם גָּלוּת חִיצוֹנִית,** גלות בני ישראל בין אומות העולם **שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּ"מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ"**[40], היינו שמצב רוחני ירוד, גורם שמזה ישתלשל מצב גשמי ירוד **גָּלוּת כִּפְשׁוּטָהּ, שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּגָלוּת בֵּין אוּמוֹת הָעוֹלָם.**

וְסִבַּת הַדָּבָר הִיא לְפִי שֶׁעִנְיַן הַשֵּׁינָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם פּוֹעֵל אֶת עִנְיַן הַשֵּׁינָה לְמַעְלָה כִּכְיָכוֹל. וְיוּבָן עִנְיַן הַשֵּׁינָה לְמַעְלָה - מֵעִנְיַן הַשֵּׁינָה לְמַטָּה. דְּהִנֵּה, בְּשָׁעָה שֶׁהָאָדָם עֵר, אַזַי הַנְהָגָתוֹ הִיא עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל, שֶׁתּוֹפֵס מָקוֹם אֶצְלוֹ בָּרֹאשׁ וּבְרֵאשׁוֹנָה, כַּאֲשֶׁר הוּא שֵׂכֶל בִּלְתִּי מְסוּדָר. וְעוֹד זֹאת דבר נוסף שמאפיין את פעולת השכל בעת השינה, שֶׁחֲסֵרָה גַּם הַשְׁפָּעַת הַשֵּׂכֶל עַל הַכֹּחוֹת זוּלָתוֹ, שאר כוחות הנפש מלבד השכל, **שֶׁלָּכֵן יָכוֹל לִהְיוֹת בַּחֲלוֹם** שהוא בעת השינה **עִנְיָן שֶׁל חִבּוּר הֲפָכִים,** דברים לא

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁמֵּאִיר אֶצְלוֹ "שֶׁמֶשׁ הְוָיָ"[32], שֶׁאָז כָּל הָעִנְיָנִים
2 מוּאָרִים אֶצְלוֹ, וְלָכֵן רוֹאֶה בְּבֵרוּר שֶׁדָּבָר זֶה הוּא
3 חַיִּים וְטוֹב, וְדָבָר זֶה הוּא הֲפָכוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[33]
4 רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ גוֹ' אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְגוֹ',
5 וּמוּבָן בַּמֶּה יִבְחַר, וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים[34]. מַה־שֶּׁאֵין־
6 כֵּן "בַּלַּיְלָה", כַּאֲשֶׁר "שֶׁמֶשׁ הְוָיָ" הִיא אֶצְלוֹ
7 בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר (מִצַּד אֵיזֶה סִיבּוֹת שֶׁתִּהְיֶנָה), אַזַי
8 נַעֲשֶׂה מַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ"[35],
9 וּמִצַּד זֶה הֲרֵי הֵם אוֹמְרִים "לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רַע,
10 שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ, שָׂמִים מַר לְמָתוֹק
11 וּמָתוֹק לְמַר"[36].

12 **וְזֶהוּ** כְּלָלוּת עִנְיַן הַשֵּׁינָה וְלַיְלָה (זְמַן הַשֵּׁינָה),
13 שֶׁמִּזֶּה נַעֲשֶׂה עִנְיַן הַגָּלוּת ("אֲנִי יְשֵׁנָה"
14 בְּגָלוּתָא) בַּעֲבוֹדָה, וְהַיְנוּ, שֶׁנִּשְׁמָתוֹ שֶׁהִיא חֵלֶק
15 אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ[37], וְתַכְלִית בְּרִיאָתוֹ הִיא
16 לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנוֹ, נִמְצָאִים אֶצְלוֹ בְּגָלוּת, בְּגוּפוֹ
17 וְנַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית, שֶׁאָז "אֹתוֹתֵינוּ לֹא רָאִינוּ"[38],
18 וְ"הָיִינוּ כְּחֹלְמִים"[39]. וּמִזֶּה מִשְׁתַּלְשֶׁלֶת גַּם גָּלוּת
19 חִיצוֹנִית, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּ"מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ
20 גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ"[40], גָּלוּת כִּפְשׁוּטָהּ, שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
21 נִמְצָאִים בְּגָלוּת בֵּין אוּמוֹת הָעוֹלָם.

22 **וְסִבַּת** הַדָּבָר הִיא לְפִי שֶׁעִנְיַן הַשֵּׁינָה בַּעֲבוֹדַת
23 הָאָדָם פּוֹעֵל אֶת עִנְיַן הַשֵּׁינָה לְמַעְלָה
24 כִּכְיָכוֹל. וְיוּבָן עִנְיַן הַשֵּׁינָה לְמַעְלָה - מֵעִנְיַן
25 הַשֵּׁינָה לְמַטָּה. דְּהִנֵּה, בְּשָׁעָה שֶׁהָאָדָם עֵר, אַזַי
26 הַנְהָגָתוֹ הִיא עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל, שֶׁתּוֹפֵס מָקוֹם אֶצְלוֹ
27 בָּרֹאשׁ וּבְרֵאשׁוֹנָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁהוּא יָשֵׁן,
28 הִנֵּה גַּם הַשֵּׂכֶל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, הוּא שֵׂכֶל בִּלְתִּי מְסוּדָר.
29 וְעוֹד זֹאת, שֶׁחֲסֵרָה גַּם הַשְׁפָּעַת הַשֵּׂכֶל עַל
30 הַכֹּחוֹת זוּלָתוֹ, שֶׁלָּכֵן יָכוֹל לִהְיוֹת בַּחֲלוֹם עִנְיָן
31 שֶׁל חִבּוּר הֲפָכִים, וְעִנְיָנִים שֶׁהֵם הֵיפֶךְ הַשֵּׂכֶל,

---

32) ע"פ תהלים פד, יב. 33) נצבים ל, טו. 34) שם, יט. 35) ישעי' ט, א. 36) שם ה, כ. 37) תניא רפ"ב. 38) תהלים עד, ט. 39) שם קכו, א. וראה תו"א וישב כח, ג. ובכ"מ. 40) תפילת מוסף דיו"ט.

ביאור בדרך אפשר

מציאותיים, **וְעִנְיָנִים שֶׁהֵם הֵיפֶךְ הַשֵּׂכֶל, אֲפִילוּ כְּפִי שֶׁהַשֵּׂכֶל הוּא בִּשְׁעַת הַשֵּׁינָה** וזאת משום שבעת השינה השכל לא מכוונן ומנהל את פעולת שאר הכוחות.

וּמִזֶּה מוּבָן גַּם עִנְיַן הַשֵּׁינָה לְמַעְלָה כִּבְיָכוֹל, שֶׁהוּא עִנְיַן הִסְתַּלְּקוּת סילוק ועלייה של בחינת **הַמּוֹחִין דִּלְעֵילָא** שלמעלה, באלוקות (**וְעַד לְמַעְמָד וּמַצָּב שֶׁ"עָזַב הֲוָיָ' אֶת הָאָרֶץ"**[41] **כִּבְיָכוֹל** ויש חיסרון בהשגחה ובשמירה של הקדוש־ברוך־הוא על בני ישראל, כפי שימשיך ויבאר, כי ההעלם וההסתר כל כך גדול ואין גילוי אלוקות). **וְלָכֵן, הִנֵּה אַף שֶׁמִּצַּד הֱיוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם"**[42] **מַגִּיעַ לָהֶם** ראויים הם שהקדוש־ברוך־הוא ישפיע להם מלמעלה למטה **כָּל טוּב רוּחָנִי וְכָל טוּב גַּשְׁמִי**, בכל זאת **הֲרֵי כְּשֶׁיֵּשׁ לְמַעְלָה הִסְתַּלְּקוּת הַמּוֹחִין כִּבְיָכוֹל, הֵינוּ שֶׁהַהַנְהָגָה אֵינָהּ כְּפִי שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת עַל־פִּי הֶבְנָה וְהַשָּׂגָה, הֲרֵי זֶה** התעלמות והסתלקות המוחין למעלה **פּוֹעֵל אֵצֶל יִשְׂרָאֵל מַעְמָד וּמַצָּב דְּ"גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ", וְכַאֲשֶׁר גָּלוּ לְאֱדוֹם, גָּלוּ לְבָבֶל וְגָלוּ לְעֵילָם, אֲזַי "שְׁכִינָה עִמָּהֶם"**[43] כדברי חכמינו ז"ל (ולפי הפשט כוונת המאמר היא שגם בגלות השכינה נמצאת איתנו, אך לפי פנימיות הדברים, כיוון שעניין הגלות נגרם כתוצאה מכך שיש למעלה הסתלקות המוחין והדבר גורם גלות וירידה למטה, הכוונה היא שבמובן מסויים הגלות של בני ישראל היא כאשר גם למעלה, כביכול, יש עניין של גלות), **שְׁכִינָתָא בְּגָלוּתָא**[44] השכינה בגלות.

ביאור בדרך אפשר

ג) וְזֶהוּ תָּקְפּוֹ העיקר והחזק **שֶׁל גַּם** פורים שמתחיל בפסוק זה (אף־על־פי שלפי פשטות המקראות הנס של הצלת בני ישראל בפועל התרחש בהמשך המאורעות), **שֶׁ"בַּלַּיְלָה הַהוּא", תַּכְלִית הַהֶעְלֵם,** כמבואר לעיל ששני הביטויים 'לילה' ו'הוא' הם לשונות של העלם והסתר, ומתוך המצב הנחות הזה **"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"**, התבטל מצב השינה **וְנַעֲשָׂה** מהפך מן הקצה אל הקצה, מתכלית ההעלם אל **תַּכְלִית הַגִּלּוּי**[45]. **וְהֵינוּ, שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" נִתְבַּטֵּל הַלַּיְלָה וְהַהֶעְלֵם, אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב "בַּלַּיְלָה הַהוּא", שֶׁ"בַּלַּיְלָה הַהוּא" גּוּפָא** בו עצמו **בִּהְיוֹתוֹ בְּתַכְלִית הַהֶעְלֵם** תוך כדי שההעלם הוא בכל התוקף, **נִפְעַל הָעִנְיָן דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"**[46] ונהיה תכלית הגילוי.

וְלָכֵן הוּבָא עַל גַּם פּוּרִים בדברי חכמינו ז"ל **הַמָּשָׁל מִצְּבִי, שֶׁגַּם בְּשָׁעָה שֶׁיָּשֵׁן (וְעֵינוֹ אַחַת קְמוּצָה** סגורה ועצומה) **עֵינוֹ אַחַת פְּתוּחָה**[47], כלומר שגם תוך כדי השינה, אין זו שינה מוחלטת וכך גם בנמשל, **הֵינוּ, שֶׁבְּיַחַד עִם הַהֶעְלֵם דְּ"בַּלַּיְלָה הַהוּא"** ותוך כדי שההעלם נמשך ועדיין מעלים ומסתיר, **יֶשְׁנוֹ** בד בבד **גַּם הָעִנְיָן דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ", תַּכְלִית הַגִּלּוּי**[48]. והולך ומבאר בפרטיות יותר את מהות הגילוי, "תכלית הגילוי" שהאיר תוך כדי שההעלם נמשך.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" קָאֵי מכוון **עַל גִּלּוּי אוֹר אֶלְקִי** נעלה מאד **שֶׁנִּמְשָׁךְ** לא רק במצב מרומם, מצב שמתאים וראוי לגילוי אלוקות, אלא **גַּם בְּהֶעְלֵם הַלַּיְלָה,** מצב שלכאורה לא ראוי

---

41) יחזקאל ח, יב. ט, ט. 42) פ' ראה יד, א. 43) ראה מגילה כט, א. ספרי ס"פ מסעי. 44) ראה זח"א קכ, ב. 45) בהבא לקמן - ראה לקו"ש ח"ז ע' 42 ואילך (ממאמר זה). 46) שהרי הנס דפורים הי' מלובש בטבע (ראה תו"א צא, א. ק, א. ובכ"מ). ובזה תובן שייכות ב' הפירושים* ב"נדדה שנת המלך", "שנת מלכו של עולם", או "שנת המלך אחשורוש ממש" (מגילה ויל"ש שבהערה 6) - כי מכיון שמה ש"נדדה שנת המלך מלכו של עולם" הי' באופן דהתלבשות בלבושי הטבע - "בלילה ההוא", ע"כ זה נתלבש במה ש"נדדה שנת המלך אחשורוש ממש". 47) שהש"ר ספ"ח. וראה תו"א מג"א קטז, ד. 48) משל הצבי שבמדרש שם הוא על בחי' עין ה' אל יראיו - הבטה בעין א' שלמטה משתי עינים. אבל בב"ר

*) ראה לקו"ש ח"ג ע' 782, שכל הפירושים שבפסוק אחד - שייכים הם זה לזה.

ביאור בדרך אפשר

שיהיה בו גילוי אלוקות **וַאֲפִילוּ בַּהֶעְלֵם הַכָּפוּל דְּ"לַיְלָה הַהוּא"**, שתי לשונות של העלם, **שֶׁעִנְיָן זֶה גּוּפָא** עצמו, עצם העובדה שאור זה מאיר אפילו בתוך העלם והסתר גדול ביותר, **מוֹרֶה עַל גּוֹדֶל הָעֲלוּי שֶׁבּוֹ, שֶׁשָּׁרְשׁוֹ מִבְּחִינַת הַחֹשֶׁךְ שֶׁלְּמַעְלָה מֵ'אוֹר'**, כמבואר בחסידות שיש דרגות עליונות הנקראות 'חושך' (ככתוב "ישת חושך סתרו") משום שהם למעלה מגילוי **שֶׁזֶּהוּ** **עִנְיָן "לַיְלָה הַהוּא"** התעלמות כפולה **לְמַעֲלִיּוּתָא (לְמַעְלָה גַּם מִ"יוֹם הַהוּא" דְּקָאֵי** המכוון **עַל עֶצֶם הָאוֹר** ולא רק הארה והתפשטות של האור), **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בַּאֲרוּכָה.**

והולך ומבאר את מעלתו של האור האלוקי הנעלה הנמשך ומאיר אפילו במצב של העלם והסתר גדול ביותר, האור שהוא בחינת 'חושך' ו'לילה' למעליותא.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה 'אוֹר' שֶׁנִּקְרָא "יוֹם", הוּא מוּגְבָּל, וְלָכֵן אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּהֶעְלֵם הַלַּיְלָה (אֲפִילוּ בְּלַיְלָה סְתָם), כִּי הֶעְלֵם הַלַּיְלָה מְנַגֵּד אֵלָיו. אָמְנָם, "נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" מוֹרֶה עַל אוֹר בְּלִתִּי מוּגְבָּל, שֶׁכְּלַפֵּי אוֹר זֶה - הִנֵּה הַהֶעְלֵם אֵינוֹ מְנַגֵּד, וְלָכֵן נִמְשָׁךְ גַּם "בַּלַּיְלָה הַהוּא"[49] כאשר ישנו העלם והסתר גדול ביותר, הסתר כפול (ואפילו מבלי שההעלם וההסתר יתבטל).

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁהַמַּעֲלָה דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" הארה והתגלות שבאה בתוך ה'לילה' וה'שינה' **לְגַבֵּי "יוֹם"**, מצב רגיל של גילוי, **מוּבֶנֶת גַּם בְּפַשְׁטוּת. דְּהִנֵּה, זְמַן הַיּוֹם, בְּדֶרֶךְ כְּלָל, אֵינוֹ זְמַן שֶׁבּוֹ יְשֵׁנִים**[50] אלא הסדר הרגיל הוא שהשינה היא בלילה. **אֲבָל הֶעְדֵּר הַשֵּׁינָה בַּיּוֹם, שׁוֹנֶה לְגַמְרֵי מֵהֶעְדֵּר הַשֵּׁינָה כְּשֶׁנּוֹדֶדֶת בַּלַּיְלָה, כִּי הֶעְדֵּר הַשֵּׁינָה בַּיּוֹם, הוּא מִצַּד אוֹר הַיּוֹם, שֶׁזֶּהוּ דָּבָר שֶׁמִּחוּץ לָאָדָם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן נְדִידַת הַשֵּׁינָה בַּלַּיְלָה - הִיא בִּגְלַל הַמַּצָּב (הַנַּפְשִׁי**[51]) **שֶׁל הָאָדָם גּוּפָא** עצמו, ואם כן זו להאיר ולהתגלות **בְּהֶעְלֵם הַלַּיְלָה (אֲפִילוּ בְּלַיְלָה סְתָם** בהעלם רגיל, וכל־שכן שאינו יכול להתגלות במצב של "בלילה ההוא"), **כִּי הֶעְלֵם הַלַּיְלָה מְנַגֵּד אֵלָיו** ואין בכוחו לגבור על ההעלם. **אָמְנָם, "נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"**, ביטול עניין השינה, **מוֹרֶה עַל** המשכה והתגלות של **אוֹר בְּלִתִּי מוּגְבָּל, שֶׁכְּלַפֵּי אוֹר זֶה - הִנֵּה הַהֶעְלֵם אֵינוֹ מְנַגֵּד, וְלָכֵן** אור נעלה זה, אור בלתי מוגבל, **נִמְשָׁךְ גַּם "בַּלַּיְלָה הַהוּא"**[49] כאשר ישנו העלם והסתר גדול ביותר, הסתר כפול (ואפילו מבלי שההעלם וההסתר יתבטל).

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁהַמַּעֲלָה דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" הארה והתגלות שבאה בתוך ה'לילה' וה'שינה' **לְגַבֵּי "יוֹם"**, מצב רגיל של גילוי, **מוּבֶנֶת גַּם בְּפַשְׁטוּת. דְּהִנֵּה, זְמַן הַיּוֹם, בְּדֶרֶךְ כְּלָל, אֵינוֹ זְמַן שֶׁבּוֹ יְשֵׁנִים**[50] אלא הסדר הרגיל הוא שהשינה היא בלילה. **אֲבָל הֶעְדֵּר הַשֵּׁינָה בַּיּוֹם, שׁוֹנֶה לְגַמְרֵי מֵהֶעְדֵּר הַשֵּׁינָה כְּשֶׁנּוֹדֶדֶת בַּלַּיְלָה, כִּי הֶעְדֵּר הַשֵּׁינָה בַּיּוֹם, הוּא מִצַּד אוֹר הַיּוֹם, שֶׁזֶּהוּ דָּבָר שֶׁמִּחוּץ לָאָדָם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן נְדִידַת הַשֵּׁינָה בַּלַּיְלָה - הִיא בִּגְלַל הַמַּצָּב (הַנַּפְשִׁי**[51]) **שֶׁל הָאָדָם**

רפ"מ: "עין ה' אל יראיו זה אברהם", וקאי על בחי' עין א' דעתיקא שלמעלה מבחי' ב' עינים (יהל אור ע' קכב (ע"פ זח"ג קכט, ב). וראה גם אוה"ת ס"פ וירא. וראה גם ד"ה אר"י לא ברא כו' תרצ"ד (ועפ"ז סרה קושיית היפ"ת לב"ר שם)). וע"פ הידוע שכל הפירושים שבפסוק א' שייכים זל"ז*, צ"ל שבחי' עין א' שלמטה מבחי' ב' עינים שייכת לבחי' עין א' שלמעלה מב' עינים. (וראה גם תו"א שם: "להיות נמשך מבחי' עינא פקיחא דלא נאים", שזהו עין א' דעתיקא (זהר שם, סע"ב), שאין שייך בה ענין השינה). וי"ל שמעלת בחי' ב' עינים על בחי' עין א' שבשהש"ר שם, הוא רק בענין הגילויים, והוא שההשגחה דעין א' באה בהתלבשות בלבושי הטבע (וכמ"ש בתו"א שם: "שמתלבש בלבוש"), אבל עצם האור שבבחי' זו הוא אותו האור דבחי' עין א' דעתיקא. וכדאי' בתו"א שם: "ודמה לך לבחי' מהותו ועצמותו ית' בחי' ע"ק, ומשם יומשך להיות לצבי כו'". (וע"ד המבואר בתו"א ד"ה חייב אינש (צט, סע"ד ואילך) בענין מה שפורים מותר בעשיית מלאכה. עיי"ש). - עד"ז הוא גם בב' הבחי' שביראה - יר"ת ויר"ע [הממשיכות ב' בחי' הבטה אלו (ראה יהל אור שם. ד"ה אר"י שם)] - שחלוקות רק בענין הגילויים, אבל בנוגע לעצם מהותם, גם יר"ת (עם היותה למטה מאהבה בבחי' הגילויים) - היא בעצמותו ית' (קונט' העבודה ע' 18). 49) ובדוגמת הידוע (ד"ה הקבצו תרס"ח (בהמשך תרס"ו). וידבר אלקים תש"ד בסופו. ובכ"מ) שאין ביכולת הצמצום להעלים על אור הבל"ג, ולכן נמצא הוא גם לאחה"צ כמו שהוא קודם הצמצום. 50) ראה רמב"ם הל' דיעות פ"ד ה"ה: ולא יישן ביום. סוכה כו, ב וטושו"ע או"ח סרל"א וס"ד סע' טו. וראה גם שו"ע אדה"ז בתחלתו, שצריך לקום משינתו קודם אור הבוקר. 51) ראה בפירש"י ד"ה נדדה: ויש אומרים כו'. וגם פעולתו על חומר גופו היא בפנימיות יותר מהפעולה דאור היום, שהרי "אין הזיו (דשמש) נכנס בתוכיות.. האדם" (תו"א

גוּפָא. וְעוֹד זֹאת, שֶׁבַּיּוֹם אֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁאוֹר הַיּוֹם אֵינוֹ מְנִיחַ לִישׁוֹן[52], אֶלָּא פּוֹעֵל רַק שֶׁהָאָדָם לֹא לֹא יִרְצֶה לִישׁוֹן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר הַשֵּׁינָה נוֹדֶדֶת, שֶׁאָז נִמְצָא הָאָדָם בְּמַצָּב שֶׁאֵינוֹ מְאַפְשֵׁר עִנְיָן שֶׁל שֵׁינָה לִישׁוֹן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר הַשֵּׁינָה נוֹדֶדֶת, שֶׁאָז נִמְצָא הָאָדָם בְּמַצָּב שֶׁאֵינוֹ מְאַפְשֵׁר עִנְיָן שֶׁל שֵׁינָה, וּבְמַצָּב כָּזֶה אֵין חִלּוּק בֵּין יוֹם לְלַיְלָה, כִּי הַמַּצָּב דְּ"נָדְדָה שְׁנַת" הוּא הִתְעוֹרְרוּת כָּזוֹ שֶׁלְּגַבֶּיהָ אֵין מְציאוּת שֶׁל שֵׁינָה (הֶעְלֵם), וְלָכֵן לֹא שַׁיָּךְ שֶׁהֶעְלֵם הַלַּיְלָה (וַאֲפִילוּ "לַיְלָה הַהוּא") יְנַגֵּד עַל זֶה.

וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁצָּרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַקּוֹל בִּקְרִיאַת "בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ". דְּהִנֵּה, הַגְּבָהַת הַקּוֹל בְּעֵת הַדִּבּוּר, קְשׁוּרָה עִם שְׁנֵי עִנְיָנִים. הָאֶחָד, שֶׁדִּבּוּר זֶה חוֹדֵר בָּאָדָם בִּפְנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ, כְּפִי שֶׁרוֹאִים בְּחוּשׁ שֶׁכַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר אוֹדוֹת עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ לוֹ בְּיוֹתֵר, אֲזַי אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת בִּמְנוּחָה וּלְדַבֵּר בְּקוֹל נָמוּךְ, אֶלָּא דְּבָרָיו נֶאֱמָרִים בְּקוֹל גָּבוֹהַּ. וְהַשֵּׁנִי, שֶׁדִּבּוּר זֶה נִשְׁמָע לְמֶרְחוֹק יוֹתֵר, וּכְכָל שֶׁהַקּוֹל גָּבוֹהַּ יוֹתֵר, יִשְׁמַע לְמֶרְחוֹק יוֹתֵר. וְכֵן הוּא גַּם בְּהַמְשָׁכַת הָאוֹר דְּ"נָדְדָה שְׁנַת מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם", שֶׁהָאוֹר נִמְשָׁךְ מִמָּקוֹם נַעֲלֶה וְעָמוֹק בְּיוֹתֵר, שֶׁבּוֹ לֹא שַׁיָּךְ גֶּדֶר הַהֶעְלֵם (כַּנַּ"ל), וְנִמְשָׁךְ לְמֶרְחוֹק בְּיוֹתֵר, גַּם בְּהֶעְלֵם הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן, וְעַד לַהֶעְלֵם דְּ"לַיְלָה הַהוּא". וּכְדֵי שֶׁהַקְּרִיאָה דְּ"בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" תַּמְשִׁיךְ וְתִפְעַל עִנְיָן זֶה (כַּיָּדוּעַ[53] בְּפֵירוּשׁ "נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים"[54], שֶׁכַּאֲשֶׁר "נִזְכָּרִים" - אֲזַי "נַעֲשִׂים"), צְרִיכָה לִהְיוֹת הַקְּרִיאָה בְּהַגְבָּהַת הַקּוֹל, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת הַנַּ"ל, וְעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ גַּם לְמַעְלָה[55].

ד) **וּבְעוֹמֶק** יוֹתֵר, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלְּגַבֵּי הַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" אֵין

פז, ריש ע"ב. ובכ"מ). וכ"ה גם בנמשל, שהתלבשות הנס בטבע (ראה לעיל הערה 46), הי' באופן ש"אותו הפה עצמו שאמר והעם לעשות בו כטוב בעיניך, הוא עצמו אמר ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם, שהוא ענין אתהפכא חשוכא לנהורא כו'" (תו"א צד, ב). 52) להעיר מעירובין סה, א: יזיף ופרע. ובר"ח שם: ישן ביום. וראה טושו"ע שם רסרל"א: אם אא"פ כו' יישן. 53) רמ"ז בספר תיקון שובבים - הובא ונתבאר בספר לב דוד (להחיד"א) פכ"ט. (וראה גם פע"ח שער יט (פורים) פ"ה). 54) אסתר ט, כב. 55) דבמדה שאדם מודד בה מודדין לו (משנה ספ"ק דסוטה). ובל' החסידות (דרמ"צ קכג, א. קס, א. ובכ"מ) האתערותא דלתתא צריכה להיות מעין ובדוגמת האתערותא דלעילא המתעוררת ונמשכת על ידה.

ביאור בדרך אפשר

הפרעה הרבה יותר חזקה לשינה מאשר העדר השינה ביום.

וְעוֹד זֹאת, הבדל נוסף בין אי השינה ביום לנדודי שינה בלילה הוא **שֶׁבַּיּוֹם אֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁאוֹר הַיּוֹם אֵינוֹ מְנִיחַ לִישׁוֹן**[52] ולא מאפשר את השינה בפועל, **אֶלָּא** אור היום **פּוֹעֵל רַק שֶׁהָאָדָם לֹא יִרְצֶה לִישׁוֹן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר הַשֵּׁינָה נוֹדֶדֶת, שֶׁאָז נִמְצָא הָאָדָם בְּמַצָּב שֶׁאֵינוֹ מְאַפְשֵׁר עִנְיָן שֶׁל שֵׁינָה** למרות שהאדם מצידו כן רוצה לישון, **וּבְמַצָּב כָּזֶה אֵין חִלּוּק** הבדל **בֵּין יוֹם לְלַיְלָה, כִּי הַמַּצָּב דְּ"נָדְדָה שְׁנַת" הוּא הִתְעוֹרְרוּת כָּזוֹ שֶׁלְּגַבֶּיהָ אֵין מְציאוּת שֶׁל שֵׁינָה (הֶעְלֵם), וְלָכֵן לֹא שַׁיָּךְ** לא ייתכן **שֶׁהֶעְלֵם הַלַּיְלָה (וַאֲפִילוּ "לַיְלָה הַהוּא") יְנַגֵּד עַל זֶה** ואין שום דבר ושום זמן שיכול לגרום שינה למרות ה"נדדה".

וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁצָּרִיךְ הקורא את המגילה **לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַקּוֹל בִּקְרִיאַת "בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ". דְּהִנֵּה, הַגְּבָהַת הַקּוֹל בְּעֵת הַדִּבּוּר, קְשׁוּרָה עִם שְׁנֵי עִנְיָנִים** שעשויים לגרום לאדם להגביה את קולו יותר מהרגיל. **הָאֶחָד, שֶׁדִּבּוּר זֶה חוֹדֵר בָּאָדָם בִּפְנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ, כְּפִי שֶׁרוֹאִים בְּחוּשׁ** בצורה מוחשית **שֶׁכַּאֲשֶׁר מְדַבֵּר אוֹדוֹת עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ** אכפת **לוֹ בְּיוֹתֵר, אֲזַי אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת בִּמְנוּחָה וּלְדַבֵּר בְּקוֹל נָמוּךְ, אֶלָּא** האדם מתפעל ומתרגש, ולכן **דְּבָרָיו נֶאֱמָרִים בְּקוֹל גָּבוֹהַּ** מהרגיל. **וְהַשֵּׁנִי, שֶׁדִּבּוּר זֶה** שבו האדם מגביה את קולו **נִשְׁמָע לְמֶרְחוֹק יוֹתֵר, וּכְכָל שֶׁהַקּוֹל גָּבוֹהַּ יוֹתֵר, יִשְׁמַע לְמֶרְחוֹק יוֹתֵר. וְכֵן הוּא גַּם בְּהַמְשָׁכַת** והתגלות **הָאוֹר** הנעלה מאד, האור הבלתי מוגבל, **דְּ"נָדְדָה שְׁנַת מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם", שֶׁהָאוֹר** הנעלה הזה **נִמְשָׁךְ מִמָּקוֹם נַעֲלֶה וְעָמוֹק בְּיוֹתֵר, שֶׁבּוֹ לֹא שַׁיָּךְ גֶּדֶר הַהֶעְלֵם (כַּנַּ"ל)** כי הוא אור ששום דבר לא יכול להעלים ולהסתיר עליו, **וְנִמְשָׁךְ לְמֶרְחוֹק בְּיוֹתֵר, גַּם בְּהֶעְלֵם הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן, וְעַד לַהֶעְלֵם דְּ"לַיְלָה הַהוּא".** ההתפשטות וההארה שלו לא נעצרת, ההעלם וההסתר הגדול והכפול. **וּכְדֵי שֶׁהַקְּרִיאָה דְּ"בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"** בעת קריאת המגילה בפורים **תַּמְשִׁיךְ וְתִפְעַל עִנְיָן זֶה** של המשכת האור הבלי־גבול **(כַּיָּדוּעַ**[53] **בְּפֵירוּשׁ** של תורת החסידות על הפסוק האמור במגילת אסתר **"נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים"**[54], **שֶׁכַּאֲשֶׁר "נִזְכָּרִים" - אֲזַי "נַעֲשִׂים"** כלומר כאשר הימים נזכרים, בבוא התאריך של החג והמועד מידי שנה, ועושים את מצוות החג, אזי הם "נעשים" והאורות והגילויים שהיו בפעם הראשונה חוזרים ונמשכים ומאירים מחדש), **צְרִיכָה לִהְיוֹת הַקְּרִיאָה בְּהַגְבָּהַת הַקּוֹל, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת הַנַּ"ל,** מעלת ההתפעלות והרגש ומעלת ההמשכה למרחוק, **וְעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ גַּם לְמַעְלָה**[55] שיתגלה ויומשך אור נעלה שאין גבול להמשכתו והארתו, כמבואר לעיל.

ד) **וּבְעוֹמֶק יוֹתֵר, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלְּגַבֵּי הַגִּלּוּי** של האור האלוקי הנעלה **דְּ"נָדְדָה שְׁנַת**

ביאור בדרך אפשר

הַמֶּלֶךְ" אֵין בִּיכוֹלֶת "לַיְלָה הַהוּא" לְהַעְלִים והאור הנעלה מאיר גם כאשר שורר העלם והסתר כפול, **וְלָכֵן הַגִּלּוּי נִמְשָׁךְ גַּם "בַּלַּיְלָה הַהוּא"** כמבואר לעיל, **אֶלָּא יְתֵרָה מִזֶּה, שֶׁהַהֶעְלֵם דְּ"לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא** עצמו **הוּא הַסִּבָּה שֶׁמְּעוֹרֶרֶת וּמַמְשֶׁכֶת הַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"** כלומר לא זו בלבד שההעלם איננו מונע את הגילוי, אלא הוא עצמו מעורר וממשיך את הגילוי, כפי שממשיך ומבאר.

וְיוּבָן מִמָּשָׁל נְדִידַת הַשֵּׁינָה אֵצֶל בָּשָׂר־וָדָם, שֶׁעִנְיָן זֶה של נדודי שינה **שַׁיָּךְ בַּלַּיְלָה דַּוְקָא, וְלֹא בַּיּוֹם שֶׁאֵינוֹ זְמַן שֵׁינָה כְּלָל.** כמבואר לעיל. **וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים, שֶׁדַּוְקָא בִּגְלַל גּוֹדֶל הַהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר דְּ"לַיְלָה הַהוּא" [שֶׁבּוֹ נִמְצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן, שֶׁלָּכֵן נִקְרֵאת אָז**[56] **'כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל' נִפְעַל הַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם". וְכֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַגְּבָהַת הַקּוֹל,** ששייכת לענייננו בהתאם למנהג שבפסוק זה הקורא צריך להגביה קולו, כמבואר לעיל, **שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם רוֹצֶה שֶׁדְּבָרָיו יִהְיוּ נִשְׁמָעִים לְמֵרָחוֹק, אֲזַי מַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ, וְנִמְצָא - שֶׁהָרְחוּק** עצמו **הוּא הַסִּבָּה שֶׁמְּעוֹרֶרֶת הַגְּבָהַת הַקּוֹל, וּכְכָל שֶׁהָרְחוּק גָּדוֹל יוֹתֵר ("בַּלַּיְלָה הַהוּא"** העלם וריחוק גדול מהרגיל) **תִּהְיֶה הַגְּבָהַת הַקּוֹל יוֹתֵר ("תָּקְפּוֹ שֶׁל נֵס").** והולך ומבאר כיצד ההעלם והריחוק עצמו הוא בעצם סיבה לגילוי גדול ביותר.

ביאור בדרך אפשר

בִּיכוֹלֶת "לַיְלָה הַהוּא" לְהַעְלִים, וְלָכֵן הַגִּלּוּי נִמְשָׁךְ גַּם "בַּלַּיְלָה הַהוּא", אֶלָּא יְתֵרָה מִזֶּה, שֶׁהַהֶעְלֵם דְּ"לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא הוּא הַסִּבָּה שֶׁמְּעוֹרֶרֶת וּמַמְשֶׁכֶת הַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ". וְיוּבָן מִמָּשָׁל נְדִידַת הַשֵּׁינָה אֵצֶל בָּשָׂר־וָדָם, שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ בַּלַּיְלָה דַּוְקָא, וְלֹא בַּיּוֹם שֶׁאֵינוֹ זְמַן שֵׁינָה כְּלָל. וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים, שֶׁדַּוְקָא בִּגְלַל גּוֹדֶל הַהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר דְּ"לַיְלָה הַהוּא" [שֶׁבּוֹ נִמְצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן גְּזֵרַת הָמָן, שֶׁלָּכֵן נִקְרֵאת אָז[56] 'כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל' נִפְעַל בְּשֵׁם אֶסְתֵּר, מִלְּשׁוֹן "הַסְתֵּר אַסְתִּיר"] נִפְעַל הַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם". וְכֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַגְּבָהַת הַקּוֹל שֶׁל עוֹלָם, כְּאַשֶּׁר הָאָדָם רוֹצֶה שֶׁדְּבָרָיו יִהְיוּ נִשְׁמָעִים לְמֵרָחוֹק, אֲזַי מַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ, וְנִמְצָא - שֶׁהָרְחוּק הוּא הַסִּבָּה שֶׁמְּעוֹרֶרֶת הַגְּבָהַת הַקּוֹל, וּכְכָל שֶׁהָרְחוּק גָּדוֹל יוֹתֵר ("בַּלַּיְלָה הַהוּא") תִּהְיֶה הַגְּבָהַת הַקּוֹל יוֹתֵר ("תָּקְפּוֹ שֶׁל נֵס").

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דִּלְפִי הַבֵּאוּר שֶׁ"לַיְלָה הַהוּא" אֵינוֹ יָכוֹל לְהַעְלִים עַל הַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ", וְלָכֵן נִמְשָׁךְ גַּם "בַּלַּיְלָה הַהוּא" (אֲבָל לֹא שֶׁגִּלּוּי הָאוֹר מִתְעוֹרֵר בְּסִיבַּת "לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא), הַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" אֵין לוֹ שַׁיָּכוּת פְּנִימִית עִם "לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא, וְהֵינוּ שֶׁהַלַּיְלָה עַצְמוֹ, בִּפְנִימִיּוּתוֹ, נִשְׁאָר עִנְיָן שֶׁל הֶעְלֵם, וְאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁהָאוֹר, לְהִיוֹתוֹ בִּלְתִּי מוּגְבָּל, נִמְשָׁךְ גַּם בּוֹ[57] [וְהֲרֵי זֶה מוֹרֶה שֶׁהָאוֹר יֵשׁ לוֹ אֵיזֶה גֶּדֶר, שֶׁמּוּגְדָּר בְּעִנְיַן הָאוֹר, לְהִיוֹתוֹ בִּלְתִּי מוּגְבָּל, נִמְשָׁךְ גַּם בּוֹ[57] אבל ההעלם עצמו נשאר כפי שהיה **[וְהֲרֵי זֶה** העובדה שהאור, עם היותו בלתי מוגבל עד היכן להאיר ומאיר גם במקום ההעלם בכל זאת, העובדה שהארתו לא פועלת שינוי בהעלם **מוֹרֶה שֶׁהָאוֹר יֵשׁ לוֹ אֵיזֶה גֶּדֶר,** הגדרה והגבלה מסויימת, **שֶׁמּוּגְדָּר בְּעִנְיַן הָאוֹר,** הוא מוגדר בגדרי האור ואין לו שייכות פנימית למה שאינו אור וגילוי, **וְלָכֵן** בגלל ההגדרה שלו כאור **אֵינוֹ שַׁיָּךְ לַחֹשֶׁךְ גּוּפָא עַד שֶׁיּוּכַל לַהֲפוֹךְ אֶת הַחֹשֶׁךְ לְאוֹר** והחושך וההעלם נשאר כפי שהיה, **וְאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁבְּעִנְיַן הָאוֹר וְהַגִּלּוּי גּוּפָא הֲרֵי הוּא בִּלְתִּי מוּגְבָּל,** ולעניין זה הוא בלי גבול שמאיר ומתגלה ללא גבול **עַד שֶׁלְּגַבָּיו אֵין הַחֹשֶׁךְ מַעְלִים** ולכן הוא מאיר גם במקום החושך].

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דִּלְפִי הַבֵּאוּר בתחילת הענין **שֶׁ"לַיְלָה הַהוּא" אֵינוֹ יָכוֹל לְהַעְלִים עַל הַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"** בגלל עוצמת הגילוי שהוא גילוי בלי גבול, **וְלָכֵן** הגילוי **נִמְשָׁךְ גַּם "בַּלַּיְלָה הַהוּא" (אֲבָל לֹא שֶׁגִּלּוּי הָאוֹר מִתְעוֹרֵר בְּסִיבַּת "לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא,** כלומר, לפי ביאור זה האור מאיר בהעלם כי ההעלם אינו יכול להסתיר עליו, אבל ההעלם אינו גורם וסיבה לגילוי), **הַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" אֵין לוֹ שַׁיָּכוּת פְּנִימִית עִם "לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא** ואיננו פועל שינוי בעצם מהותו של ההעלם, **וְהֵינוּ שֶׁהַלַּיְלָה עַצְמוֹ, בִּפְנִימִיּוּתוֹ, נִשְׁאָר עִנְיָן שֶׁל הֶעְלֵם** למרות הגילוי, **וְאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁהָאוֹר, לְהִיוֹתוֹ בִּלְתִּי מוּגְבָּל, נִמְשָׁךְ גַּם בּוֹ** אבל ההעלם עצמו נשאר כפי שהיה **[וְהֲרֵי זֶה** העובדה שהאור, עם היותו בלתי מוגבל עד היכן להאיר ומאיר גם במקום ההעלם בכל זאת, העובדה שהארתו לא פועלת שינוי בהעלם **מוֹרֶה שֶׁהָאוֹר יֵשׁ לוֹ אֵיזֶה גֶּדֶר,** הגדרה והגבלה מסויימת, **שֶׁמּוּגְדָּר בְּעִנְיַן הָאוֹר,** הוא מוגדר בגדרי האור ואין לו שייכות פנימית למה שאינו אור וגילוי, **וְלָכֵן** בגלל ההגדרה שלו כאור **אֵינוֹ שַׁיָּךְ לַחֹשֶׁךְ גּוּפָא עַד שֶׁיּוּכַל לַהֲפוֹךְ אֶת הַחֹשֶׁךְ לְאוֹר, וְאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁבְּעִנְיַן הָאוֹר וְהַגִּלּוּי גּוּפָא הֲרֵי הוּא בִּלְתִּי מוּגְבָּל, עַד שֶׁלְּגַבָּיו אֵין הַחֹשֶׁךְ מַעְלִים]. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְפִי הַבֵּאוּר**

---

56) ועד"ז בכללות זמן הגלות (סה"מ תרכ"ז ע' קסז). 57) ואף שגם לפי ביאור זה הי' הנס דפורים באופן דאתהפכא חשוכא לנהורא (ראה לעיל הערה 51), מ"מ הי' זה מצד האור - ולא שהחושך מצד עצמו נהפך לאור (וראה בארוכה ד"ה ויאמר לו יהונתן תשי"א פ"ג ואילך (סה"מ תשי"א ע' סז ואילך. וש"נ), ב' האופנים שבבחי' אתהפכא חשוכא לנהורא: הפיכה מצד האור, ומצד החושך עצמו).

ביאור בדרך אפשר

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְפִי הַבֵּאוּר השני לעיל **שֶׁהַהֶעְלֵם דְּ"לַיְלָה הַהוּא" מְהַוֶּה סִבָּה שֶׁמְּעוֹרֶרֶת אֶת הָעִנְיָן דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ", מוּבָן שֶׁגַּם פְּעוּלַת הָאוֹר הִיא בַּהֶעְלֵם עַצְמוֹ, שֶׁ"לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא נֶהְפַּךְ לְאוֹר, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁ"לַיְלָה הַהוּא" מֵבִיא** וגורמת וממשיכה **אֶת הָאוֹר, וְאִם־כֵּן חֲרֵי הוּא** וממשיך ומעורר **אֶת הָאוֹר** החושך עצמו **נַעֲשָׂה אוֹר. וְעִנְיָן זֶה מוֹרֶה שֶׁהַמַּדְרֵגָה דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"** מדרגת האור האלוקי הנעלה שגורם שלמעלה לא תהיה 'שינה', כביכול, **אֵינָהּ מוּגְדֶּרֶת בִּגְדָרִים שֶׁל הֶעְלֵם וְגִלּוּי** והעובדה שהיא מאירה ומתגלית היא בגלל שזו התכונה שבה היא מוגדרת אלא היא למעלה מגדרים, **וְלָכֵן עַל־יָדָהּ יָכוֹל לִהְיוֹת מֵ'חֹשֶׁךְ' - 'אוֹר'** פעולה של ביטול ושינוי הגדרים.

ה) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף חידוש ועומק נוסף **בְּהָאֲמוּר לְעֵיל** על החידוש הגדול בגילוי של "נדדה שנת המלך" **(שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" נִמְשָׁךְ** למרות ההעלם של **"בַּלַּיְלָה הַהוּא"** ובתוך ההעלם עצמו, כיוון **שֶׁאֵינוֹ מַעְלִים עָלָיו, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁ"לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא מְעוֹרֵר אֶת הַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"** וההעלם הוא הסיבה והגורם לגילוי, כמבואר לעיל באריכות), **בְּהַקְדִּים תּוֹסֶפֶת בֵּאוּר בְּעִנְיַן אַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת דְּ"יוֹם הַזֶּה"** תכלית הגילוי שהרי "יום" הוא גילוי וגם "הזה", לשון נוכח, הוא גילוי **"יוֹם הַהוּא"** שהוא גילוי, "יום" אבל במדריגה יותר נמוכה, שכן "הוא", לשון נסתר, הוא העלם, **"לַיְלָה הַזֶּה"** העלם של 'לילה' אבל לא העלם מוחלט כי "זה" מורה על גילוי **וְ"לַיְלָה הַהוּא"**

ביאור בדרך אפשר

הסתר כפול, תכלית ההעלם, **וְשָׁרְשָׁם**[58] של ארבעת הדרגות הללו, **בִּבְחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף מְעֻלָּה עַד אֵין קֵץ וּלְמַטָּה מַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית**[59], כמבואר בקבלה וחסידות, האור האלוקי האין־סוף ובלי־גבול אינו מוגבל בעלייה והתעלמות, "למעלה מעלה", והיא יכולה להיות "עד אין קץ" ובאותה מידה אינו מוגבל באור וגילוי וההארה וההתפשטות "למטה מטה" יכולה להיות "עד אין תכלית" **שֶׁהַשֹּׁרֶשׁ דְּ'יוֹם'** גילוי והארה **הוּא מִבְּחִינָה שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא לְמַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית** ואין גבול להתגלות והארה שלו, **וְהַשֹּׁרֶשׁ דְּ'לַיְלָה'** העלם והסתר **הוּא מִבְּחִינָה שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא לְמַעְלָה** מתעלה ונעלם **עַד אֵין קֵץ. וַחֲרֵי הַבְּחִינָה שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא לְמַעְלָה עַד אֵין קֵץ** ומתעלה ונעלם בלי גבול **הִיא בְּעוֹמֶק וּבְעֻלּוּי** והיא דבר מופלא **יוֹתֵר מֵהַבְּחִינָה שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא** בהמשכה והתגלות **לְמַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית, וְכַיָּדוּעַ שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַהֶסְתֵּר הוּא לְמַעְלָה מִשֹּׁרֶשׁ הַגִּלּוּי** והדבר בא לידי ביטוי בכך שההארה והתגלות היא דבר מובן מאליו כי טבע האור להיות מאיר וההתעלות וההתעלמות היא חידוש. והולך ומבאר את הטעם לכך ששורש ההעלם גבוה משורש הגילוי.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה יָדוּעַ[60] בקבלה וחסידות **שֶׁבִּכְלָלוּת הָאוֹרוֹת הַנִּמְשָׁכִים** ומתגלים **מִלְּמַעְלָה, יֵשׁ 'אוֹר יָשָׁר' וְ'אוֹר חוֹזֵר'. 'אוֹר יָשָׁר' הוּא הָאוֹר שֶׁמֵּאִיר מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כְּמוֹ אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ כּוֹ', וְנִקְרָא בְּשֵׁם 'יוֹם', וְהוּא עִנְיָן מַה שֶּׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא** המסמל אור וגילוי, **וְהוּא**

1 שֶׁהַהֶעְלֵם דְּ"לַיְלָה הַהוּא" מְהַוֶּה סִבָּה שֶׁמְּעוֹרֶרֶת
2 אֶת הָעִנְיָן דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ", מוּבָן שֶׁגַּם
3 פְּעוּלַת הָאוֹר הִיא בַּהֶעְלֵם עַצְמוֹ, שֶׁ"לַיְלָה
4 הַהוּא" גּוּפָא נֶהְפַּךְ לְאוֹר, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁ"לַיְלָה
5 הַהוּא" מֵבִיא אֶת הָאוֹר, וְאִם־כֵּן חֲרֵי הוּא נַעֲשָׂה
6 אוֹר. וְעִנְיָן זֶה מוֹרֶה שֶׁהַמַּדְרֵגָה דְּ"נָדְדָה שְׁנַת
7 הַמֶּלֶךְ" אֵינָהּ מוּגְדֶּרֶת בִּגְדָרִים שֶׁל הֶעְלֵם וְגִלּוּי,
8 וְלָכֵן עַל־יָדָהּ יָכוֹל לִהְיוֹת מֵ'חֹשֶׁךְ' - 'אוֹר'.
9 ה) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בְּהָאֲמוּר לְעֵיל (שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד
10 שֶׁהַגִּלּוּי דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" נִמְשָׁךְ
11 "בַּלַּיְלָה הַהוּא" שֶׁאֵינוֹ מַעְלִים עָלָיו, אֶלָּא עוֹד
12 זֹאת, שֶׁ"לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא מְעוֹרֵר אֶת הַגִּלּוּי
13 דְּ"נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"), בְּהַקְדִּים תּוֹסֶפֶת בֵּאוּר
14 בְּעִנְיַן אַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת דְּ"יוֹם הַזֶּה" "יוֹם הַהוּא"
15 "לַיְלָה הַזֶּה" וְ"לַיְלָה הַהוּא", וְשָׁרְשָׁם[58] בִּבְחִינַת
16 אוֹר־אֵין־סוֹף לְמַעְלָה מַעְלָה עַד אֵין קֵץ וּלְמַטָּה
17 מַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית[59], שֶׁהַשֹּׁרֶשׁ דְּ'יוֹם' הוּא
18 מִבְּחִינָה שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא לְמַטָּה עַד אֵין
19 תַּכְלִית, וְהַשֹּׁרֶשׁ דְּ'לַיְלָה' הוּא מִבְּחִינָה שֶׁאוֹר־
20 אֵין־סוֹף הוּא לְמַעְלָה עַד אֵין קֵץ. וַחֲרֵי הַבְּחִינָה
21 שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא לְמַעְלָה עַד אֵין קֵץ הִיא
22 בְּעוֹמֶק וּבְעֻלּוּי יוֹתֵר מֵהַבְּחִינָה שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף
23 הוּא לְמַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית, וְכַיָּדוּעַ שֶׁשֹּׁרֶשׁ
24 הַהֶסְתֵּר הוּא לְמַעְלָה מִשֹּׁרֶשׁ הַגִּלּוּי.
25 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה יָדוּעַ[60] שֶׁבִּכְלָלוּת הָאוֹרוֹת
26 הַנִּמְשָׁכִים מִלְּמַעְלָה, יֵשׁ 'אוֹר יָשָׁר'
27 וְ'אוֹר חוֹזֵר'. 'אוֹר יָשָׁר' הוּא הָאוֹר שֶׁמֵּאִיר
28 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כְּמוֹ אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ כּוֹ', וְנִקְרָא
29 בְּשֵׁם 'יוֹם', וְהוּא עִנְיָן מַה שֶּׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא

---

58) בהבא לקמן - ראה ד"ה והנה להבין ענין מ"ש ותוסף אסתר, במאמרי אדמו"ר האמצעי לנ"ך ע' תכא ואילך. וראה גם במאמר שלפניו - ד"ה וישט המלך לאסתר את שרביט הזהב (שם ע' שצז ואילך). 59) ראה תקו"ז סוף תיקון נז. זהר חדש יתרו לד, סע"ג. וראה גם תקו"ז תיקון יט. 60) ראה פרדס שער ח (שער מהות והנהגה) פכ"ב. עץ חיים שער לט (שער מ"ן ומ"ד) דרוש טו. ביאוה"ז לאדמו"ר האמצעי אחרי עו, ג ואילך. שלח צב, ב. אוה"ת נח ח"ג תרמו, סע"א ואילך. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

עִנְיָן מַה שֶּׁאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא לְמַטָּה מַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית, שאין גבול להתגלות שלו **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[61] (**מֵהֶמְשֵׁךְ הַהִילּוּלָא** קבוצת מאמרים בהמשך אחד שנמסרו לדפוס ליום ההסתלקות של הרבי הריי"צ, 'המשך' שפותח בפסוק **"בָּאתִי לְגַנִּי" דְּיוּ"ד שְׁבָט**[62] בשנת תש"י, וכמידי שנה גם ביו"ד שבט שנה זו, תשכ"ה, אמר הרבי מאמר חסידות על פסוק זה בו ביאר עניין זה) **שֶׁהוּא עִנְיָן הִתְפַּשְּׁטוּת הָאוֹר הָאֱלֹקִי** ללא גבול **עַד** שמאיר גם **לְמַטָּה מַטָּה**[63]. **וְ'אוֹר חוֹזֵר' הוּא מַה שֶּׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בָּעוֹלָם לְמַטָּה בְּאוֹפֶן שֶׁל הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר וּמְצַר, צָרָה וְעַקְתָּא, נִמְשָׁךְ** סבל ומצוקה, ומתגלה אור אלוקי ממקור נעלה יותר, **מֵהַבְּחִינָה דִּ'לְמַעְלָה מַעְלָה עַד אֵין קֵץ'**, הכוח האלוקי של התעלות והתעלמות **שֶׁמִּצַּד כֹּחַ הַגְּבוּרָה וְהַצִּמְצוּם וְהַהֶעְלֵם, שֶׁכְּלָלוּתוֹ נִקְרָא בְּשֵׁם 'לַיְלָה', הֵפֶךְ הָאוֹר וְהַגִּלּוּי** וכשעובדים את ה' מתוך הדוחק והצער, ממשיכים את האור הנעלה הזה. **וְכָל זֶה** הטעם לכך שבעבודה זו ממשיכים 'אור חוזר' הנעלה יותר מ'אור ישר' **הוּא לְפִי שֶׁתַּכְלִית** המטרה והכוונה של **הַבְּרִיאָה הוּא בְּבֵרוּר** הפרדת הטוב מהרע והעלאתו לקדושה של **הַמַּטָּה דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי הַנְּשָׁמָה לֹא יָרְדָה לְמַטָּה כְּדֵי לְתַקֵּן אֶת עַצְמָהּ,** כי בהיותה למעלה, קודם הירידה, לא היה בנשמה שום פגם הדורש תיקון **אֶלָּא כְּדֵי לְתַקֵּן אֶת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם**[64] החלק המסויים בעולם שהבירור והזיכוך שלו מוטל על אדם זה בפרט, **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** על־ידי בירור ה'מטה' התחתון ביותר, **נַעֲשֶׂה בֵּרוּר הַנִּיצוֹצוֹת** האלוקיים **שֶׁנָּפְלוּ לְמַטָּה**

ביאור בדרך אפשר

לְמַטָּה מַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[61] (**מֵהֶמְשֵׁךְ הַהִילּוּלָא "בָּאתִי לְגַנִּי" דְּיוּ"ד שְׁבָט**[62]) **שֶׁהוּא עִנְיָן הִתְפַּשְּׁטוּת הָאוֹר הָאֱלֹקִי עַד לְמַטָּה מַטָּה**[63]. **וְ'אוֹר חוֹזֵר' הוּא מַה שֶּׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בָּעוֹלָם לְמַטָּה בְּאוֹפֶן שֶׁל הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר וּמְצַר, צָרָה וְעַקְתָּא, נִמְשָׁךְ מֵהַבְּחִינָה דִּ'לְמַעְלָה מַעְלָה עַד אֵין קֵץ', שֶׁמִּצַּד כֹּחַ הַגְּבוּרָה וְהַצִּמְצוּם וְהַהֶעְלֵם, שֶׁכְּלָלוּתוֹ נִקְרָא בְּשֵׁם 'לַיְלָה', הֵפֶךְ הָאוֹר וְהַגִּלּוּי. וְכָל זֶה הוּא לְפִי שֶׁתַּכְלִית הַבְּרִיאָה הוּא בְּבֵרוּר הַמַּטָּה דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי הַנְּשָׁמָה לֹא יָרְדָה לְמַטָּה כְּדֵי לְתַקֵּן אֶת עַצְמָהּ, אֶלָּא כְּדֵי לְתַקֵּן אֶת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם**[64], **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה בֵּרוּר הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ לְמַטָּה בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים. וּבִשְׁבִיל זֶה יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן שֶׁל יְגִיעָה (יָגַעְתָּ כו'**[65]) **דַּוְקָא, וּכְמוֹ בִּשְׁנֵי אוֹפַנֵּי הָעֲבוֹדָה הַנַ"ל**[66] **דְּ'עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ' וְ'עוֹל תּוֹרָה' (שֶׁעַל־יְדֵי שְׁנֵיהֶם נַעֲשֵׂית תַּכְלִית שְׁלִיחוּת הַנְּשָׁמָה בְּעָלְמָא דֵּין, לְבָרֵר אֶת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית כו', וְלָכֵן יְכוֹלִים לְהַחֲלִיפָן זוֹ בְּזוֹ), שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּאֹרֶן שֶׁל פֶּרֶךְ**[67], **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְיִסּוּרֵי הַגָּלוּת, וּכְלָלוּת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁל הָעוֹלָם,** שכדי להתגבר עליהם יש צורך בעבודת ה' מתוך יגיעה גדולה **כַּאֲשֶׁר הַמְכֻוָּן** המטרה **בְּכָל זֶה הוּא כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה הָעִנְיָן דִּ"פָקוֹד פָּקַדְתִּי"**[68] הלשון שבו נמסרה לבני ישראל במצרים בשורת הגאולה **וְעַד לִיצִיאָה מִן הַגָּלוּת** שכל זה בא על־ידי ה'עבודת פרך' שנקראת 'עול דרך ארץ'. **וְכֵן הָעֲבוֹדָה בְּ'עוֹל תּוֹרָה'** אף שבה אין האדם בא במגע ישיר עם ענייני עולם הזה **הִיא בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים** שהייתה לפני בריאת העולם הזה, בעולם התוהו שהיו בו אורות מרובים בכלים מועטים שלא יכלו להכיל את האורות וכתוצאה מכך היתה 'שבירת הכלים'. **וּבִשְׁבִיל זֶה** כדי לעבוד את ה' מתוך הצרה והדוחק ולברר את העולם הזה **יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן שֶׁל יְגִיעָה (יָגַעְתָּ כו'**[65]) **דַּוְקָא, וּכְמוֹ בִּשְׁנֵי אוֹפַנֵּי הָעֲבוֹדָה הַנַ"ל**[66] שנתבארו לעיל במאמר שנאמר בפורים שנה זו **דְּ'עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ' וְ'עוֹל תּוֹרָה'** (**שֶׁעַל־יְדֵי** שילוב **שְׁנֵיהֶם** יחד **נַעֲשֵׂית** נשלמת **תַּכְלִית** הכוונה והמטרה של **שְׁלִיחוּת הַנְּשָׁמָה בְּעָלְמָא דֵּין** בעולם הזה, **לְבָרֵר אֶת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית כו', וְלָכֵן יְכוֹלִים לְהַחֲלִיפָן** את שתי העבודות האמורות של 'עול דרך ארץ' ועול תורה' **זוֹ בְּזוֹ), שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּ'עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ' הִיא עַל־יְדֵי יְגִיעַת הַגּוּף כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁמִּתְיַגֵּעַ בַּפַּרְנָסָה עַד לְאוֹפֶן שֶׁל פִּזּוּר הַנֶּפֶשׁ כו', וְכֵן הָעֲבוֹדָה בְּ'עוֹל תּוֹרָה'** היגיעה והמאמץ גדולים עד כדי כך שהוא מאבד את הריכוז ואת מנוחת הנפש, **וּכְמוֹ קוֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בְּמִצְרַיִם "בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבוֹדָה בַּשָּׂדֶה" בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ**[67], עבודה ויגיעה קשה כפשוטו, **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְיִסּוּרֵי הַגָּלוּת, וּכְלָלוּת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁל הָעוֹלָם,** שכדי להתגבר עליהם יש צורך בעבודת ה' מתוך יגיעה גדולה **כַּאֲשֶׁר הַמְכֻוָּן** המטרה **בְּכָל זֶה הוּא כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה הָעִנְיָן דִּ"פָקוֹד פָּקַדְתִּי"**[68] הלשון שבו נמסרה לבני ישראל במצרים בשורת הגאולה **וְעַד לִיצִיאָה מִן הַגָּלוּת** שכל זה בא על־ידי ה'עבודת פרך' שנקראת 'עול דרך ארץ'. **וְכֵן הָעֲבוֹדָה בְּ'עוֹל תּוֹרָה'** אף שבה אין האדם בא במגע ישיר עם ענייני עולם הזה **הִיא כְּפֵירוּשׁ הַ'זֹהַר'**[69] **"בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה - דָּא קוּשְׁיָא,**

---

61) ד"ה בלילה ההוא דחג הפורים שנה־זו פ"ה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ג ע' 8). 62) פי"ג ואילך (סה"מ ה'שי"ת ע' 133 ואילך). 63) ראה המשך תרס"ו ס"ע קפח ואילך. 64) תניא פל"ז (מח, ב). 65) מגילה ו, ב. 66) ד"ה בלילה ההוא הנ"ל פ"ד (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ג ע' 7). 67) שמות א, יד. 68) שם ג, טז. 69) ח"א כז, א. ח"ג (רע"מ) קנג, א.

ביאור בדרך אפשר

בְּאוֹפֶן שֶׁל יְגִיעָה וַעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ דַּוְקָא, כְּפֵירוּשׁ הַ׳זֹהַר׳[69] המבאר את האמור בתורה על עבודת הפרך במצרים כפי שהדבר בא לידי ביטוי בלימוד התורה **"בַּעֲבֹדָה קָשָׁה - דָּא קוּשְׁיָא** זו קושיה, **בְּחֹמֶר - דָּא קַל־וַחוֹמֶר** זה קל־וחומר, **וּבִלְבֵנִים - דָּא לִבּוּן הִלְכָתָא"** זה ליבון הלכה **(כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּ׳תוֹרָה אוֹר׳ בִּדְרוּשֵׁי** מאמרי החסידות של **פָּרָשַׁת שְׁמוֹת**[70] **פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבָּזֶה** והמשמעות של כל אחד מהם בעבודת ה׳), **שֶׁזֶּהוּ** הלימוד עם קושיות ותירוצים ושקלא־וטריא **עִנְיַן הַגָּלוּת** כפי שהוא בא לביטוי **בַּתּוֹרָה, מִצַּד אֲרִיכוּת הַפִּלְפּוּל שֶׁבְּ׳תַלְמוּד בַּבְלִי׳** שבו סגנון הדברים ובירור ההלכה הוא **בְּרִבּוּי הַקּוּשְׁיוֹת כּוּ׳, וְהֵינוּ, שֶׁקּוֹדֶם שֶׁמּוֹצֵא אֶת הַתֵּרוּץ לַקּוּשְׁיָא, הֲרֵי הוּא** הלומד את הסוגיה בתלמוד בבלי **בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁרַע וּמַר לוֹ, וּמִתְמַרְמֵר עַל זֶה שֶׁנֶּאֱבְדָה לוֹ הַסְּבָרָא הַקּוֹדֶמֶת, וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ אֶל הַסְּבָרָא הַנְּכוֹנָה, מִצַּד הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁל הַקּוּשְׁיוֹת. אַךְ דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַיְגִיעָה וּמִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁל הַקּוּשְׁיוֹת כּוּ׳, הֲרֵי הוּא בָּא לִידֵי "לִבּוּן הִלְכָתָא", וְעַד שֶׁבָּא לָעִלּוּי דְּ"יַעֲשֶׂה לַמְּחַכֶּה לוֹ"**[71], **לְמָאן דְּדָחֲקִין בְּמִלֵּי דְּחוּכְמְתָא**[72]. **וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בְּזֶה, שֶׁהַמְּשֻׁכַּת ׳אוֹר חוֹזֵר׳ שֶׁנִּצְּשֵׁית עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁאֵין צוֹרֶךְ בִּיגִיעָה, כְּמוֹ בְּ׳תַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי׳** (כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[75], **וְגַם בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל חַיָּב אִינִישׁ לִבְסוּמֵי לְכ"ק מו"ח אַדְמו"ר מִשְּׁנַת תרפ"א**[76]).

וּבִכְפָרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה גַּם בְּ׳אוֹר יָשָׁר׳ גּוּפָא (**שֶׁהוּא הָאוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם, וְכֵן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, לְהָאִיר אֶת הָ"עוֹלָם קָטָן זֶה הָאָדָם"**[77], **שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר וְגִלּוּי, אַ לִיכְטִיקֶע עֲבוֹדָה**), **שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם "יוֹם"** - יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים, "יוֹם

ביאור בדרך אפשר

בחסידות שהכוונה במיוחד ליגיעה הנדרשת כדי לפסוק הלכה למעשה מתוך האריכות והשקלא־וטריא והפלפולים. **וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בְּזֶה**, התוכן הכללי של האמור לעיל, לגבי עבודת ה׳ באופן של ׳אור ישר׳ ו׳אור חוזר׳ והיתרון שב׳אור חוזר׳ הוא **שֶׁהַמְּשֻׁכַּת ׳אוֹר חוֹזֵר׳** המשכת אלוקות מלמעלה כתוצאה מהתעוררות מצד האדם למטה **שֶׁנִּצְּשֵׁית עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה וְהַיְגִיעָה מִתּוֹךְ הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר וְהַחֹשֶׁךְ - "לַיְלָה"** (**שֶׁצָּרִיךְ לִפְעֹל בּוֹ** בהעלם עצמו **הַמְּשֻׁכַּת הָאוֹר וְהַגִּלּוּי**[73], **וְעַד שֶׁ"לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר"**[74] עד שהלילה עצמו יאיר, כמבואר לעיל), **הִיא לְמַעְלָה יוֹתֵר מֵ׳אוֹר יָשָׁר׳ שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁאֵין צוֹרֶךְ בִּיגִיעָה, כְּמוֹ בְּ׳תַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי׳** שבו אין דיונים וקושיות ותירוצים כמו בתלמוד בבלי (**כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[75], **וְגַם בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל חַיָּב אִינִישׁ לִבְסוּמֵי** חיים אדם להתבסם, מאמר של פורים **לְכ"ק מו"ח אַדְמו"ר מִשְּׁנַת תרפ"א**[76]).

וּבִכְפָרָטִיּוּת יוֹתֵר, בנוסף לאמור לעיל על היתרון של ׳אור חוזר׳ על ׳אור ישר׳ באופן כללי **הִנֵּה גַּם בְּ׳אוֹר יָשָׁר׳ גּוּפָא** עצמו (**שֶׁהוּא הָאוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה** למטה **לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם, וְכֵן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, לְהָאִיר אֶת הָ"עוֹלָם קָטָן זֶה הָאָדָם"**[77], **שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר וְגִלּוּי, אַ לִיכְטִיקֶע עֲבוֹדָה**), עבודה מאירה ומוארת, בשונה מהעבודה של ׳אור חוזר׳ שכרוכה בעבודה ויגיעה גדולה והיא מתוך הדחק והצער), **שֶׁנִּקְרָא** ׳אור ישר׳ **בְּשֵׁם "יוֹם"** עניין הגילוי

---

70) מט, א. נא, א. 71) ישעי׳ סד, ג. 72) זח"א קל, ב. וראה המשך תרס"ו ע׳ עח ואילך. 73) החל ע"י ענין האמונה (כמבואר בד"ה בלילה ההוא פ"ד), שכוחה גדול כל כך, שלמרות שבהיותם במצרים היו בנ"י משוקעים במ"ט שערי טומאה (ראה זהר חדש ר"פ יתרו), הנה בזכות האמונה נגאלו ממצרים (מכילתא בשלח יד, לא. יל"ש בשלח רמז רמ. הושע רמז תקיט). 74) תהלים קלט, יב. 75) המשך תרס"ו ע׳ צ ואילך. שערי אורה שער החנוכה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך (כב, ב ואילך). 76) סה"מ תרפ"א ע׳ קצד ואילך. תש"ח ע׳ 121 ואילך. 77) תנחומא פקודי ג. זח"ג לג, ב. תקו"ז תס"ט קרוב לתחלתו (ק,

ביאור בדרך אפשר

- **יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים** שהם שתי דרגות בעניין הגילוי עצמו, **"יוֹם הַזֶּה" וְ"יוֹם הַהוּא"** שלכאורה הוא ביטוי לגילוי מופחת אך לאמיתו של דבר מדובר בעניין נעלה עוד יותר, כפי שממשיך ומפרט. **"יוֹם הַזֶּה", הַיְנוּ שֶׁהָאוֹר הָאֱלֹקִי מִתְפַּשֵּׁט** ומאיר **לְמַטָּה בְּגִלּוּי בְּאוֹפֶן שֶׁגַּם לְמַטָּה** בעולם ובנבראים שמצד עצמם מעלימים **יוֹדְעִים** ומסתירים על האור האלוקי מכירים, מודעים לכך **שֶׁזֶּהוּ אוֹר אֱלֹקִי** [**וּמִזֶּה** מההכרה בגילוי האלוקות **נִמְשָׁךְ בַּעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, מַה שֶּׁכָּתוּב**[78] **הַיּוֹם הַזֶּה הֲוָי' אֱלֹקֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְגוֹ', שֶׁבְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ חֲדָשִׁים, כְּאִלּוּ בּוֹ בַּיּוֹם נִצְטַוִּיתָ עֲלֵיהֶם**[79] ההתייחסות לתורה ומצוות כדבר חדש, כאילו היום ניתן הציווי על כך לראשונה, נובעת מהכרה באור האלוקי המאיר בעולם]. **וּלְמַעְלָה מִזֶּה הוּא הָעִנְיָן דְּ"יוֹם הַהוּא"** (וכאן הביטוי "ההוא, לשון שמורה על העלם, הוא **לְמַעֲלִיּוּתָא), שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהָאוֹר הוּא** במקורו העליון **קוֹדֶם שֶׁנִּמְשָׁךְ** לרדת ולהאיר בגלוי **לְמַטָּה מַטָּה, אֶלָּא הוּא עֲדַיִן לְמַעְלָה, וְעַד כְּפִי שֶׁהוּא כָּלוּל וּבָטֵל בְּשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ** ואינו נמשך ומתגלה כמציאות בפני עצמה, **שֶׁאָז אֵי־אֶפְשָׁר לְהוֹרוֹת** להצביע **עָלָיו וְלוֹמַר "זֶה", כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ בְּאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי** אלא למעלה מגילוי. **וּכְמוֹ־כֵן יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים בְּהַמְשָׁכַת הָ'אוֹר חוֹזֵר', שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם "לַיְלָה", "לַיְלָה הַזֶּה" הָעלם והסתר ועם** זאת נאמר עליו "זה", לשון של גילוי **וְ"לַיְלָה הַהוּא"** לשון של הסתר כפול. **"לַיְלָה הַזֶּה" הוּא הַגִּלּוּי** ("זֶה") **דְּ'אוֹר חוֹזֵר'** (אור וגילוי **שֶׁבָּא מִתּוֹךְ הַהֶעְלֵם וְהַחֹשֶׁךְ - "לַיְלָה"), שֶׁשָּׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה יוֹתֵר גַּם מֵהַשֹּׁרֶשׁ דְּ'אוֹר יָשָׁר' ("יוֹם הַהוּא"). וְיֵשׁ בְּחִינָה נַעֲלֵית יוֹתֵר, "לַיְלָה הַהוּא", הַיְנוּ שֶׁמַּגִּיעִים לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִכָּל עִנְיָן וְגֶדֶר הַגִּלּוּיִים דְּ'יוֹם' ('אוֹר יָשָׁר') וְ'לַיְלָה' ('אוֹר חוֹזֵר'), כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הַ'מָּאוֹר' (שֶׁלְּמַעְלָה מִ'אוֹר', כּוֹלֵל גַּם 'אוֹר חוֹזֵר'), וְעַד לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת 'מָאוֹר' (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בַּאֲרוּכָּה).**

וְעַל זֶה נֶאֱמַר "וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא". דְּהִנֵּה, מְבֹאָר בְּ'תוֹרָה אוֹר'[80] שֶׁ"בַּיּוֹם הַהוּא" קָאֵי עַל לְעָתִיד־לָבֹא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[81] **וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא** הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה, שֶׁאָז יִהְיֶה הַגִּלּוּי ("זֶה") דִּבְחִינַת "בַּיּוֹם הַהוּא", הַיְנוּ, בְּחִינַת הָ'אוֹר' (בכל המדרגות של אור הֵן 'אוֹר יָשָׁר' שֶׁנִּקְרָא 'יוֹם', וְהֵן 'אוֹר חוֹזֵר' שֶׁנִּקְרָא 'לַיְלָה') כְּפִי שֶׁהוּא בְּשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ ('אוֹר יָשָׁר' - שהשורש ומקור שלו הוא בחינת "יוֹם הַהוּא", וְ'אוֹר חוֹזֵר' - שהשורש ומקור שלו הוא

ביאור בדרך אפשר

43 וְהַחֹשֶׁךְ - "לַיְלָה"), שֶׁשָּׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה יוֹתֵר גַּם מֵהַשֹּׁרֶשׁ
44 דְּ'אוֹר יָשָׁר' ("יוֹם הַהוּא") כמבואר לעיל ששורש ההעלם נעלה
45 משורש הגילוי. וְיֵשׁ בְּחִינָה נַעֲלֵית יוֹתֵר, "לַיְלָה הַהוּא", הַיְנוּ
46 שֶׁמַּגִּיעִים לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה לְגַמְרֵי מִכָּל עִנְיָן וְגֶדֶר
47 הַגִּלּוּיִים דְּ'יוֹם' ('אוֹר יָשָׁר')
48 וְ'לַיְלָה' ('אוֹר חוֹזֵר'), דרגה
49 נעלית שמעל להגדרות ולהגבלות של
50 'גילוי' ו'העלם' כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת
51 הַ'מָּאוֹר' מקור האור (שֶׁלְּמַעְלָה
52 מֵ'אוֹר' שאינו אלא הארה
53 והתפשטות מה'מאור', ולכן הוא
54 למעלה מכל דרגה של 'אור' כּוֹלֵל
55 גַּם 'אוֹר חוֹזֵר'), וְעַד לְמַעְלָה
56 גַּם אפילו מִבְּחִינַת 'מָאוֹר'
57 (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל
58 בַּאֲרוּכָּה) כי הוא למעלה מכל
59 הגדרה.
60 וְעַל זֶה על בחינת "בלילה ההוא"
61 שלפי פשוטו היא מצב של העלם
62 והסתר כפול, אבל בפנימיות העניינים
63 זהו העלם שלמעלה מגילויים ולמעלה
64 מכל הגדרה, נֶאֱמַר "וְאָנֹכִי
65 הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם
66 הַהוּא". דְּהִנֵּה, מְבֹאָר
67 בְּ'תוֹרָה אוֹר'[80] לאדמו"ר הזקן
68 שֶׁ"בַּיּוֹם הַהוּא" קָאֵי מכוון עַל
69 לְעָתִיד־לָבֹא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[81]
70 וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא בזמן הגאולה
71 הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה, שֶׁאָז יִהְיֶה
72 הַגִּלּוּי ("זֶה") דִּבְחִינַת "בַּיּוֹם
73 הַהוּא", הַיְנוּ, בְּחִינַת הָ'אוֹר'
74 הֵן 'אוֹר
75 יָשָׁר' שֶׁנִּקְרָא 'יוֹם', וְהֵן 'אוֹר
76 חוֹזֵר' שֶׁנִּקְרָא 'לַיְלָה') כְּפִי
77 שֶׁהוּא בְּשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ ('אוֹר
78 יָשָׁר' - שהשורש ומקור שלו הוא
79 בחינת "יוֹם הַהוּא", וְ'אוֹר
80 חוֹזֵר' - שהשורש ומקור שלו הוא

ב. קא, א). 78) תבוא כו, טז. 79) פירש"י עה"פ. וראה פירש"י עקב יא, יג. 80) מג"א צ, ד. צב, א. וראה שערי אורה שער הפורים ד"ה יביאו לבוש מלכות פ"י (נז, ב). וראה גם שיחת פורים סמ"ב (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ג ע' 57).
81) ישעי' כה, ט.

ביאור בדרך אפשר

בחינת "לַיְלָה הַזֶּה"). וְנוֹסָף לְזֶה יִהְיֶה אָז (לְעָתִיד־לָבֹא, "בַּיּוֹם הַהוּא") גַּם הַגִּלּוּי דִּבְחִינַת "פָּנַי" כהמשך לשון הכתוב "ביום ההוא הסתר אסתיר פני", שֶׁהִיא בחינת "פני" מוסתרת בהסתר כפול בְּאוֹפֶן דְּ"הַסְתֵּר אַסְתִּיר" לְגַבֵּי "יוֹם הַהוּא" (הַיְנוּ שֶׁבְּחִינַת "בַּיּוֹם הַהוּא" אֵינוֹ מַרְגִּישׁ הַבְּחִינָה דְּ"פָּנַי" הנעלית ממנו ונעלמת ממנו, וְעַל־דֶּרֶךְ רֵישָׁא דְּלֹא יָדַע וְלֹא אֶתְיַדַּע מַה דַּהֲוָה בְּרֵישָׁא[82] בחינת ההעלם שלמעלה מגילוי נקראת בזוהר "ראש שלא ידע ולא נודע" וכמובא באחד המקומות בזוהר: שלושה ראשים נגלפו, זה לתוך זה וזה למעלה מזה. ראש אחד, חכמה סתימאה המכוסה ואינה נפתחת, וחכמה זו סתומה, ראש לכל הראשים של שאר החכמות; ראש עליון, עתיקא קדישא, סתימא דכל סתימין; ראש כל הראשים, ראש שאינו ראש ולא ידע, ולא נודע מה היה בראש זה שלא נדבק לא בחכמה ולא בסכלות...) – "לַיְלָה הַהוּא" שתי לשונות של הסתרה (שֶׁהוּא כְּמוֹ "הַסְתֵּר אַסְתִּיר", שֶׁהַהֶסְתֵּר עַצְמוֹ מוּסְתָּר, כַּנַּ"ל סְעִיף א). וְכָל זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בִּזְמַן הַגָּלוּת - "לַיְלָה", וּבַלַּיְלָה גּוּפָא דַּוְקָא בְּתוֹקֶף הַלַּיְלָה, בְּדָרָא דְּעִקְבְּתָא דִּמְשִׁיחָא, בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"הַסְתֵּר אַסְתִּיר" כִּפְשׁוּטוֹ, "לַיְלָה הַהוּא" לְגְרִיעוּתָא, שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה בָּאִים לַ"לַיְלָה הַהוּא" לְמַעֲלִיּוּתָא, בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִלַּיְלָה וְיוֹם, כַּנַּ"ל.

ו) **וְהִנֵּה** עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל בְּמַעֲלַת 'אוֹר חוֹזֵר' עַל 'אוֹר יָשָׁר', יֵשׁ לְהוֹסִיף בְּבֵאוּר הָעִלּוּי דְּחַג הַפּוּרִים גַּם לְגַבֵּי 'הֲלָכוֹת', שֶׁעַל שְׁנֵיהֶם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[83] שֶׁאֵין עֲתִידִין לִיבָּטֵל, גַּם כַּאֲשֶׁר כָּל סִפְרֵי הַנְּבִיאִים וְכָל הַכְּתוּבִים עֲתִידִין לִיבָּטֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בַּטַּעַם שֶׁמְּגִלַּת אֶסְתֵּר וַהֲלָכוֹת אֵין עֲתִידִין לִיבָּטֵל, מְבֹאָר בְּ'תּוֹרָה אוֹר'[84], שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁהַנֵּס שֶׁל פּוּרִים הָיָה מְלוּבָּשׁ בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁנֵּס זֶה נִמְשָׁךְ מִמַּדְרֵגָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, שֶׁמִּצַּד גּוֹדֶל מַעֲלָתָהּ יְכוֹלָה לָבֹא לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, וְעַד לְהִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַטֶּבַע, כִּמְשַׁל חָבִית שֶׁל יַיִן שֶׁנִּתְמַלְּאָה עַל כָּל גְּדוֹתֶיהָ עַד שֶׁנִּשְׁפַּךְ לַחוּץ. וְכֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַהֲלָכוֹת, שֶׁבָּהֶן יֶשְׁנָהּ הִתְלַבְּשׁוּת בְּחִינַת חָכְמָה עִילָּאָה בְּדִבְרִים גַּשְׁמִיִּים [וְזֶהוּ שֶׁגַּם בְּנוֹגֵעַ לַ'הֲלָכוֹת', מוּבָא[85] מְשַׁל הַצְּבִי שֶׁמַּחֲזִיר רֹאשׁוֹ לַאֲחוֹרָיו כוּ'[86], בְּדוּגְמַת מְשַׁל הַצְּבִי שֶׁעֵינוֹ אַחַת קְמוּצָה וְעֵינוֹ אַחַת פְּתוּחָה, שֶׁהוּבָא בְּנוֹגֵעַ לְפוּרִים, כַּנַּ"ל סְעִיף ג].

ביאור בדרך אפשר

ו) וְהִנֵּה עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל בְּמַעֲלַת 'אוֹר חוֹזֵר' שנמשך על ידי עבודת האדם, ובפרט על ידי יגיעה, עַל 'אוֹר יָשָׁר' שנמשך מלמעלה, יֵשׁ לְהוֹסִיף בְּבֵאוּר הָעִלּוּי דְּחַג הַפּוּרִים גַּם לְגַבֵּי 'הֲלָכוֹת', שֶׁעַל שְׁנֵיהֶם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[83] שֶׁאֵין עֲתִידִין לִיבָּטֵל לעתיד לבוא, גַּם כַּאֲשֶׁר כָּל סִפְרֵי הַנְּבִיאִים וְכָל הַכְּתוּבִים עֲתִידִין לִיבָּטֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בַּטַּעַם שֶׁמְּגִלַּת אֶסְתֵּר וַהֲלָכוֹת אֵין עֲתִידִין לִיבָּטֵל, מְבֹאָר בְּ'תּוֹרָה אוֹר'[84], שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁהַנֵּס שֶׁל פּוּרִים הָיָה מְלוּבָּשׁ בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁנֵּס זֶה נִמְשָׁךְ מִמַּדְרֵגָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, שֶׁמִּצַּד גּוֹדֶל מַעֲלָתָהּ יְכוֹלָה לָבֹא לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, וְעַד לְהִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַטֶּבַע, כִּמְשַׁל חָבִית שֶׁל יַיִן שֶׁנִּתְמַלְּאָה עַל כָּל גְּדוֹתֶיהָ עַד שֶׁנִּשְׁפַּךְ לַחוּץ. וְכֵן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַהֲלָכוֹת, שֶׁבָּהֶן יֶשְׁנָהּ הִתְלַבְּשׁוּת בְּחִינַת חָכְמָה עִילָּאָה בְּדִבְרִים גַּשְׁמִיִּים [וְזֶהוּ שֶׁגַּם בְּנוֹגֵעַ לַ'הֲלָכוֹת', מוּבָא[85] מְשַׁל הַצְּבִי שֶׁמַּחֲזִיר רֹאשׁוֹ לַאֲחוֹרָיו כוּ'[86], בְּדוּגְמַת מְשַׁל הַצְּבִי שֶׁעֵינוֹ אַחַת קְמוּצָה וְעֵינוֹ אַחַת פְּתוּחָה, שֶׁהוּבָא בְּנוֹגֵעַ לְפוּרִים, כַּנַּ"ל סְעִיף ג]. אֲבָל

---

82) ראה זח"ג (אד"ז) רפח, ריש ע"ב. שער מאמרי רשב"י לזח"ב (ספרא דצניעותא) קעו, ב (ריש פרק א). 83) ראה ירושלמי מגילה פ"א ה"ה. רמב"ם הל' מגילה פ"ב הי"ח. 84) מג"א צ, ד ואילך. 85) תו"א שם צד, סע"ב. 86) ראה זח"ב יד, א.

ביאור בדרך אפשר

כמובא בזוהר (להלן בתרגום וקיצור), רבי חייא הגדול... הלך לרבי שמעון בר יוחאי, שמע שהיה אומר, ברח דודי ודמה לך לצבי או לעפר האילים, תאוותם של ישראל שיהיה הקדוש־ברוך־הוא לא הולך ולא מתרחק, אלא בורח כצבי או כעופר האיילים.... אין חיה בעולם עושה כמו הצבי או כעופר האיילים, בזמן שהוא בורח, הולך מעט מעט ומחזיר את ראשו למקום שיצא ממנו, ולעולם הוא מחזיר את ראשו לאחוריו, כך אמרו ישראל, ריבונו של עולם, אם אנו גורמים שתסתלק מבינינו, יהי רצון, שתברח כמו הצבי או כמו עופר האיילים שהוא בורח ומחזיר את ראשו למקום שהניח... זהו שכתוב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם. דבר אחר, הצבי כשהוא ישן, הוא ישן בעין אחת, והאחרת הוא נעור, כך אמרו ישראל לקדוש־ברוך־הוא, עשה כמו הצבי שהנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל].

אֲבָל יֵשׁ חִלּוּק גָּדוֹל וְעִיקָּרִי בֵּין הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הַהֲלָכוֹת לַהַמְשָׁכָה דְּחַג הַפּוּרִים, שעל שניהם נאמר שאינם בטלים לעתיד־לבוא כאמור לעיל, **שֶׁהַהַמְשָׁכָה** של האור האלוקי **שֶׁעַל־יְדֵי הַהֲלָכוֹת הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל 'אוֹר יָשָׁר', מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וְהֵינוּ שֶׁזֶּהוּ רַק מַה שֶׁהָאוֹר נִמְשָׁךְ וְיוֹרֵד עַד לְמַטָּה מַטָּה**, ומאיר גם **בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁבָּהֶם נִתְלַבְּשׁוּ הַהֲלָכוֹת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַהַמְשָׁכָה דְּחַג הַפּוּרִים הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל 'אוֹר חוֹזֵר', מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְכַנַּ"ל שֶׁהַגֵּס דְּחַג הַפּוּרִים בָּא מִצַּד הַהֶסְתֵּר גּוּפָא. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁעִנְיַן הַהֲלָכוֹת מִתְיַחֵס לְמָרְדְּכַי[87], וְאִילוּ גַּם פּוּרִים מִתְיַחֵס לְאֶסְתֵּר, כִּי עִנְיָנוֹ שֶׁל מָרְדְּכַי הוּא הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה (׳אוֹר יָשָׁר׳), שֶׁזֶּהוּ שֶׁבְּחִינָתוֹ הִיא בְּחִינַת ׳יְסוֹד אַבָּא׳[88], אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁ׳יְסוֹד אַבָּא׳ אָרוּךְ[89], הֲרֵי זֶה נִמְשָׁךְ גַּם לְמַטָּה מַטָּה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עִנְיָנָהּ שֶׁל אֶסְתֵּר הוּא "הַסְתֵּר אַסְתִּיר", בְּחִינַת ׳אוֹר חוֹזֵר׳[90].**

ז) **וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְקַשֵּׁר כָּל הַנַּ"ל עִם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים שֶׁל פּוּרִים שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[91] פָּרָשַׁת צַו[92] (שֶׁזּוֹהִי הַפָּרָשָׁה שֶׁקּוֹרִין בְּכַמָּה שָׁנִים בִּסְמִיכוּת לְחַג הַפּוּרִים[93], שֶׁזֶּה מוֹרֶה עַל שַׁיָּכוּתָהּ לְחַג הַפּוּרִים[94]). עִנְיָן לעיל שהמעלה המיוחדת של ׳בלילה ההוא נדדה שנת המלך׳ היא שהעלם עצמו הוא גורם וסיבה לגילוי. **וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁעִנְיַן הַהֲלָכוֹת** שאינן בטלות לעתיד לבוא **מִתְיַחֵס לְמָרְדְּכַי[87], וְאִילוּ גַּם פּוּרִים מִתְיַחֵס לְאֶסְתֵּר, כִּי עִנְיָנוֹ שֶׁל מָרְדְּכַי הוּא הַמְשָׁכָה** של אור אלוקי **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה (׳אוֹר יָשָׁר׳), שֶׁזֶּהוּ שֶׁבְּחִינָתוֹ** של מרדכי **הִיא בְּחִינַת ׳יְסוֹד אַבָּא׳[88]**, הפנימיות של בחינת החכמה העליונה (כמבואר ב׳תורה אור׳ דרושי מגילת אסתר, "... בזמן הגלות הנוקבא מקבלת מוחין שלא על־ידי זעיר־אנפין כי־אם ממוחין עליונים חכמה עילאה יסוד אבא... כמו שהאדם יכול לדבר דברי חכמה ודעת שבמוחו בלי אמצעות המידות שבלב... פורים הוא... הארת יסוד אבא") **אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁ׳יְסוֹד אַבָּא׳ אָרוּךְ[89]** ואין גבול להמשכתו, כמו חכם גדול שיכול להוריד את חכמתו מדריגות רבות ו׳להאריך׳ את ההשפעה שלו הרבה, **הֲרֵי זֶה נִמְשָׁךְ גַּם לְמַטָּה מַטָּה** עד לדברים הגשמיים שבהם נתלבשו ההלכות, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עִנְיָנָהּ שֶׁל אֶסְתֵּר הוּא "הַסְתֵּר אַסְתִּיר", בְּחִינַת ׳אוֹר חוֹזֵר׳[90]** שבא דווקא מתוך ההעלם וההסתר.

ז) **וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְקַשֵּׁר כָּל הַנַּ"ל עִם שְׁנֵי הָעִנְיָנִים שֶׁל פּוּרִים שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[91] פָּרָשַׁת צַו[92] (שֶׁזּוֹהִי הַפָּרָשָׁה שֶׁקּוֹרִין בְּכַמָּה שָׁנִים בִּסְמִיכוּת לְחַג הַפּוּרִים[93], שֶׁזֶּה מוֹרֶה עַל שַׁיָּכוּתָהּ לְחַג הַפּוּרִים[94]** כמובא בספרים שיש קשר בין פרשיות התורה למועדים שחלים

---

87) תו"א שבהערה 88. 88) תו"א שם צג, א. צט, א. ובכ"מ. 89) לקו"ת ויקרא (בהוספות) נד, ג. 90) ראה בארוכה שיחת פורים דאשתקד (לקו"ש חט"ז ע' 357 ואילך), שמרדכי ואסתר הם בחי' אורות וכלים; אור ישר ואור חוזר. 91) בהבא לקמן - ראה לקו"ש ח"ז ע' 40 ואילך (ממאמר זה). ושם נתבאר גם הקשר והשייכות לענין "זה קרבן אהרן" וענין "שבעת ימי המילואים", עיי"ש. 92) נוסף לכך שבפרשה זו ישנם גם מאמרי חג הפסח, והרי הגאולה דחג הפסח היא בסמיכות לגאולה דפורים, כמארז"ל (מגילה ו, ב) "מיסמך גאולה לגאולה". 93) ובפרט בקביעות שנה זו, שיום הש"ק פ' צו חל בט"ז אדר־שני - שאז השייכות היא בשתים: (א) ימי הפורים שבשבוע זה מתעלים ונכללים ביום הש"ק, (ב) בנוגע לט"ז אדר איתא בגמרא (ריש מגילה): "ואימא שיתסר.. ולא יעבור כתיב", והיינו, שנוסף לכך שגם קס"ד בתורה הוא חלק מתורת אמת (ראה תורת מנחם - התוועדויות חל"ו ע' 279. וש"נ), הרי גם למסקנת הגמרא ששוללים זאת ע"י הלימוד ממ"ש "ולא יעבור", שייך ט"ז אדר לפורים (וקריאת המגילה) באופן שלילי עכ"פ. ויש בזה מה שאין בזה: המעלה בענין הא' - שהשייכות היא באופן חיובי; והמעלה בענין הב' - שהיום מצד עצמו שייך לפורים, ובמילא צריכה להיות בו העבודה דפורים (ולא רק באופן ד"יאכל בשבת", בדרך ממילא, כתוצאה מהעבודה ("טרח") דערב שבת). 94) ראה של"ה

ביאור בדרך אפשר

בשבוע של כל פרשה). **עִנְיָן הָרִאשׁוֹן, בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל** במאמר הפותח במילים: **בֵּאוּר מְעַט עַל פָּסוּק וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל (שֶׁבּוֹ נִתְבָּאֵר הַפָּסוּק[95] זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו), שֶׁשָּׁם[96] כּוֹתֵב הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ בַּהַגָּהָה** האמור בפרשת צו במאמר זה ב״לקוטי תורה״ **״וְעַיֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב בְּבֵאוּר עַל פָּסוּק יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת״**[97]. **וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי,** במאמר נוסף ב״לקוטי תורה״ פרשת צו **בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל: וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה** (**הַקָּשׁוּר עִם עִנְיַן שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים**[98] בהם מדובר בפרשת צו, כסיום הכתוב, ״ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים״), **שֶׁבּוֹ**[99] במאמר זה **מְצַיֵּן הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ ״וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב סוֹף־דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל חַיָּב אִינִישׁ לְבָסוּמֵי בְּפוּרַיָּא, דִּלְכָךְ אֵין שׁוּם שֵׁם** משמותיו של הקדוש־ברוך־הוא מפורש **בִּמְגִלַּת אֶסְתֵּר״**[100]. **וּבְהַקְדִּים שֶׁשְּׁנֵי צִיּוּנִים הַנַּ״ל** לענייני פורים ב״לקוטי תורה״ פרשת צו **מוֹרִים לְכָאוֹרָה עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים שֶׁהֵם הָפְכִּיִּים זֶה מִזֶּה. דְּהִנֵּה, בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל: בֵּאוּר מְעַט עַל פָּסוּק וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל, מְבֹאָר שֶׁעוֹלָם הָאֲצִילוּת אֵינוֹ הִתְחַדְּשׁוּת יֵשׁ מֵאַיִן כְּמוֹ עוֹלָם הַבְּרִיאָה, עוֹלָם הַבְּרִיאָה** שלפני התהוותו כמציאות ו״יש״ לא היה קיים, **אֶלָּא** עולם האצילות **נִמְשָׁךְ מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי** ואינו מציאות חדשה כי אינו ״יש״ כמו עולמות בריאה־יצירה־עשיה אלא מהותו היא אלוקות, **וְעַל זֶה מְצַיֵּן הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ לְבֵאוּר עַל פָּסוּק יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת, שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר**[101] **שֶׁרֵאשִׁית הַגִּלּוּי שֶׁל הַקָּו** האור האלוקי המועט והדק שהאיר לאחר הצמצום הראשון **הוּא בְּ״חָכְמָה״ (דַּאֲצִילוּת). וְאִלּוּ בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה, מְבֹאָר שֶׁבְּחִינַת ״קוֹל חָתָן וְכַלָּה״ אֵינָהּ בְּגִלּוּי עַתָּה** אלא יתגלה לעתיד לבוא, **וְעַל זֶה מְצַיֵּן הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ לְסוֹף־דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל חַיָּב אִינִישׁ לְבָסוּמֵי בְּפוּרַיָּא,** ב״תורה אור״ מגילת אסתר, **שֶׁשָּׁם נִתְבָּאֵר**[102] **הַטַּעַם לְכָךְ שֶׁבִּמְגִלַּת אֶסְתֵּר לֹא נִזְכָּר שׁוּם שֵׁם מִשְּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים, לְפִי שֶׁגַּם פּוּרִים הָיָה מְלוּבָּשׁ בַּטֶּבַע, וְכִמְשַׁל הֶחָתָן שֶׁהוֹלֵךְ לָלוּן בְּבוּרְסְקִי כוּ׳** (וזה לשון המאמר ב״תורה אור״: ״.... הטעם שלא נזכר שם הוי״ה במגילה ולא שאר שמות של הקדוש־ברוך־הוא. והעניין הוא על־דרך המשל המבואר בזוהר סוף פרשת בחוקתי גבי לכלותם כתיב כמשל החתן שהולך ללון לבורסקי בשביל הכלה כו׳ עיין שם, כן מלכות דאצילות נשפלת למטה מאד בעולמות תחתונים... ועם כל זה החתן העליון בחינת חסד שלמעלה נמשך ויורד לשם ואם כן אדרבה אז נראה ונפלאה האהבה יותר, ועל־דרך־זה הוא גם כן התלבשות הנס בלבוש הטבע כו׳ שהוא מעוצם האהבה הולך גם כן להתלבש בבית הבורסקי שהוא לבוש הטבע כו׳ ועל כן לא נזכר שם הוי״ה במגילה מפני שאז הי׳ הכלה הכלולה בתכלית השפלות שמסתתרת כו׳. על כן מוכרח להיות גילוי החסד שלמעלה גם כן בבחינת התלבשות לירד לשם אל המקום אשר הם ולכן לא נזכר השמות שהוא בחינת הגילוי שבלי לבוש כו׳. אך כמו שבהמשל הנה ירידה זו הוא מורה על עוצם האהבה כמו שכתוב בזוהר שם. כמו כן האור המלובש במגילה זו הוא למעלה מבחינת שמות...״) **וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין זֶה גִּלּוּי אֶלָּא הִתְלַבְּשׁוּת כוּ׳** ונמצא ששני הציונים ב״לקוטי תורה״ פרשת צו למאמרי פורים ב״תורה אור״

1 הָרִאשׁוֹן, בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל: בֵּאוּר מְעַט עַל פָּסוּק
2 וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל (שֶׁבּוֹ נִתְבָּאֵר הַפָּסוּק[95] זֶה קָרְבַּן
3 אַהֲרֹן וּבָנָיו), שֶׁשָּׁם[96] כּוֹתֵב הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ בַּהַגָּהָה
4 ״וְעַיֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב בְּבֵאוּר עַל פָּסוּק יָבִיאוּ לְבוּשׁ
5 מַלְכוּת״[97]. וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי, בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל: וְהָיָה
6 אוֹר הַלְּבָנָה (הַקָּשׁוּר עִם עִנְיַן שִׁבְעַת יְמֵי
7 הַמִּלּוּאִים[98]), שֶׁבּוֹ[99] מְצַיֵּן הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ ״וּכְמוֹ
8 שֶׁכָּתוּב סוֹף־דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל חַיָּב אִינִישׁ לְבָסוּמֵי
9 בְּפוּרַיָּא, דִּלְכָךְ אֵין שׁוּם שֵׁם בִּמְגִלַּת אֶסְתֵּר״[100].
10 **וּבְהַקְדִּים** שֶׁשְּׁנֵי צִיּוּנִים הַנַּ״ל מוֹרִים לְכָאוֹרָה
11 עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים שֶׁהֵם הָפְכִּיִּים זֶה
12 מִזֶּה. דְּהִנֵּה, בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל: בֵּאוּר מְעַט עַל
13 פָּסוּק וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל, מְבֹאָר שֶׁעוֹלָם הָאֲצִילוּת
14 אֵינוֹ הִתְחַדְּשׁוּת יֵשׁ מֵאַיִן כְּמוֹ עוֹלָם הַבְּרִיאָה,
15 אֶלָּא נִמְשָׁךְ מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי, וְעַל זֶה מְצַיֵּן
16 הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ לְבֵאוּר עַל פָּסוּק יָבִיאוּ לְבוּשׁ
17 מַלְכוּת, שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר[101] שֶׁרֵאשִׁית הַגִּלּוּי שֶׁל הַקָּו
18 הוּא בְּ״חָכְמָה״ (דַּאֲצִילוּת). וְאִלּוּ בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל
19 וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה, מְבֹאָר שֶׁבְּחִינַת ״קוֹל חָתָן
20 וְכַלָּה״ אֵינָהּ בְּגִלּוּי עַתָּה, וְעַל זֶה מְצַיֵּן הַ״צֶּמַח
21 צֶדֶק״ לְסוֹף־דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל חַיָּב אִינִישׁ לְבָסוּמֵי
22 בְּפוּרַיָּא, שֶׁשָּׁם נִתְבָּאֵר[102] הַטַּעַם לְכָךְ שֶׁבִּמְגִלַּת
23 אֶסְתֵּר לֹא נִזְכָּר שׁוּם שֵׁם מִשְּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים, לְפִי
24 שֶׁגַּם פּוּרִים הָיָה מְלוּבָּשׁ בַּטֶּבַע, וְכִמְשַׁל הֶחָתָן
25 שֶׁהוֹלֵךְ לָלוּן בְּבוּרְסְקִי כוּ׳, וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין זֶה גִּלּוּי

חלק תושב״כ ר״פ וישב (רצז, א). 95) פרשתנו ו, יג. 96) ח, סע״ב. 97) ואף שבפשטות הרי זה רק ציון להמבואר במאמר, מ״מ כיון שכל עניני התורה הם בתכלית הדיוק (במכ״ש מזה שאפילו בעניני העולם אין שום דבר במקרה ח״ו, אלא הכל הוא בהשגחה פרטית), הנה הא גופא שענין זה הוא ״בביאור ע״פ יביאו לבוש מלכות״, מהווה הוכחה על שייכותו לפורים. 98) ועד שה״כותרת״ שעל הביאור למאמר ד״ה זה הוא ״ענין שבעת ימי המילואים״. 99) ט, רע״ג. 100) וגם נסמן שם (ע״ג) ל״ביאור ע״פ וקבל היהודים״; לד״ה זכור את אשר עשה לך עמלק (שם, ע״ד); ובסיום וחותם המאמר (יו״ד סע״א): ״ועיין בפע״ח שער הפורים״. 101) תו״א צב, ג. 102) שם ק, ב.

ביאור בדרך אפשר

הם הפכיים שהאחד מדבר על הארה וגילוי נעלה ביותר, התגלות אור הקו בחכמה דאצילות, והשני מדבר על לבוש והעלם, התלבשות נס פורים בלבושי הטבע. **אֲבָל בֶּאֱמֶת, כֵּיוָן שֶׁשְּׁנֵי הַצִּיּוּנִים** לדרושי מגילת אסתר ב'תורה אור' **מוֹפִיעִים** ב'לקוטי תורה' **בְּאוֹתָהּ פָּרָשָׁה** פרשת צו, **וּשְׁנֵיהֶם מִדְּרוּשֵׁי פּוּרִים, צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ צַד הַשָּׁוָה וּנְקוּדָה מְשׁוּתֶּפֶת שֶׁמְּקַשֶּׁרֶת וּמְחַבֶּרֶת בֵּין שְׁנֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבַּצִּיּוּנִים הַנַּ"ל** הנראים כמדברים בעניינים הופכיים. **וּמְרוּמָז הַדָּבָר** הנקודה המשותפת בין שני העניינים השונים **בְּדִבְרֵי הַ'צֶּמַח צֶדֶק', שֶׁבִּשְׁנֵי הַצִּיּוּנִים (לְאַחֲרֵי שֶׁמֵּבִיא הָעִנְיָנִים שֶׁנּוֹגְעִים (בְּגָלוּי) לְהַמְּדוּבָּר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה') מוֹסִיף "עַיֵּן שָׁם", דְּיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּ"עַיֵּן שָׁם" שֶׁלְּאַחֲרֵי הַצִּיּוּן לַבֵּאוּר עַל פָּסוּק "יָבִיאוּ לָבוּשׁ מַלְכוּת" (שֶׁמִּשָּׁם מַעְתִּיק הַתֵּבוֹת "וְהִיא רֵאשִׁית הַגִּלּוּי בְּחָכְמָה"), כַּוָּנָתוֹ לְרַמֵּז לְמַה שֶׁכָּתוּב שָׁם שֶׁהַקָּו וְחוּט הָיָה "עַל־פִּי[103] צִמְצוּם וּמָקוֹם פָּנוּי.. שֶׁלֹּא לִהְיוֹת בְּגָלוּי בְּחֵינַת אֵין־סוֹף כּוּ'", וְהַיְנוּ, שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּ'חָכְמָה' בָּא עַל־יְדֵי צִמְצוּם. וּבְ"עַיֵּן שָׁם" שֶׁלְּאַחֲרֵי הַצִּיּוּן לְסוֹף־דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל חַיָּב אִינִישׁ לִבְסוּמֵי בְּפוּרַיָּא (שֶׁמִּשָּׁם מַעְתִּיק "דִּלְכָךְ אֵין שׁוּם שֵׁם בִּמְגִלַּת אֶסְתֵּר.. מְלוּבָּשִׁים בְּהֶעְלֵם כּוּ'") מְרַמֵּז גַּם לַמְּבֹאָר שָׁם שֶׁ"עִנְיַן קְרִיאַת הַמְּגִלָּה[104] הוּא כְּמוֹ קוֹרֵא בַּתּוֹרָה, שֶׁקּוֹרֵא וּמַמְשִׁיךְ גִּלּוּי הָאוֹר", וְהַיְנוּ, שֶׁמֵּהֶהָעְלֵם "שֶׁאֵין שׁוּם שֵׁם בִּמְגִלַּת אֶסְתֵּר", הִנֵּה עַל־יְדֵי קְרִיאַת הַמְּגִלָּה - נִמְשָׁךְ גִּלּוּי אוֹר, וְאַדְרַבָּה, הַגִּילּוּי שֶׁבָּא מִזֶּה הוּא גִּלּוּי מֵעַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁ"לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שֵׁמוֹת".

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת[84] מְבֹאָר שֶׁיִּתְרוֹן הַמַּעֲלָה דְּחַג הַפּוּרִים הוּא בָּזֶה שֶׁהַנֵּס הָיָה מְלוּבָּשׁ בַּטֶּבַע, כַּנַּ"ל (סְעִיף ו). וּבְהֶמְשֵׁךְ לְזֶה, הִנֵּה בְּ"תּוֹסֶפֶת בֵּאוּר לְדִבּוּר־הַמַּתְחִיל יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת", נִתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַקָּו שֶׁבָּא "עַל־פִּי צִמְצוּם וּמָקוֹם פָּנוּי", שֶׁכֵּיוָן שֶׁאוֹר הַקָּו בָּקַע אֶת הַצִּמְצוּם, חֲרֵי זֶה מוֹרֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תּוֹקֶף גָּדוֹל בְּיוֹתֵר[105], וּבָזֶה יֵשׁ גַּם יִתְרוֹן לְגַבֵּי הָאוֹר הָאֵין־סוֹף שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת מְקוֹם הֶחָלָל קוֹדֶם הַצִּמְצוּם - בְּדוּגְמַת הָאָמוּר

ביאור בדרך אפשר

והרי עניין הגילוי הוא תוכן הציון הראשון **וְהַיְנוּ, שֶׁמֵּהֶהָעְלֵם "שֶׁאֵין שׁוּם שֵׁם בִּמְגִלַּת אֶסְתֵּר", הִנֵּה עַל־יְדֵי קְרִיאַת הַמְּגִלָּה - נִמְשָׁךְ גִּלּוּי אוֹר, וְאַדְרַבָּה, הַגִּילּוּי שֶׁבָּא מִזֶּה הוּא גִּלּוּי מֵעַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁ"לְמַעְלָה מִבְּחִינַת שֵׁמוֹת"** ונמצא שבאמצעות התוספת "עיין שם" מתכווין ה'צמח צדק' להדגיש שלאמיתו של דבר ההעלם בכך שלא נזכר במגילה שום שם' מלמד על המעלה הגדולה של נס פורים, שייכותו לעצמות אין־סוף שלמעלה משמות.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת[84] בדרושי מגילת אסתר ב'תורה אור' **מְבֹאָר שֶׁיִּתְרוֹן הַמַּעֲלָה דְּחַג הַפּוּרִים הוּא בָּזֶה שֶׁהַנֵּס הָיָה מְלוּבָּשׁ בַּטֶּבַע, כַּנַּ"ל (סְעִיף ו). וּבְהֶמְשֵׁךְ לְזֶה, הִנֵּה בְּ"תּוֹסֶפֶת בֵּאוּר לְדִבּוּר־הַמַּתְחִיל יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת", נִתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַקָּו שֶׁבָּא "עַל־פִּי צִמְצוּם וּמָקוֹם פָּנוּי", שֶׁכֵּיוָן שֶׁאוֹר הַקָּו בָּקַע אֶת הַצִּמְצוּם, חֲרֵי זֶה מוֹרֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תּוֹקֶף גָּדוֹל בְּיוֹתֵר[105], וּבָזֶה יֵשׁ גַּם יִתְרוֹן לְגַבֵּי הָאוֹר הָאֵין־סוֹף שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת מְקוֹם הֶחָלָל קוֹדֶם הַצִּמְצוּם - בְּדוּגְמַת**

---

103) כן הוא גם בדפוס הראשון "ע"פ". אבל ראה ד"ה יביאו לבוש שבשערי אורה פפ"ד (וכן לקמן בדרוש זה בתו"א): "ע"י". 104) נוסף לכך שנקראת בשם "מגילת אסתר" - לא בשם "אגרת" שקשור עם העלם, אלא דוקא בשם "מגילה" - מלשון גילוי (ראה תו"א שם קיט, א). 105) ראה עד"ז סידור רלב, ב. רנח, א. וראה גם לקו"ת פרשתנו ח, סע"ד ואילך.

ביאור בדרך אפשר

לְעֵיל (סְעִיף ג) שֶׁ"נָּדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ" מוֹרֶה עַל גִּלּוּי אוֹר מִמַּדְרֵגָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, שֶׁלָּכֵן הוּא נִמְשָׁךְ גַּם בַּהֶעְלֵם דְּ"בַּלַּיְלָה הַהוּא".

אָמְנָם, גִּלּוּי זֶה שֶׁל אור הקו הוּא בִּבְחִינַת 'אוֹר יָשָׁר', בְּחִינַת מָרְדְּכַי. וְעַל זֶה מוֹסִיף בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל חַיָּב אִינִישׁ לִבְסוֹמֵי בְּפוּרְיָא, עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר בְּחַג הַפּוּרִים[106], שֶׁשָּׁם נִתְבָּאֵר[107] הַמַּעֲלָה הַיְתֵרָה דְּ"הָדוּר קִבְּלוּהָ בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ" לְגַבֵּי "הַקְדָּמַת נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע" שֶׁהָיְתָה בִּזְמַן מַתַּן־תּוֹרָה[108], כמאמר חכמינו ז"ל שבזמן מתן תורה "כפה עליהם הקדוש־ברוך־הוא הר כגיגית" והכריח את בני ישראל לקבל את התורה, ומכל־מקום הרי זה נחשב שבני ישראל קבלו את התורה ברצון כי בימי אחשורוש חזרו וקבלו את התורה מרצונם, ומבואר ב'תורה אור' שם שהקבלה שקבלו בימי מרדכי ואסתר (ככתוב במגילה "קיימו וקבלו") יש לה יתרון על הקבלה במתן תורה שֶׁ"הַקְדָּמַת נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע" בזמן מתן תורה בהר סיני הָיְתָה מִצַּד גִּלּוּי אוֹר שֶׁמִּלְּמַעְלָה, וְאִלּוּ "הָדוּר קִבְּלוּהָ בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ"[108] הָיָה בְּדֶרֶךְ אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא בְּמַצַּד עַצְמָם. וְכֵיוָן שֶׁהַאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא בָּאָה מִצַּד זֶה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ אָז בִּימֵי מרדכי ואסתר בְּמַצָּב דְּ"הַסְתֵּר אַסְתִּיר", וְעִנְיָן זֶה עוֹרֵר אֶצְלָם אֶת הָעִנְיָן דְּ"קִבְּלוּהָ" את התורה בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מִמַּתַּן־תּוֹרָה, בְּדֶרֶךְ 'אוֹר חוֹזֵר', הֲרֵי מוּבָן שֶׁהַהֶסְתֵּר גּוּפָא נִתְהַפֵּךְ לְאוֹר - עַל־דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל (סְעִיף ד) שֶׁהַהֶסְתֵּר דְּ"לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא עוֹרֵר אֶת (וּבָא לִידֵי) גִּלּוּי הָאוֹר דְּ"נָּדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ". וְלָכֵן, בְּסִיּוּם מַאֲמָר זֶה, מְבָאֵר שֶׁהָעִנְיָן שֶׁמִּגִּלַּת אֶסְתֵּר לֹא תִּתְבַּטֵּל הוּא מִצַּד הָעִלּוּי שֶׁיֶּשְׁנוֹ בַּהֶסְתֵּר שֶׁבַּמְּגִלָּה, וּמֵהֶסְתֵּר זֶה בָּא (עַל־יְדֵי קְרִיאַת הַמְּגִילָה) גִּלּוּי הָעַצְמוּת[109] שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁמוֹת.

ביאור בדרך אפשר

גּוּפָא נִתְהַפֵּךְ לְאוֹר - עַל־דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל (סְעִיף ד) שֶׁהַהֶסְתֵּר דְּ"לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא עוֹרֵר אֶת (וּבָא לִידֵי) גִּלּוּי הָאוֹר דְּ"נָּדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ".

וְלָכֵן, כיוון שתוכן מאמר זה הוא שההעלם עצמו הופך לאור בְּסִיּוּם מַאֲמָר זֶה ב'תורה אור', מְבָאֵר שֶׁהָעִנְיָן שֶׁמִּגִּלַּת אֶסְתֵּר לֹא תִּתְבַּטֵּל לעתיד לבוא הוּא מִצַּד הָעִלּוּי שֶׁיֶּשְׁנוֹ בַּהֶסְתֵּר שֶׁבַּמְּגִלָּה, וּמֵהֶסְתֵּר זֶה בָּא (עַל־יְדֵי קְרִיאַת הַמְּגִילָה) גִּלּוּי הָעַצְמוּת[109] שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁמוֹת.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנִּקְרֵאת "מְגִלַּת אֶסְתֵּר", כִּי תַּכְלִית הַהֶסְתֵּר הוּא כְּדֵי לְעוֹרֵר אֶת שָׁרְשׁוֹ וּלְגַלּוֹת אֶת פְּנִימִיּוּתוֹ, וְזֶהוּ עִנְיַן "מְגִלַּת אֶסְתֵּר", דְּהַיְנוּ "הַהִתְגַּלּוּת (הַפְּנִימִיּוּת) דְּאֶסְתֵּר", שֶׁהַהֶסְתֵּר גּוּפָא יָאִיר (לֹא רַק שֶׁיָּאִיר בּוֹ אוֹר שֶׁמְּחוּצָה לוֹ), וְעַד שֶׁ"לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר"[74], שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב[110] וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה (שֶׁזֶּהוּ הַפָּסוּק שֶׁבּוֹ מַתְחִיל הַמַּאֲמָר), שֶׁיִּהְיֶה לָהּ אוֹר

1 הָאָמוּר לְעֵיל (סְעִיף ג) שֶׁ"נָּדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ"
2 מוֹרֶה עַל גִּלּוּי אוֹר מִמַּדְרֵגָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, שֶׁלָּכֵן
3 הוּא נִמְשָׁךְ גַּם בַּהֶעְלֵם דְּ"בַּלַּיְלָה הַהוּא". אָמְנָם,
4 גִּלּוּי זֶה הוּא בִּבְחִינַת 'אוֹר יָשָׁר', בְּחִינַת מָרְדְּכַי.
5 וְעַל זֶה מוֹסִיף בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל חַיָּב אִינִישׁ
6 לִבְסוֹמֵי בְּפוּרְיָא, עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר בְּחַג
7 הַפּוּרִים[106], שֶׁשָּׁם נִתְבָּאֵר[107] הַמַּעֲלָה הַיְתֵרָה
8 דְּ"הָדוּר קִבְּלוּהָ בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ" לְגַבֵּי "הַקְדָּמַת
9 נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע" שֶׁהָיְתָה בִּזְמַן מַתַּן־תּוֹרָה[108],
10 שֶׁ"הַקְדָּמַת נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע" הָיְתָה מִצַּד גִּלּוּי אוֹר
11 שֶׁמִּלְּמַעְלָה, וְאִלּוּ "הָדוּר קִבְּלוּהָ בִּימֵי
12 אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ"[108] הָיָה בְּדֶרֶךְ אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא
13 מִצַּד עַצְמָם. וְכֵיוָן שֶׁהַאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא בָּאָה
14 מִצַּד זֶה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ אָז בְּמַצָּב דְּ"הַסְתֵּר
15 אַסְתִּיר", וְעִנְיָן זֶה עוֹרֵר אֶצְלָם אֶת הָעִנְיָן
16 דְּ"קִבְּלוּהָ" בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מִמַּתַּן־תּוֹרָה,
17 בְּדֶרֶךְ 'אוֹר חוֹזֵר', הֲרֵי מוּבָן שֶׁהַהֶסְתֵּר גּוּפָא
18 נִתְהַפֵּךְ לְאוֹר - עַל־דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל (סְעִיף ד)
19 שֶׁהַהֶסְתֵּר דְּ"לַיְלָה הַהוּא" גּוּפָא עוֹרֵר אֶת
20 לִידֵי) גִּלּוּי הָאוֹר דְּ"נָּדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ". וְלָכֵן,
21 בְּסִיּוּם מַאֲמָר זֶה, מְבָאֵר שֶׁהָעִנְיָן שֶׁמִּגִּלַּת אֶסְתֵּר
22 לֹא תִּתְבַּטֵּל הוּא מִצַּד הָעִלּוּי שֶׁיֶּשְׁנוֹ בַּהֶסְתֵּר
23 שֶׁבַּמְּגִלָּה, וּמֵהֶסְתֵּר זֶה בָּא (עַל־יְדֵי קְרִיאַת
24 הַמְּגִילָה) גִּלּוּי הָעַצְמוּת[109] שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁמוֹת.
25 וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנִּקְרֵאת "מְגִלַּת אֶסְתֵּר", כִּי תַּכְלִית הַהֶסְתֵּר הוּא כְּדֵי לְעוֹרֵר אֶת
26 שָׁרְשׁוֹ וּלְגַלּוֹת אֶת פְּנִימִיּוּתוֹ, וְזֶהוּ עִנְיַן "מְגִלַּת אֶסְתֵּר", דְּהַיְנוּ
27 "הַהִתְגַּלּוּת (הַפְּנִימִיּוּת) דְּאֶסְתֵּר", שֶׁהַהֶסְתֵּר גּוּפָא יָאִיר (לֹא רַק שֶׁיָּאִיר בּוֹ אוֹר
28 שֶׁמְּחוּצָה לוֹ), וְעַד שֶׁ"לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר"[74], שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב[110] וְהָיָה
29 אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה (שֶׁזֶּהוּ הַפָּסוּק שֶׁבּוֹ מַתְחִיל הַמַּאֲמָר), שֶׁיִּהְיֶה לָהּ אוֹר

---

106) ראה לעיל ד"ה ולא תשבית מלח פ"ג (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 319) ואילך, שזהו תוכן הענין דחייב לבסומי כו' עד דלא ידע. 107) תו"א מג"א צט, רע"א. 108) שבת פח, א. 109) שלמעלה גם מבחי' האור שלא נגע בו הצמצום, שממנו נמשך הקו. וראה המשך באתי לגני תש"י פי"ג ואילך (סה"מ תש"י ע' 133 ואילך), שהתפשטות וגילוי האור - גם במדריגות היותר שפלות בתכלית, הוא מצד הענין ד"למטה מטה עד אין תכלית", שגם בשרשו הראשון הוא בגדר גילוי (שם פט"ז וי"ז). משא"כ שורש ההעלמות וההסתרים, הוא מבחי' "למעלה מעלה עד אין קץ" (שם פט"ו), בחי' "אוצר" שאינו בגדר גילוי. 110) ישעי' ל, כו.

ביאור בדרך אפשר

1 ללבנה שכיום אין לה אור משלה אלא
2 מקבלת את אור מהשמש, לעתיד־
3 לבוא יהיה לה **אוֹר עַצְמִי** משל
4 עצמה **כְּמוֹ אוֹר הַחַמָּה**[111],
5 **וּבְמֵילָא הִנֵּה אוֹר הַלְּבָנָה**
6 **הוּא כְּמוֹ אוֹר הַחַמָּה**[112],

1 **עַצְמִי כְּמוֹ אוֹר הַחַמָּה**[111], **וּבְמֵילָא הִנֵּה אוֹר**
2 **הַלְּבָנָה הוּא כְּמוֹ אוֹר הַחַמָּה**[112], **וִיתֵרָה מִזֶּה,**
3 **שֶׁהַ'לַּיְלָה' יָאִיר עוֹד יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הַ'יּוֹם'**[113].

ביאור בדרך אפשר

7 כדברי הכתוב בדיבור־המתחיל של
8 המאמר **וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁהַ'לַּיְלָה'**
9 ההעלם וההסתר עצמו **יָאִיר עוֹד**
10 **יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הַ'יּוֹם'**[113] כי
11 לחושך והעלם שהפך לאור וגילוי יש
12 תוספת מעלה ויתרון.

---

111) לקו"ת שם יו"ד, א. 112) ראה גם לקו"ת שם (ט, סע"א), שענין הבקיעה הוא בחי' "משמח חתן וכלה", וענין "והי' אור הלבנה כאור החמה" הוא בחי' נעלה יותר - "משמח חתן עם הכלה". 113) דעכשיו עכ"פ, כפירוש הב' בלקו"ת שם.

המשך ביאור למס' חגיגה ליום שני עמ' ב

1 הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנוּ** רַבָּנָן, יש שְׁלֹשָׁה שהַקָּדוֹשׁ
2 **בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה עֲלֵיהֶן בְּכָל יוֹם, עַל** מִי שֶׁאֶפְשָׁר לו לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה
3 **וְאֵינוֹ עוֹסֵק** בה, **וְעַל** מִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לו לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק בה, **וְעַל**
4 **פַּרְנָס** – ממונה על הציבור הַמִּתְנָאֶה עַל הַצִּבּוּר בחינם.
5 הגמרא מביאה מעשה מעניני החורבן: **רַבִּי** חֲזָה נָקִיט סֵפֶר קִינוֹת –
6 החזיק בידו מגילת איכה, שירמיהו מקונן בה על חורבן הבית, **וְקָא**
7 **קָרֵי בְּנַיֵּיהּ** – והיה קורא בה. **כִּי מָטָא לְהַאי פְּסוּקָא** – כאשר הגיע
8 לפסוק (איכה ב א) 'הֵשִׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל', **נָפַל** מִן יָדֵיהּ
9 – נפל הספר מידיו. **אָמַר**, כמה גדולה נפילה זו של ישראל שהיא
10 מהשמים לארץ, כנפילה **מֵאִינְּרָא** רָם לְבִירָא **עֲמִיקְתָּא** – מגג גבוה
11 לבור עמוק.
12 **רַבִּי** וְרַבִּי חִיָּיא הֲווּ שָׁקְלִי וְאָזְלִי **בְּאוֹרְחָא** – היו הולכים בדרך. **כִּי מָטוּ**
13 **לְהַהוּא מָתָא** – כשהגיעו לעיר אחת, **אָמְרִי** – שאלו את אנשי
14 המקום, **אִיכָּא צוּרְבָּא מֵרַבָּנַן הָכָא** – האם יש כאן תלמיד חכם, שאם
15 כן **נַזִּיל וְנִיקְבִּיל אַפֵּיהּ** – נלך ונקביל פניו. **אָמְרִי** – השיבו להם אנשי
16 העיר, **אִיכָּא צוּרְבָּא מֵרַבָּנַן הָכָא** – אכן, יש כאן תלמיד חכם, **וּ'מָאוֹר**
17 **עֵינַיִם' הוּא** – עיוור הוא. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא לְרַבִּי, תִּיב אַתְּ** – שב
18 אתה במקומך, **וְלֹא תְּזַלְזֵל** בִּכבוד נְשִׁיאוּתְךָ לטרוח להקביל את
19 פניו, אלא **אֵיזִיל אֲנָא וְאַקְבִּיל אַפֵּיהּ** – אלך אני לבדי ואקביל פניו.
20 לא הסכים רבי, אלא **תְּקָפֵיהּ וְאָזַל בַּהֲדֵיהּ** – הכריח את רבי חייא
21 והלך עימו. **כִּי הֲווּ מִיפַּטְרֵי מִינֵּיהּ** – כשנטלו רשות מאותו תלמיד
22 חכם ללכת לדרכם, **אָמַר לְהוּ** – בירך אותם, כשם **שאַתֶּם הִקְבַּלְתֶּם**
23 **פָּנִים הַנְּרָאִים וְאֵינָן רוֹאִין**, שהרי עיוור נראה ואינו רואה, כך **תְּזוּכוּ**
24 **לְהַקְבִּיל פָּנִים הָרוֹאִים וְאֵינָן נִרְאִין**, כלומר תזכו להקביל את פני
25 השכינה שהיא רואה ואינה נראית. **אָמַר לֵיהּ** רבי לרבי חייא, **אִיכּוּ**
26 **הָשְׁתָּא** – אילו לא הייתי כאן עכשיו, שהייתי שומע לך שלא לבוא
27 עמך, **מְנַעְתָּן מֵהַאי בִּירְכְתָּא** – היית מונע ממני ברכה זו.
28 **אָמְרוּ** לֵיהּ רבי ורבי חייא לאותו תלמיד חכם, **מִמַּאן שְׁמִיעָא לָךְ** –
29 ממי שמעת דבר זה, שכל כך גדולה הקבלת פני חכמים, עד
30 שהמקביל פניהם זוכה להקביל פני שכינה. השיב להם: **מִפְּרֻקֵיהּ**
31 **דְּרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמִיעַ לִי** – ממשנתו של רבי יעקב שמעתי כך. **דְּרַבִּי**
32 **יַעֲקֹב אִישׁ כְּפַר חִיטַּיָּיא** – ממקום הנקרא 'כפר חיטים', **הֲווּ מְקַבְּלִי**
33 **אַפֵּיהּ דְּרַבִּיהּ כָּל יוֹמָא** – היה מקביל פני רבו כל יום. **כִּי קַשׁ** – כאשר
34 הזקין רבי יעקב, **אָמַר לֵיהּ** רבו, **לֹא נִצְטַעֲר מַר** – לא יטרח מר ויצער
35 את עצמו כדי להקביל פני, **דְּלֹא יָכִיל מַר** – שהרי אינך יכול לבוא
36 אלי בכל יום כמו בעבר. **אָמַר לֵיהּ** רבי יעקב, **מִי זוּטַר מַאי דִּכְתִיב**
37 **בְּהוּ בְּרַבָּנַן** – וכי דבר קטן הוא מה שנאמר (תהלים מט י–יא) על הרואה
38 פני חכמים, 'וְיִחִי עוֹד לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה הַשָּׁחַת, כִּי יִרְאֶה חֲכָמִים
39 יָמוּתוּ', והלא דברים קל וחומר, **וּמָה** הָרוֹאֶה חֲכָמִים רק בִּשעת
40 מִיתָתָן, יִחְיֶה לנצח להקביל פני השכינה, כאמור בכתוב, הרואה
41 אותן בְּחַיֵּיהֶן **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה**.
42 **רַב אִידִּי אֲבוּהֶ** [–אביו] דְּרַבִּי יַעֲקֹב כַּר אידי, היה ביתו רחוק מבית
43 המדרש מהלך שלשה חדשים, **וַהֲוָה** רָגִיל דַּהֲוָה אָזִיל תְּלָתָא יַרְחֵי
44 **בְּאוֹרְחָא** – והיה רגיל ללכת שלשה חדשים בדרכו לבית המדרש,
45 **וְחַד יוֹמָא בְּבֵי רַב** – ויום אחד בלבד היה לומד בבית המדרש, שהיה
46 יוצא מביתו לאחר חג הפסח, והולך שלשה חדשים, ולומד יום
47 אחד, ומיד היה יוצא בחזרה לביתו, כדי לשמח את אשתו בחג
48 הסוכות. **וַהֲווּ** קָרוּ לֵיהּ רַבָּנַן – והיו קוראים לו בני הישיבה 'כַּר בֵּי
49 **רַב דְּחַד יוֹמָא'** – תלמיד הבא ללמוד בבית המדרש יום אחד. **חָלַשׁ**
50 **דַּעְתֵּיהּ** – חלשה דעתו על שקראו לו כן, **וְקָרֵי אַנַּפְשֵׁיהּ** – קרא על
51 עצמו את הפסוק (איוב יב ד) 'שְׂחֹק לְרֵעֵהוּ אֶהְיֶה וגו' קֹרֵא לֶאֱלוֹהַּ
52 **וַיַּעֲנֵהוּ**', כלומר הקב"ה יענה אותי מצער הקנטתכם. **אָמַר** לֵיהּ **רַבִּי**
53 יוֹחָנָן לרב אידי, **בְּמָטוּתָא** מִינָּךְ, **לֹא תַּעֲנִיש** לְהוּ **רַבָּנַן** – בבקשה ממך,
54 אל תקפיד על החכמים שקראו לך כך, כדי שלא יענשו.
55 לאחר מכן **נָפַק** – יצא **רַבִּי** יוֹחָנָן **לְבֵי מִדְרָשָׁא** – לבית המדרש, **וְדָרַשׁ**
56 את הפסוק (ישעיה נח ב) 'וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן',
57 שיש לתמוה, **וְכִי בְּיוֹם** דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ **וּבַלַּיְלָה** אֵין דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ, והלא
58 גם בלילה חייבים ללמוד תורה. **אֶלָּא** לוֹמַר לְךָ, שכָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה
59 **אֲפִילּוּ יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ** עָסַק בתורה כָּל
60 **הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ. וְכֵן** הוא **בְּמִדַּת פּוּרְעָנוּת**, שמי שחוטא אפילו יום אחד
61 בשנה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא כל השנה, **דִּכְתִיב** – שנאמר
62 (במדבר יד לד) בפרשת המרגלים, 'בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת
63 הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם, יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם
64 אַרְבָּעִים שָׁנָה', שגזר הקב"ה על בני ישראל שישארו במדבר
65 ארבעים שנה, כנגד מספר הימים שתרו המרגלים את הארץ. ויש
66 לתמוה, **וְכִי אַרְבָּעִים שָׁנָה חָטְאוּ** המרגלים, **וַהֲלֹא אַרְבָּעִים יוֹם חָטְאוּ**,
67 ומדוע נגזר עליהם להישאר במדבר ארבעים שנה. **אֶלָּא** לוֹמַר לְךָ,
68 שכָּל הָעוֹבֵר **עֲבֵירָה אֲפִילּוּ יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ**
69 **עָבַר** כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ.
70 שנינו במשנה (לעיל ב.): **אִי** זֶהוּ קָטָן שאינו חייב בראייה, כָּל שֶׁאֵינוֹ
71 **יָכוֹל לִרְכּוֹב עַל כְּתֵפוֹ** שֶׁל אָבִיו ולעלות מירושלים להר הבית, דברי
72 בית שמאי. ובית הלל אומרים, כל שאינו יכול לאחוז בידו של
73 אביו ולעלות מירושלים להר הבית.
74 מקשה הגמרא: **מִתְקִיף לֵהּ** – הקשה על כך **רַבִּי זֵירָא,**

בס"ד. ר"ד יום ה', ט"ז אדר־ראשון ה'תשי"א.

בלתי מוגה

א. מישהו שאל אצלי קושיא בתניא:

בהתחלת ספר התניא כותב רבינו הזקן ש"אפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע, כדאיתא בפ"ב דיבמות[1] ובפ"ק דנדה[2] . . וכ"ש וק"ו במבטל איזו מ"ע שאפשר לו לקיימה".

ומקשה: לשם מה זקוק רבינו הזקן ללמוד בק"ו שהמבטל מ"ע נקרא רשע — הרי מפורש בגמרא[3] "האי עשה ה"ד אי לא עביד תשובה זבח רשעים תועבה"[4]?

— מהי הסיבה שחסידים שלומדים תניא אינם תופסים ("כאַפּן זיך גאָרניט") קושיות כאלה?!

* * *

ב. בענין עניית אמן — יש לחקור בב' אופנים: (א) עניית אמן הו"ע של חיוב — בתור השלמה להברכה. (ב) עניית אמן עיקרה ענין של שלילה — שלילת העדר עניית אמן, שלא יראה כמו שאינו מסכים ושולל ח"ו את הברכה.

[א' רצה להוכיח מעניית אמן בשבועה שהו"ע של חיוב, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שבשבועה לא שייך הענין דשלילה, כי, כשאינו עונה אמן אין לו שייכות כלל להשבועה].

לכאורה יש להביא ראי' שעניית אמן הו"ע של חיוב:

ובהקדם — שהנפק"מ בין ב' האופנים, היא, לכאורה, בהעומד בתפלה במקום שאסור להפסיק לעניית אמן: אם עניית אמן הו"ע חיובי, הרי במקום שאסור להפסיק בטל החיוב. אבל אם עניית אמן הו"ע שלילי, שלא יתפרש כמו שאינו מסכים להברכה — אינו יכול שלא לענות אמן גם כשעומד במקום שאסור לו להפסיק, ובמילא אין לו ברירה אלא להקדים ולצאת מבית־הכנסת (כדי שלא ישמע הברכה).

וכיון שלא מצינו בשום מקום שהעומד במקום שאסור להפסיק לעניית אמן צריך לצאת מבית־הכנסת, מוכח, לכאורה, שעניית אמן הו"ע של חיוב.

אבל באמת אין זו ראי', כי, גם אם נאמר שעניית אמן היא בשביל לשלול שלא יתפרש כמו שאינו מסכים ח"ו להברכה, אין הכרח לצאת מבית־הכנסת כשאינו יכול לענות אמן, כי, שלילת הקס"ד שאינו מסכים ח"ו להברכה אינה מוכרחת להיות בנוסח דעניית אמן דוקא [וראי' לדבר, שבבית המקדש היו עונים בנוסח "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"[5], ולאו דוקא בנוסח "אמן"], אלא גם עצם העובדה שעומד בתפלתו ומשבח את הקב"ה בפסוקי דזמרה, "הללו את ה' מן השמים", או שאומר "אמת ויציב ונכון", "עזרת אבותינו", וכיו"ב, שוללת את הקס"ד שאינו מסכים ח"ו להברכה[6].

ג. לכאורה יש להביא ראי' שעניית אמן הו"ע של חיוב — מזה שאין מפסיקין בעניית אמן באמצע התפלה:

באם נאמר שעניית אמן הו"ע של חיוב — אפשר לבאר הטעם שאין מפסיקין בעניית אמן באמצע התפלה, כיון ש"העוסק במצוה פטור מן המצוה"[7] (משא"כ אם נאמר שעניית אמן הו"ע של שלילה).

אבל באמת, אי אפשר לומר שהטעם שאין מפסיקין לעניית אמן הוא משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, כי, מטעם זה אין להפסיק גם במקום שמותר להפסיק, כמו ב"הודו לה' קראו בשמו", וכן באמצע לימוד התורה.

---

1) כ, א.
2) יב, א.
3) שבועות יב, ב. זבחים ז, ב.
4) המענה לשאלה זו השיב כ"ק אדמו"ר שליט"א במכתב שכתב ביום זה (ט"ז אד"ר) — נדפס באגרות־קודש ח"ד ס"ע קפ ואילך (המו"ל).
5) ברכות סג, א ובפרש"י. רמב"ם הל' תעניות פ"ד הט"ו.
6) ראה עד"ז טושו"ע (ואדה"ז) או"ח ס"צ ס"ח (ס"ט).
7) סוכה כה, סע"א. וש"נ.

ועכצ"ל, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה אינו טעם שלא להפסיק בעניית אמן [וההסברה בזה – שכשם שמפסיקין מפני כבוד מלך בשר ודם לומר "יחי המלך", עאכו"כ שמפסיקין לומר "יחי מלכו של עולם"], וזה שאין מפסיקין לעניית אמן הוא במקום שאסור להפסיק לשום דבר.

ד. ויש לומר, שבחקירה זו (אם עניית אמן הו"ע של חיוב או שלילה) תלוי' בפלוגתת הגמרא[8] בנוגע למברך ועונה אמן – "מברך עדיף ממאן דעני אמן", או ש"גדול העונה אמן יותר מן המברך":

מעלת עניית אמן לגבי הברכה – שייכת רק אם נאמר שעניית אמן הו"ע של חיוב, כלומר, כיון שהתוכן דעניית אמן הוא חיזוק על הברכה, לכן יש בזה מעלה יתירה לגבי הברכה.

משא"כ אם נאמר שזהו"ע של שלילה, לא יתכן ששלילת אי־הסכמה על הברכה תהי' גדולה מהברכה עצמה.

ועפ"ז י"ל, שמ"ד "מברך עדיף ממאן דעני אמן" ס"ל שעניית אמן הו"ע של שלילה, ומ"ד "גדול העונה אמן יותר מן המברך" ס"ל שעניית אמן הו"ע של חיוב.

ה. והנה, בביאור הענין ד"גדול העונה אמן יותר מן המברך", איתא בדרושי חסידות[9] שעניית אמן הוא ע"ד הענין ד"חותם בברוך":

ברכה – מלשון המשכה – ענינה המשכת השפע מלמעלה. וכיון שהמשכת השפע מלמעלה יכולה להיות באופן שיומשך מזה גם יניקה לחיצונים ח"ו, צ"ל גם "חותם בברוך", ש"ענין החותם הוא[10] כמו לשון חותם שעל האגרת מבחוץ כדי שלא יקרא באגרת הזאת איש זר אשר אין רצונו שידע הכתוב שם, כך הוא החותם הזה מן הברכה וההמשכה . . (ש)תהי' רק בבחי' הקדושה לבדה ואין לזרים אתה חלק ונחלה" (כמבואר בתורה אור בתחלתו[11]).

וזהו גם תוכן הענין דעניית אמן – קיום הברכה באופן שתהי' ההמשכה בקדושה בלבד, ולא תהי' יניקה לחיצונים.

ומזה משמע לכאורה שעניית אמן הו"ע של שלילה – שלילת היניקה לחיצונים. אבל באמת... (חסר ההמשך).

8) ברכות נג, סע"ב. נזיר בסופה.
9) אוה"ת בראשית (כרך ג) תקסו, א.
10) ראה גם סידור (עם דא"ח) קלב, סע"ד: כמו עד"מ חותם שע"ג היין המשמרו מכל נגיעת פסולת כו'. וראה מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושי חתונה ח"א ע' קעא.
11) ד"ה להבין ענין הברכות (בראשית ו, א ואילך).

המשך ביאור למס' חגיגה ליום ראשון עמ' א

מכאן כדברי רבינא, שחציו עבד וחציו בן חורין פטור מראייה. שנינו במשנה: 'וְהַחִיגֵּר וְהַסּוּמָא וְחוֹלֶה וְהַזָּקֵן ומי שאינו יכול לעלות ברגליו', גם הם פטורים מראייה. הגמרא מביאה ברייתא ששנינו בה את מקור הדין: תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בתורה (שמות כג יד) 'שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה', ומהלשון 'רְגָלִים' משמע שדין זה תלוי ברגלים, שרק מי שיש לו רגלים חייב בראייה, פְּרָט לְבַעֲלֵי קַבִּין – קטועי רגלים, שלוקחים חתיכת עץ קטנה ונותנים מוך בראשה, ומניחים אותה במקום שנחתכה הרגל כדי להישען עליה, שהם פטורים מראייה משום שאין להם רגל. דָּבָר אַחֵר, הלשון 'רְגָלִים' מלמדת שרק מי שיכול ללכת ברגליו חייב בראייה, פְּרָט לַחִיגֵּר וּלְחוֹלֶה וּלְסוּמָא וּלְזָקֵן וּלְמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּרַגְלָיו מירושלים לעזרה, שכל אלו יש להם רגלים, אך אינם יכולים לעלות ברגליהם לבדם, אלא צריכים להיעזר במשענת, ולכן פטורים מראייה.

שואלת הגמרא: מה ששנינו 'וְשֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּרַגְלָיו', לְאָתוֹיֵי מַאי – מה בא התנא לרבות בזה, את מי הוא בא לפטור בנוסף לאלו שכבר מנה.

משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, לְאָתוֹיֵי – התנא בא לרבות

בס"ד. שיחת שבת פרשת תשא, י"ח אדר־ראשון, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. על הפסוק[1] "כי תשא את ראש בני ישראל", מפרש רש"י: "כי תשא, לשון קבלה, כתרגומו, כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם, אל תמנם לגלגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם".

והנה, ידוע בכללי רש"י[2] שכאשר רש"י כותב "כתרגומו", הרי הוא שולל את הפירוש הפשוט. ובנדון דידן - איתא במפרשים[3] שכוונת רש"י לשלול את הפירוש ש"תשא" הוא לשון הרמה (כדאיתא במדרש[4]), כי, על־פי פשוטו של מקרא לא שייך כאן ענין של הרמה, ולכן מפרש שהוא "לשון קבלה, כתרגומו" ("תקבל").

אבל עדיין צריך להבין: לכאורה היה רש"י יכול לפרש בפשוטו של מקרא ש"תשא" הוא "לשון חשבון" - כפי שפירש בפרשת וישב[5] על הפסוק "ישא פרעה את ראשך", "לשון חשבון, כשיפקוד שאר עבדיו .. ימנה אותך עמהם". ופירוש זה מתאים גם כאן, שעריכת החשבון של מספר בני־ישראל תהיה על־ידי נתינת מחצית השקל; ולמה הוצרך רש"י לפרש "לשון קבלה, כתרגומו"?

ונוסף לזה, יש גם "קלאָץ קושיא" בפירוש רש"י: גם אם "תשא" הוא "לשון קבלה", אינו מובן למה מפרש רש"י "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם כו'", ולא "כשתקבל סכום מנינם" - הרי תיבת "כשתחפוץ" אינה מופיעה בתרגום (לא בתרגום אונקלוס, ולא בתרגום יונתן בן עוזיאל ותרגום ירושלמי), ובודאי לא נתפרשה בפסוק, ואם־כן, למה מוסיף רש"י תיבה זו?

ב. והביאור בזה:

רש"י אינו יכול לפרש ש"תשא" הוא לשון מנין, כי, בהמשך הכתוב נאמר לשון מנין - "בפקוד אותם", ואם נאמר ש"תשא" הוא לשון מנין, אינו מובן: למה נכפל ענין המנין ב' פעמים? - ולכן מפרש רש"י "כי תשא, לשון קבלה".

אבל, אם נאמר שהפירוש ד"תשא" (לשון קבלה) הוא "כשתקבל" - אינו מובן סדר הענינים בכתוב: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו גו'" - שהרי הנתינה ("ונתנו") צריכה להיות לפני הקבלה ("תשא")? - ולכן מפרש רש"י "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם כו'".

ג. ובפירוש זה - "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם כו'" - מבהיר רש"י ענין נוסף:

כאשר לומדים את הפסוק "כי תשא גו' ונתנו איש כופר נפשו גו'" באופן שטחי, יש מקום לפרש, שכאשר מונים את בני־ישראל לגולגלותם, אזי צריך ליתן מחצית השקל, כדי שלא יהיה נגף בבני־ישראל.

וכפי שמצינו במפרשים[6] בתירוץ הקושיא למה מנה דוד את בני־ישראל לגולגלותם (כפי שמביא רש"י בהמשך הפסוק ממה "שמצינו בימי דוד")[7], "וכי דוד לא קרא בימיו זאת הפרשה שגזרה שלא ימנם לגולגלותם"[3] - כיון שהיה סבור שפירוש הפסוק הוא "כשתמנם לגולגלותם אחר כך יתנו איש כופר נפשו".

ולכאורה יש להביא הוכחה לפירוש זה ממה שכתוב "ונתנו איש כופר נפשו" - שהרי ענין של "כופר", כפרה, הוא בגלל ענין בלתי־רצוי, ועכצ"ל, שזהו בכדי לכפר על זה שהמנין היה לגולגלותם.

[ומה שמצינו במדרשי חז"ל[8] ש"כופר נפשו" הוא ענין הכפרה על חטא העגל - הרי זה באופן הלימוד על־דרך הדרש, אבל לא בפשוטו של מקרא, ש"ונתנו איש כופר נפשו" בא בהמשך ל"כי תשא גו'", שמשמעותו שאין זה חובה אלא רשות, ועכצ"ל, שלא מדובר כאן אודות הכפרה על חטא העגל (שבודאי

1) ריש פרשתנו (ל, יב).
2) "כללים בדברי רש"י" הנדפס בכמה חומשים.
3) פי' הרא"ם.
4) ראה תנחומא פרשתנו סוף אות ג ואילך.
5) מ, יג. וראה שם, כ.
6) לבוש האורה.
7) שמואל־ב כד.
8) ירושלמי שקלים פ"ב ה"ג. תנחומא פרשתנו יו"ד.

אינה רשות אלא חובה), אלא פירוש הכתוב הוא שכאשר תרצה (רשות) למנות את בני־ישראל, הנה כשתמנם לגולגלותם, יתנו אחר כך כופר נפשו, לכפר על המנין לגולגלותם].

אבל רש"י אינו מפרש כן, כי, לשון הכתוב הוא "ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם", היינו, שהמנין עצמו הוא על־ידי נתינת מחצית השקל, ולא שנתינת מחצית השקל באה לכפר על המנין שנעשה לגולגלותם.

ולכן מפרש רש"י: "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם, אל תמנם לגלגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם", וכפי שהכתוב ממשיך לפרש טעם הדבר: "ולא יהיה בהם נגף", "שהמנין שולט בו עין הרע, והדבר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד". וזהו גם הפירוש ד"כופר נפשו" - כפי שמפרש רש"י בסיום הענין[9]: "לכפר על נפשותיכם", "שלא תנגפו על־ידי מנין".

ועל־פי־זה יובן גם מה שרש"י כותב כל זה בהמשך אחד, באותו דבור־המתחיל - אף שלכאורה היה לו לכתוב תחילה "תשא לשון קבלה כו'", ואחר כך לפרש "אל תמנם לגולגולת כו'" בד"ה בפני עצמו - כי, כיון ש"תשא" אינו לשון מנין (שהרי ענין המנין נתפרש בהמשך הכתוב: "בפקוד אותם"), אלא "לשון קבלה", ולא קבלת סכום מנינם (לאחרי המנין), אלא "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם כו'" (שהרי רק לאחרי־זה נאמר "ונתנו גו' בפקוד אותם"), אזי בהכרח לפרש שהמנין אינו לגולגלותם - "אל תמנם לגלגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם".

ד. ועל־פי המדובר כמה פעמים שבפירוש רש"י יש גם ענינים מופלאים כו' - הנה גם כאן רואים שעל־ידי פירוש רש"י זה מתורצת סתירה בין שתי מימרות בגמרא:

במסכת ברכות[10] מסופר שכיון שדוד התבטא כלפי הקב"ה באופן בלתי־רצוי, "אמר ליה הקב"ה .. הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, דכתיב כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו וגו', מיד ויעמוד שטן על ישראל[11], וכתיב[12] ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל".

ובמסכת יומא[13] שנינו: "אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, דכתיב[14] ויפקדם בבזק (לשון שברי חרסים, נטל כל אחד ואחד חרס והשליך לפניו ומנו החרסים). מתקיף לה רב אשי, ממאי דהאי בזק לישנא דמיבזק הוא, ודילמא שמא דמתא הוא, כדכתיב[15] וימצאו אדוני בזק, אלא מהכא, וישמע[16] שאול את העם ויפקדם בטלאים" (צום לקחת כל אחד טלה מצאן המלך .. ונמנו הטלאים).

ולכאורה אינו מובן[17]:

מהו הטעם שבמסכת יומא למדים האיסור למנות את ישראל ממה שכתוב בשאול "ויפקדם בבזק" או "ויפקדם בטלאים", ולא ממה שכתוב "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו גו'", כמו במסכת ברכות - בה בשעה שהלימוד מהפסוק "כי תשא גו'" הוא "דברי תורה", ואם־כן הרי זה איסור מן התורה (ולא רק מדברי קבלה, כמו הפסוקים "ויפקדם בבזק" או "ויפקדם בטלאים"), והוא "דבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו" (מה־שאין־כן הפסוקים שבדברי קבלה, ובפרט הפסוק "ויפקדם בבזק", שעל זה הקשה רב אשי "ממאי דהאי בזק לישנא דמיבזק הוא, ודילמא שמא דמתא הוא")?

ועוד ועיקר: מה שכתוב בשאול "ויפקדם בבזק" או "ויפקדם בטלאים" - הרי אין זה חידוש שנתחדש בבית דינו של שאול, שאין זה מחייב את בית דינו של דוד שיכולים לסבור באופן אחר (כפי שמצינו שהיו חלוקים ביניהם כו'[18]), אלא הנהגת שאול באופן כזה היתה בגלל מה שכתוב "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו גו'", ואם־כן, למה למדים האיסור מהנהגת שאול, ולא מהפסוק "כי תשא גו' ונתנו איש כופר נפשו" עצמו?!

---

9) פרשתנו ל, טו.
10) סב, ב.
11) דברי הימים־א כא, א.
12) שמואל־ב כד, א.
13) כב, ב (ובפרש"י).
14) שמואל־א יא, ח.
15) ס' שופטים א, ה.
16) שמואל־א טו, ד.
17) ראה חדא"ג מהרש"א יומא שם. באר שבע תמיד כח, א.
18) ראה עירובין נג, סע"א. סנהדרין יט, ב. הובא בתוד"ה יוסי - חגיגה טז, א.

וכן יש לדייק בשולחן־ערוך של רבינו הזקן, שכתב בסימן קנ"ו[19]: "אסור למנות את ישראל כו'", ובמ"מ לשם (שאף שלא ידוע אם נכתבו על־ידי רבינו הזקן בעצמו, או על־ידי אחיו כו', הרי בודאי נכתבו על־ידי בר־סמכא[20]) מצויין ל"פ"ב דיומא ד' כ"ב ע"ב, רמב"ם פ"ד מה' תמידין ה"ד, מ"א, רש"י שמואל א סט"ו ד"[21], ולא צויין למסכת ברכות שבה הובא הפסוק "כי תשא גו'"[22].

[כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א אמר, שיפסיק כאן, כדי שבינתיים יוכלו לחשוב על תירוץ].

* * *

ה. יש מתרצים[23], שיש חילוק בין מנין כל ישראל למנין חלק מישראל, והיינו, שהפסוק "כי תשא גו'" קאי במנין של כל בני־ישראל דוקא, ולכן לא הובא פסוק זה במסכת יומא, ששם מדובר גם אודות מנין של חלק מבני־ישראל, ועל זה מביאה הגמרא ראיה מהמנין דשאול שבו נימנו רק חלק מבני־ישראל. אבל, הרי גם אצל דוד לא נימנו כל ישראל, אלא רק יוצאי צבא, ואף־על־פי־כן, הובא על זה במסכת ברכות הפסוק "כי תשא גו'", וגם רש"י בפירושו על הפסוק מביא "כמו שמצינו בימי דוד".

ובהכרח לומר כדברי המפרשים[24] שמחלקים בין דבר מצוה לדבר הרשות:

במסכת יומא מפורש להדיא "אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה", ועל זה הובאו הפסוקים "ויפקדם בבזק" "ויפקדם בטלאים", שמנינים אלו היו לצורך המלחמה - "לדבר מצוה"; ולכן לא הובא שם הפסוק "כי תשא גו'", שקאי במנין שאינו דבר מצוה אלא רשות, כמשמעות לשון הכתוב "כי תשא" (כנ"ל סעיף ג), וכפי שמדייק רש"י: "כשתחפוץ .. לדעת כמה הם", והיינו, שזהו דבר הרשות שתלוי ברצונו של משה.

ובאופן כזה היה גם המנין בימי דוד (שמזכיר רש"י בהמשך פירושו), שעל זה מביאה הגמרא בברכות את הפסוק "כי תשא גו'" - שמנין זה לא היה לצורך מצוה, כדמוכח מזה שיואב התווכח עם דוד וטען שאין צורך למנות את בני־ישראל, ועכצ"ל שמנין זה היה באופן של רשות.

ו. אמנם, חילוק הנ"ל בין מנין לדבר מצוה למנין של רשות, מתרץ רק את הסתירה שבין מסכת ברכות למסכת יומא, אבל עדיין יוקשה בנוגע לשולחן־ערוך של רבינו הזקן:

בנוגע לדבר מצוה - האיסור למנות את ישראל הוא רק מדברי קבלה (כנ"ל), ואילו במנין של רשות, שעל זה קאי הפסוק "כי תשא גו'", האיסור הוא מן התורה (ואין כאן המקום לבאר פרטי החילוקים בין איסור מדברי קבלה לאיסור מן התורה[25]). ואם כן, כאשר רבינו הזקן כותב ש"אסור למנות את ישראל .. אפילו לדבר מצוה", היה לו להוסיף שמנין של רשות חמור יותר, שאיסורו מן התורה?

בשלמא בנוגע להרמב"ם[26] שכתב ש"אסור למנות ישראל אלא על ידי דבר אחר, שנאמר ויפקדם בטלאים" - הרי [נוסף לכך שהדגשת החילוק בין איסור דרבנן לאיסור מן התורה מתאים יותר לדברי האחרונים שדרכם לפרט יותר, מה־שאין־כן הרמב"ם אין דרכו בכך, הנה] הרמב"ם כותב דין זה בהלכות תמידין ומוספין[26] בנוגע למנין בשביל הפייסות, שזהו דבר מצוה; אבל רבינו הזקן כותב דין זה בסימן קנ"ו ששם מדובר אודות כללות הנהגת האדם, ואם כן, היה לו להוסיף גם בנוגע למנין של רשות, שאיסורו מן התורה, מהפסוק "כי תשא גו'"?

ויש לומר, שבשולחן־ערוך, דרך ההלכה, נקט רבינו הזקן (לא על־פי פשוטו של מקרא שנתינת מחצית השקל היתה כדי "שלא תנגפו על ידי מנין", אלא) לפי דרך הדרוש שנתינת מחצית השקל היתה "כופר נפשו" כדי לכפר על חטא העגל (כנ"ל סעיף ג), ועל־פי־זה, אין מכאן ראיה שאסור למנות את ישראל.

---

19) סט"ו.

20) ראה גם לקו"ש חי"ד ע' 24 הערה 28.

21) ראה מכתב ועש"ק פ' כי תשא שנה זו (אג"ק חכ"ג ס"ע שמג) בהערה.

23) עין זוכר (להחיד"א) מע' מ אות כד. שפת אמת יומא שם.

24) עיון יעקב ועץ יוסף לע"י יומא שם.

25) ראה אנציק' תלמודית (כרך ז) ערך דברי קבלה (ע' קו ואילך). וש"נ.

26) הל' תמידין ומוספין שם.

ז. אך עדיין צריך להבין:

בתחילת חומש הפקודים צוה הקב"ה את משה למנות את בני־ישראל - מנין "לדבר מצוה", ורש"י[27] מפרש שהמנין היה "על ידי שקלים בקע לגולגולת", ונמצא, שגם מן התורה אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, ואם כן, למה לא הובאה ראיה בשולחן־ערוך רבינו הזקן מחומש הפקודים?

ויש לומר:

מחומש הפקודים אין להוכיח שאסור למנות את ישראל אלא על־ידי דבר אחר - שהרי לא נתפרש בקרא שהמנין היה על־ידי שקלים, ואדרבה: "הרבה מן המפרשים .. אמרו שמספר זה היה בלא שקלים"[28], ואם כן, ההוכחה היחידה שאסור למנות את ישראל אלא על־ידי דבר אחר היא - ממה שכתוב בשאול "ויפקדם בטלאים", כביומא.

ויתירה מזה: גם מה שכתב רש"י שהמנין דחומש הפקודים היה "על ידי שקלים בקע לגולגולת" - הרי זה בגלל שכן הוא על־פי הלכה, ש"אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, דכתיב .. ויפקדם בטלאים", ולא בגלל שמוכרח הדבר בפשוטו של מקרא.

ולהעיר, שגם לפי פירוש רש"י שהמנין דחומש הפקודים היה "על ידי שקלים בקע לגולגולת", אין זה נעשה דין מן התורה, וכפי מצינו כמה ענינים שהיו בימי משה שנחשבים כחיוב מדרבנן, וכמו קריאת התורה, ש"משה רבינו תיקן להם לישראל כו'"[29], ואף־על־פי־כן, אין זה חיוב מן התורה, אלא מדרבנן, ועל־דרך־זה בנוגע למנין בני־ישראל, שגם אם בימי משה היה המנין על־ידי שקלים, אין איסור מן התורה למנות את ישראל לדבר מצוה, אלא רק מדברי קבלה.

ח. אמנם, על־פי האמור לעיל שמדובר כאן אודות מנין בני־ישראל שתלוי ברצונו של משה, כלשון רש"י "כשתחפוץ .. לדעת כמה הם" - אינו מובן:

כיצד יתכן שמשה רבינו, רועה נאמן, "רעיא מהימנא", יחפוץ למנות את בני־ישראל, בה בשעה שענין המנין כשלעצמו כרוך עם סכנה של נגף[30], שלכן צריכים לחפש עצה ש"לא יהיה נגף"?!

והביאור בזה:

על הפסוק[31] "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", מפרש רש"י: "אף־על־פי שמנאן .. (בפרשת ויגש[32]) חזר ומנאן .. להודיע חיבתן כו'". וכמבואר בזה[33], שענין המנין מדגיש את החשיבות של כל אחד מישראל ללא חילוק בין גדול במעלה לאיש פשוט, שכולם נימנים בשוה.

ומזה מובן גם בנוגע למשה רבינו - שיחפוץ למנות את בני־ישראל כדי לעורר ולגלות את חיבתן לפני המקום.

ועל זה אמר לו הקב"ה: "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם, אל תמנם לגולגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם", וכאשר המנין יהיה באופן כזה, אזי "לא יהיה בהם נגף גו'".

* * *

ט. מאמר (כעין שיחה) דבור־המתחיל כי תשא גו'[34].

* * *

27) ר"פ במדבר (א, ב).
28) כלי יקר עה"פ.
29) רמב"ם הל' תפלה רפי"ב.
30) בזכרון אחדים, שנתבאר, שהסכנה שע"י ענין המנין היא - ע"ד מארז"ל (ברכות נה, רע"א) "שלשה דברים מזכירים עוונותיו של אדם .. עיון תפלה", כיון שעי"ז "מפשפשים למעלה במעשיו כו'" (פרש"י שם).
31) ר"פ שמות.
32) מו, ח ואילך.
33) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 116. וש"נ.
34) המאמר - שהי' מיוסד על מאמר ד"ה זה בביכל שהגיע לאחרונה מן השבי', ובו נתבאר מעלת מצות הצדקה - לא הגיע לידינו לע"ע (המו"ל).

יא. איתא בגמרא[35]: "אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, במה תרום קרן ישראל, אמר לו, בכי תשא" (קח מהם כופר לצדקה).

ולכאורה תמוה ביותר:

משה רבינו הוא רעיא מהימנא, ו"אוהב ישראל היה"[36], ועד שמסר נפשו עבור צאן מרעיתו - לא רק עבור צדיקים, אלא אפילו עבור חוטאי העגל - באמרו[37] "אם תשא חטאתם (הרי טוב כו') ואם אין מחני נא גו'".

ואם כן, כיצד יתכן שמשה רבינו יבוא ויטעון להקב"ה: "במה תרום קרן ישראל"?!

וגם צריך להבין מענה הקב"ה ש"אמר לו בכי תשא", "קח מהם כופר לצדקה" - מהי מעלתה של מצות הצדקה בנוגע להרמת קרן ישראל?

יא. ונקודת הביאור בזה - שדוקא בגלל שמשה רבינו היה רעיא מהימנא ואוהב ישראל, הנה כיון שלאחרי חטא העגל היו בני־ישראל במעמד ומצב ירוד, לכן, לא הסתפק משה רבינו בכך שעל־ידי מסירת נפשו פעל אצל הקב"ה ענין הסליחה, אלא רצה לפעול עילוי גדול יותר אצל בני־ישראל - ש"תרום קרנם של ישראל".

וכן הוא גם בנוגע לדורות הבאים - שגם אותם ראה משה רבינו, ורצה לפעול גם בהם ש"תרום קרנם".

ולדוגמא:

ישנם כאלו שלא מבינים מה רוצים מהם: הוא מתפלל ולומד חת"ת, וכאשר עורכים "מגבית" משתתף גם הוא ונותן כפי נדבת לבו, ובמילא, "שישו בני מעי"...

די בכך - טוען הוא - שבהיותו ברוסיא היה צריך להתייסר כו'; אבל עכשיו, בהיותו בברוקלין שבאמעריקא, יכול הוא לנוח, לישן ביום השבת קודש אחר חצות, לשתות "דזשוס", ולקרוא את העיתון, כדי לדעת מה קורה בוואַשינגטאָן ובשאר מדינות, ולהיראות יהודי מכובד - להקפיד שזקנו יהיה מסורק, ושהעניבה תהיה במקומה... וכיוצא בזה בשאר ענינים שלא היתה להם תפיסת מקום בהיותו ברוסיא, בנעוועל או בבעשענקאָוויטש ששם היה חסר לפעמים גם עבור אוכל נפש!...

הוא נמצא ב"בוץ" של אמעריקא ("אין דער אמעריקאַנער בלאָטע"), וכטבע הבוץ - הולכים ושוקעים בו יותר ויותר...

- וכידוע הסיפור שסיפר כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר[38], אודות שני אחים, שאחד מהם היה מחסידי רבינו הזקן, והיה עני, והשני לא היה חסיד, והיה עשיר, וכאשר נפגשו, אמר החסיד לאחיו העשיר: יש חיה כזו שכל התענוג שלה הוא בהיותה מונחת ושקועה בטינופת, וגם כאשר היא שקועה בטינופת עד צוארה, הנה דאגתה היחידה היא: מדוע אינה שקועה בטינופת גם מעל לראשה ("איבערן קאָפּ")!... וסיים, ש"חיה" זו נקראת "עשיר"... כדברי הגמרא[39]: "לית דעתיר מחזירא"...

וכאשר מנסים להסביר לו שאין זה מעמד ומצב הרצוי כו' - אינו מבין מה רוצים ממנו: למה עליו לצאת מעורו ("אַרויסשפּרינגען פון די הויט")?!...

וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[40] אודות ה"מרתף" בקרעמענטשוק, שכאשר נמצאים משך זמן בחשכת המרתף ומתרגלים לחושך, שוב לא מרגישים שזה חושך, ועד שמדמים שזהו אור!...

וכאשר מדברים עמו אודות ביאת המשיח, "אני מאמין בביאת המשיח" - חושב לעצמו: מה הוא צריך את כל ה"טראָבל" הזה?!... עכשיו טוב לו, יש לו "גוד טיים"... ומי יודע מה יהיה כשמשיח יבוא - משיח עלול לצוות עליו "לשכוח על עצמו" לרגע, ולקיים מצוה בהידור...

---

35) ב"ב יו"ד, ב (ובפרש"י).
36) מנחות סה, סע"א ואילך.
37) פרשתנו לב, לב (ובפרש"י).
38) ראה סה"ש תש"ב ע' 21. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חי"ד ע' 185.
39) שבת קנה, ב.
40) ראה גם אג"ק שלו ח"א ע' תפב. סה"ש תש"א ע' 140. תש"ב ע' 81. תש"ד ס"ע 125. וראה תורת מנחם שם ע' 191.

[ובדוגמת טענת דור המדבר[41], שלא רצו להכנס לארץ, כיון שבמדבר היו להם כל צרכיהם מן המוכן, ויכולים לישב וללמוד תורה במנוחה, ואם כן, למה להם להיכנס לארץ שבה יצטרכו להתעסק בעניני פרנסה באופן ש"בזעת אפך תאכל לחם"[42]].

אלא מאי, "שכינתא בגלותא"[43] - אזי יאמר תהלים!...

וכמו כן כשאומרים לו שצריך לעסוק בהפצת המעיינות חוצה - טוען שענין זה יכול להיעשות על־ידי אחר, שהרי "הרבה שלוחים למקום", ואין זה הענין שלו...

[וכידוע הסיפור[44] אודות המלמד שקרא את המכתב כו', ולא היה נוגע לו הדבר, כיון שהמדובר היה אודות אביו של מישהו אחר, ולא שלו].

וגם לאחרי שדובר מאה פעמים - אין זה מועיל (וכנראה הרי זה בגלל חסרונו של המדבר כו').

וכיון שמשה רבינו רואה את המעמד ומצב לאמיתתו,

- שהרי אף שנקרא בשם "פתי"[45], אי אפשר לרמות אותו, ועל־אחת־כמה־וכמה שאי אפשר לרמות את הקב"ה[46], ובכל אופן, אין זה משנה את המציאות... -

אומר משה רבינו להקב"ה: "רבונו־של־עולם, במה תרום קרן ישראל" שבדור זה?! - וכי זוהי תכלית הכוונה ד"דירה בתחתונים", שישבו בברוקלין שבאמריקא, "גן עדן" שבעולם הזה, יטפחו את זקנם, ויקפידו על מקומה המדוייק של העניבה?!...

יב. ועל זה השיב הקב"ה למשה - "בכי תשא":

"כי תשא" - הוא ציווי למשה רבינו, אשר, ביחד עם זה שהיה בתכלית החכמה, ועד למדריגת חכמה דאצילות (כמבואר בחסידות[47]), הנה עליו נאמר[48] "פתי יאמין לכל דבר" (כדאיתא במדרש[45]), והיה בתכלית הביטול - ביטול במציאות, כמו שכתוב[49] "ונחנו מה", ולכן היה "עניו מכל האדם אשר על פני האדמה"[50] (ובפרט לגבי דרא דעקבתא דמשיחא, בראותו את גודל המסירות נפש שלהם כו'[51]), וכפי שמבאר רבינו הזקן (בדבור־המתחיל ויספו ענוים בה' שמחה[52]) הדיוק ד"עניו מכל האדם" שקאי גם על "נכרי" (אף ש"ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה"[53]).

ולכן, הנה דוקא משה רבינו יכול לפעול אצל בני־ישראל ענין הביטול, שעל־ידי־זה "תרום קרן ישראל".

וזהו גם ענין הצדקה - "קח מהם כופר לצדקה" - שאין זה ענין של פריעת חוב, שהרי אינו חייב לו מאומה כו', וגם לא ענין של מתנה בגלל ש"עביד נייחא לנפשיה"[54]; מדובר אודות עני ש"לית ליה מגרמיה כלום"[55], והוא מצדו מרגיש שצריך ליתן לו צדקה - שזהו מצד ענין הביטול כו', ולכן, הרי זה פועל ש"תרום קרן ישראל".

יג. וההוראה מזה:

ובהקדמה - שלאחרי שהקב"ה השיב למשה על שאלתו "במה תרום קרן ישראל", "בכי תשא", "קח מהם כופר לצדקה", הרי זה נעשה ענין מוחלט שאין בו מקום לטעות, וכמו "טעה בדבר משנה (שבזה

41) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ע' 279. וש"נ.
42) בראשית ג, יט.
43) ראה זהר ח"א כז, ב. ח"ב ב, ב. ח"ג עה, ב. ועוד. וראה מגילה כט, א. ספרי ס"פ מסעי.
44) ראה בארוכה תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 165. וש"נ.
45) שמו"ר רפ"ג.
46) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חי"ג ס"ע 233. וש"נ.
47) ראה לקו"ת מסעי צא, סע"ד ואילך. נצבים מט, ב. ובכ"מ.
48) משלי יד, טו.
49) בשלח טז, ז־ח.
50) בהעלותך יב, ג.
51) ראה תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 41 בשוה"ג. וש"נ.
52) מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א ע' נא.
53) פרשתנו לג, טז.
54) ראה מגילה כו, ב. גיטין נ, ב. ב"מ טז, א. ב"ב קנו, א.
55) ראה תניא אגה"ק ס"י. ובכ"מ.

נכללים גם "מימרות האמוראים" ו"גם הלכות פסוקות של פסקי הגאונים [ו]הפוסקים כמו הטור והשולחן־ערוך כו'"[56]) חוזר"[57], ועד שזהו ענין שידוע גם לתינוקות של בית רבן.

ובנדון־דידן, הרי זו הוראה שצריך להוסיף ולהרבות בנתינת הצדקה, ומתוך ביטול כו'.

והרי זוהי המעלה המיוחדת שיש באמעריקא[58] - שאף־על־פי שמונחים ושקועים בענין הפרנסה ראשו ורובו (לא רק באופן ד"יגיע כפיך"[59]), וגם למעלה מהראש ("איבערן קאָפּ"), הרי לאידך גיסא, ישנה היכולת ליתן צדקה בריבוי ובהרחבה (אלא, שנתינת הצדקה צריכה להיות מתוך תנועה של ביטול כו', כנ"ל).

ולהעיר, שאף־על־פי שגם בלאו הכי פוסקת התורה ש"לא ידח ממנו נדח"[60], מכל־מקום, רצונם של רבותינו נשיאינו לפעול שיהיה זה בדרכי נועם, ומתוך הרחבה כו'. ולכן יש להוסיף ולהרבות בענין הצדקה, שעל־ידי־זה פועלים ש"תרום קרן ישראל", ועד להרמת קרן ישראל בנוגע לענין הגאולה.

* * *

יד. בסיום פרשתנו, על הפסוק "והשיב משה את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו", מפרש רש"י: "וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו". ובפסוק שלפני זה[61], "ודיבר אל בני ישראל", מפרש רש"י: "וראו קרני ההוד בפניו, וכשהוא מסתלק מהם" - אזי "והשיב משה את המסוה גו'".

ואינו מובן: מה מוסיף רש"י בפירושו על המפורש בקרא - "ובבוא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה גו' ויצא ודיבר אל בני ישראל גו' וראו בני ישראל את פני משה גו' והשיב משה את המסוה גו' עד בואו לדבר אתו"?!

טו. ויובן בהקדים הביאור בפשטות הכתובים - דלכאורה אינו מובן:

א) הפסוק "וראו בני־ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו" - מיותר לגמרי לכאורה[62], שהרי כבר נאמר לפני זה[63] "וירא אהרן וכל בני־ישראל את משה והנה קרן עור פניו", ולכן "ויתן על פניו מסוה"[64], "ובבוא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה"[61]; ומה ניתוסף בפסוק האחרון שעדיין לא נאמר לפני זה?!

לכאורה היה אפשר לומר שפרשה זו מדברת אודות זמנים שונים: בחלק הראשון מדובר אודות מאורע חד־פעמי שהיה ביום ירידת משה מהר סיני - "ויהי[65] ברדת משה .. מן ההר .. קרן עור פניו .. ויראו מגשת אליו ויקרא אליהם משה .. וידבר משה אליהם .. ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה"; ובחלק השני מדובר אודות סדר ההנהגה שנקבע למשך כל הזמן - "ובבוא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה .. ודיבר אל בני ישראל .. וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את המסוה .. עד בואו לדבר אתו".

אבל באמת אי אפשר לומר כן, שהרי בפסוק "וידבר משה אליהם"[66] - בחלק הראשון - מפרש רש"י "ולשון הוה הוא כל הענין", היינו, ש"כל הענין" מדבר אודות סדר ההנהגה באופן קבוע (ולא שהחלק הראשון מדבר רק אודות ענין חד־פעמי שהיה ביום ירידת משה מהר סיני). ואם כן, נשאלת השאלה הנ"ל: מדוע נכפל הענין בפסוק האחרון?

ב) בנוגע לחלוקת הפסוקים - שהיא בדיוק, כמובן ממאמר רז"ל[67] "כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה" - אינו מובן: כיון שכאשר משה "יצא ודיבר אל בני ישראל את אשר יצווה"[61] "יצא בלא מסוה" (כפירוש רש"י[64]), היה מתאים לכאורה לסיים את הענין - "וראו בני ישראל את פני משה

---

56) ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב. וש"נ.
57) כתובות פד, ב. וש"נ.
58) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ס"ע 64. וש"נ.
59) ראה תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 212 הערה 208. וש"נ.
60) ע"פ שמואל־ב יד, יד. וראה תניא ספל"ט. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג.
61) שם, לד.
62) ראה גם אוה"ח כאן.
63) שם, ל.
64) שם, לג.

כי קרן גו'" - באותו פסוק, ולמה נאמר "ויצא ודיבר אל בני־ישראל את אשר יצווה" בפסוק בפני עצמו, "וראו בני־ישראל את פני משה כי קרן גו'" בפסוק בפני עצמו?

ג) לכאורה יש סתירה בכתוב: בתחילה נאמר "ובבוא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה עד צאתו", שמשמעותו, שבצאתו היה המסוה על פניו; ומיד לאחרי זה נאמר "ויצא ודיבר אל בני ישראל .. וראו בני ישראל את פני משה כי קרן גו'", היינו, ש"בצאתו יצא בלא מסוה" (כפירוש רש"י[68])?!

טז. ויש לומר הביאור בזה:

הכרחו של רש"י לפרש ש"לשון הוה כל הענין" (ולא רק מהפסוק "ובבוא משה גו'") הוא מפשטות הכתובים:

בהמשך הכתוב נאמר[69] "ויצום את כל אשר דיבר ה' אתו בהר סיני", וכיון שברדתו מהר סיני לא לימד משה את כל עניני התורה, שהרי כמה וכמה ענינים נאמרו במשך כל הזמן שלאחרי זה, עכצ"ל, שלא מדובר כאן רק אודות זמן רדתו מהר סיני, אלא גם בנוגע לכל משך הזמן שלאחרי זה - "לשון הוה כל הענין", היינו, שכך היה הסדר במשך כל הזמן, ש"אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל"[70], וכפי שממשיך: "תנו רבנן כיצד סדר המשנה וכו'".

יז. וממשיך רש"י לבאר את סדר הדברים: "ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה"[64], ש"לכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן, ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל (שהרי רק כאשר "ויכל משה מדבר אתם" אזי "ויתן על פניו מסוה", אבל כשדיבר אתם היה בלא מסוה), ובשעה שהמקום נדבר עמו עד צאתו" (כהמשך הכתוב[61] "ובבוא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה עד צאתו").

וממשיך רש"י, "ובצאתו - יצא בלא מסוה ודיבר אל בני ישראל וראו קרני ההוד בפניו":

אף־על־פי שמשמעות לשון הכתוב "יסיר את המסוה עד צאתו" היא שבצאתו יצא עם מסוה, מכל־מקום, מה שכתוב "ויצא (ותו"מי) ודיבר אל בני ישראל" ("וראו קרני ההוד בפניו" מבלי שיצטרך להסיר את המסוה), הרי זה באופן ש"בצאתו יצא בלא מסוה".

ועכצ"ל ש"עד צאתו" ו"ויצא" הם ב' אופני יציאה: (א) "עד צאתו" - לאהלו (ואז יצא עם מסוה), (ב) "ויצא (לא לאהלו, אלא תומ"י) ודיבר אל בני ישראל" (ואז יצא בלא מסוה), והיינו, שלאחרי שמשה שמע דיבורו של הקב"ה, הנה לפעמים היה מלמד לבני־ישראל תיכף ומיד, ואז היה יוצא בלא מסוה; ולפעמים היה חוזר תחילה לאהלו (ורק אחר־כך היה מלמד לבני־ישראל), ואז היה יוצא עם מסוה.

יח. וממשיך רש"י, "וכשהוא מסתלק מהם (אזי) והשיב משה את המסוה על פניו גו'":

כיון שהתיבות "וראו בני ישראל את פני משה כי קרן גו'" הם בפסוק בפני עצמו (ולא באותו פסוק שבו נאמר "ויצא ודיבר אל בני ישראל"), עכצ"ל, שפסוק זה בא ללמדנו, שגם לאחרי שהיה משה מדבר עם ישראל (וראו קרני ההוד בפניו בשעת הדיבור), הוסיפו "וראו בני־ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה", ונהנו מזיו פניו, כיון שלא השיב את המסוה מיד כשגמר לדבר עמהם, ורק "כשהוא מסתלק מהם" (לאחרי משך זמן ששהה עמהם לאחרי שסיים לדבר) אזי "והשיב משה את המסוה על פניו".

וההסברה בזה - דלכאורה, כיון שראו קרני ההוד בפניו בשעה שדיבר עמהם, מהו הצורך ומהי התועלת בכך שיראו את פניו עוד איזה משך זמן (קודם שיסתלק מהם) - כי, בשעה שדיבר עמהם הוצרכו להיות במעמד ומצב של מסירה ונתינה מוחלטת לשמיעת הדברים, ובמילא לא היו יכולים ליהנות מראיית פניו, ולכן היה צורך בזמן מיוחד - לאחרי גמר הדיבור עד שנסתלק מהם - שיהיה מוקדש כולו לראיית פניו[71].

---

65) שם, כט ואילך.
66) שם, לא.
67) תענית כז, ב. וש"נ.
68) ראה גם משכיל לדוד כאן.
69) שם, לב.
70) פרש"י עה"פ.
71) לשלימות הענין - ראה גם שיחת ש"פ ויקהל ס"ב (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 304 ואילך).

יט. ומסיים רש"י, "עד בואו לדבר אתו, וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו":

בפירוש "עד בואו לדבר אתו" - יש לומר בב' אופנים: (א) עד בואו אל הענין (על־דרך לשון חז"ל[72]: "כשבא לאותו מעשה") - אל הדיבור, שרק אז היה מסיר את המסוה, כדי שלא יהיה הפסק בינו ובין הדיבור, (ב) עד בואו כפשוטו, שהוא ענין שינוי המקום, שכבר אז היה מסיר את המסוה, עוד לפני שהגיע אל הדיבור עצמו.

וזהו שמפרש רש"י: "כשבא לדבר אתו", היינו, שכאשר רק בא (ממקום למקום) כדי לדבר אתו, עוד לפני שהגיע אל הדיבור, היה כבר מסיר את המסוה.

והיינו, שהסרת המסוה "בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום נדבר עמו" היתה באותו אופן - מדה כנגד מדה[73] - לא רק בעת הדיבור עצמו, אלא גם במשך זמן נוסף.

כ. ובדרך אגב - יש בענין זה לימוד בנוגע להלכה:

אמרו רז"ל[74]: "כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר (מרירות מחמת אימה) כו'", והיינו, שבשעה שלומד מרבו צריך להיות מסור ונתון כל כולו לשמיעת תורת רבו, ולולי זאת אינו יכול להיות כלי קיבול כדבעי. וכיון שבשעת מעשה צריך להיות מונח לגמרי בתורת רבו, הרי מובן, שאי אפשר שבאותה שעה תהיה לו הנאה מדבר נוסף, אפילו לא מראיית פני רבו.

ולאידך גיסא, הרי ידוע[75] שראיית פני הרב מועילה להבנה והשגה כו', וכפי ש"אמר רבי האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי, דכתיב[76] והיו עיניך רואות את מוריך"[77].

אך על־פי המבואר לעיל מובן כיצד שני הענינים אינם סותרים זה את זה, כי, בשעת שמיעת דברי תורה מפי רבו אסור להיות שום ענין צדדי, אפילו הנאה מראיית פני הרב, אלא ביטול בתכלית לקבל דברי רבו, ורק בגמר הדיבור יכול - וצריך - להיות ראיית פני הרב; וכנ"ל גבי משה רבינו, שלאחרי גמר דיבורו לבני־ישראל, היה מקדיש זמן מסויים לשהות עמהם בלא מסוה, כדי שיוכלו לראות וליהנות מזיו פניו.

ונמצא, שעיקר הענין והתועלת שבראיית פני הרב היא (לא בשעת הלימוד, בהיותו מסור ונתון לשמיעת דברי הרב, ולכן אינו מקדיש שימת־לב מיוחדת לראיית פני הרב, אלא) תיכף לאחרי הלימוד דוקא.

כא. ועל־פי האמור שראיית קרני הוד פניו של משה היתה רק לאחרי גמר שמיעת דברי משה - יש לתרץ תמיהה נוספת:

איתא בגמרא[78]: "כל המסתכל בג' דברים עיניו כהות", ואחד מהם - "בנשיא, דכתיב[79] ונתתה מהודך עליו". ואינו מובן: הרי מפורש בקרא שבני־ישראל ראו את פני משה?!

לכאורה אפשר לחלק בין ראיה להסתכלות, שהאיסור הוא רק על הסתכלות, מה־שאין־כן ראיה סתם. וכדמוכח מ"קשת", שזהו אחד מג' הדברים שהמסתכל בהם עיניו כהות[78], שהאיסור הוא רק להסתכל בקשת, באופן של עיון והתבוננות[80], מה־שאין־כן בנוגע לראיה סתם[81], הרי אדרבה: חכמים תיקנו ברכה מיוחדת על ראיית הקשת, אלא ש"אסור להסתכל בו ביותר"[82].

אבל, בפשטות הכתובים, ראיה והסתכלות הם ענין אחד, כדמוכח מפירוש רש"י על הפסוק[83] "ויראו את אלקי ישראל", "נסתכלו והציצו כו'", "ויחזו את האלקים"[84], "היו מסתכלין בו כו'".

---

72) מכילתא ר"פ יתרו. ועוד.
73) פרש"י נח ז, יא. יא, ז. ועוד.
74) שבת ל, ב (ובפרש"י). וש"נ.
75) ראה ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב. הובא בלקו"ש חל"ד ע' 269. ועוד.
76) ישעי' ל, כ.
77) עירובין יג, ב.
78) חגיגה טז, א.
79) פינחס כז, כ.
80) ראה לקו"ש חל"ה ע' 80 הערה 32. וש"נ.
81) ראה גם עיון יעקב שם.
82) שו"ע או"ח סרכ"ט ס"א.
83) משפטים כד, יו"ד.
84) שם, יא.

[ולכאורה נקט כן גם להלכה בסידור אדמו"ר הזקן:

בסדר קידוש לבנה כותב רבינו הזקן: "ויביט בלבנה פעם אחת קודם הברכה, וכשיתחיל לברך לא יראה בה כלל".

ומקור הדברים הוא בדברי השל"ה[85], שמביא מדברי המקובלים[86] (אבל רבינו הזקן כותב זאת בסידורו השוה לכל נפש) ש"אסור להסתכל בלבנה". וטעם הדבר - בגלל השייכות של קידוש הלבנה לשכינה, כדאיתא בגמרא[87] "כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה". ועל־דרך איסור ההסתכלות בקשת, משום "דכתיב[88] כמראה הקשת .. הוא מראה דמות כבוד ה'"[78].

[ולהעיר, שגבי קשת הלשון בשולחן־ערוך[82] הוא ש"אסור להסתכל בו ביותר", ומשמע, שמותר להביט בה כל הזמן (ולא רק "פעם אחת"), ורק הסתכלות אסורה; ואילו בקידוש לבנה כותב אדמו"ר הזה ש"לא יראה בה כלל". ויש לבאר טעם הדבר - לפי שמצינו דיעה[89] גבי קידוש לבנה שתולה עיניו בה כל זמן אמירת סדר קידוש לבנה, וכן משמע מלשון המחבר בשולחן־ערוך[90]. ולכן גם גבי קשת כתב המחבר שלא "להסתכל בו ביותר", כי ראיה בעלמא לא רק מותר אלא שצריך לעשות כן (כמו בקידוש לבנה). אבל אדמו"ר הזקן פסק בסידורו שמספיק להביט פעם אחת קודם הברכה, ולכן כתב שאחרי שהביט פעם אחת "לא יראה בה כלל"].

ובנוגע לענייננו: אף־על־פי שלשון השל"ה הוא "אסור להסתכל בלבנה", מכל־מקום כתב רבינו הזקן ש"לא יראה בה כלל" (ומותר רק להביט בה פעם אחת, כי בלאו הכי אי אפשר לברך עליה), ומזה מוכח שראיה והסתכלות הם ענין אחד].

כב. ויש לומר הביאור בזה:

נתבאר לעיל (סעיף י"ז) שבני־ישראל למדו תורה ממשה רבינו באופן של מסירה ונתינה מוחלטת, עד כדי כך, שבשעת הלימוד לא היו יכולים אפילו ליהנות מזיו פניו (ובשביל זה היה צורך בזמן מיוחד לאחרי הלימוד).

ונמצא, שבשעת הלימוד נתבטלו בני־ישראל ממציאותם לגמרי ונתאחדו עם משה רבינו (ותורתו), כך, שכל המציאות שלהם היתה המציאות של משה רבינו.

ומובן, שבמעמד ומצב כזה אין איסור להסתכל על הנשיא, כיון שכל המציאות שלו אינה אלא מציאותו של הנשיא - חלק ממנו; והאיסור להסתכל בנשיא (וכן בכהנים[78]) הוא רק כאשר לא היתה הכנה לזה על־ידי לימוד תורתו באופן של ביטול המציאות לגמרי.

וההוראה מזה - שלימוד התורה צריך להיות באופן של מסירה ונתינה בתכלית הביטול, עד שהמציאות שלו נעשית מציאות תורנית, ועל־ידי־זה נעשים גם עניני הרשות שבחלקו בעולם באופן ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"[91] ו"בכל דרכיך דעהו"[92], על־ידי העבודה דאתכפיא ואתהפכא כו'[93].

---

85) עג, א. עד, א.
86) בשם רבינו מאיר הלוי - בס' אוצר הכבוד לר"ה דף כא, הובא בס' שושן סודות.
87) סנהדרין מב, א.
88) יחזקאל א, כח.
89) לבוש ואלי' רבה רסתכ"ו.
90) או"ח סתכ"ו ס"ב. וראה כף החיים שם סקל"ד. וש"נ.
91) אבות פ"ב מי"ב.
92) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג. שו"ע אדה"ז סקנ"ו ס"ב.
93) חסר הסיום (המו"ל).

בס"ד. משיחות לילות ג', ד', ה' ועש"ק ויום ש"ק פ' כי תשא, י"ד-י"ח אדר ראשון ה'תשנ"ב.

- תרגום מאידית -

א. בפרשת כי תשא מצינו דבר חידוש:

בפרשה זו מדובר אודות ענינים מן הקצה אל הקצה - הלוחות הראשונות[1], חטא העגל ושבירת הלוחות[2], תיקון וכפרה על החטא ע"י תפלת משה[3], ראיית משה כבודו של הקב"ה[4], י"ג מדות הרחמים[5], נתינת לוחות האחרונות[6], עד להסיום אודות "קרן עור פני משה"[7]. דאע"פ שענינים אלו הם מאורעות שאירעו בהמשך אחד, הרי נוסף לכך שיש להבין מדוע התורה (מלשון הוראה[8]) מספרת לנו באריכות אודות הענינים הבלתי רצויים (ובפרט דלכאורה: מאי דהוה הוה[9], ואפילו "בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב"[10]) ה"ה ענינים שונים לגמרי, מן הקצה אל הקצה, בריחוק הערך הכי גדול ביניהם:

הלוחות הראשונות הם ענין הכי נעלה שניתנו מלמעלה, "הלוחות מעשה אלקים והמכתב מכתב אלקים"[11], שבירת הלוחות (בגלל מעשה העגל) הוא ירידה שאין כמותה, י"ג מדות הרחמים וראיית משה בכבודו של ה' - ענין הכי נעלה, ולאחר מכן נתינת לוחות האחרונות - סוג לוחות אחר לגמרי ("פסל לך"[12], מעשה ידי משה), שבאו בגלל החטא ושבירת הלוחות הראשונות, וניתנו בזמן שונה [נתינת לוחות הראשונות בסוף ארבעים יום הראשונים, ונתינת לוחות האחרונות - בסוף ארבעים יום האחרונים, ביום הכפורים[13]], ואעפ"כ באים כאן כולם בפרשה אחת, בהמשך אחד. שמזה מובן שנוגע לידע שכולם הם חלק מהמשך ענינים אחד.

יתירה מזו:

בפרשתנו מדובר אודות הפרטים במעלת הלוחות הראשונות ("לוחות אבן כתובים באצבע אלקים"[14], "לוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה גו' והלוחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלוחות"[15], עד שגם בלוחות האחרונות מדגישים את מעלת הלוחות הראשונות - "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים גו'"[12], בכ"ף הדמיון, כי אינם מגיעים למעלת ה"ראשונים" שהם "מעשה אלקים").

ולכאורה: פרטי מעלת הלוחות הראשונות היו צריכים להכתב בסוף פ' משפטים, שם הוא מקום העיקרי המדבר אודות לוחות הראשונות ("עלה אלי ההרה גו' ואתנה לך את לחת האבן גו'"[16]). וכאן, בפרשתנו, הי' מספיק שיהי' כתוב בקיצור (כהקדמה למעשה העגל ושבירת הלוחות) "ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדות לוחות אבן"[14], ולאח"ז "וירא העם כי בושש משה גו'"[2].

איך מתאים שבמקום המדבר אודות (החטא שהביא ל)שבירת הלוחות הראשונות יוסיפו ענינים חדשים במעלת הלוחות הראשונות - ה"ז ע"ד לועג לרש[17] ח"ו?!

- אלא עכצ"ל, שכאן באים הלוחות הראשונות (לא כטפל והקדמה למעשה העגל ושבירת הלוחות, אלא) כחלק מכל הענין ודהמשך אחד - של הלוחות הראשונות, שבירת הלוחות ולוחות האחרונות.

---

1) לא, יח. לב, טו-טז.
2) לב, א ואילך.
3) שם, ל ואילך.
4) לג, יז ואילך.
5) לד, ה ואילך.
6) שם, א ואילך.
7) שם, כט ואילך.
8) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. ועוד. וראה זח"ג נג, ב.
9) ע"ד יומא ה, ב. ועוד.
10) ב"ב קכג, א. וראה פסחים ג, א.
11) פרשתנו לב, טז.
12) שם לד, א.
13) פרש"י שם, כט.
14) פרשתנו לא, יח.
15) שם לב, טו-טז.
16) משפטים כד, יב.
17) משלי יז, ה. ברכות יח, א. סוטה מג, ב.

אפילו לפי פירש"י[18], ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה, מעשה העגל קודם לציווי מלאכת המשכן ימים רבים הי', שהרי בי"ז תמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן כו'" - הרי א) לכאורה אי"ז ביאור בנוגע להפרטים המסופרים כאן אודות הלוחות הראשונות, שמקומו הוא בס"פ משפטים, כנ"ל[19]. ב) ועיקר: ע"פ הידוע[20] שגם במקום שאומרים "אין מוקדם ומאוחר בתורה" ישנו טעם לסדר זה (כל דבר בתורה - גם סדר בתורה - הוא בתכלית הדיוק) - צריך להבין מדוע הענינים הנ"ל מסופרים כאן בפ' כי תשא[21].

נוסף לכך, מובא קרוב לסיום הפרשה עוד ענין שלכאורה אין לו שייכות כלל לכאן - הציווי על שלש רגלים[22]!

ב. השאלה מתחזקת עוד יותר מצד שם הפרשה - "כי תשא"[23]:

ידוע[24] ששם הפרשה מורה על תוכן כל הפרשה. ועפ"ז צריך ביאור בנוגע לפרשתנו: שם הפרשה ("כי תשא") קאי בפשטות רק על הציווי בתחלת הפרשה לתת מחצית השקל, ואין לו שייכות כלל לרוב הפרשה - כמדובר לעיל, שרוב הפרשה מדברת אודות ענינים אחרים לגמרי, שלכאורה אין להם כל שייכות להתחלת הפרשה!

יתירה מזו: מעשה העגל - שתופס חלק חשוב מהפרשה - ה"ה ירידה שאין כמותה, עי"ז "חזרה זוהמתן"[25] מחטא עץ הדעת[26] (לאחרי ש"פסקה זוהמתן" במ"ת[27]), עד שזהו ראש ושרש דכל החטאים, כמ"ש[28] "וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם", "תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות, ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון העגל" - בדיוק להיפך מתוכן (שם הפרשה -) "כי תשא את ראש בני ישראל", הנשיאת ראש ועליית בנ"י[29]!

וכן בסוף הפרשה - בענין קרני ההוד - דרוש ביאור: מדוע נוספה במשה המעלה ד"קרן עור פניו" דוקא לאחר שקיבל את הלוחות האחרונות, ולא בקבלת לוחות הראשונות[30], "והלא[31] כבר נהנה מזיו השכינה בארבעים יום הראשונים כמו בארבעים יום השלישיים"[32]? ואדרבה: הגילוי אלקות בלוחות הראשונות (בהיותם "מעשה אלקים") ה"ה נעלה יותר מהלוחות האחרונות (שהיו מעשה ידי משה), נוסף לכך שנתינת לוחות הראשונות באה לאחר הגילוי הנעלה והקולות וברקים דמתן תורה (משא"כ הלוחות האחרונות ניתנו בחשאי)[33] - וא"כ, היתכן שדוקא בקבלת

---

18) פרשתנו לא, יח. וראה גם פרש"י שם ל, טז (בסופו). לג, יא - כדעת התנחומא תרומה ח.

19) וכן לפי' הרמב"ן (ר"פ ויקהל - כדעת הזהר ח"ב קצה, א) שהפרשיות נאמרו על הסדר (כי חטא העגל הי' לאחרי ציווי ה' למשה על עשיית המשכן, וקודם ציווי משה לישראל בפ' ויקהל) - צריך ביאור, מה נוגע לספר כאן הפרטים על מעלת לוחות ראשונות, כנ"ל בפנים.

20) ראה של"ה תב, ב.

21) ראה ראב"ע ריש פרשתנו: "ואחר כן הזכיר תפלת משה לפני רדתו מן ההר, והוצרך להזכיר מעשה העגל בתחלה לדעת למה התפלל כו'". היינו שזהו כאילו "מאמר המוסגר" כדי לדעת למה התפלל. אבל מכיון שכל עניני התורה הם בתכלית הדיוק, מובן, שהזכרת מעשה העגל בפרשתנו נוגע לתוכן והמשך הענינים.

22) פרשתנו לד, יח ואילך.

23) כן נקראת ברמב"ם בסדר תפלות כל השנה בסו"ס אהבה.

24) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 57 ואילך. ועוד.

25) זהר ח"א נב, ב. ח"ב קצג, ב. וראה תניא ספל"ו.

26) שבת קמו, א.

27) שבת שם. זהר שם.

28) פרשתנו לב, לד ובפרש"י.

29) גם לפי פירוש חז"ל ש"תשא את ראש בנ"י" (ע"י נתינת מחצית השקל) באה לכפר על חטא העגל (ירושלמי שקלים פ"ב סוף ה"ג. תנחומא פרשתנו י-יא. ועוד).

30) ראה פרש"י פרשתנו לד, כט (משמו"ר פמ"ז, ו. תנחומא פרשתנו לז): "ויהי ברדת משה - כשהביא לוחות אחרונות ביוהכ"פ .. ומהיכן זכה משה לקרני ההוד רבותינו אמרו מן המערה שנתן הקב"ה ידו על פניו שנאמר (פרשתנו לג, כב) ושכותי כפי". ובמפרשי רש"י (רא"ם. גו"א. דברי דוד) מבואר שקושיית רש"י היא: למה לא היו באמת קרני ההוד בלוחות הראשונות ("דלכאורה אנו אומרים שזכה לה ממעלת הלוחות ולמה יש מעלייתא באחרונות טפי מהראשונות" - דברי דוד שם). ועל זה פירש רש"י "מן המערה שנתן הקב"ה ידו על פניו שנאמר ושכותי כפי" (היינו ש"זה בא לו דוקא ע"י מעשה שהי' קודם אחרונות" (ולא ע"י הלוחות עצמן) - דברי דוד שם).

אבל: מפשטות לשון הכתוב "ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לוחות העדות ביד משה גו' כי קרן עור פניו בדברו אתו" מובן, שיש לזה שייכות לענין דלוחות האחרונות דוקא (ולא ללוחות הראשונות). ובפרט ש"ושכותי כפי" הי' דוקא ע"י תפלת משה לאחרי שבירת לוחות הראשונות.

31) לשון הרא"ם שם.

32) ובפרט לפי פירוש שני בתנחומא שם (אבל פירוש זה לא הובא בפרש"י) "בשעה שהי' הקב"ה מלמדו תורה מניצוצות שיצאו מפי השכינה נטל קרני ההוד". ולכאורה, עיקר לימוד התורה (מפי השכינה) הי' לפני נתינת לוחות הראשונות בארבעים ימים הראשונים.

33) ראה תנחומא פרשתנו לא. פרש"י פרשתנו לד, ג.

לוחות האחרונות ניתווסף במשה "קרן עור פניו"?!

ג. הביאור בכל זה יובן בהקדים שבכל פרשה (מג"ן פרשיות[34]) בתורה יש ענין מיוחד ובפ"ע בה היא נחלקת משאר הפרשיות. כמובן גם מזה שקורין כל פרשה (מתחלתה ועד סופה[35]) רק פעם אחת בשנה.

ועד"ז בנוגע לפרשת כי תשא: יחד ע"ז שכי תשא היא פרשה בפ"ע, ה"ה פרשה נפלאה שיש בה חידוש (לגבי כל שאר הפרשיות) שהיא כוללת בתוכה את כל סדר ההשתלשלות, מתחלתו ועד סופו. החל כפי שהוא בתורה (שממנה הוא סדר השתלשלות העולמות[36]) - כל התורה כולה מהתחלת התורה עד לסיום התורה. ובמילא כוללת הפרשה את כל הענינים כולם.

- בכל ענין בתורה אפשר למצוא את כל הענינים, כמאחז"ל[37] "הפך בה והפך בה דכולא בה", די"ל שקאי לא רק על כללות התורה, אלא גם על כל ענין פרטי בתורה, ועאכו"כ פרשה שלימה - אבל ברוב הענינים ה"כולא בה" נמצא רק ברמז וכיו"ב וצריך למצוא ולגלות זאת (ע"י יגיעה "הפך בה והפך בה"); משא"כ בפרשת כי תשא החידוש הוא, שה"כולא בה" נמצא שם בגלוי, באופן דתורה שבכתב - בכתב בגלוי.

ד. והענין:

הקב"ה קבע שכל הענינים נחלקים בכללות לשלשה: ראש, תוך (אמצע) וסוף[38]. לכל לראש בא הראש והתחלת הכל - שכולל בתוכו (כוונת ותכלית) כל הדבר. לאחר מכן - בא הדבר עצמו, התוך והאמצע, שעל־ידו נעשה התכלית (כי "סוף מעשה במחשבה תחלה"[39]).

ובכללות ה"ז נחלק בג' הענינים של א) תורה - היסוד והתחלת כל הענינים, כדברי חז"ל[40] ש"תורה נקראת[41] ראשית דרכו", כי היא קדמה לעולם[42], וזהו התכלית והכוונה דכל הענינים, "בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית"[40]. ב) בריאת העולם (וסדר השתלשלות בכלל) והעבודה בבריאה כדי למלאות את תכליתה (בשביל התורה), ג) גמר ושלימות הכל - בגאולה האמיתית והשלימה, כשמתמלא "תכלית ושלימות בריאת עולם הזה שלכך נברא מתחלתו"[43].

ויש לומר, שג' ענינים אלו מרומזים בשלשת האותיות הראשונות א' ב' ג': כל התורה כלולה בעשרת הדברות[44] הכלולים בתיבה הראשונה "אנכי"[45] הנכללת ומתחילה באל"ף[46]. בריאת העולם - "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ"[47] - מתחיל בבי"ת[48], כי ב"בי"ת נברא העולם", כמבואר בחז"ל[49]. וראש התיבה דגאולה - האות גימ"ל.

ובפרטיות יותר ישנם ג' ענינים אלו בסדר השתלשלות הבריאה עצמה: א) קודם כל - עלה ברצונו יתברך לברוא את העולם. ב) הבריאה בפועל. ג) שלימות הבריאה - בגאולה העתידה - ע"י "מעשינו ועבודתינו" להמשיך ולגלות אלקות בעולם[50]. ובלשון הקבלה והחסידות[51]: א) לכל לראש, אור אין סוף ממלא כל המציאות - אוא"ס

---

34) זח"א קד, ב. זח"ב רו, ב. תקו"ז תי"ג (כט, ריש ע"ב). סידור הרס"ג - קריאת התורה. ספר האורה לרש"י הל' ספר תורה סי' עג.

35) משא"כ חלקים מכמה סדרות קורין גם בזמנים אחרים בשנה (כמו הארבע פרשיות, קריאת מועדי השנה וכיו"ב).

36) ראה ב"ר בתחלתו. זח"ב קסא, א־ב.

37) אבות ספ"ה.

38) ראה גם שיחת ש"פ בהו"ב תש"נ ס"ד (התוועדויות תש"נ ח"ג ע' 206 ואילך).

39) פיוט "לכה דודי".

40) פרש"י ורמב"ן ר"פ בראשית. וראה תנחומא שם ה.

41) משלי ח, כב.

42) שבת פח, ב. ועוד.

43) תניא פל"ו.

44) ראה ירושלמי שקלים פ"ו ה"א. פרש"י משפטים כד, יב. תניא רפנ"ג. וראה תו"ש כרך טז מילואים ס"א. וש"נ.

45) כידוע שתיבת "אנכי" כוללת כל הפרטים שבדיבור אנכי (ראה פורת יוסף (כג, ד) בשם הבעש"ט), ש"אנכי ולא יהי' לך הם כללות כל התורה כולה" (תניא רפ"כ. וראה תו"ש שם. וש"נ), ויתירה מזו - שדיבור אנכי כולל גם הדיבור לא יהי' לך (ראה תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם וש"ס ס"ע מח ואילך).

46) ראה פנים יפות (לבעל ההפלאה) יתרו כ, ב.

47) ר"פ בראשית.

48) והטעם שהתחלת התורה ובריאת העולם אינה באות אל"ף (דאנכי), ראשון כל האותיות, ואל"ף דאנכי קדמה לעולם והוא תכלית הבריאה - ראה לקמן סעיף ו. והתיווך עם הביאורים בזה במדרשי חז"ל שבהערה הבאה והביאור ע"ד החסידות (אוה"ת בראשית תקסו, א. וראה לקו"ת ראה יט, ב. ועוד) - ראה שיחת ש"פ שלח תשמ"ז ס"ז ואילך.

49) ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ב. ב"ר פ"א, י. תנחומא (באָבער) יתרו טז. ועוד - הובאו בתורה שלימה ר"פ בראשית.

50) ראה תניא רפל"ז.

51) ראה ע"ח בתחלתו. המשך תרס"ו בתחלתו. ובכ"מ.

לפני הצמצום. ב) לאח"ז - צמצום האור כך שנשאר חלל ומקום פנוי. וכוונת הצמצום היא בשביל הגילוי - שיהי' גילוי אלקות בעולם, עד שמגיעים אל ג) שלימות הגילוי, שממשיכים בתוך החלל ומקום פנוי - אוא"ס, עד לאוא"ס הבלי גבול שלפני הצמצום, עד שנעשה - דירה[52] לו יתברך - לו לעצמותו[53] - בתחתונים.

ה. ויש לומר שמכיון שכל הענינים נמשכים ע"י התורה (ה"דיפתראות ופינקסאות" של העולם, ואסתכל באורייתא וברא עלמא[36]) - לכן נחלקת התורה עצמה בהתאם לג' ענינים אלו:

א) התחלת התורה היא "בראשית" שזה כולל - לא רק התחלת הבריאה, אלא לכל לראש האל"ף (ראשית) של התורה שקדמה לעולם, שכן "בראשית" פירושו "בשביל התורה שנקראת ראשית" (כנ"ל). וכמודגש גם בבי"ת (ד"בראשית") עצמו, שבי"ת "מכריז" שהוא בא כשני לאחר האל"ף - האל"ף (אנכי) דתורה.

ב) "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ" - בריאת העולם [ובפרטיות - ישנם בזה גופא ג' דרגות, כנ"ל], ולאח"ז המשך כל הפרשיות שבתורה, בם מדובר אודות המשך סיפור המאורעות בעולם והעבודה למלאות את הכוונה דבריאת העולם (בשביל התורה) - כמסופר ומצווה בארוכה בכל הפרשיות דחמשה חומשי תורה.

עד ג) סיום התורה, בה מדובר על כך שה' מראה למשה "עד היום האחרון"[54], עד להסיום ממש - "לכל האותות והמופתים גו' ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל"[55] - סיום ושלימות התורה, שקשורה לשלימות דהגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו (שמשה הוא גואל ראשון הוא גואל אחרון[56]), כשיהי' השלימות דגילוי אלקות ("האותות והמופתים") "לעיני כל ישראל", כמ"ש[57] "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

כמרומז גם בפרקי אבות: א) התחלת פרקי אבות היא "משה קיבל תורה מסיני" - כללות ענין התורה (כמאחז"ל[58] "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתן למשה מסיני"). ב) "ומסרה וכו' והעמידו תלמידים הרבה וכו'"[59], הסדר דמסורת התורה מדור לדור - אופן התגלות התורה בפרטיות (ע"י "תלמיד ותיק עתיד לחדש"). ג) סיום כל הפרקי אבות - "ה' ימלוך לעולם ועד"[60], שכולל כל המשך הזמן עד סוף כל הזמנים - הגאולה האמיתית והשלימה, כש"ה' ימלוך לעולם ועד", "לעתיד לבוא שכל המלוכה שלו"[61] - שלימות מילוי הכוונה דקבלת התורה ומסירת ולימוד התורה במשך כל הדורות.

ויש לומר, שזהו אחד הטעמים לכך מדוע (מתן) תורה קשורה לענין ד"תליתאי" - כדברי חז"ל[62] "(בריך רחמנא דיהיב) אוריאן תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי" (ור"נ גאון שם מבאר עוד ענינים של שלשה בקשר למתן תורה), כי היות שע"י (מתן) תורה מתמלא תכלית כל סדר השתלשלות - הנחלקת לשלשה (ראש תוך וסוף), לכן נחלקת התורה ל"תליתאי", א' ב' ג'[63].

ו. ויש לומר שג' ענינים אלו - נמצאים בגלוי בפרשתנו:

א) הלוחות הראשונות - שעליהם חקוק עשרת הדברות הראשונות[64] שנאמרו במתן תורה (החל מהאל"ף ד"אנכי"), הם האל"ף (ההתחלה ויסוד) דכל הענינים, כולל כל בריאת העולם, שנברא "בשביל התורה שנקראת ראשית".

---

52) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ועוד. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

53) ראה סה"מ תקס"ה ח"א ע' תפט. הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' רמא הערה 32.

54) ספרי ורש"י ברכה לד, ב.

55) ס"פ ברכה (לד, יא־יב).

56) ראה שמו"ר פ"ב, ד. שם, ו. זח"א רנג, א. שער הפסוקים פ' ויחי. תו"א משפטים עה, ב.

57) מיכה ז, טו.

58) ראה מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. שמו"ר רפמ"ז. הנסמן בלקו"ש חי"ט ע' 252.

59) אבות פ"א מ"א.

60) בשלח טו, יח.

61) פרש"י שם, יז.

62) שבת פח, א.

63) ראה פי' ר"נ גאון שם, "תורה שאותיותי' משולשות אלף בית גימל".

64) ראה שיחת ש"פ יתרו שנה זו הערה 10 (לעיל ע' 211). וש"נ.

ב) הירידה דחטא העגל שהביאה לשבירת הלוחות - רומזת על ענין הבי"ת, הירידה הכללית בעולם ("בראשית ברא גו'"), שנותנת מקום לענין החטא והשבירה כו', כידוע[65] שחטא העגל (שקשור לחטא הראשון, כנ"ל) בא כתוצאה מצמצום הראשון ושבירת הכלים ולאח"ז קטרוג ומיעוט הלבנה, ולאחרי ריבוי השתלשלות וצמצומים ופרסאות כו' - ה"ז נותן מקום לענין של חטא בפועל ר"ל.

והכוונה בזה היא, שע"י העבודה למטה, אפילו במצב של ירידה, ימלאו את כוונת הבריאה, "בשביל התורה" (כדלקמן).

ג) הלוחות האחרונות מבטאים את ענין הגימ"ל - העלי' שבאה ע"י הירידה ושבירת הלוחות:

מבואר בחז"ל[66] על "לעיני כל ישראל" (בסיום התורה) דקאי על שבירת הלוחות שמשה "נשאו[67] לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר[68] ואשברם לעיניכם, והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר[69] אשר שברת, יישר כחך ששברת". ולכאורה: מהו העילוי משבירת הלוחות עד שהקב"ה יאמר על כך "יישר כחך"?!

וי"ל הביאור בזה[70]: כשם שע"י חטא העגל ניתווסף בבנ"י המעלה דבעלי תשובה[71] [ובגלל זה הי' החטא, כדלקמן], שלמעלה מעבודת הצדיקים ("מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורין אינם עומדין"[72], עד שאין "יכולין לעמוד בו"[73]) - כך גם בנוגע לשבירת הלוחות (המסובב דחטא העגל), שהטעם (פנימי) על כך הוא בכדי שעי"ז יתווסף עילוי בתורה - הלוחות האחרונות שיש בהם מעלה לגבי הלוחות הראשונות, כדברי חז"ל[74] שהקב"ה אמר למשה רבינו (ע"ז שהצטער על שבירת הלוחות) "אל תצטער בלוחות הראשונות שלא היו אלא עשרת הדברות לבד ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרש ואגדות .. כפלים[75] לתושי'". וכדברי הגמרא[76] "אלמלא לא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד שנאמר[77] כי ברוב חכמה רוב כעס", "לפי שבעטו וחטאו נוסף להם רוב חכמה להטריחן יותר"[78].

וזהו גם העילוי בכך שהלוחות האחרונות היו מעשה ידי משה ("פסל לך"), לא "מעשה אלקים" כמו הלוחות הראשונות:

מעלת הלוחות הראשונות (האל"ף) הוא כפי שהתורה ניתנת מלמעלה וזה נותן כח לעבודה גם למטה (הבי"ת וגימ"ל), כפשטות הענין שאל"ף הוא ראש כל האותיות וזה מוליך לבי"ת וגימ"ל. אבל היות שאל"ף מצ"ע (הגילוי מלמעלה) הוא לא בערך ואינו חודר בגדרי התחתונים (הבי"ת ד"בראשית"), שייך בזה ענין השבירה כו', כי מצד הבריאה לא מוכנים לכך [ולכן התחלת התורה היא אכן בבי"ת ולא באל"ף, כי הכוונה היא שיומשך ויחדור בעולם, שההכנות לזה נפעלו ע"י העבודה בכ"ו הדורות עד מתן תורה[79]].

משא"כ ע"י לוחות האחרונות, שבאים ע"י עבודת האדם (תשובה), והלוחות עצמן הם מעשה ידי משה - מתמלאת תכלית וכוונת הבריאה, שיגלו בעולם איך שהוא "בשביל התורה". ולכן נפעל עי"ז העילוי בתורה דלוחות האחרונות - ואין בזה שבירה כלל, ואדרבה - מיתווסף בתורה "כפלים לתושי'", ובאופן שהתורה (הלוחות) נשארת בשלימות למטה באופן נצחי לעד ולעולמי עולמים[80].

עד - שזה מביא לשלימות ענין הגימ"ל - הגאולה האמיתית והשלימה, שאז יתגלה

65) ראה ד"ה על כן יאמרו תרצ"א (סה"מ קונטרסים ח"א קצא, ב ואילך). ד"ה באתי לגני תשל"א (סה"מ מלוקט ח"ה ע' קנה ואילך). וש"נ.
66) ספרי ורש"י ס"פ ברכה.
67) ל' רש"י שם.
68) עקב ט, יז.
69) פרשתנו לד, א. עקב י, ב.
70) ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 240 ואילך.
71) ראה ע"ז ד, סע"ב - נעתק לקמן בפנים.
72) ברכות לד, ב.
73) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.
74) שמו"ר רפמ"ו.

75) איוב יא, ו.
76) נדרים כב, ב. וראה אוה"ת פרשתנו ע' ב'נז. המשך תרס"ו ע' פז ואילך. סה"מ תש"ו ע' 36 ואילך. ועוד.
77) קהלת א, יח.
78) פרש"י נדרים שם.
79) ראה שיחת ש"פ שלח תשמ"ז.
80) שהרי הארון (עם הלוחות ושברי לוחות שבתוכו) נגנז (יומא נב, ב. רמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ד), ויתגלה לע"ל.

בשלימות[81] מעלת התשובה דבנ״י על חטא העגל[82] ומעלת הלוחות האחרונות[83] (שבאו ע״י שבירת לוחות הראשונות) - המעלה שבאה ע״י עבודת האדם למטה (ובפרט ע״י עבודת התשובה) למלאות תכלית הבריאה - ״בשביל התורה״.

נמצא שבפ׳ כי תשא נמצאים בגלוי כל ג׳ הענינים - האל״ף (״ראשית״) דתורה, הבי״ת ד״בראשית ברא גו׳״, והגימ״ל - סיום התורה, ״לעיני כל ישראל״, ״יישר כחך ששברת״.

ז. וכל ג׳ ענינים אלו בפ׳ כי תשא באים בהמשך אחד. ולכאורה: כיצד אפשר להשוות את הלוחות הראשונות (שניתנו מלמעלה) לחטא ושבירת הלוחות שבאה בגלל חסרון למטה (דאע״פ שזה מביא לאח״ז לעלי׳ נעלית יותר, ה״ז בא ע״י חטא האדם)?

וי״ל הביאור בזה:

ג׳ הענינים ושלבים הנ״ל הם סדר שהקב״ה קבע, שכל הענינים יתחלקו לשלש - אל״ף, בי״ת וגימ״ל (ראש תוך וסוף): שלאחר ראשית הענין (אל״ף) יבוא אמצע הענין (בי״ת) שעל־ידו מתמלאת התכלית, ודוקא זה מביא לגמר ושלימות הענין (גימ״ל), כמדובר לעיל.

ויש לומר שדרגת הבי״ת היא לא רק בנוגע לכללות הבריאה (הצמצום), אלא גם בנוגע לתוצאות שבאים מזה, עד לענין החטא ושבירה כו׳ (שנעשה ע״י הצמצום כו׳, כנ״ל ס״ו),

כפי שחסידות[84] מבארת את מאחז״ל[85] עה״פ[86] ״נורא עלילה על בני אדם״, שחטא עה״ד בא עי״ז ש״עלילה נתלה בו״ (באדם הראשון) - שזה ש״לפעמים גובר הרע דיצה״ר על האדם ויחטא״ ה״ז משום ש״מלמעלה הסיתו עליו היצה״ר להביאו לחטא זה״[87].

שכן בנ״י מצד עצמם אינם שייכים כלל וכלל לענין החטא ח״ו[88], וכל הענין בא רק בגלל זה שהקב״ה בחסדו הגדול רצה להביא את בנ״י לעלי׳ הכי גדולה (למעלה ממצבם מצ״ע), לכן ״עלילה נתלה בו״ ונעשית ירידה לפי שעה (ע״ד מש״נ ״ברגע קטן עזבתיך״[89]) ובחיצוניות (רק למראה עינים), בכדי להביא את העלי׳ שלא בערך, ולא רק עלי׳ לרגע קטן (כנגד ״רגע קטן עזבתיך״), אלא עלי׳ נצחית שאין אחרי׳ הפסק כלל. כפי שיהי׳ בגאולה האמיתית והשלימה - שבאה ע״י הירידה הגדולה בגלות - גאולה נצחית שאין אחרי׳ גלות[90], ואדרבה - מיתווספים עוד עליות, עלי׳ אחר עלי׳ עד אין קץ, ״ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון״[91].

נוסף להכלל שכל ירידה היא צורך עלי׳, הרי בנוגע לבנ״י - הירידה עצמה לאמיתתה היא אינה ירידה, אלא הדרך לעלי׳ נעלית יותר שלא בערך.

ועד״ז בנוגע לחטא העגל (שבדוגמת חטא עה״ד) - כמפורש בגמרא[92], ש״לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה״, ״לא היו ישראל ראוין לאותו מעשה״, אלא ״גזירת המלך היתה כו׳ כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה״[93].

כמודגש גם בכך שהבי״ת (ד״בראשית״) - שכולל את הירידה והחטא - מצד עצם ענינו מבטא שקודם לזה בא האל״ף (דאנכי), היינו שהבי״ת (הירידה בחיצוניות) היא באמת רק שלב שני שבא לאחר האל״ף ומוליך לגימ״ל (הגאולה).

---

81) ראה לקו״ש ח״ט ע׳ 241. ושם, שזהו הטעם שפרש״י ״יישר כחך ששברת״ דוקא בסיום פ׳ ברכה, כשהקב״ה מראה למשה רבינו ״עד היום האחרון״, כי אז תתגלה המעלה הבאה ע״י לוחות האחרונות.

82) ומכיון ש״ביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם״ לחטא העגל (כנ״ל בפנים), מובן ששלימות התשובה תהי׳ דוקא לע״ל כשיבטל החטא לגמרי.

83) ראה סה״מ עטר״ת ע׳ שנט ש״אמיתת הגילוי דלעתיד״ הוא דוקא ע״י הבירורים בכח התורה של לוחות האחרונות. וראה ד״ה ויתן לך תרס״ו (ס״ע צב) [בנוגע להמעלה דתלמוד בבלי לגבי תלמוד ירושלמי, שהיא בדוגמת המעלה שבלוחות השניות לגבי לוחות האחרונות (שם ע׳ צג)] ש״עיקר הגילוי מזה יהי׳ לעתיד״.

84) תו״ח תולדות ד״ה ויתן לך פ״י ואילך (יג, א ואילך). ובכ״מ (נסמן בלקו״ש חי״ח ע׳ 395 הערה 45).

85) תנחומא וישב ד.

86) תהלים סו, ה.

87) ל׳ התו״ח שם.

88) ובלשון הזהר (ח״ג יג, רע״ב. טז, א) ״נפש כי תחטא - תוהא״.

89) ישעי׳ נד, ז.

90) מכילתא בשלח טו, א. תוד״ה ה״ג ונאמר - פסחים קטז, ב. ועוד.

91) תהלים פד, ח.

92) ע״ז ד, סע״ב.

93) פרש״י שם.

ח. עפ"ז מובן שכל ג' הענינים בפרשה - לוחות הראשונות, לוחות האחרונות ואפילו חטא העגל ושבירת הלוחות שבינתיים - הם חלק מסדר ופרשה אחת "כי תשא", ויתירה מזו - ענין אחד ממש, שתוכנו - "כי תשא", הנשיאת ראש ועלי' דבנ"י[94]. אלא שהענין נחלק לג' שלבים ודרגות: אל"ף, בי"ת וגימ"ל, ג' ענינים ואופנים בביטוי נשיאת ראש בנ"י:

(אל"ף) לוחות הראשונות, שפעלו בפשטות עליית בנ"י במ"ת. (בי"ת) החטא ושבירת הלוחות ("יישר כחך ששברת"), שפעל את ענין התשובה ("פתחון פה לבעלי תשובה"), החל מהתשובה דבנ"י אז, כולל גם - הענין הכי נעלה דגילוי כבודו של הקב"ה למשה וגילוי י"ג מדות הרחמים ("סדר בקשת רחמים"[95]), וזה הביא לאח"ז (גימ"ל) - העלי' הכי גדולה דלוחות האחרונות, כולל - הגילוי הכי נעלה ד"קרן עור פני משה" (כדלקמן), עד לשלימות הגילוי שלהם בגאולה האמיתית והשלימה.

ועפ"ז יש לומר גם הטעם לכך שענין הלוחות וכו' מסופר כאן בפ' תשא - לאחר הציווי על מעשה המשכן (אע"פ ששבירת הלוחות היתה מקודם, כפרש"י הנ"ל) - כי, עשיית המשכן ("ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"[96]) היא הכוונה דכל סדר ההשתלשלות, למלאות את ה"נתאוה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים"[97], עי"ז שמגלים בעולם שתכליתו הוא "בשביל התורה ובשביל ישראל"[40], כפי שיהי' בשלימות בבית המקדש השלישי, "מקדש אד' כוננו ידיך"[98].

ומשום כך: לאחרי שהתורה מסיימת לספר אודות ציווי ה' למשה על מעשה המשכן (בפ' תרומה, תצוה ותחלת פ' תשא), לפני שמשה מוסר זאת לבנ"י (בפ' ויקהל) - מספרת התורה ג' שלבים כלליים שישנם במילוי הכוונה: אל"ף - הלוחות הראשונות, בי"ת - הירידה ושבירת הלוחות שענינה הוא - להביא עלי' נעלית יותר, ענין הגימ"ל - הלוחות האחרונות.

ט. ובכללות יותר יש לומר, שגם בכללות פ' כי תשא - מתחלתה עד סופה - מרומזים ג' ענינים אלו:

א) "כי תשא את ראש בני ישראל" (בתחלת הפרשה) קאי על ה"ראש" (אל"ף) דכל הענינים, שהם ישראל ותורה, שבשבילם נברא העולם, בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו[99] ראשית[40]. ועאכו"כ "ראש בני ישראל", וכפי שה"ראש" נמצא במצב ד"תשא".

[ובפרטיות נכללים בזה גופא ב' הענינים האחרים (שכן בראש ואל"ף נכלל גם הבי"ת וגימ"ל, האמצע וסוף): הירידה - "העובר על הפקודים"[100], והעלי' שבאה מזה - "לכפר על נפשותיכם"[101], ע"י "כופר[102] נפשו"[103]].

ב) המשך הפרשה - מעשה העגל ושבירת הלוחות, ענין הבי"ת.

ג) סיום הפרשה - לוחות האחרונות (ענין הגימ"ל), עד להסיום ממש - ירידת משה מן ההר עם הלוחות האחרונות עם המעלה ד"קרן עור פניו ויראו מגשת אליו"[104], שזהו ע"ד הענין (בסיום חמשה חומשי תורה) ד"לכל האותות והמופתים גו' ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל"[105] [נוסף על "אעשה נפלאות" המדובר לפנ"ז בפרשה[106]].

ועד"ז מרומזים ג' ענינים אלו בשלש רגלים (קרוב לסוף הפרשה): חג הפסח הוא הראשון לרגלים[107], וקשור ל"חודש האביב"[108] (ר"ת אל"ף

---

94) והרי "כי (תשא)" הוא גם לשון ודאי (ראה גיטין צ, א ובפרש"י שם).

95) פרש"י פרשתנו לג, יט.

96) תרומה כה, ח.

97) ראה במדב"ר פי"ג, ב: אימתי שרתה השכינה בארץ ביום שהוקם המשכן.

98) בשלח טו, יז.

99) ירמי' ב, ג.

100) פרשתנו ל, יג־יד. וקאי על חטא העגל כנ"ל הערה 29.

101) שם, טו.

102) שם, יב.

103) ועפ"ז תומתק עוד יותר השייכות דהג' ענינים (לוחות הראשונות, שבירת הלוחות ולוחות האחרונות) לשם הפרשה ("כי תשא") - כי בענין ה"ראש" (אל"ף) נכלל גם ענין הבי"ת (שבירת הלוחות) והגימ"ל (לוח"א).

104) פרשתנו לד, ל.

105) ראה ספורנו ס"פ ברכה: לעיני כל ישראל, כאמרו וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו.

106) פרשתנו לד, י.

107) ר"ה ד, א.

108) פרשתנו לד, יח.

ולאח"ז בא הבי"ת[109]), גילוי מלמעלה למטה[110] ("שהתבואה מתבכרת בבישולה" [111]). חג השבועות - השני לרגלים, וקשור ל"בכורי קציר חטים" [112] - עבודת האדם מלמטה למעלה[110] ו"חג האסיף תקופת השנה" [112] - "בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית", "שהוא בחזרת השנה" [113] - השלישי ברגלים, קשור להאסיפה ושלימות דכל העבודה, ששלימותה הוא בגאולה האמיתית והשלימה, כשיהי' אסיפת כל בנ"י (כמ"ש [114] "אסף אסיפם נאום ה'"), ושל כל ניצוצי קדושה שבכל העולם כולו.

י. ע"פ הנ"ל יובן ג"כ החידוש דקרני ההוד של משה שניתוספו ע"י לוחות האחרונות[115] [שזהו ע"ד העילוי דגימ"ל, שבא ע"י העבודה דבי"ת, חטא העגל ושבירת הלוחות]:

דוקא הלוחות האחרונות - שבאו ע"י הירידה למטה לפעול עבודת הבירורים (שזה נפעל ע"י הלוחות האחרונות) - פועלים את הגילוי ד"תעלומות חכמה כפלים לתושי'" [75] בתורה, בחי' פנימית ועצמית החכמה, למעלה מחכמה הגלוי' בלוחות הראשונות. שלכן ניתווסף עי"ז במשה רבינו (מקבל הלוחות האחרונות) "קרן עור פניו" (ע"ד "חכמת[116] אדם תאיר פניו" [117]) - שזהו אור עצמי שלמעלה מהתלבשות.

ולאידך: היות שהמעלה דלוחות האחרונות באה דוקא ע"י הירידה והתלבשות למטה בעולם (הבי"ת ד"בראשית"), "פסל לך" דאבנים בעולם (לא כמו הלוחות הראשונות שהם "מעשה אלקים"), עד שמהפכים גם את הענינים הבלתי רצויים - לכן ה"קרן עור פניו" פעל "ויירא מגשת אליו", ולכן "ויתן על פניו מסוה" [118], בכדי להסתיר[119] גילוי אלקות שבתורה מה"התלבשות בענין הבירורים" [120];

אבל הסתר המסוה הוא לא בנוגע לבנ"י מצד עצמם - שכן "פנים בפנים דיבר ה' עמכם" [121] (בלי הסתר כלל). ולכן, בשעה שמשה "דיבר אל בני ישראל את אשר יצוה" [122] הוא הסיר את המסוה "וראו בנ"י את פני משה כי קרן עור פני משה" [123]. ורק בשעה שלמשה ובנ"י יש שייכות לעניני העולם (בכדי לפעול שם את הבירור בדרך התלבשות) - אז "והשיב משה את המסוה" [124], בכדי שהעולם יוכל לקבל את הגילוי ולא להתבטל ממציאותו. כלומר, שגם המסוה כוונתו - לא העלם, אלא בכדי שהגילוי יוכל להתקבל בעולם.

וע"י עבודתו של יהודי בבירור וזיכוך העולם הוא פועל, שגם כפי שיהודי נמצא בעולם הוא יוכל לקבל את הגילוי ד"קרן עור פניו", כפי שיהי' בשלימות בגאולה האמיתית והשלימה (גימ"ל) - "ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך" [125] בבנ"י גם כפי שנמצאים ומתעסקים עם העולם, עד שעד"ז יהי' גם בעולם עצמו - "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו" [126], "אבן מקיר תזעק" [127], הגילוי דכח הפועל בנפעל.

יא. מג' ענינים אלו בפ' תשא ישנו לימוד בעבודת האדם בכל הזמנים, כאמור לעיל, שבהיותה פרשה שקוראין אותה פעם אחת בשנה, ישנו מזה לימוד לכל השנה כולה, ועאכו"כ בעמדנו בשבת פ' תשא עצמו כשקוראין - וצריך לחיות עם[128] - כל הפרשה:

---

109) ראה זח"ב קפו, א.
110) ראה לקו"ש חי"ז ע' 148. וש"נ.
111) פרש"י פרשתנו שם.
112) פרשתנו שם, כב.
113) פרש"י שם.
114) ירמי' ח, יג.
115) בהבא לקמן - ראה אוה"ת פרשתנו ס"ע ב'עה. ע' ב'עז־עח. סה"מ תרס"ח ע' קלב. המשך תער"ב ח"ב ע' א'קעז. עטר"ת ע' תכ. ועוד.
116) קהלת ח, א. וראה נדרים מט, ב.
117) אוה"ת שם.
118) פרשתנו שם, לג.

119) ביאור ופירוש ענין המסוה - ראה תורה שלימה כרך כ"א מילואים סימן ו. וע"ד הקבלה והחסידות - ראה שער הפסוקים וס' הליקוטים (להאריז"ל) סוף פרשתנו. אוה"ת פרשתנו ע' ב'פא. המשך תער"ב שם. תורת לוי יצחק ע' קצט. ועוד.
120) המשך תער"ב שם. וראה פירוש העקידה והאברבנאל סוף פרשתנו (נעתקו בתו"ש מילואים שם).
121) ואתחנן ה, ד.
122) פרשתנו שם, לד.
123) שם, לה.
124) שם.
125) ישעי' ל, כ. וראה תניא פל"ו.
126) שם מ, ה.
127) חבקוק ב, יא. וראה תענית יא, א. חגיגה טז, א.
128) כתורת אדמו"ר הזקן הידועה - "היום יום" ב' חשון. ובכ"מ.

ליהודי ניתן הכח לפעול את כל הענינים כולם - מתחלתם ועד סופם וכל מה שבינתיים, מ"אל"ף עד תי"ו", ובכללות - כפי שנחלקים בשלשת האותיות הראשונות, אל"ף בי"ת גימ"ל.

החל כפי שכל ג' ענינים אלו נמצאים בעבודתו בכל יום ויום:

מיד כשניעור משנתו (כשנעשה "ברי' חדשה"[129]) הוא אומר "מודה אני לפניך כו' שהחזרת בי נשמתי"[130].

האל"ף - היסוד והתחלה - של עבודתו של יהודי הוא: הביטול וההודאה להקב"ה (האל"ף ד"אנכי").

עד שכל מציאותו, האל"ף ד"אני" - "מודה .. לפניך", שכן ה"אני" של יהודי (גם כפי שנמצא למטה) הוא דבר אחד עם ה"אני" ד"אנכי" שלמעלה (ישראל וקוב"ה כולא חד[131]) - וכמרומז בצורת אות א': יו"ד (יהודי) למטה ויו"ד (הקב"ה) למעלה וקו המחברם[132]. וכידוע שפשיטות של יהודי היא דבר אחד עם פשיטות העצמות[133]. וענין הפשיטות בא לידי ביטוי בגלוי באמירת "מודה אני" (ענין ההודאה, למעלה מכל ענין השמות)[134]. שלכן מנהג ישראל שכל בנ"י - אפילו ילדים קטנים וקטני קטנים - אומרים "מודה אני".

יתירה מזו: אפילו תיבת "מודה" טפלה ובטלה אל (האל"ף של) "אני", שכן העיקר כאן (לכאורה) הוא תיבת "אני" - כי מיד כשניעור משנתו ישנו לכל לראש מציאותו של האדם (עם רמ"ח אברים ושס"ה גידים), ורק לאח"ז הוא (ה"אני") עושה פעולה, החל מהאמירה והפעולה ד"מודה .. לפניך". ואעפ"כ אומרים "מודה אני" ולא "אני מודה" - כי עד כדי כך ה"אני" של יהודי קשור עם הקב"ה, שהגם שבזמן קודמת מציאות ה"אני", אעפ"כ ה"אני" תיכף במצב דהודאה לפניך.

ולאחרי זה באים ברכות השחר ותפלת שחרית, ומביהכנ"ס לביהמ"ד[135] - כללות האל"ף דעבודת היום.

לאח"ז בא הבי"ת בעבודתו היומית של יהודי - "יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב"[136], הוא יוצא (מביהכנ"ס וביהמ"ד) לעולם (הבי"ת ד"בראשית ברא גו'") לעשות את העבודה במשך כל היום כולו, "הנהג בהן מנהג דרך ארץ"[137], התלבשותו והתעסקותו בעניני העולם באופן דמשאו ומתנו באמונה[138].

לאח"ז, בסיום וחותם היום בא הגימ"ל - גמר ושלימות עבודת היום, כשעושה חשבון הנפש וסך־הכל דכל עניניו ומעשיו במשך היום, ובכללות - הוא עושה זאת בתפלת ערבית, עד לסיומה - "אך צדיקים יודו לשמך גו'"[139], הודאה לה' (כמו "מודה אני" בבוקר), אבל בתור גמר ושלימות העבודה, עד - קריאת שמע שעל המטה, ומוסר עצמו לגמרי להקב"ה - "בידך אפקיד רוחי"[140].

ועד"ז ישנם ג' ענינים אלו בכללות עבודתו של יהודי במשך ימי חייו - לאריכות ימים ושנים טובות - תחלת העבודה, אמצע העבודה, עד סיום ושלימות העבודה. ועאכו"כ בדורנו זה - הדור האחרון בגלות והדור הראשון דהגאולה - לאחרי שישנו כבר הריבוי הכי גדול ד"מעשינו ועבודתינו" דבנ"י במשך כל הדורות והשנים שלפני זה, וכעת סיימו גם את הבירורים האחרונים - הרי כעת ההדגשה בעיקר ולכל לראש על סיום ושלימות וגמר העבודה - להביא את הגימ"ל דגאולה האמיתית והשלימה בפועל ממש!

יב. והכח לכך שכל יהודי יכול לפעול את כל הענינים (מתחלתם ועד סופם) בא מהאל"ף הראשון - שה"אני" של כל יהודי קשור ודבר אחד עם "אנכי" שלמעלה, עד שאפילו כפי שיהודי יורד למטה בעולם - הרי כל העולם נברא "בשביל ישראל שנקראו ראשית", הראש וראשית דכל הבריאה כולה.

---

129) שו"ע אדה"ז או"ח רס"ד. רס"ו.

130) "סדר היום" - הובא בעט"ז ריש שו"ע או"ח. שו"ע אדה"ז ס"א ס"ה (ובמהדו"ת שם ס"ו). סידור אדה"ז בתחלתו. וראה קונטרס ענינה של תורת החסידות ס"ט.

131) ראה זח"ג עג, א.

132) ראה "היום יום" ח' אדר א'.

133) ראה כתר שם טוב הוספות סקנ"ד.

134) ראה קונטרס הנ"ל סי"א.

135) ראה סוף ברכות. ועוד.

136) תהלים קד, כג.

137) ברכות לה, ב.

138) ראה שבת לא, א.

139) תהלים קמ, יד.

140) שם לא, ו.

ויש לומר שהכח לגלות זאת בכל יהודי בא ממשה רבינו, ועד"ז אתפשטותא דמשה שבכל דור[141], ובדורנו זה - כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שעל-ידו נפעלים כל הג' ענינים דלוחות הראשונות, שבירת הלוחות ולוחות האחרונות, יחד עם קרני ההוד.

ועאכו"כ כשנמצאים בשבת שקוראין את כל הפרשה ד"כי תשא את ראש בני ישראל" (תשא - משה רבינו) - שנוסף לכך שבנ"י הם ראש בכלל, נעשה גם - בכחו של משה רבינו - הנשיאת ראש דבנ"י, שזה נותן את הכח לאח"ז לפעול את תוכן המשך הפרשה - הענין דאל"ף (לוחות הראשונות), הענין דבי"ת - העבודה בעולם, עד אפילו במצב דתחתון שאין תחתון למטה ממנו, ולהפכו ולהעלותו להדרגא דלוחות האחרונות, עם הגילוי דקרני ההוד, שבכחו של כל יהודי לקבל, עד שע"י העבודה בעולם הוא פועל שגם בהיותו בעולם יוכל לקבל זאת.

יתירה מזו: נוסף לכך שכל יהודי מקבל את הגילוי דקרני ההוד, נפעל הענין דקרני ההוד ביהודי עצמו[142] - מצד בחי' משה שבקרבו:

אדמו"ר הזקן מבאר בתניא[143] במאחז"ל[144] עה"פ[145] "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך", "אטו יראה מילתא זוטרתא היא? אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא" - שמצד בחי' משה שבכל אחד "יראה מילתא זוטרתא" אצלו.

לפי"ז צריך להבין לאידך גיסא: איך מתאים לומר שאצל משה (ומשה שבכל א') ישנו ענין ד"זוטרתא" (קטנות)?

ויש לומר, שבמשה גופא ישנם כמה וכמה דרגות: רגלו של משה, גופו של משה, עד לראשו וכתרו של משה. ובנוגע ליראה תתאה[146], הקשור עם רגלו של משה (ע"ד "רגלי העם אשר אנכי בקרבו"[147]), נאמר הלשון "מילתא זוטרתא". אבל למעלה מזה ישנם במשה ענינים שהם בדרגת בינוני, עד בדרגת רבתי, דרגת הראש ולמעלה מזה - כתר שלמעלה מהראש, שזהו הענין דקרני ההוד של משה - דרגת הכתר[148], כתר מלכות, כידוע[149].

ועד"ז מובן ג"כ בנוגע לבחי' משה שבכל ישראל - שמצד זה יהודי כולל בתוכו כל הדרגות, מ"זוטרתא", "בינוני", עד "רבתי", עד - לענין הכתר (קרני ההוד). והחידוש בדבר הוא[150] - שענין הכתר (אמיתי) לא שייך בלעו"ז וניתן דוקא ליהודי (שכן הם "בני מלכים"[151] ויתירה מזו - "מלכים"[152]), שבכל הזמנים ובכל המצבים - אפילו בזמן ומצב הגלות - יש ליהודי את הכתר מלכות דקרני ההוד.

ובכחות הנפש - כתר קאי על כח הרצון עד למסירת נפש[153]. שהרצון לה' של יהודי נמצא בתוקף בכל הזמנים, שלכן הי' ויש תמיד לבנ"י הכח לעמוד בגלות - כי אפילו כשרצונו בעניני קדושה ותומ"צ לא ניכר - גם אז רצונו האמיתי הוא לקיים את רצון ה', כפס"ד הרמב"ם הידוע[154].

ולא מיבעי בתחלת זמן הגלות, כשעוד הי' הענין ד"ותותר בימי רבי"[155], ובמשך זמן המשיכו לקדש ע"פ הראי'[156], אלא גם לאחרי זה[157] - אפילו בעומק הגלות - מאיר בכל התוקף והגילוי הכתר דקרני ההוד בבנ"י.

---

141) זח"ג רעג, א. תקו"ז תס"ט. וראה תניא פמ"ד.

142) ראה איכ"ר פ"ב, ו: עשר קרנות הן כו' קרנו של משה דכתיב כי עור פניו כו', וכולן היו נתונות בראשן של ישראל וכיון שחטאו ניטלו מהן כו', וכשישראל עושין תשובה הקב"ה מחזירן למקומם.

143) רפמ"ב.

144) ברכות לג, ב.

145) עקב י, יב.

146) ראה תניא שם.

147) בהעלותך יא, כא.

148) ועפ"ז יש לבאר הקשר דתחלת הפרשה וסיומה (ד"נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן"): ע"י "תשא את ראש בני ישראל" (ע"י משה רבינו) נעשית ההתנשאות והעלי' לדרגת הכתר שלמעלה מן הראש. ושלימות גילוי זה הוא בקרני ההוד של משה (בסוף הפרשה), ומעין זה בבחי' משה שבכל א' מישראל.

149) ראה תנחומא ישן בהעלותך טו (תורה שלימה פרשתנו אות רלג). וראה פרש"י שבת פח, א (שקרני ההוד באו מכתרים שלקח משה). ובצפע"נ עה"ת כאן, שקרן עור פניו "הוה גדר מלוכה דאז נעשה מלך וכתר מלכות".

150) תו"א מגילת אסתר צא, סע"ב ואילך.

151) שבת סז, א.

152) תקו"ז בהקדמה (א, רע"ב).

153) ראה תו"א שם.

154) הל' גירושין ספ"ב.

155) רות ב, יד. שבת קיג, ב.

156) ראה רמב"ם הל' קדה"ח פ"ה ה"ג.

157) ולהעיר שב"ד סמוך אפשר לקדש ע"פ הראי' (גם לאחרי החורבן) (ראה רמב"ן בסהמ"צ מ"ע קנג. וראה מג"א שם בסופו). כמו שהי' כנראה בב"ד של הרי"ף (ראה בארוכה שיחות

וזה נמצא בגלוי יותר ב"מאן מלכי רבנן"[158], ה"שופטיך" ו"יועציך" בכל דור ודור, עד לדורנו זה, החל מכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, כהכנה ל"ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה"[159], ובראשם - מלך המשיח, "וירם קרן משיחו"[160], והוא יחזיר "מלכות בית דוד ליושנה ולממשלה הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות וכו'"[161].

יג. ויהי רצון, שבעמדנו בחודש אדר־ראשון, המהוה הכנה לאדר שני - ו"מיסמך גאולה לגאולה"[162], גאולת פורים (באדר שני) לגאולת פסח בחודש ניסן, חודש הגאולה - שתיכף ומיד ממש תבוא הגאולה האמיתית והשלימה, ובדרך ממילא יהיו חודש אדר שני וחודש ניסן חדשי הגאולה, באופן ד"מיסמך גאולה לגאולה".

ובפרט עי"ז שמוסיפים בקיום הוראת חז"ל[163] "משנכנס אדר מרבין בשמחה", ובפרט שנמצאים כבר כו"כ ימים לאחר הכניסה דחודש אדר ראשון, ולאחר פורים קטן, ושושן פורים קטן, המהוים הכנה לפורים גדול ושושן פורים גדול - באופן ד"זה הקטן גדול יהי'"[164], ולא רק "יהי'" לשון עתיד, אלא "הי'" לשון עבר והוה, עי"ז שחגגו את פורים קטן ושושן פורים קטן בשמחה גדולה, ומוסיף והולך ואור ושמחה מיום ליום באופן ד"מעלין בקודש"[165], שאז ה"גדול יהי'" דפורים גדול ושושן פורים גדול יהיו עוד יותר, גדול למעלה מגדול[166].

וע"י שמחה פורצים כל הגדרים[167], עד לעיקר - שמהרגע האחרון דהגלות נעשה הרגע הראשון דהגאולה, ועוד והוא העיקר - תיכף ומיד ממש.

ליל ער"ה סי"ט ואילך וש"פ בראשית (התוועדות ב') תשמ"ה סל"ח ואילך (התוועדויות תשד"מ ח"ד ע' 2683 ואילך. תשמ"ה ח"א ע' 466 ואילך)). וידועה שיטת הב"י בדברי הרמב"ם (הל' סנהדרין פ"ד הי"א) בנוגע לסמיכה בזמן הזה, ועד שהב"י קיבל סמיכה ממהר"י בי רב (ראה קונטרס הסמיכה שבסוף שו"ת מהרלב"ח. תו"ש חי"ב במילואים. וראה שיחת ש"פ בראשית הנ"ל), וז"ל הרמב"ם: "נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם, הרי אלו סמוכים, ויש להן לדון דיני קנסות ויש להן לסמוך לאחרים". ובפירוש המשניות (סנהדרין פ"א מ"ג) מבאר, שאם לא תאמר כן שאפשר לסמוך גם היום אי אפשר שתמצא ב"ד הגדול לעולם והקב"ה הבטיח שישובו שנאמר "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה".

158) ראה גיטין סב, סע"א.

159) ישעי' א, כו. וראה בארוכה שיחת ש"פ שופטים תנש"א (התוועדויות תנש"א ח"ד ע' 190 ואילך).

160) שמואל־א ב, י.

161) רמב"ם הל' מלכים רפי"א.

162) מגילה ו, ב.

163) תענית כט, סע"א.

164) נוסח סדר המילה.

165) ברכות כח, א. וש"נ.

166) ויש לקשר מועדים אלו (פורים קטן ושושן פורים קטן) עם המבואר לעיל בפרשת השבוע (כידוע שבכל המועדים של השנה יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן - של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב (רצז, א)):

בימי הפורים "קיימו מה שקבלו כבר" במ"ת (אסתר ט, כז. שבת פח, א) ע"י המס"נ של היהודים בזמן ההוא (ראה קונטרס פורים קטן תשנ"ב (לעיל ע' 332). וש"נ), ע"ד המעלה של לוחות האחרונות לגבי לוחות הראשונות (והרי יום הכפורים, שהוא רק כ־פורים, הוא מ"ת של לוחות האחרונות (משנה תענית כו, ב ובפרש"י. גמרא שם ל, ב)). ובכח זה - מהפכים גם הענינים דלעו"ז (כמו חטא העגל), "ונהפוך הוא".

ועפ"ז מובן המאחז"ל (מגילה ז, ב) "חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". ולכאורה - היתכן לומר בעניני קדושה שאא"פ להבחין בין "ארור המן" ו"ברוך מרדכי"?! ויש לומר הביאור בזה (ע"פ המבואר לעיל בפנים), שכל הכוונה ב"ארור המן" היא אך ורק כדי להביא עלי' נעלית יותר, למעלה מהעלי' בקדושה מצ"ע. וענין זה נעשה ע"י השמחה (לבסומי) בפורים, שמגלים הפנימיות ב"ארור המן" (מעלתו הכי נעלית), עד שמשום זה אא"פ להבחין בינו ובין "ברוך מרדכי" (ע"ד המדובר לעיל שכל הג' ענינים בפרשתנו (גם החטא והשבירה) תוכנם חד הוא - הענין ד"כי תשא את ראש בנ"י"). ולהוסיף, שהבירור של "ארור" (באות אל"ף) הוא למעלה יותר מענין של "ברוך" (הבי"ת של "בראשית"), המורה על הברכה שמצד טבע הקדושה.

ויש לומר שבשושן פורים ניתוסף חידוש נעלה יותר (לגבי פורים) - כמודגש בשמו שנקבע לדורות "שושן פורים" (ולא פורים דמוקפין וכיו"ב), ע"ש עיר הבירה של לעו"ז, אחשורוש מלך פרס [אף שלדינא ה"ז נוגע לכל עיירות מוקפות חומה מזמן יהושע בן נון, ולא רק עיר שושן. ובפרט ע"פ דברי הרמב"ם (הל' מגילה פ"א ה"ה) "ולמה תלו הדבר בימי יהושע כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותו הזמן .. ויחשבו כאלו הם כרכין המוקפין חומה אע"פ שהם עתה חרבין"] - כי בשושן פורים מודגש שגם הלעו"ז (שושן) הוא ענין של פורים (דקדושה), היינו לא רק הבירור של ק"נ, אלא גם של גקה"ט, ולא רק באופן שדוחים הרע, אלא שהרע עצמו נעשה טוב (ראה לקו"ש חט"ז ע' 413).

ובזה גופא - ניתוסף בשנה מעוברת, שיש בה פורים קטן ושושן פורים קטן, אשר "זה הקטן גדול יהי'", כמ"ש (עמוס ז, ב. וראה חולין ס, ב) "מי יקום יעקב כי קטן הוא", שע"י הביטול (תשובה) בדרגא בי"ת, נעשית העלי' וגדלות יתירה (ע"ד דלוחות האחרונות - ראה לקו"ש חכ"ו ע' 250) בפורים ושושן פורים גדול. [וכמודגש בלשון "יקום" - המורה על אתהפכא ממעמד ומצב בלתי רצוי].

167) ראה סה"מ תרנ"ז ע' רכג ואילך.

לקוטי־שיחות פרשת כי־תשא כרך טז שיחה ג

א.

שני ההסברים השונים של רש״י לטענת משה

מן הפסוק[1] ״ויחל משה את פני ה׳ אלקיו ויאמר למה ה׳ יחרה אפך בעמך...״ מצטט רש״י את המילים ״למה ה׳...״, ומפרש: ״כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור״.

בפשטות מתכוון רש״י להבהיר בפירושו, כפי שמסבירים מפרשיו[2] : בני ישראל חטאו חטא חמור ביותר של עבודה־זרה (חטא העגל), ומובן מדוע יש עליהם חרון אף, וכיצד שואל משה רבנו ״למה ה׳ יחרה אפך בעמך״?

מפני תמיהה זו, אומרים מפרשים אחרים על התורה[3] שמשמעות המילה ״למה״ כאן איננה ״מדוע״ אלא ״לא״. כלומר, משה ביקש מאת הקדוש־ברוך־הוא ״אל יחרה אפך בעמך״. אך רש״י, המפרש לפי פשוטו של מקרא, מסביר גם כאן את המילה ״למה״ כפשוטה, ולכן הוא מפרש שהטעם לטענה ״למה ה׳ יחרה אפך״ הוא ״כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור״.

אך יש להבין: הרי רש״י הסביר בפרשת יתרו[4], שהקדוש־ברוך־הוא אמר ״אנכי ה׳ אלקיך״ — ״לשון יחיד״ כדי ״ליתן פתחון פה למשה ללמד סנגוריה במעשה העגל, וזהו שאמר: למה ה׳ יחרה אפך בעמך, לא להם ציוית לא יהיה לכם אלקים אחרים, אלא לי לבדי״ — ואם כך, מדוע מחפש רש״י כאן הסבר אחר לטענת משה רבנו ״למה ה׳ יחרה אפך בעמך״?

אי אפשר לומר, שרש״י מתכוון לפרש את הפסוק לפי שני ההסברים[5] , ואיננו מביא כאן את ההסבר שבפרשת יתרו מפני שכבר אמרו לפני כן, כי בלתי־סביר לומר, שרש״י לא יזכיר פירוש זה כלל (אפילו בקיצור, או בביטוי ״דבר־אחר״ וכדומה) כאן בפרשתנו, במקור הענין, והוא יסתמך על כך שפירש זאת בדרך אגב ושלא במקומו בפרשת יתרו. ובמיוחד כאשר ההסבר ההוא חזק יותר, ושולל לחלוטין כל טענה כלפי ישראל, ולא רק חרון אף של מתקנא.

הכרחי איפוא לומר, ששני הפירושים של רש״י מבארים שני ענינים שונים, כדלהלן.

ב.

מדוע מופנית טענת משה כלפי עבודה־זרה ולא כלפי עובדיה?

כן יש להבין:

מפשטות לשון רש״י ״כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור״ מובן, שהענין של ״מתקנא״ נאמר בקשר לעבודה־זרה עצמה — וטענה כזאת כלפי הקדוש־ברוך־הוא היא היפך הכבוד.

יותר מכך: את הטענה ״כלום מתקנא...״ שאל אגריפס (גוי[6]) את רבן גמליאל[7] (על כך שהקדוש־ברוך־הוא נקרא ״א־ל קנא״[8]) ורבן גמליאל ענה על־כך במשל, שהענין של ״מתקנא״ לא נאמר כלפי העבודה־זרה עצמה, אלא כלפי עובדיה[9] .

ולפי זה תמוה:

א) אף אם נאמר שרש״י מוכרח להסביר שטענת משה היתה ״כלום מתקנא...״, קשה להבין מדוע הוא מסביר שהטענה היתה בקשר לעבודה־זרה עצמה, כקושיית אגריפס, ולא כפי שטענת משה מוסברת במדרש[10] במקום זה: ״אמר, רבון העולם עשו לך סיוע

---

1) פרשתנו לב, יא.

2) רא״ם. גו״א. באר מים חיים כאן. ועוד.

3) ראה (עה״פ) דרשות ר״י אבן שועיב ״ובשביל זה פי׳ הגאון״. פי׳ רס״ג עה״ת (קאפח). וראה שם הערה 3. פשיטא — תרגום הסורי. וראה ראב״ע ״והנה למה ה׳ יחרה אפך בעמך כמו אל תשחת עמך כו׳״. וברמב״ן ״כי זאת התפלה היא אשר הזכיר במשנה תורה כו׳ אל תשחת עמך כו׳״.

4) כ, ב.

5) ברא״ם כאן ״וזה וזה יכשר״. ובריב״א ״הרי לך פתרון המקרא בשני פנים מפי רש״י״.

6) פרש״י במס׳ ע״ז שבהערה הבאה.

7) ע״ז נה, א. ובמכילתא יתרו כ, ה השאלה בשינוי לשון קצת. וראה הערה 9.

8) ואתחנן ד, כד. ומה שלא הקשה עה״פ בעשה״ד יתרו כ, ה — מובן בפשטות ממה שמביא גם התחלת הכתוב כי ה״א אש אוכלה הוא (דלכאורה רק על סיומו ״א־ל קנא״ מקשה) — דזהו מגדיל ה״מתקנא״. ועד שקשור ב״אש אוכלה״. ולהוסיף כי ביתרו ממשיך ״פוקד עון אבות על בנים גו׳״. שמפורש שה״קנא״ הוא בעובדי׳, משא״כ בואתחנן, שלא נאמר ענוש לעובדי׳, ואדרבא, מדבר בגדולת ה׳ ״כי ה״א אש אוכלה הוא״. אבל להעיר דגם לפנ״ז בגמרא שם (נד, ב) ״שאל פלוספוס אחד את ר״ג כו׳ מפני מה מתקנא בעובדי׳ ואין מתקנא בה״ הביא הכתוב דואתחנן. ולהעיר משינוי לשון רש״י ביתרו ובואתחנן שם. ואכ״מ.

9) כן מובן מפרש״י שם ד״ה אין מתקנא ״לשנוא את בעלה״. ובמכילתא מפורש זה בתוכן המענה, ע״ד תשובת ר״ג שהוזכרה בגמרא לפנ״ז ״שאל פלוספוס אחד את ר״ג כו׳ מפני מה מתקנא בעובדי׳ ואין מתקנא בה״. ובמכילתא לפנינו בהשאלה ״וכי יש כח בע״ז להתקנאות בה״ נזכר ״שאל פלוסופוס אחד״. וראה חדא״ג שם.

10) שמו״ר פרשתנו פמ״ג, ו (בסופו). וראה שם, ז (במדב״ר פ״ב, טו. פס״ר פי״א, ו). תנחומא פרשתנו כב. וראה הערה הבאה.

ואתה כועס עליהם, העגל הזה שעשו יהיה מסייעך... אמר הקדוש־ברוך־הוא משה, אף אתה טועה כמותם והלא אין בו ממש, אמר לו אם־כן למה אתה כועס על בניך...", ובמדרש זה: (א) הדברים נאמרים בלשון מכובדת יותר, (ב) מודגש רק הכעס "עליהם", "על בניך"?

ב) על טענת משה להקדוש־ברוך־הוא "כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור" אין מוצאים, בפשוטו של מקרא, שום תשובה, ולכן לא ברור: מהו ה"רעש" של איסור עבודה־זרה "לא יהיה לך אלקים אחרים... לא תעשה..." אם אין זו מציאות כלל?

ג.

מדוע מציין רש"י את שני הענינים: חכם וגבור

בנוסף לכך אינו מובן, מדוע מציין רש"י את שני הענינים: "(כלום מתקנא אלא) חכם בחכם גבור בגבור"[11] ?

אי אפשר לומר שהוא אומר זאת מפני שזהו לשון התורה[12] — "אל יתהלל חכם בחכמתו... גבור בגבורתו" — וכך גם הסיפור דלעיל, כי:

(א) בפסוק זה, וכן בסיפור דלעיל, יש ענין שלישי — "עשיר בעשרו[13] (בעשיר)", שרש"י משמיטו.

(ב) כידוע, משתמש רש"י בכפילות ובהרחבה בכלל רק כאשר שני הענינים שבכפילות, או כל ההרחבה, חשובים להבנת פשוטם של הפסוקים, ולא מפני שזהו לשון התורה או מאמרי חז"ל.

ויש להבין: מהי החשיבות של שני הענינים הללו להבנת פשוטו של מקרא?

ד.

טענת משה לא היתה על עצם עונש המוות לעובדי עבודה־זרה

ההסבר לכך הוא:

ההכרח של רש"י לפירושו "כלום מתקנא..." נובע מכך שמהמילים "למה ה'..." (או, בדפוסים אחרים, "למה ה' יחרה אפך"[14]) שהוא מצטט, לא מובן: לאחר שהקדוש־ברוך־הוא אמר למשה "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם...", צריך היה משה למנוע ראשית־כל את "ואכלם" ולטעון "למה ה' תכלה את עמך" וכדומה, ורק לאחר מכן "למה ה' יחרה אפך", ואילו למעשה הוא טען קודם "למה ה' יחרה" ואחר־כך טען לגבי "לכלותם"?

ההסבר לכך הוא:

על עצם חובת המיתה על חטא־העגל לא היתה למשה שום שאלה. כבר כתוב לפני־כן בתורה שיש כמה וכמה עבירות שמגיע בעבורם עונש מוות ר"ל, ואין על־כך שום טענה ותמיהה. והטעם לכך מובן בפשטות: על עבירה חמורה מגיע עונש חמור — מיתה.

התמיהה האפשרית כאן היא בקשר לאופן העונש — "ואכלם" — שצריך לכך סיבה מיוחדת:

יש כלל בתורה, שחיוב ועונש מיתה יכולים לחול רק כאשר היו עדים, לאחר שהיתה התראה, ורק לאחר חקירה ודרישה של בית־דין[15] . אפילו כאשר מתבטאת התורה בלשון[16] "מכשפה לא תחיה", שמשמעותה הפשוטה שאסור לאפשר ל"מכשפה" לחיות[17] , מסביר רש"י, שאין הכוונה להרוג כל "מכשפה" שרואים, "אלא תומת בבית־דין".

יותר מכך: אפילו בחטא הראשון, חטא עץ הדעת, שלגביו אמר הקדוש־ברוך־הוא באזהרתו לאדם הראשון[18] בפירוש: "לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות", רואים בכל זאת, שאדם הראשון לא נענש בעברו על־כך בעונש מיתה מיידית, אלא רק לאחר שחי תשע־מאות ושלושים שנים.

ואילו כאן, בחטא העגל, אמר הקדוש־ברוך־הוא "ועתה הניחה לי... ואכלם" — העונש הוא מיתה ומיד לאחר החטא[19] , ויותר מכך: "ואכלם" הכוונה היא לכל ישראל, גם למי שלא עבד[20] — כפי שמובן מן

---

11) כ"ה ברוב הדפוסים, ובדפוס שני. אבל בדפוס ראשון ובכו"כ כת"י רש"י איתא רק "גבור בגבור".

בפי' תוס' (הדר זקנים), ובפי' הרא"ש הובא תוכן מדרשים הנ"ל שבהערה שלפנ"ז. ומפרשים "כלום גבור מתקנא אלא בגבור כמוהו".

12) ירמי' ט, כב.

13) וכ"כ בעקידה כאן (שער שלשה וחמשים).

14) ובדפוס שני "למה ה' יחרה". ובדפוס ראשון ובכמה כתבי יד רש"י נעתק גם "בעמך". וכ"ה בראב"ם.

15) ופשוט הוא עד כ"כ שאין רש"י צריך לפרשו בכל פעם שנאמר עונש מיתה.

16) משפטים כב, יז.

17) ועפ"ז מובן הטעם שהוצרך רש"י לפרש שם. וראה נח ט, ה־ו. פרש"י שם. ובכ"מ.

18) בראשית ב, יז.

19) ראה פרש"י לקמן לב, כ: עדים בלא התראה במגפה כו' לא עדים ולא התראה בהדרוקן כו'.

20) ראה פרש"י לב, כו. — בנוגע לנשים וילדים, להעיר מפרש"י פרשתנו שם, ב "אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן כו' והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן" (בדפוס א' "ופרקו של עצמם". ובדפוס ב' — "שעל"). ולהעיר מפרש"י שם, ו.

ההמשך "ואעשה אותך לגוי גדול"[21] (וכפי שאומר רש"י[22] "אם כסא של ג' רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך, קל־וחומר לכסא של רגל אחת") —

ועונש כזה אינו אפשרי מפאת העבירה בלבד[23], אלא מפני "ויחר אפי בהם", ולכן חמור העונש יותר מכפי שמגיע על עצם העבירה.

וזו היתה טענת משה: "למה ה' יחרה אפך — כלום מתקנא אלא חכם בחכם...": אפשר להבין שעל חטא חמור של עבודה־זרה מגיע עונש חמור, ובמיוחד לאחר שבעבודת "אלקים אחרים" אין מתקבל על הדעת לחשוב שיש בהם איזו שהיא ממשות ח"ו, וכן אין מקום ברגש להתאוות לכך[24], כפי שרש"י מפרש לפני כן[25]: שאינן אלקות אלא אחרים עשאום אלקים עליהם", וממילא מובן, שעל חטא כזה מגיע עונש חמור.

אבל מכך שהקדוש־ברוך־הוא אמר "ואכלם" — (א) ללא בית־דין, (ב) תיכף ומיד, (ג) את כל ישראל — מובן, שזהו עונש שאינו נובע רק מעצם החטא של עובדי העגל, אלא מפני חרון־אף בקשר לעבודה־זרה עצמה[26].

ולפיכך טען משה "למה ה' יחרה אפך" — מצד עגל הזהב — "כלום מתקנא אלא חכם בחכם...": הרי העגל אינו שום מציאות העשויה לגרום ל"מתקנא" (לחרון אף) בעבודה־הזרה, דבר שיגרום לעונש "ואכלם" על כל ישראל תיכף ומיד.

ה.

טענת משה היתה על חרון־אף

לפי זה מובן מדוע אין רש"י מביא כאן את הפירוש שאמר בפרשת יתרו "ליתן פתחון פה למשה... וזהו שאמר למה ה' יחרה אפך בעמך, לא להם ציוית...":

שם מפרש רש"י את הדגש בטענת משה, לפי הפירוש השייך שם במקום הציווי, שיש "פתחון פה" אפילו לעובדי העגל עצמם, שגם הם אינם חייבים כלל בעונש על הציווי "לא יהיה לך אלקים אחרים...". אך כשלומדים את פשוטו של מקרא כאן — בסיפור המאורע, מובן מן הלשון "למה ה' יחרה אפך...", שהטענה איננה על עצם העונש לעובדי העגל, אלא על הענין של "יחרה אפך" בקשר לעבודה־הזרה עצמה[27], כפי שהוסבר לעיל בהרחבה.

ו.

ליציאת מצרים נדרשו חכמה וגבורה, שאינם בעגל

לפי זה מובן גם מדוע מציין רש"י כאן את שני הענינים "חכם בחכם גבור בגבור": בדברי הקדוש־ברוך־הוא למשה "לך רד כי שחת עמך..." אמר לו "סרו מהר מן הדרך אשר צויתם, עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" — אמנם, ישראל[28] אכן אמרו זאת, אך לשם מה מציינת זאת התורה — מדוע חשוב כשמדגישים את חומרת החטא של "עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו" לציין שהם אמרו "אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים"? וכך גם מוצאים בטענת משה לקב"ה "למה ה' יחרה אפך בעמך", שהוא אומר בהמשך "אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה".

אלא מזה נובעת הוכחה, שחרון־האף — "מתקנא" — קשור לכך שישראל אמרו "אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים", ושעל־כך היתה טענת משה "כלום מתקנא" בשני הפרטים — "חכם" ו"גבור".

וההסבר לכך הוא: כדי להוציא את ישראל ממצרים ולהוליכם במדבר נדרשו שתי התכונות — "חכמה" ו"גבורה", אך לא היה שום הכרח בעושר, כפי שמובן, שפרטי יציאת מצרים עם כל הנסים והנפלאות שבכך היו תלויים בחכמה רבה, כיצד לבצעם[29], ובגבורה, בשעת ההוצאה לפועל.

---

21) לב, י.

22) שם, יג.

23) בעונש עיר הנדחת (ראה פרש"י פרשתנו שם, כ) נאמר (ראה יג, טז) "הכה תכה את יושבי העיר ההיא גו' החרם אותה ואת כל אשר בה ואת בהמתה גו'". ויל"ע עפ"י פשש"מ איך הדין באנשים נשים וטף שלא הודחו עמה (ע"ד ההלכה — ראה רמב"ן שם. ובכ"מ). אבל גם שם: א) צ"ל "ודרשת וחקרת ושאלת היטב גו'" "שבע חקירות" (שם, טו וברש"י). ב) נאמר (שם, יח) "חרון אפו". ואכ"מ.

24) להעיר מיומא (סט, ב) ביצרי' דע"ז. אבל ע"פ פשש"מ לא מצינו לכאורה שינוי בזה (שאז הי' להם יצה"ר לע"ז). וראה לקו"ש חי"א ע' 144 ואילך שבקשו ממוצע במקום משה אלא שאח"כ בא מזה חטא ע"ז.

25) יתרו כ, ג.

26) להעיר מלקו"ש חי"ז (ע' 206 ואילך) בחרון אף דע"ז (ע"ד ההלכה).

27) ועפ"ז מובן גם זה שלא פרש"י שטענת משה היתה "למה ה' יחרה אפך בעמך" — באותם שלא עבדו העגל וכיו"ב, ועפמש"כ לפנ"ז "שחת עמך — ערב רב שקבלת מעצמך כו' הם שחתו והשחיתו", וככמה מפרשי התורה (ראה ספורנו. אברבנאל (אופן הא'). אוה"ח. ריב"א. ועוד) — כי ע"ז הו"ל לטעון למה ה' יכלה גו' וכיו"ב.

28) ראה פרש"י לב, ד. ומסיים "ואח"כ הטעו את ישראל אחריהן".

29) וכן אמרו לפנ"ז (לב, א) "עשה לנו אלקים אשר ילכו לפנינו".

ועוד: בקשת עובדי העגל לעזרה לא היתה בענין העושר, שהרי, כפי שכבר הסביר רש"י לפני־כן, היה להם עושר מופלג, מביזת מצרים, ויותר מכך מביזת הים[30].

ואת זאת אמר משה רבנו: "למה ה' יחרה אפך", אין כלל מקום לענין של "מתקנא" בעגל, כי "כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור" – הרי האמת היא שהקדוש־ברוך־הוא הוציאם מ"מצרים בכח גדול וביד חזקה", ולא העגל ח"ו, לעבודה־זרה אין שום חכמה או גבורה, ולכן אין שייך "להתקנא" בה!

ז.

"יינה של תורה": מהות היהודי שוללת עבודה־זרה

מ"יינה של תורה" בפירוש רש"י:

לכאורה עדיין יש להבין: אמנם לגבי העבודה־הזרה אין מקום "להתקנא", כי "כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור", אבל מצד אלו שעבדו לעגל ואמרו "אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים", לכאורה יש מקום, ח"ו, לענין של "מתקנא" – "א־ל קנא" – בעובדי העגל, כיון שהם חשבו שהעגל הוא "חכם" ו"גבור".

ההסבר לכך הוא:

יהודי כשלעצמו אינו טועה בעבודה־זרה[31], הוא יודע שזהו רק עץ ואבן ואינו מחשיב כלל את העבודה־זרה, אפילו כשהוא עובר על החטא, כי "גם בשעת החטא היתה באמנה אתו יתברך"[32], כמאמר אדמו"ר הזקן: יהודי אינו רוצה ואינו יכול להינתק מאלקות[33]. ודברי עובד העבודה־זרה "אלה אלקיך ישראל" נאמרים רק משום ש"נכנס בו רוח שטות"[34], ומכך נובעים דיבורים כאלו, ורוח־השטות היא דבר נפרד מן היהודי עצמו – "נכנס בו".

וזוהי טענת משה "למה ה' יחרה אפך בעמך" – גם מצד "עמך"[35], מצד ישראל, אין כלל מקום ל"מתקנא", כי במהותם הם אינם מסוגלים כלל להחשיב את העבודה־הזרה כ"חכם" או "גבור" – ולפיכך "כלום מתקנא[36] אלא חכם בחכם גבור בגבור", ודברים אלו גרמו ל"וינחם ה'...".

(משיחות ש"פ תשא תשל"ב)

30) בשלח טו, כב.
31) תניא פי"ט.
32) תניא פכ"ד.
33) ראה ד"ה באתי לגני ה'שי"ת פ"ג. היום יום ע' עג.
34) ובמכש"כ משאר עבירות – סוטה ג, א. וראה תניא שם ופכ"ה. ולהעיר מסנה' (קו, א. הובא בפרש"י בלק (כה, ב)): וישתחוו לאלהיהן. כשתקף יצרו עליו (דג"ע).
35) גם אלה שהם כמו (גחלים) עוממות (שער היחוד והאמונה פ"ז).
36) ואף שמצד המעשה והבפועל דעובדי ע"ז הי' צ"ל קנאה – י"ל ע"פ משנ"ת באוה"ת בראשית (ריט, ב) "הקנאה שנוגע בהעצמות והעצמיות", וא"כ נוגע בעיקר מה שבפנימיותם ובעצמיותם.

המשך ביאור למס' חגיגה ליום שני עמ' א

מזונותיו בשעת הזול, ועתה צריך לקנותם ביוקר. **אָמַר רָבָא, הֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי** – זהו שרגילים בני האדם לומר, **זוּזָא לְעָלְלָא לָא שְׁכִיחָא** – זוז לקנות בו תבואה בזול, אינו מצוי לעני, אבל זוז **לְתִלְיָתָא** – לקנות בו בשעת הדחק מזון שהוא תולה בסלו, הרי הוא **שְׁכִיחַ**, משום שיש הנותנים לו רק כשהוא בשעת הדחק ולא קודם **לכן.**

הגמרא דורשת פסוק נוסף שנאמר בפרשת הקללות: נאמר (דברים לא יז) **'וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל'. אָמַר רַב בַּרְדְּלָא בַּר טַבְיוֹמִי אָמַר רַב,** מפסוק זה יש ללמוד **שכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ בְּהֶסְתֵּר פָּנִים,** כלומר שאין ה' מסתיר פניו ממנו, **וכשצועק על צרות הבאות עליו נענה,** סימן הוא **שאֵינוֹ מֵהֶם** – אינו מזרע ישראל, שהרי על ישראל נאמר **'וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם'. וכן כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ בְּ'וְהָיָה לֶאֱכֹל',** דהיינו שאין העובדי כוכבים מענישים אותו ושוללים ממונו,

---

המשך ביאור למס' חגיגה ליום רביעי עמ' א

וַאֲשָׁמוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שלא ירבה בהם. מבררת הברייתא: **אַתָּה אוֹמֵר** שמדובר **בְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת, אוֹ** – שמא **אֵינוֹ אֶלָּא בְּעוֹלוֹת וּשְׁלָמִים.** משיבה הברייתא: **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** במקום אחר **'אֲבוֹא בֵיתְךָ בְּעוֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לְךָ מָה אֲנִי מְקַיֵּם, הֲרֵי עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים אָמוּר,** שמעלה היא להרבות בהם, **הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים** – אם כן, במה אעמיד את הפסוק **'הֹלֵךְ רַגְלְךָ מִבֵּית רַעֶךָ',** אלא ודאי **שבְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר,** שלא ירבה בהם.

שנינו בברייתא שהובאה לעיל: **וְאֵין נִרְאִין חֲצָאִין כּוֹ',** שנאמר **'כל זכורך'.**

הגמרא מבארת את דברי הברייתא: **סָבַר רַב יוֹסֵף לְמֵימַר** – לבאר בכוונת דין זה, **דִּמְאַן דְּאִית לֵיהּ** – שמי שיש לו **עֲשָׂרָה בָּנִים,** יעלו כולם יחד איתו להיראות במקדש, **ולא לִיפְקוּ הָאִידְנָא חֲמִשָּׁה וּלְמָחָר חֲמִשָּׁה** – ולא יעלו חמשה ביום זה וחמשה למחרת.

לקוטי־שיחות פרשת כי־תשא כרך טז שיחה ד

מתורגם ללשון הקודש

א.

דברי רש״י ״כאן לא אמר ועמך״

בפסוק[1] ״וידבר ה׳ אל משה לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים״, מפרש רש״י ב״דבור המתחיל״ השני: ״אתה והעם, כאן לא אמר ועמך״.

בפשטות, בא פירוש רש״י זה כהמשך לפירוש השני ב״דבור המתחיל״ הראשון ״לך עלה מזה״ — ״כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד[2] אמר לו בשעת רצון לך עלה״, ובהמשך לכך אומר רש״י שבדיוק כשם שלגבי משה ׳ריפא׳ הקדוש־ברוך־הוא באמרו ״לך עלה״ את אמירתו לפני כן — ״בשעת הכעס״ — ״לך רד״, כך גם לגבי ישראל: כנגד דברי הקדוש־ברוך־הוא לפני כן ״כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים״, שאינם לשבחם של ישראל, כפי שמפרש זאת רש״י[3] ״שחת עמך, שחת העם לא נאמר אלא עמך, ערב רב שקבלת מעצמך... הם שחתו והשחיתו״, אמר הקדוש־ברוך־הוא עתה (״לך עלה מזה..״) ״אתה והעם...״, ולא ״ועמך״.

אך צריך להבין: לגבי הפסוק הקודם, כאשר מדובר על ה״ערב רב״, אשר הם ״שחתו והשחיתו״, מובן שרש״י צריך לפרש את הדיוק בפסוק ״עמך״ ולא ״העם״, כי עד עתה עדיין לא למדנו שרק ה״ערב רב״ נקראים ״עמך״. אבל לאחר מכן, בפסוקנו, כאשר מדובר על ההליכה לארץ ישראל — ״עלה... אל הארץ אשר נשבעתי...״ — הרי מדובר בפשטות על כל ישראל, ומדוע תהיה בכלל מחשבה שצריך להיות כתוב ״עמך״, ומדוע צריך רש״י להבהיר את זאת ש״כאן לא אמר ועמך״?

ומצד שני: אם קיימת מחשבה שכל ישראל ייקראו ״עמך״, שבענין זה הם צריכים להיזכר דוקא בצורה זו, ואשר לפיכך החידוש והדגש הוא ש״כאן לא אמר ועמך״ — צריך היה רש״י להתעכב על המילים ״לך נחה את העם אל אשר דברתי לך״ — המוזכרות לפני כן[4] (לפני שני פסוקים), ולומר שם ״כאן לא אמר עמך״[5]?

ב.

שני הפסוקים מדברים על שני סוגים שונים של העם

ההסבר לכך הוא: כוונת רש״י היא להבהיר כאן ענין נוסף שאינו מובן: לגבי משה (״אתה״), מובן מדוע צריכה התורה לומר ״לך עלה מזה״, כי עד עתה לא מצאנו שהסירו ממנו את הדבור ״לך רד״.

אך לגבי כלל ישראל, ה״עם״, כבר נאמר לפני כן ״לך נחה את העם אל אשר דברתי לך״, ומה מוסיפות המילים ״לך עלה... אל הארץ...״[6]? ועד כדי כך, שהדברים נאמרו בדיבור מיוחד של הקדוש־ברוך־הוא — ״וידבר ה׳ אל משה לך עלה...״, ובהפסקת הסיפור ״ויגוף ה׳ את העם...״?

לפיכך מסיק רש״י ששני פסוקים אלו מדברים על שני סוגים שונים: ״לך נחה את העם...״ מדבר אודות בני אברהם יצחק ויעקב, והאחרים ״אשר חטא לי — אמחנו מספרי״. ומאוחר יותר, לאחר ״ויגוף ה׳... (קצת פרעון) על אשר עשו את העגל״[7], מופיע החידוש, המוזכר בדיבור נפרד, ״לך עלה מזה... והעם...״ — כאן מדובר רק על ה״ערב רב״[8], הזקוקים לאזהרה ותיקון מיוחדים, כפי שיוסבר להלן בסעיף ה׳.

[לפי זה מובן גם מדוע אומרת התורה כאן ״והעם אשר העלית מארץ מצרים״, שמשה הוציאם ממצרים — אותו ביטוי המופיע לפני כן ״שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים״, שכוונתו ל״ערב רב שקבלת בעצמך״, כאמור לעיל — כי גם כאן הכוונה היא רק ל״ערב רב״].

---

1) פרשתנו לג, א.

2) פרשתנו לב, ז.

3) עה״פ שם.

4) לב, לד.

5) ובפרט שה״שעת רצון״ שבפרש״י כאן כבר הותחלה לכאורה מהדיבור ״לך נחה גו׳״ — ראה פרש״י עקב (י, יא), דמשמע, שהדיבור ״לך נחה גו׳״ הי׳ במ׳ יום האחרונים*, עיי״ש (ומתורצת עפ״ז קושיית המשכיל לדוד כאן).

6) וגם זה ד״ושלחתי לפניך מלאך״ (לג, ב) כבר נאמר לפנ״ז — ״הנה מלאכי ילך לפניך״ (וראה גם משפטים כג, כ (וברש״י) ואילך). ועיקר: גם את״ל שנתוסף איזה פרט בהדיבור ״לך עלה גו׳״ — למה נאמר בפ״ע ולא כללו יחד עם הדיבור ״לך נחה גו׳״ ? ואף ש״לך נחה את העם״ קאי על משה ו״לך עלה גו׳ והעם״ מדבר אל בנ״י (שהם יעלו) — מ״מ, מכיון שתוכן הענין אחד הוא (ההליכה אל הארץ גו׳), הו״ל לכללם יחד. ולהעיר מעקב שם ובפרש״י.

7) וראה רמב״ן לב, לד־לה.

8) אף שעפ״ז צע״ק מה שדוקא בפסוק זה ממשיך ״נשבעתי לאברהם גו׳ לזרעך אתננה״.

---

*) ולהעיר שגם הפסוקים לג, דיא הם הנהגת משה ״מיום הכפורים עד שהוקם המשכן״ (פרש״י שם, יא).

ג.

ההבדל בין "בני ישראל" לבין "ערב רב"

ההבדל בין שני הסוגים הללו בענין עובדי העגל בפועל מוזכר בתורה:

רש"י כבר פירש לפני כן[9]: "שלש מיתות נדונו שם אם יש עדים והתראה בסייף.. עדים בלא התראה במגפה.. לא עדים ולא התראה בהדרוקן שבדקום המים וצבו בטניהם".

לגבי "שלש המיתות" כפי שהן מוזכרות בתורה, יש הבדל בולט לעין: לגבי "סייף" נאמר[10] "ויפול מן העם...", וכן לגבי המגיפה נאמר[11] "ויגוף ה' את העם". ולעומת זאת, לגבי אלה אשר "בדקום המים וצבו בטניהם" נאמר[8]: "וישק את בני ישראל".

ההבדל בין "עם" לבין "בני ישראל" בפשטות הוא: הביטוי "עם" כולל את כל העם – גם את הגרים וכדומה, ואילו הביטוי "בני ישראל", המופיע בניגוד לביטוי "עם", משמעותו – בני אברהם יצחק ויעקב[12]. כפי שנאמר בתורה[13] לגבי יציאת מצרים: "ויסעו בני ישראל... כשש מאות אלף רגלי הגברים... וגם ערב רב עלה אתם", מכאן רואים ש"ערב רב" אינם נכללים במספר שישים ריבוא[14] של בני ישראל[15].

ולפי זה מתחדש חידוש גדול: כיון שנאמר "וישק את בני ישראל" מובן, שאת ה"ערב רב" לא השקו. ולפי זה, אנשי ה"ערב רב" אשר עבדו לעגל בלא עדים ובלא התראה נותרו בחיים[16],

והגזירה "אמחנו מספרי" לא התבצעה באופן של "לכלותם יחד", אלא "וביום פקדי ופקדתי" כפי שהיה אצל בני ישראל, כי גם על ה"ערב רב" התחנן משה רבינו, והקדוש־ברוך־הוא נענה "שמעתי אליך"[17].

ד.

את ה"ערב רב" אין מתאים לבדוק כ"סוטות"

ואכן, מדוע לא השקו את ה"ערב רב"? את זאת מסביר רש"י בפירושו על "וישק את בני ישראל"[8] ובפירושו בהמשך הפרשה:

על "וישק את בני ישראל[8] אומר רש"י "נתכוין לבדקם כסוטות". וכיצד מתקשר לכאן הענין של "סוטות"[18]? הדבר מובן מפירוש רש"י בהמשך הפרשה. על "פסל לך"[19] אומר רש"י: "משל למלך... והניח ארוסתו עם השפחות... כך המלך זה הקדוש־ברוך־הוא, השפחות אלו ערב רב, והשושבין זה משה, ארוסתו של הקדוש־ברוך־הוא אלו ישראל". כלומר, חטא העגל דומה לקלקול של ארוסה[20], ולכן "נתכוין לבקדם כסוטות".

ולפי זה מובן בפשטות מדוע לא השקו את ה"ערב רב", שהרי "השפחות אלו ערב רב". כלומר, הם אינם "ארוסתו של הקדוש־ברוך־הוא", ולגביהם אין מתאים הענין של "לבדקם כסוטות".

ה.

"לך עלה..." - אמור לגבי "ערב רב" אשר עבדו לעגל

לפי כל האמור לעיל, מובן החידוש שבפסוק "לך עלה... והעם..." בנוסף לפסוק "לך נחה את העם...":

בפסוק "לך נחה את העם..." מדובר על בני ישראל אשר לא עבדו לעגל, שהרי עובדי העגל מבני ישראל נידונו בשלוש מיתות. וחטאם היה בכך שלא מחו וכדומה[21].

ואילו בפסוק "לך עלה..." הודיע הקדוש־ברוך־הוא למשה דבר חדש, שאפילו אלו מבין ה"ערב רב" אשר

---

9) לב, כ.

10) שם, כח.

11) שם, לה.

12) ואף שבכ"מ פשוט שקאי על כל ישראל, גם הגרים (וברובם ככולם דהציווים נאמר "דבר אל בנ"י וכיו"ב) – מ"מ, במקום שהפסוק משנה מ"עם" ל"בנ"י" כבנדו"ד משמע שהתוכן שונה – כבפנים.

13) בא יב, לז־לח.

14) וכדמוכח ג"כ מהמנין דפ' במדבר ופ' פינחס שלא נמנו כ"א בני השבטים.

15) ראה תיב"ע ומכילתא בא שם.

16) ודוחק גדול לומר שלא הי' אף אחד מהערב רב שחטא בלא עדים ובלא התראה (ולא הי' מי להשקות).

ולהעיר: מפשטות לשון רש"י "עמך ערב רב.. הם שחתו והשחיתו" (ועד"ז מפרש"י לעיל לב, ד. לקמן לד, א) משמע לכאו', שכל הערב רב חטאו בעגל, ומכיון שמצינו מהערב רב גם לאחרי חטא העגל (פרש"י בהעלותך יא, א. שם, ד), עכצ"ל כבפנים (שלא מתו כולם).

17) אלא שהסדר בזה הוא שתחלה צ"ל "ויגוף גו'" פרעון קצת – ואח"כ דבור (ומחילה) בגלוי "עלה גו' והעם".

18) ואף שזהו בדרז"ל (ע"ז מד, רע"א) – הרי מכיון שמביאו רש"י בפירושו עה"ת מובן שכ"ה גם ע"ד הפשט.

19) פרשתנו לד, א.

20) להעיר (ע"ד הדרוש) מאהבת יהונתן הפטורת במדבר. חת"ס עה"ת פרשתנו לב, כח.

21) ולשון רש"י (לב, יט) "וכל ישראל משומדים (מומרים)" – בלאה"כ צ"ל שהוא לאו דוקא, שהרי כל שבט לוי כשר (פרש"י שם, כו. ברכה לג, ט).

חטאו בחטא העגל ונותרו בחיים כיון שלא היו לכך עדים והתראה – גם לגביהם נאמר "לך..." ויותר מכך – "לך עלה...", שגם אצלם תהיה עליה.

ובמה מתבטאת עלייתם? על כך אומר רש"י "כאן לא אמר ועמך": הם חזרו בתשובה על חטאם, ולכן אין לכנותם "עמך", הם מכונים בתואר נעלה יותר – "העם".

ו.

"עלה מזה" להתרחק מחטא העגל

בכך מובן גם מדוע כאן מדייקת התורה ומוסיפה על הנאמר לפני כן "לך נחה את העם אל אשר דברתי" את המילים "לך עלה מזה אתה והעם...", בעוד אשר, לכאורה, צריך היה לכתוב "לך עלה אתה והעם...".

הדיוק כאן הוא[22], שה"עלה" צריך להיות "מזה"[23] – לעלות ולהתרחק מחטא העגל, לגבי משה אשר "לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם"[24], ולגבי ה"ערב רב" – אשר עבדו לעגל.

ואילו אצל בני ישראל, שלגביהם נאמר "לך נחה את העם...", ואשר לא עבדו לעגל, אין צריך להדגיש "לך... מזה", מחטא העגל.

ז.

ערב רב - "מעשי" משה

אך למרות הכל עדיין לא מובן: כיצד ייתכן שדוקא אצל ה"ערב רב", אשר הם היו עיקר החוטאים ועובדי העגל – "הם שחתו והשחיתו" – הרי (א) לא כולם נידונו במיתה[25], (ב) דוקא אצלם נאמר "עלה", ולא סתם "נחה"?

ויש להסביר על כך, תוך הקדמת מאמר חז"ל[26] שהמשכן נצחי כיון שמעשי משה הם נצחיים. וזאת כאשר הזהב והכסף וכדומה הובאו על ידי כל ישראל, מעשה המשכן וכליו היה על ידי בצלאל וכו' ולא על ידי משה[27], ורק ההקמה היתה על ידי משה, וההסבר כיצד לעשותו – "אשר הראית"[28]. ואם כך, על־אחת־כמה־וכמה "ערב רב"[29] שקבלת מעצמך וגיירתם", שאז זהו "הנפש אשר עשה"[30].

ח.

חטא העגל - גזירת מלך כדי להגיע למעלת התשובה

ויש לומר, שההסבר הפנימי לכך הוא: השלימות של תיקון חטא העגל מתבטאת בכך שלא איבדו את ה"ערב רב", אלא תיקנו והעלו אותם, כדלהלן.

כדי להבין זאת, יש להקדים ולהבהיר את מאמר חז"ל[31] לגבי חטא העגל "לא ישראל ראויין לאותו מעשה", ושחטא העגל "גזירת מלך היתה... כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה".

וידוע[32] שהביאור לכך בפנימיות הוא, שהענין של "ליתן פתחון פה לבעלי־תשובה" אינו מכוון רק לגבי בעלי־תשובה שלאחר מכן, אלא ש(גם) בני ישראל שבתקופה ההיא יגיעו למעלת התשובה. שהרי תשובה היא עבודה רוחנית שהיהודי אינו יכול לבחרה מלכתחילה, אלא אדרבה: האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה[33] – אלא רק לאחר שמישהו נכשל, ניתנת לו האפשרות לחזור בתשובה.

אך עם זאת, יש יתרון גדול בעבודת התשובה על פני עבודת הצדיקים, כדברי חז"ל[34] "מקום שבעלי־תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו".

---

22) ראה גם רע"ב כאן.

23) וי"ל שדיוק זה מתורץ גם לפירוש הראשון ברש"י על "לך עלה מזה" – "ארץ ישראל גבוה מכל הארצות" – כי דוקא מזה שנאמר "לך עלה מזה גו' אל הארץ גו'" ידעינן ש"א"י גבוה מכל הארצות".

והביאור: מכיון שמשה הי' אז בהר*, הרי עלייתו לא"י אינו "מזה" (מן ההר) שהרי מקודם הוצרך לירד מן ההר: אלא שהפסוק מדגיש "עלה מזה" ללמדנו שגם ההליכה לא"י ממקום גבוה (כמו הר) נק' "עלה", כי "א"י גבוה מכל הארצות".

24) פרש"י לעיל לב, ז.

25) ע"ד הפשט אפ"ל שהוא עדמש"נ (עמוס ג, ב) "רק אתכם ידעתי גו' על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם".

26) סוטה ט, סע"א (הובא ביל"ש תהלים רמז תש"כ), וראה תדבא"ר פי"ח. צפע"נ עה"ת ר"פ תרומה. ברכה לד, א.

27) פרש"י פקודי לט, לג.

28) תרומה כו, ל.

29) וראה ע"ח של"ב פ"ב ש"הם ניצוצין של משה בסוד כו' שחת עמך כו' ע"כ טרח בעבורם כ"כ ומת במדבר בעבורם** כי רצה לתקנם – כנזכר במ"א" – וראה שער הפסוקים בפ' שמות בארוכה.

30) פרש"י לך יב, ה.

31) ע"ז ד, סע"ב ובפרש"י שם ד"ה לא עשו.

32) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 249 ובהערה 28 שם.

33) משנה סוף יומא.

34) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד – כדעת ר' אבהו ברכות לד, ב. וראה לקו"ש שם הערה 29.

---

*) שהרי בפשטות הי' דיבור זה באותו הזמן של הדיבור "לך נחה גו'" (וכדמשמע גם מעקב י, יא ובפרש"י) שהי' כאשר "וישב משה אל ה'" (פרשתנו לב, לא).

**) להעיר מדברים רבה פ"ב, ט. זח"ב קנז, סע"א.

ולפיכך, כדי שבני ישראל שהיו במתן תורה יוכלו להגיע למעלת התשובה, אשר כשלעצמן לא היו מגיעים לעבודה זו שהרי "שליטים ביצרם היו"[35], היתה הכרחית "גזירת מלך" שהיצר הרע יוכל לשלוט בהם זמנית, ועל־ידי־זה יוכלו להגיע למעלת התשובה.

ט.

עבודת התשובה - העלאת ניצוץ הקדושה אשר ברע

אחד מן היתרונות של עבודת התשובה על פני עבודת הצדיקים הוא, שדוקא על ידי תשובה ניתן "לברר" ולזכך את ניצוצות הקדושה שנפלו ונמצאים בתוך שלוש קליפות הטמאות[36].

אדם ישר, צדיק יכול להעלות את ניצוצות הקדושה הנמצאים בדברי הרשות וההיתר, אך את דברי האיסור עליו לדחות[37], ואין הוא יכול להפוך דבר אסור לקדושה.

לעומת זאת, בעל־תשובה מביא לידי כך שעל ידי תשובה שלימה הופכים זדונותיו לזכויות[38]. כלומר, לא זו בלבד שהוא מבטל את הרע, אלא יותר מכך – הוא מעלה את ניצוצות הקדושה שנמצאים בזדונות, עד להפיכתם לזכויות וקדושה.

י.

הבדל בן עבודת הצדיקים לעבודת בעלי תשובה

הבדל זה בין צדיק לבין בעל־תשובה אינו נובע מכך שלצדיק אין "זדונות", אלא הוא בהתאם להבדל הכללי שבין עבודת הצדיקים לבין עבודת התשובה.

ההסבר לכך הוא: מצד האחדות האמיתית של הקדוש־ברוך־הוא הרי לא ייתכן לומר שיש מציאות כל שהיא שלשם אין מגיעה ח"ו האחדות, כמאמר חז"ל[39] "אין עוד מלבדו... ואפילו כשפים... שמכחישין פמליא של מעלה", אלא שבאחדות זו ישנם שני ענינים:

א) הרע אינו סותר לאחדותו יתברך, כי אין הוא מציאות אלא ענין של "העדר" – וזה מתגלה על ידי עבודה של דחיית הרע.

ב) ניצוץ הקדושה המחיה את הרע מתאחד בגלוי עם אלקות, למרות שלפני כן הוא "נתרחק ונחשך כל כך עד שהוא כמו רע"[40], כי תכלית בריאת הרע, שזהו ניצוץ הקדושה שבו, היא, שהוא יתהפך לטוב ויתעלה לקדושה – וזאת על ידי עבודת התשובה, כאשר "זדונות נעשות לו כזכיות".

יא.

אופן ההסתכלות על הרע

באופן כללי, זהו ההבדל בין אחדות ה' כפי שהיא מצד אלקות לבין אופן התגלותה בעולם[41]:

מצד אחדות ה' כפי שהיא מתגלה בעולם, כלומר, שהעולם מצדו מאוחד עם אלקות, הרי כיון שמהות הרע כפי שהוא מצד העולם היא היותו מנוגד לאלקות, מתגלה אחדות ה' על ידי דחיית הרע, שעל־ידי־זה בא הגילוי שהרע הוא "העדר" ואי־מציאות.

לעומת זאת, מצד האלקות הרי המציאות האמיתי של כל דבר היא פנימיותו – הניצוץ האלקי ודבר ה' המחיה אותו. ולפיכך, מבחינת "דבר ה'" המחיה את הרע, כביכול, מורגש, שמציאותו של הרע היא התעלותו לקדושה על־ידי תשובה.

יב.

עבודת הצדיקים - המשכה. בעלי תשובה - העלאה

וזהו ההבדל בין עבודת הצדיקים לבין עבודת התשובה[42]:

עבודת הצדיקים היא באופן של המשכת[43] אלקות בתוך העולם[44] – מלמעלה למטה. וכך גם לגבי הרע – הם מגלים את אחדות ה' יתברך המצויה גם ברע,

---

35) לשון רש"י ע"ז שם. ולהעיר מד"ה וירד תרמ"ג בסופו: ומה שבמ"ת פסקה זוהמתן, אולי י"ל שהוא כמ"ש בסש"ב בבינונים שהרע שבהם ישן כו'

– והרי ענין השליטה ביצה"ר הוא בבינוני (כשהרע ישן) – כמ"ש בתניא שם לפנ"ז (פי"ג – יח, ב).

36) ראה בכ"ז דרמ"צ קצא, א. ועוד.

37) ראה גם לקו"ת שה"ש ו, ד.

38) יומא פו, ב.

39) חולין ז, ב.

40) המשך תער"ב פרק שעד. סה"מ עת"ר ע' קג. ובד"ה ויגדלו הנערים תרס"ה: ע"ד חתיכה נעשה נבילה.

41) בהבא לקמן – להעיר מההפרש (תורת שלום ע' 49 ואילך. ע' 184 ואילך. ועוד) בין ב' אופני היחוד, הוי' אחד מלמטה למעלה, והוי' אחד מלמעלה למטה.

42) ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 125 ואילך בביאור הפלוגתא דרע"ק ור"י (מכילתא יתרו כ, א) אם אמרו "על הן הן ועל לאו לאו" או "על הן הן ואל לאו הן".

ועיי"ש בארוכה (ע' 132 הערה 35) ביאור הסיפור דרע"ק ותלמידיו בברכות (סא, ב).

43) ראה ד"ה תקעו תרס"א. ובכ"מ.

44) שלכן דוקא ע"י עבודת הצדיקים נעשה דירה בתחתונים (לקו"ת שה"ש ד"ה מי יתנך. אוה"ת שם. המשך תרס"ו ע' תקלג. ועוד).

כפי שהוא מצד העולם – המעלים ומסתיר ומנוגד לאלקות. וזאת, כאמור, על ידי דחיית הרע.

ואילו עבודת בעלי־תשובה היא בהעלאה[40] ממטה למעלה – לצאת מהעולם. וכך גם לגבי הרע – הם חשים בפנימיות אשר ברע, ב"דבר ה'" המאוחד עם הקדוש־ברוך־הוא – ולכן הם מעלים, באמצעות התשובה, את הרע לקדושה.

יג.

חטא העגל נגרם כתוצאה מראיית פני שור שבמרכבה

בכך יובנו דברי חז"ל[45] שחטא העגל נגרם על־ידי־זה שישראל ראו במתן תורה את "פני השור" שבמרכבה. ולכאורה, תמוה מאד: אמנם, כאמור לעיל, חטא העגל "גזירת מלך היתה" – אך כיצד ייתכן שהחטא ייגרם עקב ראיית "פני השור" שבמרכבה, ומדוע ייגרם חטא כזה על ידי דבר שראו בעת מתן תורה?

ולפי האמור לעיל, שחטא העגל היה כדי להביא את בני ישראל למעלת התשובה, מובן הענין, כיון שעבודת התשובה של ישראל היא המשך לגילוי האלקות במתן תורה:

במתן תורה התגלתה אחדות ה' כפי שהיא מצד "למעלה"[46], אבל כדי שתתגלה האחדות גם בעולם למטה, ואפילו במעשי־כשפים שמג' קליפות הטמאות, הרי זה באמצעות ("גזירת מלך") וחזרתם של ישראל בתשובה על חטא העגל.

יד.

אתהפכא חשוכא לנהורא

בירור וזיכוך הניצוצות שברע התחתון ביותר באמצעות עשיית התשובה על חטא העגל התבטא בזאת שגם אלה מבין ה"ערב רב" אשר עבדו לעגל ונותרו בחיים, חזרו בתשובה.

שהרי ה"ערב רב", אשר "הם שחתו והשחיתו", מסיתים ומדיחים, שתורתינו – תורת אמת – קובעת שאסור ללמד עליהם זכות[47], הם משלוש קליפות הטמאות[48] והרעות לגמרי, ואין בהם טוב כלל[49], וחזרתם בתשובה היא אתהפכא חשוכא לנהורא (=הפיכת חושך לאור) – "זדונות נעשות לו כזכיות".

וזהו הפירוש בפנימיות הענינים ב"לך עלה מזה...": העליה "מזה" – העליה שנגרמה באמצעות חטא העגל נובעת בכך שה"ערב רב" נתעלו לקדושה, ש"עמך" הפכו ל"העם".

טו.

ענין זה מצוי גם בהפטרת - אליהו בהר הכרמל

ההפטרות הן "מענינה של הפרשה"[50]. הענין דלעיל נמצא גם בהפטרה[51] של פרשת תשא, בסיפור אודות אליהו בהר הכרמל:

על הפר "שעלה לשם הבעל" אומרים חז"ל[52], שהוא לא רצה ללכת "ואמר לאליהו... הוא (פרו של אליהו) עולה לחלקו של הקדוש־ברוך־הוא ושמו של הקדוש־ברוך־הוא מתקדש עליו, ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בוראי". ועל כך ענה אליהו "כשם ששמו של הקדוש־ברוך־הוא מתקדש על ידי זה שעמי, כך מתקדש על ידך".

משמעות הענין בפשטות היא: כשם שפרו של אליהו קידש את שמו של הקדוש־ברוך־הוא על ידי הנס שהתרחש בהקרבה, אשר הוכיח בגלוי את אמיתותה של נבואת אליהו, כך גם הפר "שעלה לשם הבעל" קידש את שמו של הקדוש־ברוך־הוא על ידי ש"אין קול ואין עונה"[53] בעת הקרבתו – הוכחת השקר של נביאי הבעל, ועל־ידי־זה – אמת ה'.

---

45) תנחומא פרשתנו כא. שמו"ר פמ"ב, ה.

46) הכוונה באחדות ה' מצד "למעלה" כאן היא [לא לענין ההעלאה כו' (דלעיל בפנים), כי אם] שכללות הגילוי דמ"ת

[שכולל ב' אפני אחדות דלעיל סי"א – הן גילוי אחדותו ית' מצד ("למעלה" – היינו) הפנימיות והכוונה דהעולם, והן גילוי אחדותו ית' מצד ("למטה" – היינו) ענינו דהעולם גופא]

הי' לא מצד התחתון כ"א מצד אלקות, בדרך מלמעלה למטה – ראה לקו"ת ראה כח, ב. ד"ה וירד שם. המשך תרס"ו ע' שנג. המשך תער"ב ח"ב ע' תתקל.

47) סנהדרין כט, א. פרש"י בראשית ג, יד.

48) ובפרט קודם שגיירם משה שהיו מגקה"ט.

ואין זה סותר להמבואר בכ"מ [רמ"ז לזהר פרשתנו קצא, א. מאו"א (וש"נ) וקה"י ע' ערב רב. ולהעיר מאגה"ק סכ"ו (קמד, ב) שהערב רב יונקים מק"נ] – כי זהו בדוגמת הפי' (חיד"א במדבר קדמות מע' ג' אות ג') במחז"ל "גר שנתגייר" – שהמתגייר הוא גר מעיקרא [ובכ"ז קודם שנתגייר הוא מגקה"ט]. ולהעיר מנבוזראדן שהחריב כו' ולבסוף נתגייר (גיטין נז, ב. סנהדרין צו, ב). ועוד.

ואולי החילוק – שזה בחיצוניות, וזה בהעלם בפנימיות.

49) תניא ספ"ו.

50) טושו"ע או"ח רסרפ"ד. שו"ע אדה"ז שם (וסרפ"ג).

51) מ"א יח, כ ואילך (ולמנהג האשכנזים – שם, א ואילך).

52) במדב"ר פכ"ג, ט. יל"ש מ"א רמז ריד. הובא ברד"ק (ופרש"י) מלכים שם, כו.

53) מלכים שם (ושם, כט).

אך עדיין לא מובן: מלשון המדרש "כשם ששמו של הקדוש־ברוך־הוא מתקדש על ידי זה שעמי, כך מתקדש על ידך" נראה, שקידוש שם ה' על ידי שני הפרים היה באופן זהה. אך, לכאורה: קידוש ה' על ידי פרו של אליהו נעשה באמצעותו ובפר עצמו – אמיתות ה' התגלתה בהקרבתו. לעומת זאת "קידוש שמו של הקדוש־ברוך־הוא, על ידי הפר "שעלה לשם הבעל" נעשה באופן שלילי, אי הקרבתו הוכיחה שהבעל אינו אמת?

ההסבר לכך הוא: באמצעות עבודת אליהו והשפעתו על ישראל לחזור בתשובה[54] נתגלתה למטה אחדות ה' – "ה' הוא האלקים"[55] – כפי שהיא מצד "למעלה"[56]. וכיון שמצד אחדות זו גלוי "דבר ה'", הפנימיות שבכל דבר בעולם –

לפיכך "כשם ששמו של הקדוש־ברוך־הוא מתקדש על ידי זה שעמי, כך מתקדש על ידך" – זוהי אותה אחדות[57], שהרי באמצעות התשובה נתגלתה פנימיות הפר שעלה לשם הבעל[58] – עלייתו לקדושה.

טז.

ההוראה למעשה

מכך נלמדת גם ההוראה למעשה: יש העוסקים רק בדברים שהם עניני קדושה מלכתחילה, הם טוענים, שבהם מתקדש "שמו של הקדוש־ברוך־הוא",

אך להשפיע על עוברי עבירה ר"ל – שכפי שמסביר אדמו"ר הזקן[59], כל עבירה היא ההיפך ממש מרצון ה' ודומה לאיסור השתחואה לעבודה־זרה – בזה אין הם עוסקים. לטענתם, אין הם רוצים להתעסק ב"פר של עבודה־זרה".

על כך אומרים "כשם ששמו של הקדוש־ברוך־הוא מתקדש על ידי זה שעמי, כך מתקדש על ידך" – אחדות ה' מתגלה דוקא על ידי הוצאת יקר מזולל[60], על־ידי החזרה בתשובה של אלו הזקוקים לכך, ועל ידי כך – זדונות נעשות להם כזכיות.

ואדרבה: אליהו נתן בתחילה לנביאי הבעל את הפר "שעלה לשם הבעל" שינסו להקריבו, ורק לאחר מכן הוא הקריב את פרו. כלומר, העבודה של קידוש "שמו של הקדוש־ברוך־הוא" באמצעות הפר "שעלה לשם הבעל" באה לפני "שמו של הקדוש־ברוך־הוא מתקדש על ידי זה שעמי".

וכך גם בעבודה הרוחנית של כל אחד ואחד: אף כאשר העבודה של קירוב יהודי רחוק כרוכה לפעמים ב"גזילת" זמן משל לימוד תורה ועבודה רוחנית עצמית ("זה שעמי") – יש לדעת, שצריך לגרום לקידוש שם שמים על ידי העלאה לקדושה של הפר "שעלה לשם הבעל" – קירוב יהודי הרחוק מיהדות, כשם ש"שמו של הקדוש־ברוך־הוא מתקדש על ידי זה שעמי" – בדומה לתורה והעבודה העצמיים שלי.

והעבודה הכפולה, בדומה לסיפור התורה אודות אליהו הנביא מבשר הגאולה, תביא לגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

(משיחות ש"פ תשא תשל"א,
חגה"ש תשכ"ד, ש"פ שמות תשל"ו)

---

54) כאמרם "ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים" (מלכים שם, לט). וראה אוה"ת עה"פ (וראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 174), שב"פ "ה' הוא האלקים" הו"ע התשובה.

55) מלכים שם.

56) להעיר דאליהו ענינו שם ב"ן (ראה המשך תרס"ו ס"ע קנז ואילך. ד"ה וה"ס תש"ח. וערך), העלאה מלמטה למעלה, בדוגמת עבודת התשובה (ראה הנסמן לעיל הערה 43).

57) וע"ד משנ"ת (לקו"ש שנסמן לעיל סיום הערה 42) בשיטת רע"ק שבנ"י ענו (בעת מ"ת) "על הן הן ו(גם) על לאו הן", עיי"ש.

וי"ל, דזה שהפר אמר "הוא עולה לחלקו של הקב"ה כו' ואני עליתי לחלק הבעל להכעיס את בוראי", אין הכוונה (כפשטות הלשון) שלא רצה בזה משום שעי"ז הוא נקרב לע"ז

– שא"כ, מהו אריכות הלשון "אני וחברי יצאנו מבטן אחד כו' והוא עולה כו' ואני עליתי כו'", והול"ל רק שלא רצה לילך כו' לעלות "לחלק הבעל להכעיס את בוראי", ולמאי נפק"מ שחברו "עולה לחלקו של הקב"ה"? –

כ"א: אף שגם עי"ז שעולה לבעל מתקדש שמו של הקב"ה (כי בזה מגלה שנביאי הבעל אינם אמת) – מ"מ, למה יוגרע חלקו מ"חברו" (ש"יצאנו מבטן א' כו'"), ששם שמים יתקדש על ידו (לא בו גופא, כ"א) באופן שלילי ("על לאו לאו"), שמציאות ד"להכעיס את בוראי" אינה אמיתית (כ"א – העדר), ולא באופן חיובי – שיוקרב לה',

וע"ז ענה לו אליהו "כשם ששמו של הקב"ה מתקדש כו' כך מתקדש כו'" – שמצד עצמותו ית' ה"ה אותה האחדות, באופן חיובי – "על לאו הן", כבפנים.

58) עפמ"ש בשו"ת הרדב"ז (סי' אלף סו) דהמו"מ בין אליהו והפר היינו עם "שרו וכחו של פר" – יומתק ג"כ מה שגם לאחרי מענה אליהו "כשם כו'" לא רצה הפר לילך כו' ו"א"ל כו' עד שתמסרני בידם" –

כי זה "ששמו של הקב"ה מתקדש כו' על ידך" הוא דוקא מצד ה"כוונה" ו"דבר ה'" של הפר, אבל לא בכחו של הפר כמו"ש למטה ונקרב לבעל: ולכן נרגש זה (ד"כשם כו'") רק ב"שרו וכחו של פר" למעלה, וכדי שהפר למטה ילך כו' הוא דוקא ע"י שאליהו מסרו בידים.

59) תניא פכ"ד.

60) ע"פ ירמי' טו, יט. וראה ב"מ פה, א.

שמות ב, י - ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה ויהי לה לבן ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתהו

חבר שחיבר את ישראל לאביהן שבשמים.

חבר[1] קאי על משה, חבר לשון התחברות בחי׳ דעת[2].

ויש לומר, חב״ר ר״ת,

ח - חכמה

ב - בינה

ר - אות ריש[3] ברא בוכרא[4] רומז על דעת.

וזהו שכתוב[5] ובדעת חדרים ימלאון כל הון יקר ונעים.

הון זה דעת,

יקר[6] יסוד אבא-חכמה

נעים[7] יסוד אימא-בינה.

כי היסודות דאַב ואֵם מלובשים בדעת[8] כידוע. וידוע[9] שמשה הוא בחי׳ א״ל שד״י שבדעת, והוא ג״כ[10] קפ״ד קס״א, היסודות דאב ואם שבדעת.

יק״ר נעי״ם הוא מספר[11] דעו״ת.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד רה

---

1) מבאר ומרמז ש״חבר״ הוא משה, הן מצד ״פירוש״ התיבה מלשון התחברות, והן מצד ה״ראשי תיבות״, שמשה בחי׳ ״דעת״ והוא לשון התקשרות והתחברות ״חבר״ - שמחבר ומקשר בחי׳ חכמה ובינה ביחד, והוא ג״כ מרומז בהר״ת חב״ר.

2) ראה אור התורה שיר השירים ע׳ רכב וז״ל: בחי׳ הממוצעת המחבר ומזווג חכמה עם בינה הוא הדעת, דעת הוא לשון התקשרות כמו שכתוב והאדם ידע כו׳, דהיינו שיהי׳ מקושר בעומק נקודת הלב במחשבת הבינה שמתבונן, משא״כ בינה לבדה הוא היות האופן במחשבה לבד ואינו נוגע לעצמותו דהיינו ללבו כלל, אבל שיהי׳ רעותא דליבא התלהבות לבבו ודבקותו בהענין שמחשב ומתבונן עד שיהי׳ כולו בהענין דבוק מאד בכל חושיי גופו זהו נק׳ דעת, והוא גורם שיתחבר בחי׳ חכ׳ לבינה דהיינו שיגרום ברוב חוזק ההתבוננות עד שיהי׳ בהבינה בחי׳ ראי׳ ראיית הנשמה כנ״ל וד״ל. עי״ש. ובאור התורה דרושים לפסח ע׳ תשצ-א. ועוד.

3) אות ר׳ דעת: בזהר פרשת תרומה דף קלו, ב מפרש הפסוק (תהלים יט, ג) ״יום ליום יביע אמר״, דכל יום יש המשכה וגילוי מלמעלה המרומז באותיות אמ״ר וז״ל: אל״ף (של א׳מר רומז על) אבא (בחי׳ חכמה), וכד איהו סליק ונחית אתחברת מ׳ בהדי א׳ (וכשבחי׳ חכמה ובינה מתחברים, אז מתחברת אות מ׳ עם אות א׳), ואיהו אֵם (אז היא נקראת אם, וכשנשלם בה פרצוף הדעת אז הוא רמוז באות ר׳ של אמר׳, כי הדעת הוא) ר׳ רישא בוכרא (הוא ״ריש״ היינו הראש של כל הו״ק לכן נקרא בכור) כד מתחברי אתוון כלהו אמ״ר (כשמתחברים כל ג׳ אותיות אמ״ר, אז) דא נהירו דאבא ואימא וברא בוכרא (זהו האו׳ור של אבא ומ״ים של אימא ובן בכור שהוא הדעת הנקרא ר׳אש) עי״ש.

ראה הערה 5. ביאורי הזהר להצמח צדק ח״ב ע׳ תתיד.

4) הכוונה - בן הבכור. ראה לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד ר וז״ל: ״דעת הוא ברא בוכרא הנוטל פי שנים בו, ב׳ עטרין חסד וגבורה כמ״ש באדרא זוטא דף רצא ע״א, ע״ש.

אור התורה כי תשא עמוד תתקט וז״ל: ההפרש בין בחי׳ מוחין דקטנות לבחי׳ מוחין דגדלות, שבחי׳ מוחין דקטנות יש אחיזה ויניקה לחיצוניות כענין אברהם יצא ממנו ישמעאל כו׳ לפי שבחי׳ אחוריים דשם אלקים הוא המסתיר על אור האלקי עד שיוכל להיות נפרד כידוע, ובבחי׳ מוחין דקטנות שבלא דעת הרי בחי׳ הפנימיות מוסתר ונעלם ומבחי׳ חיצוניות ואחוריים של המדות העליונים יכולים גם החיצונים לקבל, אבל בבחי׳ מוחין דגדלות שהוא הארת הדעת במדות אין שם מקום ליניקת החיצונים כלל מפני שבבחי׳ הפנימיות של המדות אין שם מקום לחיצוניות להיותם מבחי׳ אחוריים וחיצוניות כידוע. וזהו שנזכר שם באדר״ז בענין הדעת ירותא דאב ואֵם ירית מאי ירותא דא אחסנתוי דאבא ואימא כו׳ דהיינו שהדעת ממשיך פנימיות השכל שזהו בחי׳ אחסנתוי דאו״א, משא״כ מה שהמדות מקבלים מן השכל שלא ע״י הדעת הוא בחי׳ חיצוניות כו׳... ולכן נק׳ בר בוכרא כי כמו שהבן הבכור מקבל הארה יותר גדולה, ולכן חייב אחיו הקטן ממנו לכבדו כמ״ש בכתבי האריז״ל, כמו כן הדעת מפנימיות המוחין, ע״ש.

ועיין גם סידור עם דא״ח קפב, ב ואילך. אור התורה כי תצא ע׳ תתקט. לקמן סי׳ פו. ועוד.

5) משלי כד, ד.

6) ראה ספר קהלת י, א ״יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט״, ופי׳ במצודת דוד וז״ל: אדם היקר וחשוב בעבור החכמה והכבוד הנמצא בו, עכ״ז אם גם ימצא בו סכלות מעט, משחית הסכלות את חשיבתו, ע״ש.

וראה אור התורה ויצא קעד, ב ואילך. וישב רסא, ב ואילך. דהטפה הנמשכה מחכמה עילאה נק׳ ״יקר״ (וכשאין הנוק׳ מקבל נק׳ ״קרי״), ע״ש. והטפה הוא כמו בחי׳ נקודה אות י׳ שהוא בחכמה כידוע.

7) ראה פרי עץ חיים שער השבת פרק כד. תורה אור פ׳ לך לך יא, ד. תורת חיים בראשית צ, א וז״ל: לפי שהתענוג הנק׳ נועם, עיקר התגלותו בבחי׳ התרחבות דבינה שנק׳ רחובות הנהר, והוא לנגד בינה דקדושה שבה התגלות התענוג שנק׳ נועם העליון ע״ש.

8) ראה תניא פרק ג.

9) מש״ה בגי׳ 345, וכן א״ל (31) + שד״י (314) = 345, והוא ג״כ הגי׳ של חכמה ובינה שבדעת. ראה הערה 11.

10) פירוש: משה בגי׳ 345, וכן קפד (184) + קסא (161) = 345. והנה מספר קפ״ד הוא בחי׳ ״אחוריים״ דחכמה, ומספר קס״א הוא בחי׳ ״פנים״ דבינה. והביאור:

״אחוריים דחכמה״: הנה חכמה הוא אות י׳ מהשֵׁם (ראה תניא אגרת התשובה פרק ד), והמילוי דשֵׁם הוי׳ עם אות י׳ הוא שֵׁם ע״ב, כזה: יו״ד ה״י וי״ו ה״י (72). וה״אחוריים״ דהמילוי הוא כך: יו״ד (20) + יו״ד ה״י (35) + יו״ד ה״י וי״ו (57) + יו״ד ה״י וי״ו ה״י (72) = קפ״ד, 184.

ה״פנים״ דבינה: הנה שֵׁם אהי׳ הוא בבינה (ראה לעיל סי׳ ב הערה 13), ושֵׁם אהי׳ ב״מילוי״ הוא: אל״ף (111) + ה״י (15) + יו״ד (20) + ה״י (15) = 161, קס״א.

וביחד, 184 (קפ״ד) + 161 (קס״א) = 345, מש״ה. וזהו ש״משה״ בגי׳ מספר של חכמה ובינה - מוחין דגדלות.

וראה אור התורה תשא עמוד ב׳נ וז״ל: משה ונחנו מה בחי׳ ביטול בתכלית ואעפ״כ הי׳ בגוף, ואף שהי׳ מבחי׳ אבא הי׳ רק מבחי׳ אחוריים קפ״ד קס״א גי׳ משה, וכן נובלות חכמה שלמעלה תורה פי׳ הנמשך מבחי׳ מוחין דאבא למדותיו שיהי׳ תורה כשר או פסול כו׳ וכמ״כ משה הי׳ לו אהוי״ר ומדות רק שהי׳ נמשכין מבחי׳ מוחין פי׳ שהי׳ האהוי״ר שלו בבחי׳ ביטול בתכלית בבחי׳ אבא מבחי׳ אחוריים כי פנימי׳ אבא הוא פנימי׳ עתיק, ופי׳ אהוי״ר שבבחי׳ ביטול שלא מבחי׳ התלהבות שמבחי׳ אימא וכמו ההפרש שבין שבת ליו״ט שיו״ט הוא בחי׳ שמחה כו׳ ושבת בחי׳ עונג נאדר בקדש כו׳ מלה בגמרה וכן הי׳ אהוי״ר של משה עי״ש. ועיין גם לקמן סי׳ כד. לו.

11) יק״ר (בגי׳ 310) + נעי״ם (170) = 480, מספר דעו״ת.

ל, כג – ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור חמש מאות וקנמן בושם מחציתו חמשים ומאתים וקנה בושם חמשים ומאתים

א. ראוי שתעורר על מה שנאמר בשמן המשחה (ל, כג) ואתה קח לך ולא נסתפק לומר [ועשית] כמ"ש (שם פסוק יח) בכיור וכנו וברוב כלי המקדש, או (שם פסוק לד) קח לך כמ"ש בקטורת, אבל הוסיף לומר **ואתה** קח לך.

וזה בלא ספק מעיד על אמיתת מה שזכרו חז"ל שלא נעשה שמן המשחה כי אם פעם אחת שעשאו משה רבינו בידו ולא יעשה עוד בעתיד, אמרו במסכת הוריות (ד' י"א) ר' יהודה אומר אותו שמן המשחה שעשה משה במדבר כמה ניסין נעשו בו מתחלה ועד סוף וכו', ואותו שמן קיים לעתיד לבוא שנאמר (שם פסוק לא) **שמן משחת קדש יהי' זה לי לדורותיכם** זה בגמטריא תריסר הוי, ועוד אמרו שם משנגנז הארון נגנז עמו צלוחית שמן המשחה וצנצנת המן ומקלו של אהרן שקדי' ופרחי' וארגז ששלחו פלשתים דורון לאלקי ישראל.

ומה שחלק הראב"ע על זה, כבר השיב הרמב"ן והוכיח אמתת דעתם ז"ל מאשר לא אמר הכתוב שמן משחת קדש יהי' זה לאהרן ולבניו לדורותם כמ"ש בבגדים. אבל אמר **יהי' לי לדורותיכם**, מורה שיהי' השמן העשוי ההוא מתמיד למשוח בו לכל הדורות.

ונראה לי להוסיף על טענות הרמב"ן טענה אחרת לקיום דעת חז"ל והיא מה שנאמר כאן (שם פסוק לב) בשמן המשחה **ובמתכונתו לא תעשו כמוהו קדש הוא קדש יהי' לכם איש אשר יעשה כמוהו וגו'**. ואם בא הכתוב לצוות שיעשה שמן המשחה תמיד בזה התואר הי' ראוי שתאמר התורה שלא נעשה כמוהו לצורכנו כמו שאמרה בענין הקטורת (שם פסוק לז) והקטורת אשר תעשה במתכונתה לא תעשו לכם ולא אמר כן בשמן המשחה אלא שלא נעשהו כלל ואמר בהחלט איש אשר יעשה כמוהו רוצה לומר לא לה' ולא לכם כי היא אזהרה מוחלטת והוא לאות שכיוונה תורה שלא יעשה בהחלט שמן המשחה זולתו בשום דור מהדורות.

ועוד אני עושה על זה טענה שלישית והוא שאם היתה כוונת התורה שיעשו שמן המשחה פעמים אחרות לא הי' ראוי לכתוב כמות הסמים בלבד שלא יחס ההרכבה כמו שאמרה בקטורת (שם פסוק לד) בד בבד יהי' ולא ביארה המשקל שיקח מכל א' מהם לפי שפעמים יעשו יותר ופעמים פחות, אבל סדר ההרכבה ויחס הפשוטים הנכנסים בה וערכם יהי' שמור תמיד בכל עת שיעשה אותו וכבר זכר זה הרלב"ג. וכל זה מוכיח שקבלת חז"ל היא האמת שלא הי' שם שמן משחה אחר אלא אותו שעשה משה במדבר, ומפני זה תמצא שלא הי' כהן משוח בבית שני לפי שכבר הי' נגנז שמן המשחה שגנזו יאשיהו עם שאר הדברים הקדושים ולא הי' להם רשות לעשותו.

ומפני זה נאמר כאן למשה במצות שמן המשחה **ואתה קח לך** רוצה לומר אתה בעצמך תקח לך הדברים האלה ותעשה שמן המשחה לא יעשה אותו אדם אחר עוד כל ימי הארץ.

אברבנאל

ב. הרמב"ם בהלכות כלי מקדש (ריש פרק א) קחשיב מצות עשה לעשות שמן המשחה, ולכאורה קשה שהרי לפי הכלל שביאר הרמב"ם בספר המצות (שרש ג') אין לחשוב במנין המצות מה שלא נהג רק אז במדבר ולא לדורות, ע"ש שהשיג על הבה"ג, ומטעם זה לא קחשיב בחבורו כל המצות הללו, וא"כ איך קחשיב מ"ע דעשיית שמן המשחה כיון שזה לא נהג לדורות שהרי לא עשה שמן המשחה רק משה אז וזה קיים לדור דורות כדילפינן (הוריות ה:) מקרא דיהי' זה לי לדורות, וכן פסק גם הרמב"ם (שם).

וי"ל כיון דאיכא בכלל מ"ע זו ג"כ שישמור השמן המשחה ושלא יאבדו דזה הוא בכלל יהי' זה לי, לכן שפיר הוי מ"ע שנוהג לדורות ולכן בספר המצות (מ"ע ל"ה) באמת לא קחשיב מצות עשיי' רק המצות שיהי' לנו שמן המשחה ומייתי קרא דיהי' זה לי וזה ג"כ כוונתו בחבורו.

ומה דקחשיב הסמנים וכיצד נעשה משום דאיכא נפקותא לדורות לענין במתכונתו לא תעשה כמוהו.

ערוך לנר כריתות ה. ד"ה המפטם את השמן

ג. הי' לו לומר ראשי בשמים[1] כמו שנאמר בשיר השירים[2], אלא לדרוש, **בשמים ראש** זה נבוכדנצר, אנת הוא רישא דדהבא[3]. **מר דרור ת"ק** שמלך בכיפה[4]. **קנה**[5] בגי' אנטיוכס, על שם שקנה ישראל, שנאמר (יואל ד) מכרתם לבני היונים. **ר"נ** כנגד יון שלא מלכו אלא בירושלים שהוא בחצי העולם[6]. בקנמון וקדה נאמר **בשם** כנגד פרס ויון שלא החריבו הבית. **קדה ת"ק** כנגד אדום שפשטה מלכותו בכל העולם, **קדה** קרי ב' **דקה**, הנה קטן נתתיך בגוים[7] (עובדי').

ג' בפסוק אחד, מר וקנמון וקנה, כנגד בבל מדי יון שהי' זה אחר זה, קדה בפסוק שני ששקולה כשלשתן, והי' ריוח ביניהם[8] ומשך גלותן מכולם, כן כנגד להגן[9] ג' בין סמים לסמים[10] נטף ושחלת וחלבנה, והרביעי לבד ולבנה זכה.

פירוש הרוקח (מבעלי התוס')

1) הכוונה בפסוק ל, כג. ואתה קח לך בשמים ראש.

2) ד, טו: נרד וכרכם קנה וקנמון עם כל עצי לבונה מר ואהלות עם כל ראשי בשמים.

3) פסוק: דניאל ב, לח.

4) מגילה י"א א', ור"ל והעולם מהלך ת"ק.

5) הכוונה עם הכולל.

6) יומא נ"ד ב'.

7) עיין תנחומא פרשת ויצא דראה יעקב בחלום הד' גליות, וכשראה גלות אדום נתירא, וא"ל הקב"ה דלעתיד לבוא אני מורידו.

8) בין השלוש הנ"ל לאדום. עיין ויקרא רבה פי"ג, ה.

9) ר"ל וכן כנגדן בקטרת.

10) פסוק לד.

◆ יום ראשון י"ב אדר א' ◆

ל (יא) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

(יב) **כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם:**

יא **וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:**

יב **אֲרֵי תְּקַבֵּל יָת חֵשְׁבַּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִנְיָנֵיהוֹן וְיִתְּנוּן גְּבַר פֻּרְקַן נַפְשֵׁה קֳדָם יְיָ כַּד תִּמְנֵי יָתְהוֹן וְלָא יְהֵי בְּהוֹן מוֹתָא כַּד תִּמְנֵי יָתְהוֹן:**

רש"י ◄ **כִּי תִשָּׂא.** לְשׁוֹן קַבָּלָה, כְּתַרְגּוּמוֹ, כְּשֶׁתַּחְפֹּץ לְקַבֵּל סְכוּם מִנְיָנָם לָדַעַת כַּמָּה הֵם, אַל תִּמְנֵם לַגֻּלְגֹּלֶת, אֶלָּא יִתְּנוּ כָּל אֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְתִמְנֶה אֶת הַשְּׁקָלִים וְתֵדַע מִנְיָנָם. **וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף.** שֶׁהַמִּנְיָן שׁוֹלֵט בּוֹ עַיִן הָרָע, וְהַדֶּבֶר בָּא עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּימֵי דָוִד.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת מֹשֶׁה: "כַּאֲשֶׁר" **תִּשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** בְּמִנְיָן "יִתְּנוּ" **כֹּפֶר נַפְשׁ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל,** וְאָמַר לוֹ: **וְלָקַחְתָּ אֶת כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים הַנִּזְכָּר** (בַּפָּסוּק ט"ז), **וְנָתַתָּ אוֹתוֹ עַל עֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד,** וּמִזֶּה יִלְמֹד מֹשֶׁה שֶׁיִּמְנֶה אוֹתָם עַתָּה, וְכֵן עָשָׂה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: **וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר** (לְהַלָּן ל"ח, כ"ה). וְלֹא הָצְרַךְ לְהַאֲרִיךְ וְלוֹמַר: "וְרָעַתָּ תִּשָּׂא רֹאשָׁם וְנָתַתָּ הַכֶּסֶף עַל עֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד", כִּי הַדָּבָר מוּבָן מֵעַצְמוֹ שֶׁיִּמְנֵם עַתָּה, וּלְפִיכָךְ כְּלַל הַמִּצְוָה, כַּאֲשֶׁר תִּשָּׂא רֹאשָׁם תַּעֲשֶׂה כֵּן, שֶׁיִּכָּנֵס בִּכְלַל כָּל פַּעַם שֶׁיִּמְנֵם.

וְהַנִּרְאֶה אֵלַי כִּי לֹא הִצְרִיךְ אוֹתוֹ עַתָּה לְבֹא בְּאָהֳלֵיהֶם וְלִמְנוֹתָם כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים (בַּמִּדְבָּר ג', ט"ז), רַק שֶׁיַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בִּשְׁקָלֵי הַקָּרְבָּנוֹת (שְׁקָלִים א', א'), צִוָּה עֲלֵיהֶם שֶׁכָּל הַיּוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא **מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יִתֵּן** "הַסַּף הַזֶּה", וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו הַכֶּסֶף נְדָבָה עִם כָּל שְׁאָר הִנְדָּבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר, וְלָכֵן לֹא אָמַר רַק וְנָתַתָּ אֶת כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים, כְּלוֹמַר הִנֵּה צִוִּיתִיךָ כַּאֲשֶׁר תִּמְנֵם שֶׁיִּתְּנוּ כְּפָרָם וְעַתָּה יִתְּנוּ מֵעַצְמָם הַכֹּפֶר **וְתִתֵּן אוֹתוֹ עַל עֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד,** וְלָכֵן לֹא הָצְרַךְ עַתָּה לְאַחֲרָן וּנְשִׂיאִים שֶׁיִּהְיוּ עִמּוֹ. וְאֵין טַעֲנָה **מִכֹּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים** (בַּפְּסוּקִים י"ג־י"ד), כִּי פֵּרוּשׁוֹ הָרָאוּי לַעֹבֵר. וּמִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ כָּאן אִם הִיא מִצְוַת הוֹרוֹת, אוֹ לְשָׁעָה לְמֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, טָעָה דָוִד וּמָנָה אוֹתָם בְּלֹא שְׁקָלִים (שְׁמוּאֵל־ב' כ"ד, ד"־ט'), וְהָיָה הַנֶּגֶף בָּהֶם (שָׁם פְּסוּקִים ט"ו־ט"ז), וְהִתְוַדָּה עָלָיו, וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל ה' חָטָאתִי מְאֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי (שָׁם פְּסוּק י').

וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (מְגִלָּה כ"ט) מִכָּאן שָׁלֹשׁ תְּרוּמוֹת מֵרִבּוּי הַמִּקְרָאוֹת.

וְכֵן נִרְאֶה מִמַּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב מַדּוּעַ לֹא דָּרַשְׁתָּ עַל הַלְוִיִּם לְהָבִיא מִיהוּדָה וּמִירוּשָׁלַיִם אֶת מַשְׂאַת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וְהַקָּהָל לְיִשְׂרָאֵל לְאֹהֶל הָעֵדוּת (ד"־ה"־ב' כ"ד, ו'), יִרְאֶה מִזֶּה כִּי מַשְׂאַת מֹשֶׁה מִצְוָה לְדוֹרוֹת לַהֲבִיאוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִמְנֵם, וְכֵן בְּקָרְבָּנוֹת כִּדְבְרֵי חֲכָמִים (מְגִלָּה כ"ט), וְכֵן כָּתוּב וְהֶעֱמַדְנוּ עָלֵינוּ מִצְוֹת לָתֵת עָלֵינוּ שְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל בַּשָּׁנָה לַעֲבֹדַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ, לְלֶחֶם הַמַּעֲרָכָה וּמִנְחַת הַתָּמִיד וּלְעוֹלַת הַתָּמִיד הַשַּׁבָּתוֹת הֶחָדָשִׁים לַמּוֹעֲדִים וְלַקֳּדָשִׁים וְלַחַטָּאוֹת לְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל וְכֹל מְלֶאכֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ (נְחֶמְיָה י' ל"־ג'־ל"־ד').

מִכָּאן מְפֹרָשׁ שֶׁהָיוּ מְבִיאִים שְׁקָלִים בְּכָל שָׁנָה לְקָרְבָּנוֹת וּלְבֶדֶק הַבַּיִת.

וְאָמַר שְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל, כִּי בִּימֵי עֶזְרָא הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם, וְהָיָה שְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל עֶשֶׂר גֵּרָה. וּבְמַסֶּכֶת שְׁקָלִים שָׁנִינוּ (ב', ג') שֶׁכְּשֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַגּוֹלָה הָיוּ שׁוֹקְלִין דַּרְכּוֹנוֹת, חָזְרוּ לִשְׁקֹל סְלָעִים, חָזְרוּ לִשְׁקֹל טְבָעִין, וּבִקְּשׁוּ לִשְׁקֹל דִּינָרִין. וּפֵרוּשָׁהּ, כְּשֶׁעָלוּ מִן הַגּוֹלָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בֶּדֶק הַבַּיִת צָרִיךְ לְהוֹצָאוֹת מְרֻבּוֹת הָיוּ שׁוֹקְלִין דַּרְכּוֹנוֹת שֶׁהֵם גְּדוֹלִים מִן הַסְּלָעִים, וְהָיָה כָּל אֶחָד שׁוֹקֵל דַּרְכְּמוֹן אֶחָד, חָזְרוּ לִשְׁקֹל סְלָעִים שֶׁלֵּמִים, חָזְרוּ לִשְׁקֹל טְבָעִין, וּמִפְּרָשׁ בַּיְרוּשַׁלְמִי (שָׁם) שֶׁהוּא פַּלְגּוּת סְלָעִין, וּבִקְּשׁוּ לִשְׁקֹל דִּינָרִין וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶן, שֶׁיָּכוֹל הַצִּבּוּר לְהוֹסִיף לִתֵּן יוֹתֵר מֵחֲצִי סֶלַע, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא יַד כֻּלָּן שָׁוָה כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמִשְׁנַת מַסֶּכֶת שְׁקָלִים, וּמִכָּל מָקוֹם אֵין אָדָם רַשַּׁאי לִפְחֹת וְלִתֵּן פָּחוֹת מֵחֲצִי סֶלַע בֵּין יָחִיד בֵּין רַבִּים, כִּי אֵין כֹּפֶר הַנֶּפֶשׁ פָּחוֹת מִכֵּן, כִּדְכְתִיב, **זֶה יִתְּנוּ** וְגוֹ'. וּבַיְרוּשַׁלְמִי (שָׁם) אָמְרוּ בִּשְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל, מִכָּאן שֶׁאָדָם חַיָּב בְּאַחֲרֵיוּת שְׁקָלִים שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בְּשָׁנָה, מִכָּאן שֶׁאֵין מַטְרִיחִין עַל הַצִּבּוּר יוֹתֵר מִשְּׁלֹשָׁה פְּעָמִים בְּשָׁנָה.

וְכָתַב רַשִׁ"י, לְפִי שֶׁרָמַז כָּאן שָׁלֹשׁ תְּרוּמוֹת, אַחַת תְּרוּמַת הָאֲדָנִים, שֶׁמִּנָּאן כְּשֶׁהִתְחִילוּ בְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה, וְנִתְּנוּ כָּל אֶחָד **מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל** וְעָלָה לִמְאַת הַכִּכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר **וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר** וְגוֹ' (לְהַלָּן ל"ח, כ"ה). וְהַשְּׁנִיָּה אַף הִיא עַל יְדֵי מִנְיָן שֶׁמִּנָּאן מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הוּא מִנְיָן הָאָמוּר בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים, **בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית** (בַּמִּדְבָּר א', א'), וְנָתְנוּ כָּל אֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל לְקִנּוֹת מֵהֶן קָרְבְּנוֹת צִבּוּר.

וְאִם תֹּאמַר, וְכִי אֶפְשָׁר שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם הָיוּ יִשְׂרָאֵל שָׁוִין שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וַהֲלֹא בִּשְׁתֵּי שָׁנִים הָיוּ, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיוּ בִּשְׁעַת מִנְיָן הָרִאשׁוֹן בְּנֵי תְּשַׁע עֶשְׂרֵה וְנַעֲשׂוּ בְּנֵי עֶשְׂרִים. תְּשׁוּבָה לַדָּבָר, אֵצֶל שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים בְּשָׁנָה אַחַת נִמְנוּ, אֲבָל לְמִנְיָן יְצִיאַת מִצְרַיִם הָיוּ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('לקוטי שיחות' כרך ג, עמוד 924)

עֲשַׂיִּת הָעֵגֶל הָיְתָה עֲבוֹדָה־זָרָה, שֶׁהוּא חֵטְא וְעָוֹן כְּלָלִי. חֵטְא כָּזֶה פּוֹגֵם בִּכְלָלוּת הַנְּשָׁמָה, וּכְמוֹ־כֵן הוּא פּוֹגֵם בַּ'נְשָׁמָה הַכְּלָלִית' שֶׁבַּדּוֹר. וּכְפִי שֶׁאָכֵן הָיָה בְּחֵטְא הָעֵגֶל, שֶׁגָּרַם יְרִידָה וּנְפִילָה מְסוּיֶמֶת גַּם בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (פירוש רש"י לקמן לב, ז) "לֶךְ רֵד - מִגְּדֻלָּתְךָ".

וְהִנֵּה, חֵטְא הָעֵגֶל גָּרַם לְעִנְיָן הַמִּיתָה (כִּי בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְמַצָּב שֶׁל "חֵירוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת" (תיקוני־זהר תיקון נו); וְחֵטְא הָעֵגֶל עוֹרֵר מֵחָדָשׁ אֶת חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת, שֶׁהֵבִיא מִיתָה לָעוֹלָם). נִמְצָא שֶׁחֵטְא זֶה גָּרַם לְעִנְיָן שֶׁל 'מִיתָה' גַּם בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ (הַ'נְּשָׁמָה הַכְּלָלִית'). מִכָּאן הַקֶּשֶׁר לָעִנְיָן שֶׁל הִסְתַּלְּקוּת צַדִּיקִים, הַמְדֻבָּר לְעֵיל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קודש כרך כג, אגרת ח'תתקנב)

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה - כִּי שָׁאַל מֹשֶׁה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בַּמָּה תָּרוּם קַרְנָן יִשְׂרָאֵל (וּבִפְרָט - שֶׁהָיָה אַף זֶה־עַתָּה מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל). אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה: לֵאמֹר - לְדוֹרוֹת (כּוֹלֵל אֲפִילוּ בְּיוֹם פָּקְדִי (אֲשֶׁר אָז) וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם בָּעֵגֶל) - "כִּי תִשָּׂא" - אַתָּה דַּוְקָא - רֹאשָׁם שֶׁל יִשְׂרָאֵל (וְרַק מֹשֶׁה - לֹא הָיְתָה לוֹ כָּל שַׁיָּכוּת לְעִנְיַן הָעֵגֶל, שֶׁהֵרֵי הָיָה אָז בָּהָר עִם ה').

"תִּשָּׂא אֶת רֹאשׁ" - תּוּכַל "לָשֵׂאת אֶת רֹאשָׁם בְּהַגְבָּהָה", עַל־יְדֵי אֲשֶׁר - "תִּשָּׂא אֶת רֹאשׁ", תִּמְנֶה אוֹתָם לְגַלּוֹת חִבָּתָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם. - וּלְכַפֵּר עַל הַחֵטְא הַמּוֹנֵעַ הֲרָמַת קַרְנָם (וּבִפְרָט - חֵטְא הָעֵגֶל) - "וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ" - צְדָקָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְחָטְאֲךָ בִּצְדָקָה פְּרוֹק.

וְכֵיוָן אֲשֶׁר כָּל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהּ מִבְּחִינַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם - הֲרֵי הוֹרָאָה בִּפְרָשָׁתֵנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי בְּחִינָה זוֹ, עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהָרִים קַרְנוֹ, עַל־יְדֵי אֲשֶׁר יִגְלֶה חִבָּתוֹ לִפְנֵי הַמָּקוֹם, בְּהִתְבּוֹנְנוֹ אֲשֶׁר אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ כוּ' וּבָנוּ בָּחַרְתָּ - הוּא הַגּוּף הַחָמְרִי - וְקֵרַבְתָּנוּ כוּ', שֶׁאֲזַי מִמֵּילָא "כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים" יִתְעוֹרֵר גַּם הוּא לְדָבְקָה

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שְׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁלִּיצִיאַת מִצְרַיִם מוֹנִין מִנִּיסָן, וְלִשְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים מוֹנִין לְמִנְיָן שְׁנוֹת עוֹלָם הַמַּתְחִילִין מִתִּשְׁרֵי, נִמְצְאוּ שְׁנֵי הַמִּנְיָנִים בְּשָׁנָה אַחַת, הַמִּנְיָן הָאֶחָד בְּתִשְׁרֵי לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁנִּתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וְנִצְטַוּוּ עַל הַמִּשְׁכָּן, וְהַשֵּׁנִי בְּא' בְּאִיָּר (בְּמִדְבַּר רַבָּה א', ח'). כָּל אֵלּוּ דִּבְרֵי הָרַב.

וַאֲנִי תָּמֵהַּ, וְאֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה קָהָל גָּדוֹל כְּמוֹהוּ וְלֹא יָמוּתוּ בּוֹ בַּחֲצִי שָׁנָה לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים. וְהִנֵּה לְפִי דִּבְרֵי הָרַב עָמְדוּ כְּשִׁבְעָה חֳדָשִׁים וְלֹא מֵת אֶחָד, וּכְתִיב, **וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם** (בְּמִדְבַּר ט', ו'). וְעוֹד קָשֶׁה לִי, כִּי מִנְיַן שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים אֵינֶנּוּ לְמִנְיַן שְׁנוֹת עוֹלָם מִתִּשְׁרֵי אֲבָל הוּא מֵעֵת לְעֵת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר בָּהֶם **עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה** (לְהַלָּן פָּסוּק י"ד), שֶׁיִּהְיוּ שְׁנִים שְׁלֵמוֹת לָהֶם. וְכֵן בְּכָל מִנְיָנֵי הַתּוֹרָה בִּשְׁנוֹת הָאָדָם כָּךְ הֵם נִמְנִין מֵעֵת לְעֵת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (י"ח:), שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים, וּבְבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וּשְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁבִּשְׂדֵה אֲחֻזָּה, וְשֵׁשׁ שֶׁבְּעֶבֶד עִבְרִי וְשֶׁבְּבֵן וְשֶׁבְּבֵת כֻּלָּן מֵעֵת לְעֵת. בַּקָּדָשִׁים מְנָא לָן, אָמַר קְרָא, כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ (וַיִּקְרָא י"ב, ו'), שָׁנָה שֶׁלּוֹ וְלֹא שָׁנָה שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם וְכוּ', וּמְפָרֵשׁ הָתָם, שֶׁבְּבֵן וְשֶׁבְּבֵת לְמַאי הִלְכְתָּא, אָמַר רַב גִּדֵּל לָעֲרָכִין, וְהַטַּעַם, מִפְּנֵי שֶׁכָּתוּב בָּהֶן "וָמַעְלָה", וּבְכָל מִנְיָנֵי הַמִּדְבָּר כָּךְ כָּתוּב בָּהֶן גַּם כֵּן "וָמַעְלָה", וּמִנְיַן הַמִּדְבָּר כְּמִנְיַן הָעֲרָכִים בְּכָל דָּבָר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּבָבָא בַתְרָא (קכ"א:): גְּמַר וָמַעְלָה וָמַעְלָה מֵעֲרָכִין, אִם כֵּן כָּל הַנּוֹלָדִים מִתִּשְׁרֵי וְעַד אִיָּר הִשְׁלִימוּ שָׁנָה בִּנְתִיִּם, וְנִתְרַבּוּ בֵּין שְׁנֵי הַמִּנְיָנִים עַם רָב.

אֲבָל יוֹתֵר נָכוֹן שֶׁנֹּאמַר שֶׁכֵּן אֶרֶץ מַעֲשֶׂה, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת מִנְיָן רִאשׁוֹן תר"ג אל"ף, ותק"ן, וּמֵתוּ מֵהֶם הַרְבֵּה בְּשִׁבְעָה הַחֳדָשִׁים כַּנַּהַג שֶׁבָּעוֹלָם, וּבְנֵי עֶשְׂרִים מִשְׁלִימִים שְׁנָתָם מִתִּשְׁרֵי וְעַד אִיָּר, וְאֶרֶץ הַדָּבָר שֶׁהָיוּ הַמִּשְׁלִימִים כְּמִנְיַן הַמֵּתִים.

אֲבָל לְפִי דַּעְתִּי אֵין הַשְּׁוָאַת הַמִּנְיָנִין הָאֵלֶּה שְׁאֵלָה כְּלָל, כִּי בַּמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן נִמְנָה שֵׁבֶט לֵוִי עִמָּהֶן, כִּי עֲדַיִן לֹא נִבְחַר וְלֹא יָצָא מִכְּלַל הָעָם, וּבְמִנְיָן שֵׁנִי נֶאֱמַר לוֹ: **אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד וְאֶת רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא** (בְּמִדְבַּר א', מ"ט). וְהִנֵּה אוֹתָם הַמִּשְׁלִימִים שְׁנָתָם שֶׁנַּעֲשׂוּ בֵּין שְׁנֵי הַמִּנְיָנִים בְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה הָיוּ קָרוֹב לְעֶשְׂרִים אֶלֶף. וְזֶה דָּבָר בָּרוּר. כִּי מִמַּה שֶׁהֻצְרַךְ לוֹמַר בְּמִנְיָן שֵׁנִי: אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד וְאֶת רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא, רָאִיָּה שֶׁהָיָה נִמְנָה עִמָּהֶם עַד הֵנָּה, וְעַתָּה נִבְחַר הַשֵּׁבֶט הַהוּא וְנִמְנָה לְעַצְמוֹ לִהְיוֹת לְגִיוֹן לַמֶּלֶךְ. **וְהִנֵּה** יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם הָיוּ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי (שְׁמוֹת י"ב, ל"ז), לֹא שֵׁשׁ מֵאוֹת, וּמֵתוּ מֵהֶם עַד הַמִּנְיָן הַהוּא, וְנִתְרַבּוּ בַּמַּשְׁלִימִים שְׁנוֹתֵיהֶם וְאוּלַי "הַגְּבָרִים" אֵינָם בְּנֵי עֶשְׂרִים, אֲבָל כָּל הַנִּקְרָא אִישׁ מִבֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וָמַעְלָה בִּכְלָל, כִּי הוּא לְהוֹצִיא הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים בִּלְבַד, כַּאֲשֶׁר אָמַר, לְבַד מִטָּף.

וְכֵן נִרְאֶה לִי, כִּי שָׁלֹשׁ תְּרוּמוֹת שֶׁרָמַז כָּאן, הָאַחַת לְקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר, אֵינֶנָּה עַל יְדֵי הַמִּנְיָן הָאָמוּר בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים כִּדְבְרֵי הָרַב, כִּי שָׁם נֶאֱמַר **אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד, וְהַשְּׁקָלִים** שֶׁל קָרְבְּנוֹת לְיוֹם חַיָּבִים בָּהֶם לְדִבְרֵי הַכֹּל, וּכְדִבְרֵי חֲכָמִים אַף הַכֹּהֲנִים, וְכֵן הֲלָכָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שְׁקָלִים (א', ד'). וְעוֹד, כִּי הַשְּׁקָלִים לְקָרְבְּנוֹת אֵינָם **מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה,** אֶלָּא מִשֶּׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת חַיָּב לִשְׁקֹל, וְכֵן מְפֹרָשׁ שָׁם (בְּמִשְׁנָה ג'). אֲבָל צִוָּה הַכָּתוּב (פְּסוּקִים י"ב־י"ד) שֶׁיָּבִיאוּ לְמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן תְּרוּמוֹת **חֲצִי הַשֶּׁקֶל לְכֹל הָעוֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים מִבֶּן כ' שָׁנָה וָמַעְלָה,** וְרָמַז: **הָעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם** (לְהַלָּן פָּסוּק ט"ו), שֶׁכָּל הַצָּרִיךְ כַּפָּרָה שֶׁהִגִּיעַ לִכְלַל חִיּוּב הַמִּצְוֹת יָבִיא מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל אַחֵר לַקָּרְבָּנוֹת. תורה יג

בּוֹ וּלְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה וּלְהַעֲלוֹת כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ לַה', שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, וּבִפְרָט עַל־יְדֵי הַצְּדָקָה, שֶׁהִיא עִקַּר הַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת וְעוֹלָה עַל כּוּלָּנָה - בְּמִילּוּי הַצִּוּוּי לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן וְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת שבת פרשת פקודי, פרשת שקלים, מברכים החודש וערב ראש־חודש אדר־שני, ה'תשכ"ז)

לִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: מַהוּ הָעִנְיָן דְּ"תְּשָׂא אֶת רֹאשׁ" - הֲרֵי הָ'רֹאשׁ' הוּא הַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה שֶׁבָּאָדָם?

וְיָדוּעַ הַבֵּאוּר בָּזֶה - עַל־פִּי שִׂיחַת כ"ק אַדְמוּ"ר (מְהוֹרַשׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן (וְכֵן הוּא גַּם עַל־פִּי הַחוֹקְרִים), שֶׁהַתַּכְלִית שֶׁל כָּל מַדְרֵגָה הִיא לְהִכָּלֵל בַּמַּדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֶנָּה, וּלְדוּגְמָא: תַּכְלִית הַדּוֹמֵם - שֶׁיִּכָּלֵל בַּצּוֹמֵחַ, וְתַכְלִית הַצּוֹמֵחַ - שֶׁיִּכָּלֵל בַּחַי, וְכֵן הָלְאָה, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לָאָדָם, מִין הַמְדַבֵּר, שֶׁמַּעֲלָתוֹ הִיא מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל (נֶפֶשׁ הַשִּׂכְלִית) - שֶׁתַּכְלִיתוֹ הִיא לְהִתְעַלּוֹת לְמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְּ"תְּשָׂא אֶת רֹאשׁ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך טז ענ' 390 ואילך – 'מתוך לקראת שבת')

מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת בְּתוֹצָאָה מִקֵּירוּב פְּנִימִי

וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַה' . . זֶה | יִתְּנוּ . . מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל

הֲרָאָה לוֹ כְּמִין מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ וּמִשְׁקָלָהּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְאָמַר לוֹ כָּזֶה יִתְּנוּ (ל, יב־יג. ובפירוש רש"י)

וְהִקְשׁוּ, בַּמֶּה נִתְקַשָּׁה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם עַד שֶׁהְצְרַךְ הַקָּבָּ"ה לְהַרְאוֹת לוֹ מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ?

וְיֵשׁ לוֹמַר דְּבָאְמֶת תְּמִיהַת מֹשֶׁה הָיְתָה, שֶׁמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל הֲרֵי בָּאָה לְהִיוֹת כּוֹפֵר לְנֶפֶשׁ עַל חֵטְא הָעֵגֶל, דִּלְכְאוֹרָה בְּחֵטְא כָּזֶה שֶׁנִּכְרָתִים עַל־יְדֵי־זֶה לְגַמְרֵי רַחֲמָנָא־לִצְלָן מֵהַקָּבָּ"ה, וְאֵיךְ יִתְּכֵן שֶׁחֵטְא כָּזֶה יְכוּפַּר עַל יְדֵי נְתִינַת מַטְבֵּעַ?

וְלָכֵן הֶרְאָה לוֹ הַקָּבָּ"ה מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ שֶׁמִּשְׁקָלָהּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, לְלַמֵּד שֶׁאַף שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּת נִרְאֶה שֶׁאֵין לָאָדָם כָּזֶה קֶשֶׁר עִם הַקָּבָּ"ה, אֲבָל בְּאֶמֶת יֵשׁ לְכָל נֶפֶשׁ "אֵשׁ" ("אַ פַייערל") שֶׁהִיא עֶצֶם הַנְּשָׁמָה ("נְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת") שֶׁקְּשׁוּרָה לַהקָּבָּ"ה בְּכָל מַצָּב שֶׁיִּהְיֶה, וַאֲפִילּוּ חֵטְא שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה לֹא מֵסִיר וּמְנַתֵּק קֶשֶׁר זֶה, וּמִצַּד זֶה יֵשׁ כַּפָּרָה גַּם עַל חֵטְא כָּזֶה. וְקֶשֶׁר זֶה נִמְצָא לֹא רַק בְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה, אֶלָּא "מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ" זוֹ הָיָה "מִשְׁקָלָהּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל", שֶׁלְּאֵשׁ זוֹ עָשָׂה הַקָּבָּ"ה מִשְׁקָל גַּשְׁמִי, דְּמִכּוּיָן שֶׁגַּם פְּעוּלּוֹתָיו שֶׁל הָאָדָם בָּאוֹת מֵעֶצֶם חִיּוּתוֹ - עֶצֶם הַנְּשָׁמָה - לָכֵן גַּם בִּנְתִינַת מַטְבֵּעַ גַּשְׁמִית, נִמְצָא הַ"מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ" - הַקֶּשֶׁר הַפְּנִימִי עִם הַקָּבָּ"ה, וְלָכֵן מְכַפֶּרֶת הַנְּתִינָה עַל חֵטְאָיו.

(יג) **זֶה יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִּים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה:**

רש"י◄ זֶה יִתְּנוּ• (שמות רבה) הֶרְאָה לוֹ כְּמִין מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ וּמִשְׁקָלָהּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְאָמַר לוֹ: כָּזֶה יִתְּנוּ. **הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִּים•** דֶּרֶךְ הַמּוֹנִין מַעֲבִירִין אֶת הַנִּמְנִין זֶה אַחַר זֶה, וְכֵן (ויקרא כז): "כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט", וְכֵן (ירמיה לג): "תַּעֲבֹרְנָה הַצֹּאן עַל־יְדֵי מוֹנֶהָ". **מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ•** בְּמִשְׁקַל הַשֶּׁקֶל שֶׁקָּצַבְתִּי לְךָ לִשְׁקֹל בּוֹ שִׁקְלֵי הַקֹּדֶשׁ, כְּגוֹן שְׁקָלִים הָאֲמוּרִין בְּפָרָשַׁת עֲרָכִין וּשְׁדֶה אֲחֻזָּה. **עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל•** עַכְשָׁו פֵּרַשׁ לְךָ כַּמָּה הוּא. **גֵּרָה•** לְשׁוֹן מָעָה, וְכֵן (שמואל א ב):

יג דֵּין יִתְּנוּן כָּל דְּעָבַר עַל מִנְיָנָיָא פַּלְגוּת סִלְעָא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא עֶסְרִין מָעִין סִלְעָא פַּלְגוּת סִלְעָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יג) מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ.

קָבַע לוֹ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ מַטְבֵּעַ כֶּסֶף בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל הָיָה, וְקָרָא לַמַּטְבֵּעַ הַהוּא "שֶׁקֶל" בַּעֲבוּר שֶׁכָּל הַמַּטְבֵּעַ "בְּמִשְׁקָל" שָׁלֵם, אֵין בּוֹ פְּחָת וְלֹא כֶּסֶף סִיגִים. וּבַעֲבוּר שֶׁמִּשְׁקְלֵי הָעֲרָכִין (וַיִּקְרָא כ"ז, כ"ה.) וּפִדְיוֹן הַבְּכוֹר (בְּמִדְבַּר י"ח, ט"ז.) בַּמַּטְבֵּעַ הַהוּא שֶׁהֵם **קֹדֶשׁ,** וְכֵן כָּל שִׁקְלֵי הַמִּשְׁכָּן (לְהִלָּן ל"ח, כ"ד.) וְכֵן כָּל כֶּסֶף קָצוּב הָאָמוּר בַּתּוֹרָה (דְּבָרִים כ"ב, כ"ט. שְׁמוֹת כ"ב, ט"ז. דְּבָרִים כ"ב, י"ט.), יִקְרָא לוֹ הַכָּתוּב, **שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ.**

וְכֵן הַטַּעַם אֶצְלִי בְּמַה שֶׁרַבּוֹתֵינוּ קוֹרִין לְשׁוֹן הַתּוֹרָה "לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ", שֶׁהוּא מִפְּנֵי שֶׁדִּבְרֵי הַתּוֹרָה וְהַנְּבוּאוֹת וְכָל דִּבְרֵי קֹדֶשׁ כֻּלָּם בַּלָּשׁוֹן הַהוּא נֶאֱמְרוּ. וְהִנֵּה הוּא הַלָּשׁוֹן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ מְדַבֵּר בּוֹ עִם נְבִיאָיו וְעִם עֲדָתוֹ, **אָנֹכִי וְלֹא** יִהְיֶה לְךָ וּשְׁאָר דִּבְרוֹת הַתּוֹרָה וְהַנְּבוּאָה, וּבוֹ נִקְרָא בִּשְׁמוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים: **אֵל, אֱלֹהִים, צְבָאוֹת, וְשַׁדַּי, וְיו"ד הֵ"א,** וְהַשֵּׁם הַגָּדוֹל הַמְיֻחָד, וּבוֹ בָּרָא עוֹלָמוֹ (בְּרֵאשִׁית רִבָּה י"ח, ו.), וְקָרָא שְׁמוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּם, וּמַלְאָכָיו וְכָל צְבָאָיו לְכֻלָּם בַּשֵּׁם יִקְרָא **מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל** בַּלָּשׁוֹן הַהוּא, וּבוֹ קָרָא שֵׁמוֹת לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ (תְּהִלִּים ט"ז, ג.) **אַבְרָהָם** (בְּרֵאשִׁית י"ז, ה.) **יִצְחָק** (שָׁם י"ז, י"ט.) **וְיַעֲקֹב** (שָׁם כ"ה, כ"ו.) **וּשְׁלֹמֹה** (שְׁמוּאֵל־ב' י"ב, כ"ה.) וְזוּלָתָם.

"יָבוֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר־לָחֶם". **עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל•** שֶׁהַשֶּׁקֶל הַשָּׁלֵם אַרְבָּעָה זוּזִים, וְהַזּוּז מִתְּחִלָּתוֹ חָמֵשׁ מָעוֹת, אֶלָּא בָּאוּ וְהוֹסִיפוּ עָלָיו שְׁתוּת, וְהֶעֱלוּהוּ לְשֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף, וּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל הַזֶּה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ, יִתְּנוּ תְּרוּמָה לַה'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('לקוטי שיחות' כרך ג, עמוד 529)

שְׁלוּשָׁה דְּבָרִים שָׁמַע מֹשֶׁה מִן הַקָּבָּ"ה וְהִרְתִּיעַ לַאֲחוֹרָיו... כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר־נַפְשׁוֹ, אָמַר מֹשֶׁה: מִי יוּכַל לִיתֵּן כֹּפֶר־נַפְשׁוֹ?... נָטַל הַקָּבָּ"ה כְּמִין מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד וְהֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה: זֶה יִתְּנוּ, כָּזֶה יִתְּנוּ (במדבר רבה פרשה יב)

לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁהֶחְלִיט לִלְמֹד אֶת מְלֶאכֶת הַצּוֹרְפוּת. הָלַךְ אֵצֶל צוֹרֵף, וְהָלָה לִמְּדוֹ אֶת כָּל הַמְּלָאכָה. אַךְ דָּבָר אֶחָד - הַמּוּבָן מֵאֵלָיו - לֹא אָמַר לוֹ: שֶׁיֵּשׁ לְהַצִּית תְּחִלָּה אֶת הָאֵשׁ מִתַּחַת לַכֶּסֶף אוֹ הַזָּהָב. הָלַךְ הַתַּלְמִיד וְעָשָׂה כְּפִי שֶׁלִּמַּד, אַךְ אֶת הָאֵשׁ לֹא הִצִּית... מּוּבָן שֶׁהַזָּהָב וְהַכֶּסֶף נוֹתְרוּ כְּפִי שֶׁהֵם.

לְפִיכָךְ הֵרָאָה הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ, לְלַמְּדֵנוּ: נְתִינַת מַטְבֵּעַ בִּלְבַד אֵינָהּ יְכוֹלָה לְשַׁמֵּשׁ כֹּפֶר־נֶפֶשׁ; אַךְ כְּשֶׁנּוֹתְנִים מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ, בְּחַיּוּת וְהִתְלַהֲבוּת הַבָּאוֹת מִ'עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ' שֶׁנִּמְשְׁלָה לְנֵר ("נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם"), אֲזַי בְּכֹחַ הַמַּטְבֵּעַ לְכַפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('לקוטי שיחות' כרך טז, עמוד 390)

הַדִּין בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל הוּא שֶׁ"כּוֹפִין אֶת מִי שֶׁלֹּא נָתַן, עַד שֶׁיִּתֵּן" (רמב"ם הִלְכוֹת שְׁקָלִים פֶּרֶק א הלכה ט). וְעַל זֶה תָּמַהּ מֹשֶׁה, כֵּיצַד נִתְּנָה כְּפוּיָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת כֹּפֶר־נֶפֶשׁ?

לָכֵן הֵרָאָהוּ הַקָּבָּ"ה מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ שֶׁמִּשְׁקָלָהּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. מִשְׁקָל - מַשְׁמָעוּתוֹ דָּבָר הַנִּמְשָׁךְ כְּלַפֵּי מַטָּה, וּכְדֵי לְהָרִימוֹ יֵשׁ צֹרֶךְ בְּמַאֲמָץ וַאֲפִילוּ בִּכְפִיָּה.

הוּא־הַדִּין בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נוֹתְנִים: גַּם כַּאֲשֶׁר 'כָּבֵד' לָהֶם הַדָּבָר לַעֲשׂוֹתוֹ, וְהֵם עוֹשִׂים זֹאת מִתּוֹךְ כְּפִיָּה, לְלֹא כָּל רָצוֹן וְחַיּוּת, גַּם נִתְּנָה שֶׁכָּזוֹ הִיא "מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ", מֵאַחַר שֶׁהִיא קְשׁוּרָה "תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד" - בְּעֶצֶם הַנְּשָׁמָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהָרַב אָמַר בְּמוֹרָה הַנְּבוֹכִים (ג׳, ח׳), אַל תַּחֲשֹׁב שֶׁנִּקְרָא לְשׁוֹנֵנוּ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ לְגַאֲוָתֵנוּ אוֹ לְטָעוּתֵנוּ, אֲבָל הוּא בְּדִין, כִּי זֶה הַלָּשׁוֹן קָדוֹשׁ, לֹא יִמָּצְאוּ בּוֹ שֵׁמוֹת לְאֵיבֵר הַבְּעִילָה בִּזְכָר אוֹ בִּנְקֵבָה, וְלֹא לִטְפָּה וְלִשָּׁתָן וְלִצּוֹאָה רַק בְּכִנּוּי. וְאַל יִטְעֶה אוֹתְךָ "שֵׁגֶל" (תְּהִלִּים מ"ה, י׳. נְחֶמְיָה ב׳, ו׳), כִּי הוּא שֵׁם אִשָּׁה הַמְּזֻמֶּנֶת לְמִשְׁכָּב, וְאָמַר, יִשְׁגָּלֶנָּה (דְּבָרִים כ"ח, ל׳), עַל פִּי מַה שֶּׁנִּכְתַּב עָלָיו, וּפֵרוּשׁוֹ, יִקַּח אִשָּׁה לְפִילֶגֶשׁ.

וְהִנֵּה אֵין צֹרֶךְ לְטַעַם הַזֶּה, כִּי הַדָּבָר בָּרוּר שֶׁהַלָּשׁוֹן קֹדֶשׁ קָדְשִׁים הוּא כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. וְהַטַּעַם שֶׁהִזְכִּיר עַל דַּעְתִּי אֵינֶנּוּ אֱמֶת, כִּי מַה שֶּׁיְּכַנּוּ יִשְׁגָּלֶנָּה, יִשְׁכָּבֶנָּה, יוֹרֶה כִּי מִשְׁגָּל שֵׁם עֶצֶם לַבְּעִילָה, וְכֵן יְכַנּוּ, לְאֱכֹל אֶת חוֹרֶיהָם (מִלָּכִים ב׳ י"ח, כ"ז), כִּי הוּא שֵׁם מְגֻנֶּה. וְאִם מִפְּנֵי טַעֲמוֹ שֶׁל הָרַב, הָיוּ קוֹרִים לוֹ "לָשׁוֹן נְקֵיָּה", כְּעִנְיָן שֶׁשָּׁנִינוּ: עַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הָעֶלְיוֹן אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ חֲכָמִים בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה (סַנְהֶדְרִין ח׳, א׳), וְאָמְרוּ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פ"ו, ד׳): כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל לָשׁוֹן נָקִי, וְכֵן בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים.

וּפֵרַשׁ הַכָּתוּב כִּי **הַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים גֵּרָה** שֶׁל כֶּסֶף, וְתִרְגֵּם אֹנְקְלוּס "מָעִין", כִּי **הַגֵּרָה** אֶצְלוֹ שֵׁם לַמַּטְבֵּעַ הַנִּקְרָא בָּאֲרַמִּית מָעָה, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף (שְׁמוֹאֵל־א׳ ב׳, ל"ו): לְמָעָה דִּכְסַף, וְכֵן אָמַר **בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ**: "סִלְעָא", כִּי כֵּן שֵׁם הַמַּטְבֵּעַ בָּאֲרַמִּית, וְשִׁעוּרוֹ יָדוּעַ נָמִי בַּתַּלְמוּד (קִדּוּשִׁין י"א.).

וְכָתַב רַשׁ"י (לְעֵיל כ"א, ל"ב.) **שֶׁהַשֶּׁקֶל** מִשְׁקָלוֹ אַרְבָּעָה זְהוּבִים, שֶׁהוּא חֲצִי אוּקִיָּה לַמִּשְׁקָל הַיָּשָׁר שֶׁל קְלוּנְיָא. מָצָא הָרַב מִפֹּרָשׁ בַּגְּמָרָא (ב"מ מ"ד: שְׁבוּעוֹת מ"ג.) שֶׁהַסֶּלַע אַרְבָּעָה דִּינָרִין, וְקִבֵּל בְּמִשְׁקַל הַדִּינָרִין שֶׁהוּא כְּמִשְׁקַל הַזְּהוּבִים. וְכֵן כָּתַב בְּפֵרוּשׁוֹ בַּגְּמָרָא בְּבָבָא קַמָּא (ל"ז: ד"ה כֶּסֶף צוּרִי.), הַדִּינָר מִשְׁקָלוֹ זְהוּב, וְכָךְ קוֹרִין בְּקוֹסְטַנְטִינָה הַזָּהוּב דִּינָר. וְכָל זֶה אֱמֶת הוּא, אֲבָל שֵׁעַר הָרַב בַּזְּהוּבִים הַנִּמְצָאִים בְּדוֹרוֹ וְגַם בְּדוֹרֵנוּ, וְהֵם כְּמִשְׁקַל חֲצִי הָאוּקִיָּא שֶׁהִזְכִּיר, וְאֵינֶנּוּ כֵּן, כִּי מַלְכֵי הַגּוֹיִם פִּחֲתוּ הַזְּהוּבִים, וּכְבָר מָצִינוּ בְּדִבְרֵי בַּעַל הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת (הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת, וְהִלְכוֹת קִדּוּשִׁין) וְהַגְּאוֹנִים הָרִאשׁוֹנִים כִּי הַדִּינָר הַנִּזְכָּר בְּכָל מָקוֹם בַּתַּלְמוּד הוּא דִּינָר שֶׁשִּׁדְּנָג, וְכֵן כָּתוּב בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (פֶּרֶק א׳, ו׳.) בְּהִלְכוֹת רַבֵּנוּ (הָרַי"ף), וְאָמַר שֶׁהוּא דִּינַר זָהָב שֶׁל עַרְבִּיִּים, וּלְפִי הַשִּׁעוּרִין הַנִּמְצָאִים בְּדִבְרֵיהֶם הַדִּינָרִין שֶׁבַּתַּלְמוּד גְּדוֹלִים מִן הַזְּהוּבִים הַנִּמְצָאִים הַיּוֹצְאִים בִּזְמַנֵּנוּ קָרוֹב לִשְׁלִישׁ, **וְהַשֶּׁקֶל** שְׁלֹשָׁה רְבִיעֵי אוּקִיָּא לַמִּשְׁקָל שֶׁל הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְהוּא הָאוּקִיָּא שֶׁהִזְכִּירָהּ הָרַב ז"ל.

וְדַע, כִּי שִׁקְלֵי הַתּוֹרָה הֵם הַסְּלָעִים הָאֵלּוּ שֶׁכָּל סֶלַע מֵהֶן אַרְבָּעָה דִּינָרִין, אֲבָל שֶׁקֶל הַמְּזֻכָּר בְּדִבְרֵי חֲכָמִים (שְׁבוּעוֹת ו׳, ז.), כְּגוֹן שֶׁשָּׁנִינוּ, שֶׁקֶל הִלְוִיתַנִי עָלָיו וְסֶלַע הָיָה שָׁוֶה, סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלָיו וְשֶׁקֶל הָיָה שָׁוֶה, הוּא ב׳ דִּינָרִין, חֲצִי הַסֶּלַע. וְטַעַם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהָעָם קוֹרִין שְׁקָלִים לַחֲצִי הַסְּלָעִים שֶׁהָיוּ שׁוֹקְלִים בְּכָל שָׁנָה, וְכֵן הָנְהַג בְּלִשּׁוֹן חֲכָמִים בַּמִּשְׁנָה, וְעַל כֵּן אוֹמֵר אָדָם לַחֲבֵרוֹ שֶׁקֶל הִלְוִיתַנִי, כְּלוֹמַר הַמִּשְׁקָל שֶׁיִּשְׂרָאֵל שׁוֹקְלִים. וְיִתְּכַן שֶׁעָשׂוּ בִּזְמַן בֵּית שֵׁנִי מַטְבֵּעַ כֶּסֶף שֶׁל ב׳ דִּינָרִים כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מְצוּי לְתַת לְגִזְבַּר הַהֶקְדֵּשׁ וְלֹא יִצְטָרְכוּ לְקַלְבּוֹן, וְקָרְאוּ לְזֶה הַמַּטְבֵּעַ שֶׁקֶל, וְהָיוּ קוֹרִין לַשֶּׁקֶל שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהוּא **שֶׁקֶל** שֶׁל תּוֹרָה "סֶלַע" כְּתַרְגּוּמוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הַטַּעַם מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ (בְּכוֹרוֹת ה׳.), מָנֶה שֶׁל קֹדֶשׁ כְּפוּל הָיָה, וְכֵן כָּל הַמַּטְבְּעוֹת. וְאֵינוֹ נָכוֹן, כִּי שִׁקְלֵי עֵבֶר וְאוֹנֵס וּמְפַתֶּה אֵינָם שֶׁל **קֹדֶשׁ.** תורה יד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת ויקהל ה'תשנ"ב)

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נִמְצָא בִּפְנֵי־עַצְמוֹ, הֲרֵי הוּא רַק מַחֲצִית, וּבִכְדֵי לִהְיוֹת "שֶׁקֶל הַקּוֹדֶשׁ" - עָלָיו לְהִתְאַחֵד עִם יְהוּדִי שֵׁנִי, וְעַד לְהִתְאַחֵד עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ קִיּוּם הַמִּצְוָה דְ"וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", שֶׁפֵּרוּשׁ "רֵעֲךָ" הוּא לֹא רַק יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא קָרוֹב אֵלָיו, אֶלָּא אֲפִילוּ יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּקִצְוֵי תֵּבֵל. וְהַסִּבָּה לְזֶה הִיא כְּמוֹ שֶׁכּוֹתֵב אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן בַּתַּנְיָא, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא "חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ", וַהֲרֵי "הָעֶצֶם כְּשֶׁאַתָּה תּוֹפֵס בְּמִקְצָתוֹ, אַתָּה תּוֹפֵס בְּכֻלּוֹ" - וְאִם־כֵּן הֲרֵי כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם מְציאוּת אַחַת. וַאֲפִילוּ בְּמִקְרֶה שֶׁיֵּשׁ לִשְׁלוֹל אֵצֶל חֲבֵרוֹ עִנְיָן בִּלְתִּי־רָצוּי - הֲרֵי הַצּוּרָה הֲכִי יְעִילָה לִפְעֹל זֹאת הִיא עַל־יְדֵי שֶׁמַּשְׁפִּיעַ עָלָיו בְּדַרְכֵי נֹעַם וּבְדַרְכֵי שָׁלוֹם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך טז עמ' 390 ואילך – 'מתוך לקראת שבת')

שְׁנֵי גְּדָרִים בְּכַפָּרַת עֲוֹנוֹת – זֶה ו יִתְּנוּ

הֶרְאָה לוֹ כְּמִין מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ . . וְאָמַר לוֹ כָּזֶה יִתְּנוּ

(ל, יג. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ בֵּאוּר, מַה רָמַז הַקָּבָּ"ה בְּזֶה שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַמַּטְבֵּעַ בִּדְמוּת אֵשׁ דַּוְקָא?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל הֲרֵי בָּאָה לִהְיוֹת 'כּוֹפֶר נַפְשׁוֹ" לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְהִנֵּה בְּטָהֲרַת חֵפֶץ מִטְּמְאָתוֹ מָצִינוּ ב' גְּדָרִים. א. טְבִילָה בַּמַּיִם, שֶׁהַמַּיִם רַק מְטַהֲרִים אֶת הַנִּטְבָּל מִטְּמְאָתוֹ. ב. טְבִילַת כְּלִי בְּאֵשׁ, שֶׁהָאֵשׁ לֹא רַק מְסִירָה טְמְאַת הַכְּלִי אֶלָּא מְשַׁנָּה אֶת הַכְּלִי לִמְציאוּת חֲדָשָׁה.

וּכְמוֹ כֵן בְּכַפָּרָה עַל חֵטְא, יֶשְׁנָם שְׁנֵי גְּדָרִים אֵלּוּ. א. כַּפָּרָה עַל יְדֵי קָרְבָּנוֹת 'לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם'. שֶׁמְּסִירָה טָמְאַת הַחֵטְא מֵעַל הָאָדָם. ב. 'כּוֹפֶר נַפְשׁוֹ' שֶׁלֹּא רַק שֶׁהוּסַר הַחֵטְא אֶלָּא הַנֶּפֶשׁ מִשְׁתַּנִּית.

וְלָכֵן הֶרְאָהוּ מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ, לְרַמֵּז שֶׁכְּדֵי לְכַפֵּר עַל חֵטְא הָעֵגֶל, זְקוּקִים לְכַפָּרָה שֶׁתְּשַׁנֶּה אֶת מְציאוּת הַנֶּפֶשׁ, וְזֶה פָּעֲלוּ עַל יְדֵי מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל.

(יד) כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִּים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה:

יד כֹּל דְּעָבַר עַל מִנְיָנְיָא מִבַּר עֶסְרִין שְׁנִין וּלְעֵלָא יִתֵּן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה** • לִמֶּדְךָ כָּאן שֶׁאֵין פָּחוּת מִבֶּן עֶשְׂרִים יוֹצֵא לַצָּבָא וְנִמְנֶה בִּכְלַל אֲנָשִׁים.

(טו) הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם:

טו דְּעַתִּיר לָא יַסְגִּי וּדְמִסְכֵּן לָא יַזְעֵר מִפַּלְגוּת סְלְעָא לְמִתַּן יָת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן:

רש"י◄ **לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם** • שֶׁלֹּא תִּנָּגְפוּ עַל־יְדֵי מִנְיָן. דָּבָר אַחֵר: "לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם", לְפִי שֶׁרָמַז לָהֶם כָּאן שָׁלֹשׁ תְּרוּמוֹת, שֶׁנִּכְתַּב כָּאן תְּרוּמַת ה', שָׁלֹשׁ פְּעָמִים: אַחַת, תְּרוּמַת אֲדָנִים, שֶׁמְּנָאָן כְּשֶׁהִתְחִילוּ בִּנְדֶבֶת הַמִּשְׁכָּן, וְנָתְנוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל וְעָלָה לִמְאַת הַכֶּסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר (לקמן לח): "וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר", וּמֵהֶם נַעֲשׂוּ הָאֲדָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף וגו'". וְהַשֵּׁנִית אַף הִיא עַל־יְדֵי מִנְיָן, שֶׁמְּנָאָן מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הוּא הַמִּנְיָן הָאָמוּר בִּתְחִלַּת חֲמֵשׁ הַפְּקוּדִים (במדבר א): "בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית", וְנָתְנוּ כָּל אֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְהֵן לִקְנוֹת מֵהֶן קָרְבְּנוֹת צִבּוּר שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה, וְהֵשִׁיבוּ בָּהֶם עֲנִיִּים וַעֲשִׁירִים, וְעַל אוֹתָהּ תְּרוּמָה נֶאֱמַר: "לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם", שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת לְכַפָּרָה הֵם בָּאִים. וְהַשְּׁלִישִׁית, הִיא תְּרוּמַת הַמִּשְׁכָּן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לקמן לח): "כָּל מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת" וְלֹא הָיְתָה יַד כֹּלֶם שָׁוָה בָּהּ, אֶלָּא אִישׁ אִישׁ מַה שֶּׁנְּדָבוֹ לִבּוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טו) וְטַעַם **הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט,** שֶׁיָּבִיאוּ הַשְּׁקָלִים בַּהַשְׁוָיָה הַנִּזְכֶּרֶת. וְהַנִּרְאֶה מִן הַכָּתוּב הַזֶּה שֶׁאִם הֵבִיא הַדַּל בְּשִׁקְלוֹ פָּחוֹת **מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל,** שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹאו הַזֶּה, שֶׁהַכָּתוּב הַזֶּה מְנִיעָה. שֶׁאִם נֹאמַר **בְּהֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה** שֶׁיִּהְיֶה שְׁלִילוּת, לוֹמַר שֶׁבְּכָךְ דַּי לוֹ, לֹא נוּכַל לְפָרֵשׁ כֵּן בִּ**וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט.** וְאִם כֵּן שְׁתֵּיהֶן מְנִיעוֹת, אִם **שָׁקָל** הֶעָשִׁיר הַיְחִידִי יוֹתֵר, **וְשָׁקָל** הַדַּל פָּחוֹת, עָבַר בְּלֹאו, וְשָׁמָּא מַה שֶּׁהָיוּ תּוֹרְמִין בַּקָּפוֹת עַל הָאָבוּד וְעַל הֶעָתִיד לִגְבוֹת (כתובות ק"ח.) יְתַקֵּן לָהֶם זֶה, כִּי **הַדַּל** הַמַּמְעִיט בַּמּוֹתָר עָתִיד לִגְבוֹת הוּא, וּמִן **הֶעָשִׁיר** הַמַּרְבֶּה לֹא יִתְרְמוּ הַגַּבָּאִין בְּיִתְרוֹן, וְלֹא יְהוּ מְזַכִּין בְּמוֹתְרוֹת. וְרָאִיתִי לְבַעַל הַלָּכוֹת וּלְכָל הַמּוֹנִים הַמִּצְוֹת שֶׁלֹּא הִזְכִּירוּ הַלָּאו הַזֶּה. תורה טז

(טז) וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ

רש"י◄ **וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד •** לָמַדְתָּ, שֶׁנִּצְטַוּוּ לִמְנוֹתָם בִּתְחִלַּת נְדָבַת הַמִּשְׁכָּן אַחַר מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס בָּהֶם מַגֵּפָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לקמן לב): "וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם", מָשָׁל לְצֹאן הַחֲבִיבָה עַל בְּעָלֶיהָ, שֶׁנָּפַל בָּהּ דֶּבֶר, וּמִשֶּׁפָּסַק, אָמַר לוֹ לְרוֹעֶה: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, מְנֵה אֶת צֹאנִי, וְדַע כַּמָּה נוֹתְרוּ בָהֶם, לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא חֲבִיבָה עָלָיו. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהַמִּנְיָן הַזֶּה הוּא הָאָמוּר בְּחֵמֵשׁ הַפְּקוּדִים, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ (במדבר א): "בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי", וְהַמִּשְׁכָּן הוּקַם בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (לקמן מ): "בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים וְגוֹ'", וּמֵהַמִּנְיָן הַזֶּה נַעֲשׂוּ הָאֲדָנִים, מִשְּׁקָלִים שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (לקמן לח): "וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף לָצֶקֶת וְגוֹ'", הָא לָמַדְתָּ, שֶׁשְּׁתַּיִם הָיוּ: אַחַת בִּתְחִלַּת נְדָבָתָן אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה, וְאַחַת בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה בְּאִיָּר, מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן. וְאִם תֹּאמַר: וְכִי אֶפְשָׁר שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם הָיוּ יִשְׂרָאֵל שָׁוִים שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, שֶׁהֲרֵי בְּכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה נֶאֱמַר כֵּן, וּבְחֵמֵשׁ הַפְּקוּדִים אַף בּוֹ נֶאֱמַר כֵּן (במדבר א): "וַיִּהְיוּ כָּל הַפְּקוּדִים שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים". וַהֲלֹא בִּשְׁתֵּי שָׁנִים הָיוּ, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיוּ בִּשְׁעַת מִנְיָן הָרִאשׁוֹן בְּנֵי י"ט שָׁנָה שֶׁלֹּא נִמְנוּ, וּבַשְּׁנִיָּה נַעֲשׂוּ בְּנֵי עֶשְׂרִים? תְּשׁוּבָה לַדָּבָר, אֵצֶל שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים - בְּשָׁנָה אַחַת נִמְנוּ, אֲבָל לְמִנְיָן יְצִיאַת מִצְרַיִם - הָיוּ שְׁתֵּי שָׁנִים, לְפִי שֶׁלִּיצִיאַת מִצְרַיִם מוֹנִין מִנִּיסָן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת 'רֹאשׁ הַשָּׁנָה', וְנִבְנָה הַמִּשְׁכָּן בָּרִאשׁוֹנָה, וְהוּקַם בַּשְּׁנִיָּה, שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה שָׁנָה בְּאֶחָד בְּנִיסָן. אֲבָל שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים מְנוּיִין לְמִנְיַן שְׁנוֹת עוֹלָם הַמַּתְחִילִין מִתִּשְׁרֵי, נִמְצְאוּ שְׁנֵי הַמִּנְיָנִים בְּשָׁנָה אַחַת, הַמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן הָיָה בְּתִשְׁרֵי, לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁנִּתְרַצָּה הַמָּקוֹם לְיִשְׂרָאֵל לִסְלֹחַ לָהֶם, וְנִצְטַוּוּ עַל הַמִּשְׁכָּן, וְהַשֵּׁנִי בְּאֶחָד בְּאִיָּר. **עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד •** הֵן אֲדָנִים שֶׁנַּעֲשׂוּ בּוֹ.

טז וְתִסַּב יָת כְּסַף כִּפּוּרַיָּא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתֵּן יָתֵהּ עַל פָּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וִיהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְדָכְרָנָא קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת שבת פרשת פקודי, פרשת שקלים, מברכים החודש וערב ראש־חודש אדר־שני, ה'תשכ"ז)

מִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי נִתִּינַת "מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל" דַּוְקָא, וּבְאֹפֶן שֶׁ"הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט" - הֲרֵי זֶה תַּכְלִית הַמִּדִּידָה וְהַהַגְבָּלָה.

"לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם" - שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַמִּדִּידָה וְהַהַגְבָּלָה שֶׁבִּכְלָלוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים (עַל־דֶּרֶךְ הָעִנְיָן דְּ"תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ", לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַ'מִּסִּירַת נֶפֶשׁ'), וְכָיָדוּעַ בְּפֵרוּשׁ לְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז"ל "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים", שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה - הַמַּעֲשִׂים הֵם טוֹבִים וּמְאִירִים. הַיְנוּ, שֶׁגַּם בְּמַעֲשִׂים שֶׁהֵם בְּמִדִּידָה וּבְהַגְבָּלָה, נִמְשָׁךְ הָעֵילּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְבָּלָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ' 327)

מָשָׁל לְצֹאן . . שֶׁנָּפַל בָּהּ דֶּבֶר (רש"י ל, טז) וְאִלּוּ בְּתַנְחוּמָא מוּבָא מָשָׁל לְצֹאן שֶׁ"נִכְנְסוּ **זְאֵבִים** וּבְקָעוּם". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בִּשְׁעַת חֵטְא הָעֵגֶל הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן, בָּהָר, וּמוּבָן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ כָּל קֶשֶׁר לְתוֹצְאוֹת הַחֵטְא, הַמַּגֵּפָה. לָכֵן נָקַט מַכַּת דֶּבֶר, שֶׁכֵּן הָרוֹעֶה אֵינוֹ אָשֵׁם בְּכָךְ (כִּי אֵין בְּיָדוֹ לִשְׁמֹר אֶת צֹאנוֹ מִמַּגֵּפָה); מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמִקְרֶה שֶׁל הִתְנַפְּלוּת זְאֵבִים, גַּם הָרוֹעֶה אָשֵׁם (שֶׁהֲרֵי תַּפְקִידוֹ לִשְׁמֹר עַל הַצֹּאן מִפְּנֵיהֶם).

(יז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(יח) וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם:

רש"י◄ **כִּיּוֹר •** כְּמִין דּוּד גְּדוֹלָה, וְלָהּ דַּדִּים הַמְּרִיקִים בְּפִיהֶם מַיִם. **וְכַנּוֹ •** כְּתַרְגּוּמוֹ: "וּבְסִיסֵהּ", מוֹשַׁב מְתֻקָּן לְכִיּוֹר. **לְרָחְצָה •** מוּסָב עַל הַכִּיּוֹר. **וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ •** מִזְבַּח הָעֹלָה, שֶׁכָּתוּב בּוֹ שֶׁהוּא לִפְנֵי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד, וְהָיָה הַכִּיּוֹר מָשׁוּךְ קִמְעָא וְעוֹמֵד כְּנֶגֶד אֲוִיר שֶׁבֵּין הַמִּזְבֵּחַ וְהַמִּשְׁכָּן, וְאֵינוֹ מַפְסִיק כְּלָל בֵּינְתַיִם, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (לקמן מ): "וְאֶת מִזְבַּח הָעוֹלָה שָׂם פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד", כְּלוֹמַר מִזְבֵּחַ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֵין כִּיּוֹר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד, הָא כֵּיצַד? מָשׁוּךְ קִמְעָא כְּלַפֵּי הַדָּרוֹם, כָּךְ שְׁנוּיָה בִּ'זְבָחִים'.

יח וְתַעְבֵּד כִּיּוֹרָא דִּנְחָשָׁא וּבְסִיסֵהּ נְחָשָׁא לְקִדּוּשׁ וְתִתֵּן יָתֵהּ בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וְתִתֵּן תַּמָּן מַיָּא:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ ויקהל, פרשת שקלים, מבה"ח אד"ש, תשי"ט)

עִנְיַן הַכִּיּוֹר יוּבָן מֵהַדְּבָרִים שֶׁמֵּהֶם נַעֲשָׂה הַכִּיּוֹר (כִּי עִנְיַן הַכִּיּוֹר מִתְּבַטֵּא (דִּרִיקְט זִיךְ אוֹיִס) גַּם בַּדְּבָרִים שֶׁמֵּהֶם נַעֲשָׂה), כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר גוֹ' נְחוֹשֶׁת בְּמַרְאוֹת הַצֹּבְאוֹת גוֹ', וְכַמְּבוֹאָר בְּ'תּוֹרָה אוֹר' (וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת) מַה שֶּׁכָּתוּב 'מַרְאוֹת' לְשׁוֹן רַבִּים, כִּי יֵשׁ ב' מַרְאוֹת, אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה וְאַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה.

(יט) **וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם:**

יט **וִיקַדְּשׁוּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי מִנֵּהּ יָת יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן:**

רש"י ◄ **אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם •** בְּבַת אַחַת הָיָה מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְכָךְ שָׁנִינוּ בְּ'זְבָחִים': כֵּיצַד קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם? מַנִּיחַ יָדוֹ הַיְמָנִית עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְיָדוֹ הַשְּׂמֹאלִית עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ הַשְּׂמֹאלִית, וּמְקַדֵּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' כרך לא, עמוד 184 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

מַדּוּעַ בִּזְמַנֵּנוּ רוֹחֲצִים גַּם אֶת הַפָּנִים?

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מוּבָא הַצִּוּוּי עַל עֲשִׂיַּת הַכִּיּוֹר "וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר גוֹ' וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם" (ל, יח־יט). וּמְצִינוּ בָּ'רִאשׁוֹנִים' (ראה שאלות־ותשובות הרשב"א חלק א סימן קצ"א, ועוד) שֶׁקִּשְׁרוּ אֶת קִדּוּשׁ הַכֹּהֲנִים יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם לִפְנֵי הָעֲבוֹדָה עִם הַחִיּוּב לִרְחֹץ גּוּפוֹ לִפְנֵי הַתְּפִלָּה.

וְהִנֵּה כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הלכות תפילה פרק ד הלכה ג) "שַׁחֲרִית רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל". וְיֵשׁ לְעַיֵּן לִשִׁיטָתוֹ, מַה טַּעַם שֶׁבִּרְחִיצַת הַכֹּהֲנִים נִצְטַוּוּ לִרְחֹץ "אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם" בִּלְבַד, וְלִפְנֵי הַתְּפִלָּה יֵשׁ לִרְחֹץ גַּם אֶת הַפָּנִים.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ:

הַחִילּוּק בֵּין הַפָּנִים לְהַיָּדַיִם וְרַגְלַיִם הוּא, שֶׁבַּיָּדַיִם וְרַגְלַיִם שׁוֹכֵן כֹּחַ הָעֲשִׂיָּה שֶׁל הָאָדָם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַפָּנִים הֵם מְקוֹם מִשְׁכַּן הַכֹּחוֹת הַנַּעֲלִים שֶׁבּוֹ, כֹּחַ הַשֵּׂכֶל, חוּשׁ הָרְאִיָּה וְהַשְּׁמִיעָה וְהַדִּבּוּר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ הַחִלּוּק בֵּין קִדּוּשׁ הַכֹּהֲנִים לְהָרְחִיצָה לִפְנֵי הַתְּפִלָּה. דְּבִזְמַן הַבַּיִת הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַצָּב נַעֲלֶה, וְכֹחוֹתֵיהֶם הַנַּעֲלִים - שֹׂכְלָם וּמִדּוֹתֵיהֶם הָיוּ תָּמִיד בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ, וְלֹא הָיוּ צְרִיכִים לְקַדֵּשׁ וּלְטַהֵר אֶת הַ"פָּנִים" כִּי כּוֹחוֹת אֵלּוּ הָיוּ טְהוֹרִים מִמֵּילָא. וְרַק יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם שֶׁבָּהֶם הִתְעַסְּקוּ בְּעוּבְדִּין דְּחוֹל וּבַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, הָיוּ נִצְרָכִים לְקִדּוּשׁ וְטָהֲרָה.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּזְמַנֵּנוּ, יֶשְׁנָם מַצָּבִים בָּהֶם הָאָדָם מַשְׁקִיעַ גַּם אֶת שִׂכְלוֹ וְלִבּוֹ בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְלָכֵן לִפְנֵי הַתְּפִלָּה עַל הָאָדָם לְטַהֵר לְנַקּוֹת וּלְקַדֵּשׁ גַּם אֶת "פָּנָיו" כַּהֲכָנָה לַתְּפִלָּה, לְמַעַן יוּכַל לַעֲמֹד לִפְנֵי קוֹנוֹ בִּקְדוּשָׁה וּבְטָהֲרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ ויקהל, פרשת שקלים, מבה"ח אד"ש, תשי"ט)

"יְדֵיהֶם" הֵן הַמִּדּוֹת, "וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם" הוּא עִנְיָן בֵּירוּר הַמִּדּוֹת, "וְרַגְלֵיהֶם" הֵם הַלְּבוּשִׁים דְּמַחְשָׁבָה דִּיבּוּר וּמַעֲשֶׂה, "וְרָחֲצוּ אֶת רַגְלֵיהֶם" הוּא עִנְיָן הֶסְרַת הַלְּבוּשִׁים הָרָעִים, כַּיָּדוּעַ בְּעִנְיָן "הֶעֱלוּ אָבָק בְּרַגְלֵיהֶם", שֶׁרֶגֶל הוּא מַלְכוּת דְּקְלִיפָּה, וְהוּא עִנְיָן מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה דְּלְעוּמַת־זֶה. וּרְחִיצָה זוֹ הִיא מִמֵּי הַחָכְמָה שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה בַּכִּיּוֹר שֶׁנַּעֲשָׂה מִמַּרְאוֹת הַצֹּבְאוֹת, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם לְבוּשֵׁי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת וּבֵירוּר הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית צְרִיכִים רְחִיצָה בְּמֵי הַחָכְמָה כוּ'.

(כ) **בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה:**

כ **בְּמֵילַהוֹן לְמִשְׁכַּן זִמְנָא יִקְדְּשׁוּן מַיָּא וְלָא יְמוּתוּן אוֹ בְּמִקְרָבְהוֹן לְמַדְבְּחָא לְשַׁמָּשָׁא לְאַסָּקָא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ:**

רש"י ◄ **בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד •** (תורת כהנים, פרשת שמיני, זבחים יט): לְהַקְטִיר שַׁחֲרִית וּבֵין הָעַרְבַּיִם קְטֹרֶת, אוֹ לְהַזּוֹת מִדַּם פַּר כֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים. **וְלֹא יָמֻתוּ •** הָא אִם לֹא יִרְחֲצוּ, יָמוּתוּ. שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹת, וּמִכְּלַל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן. **אֶל־הַמִּזְבֵּחַ •** הַחִיצוֹן, שֶׁאֵין כָּאן בִּיאַת אֹהֶל מוֹעֵד, אֶלָּא בֶּחָצֵר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יט־כא) וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו וְגוֹ'. הָרְחִיצָה הַזּוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁלְּמִעְלָה, כִּי כָּל הַקָּרֵב לְשֻׁלְחָן הַמֶּלֶךְ וּבְיֵין מִשְׁתָּיו רוֹחֵץ יָדָיו בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת (סִפָּה כ"ו). וְהוֹסִיף כָּאן (פִּסּוּק כ"א) "לִרְחֹץ הָרַגְלַיִם" בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתִים יְחֲפִים וְיֵשׁ בִּבְנֵי אָדָם שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלֵיהֶם זֶהֱמָא וְכִעוּר. **וְעַל** דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, בַּעֲבוּר הֱיוֹת רֹאשׁ הָאָדָם וְסוֹפוֹ הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם, כִּי הַיָּדַיִם לְמַעְלָה מִכָּל גּוּפוֹ בְּהַגְבִּיהוֹ אוֹתָן, וְהָרַגְלַיִם לְמַטָּה, וְהֵם בְּצוּרַת הָאָדָם רֶמֶז לְעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת שֶׁיִּהְיֶה כָּל גּוּפוֹ בֵּינֵיהֶם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסֵפֶר יְצִירָה (פֶּרֶק

(כא) **וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם: פ**

כא וִיקַדְּשׁוּן יְדֵיהוֹן וְרַגְלֵיהוֹן וְלָא יְמוּתוּן וּתְהֵי לְהוֹן קְיָם עָלָם לֵה וְלִבְנוֹהִי לְדָרֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְלֹא יָמֻתוּ** • לְחַיֵּב מִיתָה עַל הַמְשַׁמֵּשׁ בַּמִּזְבֵּחַ וְאֵינוֹ רָחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, שֶׁמִּמִּיתָה הָרִאשׁוֹנָה לֹא שָׁמַעְנוּ אֶלָּא עַל הַנִּכְנָס לַהֵיכָל.

(כב) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

כב וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(כג) **וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְמָן־בֶּשֶׂם חֲצִי־תוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וּקְנֵה־בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם:**

כג וְאַתְּ סַב לָךְ בּוּסְמִין רֵישָׁא מֵירָא דַכְיָא מַתְקַל חֲמֵשׁ מְאָה וְקִנְמָן בֹּשֶׂם פַּלְגּוּתֵהּ מַתְקַל מָאתָן וְחַמְשִׁין וּקְנֵה בּוּסְמָא מַתְקַל מָאתָן וְחַמְשִׁין:

רש"י◄ **בְּשָׂמִים רֹאשׁ** • חֲשׁוּבִים. **וְקִנְמָן־בֶּשֶׂם** • לְפִי שֶׁהַקִּנְמוֹן קְלִפַּת עֵץ הוּא, יֵשׁ שֶׁהוּא טוֹב וְיֵשׁ בּוֹ רֵיחַ טוֹב וְטַעַם, וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּעֵץ, לְכָךְ הֵצְרַךְ לוֹמַר "קִנְמָן־בֶּשֶׂם", מִן הַטּוֹב. **מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם** • מַחֲצִית הֲבָאָתוֹ תְּהֵא חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם, נִמְצָא כֻּלּוֹ חֲמֵשׁ מֵאוֹת, כְּמוֹ שִׁעוּר מָר־דְּרוֹר. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בּוֹ חֲצָאִין? גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא לַהֲבִיאוֹ לַחֲצָאִין, לְהַרְבּוֹת בּוֹ שְׁתֵּי הַכְרָעוֹת, שֶׁאֵין שׁוֹקְלִין עַיִן בְּעַיִן, וְכָךְ שְׁנוּיָה בִּ'כְרִיתוֹת' (דף ה). **וּקְנֵה־בֹשֶׂם** • קָנֶה שֶׁל בֹּשֶׂם, לְפִי שֶׁיֵּשׁ קָנִים שֶׁאֵינָן שֶׁל בֹּשֶׂם, הֵצְרַךְ לוֹמַר "בֹּשֶׂם". **חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם** • סַךְ מִשְׁקַל כֻּלּוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ו'), כָּרַת לוֹ בְּרִית בֵּין עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹת יָדָיו וּבֵין עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו בְּמִלַּת הַלָּשׁוֹן וּבְמִלַּת הַמָּעוֹר, לְפִיכָךְ נִצְטַוּוּ מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן "לִרְחֹץ הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם". וְהָרְחִיצָה הַזֹּאת לִקְדֻשָּׁה תִּרְגֵּם אוֹתָהּ אָנְקְלוּס, וּמִן הָעִנְיָן הַזֶּה תִּקְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ נְטִילַת יָדַיִם לַתְּפִלָּה, שֶׁיִּתְכַּוֵּן לָזֶה, כְּטַעַם נְשִׁיאוּת כַּפַּיִם. וְהָרְחִיצָה הִיא הַמִּצְוָה, אֲבָל **הַכִּיּוֹר** צִוָּה בּוֹ לְהַזְמָנָה וְאֵינֶנּוּ מְעַכֵּב (זְבָחִים כ"א) וְלֹא מִצְוָה, כִּי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים כֹּהֵן גָּדוֹל מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִקִּיתוֹן שֶׁל זָהָב שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין לְכִבּוּדוֹ (יוֹמָא מ"ג), אֲבָל לָמַדְנוּ מִן **הַכִּיּוֹר** כִּי צְרִיכָה כְּלִי. תורה כב

(כג) מָר דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת. הִסְכִּימוּ הַמְפָרְשִׁים (הַרְסַ"ג), וְהָרַב רַבִּי מֹשֶׁה (בְּהִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ א', ב') מִכְּלָלָם, כִּי **הַמּוֹר** הוּא הַנִּקְרָא "מוּסָק". וְר"א הֵשִׁיב כִּי אֵינֶנּוּ **בֹּשֶׂם** אַף עַל פִּי שֶׁרֵיחוֹ טוֹב. וְאוּלַי בַּעֲבוּר זֶה הִפְרִידוֹ הַכָּתוּב מִן **הַבְּשָׂמִים.** וְהוּא הִקְשָׁה, כִּי כְּתִיב, אָרִיתִי מוֹרִי (שִׁיר הַשִּׁירִים ה', א'), שֶׁהוּא דָּבָר מְלֻקָּט, וְאוֹמְרִים הַמְבִיאִים אוֹתוֹ כִּי הוּא נַעֲשָׂה בִּגְרוֹן הַצְּבִי. וְעוֹד מִן הַכָּתוּב, וְיָדֵי נָטְפוּ מוֹר (שָׁם ה', ה'). וְאוּלַי כֵּן הוּא בִּהְיוֹתוֹ לַח.

וְיִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר "אָרִיתִי מוֹרִי" בַּעֲבוּר כִּי הוּא דָּם נִצְרָר בְּבֶטֶן הַחַיָּה הַדּוֹמָה לִצְבִי הִיְדוּעָה בְּאֶרֶץ הוֹדוּ, וּבְלֶכְתָּהּ בֵּין הַשִּׂיחִים בִּימֵי הַחֹם הַגָּדוֹל מְגָרֶדֶת בַּנֶּפֶת הַהוּא, וְהַדָּם יוֹצֵא צְרוֹר וְלוֹקְטִים אוֹתוֹ מִן הָאָחוּ. וְאָמַר, וְיָדֵי נָטְפוּ מוֹר, כִּי הַכָּתוּב יְדַמֶּה רֵיחוֹ כְּאִלּוּ יָדָיו תִּטֹּפְנָה מֵרֵיחַ הַהוּא נִטְפֵי מַיִם. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ (הָרַאב"ד בְּהִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ א', ב') אֵיךְ יִכָּנֵס **בַּקְּטֹרֶת וּבְשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ** דַּם חַיָּה טְמֵאָה. גַּם זוֹ אֵינָהּ קָשְׁיָא, כִּי הַלַּחוּת הַהוּא הַנֶּאֱסָף בָּהּ מְרֹב הַדָּם וְיָזוּב מִמֶּנָּה בְּחַיֶּיהָ אֵין בּוֹ לֹא טֻמְאָה וְלֹא מְאוּס.

וּפֵרְשׁוּ (רַאב"ע בְּפֵרוּשׁ הַקָּצָר) **דְּרוֹר** מִלְּשׁוֹן, וּקְרָאתֶם דְּרוֹר (וַיִּקְרָא כ"ה, י'), שֶׁיִּהְיֶה "חָפְשִׁי" מִן הַזִּיּוּף וְהַתַּעֲרֹבֶת. וְאוּלַי נֹאמַר שֶׁהִצְרִיךְ הַכָּתוּב לִהְיוֹתוֹ "חָפְשִׁי", לוֹמַר שֶׁיִּקַּח מִן הַצְּבִי הַהוּא בִּהְיוֹתוֹ חָפְשִׁי מִתְּהַלֵּךְ בֵּין עֲרָגוֹת הַבְּשָׂמִים וּמִתְעַנֵּג כִּרְצוֹנוֹ, כִּי כַּאֲשֶׁר יִלְכֹּד וְיֵעָמֹד בְּרִשּׁוּת אָדָם לֹא יַעֲשֶׂה מוֹר כִּי אִם מְעַט וְאֵינֶנּוּ מְבֻשָּׂם. וְזֶה דָּבָר בָּרוּר.

וְעַם כָּל זֶה הַנִּרְאֶה אֵלַי מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאֵין **הַמּוֹר** "מוּסָ"ק", שֶׁהֵם אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ חָזִית (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה ד', כ"ט), **מוֹר,** "אִינְמְרָנוּ"ן", וְהַמּוּסָק אַף בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים כָּךְ שְׁמוֹ מוּסָק, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בִּבְרָכוֹת (מ"ג), חוּץ מִמּוּסָק מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִין חַיָּה, וְכֵן שָׁם בַּיְרוּשַׁלְמִי (ו', ו'), בַּר מִמּוּסָקִים, וְכָתַב בַּעַל הָעֲרוּךְ (בְּעֶרֶךְ מִסָּק) כִּי גַּם כֵּן שְׁמוֹ בִּלְשׁוֹן יָוָן. וְעוֹד אָמַר בְּמִדְרַשׁ חָזִית (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה א', נ"ח), צְרוֹר הַמּוֹר דּוֹדִי לִי, זֶה אַבְרָהָם, מַה **הַמּוֹר** הַזֶּה רֹאשׁ לְכָל מִינֵי בְּשָׂמִים, כָּךְ אַבְרָהָם רֹאשׁ לְכָל הַצַּדִּיקִים, מַה **הַמּוֹר** הַזֶּה אֵין מֵפִיחַ אֶלָּא בָּאוּר, כָּךְ אַבְרָהָם לֹא נוֹדְעוּ מַעֲשָׂיו עַד שֶׁהֻשְׁלַךְ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, וּמַה **הַמּוֹר** הַזֶּה כָּל מִי שֶׁלּוֹקְטוֹ יָדָיו מִתְמָרְמְרוֹת, כָּךְ אַבְרָהָם מְמָרֵר עַצְמוֹ וּמְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּיִסּוּרִין. וְהַנִּפּוּ "הַמּוּסָק" רֵיחוֹ מֵפִיחַ בְּלֹא אוּר, וְעוֹד שָׁנִינוּ (מַסֶּכֶת אוֹת ט', ה'), אֵלּוּ חוֹצְצִין בַּכֵּלִים הַזָּפָת **וְהַמּוֹר** וְכוּ', עַל הַמִּרְדַּעַת, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר עַד כְּאַסַּר הָאִיטַלְקִי. וְקָתָנֵי (בְּמִשְׁנָה ט'), זֶה הַכְּלָל כָּל הַמַּקְפִּיד עָלָיו חוֹצֵץ וְשֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו אֵינוֹ חוֹצֵץ. וְאֵין הַמּוּסָק דָּבָר נִדְבָּק כְּזָפָת שֶׁיָּחֹץ, וְאִם שֶׁמָּא מְתַקְּנִין אוֹתוֹ בְּעִנְיָן שֶׁיִּדְבַּק בַּכֵּלִים, אֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו שֶׁיָּחֹץ אֲפִלּוּ עַל הַמִּרְדַּעַת. וְתִרְגּוּם מוֹר

(כד) וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הִין:

כד וּקְצִיעָתָא מַתְקַל חֲמֵשׁ מְאָה בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא וּמְשַׁח זֵיתָא מְלֵא הִינָא:

רש"י◄ **וְקִדָּה • שֵׁם שֹׁרֶשׁ עֵשֶׂב, וּבְלְשׁוֹן חֲכָמִים: קְצִיעָה. הִין •** י"ב לוֹגִין. וְנֶחְלְקוּ בּוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בּוֹ שָׁלְקוּ אֶת הָעִקָּרִין. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: וַהֲלֹא לָסוּף אֶת הָעִקָּרִין אֵינוֹ סִפֵּק? אֶלָּא שֶׁרָאוּם בְּמַיִם שֶׁלֹּא יִבְלְעוּ אֶת הַשֶּׁמֶן, וְאַחַר־כָּךְ הֵצִיף עֲלֵיהֶם הַשֶּׁמֶן עַד שֶׁקָּלַט הָרִיחַ, וְקִפְּחוּ לַשֶּׁמֶן מֵעַל הָעִקָּרִין.

(כה) וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה:

כה וְתַעְבֵּד יָתֵהּ מְשַׁח רְבוּת קוּדְשָׁא בֹּסֶם מְבַסָּם עוֹבַד בּוּסְמָנוּ מְשַׁח רְבוּת קוּדְשָׁא יְהֵא:

רש"י◄ **רֹקַח מִרְקַחַת •** 'רֹקַח', שֵׁם דָּבָר הוּא. וְהַטַּעַם מוֹכִיחַ שֶׁהוּא לְמַעְלָה, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ רֶקַע, רָגַע, וְאֵינוֹ כְּמוֹ (ישעיה נא): "רוֹגַע הַיָּם", וּכְמוֹ (שם מב): "רוֹקַע הָאָרֶץ", שֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה. וְכָל דָּבָר הַמְּעֹרָב בַּחֲבֵרוֹ עַד שֶׁזֶּה קוֹפֵחַ מִזֶּה, אוֹ רֵיחַ אוֹ טַעַם, קָרוּי מִרְקַחַת. **רֹקַח מִרְקַחַת •** רֹקַח הֶעָשׂוּי עַל־יְדֵי אֻמָּנוּת וְתַעֲרוֹבוֹת. **מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ •** שֵׁם הָאֻמָּן בַּדָּבָר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וַאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת כָּל בִּגְדֹתֶיךָ (תְּהִלִּים מ"ה, ט'): מוֹרָא וְאַקְסִילִיאָן וּקְצִיעֲתָא.

וְהַקָּרוֹב שֶׁהוּא הַנִּקְרָא כֵּן בְּלְשׁוֹן עֲרָבִי **מוֹר** שֶׁיֵּשׁ מִמֶּנּוּ מִינִין, **מוֹר** "אַחְמַר וְאָבִיץ", וּבוֹ מַקְטִירִין, וְרֵיחוֹ מֵפִיחַ בָּאוּר בְּיוֹתֵר. וְהִנֵּה כָּל הַלְּשׁוֹנוֹת עִבְרִית וַאֲרָמִית וְגַם הָעַרְבִיִּים שָׁוֹוֹת בּוֹ. וּבִלְשׁוֹן אַגָּדָה פַּרְסִית אוֹ יָוָנִית נִקְרָא "אַנְמַרְנִין" קָרוֹב לָזֶה, וְגַם בִּלְשׁוֹן רוֹמִיִּים נִקְרָא "מִירָא". וּלְהַשְׁוָאַת הַלְּשׁוֹנוֹת בּוֹ נִרְאָה שֶׁהוּא הַמִּין הַהוּא, וְהוּא יֵחָשֵׁב בַּסַּמִּים. וּמַה שֶׁאָמְרוּ (בְּשה"ש רַבָּה א', נ"ח) שֶׁהוּא רֹאשׁ לְכָל הַבְּשָׂמִים, שֶׁהַזְּכִירָתוּ תּוֹרָה בְּרֹאשָׁם, אוֹ שֶׁהוּא בַּהַקְטָרָה מְשֻׁבָּח מִכֻּלָּם. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּמָּצֵא עוֹד בְּמִינָיו בַּעַל רֵיחַ מְבֹשָׂם בְּיוֹתֵר וְהוּא הַנִּקְרָא **דְּרוֹר**, וְהַלּוֹקֵט לָזֶה יָדָיו מִתְמַרְמְרוֹת שֶׁהוּא מָר כְּלַעֲנָה. וְשָׁנוּ בְּסִפְרָא (וַיִּקְרָא חוֹבָה פ' י"ב) דְּבָרִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְדַעְתָּן, כְּגוֹן הַמְעָרֵב מַיִם בַּיַּיִן, קוֹמוּס בַּמּוֹר, כִּי זֶה מְזַיְּפִין אוֹתוֹ בַּקּוֹמוּס הַנִּקְרָא צֶמֶג בְּעַרְבִי שֶׁהוּא נִדְמֶה לוֹ. וּלְכָךְ אָמַר: **מָר דְּרוֹר,** שֶׁיִּהְיֶה "נָקִי" מִן הַזִּיּוּף שֶׁמְּזַיְּפִין אוֹתוֹ תָּמִיד.

וְיִתָּכֵן כִּי לְשׁוֹן "דְּרוֹר" בְּכָל מָקוֹם נְקִיּוּת, וְכֵן, וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ (וַיִּקְרָא כ"ה, י'), שֶׁיִּהְיוּ כָּל בַּעֲלֵי הָאָרֶץ נְקִיִּים מֵעַבְדוּת וּמִכָּל שִׁעְבּוּד בְּגוּפָם וּבְאַרְצוֹתָם, כַּלְּשׁוֹן, **וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי** (לְעֵיל כ"א, כ"ח). וּמַה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, וְיָדֵי נָטְפוּ מוֹר וְאֶצְבְּעוֹתַי מוֹר עֹבֵר (שִׁיר הַשִּׁירִים ה', ה'), יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה שִׁעוּרוֹ, וְיָדֵי נָטְפוּ שָׁמָן מוֹר, כִּי הַמִּנְהָג לָסוּף בּוֹ גַּם הַיָּדַיִם לְעַדֵּן וּלְרַכֵּךְ אוֹתָן, כִּדְכְתִיב, שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמּוֹר (אֶסְתֵּר ב', י"ב), וּפֵרְשׁוּ בּוֹ (מְגִלָּה י"ג), שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר. וְהָעִנְיָן, כִּי הַשֶּׁמֶן הַזֶּה מְתַקְּנִין אוֹתוֹ **בַּמּוֹר,** וְנִקְרָא כֵּן, וְזֶה טַעַם "נָטְפוּ". וְאָנִי סָבוּר שֶׁהוּא אִינְמַרְנוּן הַמֻּזְכָּר בַּמִּדְרָשׁ (שה"ש רַבָּה ד', כ"ט), שֶׁכָּךְ קוֹרִין בַּיְרוּשַׁלְמִי (דְּמַאי א', ג') שֶׁמֶן וָרֶד וְרִדִּינוּן, וְכֵן דֶּרֶךְ הַשֵּׁמוֹת בִּשְׁמָנִים בִּלְשׁוֹנוֹת הַגּוֹיִם. גַּם יִתָּכֵן שֶׁיּוֹצִיאוּ מִן **הַמּוֹר** שֶׁמֶן כַּאֲשֶׁר נַעֲשָׂה בְּמִצְטְבֶ"י וְזוּלָתוֹ מִן הַצְּמָגִים, וְהִנֵּה רָאוּי לִקְרוֹתוֹ **מוֹר** וְשֶׁמֶן **הַמּוֹר.**

וְקִנָּמוֹן בֹּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ. לְפִי **שֶׁהַקִּנָּמוֹן** קְלִפַּת עֵץ הוּא, יֵשׁ שֶׁהוּא טוֹב וְיֵשׁ בּוֹ רֵיחַ וְטַעַם, וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כָּעֵץ. לְכָךְ הֶצְרַךְ לוֹמַר **קִנָּמוֹן** "מִן הַטּוֹב". לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְהָרַב רַבִּי מֹשֶׁה אָמַר (בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה פְּרִיתוֹת א', א', וּבְהִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ א', ג') שֶׁהוּא קָשֶׁר "סִלִּיבְּרָה", וַאֲחֵרִים אָמְרוּ (הָרַאב"ע בַּפֵּרוּשׁ הַקָּצָר) שֶׁהוּא הָעֵץ הַטּוֹב הַנִּקְרָא "עִיטִיבּ". וְאֵינוֹ כְּדִבְרֵי כֻּלָּם, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ס"ה, י"ג) וּבְמִדְרַשׁ חֲזִית (שה"ש רַבָּה ד', כ"ט) **קִנָּמוֹן** הָיָה גָּדֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ עִזִּים וּצְבָאִים אוֹכְלִים מִמֶּנּוּ, וְהִנֵּה הוּא כְּעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה יִרְעוּ אוֹתוֹ הַצֹּאן. **וּלְפִי** דַּעְתִּי הוּא הַתֶּבֶן הַמְבֻשָּׂם הַנִּקְרָא בַּעֲרָבִי "אִדְבָּר", וּבְלְשׁוֹן הָרוֹמִים "אַשְׁקִינְנָטְ" וְהוּא בֹּשֶׂם חָשׁוּב, וְהוּא בְּלַעַז "סָאֵיקָא דִּמִיקָא", וְהוּא מִרְעֶה לַגְּמַלִּים בִּמְקוֹמוֹ. וְרַבֵּנוּ בַּעַל הַהֲלָכוֹת כָּתַב בִּפְסָחִים (רי"ף כ"ה:) כְּגוֹן **קִנָּמוֹן** וְסִנְבֶּל שֶׁדּוֹמִים לְתֶבֶן. **וְהַקִּדָּה** יְדוּעָה מִלְּשׁוֹן הָאֲרָמִית שֶׁהִיא "קְצִיעָה", וְכֵן בַּעֲרָבִי. תורה כד

(כה) וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ. עַל דֶּרֶךְ הַפִּשְׁט הָיָה מַעֲשֵׂה הַשֶּׁמֶן כִּדְבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאָמַר (פְּרִיתוֹת ה':) שְׁרָאוּם בְּמַיִם שֶׁלֹּא יִבְלְעוּ אֶת הַשֶּׁמֶן, וְאֵין הַשְּׁרִיָּה שֶׁיִּהְיוּ בַּמַּיִם לְבַדָּן, אֲבָל נָתְנוּ הַבְּשָׂמִים כְּתוּשִׁים בִּכְלִי מָלֵא מַיִם, וְהִצִּיפוּ עֲלֵיהֶם שֶׁמֶן זַיִת הִין, וְאַחַר כָּךְ נָתְנוּ הַכְּלִי ע"פ כְּלִי אַחֵר מָלֵא מַיִם, וְנָתְנוּ עַל אֵשׁ נוֹחָה גֶּחָלִים עוֹמְמוֹת, וַיִּבַּשְׁלוּ עַד יִבֹּשֶׁת הַמַּיִם, וְקָלְטוּ הַשֶּׁמֶן מֵעָלָיו, כִּי כֵן מַעֲשֵׂה הָרָקָחִים בְּכָל שֶׁמֶן מְבֻשָּׂם, וּלְכָךְ קִצֵּר הַכָּתוּב וְצִוָּה שֶׁיַּעֲשׂוּ **הַשֶּׁמֶן** הַזֶּה **רֹקַח מִרְקַחַת כְּמַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ,** וְלֹא פֵּרַשׁ הַמַּעֲשֶׂה, כִּי דֶּרֶךְ הָרָקָחִים יְדוּעָה בָּהֶם. וְכֵן מְצָאתִיהָ בִּשְׁקָלִים יְרוּשַׁלְמִי (ו', א'.): רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שׁוּלְקָן הָיָה בְּמַיִם וְנוֹתֵן שֶׁמֶן מִלְּמַעְלָה, מִשֶּׁהָיָה קוֹלֵט אֶת הָרֵיחַ הָיָה מַעֲבִירוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַפִּטְמִים עוֹשִׂין, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ.** תורה כו

(כו) וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת אֲרוֹן הָעֵדֻת:

כו וּתְרַבֵּי בֵּהּ יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא:

רש"י ◄ **וּמָשַׁחְתָּ בוֹ** • כָּל הַמְּשִׁיחוֹת כְּמִין כָּ"ף יְוָנִית, חוּץ מִשֶּׁל מְלָכִים, שֶׁהֵן כְּמִין גִּזֶּר.

(כז) וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת:

כז וְיָת פָּתוֹרָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת מְנָרְתָּא וְיָת מָנָהָא וְיָת מַדְבְּחָא דְקְטֹרֶת בּוּסְמָיָא:

(כח) וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ:

כח וְיָת מַדְבַּח דַּעֲלָתָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵהּ:

(כט) וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ:

כט וּתְקַדֵּשׁ יָתְהוֹן וִיהוֹן קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא כָּל דְּיִקְרַב בְּהוֹן יִתְקַדָּשׁ:

רש"י ◄ **וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם** • מְשִׁיחָה זוֹ מְקַדַּשְׁתָּם לִהְיוֹת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וּמַה הִיא קְדֻשָּׁתָם? "כָּל הַנּוֹגֵעַ וְגוֹ'". כָּל הָרָאוּי לִכְלֵי שָׁרֵת, מִשֶּׁנִּכְנָס לְתוֹכוֹ, קָדוֹשׁ קְדֻשַּׁת הַגּוּף לְהִפָּסֵל בְּיוֹצֵא, וְלִינָה וּטְבוּל־יוֹם וְאֵינוֹ נִפְדֶּה לָצֵאת לְחֵלִין, אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהֶם — אֵין מְקַדְּשִׁין. וּשְׁנוּיָה הִיא מִשְׁנָה שְׁלֵמָה אֵצֶל מִזְבֵּחַ, מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל כט): "כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ", שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין רָאוּי בֵּין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "כְּבָשִׂים", מַה כְּבָשִׂים רְאוּיִים, אַף כָּל רָאוּי. כָּל מְשִׁיחַת מִשְׁכָּן וְכֹהֲנִים וּמְלָכִים מְתֻרְגָּם לְשׁוֹן 'רִבּוּי', לְפִי שֶׁאֵין צֹרֶךְ מְשִׁיחָתָן אֶלָּא לִגְדֻלָּה, "כִּי כֵן יִסַּד הַמֶּלֶךְ" שֶׁזֶּה חִנּוּךְ גְּדֻלָּתָן, וּשְׁאָר מְשִׁיחוֹת כְּגוֹן: רְקִיקִין מְשׁוּחִין, (עמוס ו) "וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ", לָשׁוֹן אֲרַמִּית בָּהֶן כְּלָשׁוֹן עִבְרִית.

(ל) וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשֹׁחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי:

ל וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי תִּרְבֵּי וּתְקַדֵּשׁ יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי:

(לא) וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם:

לא וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּל לְמֵימַר מִשַּׁח רְבוּת קוּדְשָׁא יְהֵי דֵּין קֳדָמַי לְדָרֵיכוֹן:

רש"י ◄ **לְדֹרֹתֵיכֶם** • (הוריות יא) מִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ לוֹמַר שֶׁכֵּלוֹ קַיָּם לֶעָתִיד לָבֹא. **זֶה** • בְּגִימַטְרִיָּא תְּרֵיסַר לוֹגִין הֲווּ.

(לב) עַל־בְּשַׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם:

לב עַל בִּסְרָא דַאֲנָשָׁא לָא יִתְנַסַּךְ וּבִדְמוּתֵהּ לָא תַעְבְּדוּן כְּוָתֵהּ קוּדְשָׁא הוּא קוּדְשָׁא יְהֵי לְכוֹן:

רש"י ◄ **לֹא יִסָּךְ** • בִּשְׁנֵי יוּדִי"ן, לְשׁוֹן לֹא יִפָּעֵל, כְּמוֹ (דברים ו): 'לְמַעַן יִיטַב לָךְ'. **עַל־בְּשַׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ** • מִן הַשֶּׁמֶן הַזֶּה עַצְמוֹ. **וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ** • (כריתות ה) בִּסְכוּם סַמְמָנָיו, לֹא תַעֲשׂוּ אַחֵר כָּמוֹהוּ בְּמִשְׁקַל סַמְמָנִין הַלָּלוּ, לְפִי מִדַּת הִין שֶׁמֶן, אֲבָל אִם פָּחֵת אוֹ רִבָּה סַמְמָנִין לְפִי מִדַּת הִין שֶׁמֶן — מֻתָּר, וְאַף הֶעָשׂוּי בְּמַתְכֹּנְתּוֹ שֶׁל זֶה, אֵין הַסָּךְ מִמֶּנּוּ חַיָּב, אֶלָּא הָרוֹקְחוֹ. **וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ** • לְשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן, כְּמוֹ (לעיל ה): "מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים", וְכֵן "בְּמַתְכֻּנְתָּהּ" שֶׁל קְטֹרֶת.

(לג) אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר וְנִכְרַת מֵעַמָּיו: ס

לג גְּבַר די יְבַסֵּם דִּכְוָתֵהּ וְדִי יִתֵּן מִנֵּהּ עַל חִלּוֹנָי וְיִשְׁתֵּצֵי מֵעַמֵּהּ:

רש"י ◄ **וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ** • מֵאוֹתוֹ שֶׁל מִשְׁחָה. **עַל זָר** • שֶׁאֵינוֹ צֹרֶךְ כְּהֻנָּה וּמַלְכוּת.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לג) עַל זָר. שֶׁאֵינוֹ צֹרֶךְ כְּהֻנָּה וּמַלְכוּת. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְר"א הֵשִׁיב כִּי **זָר** בַּמָּקוֹם הַזֶּה כָּל שֶׁאֵינֶנּוּ "מִזֶּרַע אַהֲרֹן וּבָנָיו" (תיב"ע) הַנִּזְכָּרִים (לעיל בְּפִסּוּק ל.), כְּמוֹ, וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת (בְּמִדְבַּר א, נ"א.), כָּל אִישׁ זָר חוּץ מִן הַנִּזְכָּרִים, וְכֵן וְכָל זָר

(לד) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה כַּד בְּכַד יִהְיֶה:**

לד **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַב לָךְ בּוּסְמִין נְטוֹפָא וְטוּפְרָא וְחֶלְבְּנְתָא בּוּסְמִין וּלְבוּנְתָא דָכְיְתָא מַתְקַל בְּמַתְקַל יְהֵי:**

רש"י ◄ **נָטָף • הוּא צָרִי, וְעַל שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא שָׁרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף, קָרוּי נָטָף, וּבְלַעַ"ז גוּמ"י, וְהַצָּרִי קוֹרִין לוֹ טְרִיאַק"ה. וּשְׁחֵלֶת • שֹׁרֶשׁ בֹּשֶׂם חָלָק וּמַצְהִיר כַּצִּפֹּרֶן, וּבְלָשׁוֹן הַמִּשְׁנָה קָרוּי 'צִפֹּרֶן', וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: 'וְטוּפְרָא'. וְחֶלְבְּנָה • בֹּשֶׂם שֶׁרֵיחוֹ רַע וְקוֹרִין לוֹ גַלְבַנ"א, וּמְנָאָהּ הַכָּתוּב בֵּין סַמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת, לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁלֹּא יֵקַל בְּעֵינֵינוּ לְצָרֵף עִמָּנוּ בַּאֲגֻדַּת תַּעֲנִיּוֹתֵינוּ וּתְפִלּוֹתֵינוּ אֶת פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ נִמְנִין עִמָּנוּ. סַמִּים • אֲחֵרִים. וּלְבֹנָה זַכָּה • מִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֵחַד עָשָׂר סַמְמָנִין נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי: מְעוּט "סַמִּים", שְׁנַיִם. נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה — שְׁלֹשָׁה, הֲרֵי חֲמִשָּׁה. "סַמִּים",** (כריתות ו')

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לא יֹאכַל קֹדֶשׁ (ויקרא כ"ב, י'), לְמַעַן אֲשֶׁר לא יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא (במדבר י"ז, ה'). וְלָכֵן יִסְבֹּר כִּי הַמְּשִׁיחָה בִּשְׁלֹמֹה (מלכים־א' א', ל"ט.) שֶׁהוֹצִיא צָדוֹק קֶרֶן הַשֶּׁמֶן מִן הָאֹהֶל, וְהוּא שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, הוֹרָאַת שָׁעָה עַל פִּי הַנְּבוּאָה. וְאֵין כֵּן דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (כריתות ו').

וְאוֹמֵר אֲנִי, כִּי הַכָּתוּב אוֹמֵר, **שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם** (פסוק ל"א.), וְהָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר, "שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְדוֹרוֹתָם", כַּאֲשֶׁר אָמַר בַּבְּגָדִים, וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו (לעיל כ"ט, כ"ט.), אוֹ שֶׁיֹּאמַר, "וְאֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו תִּמְשַׁח וְקִדַּשְׁתָּ אוֹתָם לְכַהֵן לִי וְהָיְתָה לָהֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרוֹתָם", כִּי עַכְשָׁיו שֶׁלֹּא הִזְכִּיר רַק הֵם עַצְמָם, וְאָמַר שֶׁלֹּא יִנָּתֵן **עַל זָר,** יִהְיֶה בַּמַּשְׁמָע עַל כָּל אָדָם חוּץ מִן הַנִּזְכָּרִים עַצְמָם, וְכֵן אָמַר, **עַל בְּשַׂר אָדָם לא יִסָּךְ** (פסוק ל"ב.), וְהִנֵּה הַכָּתוּב מְפָרֵשׁ, הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו (ויקרא ו', ט"ו.). אֲבָל כָּךְ הַדָּבָר, צִוָּה שֶׁיִּמְשַׁח בּוֹ עַתָּה אַהֲרֹן וּבָנָיו, וְאָמַר, **שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי,** לִמְשֹׁחַ בּוֹ מְשִׁיחַ קָדְשִׁי אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ **לְדוֹרוֹתֵיכֶם,** "וְלא יִנָּתֵן עַל זָר" שֶׁאֵינֶנּוּ **לִי,** וְלָכֵן יִמְשְׁחוּ בּוֹ הַמַּלְכִים וְהַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים, כִּי שְׁנֵיהֶם מְשִׁיחֵי ה'. וְכָתוּב מָצָאתִי דָּוִד עַבְדִּי בְּשֶׁמֶן קָדְשִׁי מְשַׁחְתִּיו (תהלים פ"ט, כ"א.), בַּשֶּׁמֶן שֶׁהוּא **מִשְׁחַת קֹדֶשׁ לִי.**

וּפֵרוּשׁ עַל בְּשַׂר אָדָם לא יִסָּךְ, אַזְהָרָה בְּכָל **אָדָם,** כִּי לא אָמַר "עַל בְּשַׂר זָר לא יִסָּךְ". וְהַטַּעַם, שֶׁיְּצֹק מִן הַשֶّמֶן עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן לְמָשְׁחוֹ וְיִמְשַׁח גַּם בָּנָיו, אֲבָל לא יִסָּךְ בּוֹ בְּשַׂר שׁוּם אָדָם, אֲפִלּוּ הַכֹּהֲנִים הַמְּשׁוּחִים, כַּאֲשֶׁר סָכִין הַבָּשָׂר בִּשְׂמָנִים הַטּוֹבִים, וּמוֹרְחִין בָּהֶן הַבָּשָׂר בְּיָדִים מְשׁוּחוֹת אַחֲרֵי הָרְחִיצָה, כְּבִענְיָן, וְרָחַצְתָּ וָסַכְתָּ (רות ג', ג'.), וָאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם וָאֲסָכֵךְ בַּשָּׁמֶן (יחזקאל ט"ז, ט'.). וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא וּמַשְׁמָעוֹ. וְכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (כריתות ד'.), מְנַיִן לְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁנָּטַל מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעַל רֹאשׁוֹ וְנָתַן עַל בְּנֵי מֵעָיו שֶׁחַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר, **עַל בְּשַׂר אָדָם לא יִסָּךְ.** תורה לד

(לד) קַח לְךָ סַמִּים. אָמַר ר"א (בפרוש הקצר) בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט, כִּי פֵּרוּשׁוֹ, **קַח לְךָ סַמִּים** הֵם **נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה, אֵלֶּה הַסַּמִּים, וּלְבוֹנָה זַכָּה** עִמָּהֶם. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן לְהַחֲזִיר פַּעַם אַחֶרֶת **סַמִּים,** כִּי אֵין דֶּרֶךְ הַכָּתוּב לְשַׁנּוֹת מַה שֶּׁהִזְכִּיר רַק בְּהַפְסִיקוֹ הָעִנְיָן בַּאֲרִיכוּת, אוֹ בִּדְבָרִים שֶׁהֵם כֵּן תָּמִיד, וְהָאֱמֶת כִּדְבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (כריתות ו') כִּי הֵם **סַמִּים** אֲחֵרִים. וְכָתַב רַשֵּׁ"י, **סַמִּים,** שְׁנַיִם, **נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה** הֲרֵי חֲמִשָּׁה **סַמִּים,** לְרַבּוֹת עוֹד כְּמוֹ אֵלּוּ, הֲרֵי עֲשָׂרָה, **וּלְבוֹנָה** הֲרֵי אַחַת עֶשְׂרֵה.

וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ וְלָמָּה לא יַזְכִּירֵם הַכָּתוּב.

וְאוּלַי יֹאמַר הַכָּתוּב, **קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה, סַמִּים** רַבִּים, **וּלְבוֹנָה זַכָּה,** וְלא יַקְפִּיד רַק בְּאֵלֶּה הָאַרְבַּע, כִּי בָּהֶם עֲנַן עֲשַׁן הַקְּטֹרֶת עוֹלֶה, רַק צִוָּה שֶׁיִּתֵּן עִמָּהֶם **סַמִּים** רַבִּים אֲשֶׁר לָהֶן רֵיחַ טוֹב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּתִמְרוֹת עֲשָׁנוֹ מְבֻשָּׂם. וְלָכֵן לא פֵּרַשׁ הַמִּשְׁקָל וְכַמָּה יַקְטִיר מִמֶּנָּה, כִּי לא הִקְפִּיד רַק שֶׁיִּהְיוּ אֵלֶּה הָאַרְבָּעָה בְּשִׁעוּר, וְשֶׁיּוֹסִיף עִמָּהֶם עוֹד **סַמִּים** טוֹבִים לְהַקְטִיר (שה"ש רבה ג', ד'.). וְהַטַּעַם, כִּי כַּאֲשֶׁר אָמַר **בַּשֶּׁמֶן** שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ כְּמִשְׁפַּט **מַעֲשֵׂה הָרְקָחִים,** וְלא לִמֵּד עַל מַעֲשֵׂהוּ, רַק סָמַךְ עֲלֵיהֶם, כֵּן אָמַר בָּזֶה, שִׁיּוּקַח מֵאֵלֶּה אַרְבָּעָה הַסַּמִּים בְּמִשְׁקָל שָׁוֶה וְיוֹסִיף עִמָּהֶם **סַמִּים** וַיַּעֲשֶׂה מִכֻּלָּם **קְטֹרֶת מְרֻקָּח** "כְּמַעֲשֵׂה הָרוֹקְחִים", בַּסַּמִּים הַיְדוּעִים לָהֶם שֶׁהֵם טוֹבִים עִם אֵלֶּה, וּבַעֲשִׂיָּה אֲשֶׁר הֵם עוֹשִׂין, **וְיִתֵּן מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת** כְּדֵי שֶׁתַּעֲלֶה תִּמְרָתוֹ כְּמִנְהַג הַמַּגְמָרוֹת לִפְנֵי הַמַּלְכִים. וְכֵן קִצֵּר בַּעֲשִׂיָּה (להלן ל"ז, כ"ט.), וְלא הִזְכִּיר אוֹתָהּ כְּהַזְכִּירוֹ הָאֲחֵרִים כֻּלָּם.

וְכָזֶה אָמְרוּ בַּגְּמָרָא (כריתות ו'.), אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַה לְּשׁוֹן **קְטֹרֶת** דָּבָר "שֶׁקּוֹטֵר" וְעוֹלֶה, כִּי לא צִוָּה בָּהּ הַתּוֹרָה רַק בִּדְבָרִים שֶׁקּוֹטְרִין וְעוֹלִין עַל דֶּרֶךְ מַעֲשֵׂה הָרוֹקְחִים. וְאוּלַי עַל פֶּה נִתְפָּרֵשׁ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי הַסַּמִּים הַנִּבְחָרִים לָזֶה, וְכָל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת, כִּי כֵן נִתְפָּרֵשׁ לוֹ גַּם מַעֲשֵׂה הַשֶّמֶן אֵיךְ יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁתְּלָאוֹ בְּמִנְהַג הָרוֹקְחִים. אוֹ שֶׁלֹּא הִקְפִּיד בְּכֹל רַק עַל אֵלֶּה הַמְּפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב, יְצַוֶּה שֶׁיְּבַשֵּׂם אוֹתָם בְּסַמִּים אֲחֵרִים עַל דֶּרֶךְ הָרוֹקְחִים. וְכָךְ אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ חָזִית (שיר השירים רבה ג', ד'.) בְּדָקוּ חֲכָמִים וְלא מָצְאוּ יָפִים לַקְּטֹרֶת אֶלָּא י"א סַמָּנִים אֵלּוּ לְבַד.

וְיִתָּכֵן עוֹד כִּי לְשׁוֹן **סַמִּים וּבְשָׂמִים** לְשׁוֹן אֶחָד הוּא, כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי (לעיל כ"ה, ו'.), וְאֵלֶּה הַשְּׁלֹשָׁה אֲשֶׁר הִזְכִּיר אֵינָם **סַמִּים,** כִּי **הַנָּטָף וְהַחֶלְבְּנָה** שְׁרָפִים, **וְהַשְּׁחֵלֶת** צִפֹּרֶן יוֹצֵא מִן הַיָּם. וְאָמַר הַכָּתוּב: קַח לְךָ **סַמִּים** הַנִּזְכָּרִים, **וְנָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה, וְסַמִּים** עוֹד, **וּלְבוֹנָה זַכָּה,** "וְתַעֲשֶׂה" **קְטֹרֶת מְרֻקָּח כְּמַעֲשֵׂה הָרוֹקְחִים.** כִּי **הַסַּמִּים**

לְרַבּוֹת עוֹד כְּמוֹ אֵלּוּ, הֲרֵי עֶשֶׂר. וּלְבֹנָה, הֲרֵי אַחַד עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַצָּרִי וְהַצִּפֹּרֶן, הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה, מוֹר וּקְצִיעָה, שִׁבֹּלֶת־נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם, הֲרֵי שְׁמוֹנָה, שֶׁהַשִּׁבֹּלֶת וְנֵרְדְּ אֶחָד, שֶׁהַנֵּרְדְּ דּוֹמֶה לְשִׁבֹּלֶת. הַקּוֹשְׁט וְהַקִּלּוּפָה, וְהַקִּנָּמוֹן, הֲרֵי אַחַד עָשָׂר. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה אֵינוֹ נִקְטָר, אֶלָּא בּוֹ שָׁפִין אֶת הַצִּפֹּרֶן לְלַבְּנָהּ, שֶׁתְּהֵא נָאָה. **בַּד בְּבַד יִהְיֶה • אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה הַנִּזְכָּרִים כָּאן יִהְיוּ שָׁוִין מִשְׁקָל בְּמִשְׁקָל, כְּמִשְׁקָלוֹ שֶׁל זֶה כָּךְ מִשְׁקָלוֹ שֶׁל זֶה, וְכֵן שָׁנִינוּ: הַצָּרִי וְהַצִּפֹּרֶן, הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה, מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה. וּלְשׁוֹן 'בַּד' נִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁהוּא לְשׁוֹן יָחִיד, אֶחָד בְּאֶחָד יִהְיֶה, זֶה כְּמוֹ זֶה.**

(לה) **וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ:**

לה **וְתַעְבֵּד יָתַהּ קְטֹרֶת בּוּסְמִין בֹּסֶם עוֹבַד בּוּסְמָנוּ מְעָרַב דְּכֵי קוּדְשָׁא:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה בַּשֶּׁמֶן (בפסוקים כ"ג-כ"ד), **מָר דְּרוֹר וְקִנָּמוֹן וְקִדָּה נִכְנָסִין בַּקְּטֹרֶת, וּקְנֵה בֹשֶׂם** עַל דַּעְתִּי הוּא "הַקִּלְפָּה" שֶׁהִזְכִּירוּ בָּהּ חֲכָמִים, וְהוּא "דְּרָאצִינִי" בְּלְשׁוֹן עֲרָבִי, וְכֵן בִּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא (שבת ס"ה:), וְהוּא **קָנֶה** כִּדְמוּת הַקָּנִים. וְהַסַּמִּים שֶׁצִּוָּה לְהוֹסִיף הֵן **שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם וְהַקּוֹשְׁט** לְפִי מַה שֶּׁשָּׁנוּ חֲכָמִים, וְאוּלַי אֵין קְפִידָא בְּכָתוּב אֶלָּא בְּאֵלֶּה הַתּשָׁעָה שֶׁהִזְכִּיר, אֲבָל בַּמֶּה שֶׁכָּפַל לְהוֹסִיף בּוֹ עוֹד סַמִּים לֹא יַקְפִּיד רַק **בַּכֹּשֶׁם** שֶׁיֵּעָשֶׂה **קְטֹרֶת מְרֻקָּח.** וְקִצֵּר בְּמַעֲשֵׂהוּ וּבְמִשְׁקְלֵי הָאֲחֵרִים מִפְּנֵי שֶׁצִּוָּה שֶׁיֵּעָשֶׂנּוּ כְּמַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ.

וְנִרְאֶה לִי שֶׁבָּחֲרוּ חֲכָמִים בְּאֵלֶּה הַשְּׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁהִזְכִּירוּ בְּשִׁיר הַשִּׁירִים (ד', י"ד.), נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם וַאֲהָלוֹת, וְהוּא הַקִּשְׁטִי. יִקְרָאֶנּוּ בִּלְשׁוֹן רַבִּים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁנֵי מִינִין הַמְּתוֹק וְהַמַּר. וְהִנֵּה הִזְכִּיר שָׁם, קָנֶה וְקִנָּמוֹן וּלְבוֹנָה וּמֹר עִם אֵלֶּה הַשְּׁלֹשָׁה, וְאָמַר (שם), עִם כָּל רָאשֵׁי בְשָׂמִים לְהָבִיא הַקִּדָּה, וְהִנֵּה הֵם כָּל סִמְנֵי הַקְּטֹרֶת. וְהִזְכִּיר תְּחִלָּה (שם פסוק י"ג), כְּפָרִים עִם נְרָדִים, לְהָבִיא נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה שֶׁהֵם שָׁרָפִים, כִּי כְּפָרִים מִן, וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ (בראשית ו', י"ד.), שָׁרָף נִדְבָּק. וְהַמְתַרְגֵּם הַיְרוּשַׁלְמִי אָמַר וַאֲהָלוֹת (שה"ש ד', י"ד.), אַקְסִי לְאלוּאוֹן, וְהוּא הָעֵץ הַטּוֹב הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן רוֹמִי לִינְגָּא לוּבִין, כִּי אַקְסִי עֵץ בָּאֲרָמִית, לַאלוּאָן כִּשְׁמוֹ, וּבִלְשׁוֹן יָוָן נִקְרָא כֵּן מַמָּשׁ אַקְסִי לוּאִין, וְכֵן שְׁמוֹ בְּעֲרָבִי אֶל עוּרְטִיב. אֲבָל אֶנְקְלוֹס תִּרְגֵּם כַּאֲהָלִים נָטַע ה' (במדבר כ"ד, ו'.): כְּבָסְמַיָּא, לֹא יִחַד לוֹ שֵׁם.

נָטָף, הוּא צָרִי (בראשית ל"ז, כ"ה. מ"ג, י"א.). וְכָתוּב בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י, **וְהַצָּרִי** קוֹרִין לוֹ ("טְרִיגָא") ["טְרִיאָקָה"], וְעַל שֵׁם שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא שְׁרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקֶּטֶף קָרוּי **נָטָף.** וְלֹא יָדַעְתִּי אִם הוּא טָעוּת סוֹפְרִים, אוֹ הַמַּגִּיד כִּחֵשׁ לוֹ, כִּי "הַטְּרִיאָקָה" אֵינֶנָּה סַם אֶחָד, אֲבָל הִיא מְרֻקָּחַת רַבַּת הַהַרְכָּבָה, יְכֻנַּס בָּהּ שְׁאוֹר וּדְבָשׁ וּבְשַׂר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, כִּי יְכֻנְסוּ בָּהּ אֲבַק הָעַקְרַבִּים וּבְשַׂר הָאֶפְעֶה, כִּי לְכָךְ נִקְרֵאת כֵּן, כִּי הָאֶרֶס בִּלְשׁוֹן יָוָן תְּרִיאָק. וְכֵן בִּלְשׁוֹן תַּלְמוּד: טִרְקִיָּה חִוְיָא (שבת ק"ט:), וְכֵן הִזְכִּירָה הַמִּרְקַחַת בִּלְשׁוֹנָם, כִּי טוּרִיאָקָה לְכֶלְיָה גּוּפָה (נדרים מ"א:), וְחָלִילָה שֶׁיְּכֻנַּס **בַּקְּטֹרֶת** בְּשַׂר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וּשְׁאוֹר וּדְבָשׁ, וּכְתִיב, כִּי כָּל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ (ויקרא ב', י"א.).

אֲבָל הַצָּרִי הוּא הַשָּׁרָף כְּעֵין שֶׁמֶן הַנּוֹטֵף מֵעֵץ הַבַּלְסָמוֹן הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים קְטָף, וְהוּא מַה שֶּׁשָּׁנִינוּ (בריתות ו'.): רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצָּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׁרָף הַבָּא מֵעֲצֵי הַקֶּטֶף, וְשֶׁמָּא יִקְרָאוּהוּ קְטָף בַּעֲבוּר שֶׁשּׁוֹבְרִים עֲנָפָיו בִּימֵי הַחֹם וְהַצָּרִי זָב מֵהַקִּטְיָפָה הַהִיא. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת כ"ו.), רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין בַּצָּרִי, וְכֵן הָיָה ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר הַצָּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׁרָף הַבָּא מֵעֲצֵי הַקֶּטֶף, וּפֵרְשׁוּ בּוֹ מֵאי טַעְמָא מִפְּנֵי שֶׁרֵיחוֹ נוֹדֵף גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִסְתַּפֵּק מִמֶּנּוּ. וְהִנֵּה הוּא הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב הַחָשׁוּב הַנִּזְכָּר.

וַאֲנִי תָּמֵהַּ, כִּי אֶנְקְלוֹס תִּרְגֵּם נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט (בראשית ל"ז, כ"ה.), שֶׁעֵץ וּקְטַף, וְכֵן מֵעֵצ צָרִי (שם מ"ג, י"א.): קְטַף, וְתִרְגֵּם נָטָף (כאן): נְטוֹפָא, וְלֹא תִּרְגֵּם **נָטָף** כַּצָּרִי. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם צָרִי בְּכָל מָקוֹם (ירמיהו מ"ו, י"א. נ"א, ח'. יחזקאל כ"ז, י"ז.), שְׁעִיף, וְהוּא לְשׁוֹן שֶׁמֶן מִשְׁחָה מִלְּשׁוֹן תַּלְמוּד: עַבְדֵּי לֵיה שִׁיפָא בִּצְעָא (חולין ק"א:), וְהוּא מְבֻלָּע הָעַי"ן, שְׁעִיפָא, דְּשַׁיֵּיף לֵיה מֵהַהוּא מִינָא בְּפוּמֵיה (ביצה ט"ז.), דְּשָׁעְיִיף. וְהַנִּרְאֶה מִדַּעְתָּם כִּי אִילָן הַצָּרִי וּפִרְיוֹ שְׁנֵיהֶם יִקָּרְאוּ צָרִי בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, כְּשֵׁם תְּאֵנָה וְרִמּוֹן וְאֶתְרוֹג וְזוּלָתָם רַבִּים, וְהַנְּכֹאת אֶצְלָם הוּא שֵׁם לְכָל שֶׁמֶן חָשׁוּב וּמְבֻשָּׂם, וּלְכָךְ אָמַר: וַיֵּרְאֵם אֶת כָּל בֵּית נְכֹתֹה (מלכים-ב' כ', י"ג.), שֶׁהָאוֹצָר אֲשֶׁר בּוֹ הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב יִקָּרֵא עַל שְׁמוֹ שֶׁהוּא מִבְּחַר הַסְּגֻלָּה, וְשָׁם כָּתוּב: וְאֵת שֶׁמֶן הַטּוֹב, וּלְכָךְ אָמַר אֶנְקְלוֹס בְּמִנְחַת יוֹסֵף (בראשית מ"ג, י"א.) שֶׁהֲבִיאוּ לוֹ, שְׁעַף, שֶׁהוּא שֵׁם מְשִׁיחַת הַשֶּׁמֶן הֶחָשׁוּב הַזֶּה, וְהֲבִיאוּ מֵעַנְפֵי הָעֵץ שֶׁהוּא הַצָּרִי הַנִּקְרָא קְטָף. וּבִשְׁאָר מְקוֹמוֹת כְּשֶׁיְּזַכִּיר הַכָּתוּב צָרִי לְבַדּוֹ וַיְזַכִּירֶנּוּ לִתְרוּפָה וּלְשֶׁבַח, כְּגוֹן, הַצָּרִי אֵין בַּגִּלְעָד (ירמיה ח', כ"ב.), יִתְרַגֵּם אוֹתוֹ יוֹנָתָן עַל הַשֶּׁמֶן שֶׁהוּא שְׁעַף. וְתִרְגֵּם אֶנְקְלוֹס **נָטָף:** "נְטוֹפָא", וְהוּא הַשֶּׁמֶן הַזֶּה שֶׁנִּקְרָא כֵּן בַּעֲבוּר שֶׁהוּא נוֹטֵף מִשִּׁבְרֵי הָעֲנָפִים. וְאֵין כָּאן מָקוֹם לְתִרְגְּמוֹ שְׁעַף, כִּי אֵינֶנּוּ בַּקְּטֹרֶת לִמְשִׁיחָה. וְרָאִיתִי לְרַב רַבִּי מֹשֶׁה (בהלכות כלי המקדש ב', ד'.) שֶׁמַּכְנִיס בַּקְּטֹרֶת עֵץ הָאִילָן הַנִּזְכָּר הַנִּקְרָא בַּעֲרָבִי "עוּד בַּלְסָאן", נִרְאֶה שֶׁסָּבוּר כִּי רשב"ג שֶׁאָמַר הַצָּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׁרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקֶּטֶף בָּא לַחֲלֹק וְלוֹמַר שֶׁאֵין הַצָּרִי מִסַּמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת, כִּי הוּא אֵינוֹ אֶלָּא שְׁרָף, וּבַקְּטֹרֶת אֵין הַשְּׁרָף נִכְנָס בּוֹ אֶלָּא הַקֶּטֶף עַצְמוֹ. תורה לה

(לה) מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ. שֶׁיְּהֵא "מְלוּחַ" בְּמֶלַח סְדוֹמִית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (בריתות ו'.): מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע. וְאֶנְקְלוֹס תִּרְגֵּם "מְעָרַב", יְרִיצָה לַעֲשׂוֹת

רש"י◄ **מְמֻלָּח •** כְּתַרְגּוּמוֹ: 'מְעָרַב', שֶׁיְּעָרֵב שְׁחִיקָתָן יָפֶה יָפֶה, זֶה עִם זֶה. וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁדּוֹמֶה לוֹ (יונה א): "וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים", (יחזקאל כז) "מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלַיִךְ", עַל שֵׁם שֶׁמְּהַפְּכִין אֶת הַמַּיִם בִּמְשׁוֹטוֹת כְּשֶׁמַּנְהִיגִים אֶת הַסְּפִינָה, כְּאָדָם הַמַּהֲפֵךְ בְּכַף בֵּיצִים טְרוּפוֹת לְעָרְבָן יָפֶה יָפֶה עִם הַמַּיִם, וְכָל דָּבָר שֶׁהָאָדָם רוֹצֶה לְעָרֵב יָפֶה יָפֶה מְהַפְּכוֹ בְּאֶצְבַּע, אוֹ בְּבָזָךְ. **מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ • מְמֻלָּח יִהְיֶה, וְטָהוֹר יִהְיֶה, וְקֹדֶשׁ יִהְיֶה.**

(לו) **וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם:**

לו וְתִשְׁחוֹק מִנַּהּ וְתַדִּיק וְתִתֵּן מִנַּהּ קֳדָם סַהֲדוּתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי אֶזְדַּמַּן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין תְּהֵי לְכוֹן:

רש"י◄ **וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה וְגוֹ' •** הִיא קְטֹרֶת שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם, שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי שֶׁהוּא בְּאֹהֶל מוֹעֵד. **אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה •** כָּל מוֹעֲדֵי דִּבּוּר שֶׁאֶקְבַּע לְךָ, אֲנִי קוֹבְעָם לְאוֹתוֹ מָקוֹם.

(לז) **וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַיהוָה:**

לז וּקְטֹרֶת בּוּסְמִין דִּי תַעְבֵּד בִּדְמוּתָהּ לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן קוּדְשָׁא תְּהֵי לָךְ קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **בְּמַתְכֻּנְתָּהּ •** בְּמִנְיָן סַמְמָנֶיהָ. **קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַה' •** שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂנָּה אֶלָּא לִשְׁמִי.

(לח) **אִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו: ס**

לח גְּבַר דִּיַעְבֵּד דִּכְוָתַהּ לַאֲרָחָא בַּהּ וְיִשְׁתֵּצִי מֵעַמֵּהּ:

רש"י◄ **לְהָרִיחַ בָּהּ •** אֲבָל עוֹשֶׂה אַתָּה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ מִשֶּׁלְּךָ, כְּדֵי לְמָסְרָהּ לַצִּבּוּר.

לא (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(ב) **רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה:**

ב חֲזֵי דְּרַבֵּיתִי בְשׁוּם בְּצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַּר חוּר לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה:

רש"י◄ **קָרָאתִי בְשֵׁם •** לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתִּי, אֶת בְּצַלְאֵל.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מְמֻלָּח "נִמּוּחַ", שֶׁיְּעֻשָּׂה הַסַּמִּים כֻּלָּם שְׁחוּקִים מְאֹד וּמְעֹרָבִים יָפֶה יָפֶה עַד שֶׁיִּהְיוּ נִמְחִים וְלֹא יִכַּר סַם מֵהֶם, מִלְּשׁוֹן: כִּי שָׁמַיִם כָּעָשָׁן נִמְלָחוּ (יְשַׁעְיָה נ"א, ו'), וְכֵן, וּבְלוּיֵי מְלָחִים (יִרְמְיָה ל"ח, י"א), אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה (תְּהִלִּים ק"ז, ל"ד), כֻּלָּם עִנְיָן הַשְׁחָתָה וּכְלָיָה. וְרַשִׁ"י פֵּרַשׁ כִּי לְשׁוֹן **מְמֻלָּח** שֶׁיְּהֵא "מְעֹרָב" יָפֶה בִּשְׁחִיקָתָן זֶה עִם זֶה, וְהֵבִיא דּוּמֶה לוֹ: מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלַיִךְ (יְחֶזְקֵאל כ"ז, כ"ז), עַל שֵׁם שֶׁהֵם מְהַפְּכִין הַמַּיִם בַּמְּשׁוֹטוֹת כְּשֶׁמַּנְהִיגִין אֶת הַסְּפִינָה, כְּאָדָם שֶׁמְּהַפֵּךְ בַּכַּף בֵּיצִים טְרוּפִים לְעָרְבָן יָפֶה.

וְעַל דַּעְתִּי נִקְרְאוּ חַכְמֵי הַסַּפָּנִים מַלָּחִים בַּעֲבוּר שֶׁהֵם יוֹדְעִים טַעַם הַיָּם כְּאִלּוּ הֵם הַמַּרְגִּישִׁים בְּמִלְּיחוּתוֹ וּבְמְתִיקוּתוֹ, כְּלוֹמַר הַיּוֹדְעִים מָתַי יִהְיֶה מָתוֹק וְנָאוֹת לְהוֹלְכֵי הַיָּם, אוֹ מָתַי הוּא רַע וָמַר לָהֶם. וְאֵין תּוֹפְשֵׁי הַמְּשׁוֹטוֹת נִקְרָאִים מַלָּחִים, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב בְּצוֹר: יוֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד הָיוּ שָׁטִים לָךְ, זְקֵנֵי גְבַל וַחֲכָמֶיהָ הָיוּ בָךְ מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ כָּל אֳנִיּוֹת הַיָּם וּמַלָּחֵיהֶם הָיוּ בָךְ (יְחֶזְקֵאל כ"ז, ח'-ט'), כִּי הַסַּפָּנִים הַזְּקֵנִים יוֹדְעֵי הַיָּם הֵם מַלָּחִים, וּכְתִיב: וְיָרְדוּ מֵאֳנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט מַלָּחִים כֹּל חֹבְלֵי הַיָּם אֶל הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ (יְחֶזְקֵאל כ"ז, כ"ט), הִנֵּה הֵם שְׁלֹשָׁה, תּוֹפְשֵׂי מָשׁוֹט, וְהַמַּלָּחִים, וְהַחוֹבְלִים. וְכֵן, אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה (תְּהִלִּים ק"ז, ל"ד), לְאֶרֶץ מְלוּחָה, שֶׁמְּקוֹם הַמְּלֵח לֹא יַצְמִיחַ, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בִּסְדוֹם, גְּפָרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָל אַרְצָהּ לֹא תִזָּרֵע וְלֹא תַצְמִחַ (דְּבָרִים כ"ט, כ"ב), וּכְתִיב, וַיִּזְרָעֶהָ מֶלַח (שׁוֹפְטִים ט', מ"ה). וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה הַלָּמֶ"ד נוֹסֵף בְּכִי שָׁמַיִם כָּעָשָׁן נִמְלָחוּ (יְשַׁעְיָה נ"א, ו'), וְיִרְצֶה לוֹמַר נִמְחוּ, כְּמוֹ: בַּלְּאֻמִּים (תְּהִלִּים מ"ד, ט"ו.) כָּלוּ שַׁלְאֲנָן וְשָׁלְיוֹ (אִיּוֹב כ"א, כ"ג). תורה לו

(לו) וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד. יִתָּכֵן שֶׁנִּפְרַשׁ שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב בְּכָאן כָּל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת, אָמַר "שֶׁיִּקְטִיר" **מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדוּת** בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְהוּא קְטֹרֶת שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים, "וְיַקְטִיר" **מִמֶּנָּה בְּאֹהֶל מוֹעֵד** בְּכָל יוֹם, **וַאֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה** יַחֲזוֹר עַל **הָעֵדוּת.** וְיִתָּכֵן שֶׁיִּזְכִּיר כִּי **יִתֵּן מִמֶּנָּה** בַּמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי שֶׁהוּא מָנַח לִפְנֵי אֲרוֹן **הָעֵדוּת,** כִּי כֵן יֹאמַר בְּפָרָשַׁת (וַיַּקְהֵל) [פְּקוּדֵי] (לְהַלֵּן מ', ח'.). תורה לו

(ב־ג) רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר. אָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה,

(ג) וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה:

ג וְאַשְׁלֵמִית עִמֵּהּ רוּחַ מִן קֳדָם יְיָ בְּחָכְמְתָא וּבְסוּכְלְתָנוּ וּבְמַדַּע וּבְכָל עִבִידָא:

רש"י◄ בְּחָכְמָה • מַה שֶּׁאָדָם שׁוֹמֵעַ דְּבָרִים מֵאֲחֵרִים וְלָמֵד. וּבִתְבוּנָה • מֵבִין דָּבָר מִלִּבּוֹ, מִתּוֹךְ דְּבָרִים שֶׁלָּמַד. וּבְדַעַת • רוּחַ הַקֹּדֶשׁ.

(ד) לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת:

ד לְאַלָּפָא אוּמַנְוָן לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבְנְחָשָׁא:

רש"י◄ לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבוֹת • אֲרִיגַת מַעֲשֵׂה חוֹשֵׁב.

(ה) וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה:

ה וּבְאָמָנוּת אֶבֶן טָבָא לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת אָעָא לְמֶעְבַּד בְּכָל עִבִידָא:

רש"י◄ וּבַחֲרֹשֶׁת • לְשׁוֹן אֻמָּנוּת, כְּמוֹ (ישעיה מ): "חָרָשׁ חָכָם", וְאוּנְקְלוֹס פֵּרַשׁ וְשִׁנָּה בְּפֵרוּשָׁן, שֶׁאֻמַּן אֲבָנִים קָרוּי 'אָמָן', וְחָרָשׁ עֵץ קָרוּי 'נַגָּר'. לְמַלֹּאת • לְהוֹשִׁיבָהּ בַּמִּשְׁבְּצֶת שֶׁלָּהּ בְּמִלּוּאָהּ לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁבְּצֶת לְמִדַּת מוֹשַׁב הָאֶבֶן וְעָבְיָהּ.

(ו) וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֶת אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן וּבְלֵב כָּל־חֲכַם־לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ:

ו וַאֲנָא הָא יְהָבִית עִמֵּהּ יָת אָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן וּבְלִבָּא כָּל חַכִּימֵי לִבָּא יְהָבִית חָכְמְתָא וְיַעְבְּדוּן יָת כָּל דִּי פַּקֵּדְתָּךְ:

רש"י◄ וּבְלֵב כָּל־חֲכַם־לֵב וְגוֹ' • וְעוֹד שְׁאָר חַכְמֵי לֵב שֶׁבָּכֶם וְכָל אֲשֶׁר נָתַתִּי בּוֹ חָכְמָה, "וְעָשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ".

(ז) אֵת ׀ אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל:

ז יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת אֲרוֹנָא לְסַהֲדוּתָא וְיָת כַּפֻּרְתָּא דִי עֲלוֹהִי וְיָת כָּל מָנֵי מַשְׁכְּנָא:

רש"י◄ וְאֶת הָאָרֹן לָעֵדֻת • לְצֹרֶךְ לוּחוֹת הָעֵדוּת.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רָאֹה קָרָאתִי בְשֵׁם, וּמֹשֶׁה אָמַר לְיִשְׂרָאֵל, **רְאוּ קָרָא ה' בְשֵׁם** (לְהַלָּן ל"ה, ל'). וְהַטַּעַם, כִּי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם פְּרוּכִים בַּעֲבוֹדַת חֹמֶר וּלְבֵנִים, לֹא לָמְדוּ מְלֶאכֶת כֶּסֶף וְזָהָב וַחֲרֹשֶׁת אֲבָנִים טוֹבוֹת וְלֹא רָאוּ אוֹתָם כְּלָל. וְהִנֵּה הוּא פֶּלֶא שֶׁיִּמָּצֵא בָּהֶם אָדָם חָכָם גָּדוֹל בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן וָעֵץ וְחוֹשֵׁב וְרוֹקֵם וְאוֹרֵג, כִּי אַף בַּלּוֹמְדִים לְפָנֵי חֲכָמִים לֹא יִמָּצֵא בָּקִי בְּכָל הָאֻמָּנִיּוֹת כֻּלָּם, וְהַיּוֹדְעִים וּרְגִילִים בָּהֶם בְּבֹא יְדֵיהֶם תָּמִיד בְּטִיט וָרֶפֶשׁ לֹא יוּכְלוּ לַעֲשׂוֹת בָּהֶן אֻמָּנוּת דַּקָּה וְיָפָה. וְעוֹד, שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל **בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת** לְהָבִין סוֹד הַמִּשְׁכָּן וְכָל כֵּלָיו לָמָּה צִוּוּ וְאֶל מַה יִּרְמֹזוּ.

וְלָכֵן אָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה שֶׁיִּרְאֶה הַפֶּלֶא הַזֶּה, וְיֵדַע כִּי הוּא **מִלֵּא אוֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים** לָדַעַת כָּל אֵלֶּה בַּעֲבוּר שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמִּשְׁכָּן, כִּי הָיָה רָצוֹן מִלְּפָנָיו לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁכָּן בַּמִּדְבָּר, וְלִכְבוֹדוֹ בְּרָאוֹ, כִּי הוּא קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ (יְשַׁעְיָה מ"א, ד'), כְּדַרְכָּךְ, בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ (יִרְמְיָה א', ה'). וּבִלְשׁוֹן הַזֹּהַר, **רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם** (לְעֵיל ט"ז, כ"ט).

וּלְרַבּוֹתֵינוּ בָּזֶה מִדְרָשׁ (שמו"ר מ', ב'), הֲרָאָה אוֹתוֹ סִפְרוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְאָמַר לוֹ כָּל אֶחָד הִתְקַנְּתִּיו מֵאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאַף בְּצַלְאֵל מֵאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְקַנְּתִּי אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, **רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל.** וְהוּא כְּעִנְיָן שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. וְעוֹד אָמְרוּ (פִּרְקוֹת נ"ה.), יוֹדֵעַ הָיָה בְּצַלְאֵל לְצָרֵף אוֹתִיּוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ בָּהֶן שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וְהָעִנְיָן, כִּי הַמִּשְׁכָּן יִרְמֹז בְּאֵלּוּ וְהוּא הַיּוֹדֵעַ וּמֵבִין סוֹדוֹ. תורה ד

(ח) וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת:

רש"י◄ הַטְּהֹרָה • עַל שֵׁם זָהָב טָהוֹר (מנחות כט).

ח וְיָת פַּתּוֹרָא וְיָת מָנוֹהִי וְיָת מְנַרְתָּא דָכְיָתָא וְיָת כָּל מָנָהָא וְיָת מַדְבְּחָא דִקְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא:

(ט) וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ:

ט וְיָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵהּ:

(י) וְאֶת בִּגְדֵי הַשָּׂרָד וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן:

י וְיָת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא וְיָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא:

רש"י◄ וְאֵת בִּגְדֵי הַשָּׂרָד • אוֹמֵר אֲנִי לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁבִּבְגִדֵי כְּהֻנָּה מְדַבֵּר, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר אֶצְלָם: "וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן", אֶלָּא אֵלּוּ בִּגְדֵי הַשָּׂרָד, הֵם בִּגְדֵי הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי, הָאֲמוּרִים בְּפָרָשַׁת מַסָּעוֹת (במדבר ד): "וְנָתְנוּ עָלָיו בֶּגֶד תְּכֵלֶת", "וְנָתְנוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן", "וְנָתְנוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי". וְנִרְאִין דְּבָרַי, שֶׁנֶּאֱמַר (לקמן לט): "וּמִן הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִגְדֵי שָׁרֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ", וְלֹא הֵזְכַּר שֵׁשׁ עִמָּהֶם. וְאִם בְּבִגְדֵי כְּהֻנָּה מְדַבֵּר, לֹא מָצִינוּ בְּאֶחָד מֵהֶם אַרְגָּמָן אוֹ תּוֹלַעַת שָׁנִי בְּלֹא שֵׁשׁ. בִּגְדֵי הַשָּׂרָד • יֵשׁ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן עֲבוֹדָה וְשֵׁרוּת, כְּתַרְגּוּמוֹ 'לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא', וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא. וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא לְשׁוֹן אֲרַמִּי כַּתַּרְגּוּם שֶׁל "קְלָעִים" וְתַרְגּוּם שֶׁל "מִכְבָּר", שֶׁהָיוּ אֲרוּגִים בְּמַחַט, עֲשׂוּיִים נְקָבִים נְקָבִים, לצידי"ן בְּלַע"ז.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(י) וְאֵת בִּגְדֵי הַשָּׂרָד. לא יָדַעְתִּי לָמָּה לֹא צִוָּה תְּחִלָּה לַעֲשׂוֹת הַבְּגָדִים הָאֵלֶּה, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בְּכָל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן וּבִגְדֵי אַהֲרֹן וּבָנָיו, כִּי הָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר לוֹ "וְעָשִׂיתָ בֶּגֶד כְּלִיל תְּכֵלֶת לְכַסּוֹת בּוֹ הָאָרוֹן וּבֶגֶד אַרְגָּמָן לְכַסּוֹת בּוֹ הַמִּזְבֵּחַ וּבֶגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי לְכַסּוֹת בּוֹ הַשֻּׁלְחָן", וְעַתָּה כַּאֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת הָעוֹשִׂים יִכְלֹל אוֹתָם עִם שְׁאָר הַמְּלָאכָה. וְאוּלַי לֹא הָיְתָה בָּהֶם קְפִידָא וְיֵעָשׂוּ אוֹתָם כִּרְצוֹנָם **בִּגְדֵי שָׁרֵד** מִמִּין אֶחָד לְבַדּוֹ, וְהֵם עָשׂוּ מִן **הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי.** וְלֹא רָצוּ בְּשֵׁשׁ כִּי אֵינֶנּוּ נִכְבָּד כְּמוֹתָם. וְאַחֲרֵי שֶׁנַּעֲשׂוּ כֵּן רָצָה הַשֵּׁם שֶׁיִּהְיֶה **הַתְּכֵלֶת** לְאָרוֹן, **וְהָאַרְגָּמָן** לַמִּזְבֵּחַ, **וְהַשָּׁנִי** לַשֻּׁלְחָן (במדבר ד', ו'-י"ג), וְלָכֵן הִסְפִּיק לָהֶם הַצִּנְעָה בִּקְצָרָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה עַל הָעוֹשִׂים, כִּי לְדַעְתָּם יֵעָשׂוּ **בִּגְדֵי הַשָּׁרָד. וְאֵינֶנּוּ** הָגוּן שֶׁיִּהְיֶה בֶּגֶד הַמְכֻסֶּה עָשׂוּי נְקָבִים נְקָבִים כִּדְבָרֵי רַשִּׁ"י, אֲבָל הוּא מִלְּשׁוֹן "שָׁרִיד", בַּעֲבוּר הֱיוֹתָם מִין אֶחָד, כִּדְבָרֵי ר"א.

וְכָתַבְתִּי זֶה הָעִנְיָן לְפִי שִׁטַּת רַשִּׁ"י. וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שׁוֶה לִי, כִּי מַה טַּעַם שֶׁיֹּאמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וְיַעֲשׂוּ בִּגְדֵי הַקְּלָעִים אוֹ בִּגְדֵי הַשְּׁרִידָה בְּלִי שֶׁיִּבָּאֵר לוֹ כַּמָּה יִהְיוּ, שְׁנַיִם אוֹ מֵאָה, וְכַמָּה אָרְכָּם וְכַמָּה רָחְבָּם, וְלָמָּה יֵעָשׂוּ, וְאֵין הָעִנְיָן מוּבָן כְּלָל בַּדִּבּוּר הַזֶּה. וְעוֹד, שֶׁמַּזְכִּיר אוֹתָם לְעוֹלָם קֹדֶם בִּגְדֵי אַהֲרֹן. וְעוֹד, מַה טַּעַם **לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ** (לְהַלָּן ל"ח, י"ט. ל"ט א'. מ"א.), כִּי זֶה יִרְמֹז עַל עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת בַּקֹּדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר, אוֹ בְּגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ (לְעֵיל כ"ח, מ"ג), וְכֵן, אֲשֶׁר יָבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ (שם כ"ט, ל'), לֹא עַל עֲבוֹדַת חוּץ וּמִשָּׁא. וְעוֹד, כִּי כָּתוּב, **וְעָשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ אֵת אֹהֶל מוֹעֵד** וְגוֹ' (פְּסוּקִים ו'-ז'.) **וְאֵת בִּגְדֵי הַשָּׁרָד** עַד **כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ** (פְּסוּקִים י"-י"א.), וְלֹא צִוָּה אוֹתוֹ תְּחִלָּה עַל בִּגְדֵי הַשָּׁרָד כְּלָל. **וְהָעוֹלֶה** מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, כִּי **בִּגְדֵי הַשָּׁרָד** הֵם בִּגְדֵי כְּהֻנָּה עַצְמָם, וְהֻזְכַּר זֶה בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (ע"ב.). וְאִם כֵּן הַנְּכוֹן שֶׁנְּפָרֵשׁ **בִּגְדֵי הַשָּׁרָד, בִּגְדֵי** "הַיִּחוּד", כְּלוֹמַר בְּגָדִים שֶׁיִּתְיַחֵד בִּלְבִישָׁתָם אַחַד הָעָם הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו. וְכֵן: וּבִשְׁרִידִים אֲשֶׁר ה' קֹרֵא (יואל ג', ה'.), הַשְּׁרִידִים שָׁרְדוּ מֵהֶם (יְהוֹשֻׁעַ י', כ'.), מִן פָּלִיט וְשָׁרִיד (יִרְמְיָה מ"ד, י"ד.). וְיִרְמֹז לְבִגְדֵי אַהֲרֹן, וְיִקְרָאֵם כֵּן, שֶׁלֹּא יִלְבְּשֵׁם רַק יָחִיד בְּדוֹרוֹ, אַהֲרֹן בְּחַיָּיו, וְאַחֲרָיו הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יֵצֵא עַל רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת הַבְּגָדִים (וַיִּקְרָא כ"א, י'.). וְהַכָּתוּב יַזְכִּיר בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְעוֹלָם דֶּרֶךְ כָּבוֹד, כְּמוֹ שֶׁאָמַר, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת (לְעֵיל כ"ח, ב'.), בִּגְדֵי קֹדֶשׁ (שם כ"ח, ד'.), צִיץ הַזָּהָב נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ (וַיִּקְרָא ח', ט'.), וְעַל כֵּן קָרָאם **בִּגְדֵי הַשָּׁרָד,** בִּגְדֵי מַלְכוּת. וְזֶה טַעַם, **אֶת בִּגְדֵי הַשָּׁרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן** (לְהַלָּן ל"ח, י"ט.), כִּי שָׁם לְבָאֵר. וְכֵן יֹאמַר (לְהַלָּן ל"ט, מ"א.) בְּפָרָשַׁת וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן.

וּמַה שֶׁאָמַר בְּכָאן בְּפָרָשַׁת **רְאֵה קָרָאתִי, וְאֵת בִּגְדֵי הַשָּׁרָד וְאֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן,** טַעֲמוֹ שֶׁהֵם בִּגְדֵי שְׁתֵּי מַעֲלוֹת, **בִּגְדֵי הַשָּׁרָד וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ,** לְהַגִּיד שֶׁלֹּא יִלְבְּשֵׁם רַק אֶחָד הָעָם **בְּבֹאוֹ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ.** וּמִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר כָּאן **לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ,** הוֹסִיף לְבָאֵר שֶׁהֵם **בִּגְדֵי שָׁרֵד וּבִגְדֵי קֹדֶשׁ.** וְעוֹד בָּאוּ כַּמָּה וָוֵ"ין יְתֵרוֹת בַּכָּתוּב. וּפֵרוּשׁ, **וּמִן הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת**

(יא) וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ׃ פ

יא וְיָת מִשְׁחָא דְּרִבּוּתָא וְיָת קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא
לְקוּדְשָׁא כְּכֹל דִּי פַּקֵּדְתָּךְ יַעְבְּדוּן׃

רש"י◄ וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ • לְצֹרֶךְ הַקְּטֹרֶת הַהֵיכָל שֶׁהוּא קֹדֶשׁ.

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(יג) וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־
שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃

יג וְאַתְּ מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּרַם
יָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִּי לִי תִּטְרוּן אֲרֵי אַת הִיא
בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן לְמִדַּע אֲרֵי
אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן׃

רש"י◄ וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • וְאַתָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִפְקַדְתִּיךָ לְצַוּוֹתָם עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, אַל יֵקַל בְּעֵינֶיךָ לִדְחוֹת אֶת הַשַּׁבָּת מִפְּנֵי אוֹתָהּ מְלָאכָה. אַךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ • אַף־עַל־פִּי שֶׁתִּהְיוּ רְדוּפִין וּזְרִיזִין בִּזְרִיזוּת הַמְּלָאכָה, שַׁבָּת אַל תִּדָּחֶה מִפְּנֶיהָ.

כָּל "אַכּ"ין וְ"רַק"ין מְעוּטִין, לְמַעֵט שַׁבָּת מִמְּלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם • אוֹת גְּדוּלָה הִיא בֵּינֵינוּ, שֶׁבָּחַרְתִּי בָּכֶם בְּהַנְחִילִי לָכֶם אֶת יוֹם מְנוּחָתִי לִמְנוּחָה. לָדַעַת • הָאֲמוּת בָּהּ, "כִּי אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם".

(יד) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַׁّבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם
מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ׃

יד וְתִטְרוּן יָת שַׁבְּתָא אֲרֵי קוּדְשָׁא הִיא לְכוֹן
מְחַלְלַנַּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל אֲרֵי כָּל דְּיַעְבֵּד
בַּהּ עֲבִידָא וְיִשְׁתֵּצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ
עַמֵּהּ׃

רש"י◄ מוֹת יוּמָת • אִם יֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה. וְנִכְרְתָה • בְּלֹא הַתְרָאָה. מְחַלְּלֶיהָ • הַנּוֹהֵג בָּהּ חוֹל בִּקְדֻשָּׁתָהּ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִּגְדֵי שָׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ (לְהַלֵּן ל"ט, א'), שֶׁהוּא מְבֹאָר אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, וְנָתַן חֶשְׁבּוֹן בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת כַּמָּה הֵבִיאוּ יִשְׂרָאֵל, וּמָה עָשׂוּ בָּהֶן, בַּעֲבוּר חֲשִׁיבוּתָם, וְאַחַר כָּךְ אָמַר כִּי **מִן הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי אֲשֶׁר הוּבְאוּ לָהֶם עָשׂוּ בִּגְדֵי שָׂרָד,** לֹא הוֹסִיף. וְלֹא הִזְכִּיר הַשֵּׁשׁ, כִּי אֵינֶנּוּ חָשׁוּב. וְאוּלַי הֵבִיאוּ מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה וְהוֹתִיר. וְשָׁב לְבָאֵר: **וַיַּעֲשׂוּ אֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה, וַיַּעַשׂ אֶת הָאֵפֹד זָהָב** וְגוֹ' (לְהַלֵּן ל"ט, א"-ב'). תורה יא

(יג-יז) אַךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ. אף עַל פִּי שֶׁתִּהְיוּ רְדוּפִין בִּזְרִיזוּת הַמְּלָאכָה אַל תִּדָּחֶה שַׁבָּת מִפְּנֶיהָ. כָּל אַכִּין וְרַקִּין מְעוּטִין, לְמַעֵט שַׁבָּת מִמְּלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְלֹא נִתְכַּוֵּן אֶצְלִי, כִּי לְפִי מִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ בְּאַכִּין וְרַקִּין יְמַעֵט בִּשְׁמִירַת הַשַּׁבָּת, כִּי הַמְּעוּטִים אֶצְלָם בְּכָל מָקוֹם יְמַעֲטוּ בַּדָּבָר הַמְצֻוֶּה בּוֹ, וְאִם תִּדְרֹשׁ הַמְּעוּט בְּעִנְיַן מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן יִהְיֶה מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָהּ בְּשַׁבָּת. אֲבָל הַמְּעוּט הַזֶּה לְמִילָה אוֹ לִפְקוּחַ נֶפֶשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהֵן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת. וְכָךְ אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (יְרוּשַׁלְמִי ח', ה'): וּמִנַּיִן שֶׁסָּפֵק נְפָשׁוֹת דּוֹחֶה שַׁבָּת, רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן **אַךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ,** מְעוּט. וּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן שֶׁאֵינָהּ דּוֹחָה שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהִזְהִיר בָּהּ בְּכָאן.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הוּא כֵּן יֹאמַר: תַּעֲשׂוּ מְלֶאכֶת אֹהֶל מוֹעֵד אֲבָל **שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ** לְעוֹלָם. וּבְתוֹרַת כֹּהֲנִים (וַיִּקְרָא י"ט, ל'), יָכוֹל יְהֵא בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת, תַּלְמוּד לוֹמַר **אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי ה'.** וְטַעַם **שַׁבְּתֹתַי,** בַּעֲבוּר כִּי שִׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה רַבִּים.

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, צִוָּה בְּכָאן בְּזִכּוּר וְשָׁמוֹר כַּאֲשֶׁר רָמַזְתִּי בְּסוֹדָם (לְעֵיל כ', ח'), וְזֶה טַעַם **שַׁבְּתֹתַי.** וְאָמַר בִּשְׁנֵיהֶם **כִּי אוֹת הִיא,** שֶׁהִיא **בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לָדַעַת.** וְאָמַר, **וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת,** "וְחִיֵּב בִּמְחַלְּלֶיהָ כָּרֵת" (פְּסוּק י"ד), כִּי הָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ (קֹהֶלֶת י"ב, ז'), וְזוֹ תִּכָּרֵת מִשָּׁם. וְאָמַר **וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** שֶׁהוּא **שַׁבָּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַה'** (פְּסוּק ט"ז), בַּעֲבוּר שֶׁהוּא יְסוֹד עוֹלָם. וְהִזְכִּיר בַּשַּׁבָּת שֶׁהִיא **בְּרִית עוֹלָם** (פְּסוּק ט"ז), וְחָזַר וְאָמַר **כִּי אוֹת הִיא בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** (פְּסוּק י"ז), **אוֹת הִיא** הַשַּׁבָּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְהַטַּעַם, שֶׁהַיּוֹם אוֹת וְהַשַּׁבָּת **הִיא אוֹת לְעוֹלָם.** וְזֶה טַעַם **שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ.** וְהִיא נְשָׁמָה יְתֵרָה (בֵּיצָה ט"ז.) הַבָּאָה מִיסוֹד עוֹלָם אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי (אִיּוֹב י"ב, י'). וְהִנֵּה הַפָּרָשָׁה מְבֹאֶרֶת. וּכְבָר רָמַזְתִּי עִנְיָנָהּ בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (לְעֵיל כ', ח'). וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין. תורה יח

(טו) שֵׁשֶׁת יָמִים֙ יֵעָשֶׂה מְלָאכָה֔ וּבַיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י שַׁבַּ֣ת שַׁבָּת֑וֹן קֹ֣דֶשׁ לַיהוָ֗ה כָּל־הָעֹשֶׂ֤ה מְלָאכָה֙ בְּיֹ֣ום הַשַּׁבָּ֔ת מֹ֖ות יומָֽת׃

רש"י◄ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן • מְנוּחַת מַרְגּוֹעַ, וְלֹא מְנוּחַת עֲרָאי: (שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן • לְכָךְ כְּפָלוֹ הַכָּתוּב, לוֹמַר שֶׁאָסוּר בְּכָל מְלָאכָה, אֲפִלּוּ אֹכֶל נֶפֶשׁ. וְכֵן יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: (ויקרא כג) "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם", אָסוּר בְּכָל מְלָאכָה. אֲבָל יוֹם־טוֹב לֹא נֶאֱמַר בּוֹ כִּי־אִם: "בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן" (שם), אֲסוּרִים בְּכָל מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה, וּמֻתָּרִים בִּמְלֶאכֶת אֹכֶל נֶפֶשׁ). קֹדֶשׁ לַה' • שְׁמִירַת קְדֻשָּׁתָהּ לִשְׁמִי וּבְמִצְוָתִי.

טו שִׁתָּא יוֹמִין יִתְעֲבֵד עֲבִידָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבַת שַׁבָּתָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ כָּל דְּיַעְבֵּד עֲבִידָתָא בְּיוֹמָא דְּשַׁבְּתָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

(טז) וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם׃

טז וְיִטְּרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת שַׁבְּתָא לְמֶעְבַּד יָת שַׁבְּתָא לְדָרֵיהוֹן קְיָם עָלָם:

(יז) בֵּינִי וּבֵינֵ֖י בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל אֹ֥ות הִ֖וא לְעֹלָ֣ם כִּי־שֵׁ֣שֶׁת יָמִ֗ים עָשָׂ֤ה יְהוָה֙ אֶת־הַשָּׁמַ֣יִם וְאֶת־הָאָ֔רֶץ וּבַיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י שָׁבַ֥ת וַיִּנָּפָֽשׁ׃ ס

יז בֵּין מֵימְרִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַת הִיא לְעָלָם אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבַת וְנָח:

רש"י◄ וַיִּנָּפַשׁ • כְּתַרְגּוּמוֹ 'וְנָח', וְכָל לְשׁוֹן 'נוֹפֶשׁ' הוּא לְשׁוֹן "נֶפֶשׁ", שֶׁמֵּשִׁיב נַפְשׁוֹ וּנְשִׁימָתוֹ בְּהַרְגִּיעוֹ מִטֹּרַח הַמְּלָאכָה, וּמִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ (ישעיה מ): "לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע" וְכָל פְּעָלוֹ בְּמַאֲמָר, הִכְתִּיב מְנוּחָה לְעַצְמוֹ? לְשַׁבֵּר הָאֹזֶן מַה שֶּׁהִיא יְכֹלָה לִשְׁמֹעַ.

◆ יום שני י"ג אדר א' ◆

(יח) וַיִּתֵּן֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה כְּכַלֹּתֹ֖ו לְדַבֵּ֣ר אִתֹּ֑ו בְּהַ֣ר סִינָ֗י שְׁנֵי֙ לֻחֹ֣ת הָעֵדֻ֔ת לֻחֹ֥ת אֶ֖בֶן כְּתֻבִ֑ים בְּאֶצְבַּ֥ע אֱלֹהִֽים׃

יח וִיהַב לְמֹשֶׁה כַּד שֵׁיצֵי לְמַלָּלָא עִמֵּהּ בְּטוּרָא דְּסִינַי תְּרֵין לוּחֵי סַהֲדוּתָא לוּחֵי אַבְנָא כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעָא דַיְיָ:

רש"י◄ וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה וְגוֹ' • אֵין מֵקֶדֶם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה, מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל קוֹדֶם לְצִוּוּי מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים הָיָה, שֶׁהֲרֵי בְּי"ז בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים נִתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וּלְמָחֳרָת הִתְחִילוּ בִּנְדָבַת הַמִּשְׁכָּן, וְהוּקַם בְּאֶחָד בְּנִיסָן. (צָרִיךְ עִיּוּן טוּבָא, דִּלְמָא הַכֹּל כַּסֵּדֶר, וְצִוּוּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה הָיָה בְּאַרְבָּעִים יָמִים הָרִאשׁוֹנִים, טֶרֶם עֲשׂוֹתָם הָעֵגֶל, וְקֹדֶם רִדְתּוֹ מֵהָהָר עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, וּמֹשֶׁה לֹא הִגִּיד לְיִשְׂרָאֵל צִוּוּי הַמִּשְׁכָּן עַד לְמָחֳרַת יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְרֻצִּים לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְכֵן הוּא בְּהֶדְיָא בְּ"זֹהַר" "וַיַּקְהֵל". אֲשֶׁר עַל כֵּן, בְּצִוּוּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּתִיב: "מֵאֵת כָּל אִישׁ", דְּהַיְנוּ גַּם עֵרֶב־רַב, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: "אִישׁ אִישׁ", מְלַמֵּד וְכוּ'. וּמֹשֶׁה בַּצִּוּוּי אָמַר לְיִשְׂרָאֵל "קְחוּ מֵאִתְּכֶם" דַּיְקָא, וְלֹא מֵעֵרֶב־רַב, לְפִי שֶׁהֵם גָּרְמוּ בִּנְזָקִין, וְקַל לְהָבִין). כְּכַלֹּתוֹ • "כְּכַלְתּוֹ" כְּתִיב חָסֵר, שֶׁנִּמְסְרָה לוֹ תּוֹרָה בְּמַתְּנָה כְּכַלָּה לְחָתָן, שֶׁלֹּא הָיָה יָכֹל לִלְמֹד כֻּלָּהּ בִּזְמַן מוּעָט כָּזֶה. דָּבָר אַחֵר: מַה כַּלָּה מִתְקַשֶּׁטֶת בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה קִשּׁוּטִין, הֵן הָאֲמוּרִים בְּסֵפֶר יְשַׁעְיָה, אַף תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּקִי בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים. לְדַבֵּר אִתּוֹ • הַחֵקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים שֶׁבִּ"וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים". לְדַבֵּר אִתּוֹ • מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְחוֹזְרִין וְשׁוֹנִין אֶת הַהֲלָכָה שְׁנֵיהֶם יַחַד. לֻחֹת • "לֻחַת" כְּתִיב, שֶׁהָיוּ שְׁתֵּיהֶן שָׁווֹת.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יח) **וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה** נִמְשָׁךְ לְפָנָיו, אֶל "אֱלֹהִים" הַנִּזְכָּר בְּסוֹף הַפָּסוּק, **וַיִּתֵּן אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה,** כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר בַּדִּבּוּר, **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** (לעיל כ׳, א׳), וּבַמַּעֲשֶׂה וּבַמִּכְתָּב, **וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים** (להלן ל"ב, ט"ז), וְכֵן בַּבְּתִינָה, **וַיִּתֵּן אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה.** תורה א

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כט עמ' 50)

לחות כתיב, שהיו שתיהן שוות (רש"י לא, יח) בפסוק "ואתנה לך את לחות האבן" (משפטים כד, יב) כתיב גם כן "לחות" חסר, אף שם לא התעכב רש"י על כך. ויש לבאר, שכאן הקשה לרש"י: הכתוב הרי מדגיש את מעלת הלוחות ("כתובים **באצבע אלקים**"), ומדוע יש כתיב חסר, שמשמעותו חסרון? ומתרץ, שבא לדמדנו **שהיו שתיהן שוות**, דבר המוכיח שהם "**מעשה אלקים**", כי לאדם אי־אפשר לדייק כל־כך בצמצום.

לב (א) **וַיַּרְא הָעָם כִּי בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן־הָהָר וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם ׀ עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ׀ מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃**

רש"י◄ **כִּי בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה •** כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן אִחוּר, וְכֵן: "בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ" (שופטים ה), "וַיָּחִילוּ עַד בּוֹשׁ" (שם ג), **כִּי** כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לָהָר, אָמַר לָהֶם: לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם אֲנִי בָּא, בְּתוֹךְ שֵׁשׁ שָׁעוֹת. כְּסִבּוּרִים הֵם שֶׁאוֹתוֹ יוֹם שֶׁעָלָה - מִן הַמִּנְיָן הוּא, וְהוּא אָמַר לָהֶם שְׁלֵמִים, אַרְבָּעִים יוֹם וְלֵילוֹ עִמּוֹ, וְיוֹם עֲלִיָּתוֹ אֵין לֵילוֹ עִמּוֹ, שֶׁהֲרֵי בְּז' בְּסִיוָן עָלָה, נִמְצָא יוֹם אַרְבָּעִים בְּי"ז בְּתַמּוּז, בְּט"ז בָּא הַשָּׂטָן וְעִרְבֵּב אֶת הָעוֹלָם וְהֶרְאָה דְּמוּת חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה וְעִרְבּוּבְיָא, לוֹמַר: וַדַּאי מֵת מֹשֶׁה, לְכָךְ בָּא עִרְבּוּבְיָא לָעוֹלָם. אָמַר לָהֶם: מֵת מֹשֶׁה, שֶׁכְּבָר בָּאוּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְלֹא בָּא וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף פט). וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁלֹּא טָעוּ אֶלָּא בְּיוֹם הַמְּעֻנָּן, בֵּין קֹדֶם חֲצוֹת בֵּין לְאַחַר חֲצוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא יָרַד מֹשֶׁה עַד יוֹם הַמָּחֳרָת, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּשְׁכִּימוּ

א וַחֲזָא עַמָּא אֲרֵי אוֹחַר מֹשֶׁה לְמֵחַת מִן טוּרָא וְאִתְכְּנֵשׁ עַמָּא עַל אַהֲרֹן וַאֲמָרוּ לֵהּ קוּם עֲבֵד לָנָא דַּחֲלָן דִּיהָכוּן קֳדָמָנָא אֲרֵי דֵּין מֹשֶׁה גַּבְרָא דִּי אַסְּקָנָא מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לָא יְדַעְנָא מָה הֲוָה לֵהּ׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ. אֱלֹהוּת הַרְבֵּה אִוּוּ לָהֶם. **כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,** וְהָיָה מוֹרֶה לָנוּ הַדֶּרֶךְ נַעֲלָה בּוֹ, **לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לוֹ,** עַתָּה צְרִיכִין "לֵאלֹהוּת" הַרְבֵּה **אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ.** לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְאֵין לְשׁוֹנוֹ מְכֻוָּן. אֲבָל הַכָּתוּב הַזֶּה הוּא מַפְּתֵחַ לְדַעַת נָכוֹן עִנְיַן הָעֵגֶל וּמַחְשֶׁבֶת עוֹשָׂיו, כִּי בַּיָּדוּעַ שֶׁלֹּא הָיוּ יִשְׂרָאֵל סְבוּרִים שֶׁמֹּשֶׁה הוּא הָאֱלֹהִים, וְשֶׁהוּא בְּכֹחוֹ עָשָׂה לָהֶם הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים, וּמַה טַּעַם שֶׁאֹמְרוּ כֵּיוָן שֶׁהָלַךְ מֹשֶׁה מִמֶּנּוּ נַעֲשָׂה אֱלֹהִים. וְעוֹד, כִּי בְּפֵרוּשׁ אָמְרוּ, **אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ,** לֹא שֶׁיִּהְיוּ נוֹתְנִין לָהֶם חַיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה אוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל הָיוּ מְבַקְּשִׁין מֹשֶׁה אַחֵר, אָמְרוּ, "מֹשֶׁה שֶׁהוֹרָה לָנוּ הַדֶּרֶךְ מִמִּצְרַיִם" וְעַד הַנָּה, שֶׁהָיוּ הַמַּסָּעִים עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה (בְּמִדְבַּר ט, כ"ג), הַנֵּה אָבַד מִמֶּנּוּ. נַעֲשָׂה לָנוּ מֹשֶׁה אַחֵר "שֶׁיּוֹרֶה הַדֶּרֶךְ לְפָנֵינוּ" עַל פִּי ה' בְּיָדוֹ. וְזֶה טַעַם הַזְּכִירָם: **מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ,** לֹא הָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלָם, כִּי יִצְטָרְכוּ לְאִישׁ אֱלֹהִים.

וְכֵן תּוּכַל לְהָבִין זֶה מִתְּשׁוּבַת אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ: **מַה עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי הֵבֵאתָ עָלָיו חַטָּאָה גְּדֹלָה** (לְהַלָּן פָּסוּק כ"א), **וְהָיְתָה תְּשׁוּבָתוֹ, וַיֹּאמְרוּ לִי קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים** וְגוֹ', **וָאֹמַר לָהֶם לְמִי זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ** (שָׁם פְּסוּקִים כ"ג־כ"ד). וְהִנֵּה אַהֲרֹן מִתְנַצֵּל לְמֹשֶׁה וְאָמַר לוֹ: **אַל יִחַר אַף אֲדֹנִי** (פָּסוּק כ"ב), וְהוּא כְּמוֹסִיף עַל חַטָּאתוֹ פֶּשַׁע, שֶׁאוֹמֵר כִּי הֵם בִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ עֲבוֹדָה זָרָה וַעֲשָׂאָה לָהֶם בְּיָדָיו, וְלָמָּה לֹא יִחַר אַפּוֹ, וּמַה חַטָּאָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ.

אֲבָל הָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי, שֶׁלֹּא בִּקְּשׁוּ הָעֵגֶל לִהְיוֹת לָהֶם לְאֵל מֵמִית וּמְחַיֶּה, וְקִבְּלוּ עֲבוֹדַת אֱלֹהוּתוֹ עֲלֵיהֶם, אֲבָל יִרְצוּ שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם בִּמְקוֹם מֹשֶׁה מוֹרֶה דַּרְכָּם. וְזֶהוּ הִתְנַצְּלוּתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, טָעַן כִּי לֹא אָמְרוּ לִי רַק "שֶׁאֶעֱשֶׂה לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵיהֶם בִּמְקוֹמְךָ אֲדֹנִי, שֶׁלֹּא יָדְעוּ מֶה הָיָה לְךָ", וְאִם תָּשׁוּב אִם לֹא, וְלָכֵן הֵם הָיוּ צְרִיכִין לְמִי שֶׁיּוֹרֶה לָהֶם דַּרְכָּם כָּל זְמַן שֶׁלֹּא תִּהְיֶה אַתָּה עִמָּהֶם, וְאִם אוּלַי תָּשׁוּב יַעַזְבוּהוּ וְיֵלְכוּ אַחֲרֶיךָ כְּבָרִאשׁוֹנָה.

וְכֵן הָיָה הַדָּבָר, כִּי כֵּיוָן שֶׁרָאוּ הָעָם אֶת מֹשֶׁה מִיָּד הִנִּיחוּ אֶת הָעֵגֶל וּבָעֲטוּ בּוֹ שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ לְשָׁרְפוֹ וְלִזְרוֹת עֲפָרוֹ עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְלֹא הָיָה מֵהֶם חוֹלֵק עָלָיו כְּלָל, וְכֵן תִּרְאֶה שֶׁלֹּא הוֹכִיחָם, וְלֹא אָמַר לָהֶם כְּלוּם, אֲבָל בְּבוֹאוֹ בַּמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת הָעֵגֶל וּמְחוֹלוֹת מִיָּד בָּרְחוּ מִמֶּנּוּ, וְהוּא לָקַח הָעֵגֶל וַיִּשְׂרֹף אוֹתוֹ וַיִּשְׁקֹ אוֹתוֹ לָהֶם וְלֹא מֵאֲנוּ כְּלָל (לְהַלָּן פְּסוּקִים י"ט־כ'). וְאִלּוּ הָיָה לָהֶם לֵאלֹהִים, אֵין דֶּרֶךְ שֶׁיַּנִּיחַ אָדָם מַלְכּוֹ וַאלֹהָיו לִשְׂרֹפַת אֵשׁ, הֵן יִשְׂרֹף אֶת תּוֹעֲבָתָם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלוּהוּ.

וְהִנֵּה אַהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר הוֹצִיא הַצּוּרָה הַזֹּאת, כִּי הֵם לֹא אָמְרוּ לוֹ מַה יַּעֲשֶׂה שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז וְזוּלָתָם, וְזֶה מַאֲמַר הַחֲכָמִים שֶׁאָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין ס"ג), מְלַמֵּד שֶׁאִוּוּ לֶאֱלֹהוּת הַרְבֵּה, כִּי הֵם לֹא יָדְעוּ בַּמֶּה יִבְחַרוּ וְאֵיזֶה הַטּוֹב לָהֶם. וְהַכִּנּוּנָה לְאַהֲרֹן הָיְתָה, מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל הָיוּ בַּמִּדְבָּר חֹרֶב שְׁמָמָה, וְהַחֹרְבָּן וְשִׁמְמוּת עוֹלָם יָבוֹאוּ מִן הַצָּפוֹן, כִּדְכְתִיב מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ (יִרְמְיָה א', י"ד), שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה בְּמֶלֶךְ בָּבֶל בִּלְבַד, כַּאֲשֶׁר יֵרָאֶה בַּגְּלָה מִן הַכָּתוּב, אֲבָל כִּי מִן הַשְּׁמֹאל תְּבֹא מִדַּת הַדִּין לָעוֹלָם לְהָשִׁיב עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כְּרָעָתָם. וְהִנֵּה בְּמַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה אָמַר פְּנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׁמֹאול לְאַרְבַּעְתָּם (יְחֶזְקֵאל א', י'), וְלָכֵן חָשַׁב אַהֲרֹן כִּי הַמַּחֲרִיב יוֹרֶה דֶּרֶךְ מְקוֹם הַחֹרְבָּן כִּי שָׁם כֹּחוֹ הַגָּדוֹל, וּבִהְיוֹתָם עוֹבְרִים שָׁם

מִמְּחָרֶת וַיַּעֲלוּ עוֹלוֹת". אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ • אֱלָהוּת הַרְבֵּה אִוּוּ לָהֶם. כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ • כְּמִין דְּמוּת מֹשֶׁה הֶרְאָה לָהֶם הַשָּׂטָן שֶׁנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ בַּאֲוִיר רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם. אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם • וְהָיָה מוֹרֶה לָנוּ הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָּהּ. עַתָּה, צְרִיכִין אָנוּ לֱאֱלָהוּת אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (התוועדויות תשנ"ב כרך ב' עמוד 341)

...כְּפִי שֶׁחֲסִידוּת מְבָאֶרֶת אֶת מַאֲמַר חֲכָמֵינוּ זַ"ל עַל הַפָּסוּק "נוֹרָא עֲלִילָה עַל בְּנֵי אָדָם", שֶׁחֵטְא עֵץ־הַדַּעַת בָּא עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ"עֲלִילָה נִתְלָה בּוֹ" (בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן) - שֶׁזֶּה שֶׁ"לִפְעָמִים גּוֹבֵר הָרַע דְּיֵצֶר־הָרַע עַל הָאָדָם וַיֶּחְטָא" הֵרֵי זֶה מִשּׁוּם שֶׁ"מִלְּמַעְלָה הֶסִיתוּ עָלָיו הַיֵּצֶר־הָרַע לְהָבִיאוֹ לְחֵטְא זֶה".

שֶׁכֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִצַּד־עַצְמָם אֵינָם שַׁיָּכִים כְּלָל וּכְלָל לְעִנְיַן הַחֵטְא חַס־וְשָׁלוֹם, וְכָל הָעִנְיָן בָּא רַק בִּגְלַל זֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה בְּחַסְדּוֹ הַגָּדוֹל רָצָה לְהָבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲלִיָּה הֵכִי גְּדוֹלָה (לְמַעְלָה מִמַּצָּבָם מִצַּד־עַצְמָם), לָכֵן "עֲלִילָה נִתְלָה בּוֹ" וְנַעֲשֵׂית יְרִידָה לְפִי שָׁעָה (עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "בְּרֶגַע קָטֹן עָזַבְתִּיךְ") וּבְחִיצוֹנִיּוּת (רַק לְמַרְאֵה עֵינַיִם), בִּכְדֵי לְהָבִיא אֶת הָעֲלִיָּה שֶׁלֹּא בְּעֶרְכּוֹ, וְלֹא רַק עֲלִיָּה לְרֶגַע קָטָן (כְּנֶגֶד "רֶגַע קָטֹן עָזַבְתִּיךְ"), אֶלָּא עֲלִיָּה נִצְחִית שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ גְּלוּת, וְאַדְרַבָּה - מִתְוַסְּפוֹת עוֹד עֲלִיּוֹת, עֲלִיָּה אַחַר עֲלִיָּה עַד אֵין קֵץ, "יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל יֵרָאֶה אֶל אֱלֹקִים בְּצִיּוֹן".

נוֹסָף לַכְּלָל שֶׁכָּל יְרִידָה הִיא צֹרֶךְ עֲלִיָּה, הֲרֵי בְּנוֹגֵעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל - הַיְרִידָה עַצְמָהּ לַאֲמִיתָּתָהּ אֵינָהּ יְרִידָה, אֶלָּא הַדֶּרֶךְ לַעֲלִיָּה נַעֲלֵית יוֹתֵר שֶׁלֹּא בְּעֶרְכּוֹ.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְחֵטְא הָעֵגֶל (שֶׁבְּדָגְמַת חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת) - כַּמְּפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא, שֶׁ"לֹא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל אֶלָּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעֲלֵי־תְּשׁוּבָה", "לֹא הָיוּ יִשְׂרָאֵל רְאוּיִין לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה", אֶלָּא "גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ הָיְתָה כו' כְּדֵי לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעֲלֵי־תְּשׁוּבָה".

(ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָّהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי:

ב וַאֲמַר לְהוֹן אַהֲרֹן פְּרִיקוּ קָדְשֵׁי דְדַהֲבָא דִּי בְּאוּדְנֵי נְשֵׁיכוֹן בְּנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְאַיְתִיוּ לְוָתִי:

רש"י ◄ **בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם** • אָמַר אַהֲרֹן בְּלִבּוֹ: 'הַנָּשִׁים וְהַיְלָדִים חָסִים בְּתַכְשִׁיטֵיהֶן הֵן, שֶׁמָּא יִתְעַכֵּב הַדָּבָר וּבְתוֹךְ כָּךְ יָבֹא מֹשֶׁה', וְהֵם לֹא הִמְתִּינוּ וּפָרְקוּ מֵעַל עַצְמָן. **פָּרְקוּ** • לְשׁוֹן צִוּוּי, מִגְּזֵרַת 'פְּרֹק' לְיָחִיד, כְּמוֹ 'פָּרְכוּ' מִגְּזֵרַת 'פָּרֵךְ'.

(ג) וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן:

ג וְאִתְפְּרִיקוּ כָּל עַמָּא יָת קָדְשֵׁי דְדַהֲבָא דִּי בְּאוּדְנֵיהוֹן וְאַיְתִיוּ לְאַהֲרֹן:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְאֵל יַעֲרֶה עֲלֵיהֶם רוּחַ מִמָּרוֹם, כַּאֲשֶׁר נֶאֱצַל עַל מֹשֶׁה. וְזֶה שֶׁאָמַר **חַג לַה' מָחָר** (פסוק ה'.), שֶׁיִּהְיוּ הָעֲבוֹדוֹת וְהַזְּבָחִים "לְשֵׁם הַמְיֻחָד" לְהָפִיק רָצוֹן מִמֶּנּוּ אֶל בַּעַל הַצּוּרָה, כִּי בִּהְיוֹתָהּ לִפְנֵיהֶם יְכַוְּנוּ אֶל עִנְיָנָהּ.

וְרַבּוֹתֵינוּ (שמו"ר ג', ג'. מ"ב, ה'. מ"ג, ט'.) לִמְּדוּ אוֹתָנוּ הָעִנְיָן הַזֶּה, וְהֵם שֶׁגִּלּוּ סוֹדוֹ, אָמְרוּ, **רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי** (לְעֵיל ג', ז'.), אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה אַתָּה רוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת וַאֲנִי רוֹאֶה "שְׁתֵּי רְאִיּוֹת", אַתָּה רוֹאֶה אוֹתָן בָּאִין לְסִינַי וּמְקַבְּלִין תּוֹרָתִי, וַאֲנִי רוֹאֶה הֵיאַךְ מִתְבּוֹנְנִין בִּי שֶׁאֲנִי יוֹצֵא בַּקְּרוֹנִין שֶׁלִּי שֶׁאֶתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן (תְּהִלִּים ס"ח, י"ח.), וְשׁוֹמְטִין אֶחָד מִשַּׁטְרָאמוֹלִין שֶׁלִּי, שֶׁכָּתוּב, וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׁמֹאול (יְחֶזְקֵאל א', י'.), וּמַכְעִיסִין אוֹתִי בּוֹ. שַׁטְרָאמוֹלִין, אַרְבַּע פְּרֻדוֹת, שַׁטְרָא בְּלְשׁוֹן יָוָן אַרְבַּע, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (גְּזֵיר ח'.) שַׁטְרָאגוֹן אַרְבַּע. מוֹלִין פְּרֻדוֹת, כְּמוֹ מוּלָאוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּי (שבת נ"ב.). מָשָׁל לְאַרְבַּע חַיּוֹת הַנּוֹשְׂאוֹת הַמֶּרְכָּבָה. וּבְוַיִּקְרָא רַבָּה (י', ג'.) שֶׁאָמַר אַהֲרֹן מִתּוֹךְ שֶׁאֲנִי בּוֹנֶה אֲנִי בּוֹנֶה אוֹתוֹ לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר **וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַה' מָחָר** (פסוק ה'.), חַג לָעֵגֶל מָחָר אֵין כָּתוּב כָּאן, אֶלָּא **לַה'.**

וְר"א אָמַר כִּי בַּמָּקוֹם הַזֶּה **אֱלֹהִים** כָּבוֹד חוֹנֶה בְּצוּרַת גְּוִיָּה. וְאִם תְּשִׂים לִבְּךָ אֶל הַמַּסָּע הָרִאשׁוֹן (לְעֵיל י"ד, י"ט.) תָּבִין זֶה. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּעֵינַי, שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה הָעֵגֶל בִּמְלָאכֶת חָכְמַת הַמַּזָּלוֹת לִהְיוֹת בְּצוּרָתוֹ חוֹנֶה כָּבוֹד, אֵין הַדָּבָר רַק שֶׁעָשׂוּ הַצּוּרָה לְכַוֵּן בַּעֲבוֹדָתָהּ אֶל עִנְיָנָהּ. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל י"ג, כ"א. י"ד, י"ט.) סוֹד הַמַּסָּע הָרִאשׁוֹן, וְחָלִילָה שֶׁרָצָה אַהֲרֹן לְהַדְמוֹת אֵלָיו, רַק מִמֶּנּוּ יִקַּח שִׁיהְיֶה מָסָעָם מִצַּד הַמִּדָּה הַהִיא. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין. תורה ב

(ב) פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב. בְּחַר **זָהָב** וְלֹא כֶּסֶף, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל מִדַּת הַדִּין, וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה אֵשׁ. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ עוֹד (יוֹמָא מ"ח.) זְהַב פַּרְוַיִם שֶׁדּוֹמֶה לְדַם פָּרִים. וְלָכֵן נַעֲשָׂה בֵּית הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלּוֹ זָהָב, וְכֵן מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת, וְכֵן הַכְּרוּבִים, וְדָרְשׁוּ בָּהֶם (מְכִילְתָא יִתְרוֹ כ', כ'.) שֶׁאִם עֲשָׂאָן שֶׁל כֶּסֶף הֲרֵי הֵן כֵּאלֹהֵי כֶּסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב. וְגַם דְּמוּת עֵגֶל "בַּזָּהָב" יוֹתֵר מִן הַכֶּסֶף. תורה ג

רש"י◄ **וַיִּתְפָּרְקוּ•** לְשׁוֹן פְּרִיקַת מַשָּׂא. כְּשֶׁנִּטָּלוּם מֵאָזְנֵיהֶם, נִמְצְאוּ הֵם מְפֹרָקִים מִנִּזְמֵיהֶם, דִּישְׁקְרִיי"ר **בְּלַעַ"ז. אֶת נִזְמֵי•** כְּמוֹ מִנִּזְמֵי, כְּמוֹ (לעיל ט): "כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר", מִן הָעִיר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כרך טז, עמ' 66)

אִיתָא בְּכִתְבֵי הָאַרִיז"ל, שֶׁהַדּוֹר עַתָּה, הֵינוּ דָּרָא דְּעִקְבְּתָא דִּמְשִׁיחָא, הוּא גִּלְגּוּל שֶׁל דּוֹר הַמִּדְבָּר:

בְּדוֹר הַמִּדְבָּר הָיָה חֵטְא הָעֵגֶל, שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר "וַיִּתְפָּרְקוּ... אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם" - הָאֲנָשִׁים דַּוְקָא, וְלֹא הַנָּשִׁים, שֶׁלֹּא רָצוּ לָתֵת עֵבוּר הָעֵגֶל; וּלְעוּמַת זֹאת, בְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן נֶאֱמַר "וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים", "עַם הַנָּשִׁים וּסְמוּכִין אֲלֵיהֶם". הֵינוּ, שֶׁהַנָּשִׁים קָדְמוּ.

וְעַל זֶה אִיתָא בְּ'פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר' שֶׁ"נָתַן לָהֶן הַקָּבָּ"ה שְׂכָרָן... שֶׁהֵן מְשַׁמְּרוֹת רָאשֵׁי־חֳדָשִׁים יוֹתֵר מִן הָאֲנָשִׁים", שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בַּ'יְרוּשַׁלְמִי' מַסֶּכֶת פְּסָחִים "נָשֵׁי דְּנָהִיגֵי דְּלֹא לְמֶיעְבַּד עֲבִידְתָּא... יוֹמָא דְּיַרְחָא, מִנְהָג" (מִנְהָג טוֹב הוּא), שֶׁצְּרִיכִים לְקַיְּמוֹ.

וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁבְּדָרָא דְּעִקְבְּתָא דִּמְשִׁיחָא תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים נִשְׁמָעִים לְנִשּׁוֹתֵיהֶם - שֶׁבָּזֶה מִתְבַּטֵּאת הָעוּבְדָּה שֶׁהַנָּשִׁים שֶׁבְּדוֹר הַמִּדְבָּר (שֶׁהַגִּלְגּוּל שֶׁלּוֹ הוּא בְּדָרָא דְּעִקְבְּתָא דִּמְשִׁיחָא) הִתְנַהֲגוּ כִּדְבָעֵי, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הָאֲנָשִׁים.

וַהֲרֵי כָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה הֵם (לֹא סִפּוּר דְּבָרִים, אֶלָּא) "תּוֹרָה" - מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה:

יֶשְׁנָן נָשִׁים שֶׁסִּבּוּרוֹת שֶׁהָעִנְיָנִים צְרִיכִים לְהִתְנַהֵל עַל־יְדֵי הַבְּעָלִים, וְהַבְּעָלִים צְרִיכִים לְהַשִּׂיג פַּרְנָסָה, וְכָל שְׁאָר הָעִנְיָנִים הֵם טְפֵלִים, וּבִלְבַד שֶׁהַבַּעַל יָבִיא הַבַּיְתָה כָּךְ־וְכָךְ דּוֹלָרִים שֶׁיּוּכְלוּ לְנַהֵל אֶת הוֹצָאוֹת הַבַּיִת.

וְעַל כָּךְ הַהוֹרָאָה מֵהָאָמוּר לְעֵיל - שֶׁהַנָּשִׁים צְרִיכוֹת לָדַעַת שֶׁדּוֹרֵנוּ זֶה הוּא גִּלְגּוּל שֶׁל דּוֹר הַמִּדְבָּר. וְלָכֵן, עִנְיָנָן הוּא לִבְנוֹת מִשְׁכָּן. דְּהֵינוּ, שֶׁהָאִשָּׁה (וְכֵן הַבַּת אוֹ הָאָחוֹת) צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת מֵהַבַּיִת - מִשְׁכָּן, וְלֹא לְהָנִיחַ שֶׁתִּהְיֶה נְתִינַת־מָקוֹם עֵבוּר "עֵגֶל הַזָּהָב".

כְּלוֹמַר: אֲפִילּוּ אִם נִרְגֶּשֶׁת אֵיזוֹ נְטִיָּה שֶׁבִּשְׁבִיל כֶּסֶף צְרִיכִים לְוַתֵּר עַל עִנְיָן שֶׁל יַהֲדוּת - צְרִיכָה הָאִשָּׁה לַעֲמוֹד בְּתֹקֶף וְלִצְעֹק: כֵּיוָן שֶׁהַבַּיִת צָרִיךְ לִהְיוֹת מִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ לַהקָּבָּ"ה, שֶׁיּוּכַל לוֹמַר עָלָיו "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם", כְּלוֹמַר, בְּבַיִת זֶה אֶתְגַּלֶּה עִם הַקְּדוּשָׁה וְהָאוֹר שֶׁלִּי - אִי־אֶפְשָׁר לְוַתֵּר עַל עִנְיָנִים שֶׁל יַהֲדוּת!

אֶלָּא מַאי, הַשְּׁאֵלָה הִיא מַה יִּהְיֶה עִם "עֵגֶל הַזָּהָב", כֶּסֶף וּפַרְנָסָה וְכָל הָעִנְיָנִים - וּבְכֵן: הַתַּכְלִית שֶׁל הַכֶּסֶף הִיא עֲבוּר הוֹצָאוֹת אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּלְבוּשִׁים; וְאִילּוּ כַּאֲשֶׁר נוֹסְפִים דּוֹלָרִים בְּדָרָךְ שֶׁאֵינָהּ רְצוּיָה - אֲזַי מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם עֲבוּר רוֹפְאִים, רַחֲמָנָא־לִיצְלָן, וַעֲבוּר "מִסִּים" ("טֶעקְסֶעס"), וַעֲבוּר שְׁאָר עִנְיָנִים שֶׁל עֶגְמַת־נֶפֶשׁ. אֲשֶׁר מוּטָב הָיָה שֶׁלֹּא לְהַרְוִיחַ דּוֹלָרִים אֵלּוּ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּהְיֶה עֶגְמַת־הַנֶּפֶשׁ, אֶלָּא הַקָּבָּ"ה יִתֵּן אֶת כָּל הַהִצְטָרְכוּת בְּאוֹפֶן שֶׁיִּחְיוּ חַיִּים שְׁקֵטִים וּבְרִיאִים.

וּכְשֵׁם שֶׁבַּיָּמִים הָהֵם פָּעֲלוּ הַנָּשִׁים ("זַיי האָבן אוֹיְסְגֶעפִירְט") שֶׁעֵגֶל הַזָּהָב שְׂרָפוּהוּ וּטְחָנוּהוּ וְנַעֲשָׂה לְאָפָר וְעָשָׁן, וְאִילּוּ הַמִּשְׁכָּן נִבְנָה (בְּעֶזְרָתָן שֶׁל הַנָּשִׁים שֶׁהֵן הָיוּ הָרְאשׁוֹנוֹת לְסַיֵּעַ בִּבְנַיַּת הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּקְדָּשׁ) בְּאוֹפֶן שֶׁקַּרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן (אַף שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵאוֹתִיּוֹת ק' ר' וְשׁ' שֶׁ"אִתְחֲזִיאוּ עַל סִטְרָא בִּישָׁא") עוֹמְדִים וְקַיְּמִים לְעוֹלָם, עַד לָעָתִיד־לָבֹא (כִּדְאִיתָא בְּמִדְרְשֵׁי חֲכָמֵינוּ ז"ל),

כְּמוֹ־כֵן בְּדָרָא דְּעִקְבְּתָא דִּמְשִׁיחָא שֶׁהוּא הַגִּלְגּוּל שֶׁל הַדּוֹר הַהוּא, בְּיָדָן שֶׁל הַנָּשִׁים לִמְנוֹעַ אֶת עִנְיַן "עֵגֶל הַזָּהָב", הֵינוּ הַהִשְׁתַּחֲוָאָה לַכֶּסֶף תּוֹךְ כְּדֵי וּתוּר עַל עִנְיְנֵי יַהֲדוּת. וְאַדְרַבָּה, לְנַצֵּל אֶת הַכֶּסֶף שֶׁמְּשִׂיגִים, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מִבָּתֵּיהֶן מִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ לְהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה,

וְאָז לֹא חָסֵר מְאוּמָה בְּכָל הַמִּצְטָרֵךְ, הַבַּעַל בָּרִיא, הָאִשָּׁה בְּרִיאָה וְהַיְלָדִים בְּרִיאִים, וּמִתּוֹךְ בְּרִיאוּת וְשִׂמְחָה מְגַדְּלִים אֶת הַיְלָדִים לְתוֹרָה לְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְהֵם נַעֲשִׂים "צִבְאוֹת ה'" - כְּמוֹ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁהַנָּשִׁים הֶעֱמִידוּ דּוֹר שֶׁהִכִּירוּ אֶת הַקָּבָּ"ה בִּקְרִיעַת יַם־סוּף וְאָמְרוּ "זֶה אֵ־לִי וְאַנְוֵהוּ".

וְכָאמוּר, בְּיָדָן שֶׁל הַנָּשִׁים שֶׁכָּל אַחַת תַּעֲשֶׂה מִבֵּיתָהּ מִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ לַהקָּבָּ"ה, שֶׁאָז יִהְיֶה הַבַּיִת בָּרִיא, חַי וְשָׂמֵחַ, וְיִהְיֶה בּוֹ אֶלְקוּת בְּגָלוּי, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִזְכּוּ - יַחַד עִם בַּעֲלֵיהֶן וְיַלְדֵיהֶן - לֵילֵךְ בְּקָרוֹב לִקְרַאת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

(ד) **וַיַּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ד **וּנְסִיב מִידֵיהוֹן וְצַר יָתֵהּ בְּזִיפָא וְעָבְדֵהּ עֵגֶל מַתְּכָא וַאֲמָרוּ אִלֵּין דַּחֲלָתָךְ יִשְׂרָאֵל דִּי אַסְקוּךָ מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ד) וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ. גַּם זֶה הַכָּתוּב יוֹרֶה אוֹתָנוּ, כִּי אֵין טִפֵּשׁ בָּעוֹלָם שֶׁיַּחְשֹׁב כִּי הַזָּהָב הַזֶּה אֲשֶׁר הָיָה בְּאָזְנֵיהֶם הוּא אֲשֶׁר הוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, אֲבָל אָמְרוּ כִּי כֹּחַ הַצּוּרָה הַזֹּאת הֶעֱלָם מִשָּׁם. **וְהִנֵּה** לֹא תִּמְצָא שֶׁיֹּאמַר בָּעֵגֶל בְּשׁוּם מָקוֹם אֲשֶׁר הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, כִּי הֵם מוֹדִים בְּמִי שֶׁאָמַר **אָנֹכִי ה'**

רש"י◄ **וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט •** יֵשׁ לְתַרְגְּמוֹ בִּשְׁנֵי פָּנִים, הָאֶחָד: 'וַיָּצַר' לְשׁוֹן קְשִׁירָה, 'בַּחֶרֶט' - לְשׁוֹן סוּדָר, כְּמוֹ (ישעיה ג): "וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהָחֲרִיטִים", (מלכים ב ה): "וַיָּצַר כִּכְּרִים כֶּסֶף בִּשְׁנֵי חֲרִטִים", וְהַשֵּׁנִי: 'וַיָּצַר', לְשׁוֹן צוּרָה. בַּחֶרֶט — כְּלִי אֻמָּנוּת הַצּוֹרְפִין שֶׁחוֹרְצִין וְחוֹרְטִין בּוֹ צוּרוֹת בְּזָהָב, כְּעֵט סוֹפֵר הַחוֹרֵט אוֹתִיּוֹת בְּלוּחוֹת וּפִנְקָסִין, כְּמוֹ (ישעיה ח): "וּכְתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ", וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: 'וְצַר יָתֵהּ בְּזִיפָא', לְשׁוֹן זִיוּף, הוּא כְּלִי אֻמָּנוּת שֶׁחוֹרְצִין בּוֹ בְּזָהָב אוֹתִיּוֹת וּשְׁקֵדִים, שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַ"ז ניי"ל (גראבשטיכל), וּמְזַיְּפִין עַל־יָדוֹ חוֹתָמוֹת. **עֵגֶל מַסֵּכָה •** כֵּיוָן שֶׁהִשְׁלִיכוֹ לָאוּר בַּכּוּר, בָּאוּ מְכַשְּׁפֵי עֵרֶב־רַב שֶׁעָלוּ עִמָּהֶם מִמִּצְרַיִם וַעֲשָׂאוּהוּ בְּכִשָּׁפִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, מִיכָה הָיָה שָׁם שֶׁיָּצָא מִתּוֹךְ דִּמּוּסֵי בִּנְיָן שֶׁנִּתְמַעֵךְ בּוֹ בְּמִצְרַיִם, וְהָיָה בְּיָדוֹ שֵׁם וְטָס שֶׁכָּתַב בּוֹ מֹשֶׁה: "עֲלֵה שׁוֹר! עֲלֵה שׁוֹר!" לְהַעֲלוֹת אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף מִתּוֹךְ נִילוּס, וְהִשְׁלִיכוֹ לְתוֹךְ הַכּוּר וְיָצָא הָעֵגֶל (סנהדרין קא). **מַסֵּכָה •** לְשׁוֹן מַתֶּכֶת. דָּבָר אַחֵר: קכ"ה קַנְטָרִין זָהָב הָיוּ בּוֹ, כְּגִימַטְרִיָּא שֶׁל מַסֵּכָה. **אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ •** וְלֹא נֶאֱמַר 'אֱלֹהֵינוּ', מִכָּאן שֶׁעֵרֶב־רַב שֶׁעָלוּ מִמִּצְרַיִם, הֵם שֶׁנִּקְהֲלוּ עַל אַהֲרֹן וְהֵם שֶׁעֲשָׂאוּהוּ, וְאַחַר־כָּךְ הִטְעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו.

(ה) **וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר:**

ה וַחֲזָא אַהֲרֹן וּבְנָא מַדְבְּחָא קֳדָמוֹהִי וּקְרָא אַהֲרֹן וַאֲמַר חַגָּא קֳדָם יְיָ מְחָר:

רש"י◄ **וַיַּרְא אַהֲרֹן •** שֶׁהָיָה בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו): "בְּתַבְנִית שׁוֹר אוֹכֵל עֵשֶׂב", וְרָאָה שֶׁהִצְלִיחַ מַעֲשֵׂה שָׂטָן, וְלֹא הָיָה לוֹ פֶּה לִדְחוֹתָם לְגַמְרֵי. **וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ •** לְדָחוֹתָם. **וַיֹּאמַר חַג לַה' מָחָר •** וְלֹא הַיּוֹם, שֶׁמָּא יָבֹא מֹשֶׁה קֹדֶם שֶׁיַּעַבְדוּהוּ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ בְּ'וַיִּקְרָא רַבָּה': דְּבָרִים הַרְבֵּה רָאָה אַהֲרֹן, רָאָה חוּר בֶּן אֲחוֹתוֹ שֶׁהָיָה מוֹכִיחָם וַהֲרָגוּהוּ, וְזֶהוּ "וַיִּבֶן" (לשון בינה) מִזְבֵּחַ לְפָנָיו, וַיִּבֶן מִזָּבוּחַ לְפָנָיו. וְעוֹד רָאָה וְאָמַר, מוּטָב שֶׁיִּתָּלֶה בִּי הַסִּרְחוֹן וְלֹא בָּהֶם. וְעוֹד רָאָה וְאָמַר, אִם הֵם בּוֹנִים אֶת הַמִּזְבֵּחַ, זֶה מֵבִיא צְרוֹר וְזֶה מֵבִיא אֶבֶן, וְנִמְצֵאת מְלַאכְתָּן עֲשׂוּיָה בְּבַת אַחַת. מִתּוֹךְ שֶׁאֲנִי בּוֹנֶה אוֹתוֹ וּמִתְעַצֵּל בִּמְלַאכְתִּי, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ מֹשֶׁה בָּא. **חַג לַה' •** בְּלִבּוֹ הָיָה לַשָּׁמַיִם, בָּטוּחַ הָיָה שֶׁיָּבֹא מֹשֶׁה וְיַעַבְדוּ אֶת הַמָּקוֹם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך ו עמ' 176 ואילך – 'מתוך לקראת שבת')

הֵיתֵר אַהֲרֹן לְשַׁמֵּשׁ בַּמִּשְׁכָּן

וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו

וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ – לְדָחוֹתָם (לב, ה. ובפירוש רש"י)

וְקָשֶׁה, הֲרֵי כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ לַעֲבוֹדָה־זָרָה לֹא יְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ (מנחות קט, ב), וְאִם־כֵּן אַף שֶׁכַּוָּנַת אַהֲרֹן הָיְתָה לִדְחוֹתָם, אַךְ בְּפוֹעַל הֲרֵי שִׁמֵּשׁ לַעֲבוֹדָה־זָרָה, וְאֵיךְ הֻתַּר לְאַהֲרֹן לְשַׁמֵּשׁ בַּמִּשְׁכָּן?

וְיֵשׁ לוֹמַר: עַל הַפָּסוּק (בפרשת תצוה) "וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ גו' לְכַהֲנוֹ לִי" מְפָרֵשׁ רַשִּׁ"י: לְאַחַר שֶׁתִּגְמֹר מְלָאכֶת הַמִּשְׁכָּן. דְּהַיְנוּ שֶׁרַק לְאַחַר גְּמַר מְלָאכֶת הַמִּשְׁכָּן, הוּחַל עַל אַהֲרֹן וּבָנָיו דִּין "כֹּהֵן".

וְעַל־פִּי־זֶה, בִּשְׁעַת בְּנִיַּת הַמִּזְבֵּחַ (וַעֲשִׂיַּת הָעֵגֶל) לֹא הָיָה אַהֲרֹן כֹּהֵן. וְדַוְקָא כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ לַעֲבוֹדָה־זָרָה לֹא יְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל אִם הוּא לֹא הָיָה כֹּהֵן בְּשָׁעָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ לַעֲבוֹדָה־זָרָה, אֵינוֹ נִפְסָל בְּכָךְ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם (לְעֵיל כ׳, ב׳), כִּי שְׁמוֹ הַגָּדוֹל הוּא הַמּוֹצִיא אוֹתָם מִשָּׁם, אֲבָל יֹאמְרוּ בְּמִקּוֹמוֹת רַבִּים **אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ** (מלכים־א׳ י״ב, כ״ח.), כִּי יִקְּחוּ זֶה בְּמִקּוֹם הַיָּד הַגְּדוֹלָה הַמַּחֲרֶבֶת יָם הַשָּׁמָה מַעֲמַקֵּי יָם דֶּרֶךְ לָעֲבֹר גְּאוּלִים (יְשַׁעְיָה נ״א, י׳.). וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר, וַיָּמִירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל עֵשֶׂב (תְּהִלִּים ק״ו, כ׳.), וְשָׁם נֶאֱמַר שָׁכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעָם עֹשֶׂה גְּדֹלוֹת בְּמִצְרָיִם נִפְלָאוֹת בְּאֶרֶץ חָם נוֹרָאוֹת עַל יַם סוּף (שָׁם פְּסוּק כ״א.), שֶׁכְּחוּ דְּבָרוֹ אֲשֶׁר צִוָּם, וְהִנֵּה עָבְרוּ עַל **לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי** (לְעֵיל כ׳, ג׳.), כַּאֲשֶׁר רָמַזְתִּי שָׁם, וְתָבִין זֶה. תורה ה

(ה) **וַיַּרְא אַהֲרֹן.** טַעַם זֶה הַכָּתוּב שֶׁרָאָה אוֹתָם **בָּרֻע** (לְהַלָּן פְּסוּק כ״ב.) מְכַוְּנִים אֶל הָעֵגֶל, וְקָם **וּבָנָה מִזְבֵּחַ,** וְקָרָא **חַג לַה' מָחָר,** שֶׁיְּזִבְּחוּ לַשֵּׁם הַמְיֻחָד עַל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה הוּא לִשְׁמוֹ, וְלֹא יִבְנוּ הֵם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת, וְלֹא תִּהְיֶה כַּוָּנָתָם בַּזְּבָחִים בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ.

וְיִתָּכֵן שֶׁאָמַר **מָחָר** לְהַאֲרִיךְ לָהֶם, אוּלַי יָבֹא מֹשֶׁה וְיַעַזְבוּ אֶת הָעֵגֶל, "וְהֵם הִשְׁכִּימוּ בַּבֹּקֶר" **וַיַּעֲלוּ עוֹלוֹת וַיַּגִּישׁוּ שְׁלָמִים.** וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב "וַיַּעֲלוּ לוֹ עוֹלוֹת וַיַּגִּישׁוּ לוֹ שְׁלָמִים", וְהָעִנְיָן, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בָּהֶם מְכַוְּנִים לְשֵׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כַּאֲשֶׁר אָמַר אַהֲרֹן, וּמֵהֶם מַשְׁחִיתִים וְזוֹבְחִים לָעֵגֶל. וְעַל אֵלֶּה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה (לְהַלָּן פְּסוּק ח׳.) **וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ,** כִּי הֵם הַחֹטְאִים. וְאִם אוּלַי הָיָה אַהֲרֹן הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹת, אָמַר סְתָם **וַיַּעֲלוּ עוֹלוֹת וַיַּגִּישׁוּ שְׁלָמִים,** כִּי הוּא מְכַוֵּן לְשֵׁם ה׳, וְהֵם דַּעְתָּם עַל הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ, וְהָיוּ הַבְּעָלִים מְפַגְּלִין. תורה ו

(ו) **וַיִּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגְּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק: פ**

ו וְאַקְדִּימוּ בְּיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְקָרִיבוּ נִכְסִין וְאַסְחַר עַמָּא לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי וְקָמוּ לְחַיָּכָא:

רש"י◄ **וַיַּשְׁכִּימוּ •** הַשָּׂטָן זִרְזָם, כְּדֵי שֶׁיֵּחֶטְאוּ. **לְצַחֵק •** יֵשׁ בַּמַּשְׁמַע הַזֶּה גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לט): "לְצַחֶק בִּי", וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ב): "יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ", אַף כָּאן נֶהֱרַג חוּר.

(ז) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אֵזֶל חוּת אֲרֵי חַבִּיל עַמָּךְ דִּי אַסְּקְתָּא מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וַיְדַבֵּר •** לָשׁוֹן קֹשִׁי הוּא, כְּמוֹ (בראשית מב): "וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת". **לֶךְ־רֵד •** (ברכות לב) רֵד מִגְּדֻלָּתְךָ, לֹא נָתַתִּי לְךָ גְּדֻלָּה אֶלָּא בִּשְׁבִילָם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, נִתְנַדָּה מֹשֶׁה מִפִּי בֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה. **שִׁחֵת עַמְּךָ •** "שִׁחֵת הָעָם" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "עַמְּךָ", עֵרֶב־רַב שֶׁקִּבַּלְתָּ מֵעַצְמְךָ וְגִיַּרְתָּם וְלֹא נִמְלַכְתָּ בִּי, וְאָמַרְתָּ: טוֹב שֶׁיִּדְבְּקוּ גֵּרִים בַּשְּׁכִינָה, הֵם שִׁחֲתוּ וְהִשְׁחִיתוּ.

(ח) **סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ח סָטוּ בִּפְרִיעַ מִן אוֹרְחָא דִּי פַקֶּדְתִּנּוּן עֲבָדוּ לְהוֹן עֵגֶל מַתְּכָא וּסְגִידוּ לֵהּ וְדַבָּחוּ לֵהּ וַאֲמָרוּ אִלֵּין דַּחֲלָתָךְ יִשְׂרָאֵל דִּי אַסְּקוּךָ מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(ט) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא:**

ט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה גְּלֵי קֳדָמַי עַמָּא הָדֵין וְהָא עַמָּא קְשֵׁי קְדָל הוּא:

רש"י◄ **קְשֵׁה־עֹרֶף •** מַחֲזִירִין קְשִׁי עָרְפָּם לְנֶגֶד מוֹכִיחֵיהֶם וּמְמָאֲנִים לִשְׁמֹעַ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו) **וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ** שֶׁיָּשְׁבוּ כֻּלָּם כְּאֶחָד (ת"א, ויב"ע.) לֶאֱכֹל לִשְׂבָעָה וְשָׁתָה לִשְׁכָּרָה, כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ בַּחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים, וְאַחֲרֵי כֵן **קָמוּ לְצַחֵק** בְּעָצְבֵיהֶם וּלְשִׂמְחָה, וְסִפֵּר זֶה בַּעֲבוּר מַה שֶּׁאָמַר **קוֹל עֲנוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ** (לְהַלָּן פָּסוּק י"ח.), כִּי מֹשֶׁה מְצָאָן מְשַׂחֲקִין לְפָנָיו. וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ בְּדַרְכֵי ה' לָקְחַת אוֹתוֹ מִלִּפְנֵיהֶם וּלְשָׁרְפוֹ לְעֵינֵיהֶם, וַיַּשְׁקֵ אוֹתוֹ לָהֶם. וְהִשְׁלִים הַכָּתוּב כָּל מַה שֶּׁעָשׂוּ בָּעֵגֶל, וְאַחַר כֵּן סִפֵּר מַה שֶּׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה **לֶךְ רֵד,** אֲבָל הָיָה דִּבּוּר זֶה לְמֹשֶׁה בַּבֹּקֶר הַשְּׁכֵם כַּאֲשֶׁר **הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ,** וּבְרֶדֶת מֹשֶׁה "יָשְׁבוּ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְקָמוּ לְצַחֵק", וּמְצָאָם בִּשְׂחוֹק, וְגַם זֶה רְאִיָּה לְמַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל פָּסוּק א'.), שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה **לֶךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ** בְּיוֹם שֶׁעָשָׂה אַהֲרֹן הָעֵגֶל וְהַמִּזְבֵּחַ, שֶׁהָיָה יוֹרֵד מִיָּד, אֲבָל כְּשֶׁזָּבְחוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לוֹ הָעָם אָז אָמַר לְמֹשֶׁה שֶׁיֵּרֵד. תורה ז

(ז) **כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ.** אָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה כִּי עָשׂוּ שְׁתַּיִם רָעוֹת, הָאַחַת, **כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ,** וְעִנְיָן הַהַשְׁחָתָה הֲרִיסַת בִּנְיָן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְאִישׁ כְּלֵי מַשְׁחֵתוֹ בְּיָדוֹ (יְחֶזְקֵאל ט', א'.), הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר הַמַּשְׁחִית (יִרְמְיָה נ"א, כ"ה.) בָּבֶל הַהוֹרֵס כָּל חוֹמָה וּמִגְדָּל, וּפֵרוּשׁ הַהַשְׁחָתָה בְּכָאן הַדָּבָר שֶׁקָּרָאוֹ רַבּוֹתֵינוּ (חֲגִיגָה י"ד) מִקְצַץ בַּנְּטִיעוֹת. וְהַשֵּׁנִי, כִּי **עָשׂוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וְהִשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ. וְהִנֵּה** הָעֲבֵרָה הָרִאשׁוֹנָה לֹא יָדֵעְנָה רַק הַשֵּׁם לְבַדּוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת לֵב, וְהַשֵּׁנִית מַעֲשֵׂה הַזּוֹבְחִים הַחוֹטְאִים שֶׁבָּהֶם כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי. וְהִנֵּה רֹב הָעָם חָטְאוּ בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, כִּי כֵן כָּתוּב **וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב** (לְעֵיל ג'.), וְלוּלֵי זֶה לֹא הָיָה הַכַּעַס בְּכֻלָּם לְכַלּוֹתָם. וְהִנֵּה הַנֶּהֱרָגִים וְהַנִּגְּפִים מוּעָטִים, כִּי בְּרֻבָּם הָיָה הַחֵטְא בְּמַחְשָׁבָה רָעָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי.

וְטַעַם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם יוּבַן מִפָּסוּק וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף (לְעֵיל ט"ו, כ"ב.). אוֹ שֶׁרָצָה לוֹמַר לוֹ כְּמַאֲמָרָם אֲשֶׁר אָמְרוּ **כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם,** וְכֵן בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה **אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם** (דְּבָרִים ט', י"ב.), כִּי עַל יָדְךָ יָצְאוּ כַּאֲשֶׁר הֵם אוֹמְרִים. וּמֹשֶׁה אָמַר בִּתְפִלָּתוֹ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה (פָּסוּק י"א.), כִּי אַתָּה לְבַדְּךָ הוּא הַמּוֹצִיא, כִּי לְךָ הַכֹּחַ וְהַגְּבוּרָה, כִּי **בְכֹחַ גָּדוֹל** יְמִין ה' נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ, **וּבְיָד חֲזָקָה** יְמִין ה' תִּרְעַץ אוֹיֵב (לְעֵיל ט"ו, ו'.). וְכֵן אָמַר בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה (דְּבָרִים ט', כ"ט.), כַּאֲשֶׁר רָמַזְתִּי (לְעֵיל ט"ו, ו'.) בְּסוֹד מִדַּת הַזְּרוֹעַ. תורה ח

(י) וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וְיִחַר־אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל:

י וּכְעַן הַנַּח בָּעוּתָךְ מִן קֳדָמַי וְיִתְקַף רוּגְזִי בְּהוֹן וְאֵישֵׁיצִנּוּן וְאֶעְבֵּד יָתָךְ לְעַם סַגִּי:

רש"י◄ הַנִּיחָה לִי • עֲדַיִן לֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם, וְהוּא אוֹמֵר: "הַנִּיחָה לִי"? אֶלָּא כָּאן פָּתַח לוֹ פֶּתַח וְהוֹדִיעוֹ שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בּוֹ, שֶׁאִם יִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם לֹא יְכַלֵּם (שמות רבה).

(יא) וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה:

יא וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ אֱלָהֵהּ וַאֲמַר לְמָא יְיָ יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּעַמָּךְ דִּי אַפֵּקְתָּא מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּחֵיל רַב וּבִידָא תַּקִּיפָא:

רש"י◄ לָמָּה ה' וְגוֹ' • כְּלוּם מִתְקַנֵּא אֶלָּא חָכָם בְּחָכָם, גִּבּוֹר בְּגִבּוֹר.

(יב) לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

יב לְמָא יֵימְרוּן מִצְרָאֵי לְמֵימַר בְּבִישְׁתָּא אַפֵּקְתְּנוּן לְקַטָּלָא יָתְהוֹן בֵּינֵי טוּרַיָּא וּלְשֵׁיצָיוּתְהוֹן מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא תּוּב מִתְּקוֹף רוּגְזָךְ וְאָתֵיב מִן בִּישְׁתָּא דְּמַלֵּלְתָּא לְמֶעְבַּד לְעַמָּךְ:

רש"י◄ וְהִנָּחֵם • הִתְעַשֵּׁת מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת לְהֵטִיב לָהֶם. עַל־הָרָעָה • אֲשֶׁר חָשַׁבְתָּ לָהֶם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(י) **וְאֵין** טַעַם שֶׁיֹּאמַר **הַנִּיחָה לִי** וְאֶכְעָס, כִּי אִם לֹא חָרָה אַפּוֹ עֲדַיִן אֵיךְ יֶחֱרֶה אַפּוֹ אַחֲרֵי שֶׁנִּיחֲנוּ מֹשֶׁה, אֲבָל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט שֶׁיֹּאמַר "**הַנִּיחָה לִי וַאֲכַלֵּם** "בַּחֲרוֹן אַפִּי" כְּדַרְכְּךָ הָרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם (דברים ט', י"ד).

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, **הַנִּיחָה** רַחֲמֵי, וּמִדַּת הַדִּין שֶׁלִּי "תִּתְחָרֶה בָּהֶם" **וַאֲכַלֵּם** בָּהּ, כִּי עִמִּי אֵין לָהּ רְשׁוּת בָּהֶם, וְזֶה טַעַם **וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו** (בפסוק הבא) וְהוּא כְּטַעַם אֶת פְּנֵי הָאָדוֹן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (להלן ל"ד, כ"ג) וְכָךְ הִזְכִּיר בְּמִשְׁנָה תּוֹרָה ה' בְּאֶלֶ"ף דָּלֶ"ת וְיוֹ"ד הֵ"א אַחֲרָיו (דברים ט', כ"ז). וְיִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה **וַיְחַל** מִלְּשׁוֹן "תְּחִלָּה" וּבִין וְתֵדַע. תורה יא

(יא־יד) לָמָּה ה' יֶחֱרֶה אַפֶּךָ. הִנֵּה בַּחֵטְא הַגָּדוֹל הַזֶּה הָיָה רָאוּי מֹשֶׁה שֶׁיִּתְפַּלֵּל דֶּרֶךְ וִדּוּי וּתְחִנָּה, כְּעִנְיָן אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְּדֹלָה (להלן פסוק ל"א), וּכְהִתְפַּלֵּל עֶזְרָא וּכְהִתְוַדּוֹתוֹ (עזרא י', א') עַל מַעַל הַגּוֹלָה (שם ט', ד'). וְאֵין טַעַם שֶׁיֹּאמַר, **לָמָּה ה'.** וְרַבּוֹתֵינוּ (בשמו"ר מ"ג, ז'־י') מִתְעוֹרְרִים בָּזֶה עַל דֶּרֶךְ הַהַגָּדוֹת לְהַזְכִּיר כַּמָּה טְעָמִים לְמַעַט הַחֵטְא לְפָנָיו.

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יֹאמַר **לָמָּה** "תִּתֵּן רְשׁוּת לְמִדַּת הַדִּין לִהְיוֹת שׁוֹלֶטֶת" **בְּעַמֶּךָ,** "כִּי אַתָּה" **הוֹצֵאתָ** אוֹתָם לְשִׁמְךָ **מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** בְּמִדַּת רַחֲמִים בָּהֶם, וּבְמִדַּת הַדִּין עַל שׂוֹנְאֵיהֶם.

וְהַתְּפִלָּה הַזֹּאת **לָמָּה ה', לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם,** נִרְאָה בֶּאֱמֶת כִּי זֹאת הַתְּפִלָּה הִיא אֲשֶׁר הִזְכִּיר בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה **וָאֶתְפַּלֵּל אֶל ה' וָאֹמַר ה' אֱלֹהִים אַל תַּשְׁחֵת עַמְּךָ** (דברים ט', כ"ו), כִּי עִנְיָן הַתְּפִלָּה שָׁוֶה בִּשְׁנֵיהֶם. וְהִנֵּה הִזְכִּיר כָּאן הַתְּפִלָּה קֹדֶם רִדְתּוֹ מִן הָהָר וְשָׁם הִזְכִּירָהּ אַחֲרֵי רִדְתּוֹ מִן הָהָר.

וְדַעַת ר"א כִּי מֹשֶׁה לֹא הִתְפַּלֵּל בְּעַד יִשְׂרָאֵל כָּל זְמַן שֶׁהָיְתָה עֲבוֹדָה זָרָה בֵּינֵיהֶם, אֲבָל כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם (שם ט', י"ד) הִתְבּוֹנֵן כִּי הַדָּבָר תָּלוּי בּוֹ וְיָרַד וּבִעֵר הָעֵגֶל וְשָׁב לְהִתְפַּלֵּל בְּאַרְבָּעִים יוֹם, וְאֵין מְקֻדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה.

וְאֵין דִּעְתִּי כֵּן, בְּעֲבוּר שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁעָשָׂה בְּשׁוּבוֹ הִיא אֲשֶׁר יִסְפֹּר **אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְּדֹלָה** (להלן פסוק ל"א), וְאִם הַכֹּל תְּפִלָּה אַחַת שֶׁעָשָׂה בְּאַרְבָּעִים הַיּוֹם אַחֲרֵי שׁוּבוֹ לְהָר, לָמָּה יְחַלֵּק אוֹתָהּ, וַיַּזְכִּיר כָּאן מִקְצָתָהּ (בפסוקים י"א־י"ג) וְאַחֲרֵי הֵירִידָה יַזְכִּיר הַמִּקְצָת הָאַחֵר (להלן פסוק ל"א). אֲבָל הֵן שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת.

וְלָכֵן נִרְאֶה, כִּי כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ **הַנִּיחָה לִי וְיִחַר אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם** (פסוק י'), מִיָּד **חִלָּה פְּנֵי הַשֵּׁם** וְלֹא אֵחֵר כְּלָל, כִּי הָיָה יָרֵא פֶּן יֵצֵא הַקֵּצֶף מִלִּפְנֵי ה' וְיָחֵל הַנֶּגֶף לְכַלּוֹתָם כְּרֶגַע, וּמִיָּד אָמַר, **לָמָּה ה' יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ.** וְכָךְ מָצָאתִי בְּאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה (מ"ב, א'.) אָמַר מֹשֶׁה, אִם מַנִּיחַ אֲנִי אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵרֵד לִי אֵין לְיִשְׂרָאֵל תְּקוּמָה בָּעוֹלָם, אֲבָל אֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁאֲבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, מִיָּד הִתְחִיל מֹשֶׁה לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סַנֵּגוֹרְיָה וְכוּ'. וְהִנֵּה הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם **וְנִחַם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר** "לְהָרֹג אוֹתָם וּלְכַלּוֹתָם", לֹא שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם, רַק שֶׁאָמַר נִחַמְתִּי לֹא אֶעֱשֶׂה כָּלָה. וְכֵיוָן שֶׁהָיָה לוֹ פְּנַאי יָרַד מֹשֶׁה וְשָׂרַף אֶת הָעֵגֶל וְהָרַג עוֹבְדָיו וְאַחַר כֵּן אָמַר לָעָם **אֶעֱלֶה אֶל ה' אוּלַי אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם** (פסוק ל'.). שֶׁיִּמְחֹל לָהֶם.

אֲבָל בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה סִפֵּר הָעִנְיָן בְּסֵדֶר אַחֵר, כִּי אַחֲרֵי דִּבֵּר ה' שֶׁאָמַר **הֶרֶף מִמֶּנִּי וַאַשְׁמִידֵם,** אָמַר **וָאֵפֶן וָאֵרֵד** (דברים ט', ט"ו.). וְהַטַּעַם, לְפִי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְסַדֵּר לָהֶם שָׁם כָּל חֲטָאֵיהֶם וְהַטֹּרַח שֶׁטָּרַח עֲלֵיהֶם, וְהִנֵּה סִפֵּר (שם פסוקים י"ב־ט"ז.) מַה שֶּׁעָשׂוּ **בְּחוֹרֵב בָּעֵגֶל,** וְשֶׁהֶצְרַךְ הוּא **לְשַׁבֵּר הַלּוּחוֹת** (שם פסוק

(יג) זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם:

יג אִדְכַּר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עַבְדָּיךָ דִּי קַיֵּמְתָּא לְהוֹן בְּמֵימְרָךְ וּמַלֵּלְתָּא עִמְּהוֹן אַסְגֵּי יָת בְּנֵיכוֹן כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וְכָל אַרְעָא הָדָא דִּי אֲמָרִית אֶתֵּן לִבְנֵיכוֹן וְיִרְחְסָנוּן לַעֲלָם:

רש"י◄ **זְכֹר לְאַבְרָהָם •** (שמות רבה): אִם עָבְרוּ עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, אַבְרָהָם אֲבִיהֶם נִתְנָסָה בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת וַעֲדַיִן לֹא קִבֵּל שְׂכָרוֹ. תְּנֵהוּ לוֹ, וְיֵצְאוּ עֶשֶׂר בְּעֶשֶׂר. **לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל •** (שמות רבה) אִם לִשְׁרֵפָה הֵם, זְכֹר לְאַבְרָהָם שֶׁמָּסַר עַצְמוֹ לְהִשָּׂרֵף עָלֶיךָ בְּאוּר כַּשְׂדִּים. אִם לַהֲרֵגָה, זְכֹר לְיִצְחָק שֶׁפָּשַׁט צַוָּארוֹ לַעֲקֵדָה. אִם לְגָלוּת, זְכֹר לְיַעֲקֹב שֶׁגָּלָה לְחָרָן. וְאִם אֵינָן נִצּוֹלִין בִּזְכוּתָן, מָה אַתָּה אוֹמֵר לִי "וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל"? וְאִם כִּסֵּא שֶׁל שָׁלֹשׁ רַגְלַיִם אֵינוֹ עוֹמֵד לְפָנֶיךָ בִּשְׁעַת כַּעַסְךָ, קַל־וָחֹמֶר לְכִסֵּא שֶׁל רֶגֶל אֶחָד (ברכות לב). **אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ •** לֹא נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּדָבָר שֶׁהוּא כָּלֶה, לֹא בַּשָּׁמַיִם וְלֹא בָּאָרֶץ, לֹא בֶּהָרִים וְלֹא בִּגְבָעוֹת, אֶלָּא בְּךָ, שֶׁאַתָּה קַיָּם וּשְׁבוּעָתְךָ קַיֶּמֶת לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כב טז): "בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה'", וּלְיִצְחָק נֶאֱמַר (שם כו ג): "וַהֲקִימֹתִי אֶת־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ", וּלְיַעֲקֹב נֶאֱמַר (שם לה יא): "אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה", נִשְׁבַּע לוֹ בְּ"אֵל שַׁדַּי".

(יד) וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: פ

יד וְתַב יְיָ מִן בִּישְׁתָּא דִּי מַלִּיל לְמֶעְבַּד לְעַמֵּהּ:

(טו) וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לֻחֹת כְּתֻבִים מִשְׁנֵי עֶבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים:

טו וְאִתְפְּנֵי וּנְחַת מֹשֶׁה מִן טוּרָא וּתְרֵין לוּחֵי סַהֲדוּתָא בִּידֵהּ לוּחֵי כְּתִיבִין מִתְּרֵין עִבְרֵיהוֹן מִכָּא וּמִכָּא אִנּוּן כְּתִיבִין:

רש"י◄ **מִשְׁנֵי עֶבְרֵיהֶם •** הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאוֹת, וּמַעֲשֵׂה נִסִּים הָיָה (שבת קד).

(טז) וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת:

טז וְלוּחַיָּא עוֹבָדָא דַיְיָ אִנּוּן וּכְתָבָא כְּתָבָא דַיְיָ הוּא מְפָרַשׁ עַל לוּחַיָּא:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

י"ז), **וּלְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה** (שם פסוקים י"ח־י"ט), **וְגַם עַל אַהֲרֹן** (שם פסוק כ'), **וְשֶׁטָּרַח לִשְׂרֹף אֶת הָעֵגֶל** (שם פסוק כ"א), **וְסִפֵּר** מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּתַבְעֵרָה וּבְמַסָּה וּבְקִבְרוֹת הַתַּאֲוָה (שם פסוק כ"ב), **וּבְשַׁלַּח** ה' אוֹתָם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ (שם פסוק כ"ג). **וְאַחֲרֵי שֶׁהִשְׁלִים מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם ה'** מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם (שם פסוק כ"ד), **חָזַר** אֶל עִנְיַן תְּפִלּוֹתָיו אֲשֶׁר הִזְכִּיר (שם פסוקים כ"ה־כ"ט). **וְסִדֵּר** אֶת שְׁתֵּי הַתְּפִלּוֹת וְאָמַר **וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה' אֵת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפָּלְתִּי כִּי אָמַר ה' לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם, וָאֶתְפַּלֵּל אֶל ה' וָאֹמַר ה' אֱלֹהִים אַל תַּשְׁחֵת עַמְּךָ** וְכוּ', כְּאוֹמֵר הֶצְרַכְתִּי לְהִתְנַפֵּל לִפְנֵי ה' בַּעֲבוּרְכֶם אַרְבָּעִים יוֹם כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר ה' **לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם,** עַד שֶׁהִתְפַּלַּלְתִּי אֵלָיו **אַל תַּשְׁחֵת עַמְּךָ.** וְלֹא הֶצְרַכְתִּי לְהַזְכִּיר הַתְּפִלָּה הַשֵּׁנִית, כִּי כְּבָר אָמַר שֶׁאַרְבָּעִים יוֹם הִתְנַפֵּל עֲלֵיהֶם, כִּי גַּם בְּכָאן לֹא הִזְכִּירָהּ, כִּי מִי יוּכַל לִכְתֹּב כַּמָּה תַּחֲנוּנִים וּבַקָּשׁוֹת אֲשֶׁר הִתְנַפֵּל עֲלֵיהֶם אַרְבָּעִים יוֹם. וְאִם תָּבִין מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי תַּכִּיר בָּאֱמֶת שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, כִּי מִתְּחִלָּה **חִלָּה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו** (פסוק י"א), וּבַסּוֹף הִתְנַפֵּל לִפְנֵי ה' אַרְבָּעִים יוֹם, כַּאֲשֶׁר יִתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' (לְהִלָּן פסוק ל"א). **וְהִזְכִּיר** בְּמִשְׁנֶה הַתּוֹרָה (דְּבָרִים ט', י"ח) **וּבְאַחֲרֹן הִתְאַנַּף ה' וָאֶתְפַּלֵּל גַּם בְּעַד אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִוא** (שם כ'), וְלֹא הִזְכִּיר בְּכָאן זֶה כְּלָל, וְזֶה לִכְבוֹד אַהֲרֹן, כִּי לֹא רָצָה מֹשֶׁה לְהַזְכִּיר בְּחַיָּיו שֶׁהֶצְרַךְ לִתְפִלָּתוֹ שֶׁלֹּא יֵבוֹשׁ, וְשָׁם אַחֲרֵי מוֹתוֹ הוֹדִיעָנוּ הָאֱמֶת. וְזֶה הַסֵּדֶר הַנָּכוֹן בַּפָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלֶּה. תורה טו

(טז) וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה. הָיָה רָאוּי שֶׁיַּזְכִּיר הַכָּתוּב כָּל מַעֲשֵׂה הַלּוּחוֹת בַּפָּסוּק **וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה** (לעיל ל"א, י"ח), כַּאֲשֶׁר אָמַר **כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים.** אֲבָל הִזְכִּירוֹ בְּכָאן לְסַפֵּר בְּמַעֲלָתָן, לוֹמַר כִּי לֹא נִמְנַע מֹשֶׁה בְּכָל זֶה מִלְּשַׁבֵּר אוֹתָם, כִּי חָרָה לוֹ בְּרֹאוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה הָרַע הַהוּא, וְלֹא יָכוֹל

רש"י ◄ **מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה •** כְּמַשְׁמָעוֹ, הוּא בִּכְבוֹדוֹ עֲשָׂאָן. דָּבָר אַחֵר: כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'כָּל עֲסָקָיו שֶׁל פְּלוֹנִי בִּמְלָאכָה פְּלוֹנִית', כָּךְ כָּל שַׁעֲשׂוּעָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּתּוֹרָה. **חָרוּת •** לְשׁוֹן חֵרֶת וְחֶרֶט - אֶחָד הוּא, שְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן חִקּוּק, אנטליי"ר בְּלַעַ"ז (איינשניידען).

(יז) **וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה:**

יז **וּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ יָת קַל עַמָּא כַּד מְיַבְּבִין וַאֲמַר לְמֹשֶׁה קַל קְרָבָא בְּמַשְׁרִיתָא:**

רש"י ◄ **בְּרֵעֹה •** בַּהֲרִיעוֹ, שֶׁהָיוּ מְרִיעִים, וּשְׂמֵחִים וְצוֹחֲקִים.

(יח) **וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ:**

יח **וַאֲמַר לָא קַל גִּבָּרִין דְּנַצְּחִין בִּקְרָבָא וְאַף לָא קַל חַלָּשִׁין דְּמִתַּבְּרִין קַל דְּמִחַיְּכִין אֲנָא שָׁמֵע:**

רש"י ◄ **אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה •** אֵין קוֹל הַזֶּה נִרְאֶה קוֹל עֲנִיַּת גִּבּוֹרִים הַצּוֹעֲקִים נִצָּחוֹן, וְלֹא קוֹל חַלָּשִׁים שֶׁצּוֹעֲקִים יַי, אוֹ נִיסָּה. **קוֹל עַנּוֹת •** קוֹל חֵרוּפִין וְגִדּוּפִין הַמְעַנִּין אֶת נֶפֶשׁ שׁוֹמְעָן כְּשֶׁנֶּאֱמָרִין לוֹ.

(יט) **וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדוֹ אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר:**

יט **וַהֲוָה כַּד קָרִיב לְמַשְׁרִיתָא וַחְזָא יָת עֶגְלָא וְחִנְגִּין וּתְקִיף רוּגְזָא דְּמֹשֶׁה וּרְמָא מִידּוֹהִי יָת לוּחַיָּא וְתַבַּר יָתְהוֹן בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא:**

רש"י ◄ **וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו וְגוֹ' •** (שבת פז) 'אָמַר: מַה פֶּסַח שֶׁהוּא אֶחָד מִן הַמִּצְוֹת, אָמְרָה תּוֹרָה: "כָּל־בֶּן־נֵכָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ", הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ כָּאן וְכָל יִשְׂרָאֵל מוּמָרִים, וְאֶתְנַנֶּה לָהֶם'?. **תַּחַת הָהָר •** לְרַגְלֵי הָהָר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך כו עמ' 248 ואילך – 'מתוך לקראת שבת')

לוּחוֹת וְשִׁבְרֵי לוּחוֹת בְּלִימוּד הַתּוֹרָה

וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדוֹ אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר: (לב, יט)

לוּחוֹת וְשִׁבְרֵי לוּחוֹת מוּנָּחִין בָּאָרוֹן (בבא־בתרא יד, ב. מנחות צט, סוף עמוד א)

יֵשׁ לְבָאֵר זֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ: בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה צְרִיכִים לִהְיוֹת שְׁנֵי דְּבָרִים הָפְכִּיִּים – לוּחוֹת וְשִׁבְרֵי לוּחוֹת.

מִצַּד אֶחָד, עַל הָאָדָם לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "לוּחוֹת". דִּכְמוֹ שֶׁהָאוֹתִיּוֹת שֶׁעַל הַלּוּחוֹת הָיוּ חֲקוּקוֹת עַל הָאֲבָנִים, וְאִי־אֶפְשָׁר הָיָה לְהַפְרִיד בֵּינֵיהֶם, כְּמוֹ־כֵן עַל הָאָדָם לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג בְּשִׂכְלוֹ הוּא אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה, עַד שֶׁשִּׂכְלוֹ וְהַתּוֹרָה יִהְיוּ לַאֲחָדִים מַמָּשׁ, דְּכְשֶׁמַּאֲמִין לְבַד בְּמַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, עֲדַיִן אֵינוֹ יוֹצֵא בְּזֶה יְדֵי־חוֹבַת תַּלְמוּד תּוֹרָה, וְרַק כְּשֶׁמְּבִין בְּשִׂכְלוֹ אֶת הַתּוֹרָה, הֲרֵי הוּא יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

אַךְ מַאִידָךְ, בְּאוֹתוֹ "אָרוֹן" בּוֹ מוּנָּחִים הַלּוּחוֹת, הָיוּ גַּם "שִׁבְרֵי לוּחוֹת", דְּבִשְׁבִיל לִמּוּד הַתּוֹרָה, עַל שִׂכְלוֹ שֶׁל הָאָדָם "לְהִשָּׁבֵר".

כִּי מִכֵּיוָן שֶׁחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה גְּבוֹהָה לְאֵין שִׁעוּר מִשִּׂכְלָ הָאָדָם, וּרְחוֹקָה מִמֶּנּוּ בְּתַכְלִית, אִי־אֶפְשָׁר שֶׁהַשֵּׂכֶל יָבִין וְיַשִּׂיג אֲמִתִּית חָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה.

וְרַק עַל־יְדֵי שֶׁהָאָדָם הוּא בִּבְחִינַת "שִׁבְרֵי לוּחוֹת", וּמִתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי לְחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, אָזַי מְסַיֵּעַ לוֹ הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ שֶׁיִּתְעַלֶּה שִׂכְלוֹ לִבְחִינָה גְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר, וְיִהְיֶה מְסֻגָּל לְהַשִּׂיג אֲמִיתָּתָהּ שֶׁל תּוֹרָה. וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בִּתְפִלַּת "אֱלֹקַי נְצֹר" "וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה" וְרַק לְאַחֲרֵי־זֶה יָכֹל לִהְיוֹת "פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְהִתְאַפֵּק. אוֹ כְּעִנְיָן שֶׁהִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ (שמו"ר ט', י"א.) שֶׁפָּרַח הַכְּתָב עַתָּה בְּבוֹאוֹ בְּגִבּוּל הָעֵגֶל בִּמְקוֹם הַטֻּמְאָה וְהַחֵטְא. תורה יז

(יח) קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ אֵינֶנּוּ מִפְּנֵי יְדִיעָתוֹ הַדָּבָר, כִּי הָיָה אוֹמֵר "קוֹל עַנּוֹת הוּא", אֲבָל הַטַּעַם כִּי מֹשֶׁה אָב בְּחָכְמָה הוּא וּמַכִּיר נִגּוּנֵי הַקּוֹלוֹת, וְאָמַר כִּי **קוֹל עַנּוֹת** הוּא "הַנִּשְׁמָע" אֵלָיו. וְכָךְ אָמְרוּ בַּהַגָּדָה (מדרש רבה קהלת ט', י"א.) שֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה מִי שֶׁעָתִיד לִנְהֹג שְׂרָרָה עַל יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ מַבְחִין בֵּין קוֹל לְקוֹל. וְהִנֵּה מֹשֶׁה בְּעִנְוָתָנוּתוֹ הַגְּדוֹלָה לֹא הִגִּיד הָעִנְיָן לִיהוֹשֻׁעַ, כִּי לֹא רָצָה לְסַפֵּר בִּגְנוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֲבָל אָמַר לוֹ כִּי קוֹל שְׂחוֹק הוּא. תורה יט

(כ) וַיִּקַּח אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דָּק וַיִּזֶר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁק אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

כ וּנְסִיב יָת עִגְלָא דִּי עֲבָדוּ וְאוֹקֵד בְּנוּרָא וְשַׁף עַד דַּהֲוָה דַקִּיק וּזְרָא עַל אַפֵּי מַיָּא וְאַשְׁקֵי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

רש"י◄ **וַיִּזֶר •** לְשׁוֹן נִפּוּץ, וְכֵן: (איוב יא) "יִזֹּרֶה עַל נָוֵהוּ גָּפְרִית", וְכֵן (משלי א): "כִּי חִנָּם מְזֹרָה הָרֶשֶׁת", שֶׁזּוֹרִין בָּהּ דָּגָן וְקִטְנִיּוֹת. **וַיַּשְׁק אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל •** (יומא סז) נִתְכַּוֵּן לְבָדְקָם כְּסוֹטוֹת. שָׁלֹשׁ מִיתוֹת נִדּוֹנוּ שָׁם, אִם יֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה - בְּסַיִף, כְּמִשְׁפַּט אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת שֶׁהֵן מְרֻבִּים. עֵדִים בְּלֹא הַתְרָאָה - בְּמַגֵּפָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם". לֹא עֵדִים וְלֹא הַתְרָאָה - בְּהִדְרוֹקָן, שֶׁבְּדָקוּם הַמַּיִם וְצָבוּ בִּטְנֵיהֶם.

(כא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מֶה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי־הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה׃

כא וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן מָה עֲבַד לָךְ עַמָּא הָדֵין אֲרֵי אַיְתֵיתָא עֲלוֹהִי חוֹבָא רַבָּא׃

רש"י◄ **מֶה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה •** כַּמָּה יִסּוּרִים סָבַלְתָּ שֶׁיִּסְּרוּךָ, עַד שֶׁלֹּא תָּבִיא עֲלֵיהֶם חֵטְא זֶה.

(כב) וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אַל־יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי בְרָע הוּא׃

כב וַאֲמַר אַהֲרֹן לָא יִתְקַף רוּגְזָא דְּרִבּוֹנִי אַתְּ יְדַעְתְּ יָת עַמָּא אֲרֵי בְּבִישׁ הוּא׃

רש"י◄ **כִּי בְרָע הוּא •** בְּדֶרֶךְ רַע הֵם הוֹלְכִין תָּמִיד וּבְנִסְיוֹנוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם.

(כג) וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ׀ מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃

כג וַאֲמָרוּ לִי עַבֵּיד לָנָא דַּחֲלַן דִּי יְהָכָן קֳדָמָנָא אֲרֵי דֵּין מֹשֶׁה גַּבְרָא דִּי אַסְּקָנָא מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לָא יְדַעְנָא מַה הֲוָה לֵהּ׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ) וַיִּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אַחֲרֵי שֶׁהָיָה דַּק לְעָפָר (דברים ט׳, כ״א.) זָרְקוֹ עַל פְּנֵי מֵי הַנַּחַל הַיּוֹרֵד מִן הָהָר וְהִשְׁקָה אוֹתָן מֵאוֹתָן הַמַּיִם. וְאֶפְשָׁר כִּי הַזָּהָב הַשָּׂרוּף שֶׁאֵינֶנּוּ נִתָּךְ, אֲבָל הוּא שָׂרוּף, וְנִטְחַן עַד אֲשֶׁר דַּק, כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר ר״א, קַל הוּא עַל פְּנֵי הַמַּיִם, עַל כֵּן הָיָה צָף וְהִשְׁקָהוּ לָהֶם. אוֹ הָיָה זוֹרֶה אוֹתוֹ עַל הַנַּחַל מְעַט מְעַט, וְשׁוֹאֵב וּמַשְׁקֶה לָהֶם טֶרֶם יִשְׁקַע. אוֹ שֶׁהָיָה מִמַּעֲשֵׂה הַנִּסִּים. וְהִנֵּה רָצָה לְבַזּוֹת מַעֲשֵׂיהֶם, טָחַן הָאֱלֹהַּ שֶׁלָּהֶם וְהִכְנִיסוֹ בְּבִטְנָם שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ בָּרְעִי וּבַצּוֹאָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר תִּזְרֶם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹאמַר לוֹ (יְשַׁעְיָה ל׳, כ״ב.). וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (ע״ז מ״ד.) עוֹד נִתְכַּוֵּן לְבָדְקָם כְּסוֹטוֹת וְצָבְתָה בִּטְנָם וְנָפְלָה יְרֵכָם, וְהוּא הָאֱמֶת. תורה כא

(כא) מֶה עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה. כַּמָּה יִסּוּרִים סָבַלְתָּ שֶׁיִּסְּרוּךָ עַד שֶׁלֹּא תָּבִיא עֲלֵיהֶם חֵטְא זֶה. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּעֵינַי, כִּי הַחֵטְא הַזֶּה מִן הַחֲטָאִים שֶׁיֵּהָרֵג עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבֹר. וְאוּלַי אָמַר לוֹ כֵּן לְהַגְדִּיל אַשְׁמָתוֹ. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי הוּא כְּמוֹ מָה עָשִׂיתִי מָה עֲוֹנִי וּמָה חַטָּאתִי לִפְנֵי אָבִיךָ כִּי מְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשִׁי (שְׁמוּאֵל־א׳ כ׳, א׳.). יֹאמַר, מַה שֶּׁנְּאָה הָיִתָה לְךָ עִם הָעָם הַזֶּה כִּי סִבַּבְתָּ לְהַשְׁמִידָם וּלְכַלּוֹתָם. וּמִפְּנֵי שֶׁהָיָה אַהֲרֹן לָהֶם לְאִישׁ מוֹכִיחַ וְלִמְכַפֵּר (שמו״ר ג׳, כ״א.), וְהָיָה רָאוּי שֶׁיְּחוּס וּיְרַחֵם עֲלֵיהֶם, אָמַר לוֹ כֵּן. כְּלוֹמַר, נָהַגְתָּ עִמָּהֶם כְּאוֹיֵב הֶחָפֵץ בְּרָעָתָם, לֹא פָּשְׁעוּ וְלֹא חָטְאוּ לְךָ. וְהִנֵּה הָיָה רָאוּי מֹשֶׁה לְהַאֲשִׁים אוֹתוֹ תְּחִלָּה עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא הוּא, וְאַחֲרֵי כֵּן יַאֲשִׁים אוֹתוֹ עַל אַשְׁמַת הָעָם, וְיֹאמַר, "אֵיךְ חָטָאתָ הַחֲטָאָה הַגְּדוֹלָה הוֹאַת לֵאלֹהִים, וְגַם הִכְשַׁלְתָּ רַבִּים וְהֵבֵאתָ עֲלֵיהֶם חֲטָאָה גְדוֹלָה", אֲבָל מֹשֶׁה בְּעִנְוָתָנוּתוֹ נָהַג כָּבוֹד בְּאָחִיו הַגָּדוֹל וְלֹא הִזְכִּיר לוֹ רַק מִכְשׁוֹל הָעָם. וְיִתָּכֵן שֶׁגַּם מֹשֶׁה נָכוֹן לִבּוֹ בָּטוּחַ בְּצִדְקַת אָחִיו שֶׁכַּוָּנָתוֹ לֹא הָיְתָה רָעָה, אֲבָל עַל אַשְׁמַת הָעָם אוֹתוֹ, כִּי הָיָה רָאוּי לְהוֹכִיחָם וְהֵם נִכְשְׁלוּ עַל יָדוֹ. וְהוּא הֵשִׁיב שֶׁהִטְעוּהוּ בְּדִבְרֵיהֶם. תורה כב

(כב) אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת הָעָם כִּי בְרָע הוּא. יֹאמַר כִּי הֵם "בְּדֶרֶךְ רָעָה", כִּי "אָמְרוּ לִי לַעֲשׂוֹת לָהֶם מוֹרֶה דֶּרֶךְ" בִּמְקוֹם אֲדוֹנִי עַד שׁוּבוֹ אֵלַי אוּלַי יָשׁוּב, וְנָתְנוּ לִי הַזָּהָב **וָאַשְׁלִיכֵהוּ בָּאֵשׁ** וְהִנֵּה **יָצָא לָהֶם הָעֵגֶל הַזֶּה,** כִּי הֵם חָשְׁבוּ בּוֹ מַחְשָׁבָה רָעָה שֶׁיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וְיִזְבְּחוּ לוֹ, וּבַעֲבוּר שֶׁלֹּא רָצָה אַהֲרֹן לְהַאֲרִיךְ בְּסוּרְחָנָן, קִצֵּר וְאָמַר **וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה** שֶׁיָּצָא לָהֶם הָעִנְיָן הָרַע הַזֶּה אֲשֶׁר אֲדוֹנִי רוֹאֶה. תורה כג

(כד) וָאֹמַר לָהֶם לְמִי זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה׃

כד וַאֲמָרִית לְהוֹן לְמַן דַּהֲבָא פְּרִיקוּ וִיהָבוּ לִי וּרְמִיתֵהּ בְּנוּרָא וּנְפַק עֶגְלָא הָדֵין׃

רש"י◄ **וָאֹמַר לָהֶם** • דָּבָר אֶחָד: 'לְמִי זָהָב' לְבַד, וְהֵם מִהֲרוּ וְהִתְפָּרְקוּ וַיִּתְּנוּ לִי. **וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ** • וְלֹא יָדַעְתִּי שֶׁיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה, וְיָצָא.

(כה) וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא כִּי־פְרָעֹה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם׃

כה וַחֲזָא מֹשֶׁה יָת עַמָּא אֲרֵי בְטִיל הוּא אֲרֵי בָטֵילוּן אַהֲרֹן לַאֲסָבוּתְהוֹן שׁוּם בִּישׁ לְדָרֵיהוֹן׃

רש"י◄ **פָרֻעַ** • מְגֻלֶּה, נִתְגַּלָּה שִׁמְצוֹ וּקְלוֹנוֹ, כְּמוֹ (במדבר ה): "וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה". **לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם** • לִהְיוֹת לָהֶם הַדָּבָר הַזֶּה לִגְנוּת בְּפִי כָּל הַקָּמִים עֲלֵיהֶם.

(כו) וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלָי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי׃

כו וְקָם מֹשֶׁה בִּתְרַע מַשְׁרִיתָא וַאֲמַר מָן דַּחֲלָיָא דַיְיָ יֵיתוּן לְוָתִי וְאִתְכַּנְּשׁוּ לְוָתֵהּ כָּל בְּנֵי לֵוִי׃

רש"י◄ **מִי לַה' אֵלָי** • יָבֹא אֵלַי. **כָּל בְּנֵי לֵוִי** • (יומא סו) מִכָּאן שֶׁכָּל הַשֵּׁבֶט כָּשֵׁר.

(כז) וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לָשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־קְרֹבוֹ׃

כז וַאֲמַר לְהוֹן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל שַׁוּוּ גְבַר חַרְבֵּהּ עַל יַרְכֵּהּ עִבְרוּ וְתוּבוּ מִתְּרַע לִתְרַע בְּמַשְׁרִיתָא וּקְטוּלוּ גְבַר יָת אָחוּהִי וּגְבַר יָת חַבְרֵהּ וֶאֱנַשׁ יָת קְרִיבֵהּ׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כה) וְטַעַם **וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם,** לוֹמַר כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהִתְנַצֵּל אַהֲרֹן שֶׁלֹּא פָּשַׁע בָּהֶם **רָאָה מֹשֶׁה** בְּלִבּוֹ **אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא,** כִּי גּוֹי אוֹבֵד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה, כְּעִנְיָן, וַתִּפְרְעוּ כָּל עֲצָתִי (משלי א', כ"ה.), כְּמוֹ שֶׁאָמַר, כִּי הִפְרִיעַ בִּיהוּדָה וּמֹעוֹל מַעַל בַּה' (דברי הימים־ב' כ"ח, י"ט.), כִּי פָּרְעֹה אַהֲרֹן וּבִטֵּל מֵהֶם כָּל עֵצָה וּמוּסָר, וְהִנֵּה הֵם כַּצֹּאן הַנְּפוֹצִים עַל הָהָרִים (ע"פ מלכים־א' כ"ב, י"ז.) בְּלֹא יוֹעֵץ וּמַדְרִיךְ. וְאָמַר זֶה מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ הֵם חוֹשְׁבִים שֶׁהָעֵגֶל מוֹרֶה לָהֶם הַדֶּרֶךְ, וְהִנֵּה הֵם כְּאִלּוּ אֵין לָהֶם עֵצָה וְלֹא יֵדְעוּ הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָּהּ וְהַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן, כִּי מֵהֶם חֲשָׁבוּהוּ לְטוֹבָה, כְּפִי סְבָרָתָם, וּמֵהֶם לְרָעָה גְּמוּרָה, וְכָל אֶחָד מֵהֶם פּוֹנֶה לְדַרְכּוֹ. **וְאָמַר לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם,** כִּי אֲפִלּוּ אוֹתָם אֲשֶׁר אֵין מַחְשַׁבְתָּם רָעָה יוֹצִיאוּ עֲלֵיהֶם לְדוֹרוֹת "שֶׁמֶץ וְדִבָּה", וְהִנֵּה כָּל הָעָם פֹּרֵעַ עֵצָה וּמוּסָר, מֵהֶם לְרָעָה, וּמֵהֶם לְהַעֲלוֹת עַל שְׂפַת לָשׁוֹן וְדִבַּת עַם. וְאָמַר זֶה כְּנֶגֶד אַהֲרֹן, לוֹמַר כִּי לְכָלָם חָטָא. וְזֶה כְּדַעַת אָנְקְלוּס שֶׁתִּרְגֵּם **לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם** "לְאַפָּקָא שׁוּם בִּישׁ בְּדָרֵיהוֹן". וּלְפִי שֶׁאָמַר "בְּדָרֵיהוֹן" נִרְאָה שֶׁרָצָה לְפָרֵשׁ כִּי הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ יִהְיֶה שֶׁמֶץ רָעָה בְּדוֹרוֹת יִשְׂרָאֵל, כִּי יֹאמְרוּ לֹא לְחִנָּם עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הָעֵגֶל וַעֲבָדוּהוּ, רַק שֶׁיָּדְעוּ בּוֹ כִּי הוּא אֲשֶׁר הֶעֱלָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמָצְאוּ בַּעֲבוֹדָתוֹ תּוֹעֶלֶת לָהֶם, וְאַף אֲנַחְנוּ נַעֲשֶׂה כֵּן, כִּי טוֹב לָנוּ לְעָבְדוֹ, כַּאֲשֶׁר הָיָה הַדָּבָר בִּיְרָבְעָם שֶׁאָמַר רַב לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלַיִם הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (מלכים־א' י"ב, כ"ח.), רָאָה מֹשֶׁה כִּי לְדוֹרוֹת יִפָּשְׁעוּ בּוֹ.

וְשִׁמְצָה עִנְיָן דִּבָּה רָעָה הוּא לְדִבְרֵי אָנְקְלוּס, וְהוּא לָשׁוֹן מֻרְגָּל בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁמֶץ פְּסוּל (פסחים ג'.). וְאוּלַי לְדַעְתָּם מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב וַתִּקַּח אָזְנֵי שֶׁמֶץ מָנְהוּ (איוב ד', י"ב.), שֶׁלְּקָחָה אָזְנוֹ פְּגַם הָאָדָם וְדִפֵּי שֶׁבּוֹ, לוֹמַר אַף שֹׁכְנֵי בָתֵּי חֹמֶר אֲשֶׁר בֶּעָפָר יְסוֹדָם (שם פסוקים י"ח־י"ט.). וְכֵן מַה שֶּׁמֶץ דָּבָר נִשְׁמַע בּוֹ (שם כ"ו, י"ד.), שֶׁאֵין בְּכָל דְּרָכָיו דֹּפִי וְדִבָּה כְּלָל רַק שֶׁבַח וּתְהִלָּה. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט שֶׁמֶץ (איוב ד', י"ב.) לָשׁוֹן מְעוּט, לָקְחָה אָזְנִי מְעַט הֵימֶנּוּ, וּמַה שֶּׁמֶץ דָּבָר נִשְׁמַע בּוֹ (איוב כ"ו, י"ד.), שֶׁכָּל הַנִּשְׁמָע וְהַנֶּאֱמַר בְּכֹחַ הָאֵל וּגְבוּרוֹתָיו דָּבָר מוּעָט הוּא כְּנֶגֶד גֹּדֶל מַעֲשָׂיו, וְכֵן **לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם,** יֹאמַר **כִּי פָרֻעָה אַהֲרֹן** לָעָם לְמַעַט אוֹתָם בְּאוֹיְבֵיהֶם, כִּי הָעָוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה יַמְעִיטֵם בְּפִנֵּי אוֹיְבֵיהֶם, אוֹ יַמְעִיט זְכוּתָם בְּבוֹאָם בַּמִּלְחָמָה עִם אוֹיֵב, וְהוּא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְהִמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם (יחזקאל כ"ט, ט"ו.), אוֹ כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, יַסְּרֵנִי ה' אַךְ בְּמִשְׁפָּט אַל בְּאַפְּךָ פֶּן תַּמְעִיטֵנִי (ירמיה י', כ"ד.). תורה כו

(כו) וְטַעַם **וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה** דָּבֵק בְּמַה שֶּׁאָמַר, כִּי כֵּיוָן שֶׁרָאָה אֶת הָעָם שֶׁיִּהְיֶה **לְשִׁמְצָה** וּלְקִלְקָלָה בְּאוֹיְבֵיהֶם, וְזֶה חִלּוּל הַשֵּׁם, **עָמַד בְּשַׁעַר**

רש"י◄ **כֹּה אָמַר וְגוֹ'** • וְהֵיכָן אָמַר? (לעיל כב): "זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם", כָּךְ שְׁנוּיָה בַּ'מְּכִילְתָּא'. **אָחִיו** • מֵאִמּוֹ, וְהוּא יִשְׂרָאֵל.

(כח) **וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ:**

כח **וַעֲבָדוּ בְּנֵי לֵוִי כְּפִתְגָּמָא דְּמֹשֶׁה וּנְפַל מִן עַמָּא בְּיוֹמָא הַהוּא כְּתְלָתָא אַלְפִין גַּבְרָא:**

(כט) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלְּאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בְּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה:**

כט **וַאֲמַר מֹשֶׁה קָרִיבוּ יֶדְכוֹן קָרְבָּנָא יוֹמָא דֵּין קֳדָם יְיָ אֲרֵי גְּבַר בִּבְרֵהּ וּבְאָחוּהִי וּלְאַיְתָאָה עֲלֵיכוֹן יוֹמָא דֵּין בִּרְכָן:**

רש"י◄ **מִלְּאוּ יֶדְכֶם** • אַתֶּם הַהוֹרְגִים אוֹתָם, בְּדָבָר זֶה תִּתְחַנְּכוּ לִהְיוֹת כֹּהֲנִים לַמָּקוֹם (זבחים קטו). **כִּי אִישׁ** • מִכֶּם יְמַלֵּא יָדוֹ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו.

(ל) **וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה אוּלַי אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם:**

ל **וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא אַתּוּן חַבְתּוּן חוֹבָא רַבָּא וּכְעַן אֶסַּק קֳדָם יְיָ מָאִים אֲכַפֵּר עַל חוֹבֵיכוֹן:**

רש"י◄ **אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם** • אָשִׁים כֹּפֶר וְקִנּוּחַ וּסְתִימָה לְנֶגֶד חַטַּאתְכֶם, לְהַבְדִּיל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַחֵטְא.

(לא) **וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב:**

לא **וְתַב מֹשֶׁה לְקֳדָם יְיָ וַאֲמַר בְּבָעוּ חַב עַמָּא הָדֵין חוֹבָא רַבָּא וַעֲבָדוּ לְהוֹן דַּהֲלַן דְּדָהָב:**

רש"י◄ **אֱלֹהֵי זָהָב** • (ברכות לב; יומא פו): 'אַתָּה הוּא שֶׁגָּרַמְתָּ לָהֶם, שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ לָהֶם זָהָב וְכָל חֶפְצָם, מַה יַּעֲשׂוּ שֶׁלֹּא יֶחֱטְאוּ? מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה אֶת בְּנוֹ וּמְקַשְּׁטוֹ וְתוֹלֶה לוֹ כִּיס בְּצַוָּארוֹ, וּמַעֲמִידוֹ בְּפֶתַח בֵּית זוֹנוֹת. מַה יַּעֲשֶׂה הַבֵּן שֶׁלֹּא יֶחֱטָא'?.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַמַּחֲנֶה "וְקָרָא בְּקוֹל גָּדוֹל", **מִי לַה' אֵלַי,** וְהָרַג בְּפַרְהֶסְיָא כָּל עוֹבְדֵי הָעֵגֶל כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁמַע הַדָּבָר **בְּקַמֵּיהֶם,** וְיִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בָּהֶם תַּחַת הַחִלּוּל שֶׁעָשׂוּ. תורה כז

(כז) וְטַעַם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בַּעֲבוּר שֶׁחָשְׁבוּ עוֹבְדֵי הָעֵגֶל לִזְבֹּחַ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְהִנֵּה מִדַּת הַדִּין פּוֹגַעַת בָּהֶן בַּעֲבוּר שֶׁקִּצְצוּ בַּנְּטִיעוֹת. וְעוֹד, כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא (דברים א', י"ז). וּמִפְּנֵי זֶה אָמַר בַּלְּוִיִּים כִּי הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל (במדבר ט"ז, ט'), כִּי הָעֲבוֹדָה לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְלִשְׁמוֹ נִבְדְּלוּ בַּזְּכוּת הַזֹּאת.

שִׂימוּ אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ. הָיוּ עוֹבְדֵי הָעֵגֶל רַבִּים וְלֹא יוּכְלוּ לַהֲבִיאָם לְבֵית דִּין, עַל כֵּן "צִוָּה לְכָל בְּנֵי לֵוִי לַחֲגֹר חַרְבָּם", עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין מ"ה) שֶׁאִם אֵין אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בַּמִּיתָה הָאֲמוּרָה בּוֹ אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁתּוּכַל. וְהִנֵּה זֶה הוֹרָאַת שְׁעָה לְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם, שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶם הַתְּרָאָה, כִּי מִי הִתְרָה בָּהֶם, אֲבָל הָיוּ בְּנֵי לֵוִי מַכִּירִים בְּאֵלּוּ הַנִּדְחָרָגִים שֶׁהֵם הָיוּ עוֹבְדָיו.

וְעַל דַּעַת הָאוֹמֵר (יומא ס"ז) עֵדִים וְהַתְרָאָה בִּידֵי אָדָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשֵּׁ"י (לעיל פסוק כ'), נֹאמַר "שֶׁצִּוָּה אוֹתָם לַחֲגֹר חַרְבָּם" לִתְפֹּשׂ אוֹתָם וְלַהֲבִיאָם לִפְנֵי מֹשֶׁה אוֹ סַנְהֶדְרִין, וַאֲשֶׁר מְצָאוּהוּ בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה הֲרָגוּהוּ בִּסְקִילָה כְּמִשְׁפַּט עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ שֶׁהָיְתָה מִיתָתָם בְּסִיף כְּעִיר הַנִּדַּחַת. וְהִנֵּה כָּל בְּנֵי לֵוִי הָיוּ לֵה' וּמֵתְרִים בָּעָם שֶׁלֹּא יִשְׁתַּחֲווּ לוֹ וְלֹא יִזְבְּחוּ לוֹ, כִּי אַהֲרֹן לֹא צִוָּה לָחֹג בִּלְתִּי לֵה' לְבַדּוֹ כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי. וְהַנְּכוֹן בְּעֵינַי כִּדְבְרֵי הָאוֹמֵר, זָבַח וְקִטֵּר בְּסִיף, גִּפֵּף וְנִשַּׁק בְּמִיתָה, שָׁמַח בְּלִבּוֹ בְּהַדְרוֹקָן, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (שם ס"ו). וְהִנֵּה הַכֹּל מַעֲשֵׂה שָׁעָה, כִּי אֵין מְגַפֵּף וּמְנַשֵּׁק בְּמִיתָה לְדוֹרוֹת (סנהדרין ס"ג).

וְטַעַם וְהִרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, שֶׁלֹּא תַּחְמֹלוּ וְלֹא תְּכַסּוּ עַל אָח וְרֵעַ וְקָרוֹב (תיב"ע). וְטַעַם **כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל,** אֵינֶנּוּ מִמִּצְוֹת **זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם** (לעיל כ"ב, י"ט), כִּי אֵין אֵלּוּ חַיָּבִין מִיתָה מִן הַדִּין, אֲבָל הִיא מִצְוָה שֶׁנֶּאֱמְרָה לְמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה וְלֹא כְּתָבָהּ, כִּי כַּאֲשֶׁר נִחַם הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד עַל הָרָעָה צִוָּה אוֹתוֹ, כֵּיוָן שֶׁאֵין אַתָּה רוֹצֶה שֶׁאֲכַלֶּה אוֹתָם תַּהֲרֹג אַתָּה אֶת עוֹבְדָיו בְּסִיף, כְּדָרְךָ קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַה' נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף ה' מִיִּשְׂרָאֵל (במדבר כ"ה, ד'). וְהִנֵּה זֹאת הַמִּצְוָה כְּמִצְוַת זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ (לעיל ט"ז, ל"ב). וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי כֵּיצַד יָצָא בָּהֶם (לעיל י', ב'. י"א, א'). תורה כח

(לב) **וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ:**

לב וּכְעַן אִם שַׁבְקַת לְחוֹבֵיהוֹן וְאִם לָא מְחֵנִי כְעַן מִסִּפְרָךְ דִּי כְתַבְתָּא:

רש"י◄ **וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא חַטָּאתָם •** הֲרֵי טוֹב: 'אֵינִי אוֹמֵר לְךָ "מְחֵנִי"! "וְאִם אַיִן, מְחֵנִי"'! וְזֶה מִקְרָא קָצָר, וְכֵן הַרְבֵּה. **מִסִּפְרְךָ •** (ברכות לב): מִכָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלַי שֶׁאֵינִי כְּדַאי לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים.

(לג) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי:**

לג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה מָן דִּי חַב קֳדָמַי אֶמְחִנֵּהּ מִסִּפְרִי:

(לד) **וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֶךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם:**

לד וּכְעַן אֲזַיִל דַּבַּר יָת עַמָּא לַאֲתַר דִּי מַלֵּלִית לָךְ הָא מַלְאָכִי יְהַךְ קֳדָמָךְ וּבְיוֹם אַסְעָרוּתִי וְאַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן:

רש"י◄ **אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ •** יֵשׁ כָּאן 'לָךְ' אֵצֶל דִּבּוּר בִּמְקוֹם 'אֵלֶיךָ', וְכֵן (מלכים א ב): "לְדַבֵּר לוֹ עַל אֲדֹנָיָהוּ". **הִנֵּה מַלְאָכִי •** וְלֹא אֲנִי. **וּבְיוֹם פָּקְדִי וְגוֹ' •** עַתָּה שָׁמַעְתִּי אֵלֶיךָ מִלְּכַלּוֹתָם יַחַד, וְתָמִיד תָּמִיד, כְּשֶׁאֶפְקֹד עֲלֵיהֶם עֲוֹנוֹתֵיהֶם, "וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם" מְעַט מִן הֶעָוֹן הַזֶּה עִם שְׁאָר הָעֲוֹנוֹת. וְאֵין פֵּרְעָנוּת בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין בָּהּ קְצָת מִפֵּרְעוֹן עָוֹן הָעֵגֶל.

(לה) **וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן: ס**

לה וּמְחָא יְיָ יָת עַמָּא עַל דִּי אִשְׁתַּעְבָּדוּ לְעֶגְלָא דִּי עֲבַד אַהֲרֹן:

רש"י◄ **וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם •** מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם לְעֵדִים בְּלֹא הַתְרָאָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לב־לג) וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם.

לְשׁוֹן רַשִׁ"י **אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם** הֲרֵי טוֹב וְאֵינִי אוֹמֵר לְךָ מְחֵנִי, **וְאִם אַיִן מְחֵנִי,** וְזֶה מִקְרָא קָצָר, וְכֵן הַרְבֵּה. **מִסִּפְרְךָ,** מִכָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלַי שֶׁאֵינִי כְּדַאי לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים. וְאִם כֵּן מַה תְּשׁוּבָה הֵשִׁיבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **מִי אֲשֶׁר חָטָא לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי,** וְאֵין אַחֵר לִמְחוֹת מִסִּפְרוֹ. וְאוּלַי יֹאמַר "אֵין אֲנִי מוֹחֶה" אֶלָּא **מִי שֶׁחָטָא לִי** וְאַתָּה לֹא חָטָאתָ לִי, וְזֶה אֵינֶנּוּ נָכוֹן.

וְר"א אָמַר **כִּי מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ,** כְּמוֹ דִּינָא יִתִּיב וְסִפְרִין פְּתִיחוּ (דָּנִיאֵל ז', י'). "וְהַסְּפָרִים" לְדַעְתּוֹ הֵם מַעֲרָכוֹת הַשָּׁמַיִם שֶׁגְּזֵרוֹת הַשְּׁפָלִים תְּלוּיִין בָּהֶם, וְאָמַר **מִי אֲשֶׁר חָטָא לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי,** לוֹמַר לֹא אֶמְחֶה אוֹתְךָ רַק "אֶמְחֶה מִן הָעָם הַחֹטְאִים אֲשֶׁר חָטְאוּ לִי" בְּמַחְשַׁבְתָּם וְלֹא נָהֲרָגוּ, וְהוּא מַה שֶׁאָמַר **וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם** (בְּפָסוּק ל"ה). וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּעֵינַי, כִּי מִלְּבַד הַנֶּהֱרָגִים בְּחֶרֶב בְּנֵי לֵוִי וְהַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה הָיוּ רֹב הַקָּהָל חוֹטְאִים לוֹ כַּאֲשֶׁר כָּתַבְתִּי (בְּפָסוּק ד').

וּלְפִי דַּעְתִּי, כִּי מֹשֶׁה אָמַר **וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם,** בְּרַחֲמֶיךָ, **וְאִם אַיִן מְחֵנִי נָא** תִּחְתָּם מִסֵּפֶר הַחַיִּים וְאֶסְבֹּל אֲנִי עָנְשָׁם, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, וְהוּא מְחֹלֶל מִפְּשָׁעֵנוּ מְדֻכָּא מֵעֲוֹנֹתֵינוּ מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבַחֲבֻרָתוֹ נִרְפָּא לָנוּ (יְשַׁעְיָה נ"ג, ה'), וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵשִׁיבוֹ **הַחוֹטֵא אֶמְחֶה מִסִּפְרִי,** וְלֹא אוֹתְךָ שֶׁלֹּא חָטָאתָ. תורה לד

(לד) וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם, כִּי אַחֲרֵי שֶׁנִּחַמְתִּי מִלְּכַלּוֹתָם "נְחֵם אַתָּה" **אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ,** אֶל מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהָאֱמֹרִי וְגוֹ' (לְעֵיל ג', ח'. י"ז), אֲבָל לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר כֵּן שֶׁזֶּה דֶּרֶךְ כַּעַס, כְּאוֹמֵר מַה שֶּׁדִּבַּרְתִּי לְךָ אֶעֱשֶׂה לְכִבּוּדְךָ, אֲבָל לֹא אֶשָּׂא חַטָּאתָם, כִּי **בְּיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם,** אֶפְקֹד אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם אַחֲרֵי בוֹאָם אֶל הָאָרֶץ, וְזֶה רָמַז לְעֵת שֶׁיִּגְלוּ מִמֶּנָּה, אוֹ לְמַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (שמו"ר מ"ג, ג'. סַנְהֶדְרִין ק"ב) שֶׁאֵין לְךָ פֻּרְעָנוּת שֶׁאֵין בָּהּ אוּקְיָא מֵעֲוֹן הָעֵגֶל. תורה לה

(לה) וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם. לֹא סִפֵּר הַכָּתוּב כַּמָּה הָיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה, כַּאֲשֶׁר סִפֵּר הַנֶּהֱרָגִים בְּיַד בְּנֵי לֵוִי, וְכַאֲשֶׁר פֵּרֵשׁ בַּמַּגֵּפָה שֶׁל דִּבֵּר קֹרַח (בְּמִדְבַּר י"ז, י"ד), וְשֶׁל בַּעַל פְּעוֹר (שָׁם כ"ה, ט'), אוּלַי לֹא מֵתוּ בְּמַגֵּפָה אַחַת, אֲבָל נִגְּפָם ה' לָמוּת בְּלֹא עִתָּם, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב כִּי אִם ה' יִגְּפֶנּוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבוֹא (שְׁמוּאֵל־א' כ"ו, י'). וְאוּלַי לֹא חָשַׁשׁ לִמְנוֹתָם, כִּי כֵן לֹא מָנָה הַמֵּתִים בַּתַּבְעֵרָה (בְּמִדְבַּר י"א, א'.) וּבְקִבְרוֹת הַתַּאֲוָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּךְ ה' בָּעָם מַכָּה רַבָּה מְאֹד (שָׁם י"א, ל"ג). אֲבָל הַנּוֹפְלִים עַל יַד בְּנֵי לֵוִי פֵּרֵט לִכְבוֹדָם, לוֹמַר שֶׁהָרְגוּ רַבִּים בָּעָם וְלֹא פָּחֲדוּ מֵהֶם כִּי עַל ה' בָּטְחוּ.

וְאָמַר עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, שֶׁלֹּא הָיוּ מִן הַמִּשְׁתַּחֲוִים לוֹ וְהַזּוֹבְחִים

לג (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה:

רש"י◄ לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה • אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת, לְכָךְ נֶאֱמַר: "עֲלֵה!". דָּבָר אַחֵר: כְּלַפֵּי שֶׁאָמַר לוֹ בְּשְׁעַת הַכַּעַס: "לֵךְ־רֵד!" אָמַר לוֹ בְּשְׁעַת רָצוֹן: "לֵךְ עֲלֵה!". אַתָּה וְהָעָם • כָּאן לֹא אָמַר: 'וְעַמְּךָ'.

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אֲזֵיל סַק מִכָּא אַתְּ וְעַמָּא דְּאַסְּקְתָּא מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָיךְ אֶתְּנִנַּהּ:

(ב) וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:

רש"י◄ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת הַכְּנַעֲנִי וְגוֹ' • שִׁשָּׁה אֻמּוֹת הֵן, וְהַגִּרְגָּשִׁי עָמַד וּפָנָה מִפְּנֵיהֶם מֵאֵלָיו.

ב וְאֶשְׁלַח קֳדָמָךְ מַלְאָכָא וְאֶתְרַךְ יָת כְּנַעֲנָאֵי אֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי:

(ג) אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה פֶּן־אֲכַלְךָ בַּדָּרֶךְ:

רש"י◄ אֶל אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ • אֲנִי אוֹמֵר לְךָ לְהַעֲלוֹתָם. כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ • לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר לְךָ: "וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ". כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף • אַתָּה • וּכְשֶׁשְּׁכִינָתִי בְּקִרְבְּכֶם וְאַתֶּם מַמְרִים בִּי, מַרְבֶּה אֲנִי עֲלֵיכֶם זַעַם. אֲכַלְךָ • לְשׁוֹן כִּלָּיוֹן.

ג לְאַרְעָא עַבְדָא חֲלָב וּדְבָשׁ אֲרֵי לָא אֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִבֵּינָךְ אֲרֵי עַם קְשֵׁי קְדַל אַתְּ דִּילְמָא אֲשֵׁיצְנָךְ בְּאָרְחָא:

(ד) וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ עֶדְיוֹ עָלָיו:

רש"י◄ הַדָּבָר הָרָע • שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה וּמְהַלֶּכֶת עִמָּם. אִישׁ עֶדְיוֹ • (שבת פח) כְּתָרִים שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּחוֹרֵב כְּשֶׁאָמְרוּ: 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע'.

ד וּשְׁמַע עַמָּא יָת פִּתְגָּמָא בִּישָׁא הָדֵין וְאִתְאַבָּלוּ וְלָא שַׁוִּיוּ גְּבַר תִּקּוּן זִינֵהּ עֲלוֹהִי:

(ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף רֶגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֲדִיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ:

ה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן עַם קְשֵׁי קְדַל שָׁעָה חֲדָא אֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִבֵּינָךְ וְאֵשֵׁצְנָךְ וּכְעַן אַעְדֵי תִּקּוּן זִינָךְ מִנָּךְ גְּלֵי קֳדָמַי מָה אַעְבֵּד לָךְ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לוֹ, אֲבָל הָיוּ מִן "הָעוֹשִׂים" אוֹתוֹ, כְּלוֹמַר מִן הַנִּקְהָלִים עַל אַהֲרֹן וְהַמְּבִיאִים לוֹ הַזָּהָב. וּבַעֲבוּר שֶׁאָמַר שֶׁנֶּעֱנְשׁוּ עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל לֹא עַל עֲבוֹדָתוֹ, וְהֵם לֹא עָשְׂאוּהוּ, פֵּרֵשׁ **אֲשֶׁר עָשָׂה לָהֶם אַהֲרֹן** בְּמִצְוָתָם. וְאָנְקְלוּס תִּרְגֵּם "עַל דְּאִשְׁתַּעְבָּדוּ לְעֶגְלָא דַעֲבַד אַהֲרֹן", יִרְצֶה לוֹמַר כִּי הַמְגַפְּפִים וְהַמְנַשְּׁקִים וְזֶבֶחִים בּוֹ הֵם שֶׁהָיוּ בַּמַּגֵּפָה, וְאָנְקְלוּס לֹא יִתֵּן בְּתַרְגּוּמוֹ מַעֲשֶׂה אֶחָד לִשְׁנַיִם. וְכֵן כָּל אֲשֶׁר עוֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה (בְּרֵאשִׁית ל"ט, כ"ב.) תִּרְגֵּם וְכָל דְּעָבְדִין תַּמָּן עַל מֵימְרֵיהּ הֲוָה מִתְעַבֵּד. **וְהַמַּגֵּפָה** הַזֹּאת הָיְתָה אַחֲרֵי שֶׁהָרַג מֹשֶׁה הָעוֹבְדִים וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, וְאָמַר, **וְאִם אֵין מְחֵנִי נָא,** כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהָיָה מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶם רִחֵם עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַר לוֹ לְהַעֲלוֹתָם אֶל הָאָרֶץ וְשֶׁיִּשְׁלַח עִמָּהֶם מַלְאָךְ (עיין בפסוקים הבאים), וְרָצָה לְנַכּוֹת לָהֶם מִן הָעוֹן הַגָּדוֹל כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִים לָזֶה, וְשָׁלַח הַמַּגֵּפָה הַזֹּאת בָּהֶם, אוֹ שֶׁגָּזַר עֲלֵיהֶם כֵּן וְהֵחֵל הַנֶּגֶף. תורה א

(א־ה) וְאַחֲרֵי זֶה חָזַר וְאָמַר לוֹ **עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם** (פסוק א'.), לוֹמַר כִּי הַמַּגֵּפָה לֹא תִּמְחֶה חַטֹּאתָם לְשָׁבְנִי בְּתוֹכָם, וְהִזְכִּיר **אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב,** וְאָמַר **וְגֵרַשְׁתִּי אֶת הַכְּנַעֲנִי** וְגוֹ' (בפסוק ב'.), כִּי בַּעֲבוּר הַמַּגֵּפָה שֶׁהֵבִיא אוֹ גָּזַר עֲלֵיהֶם

רש"י◄ רֶגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ • אִם אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְאַתֶּם מַמְרִים בִּי בְּקַשְׁיוּת עָרְפְּכֶם, אֶזְעֹם עֲלֵיכֶם רֶגַע אֶחָד, שֶׁהוּא שִׁעוּר זַעְמִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כו): "חֲבִי כִּמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם", וַאֲכַלֶּה אֶתְכֶם. לְפִיכָךְ, טוֹב לָכֶם שֶׁאֶשְׁלַח מַלְאָךְ. וְעַתָּה • פֵּרְעָנוּת זוֹ תִּלְקוּ מִיָּד, שֶׁתּוֹרִידוּ עֶדְיְכֶם מֵעֲלֵיכֶם. וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ • בִּפְקֻדַּת שְׁאָר הֶעָוֹן, אֲנִי יוֹדֵעַ מַה שֶּׁבְּלִבִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ.

(ו) וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב:

ו וְאַעְדִּיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת תִּקּוּן זִיגֵיהוֹן מִטּוּרָא דְּחוֹרֵב:

רש"י◄ אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב • אֶת הָעֲדִי שֶׁהָיָה בְּיָדָם מֵהַר חוֹרֵב.

(ז) וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לּוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:

ז וּמֹשֶׁה נְסִיב יָת מַשְׁכְּנָא וּפַרְסֵהּ לֵהּ מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא אַרְחִיק מִן מַשְׁרִיתָא וְקָרֵי לֵהּ מַשְׁכַּן בֵּית אוּלְפָנָא וִיהֵי כָּל דְּתָבַע אוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ נְפַק לְמַשְׁכַּן בֵּית אוּלְפָנָא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא:

רש"י◄ וּמֹשֶׁה • מֵאוֹתוֹ עָוֹן וָהָלְאָה. יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל • לְשׁוֹן הוֹרָה הוּא, לוֹקֵחַ אָהֳלוֹ וְנוֹטֵהוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. אָמַר: מְנֻדֶּה לָרַב, מְנֻדֶּה לַתַּלְמִיד. הַרְחֵק • אַלְפַּיִם אַמָּה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ג): "אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינוֹ כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה". וְקָרָא לוֹ • וְהָיָה קוֹרֵא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד, הוּא בֵּית וַעַד לִמְבַקְּשֵׁי תוֹרָה. כָּל־מְבַקֵּשׁ ה' • מִכָּאן לִמְבַקֵּשׁ פְּנֵי זָקֵן, כִּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה. יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד • כְּמוֹ יוֹצֵא. דָּבָר אַחֵר: "וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ ה'", אֲפִלּוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִים מְקוֹם שְׁכִינָה, חַבְרֵיהֶם אוֹמְרִים לָהֶם: הֲרֵי הוּא בְּאָהֳלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

נִמְחָה קְצָת חַטָּאתָם, וְנִתְרַצָּה לָהֶם מְעַט לְהַזְכִּיר "זְכוּת אֲבוֹתָם" "וְשֶׁיִּקְנִים לָהֶם הַשְּׁבוּעָה לַהֲבִיאָם אֶל אֶרֶץ טוֹבָה" **אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ** וְרָמַז לוֹ שֶׁלֹּא תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ וְלֹא תֵּחָנֵף תַּחַת יוֹשְׁבֶיהָ מִפְּנֵי חַטָּאתָם, "וְשֶׁיְּגָרֵשׁ כָּל שִׁשָּׁה הָעַמִּמִים" שֶׁהָבְטְחוּ מִתְּחִלָּה עֲלֵיהֶם.

וְאָמַר דָּרֶךְ רִצּוּי **כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ** (בפסוק ג'), לְטוֹבָתְךָ, **פֶּן אֲכַלֶּךְ בַּדָּרֶךְ,** בְּקִשָּׁה עָרְפְּךָ. וְהִנֵּה בְּכָאן לְיִשְׂרָאֵל שְׁתֵּי פֻּרְעָנִיּוֹת, הָאַחַת שֶׁלֹּא יִשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכָם, וְהַשֵּׁנִית שֶׁיִּשְׁלַח מַלְאָךְ לִפְנֵי מֹשֶׁה עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ אֶת הָאֱמוֹת, אֲבָל אַחַר שֶׁיְּגָרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ לֹא הִבְטִיחָם אֲפִלּוּ בְּמַלְאָךְ לַעֲזֹר לָהֶם, כִּי לְכָךְ הִזְכִּיר **בַּדָּרֶךְ.** וְעַל כָּל זֶה אָמַר **וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ עֶדְיוֹ עָלָיו** (פסוק ד'), כַּאֲבֵלִים. וְהִנֵּה הַשֵּׁם רַחֲמָן מָלֵא רַחֲמִים, וְכַאֲשֶׁר רָאָה שֶׁהִתְאַבְּלוּ חָזַר וְאָמַר בְּדֶרֶךְ רַחֲמִים **אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל** (פסוק ה'), כִּי עַד עַתָּה הִזְכִּיר "עַמְּךָ" (לְעֵיל ל"ב, ז') וְ"הָעָם" (פסוק א'), וְעַתָּה יַזְכִּירֵם בִּשְׁמָם הֶחָבִיב, וְצִוָּה לֵאמֹר לָהֶם כִּי לְטוֹבָתָם "לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּכֶם שֶׁלֹּא אֲכַלֶּה אוֹתָם כְּרֶגַע", אֲבָל הֵטִיבוּ אֲשֶׁר עָשׂוּ לְהִנָּחֵם וּלְהִתְאַבֵּל עַל חַטָּאתָם, וְכֵן יַעֲשׂוּ תָּמִיד, **וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה לָּהֶם,** כְּלוֹמַר אֶפְקֹד חַטָּאתָם לְדַעְתִּי, כְּפִי הִתְאַבְּלָם וְהִנָּחֲמָם עַל עֲוֹנָם, כִּי אֲנִי בּוֹחֵן לֵב וְחוֹקֵר כְּלָיוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יִהְיֶה **וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה לָּךְ** כִּי בְּדַעַת הָרַחֲמִים יֵעָשֶׂה בָּהֶם, כְּמוֹ וְאִם לֹא אֵדָעָה (בראשית י"ח, כ"א). וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּיו (שם י"ח, כ'). תורה ו

(ו) **וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם,** כִּי בְּשִׁמְעָם זֶה הִתְנַצְּלוּ וַיִּתְפָּרְקוּ מִכָּל עֲדִי יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁעָשׂוּ תְּחִלָּה. וְאֶנְקְלוּס שֶׁתִּרְגֵּם בַּעֲדֵי "תִּקּוּן זִיגֵן", דַּעְתּוֹ כִּדְבְרֵי הָאוֹמֵר בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (שמו"ר מ"ה, א'). זִיגְנָאוּת חָגֵר לָהֶם, כְּלוֹמַר שֶׁחָגַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשִׁעַת מַתַּן תּוֹרָה כְּלֵי זַיִן לְהִנָּצֵל מִכָּל פֶּגַע וּמַלְאַךְ הַמָּוֶת, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ (שמו"ר ל"ב, א'.) **חָרוּת עַל הַלֶּחֹת** (לְעֵיל ל"ב, ט"ז.), "חֵרוּת" מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת, וְהֵם שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (תיב"ע). וְהִנֵּה יִשְׂרָאֵל קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַמִּיתָה בִּרְצוֹן נַפְשָׁם מִפְּנֵי עֹנֶשׁ הָעֵגֶל, וְזֶה עִנְיַן תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה וַחֲרָטָה בְּחֶטְאָם. תורה ז

(ז) **וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל.** כְּתַב רַשִׁ"י (לְהִלָּן פְּסוּק י"א.) הַדָּבָר הַזֶּה הָיָה מֹשֶׁה נוֹהֵג מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים עַד שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, לֹא יוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי בְּי"ז בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, בְּי"ח שָׂרַף אֶת הָעֵגֶל וְדָן הַחוֹטְאִים, בְּי"ט עָלָה וְעָשָׂה שָׁם אַרְבָּעִים יוֹם, בְּר"ח אֱלוּל נֶאֱמַר לוֹ **וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר** (לְהִלָּן ל"ד, ב'.) לְקַבֵּל לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת וְעָשָׂה שָׁם מ' יוֹם אֲחֵרִים, בַּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי נִתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וּמָסַר לוֹ לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת וְיָרַד, הִתְחִיל לְצַוּוֹת עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן וַעֲשָׂאוּהוּ בְּאֶחָד בְּנִיסָן, וּמֹשֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן לֹא נִדְבַּר עִמּוֹ אֶלָּא מִשָּׁם. וְכֵן דַּעַת רַבִּי אַבְרָהָם שֶׁהָיָה כָּל זֶה אַחַר שֶׁהוֹרִיד אֶת הַלּוּחוֹת הַשֵּׁנִיּוֹת, וְאֵין מְקֻדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה.

וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי, כִּי מַה טַּעַם לְהַזְכִּיר זֶה בְּכָאן בְּאֶמְצַע הַפָּרָשָׁה, וּדְבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ בְּכָל הַמִּדְרָשִׁים שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה זֶה בַּעֲבוּר חֵטְא הָעֵגֶל, דָּרַשׁ מֹשֶׁה מְנֻדֶּה לָרַב מְנֻדֶּה לַתַּלְמִיד, וּכְמוֹ שֶׁהִזְכִּיר רַשִׁ"י (כ"א), אֲנִי בְּכַעַס וְאַתָּה בְּכַעַס אִם כֵּן מִי יְקָרְבֵם (רַשִׁ"י לְהִלָּן פְּסוּק י"א.). וְאִם הָיָה הוֹצָאַת הָאֹהֶל אַחֲרֵי יוֹם

(ח) וְהָיָה כִּצֵּאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָל־הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד־בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה:

רש"י◄ **וְהָיָה** • לְשׁוֹן הֹוֶה. **כִּצֵּאת מֹשֶׁה** • מִן הַמַּחֲנֶה, לָלֶכֶת אֶל הָאֹהֶל. **יָקוּמוּ כָל־הָעָם** • עוֹמְדִים מִפָּנָיו וְאֵין יוֹשְׁבִין עַד שֶׁנִּתְכַּסֶּה מֵהֶם.

ח וַהֲוָה כַּד נְפַק מֹשֶׁה לְמַשְׁכְּנָא קָיְמִין כָּל עַמָּא וּמִתְעַתְּדִין גְּבַר בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וּמִסְתַּכְּלִין אֲחוֹרֵי מֹשֶׁה עַד דְּעָלֵל לְמַשְׁכְּנָא:

וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה • לִשְׁבַח: אַשְׁרֵי יְלוּד אִשָּׁה שֶׁכָּךְ מֵבִטָּח, שֶׁהַשְּׁכִינָה תִּכָּנֵס אַחֲרָיו לְפֶתַח אָהֳלוֹ.

(ט) וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה:

רש"י◄ **וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה** • כְּמוֹ 'וּמְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה'. תַּרְגּוּמוֹ: 'וּמִתְמַלֵּל עִם מֹשֶׁה', שֶׁהוּא כְּבוּד שְׁכִינָה, כְּמוֹ (במדבר ז): "וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו", וְאֵינוֹ קוֹרֵא 'מְדַבֵּר' (בִּשְׁוָא) אֵלָיו. כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא 'מִדַּבֵּר'

ט וַהֲוָה כַּד עָלֵל מֹשֶׁה לְמַשְׁכְּנָא נָחִית עַמּוּדָא דַּעֲנָנָא וְקָאֵם בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וּמִתְמַלֵּל עִם מֹשֶׁה:

(בְּחִירִיק), פִּתְרוֹנוֹ: הַקּוֹל 'מִדַּבֵּר' בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְהַהֶדְיוֹט שׁוֹמֵעַ מֵאֵלָיו, וּכְשֶׁהוּא קוֹרֵא 'מְדַבֵּר' מַשְׁמַע שֶׁהַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר עִם הַהֶדְיוֹט.

(י) וְרָאָה כָל־הָעָם אֶת־עַמּוּד הֶעָנָן עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם כָּל־הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ:

רש"י◄ **וְהִשְׁתַּחֲוּוּ** • לַשְּׁכִינָה.

י וַחֲזָן כָּל עַמָּא יָת עַמּוּדָא דַּעֲנָנָא קָאֵם בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְקַיְמִין כָּל עַמָּא וְסָגְדִין גְּבַר בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵהּ:

(יא) וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל: פ

יא וּמִתְמַלֵּל יְיָ עִם מֹשֶׁה מַמְלַל עִם מַמְלַל כְּמָא דִּמְמַלֵּל גְּבַר עִם חַבְרֵהּ וְתָאֵב לְמַשְׁרְיֵתָא וּמְשׁוּמְשָׁנֵהּ יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עוּלֵימָא לָא עָדֵי מִגּוֹ מַשְׁכְּנָא:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַכִּפּוּרִים, הִנֵּה גַּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גַּם מֹשֶׁה בְּרָצוֹן הָיוּ. אֲבָל הַנִּרְאֶה כִּי בְּיוֹם רִדְתּוֹ בְּי"ז בְּתַמּוּז שָׂרַף הָעֵגֶל וְדָן עוֹבְדָיו, **וַיְהִי מִמָּחֳרָת** אָמַר לָהֶם שֶׁיַּעֲלֶה אֶל ה' לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם, וְעָלָה אֶל הָהָר שֶׁשָּׁם הַכָּבוֹד, וְזֶהוּ **וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל ה'** (לְעֵיל ל"ב, ל"א), וְהִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה **אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה,** וְהִשֵּׁם עָנָה אוֹתוֹ **מִי אֲשֶׁר חָטָא** לִי, וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם, וְהֵחֵל בָּהֶם הַנֶּגֶף (שָׁם פְּסוּקִים ל"ג-ל"ה), וְצִוָּה לוֹ **לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם,** (פְּסוּקִים א"-ג') וְהוּא הִגִּיד זֶה לְיִשְׂרָאֵל, **וַיִּתְאַבְּלוּ וַיִּתְנַצְּלוּ אֶת עֲדִיָּם** (פְּסוּקִים ד"-ו'). אָז רָאָה מֹשֶׁה כִּי הַדָּבָר אָרֹךְ מְאֹד וְלֹא יָדַע מָה יִהְיֶה בְּסוֹפוֹ, **וְלָקַח הָאֹהֶל וְנָטָה לוֹ חוּץ לַמַّחֲנֶה** (פְּסוּק ז') שֶׁתִּהְיֶה שְׁכִינָה מְדַבֶּרֶת לוֹ מִשָּׁם, כִּי אֵינֶנָּה שׁוֹרָה בְּקֶרֶב הָעָם, וְאִם יִהְיֶה הָאֹהֶל בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה לֹא יִהְיֶה לוֹ הַדִּבּוּר מִשָּׁם. וְאָמַר **וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ ה'** (שָׁם), טַעַם, שֶׁיִּהְיֶה **כָּל מְבַקֵּשׁ ה'** יוֹצֵא אֵלָיו. וְהַכָּתוּב (פְּסוּקִים ח', י"א.) יַשְׁלִים לְסַפֵּר כָּל מַה שֶּׁהָיָה בְּעוֹד הָאֹהֶל שָׁם עַד שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וְהוּא מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים עַד אֶחָד בְּנִיסָן עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (שַׁבָּת פ"ז).

וְרָאִיתִי בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פֶּרֶק מ"ו.)

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר, מ' יוֹם עָשָׂה מֹשֶׁה בָּהָר, קוֹרֵא בְּדַת מִקְרָא בַּיּוֹם, וְשׁוֹנֶה בְּדַת מִשְׁנָה בַּלַּיְלָה. וּלְאַחַר מ' יוֹם לָקַח אֶת הַלּוּחוֹת וְיָרַד אֶל הַמַּחֲנֶה. בְּי"ז בְּתַמּוּז שָׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת וְהָרַג אֶת חוֹטְאֵי יִשְׂרָאֵל, וְעָשָׂה מ' יוֹם בַּמַּחֲנֶה עַד שֶׁשָּׂרַף אֶת הָעֵגֶל וְכִתְּתוֹ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וְהִכְרִית עֲבוֹדָה זָרָה מִיִּשְׂרָאֵל וְהִתְקִין כָּל שֵׁבֶט בִּמְקוֹמוֹ. וּבְר"ח אֱלוּל אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה, וְהַעֲבִירוּ שׁוֹפָר בַּמַּחֲנֶה שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה עָלָה לָהָר שֶׁלֹּא יִתְעוּ עוֹד אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִתְעַלֶּה בְּאוֹתוֹ שׁוֹפָר, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה ה' בְּקוֹל שׁוֹפָר (תְּהִלִּים מ"ז, ו'.). וְכֵן הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיוּ תוֹקְעִין בְּשׁוֹפָר בְּר"ח אֱלוּל בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. עַד כָּאן דִּבְרֵי אַגָּדָה זוֹ. וְאִם כֵּן יִהְיֶה **וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל** וְכָל הַפָּרָשָׁה (פְּסוּקִים ז'-י"א.) מִי"ח בְּתַמּוּז עַד סוֹף מ' וּמִיּוֹם הַכִּפּוּרִים עַד אֶחָד בְּנִיסָן.

אֲבָל לֹא יָבֹא זֶה כְּהוֹגֶן מִמַּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב **וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה' כָּרִאשׁוֹנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי** וְגוֹ' (דְּבָרִים ט', י"ח-י"ט.), וּכְתִיב **וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה' אֵת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפָּלְתִּי כִּי אָמַר ה' לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם** (שָׁם ט', כ"ה.). וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה כָּל זֶה בְּמ' יוֹם הָאַחֲרוֹנִים אַחַר שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ **פְּסָל לְךָ** "וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה" (לְהִלָּן ל"ד, א"-ב'.), כִּי הָיוּ בְּרָצוֹן, וּכְבָר בִּטֵּל לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם. תורה ח

רש"י◄ **וְדִבֶּר ה' אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים** • וּמִתְמַלֵּל עִם מֹשֶׁה. **וְשָׁב אֶל־הַמַּחֲנֶה** • לְאַחַר שֶׁנִּדְבַּר עִמּוֹ, הָיָה מֹשֶׁה שָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְלַמֵּד לַזְּקֵנִים מַה שֶּׁלָּמַד. וְהַדָּבָר הַזֶּה נָהַג מֹשֶׁה מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים עַד שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן וְלֹא יוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי בְּי"ז בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת (תענית כח), וּבְי"ח שָׂרַף אֶת הָעֵגֶל וְדָן אֶת הַחוֹטְאִים, וּבְי"ט עָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל לב): "וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם וגו'", וְעָשָׂה שָׁם אַרְבָּעִים יוֹם וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט): "וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה' וגו'", וּבְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֱלוּל נֶאֱמַר לוֹ: "וְעֲלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל הַר סִינַי" לְקַבֵּל לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, וְעָשָׂה שָׁם אַרְבָּעִים יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (שם י): "וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים וגו'", מָה הָרִאשׁוֹנִים בְּרָצוֹן, אַף הָאַחֲרוֹנִים בְּרָצוֹן. אֱמֹר מֵעַתָּה, אֶמְצָעִיִּים הָיוּ בְּכַעַס. בְּי' בְּתִשְׁרֵי נִתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה וּבְלֵב שָׁלֵם, וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה: "סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ" וּמָסַר לוֹ לוּחוֹת אַחֲרוֹנוֹת, וְיָרַד וְהִתְחִיל לְצַוּוֹתוֹ עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, וַעֲשָׂאוּהוּ עַד אֶחָד בְּנִיסָן, וּמִשֶּׁהוּקַם לֹא נִדְבַּר עִמּוֹ עוֹד אֶלָּא מֵאֹהֶל מוֹעֵד. **וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה** • תַּרְגּוּמוֹ: 'וְתָב לְמַשְׁרְיָתָא', לְפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן הֹוֶה, וְכֵן כָּל הָעִנְיָן. "וְרָאָה כָל הָעָם", וַחֲזָן. "וְנִצְּבוּ", וְקָיְימִין. "וְהִבִּיטוּ", וּמִסְתַּכְּלִין. "וְהִשְׁתַּחֲווּ", וְסָגְדִין. וּמִדְּרָשׁוֹ: "וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה", שֶׁיָּשׁוּב אֶל הַמַּחֲנֶה. אָמַר לוֹ: 'אֲנִי בְּכַעַס וְאַתָּה בְּכַעַס, אִם־כֵּן מִי יְקָרְבֵם'?.

◆ יום שלישי י"ד אדר א' ◆

(יב) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי:**

יב וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ חֲזִי דְּאַתְּ אָמַר לִי אַסֵּיק יָת עַמָּא הָדֵין וְאַתְּ לָא הוֹדַעְתַּנִי יָת דִּי תְּשַׁלַּח עִמִּי וְאַתְּ אֲמַרְתְּ רַבִּיתָךְ בְּשׁוּם וְאַף אַשְׁכַּחְתָּא רַחֲמִין קֳדָמָי:

רש"י◄ **רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי** • רְאֵה, תֵּן עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ עַל דְּבָרֶיךָ: "אַתָּה אוֹמֵר אֵלַי וגו' וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי וגו'". **וַאֲשֶׁר אָמַרְתָּ לִי** (לעיל כג): "הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ", אֵין זוֹ הוֹדָעָה, שֶׁאֵין אֲנִי חָפֵץ בָּהּ. **וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם** • הִכַּרְתִּיךָ מִשְּׁאָר בְּנֵי אָדָם בְּשֵׁם חֲשִׁיבוּת, שֶׁהֲרֵי אָמַרְתָּ לִי (לעיל יט): "הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן וגו' וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יא) וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן נַעַר. כְּתַב ר"א חָיָה יְהוֹשֻׁעַ מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים (יהושע כ"ד, כ"ט), וַחֲכָמִים אָמְרוּ (זבחים קי"ח) כִּי שֶׁבַע שָׁנִים כָּבַשׁ וְשֶׁבַע שָׁנִים חִלֵּק, אִם כֵּן הָיָה בֶּן חֲמִשִּׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה, וְאֵיךְ יִקְרָאֵהוּ הַכָּתוּב **נַעַר,** וְכָכָה פֵּרוּשוֹ **וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן** שֵׁרוּת **נַעַר.** וְעַל דַּעְתִּי דֶּרֶךְ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁיִּקְרָא כָּל מְשָׁרֵת **נַעַר,** כִּי בַּעַל הַשְּׁרָרָה הַנִּכְבָּד הוּא הָאִישׁ, וְהַמְשָׁרֵת לוֹ יִקְרָא **נַעַר,** וְכֵן גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ (מלכים־ב' ד', י"ב), יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ (שמואל־ב' ב', י"ד), וְכֵן עֲשָׂרָה נְעָרִים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב (שם י"ח, ט"ו), כִּי יוֹאָב לֹא יִמְסֹר כֵּלָיו רַק לְאֲנָשִׁים גִּבּוֹרֵי חַיִל שֶׁעָמְדוּ עַל יָדוֹ. וּכְתִיב וְלִשְׁנַיִם הָאֲנָשִׁים הַמְרַגְּלִים אָמַר יְהוֹשֻׁעַ (יהושע ו', כ"ב), וּכְתִיב וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים הַמְרַגְּלִים וגו' (שם פסוק כ"ג), מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ מְשָׁרְתֵי הָעֵדָה, מְרַגְּלִים לָהֶם. וְכֵן רַבִּים, וְכֵן נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו (אסתר ב', ב'), בֵּאֵר שֶׁהֵם הָאֲנָשִׁים הָעוֹמְדִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתֵי גּוּפוֹ, לֹא מְשָׁרְתֵי הַחָצֵר. וְאִם כֵּן יֹאמַר **וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן** "מְשָׁרֵת תָּמִיד" **שֶׁלֹּא יָמוּשׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל.**

וְטַעַם בִּן נוּן, בָּא בְּחִירְק תְּמוּרַת סֶגוֹל, וְכֵן דִּבְרֵי אָגוּר בֵּן יָקֶה (משלי ל', א'), שֶׁבֵּן לַיְלָה הָיָה וּבֵן לַיְלָה אָבָד (יונה ד', י'), אִם כֵּן הַכּוֹת הָרָשָׁע (דברים כ"ה, ב'). וְעִם כָּל זֶה אֲנִי תָּמֵהַּ מַדּוּעַ לֹא נִמְלַט בְּשֵׁם הַצַּדִּיק הַזֶּה אֶחָד שֶׁיָּבֹא כַּמִּנְהָג. וַאֲנִי חוֹשֵׁב כִּי נָהֲגוּ לִקְרוֹתוֹ בֵּן לְכָבוֹד, כִּי הָיָה הַגָּדוֹל בְּתַלְמִידֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְיִקְרְאוּ לוֹ **בִּינוּן,** כְּלוֹמַר הַנָּבוֹן, כִּי אֵין נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹהוּ, אוֹ יִהְיֶה עִנְיָנוֹ יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהַבִּינָה מוֹלִיד, יַעֲשׂוּ **נוּן** מִלְּשׁוֹן לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ **יְנוֹן** שְׁמוֹ (תהלים ע"ב, י"ז). תורה יב **(יב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי.** הָיָה זֶה בְּהַר סִינַי בַּעֲלוֹתוֹ שָׁם בְּי"ט בְּתַמּוּז, וְלֹא הֶצְרַךְ הַכָּתוּב לוֹמַר "וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה אַתָּה אוֹמֵר אֵלַי", כִּי כָּל עֵת הָיוּת הַכָּבוֹד שׁוֹכֵן בְּהַר סִינַי בַּיְּדוּעַ שֶׁשָּׁם הַדִּבּוּר, וְכֵן אָמַר וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה' (לעיל ל"ב, ל'), וְאָמַר וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל ה' (לעיל ל"ב, ל"א), שֶׁשָּׁב אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה'.

וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי. שֶׁאָמַרְתָּ לִי **הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ** (לעיל כ"ג, כ'), "וְאֵין זוֹ הוֹדָעָה", שֶׁאֵינִי חָפֵץ בּוֹ, לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּלְשׁוֹן הַכָּתוּב, וְעוֹד, כִּי לָמָּה יֹאמַר עַתָּה כֵּן, וּבְעֵת שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ הַדִּבּוּר הַהוּא שְׁתַק מִמֶּנּוּ, וְכִי יְבַקֵּשׁ עַתָּה לְהַרְוִיחַ בַּעֲבוּר מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. אֲבָל הָעִנְיָן, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר בְּכָאן לְמֹשֶׁה **וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ**

(יג) **וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה:**

יג וּכְעַן אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ הוֹדַעְנִי כְעַן יָת אוֹרַח טוּבָךְ וְאִדַּע רַחֲמָךְ בְּדִיל דְּאַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָמָךְ וּגְלֵי קָדָמָךְ אֲרֵי עַמָּךְ עַמָּא הָדֵין:

רש"י ◄ **וְעַתָּה** • אִם אֱמֶת שֶׁמָּצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, "הוֹדִיעֵנִי־נָא אֶת דְּרָכֶךָ", מַה שֶּׁכָּר אַתָּה נוֹתֵן לְמוֹצְאֵי חֵן בְּעֵינֶיךָ?. **וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ** • וְאֵדַע בְּזוֹ מִדַּת תַּגְמוּלְךָ, מַה הִיא מְציאַת חֵן שֶׁמָּצָאתִי בְּעֵינֶיךָ. וּפִתְרוֹן "לְמַעַן אֶמְצָא חֵן", לְמַעַן אַכִּיר כַּמָּה שְׁכַר מְציאַת הַחֵן. **וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה** • שֶׁלֹּא תֹאמַר "וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל" וְאֶת אֵלֶּה תַּעֲזֹב, רְאֵה כִּי עַמְּךָ הֵם מִקֶּדֶם, וְאִם בָּהֶם תִּמְאַס, אֵינִי סוֹמֵךְ עַל הַיּוֹצְאִים מֵחֲלָצַי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ, וְאֶת תַּשְׁלוּם הַשָּׂכָר שֶׁלִּי בָּעָם הַזֶּה תּוֹדִיעֵנִי. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (דף ז), וַאֲנִי לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָאוֹת עַל אָפְנֵיהֶם וְעַל סִדְרָם בָּאתִי.

(יד) **וַיֹּאמֶר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ:**

יד וַאֲמַר שְׁכִנְתִּי תְּהַךְ וְאָנִיחַ לָךְ:

רש"י ◄ **וַיֹּאמַר פָּנַי יֵלֵכוּ** • כְּתַרְגּוּמוֹ, לֹא אֶשְׁלַח עוֹד מַלְאָךְ, אֲנִי בְּעַצְמִי אֵלֵךְ, כְּמוֹ: (שמואל ב יז) "וּפָנֶיךָ הוֹלְכִים בַּקְּרָב".

(טו) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה:**

טו וַאֲמַר קֳדָמוֹהִי אִם לֵית שְׁכִנְתָּךְ מְהַלְּכָא בֵּינָנָא לָא תַסְקִינָנָא מִכָּא:

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר אֵלָיו** • בְּזוֹ אֲנִי חָפֵץ, כִּי עַל־יְדֵי מַלְאָךְ אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה.

(טז) **וּבַמֶּה ׀ יִוָּדַע אֵפוֹא כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: פ**

טז וּבַמָּה יִתְיְדַע הָכָא אֲרֵי אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ אֲנָא וְעַמָּךְ הֲלָא בְּמֵהַךְ שְׁכִנְתָּךְ עִמָּנָא וְיִתְעַבְּדַן לָנָא פְּרִישָׁן לִי וּלְעַמָּךְ מִשַּׁנֵּי מִכָּל עַמָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא:

רש"י ◄ **וּבַמֶּה יִוָּדַע** • יִוָּדַע מְציאַת הַחֵן, "הֲלֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ", וְעוֹד דָּבָר אַחֵר אֲנִי שׁוֹאֵל מִמְּךָ, שֶׁלֹּא תַשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ עוֹד עַל אֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים. **וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ** • וְנִהְיֶה מֻבְדָּלִים בַּדָּבָר הַזֶּה מִכָּל הָעָם, כְּמוֹ (לעיל ט): "וְהִפְלָה ה' בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(פסוק ב'), ומשה אָמַר לוֹ **לֹא הוֹדַעְתָּנִי** מִי הוּא הַמַּלְאָךְ **שֶׁתִּשְׁלַח עִמִּי,** אִם הוּא מַלְאָךְ הָרִאשׁוֹן **שֶׁשַּׁמְתָּ בְּקִרְבּוֹ.** וְזֶה טַעַם **וְאַתָּה אָמַרְתָּ יָדַעְתִּיךָ בְשֵׁם,** "שֶׁיְּדַעְתַּנִי" וְרוֹמַמְתַּנִי "בְּשִׁמְךָ", וְכֵן כָּתַב ר"א (לְהַלֵּן פָּסוּק כ"א). וְעַל דַּעְתּוֹ (לעיל כ"ג, כ'. סוֹף ד"ה הִנֵּה אָנֹכִי) הַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר יִבְחָרוּ בּוֹ הוּא מִיכָאֵל. הֵבִין בְּטוּב שִׂכְלוֹ בַּפְּסוּקִים כִּי הַמַّלְאָךְ הָרִאשׁוֹן רָצוּי לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל אֲבָל לֹא יוּכַל לָדַעַת הָאֱמֶת כִּי לֹא שָׁמַע וְלֹא יִנָּבֵא. תורה יג **(יד־טז)** וְטַעַם **פָּנַי יֵלֵכוּ** עַל דַּעַת כָּל הַמְפָרְשִׁים (רש"י וראב"ע וְהָרַד"ק בִּשְׁמוּאֵל) אֲנִי בְּעַצְמִי אֵלֵךְ, וְהֵבִיאוּ לוֹ דּוֹמֶה, וּפָנֶיךָ הוֹלְכִים בַּקְּרָב (שְׁמוּאֵל־ב' י"ז, י"א).

וְטַעַם **אִם אֵין פָּנֶיךָ הוֹלְכִים** עַל דַּעַת רַשְׁ"י בָּזֶה אֲנִי חָפֵץ, כִּי עַל יְדֵי מַלְאָךְ **אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה.** וְחָלִילָה שֶׁיֹּאמַר **אִם אֵין פָּנֶיךָ הוֹלְכִים** אַחֲרֵי שֶׁהִבְטִיחוֹ **פָּנַי יֵלֵכוּ.** וְר"א פֵּרֵשׁ (לְהַלֵּן פָּסוּק כ"א.) כִּי ה' אָמַר לְמֹשֶׁה "אֲנִי בְּעַצְמִי אֵלֵךְ" **וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ** לְבַדְּךָ, כִּי עִמְּךָ לְבַדְּךָ אֵלֵךְ, וּמֹשֶׁה הֵשִׁיב **אִם אֵין פָּנֶיךָ הוֹלְכִים** עִם הַגּוֹי כֻּלּוֹ **אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה,** וּלְכָךְ אָמַר **תַּעֲלֵנוּ,** בְּלָשׁוֹן רַבִּים.

גַּם זֶה אֵינֶנּוּ מְתֻקָּן כִּי מֹשֶׁה אָמַר תְּחִלָּה **לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי,** בְּלָשׁוֹן יָחִיד, וְהִנֵּה גַּם בְּעֵת הָרָצוֹן קֹדֶם הַחֵטְא אָמַר **הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ וְלַהֲבִיאֲךָ** (לעיל כ"ג, כ'), וְאִם יְדַבֵּר עִם יִשְׂרָאֵל גַּם זֶה בַּעֲבוּרָם יֹאמַר כֵּן. וְעוֹד, אִם כֵּן הָיָה מֹשֶׁה מְבַקֵּשׁ שֶׁיּוֹדִיעֶנּוּ מִי הַמַּלְאָךְ שֶׁיִּשְׁלַח עִמּוֹ, וְהִנֵּה הָיָה רוֹצֶה בַּמַּלְאָךְ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ **כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ** (לעיל כ"ג, כ"א), וְהַשֵּׁם עָנָהוּ בְּטוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁשָּׁאַל "שֶׁיֵּלֵךְ הוּא בְּעַצְמוֹ".

אֲבָל הַפִּרְשָׁה הַזֹּאת אִי אֶפְשָׁר לְהָלְמָהּ לְמִי שֶׁלֹּא שָׁמַע בְּסִתְרֵי הַתּוֹרָה. וְכָךְ הוּא הָעִנְיָן עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, כִּי

◆ יום רביעי ט"ו אדר א' ◆

(יז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם:

יז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַף יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין דִּי מַלֵּלְתָּא אֶעְבֵּד אֲרֵי אַשְׁכַּחְתָּא רַחֲמִין קֳדָמַי וְרַבִּיתָךְ בְּשׁוּם:

רש"י◄ גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה • שֶׁלֹּא תִּשְׂרֶה שְׁכִינָתִי עוֹד עַל עוֹבְדֵי אֱלִילִים, אֶעֱשֶׂה. וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע עַל־יְדֵי שְׁרִיַּת שְׁכִינָה, אֶלָּא: "נוֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם", כְּגוֹן (איוב ד): "וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנָּב", שׁוֹמְעִין עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ.

(יח) וַיֹּאמֶר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ:

יח וַאֲמַר אַחֲזִינִי כְּעַן יָת יְקָרָךְ:

רש"י◄ וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא וְגוֹ' • רָאָה מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עֵת רָצוֹן וּדְבָרָיו מְקֻבָּלִים, וְהוֹסִיף לִשְׁאֹל לְהַרְאוֹתוֹ מַרְאִית כְּבוֹדוֹ.

(יט) וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם:

יט וַאֲמַר אֲנָא אַעֲבַר כָּל טוּבִי עַל אַפָּיךְ וְאֶקְרֵי בִּשְׁמָא דַיְיָ קֳדָמָךְ וְאֶחוֹן לְמָן דְּאֶחוֹן וְאֶרַחֵם עַל מָן דְּאֶרַחֵם:

רש"י◄ וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר וְגוֹ' • הִגִּיעָה שָׁעָה שֶׁתִּרְאֶה בִּכְבוֹדִי מַה שֶּׁאַרְשֶׁה אוֹתְךָ לִרְאוֹת, לְפִי שֶׁאֲנִי רוֹצֶה וְצָרִיךְ לְלַמֶּדְךָ סֵדֶר תְּפִלָּה, שֶׁכְּשֶׁנִּצְרַכְתָּ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל, הִזְכַּרְתָּ לִי זְכוּת אָבוֹת, כְּסָבוּר אַתָּה שֶׁאִם תַּמָּה זְכוּת אָבוֹת, אֵין עוֹד תִּקְוָה? אֲנִי אַעֲבִיר כָּל מִדַּת טוּבִי לְפָנֶיךָ עַל הַצּוּר וְאַתָּה צָפוּן בַּמְּעָרָה. וְקָרָאתִי בְשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ • לְלַמֶּדְךָ סֵדֶר בַּקָּשׁוֹת רַחֲמִים, אַף אִם תִּכְלֶה זְכוּת אָבוֹת (ראש השנה יז), וּכְסֵדֶר זֶה שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אוֹתִי מְעַטֶּף וְקוֹרֵא י"ג מִדּוֹת, הֱוֵי מְלַמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְעַל־יְדֵי שֶׁיִּזְכִּירוּ לְפָנַי 'רַחוּם וְחַנּוּן', יִהְיוּ נַעֲנִין, כִּי רַחֲמַי לֹא כָּלִים. וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן • אוֹתָן פְּעָמִים שֶׁאֶרְצֶה לָחוֹן.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

משֶׁה אָמַר **וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי** (פסוק י"ב) מִי הַמַּלְאָךְ **אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי**, וּבִקֵּשׁ שֶׁיְּקַיֵּם לוֹ שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁאָמַר לוֹ, הָאֶחָד **יָדַעְתִּיךָ בְשֵׁם** (שם), כְּלוֹמַר שֶׁאוֹדַע בִּשְׁמִי, בַּעֲבוּרְךָ. וְיִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה **וְאַתָּה אָמַרְתָּ** זֶה מִמָּה שֶׁאָמַר לוֹ ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם (לעיל ו', ג'), כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (שם). וְהַדָּבָר הַשֵּׁנִי, **וְגַם מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי** (פסוק י"ב), שֶׁיִּהְיֶה מוֹצֵא חֵן, וְהוּא דְּבֵקוּת הַדַּעַת. וְאָמַר **וְעַתָּה אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ** (פסוק י"ג), בְּמִדַּת הַדִּין, **הוֹדִעֵנִי נָא** (שם) "נִתְיבוֹת הַדְּרָכִים" כַּאֲשֶׁר אַתָּה נוֹדָע בִּשְׁמְךָ, **וְאֵדָעֲךָ** (שם), לְיַחֶדְךָ לְמַעַן אֶמְצָא הַחֵן הַגָּדוֹל, **וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה** (שם), אַתָּה אֲבִיהֶם וְהֵם בָּנֶיךָ. וְלָזֶה יִתְכַּוֵּן אֶנְקְלוּס שֶׁאוֹמֵר "דָּרְעִנִי כְּעַן יָת אוֹרַח טוּבָךְ וְאִדַּע רַחֲמָךְ". אָז עָנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **פָּנַי יֵלֵכוּ** (פסוק י"ד), מַלְאַךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אִתָּם חֲפָצִים שֶׁבּוֹ יֵרָאוּ פָּנַי, שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ (יְשַׁעְיָה מ"ט, ח'), **כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ, וַהֲנִחֹתִי** אוֹתוֹ **לָךְ**, שֶׁלֹּא אֶתְנַהֵג עִמְּךָ בְּמִדַּת הַדִּין עַזָּה, אֶלָּא בְּמִדָּה כְּלוּלָה בְּמִדַּת הָרַחֲמִים, מִלְּשׁוֹן וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ (דברים כ"ה, י"ט), וְהוּא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְכָלָה אַפִּי וַהֲנִיחֹתִי חֲמָתִי בָּם (יְחֶזְקֵאל ה', י"ג). אָז עָנָה מֹשֶׁה **אִם אֵין פָּנֶיךָ** בְּעַצְמְךָ וּבִכְבוֹדְךָ **הֹלְכִים, אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה**, שֶׁתִּהְיֶה עִמָּנוּ פָּנִים בְּפָנִים, כִּי כֵּן הָיוּ הַתְּנָאִין בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא (לעיל ו', ו'-ח'). וְכֵן הִזְכִּיר לְמַעְלָה **כְּכֹחַ גָּדֹל וּבְיָד חֲזָקָה** (לעיל ל"ב, ז'-י"א), וְהִנֵּה יְבַקֵּשׁ שֶׁיַּעֲלֶה אוֹתָם אֶל הָאָרֶץ **בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה** כַּאֲשֶׁר הוֹצִיאָם בָּהֶם מִמִּצְרַיִם. וְטַעַם **וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ**, שֶׁיְּהֵא חֶלְקֵנוּ "בַּמְּפִלָּא", וְאֵין כֵּן לְכָל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. תורה יז

(יז) גַּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה. אוּלַי הָיָה הָרָצוֹן הַזֶּה בְּסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם הַשְּׁנִיִּים עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (תַּנְחוּמָא כְּאן ל"א), כַּאֲשֶׁר נִתְרַצָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַר **פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים** (לְהַלָּן ל"ד, א'). תורה יח

(יח) וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ. בִּקֵּשׁ שֶׁיִּהְיֶה רוֹאֶה בְּמַרְאֶה מַמָּשׁ אֶת כְּבוֹד הַשֵּׁם. וְיִתְּכֵן כִּי יִהְיֶה **כְּבוֹדֶךָ** בְּכָאן הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה. וַה' עָנָה אוֹתוֹ **אֲנִי אַעֲבִיר** מִדַּת **כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ**, שֶׁתַּשִּׂיגֶנּוּ וְתִתְבּוֹנֵן **בְּכָל טוּבִי** יוֹתֵר מִכָּל הָאָדָם, כִּי מַרְאֵה הַפָּנִים שֶׁשָּׁאַלְתָּ לֹא תוּכַל לִרְאוֹתָם (פסוק כ'), **וְקָרָאתִי בְשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ**, שֶׁאֶקְרָא לְפָנֶיךָ הַשֵּׁם הַגָּדוֹל **שֶׁלֹּא תוּכַל לִרְאוֹתוֹ, וְחַנֹּתִי** בּוֹ **אֶת אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי** בּוֹ **אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם**, שֶׁתֵּדַע בִּקְרִיאָה הַהִיא מִדַּת הַחֲנִינָה וּמִדַּת הָרַחֲמִים אֲשֶׁר יְחוֹנְנוּ וּיְרַחֲמוּ בִּשְׁמִי וּבְטוּבִי. וְעַל זֶה נֶאֱמַר בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (בַּמִּדְבָּר י"ב, ז'), כִּי טוֹב הָאָדָם בְּבֵיתוֹ. תורה יט

וְרִחַמְתִּי • עֵת שֶׁאֶחְפֹּץ לְרַחֵם. עַד כָּאן לֹא הִבְטִיחוֹ אֶלָּא עִתִּים אֶעֱנֶה וְעִתִּים לֹא אֶעֱנֶה, אֲבָל בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה אָמַר לוֹ: "הִנֵּה אָנֹכִי כּוֹרֵת בְּרִית", הִבְטִיחוֹ שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָם (ראש השנה שם).

(כ) וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃

כ וַאֲמַר לָא תִּיכוּל לְמֶחֱזֵי יָת אַפַּי שְׁכִינְתִּי אֲרֵי לָא יֶחֱזִינַנִּי אֱנָשָׁא וְיִתְקַיָּם׃

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל וְגוֹ'** • אַף כְּשֶׁאַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ, אֵינִי נוֹתֵן לְךָ רְשׁוּת לִרְאוֹת אֶת פָּנַי.

(כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר׃

כא וַאֲמַר יְיָ הָא אָתַר מַתְקַן קֳדָמַי וְתִתְעַתַּד עַל טְנָרָא׃

רש"י ◄ **הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי** • בָּהָר אֲשֶׁר אֲנִי מְדַבֵּר עִמְּךָ, תָּמִיד יֵשׁ מָקוֹם, מוּכָן לִי לְצָרְכְּךָ, שֶׁאַטְמִינְךָ שָׁם שֶׁלֹּא תּוּזַק, וּמִשָּׁם תִּרְאֶה מַה שֶּׁתִּרְאֶה, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ, עַל מָקוֹם שֶׁהַשְּׁכִינָה שָׁם מְדַבֵּר, וְאוֹמֵר: 'הַמָּקוֹם אִתִּי', וְאֵינוֹ אוֹמֵר 'אֲנִי בַּמָּקוֹם', שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאֵין עוֹלָמוֹ מְקוֹמוֹ.

(כב) וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־עָבְרִי׃

כב וִיהֵי בְּמֵעְבַּר יְקָרִי וְאֶשַׁוִּינָךְ בְּמְעָרַת טְנָרָא וְאָגֵין בְּמֵימְרִי עֲלָךְ עַד דְּאֶעְבַּר׃

רש"י ◄ **בַּעֲבֹר כְּבֹדִי** • כְּשֶׁאֶעֱבֹר לְפָנֶיךָ. **בְּנִקְרַת הַצּוּר** • כְּמוֹ (במדבר טז): "הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר", (משלי ל): "יִקְּרוּהָ עוֹרְבֵי נַחַל", (ישעיה לז): "אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מַיִם", גְּזֵרָה אַחַת לָהֶם. "נִקְרַת הַצּוּר", כְּרֵיתַת הַצּוּר. **וְשַׂכֹּתִי כַפִּי** • (תורת כהנים, פרשת ויקרא): מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לַמְּחַבְּלִים לְחַבֵּל, וְתַרְגּוּמוֹ: 'וְאָגֵין בְּמֵימְרִי', כִּנּוּי הוּא לְדֶרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְסוֹכֵךְ עָלָיו בְּכַף מַמָּשׁ.

(כג) וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ׃ פ

כג וְאַעְדֵּי יָת דִּבְרַת יְקָרִי וְתֶחֱזֵי יָת דְּבַתְרַי וּדְקֳדָמַי לָא יִתְחַזּוּן׃

רש"י ◄ **וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי** • 'וְאַעְדֵּי יַת דִּבְרַת יְקָרִי', כְּשֶׁתִּסְתַּלֵּק הַנְהָגַת כְּבוֹדִי מִכְּנֶגֶד פָּנֶיךָ לָלֶכֶת מִשָּׁם וּלְהַלָּן. **וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי** • הֶרְאָהוּ קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כא עמ' 232)

הֶרְאָהוּ קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין (רש"י לג, כג) לְרַשֵּ"י הָקְשָׁה: מֵאַחַר שֶׁהַקָּבָּ"ה הָיָה 'מְעָטֵף בְּטַלִּית' כִּבְיָכוֹל (רש"י פסוק יט), כֵּיצַד רָאָה מֹשֶׁה אֶת כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה ("וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי")? וַהֲרֵי כְּשֶׁאָדָם לוֹבֵשׁ טַלִּית - מְכַסֶּה הַטַּלִּית אֶת אֲחוֹרָיו. וּמְתָרֵץ, שֶׁהַקָּבָּ"ה הָיָה 'מְעָטֵף בְּטַלִּית' וְגַם 'מְעָטֵר בִּתְפִילִין', וּלְאַחַר שֶׁקָּרָא י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים הֵסִיר חֵלֶק מֵה'טַּלִּית' וְהֶרְאָה לְמֹשֶׁה אֶת 'קֶשֶׁר הַתְּפִילִין' שֶׁבְּ'אֲחוֹרֵי רֹאשׁוֹ'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך כא עמ' 232 ואילך – 'מתוך לקראת שבת')

כַּפָּרַת הַחֵטְא עַל־יְדֵי "קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִילִין"

וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי הֶרְאָהוּ קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין (לג, כג. ובפירוש רש"י) מָצִינוּ שֶׁבְּעֵת שֶׁלִּמֵּד הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה "סֵדֶר בַּקָּשַׁת רַחֲמִים" וּקְרִיאַת י"ג מִדּוֹת, הֶרְאָה לוֹ הַקָּבָּ"ה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא "מְעָטֵף" בְּטַלִּית (רש"י שם, יט דבור־המתחיל ויאמר), וּמְעָטֵר בִּתְפִלִּין – "הֶרְאָהוּ קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין".

וְיֵשׁ לְעַיֵּן מַהִי הַשַּׁיָּכוֹת בֵּין טַלִּית וּתְפִלִּין, לְבַקָּשַׁת סְלִיחָה

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ) וְאֵין טַעַם **כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי** שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ וְיָמוּת, אֲבָל כִּי טֶרֶם שֶׁיַּשִּׂיג לָרְאִיָּה תִּפָּרֵד נַפְשׁוֹ מֵעָלָיו, כִּי אֲפִלּוּ בְּמַרְאוֹת הַמַּלְאָכִים נֶאֱמַר בַּמַּרְאָה נֶהֱפְכוּ צִירַי עָלַי (דָּנִיֵּאל י, ט"ז). תורה כא

(כא) הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי בָּהָר הַזֶּה אֲשֶׁר שְׁכִינָתִי שָׁם, **וְנִצַּבְתָּ עַל הַצּוּר** שֶׁהוּא בָּהָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר הִנְנִי עוֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחוֹרֵב (לְעֵיל י"ז, ו'). תורה כב

(כג) וְטַעַם **וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ** הַפָּנִים הַמְּאִירִים, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל פָּסוּק י"ח). וְיִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה מִלַּת אֲחֹרָי כַּלָּשׁוֹן אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי (תְּהִלִּים קל"ט, ה'), עַל פֵּרוּשׁ רַבּוֹתֵינוּ (עֲרוּבִין י"ח). תורה א

וּמְחִילָה וּקְרִיאַת י"ג מִדּוֹת?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה, דְּהִנֵּה יֵשׁ לִתְמֹהַּ אֵיךְ שַׁיָּךְ שֶׁהָאָדָם יַעֲבֹר עַל מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וַהֲרֵי יִשְׂרָאֵל הֵם "מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים" (שבת צז, א), וּמַאֲמִין הוּא בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵימָה שֶׁהַקָּבָּ"ה "מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית", וְאִם־כֵּן בְּיָדְעוֹ שֶׁבְּרֶגַע זֶה חַיָּיו תְּלוּיִם בַּהַקָּבָּ"ה, הַבּוֹרֵא אוֹתוֹ וּמְחַדְּשוֹ "בְּכָל יוֹם תָּמִיד", אֵיךְ שַׁיָּךְ הוּא בְּאוֹתוֹ רֶגַע לַעֲבֹר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ?

אֶלָּא, שֶׁבְּרֶגַע הַהוּא שֶׁעוֹבֵר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ "שׁוֹכֵחַ" הוּא עַל אֱמוּנָתוֹ בַּהַקָּבָּ"ה. וְאִם הָיָה "זוֹכֵר" אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּלִבּוֹ פְּנִימָה, לֹא הָיָה שַׁיָּךְ לַעֲבֹר חַס־וְשָׁלוֹם עַל רְצוֹן הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם רוֹצֶה לַעֲקוֹר וּלְכַפֵּר עַל הַחֵטְא, וְאוֹמֵר י"ג מִדּוֹת לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵהַקָּבָּ"ה, צָרִיךְ לִהְיוֹת עָטוּף בְּטַלִּית וּתְפִלִּין, כִּי שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ תּוֹכְנָם עִנְיָן הַ"זְכִירָה". דְּמִצְוַת צִיצִית הִיא "וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה'" (שלח טו, לט), וְגַם מִצְוַת תְּפִלִּין הִיא "וְהָיָה גוֹ' לְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ" (בא יג, ט).

◆ יום חמישי ט"ז אדר א' ◆

לד (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ:

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה פְּסָל לָךְ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְאֶכְתּוֹב עַל לוּחַיָּא יָת פִּתְגָּמַיָּא דִּי הֲווֹ עַל לוּחַיָּא קַדְמָאֵי דִּי תְּבַרְתָּא:

רש"י◄ **פְּסָל־לְךָ •** הֶרְאָהוּ מַחְצַב סְנַפִּירִינוֹן מִתּוֹךְ אָהֳלוֹ, וְאָמַר לוֹ: הַפִּסֹּלֶת יִהְיֶה שֶׁלְּךָ, וּמִשָּׁם נִתְעַשֵּׂר מֹשֶׁה הַרְבֵּה. **פְּסָל־לְךָ •** אַתָּה שָׁבַרְתָּ הָרִאשׁוֹנוֹת, אַתָּה פְּסָל לְךָ אֲחֵרוֹת. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְהִנִּיחַ אֲרוּסָתוֹ עִם הַשְּׁפָחוֹת. מִתּוֹךְ קִלְקוּל הַשְּׁפָחוֹת יָצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע, עָמַד שׁוֹשְׁבִינָהּ וְקָרַע כְּתֻבָּתָהּ. אָמַר: "אִם יֹאמַר הַמֶּלֶךְ לְהָרְגָהּ, אֹמַר לוֹ 'עֲדַיִן אֵינָהּ אִשְׁתְּךָ'". בָּדַק הַמֶּלֶךְ וּמָצָא שֶׁלֹּא הָיָה חִלּוּק [=הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין] לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וְלוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת: בַּלֻּחוֹת עַצְמָן - הָרִאשׁוֹנוֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹקִים, הַשְּׁנִיּוֹת פְּסָל־לְךָ. הַמִּכְתָּב - חָרוּת עַל הַלֻּחוֹת, שֶׁכִּדְרֶשֶׁת רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (עֵרוּבִין נד, א) הוּא רַק בַּלֻּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת. בְּמַעֲלַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - בַּלֻּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת צַדִּיקִים, כְּשֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי פָּסְקָה זְהֲמָתָן, בַּשְּׁנִיּוֹת בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה. בְּמַעֲלַת מֹשֶׁה - בְּמַתַּן־תּוֹרָה נִתַּן לְמֹשֶׁה אֶלֶף אוֹרוֹת בְּמַתָּנָה, וּבְחֵטְא הָעֵגֶל נִטְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא חָזְרוּ בַּלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת (רַק בְּשַׁבָּת נוֹתְנִים לוֹ, כִּדְאִיתָא [כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב] בִּ'פְּרִי עֵץ חַיִּים'). מַעֲלַת לוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁנִּתְּנוּ גַּם־כֵּן הֲלָכוֹת מִדְּרָשׁ אַגָּדוֹת כוּ', כִּפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה כִּדְאִיתָא [כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב] בִּ'שְׁמוֹת רַבָּה' מ"ו [בְּמִדְרָשׁ 'שְׁמוֹת רַבָּה' תְּחִלַּת פָּרָשָׁה מו], וְקִירוּן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (היום יום, יז תמוז)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לד עמ' 219)

עָמַד שׁוֹשְׁבִינָהּ וְקָרַע כְּתֻבָּתָהּ (רש"י לד, א) וּלְעֵיל (לב, יט) הֵבִיא טַעַם אַחֵר: "הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ כָּאן, וְיִשְׂרָאֵל מוּמָרִים, וְאֶתְּנֶנָּה לָהֶם". וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה מֹשֶׁה נִצְטַוָּה לִמְסֹר אֶת הַלּוּחוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא קִיֵּם אֶת הַצִּוּוּי וְלֹא נָתַן אוֹתָם לְיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא שֶׁבַּר אוֹתָם. לָכֵן הֵבִיא רַשִּׁ"י שְׁנֵי טְעָמִים: הַטַּעַם הָרִאשׁוֹן מַסְבִּיר אֶת **אִי־נְתִינַת** הַלּוּחוֹת, וְהַטַּעַם הַשֵּׁנִי מַסְבִּיר אֶת **שְׁבִירָתָם**.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך כו ענ' 248 ואילך – 'מתוך לקראת שבת')

יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ

וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ: (לד, א)

אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ – אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ (שבת פז, א)

בִּ'פָּנִים יָפוֹת' כָּאן הִקְשָׁה, מַדּוּעַ אָמַר הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה "יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ" רַק לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם הַשְּׁנִיִּים, וְלֹא שִׁבְּחוֹ מִיָּד כְּשֶׁשָּׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת?

וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב עַל־פִּי דִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ (שמות־רבה פרשה מו, א) "אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה, אַל תִּצְטַעֵר בַּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ אֶלָּא עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת לְבַד, וּבַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיִּים אֲנִי נוֹתֵן לְךָ שֶׁיִּהְיֶה

בָּהֶם הֲלָכוֹת מִדְרָשׁ וְאַגָּדוֹת כּוּ' כִּפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה".
וְנִמְצָא, דְּהַשָּׁבָח בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת לֹא הָיָה עַל מַעֲשֵׂה הַשְּׁבִירָה עַצְמוֹ, כִּי־אִם שֶׁעַל־יְדֵי הַשְּׁבִירָה זָכוּ יִשְׂרָאֵל לַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בָּהֶם "הֲלָכוֹת מִדְרָשׁ וְאַגָּדוֹת".

וְלָכֵן אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה "יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ" רַק כְּשֶׁצִּוָּה לוֹ עַל לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת, כִּי רַק כְּשֶׁמַּעֲשֵׂה הַשְּׁבִירָה הֵבִיא לִנְתִינַת הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, נִתְבָּרֵר שֶׁגַּם הַשְּׁבִירָה הָיְתָה מַעֲשֶׂה טוֹב.

(ב) וֶֽהְיֵה נָכוֹן לַבֹּֽקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּֽקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִּי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר׃

ב וְהֵוֵי זַמִּין לְצַפְּרָא וְתִסַּק בְּצַפְּרָא לְטוּרָא דְסִינַי וְתִתְעַתַּד קֳדָמַי תַּמָּן עַל רֵישׁ טוּרָא׃

רש"י◄ **נָכוֹן** • מְזֻמָּן.

(ג) וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא׃

ג וֶאֱנָשׁ לָא יִסַּק עִמָּךְ וְאַף אֱנָשׁ לָא יִתְחֲזֵי בְּכָל טוּרָא אַף עֲנָא וְתוֹרָא לָא יִרְעוּן לָקֳבֵל טוּרָא הַהוּא׃

רש"י◄ **וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ** • הָרִאשׁוֹנוֹת, עַל־יְדֵי שֶׁהָיוּ בִּתְשׁוּאוֹת וְקוֹלוֹת וּקְהָלוֹת, שָׁלְטָה בָּהֶן עַיִן רָעָה. אֵין לְךָ יָפֶה מִן הַצְּנִיעוּת.

(ד) וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּֽקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים׃

ד וּפְסַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְאַקְדֵּם מֹשֶׁה בְצַפְּרָא וּסְלֵק לְטוּרָא דְסִינַי כְּמָא דְפַקֵּד יְיָ יָתֵהּ וּנְסֵב בִּידֵהּ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא׃

(ה) וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה׃

ה וְאִתְגְּלִי יְיָ בַּעֲנָנָא וְאִתְעַתַּד עִמֵּהּ תַּמָּן וּקְרָא בִּשְׁמָא דַיְיָ׃

רש"י◄ **וַיִּקְרָא בְשֵׁם ה'** • מְתַרְגְּמִינָן: 'וּקְרָא בִּשְׁמָא דַה''.

(ו) וַיַּעֲבֹר יְהוָה ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה ׀ יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃

ו וְאַעְבַּר יְיָ שְׁכִנְתֵּהּ עַל אַפּוֹהִי וּקְרָא יְיָ יְיָ אֱלָהָא רַחֲמָנָא וְחַנָּנָא מַרְחִיק רְגַז וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט׃

רש"י◄ **ה' ה'** • (ראש־השנה יז): מִדַּת רַחֲמִים הִיא, אַחַת קֹדֶם שֶׁיֶּחֱטָא, וְאַחַת לְאַחַר שֶׁיֶּחֱטָא וְיָשׁוּב. **אֵל** • אַף זוֹ מִדַּת רַחֲמִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים כב): "אֵלִי, אֵלִי, לָמָה עֲזַבְתָּנִי". וְאֵין לוֹמַר לְמִדַּת הַדִּין 'לָמָה עֲזַבְתָּנִי', כָּךְ מָצָאתִי בַּ'מְכִילְתָּא'. **אֶרֶךְ אַפַּיִם** • (סנהדרין קיא): מַאֲרִיךְ אַפּוֹ וְאֵינוֹ מְמַהֵר לְהִפָּרַע, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. **וְרַב־חֶסֶד** • לַצְּדִיקִים חֶסֶד, שֶׁאֵין לָהֶם זְכֻיּוֹת כָּל־כָּךְ (ראש־השנה יז). **וֶאֱמֶת** • לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ, שֶׁלֹּא יַעֲלוּ עִמָּךְ כְּלָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בַּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת (לעיל כ"ד, ב'). **וְגַם אִישׁ אַל יֵרָא בְּכָל הָהָר,** גַּם בְּתַחְתִּית הָהָר מְקוֹם מַעֲמַד יִשְׂרָאֵל בָּרִאשׁוֹנָה (לעיל י"ט, י"ז) **גַּם הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל יִרְעוּ אֶל מוּל הָהָר הַהוּא,** מִנֶּגֶד, כִּי בָּרִאשׁוֹנוֹת לֹא הֻזְהַרוּ רַק שֶׁלֹּא תִּגַּע בּוֹ יָד אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ (לעיל י"ט, י"ג). **וְהִנֵּה** עֲדַיִן הָיוּ עוֹמְדִים בָּאַזְהָרָה הַהִיא, כִּי הַכָּבוֹד הָיָה תָּמִיד בָּהָר עַד שֶׁנִּתְּנוּ הַלּוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, אֲבָל עַתָּה הֻחֲמִיר בִּשְׁעַת מַתַּן הַלּוּחוֹת הָאֵלּוּ יוֹתֵר מִמַּעֲמָד הָרִאשׁוֹן. וְהַטַּעַם בְּכָל זֶה, כִּי בָּרִאשׁוֹנוֹת הָיָה הַמַּעֲמָד בַּעֲבוּר כָּל יִשְׂרָאֵל, וְזֶה לְמֹשֶׁה בִּלְבַד בִּזְכוּתוֹ וּבִתְפִלָּתוֹ, וְגָדוֹל יִהְיֶה הַכָּבוֹד הַנִּגְלֶה עַל הָהָר, הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן. תורה ד

(ה) וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם. ה' נִתְיַצֵּב, כְּעִנְיָנוֹ: וַיָּבֹא ה' וַיִּתְיַצֵּב (שמואל־א' ג', י'). **עִמּוֹ,** עִם מֹשֶׁה שֶׁבָּא בֶּעָנָן כַּאֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה (לעיל כ"ד, י"ח). תורה ו

(ו־ז) וַיַּעֲבֹר ה' עַל פָּנָיו, שֶׁקִּיֵּם **אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ.**

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ט עמ' 172)

אַחַת קֹדֶם שֶׁיֶּחֱטָא, וְאַחַת לְאַחַר שֶׁיֶּחֱטָא וְיָשׁוּב (רש"י לד, ו) יְדוּעָה הַקַּשְׁיָא, מַה צָּרִיךְ אָדָם רַחֲמִים קֹדֶם שֶׁחָטָא. וְיֵשׁ לוֹמַר: **קֹדֶם שֶׁיֶּחֱטָא** – שֵׁם הֶוְיָ' עוֹזֵר לָאָדָם לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ וְלֹא לְהִכָּשֵׁל בַּחֵטְא מִלְּכַתְּחִלָּה. **לְאַחַר שֶׁיֶּחֱטָא וְיָשׁוּב** – גַּם אִם הָאָדָם עָבַר עֲבֵרָה, עוֹזֵר לוֹ שֵׁם הֶוְיָ' (בְּדַרְגָּה נַעֲלִית יוֹתֵר) לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה.

(ז) נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים:

ז נָטַר טִיבוּ לְאַלְפֵי דָרִין שָׁבֵק לַעֲוָיָן וְלִמְרוֹד וּלְחוֹבִין סָלַח לִדְתַיְבִין לְאוֹרַיְתֵהּ וְלִדְלָא תַיְבִין לָא מְזַכֵּי מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין וְעַל בְּנֵי בְנִין מָרְדִין עַל דַּר תְּלִיתָי וְעַל דַּר רְבִיעָי:

רש"י ◄ **נֹצֵר חֶסֶד** • שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה לְפָנָיו. **לָאֲלָפִים** • לִשְׁנֵי אֲלָפִים דּוֹרוֹת. **עֲוֹנוֹת** • אֵלּוּ הַזְּדוֹנוֹת. פְּשָׁעִים, אֵלּוּ הַמְּרָדִים שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לְהַכְעִיס. **וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה** • לְפִי פְּשׁוּטוֹ, מַשְׁמַע שֶׁאֵינוֹ מְוַתֵּר עַל הֶעָוֹן לְגַמְרֵי, אֶלָּא נִפְרָע מִמֶּנּוּ מְעַט מְעַט. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: מְנַקֶּה הוּא לַשָּׁבִים, וְלֹא יְנַקֶּה לְשֶׁאֵינָן שָׁבִים (יומא פו). **פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים** • כְּשֶׁאוֹחֲזִים מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם, שֶׁכְּבָר פֵּרַשׁ בְּמִקְרָא אַחֵר, "לְשׂוֹנְאָי". **וְעַל רִבֵּעִים** • דּוֹר רְבִיעִי. נִמְצֵאת מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה עַל מִדַּת פֻּרְעָנוּת אַחַת לַחֲמֵשׁ מֵאוֹת, שֶׁבְּמִדָּה טוֹבָה הוּא אוֹמֵר: "נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים".

(ח) וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ:

ח וְאוֹחִי מֹשֶׁה וּכְרַע עַל אַרְעָא וּסְגִיד:

רש"י ◄ **וַיְמַהֵר מֹשֶׁה** • כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה שְׁכִינָה עוֹבֶרֶת וְשָׁמַע קוֹל הַקְּרִיאָה, מִיָּד: "וַיִּשְׁתָּחוּ".

(ט) וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

ט וַאֲמַר אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ יְיָ תְּהַךְ כְּעַן שְׁכִנְתָּא דַיְיָ בֵּינָנָא אֲרֵי עַם קְשֵׁי קְדָל הוּא וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבָנָא וְלַחֲטָאנָא וְתַחְסְנָנָא:

רש"י ◄ **יֵלֶךְ־נָא ה' בְּקִרְבֵּנוּ** • כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ, מֵאַחַר שֶׁאַתָּה נוֹשֵׂא עָוֹן, וְאִם "עַם קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא" וַיְמָרוּ בְּךָ, וְאָמַרְתָּ עַל זֹאת: "פֶּן אֲכַלֶּךָּ בַּדֶּרֶךְ", אַתָּה תִּסְלַח לַעֲוֹנֵינוּ וְגוֹ', יֵשׁ 'כִּי' בִּמְקוֹם 'אִם'. **וּנְחַלְתָּנוּ** • וְתִתְּנֵנוּ לְךָ לְנַחֲלָה (סְפָרִים אֲחֵרִים: שֶׁתִּתֵּן לָנוּ נַחֲלָה) מְיֻחֶדֶת, זוֹ הִיא בַּקָּשַׁת: "וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ", שֶׁלֹּא תַשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ עַל הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וַיִּקְרָא ה' ה' אֵל. שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת הַלָּלוּ הֵן שְׁמוֹת הַקֹּדֶשׁ, וַחֲכָמִים יִקְרְאוּ אוֹתָן מִדּוֹת (ר"ה י"ז:), כִּי הֵם מִדַּת בַּעַל הַתְּשׁוּבָה, וּמִדַּת רַחֲמָיו, וּמִדַּת טוּבוֹ, וְהַשֵּׁם הַמְיֻחָד לֹא יִתְרַבֶּה בָּהֶן. וְהִנֵּה הַמִּדּוֹת שֶׁהֵן מִקְרִים בָּאָדָם הֵן עֶשֶׂר מִדּוֹת רַחוּם וְחַנּוּן וְכוּ', וְהִנֵּה כֻּלָּן מִדּוֹת מִצַּד אֶחָד, וּמִצַּד אַחֵר הַשָּׁלֹשׁ הֵן שְׁמוֹת עֶצֶם, וְהָעֶשֶׂר מִדּוֹת. וְהַמִּדּוֹת נֶאֱמְרוּ עַל הַשֵּׁמוֹת, כִּי **רַחוּם וְחַנּוּן וְאֶרֶךְ אַפַּיִם** בָּאֵל עֶלְיוֹן, עַל כֵּן לֹא אָמַר "מְרַחֵם וְחוֹנֵן וּמַאֲרִיךְ אַפַּיִם", כִּי הַשֵּׁם פָּעוּל לְמִדּוֹת הָאֵלּוּ. **וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים** בְּמִדַּת רַחֲמִים, שֶׁהוּא "מַרְבֶּה" **הַחֶסֶד** עַל גְּבוּרָתוֹ וְעָזּוֹ **וְהָאֱמֶת** בְּרַחֲמָיו, **וְנוֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים,** כִּי זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל (תְּהִלִּים צ"ח, ג'). אוֹ **נוֹצֵר,** מַצְמִיחַ, מִן וְנֵצֶר מִשָּׁרְשָׁיו יִפְרֶה (יְשַׁעְיָה י"א, א'). וּבְטוּבוֹ הוּא **נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה,** מִלְּשׁוֹן אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וְגוֹ' (שָׁם מ"ו, ד'). **וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה וּפֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים** פֵּרוּשׁ "לַנְשִׁיאוּת", וְיִקְרָא מִדָּה, כִּי **יְנַקֶּה** אוֹתוֹ בַּפְּקִידָה הַהִיא, וּמִפְּנֵי כִּי הַנְּשִׂיאוּת אֵינֶנּוּ שָׁוֶה **בְּעָוֹן וָפֶשַׁע וּבְחַטָּאָה,** אֲבָל בְּכָל אֶחָד עִנְיָן מְיֻחָד לוֹ, יִקְרָא בְּכָל אֶחָד מִדָּה אַחַת. תורה ח

(ח־י) **וְהִנֵּה** מֹשֶׁה הִשְׁתַּחֲוָה לַשֵּׁם שֶׁעָבַר עַל פָּנָיו וּבִקֵּשׁ "שֶׁיֵּלֵךְ תָּמִיד בְּקִרְבָּם, וְיִסְלַח לַעֲוֹנָם וּלְחַטָּאתָם" בְּכָל מַה שֶּׁיַּעֲשׂוּ, "וְיִנְחִילֵם אֶת הָאָרֶץ" (תיוב"ע). וְלֹא אָמַר "וּלְפִשְׁעֵינוּ", כִּי לֹא יִתָּכֵן לִסְלֹחַ הַפְּשָׁעִים שֶׁהֵם הַמְּרָדִים, רַק שֶׁיִּשָּׂא אוֹתָם וְלֹא יְכַלֵּם בָּהֶם. וְלֹא יִתְעַלֵּם מִמְּךָ לָמָּה נִכְתְּבוּ שְׁנֵי הַשֵּׁמוֹת הַלָּלוּ בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת, וּמִפְּנֵי זֶה אָמַר, **הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית** עַד **אֶת מַעֲשֵׂה ה' כִּי נוֹרָא הוּא.**

וְטַעַם כִּי עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁיֵּלֵךְ בְּקִרְבָּם בַּעֲבוּר שֶׁהֵם **עַם קְשֵׁה עֹרֶף,** כִּי אַחַר שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִהְיֶה ה' טוֹב לִקְשֶׁה עָרְפָּם יוֹתֵר מִמַּלְאָךְ, וּמְבַקֵּשׁ לְהַגְדִּיל

◆ יום שישי י"ז אדר א' ◆

(י) וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרְאוּ בְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי־נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ:

יַאֲמַר הָא אֲנָא גְּזַר קְיָם קֳדָם כָּל עַמָּךְ אֶעְבֵּד פְּרִישָׁן דִּי לָא אִתְבְּרִיאוּ בְּכָל אַרְעָא וּבְכָל עַמְמַיָּא וְיֶחֱזֵי כָל עַמָּא דִּי אַתְּ בֵּינֵיהוֹן יָת עוֹבָדָא דַיְיָ אֲרֵי דָחֵל הוּא דִּי אֲנָא עָבֵד עִמָּךְ:

רש"י◄ כֹּרֵת בְּרִית • עַל זֹאת. אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת • לְשׁוֹן "וְנִפְלִינוּ", שֶׁתִּהְיוּ מֻבְדָּלִים בְּזוֹ מִכָּל הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים, שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה שְׁכִינָתִי עֲלֵיהֶם.

(יא) שְׁמָר־לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:

יא טַר לָךְ יָת דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵּין הָא אֲנָא מְתָרֵךְ מִן קֳדָמָךְ יָת אֱמוֹרָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וְיִבּוּסָאֵי:

רש"י◄ אֶת הָאֱמֹרִי וְגוֹ' • שִׁשָּׁה אֻמּוֹת יֵשׁ כָּאן, כִּי הַגִּרְגָּשִׁי עָמַד וּפָנָה מִפְּנֵיהֶם:

(יב) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא עָלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ:

יב אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִּגְזַר קְיָם לְיָתֵב אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל עֲלַהּ דִּילְמָא יְהֵי לְתַקְלָא בֵּינָךְ:

(יג) כִּי אֶת־מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן וְאֶת־מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־אֲשֵׁרָיו תִּכְרֹתוּן:

יג אֲרֵי יָת אַגּוֹרֵיהוֹן תְּתַרְעוּן וְיָת קָמַתְהוֹן תְּתַבְּרוּן וְיָת אֲשֵׁרֵיהוֹן תְּקַצְּצוּן:

רש"י◄ אֲשֵׁרָיו • (עבודה זרה מד) הוּא אִילָן שֶׁעוֹבְדִים אוֹתוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

טוּבָם יוֹתֵר, כִּי הֵם עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ. וְכַאֲשֶׁר בִּשְׁעַת הַכַּעַס הָיָה נֹחַ לָהֶם שֶׁיִּשְׁלַח לִפְנֵיהֶם מַלְאָךְ בַּעֲבוּר שֶׁהֵם **עַם קְשֵׁה עֹרֶף,** כְּמוֹ שֶׁאָמַר: פֶּן אֶכְלֶךָּ (לעיל ל"ג, ג'), כִּי בְּעֵת הָרָצוֹן טוֹב לָהֶם בַּשְּׁכִינָה בַּעֲבוּר שֶׁהֵם **עַם קְשֵׁי עֹרֶף,** שֶׁיּוֹתֵר יְחוֹנֵן וִירַחֵם עַל עֲבָדָיו. וְהַשֵּׁם עָנָהוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה כֵּן שֶׁיִּכְרֹת הַבְּרִית וְיַעֲשֶׂה בּוֹ נִפְלָאוֹת כַּאֲשֶׁר בִּקֵּשׁ **וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ** (לעיל ל"ג, ט"ז).

וְאָמַר נֶגֶד כָּל עַמְּךָ, וְרָאָה כָל הָעָם אֲשֶׁר אַתָּה בְקִרְבּוֹ, כִּי הַגְּדוֹלוֹת וְהַנּוֹרָאוֹת הָאֵלֶּה עִם מֹשֶׁה יַעֲשֶׂה אוֹתָם וּבְעֲבוּרוֹ, וְהָעָם יִהְיוּ בִּבְרִית. וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ שֶׁיִּבְטִיחַ לַעֲשׂוֹת עִם יִשְׂרָאֵל עַתָּה **נִפְלָאוֹת אֲשֶׁר לֹא נִבְרְאוּ** מִקֹּדֶם **בְּכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הַגּוֹיִם,** כִּי לֹא נַעֲשׂוּ לָהֶם נִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת אַחֲרֵי זֶה יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנַּעֲשָׂה עִמָּהֶם מִתְּחִלָּה בְּמִצְרַיִם וְעַל הַיָּם, אֲבָל נִבְרְאוּ וְנַעֲשׂוּ עִמָּהֶם מִתְּחִלָּה יוֹתֵר גְּדוֹלוֹת. אֶלָּא שֶׁהָעִנְיָן יִרְמוֹז אֶל שִׁכּוּן הַשְּׁכִינָה בָּהֶם, וְעַל הֱיוֹתוֹ עִם מֹשֶׁה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת בַּנֶּעֱלָם וּבַמֻּפְלָא, כַּאֲשֶׁר אָמַר **וְנִפְלִינוּ,** וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי (לעיל ל"ג, י"ד-ט"ז. ד"ה אֶבֶל). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יַרְאֵנוּ נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתוֹ. תורה יא

(יא) שְׁמָר לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם. לֹא אָמַר בְּכָל הַמִּצְוֹת שֶׁעָבְרוּ **אָנֹכִי מְצַוְּךָ,** וְעַל כֵּן נִפְרַשׁ שֶׁיֹּאמַר, **שְׁמוֹר** הַמִּצְוֹת **שֶׁאָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם,** וְלֹא תַעֲשֶׂה בָּהֶן כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ בַּמֶּה שֶׁצִּוִּיתִיךָ תְּחִלָּה שֶׁעָבַרְתָּ עַל הַכֹּל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְהִבְטִיחַ לְגָרֵשׁ הָעַמִּים וְהִזְהִיר עַל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם וְעַל בְּרִיתָם, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בִּפְרָשָׁה: **הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ** (לעיל כ"ג, כ"-ל"ג), שֶׁיַּחְזִרוּ אֶל הַתְּנָאִים הָרִאשׁוֹנִים. **וְהוֹסִיף** בְּכָאן, **אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ** (פסוק י"ז), שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בָּעֵגֶל אָפְלוּ בְּמַחְשֶׁבֶת הַשְּׁמָיִם לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ תַּיִּר לִפְנֵיהֶם. וְהֶחֱזִיר עִנְיָן שְׁלִשֶׁת הָרְגָלִים "לִרְאוֹת בָּהֶן" **אֶת פְּנֵי הָאָדֹן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** (פסוק כ"ג), כַּאֲשֶׁר עָשָׂה שָׁם, וְהַטַּעַם יָדוּעַ, כִּי בָּא אַחַר אַזְהָרַת עֲבוֹדָה זָרָה, וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּיו בְּסוֹף וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (לעיל כ', כ"ב). תורה יב

(יד) כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר כִּי יְהוָה קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא הוּא׃

יד אֲרֵי לָא תִסְגּוּד לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא אֲרֵי יְיָ קַנָּא שְׁמֵהּ אֵל קַנָּא הוּא׃

רש"י◄ קַנָּא שְׁמוֹ • מְקַנֵּא לְהִפָּרַע וְאֵינוֹ מְוַתֵּר, וְזֶהוּ כָּל לְשׁוֹן קִנְאָה, אוֹחֵז בִּנְצָחוֹנוֹ וּפוֹרֵעַ מֵעוֹזְבָיו.

(טו) פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ׃

טו דִּילְמָא תִּגְזַר קְיָם לְיָתֵב אַרְעָא וְיִטְעוּן בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן וְיִדְבְּחוּן לְטַעֲוָתְהוֹן וְיִקְרוּן לָךְ וְתֵיכוּל מִדִּבְחֵיהוֹן׃

רש"י◄ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ • כְּסָבוּר אַתָּה שֶׁאֵין עֹנֶשׁ בַּאֲכִילָתוֹ, וַאֲנִי מַעֲלֶה עָלֶיךָ כְּמוֹדֶה בַּעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה בָּא וְלוֹקֵחַ מִבְּנוֹתָיו לְבָנֶיךָ (שם ה):

(טז) וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן׃

טז וְתִסַּב מִבְּנָתְהוֹן לִבְנָיךָ וְיִטְעֲיַן בְּנָתְהוֹן בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן וְיִטְעֲיַן יָת בְּנָךְ בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן׃

(יז) אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה־לָּךְ׃

יז דַּחֲלַן דְּמַתְּכָא לָא תַעְבֵּד לָךְ׃

(יח) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם׃

יח יָת חַגָּא דְּפַטִּירַיָּא תִּטַּר שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא כְּמָא די פַּקֵּדְתָּךְ לְזִמַן יַרְחָא דְּאַבִּיבָא אֲרֵי בְּיַרְחָא דְּאַבִּיבָא נְפַקְתָּא מִמִּצְרָיִם׃

רש"י◄ חֹדֶשׁ הָאָבִיב • חֹדֶשׁ הַבִּכּוּר, שֶׁהַתְּבוּאָה מִתְבַּכֶּרֶת בְּבִשּׁוּלָהּ.

(יט) כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה׃

יט כָּל פָּתַח וַלְדָּא דִּילִי וְכָל בְּעִירָךְ דִּכְרִין תַּקְדֵּשׁ בְּכוֹר תּוֹר וְאִימָר׃

רש"י◄ כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי • בָּאָדָם. וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר וְגוֹ' • וְכָל מִקְנְךָ אֲשֶׁר תִּזָּכָר בְּפֶטֶר שׁוֹר וָשֶׂה, אֲשֶׁר יִפְטֹר זָכָר אֶת רַחְמָהּ. פֶּטֶר • לְשׁוֹן פְּתִיחָה, וְכֵן (משלי יז): "פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן". תְּי"ו שֶׁל "תִּזָּכָר", לְשׁוֹן נְקֵבָה הִיא, מוּסָב עַל הַיּוֹלֶדֶת.

(כ) וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃

כ וּבּוּכְרָא דַּחֲמָרָא תִּפְרוֹק בְּאִימְרָא וְאִם לָא תִּפְרוֹק וְתַנְקְפֵהּ כָּל בּוּכְרָא דִּבְנָיךָ תִּפְרוֹק וְלָא יִתְחַזּוּן קֳדָמַי רֵיקָנִין׃

רש"י◄ וּפֶטֶר חֲמוֹר • וְלֹא שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה. תִּפְדֶּה בְשֶׂה • נוֹתֵן שֶׂה לַכֹּהֵן וְהוּא חֻלִּין בְּיַד כֹּהֵן, וּפֶטֶר חֲמוֹר מֻתָּר בַּעֲבוֹדָה לַבְּעָלִים. וַעֲרַפְתּוֹ • עוֹרְפוֹ בְּקוּפִּין. הוּא הִפְסִיד מְמוֹן כֹּהֵן, לְפִיכָךְ יַפְסֵד מָמוֹנוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טו) **וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ.** כְּסָבוּר אַתָּה שֶׁאֵין עֹנֶשׁ בַּאֲכִילָתוֹ, וַאֲנִי מַעֲלֶה עָלֶיךָ כְּמוֹדֶה בַּעֲבוֹדָתָהּ. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וַאֲנִי אוֹמֵר עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (ב"ק ע"א: חֻלִּין מ":) שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה בָּאוֹכֵל תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהֵם אָמְרוּ שֶׁאָסוּר הוּא מִן הַתּוֹרָה, וְלֹא מָצִינוּ בּוֹ אֶלָּא זֶה. וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: **פֶּן תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם** כִּי יִזְבְּחוּ לָהֶם תָּמִיד, וּפֶן "יִקְרָא לְךָ" **וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ** אֲשֶׁר יִזְבַּח לֵאלֹהָיו בִּזְנוּתוֹ אַחֲרָיו, וּפֶן "תִּקַּח מִבְּנוֹתָיו לְבָנֶיךָ" (בפסוק הבא). וְהַנֵּה כֻּלָּן אַזְהָרוֹת נִמְשָׁכוֹת בַּלָּאו הָרִאשׁוֹן שֶׁאָמַר: **פֶּן תִּכְרֹת בְּרִית.** תורה טז

כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה • חֲמִשָּׁה סְלָעִים פִּדְיוֹנוֹ קָצוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח): "וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה". **וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם • לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא וְאֵינוֹ מוּסָב עַל הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין בְּמִצְוַת בְּכוֹר רְאִיַּת פָּנִים, אֶלָּא אַזְהָרָה אַחֶרֶת הִיא, וּכְשֶׁתַּעֲלוּ לָרֶגֶל לִרְאוֹת, לֹא־יֵרָאוּ פָּנַי רֵיקָם, מִצְוָה עֲלֵיכֶם לְהָבִיא עֹלַת רְאִיַּת פָּנִים. וּלְפִי מִדְרַשׁ בָּרַיְתָא, מִקְרָא יָתֵר הוּא וּמֵפְנֶה לִ'גְזֵרָה שָׁוָה', לְלַמֵּד עַל הַעֲנָקָתוֹ שֶׁל עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁהוּא חֲמִשָּׁה סְלָעִים מִכָּל מִין וָמִין כְּפִדְיוֹן בְּכוֹר. בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין** (דף יז)**.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א כרך א עמ' 376)

וּפָטַר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׂה (לד, כ) **חֲמוֹר** – אֶת הַחֲמִרִיּוּת, **תִּפְדֶּה בְּשֶׂה** - בְּ"צֹאן שֶׁל מִצְוָה" (כִּלְשׁוֹן רַשִּׁ"י בְּפָרָשַׁת בֹּא (יב, ו) לְגַבֵּי הַצִּוּוּי "וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ **שֶׂה** לְבֵית אָבוֹת": "מִשְּׁכוּ יְדֵיכֶם מֵעֲבוֹדָה־זָרָה וּקְחוּ לָכֶם צֹאן שֶׁל מִצְוָה").

(כא) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת:

כא שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ בִּזְרוֹעָא וּבַחֲצָדָא תְּנוּחַ:

רש"י◄ **בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת • לָמָּה נִזְכַּר חָרִישׁ וְקָצִיר? יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים עַל חָרִישׁ שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית הַנִּכְנָס לִשְׁבִיעִית, וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמּוֹסִיפִין מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ** (ראש־השנה ט)**, וְכָךְ מַשְׁמָעוֹ: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת", וַעֲבוֹדַת שֵׁשֶׁת הַיָּמִים** שֶׁהִתַּרְתִּי לְךָ, יֵשׁ שָׁנָה שֶׁהֶחָרִישׁ וְהַקָּצִיר אָסוּר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חָרִישׁ וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא כה): "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְגוֹ'". וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשַׁבָּת, וְחָרִישׁ וְקָצִיר שֶׁהֻזְכַּר בּוֹ, לוֹמַר לְךָ, מֶה חָרִישׁ - רְשׁוּת, אַף קָצִיר - רְשׁוּת, יָצָא קָצִיר הָעֹמֶר שֶׁהוּא מִצְוָה וְדוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת.

(כב) וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה:

כב וְחַגָּא דְּשָׁבוּעַיָּא תַּעְבֵּד לָךְ בִּכּוּרֵי חֲצַד חִטִּין וְחַגָּא דִּכְנָשָׁא בְּמִפְקָא דְּשַׁתָּא:

רש"י◄ **בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים • שֶׁאַתָּה מֵבִיא בּוֹ 'שְׁתֵּי הַלֶּחֶם' מִן הַחִטִּים** (ראש השנה כא)**. בִּכּוּרֵי • שֶׁהִיא מִנְחָה רִאשׁוֹנָה הַבָּאָה מִן הֶחָדָשׁ שֶׁל חִטִּים לַמִּקְדָּשׁ, כִּי מִנְחַת הָעֹמֶר הַבָּאָה בְּפֶסַח, מִן הַשְּׂעוֹרִים הִיא. וְחַג הָאָסִיף • בִּזְמַן שֶׁאַתָּה אוֹסֵף תְּבוּאָתְךָ מִן הַשָּׂדֶה** לַבַּיִת. 'אֲסִיפָה' זוֹ לְשׁוֹן הַכְנָסָה לַבַּיִת, כְּמוֹ (דברים כב): "וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ". **תְּקוּפַת הַשָּׁנָה • שֶׁהִיא בַּחֲזָרַת הַשָּׁנָה, בִּתְחִלַּת הַשָּׁנָה הַבָּאָה. תְּקוּפַת • לְשׁוֹן מְסִבָּה וְהַקָּפָה.**

(כג) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

כג תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתְחֲזוּן כָּל דְּכוּרָיִךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **כָּל־זְכוּרְךָ • כָּל הַזְּכָרִים שֶׁבְּךָ. הַרְבֵּה מִצְוֹת בַּתּוֹרָה נֶאֱמְרוּ וְנִכְפְּלוּ, וְיֵשׁ מֵהֶם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים** וְאַרְבַּע, לְחַיֵּב וְלַעֲנֹשׁ עַל מִנְיָן לָאוִין שֶׁבָּהֶם, וְעַל מִנְיָן 'עֲשֵׂה' שֶׁבָּהֶם.

(כד) כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה:

כד אֲרֵי אַתְרַךְ עַמְמִין מִן קֳדָמָךְ וַאַפְּתֵי יָת תְּחוּמָךְ וְלָא יַחְמֵד אֱנָשׁ יָת אַרְעָךְ בְּמִסְקָךְ לְאִתְחַזָּאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כא) בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת. עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הִזְכִּיר חָרִישׁ וְקָצִיר, שֶׁבָּהֶם עִקַּר חַיֵּי הָאָדָם. וְהִזְכִּיר הַשַּׁבָּת בְּאֶמְצַע הָרְגָלִים, כִּי סָמַךְ אוֹתוֹ לְחַג הַמַּצּוֹת וּלְקִדּוּשׁ הַבְּכוֹרוֹת, בַּעֲבוּר שֶׁכֻּלָּם זֵכֶר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, כִּי בִּיצִיאַת מִצְרַיִם אוֹת וּמוֹפֵת בּוֹ, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (לעיל כ, ב). וְעוֹד, כִּי הַכָּתוּב אָמַר שֶׁיֵּשׁ גַּם בַּשַּׁבָּת זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת (דברים ה, ט"ו). וְשָׁם אֲפָרֵשׁ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וְיִתְרוֹמֵם. תורה כב

רש"י◄ **אוֹרִישׁ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: אֲתָרִיךְ, וְכֵן (דברים ב): "הָחֵל רָשׁ", וְכֵן (במדבר לב): "וַיּוֹרֶשׁ אֶת הָאֱמֹרִי", לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין. **וְהִרְחַבְתִּי אֶת גְּבֻלֶךָ** • וְאַתָּה רָחוֹק מִבֵּית הַבְּחִירָה וְאֵינְךָ יָכוֹל לֵרָאוֹת לְפָנַי תָּמִיד, לָכֵן אֲנִי קוֹבֵעַ לְךָ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים הַלָּלוּ.

(כה) **לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח:**

כה לָא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דַּם פִּסְחִי וְלָא יִבְתּוּן לְצַפְרָא בַּר מִמַּדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת חַגָּא דְּפִסְחָא:

רש"י◄ **לֹא־תִשְׁחַט וְגוֹ'** • לֹא תִשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח וַעֲדַיִן חָמֵץ קַיָּם, אַזְהָרָה לַשּׁוֹחֵט, אוֹ לַזּוֹרֵק אוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה (פסחים סג). **וְלֹא־יָלִין** • כְּתַרְגּוּמוֹ. אֵין לִינָה מוֹעֶלֶת בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וְאֵין לִינָה אֶלָּא בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר. **זֶבַח חַג הַפָּסַח** • אֲמוּרָיו, וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד לְכָל הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים.

(כו) **רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ**

כו רֵישׁ בִּכּוּרֵי אַרְעָךְ תַּיְתֵי לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב:

רש"י◄ **רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ** • מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִים בִּשְׁבַח אַרְצְךָ (דברים ח): "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וְגוֹ'". וּדְבָשׁ, הוּא דְּבַשׁ תְּמָרִים. **לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי** • אַזְהָרָה לְבָשָׂר בֶּחָלָב, וְשָׁלֹשׁ פְּעָמִים כָּתוּב בַּתּוֹרָה: אֶחָד לַאֲכִילָה, וְאֶחָד לַהֲנָאָה וְאֶחָד לְאִסּוּר בִּשּׁוּל (חולין קטו). **גְּדִי** • כָּל וָלָד רַךְ בְּמַשְׁמַע, וְאַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ, מִמַּה שֶׁהֵצְרַךְ לְפָרֵשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת "גְּדִי עִזִּים" לָמַדְתָּ, שֶׁ"גְּדִי" סְתָם, כָּל יוֹנְקִים בְּמַשְׁמַע. **בַּחֲלֵב אִמּוֹ** • פְּרָט לְעוֹף, שֶׁאֵין לוֹ חָלָב, שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש"פ תשא תשכ"ח)

אֶת הַ"אַזְהָרָה עַל בָּשָׂר בְּחָלָב" שֶׁבְּפָרָשָׁתֵנוּ, מְבִיעָה הַתּוֹרָה בַּמִּלִּים "לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ". אָמְנָם, בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט בָּאָה הַמִּלָּה "אִמּוֹ": לְמֵעַט בְּשַׂר עוֹף, אַף כְּשֶׁיּוֹדְעִים שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁבַּתּוֹרָה מְדֻיָּקִים לַחֲלוּטִין, הֶכְרֵחִי לוֹמַר, שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים "**גְּדִי** בַּחֲלֵב **אִמּוֹ**" הוּא הַשֹּׁרֶשׁ וְהַגּוֹרֵם **לְכָל** בָּשָׂר בְּחָלָב, שֶׁהוּא מִפְּנֵי הָאַכְזָרִיּוּת.

הַדָּבָר מַדְגִּישׁ יוֹתֵר עַד כַּמָּה עָלֵינוּ לְהִשָּׁמֵר מִפְּנֵי אַכְזָרִיּוּת וּמִפְּנֵי צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים. וּמִכָּךְ נִתָּן לִלְמֹד עַד כַּמָּה גְּדוֹלָה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַזְּהִירוּת לְגַבֵּי צַעֲרוֹ שֶׁל אָדָם, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה לְגַבֵּי צַעֲרוֹ שֶׁל יְהוּדִי, שֶׁהֵרֵי רוֹאִים, שֶׁמִּפְּנֵי אַכְזָרִיּוּת כָּלְשֶׁהִי שֶׁבַּאֲכִילַת "גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ" וּבַהֲנָאָתוֹ, אָסְרָה הַתּוֹרָה לֹא רַק "גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ" בִּלְבַד, אֶלָּא אַף כָּל בָּשָׂר בְּחָלָב, וְלֹא רַק בַּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה, אֶלָּא אַף בְּבִשּׁוּל - כְּדֵי לְהַרְחִיקֵנוּ מִמַּעֲשִׂים הָעֲלוּלִים לַהֲבִיאֵנוּ לִידֵי אַכְזָרִיּוּת רַחֲמָנָא־לִצְלָן.

מִצַּד שֵׁנִי, לוֹמְדִים מִכָּךְ עַד כַּמָּה יְקָרָה אַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת בִּכְלָל, וְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל - "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם" - עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כה) וְלֹא יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח.

כְּפִי פְּשׁוּטוֹ יִזָּהִיר בְּכָל "הָחָג", שֶׁלֹּא יָלִין עַד הַבֹּקֶר מִן הַבָּשָׂר, כִּי **הַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד הַבֹּקֶר בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף** (לעיל י"ב, י.), וּמִן הַחֵלֶב, שֶׁלֹּא יַקְרִיב אוֹתוֹ אֶלָּא עַד הַבֹּקֶר. וְאֶנְקְלוּס תִּרְגֵּם עַל הַחֵלֶב הָעוֹלֶה לַגְּבוֹהַּ, כִּי הוּא הֶחָג כַּאֲשֶׁר אָמַר שָׁם: **וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר** (לעיל כ"ג, י"ח), כִּי כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה שְׁנִיּוֹת.

וְכָתַב רַשִׁ"י, **וְלֹא יָלִין,** כְּתַרְגּוּמוֹ, אֵין לִינָה מוֹעֶלֶת בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, וְאֵין לִינָה אֶלָּא בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר. **זֶבַח חַג הַפָּסַח.** אֲמוּרָיו, וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד לְכָל הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים. וּבְפָרָשַׁת צַו אֲבָאֵר זֶה בְּעָזְרַת הַשֵּׁם (ויקרא ו', ב'. ד"ה זאת תורת העולה). וְלִינָה בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ מַחֲלֹקֶת הוּא בַּגְּמָרָא (זבחים פ"ז), וּלְדַעַת רָבָא יֵשׁ לִינָה בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, וְאִם לָנוּ שָׁם הָאֵיבָרִים וְיָרְדוּ לֹא יַעֲלוּ, שֶׁאִם לֹא יָרְדוּ, אֲפִלּוּ לָנוּ בַּקַּרְקַע יָמִים רַבִּים וְעָלוּ לֹא יֵרְדוּ, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק הַמִּזְבֵּחַ. תורה כו

(כו) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ. בַּעֲבוּר כִּי הִזְכִּיר שֶׁיָּבִיאוּ **בִּכּוּרֵי** כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם **לְבֵית ה',** יִסְמוֹךְ לָזֶה **לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ,** כִּי בְּעֵת בִּכּוּרֵי הָאֲדָמָה יָבִיאוּ גַּם כָּל בְּכוֹר בְּהֵמָה הַגְּדָיִים הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵיבָרִים. וּבְפָרָשַׁת צַו אֲבָאֵר זֶה בְּעָזְרַת הַשֵּׁם (ויקרא ו', ב'. ד"ה זאת תורת העולה). וְלִינָה בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ מַחֲלֹקֶת הוּא בַּגְּמָרָא (זבחים פ"ז), וּלְדַעַת רָבָא יֵשׁ לִינָה בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, וְאִם לָנוּ שָׁם הָאֵיבָרִים וְיָרְדוּ לֹא יַעֲלוּ, שֶׁאִם לֹא יָרְדוּ, אֲפִלּוּ לָנוּ בַּקַּרְקַע יָמִים רַבִּים וְעָלוּ לֹא יֵרְדוּ, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק הַמִּזְבֵּחַ. תורה כו

וּטְלָאִים, וּבְעֵת הַהִיא יִגְדְּלוּ הַגְּדָיִים וְיִהְיֶה הֶחָלָב, וּפְעָמִים רַבִּים יַעֲלוּ הָאֵם עִם הַבְּכוֹר בִּהְיוֹתוֹ יוֹנֵק בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא יָמוּת, וְהִנֵּה הַבָּאִים לָחֹג יִתְעַנְּגוּ לֶאֱכֹל הַבְּכוֹרוֹת בְּכָל הַמַּטְעַמִּים עִם הַכֹּהֲנִים, וּלְכָךְ הִזְכִּיר אִסּוּרָם עִם הַבִּכּוּרִים. אֲבָל בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים י"ד, כ"א.) הִזְכִּיר הַמִּצְוָה הַזּוֹ עִם אִסּוּר הַמַּאֲכָלִים אַחַר שֶׁהִזְכִּיר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְדָגִים וְעוֹפוֹת טְמֵאִים וּנְבֵלָה, כִּי שָׁם יֵאוֹת לְהַזְכִּיר זֶה, כִּי הוּא אִסּוּר מַאֲכָל, לֹא אִסּוּר הַבִּשּׁוּל בִּלְבַד כַּאֲשֶׁר יַחְשְׁבוּ קְטָנֵי אֱמָנָה מְחֻסְרֵי הַדַּעַת (הכוונה לקראים). תורה כז

◆ שבת קודש י"ח אדר א' ◆

(כז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל:

כז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּתַב לָךְ יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין אֲרֵי עַל מֵימַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין גְּזַרִית עִמָּךְ קְיָם וְעִם יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה • וְלֹא אַתָּה רַשַּׁאי לִכְתֹּב תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה.

(כח) וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכָל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים:

כח וַהֲוָה תַמָּן קֳדָם יְיָ אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן לַחְמָא לָא אֲכַל וּמַיָּא לָא שְׁתִי וּכְתַב עַל לוּחַיָּא יָת פִּתְגָּמֵי קְיָמָא עַשְׂרָא פִּתְגָּמִין:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך לו עמ' 178)

וַיְהִי שָׁם . . אַרְבָּעִים יוֹם . . לֶחֶם לֹא אָכָל (לד, כח) כָּתַב הַמַּהַרְשָׁ"א (יומא עה, ב) שֶׁהַכַּוָּנָה לְאַרְבָּעִים יוֹם הָאֶמְצָעִים, שֶׁהָיוּ בְּכַעַס, "וְהִתְעַנָּה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל עַל חֵטְא הָעֵגֶל".

וְצָרִיךְ עִיּוּן גָּדוֹל, שֶׁהֲרֵי פְּסוּקֵנוּ מְדַבֵּר בְּאַרְבָּעִים יוֹם הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁהָיוּ בְּרָצוֹן.

(כט) וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ:

כט וַהֲוָה כַּד נְחַת מֹשֶׁה מִטּוּרָא דְסִינַי וּתְרֵין לוּחֵי סַהֲדוּתָא בִּידָא דְמֹשֶׁה בְּמֵחֱתֵהּ מִן טוּרָא וּמֹשֶׁה לָא יְדַע אֲרֵי סְגִי זִיו יְקָרָא דְאַפּוֹהִי בְּמַלָּלוּתֵהּ עִמֵּהּ:

רש"י◄ וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה • כְּשֶׁהֵבִיא לוּחוֹת אַחֲרוֹנוֹת, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. כִּי קָרַן • לְשׁוֹן קַרְנַיִם, שֶׁהָאוֹר מַבְהִיק וּבוֹלֵט כְּמִין קֶרֶן. וּמֵהֵיכָן זָכָה מֹשֶׁה לְקַרְנֵי הַהוֹד? רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: מִן הַמְּעָרָה, שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָדוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל לג): "וְשַׂכֹּתִי כַפִּי".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כז) כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

צִוָּה "שֶׁיִּכְתֹּב סֵפֶר בְּרִית" וְיִקָּרֵא אוֹתוֹ בְּאָזְנֵי הָעָם, וִיקַבְּלוּהוּ עֲלֵיהֶם בְּנַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בָּרִאשׁוֹנָה (שמו"ר מ"ז, ב'), כִּי כָּל הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר הָיָה בַּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת יִרְצֶה לִשְׁנוֹתוֹ עִמָּהֶם בַּלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת. וְאֵין סָפֵק שֶׁעָשָׂה כֵּן, אֲבָל לֹא חָשַׁשׁ הַכָּתוּב לְהַאֲרִיךְ לֵאמֹר: "וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה", כַּאֲשֶׁר הֶרְאִיתִיךָ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים (לעיל י', ב'. ועוד).

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם הַחוֹטְאִים וְהָעוֹבְרִים עַל הַבְּרִית, הֶצְרֵךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַדֵּשׁ לָהֶם בְּרִית חֲדָשָׁה שֶׁלֹּא יָפֵר הוּא לָהֶם בְּרִיתוֹ, וְאָמַר לְמֹשֶׁה שֶׁיִּכְתֹּב הַתְּנָאִין, וְזֶה טַעַם: **כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל.** וְטַעַם: **אִתְּךָ,** כִּי בַּעֲבוּרְךָ עָשִׂיתִי עִמָּהֶם, וְלֹא הֶצְרְכוּ הֵם לְהָבִיא עַצְמָם בְּמִסְרֶת הַבְּרִית הַזֹּאת, אֲבָל הוּא יִתְבָּרֵךְ הִצְרִיךְ לִכְרֹת לָהֶם בְּרִית בַּמְּחִילָה שֶׁמְּחַל לָהֶם, וְכָתַב הַמְּחִילָה וְהַתְּנָאִין (מ"ל"ב, א'. עד ל"ד, כ"ז). תורה כח

(כח) וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת. יֹאמַר "שֶׁהָיָה מֹשֶׁה" **שָׁם** בְּרֹאשׁ הָהָר **מ' יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּכְתֹּב שָׁם עַל הַלּוּחוֹת.** וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (תַּנְחוּמָא תִּשָּׂא ל"א. שמו"ר מ"ז, י"ב.) עִנְיַן הַכָּתוּב "שֶׁהָיָה" **שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה** בְּעֵת "שֶׁכָּתַב" **עַל הַלּוּחוֹת אֵת דִּבְרֵי הַבְּרִית** הַזֹּאת הַשֵּׁנִית, אֲבָל אַרְבָּעִים יוֹם אֲחֵרִים עָמַד שָׁם קֹדֶם לָזֶה לְהִתְפַּלֵּל כָּל עִנְיַן הַבַּקָּשָׁה, שֶׁאָמַר, **רְאֵה אַתָּה אוֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת הָעָם הַזֶּה** (לעיל ל"ג, י"ב.). וּבְהֶם נֶאֱמַר בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה, **וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה'** אֵת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֵת אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי כִּי אָמַר ה' לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם (דברים ט', כ"ה.). וְכָאן לֹא פֵּרַשׁ כַּמָּה יְמֵי הַתְּחִנָּה וְהַתְּפִלָּה הַזֹּאת, כִּי הוּא יָדוּעַ מֵעֵת עֲלוֹתוֹ אֶל הָהָר עַד רִדְתּוֹ לִפְסֹל הַלּוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, אֲבָל סִפֵּר כִּי הָיָה עִנְיַן הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת כְּכָל עִנְיַן הָרִאשׁוֹנוֹת בְּמִכְתַּב אֱלֹהִים וּבַיָּמִים שֶׁעָמַד שָׁם לִפְנֵי הַשֵּׁם, שֶׁלֹּא יַחֲשֹׁב שֶׁכִּבֵּר לָמַד הַתּוֹרָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹן, וְלֹא יִצְטָרֵךְ עַתָּה לַעֲמֹד שָׁם הַרְבֵּה.

וְטַעַם וַיִּכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת פֵּרוּשׁ ה', וְלֹא יַחֲזֹר לְמֹשֶׁה, כִּי כֵּן אָמַר: **וְכָתַבְתִּי עַל הַלּוּחוֹת** (לעיל פסוק א'.), וְכֵן בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה: וָאֶפְסֹל שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלֻּחֹת בְּיָדִי, וַיִּכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן (דברים י', ג'-ד'.). וּמִפְּנֵי שֶׁאָמַר: כַּמִּכְתָּב

(ל) **וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו:**

ל וַחֲזָא אַהֲרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מֹשֶׁה וְהָא סְגִי זִיו יְקָרָא דְּאַפּוֹהִי וּדְחִילוּ מִלְּאִתְקָרְבָא לְוָתֵהּ:

רש"י◄ **וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו** • בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל עֲבֵרָה, שֶׁעַד שֶׁלֹּא פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בַּעֲבֵרָה, מַהוּ אוֹמֵר (לעיל כד): "וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְלֹא יְרֵאִים וְלֹא מִזְדַּעְזְעִים. וּמִשֶּׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, אַף מִקַּרְנֵי הוֹדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיוּ מַרְתִּיעִים וּמִזְדַּעְזְעִים.

(לא) **וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם:**

לא וּקְרָא לְהוֹן מֹשֶׁה וְתָבוּ לְוָתֵהּ אַהֲרֹן וְכָל רַבְרְבַיָּא בִּכְנִשְׁתָּא וּמַלֵּל מֹשֶׁה עִמְּהוֹן:

רש"י◄ **הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה** • כְּמוֹ נְשִׂיאֵי הָעֵדָה. **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם** • שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, וּלְשׁוֹן הֹוֶה הוּא כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה.

(לב) **וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְּשׁוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֵּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אִתּוֹ בְּהַר סִינָי:**

לב וּבָתַר כֵּן אִתְקְרִיבוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפַקֵּדְנוּן יָת כָּל דִּי מַלֵּל יְיָ עִמֵּהּ בְּטוּרָא דְּסִינָי:

רש"י◄ **וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְּשׁוּ** • אַחַר שֶׁלִּמֵּד לַזְּקֵנִים, חוֹזֵר וּמְלַמֵּד הַפָּרָשָׁה אוֹ הַהֲלָכָה לְיִשְׂרָאֵל: 'תָּנוּ רַבָּנָן: כֵּיצַד סֵדֶר הַמִּשְׁנָה? מֹשֶׁה הָיָה לוֹמֵד מִפִּי הַגְּבוּרָה, נִכְנַס אַהֲרֹן, שָׁנָה לוֹ מֹשֶׁה פִּרְקוֹ, נִסְתַּלֵּק אַהֲרֹן וְיָשַׁב לוֹ לִשְׁמֹאל מֹשֶׁה. נִכְנְסוּ בָּנָיו, שָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָם, נִסְתַּלְּקוּ הֵם, יָשַׁב אֶלְעָזָר לִימִין מֹשֶׁה וְאִיתָמָר לִשְׂמֹאל אַהֲרֹן. נִכְנְסוּ זְקֵנִים, שָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָם, נִסְתַּלְּקוּ זְקֵנִים, יָשְׁבוּ לִצְדָדִין. נִכְנְסוּ כָּל הָעָם, שָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָם. נִמְצָא, בְּיַד כָּל הָעָם אֶחָד, בְּיַד הַזְּקֵנִים שְׁנַיִם, בְּיַד בְּנֵי אַהֲרֹן שְׁלֹשָׁה, בְּיַד אַהֲרֹן אַרְבָּעָה וְכוּ'", כִּדְאִיתָא בְּ'עֵרוּבִין' (נד).

(לג) **וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אִתָּם וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו מַסְוֶה:**

לג וְשֵׁיצֵי מֹשֶׁה מִלְּמַלָּלָא עִמְּהוֹן וִיהַב עַל אַפּוֹהִי בֵּית אַפֵּי:

רש"י◄ **וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו מַסְוֶה** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'בֵּית אַפֵּי', לָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא בַּגְּמָרָא (כתובות סב): 'סְוִי לִבָּא', וְעוֹד בִּ'כְתֻבּוֹת': 'הֲוָה קָא מַסְוֶה לְאַפֵּהּ', לְשׁוֹן הַבָּטָה, הָיָה מִסְתַּכֵּל בָּהּ. אַף כָּאן, "מַסְוֶה", בֶּגֶד הַנִּתָּן כְּנֶגֶד הַפַּרְצוּף וּבֵית הָעֵינַיִם, וְלִכְבוֹד קַרְנֵי הַהוֹד, שֶׁלֹּא יָזוּנוּ הַכֹּל מֵהֶם, הָיָה נוֹתֵן הַמַּסְוֶה כְּנֶגְדָּן וְנוֹטְלוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם יִשְׂרָאֵל וּבְשָׁעָה שֶׁהַמָּקוֹם נִדְבָּר עִמּוֹ עַד צֵאתוֹ, וּבְצֵאתוֹ יָצָא בְּלֹא מַסְוֶה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָרִאשׁוֹן, יָדַעְנוּ כִּי הֵם כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים (לעיל ל"א, י"ח), וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ **וְכָתַבְתִּי** (לעיל פסוק א'), בְּאֶצְבָּעִי, וְיָדַעְתָּ פֵּרוּשׁ אֶצְבַּע מִן הַיָּד (לעיל י"ד, ל"א). תורה כט

(לא־לה) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם. לְשׁוֹן הוֹוֶה הוּא כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה.

וְאַחֲרֵי כֵן נִגְּשׁוּ, אַחַר שֶׁלִּמֵּד לַזְּקֵנִים חוֹזֵר וּמְלַמֵּד הַפָּרָשָׁה אוֹ הַהֲלָכָה "לְיִשְׂרָאֵל". לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְאֵינוֹ כֵּן, אֲבָל יֹאמַר הַכָּתוּב כִּי בְּצֵאת כָּל יִשְׂרָאֵל לִקְרָאתוֹ "רָאוּ קַרְנֵי הַהוֹד פָּחֲדוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו" וְחָזְרוּ אֲחוֹרָנִית, אוּלַי חָשְׁבוּ שֶׁהָיָה שָׁם כְּבוֹד הַשֵּׁם, אוֹ מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן עִמּוֹ, וּפָחֲדוּ פֶּן יִפְרֹץ בָּהֶם ה', "וְקָרָא לָהֶם מֹשֶׁה, וְשָׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל הַנְּשִׂיאִים" הַהוֹלְכִים לִפְנֵיהֶם, "וְדִבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵיהֶם" דִּבְרֵי שָׁלוֹם וּבִשְׂרָם בִּסְלִיחַת עֲוֹנָם וּבִלּוּחוֹת שֶׁהוֹרִיד. וְאַחֲרֵי כֵן רָאוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא מְדַבֵּר עִם הַנְּשִׂיאִים וְנִגְּשׁוּ לְפָנָיו כֻּלָּם, וְאָז צִוָּה לָהֶם **כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אִתּוֹ בְּהַר סִינָי,** וְהוּא עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ, וְכָל הַנֶּאֱמַר לוֹ מִתְּחִלָּה: **שְׁמָר לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם** (פסוק י"א.) עַד סוֹף הַפָּרָשָׁה (פסוק כ"ז.), כִּי הִגִּיד לָהֶם שֶׁצִּוָּהוּ לִכְרֹת עִמָּהֶם בְּרִית חֲדָשָׁה עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. וְהַכָּתוּב קִצַּר בָּזֶה וְסִפֵּר הָעִנְיָן בִּכְלָל. וְאַחֲרֵי כֵן אָמַר "כִּי כִּלָּה לְדַבֵּר אִתָּם" כָּל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר, **וְנָתַן עַל פָּנָיו מַסְוֶה** (פסוק ל"ג.), כִּי הִתְבּוֹנֵן בְּשוּבָם אָחוֹר כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו, אוֹ הִגִּידוּ לוֹ, וְאַחַר שֶׁסִּפֵּר מַעֲשֵׂה הַיּוֹם הַהוּא אָמַר: **וּבְבֹא מֹשֶׁה** (פסוק ל"ד.), וְזֶה הָעִנְיָן הַהוֹוֶה, לוֹמַר שֶׁנְּהַג כֵּן כָּל יָמָיו עִמָּהֶם.

(לד) וּבְבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר אֶת־הַמַּסְוֶה עַד־צֵאתוֹ וְיָצָא וְדִבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יְצֻוֶּה:

לד וְכַד עָלֵל מֹשֶׁה לְקֳדָם יְיָ לְמַלָּלָא עִמֵּהּ אַעְדִּי יָת בֵּית אַפּוֹהִי עַד מִפְּקֵהּ וְנָפֵק וּמְמַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דִּי מִתְפַּקֵּד:

רש"י◄ וְדִבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • וְרָאוּ קַרְנֵי הַהוֹד בְּפָנָיו, וּכְשֶׁהוּא מִסְתַּלֵּק מֵהֶם.

(לה) וְרָאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ: ססס

לה וַחֲזָן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת אַפֵּי מֹשֶׁה אֲרֵי סְגֵי זִיו יְקָרָא דְּאַפֵּי מֹשֶׁה וַאֲתֵב מֹשֶׁה יָת בֵּית אַפֵּי עַל אַפּוֹהִי עַד דְּעָלֵל לְמַלָּלָא עִמֵּהּ:

רש"י◄ וְהֵשִׁיב מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ • וּכְשֶׁבָּא לְדַבֵּר אִתּוֹ, נוֹטְלוֹ מֵעַל פָּנָיו:

קל"ט פסוקים, חננא"ל סימן. חסלת פרשת כי תשא

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רסו - רסח

אגרות קודש

ב"ה, אדר"ח אדר, תשי"ב
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מוה"ר דוב
ידידי' שי' שו"ב ומוה"ר אברהם יצחק שי'

שלום וברכה!

בנועם נודעתי אשר עלה בדעתם, ויש בידם להביא לפועל, לקבוע שיעור קבוע בלימוד דא"ח ברבים בבית הכנסת דאנשי באלעכאוו, ובל"ס אשר יצליחו בזה, וכידוע הבטחת רבינו הזקן, אשר בזכות המס"נ שלו פעל אשר חסידים שיתעסקו בעניניו יצליחו,

וכיהודא ועוד לקרא, באתי בזה להביע ג"כ את ברכתי, שיהי' בהצלחה בהנוגע לפועל ממש, הן בהם והן בהשומעים, היינו שיביא הלימוד להטבת מעמדם ומצבם בהנוגע לעשי', וכפתגם הזהר: עשי' לעילא.

ונוגע בפרשת שבוע זה, היינו מצות התרומה, להגביה את החבורה למעלה ממעמדה ומצבה, אשר עי"ז מתייחדים ג"כ בתכלית היחוד עם מהו"ע, יח', וכמרומז בקצרה בתניא פמ"ז: ויקח לי תרומה דלי כלומר אותי, עיי"ז.

בברכה שכל הנ"ל יוסיף אור ג"כ בענינים הפרטים, להתברך כאו"א מהם בהמצטרך לו ולכב"ב שיחיו.

מ. שניאורסאהן

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ב אדר א' מפרק סו עד סוף פרק סח	**יום רביעי - ט"ו אדר א'** פרק כ, מפרק עז עד סוף פרק עח
יום שני - י"ג אדר א' מפרק סט עד סוף פרק עא	**יום חמישי - ט"ז אדר א'** מפרק עט עד סוף פרק פב
יום שלישי - י"ד אדר א' פרק כ, פרק עב עד סוף פרק עו	**יום שישי - י"ז אדר א'** מפרק פג עד סוף פרק פז
שבת קודש - י"ח אדר א' פרק כ מפרק פח עד סוף פרק פט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ב אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' לו, וא"כ הוא... עד עמ' 72, ספי"ג].

להלן, עושה רבנו הזקן חשבונו של ה"בינוני", כיצד יגיע ללב נשבר – מעובדה זו עצמה, **שהאדם** שבו הוא מ"סטרא אחרא": **וְאִם כֵּן** – אם ה"אדם" שבו הוא מהנפש של "סטרא אחרא", **הוּא רָחוֹק מֵה' בְּתַכְלִית הָרִחוּק, שֶׁהֲרֵי כֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הַבְּהֵמִית יָכוֹל גַּם־כֵּן לְהִתְאַוּוֹת לְדְבָרִים הָאֲסוּרִים שֶׁהֵם נֶגֶד רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, אַף שֶׁאֵינוֹ מִתְאַוֶּה לַעֲשׂוֹתָם בְּפֹעַל מַמָּשׁ חַס־וְשָׁלוֹם, רַק שֶׁאֵינָם מְאוּסִים אֶצְלוֹ בֶּאֱמֶת, כְּבַצַּדִּיקִים,** – בצדיקים מאוסים באמת הדברים שהם נגד רצונו של הקב"ה, ואילו ב"בינוני" אין הם מאוסים ויתכן שגם יתאוה להם, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל [פֶּרֶק יב].** – שה"בינוני" לאחרי תפילתו, כשאהבת ה' איננה בהתגלות בלבו, יתכן שיתאוה לכל הדברים הגשמיים שבעולם הזה, גם בהיתר וגם באיסור. אלא, כפי שמוסבר שם, התאוה לדבר של איסור אינה גדולה כל כך שירצה לממשה בפועל, הוא נכשל רק בהרהורי עבירה. **וְכָזֶה** – בהתאוותו לדברים שהם נגד רצונו של הקב"ה, **הוּא גָּרוּעַ וּמְשֻׁקָּץ וּמְתֹעָב יוֹתֵר מִבַּעֲלֵי חַיִּים הַטְּמֵאִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – בפרק כ"ד, שבעלי החיים הטמאים אינם עושים דבר שהוא נגד רצונו של הקב"ה, ואילו האדם שעושה דבר כזה, הוא גרוע מהם, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[9]: "וְאָנֹכִי תּוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ וְגוֹ'"** – וכשאדם נמשל לתולעת, הרי הוא ממילא גרוע מתולעת, שאין לה בחירה לשנות את עצמה מכפי שבראו אותה. על כל פנים, כל האמור מהווה חשבון נפש, להביא את ה"בינוני" לשבירת עצמו. ברם, יש הרי זמנים בהם אין ל"בינוני" קשר לתאוות, כמו בשעת התפילה, כשהאהבה להקב"ה היא בהתגלות בלבו, כפי שהוסבר בפרק י"ב – ועל כך אומר רבנו הזקן: **[וְגַם כְּשֶׁמִּתְגַּבֶּרֶת בּוֹ נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית לְעוֹרֵר הָאַהֲבָה לַה' בְּשִׁעַת הַתְּפִלָּה - אֵינָהּ בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ לְגַמְרֵי, מֵאַחַר שֶׁחוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת אַחַר הַתְּפִלָּה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סוֹף פֶּרֶק יג].** – "אמת" היא רק כשהיא נשארת לתמיד, ועל כך נאמר: "שפת אמת תכון לעד"[10]. ואילו, אם היא מתקיימת לזמן קצוב בלבד – אין זו האמת האמיתית לגמרי. אף שבאותו פרק הוסבר, שב"בינוני", מאחר שביכולתו לעורר בתוכו תמיד את האהבה לה' מחדש – גם זה נקרא "שפת אמת תכון לעד", הרי זו רק האמת לאמיתו "שלהם" (של הבינונים), אבל אין זו האמת האמיתית לגמרי. כשעל ה"בינוני" להגיע ל"לב נשבר", עליו לעשות את חשבון נפשו, שאכן אין זו האמת האמיתית לגמרי, מאחר שאהבתו לה' חולפת ועוברת אחרי התפילה.

ליקוטי אמרים

וא"כ הוא רחוק מה' בתכלית הריחוק שהרי כח המתאוה שבנפשו הבהמית יכול ג"כ להתאוות לדברי' האסורים שהם נגד רצונו ית' אף שאינו מתאוה לעשותם בפועל ממש ח"ו רק שאינם מאוסים אצלו באמת כבצדיקים כמש"ל [פ' יב]. ובזה הוא גרוע ומשוקץ ומתועב יותר מבעלי חיים הטמאים ושקצים ורמשים כנ"ל וכמ"ש ואנכי תולעת ולא איש וגו' [וגם כשמתגברת בו נפשו האלהית לעורר האהבה לה' בשעת התפלה אינה באמת לאמיתו לגמרי מאחר שחולפת ועוברת אחר התפלה כנ"ל ספי"ג]

יום שני י"ג אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 72, ובפרט כשיזכור... עד עמ' 72, נגדי תמיד.

וּבִפְרָט כְּשֶׁיִּזְכֹּר טֻמְאַת נַפְשׁוֹ בְּחַטַּאת נְעוּרִים, וְהַפְּגָם שֶׁעָשָׂה בְּעֶלְיוֹנִים, – שם **שורש** נפשו, ואף **שכיום** אין הוא שייך לאותם חטאים, אלה התרחשו אצלו לפני שנעשה "בינוני" – אומר על כך רבנו הזקן: **וְשָׁם** – בעולמות העליונים, **הוּא לְמַעְלָה מֵהַזְּמַן, וּכְאִלּוּ פָּגַם וְנִטְמָא הַיּוֹם חַס־וְשָׁלוֹם מַמָּשׁ. וְאַף שֶׁכְּבָר עָשָׂה תְּשׁוּבָה נְכוֹנָה,** – על חטאיו, ותשובה הרי מסירה את הפגם, **הֲרֵי עִקַּר הַתְּשׁוּבָה בַּלֵּב,** – שהחרטה העמוקה בלב על העבירה – מסירה את הפגם, **וְהַלֵּב יֵשׁ בּוֹ בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת רַבּוֹת,** – כפי הידוע[11] על מה שנאמר[12]: "ממעמקים קראתיך" – שבלב האדם ישנו עומק לפנים מן העומק, **וְהַכֹּל** – תלוי **לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם,** – בשעה שאדם נמצא במדריגה עליונה יותר – נדרשת ממנו תשובה גדולה יותר וחרטה עמוקה יותר בלבו, **וּלְפִי הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם,** – שבזמן מסויים ובמקום

ליקוטי אמרים

ובפרט כשיזכור טומאת נפשו בחטאת נעורים והפגם שעשה בעליוני' ושם הוא למעלה מהזמן וכאלו פגם ונטמא היום ח"ו ממש ואף שכבר עשה תשובה נכונה הרי עיקר התשובה בלב והלב יש בו בחי' ומדרגות רבות והכל לפי מה שהוא אדם ולפי הזמן והמקום כידוע ליודעים ולכן עכשיו בשעה זו שרואה

---

9. תהלים כב, ז. **10.** משלי יב, יט. **11.** לקוטי תורה דברים מה, ד. **12.** תהלים קל, א.

מסויים אפשר שתידרש ממנו תשובה עמוקה יותר מאשר במקום ובזמן אחר, למשל: אם **באותו** זמן **ובאותו** מקום קיימים לפניו פחות נסיונות בענין מסויים – נדרש אז ממנו שהתשובה על אותו ענין תהיה גדולה יותר מאשר במקום ובזמן שעליו להיאבק יותר באותם נסיונות, **כַּיָּדוּעַ לַיּוֹדְעִים.** – לכן, יתכן שהתשובה שעשה **אי פעם**, לא יהיה די בה למצב בו הוא נמצא **כיום**, והיום נדרשת ממנו תשובה גדולה יותר; **וְלָכֵן עַכְשָׁו בְּשָׁעָה זוֹ, שֶׁרוֹאֶה בְּעַצְמוֹ "דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא דְּנִשְׁמָתָא",** – שאור הנשמה אינו "נתפס" בו, **מִכְּלָל** – מכאן, **שֶׁהַיּוֹם לֹא נִתְקַבְּלָה תְּשׁוּבָתוֹ, וַעֲוֹנוֹתָיו מַבְדִּילִים,** – בינו לבין אביו שבשמים, ואינם מאפשרים לאור הנשמה להאיר בו, **אוֹ שֶׁרוֹצִים לְהַעֲלוֹתוֹ לִתְשׁוּבָה עֲלָאָה יוֹתֵר,** – לתשובה עליונה יותר, **מֵעֲמֻקָּא דְּלִבָּא יוֹתֵר.** – מעומק עמוק יותר שבלב, מאשר התשובה הקודמת. כלומר: לא שהיום אין תשובתו מקובלת, אדרבה, מלמעלה רוצים **לקרב** אותו ולהביאו לדרגה עליונה יותר של תשובה, ולכן מערימים לפניו סיבות והפרעות בעבודת ה', כדי לעורר בו כוחות עמוקים יותר ולהביאו לתשובה עליונה יותר. וְלָכֵן אָמַר דָּוִד[13]: **"וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד"[14].**

ליקוטי אמרים

בעצמו דלא סליק ביה נהורא דנשמתא מכלל שהיום לא נתקבלה תשובתו ועונותיו מבדילים או שרוצים להעלותו לתשובה עילאה יותר מעומקא דלבא יותר ולכן אמר דוד וחטאתי נגדי תמיד.

יום שלישי י"ד אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 72, וגם מי שהוא נקי... עד עמ' לז, בדבור ומעשה.

וְגַם מִי שֶׁהוּא נָקִי מֵחַטֹּאת נְעוּרִים הַחֲמוּרִים – הרי כדי להגיע ל"לב נשבר", **יָשִׂים אֶל לִבּוֹ לְקַיֵּם מַאֲמַר זֹהַר הַקָּדוֹשׁ[15], לִהְיוֹת מִ"מְּאֵרֵי דְּחֶשְׁבְּנָא",** – מבעלי החשבון, כמו שבעל עסק עורך חשבון רווחיו והפסדיו, שחשבון זה נוגע לו ביותר; לא כמו שכיר, שהדבר אינו נוגע לו כל כך, **דְּהַיְנוּ לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן עִם נַפְשׁוֹ, מִכָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת וְהַדִּבּוּרִים וְהַמַּעֲשִׂים שֶׁחָלְפוּ וְעָבְרוּ מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, אִם הָיוּ כֻּלָּם מִצַּד הַקְּדֻשָּׁה, אוֹ מִצַּד הַטֻּמְאָה רַחֲמָנָא־לִצְלָן,** – **דְּהַיְנוּ** – צד הטומאה אין משמעו עבירות דוקא, אלא **כָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת וְהַדִּבּוּרִים וְהַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא לַה' הָמָה וְלִרְצוֹנוֹ וְלַעֲבוֹדָתוֹ,** – שכן, גם אם אין הם ענינים של עבירה, עצם העובדה שאין מחשבות, דיבורים ומעשים אלה לשם ענינים של קדושה – הרי הם מצד הטומאה. **שֶׁזֶּהוּ פֵּרוּשׁ לְשׁוֹן "סִטְרָא אָחֳרָא", כְּנִזְכָּר לְעֵיל [בְּפֶרֶק ו].** – משמעות הביטוי "סטרא אחרא" היא – צד אחר, לא צד הקדושה: אם המחשבות שהוא חושב, הדיבורים שהוא מדבר והמעשים שהוא עושה, אין בהם ענין של קדושה – הרי הם צד הטומאה והקליפה, (גם אם אינם עבירות ממש). **וּמוֹדַעַת זֹאת,** – וידוע הדבר, **כִּי כָּל עֵת שֶׁהָאָדָם מְחַשֵּׁב** – חושב, **מַחֲשָׁבוֹת קְדוֹשׁוֹת - נַעֲשָׂה מֶרְכָּבָה בְּעֵת זוֹ לְהֵיכָלוֹת הַקְּדֻשָּׁה, שֶׁמֵּהֶן מְשֻׁפָּעוֹת מַחֲשָׁבוֹת הַלָּלוּ.** – כשאדם חושב מחשבות שיש להן זיקה לאהבת ה', הוא מקבל אז השפעה מ"היכל האהבה" שלמעלה; כשהוא חושב מחשבות שיש להן שייכות ליראת ה', הוא מקבל אז השפעה מ"היכל היראה" שלמעלה, וכך הלאה; **וְכֵן לְהֵפֶךְ** – כשהוא חושב מחשבות **שלא** מן הקדושה, **נַעֲשָׂה מֶרְכָּבָה טְמֵאָה בְּעֵת זוֹ לְהֵיכָלוֹת הַטֻּמְאָה, שֶׁמֵּהֶן מְשֻׁפָּעוֹת** – ומקבלות חיות, **כָּל מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת, וְכֵן בְּדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה.** – שבשעה שהוא מדבר או עושה מעשים של קדושה, הוא נעשה "מרכבה" ומקבל השפעה וחיות מהיכלות הקדושה. כך גם להיפך, כשהוא מדבר או עושה מעשים של "סטרא אחרא", הוא נעשה "מרכבה" להיכלות הטומאה. כבר הוסבר

ליקוטי אמרים

וגם מי שהוא נקי מחטאות נעורים החמורים ישים אל לבו לקיים מאמר זה"ק להיות ממארי דחושבנא דהיינו לעשו' חשבון עם נפשו מכל המחשבות והדיבורים והמעשים שחלפו ועברו מיום היותו עד היום הזה אם היו כולם מצד הקדושה או מצד הטומאה ר"ל דהיינו כל המחשבות והדיבורים והמעשים אשר לא לה' המה ולרצונו ולעבודתו שזהו פי' לשון ס"א כנ"ל [בפ"ו] ומודעת זאת כי כל עת שהאדם מחשב מחשבות קדושות נעשה מרכבה בעת זו להיכלות הקדושה שמהן מושפעות מחשבות הללו וכן להפך נעשה מרכבה טמאה בעת זו להיכלות הטומאה שמהן מושפעות כל מחשבות רעות וכן בדבור ומעשה.

---

13. תהלים נא, ה. **14.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "והנה לכאורה זהו פלא - שאין דבר (עוון) המבדיל, ובכ"ז לא יהא סליק נהורא דנשמתא בהגוף. ולכן מכריח זה מהכתוב ולכן אמר דוד וחטאתי נגדי תמיד, גם לאחר שאמר ולבי חלל - שאין לו יצה"ר רע ועון - מדרי' צדיק, כדלעיל פ"א - וא"כ מדוע צריך תמיד להיות אצלו בזכרון ולעמוד לנגדו מה שהוא חטא פעם? ומוכרח לומר שזהו בשביל עלי' במדרי' הטוב עצמו, תשו"ע יותר כו'". **15.** ראה זח"ג קעח, א.

בפרקים הקודמים[16], שהמושג "מרכבה" משמעו, כמו מרכבה שנתונה כל כולה לרצונו של הרוכב עליה, כך גם בשרוצים לומר על מישהו שהוא מסור כולו ובטל לקדושה – אומרים שהוא "מרכבה" לקדושה. וכך גם בצד ההפכי. על כל פנים, הרי, גם כשאינו מוצא עבירות בעצמו, הוא בכל זאת יכול להגיע ל"לב נשבר", על־ידי שיעשה חשבון נפשו מכל מחשבותיו, דיבוריו ומעשיו, שבסיכומו ימצא שלא כולם היו מצד הקדושה. ואם הם לא היו מצד הקדושה – הרי שהם היו מצד ה"סטרא אחרא". הרי – שהוא היה אז "מרכבה" לטומאה ול"סטרא אחרא".

יום רביעי ט"ו אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' לז, עוד ישים אל לבו... עד עמ' לח, כמ"ש בזה"ק:

עוֹד יָשִׂים אֶל לִבּוֹ, – כדי להגיע ל"לב נשבר", **רֹב חֲלוֹמוֹתָיו** – שכן, יותר ממה שאדם יכול ללמוד על מצבו האמיתי מהזמן שהוא ער – הוא יכול ללמוד אותו מחלומותיו בשעת השינה, **שֶׁהֵם הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ**[17], – וכל כך למה? **מִשּׁוּם שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ עוֹלָה לְמַעְלָה,** – בשעת השינה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18]**:** "**מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה', נְקִי כַפַּיִם וְגוֹ'**", – ואילו, מי שאינו נקי כפים וכו', אין נפשו עולה למעלה בשעת השינה. מי שנפשו עולה למעלה בשעת השינה – חלומותיו נעלים יותר; מגלים לו והוא רואה ענינים שלמעלה, היינו עניני תורה וקדושה. ואילו חלומותיו **הוא** הם הבל ורעות רוח. **וְ"אִינוּן סִטְרִין בִּישִׁין אִתְּיָן וּמִתְדַּבְּקָן בֵּיהּ** – ואותם צדדי הרע באים ומתדבקים בו, **וּמוֹדְעִין לֵיהּ בְּחֶלְמָא מִלִּין דְּעָלְמָא וְכוּ'**, – ומודיעים לו בחלום דברי חולין וכדומה, **וּלְזִמְנִין דְּחַיְּכָן בֵּיהּ וְאַחֲזִיאוּ לֵיהּ מִלֵּי שֶׁקֶר** – ולפעמים הם צוחקים ממנו ומראים לו דברי שקר, **וְצַעֲרִין לֵיהּ בְּחֶלְמֵיהּ כּוּ'**", – ומצערים אותו בחלום, וכפי שמסיים שם ב"זוהר", אפשרי הדבר שגם יטמאו אותו רחמנא ־ליצלן, אלא שכאן הרי מדובר אודות "בינוני", שבו לא שייך דבר זה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר וַיִּקְרָא [דף כה עמוד א וְעַמוּד ב], עַיֵּן שָׁם בַּאֲרִיכוּת.** – הרי שמחלומותיו הוא יכול ללמוד על מצבו האמיתי, ועל־ידי־זה – יבוא ל"לב נשבר" – אף שאין ביכלתו למצוא בעצמו עבירות חמורות – גם לא בעבר. ועליו להגיע ל"לב נשבר", כדי לשבור את רוח ה"סטרא אחרא" שבו, המגביהה את עצמה לעומת אור הקדושה של נפשו האלקית, ואינה נותנת לאור הנשמה להאיר בגופו.

ליקוטי אמרים

עוד ישים אל לבו רוב חלומותיו שהם הבל ורעות רוח משום שאין נפשו עולה למעלה וכמ"ש מי יעלה בהר ה' נקי כפים וגו' ואינון סטרין בישין אתיין ומתדבקן ביה ומודעין ליה בחלמא מילין דעלמא וכו' ולזמנין דחייכן ביה ואחזיאו ליה מילי שקר וצערין ליה בחלמיה כו' כמ"ש בזהר ויקרא [ד' כ"ה ע"א וע"ב] ע"ש באריכות. והנה כל מה שיאריך בעניינים אלו במחשבתו וגם בעיונו בספרים להיות לבו נשבר בקרבו ונבזה בעיניו נמאס ככתוב בתכלית המיאום ולמאס חייו ממש הרי בזה ממאס ומבזה הס"א ומשפילה לעפר ומורידה מגדולתה וגסות רוחה וגבהותה שמגביה את עצמה על אור קדושת נפש האלהית להחשיך אורה. וגם ירעים עליה בקול רעש ורוגז להשפילה כמאמר רז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר שנאמר רגזו וגו' דהיינו לרגוז על נפש הבהמית שהיא יצרו הרע בקול רעש ורוגז במחשבתו לומר לו אתה רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול וכו' ככל השמות שקראו לו חכמינו ז"ל באמת עד מתי

וְהִנֵּה, כָּל מַה שֶּׁיַּאֲרִיךְ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וְגַם בְּעִיּוּנוֹ בַּסְּפָרִים, – הדנים בענינים הגורמים "לב נשבר", **לִהְיוֹת לִבּוֹ נִשְׁבָּר בְּקִרְבּוֹ, וְ"נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס" כַּכָּתוּב**[3]**, בְּתַכְלִית הַמִּאוּם, וּלְמָאֵס חַיָּיו מַמָּשׁ** – שחייו נמאסים עליו בחשבו על מצבו הרוחני, **הֲרֵי בָּזֶה מְמָאֵס וּמְבַזֶּה הַסִּטְרָא־אָחֳרָא וּמַשְׁפִּילָהּ לֶעָפָר, וּמוֹרִידָהּ מִגְּדֻלָּתָהּ וְגַסּוּת רוּחָהּ וְגַבְהוּתָהּ, שֶׁמַּגְבִּיהַּ אֶת עַצְמָהּ עַל אוֹר קְדֻשַּׁת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית לְהַחֲשִׁיךְ אוֹרָהּ.** – של הנפש האלקית. שכן כאמור, ב"בינוני", האדם שבו, הוא הנפש הבהמית שמן הקליפה; ועל־ידי שלבו נשבר בקרבו, נשברת ה"סטרא אחרא". ברם, עד כאן דובר על השפלת ה"סטרא אחרא" באמצעות "חשבונות", על־ידי שהוא ישבור את **עצמו** ויגיע ל"לב נשבר". להלן יוסבר אופן עבודה של השפלת ה"סטרא אחרא", על־ידי שירעים על נפשו הבהמית ויצרו הרע, מבלי להיכנס לחשבונות על מעמדו ומצבו. **וְגַם יַרְעִים עָלֶיהָ** – על ה"סטרא אחרא", **בְּקוֹל רַעַשׁ וָרֹגֶז לְהַשְׁפִּילָהּ, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[19]**: "לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר**[20]**: רִגְזוּ וְגוֹ'"**, – ואל תחטאו. **דְּהַיְנוּ לְרַגֵּז עַל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, שֶׁהִיא יִצְרוֹ הָרַע, בְּקוֹל רַעַשׁ וְרֹגֶז בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לוֹמַר לוֹ:** – ליצר הרע: **אַתָּה רַע וְרָשָׁע וּמְשֻׁקָּץ וּמְתֹעָב וּמְנֻוָּל וְכוּ', כְּכָל הַשֵּׁמוֹת שֶׁקָּרְאוּ לוֹ** – ליצר הרע[21], **חֲכָמֵינוּ זַ"ל, בֶּאֱמֶת** – שהאמת היא אכן כך, כמו כל השמות שקראו חכמינו ז"ל ליצר הרע. **כ"ק רבינו** עומד על המלה "באמת" ושואל: "לפ"ז צ"ע מאי קמ"ל"? ואומר: "כנראה הפי' שהתיבות **ככל... ז"ל** הם מאמר המוסגר. לומר לו אתה הרע באמת ורשע באמת כו' [ודלא

---

16. ראה לעיל פרק כג. **17.** ראה לעיל פרק ו. **18.** תהלים כד, ג־ד. **19.** ברכות ה, א. **20.** תהלים ד, ה. **21.** ראה קידושין ל, א.

(בבשרשו) הזונה בסוף הפרק – וזה **מוכרח** להצלחת הביטושן".
עַד מָתַי תַּסְתִּיר לִפְנֵי[22] **אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, הַמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין,** – הממלא את כל העולמות, אין הוא מתכוון כאן לבחינת "ממלא כל עלמין", כמו במקומות אחרים, אלא – אור אין־סוף הנמצא בכל העולמות, הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה בְּשָׁוֶה, גַּם בְּמָקוֹם זֶה שֶׁאֲנִי עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁהָיָה אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְבַדּוֹ קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, בְּלִי שׁוּם שִׁינּוּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[23]: "אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי", – שאין בו, כביכול, שום שינוי מלפני בריאת העולם ועד לאחרי בריאת העולם, כִּי הוּא – אור אין־סוף, לְמַעְלָה מֵהַזְּמַן וְכוּ', – הרי שלא שייך בו שינוי הנובע מהזמן, מלפני הבריאה ללאחרי הבריאה, וְאַתָּה – היצר הרע, מְנֻוָּל וְכוּ' מַכְחִישׁ הָאֱמֶת הַנִּרְאֶה לְעֵינַיִם, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא מַמָּשׁ בֶּאֱמֶת, – שהכל לגבי הקב"ה – כאפס ממש באמת, בְּבְחִינַת רְאִיָּה חוּשִׁית. – דבר שיכולים לראות אותו במוחש, שבמחשבות האמורות, של רעש ורוגז על הנפש הבהמית והיצר הרע, יצליח להשפילה מגבהותה כנגד אור הקדושה של הנפש האלקית, וייקלט בו אור הנשמה. וְהִנֵּה, עַל־יְדֵי־זֶה – שיגיע לשפלות ול"לב נשבר" – שבזה, ישבור את רוח ה"סטרא אחרא", יוֹעִיל לְנַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית, לְהָאִיר עֵינֶיהָ בֶּאֱמֶת, – לראות, יִחוּד אוֹר אֵין־סוֹף – ההתאחדות של אור אין־סוף שהוא יחיד ומיוחד, אחרי הבריאה כמו לפני הבריאה – תראה זאת הנפש האלקית, בְּרִאְיָה חוּשִׁית, – כאילו ראה זאת בעיניו ממש, וְלֹא בְּחִינַת שְׁמִיעָה וַהֲבָנָה לְבַדָּהּ, – כלומר: ענין האחדות, מה שאור אין־סוף יחיד ומיוחד, יהיה מקובל עליו באותה מדת אמת, כאילו ראה זאת ממש בעיניו, ולא מתוך הבנת שכלו בלבד, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁזֶּהוּ שֹׁרֶשׁ כָּל הָעֲבוֹדָה. – שכן, ההבנה משפיעה על הרצון והתשוקה לאלקות בלבד, ואילו ההכרה באלקות בצורה של ראיה חושית – משפיעה להתבטלות ולהתמסרות שהן למעלה מרצון ותשוקה. וְהַטַּעַם, – מדוע השפלות ושברון לב, מסייעים להסיר את טמטום הלב, ולהביא לידי כך שיגיע לראיה חושית באלקות, לְפִי שֶׁבֶּאֱמֶת אֵין שׁוּם מַמָּשׁוּת כְּלָל בַּסִּטְרָא־אָחֳרָא, שֶׁלָּכֵן נִמְשְׁלָה – ה"סטרא אחרא", לְחֹשֶׁךְ, שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם מַמָּשׁוּת כְּלָל, וּמִמֵּילָא נִדְחֶה – החושך, מִפְּנֵי הָאוֹר, – כשמכניסים אור במקום מסויים – נדחה החושך ממילא, מבלי להזדקק למלחמה, כי מציאות החושך אין בה ממשות כלל – ומשמכניסים את האור, נדחה החושך ממילא, וְכָךְ – גם, הַסִּטְרָא־אָחֳרָא, אַף שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת הַרְבֵּה, לְהַחֲיוֹת כָּל בַּעֲלֵי חַיִּים הַטְּמֵאִים וְנַפְשׁוֹת אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְגַם נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[24] – שכל הדברים מקבלים חיותם מה"סטרא אחרא" – הרי, אף שיש ל"סטרא אחרא" הרבה חיות להחיות את כל הדברים, מִכָּל־מָקוֹם, הֲרֵי כָּל חַיּוּתָהּ אֵינָהּ מִצַּד עַצְמָהּ חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא מִצַּד הַקְּדֻשָּׁה – שכן, קדושה מחיה את הכל, וגם ה"סטרא אחרא" מקבלת חיותה מן הקדושה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[25], וְלָכֵן הִיא – ה"סטרא אחרא", בְּטֵלָה לְגַמְרֵי מִפְּנֵי הַקְּדֻשָּׁה, בְּבִטּוּל הַחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי הָאוֹר הַנִּשְׁמִי. – שכן, מאחר שכל חיותה נובעת מן הקדושה, היא ממילא בטלה לקדושה, ואין בה שום ממשות כלל. רַק שֶׁלְּגַבֵּי קְדֻשַּׁת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבָּאָדָם, נָתַן לָהּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רְשׁוּת וְיכֹלֶת לְהַגְבִּיהַּ עַצְמָהּ כְּנֶגְדָּהּ, – כנגד קדושת הנפש האלקית, וזאת – כְּדֵי שֶׁהָאָדָם יִתְעוֹרֵר לְהִתְנַבֵּר עָלֶיהָ, – על ה"סטרא אחרא", לְהַשְׁפִּילָהּ עַל־יְדֵי שִׁפְלוּת וּנְמִיכַת רוּחוֹ, וְ"נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס". – שעל־ידי־כך הוא משפיל וממאס את ה"סטרא אחרא". וּבְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא – על־ידי ההתעוררות למטה, שהאדם מתעורר להשפיל את ה"סטרא אחרא", אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא, – מתהווה התעוררות גם למעלה להוריד ולהשפיל את ה"סטרא אחרא", לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[26]: "מִשָּׁם אוֹרִידְךָ, נְאֻם ה'", – את ה"סטרא אחרא"

ליקוטי אמרים

1 תסתיר לפני אור א"ס ב"ה הממלא כל עלמין היה הוה
2 ויהיה בשוה גם במקום זה שאני עליו כמו שהיה
3 אור א"ס ב"ה לבדו קודם שנברא העולם בלי שום
4 שינוי כמ"ש אני ה' לא שניתי כי הוא למעלה מהזמן
5 וכו' ואתה מנוול וכו' מכחיש האמת הנראה לעינים
6 דכולא קמיה כלא ממש באמת בבחי' ראייה חושיית.
7 והנה על ידי זה יועיל לנפשו האלהית להאיר עיניה
8 באמת יחוד אור אין סוף בראייה חושיית ולא בחי'
9 שמיעה והבנה לבדה כמ"ש במ"א שזהו שרש כל
10 העבודה והטעם לפי שבאמת אין שום ממשות כלל
11 בס"א שלכן נמשלה לחשך שאין בו שום ממשות
12 כלל וממילא נדחה מפני האור וכך הס"א אף שיש בה
13 חיות הרבה להחיות כל בעלי חיים הטמאים ונפשות
14 אומות עכו"ם וגם נפש הבהמית שבישראל כנ"ל מ"מ
15 הרי כל חיותה אינה מצד עצמה ח"ו אלא מצד הקדושה
16 כנ"ל ולכן היא בטלה לגמרי מפני הקדושה כביטול
17 החשך מפני האור הגשמי רק שלגבי קדושת נפש
18 האלהית שבאדם נתן לה הקב"ה רשות ויכולת להגביה
19 עצמה כנגדה כדי שהאדם יתעורר להתגבר עליה
20 להשפילה ע"י שפלות ונמיכת רוחו ונבזה בעיניו נמאס
21 ובאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא לקיים מ"ש
22 משם אורידך נאם ה' דהיינו שמסירה מממשלתה

---

22. לפני - ל' בחיריק, פ' בשבא, נ' בצירי - כך אמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע במאמר "שופטים ושוטרים" בשנת תרצ"ט. **23.** מלאכי ג, ו. **24.** פרק ו - ז. **25.** פרק ו ופרק כב. **26.** עובדי' א, ד.

המנסה להגביה את עצמה ולהסתיר על אלקות וקדושה; דְּהַיְנוּ שֶׁמִּסִּירָהּ מִמֶּמְשַׁלְתָּהּ וִיכָלְתָּהּ, וּמְסַלֵּק מִמֶּנָּה הַכֹּחַ וּרְשׁוּת שֶׁנִּתַּן לָהּ לְהַגְבִּיהַּ עַצְמָהּ נֶגֶד אוֹר קְדֹשֶׁת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, וְאֲזַי – כשנוטלים מה"סטרא אחרא" את הכוח ואת הרשות להתנגד לקדושה, מִמֵּילָא – היא, בְּטֵלָה וְנִדְחֵית כְּבִטּוּל הַחֹשֶׁךְ – ממילא, מִפְּנֵי אוֹר הַנִּשְׁמִי. – הרי, שעל־ידי שהוא משפיל את עצמו ושובר את לבו – ניטל ממילא הכוח מה"סטרא אחרא" להסתיר ולהפריע לנפש האלקית בעבודתה את ה'. וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ דָּבָר זֶה מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה גַּבֵּי מְרַגְּלִים, שֶׁמִּתְּחִלָּה אָמְרוּ: "כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ"[27] - "אַל תִּקְרֵי מִמֶּנּוּ כוּ'", – חכמינו ז"ל אומרים[28], שהמרגלים התכוונו לא רק "ממנו" – מאתנו, אלא "ממנו" – בגוף שלישי, מהקב"ה בביכול, שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ בִּיכֹלֶת ה', – להכניסם לארץ ישראל, וְאַחַר־כָּךְ חָזְרוּ וְאָמְרוּ: "הִנֶּנּוּ וְעָלֹנוּ וְגו'"[29]; – לארץ ישראל, כמו שאמר הקב"ה – וּמֵאַיִן חָזְרָה וּבָאָה לָהֶם הָאֱמוּנָה בִּיכֹלֶת ה'? – לומר שהם מוכנים ללכת לארץ ישראל, אף שבתחילה לא האמינו שזה בר ביצוע, הֲרֵי לֹא הֶרְאָה לָהֶם מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו ־הַשָּׁלוֹם שׁוּם אוֹת וּמוֹפֵת עַל זֶה בֵּינְתַּיִם, – שיביאו אותם לאמונה ביכולת ה', רַק שֶׁאָמַר לָהֶם[30] אֵיךְ שֶׁקְּצַף ה' עֲלֵיהֶם וְנִשְׁבַּע שֶׁלֹּא לַהֲבִיאָם אֶל הָאָרֶץ; וּמַה הוֹעִיל זֶה לָהֶם, אִם לֹא הָיוּ מַאֲמִינִים בִּיכֹלֶת ה' חַס־וְשָׁלוֹם לִכְבֹשׁ ל"א מְלָכִים[31], – שמשלו אז בארץ ישראל, וּמִפְּנֵי זֶה לֹא רָצוּ כְּלָל לִכָּנֵס לָאָרֶץ? אֶלָּא וַדַּאי, מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַצְמָן הֵם "מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים", – הם עצמם מאמינים תמיד בהקב"ה, בהיותם בנים לאבות מאמינים; וגם באותה שעה שאמרו "כי חזק הוא ממנו" – האמינו – מצד נשמותיהם – בהקב"ה וביכלתו להביאם לארץ ישראל, רַק שֶׁהַסִּטְרָא־אָחֳרָא – שמן הנפש הבהמית, הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּגוּפָם הִגְבִּיהַּ עַצְמָהּ עַל אוֹר קְדֻשַּׁת נַפְשָׁם הָאֱלֹהִית בְּנַסּוּת רוּחָהּ וְגַבְהוּתָהּ, בְּחֻצְפָּה בְּלִי טַעַם וָדַעַת, – שהביא אותם לומר "כי חזק הוא ממנו". וְלָכֵן מִיָּד שֶׁקְּצַף ה' עֲלֵיהֶם, וְהִרְעִים בְּקוֹל רַעַשׁ וְרֹגֶז: – באמרו[32]: "עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת וְגו'", "בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִּגְרֵיכֶם וְגו'", "אֲנִי ה' דִּבַּרְתִּי, אִם לֹא זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת וְגו'", – שכל אלה, הרי הם דברים קשים וחמורים, וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ דְּבָרִים קָשִׁים אֵלּוּ נִכְנַע וְנִשְׁבַּר לִבָּם בְּקִרְבָּם[33], כִּדְכְתִיב: "וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד", וּמִמֵּילָא נָפְלָא הַסִּטְרָא־אָחֳרָא מִמֶּמְשַׁלְתָּהּ וְגַבְהוּתָהּ וְנַסּוּת רוּחָהּ, וְיִשְׂרָאֵל עַצְמָן – מצד נשמתם, הֵם – הרי, מַאֲמִינִים. – הם האמינו לכתחילה ביכולת ה', ולכן אמרו שהם מוכנים ללכת לארץ ישראל, אף שבינתיים לא אירעו שום אות ומופת שישפיעו עליהם להאמין בכך; היה נדרש רק להוריד ולהשפיל את ה"סטרא אחרא" – ואמונתם נתגלתה, וכך הדבר בכל אדם: כשאור הנשמה אינו מאיר בגופו – הרי זה מפני גבהותה וגאוותה של ה"סטרא אחרא", המגביהה עצמה כנגד הנפש האלקית. ועל־ידי שהוא שובר את לבו – הוא שובר את ה"סטרא אחרא", ואור הנשמה מאיר בו. וּמִזֶּה יָכוֹל לִלְמֹד כָּל אָדָם שֶׁנּוֹפְלִים לוֹ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ סְפֵקוֹת עַל אֱמוּנָה, כִּי הֵם דִּבְרֵי רוּחַ הַסִּטְרָא־אָחֳרָא לְבַדָּהּ, – ה"סטרא אחרא" היא זו שמעוררת בו מחשבות של ספיקות באמונה, הַמַּגְבִּיהַּ עַצְמָהּ עַל נַפְשׁוֹ, – האלקית, אֲבָל יִשְׂרָאֵל עַצְמָן – מצד נשמתם, הֵם "מַאֲמִינִים כוּ'". – בני מאמינים, ואין בהם שום ספיקות באמונה. וְגַם הַסִּטְרָא־אָחֳרָא עַצְמָהּ – שורש הנפש הבהמית, אֵין לָהּ סְפֵקוֹת כְּלָל בֶּאֱמוּנָה, – כפי שלמדנו בפרק כ"ב, שהקליפות הרוחניות, שאינן מלובשות בגוף, אינן כופרות בהקב"ה, רַק שֶׁנִּתַּן לָהּ – ל"סטרא אחרא", רְשׁוּת לְבַלְבֵּל

ליקוטי אמרים

ויכלתה ומסלק ממנה הכח ורשות שנתן לה להגביה עצמה נגד אור קדושת נפש האלהית ואזי ממילא בטילה ונדחית כביטול החשך מפני אור הגשמי. וכמו שמצינו דבר זה מפורש בתורה גבי מרגלים שמתחלה אמרו כי חזק הוא ממנו אל תקרי ממנו כו' שלא האמינו ביכולת ה' ואח"כ חזרו ואמרו הננו ועלינו וגו' ומאין חזרה ובאה להם האמונה ביכולת ה' הרי לא הראה להם משרע"ה שום אות ומופת על זה בנתיים רק שאמ' להם איך שקצף ה' עליהם ונשבע שלא להביאם אל הארץ ומה הועיל זה להם אם לא היו מאמינים ביכולת ה' ח"ו לכבוש ל"א מלכי' ומפני זה לא רצו כלל ליכנס לארץ אלא ודאי מפני שישראל עצמן הם מאמינים בני מאמינים רק שהס"א המלובשת בגופם הגביה עצמה על אור קדושת נפשם האלהית בגסות רוחה וגבהות' בחוצפה בלי טעם ודעת ולכן מיד שקצף ה' עליהם והרעים בקול רעש ורוגז עד מתי לעדה הרעה הזאת וגו' במדבר הזה יפלו פגריכם וגו' אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת וגו' וכששמעו דברים קשים אלו נכנע ונשבר לבם בקרבם כדכתיב ויתאבלו העם מאד וממילא נפלה הס"א מממשלתה וגבהותה וגסות רוחה וישראל עצמן הם מאמינים ומזה יכול ללמוד כל אדם שנופלים לו במחשבתו ספיקות על אמונה כי הם דברי רוח הס"א לבדה המגביה עצמה על נפשו אבל ישראל עצמן הם מאמינים כו' וגם הס"א עצמה אין לה ספיקות כלל באמונה רק שניתן לה רשות לבלבל האדם בדברי

---

27. במדבר יג, לא. **28.** סוטה לה, א. מנחות נג, ב. ערכין טו, א. **29.** במדבר יד, מ. **30.** שם פסוק לא. **31.** מפורטים ביהושע יב.
32. במדבר יד, פסוקים כז, כט, לה. **33.** שם פסוק לט.

הָאָדָם בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר וּמִרְמָה, – כדי, **לְהַרְבּוֹת שִׁכְרוֹ**, – ועל־ידי שהאדם לא יתן לבלבל את דעתו ולהוליכו שולל – יקבל יותר שכר, **כְּפִתּוּיֵי הַזּוֹנָה לְבֶן הַמֶּלֶךְ בְּשֶׁקֶר וּמִרְמָה בִּרְשׁוּת הַמֶּלֶךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[34]: – משל למלך השוכר זונה שתנסה לפתות את בנו ולהטותו מהדרך הישרה, אבל כוונתו של המלך בכך, היא: כדי לגלות את חכמתו של בן המלך, שאינו נותן להוליכו שולל. הזונה עצמה גם כן אינה רוצה באמת, שבן המלך ישמע לדבריה, כי היא הרי רוצה למלא את רצון המלך. כך גם בנמשל: ה"סטרא אחרא" עצמה אינה רוצה שהאדם ישמע בקולה ויעשה את ה"רע". אין זה, אלא שזה התפקיד שהוטל עליה, לנסות לפתות את האדם, כדי שיקבל יותר שכר כשלא ישמע בקולה. אלא שדבר זה הוא בדרגת ה"סטרא אחרא" המשמשת כ"**שורש**" לנפש הבהמית וליצר הרע – היא, אין בה שום ספיקות באמונה ואיננה רוצה שהאדם ייכשל על־ידה. ואילו כשהנפש הבהמית והיצר הרע נמצאים בגוף – הרי זה "רע" אמיתי, שכוונתו היא להטות את האדם מן הדרך הישרה. במשל הרי זה, כשהזונה אותה שכר המלך, ממנה במקומה זונה שניה לתפקיד זה, והשניה ממנה זונה שלישית, וכך הלאה, עד שהאחרונה מאבדת לחלוטין את כוונת המלך האמיתית, והיא מתכוונת באמת להכשיל ולפתות את בן המלך. על־כל־פנים, כל הספיקות באמונה אינן נובעות מהיהודי עצמו, ובני ישראל מצד נשמתם – הם כולם מאמינים בני מאמינים. בקשר לאמור בפרקנו זה, שה"אדם" בצדיקים הוא הנפש האלקית, וכל חיותם, גם של גופם, היא מהנפש האלקית – מעניין להוסיף, שמהתענוג הרוחני באלקות אפשר שתתוסף שמנונית בגוף האדם. מובא על כך[35] שמעניית "אמן יהא שמי' רבא" נהיה גופו של הצדיק רבי נחום מצ'רנובל – שמן. ענייה זו הסבה לו כל כך הרבה תענוג וחיות, שגופו הגשמי נהיה שמן מכך.

ליקוטי אמרים

שקר ומרמה להרבות שכרו כפיתויי הזונה לבן המלך בשקר ומרמה ברשות המלך כמ"ש בזה"ק:

יום חמישי ט"ז אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' לח, פרק ל. עוד זאת... עד עמ' 76, כו' כמ"ש במ"א.

פֶּרֶק ל. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שבשעה שה"בינוני" סובל מטמטום הלב, ואף שבמוחו הוא מהרהר בגדולתו של הקב"ה, אין זה משפיע על לבו, למשול בחומריותו וגסותו – הרי העצה לכך היא: להתעמק בדברים המביאים ל"לב נשבר", שעל־ידי־זה ישבור את חומריות הקליפה של נפשו הבהמית, ויוריד אותה מגבהותה שהיא רוצה להגביה את עצמה כנגד אור הקדושה של נפשו האלקית. רבנו הזקן גם הסביר בפרק האמור – באלו ענינים עליו להתעמק, כדי להגיע ל"לב נשבר".

ליקוטי אמרים

פרק ל עוד זאת ישים אל לבו לקיים מאמר רז"ל והוי שפל רוח בפני כל האדם. והוי באמת לאמיתו בפני כל האדם ממש אפי' בפני קל שבקלים. והיינו ע"פ מארז"ל אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו. כי מקומו גורם לו לחטוא להיות

עוֹד זֹאת יָשִׂים אֶל לִבּוֹ, לְקַיֵּם מַאֲמַר רַז"ל[1]: **"וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל הָאָדָם", "וֶהֱוֵי"** – לשון המשנה "והוי" מורה שהכוונה היא שיהיה **בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ**, – שכן, לכאורה הדברים טעונים הסבר: חכמינו ז"ל אומרים כאן, שעליו להיות "שפל רוח" – ושפלות איננה ענווה. ענווה משמעה: שהוא יודע מעלת ומדריגת עצמו, אלא שהוא סובר, שהוא קיבל אותן במתנה, שמלמעלה נתנו לו כוחות והזדמנויות מיוחדות, שיוכל להגיע לאותה מדריגה; ואילו ניתנו כוחות אלה למישהו אחר – היה הלז מנצל אותם יותר טוב ממנו. מאידך, שפלות משמעה: שמחזיק את עצמו נחות ממש מהשני, ומוצא בתוך עצמו, שהוא **גרוע** ממנו – כיצד, איפוא, אפשר לומר למי שלומד תורה ומקיים מצוות, שיחזיק את עצמו בדרגה נחותה מכל אדם, גם מ"קל שבקלים", שאינו לומד תורה ואינו מקיים מצוות?! לכן, יש מפרשים, שאין הכוונה שאכן יראה את עצמו נחות מהשני, אלא **שיתנהג** בהנהגה של שפלות, בפני כל אדם. ברם, לשון חכמינו ז"ל "והוי", כלומר **שתהיה**, ולא "התנהג" – מורה, שאכן יחזיק את עצמו באמת למטה במדריגה, ובפני מי? – **"בִּפְנֵי כָּל הָאָדָם"** – **מַמָּשׁ, אֲפִלּוּ בִּפְנֵי קַל שֶׁבַּקַּלִּים.** – כיצד, באמת, אפשר לו למי שלומד תורה ומקיים מצוות, להחזיק את עצמו פחות מה"קל שבקלים"? – מוכיח רבנו הזקן שגם מי שמקיים כל המצוות, ואינו עובר על שום עבירה, אפשר שיהיו בו דברים שבגללם עליו להחזיק את עצמו נחות במדריגה: ישנם דברים שלגבם נדרש ממנו ללחום כנגד היצר הרע. ואף שהמלחמה שנדרשת ממנו, פחותה בחומרתה מהמלחמה הנדרשת מה"קל שבקלים" ללחום כנגד היצר הרע **שלו** – בכל זאת אין הוא יכול לעמוד נגד יצרו הרע; וכשאין **הוא** יכול לעמוד במלחמתו **הוא**, הרי זה – כפי שיסביר להלן – גרוע בהרבה ממה שה"קל שבקלים" אינו יכול לעמוד במלחמה **שלו**. על־ידי חשבון זה יהיה בידו באמת, להחזיק את עצמו למטה גם מה"קל שבקלים".

וְהָיְנוּ עַל־פִּי מַאֲמַר רַז"ל[2]: **"אַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ"**, – אל תשפוט ואל תפסוק עד שלא תעמיד את עצמך במקום ובמצב שחבירך נמצא בהם. "מקום" יש בו שני פירושים:

---

34. ח"ב קסג, א. ראה גם לעיל סוף פרק ט. **35.** היום יום, טו תמוז. **1.** אבות פרק ד משנה י. **2.** אבות פרק ב משנה ד.

המקום והסביבה הגשמית, והמקום הרוחני – מצבו הרוחני של האדם ואיזה יצר הרע נמצא בו: לאחד יש יצר הרע חזק ומחומם, ולשני – יצר הרע לא כל כך חזק שאינו בוער כל כך אחרי תאוות. וכך אומר רבנו הזקן להלן: **כִּי מְקוֹמוֹ** – הגשמי וסביבתו, **גּוֹרֵם לוֹ לַחֲטֹא, לִהְיוֹת פַּרְנָסָתוֹ לֵילֵךְ בַּשּׁוּק כָּל הַיּוֹם, וְלִהְיוֹת** – באותה שעה שאינו מסתובב בשוק, **מְיוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת, וְעֵינָיו רוֹאוֹת כָּל הַתַּאֲוֹת, וְהָעַיִן רוֹאָה וְהַלֵּב חוֹמֵד,** – כלומר, מקומו הגשמי יש בו משום סיבה לחטוא. וגם מקומו הרוחני, מצב יצרו הרע, הוא – **וְיִצְרוֹ בּוֹעֵר כְּתַנּוּר בּוֹעֲרָה מֵאוֹפָה,** – כתנור בוער של אופה[3], אצלו בוער התנור בצורה חזקה יותר ולעתים קרובות יותר מאשר אצל בעל־הבית סתם, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהוֹשֵׁעַ[3]: "הוּא בּוֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה וְגוֹ'",** – הרי שגם מקומו הרוחני, מצבו של יצרו הרע, הוא כזה שגורם ומביא לחטא. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִי שֶׁהוֹלֵךְ בַּשּׁוּק מְעַט, וְרֹב הַיּוֹם יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ.** – שאינו מיושבי קרנות, וממילא אינו רואה את התאוות לנגד עיניו, ואין לו אותם נסיונות שיש למי שמתהלך כל היום בשוק; **וְגַם אִם הוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם בַּשּׁוּק** – בעל עסק שמזדמן לו להיות כל היום ברחוב, ומבחינת מקומו הגשמי הוא דומה ל"קל שבקלים", **יָכוֹל לִהְיוֹת** – שבמקומו הרוחני, במצב יצרו הרע, אינו דומה לו, **שֶׁאֵינוֹ מְחֻמָּם כָּל־כָּךְ בְּטִבְעוֹ,** – וגם כשעליו להיות כל היום ברחוב, אין לו אותם נסיונות שיש לאלה שיצרם הרע בוער בקרבם. **כִּי אֵין הַיֵּצֶר שָׁוֶה בְּכָל נֶפֶשׁ, יֵשׁ שֶׁיִּצְרוֹ כוֹ',** – יש שיצרו הרע בוער, ויש שאינו כך, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[4].** – וכפי הידוע, פירושו של הבעל־שם־טוב על המשנה[5] "איזהו גבור? – הכובש את יצרו". שהוא גובר על יצרו הרע באותם דברים שהוא לוחם במדה החזקה ביותר. כי, ביחס לדברים אחרים, יתכן שאין לו לגביהם יצר הרע כלל, ואין משום גבורה באי־היענותו לעצמו באותם דברים. **כאן מעיר הרבי:** שבמה שיאמר להלן, בא רבנו הזקן לתרץ קושיא: "ולכאורה אם הנ"ל נכון – למה נק' קל שבקלים?" – אם אכן נכונים הדברים, שהאדם נכשל בגלל המקום שהוא נמצא בו והנסיבות בגשמיות וברוחניות, המעמידות בפניו נסיונות קשים – מדוע, איפוא, קוראים לו "קל שבקלים"? ורבנו הזקן מפרש את הדברים להלן, שאף שהמלחמה כבדה יותר למי שגם מבחינת מקומו הגשמי והרוחני הוא עלול לחטוא – בכל זאת, אין לו שום התנצלות על שאינו גובר על יצרו הרע. שכן, הפחד מהקב"ה היה צריך למנוע ממנו לחטוא, למרות הנסיונות שעליו לעמוד בהם.

ליקוטי אמרים

פרנסתו לילך בשוק כל היום ולהיות מיושבי קרנות ועיניו רואות כל התאוות והעין רואה והלב חומד ויצרו בוער כתנור בוערה מאופה כמ"ש בהושע הוא בוער כאש להבה וגו'. משא"כ מי שהולך בשוק מעט ורוב היום יושב בביתו וגם אם הולך כל היום בשוק יכול להיות שאינו מחומם כ"כ בטבעו כי אין היצר שוה בכל נפש יש שיצרו כו' כמ"ש במ"א.

יום שישי י"ז אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 76, והנה באמת גם מי... עד עמ' 76, הלב בתולדתו.

וכך אומר רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, בֶּאֱמֶת גַּם מִי שֶׁהוּא מְחֻמָּם מְאֹד בְּטִבְעוֹ, וּפַרְנָסָתוֹ הִיא לִהְיוֹת מְיוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת כָּל הַיּוֹם** – גם הוא, **אֵין לוֹ שׁוּם הִתְנַצְּלוּת עַל חֲטָאָיו, וּמִקְרֵי** – ונקרא, **"רָשָׁע גָּמוּר" עַל אֲשֶׁר אֵין פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינָיו,** – שכן, מבלי הבט על מקומו וסביבתו ועל יצרו הרע הבוער – היה הפחד מהקב"ה עוזר לו לעמוד בפני כל הקשיים; **כִּי הָיָה לוֹ לְהִתְאַפֵּק וְלִמְשֹׁל עַל רוּחַ תַּאֲוָתוֹ שֶׁבְּלִבּוֹ, מִפְּנֵי פַּחַד ה' הָרוֹאֶה כָּל מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[6] כִּי הַמּוֹחַ שַׁלִּיט עַל הַלֵּב בְּתוֹלַדְתּוֹ.** – האדם נולד בטבע, שיש בכוח המוח לשלוט ולמשול בתאוות הלב. אילו היה לאדם הפחד הראוי מפני ה' – הרי למרות הנסיבות הגורמות לחטא – היה יכול להימנע מעשיית עבירות.

ליקוטי אמרים

והנה באמת גם מי שהוא מחומם מאד בטבעו ופרנסתו היא להיות מיושבי קרנות כל היום אין לו שום התנצלות על חטאיו ומיקרי רשע גמור על אשר אין פחד אלהי' לנגד עיניו. כי היה לו להתאפק ולמשול על רוח תאוותו שבלבו מפני פחד ה' הרואה כל מעשיו כמש"ל כי המוח שליט על הלב בתולדתו.

---

3. ראה הושע ז, ד. ז, ו. 4. ראה לקוטי תורה ויקרא ב, ד. 5. אבות פרק ד משנה א. 6. פרק יב.

יום שבת קודש י"ח אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 76, והנה באמת שהיא... עד עמ' 76, לקמן באריכות.

ליקוטי אמרים

והנה באמת שהיא מלחמה גדולה ועצומ' לשבור היצר הבוער כאש להבה מפני פחד ה' וכמו נסיון ממש. והלכך צריך כל אדם לפי מה שהוא מקומו ומדרגתו בעבודת ה' לשקול ולבחון בעצמו אם הוא עובד ה' בערך ובחי' מלחמה עצומה כזו ונסיון כזה בבחי' ועשה טוב כגון בעבודת התפלה בכוונה לשפוך נפשו לפני ה' בכל כחו ממש עד מיצוי הנפש ולהלחם עם גופו ונפש הבהמית שבו המונעים הכוונה במלחמה עצומה ולבטשם ולכתתם כעפר קודם התפלה שחרית וערבית מדי יום ביום וגם בשעת התפלה לייגע עצמו ביגיעת נפש ויגיעת בשר כמ"ש לקמן באריכות.

1 **וְהִנֵּה, בְּאֱמֶת שֶׁהִיא מִלְחָמָה גְּדוֹלָה וַעֲצוּמָה, לִשְׁבֹּר הַיֵּצֶר**
2 **הַבּוֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה מִפְּנֵי פַּחַד ה'**, – ויש בכך קשיים חמורים,
3 **וּכְמוֹ נִסָּיוֹן מַמָּשׁ. וְהִלְכָּךְ**, – ולכן, **צָרִיךְ כָּל אָדָם, לְפִי מַה**
4 **שֶּׁהוּא מְקוֹמוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ בַּעֲבוֹדַת ה', לִשְׁקֹל וְלִבְחֹן בְּעַצְמוֹ אִם**
5 **הוּא עוֹבֵד ה' בְּעֵרֶךְ**
6 **וּבְחִינַת מִלְחָמָה עֲצוּמָה**
7 **כָּזוֹ וְנִסָּיוֹן כָּזֶה**, – 1
8 כשנדרשת ממנו מלחמה 2
9 כזו, ועליו לעמוד בפני 3
10 נסיון כזה, שמלחמה כזו 4
11 יכולה להיות נדרשת מכל 5
12 אחד (גם מיושב אוהל 6
13 ובעל יצר־הרע "צונן") 7
14 ולעתים קרובות, **בִּבְחִינַת** 8
15 **"וַעֲשֵׂה טוֹב"**[7]. – במצוות 9
16 ובענינים הקשורים 10
17 בעשיית טוב, **כְּגוֹן**, 11
18 **בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה בְּכַוָּנָה**, 12
19 – שהיא יום יומית, שצורת
20 תפילתו תהיה, **לִשְׁפֹּךְ נַפְשׁוֹ לִפְנֵי ה' בְּכָל כֹּחוֹ מַמָּשׁ** – בכל כוח
21 כוונתו, **עַד מְצוּי הַנֶּפֶשׁ**[8], – שכל כוחות נפשו יהיו נתונים
22 בעבודת התפילה[9], ועל סוג תפילה כזה, נדרש מאבק קשה עם
23 היצר הרע, **וּלְהִלָּחֵם עִם גּוּפוֹ וְנֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁבּוֹ הַמּוֹנְעִים** –
24 ומפריעים, **הַכַּוָּנָה** – ועליו להיאבק **בְּמִלְחָמָה עֲצוּמָה, וּלְבַטְּשָׁם**
25 **וּלְכַתְּתָם כְּעָפָר קֹדֶם הַתְּפִלָּה שַׁחֲרִית וְעַרְבִית מִדֵּי יוֹם בְּיוֹם,**
26 – שזוהי המלחמה **שלפני**
27 התפילה – להכין את הגוף
28 ואת הנפש הבהמית שלא
29 יפריעו לתפילה בכוונה.
30 **וְגַם בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה, לְיַגֵּעַ**
31 **עַצְמוֹ בִּיגִיעַת נֶפֶשׁ** –
32 שלא יהיה קשה לו לאמץ
33 את מחשבתו להתעמק
34 ולהרהר בגדולת ה', כל
35 הזמן הדרוש, **וְיִגִיעַת**
36 **בָּשָׂר**, – להסיר את
37 המניעות הנובעות מן
38 הגוף, **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**
39 **לְקַמָּן**[10] **בַּאֲרִיכוּת.** –
40 כיצד צריכות להיות יגיעת
41 הנפש ויגיעת הבשר. יתבונן נא, איפוא, אם אכן הוא מנהל
42 מלחמה **כזו** בעבודת התפילה,

---

7. תהלים לד, טו. **8.** ספרי על דברים ו, ה. **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שזה צ"ל בכאו"א ויום יום ידרשון כמשנ"ת אגה"ק ס"א". **10.** בפרק מ"ב.

אגרות קודש

ב"ה, אדר"ח אדר, תשי"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

באיחור זמן נתקבל מכתבו בו מודיע אשר נשואין שלו יהי' (הי') ביום ח"י טבת,

והנני בזה להביע ברכתי ברכת מזל טוב מזל טוב, ושיהי' בשעה טובה ומוצלחת ויבנו בית בישראל על יסודי התורה והמצוה כמבואר בתורת החסידות.

בברכת מזל טוב מזל טוב.

נ"ב: במה שמסיים במכתבו, בתקוה כי אוכל להתקשר ביתר שאת, הנה ידוע פסק רז"ל שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שזהו בידי אדם, ובמילא היכולת בידו להוסיף אומץ בכל הענינים ולהחזיק בכל התקנות של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אשר זהו הדרך להתקשרות ואלו הם הכלים להמשכת וקבלת ברכותיו הק' בכל המצטרך בגו"ר.

יום ראשון

יום רביעי — יב אדר א — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: תצוה, רביעי עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: וא״כ הוא . . . 72 ספי״ג.

כְּתִיב: ״מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ, וְלִפְנֵי גְדוֹלִים יַנְחֶנּוּ״. יֵשׁ לְךָ אֲנָשִׁים שֶׁהֵם גְּדוֹלֵי הַשֵּׁם בְּחָכְמָתָם אוֹ בְּעָשְׁרָם, אֲבָל מַתָּן אָדָם, כְּשֶׁהָאָדָם נוֹתֵן אֶת הָאָדָם שֶׁלּוֹ בְּאֵיזֶה הִתְעַסְּקוּת בְּהַחְזָקַת הַדָּת, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד כִּי יַרְחִיב לוֹ, אֶלָּא עוֹד זֹאת כִּי לִפְנֵי גְדוֹלִים יַנְחֶנּוּ.

יום שני

יום חמישי — יג אדר א — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: תצוה, חמישי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: ובפרט . . . 72 נגדי תמיד.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

אאמו״ר אמר: בא מיר איז ברור, אז א חסידישער איד זיצט אין בית המדרש, און לערענט אָדער חזר׳ט א חסידות ברבים, איז א שמחה בא די זיידעס, און זייער שמחה איז מספיק פאר איהם, קינדער און קינד׳ס קינדער רוב טוב בגשמיות וברוחניות.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ] אָמַר: בָּרוּר לִי, שֶׁכַּאֲשֶׁר יְהוּדִי חֲסִידִי יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְלוֹמֵד אוֹ חוֹזֵר חֲסִידוּת בָּרַבִּים, הֲרֵי זוֹ שִׂמְחָה אֵצֶל זְקָנַי, וְשִׂמְחָתָם מַסְפֶּקֶת עֲבוּרוֹ, לְבָנָיו וּבְנֵי בָנָיו – רֹב טוּב בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת.

יום שלישי

יום ששי — יד אדר א, פורים קטן — ה׳תש״ג

אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: תצוה, ששי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: וגם מי . . . לז ומעשה.

אאזמו״ר סיפר לאאמו״ר: די מאמרים וואָס זיינען געדרוקט אין לקוטי תורה, האט דער טאַטע (הצ״צ) אויסגעקליבען פון צוויי טויזענט מאמרים.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהֲרַ״שׁ] סִפֵּר לַאֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ]: הַמַּאֲמָרִים שֶׁנִּדְפְּסוּ בְּ״לִקּוּטֵי תּוֹרָה״, אַבָּא (הַ״צֶּמַח צֶדֶק״) בְּרָרָם מִתּוֹךְ אַלְפַּיִם מַאֲמָרִים.

המשך ביאור למס׳ חגיגה ליום חמישי עמ׳ ב

1 **בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי.** ואם כן דברי רבי יוחנן **קַשְׁיָין אַהֲדָדֵי** – קשים זה על
2 זה, שהרי לעיל אמר רבי יוחנן ש׳כיון שפסק שוב אינו מקריב׳.
3 **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ** – אלא ודאי מוכח מכאן כדברי רבי אבא,
4 **שכָּאן כִּסְתָם כָּאן כִּמְפֹרָשׁ**, וממילא אין סתירה בדברי רבי יוחנן.
5 מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן מוכח מכאן כדברי רבי אבא.

6 הגמרא מביאה ראיה נוספת, שבמקום שלא היה בדעתו לחגוג שני
7 ימים, מודה רבי יוחנן שאינו עובר משום ׳בל תוסיף׳: **אִיתְּמַר נַמִּי** –
8 נאמר כך גם במקום נוסף, ששנינו בברייתא (להלן ט.), יכול יהא חוגג
9 והולך כל שבעה, תלמוד לומר אותו, אותו אתה חוגג ואי אתה
10 חוגג כל שבעה, ועל כך **אָמַר רַב שְׁמָן בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,**

יום רביעי

שבת **טו אדר א, שו"פ קטן** ה'תש"ג

אֵין אוֹמְרִים אָב הָרַחֲמִים וְצִדְקָתְךָ.

שיעורים. חומש: תצוה, שביעי עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: עוד ישים . . . כמ"ש בזה"ק.

רוֹשְׁמִים עַל הַלֶּחֶם קֹדֶם בְּרִכַּת הַמּוֹצִיא, אֲבָל נִזְהָרִים שֶׁלֹּא לַחֲתֹךְ.
גַּם בְּקִדּוּשׁ עַל הַפַּת אוֹמְרִין סַבְרִי מָרָנָן.

אויף לעתיד לבוא שטעהט: אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה. איצטער שווייגט דער דומם, מ'טרעט אויף איהם און ער שווייגט. אָבער עס וועט קומען א צייט אין דעם גילוי פון לעתיד, וואָס דער דומם וועט אָנהויבען ריידען, דערציילען, און ער וועט מאָנען, אויב מען האָט גייענדיג ניט געטראַכט אָדער גערעדט דברי תורה, פאר וואָס האָט מען אויף איהם געטראָטען.

די ערד וואָס מען טרעט אויף איהר, ווארט טויזענטער יאָהרען, פון ששת ימי בראשית, און עס טרעטען אויף איהר דערווייל כמה ברואים בעלי חיים כו', ביז עס וועט דאָרט טרעטען א איד, צוויי אידען, און וועלען ריידען א דבר תורה. ובאם לאו – זאָגט זי: דו ביזט דאָך אויך ווי א בהמה.

אוֹדוֹת "לֶעָתִיד לָבֹא" כָּתוּב: "אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה". כְּעֵת מַחֲרִישׁ הַדּוֹמֵם. דּוֹרְכִים עָלָיו – וְהוּא שׁוֹתֵק. אַךְ יָבֹא זְמַן בַּגִּלּוּי שֶׁלָּעָתִיד, שֶׁהַדּוֹמֵם יַתְחִיל לְדַבֵּר, לְסַפֵּר, וְיִתְבַּע: אִם תּוֹךְ כְּדֵי הֲלִיכָה לֹא הִרְהֲרוּ אוֹ שׂוֹחֲחוּ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, מַדּוּעַ דָּרְכוּ עָלָיו?!

הָאֲדָמָה עָלֶיהָ דּוֹרְכִים, מִמְּתִינָה אַלְפֵי שָׁנִים, מֵאָז שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, וּבֵינְתַּיִם דּוֹרְכִים עָלֶיהָ כַּמָּה בְּרוּאִים, בַּעֲלֵי חַיִּים כו' עַד שֶׁיִּצְעַד שָׁם יְהוּדִי, שְׁנֵי יְהוּדִים, וִישׂוֹחֲחוּ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה. וּבְאִם לָאו – אוֹמֶרֶת הִיא: אַתָּה הֲרֵי גַּם כְּמוֹ בְּהֵמָה!

יום חמישי

יום ראשון **טז אדר א** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: כי תשא, פ' ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: פרק ל. עוד . . . 76 כמ"ש במ"א.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר: בִּתְרוּמַת הַמִּשְׁכָּן הָיוּ זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת. וְלֹא הָיָה דָּבָר הַמַּבְרִיק זוּלַת מַרְאוֹת הַצּוֹבְאוֹת, שֶׁמֵּהֶן נַעֲשׂוּ הַכִּיּוֹר וְכַנּוֹ. הַכִּיּוֹר וְכַנּוֹ הֵם הַבָּאִים [בַּתּוֹרָה] בָּאַחֲרוֹנָה בְּכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן, וְתַשְׁמִישׁוֹ הוּא בְּרֹאשׁ [=הַתְחָלַת] כָּל עֲבוֹדוֹת הַמִּשְׁכָּן, כִּי נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן.

יום שישי

יום שני **יז אדר א** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: כי תשא, שני עם פירש"י.
תהלים: פג־פז.
תניא: והנה באמת . . . 76 בתולדתו.

א סך יאָהרען נאָך פאַר פעטערבורג (המאסר שם בשנת תקנ"ט), איז דער אלטער רבי אמאָל ארויס צום עולם און האָט געזאָגט: אין גן עדן דערהערט מען די טייערקייט פון עולם הזה. לא מיבעי מלאכי השרת, אפילו נאצלים הראשונים וואָלטען אלץ

אוועקגעגעבען פאר א אמן יהא שמי׳ רבא פון א אידען, אז ער זאָגט בכל כחו כפירושו בכל כוונתו, היינו אז ער איז איינגאַנצען אין דעם.

דאָס איז געווען דער גאנצער מאמר, און ער האָט געפועלט אזא התלהבות והתלהטות בא די הערער, אַז א גאנץ יאָהר האָט מען געזאָגט איש״ר מיט א ברען.

שָׁנִים רַבּוֹת לִפְנֵי פֶּעטֶרְבּוּרְג (שָׁם הָיָה הַמַּאֲסָר בִּשְׁנַת תקנ״ט) יָצָא פַּעַם רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אֶל הַקָּהָל וְאָמַר: בְּגַן־עֵדֶן חָשִׁים בִּיקָרוֹ שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה; לֹא רַק מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, (אֶלָּא) גַּם נֶאֱצָלִים הָרִאשׁוֹנִים – הָיוּ מְוַתְּרִים עַל הַכֹּל בַּעֲבוּר ״אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא״ שֶׁל יְהוּדִי שֶׁאוֹמֵר בְּכָל כֹּחוֹ, כְּפֵרוּשׁוֹ, בְּכָל כַּוָּנָתוֹ – כְּלוֹמַר שֶׁכֻּלּוֹ מֻנָּח בָּזֶה.

זֶה הָיָה כָּל הַמַּאֲמָר. וְהוּא פָּעַל אֵצֶל שׁוֹמְעָיו הִתְלַהֲבוּת וְהִתְלַהֲטוּת כָּזוֹ, שֶׁכָּל הַשָּׁנָה אָמְרוּ ״אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא״ בְּלַהַט.

שבת קודש יום שלישי **יח אדר א** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: כי תשא, שלישי עם פירש״י.
תהלים: פח־פט.
תניא: והנה באמת . . . 76 באריכות.

בִּבְרָכָה מֵעֵין שָׁלֹשׁ, אִם שָׁתָה יַיִן וְאָכַל פֵּרוֹת מִז׳ הַמִּינִים, חוֹתֵם: וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן וְעַל הַפֵּרוֹת, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ עַל פְּרִי הַגָּפֶן וְהַפֵּרוֹת (וְלֹא ״וְעַל״ הַפֵּרוֹת).

אגרות קודש

ב״ה, ה׳ אדר, תשי״ב
ברוקלין, נ.י.

הוו״ח אי״א נו״נ וכו׳
מו״ה משה דוד שי׳ שו״ב

שלום וברכה!

בהיות בא-כחנו הרה״ג והרה״ח וו״ח אי״א עוסק בצצ״ב וכו׳ מוהר״ר בנימין שי׳ גאראדצקי במדריד נפגש שוב עם כ״מ שי׳ וכתב לי אדותיו ועל דבר הסיוע שקבל מכ״מ בענין יסוד בית תבשיל כשר בעיר, ויישר חילו בעניני תורה ומצוה לזכות הרבים. ובטח בהיותו על אתר מתענין בדבר שיסודר באופן טוב ויהי׳ דבר של קיימא. ות״ח על הודעתו בשורות טובות מזה.

ידוע אשר מה׳ מצערי גבר כוננו, ומכיון שההשגחה העלינה הביאה אותו למדריד, אם גם לאיזה זמן, הרי הכוונה הפנימית שבזה לזכות את זולתו בעניני תורה ומצות. וגדולה מזו שמענו בשם הבעש״ט אשר יש ונשמה יורדת למטה לשבעים או שמונים שנה כדי לעשות טובה לאחד מאחב״י בגשמיות או ברוחניות.

והאריכות בזה אך למותר לדכוותי׳, ובטחוני גדול אשר כ״מ שי׳ משתדל בכל עוז להפיץ אור תורה ומאור שבה בסביבתו במעשים בפועל אשר הם הם הצנורות להמשכת וקבלת ברכות ממקור הברכות בכל עניניו הפרטיים בגשמיות וברוחניות.

בברכה.

'ובערת הרע מקרבך' — יום ראשון י"ב אדר א' ה'תשפ"ב

הלכות נזקי ממון פרק י, הלכה ז: שׁוֹר שֶׁהוּא טָרֵפָה שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ... אֵינוֹ נִסְקָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" - כְּמִיתַת הַבְּעָלִים, כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר; וְכֵיוָן שֶׁבְּעָלָיו כְּמֵת הֵן חֲשׁוּבִין, וְאֵין צְרִיכִין מִיתָה - חַיֵּי זֶה פָּטוּר.

אדם 'טריפה' (שאינו יכול לחיות) שהרג אדם אחר, אינו חייב מיתה, ומהפסוק "השור יסקל וגם בעליו יומת" האמור בשור שהרג אדם, למדים כי כשם שאין לחייב את בעל השור כשהוא טריפה בעונש מיתה כך אין לסקול שור טריפה. ומוסיפה הגמרא (סנהדרין עח, א) שאם אדם טריפה הרג אדם אחר בפני בית דין, הרי הוא חייב מיתה שנאמר "ובערת הרע מקרבך", ובית דין שראו את מעשה ההריגה צריכים לבער את הרע ולהמית את הרוצח.

וכתב הראב"ד שלפי זה, גם שור טריפה שהרג את הנפש בפני בית דין, ממיתין אותו משום 'ובערת הרע', אך לדעת ה'מגיד משנה' דין 'ובערת הרע' נאמר רק באדם ולא בבהמה.

והקשו אחרונים (חתם סופר חולין קמ, א. שואל ומשיב תנינא ח"א סי' פח, ועוד):

אמרו בגמרא (חולין קמ, א) לענין מצורע שצריך להביא לטהרתו "שתי צפורים חיות", אחת לשחיטה ואחת לשלחה על פני השדה (ויקרא יד ד-ח), שאי אפשר להביא עוף שהרג את הנפש, כי כיון שהוא נידון לסקילה (כדין שור שהרג את הנפש) צריך להביאו לבית דין ולקיים בו מצוות 'ובערת הרע מקרבך', ואין לשלחו לחופשי. ואם כן מפורש שמצוות 'ובערת הרע מקרבך' נאמרה לא רק באדם!

וכתב ה'מעשה רוקח' שאכן גם הרמב"ם סובר כהראב"ד שדין 'ובערת הרע מקרבך' לא נאמר רק באדם אלא גם בבהמה, כי אין הבדל אם הרע נעשה על ידי האדם או על ידי הבהמה.

האם חייבים להתבונן בדרך? — יום שני י"ג אדר א' ה'תשפ"ב

הלכות נזקי ממון פרק יג, הלכה ה: הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָלַךְ הַמְהַלֵּךְ וְנִתְקַל בָּהּ, וְשִׁבְּרָהּ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהֵם מְהַלְּכִין. וְאִם הֶזֵּק בָּהּ - חַיֵּי בַּעַל הַכַּד חַיָּב בְּנִזְקָיו.

מבואר בהלכה זו שהמניח את התקלה אינו יכול להיפטר בטענה שהניזק אשם משום שלא התבונן בדרכו, כי אין דרך בני אדם להתבונן בדרכים.

מאידך נאמר בגמרא (ב"ק נב, ב) ששור שנפל לבור ביום והוזק, בעל הבור פטור, כי הנזק אירע באשמת השור שלא נזהר בהליכתו. ולכאורה, מדוע אין אומרים שאין דרכו של השור להתבונן בדרכים כמו אדם?

יש שביארו: השור הולך כשעיניו למטה ולכן היה עליו להבחין בבור, אך האדם מביט נכחו ואינו עשוי לראות תקלה המונחת על הקרקע (תוספות ב"ק כז, ב ד"ה לפי).

ויש אומרים שבני אדם אינם מתבוננים בדרכים כי הם טרודים במחשבותיהם, אולם הבהמה שאינה טרודה במחשבות דרכה להתבונן בעת הילוכה (מאירי ב"ק שם, מגיד משנה כאן בשם הרשב"א).

ו'נפקא מינה' בין שתי הסברות, על איזו סוג תקלה נאמר "אין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים": יש אומרים שמדובר רק בתקלה המונחת על הארץ ולא בדבר גבוה (תוס' רבינו פרץ ב"ק שם), בהתאם לסברא הראשונה בחילוק בין אדם לבהמה, וכשם שהבהמה צריכה לראות מה שלנגד עיניה (למטה), כך האדם צריך לראות מה שלנגד עיניו (מולו), אולם יש אומרים שאף בדבר גבוה אין דרכו להתבונן, בהתאם לסברא שהאדם טרוד במחשבותיו ועלול שלא להבחין גם בדבר הנמצא מולו (משפט המזיק ב, עמ' תפז).

אך יש שכתבו כי גם לדעה זו הדברים אמורים רק בחפץ שצריך התבוננות ומחשבה כדי לראותו ולא בדבר גדול הנראה לעין מיד, ללא כל התבוננות ומחשבה. ועוד הוסיפו כי הדברים אמורים רק באדם המהלך, אך הנוסע או הרוכב בוודאי חייב להתבונן היטב בדרך ולכן הרוכב על אופניו ונתקל ברכב חונה והזיק לו, חייב לשלם, הן משום שמדובר בחפץ גדול שאינו מצריך התבוננות יתירה, והן משום שבשעת הרכיבה חובה עליו להתבונן ולהשגיח שלא יזיק (משפטיך ליעקב ד, עמ' שכג).

טובת הנאה אינה ממון — יום שלישי י"ד אדר א' ה'תשפ"ב

הלכות גניבה, פרק ב הלכה ה: גָּנַב תְּרוּמָה מִבְּעָלֶיהָ הַיִּשְׂרְאֵלִיִּים שֶׁהִפְרִישׁוּהָ, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תְּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁאֵין לָהֶם בָּהּ אֶלָּא טוֹבַת הֲנָיָה, וְטוֹבַת הֲנָיָה אֵינָהּ מָמוֹן.

לדעת הרמב"ם, טובת הנאה (הזכות של בעל הבית לתת את התרומה לכל כהן שירצה) אינה ממון. וכיון שהתרומה שנגנבה אינה ממון הבעלים, הגונב תרומה פטור מתשלום כפל. וכן פסק בהל' אישות (פ"ה ה"ו): ישראל שקידש אשה בתרומה, אינה מקודשת כי אין לו בה אלא טובת הנאה וטובת הנאה אינה ממון.

ובהלכות נדרים (פ"ז הי"א) הקשה ה'כסף משנה' מדברי הרמב"ם (שם) שכתב: מי שאסר הנאתו על חלק מהכהנים והלווים — אסורים הם ליטול ממנו תרומה ומעשר. ומוסבר בגמרא (נדרים פה, א) שזהו משום שזכות הבעלים לתת את המתנות (תרומה או מעשר) לכל כהן או לוי שירצה, וטובת הנאה זו חשובה כממון שלו ולכן יכול לאסרם עליהם. והרי זו סתירה לדבריו (כאן ובהל' אישות) שטובת הנאה אינה ממון!

ותירץ ה'מחנה אפרים' (הל' טובת הנאה סי' א):

הרמב"ם אכן סובר שטובת הנאה אינה ממון (כפי שכתב כאן ובהל' אישות), אך כאשר בעל הבית אסר על חלק מהכהנים את הנאתו, אסורים הם ליטול את התרומה (אף שטובת הנאה אינה ממון) כי ביד הבעלים הכוח לתת את התרומה לאיזה כהן שירצה ואסור לכהן ליטלה שלא מדעת בעל הבית ונמצא שנהנה מבעל הבית כשמקבל ממנו, והנאה זו אסורה. ומה שאינו יכול לקדש אשה בהנאה זו הוא משום שהנאה זו אינה מורגשת בשעת הקידושין.

וה'חתם סופר' (נדרים פד, ב) ביאר:

אמנם בעל הבית אין לו במתנות הניתנות לכהן או ללוי אלא טובת הנאה ואינה ממון, אבל הכהן והלוי המקבלים את המתנות יש להם הנאת ממון, ולכן נאסר עליהם ליטול אותם.

הפקר בעל־כורחו? יום רביעי ט"ו אדר א' ה'תשפ"ב

הלכות גניבה פרק ו, הלכות ז־ח: הַחַיָּט שֶׁשַּׁיֵּר מִן הַחוּט כְּדֵי מְשִׁיכַת מַחַט, וְשִׁיֵּר מִן הַבֶּגֶד מַטְּלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת עַל שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - חַיָּב לְהַחְזִירָן לַבְּעָלִים; פָּחוֹת מִכֵּן, שֶׁלּוֹ... וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר מִנְהַג הַמְּדִינָה.

מדברי הרמב"ם משמע שמנהג אנשי המקום הוא הקובע, ואם המנהג הוא שלא להקפיד, אפילו אם בעל הבית זה מקפיד אין בכך כלום. וכן פסק אדמו"ר הזקן (הלכות גזילה סכ"ב): 'פחות מכאן (משיעור שלוש אצבעות) הם שלו, שאין דרך בני אדם להקפיד עליהם, והמקפיד בטלה דעתו'.

ולכאורה הדבר דורש ביאור: כיצד יתכן שנכסיו של אדם ייעשו הפקר בעל־כורחו רק משום שאנשים אחרים אינם מקפידים על כך?

ועוד, הרי בהלכות אישות (פ"ה ה"ז) כתב הרמב"ם שהנוטל מחברו דבר קטן שאין הדרך להקפיד עליו וקידש בו אשה, הרי היא מקודשת מספק, והטעם הוא שחוששים שמא חברו מקפיד אפילו על דבר מועט כזה והרי זה גזל ביד הלוקח. הרי שאם בעל הבית מקפיד על כך, אין הדבר נעשה הפקר משום שאין דרך שאר בני אדם להקפיד!

ועוד יש לתמוה: אף אם הדבר נעשה הפקר, כיצד הוא נעשה של הפועל? ואמנם אם הפועל עובד בביתו, הרי מיד שנעשה הפקר זוכה בו בקנין 'חצר', אך אם עובד במקום שאינו רשותו איך נעשה שלו?

ויש לבאר:

אכן, הפועל אינו זוכה מדין הפקר אלא שמאחר והמנהג הוא שלא להקפיד על דברים מועטים אלו, על דעת כן נשכר לבעל הבית שיהיו השיריים שלו. ולכן רק הפועל זוכה בזה ולא אדם אחר, כי אין זה הפקר אלא שייך לפועל מתנאי העבודה.

ולכן אין זה דומה לדברי הרמב"ם בהלכות אישות, כי לעולם אין החפץ נהפך להפקר כנגד דעת הבעלים, אף אם שאר האנשים אינם מקפידים על כך, וכאן הטעם הוא שמאחר וכך הוא המנהג, על דעת כן נשכר הפועל וכאילו סיכם כך עם בעל הבית בפירוש.

(דברי נחמיה אהנ"ז סי' יב)

כפייה על קיום המצוה יום חמישי ט"ז אדר א' ה'תשפ"ב

הלכות גניבה פרק ח, הלכה כ: חַיָּבִין בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִים... שֶׁיִּהְיוּ מְחַזְּרִין עַל הַחֲנֻיּוֹת, וּמְצַדְּקִין אֶת הַמֹּאזְנַיִם וְאֶת הַמִּדּוֹת, וּפוֹסְקִין אֶת הַשְּׁעָרִים. וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא עִמּוֹ מִשְׁקָל חָסֵר... וְכָל מִי שֶׁמַּפְקִיעַ אֶת הַשַּׁעַר וּמוֹכֵר בְּיֹקֶר - מַכִּין אוֹתוֹ, וְכוֹפִין אוֹתוֹ וּמוֹכֵר בְּשַׁעַר הַשּׁוּק.

ב'הגהות מיימוניות' (כאן) הובאה קושיית הירושלמי (בבא בתרא פ"ה ה"ה): מצוה זו הנלמדת מהפסוק "מאזני צדק אבני צדק... יהיה לכם" (ויקרא יט, לו) היא מצוה ש'מתן שכרה בצידה' (כמשמעות הפסוק, כשיהיו מאזני צדק יהיה לכם ממון), ומצוה שמתן שכרה בצידה אין בית דין מוזהרין עליה (חולין קי, ב) כי אין צורך לכפות על קיומה שהרי פירש הכתוב שכרה ו"אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא תיטול שכר זה" (רש"י שם ד"ה שמתן)! ותירץ: אין הכוונה ש'אין בית דין מוזהרין' על מצוה שמתן שכרה בצידה אלא 'אין בית דין נענשין' עליה.

וביאר ב'תשובות מיימוניות' (קנין סי' כז): בית דין מוזהרים לכפות קיום מצוה זו אך אינם צריכים לטרוח הרבה, ואינם נענשים על כך כשם שנענשים על אי כפיה של קיום שאר מצוות־עשה (שבהן 'מכין אותו עד שתצא נפשו').

וגם לדעת הריצב"א (תוס' ב"ב ח, ב ד"ה אכפיה) מצות־עשה שמתן שכרה בצידה "אינם מוזהרין להכריחו עד שיעשה, כשאר מצוות־עשה..." אך אם ירצו, יש לבית דין רשות לכפות (וכ"כ המרדכי כתובות סי' קנט).

וכתב ב'מראה הפנים' (ירושלמי שם, ע"פ דברי התוס' ב"ב שם): אף אם מצוה שמתן שכרה בצידה אין בית דין מוזהרים כלל לכוף עליה, לענין מידה ומשקל ב'מאזני צדק' ציוותה תורה גם ב'לאו' ("לא יהיה בכיסך אבן ואבן... איפה ואיפה", דברים כה, יג), ולכן כופים על כך, אך זהו רק לענין "משקל חסר או מידה חסרה", אבל על הפקעת שערים אין איסור לאו. ואם כן בהכרח שלדעת הרמב"ם הפוסק שגם "מי שמפקיע את השער ומוכר ביוקר מכין אותו וכופין אותו", בית דין מוזהרים הן על מידה ומשקל והן על הפקעת שערים ולכן יש להם רשות להכות ולכוף "כל מי שנמצא עמו משקל חסר" ו"מי שמפקיע את השער", אך אם כפו ולא הועיל, "אין אתם צריכים לטרוח יותר שאין אתם נענשים כמו בשאר מצוות־עשה".

מתי עוברים על 'לא תחמוד'?

יום שישי י"ז אדר א' ה'תשפ"ב

הלכות גזלה ואבדה פרק א, הלכה ט: כָּל הַחוֹמֵד... בֵּיתוֹ וְכֵלָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּקְנֵהוּ מִמֶּנּוּ, וְהִכְבִּיד עָלָיו בְּרָעִים וְהִפְצִיר בּוֹ עַד שֶׁלְּקָחוֹ מִמֶּנּוּ - אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ דָּמִים רַבִּים - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחְמֹד".

לדעת התוספות (סנהדרין כה, ב ד"ה מעיקרא), איסור 'לא תחמוד' הוא רק אם החומד לקח את הדבר שחמד ללא תשלום אבל אם שילם אינו עובר על 'לא תחמוד'. ואילו לדעת הרמב"ם גם אם "נתן לו דמים רבים" עובר על 'לא תחמוד'.

והקשה ה'לחם משנה' (הל' עדות פ"י ה"ד):

בהלכות עדות (שם) כתב הרמב"ם "כל העובר על גזל של דבריהם הרי הוא פסול מדבריהם. כיצד? החמסנים והן הלוקחין קרקע או מטלטלין שלא ברצון הבעלים, אף על פי שנותנין הדמים הרי אלו פסולין מדבריהם".

ובמקור הלכה זו בגמרא (סנהדרין כה, ב) שואלים התוספות (ד"ה מעיקרא): הרי החמסנים עוברים על 'לא תחמוד' ואם־כן הם נפסלים מדאורייתא! ומתרצים: איסור 'לא תחמוד' הוא רק אם לא שילם תמורת מה שלקח, אבל אם שילם אינו עובר וחכמים הם שפסלוהו. ואם כן, לשיטת הרמב"ם שעובר על 'לא תחמוד' גם אם שילם, נשאלת שאלת התוספות מדוע החמסנים פסולים מדרבנן, והרי הם עוברים על 'לא תחמוד'?

ותירץ בספר 'המקנה' (קו"א סי' כח סע' א):

מלשון הרמב"ם ש"אינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד" משמע שאינו עובר על 'לא תחמוד' אלא אם כן קנה את החפץ היינו ששילם דמיו או עשה בו שינוי מעשה, אבל קודם לכן אינו עובר כי החפץ עדיין ברשות הבעלים. ולפי זה, חמסן שלקח קרקע או מטלטלין ולא קנאם בקנין גמור אינו פסול מדאורייתא אלא מדרבנן.

וה'שדי חמד' (מע' ה'למד', כלל קל) הביא את ביאורו של המהרי"ט:

אכן גם אם משלם עובר על 'לא תחמוד' ועם זאת אינו נפסל לעדות מדאורייתא, כי בדרך כלל אנשים אינם יודעים הלכה זו וסוברים שרק אם לא משלמים עוברים על 'לא תחמוד' והעבירה שנעשתה בטעות או בשגגה אינה פוסלת לעדות אלא שחכמים פסלו את החמסנים לעדות כי ראו שעושים זאת בקביעות.

האם מותר להעלים מס?

שבת קודש י"ח אדר א' ה'תשפ"ב

הלכות גזלה ואבדה פרק ה, הלכה יא: מָכָס שֶׁפִּסְקוֹ הַמֶּלֶךְ... וְהֶעֱמִיד מוֹכֵס יִשְׂרָאֵל לִגְבּוֹת חֵלֶק זֶה לַמֶּלֶךְ... אֵינוֹ בְּחֶזְקַת גַּזְלָן, לְפִי שֶׁדִּין הַמֶּלֶךְ דִּין הוּא. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהוּא עוֹבֵר הַמַּבְרִיחַ מִמֶּכֶס זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גּוֹזֵל מְנַת הַמֶּלֶךְ, בֵּין שֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ גּוֹי, בֵּין שֶׁהָיָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל.

לדברי הרמב"ם, לא זו בלבד שמצד 'דינא דמלכותא דינא' מותר למוכס היהודי לגבות את המס, אלא המעלים את המס נחשב כגזלן. אך לדעת הר"ן (נדרים כח, א. מובא בב"י חו"מ סי' שסט) מותר להשתמט מתשלום המס, ואף אסור למוכס יהודי לכפות יהודי אחר על כך, ונחשב כמוציא ממנו ממון שלא כדין, כי אסור לגזול את הגוי, אך מותר להימנע מלשלם לו חוב (כאשר אין בכך חילול השם, כגון שהגוי איננו יודע) והעלמת מס היא כהשתמטות מפירעון חוב.

ובטעמו של הרמב"ם האוסר, מבאר ה'משנה למלך': הימנעות מתשלום חוב מותרת בגוי פרטי, אך בהעלמת מכס שחייבים בו מצד 'דינא דמלכותא דינא' יש משום גזל.

והקשו על כך: כל החייב ממון לגוי צריך לשלם מצד חוק המדינה, ומדוע המנעות זו מותרת ורק אי תשלום למלך עצמו הוא גזל (חוט המשולש סי' יד)?

ועוד קשה: הטור (חו"מ סי' שסט) פוסק כדעת הרמב"ם שאסור להעלים מס, אך הוסיף שאם קנה גוי מהמלך את זכות תשלום המס, מותר להימנע מלשלם לו. וצריך ביאור: מה ההבדל בין העלמת מס מהמלך עצמו או להעלמה מהגוי הרוכש את זכויות המס: אם הדבר נחשב כגזל יש לאסור בכל אופן, ואם הוא הימנעות מתשלום חוב – יש להתירו גם כלפי המלך?

ויש לומר:

הימנעות מתשלום המס למלך אינה נחשבת כמניעה מתשלום חוב אלא גזילה, כי כל אנשי המדינה הם עבדי המלך וממונם משועבד לו, ונמצא שלמלך יש חלק בכל סחורה לפי המס הקצוב לה, וכאשר אדם אינו משלם מס הוא גוזל את חלקו של המלך.

אך כאשר המלך מוכר את זכות המס לאחר אין בהעלמת המס גזל, כי המלך אינו יכול למכור את עצם חזקתו בממון מכוח זה שבני המדינה משועבדים לו, כי זו זכות אישית של המלך שבני המדינה עבדים לו ואינה ניתנת להעברה, ורק זכות גביית התשלום נמכרת, והיא נחשבת כחוב בלבד, ולכן העלמת המס נחשבת כמניעה מתשלום חוב ואין זה גזל (שו"ע אדה"ז הל' גזלה ואבדה סט"ו. וראה חוט המשולש שם).

מהעניינים המיוחדים שלמדים מפורים – האפשרות לבטל גזר-דין אפילו לאחר שנחתם.

משיחת, חג הפורים, ה'תשכ"ח

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ב־י"ח אדר־א' ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ב אדר־א' ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבאר מהו הנקרא "גוף הנזק" כדי שיהיו תשלומי התם נגבים ממנו. וכן נתבאר בו אם אירע ספק או מחלוקת בין המזיק והניזק, דינם ופרטי דברים אלו וכן משפט מזיק אחד שהזיק לשנים וכיוצא בזה באלו הדברים.

1 **א. בְּהֵמָה[2] מְעֻבֶּרֶת שֶׁהִזִּיקָה - גּוֹבֶה חֲצִי נֶזֶק מִמֶּנָּה**
2 **וּמִוְּלָדָהּ[3]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִגּוּפָהּ[4]. אֲבָל תַּרְנְגֹלֶת**
3 **שֶׁהִזִּיקָה - אֵינוֹ גּוֹבֶה[5] מִבֵּיצָתָהּ[6]; מִפְּנֵי שֶׁהַבֵּיצָה**
4 **אֵינָהּ מִגּוּפָהּ, אֲבָל מֻבְדֶּלֶת וּמֻפְרֶשֶׁת מִמֶּנָּה[7].**

2) בבא קמא מו. 3) ואם הפרה איננה, גובה כל חצי הנזק מן הוולד. זוהי דעת רבא שם, מז. 4) הוולד, בהיותו עובר בשעת הנגיחה, גוף אחד הוא עם הפרה. על כן גם בתם שאינו גובה אלא מגופו, גובה אף מן הוולד. 5) חצי הנזק. 6) שהטילה לאחר שהזיקה. זהו המשך דברי רבא, שם. 7) אינה מחוברת לגוף התרנגולת אפילו בהיותה עוד במעיה, מה שאין כן וולד בהיותו עובר שמחובר לפרה. ומזה אתה למד, שאם ידוע שהביצה הייתה מקושרת לאשכול או לאם בשעה שהזיקה, גובים ממנה (לפי מגיד משנה וכדעת התוספות).

5 **ב. מְעֻבֶּרֶת שֶׁנָּגְחָה וְנִמְצָא וְלָדָהּ בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ**
6 **אִם עַד שֶׁלֹּא נָגְחָה יָלְדָה[8] אוֹ אַחַר שֶׁנָּגְחָה יָלְדָה[9] -**
7 **מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַפָּרָה[10], וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַוָּלָד**
8 **כְּלוּם[11] עַד שֶׁיָּבִיא[12] רְאָיָה שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנָּגְחָה הָיְתָה**
9 **מְעֻבֶּרֶת; שֶׁהַמּוֹצִיא[13] מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו לְהָבִיא הְרָאָיָה[14].**

8) ואין לוולד כל חלק בנגיחה, וכל חצי הנזק משתלם אך ורק מגוף הפרה. 9) ואז גובה חצי הנזק מן הפרה ומוולדה, כמו בהלכה הקודמת. 10) בנוגע לתשלום מגוף הפרה אין הבדל אימתי נולד הוולד. 11) אפילו במקרה שהפרה איננה. בניגוד לדעת סומכוס (במשנה, שם), שממון המוטל בספק חולקים, וגובים מן הוולד רבע נזק, היינו חצי מחצי הנזק. 12) הניזק. 13) ממון. 14) זוהי דעת החכמים, דם, מו:

10 **ג. שׁוֹר שֶׁנָּגַח פָּרָה מְעֻבֶּרֶת וְנִמְצָא עֻבָּרָהּ נוֹפֵל[15]**
11 **בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נָגְחָה הִפִּילָה[16] אוֹ**
12 **מֵחֲמַת נְגִיחָה הִפִּילָה[17] - מְשַׁלֵּם נֶזֶק הַפָּרָה[18], וְאֵינוֹ**
13 **מְשַׁלֵּם נֶזֶק הַוָּלָד[19]; שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הְרָאָיָה.**

15) מת. 16) ובעל השור אינו אשם בנזק העובר. 17) ובעל השור חייב אף בחצי נזק של העובר, כלומר, חצי דמי העובר, אם השור היה תם, ונזק שלם אם היה מועד. 18) תם כדינו ומועד כדינו. 19) אפילו היה מועד אינו משלם כלום, בניגוד לדעת סומכוס, שתם משלם רבע ומועד חצי דמי העובר.

14 **ד. נָגַח פָּרָה מְעֻבֶּרֶת וְהִפִּילָה - אֵין שָׁמִין פִּחַת פָּרָה[20]**
15 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּפִחַת הַוָּלָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[21], אֶלָּא שָׁמִין**
16 **כַּמָּה הָיְתָה הַפָּרָה שָׁוָה כְּשֶׁהִיְתָה מְעֻבֶּרֶת[22] וּבְרִיאָה[23]**
17 **וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַכְשָׁו[24], הִיא וְהַנֵּפֶל שֶׁלָּהּ, וּמְשַׁלֵּם**
18 **הַפִּחַת[25], אוֹ חֶצְיוֹ[26] - אִם הָיָה תָּם.**

20) ההפרש בין דמי הפרה החיה לדמי הפרה המתה. 21) ההפרש בין דמי הוולד החי לדמי הוולד המת. 22) מחיר זה כולל דמי עובר ולא דמי וולד חי, שדמיו מרובים מדמי עובר. חישוב זה הוא לטובת המזיק הטוען: שורי הזיק פרה מעוברת, על כן גם החישוב צריך להיות לפי דמי פרה מעוברת. 23) כשהיא מעוברת היא נראית בריאת בשר ושמנה, וזה מעלה את דמיה. 24) לאחר הנגיחה. 25) אם הוא מועד. 26) חצי הפחת.

19 **ה. הָיְתָה הַפָּרָה לְאַחַר וְהַוָּלָד לְאַחַר: הֲרֵי פִּחַת**
20 **הַשֹּׁמֶן[27] שֶׁפִּחַת גּוּף הַפָּרָה[28] - לְבַעַל הַפָּרָה, וּפִחַת**
21 **הַנֶּפַח[29] - חוֹלְקִין אוֹתוֹ בַּעַל הַפָּרָה עִם בַּעַל הַוָּלָד[30],**
22 **וְהַנֵּפֶל - שֶׁל בַּעַל הַוָּלָד.**

27) כשהפרה מעוברת היא מוסיפה שומן, וזה בא בחישוב דמי הנזק. 28) שהרי השומן נבלע באיבריה, ואין לגוף העובר חלק בו. משום כך פחת זה שייך לבעל הפרה. 29) כשהפרה מעוברת הנפח שלה גדול יותר ונראית בעלת איברים גדולים, ומחירה עולה. גם זה בא בחישוב דמי הנזק. 30) ובעל הוולד מקבל חצי, שהרי גם לגוף הוולד חלק בגידול הנפח.

23 **ו. שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר שׁוֹר אַחֵר וְהֶזַּק[31], הַנִּזָּק**
24 **אוֹמֵר: שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ[32], שֶׁמָּא**
25 **בְּסֶלַע לָקָה - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הְרָאָיָה. וְאַף עַל**
26 **פִּי שֶׁהַנִּזָּק אוֹמֵר: אֲנִי יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי, וְזֶה אוֹמֵר: אֵינִי**
27 **יוֹדֵעַ. טָעַן הַנִּזָּק וְאָמַר: וַדַּאי אַתָּה יוֹדֵעַ[33] שֶׁשּׁוֹרְךָ**
28 **הִזִּיק - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[34] שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ,**
29 **אִם הָיָה מוּעָד; אֲבָל אִם הָיָה תָּם - פָּטוּר אַף**
30 **מִשְּׁבוּעַת הֶסֵּת; שֶׁאֲפִלּוּ הוֹדָה מֵעַצְמוֹ[35] - פָּטוּר,**
31 **שֶׁחֲצִי נֶזֶק קְנָס הוּא, וּמוֹדֶה בִּקְנָס - פָּטוּר הוּא[36].**

31) הנרדף. 32) כך מפרשת שם הגמרא את המשנה "רישא ניזק ברי ומזיק שמא". אין מחייבים לשלם כסף אלא על פי הוכחה ברורה, ואין טענת הניזק־התובע מספקת, אפילו היא חזקה מטענת הספק של המזיק. 33) ואתה טוען "איני יודע" כדי להשתמט מן התשלום. 34) שבועה שתיקנוה חכמי הגמרא לכופר בכל, ואין לתובע עדים (שבועות מ:) ופירוש המלה "היסת" הוא, החכמים הסיתוהו להישבע, כדי להפיס את דעת התובע. שבועה כזו שונה מיתר השבועות בזה, שאינה צריכה נקיטת חפץ, כלומר, אין

הנשבע אוחז ספר תורה (רבינו בפרק יא מהלכות שבועות הלכה יג). 35) ששורו נגח. 36) בבא קמא סד: דין זה לומדים מן הפסוק "אשר ירשיעון אלוהים" (שמות כב, ח), ולא המרשיע את עצמו.

1 **ז. הָיוּ שְׁנַיִם רוֹדְפִים אַחַר אֶחָד, וַהֲרֵי עֵדִים שֶׁאֶחָד**
2 **מֵהֶן הִזִּיק[37], וְאֵין הָעֵדִים יוֹדְעִים אֵי זֶהוּ מִשְּׁנֵיהֶם,**
3 **זֶה אוֹמֵר: שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר: שׁוֹרְךָ הִזִּיק -**
4 **שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין[38]. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁל אִישׁ אֶחָד -**
5 **חַיָּב לְשַׁלֵּם[39] מִגּוּף הַפְּחוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם[40]. וְאִם הָיוּ**
6 **מוּעָדִין - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם מִנְּכָסָיו[41].**

37) ולא כמו בהלכה הקודמת שספק הוא, אם השור הזיק. במקרה זה לו הודה המזיק, היה חייב לשלם, ואין לפטור אותו כדין מודה בקנס, כי ישנם עדים ואף על פי שאינם יודעים שורו של מי הזיק, מועילה עדותם שלא לדונו כמודה בקנס (לחם משנה, הלכה ט). 38) על יסוד הכלל הנזכר בהלכה הקודמת "המוציא מחברו עליו הראיה". 39) כי וודאי הוא ששורו הזיק. 40) כשהוא תם. ואם כולו אינו שווה דמי חצי הנזק, מפסיד הניזק את ההפרש, כי המזיק יוכל לטעון שמא הפחות הזיק. 41) כי התשלום מוטל על בעל השור ועל נכסיו ולכן אין כל משקל לשאלה: מי הזיק.

7 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[42]? בְּשֶׁשְּׁנֵי הַשְּׁוָרִים**
8 **עוֹמְדִין; אֲבָל אִם מֵת אֶחָד מֵהֶן אוֹ אָבַד, וְהָיָה אֶחָד**
9 **מֵהֶן תָּם, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁל אִישׁ אֶחָד - פָּטוּר,**
10 **שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: הָבֵא רְאָיָה[43] שֶׁזֶּה הָעוֹמֵד הוּא**
11 **שֶׁהִזִּיק וַאֲשַׁלֵּם לְךָ.**

42) שאם היו שניהם של איש אחד חייב לשלם. 43) כי המוציא מחבירו עליו הראייה. שמא המזיק זה שאבד או שמת, ותם אינו משלם אלא מגופו. [ודין זה נאמר רק כשנאבד התם, אבל כשנאבד המועד חייב בעל השוורים בחצי נזק ממה נפשך, אם המועד הזיק, חייב לשלם מנכסיו נזק שלם, ואם התם הזיק, הרי הוא עומד לפנינו ואפשר לגבות מגופו. כך פירש בעל מאירת עיניים בחושן משפט סימן ת סעיף קטן ה. אולם סגנונה של הלכה זו כאן מתנגד לפירוש זה. רבינו כותב אם מת "אחד מהם", ומשמע שאין כל הבדל איזה מהם מת. מתקבל איפוא על הדעת פירושו השני, שהמדובר כשלא ידוע איזה מהם תם ואיזהו מועד].

12 **ט. הָיוּ שְׁנֵי הַשְּׁוָרִים[44] הָרוֹדְפִין אֶחָד גָּדוֹל[45] וְאֶחָד**
13 **קָטָן[46], הַנִּזָּק אוֹמֵר: גָּדוֹל הִזִּיק, וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: קָטָן**
14 **הִזִּיק; הָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִّזָּק אוֹמֵר: מוּעָד**
15 **הִזִּיק[47], וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: תָּם הִזִּיק[48] - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ**
16 **עָלָיו הָרְאָיָה[49].**

44) שם לה: הלכה זו עוסקת במקרה שאין עדים כלל. 45) המספיק לתשלום חצי נזק. 46) שאינו מספיק לתשלום חצי נזק. 47) ואתה חייב לי נזק שלם. 48) ומגיע לך רק חצי נזק ומגופו של הנוגח. 49) ואם הניזק לא יביא ראייה, לא יקבל אפילו מה שהודה בו המזיק, בהתאם לכלל "טענו חיטים והודה לו בשעורים פטור אף מדמי השעורים", שם לה: (ראה פירוש המשנה לרבינו). ואפילו לדעת האומרים שבתם ומועד אין לדונו כטענו חיטים והודה לו בשעורים, מפני שגם התם בכלל נכסי המזיק ונכלל בטענתו של הניזק, אף על פי כן פטור המזיק מכלום, כדין מודה בקנס, שהרי אין עדים. הטעם של הכלל הוא: התובע עצמו מודה שהנתבע אינו חייב לו שעורים, והודאת בעל הדין כמאה עדים. וראה חושן משפט סימן פח עוד כמה טעמים.

17 **י. לֹא הָיְתָה שָׁם[50] רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה הִזִּיק, אֶלָּא**
18 **עֵדִים מְעִידִים שֶׁאֶחָד מִשְּׁנֵי אֵלּוּ הִזִּיק - מְשַׁלֵּם**
19 **הַמַּזִּיק כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר[51]. וְאִם טָעַן הַנִּזָּק: שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ**
20 **וַדַּאי, שֶׁזֶּה הִזִּיק בְּפָנֶיךָ[52] - הֲרֵי הַמַּזִּיק נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת**
21 **הַתּוֹרָה[53] וּמְשַׁלֵּם כְּמוֹ שֶׁהוֹדָה, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת.**

50) במקרה המתואר בהלכה הקודמת. 51) ואין זה דומה לטענו בחיטים וכו', כי שם אין עדים כלל וכאן דנים במקרה שיש עדים (מגיד משנה) וראה ש"ך חושן משפט סימן פח סעיף קטן טו. 52) כגון במקרה של תם ומועד טוען הניזק: אתה יודע שהמועד הזיק. 53) כדין כל מודה במקצת, ולא ככופר הכל שנשבע שבועת היסת (ראה למעלה הלכה ו). וטעמו של דבר הוא: כשהניזק אינו טוען שהמזיק עצמו יודע, מתקבלת על הדעת טענת המזיק שלא ידוע לו איזה שור הזיק ולכן הוא פטור משבועה (ש"ך חושן משפט סימן ת סעיף קטן ד), מה שאין כן כשהניזק טוען: אתה יודע שהגדול הזיק.

22 **יא. הָיוּ הַנִּזָּקִין שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְהַמַּזִּיקִין**
23 **אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַנִּזָּק אוֹמֵר: גָּדוֹל הִזִּיק אֶת**
24 **הַגָּדוֹל[54] וְהַקָּטָן אֶת הַקָּטָן[55], וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: לֹא כִּי[56],**
25 **אֶלָּא קָטָן הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל[57] וְגָדוֹל אֶת הַקָּטָן[58]; אוֹ**
26 **שֶׁהָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר: הַמּוּעָד הִזִּיק**
27 **אֶת הַגָּדוֹל[59] וְתָם הִזִּיק אֶת הַקָּטָן[60], וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: תָּם**
28 **הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל[61] וְהַמּוּעָד הִזִּיק אֶת הַקָּטָן[62] - הַמּוֹצִיא**
29 **מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה[63] -**
30 **הַמַּזִּיק פָּטוּר[64]. לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְזֶה טוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ**
31 **חִטִּים וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעוֹרִים, שֶׁהוּא נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[65]**
32 **וּפָטוּר אַף מִדְּמֵי שְׂעוֹרִים[66], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת**
33 **טוֹעֵן. וְאִם תָּפַס הַנִּזָּק - הֲרֵי מְשַׁלֵּם[67] לַקָּטָן מִן הַגָּדוֹל**
34 **וְלַגָּדוֹל מִן הַקָּטָן, כְּמוֹ שֶׁהוֹדָה הַמַּזִּיק; אֲבָל אִם לֹא**
35 **תָּפַס - אֵין מוֹצִיאִין מִן הַמַּזִּיק כְּלוּם.**

54) וגוף המזיק הגדול מספיק לתשלום חצי הנזק הגדול, מה שאין כן גוף הקטן. 55) ומגופו אקבל חצי הניזק הקטן, ודמי חצי נזק שורי הגדול אקח משורך הגדול. 56) לא כן. 57) ותיקח רק את הקטן לתשלום חצי נזקו של הגדול, אף על פי שחצי נזק של הגדול מרובה על כל שוויו, ותפסיד את השאר. 58) ותיקח חצי נזק הקטן מן הגדול. 59) ואתה חייב לשלם לי מנכסיך דמי שור גדול. 60) ומגופו אקח חצי הנזק של הקטן. 61) ותיקח אותו בלבד, ואף על פי שאינו שווה חצי דמי הגדול שניזק

ותפסיד את ההפרש. 62) ומגיע לך מנכסי דמי קטן בלבד. 63) הכוונה שאין שם עדים כלל, כי במקרה שיש עדים על הנגיחה, אלא שאינם יודעים איזה מהם הזיק את הגדול, נאמר למעלה בהלכה י, שמשלם כמו שאומר המזיק, וטעם הדבר נתבאר שם (מגיד משנה). 64) אף ממה שהודה. 65) כי הוא כופר בחיטים. 66) כי התובע מודה שהנתבע אינו חייב לו. 67) ואף על פי שמודה בקנס פטור ובכל מודה בקנס הדין הוא שאפילו אם תפס מוציאים מידו, סובר רבינו שחצי נזק עדיף על קנס אחר, ואין מוציאים מיד הניזק אם תפס. וכן פירש גם הראב"ד, מובא כאן במגיד משנה.

יב. שׁוֹר שֶׁנָּגַח וְחָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר - הֲרֵי הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן וְהַבְּעָלִים שֶׁתָּפִין בּוֹ. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם - הַנִּזָּק נוֹטֵל מֵאָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר מֵאָה. חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר[68] שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם - הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מֵאָה, וְהַנִּזָּק שֶׁלְּפָנָיו עִם הַבְּעָלִים נוֹטְלִין חֲמִשִּׁים זוּז[69]. חָזַר וְנָגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם - הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מֵאָה[70], וְנִזָּק שֶׁלְּפָנָיו חֲמִשִּׁים[71], וְהַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן עִם הַבְּעָלִים עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה[72]. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה חוֹלְקִין וְהוֹלְכִים[73].

68) חייבים שני השותפים, היינו הבעלים והניזק, בתשלום חצי נזק בסך מאה זוז. 69) הבעלים והניזק הראשון מחלקים ביניהם את מאה הזוזים הנותרים. 70) כי כולם אחראים לנזקו. 71) חלקו בשור היה מאה, כלומר חצי השור, על כן עליו להשתתף בתשלום חצי הנזק ב־50%, היינו, חמישים זוז, ונשארים לו חמישים זוז בלבד. 72) חמישים זוז הנותרים מחלקים ביניהם הבעלים והניזק הראשון שווה בשווה, כי חלקיהם בשור שווים היו. 73) במקרה שחזר לתמותו (למעלה פרק ו הלכה ז), או שהיה מועד לשוורים ונגח מין אחר, שאם לא כן אין כל אפשרות לדין זה, שהרי אחרי שלוש נגיחות נעשה מועד.

יג. נִזָּק שֶׁתָּפַס בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה, לִגְבּוֹת חֲצִי נִזְקוֹ מִגּוּפָהּ - נַעֲשָׂה עָלֶיהָ שׁוֹמֵר שָׂכָר[74] לִנְזָקִין; וְאִם יָצְתָה וְהִזִּיקָה - הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן חַיָּב[75] בִּנְזָקֶיהָ, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח וְהִפְסִיד מָאתַיִם, וּתְפָסוֹ הַנִּזָּק לִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ מֵאָה, וְחָזַר וְנָגַח וְהִפְסִיד בְּמֵאָה וְאַרְבָּעִים - הֲרֵי הַנִּזָּק הָאַחֲרוֹן מִשְׁתַּלֵּם שִׁבְעִים, וְהַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן שֶׁתְּפָסוֹ מִשְׁתַּלֵּם מוֹתַר נִזְקוֹ, וְהוּא שְׁלֹשִׁים[76], וְהַבְּעָלִים מֵאָה[77]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[78].

74) כדין המלווה על המשכון (בבא מציעא פ:). 75) כי הוא אחראי לשמירת השור. 76) כי הוא אחראי לכל חצי הנזק בסך שבעים זוז. 77) חלקו הקודם בשור בעינו עומד, משנה שם לו. וגמרא לו: 78) אם מספר הניזקים גדול יותר, תמיד אחרון אחרון נשכר, וחלק הבעלים שמור ועומד.

יד. שְׁנֵי שְׁוָרִים תַּמִּים שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה - מְשַׁלְּמִין בַּמּוֹתָר[79] חֲצִי נֶזֶק. שְׁנֵיהֶם מוּעָדִין, אוֹ מוּעָד וְאָדָם שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה - מְשַׁלְּמִין בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד: מוּעָד בְּתָם[80] - מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם, תָּם בְּמוּעָד - מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. כֵּיצַד? שׁוֹר תָּם שֶׁהִפְסִיד[81] בְּשׁוֹר תָּם אַחֵר שָׁוֶה מָנֶה, וְחָזַר זֶה הָאַחֲרוֹן וְהִפְסִיד בָּרִאשׁוֹן שָׁוֶה אַרְבָּעִים - הֲרֵי בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם לְבַעַל הָאַחֲרוֹן שְׁלֹשִׁים[82]. הָיוּ שְׁנֵיהֶם מוּעָדִין - בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם שִׁשִּׁים. הָרִאשׁוֹן מוּעָד[83] וְאַחֲרוֹן תָּם[84] - בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם שְׁמוֹנִים. הָרִאשׁוֹן תָּם[85] וְהָאַחֲרוֹן מוּעָד[86] - בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם עֲשָׂרָה.

79) בהפרש של דמי שתי החבלות שכל אחד חייב. 80) אם הנזק שהמועד הזיק עלה על דמי חצי הנזק שהזיק התם. 81) שעשה הפסד. 82) חצי ההפרש. 83) וחייב מאה זוז. 84) וחייב עשרים זוז. 85) וחייב חמישים זוז. 86) וחייב ארבעים זוז. משמיענו רבינו שלא תחשוב שמעמידים נזק תחת נזק, אפילו במועד ותם, והמועד משלם רק את הנזק העודף, ובדין ראשון מועד ואחרון תם משלם המועד רק שישים, אין הדין כן, אלא משלם שמונים, היינו מאה נזק שלם פחות חצי הנזק שהזיק התם.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) נתבאר בו משפט בהמה שהמיתה את האדם אם היא תמה ואם היא מועדת, שהבעלים משלמים את הכופר, וכיצד היא נעשית מועדת לדבר זה, ומהות הבעלים שהבהמה הממיתה היא שלהם, וכיצד תמית ובאי זה רשות ואי זה נפש תמית ותהיה חייבת.

א. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם בְּכָל מָקוֹם[2] - בֵּין גָּדוֹל[3] בֵּין קָטָן[4], בֵּין עֶבֶד[5] בֵּין חוֹרִין, אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד[6] - הֲרֵי זֶה נִסְקָל. וְאִם הֵמִית אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[7] - פָּטוּר, כְּדִינֵיהֶם[8].

2) בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים. 3) בן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות. 4) שהרי כתוב בפירוש "או בן יגח או בת יגח, כמשפט הזה יעשה לו" (שמות כא, לא). 5) שכתוב "אם עבד יגח השור... והשור יסקל" (שם לב). 6) שבשניהם כתוב עונש סקילה. בתם - "סקול יסקל השור", ובמועד - "השור יסקל" (שם כח, כט). את כל הדינים הנ"ל מביאה המשנה בבא־קמא מא. 7) השוה למעלה פרק ח הלכה ה. 8) והרי אנו דנין להם כדיניהם, כנאמר למעלה.

ב. אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד שְׁאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[9] שֶׁהֵמִיתוּ - הֲרֵי אֵלּוּ נִסְקָלִין. מַה בֵּין תָּם שֶׁהָרַג אֶת הָאָדָם לְמוּעָד[10] שֶׁהָרַג אֶת הָאָדָם? שֶׁהַתָּם פָּטוּר מִן הַכֹּפֶר[11], וְהַמּוּעָד חַיָּב בְּכֹפֶר[12]; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה מוּעָד לַהֲרֹג[13].

9) אמנם בתורה כתוב "וכי יגח שור", אולם "שור" הוא

דוגמה בלבד, ולקוחה מן המציאות היום־יומית. וראה למעלה פ"א, ה"א (וראה עדויות פ"א מי"ב). 10) הלא שניהם נסקלים. 11) פטור מלשלם דמי האדם ההרוג ליורשיו, כי כתוב מפורש "ובעל השור נקי" (שמות כא, כח). שם מא, ומא: 12) שמות כא, ל. 13) אדם או בהמה, אבל מועד לחבל אדם - אינו חייב כופר, שם.

ג. וְהוֹאִיל וְכָל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁהָרְגוּ אֶת הָאָדָם[14] נִסְקָלִין, הֵיאַךְ יִמָּצֵא מוּעָד לַהֲרֹג[15] עַד שֶׁיְּשַׁלְּמוּ בְּעָלָיו אֶת הַכֹּפֶר? כְּגוֹן שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[16] וְאַחַר כָּךְ הָרַג יִשְׂרָאֵל; שֶׁהַמּוּעָד לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים הֲרֵי זֶה מוּעָד לְיִשְׂרָאֵל[17]. אוֹ שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה יִשְׂרָאֵל טְרֵפָה[18] וְאַחַר כָּךְ הָרַג שָׁלֵם[19]. אוֹ שֶׁהָרַג וּבָרַח[20], וּבְרִבִיעִי נִתְפַּס; שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר עַד שֶׁיְּסַקֵּל הַשּׁוֹר[21]. וְכֵן אִם סִכֵּן שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם[22] כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁהָרַג שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת[23] - הֲרֵי זֶה מוּעָד לַהֲרִיגָה[24], וּבְעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר[25]. וְכֵן אִם הִכִּירוּ עֵדִים אֶת בַּעַל הַשּׁוֹר וְלֹא הִכִּירוּ אֶת הַשּׁוֹר[26] בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, וּבְרְבִיעִית רָאוּ שׁוֹרוֹ שֶׁהָרַג[27] וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין אִם זֶה הוּא הַשּׁוֹר שֶׁהָרַג בְּשָׁלֹשׁ פְּעָמִים הָרִאשׁוֹנוֹת אוֹ אַחֵר הָיָה[28] - הוֹאִיל וְהוּעֲדוּ הַבְּעָלִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בִּבְקָרָם שׁוֹר שֶׁהָרַג שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, הָיָה לָהֶם לִשְׁמֹר כָּל בְּהֶמְתָּם[29], וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ - מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר.

14) בפעם הראשונה. 15) זוהי קושיית הגמרא, שם. 16) תשובת ר' שימי, שם. שור שהמית גוי פטור, למעלה הלכה א. 17) המגיד־משנה תמה על רבינו שפסק כדעת רב שימי, שהרי הגמרא מתפלאה על רב שימי, ומקשה: "ומועד לגויים הוי מועד לישראל?!" ומסיימת ואומרת, "אלא אמר ר' שמעון בן לקיש..."., זאת־אומרת שתשובת רב שימי נדחתה. והוא מתרץ ואומר: שרבינו אינו גורס "אלא", והוא מפרש בניחותא, ש"מועד לגויים הוי מועד לישראל", ור' שמעון בן לקיש אומר טעם שני. 18) אדם שיש בו אחד הדברים שמטריפים בבהמה, כגון שניקב קרום מוחו, ואין סוקלים שור על טריפה, מכיון ש"אדם הרוג הרג". 19) ומועד לטריפה הרי זה מועד לשלם, שם. 20) שלוש פעמים, שם. 21) כמו שכתוב: "השור יסקל . . . אם כופר יושת עליו" (שמות כא, כט־ל). על כן אם לא נתפס, אין הבעלים משלמים כופר. 22) ולא מתו, וכשהרג אדם רביעי מתו כולם, בבא־קמא מא. 23) שם. 24) ומה שפסק רבינו למעלה פרק ו הלכה ח, שמועד לאדם אינו מועד לבהמה, וכל־שכן שמועד לבהמה אינו מועד לאדם, לא נאמר אלא במועד להזיק, אבל במועד להריגת בהמה מועד גם לאדם, ומכל־שכן להיפך. ראה מאירי לבבא־קמא עמוד 127, וכסף־משנה כאן. 25) כשהרג אדם אחרי ג' הבהמות. 26) הם יודעים מי הוא בעל השור שהמית, אבל אינם יודעים לציין בדיוק איזה שור הוא, כי יש לו לאיש זה כמה שוורים. 27) ויודעים בדיוק איזה שור הרג ברביעית. 28) שגם כן שייך לאותם הבעלים, אבל יודעים הם ששור אחד נגח כל שלש הנגיחות הראשונות.

29) מכיון שאינם יודעים איזהו הרג. זוהי תשובת רבינא בגמרא, שם.

ד. זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[30] "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[31] לָמְדוּ, שֶׁחִיּוּב מִיתָה זוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם[32]; וְאִם נָתַן כֹּפֶר הַנֶּהֱרָג[33] - מִתְכַּפֵּר לוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה[34], מִמַּשְׁכְּנִין מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּכֹפֶר[35] בְּעַל כָּרְחוֹ.

30) בשור מועד שהרג אדם. 31) מפי קבלת חכמינו ז"ל. 32) ולא בידי אדם. במסכת סנהדרין טו: דרשו: "אמר קרא "מות יומת המכה רוצח הוא" (במדבר לה, כא), על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו". 33) תשלום דמי הנהרג. זוהי דעת החכמים: "ונתן פדיון נפשו" (שמות כא, ל) דמי ניזק, שם מ. 34) וחייבי כפרה, כגון חייבי חטאות ואשמות - אין ממשכנים אותם. 35) ואינו דומה לחייב קרבן חטאת או אשם, שמוחזק בעינינו שלא יתרשל, ויביא את הקרבן לה', ועל כן אין צורך למשכן אותו. אבל בכופר עלול אדם להקל, כי הוא משלם אותו לחבירו, ויראה בזה חוב רגיל. ולפיכך יש צורך למשכן אותו, אם אינו משלם. זוהי בעיא שלא נפתרה בגמרא שם, ורבינו פוסק לחומרא. ואף־על־פי שדרכו לפסוק שאין מוציאים ממון בבעיא שלא נפשטה, בתשלומי כפרה דן לחומרא, וכן בהלכה ה; ובחידושי הרשב"א תירץ, שרבינו אומר שבית־דין ממשכן את זה שנתחייב בכופר, והאיבעיא בגמרא מתכוונת ליורשי הנהרג (מגיד־משנה).

ה. שׁוֹר[36] שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין שֶׁהָרַג - כָּל אֶחָד מֵהֶם מְשַׁלֵּם כֹּפֶר שָׁלֵם[37]; שֶׁהֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ כַּפָּרָה גְּמוּרָה[38].

36) מועד. 37) ואינו דומה לנזק רגיל, שכל אחד מן השותפים משלם חצי. 38) מה־שאין־כן בנזק רגיל, שצריך רק להשלים להניזק דמי נזקו בשלמותם. גם זו בעיא שלא נפתרה בגמרא, שם. גם כאן מחמיר רבינו, משום שאין זה ספק ממון סתם שפוסקים לקולא לנתבע, אלא זה ענין של כפרה.

ו. אֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בִּפְנֵי בְּעָלָיו[39], אִם הָיוּ לוֹ בְּעָלִים; אֲבָל אִם לֹא הָיוּ לוֹ בְּעָלִים, כְּגוֹן שׁוֹר הַמִּדְבָּר[40] וְשׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ וְשׁוֹר שֶׁל גֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין אִם הֵמִית - הֲרֵי זֶה נִסְקָל[41], וְגוֹמְרִין דִּינוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים[42]. וְכֵן שׁוֹר הָאִשָּׁה[43] וְשׁוֹר הַיְּתוֹמִים[44] וְשׁוֹר הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִים[45] שֶׁהֵמִיתוּ - נִסְקָלִין. וְאֵין הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר[46]; שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה הוּא[47], וְאֵין הַקְּטַנִּים וְהַחֵרְשִׁים וְהַשּׁוֹטִים בְּנֵי חִיּוּב כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִין כַּפָּרָה.

39) שם מד: 40) שהוא הפקר ואין לו בעלים. 41) משנה שם, וכדעת החכמים. 42) כי ההעדה בבעלים בתורה נאמרה רק בשיש לו בעלים. 43) אף־על־פי שבתורה כתוב "בעל השור", לשון זכר (רש"י). 44) שאין להם אפוטרופוס. 45) השייך ליתומים או לחרש ושוטה.

46) ברייתא שם, מ. 47) בניגוד לחצי נזק ונזק שלם, שחייב האפוטרופוס לשלם, וחוזר וגובה מן היתומים כשיגדלו. השוה למעלה פרק ו הלכה ד.

1 ז. שׁוֹר שֶׁהוּא טְרֵפָה[48] שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ[49], אוֹ שֶׁהָיָה
2 הַשּׁוֹר שֶׁל אָדָם טְרֵפָה - אֵינוֹ נִסְקָל[50]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם
3 בְּעָלָיו יוּמָת - כְּמִיתַת הַבְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר[51],
4 וְכֵיוָן שֶׁבְּעָלָיו כְּמֵת הֵם חֲשׁוּבִים וְאֵינָן צְרִיכִין
5 מִיתָה[52] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[53].

48) כגון ניקב קרום מוחו, או יש בו אחד משאר י"ז סוגי טרפות. 49) בפני עדים, אבל אם הרג בפני בית־דין הורגים אותו משום "ובערת הרע מקרבך" (דברים יג, ו - ראב"ד). 50) זוהי דעת רב אשי בסנהדרין עח. 51) מקישים זה לזה, מכיון שהתורה כתבתם בפסוק אחד, שם. 52) ואין לקיים בו "וגם בעליו יומת". [בגמרא שם נימוק אחר, שעדות זו אי אתה יכול להזימה, ואולי שני הנימוקים עולים בקנה אחד]. 53) לפיכך גם שורו פטור, ואין מקיימים בו "השור יסקל". אותו הנימוק גם בשור שהוא עצמו טריפה והרג את הנפש. אילו בעליו היו טריפה, היו פטורים ממיתה, כך גם שורו שהוא טריפה פטור ממיתה.

6 ח. הַמְשַׁסֶּה[54] כֶּלֶב בַּחֲבֵרוֹ וַהֲרָגוֹ - אֵין הַכֶּלֶב
7 נִסְקָל[55]. וְכֵן אִם גִּירָה בּוֹ בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה וַהֲרָגוּהוּ.
8 אֲבָל אִם שִׂסָּה בּוֹ נָחָשׁ, וַאֲפִלּוּ הִשִּׁיכוֹ בּוֹ[56], וַהֲרָגוֹ
9 - הַנָּחָשׁ נִסְקָל[57]; שֶׁאֵרֶס הַנָּחָשׁ שֶׁמֵּמִית מֵעַצְמוֹ
10 מְקִיאוֹ[58]. לְפִיכָךְ, זֶה הָאָדָם שֶׁהִשִּׁיךְ בּוֹ נָחָשׁ פָּטוּר
11 מִמִּיתַת בֵּית דִּין[59].

54) בקול או בתנועת יד. 55) כדין שור שהגיחו אותו, שאינו חייב מיתה, ראה למעלה פרק ו הלכה ה. 56) שם את שיני הנחש בגוף האדם. 57) כדעת החכמים במשנה סנהדרין עו: עח. 58) ולפיכך דינו כהורג מעצמו וחייב, שם עח. 59) אבל חייב בדיני שמים, כי גרם למות האדם.

12 ט. אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת אִם הֵמִיתָה עַד שֶׁנִּתְכַּוְּנָה
13 לְהַזִּיק לְמִי שֶׁהִיא חַיֶּבֶת עָלָיו סְקִילָה[60]. אֲבָל שׁוֹר
14 שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם[61],
15 נִתְכַּוֵּן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהָרַג לְיִשְׂרָאֵל, נִתְכַּוֵּן
16 לְנָפָלִים[62] וְהָרַג בֶּן קְיָמָא - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[63]. וְאִם
17 הָיָה מוּעָד[64] - הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר[65], אוֹ בִּקְנָס אִם
18 הֵמִית עֶבֶד[66]; וְאַף עַל פִּי שֶׁהָרַג בְּלֹא כַּוָּנָה[67], הוֹאִיל
19 וְהוּא מוּעָד לָזֶה[68].

60) אפילו אם לא נתכוונה לזה שהרגה, כגון נתכוונה להרוג את ראובן והרגה את שמעון - נסקלת, כי אילו הרגה את ראובן, גם כן היתה חייבת סקילה, בבא־קמא מד: 61) משנה שם מד. 62) כל הדוגמאות האלה מובאות במשנה שם. 63) כמיתת הבעלים כך מיתת השור, וכשם שבעל השור שלא נתכוון פטור, כך גם השור שלא נתכוון פטור, שם. 64) כגון שהרג לפני כן שלוש בהמות. 65) אם המית בן חורין, כדעת שמואל "פטור ממיתה וחייב בכופר", שם עמוד א, וכדעת ר' יוחנן: "לרבות כופר שלא בכוונה ככופר בכוונה", שם מג: 66) ישלם שלושים שקלים, כמו שכתוב: "אם עבד יגח השור או אמה, כסף שלשים שקלים יתן לאדניו" (שמות כא, לב). סכום זה עליו לשלם בין אם העבד שווה פחות ובין אם הוא שווה יותר, ומשום כך נחשב לקנס. השווה למעלה פרק ב, הלכה ח. 67) כדעת ר' יוחנן: ". . . לרבות עבד שלא בכוונה כעבד בכוונה", שם מג: 68) לכן משלם כופר אף־על־פי שהשור אינו נסקל, ואין זה דומה לדין הרג וברח, שאין הבעלים חייבים בכופר מפני שהשור אינו נסקל (למעלה הלכה ג), מכיון ששם השור חייב סקילה, אבל בדין שלפנינו השור פטור מסקילה (כסף־משנה למעלה הלכה ג).

20 י. הָיָה מוּעָד לִפֹּל[69] עַל בְּנֵי הָאָדָם בְּבוֹרוֹת, וְרָאָה
21 יָרָק בְּבוֹר[70] וְנָפַל לַבּוֹר בִּשְׁבִיל הַיָּרָק, וְהָיָה שָׁם אָדָם
22 וָמֵת; אוֹ שֶׁהָיָה מוּעָד לְהִתְחַכֵּךְ בִּכְתָלִים[71] וּלְהַפִּיל[72]
23 עַל בְּנֵי אָדָם, וְנִתְחַכֵּךְ בְּכֹתֶל לַהֲנָאָתוֹ, וְנָפַל[73] עַל
24 אָדָם וָמֵת מֵחֲמַת חִכּוּכוֹ - הַשּׁוֹר פָּטוּר מִמִּיתָה, לְפִי
25 שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְהָמִית; וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר, שֶׁהֲרֵי
26 זֶה מוּעָד לִפֹּל בְּבוֹרוֹת עַל בְּנֵי אָדָם אוֹ לְהַפִּיל עֲלֵיהֶם
27 הַכְּתָלִים. וְהֵיאַךְ יְוֻדַּע שֶׁנִּתְחַכֵּךְ לַהֲנָאָתוֹ?[74]
28 כְּשֶׁנִּתְחַכֵּךְ לְאַחַר שֶׁהִפִּיל וְהֵמִית[75].

69) שם מח: 70) דוגמת רב יוסף, שם. 71) שם מד. 72) את הכתלים. 73) הכותל מחמת חיכוכו. 74) ולא נתכוון להרוג אדם. 75) גמרא שם.

29 יא. אֵין הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר עַד שֶׁתָּמִית
30 בְּהֶמְתָּן חוּץ מֵרְשׁוּתָן; אֲבָל אִם הֵמִית בִּרְשׁוּת
31 הַמַּזִּיק, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּסְקִילָה[76] - הַבְּעָלִים
32 פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר[77]. כֵּיצַד? הִנִּכְנַס לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת
33 שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתוֹ, וַאֲפִלּוּ נִכְנַס[78] לִתְבַּע שְׂכָרוֹ[79] אוֹ
34 חוֹבוֹ[80] מִמֶּנּוּ, וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וָמֵת -
35 הַשּׁוֹר בִּסְקִילָה, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר; שֶׁהֲרֵי
36 אֵין לוֹ רְשׁוּת לְכָנֵס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ.

76) טענת הבעלים: "באיזו רשות נכנסת לחצרי", מועילה לענין תשלומי ממון וקנס בלבד, אבל לא לענין מיתת השור, בבא־קמא כג: 77) לגבי כופר מועילה טענה זו. 78) פועל. 79) ברייתא שם, לג. 80) המלווה מן הלווה.

37 יב. עָמַד בַּפֶּתַח[81] וְקָרָא לְבַעַל הַבַּיִת, וְאָמַר לוֹ 'הֵן',
38 וְנִכְנַס[82], וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - הֲרֵי הַבְּעָלִים
39 פְּטוּרִין; שֶׁאֵין מַשְׁמַע 'הֵן' אֶלָּא עֲמֹד בִּמְקוֹמְךָ[83] עַד
40 שֶׁאֲדַבֵּר עִמָּךְ.

81) שם. 82) כי הבין את תשובת "הן" כנתינת רשות להכנס. 83) כדעת החכמים בברייתא.

41 יג. בְּהֵמָה שֶׁנִּכְנְסָה לַחֲצַר הַנִּזָּק, וְדָרְסָה עַל גַּבֵּי
42 תִּינוֹק[84] דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ[85] וַהֲרַגַתְּהוּ - הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין

אֶת הַכֹּפֶר[86]; שֶׁהֶרֶגֶל מוּעֶדֶת[87] לְהַזִּיק בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ, וּבִרְשׁוּת הַנִּזָּק חַיָּב אַף עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל[88], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[89]. נִמְצֵאתָ לָמֵד: שֶׁהַמּוּעָד שֶׁהֵמִית בְּכַוָּנָה[90] - נִסְקָל, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר; וְאִם הֵמִית שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה[91] - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִים בְּכֹפֶר. וְתָם שֶׁהֵמִית שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה וּמִן הַכֹּפֶר[92]; וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהָמִית - נִסְקָל, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר, וְכֵן מִקְּנָס שֶׁל עֶבֶד[93].

84) שם, כו. 85) שזוהי "רגל" ברשות הניזק. 86) מיד בפעם הראשונה, ולא כמו בקרן שחייב בכופר רק לאחר שלוש נגיחות. 87) מתחילתה, ולפיכך הבעלים משלמים כופר בפעם הראשונה כמו קרן אחר שלוש פעמים. 88) מה־שאין־כן ברשות הרבים שפטור על שן ועל רגל. 89) למעלה פרק א הלכה ה, ז. 90) כגון נגח. 91) כמו הדוגמה של "דרסה על גבי תינוק דרך הילוכה", והדוגמאות למעלה הלכה ט. 92) כי דין הכופר נאמר בתורה במועד בלבד, שמות כא, ל. 93) תם שהרג עבד פטור מלשלם שלושים שקלים, כי דין זה נאמר בתורה במועד בלבד, ראה למעלה הלכה ט.

יד. נִרְאֶה לִי[94], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַתָּם שֶׁהֵמִית בְּכַוָּנָה עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה פָּטוּר מִן הַקֶּנָס, שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים סֶלַע הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה[95], אִם הֵמִית שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה[96] - מְשַׁלֵּם חֲצִי דְּמֵי הָעֶבֶד אוֹ חֲצִי דְּמֵי הַשִּׁפְחָה מִגּוּפוֹ[97], כְּאִלּוּ הֵמִית שׁוֹר חֲבֵרוֹ[98] אוֹ חֲמוֹרוֹ.

94) זוהי סברת עצמו, בלי מקור ברור בתלמוד ובגאונים. 95) שמות כא, לב. בתורה כתוב "שקלים". בלשון המשנה נקרא שקל זה בשם סלע. גם התרגום אונקלוס מפרש שם "שקלים" - סלעים. 96) ודינו הוא שפטור מסקילה. 97) כדין תם שהזיק, שמשלם חצי נזק מגופו. 98) כי על עבדו ועל אמתו, אומרת התורה במפורש - באותו פרק, פסוקים אחדים לפני כן - "כי כספו הוא", כלומר דינו כשורו וכחמורו, אבל תם שהרג אדם שלא בכוונה פטור אף מחצי דמיו, מפני שאין דמים לבן חורין (מגיד־משנה).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו כמות הכופר לפי [מה] שהוא הנהרג אם בן חורין או עבד, וכן [אם] בהמה אחת המיתה והזיקה מה דינה, וכן אם הוציאו הבעלים הבהמה מרשותם אחר שהמיתה, ותשלום דיני בהמה ההורגת.

א. כַּמָּה הוּא הַכֹּפֶר? כְּמוֹ שֶׁרָאוּ הַדַּיָּנִין[2] שֶׁהוּא דְּמֵי הַנֶּהֱרָג[3], הַכֹּל לְפִי שָׁוְיוֹ שֶׁל נֶהֱרָג. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ[4] כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו[5]. וְכֹפֶר הָעֲבָדִים - בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים[6], בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת[7] - הוּא הַקֶּנָס הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה: שְׁלֹשִׁים סֶלַע כֶּסֶף יָפֶה, בֵּין שֶׁהָיָה הָעֶבֶד שָׁוֶה מֵאָה מָנֶה[8] בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִינָר. וְכָל הַמְעַכֵּב גֵּט שִׁחְרוּר[9] - אֵין לוֹ קֶנֶס[10], הוֹאִיל וְאֵין לוֹ אָדוֹן[11], שֶׁהֲרֵי יָצָא לְחֵרוּת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הכל לפי שויו של נהרג"

במהותו של תשלום כופר יש לחקור האם הוא חיוב נפרד בפני עצמו, או שבא **במקום** מיתה (ונפק"מ כשהשור פטור ממיתה אם חייב או פטור מכופר). ויש לומר שאין לך אלא חידושו המפורש בקרא - עצם תוכן תיבת 'כופר' שמשמעותו שבא במקום.

ולחידודי יש לומר שהדבר תלוי בשתי מחלוקות: א. האם כופר הוא דמי מזיק וא"כ הוא במקום מיתתו בידי שמים, או שהוא דמי ניזק וכל עניינו השלמת חיסרון הניזק וא"כ הרי הוא חיוב בפני עצמו. ב. האם יש כופר על המתה שלא בכוונה (שאז פטור ממיתה) ואם יש הרי שהוא חיוב בפני עצמו. או שאין כופר שלא בכוונה וא"כ חיוב הכופר הוא במקום מיתה וכיון שפטור ממיתה פטור גם מכופר. ומכיון שפסק הרמב"ם שכופר הוא דמי ניזק - "הכל לפי שויו של נהרג" - ושיש כופר שלא בכוונה (נזקי ממון פ"י הי"ג) מוכח שסובר שהוא חיוב בפני עצמו.

(על פי לקו"ש חי"ג עמוד 299)

2) ולא כמו שרואים היורשים. 3) ולא דמי בעל השור שהמית, אף־על־פי שהכופר בא לכפר על נפשו, דין זה הוא כדעת החכמים, בבא־קמא מ. 4) של הנהרג. 5) ע"י בית הדין. 6) כי התורה אינה מבחינה וכותבת "אם עבד יגח השור", שם, לב. 7) כי כתוב "אם עבד יגח השור או אמה". 8) לשון המשנה שם מא. משום כך נקרא תשלום שלשים הסלעים "קנס", כי הוא סכום קבוע בין אם העבד שוה יותר או פחות מזה. 9) עבד שיצא לחירות אלא טעון עדיין שטר שחרור, כגון שחיסרו רבו אחד מכ"ד ראשי איבריו, או שהפקירו או הקדישו, גיטין מב: 10) אם המית אותו שור מועד - אין לבעליו קנס. 11) והתורה אמרה: "כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו". זוהי בעיא בגמרא שם, שלא נפתרה, ולפיכך בעל השור פטור, כי המוציא מחבירו עליו הראיה.

ב. לְמִי נוֹתְנִין הַכֹּפֶר? לְיוֹרְשֵׁי הַנֶּהֱרָג. וְאִם הֵמִית אִשָּׁה - הַכֹּפֶר לְיוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ, וְאֵינוֹ לַבַּעַל[12]. הֵמִית מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[13] - נוֹתֵן חֲצִי קֶנֶס[14] לְרַבּוֹ, וְהַחֲצִי הָאַחֵר[15] רָאוּי לִתֵּן[16] וְאֵין מִי יִקָּחֶנּוּ[17].

12) הכופר אינו משתלם אלא לאחר מיתתה, ולא זכתה בו האשה מחיים, ואין הבעל יכול לרשת אותו, כי הוא יורש רק מה שאשתו החזיקה בו מחיים. "אין הבעל נוטל בראוי - לבוא לאחר מיתתה - כבמוחזק", שם מב: 13) כגון עבד של שני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו. 14) חמשה עשר סלעים. 15) שהוא בן חורין. 16) חצי כופר ליורשיו. 17) שהרי אין לו יורשים, כי אין לעבד קידושין, ועל כן זוכה בו המזיק. מקור הלכה זו בגיטין מב. ומג. לפי תשובת רבא, שם.

ג. שׁוֹר שֶׁנָּגַח אִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ[18], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא

מוּעָד[19] לִיגַּח - הַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִדְּמֵי וְלָדוֹת; שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה בִּדְמֵי וְלָדוֹת אֶלָּא לְאָדָם[20].

18) מתים. 19) וכל־שכן כשהוא תם. 20) שהכה אשה ויצאו ילדיה, כמו שכתוב: "וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה . . . ענוש יענש" (שמות כא, כב), מכאן אמר ר' עקיבא: "אנשים" ולא שוורים. שם מב.

ד. נָגַח שִׁפְחָה[21] וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ - מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת[22]; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁנָּגַח חֲמוֹר מְעֻבֶּרֶת[23]. וְאִם הָיָה תָּם - מְשַׁלֵּם חֲצִי דְּמֵי וְלָדוֹת מִגּוּפוֹ.

21) כנענית. 22) אם הוא מועד, דעת רב פפא שם, מט. 23) שם.

ה. כֵּיצַד שָׁמִין[24] אוֹתָהּ? אוֹמְדִין כַּמָּה הָיְתָה שִׁפְחָה זוֹ שָׁוָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת[25] וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַתָּה[26], וְנוֹתֵן לְבַעְלֶיהָ הַפְּחָת[27] אוֹ חֶצְיוֹ[28]. וְאִם הֵמִית[29] הַשִּׁפְחָה - מְשַׁלֵּם הַכֶּסֶף הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה כִּלְבַד[30], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[31].

24) מעריכים את השפחה שניגחה ויצאו ילדיה, לשם חישוב דמי הנזק. 25) לפני הנגיחה. מחירה אז גבוה גם בגלל העובר וגם בגלל עצמה, שנראית משובחת ובעלת איברים. 26) לאחר שנגחו אותה ויצאו ילדיה. חישוב זה עושה המשנה בבא־קמא מח: 27) כשהוא מועד. 28) כשהוא תם. 29) והוא מועד. 30) שלושים שקלים, ואינו משלם דמי ולדות. 31) למעלה הלכה א, שאפילו היתה שווה מאה מנה, משלם שלושים סלעים בלבד.

ו. שׁוֹר שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִבְהֵמָה וְנָגַח אֶת הָאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁאִם הֵמִיתוֹ פָּטוּר[32] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33], אִם חָבַל בּוֹ[34] - חַיָּב בְּנֶזֶק[35]. וְאִם תָּם הוּא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ[36], וְאִם מוּעָד - נֶזֶק שָׁלֵם.

32) ממיתה. 33) למעלה פרק י, הלכה ט. 34) הזיקו ולא הרגו. 35) כשם שחייב בתשלומי כופר כשהרג שלא בכוונה, שם מד: 36) כדעת החכמים האומרים "כמשפט הזה יעשה לו" (שמות כא, לא) "כמשפט שור בשור, כך משפט שור באדם. מה שור בשור, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם; אף שור באדם, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם", שם לג. וראה למעלה פרק ז, הלכה ג.

ז. שׁוֹר תָּם שֶׁהֵמִית[37] וְהִזִּיק[38] - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[39]; וּמוּעָד שֶׁהֵמִית וְהִזִּיק - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[40], וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת. קָדְמוּ וְדָנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה - חוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[41].

37) אדם. 38) ואחר־כך הזיק ממון. 39) שתם אינו משלם אלא מגופו, והרי הוא נסקל. 40) ומשלם מן העליה. 41) אף־על־פי שכבר נגמר דינו לסקילה ואין לו בעלים. כל ההלכה הזאת כלשונה היא ברייתא שם, צ: אמנם שם כתוב: "קדמו ודנוהו דיני נפשות, אין חוזרין ודנין אותו דיני ממונות", אולם זה מדובר - לפי רבא אליבא דרבי עקיבא - במקרה שברח השור לאחר שדנוהו להסקל, אבל אם לא ברח, גם אם קדמו ודנוהו דיני נפשות, חוזרים ודנים אותו דיני ממונות.

ח. וּמֵהֵיכָן מְשַׁתְּלֵם?[42] מִן הַשֵּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ בִּרְדִיָּתוֹ[43] אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה אֵין לוֹ בְּעָלִים שֶׁיִּתְחַיְּבוּ בִּנְזָקָיו[44]. דָּנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת וּבָרַח - אֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[45].

42) במקרה שקדמו ודנו אותו דיני נפשות, ואחר־כך חזרו ודנו אותו דיני ממונות. 43) מן השכר שמכניס השור בחרישתו. 44) ולכן אי־אפשר לגבות מן הבעלים, ואף־על־פי שבשעה שהזיק היו לו בעלים. 45) כי אפשר לגבות רק מחרישת השור, והוא איננו. ברייתא שם צ: ולפי פירוש רבא אליבא דרבי עקיבא שם צא. [רש"י שם מפרש כשברחו הבעלים, אולם רבינו מפרש כשברח השור, כך הבינו דבריו הראב"ד ומגיד־משנה].

ט. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם[46] וְהִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[47]; וְכֵן אִם הִפְקִירוֹ - אֵינוֹ מֻפְקָר; מְכָרוֹ - אֵינוֹ מָכוּר; הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לִבְעָלָיו[48] - אֵינָהּ חֲזָרָה[49]; שְׁחָטוֹ - בְּשָׂרוֹ אָסוּר בְּהַנָּאָה[50]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה, אֲבָל עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה, אִם הִקְדִּישׁוֹ - מֻקְדָּשׁ[51]; וְאִם הִפְקִירוֹ - הֲרֵי הוּא מֻפְקָר[52]; מְכָרוֹ - הֲרֵי זֶה מָכוּר; הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לִבְעָלָיו[53] - הֲרֵי זֶה מֻחְזָר[54]; וְאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה.

46) הלכה זו מקורה במשנה ובברייתא שם, מד: , מה. 47) כי לאחר שנגמר דינו לסקילה, אין לבעלים כל זכות על השור. 48) לאחר שהמית אדם ברשותו, ונגמר דינו לסקילה. 49) והשומר חייב לשלם דמי השור לבעליו. 50) בברייתא פסחים כב: ובבבא־קמא מא. למדו דין זה ממה שנאמר בתורה (שמות כא, כח) "סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו". ושאלו: אם השור נסקל, למה צריך להוסיף ולהשמיענו שהוא אסור באכילה, הלא אסור משום נבילה? ואם נתכוון לאסרו בהנאה, היה עליו לכתוב "ולא יהנה", אלא "מגיד לך הכתוב, שאם שחטו אחר שנגמר דינו אסור" וכו', וגם עורו אסור בהנאה, מהכתוב שם "ובעל השור נקי", ופירש בן זומא "נקי מנכסיו", ותנאים אחרים למדו הנאת עורו מ"את בשרו" - הטפל לבשרו. 51) והנהנה ממנו מעל. 52) ומי שזכה והשתמש בו לחרישה וכדומה - הרווח שלו. 53) לאחר שהמית אדם ברשותו. 54) והשומר פטור, אפילו אם אחר שהחזירו יגמרו דינו של השור לסקילה, כי בזמן שהחזירו השומר, יכלו הבעלים לשחוט אותו ולאכלו.

י. שׁוֹר שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁוָרִים אֲחֵרִים - כֻּלָּן פְּטוּרִין; לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בִּפְנֵי הַשּׁוֹר[55], כְּדִין הָאָדָם[56]. נִגְמַר דִּינוֹ וְאַחַר כָּךְ נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים, אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף - כֻּלָּן נִסְקָלִים[57]; וְנִקְבָּרִין וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, כְּדִין בְּהֵמָה נִסְקֶלֶת[58].

55) ומכיון שאין מכירים אותו, אין זה בפניו. 56) "השור יסקל וגם בעליו יומת" - כמיתת הבעלים כך מיתת השור, מה בעלים בפניהם אף שור בפניו, שם מה. 57) ואינו בטל ברוב, כי בעלי חיים חשובים הם ודבר חשוב אינו בטל, ומכיון שכולם אסורים בהנאה, אין הפסד לבעלים בסקילה, על כן סוקלים אותם, כדי לקיים מצות סקילה בשור שנגמר דנו, סנהדרין עט: פ. 58) ולא כדין נבילה סתם שמותרת בהנאה.

1 **יא. פָּרָה מְעֻבֶּרֶת שֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם, וְכֵן כָּל בְּהֵמָה**
2 **שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה[59] - הֲרֵי עֲבָרָהּ כָּמוֹהָ; הִיא וְעֻבָּרָה**
3 **נֶגְחָה[60], הִיא וְעֻבָּרָה נִרְבְּעָה.**

59) כגון שנרבעה על־ידי אדם וחייבת מיתה, ויקרא כ, טו. 60) וגם העובר חייב סקילה, דעת רבא שם, פ.

4 **יב. נֶגְחָה וְהֵמִיתָה וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה[61]: אִם עַד שֶׁלֹּא**
5 **נִגְמַר דִּינָהּ נִתְעַבְּרָה, וְיָלְדָה קֹדֶם גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ**
6 **מֵתָה[62]; וְאִם יָלְדָה אַחַר גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ אָסוּר[63],**
7 **שֶׁהָעֻבָּר יֵרֶךְ אִמּוֹ הוּא[64]. וְאִם נִתְעָרֵב וָלָד זֶה**
8 **בַּאֲחֵרִים - כּוֹנְסִין אֶת כֻּלָּם בְּכִפָּה[65] עַד שֶׁיָּמוּתוּ**
9 **שָׁם[66].**

61) כלומר שהעובר לא היה בשעת הנגיחה. 62) כי לא היה בשעת הנגיחה, וגם לא בשעת גמר הדין. 63) אף־על־פי שלא היה בשעת הנגיחה. אבל אינו נסקל, מכיון שלא היה בשעה שנגחה. 64) ומכיון שנגמר דינה של האם, ואסורה באכילה ובהנאה, גם העובר אסור. במה דברים אמורים כשנתעברה לפני גמר דין, אבל נתעברה לאחר גמר דין וילדה, הוולד מותר, מפני שגם הזכר המותר באכילה גרם לוולד, וזה וזה גורם מותר (רבינו בהלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה יד). 65) בחדר מאסר. 66) ואין סוקלים אותם, כי הוולד האסור עצמו אינו חייב סקילה, ברייתא שם, ס.

10 **יג. שׁוֹר הַנִּסְקָל שֶׁהוּזְּמוּ עֵדָיו[67] - כָּל הַקּוֹדֵם בּוֹ**
11 **זָכָה[68], שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ הִפְקִירוּהוּ בְּעָלָיו[69]. וְאִם**
12 **הֵעִידוּ שֶׁבְּעָלָיו רְבָעוּהוּ[70], וְהֵזִים[71] אֶת הָעֵדִים - הֲרֵי**
13 **הַשּׁוֹר לְבְעָלָיו, וְהַקּוֹדֵם וּמְשָׁכוֹ לֹא זָכָה בּוֹ; שֶׁכֵּיוָן**
14 **שֶׁהַבַּעַל יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא חָטָא וְשֶׁאֵלּוּ עֵדֵי שֶׁקֶר**
15 **הֵם, וַהֲרֵי הוּא מְיַחֵל[72] לַהֲזַמָּם, לֹא הִפְקִיר.**

67) שבאו עדים והעידו על עדי הנגיחה: עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר, ולפי התורה מאמינים לעדים המזימים, ופסק־הדין של סקילה מתבטל. 68) מימרא של רבי יוחנן, כריתות כד. 69) כי האמין לעדים, וסבור היה שאין לו כלום בשור זה, מכיון שאסור בהנאה. 70) והשור חייב סקילה. 71) בעל השור הביא עדי הזמה. 72) מצפה. 73) מימרא של רבא שם.

יום שני י"ג אדר־א' ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו מה ענין הבור, ובאי זה רשות יהיה ואי זה דבר יוזק בו ויהיה חייב. ואי זה היא שמירתו, וכמה שיעורו ורוב משפטי הבור וענינו.

16 **א. הַחוֹפֵר בּוֹר[2] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[3], וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר**
17 **אוֹ חֲמוֹר[4] וָמֵת, אֲפִלּוּ הָיָה הַבּוֹר מָלֵא גִזּוֹת שֶׁל צֶמֶר[5]**
18 **וְכֵיוֹצֵא בָהֶן[6] - הֲרֵי בַּעַל הַבּוֹר[7] חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק**
19 **שָׁלֵם; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם[8]. וְאֶחָד[9] שׁוֹר**
20 **וַחֲמוֹר אוֹ שְׁאָר מִינֵי בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. לֹא נֶאֱמַר**
21 **שׁוֹר וַחֲמוֹר אֶלָּא בַּהֲוֶה[10].**

2) משנה, בבא קמא נ: 3) מקום שאינו רשאי לחפור שם. 4) הדוגמא לקוחה מן התורה "וכי יפתח איש בור ... ונפל שמה שור או חמור" (שמות כא, לג). 5) הדוגמא של שמואל, שם. 6) ריפוד רך המונע חבטה, והמוות לא בא מחמת החבטה אלא מחמת ההבל (האוויר המחניק) של הבור. 7) החופר נקרא בעל הבור וחייב, מכיוון שעשהו, אף על פי שאינו שלו. 8) ולא חשוב אם המוות בא מחבטה או מהבל. 9) ודין אחד. 10) דוגמא מן המציאות היום-יומית, משנה שם נד:

22 **ב. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ הַחוֹפֵר בּוֹר**
23 **בִּרְשׁוּתוֹ[11] וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[12] אוֹ פָּתַח לִרְשׁוּת**
24 **חֲבֵרוֹ[13], אוֹ שֶׁחָפַר וּפָתַח לִרְשׁוּתוֹ[14] וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ[15]**
25 **וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב[16] בִּנְזָקָיו. אֲבָל אִם**
26 **הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וּבוֹרוֹ, אוֹ שֶׁהִפְקִיר בּוֹרוֹ שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ[17]**
27 **אוֹ הִקְדִּישׁוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעַל הַבּוֹר**
28 **יְשַׁלֵּם - מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים, וְזֶה הֶפְקֵר; וּבִתְחִלָּה[18]**
29 **בִּרְשׁוּת חָפַר[19], מִפְּנֵי שֶׁחָפַר בִּרְשׁוּתוֹ.**

11) כגון בחצירו, מקום שמותר לו לחפור שם. 12) והפתח של הבור, שדרכו אפשר ליפול, נמצא ברשות הרבים. משום כך חייב בעל הבור. 13) אף על פי שהפתח נמצא ברשות היחיד, שאין רבים מצויים בה, בכל זאת חייב. 14) כלומר גם החפירה וגם הפתיחה נעשו ברשותו. 15) וכל אחד רשאי להיכנס לשם. 16) כי הוא בעל הבור, והתורה אומרת "בעל הבור ישלם", אף על פי שחפר את הבור וגם פתחו בחצירו. 17) ולא הפקיר רשותו. 18) כאשר חפר את הבור. 19) ואין לחייבו על מעשה החפירה, כשם שמחייבים את החופר ברשות הרבים על מעשה החפירה, אף על פי שאיננו בעל הבור. כל ההלכה הזאת במשנה שם מט: ובגמרא שם נ.

30 **ג. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר אוֹ שֶׁנִּחְפַּר מֵאֵלָיו[20] אוֹ שֶׁחָפַרְתּוֹ**
31 **בְּהֵמָה[21] אוֹ חַיָּה - הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְמַלֹּאתוֹ[22] אוֹ**
32 **לְכַסּוֹתוֹ וְלֹא עָשָׂה, הֲרֵי זֶה חַיָּב בִּנְזָקָיו. וְאֶחָד**
33 **הַחוֹפֵר אוֹ הַלּוֹקֵחַ[23] אוֹ שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה; שֶׁנֶּאֱמַר:**
34 **בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם - מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים מִכָּל מָקוֹם[24].**

20) ברשותו, כגון ששקעה האדמה, ובהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו מדובר, כמו בהלכה הקודמת. 21) בין אם זו בהמתו ובין אם זו בהמת חבירו. במקרה שזו בהמת חבירו, חייב בעל הבהמה בנזקי החצר, והאחריות לבור נופלת על בעל הבור ולא על בעל הבהמה, כי יכרה "איש" בור, אמרה

תורה, ולא "שור" בור, וחובת הכיסוי מוטלת על בעל החצר בלבד. 22) כי זה בורו, שם מח. 23) הקונה. 24) כולל קנייה ומתנה. מקור דין זה במכילתא דרבי שמעון בן יוחאי. שם נאמר: "... מניין לרבות את שירש ולקח ושניתן לו במתנה? תלמוד לומר בעל הבור ישלם, לרבות את שירש ולקח ושניתן לו במתנה" ובירושלמי בבא קמא פרק ה הלכה ו, לומד זה מהפסוק "או כי יכרה", כנראה מהמלה "או".

1 **ד. אֶחָד הַחוֹפֵר אוֹ הַמְגַלֶּה[25] מָקוֹם שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה;**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר[26] אוֹ כִּי יִכְרֶה. וְאִם כִּסָּהוּ**
3 **כָּרָאוּי[27], אַף עַל פִּי שֶׁהִתְלִיעַ[28] מִתּוֹכוֹ[29] וְנָפַל לְתוֹכוֹ**
4 **שׁוֹר וָמֵת - פָּטוּר[30]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְכַסֶּנּוּ. הָא אִם**
5 **כִּסָּהוּ - פָּטוּר[31]. כִּסָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי**
6 **שְׁוָרִים וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי גְּמַלִּים, וְהָלְכוּ עָלָיו**
7 **גְּמַלִּים וְנִתְרוֹעֵעַ[32], וְהָלְכוּ עָלָיו שְׁוָרִים וְנָפְלוּ בּוֹ: אִם**
8 **אֵין הַגְּמַלִּים מְצוּיִין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר,**
9 **מִפְּנֵי שֶׁזֶּה אֹנֶס[33]; וְאִם יָבוֹאוּ[34] שָׁם גְּמַלִּים אֲפִלּוּ**
10 **לִפְרָקִים - הֲרֵי זֶה חַיָּב[35].**

25) בור שנחפר על ידי אחר. 26) יסיר את המכסה מבור שהיה קיים כבר. 27) כיסוי שיוכל לעמוד בפני שור. 28) ואינו יכול לעמוד בפני שור. 29) ולא ניכר מבחוץ. 30) כי אנוס הוא, שם נב. 31) ואינו מחוייב לבדוק את הכיסוי ולדרוך עליו ולנקוש עליו, כדי להיווכח אם התליע או לא. 32) ונתקלקל, ואינו יכול לעמוד בפני שוורים. 33) כי לא היה צריך להעלות על דעתו, שיעברו שם גמלים, מכיוון שאין גמלים מצויים שם. 34) כלומר, ואם באו ונתרועע הכיסוי, ואחרי כן הלכו שם שוורים ונפלו. 35) כי היה צריך להעלות על דעתו, שיעברו שם גמלים, כדעת ה"איכא דאמרי" שם, נב:

11 **ה. הִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ וְנָפְלוּ בּוֹ שְׁוָרִים, אַף עַל פִּי**
12 **שֶׁהַגְּמַלִּים מְצוּיִין שָׁם תָּמִיד וַהֲרֵי הוּא פּוֹשֵׁעַ**
13 **לִגְמַלִּים[36] - הוֹאִיל וּמֻחֶמֶת שֶׁהִתְלִיעַ[37] נָפְלוּ בּוֹ**
14 **הַשְּׁוָרִים, הֲרֵי זֶה פָּטוּר[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[39].**

36) ולו נפלו בו גמלים היה חייב. 37) ולא שנתרועע מחמת הגמלים. 38) כי אין כל קשר בין הפשיעה ובין מיתת השוורים, שם. 39) שאין אפשרות לתלות את הנזק בפשיעה. ואין זה דומה לתחילתו בפשיעה וסופו באונס שלמעלה בפרק ד, הלכה א, כי שם לולא פשיעתו לא היה מגיע האונס (ראה תוספות כאן).

15 **ו. הַמּוֹצֵא בּוֹר וְכִסָּהוּ וְחָזַר וְגִלָּהוּ - בַּעַל הַבּוֹר**
16 **חַיָּב[40], וְזֶה הָאַחֲרוֹן[41] פָּטוּר. סְתָמוֹ בְּעָפָר וְחָזַר**
17 **וְהוֹצִיא אֶת כָּל הֶעָפָר - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב[42]; שֶׁכֵּיוָן**
18 **שֶׁסְּתָמוֹ בְּעָפָר נִסְתַּלֵּק מַעֲשֵׂה רִאשׁוֹן[43].**

40) זה שהבור שלו, שהשאירו מגולה. 41) שכיסה וגילה. 42) שסתם והוציא את כל העפר. 43) נסתלק הבור שעשה הראשון, וכשהוציא השני את העפר, הריהו חופר בור חדש וחייב, שם כט:

19 **ז. בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, וְעָבַר הָרִאשׁוֹן וְלֹא כִּסָּהוּ,**
20 **הַשֵּׁנִי וְלֹא כִּסָּהוּ - הָרִאשׁוֹן חַיָּב[44] עַד שֶׁיִּמְסֹר**
21 **דָּלְיוֹ[45] לַשֵּׁנִי; וּמִשֶּׁמָּסַר דָּלְיוֹ לַשֵּׁנִי לִדְלוֹת מִמֶּנּוּ**
22 **נִפְטַר הָרִאשׁוֹן וְנִתְחַיֵּב הַשֵּׁנִי לְכַסּוֹתוֹ. כִּסָּהוּ**
23 **הָרִאשׁוֹן[46], וּבָא הַשֵּׁנִי וּמְצָאוֹ מְגֻלֶּה וְלֹא כִּסָּהוּ -**
24 **הַשֵּׁנִי חַיָּב. וְעַד אֵימָתַי יִהְיֶה הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב?**
25 **עַד שֶׁיֵּדַע הָרִאשׁוֹן שֶׁהַבּוֹר מְגֻלֶּה, וּכְדֵי שֶׁיִּשְׁכֹּר**
26 **פּוֹעֲלִים[47] וְיִכְרֹת אֲרָזִים וִיכַסֶּנּוּ. וְכֹל שֶׁיָּמוּת בּוֹ**
27 **תּוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב[48] בּוֹ; וְכֹל**
28 **שֶׁיָּמוּת בּוֹ אַחַר זְמַן כָּזֶה[49] - שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם,**
29 **שֶׁהֲרֵי שְׁנֵיהֶן פָּשְׁעוּ בּוֹ.**

44) כי מרגע שהראשון דלה והשאיר את הבור פתוח, נתחייב בנזק שיבוא. זוהי גירסת הרי"ף ורבינו במשנה, שם, שלא כגירסה במשנתינו האומרת, "השני" חייב. 45) את הדלי לדלות מים (ואולי שימש הדלי גם כיסוי לבור, השווה לקמן הלכה ט). זוהי דעת רבי אליעזר בן יעקב שם נא: 46) לאחר שנשתמש בו, משנה שם נב. 47) שיעור הזמן הדרוש לשכירת פועלים. הלכה זו היא כדעת רבי יוחנן שם. 48) כי הראשון הוא אנוס. 49) הדרוש לפעולות האמורות ולא עשאן.

30 **ח. הַמּוֹסֵר בּוֹרוֹ לְשׁוֹמֵר - חַיָּב בִּנְזָקָיו[50]. וְאִם מְסָרוֹ**
31 **לְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[51], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה[52] -**
32 **הֲרֵי הַבְּעָלִים חַיָּבִים; שֶׁהַבּוֹר עָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת[53], וְאֵלּוּ**
33 **אֵין בָּהֶן דַּעַת[54].**

50) השומר חייב, כי נכנס במקום הבעלים, השווה למעלה פרק ד, הלכה ד. 51) שאין בהם דעת לשמור. 52) כראוי, שם י. 53) על ידי שקיעת העפר, והבעלים היו צריכים להעלות זאת על דעתם. 54) לתקן ולכסות את הבור. לפיכך אין זו שמירה מספקת, והבעלים חייבים.

34 **ט. הַמְכַסֶּה בּוֹרוֹ בְּדָלְיוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[55], וּבָא בַּעַל הַדְּלִי**
35 **וְנָטַל דָּלְיוֹ - בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב[56].**

55) שלקח מבורו של חבירו שלא ברשות. 56) על הנזקים שהזיק בורו המגולה, כי צריך היה להעלות על דעתו, שבעל הדלי יקח את הדלי. ואין מחייבים את בעל הדלי שיודיע לבעל הבור, שלקח את דליו, שם ל.

36 **י. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר[57] אוֹ שִׁיחַ[58] אוֹ מְעָרָה[59] אוֹ**
37 **חָרִיץ[60]. וְלָמָּה נֶאֱמַר[61] בּוֹר? עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי**
38 **לְהָמִית[62]. וְכַמָּה כְּדֵי לְהָמִית? עֹמֶק עֲשָׂרָה טְפָחִים.**
39 **אֲבָל אִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ**
40 **שְׁאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וָמֵת - פָּטוּר[63]; וְאִם הֵזִקוּ -**
41 **חַיָּב[64] בַּעַל הַתַּקָּלָה[65] נֶזֶק שָׁלֵם.**

57) עגול. 58) ארוך. 59) מרובעת ומכוסה בקירוי. 60) רחב ומרובע כמערה ואינה מקורה. כל הנ"ל דינם כדין בור. 61) בתורה (שמות כא, לג). 62) או בהבל או בחבטה. וסתם בור יש בו עומק של עשרה טפחים, ויש בו כדי להמית. 63) כי לא הבור המיתו. 64) כי כל בור

בכל עומק שהוא יש בו כדי להזיק. 65) בעל החפירה. אין רבינו אומר: "בעל הבור", כי פחות מעשרה טפחים אין עליו שם בור.

1 **יא. הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר תִּשְׁעָה, וּמֵהֶן טֶפַח אֶחָד מַיִם -**
2 **חַיָּב; שֶׁהַטֶּפַח שֶׁל מַיִם[66] חָשׁוּב כְּעֹמֶק שְׁנֵי טְפָחִים**
3 **בַּיַּבָּשָׁה. הָיָה עָמֹק שְׁמוֹנָה, וּמֵהֶן שְׁנֵי טְפָחִים מַיִם,**
4 **אוֹ שֶׁהָיָה עָמְקוֹ שִׁבְעָה, וּמֵהֶן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מַיִם,**
5 **וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ וָמֵת - אֵין מְחַיְּבִין**
6 **אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם[67]; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - אֵין מוֹצִיאִין**
7 **מִיָּדוֹ[68]; שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶן סָפֵק.**

66) מוסיף הבל ושקול כשני טפחים יבשה. 67) בעיות שלא נפתרו, והמוציא מחבירו עליו הראייה, שם (לרבינו כאן גירסה אחרת מאשר בגמרא שלנו, ראה שם). הבעייא היא: אם גם בשניים ובשלושה טפחים מים, אומרים שמוסיפים הבל במידה כזאת שהם שקולים כנגד ארבעה ושישה טפחים יבשה, או מכיוון שהבור אינו עמוק, אין תוספת הבל כזאת. 68) כמו בכל מקרה של ספק.

8 **יב. הַחוֹפֵר בּוֹר עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים, וּבָא אַחֵר**
9 **וְהִשְׁלִימוֹ לְעֶשְׂרִים, וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לִשְׁלֹשִׁים[69]**
10 **- כֻּלָּן חַיָּבִים[70]. חָפַר הָרִאשׁוֹן פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[71]**
11 **אֲפִלּוּ טֶפַח, וּבָא הָאַחֲרוֹן וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה[72], בֵּין**
12 **שֶׁחָפַר בּוֹ טֶפַח[73] אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ בִּנְיָן עַל שְׂפָתוֹ**
13 **טֶפַח[74] - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב[75]. סָתַם טֶפַח שֶׁהוֹסִיף[76]**
14 **אוֹ שֶׁסָּתַר טֶפַח שֶׁבָּנָה[77] - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם כְּבָר**
15 **נִסְתַּלֵּק מַעֲשֵׂה רִאשׁוֹן[78] אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְתַּלֵּק.**

69) זוהי הדוגמא של הברייתא. 70) אם נפל לתוכו שור והוזק או מת, מפני שכולם שותפים בבור זה של ל' טפחים, כרב זביד בלשון ראשון, שם עמוד ב. 71) שאין בו כדי להמית. 72) ועשה אותו לבור, שיש בו כדי להמית. 73) והוסיף את הטפח מלמטה. 74) כגון שהניח אבן על שפת הבור, והוסיף מזה טפח למעלה מן הבור, דוגמא של רבא שם, נא: 75) בכול, בין בנזקים ובין במיתה, כדעת רבנן, שם. הטעם הוא, מכיוון שהאחרון עשה בור שלא היה קיים קודם, היינו בור שיש בו כדי להמית, לפיכך הוא לבדו חייב. ואין זה דומה למקרה הקודם, שהשלימו לכ', כי שם גם קודם לכן היה בור שעשוי להמית. 76) מלמטה. 77) מלמעלה. 78) ברגע שהאחרון הוסיף את הטפח, וכל הבור ברשותו של האחרון הוא, ואם כן אפילו סתם את הטפח שלו, נשאר בור של ט' של הראשון כמקודם, והראשון חייב.

16 **יג. חָפַר הָרִאשׁוֹן בּוֹר עָמֹק[79], וּבָא הָאַחֲרוֹן**
17 **וְהִרְחִיבוֹ[80], וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וָמֵת: אִם מֵחֲמַת**
18 **הֶבְלוֹ[81] מֵת - הָאַחֲרוֹן פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי מִעֵּט הֶבְלוֹ[82];**
19 **וְאִם מֵחֲמַת חֲבָטוֹ[83] מֵת - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הוּא**
20 **קֵרֵב הֶזֵּק בּוֹר זֶה[84]. וְכֵן אִם נָפַל הַשּׁוֹר מֵאוֹתוֹ הַצַּד**
21 **שֶׁהִרְחִיב הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי קֵרֵב הֶזֵּק**
22 **בּוֹר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מִן הַהֶבֶל[85]; וְאִם מִן הַצַּד**
23 **שֶׁחָפַר הָרִאשׁוֹן נָפַל[86] - הָרִאשׁוֹן חַיָּב, שֶׁזֶּה הָאַחֲרוֹן**
24 **מִעֵּט הֶבְלוֹ.**

79) שיש בו כדי להמית. 80) והגדיל את שטח הבור ואת אפשרות הנפילה לתוכו. 81) האוויר הלא טוב שבבור. 82) כי במידה שהבור רחב יותר, האוויר שבתוכו פחות מזיק. 83) המכה שקיבל מקרקעית הבור. 84) בזה שהגדיל את שטח הבור ושטח החבטה בתוכו. כדעת רב אשי, שם נא: 85) והלא האחרון מיעט את ההבל, בכל זאת הוא חייב, כי ייתכן שלולא הרחיב את פי הבור, לא היה השור מגיע למקום פי הבור שבתחילה, ולא היה נופל לתוכו. 86) זהו פירוט לדין הראשון שבהלכה זו, שמת מחמת הבלו, האחרון פטור, ואם מחמת חבטו מת, האחרון חייב. הבדל זה בין שני הצדדים הוא כדעת ה"יש אומרים" בשם רב אשי, שם. לדעת רבינו שתי הלשונות של רב אשי שם משלימות זו את זו, (כסף משנה).

25 **יד. בּוֹר שֶׁחִיְּבָה עָלָיו הַתּוֹרָה - אֲפִלּוּ לֹא מֵתָה**
26 **הַבְּהֵמָה אֶלָּא מֵהֶבְלוֹ[87], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מֵתָה**
27 **מֵחֲבָטוֹ[88]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר כָּרְחְבּוֹ - אֵין**
28 **לוֹ הֶבֶל[89], וְאִם לֹא נֶחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה וָמֵתָה -**
29 **פָּטוּר[90]. הָיָה עָמְקוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ - יֵשׁ לוֹ הֶבֶל, וְאִם**
30 **מֵתָה בּוֹ הַבְּהֵמָה - חַיָּב אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶחְבְּטָה**
31 **בְּקַרְקָעִיתוֹ[91].**

87) שבא מאליו ולא מעצם הבור. 88) שנחבט השור בקרקעית הבור גופו. דין זה הוא כדעת שמואל שם, נ: 89) אין האוויר שבו מזיק, מחלוקת רבה ורב יוסף שם נא: 90) כי המוות לא בא מפאת הבור. 91) כי מתה מחמת הבל הבור, שם.

32 **טו. עָשָׂה תֵּל גָּבוֹהַּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנֶחְבְּטָה בּוֹ**
33 **הַבְּהֵמָה[92] וָמֵתָה: אִם הָיָה גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים[93] -**
34 **חַיָּב לְשַׁלֵּם[94], וְאִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - פָּטוּר עַל**
35 **מִיתַת הַבְּהֵמָה[95]. אֲבָל אִם הֵזִּקָה בִּלְבַד - חַיָּב לְשַׁלֵּם**
36 **נֶזֶק שָׁלֵם, וַאֲפִלּוּ בְּתֵל גָּבוֹהַּ כָּל שֶׁהוּא[96] אוֹ בַּחֲפִירָה**
37 **כָּל שֶׁהִיא; שֶׁהַנֶּזֶק בְּכָל שֶׁהוּא דָּבָר מָצוּי וְיָדוּעַ[97],**
38 **וְאֵין הַמִּיתָה בְּכָל שֶׁהוּא, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ**
39 **אֹנֶס[98].**

92) שעלתה על התל ונפלה. 93) כשיעור העומק של בור, שיש בו כדי להמית. 94) כדעת שמואל, שהתורה אמרה "ונפל", בכל נפילה שהיא חייב, ולאו דווקא לתוך עומק, שם. 95) כי המיתה אינה מצוייה בנפילה פחותה מעשרה טפחים, ולכן במקרה של מיתה בנפילה כזו, הרי זה כאונס. 96) כל גובה שהוא, כדעת תנא קמא, תוספתא שם פרק ו; ירושלמי שם פרק א, הלכה ב. 97) ועל כן פשע בעל התל, שהיה לו להעלות על דעתו, שהתל יזיק. 98) שלא היה לו להעלות על דעתו אפשרות של מיתה.

40 **טז. וְכֵן אֵינוֹ חַיָּב עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה בְּבוֹר אוֹ עַל**
41 **חֲבִיטָתָהּ בְּתֵל אֶלָּא אִם הָיְתָה הַבְּהֵמָה קְטַנָּה אוֹ**
42 **חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה[99] אוֹ סוֹמָא אוֹ שֶׁנִּפְלָה בַּלַּיְלָה[100],**

אֲבָל אִם הָיְתָה פִּקֵּחַת וְנָפְלָה בַּיּוֹם וָמֵתָה - פָּטוּר; שֶׁזֶּה כְּמוֹ אֹנֶס, מִפְּנֵי שֶׁדֶּרֶךְ הַבְּהֵמָה לִרְאוֹת וְלָסוּר מִן הַמִּכְשׁוֹלוֹת. וְכֵן אִם נָפַל לְתוֹכוֹ אָדָם וָמֵת, אֲפִלּוּ הָיָה סוֹמֵא אוֹ שֶׁנָּפַל בַּלַּיְלָה, בֵּין שֶׁהָיָה בֶּן חוֹרִין אוֹ עֶבֶד - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[101]. וְאִם הֵזִּיק בּוֹ הָאָדָם אוֹ הַבְּהֵמָה הַפִּקֵּחַת - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם[102], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[103].

99) שאינן בנות דעת. 100) אפילו הייתה פקחת. 101) שם, דין זה הוא גזירת הכתוב "ונפל שמה שור", ודורשים "שור" ולא אדם, בבא קמא כח: 102) טעמו של דבר, אדם אין דרכו להתבונן בדרכים. ובהמה נזהרת אמנם ממכשולים גדולים ומסוכנים ביותר, אבל לא ממכשולים קטנים. 103) בהלכה הקודמת, שחייבים על נזקי בהמה בבור פחות מי' טפחים.

יז. נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[104] וָמֵת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ - מִי שֶׁהַמֵּת שֶׁלּוֹ[105], יָצָא זֶה שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה וְדִינוֹ שֶׁיִּקָּבֵר.

104) כגון שור קרבן שנפל בו מום ואפילו לאחר שנפדה. 105) שיוכל ליהנות ממנו. כל זה לשון רבא, שם נא.

יח. הָיָה חוֹפֵר בְּבוֹר, וְנָפְלָה הַבְּהֵמָה בְּתוֹךְ הַבּוֹר מִקּוֹל הַחֲפִירָה וָמֵתָה: אִם נָפְלָה מִלְּפָנֶיהָ - חַיָּב; מֵאַחֲרֶיהָ, כְּגוֹן שֶׁנִּבְעֲטָתָה[106] וְחָזְרָה עַל עֲקֵבָהּ לְאָחוֹר וְנָפְלָה[107] וָמֵתָה - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָפַל - עַד שֶׁיִּפֹּל דֶּרֶךְ נְפִילָה[108]. נָפְלָה לְפָנֶיהָ מִקּוֹל הַחֲפִירָה חוּץ לַבּוֹר וָמֵתָה - אֵין בֵּית דִּין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[109]; וְאִם תָּפַס הַנִּזָּק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם נָפְלָה לַאֲחוֹרֶיהָ חוּץ לַבּוֹר וּמֵתָה אוֹ הֵזִּקָה - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר[110].

106) שנבהלה. 107) לתוך הבור. 108) זוהי נפילה על הפנים ולא על העורף. 109) כי הבהמה מתה מחבטה בקרקע רשות הרבים ולא בקרקע של הבור ולא בהבלו. 110) לדעת הכול, שם.

יט. שׁוֹר שֶׁדָּחַף בְּהֵמָה לְתוֹךְ הַבּוֹר וָמֵתָה: אִם מוּעָד הוּא - בַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם מֶחֱצָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר מֶחֱצָה[111]; וְאִם תָּם הוּא - בַּעַל הַשּׁוֹר מְשַׁלֵּם רְבִיעַ מְגוּפוֹ[112], וּבַעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם שְׁלִשָׁה חֲלָקִים[113] מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּנִכְסָיו. שֶׁבַּעַל הַנְּבֵלָה אוֹמֵר לְבַעַל הַבּוֹר: פְּחַת נְבֵלָה[114] זוֹ יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ[115]; אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּדוֹלָה וּפִקֵּחַת[116], כֵּיוָן שֶׁנִּדְחֲפָה הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁנָּפְלָה בַּלַּיְלָה[117]; כֹּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא מִבַּעַל הַשּׁוֹר אֲנִי מוֹצִיא[118], וְהַשְּׁאָר אַתָּה חַיָּב לְשַׁלְּמוֹ.

111) כי שניהם המיתוהו. כדעת רבי נתן שם. 112) שאילו השור לבדו היה ממית, היה משלם חצי נזק מגופו, עכשיו שיש לו שותף, גם התשלום הוא למחצה, דהיינו רבע הנזק מגופו. 113) במקום חצי. 114) ההפרש בין מחיר הבהמה בחיים לבין מחירה לאחר מיתה. 115) כי בהמה שלי נמצאה מתה בתוך בורך, ואתה אחראי לכל הנזק. 116) ואמרנו בהלכה טז, שאם נפלה ביום ומתה, בעל הבור פטור. 117) כי אין מקום לנימוק הקודם "שדרך הבהמה לראות ולסור מן המכשולות". 118) ומבעל השור אי אפשר להוציא יותר מרבע. כל הטענה הזאת של הניזק כלפי בעל הבור מובאת בגמרא, שם, שם.

כ. וְכֵן הַמַּנִּיחַ אֶבֶן עַל פִּי הַבּוֹר[119], וּבָא הַשּׁוֹר וְנִתְקַל בָּהּ, וְנָפַל לַבּוֹר וָמֵת - הַמַּנִּיחַ אֶת הָאֶבֶן מְשַׁלֵּם מֶחֱצָה[120], וּבַעַל הַבּוֹר מֶחֱצָה.

119) על שפת הבור. 120) כי הוא ובעל הבור המיתוהו. אין בעל האבן יכול להטיל את כל האחריות על בעל הבור בטענה, שלולא הבור לא הייתה האבן גורמת נזק לשור, כי בעל הבור יכול לענות: לולא נתקל באבן, לא היה נופל בבור. על כן מידת אחריותם שווה, וכל אחד משלם חצי הנזק.

כא. וְכֵן שׁוֹר שֶׁל הֶדְיוֹט וְשֶׁל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[121] שֶׁנָּגְחוּ כְּאֶחָד: אִם תָּם הוּא זֶה שֶׁל הֶדְיוֹט - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[122], וְאִם מוּעָד - נֶזֶק שָׁלֵם. שֶׁהַנִּזָּק אוֹמֵר לוֹ: כֹּל שֶׁאוּכַל לְהוֹצִיא מִזֶּה אוֹצִיא, וְהַשְּׁאָר מִמְּךָ; וְזֶה הוֹאִיל וְהֶקְדֵּשׁ הוּא וּפָטוּר, אַתָּה תְּשַׁלֵּם לִי הַכֹּל[123].

121) שלא נפדה, או שאין לו פדיון, כגון בכור בעל מום. 122) ואין שותפות של הקדש מועילה לו כלום, מכיוון שאי אפשר לגבות ממנו בדין. 123) כי כל אחד משני השותפים אחראי לנזק כולו, כדעת רבא שם נג.

כב. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל עָלָיו שׁוֹר וַהֲרָגוֹ - בַּעַל הַשּׁוֹר פָּטוּר[124]. וְאִם מֵת הַשּׁוֹר - נוֹטֵל בַּעַל הַשּׁוֹר דְּמֵי שׁוֹרוֹ מִיּוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר[125].

124) כי חופר הבור פשע, ואין השור נסקל, כי לא נתכוון להזיק, בבלי ערכין ז. ראה למעלה פרק י, הלכה ט. 125) אף על פי שזהו חוב בלי שטר גובה מן היורשים, בהתאם לדעתו בהלכות מלווה ולווה סוף פרק יא.

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו הדברים שבעל הבור פטור מנזקיהן, ונזכרה בו תולדת הבור והוא המניח תקלה כנזכר שם, ונתבארו בו פרטי משפטי תולדה זו בשלימות, ונמשך לזה ביאור הדברים שאדם מורשה לעשותן ברשות הרבים, וכיצד יעשה אותם, ומה שאינו רשאי לעשותם שם, ומשפט הרבים עם היחיד בכל מה שהוא ברשותם או על רשותם וכיוצא בזה.

א. כֵּלִים שֶׁנָּפְלוּ לְבוֹר[2] וְנִשְׁתַּבְּרוּ - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ: שׁוֹר - וְלֹא אָדָם[4], חֲמוֹר - וְלֹא כֵּלִים[5]. אֲפִלּוּ נָפַל שׁוֹר בְּכֵלָיו[6], וּמֵת הַשּׁוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ כֵּלָיו - חַיָּב עַל הַבְּהֵמָה וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

ופטור על הכלים...

דין זה מלמדנו יסוד גדול הנוגע לכל דיני נזיקין. דיני ממונות בכלל, מובנים על פי שכל והגיון עד שהגמרא אומרת "הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות כו'" ובכל זאת מלמדנו הדין "שור ולא אדם, חמור ולא כלים" שגם את דיני הממונות יש לקיים לא משום שהם מובנים בשכל אלא משום שכך ציווה הקב"ה. שהרי אין הגיון מדוע יפטר בעל הבור בתשלום נזק הכלים שנפלו לבורו, ועל־אחת־כמה־וכמה לא מובן הדין ששור הנושא כלים שנפל לבור חייב על השור ופטור על הכלים.

מלבד זאת יש הוראה נוספת מדין בור שיש בו שני פרטים, בור עמוק עשרה טפחים, ותל גבוה עשרה טפחים. שבעבודת האדם עניינם משפיע ומקבל שהם שתי תנועות אצל כל אדם, וכל אחד צריך להיות גם מקבל - "איזהו חכם הלומד מכל אדם", וגם משפיע כדוגמא שמצינו שהכל חייבים בנתינת צדקה "אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר".

ומכיון שיש לאדם בחירה יכול ח"ו להפוך עניינים אלו להיפך ולהיות משפיע באופן של "חכמים המה להרע" ו(לדוגמא) מקבל באופן של תלמיד חצוף המעיז פניו כנגד רבו. והעניין של עומק וגובה עשרה מורה על כך ששלמות ההשפעה והקבלה הם כשהדבר חודר בכל עשר כוחות נפשו של אדם, וצריך להיזהר מאוד בבור שלילי כי אז חודר הדבר כל עשר כוחות הנפש והופך לאחד מארבעה אבות נזיקין עד שגורם נזק בל ישוער. אלא צריך לנצל כל הכוחות שניתנו לו הן כמשפיע והן כמקבל לענייני טוב וקדושה ולהשפיע על כל הסביבה.

עניין זה קשור להקמת בתי חב"ד בכל מקום שאינם בגדר "בור עמוק" היינו שמחכים עד שיבוא אליהם המקבל אלא שהם בבחינת "תל גבוה ברשות הרבים" שאפשר להניח עליו חפץ, לטפס עליו ולראות למרחוק וכו' במובנים הרוחניים שבדבר.

(על פי 'יין מלכות' ספר נזיקין סימן ה)

2) משנה בבא־קמא יב. 3) ששמע תלמיד מפי רבו בעל־פה, ורבו מרבו עד משה רבינו. 4) אם אדם נפל לבור ומת, בעל הבור פטור. 5) וכל שאינו בעל חיים, נכלל בדין כלים ופטור, שם נג: 6) כגון העול והמחרישה, ולא כמו בדין הראשון שנפלו כלים בלבד.

1 **ב. הַבּוֹר מֵאֲבוֹת נְזִיקִין[7] הוּא, וְתוֹלְדוֹתָיו[8] כָּמוֹהוּ**
2 **מוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן[9]. וְכָל הַמַּנִּיחַ תַּקָּלָה[10] - הֲרֵי זוֹ**
3 **תּוֹלֶדֶת הַבּוֹר[11]. וְאִם הֵזַק בָּהּ אָדָם[12] אוֹ בְּהֵמָה -**
4 **מְשַׁלֵּם זֶה שֶׁהִנִּיחַ הַתַּקָּלָה נֶזֶק שָׁלֵם[13], בֵּין הִפְקִיר**
5 **הַתַּקָּלָה בֵּין לֹא הִפְקִירָהּ[14]; וְאִם הֵזִּקוּ בָּהּ כֵּלִים -**
6 **פָּטוּר[15].**

7) מעיקרי נזיקין המפורשים בתורה, הכוללים בתוכם שאר נזיקין שהם תולדות. שם ב. 8) הנזיקין הדומים לבור. 9) וחייבים לשלם נזק שלם, אף כשהזיקו בפעם הראשונה. 10) ברשות הרבים. 11) שם כח: 12) בור בנזקי אדם חייב, כי התורה מיעטה את האדם רק במקרה שמת, שם. וכן פסק רבינו למעלה בפי"ב הי"ז. 13) כדין בור. 14) דינה כבור ולא כממונו, דעת שמואל שם, שם. 15) שם.

7 **ג. כֵּיצַד? הַמַּנִּיחַ[16] אֲבָנוֹ אוֹ סַכִּינוֹ[17] אוֹ תִּבְנוֹ[18] אוֹ**
8 **מַשָּׂאוֹ[19] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֵזִּקוּ בָּהֶן בֵּין**
9 **אָדָם בֵּין בְּהֵמָה - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם[20]. וְכֵן אִם הִנִּיחָן**
10 **בִּרְשׁוּתוֹ, וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא הִפְקִירָן. נִתְּקַל בַּקַּרְקַע**
11 **וְנֶחְבַּט בְּתַקָּלָה זוֹ וְהֵזַק בָּהּ - חַיָּב בַּעַל הַתַּקָּלָה[21].**
12 **וְאִם הֵזִּקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ אוֹ נִטַּנְּפוּ[22] - פָּטוּר[23].**

16) תקלה שדינה כבור. 17) שם ג: 18) כדי שירקב ויעשה זבל, שם ל. 19) שהיה עייף ורצה לנוח. 20) שם כח: 21) אף־על־פי שגם הקרקע השתתפה בנזק, חייב בעל התקלה לשלם הכל, מכיון שהקרקע הפקר היא, ואינה בדין תשלומין. דין זה הוא כדעת ר' נתן, שם כח: השוה למעלה פרק יב, הלכה יט וכא. 22) כגון השופך מים ברשות הרבים ונתלכלכו כליו של אחר, שם ל. 23) כי דין המים כדין הבור, שפטור בכלים.

13 **ד. הִכְנִיס שׁוֹרוֹ[24] לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת,**
14 **וְהִרְבִּיץ גְּלָלִים[25], וְנִטַּנְּפוּ בָּהֶן כֵּלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת -**
15 **פָּטוּר[26]; שֶׁהַגָּלָל זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹר הוּא, וְלֹא מָצָאנוּ**
16 **בּוֹר[27] שֶׁחַיֵּב בּוֹ עַל הַכֵּלִים.**

24) שם, מח. 25) צואת הבקר. 26) בעל השור. 27) אפילו אם הכלים לא נשברו אלא נטנפו בלבד, שם כח:

17 **ה. הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד[28] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָלַךְ**
18 **[הַמְהַלֵּךְ] וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְּרָהּ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ**
19 **בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדֶּרֶךְ[29] כְּשֶׁהֵן מְהַלְּכִין. וְאִם הֵזַק**
20 **בָּהּ - הֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב בִּנְזָקָיו[30], וַאֲפִלּוּ הִפְקִיר**
21 **הַכַּד[31]; שֶׁכָּל הַמַּפְקִיר נְזָקָיו בִּמְקוֹם שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת[32]**
22 **לַעֲשׂוֹתָהּ מִתְּחִלָּה[33] - חַיָּב כְּאִלּוּ לֹא הִפְקִירָן[34].**

28) כדי לנוח, שם כז: 29) מפני שאדם שקוע במחשבתו וטרוד בעניניו, שם כז: 30) כי הכד דינו כבור, וחייב בנזקי אדם. 31) מחלוקת ר' יוחנן ור' אלעזר, שם כט: 32) כגון ברשות הרבים. 33) אבל אם חפר בו ברשותו, והפקיר רשותו ובורו - פטור, מכיון שבתחילה ברשות חפר, ראה למעלה פרק יב, הלכה ב. 34) והאחריות נופלת עליו, כאילו הוא עדיין בעל הבור.

23 **ו. הִנִּיחַ אֶת הַכַּד בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַנִּיחָהּ**
24 **שָׁם, כְּגוֹן מְקוֹם הַקְּרָנוֹת[35] שֶׁל גַּתּוֹת[36] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[37],**
25 **וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְּרָהּ - חַיָּב[38]; וְאִם הֵזַק בָּהּ הַמְהַלֵּךְ -**

בַּעַל הַכַּד פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהִסְתַּכֵּל[39]. וְאִם הָיְתָה אֲפֵלָה[40], אוֹ שֶׁמִּלֵּא כָּל הַדֶּרֶךְ כַּדִּים[41] - פָּטוּר[42] עַל שְׁבִירָתָהּ; וְאִם נִתְקַל בָּהּ - הֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב[43]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

35) הרחבה לפני הגיתות. 36) מקום שדורכין בו ענבים לעשות יין. 37) כגון קרנות של בית הבד, שכותשים בו זיתים כדי להוציא שמנם. במקומות אלו רשאים להניח את הכלים, כי אין די מקום בפנים הגת או בית הבד. 38) בבא־קמא כז: 39) כי ידוע שמקומות אלו מלאים כלים. 40) הדוגמא של שמואל, שם. 41) ואין מוצא לעובר אלא לדרוך על הכדים, דוגמא של רב, שם. 42) מפני שהטענה, "היה לו להסתכל" נופלת: באפלה - אי אפשר לראות, ובמילא כל הדרך כדים, אי אפשר לעבור, ואפילו יתבונן בדרך, בלי שישבור כד. 43) מכיון שבגלל האפלה או משום שהדרך חסומה בכדים נתקל אין להאשימו, ולפיכך יש לחייב את בעל הכד.

ז. נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[44], וְהֶחְלַק אֶחָד בַּמַּיִם[45] אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָסֶיהָ - פָּטוּר[46] מִדִּינֵי אָדָם, לְפִי שֶׁאָנוּס הוּא[47]; וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[48], מִפְּנֵי שֶׁלֹּא סִלֵּק הַחֲרָסִים. וַהֲרֵי הַחֲרָסִים וְהַמַּיִם כְּהֶפְקֵר[49], וְלֹא הִפְקִיר אֶלָּא אַחַר שֶׁנֶּאֱנַס[50], וּלְפִיכָךְ פָּטוּר[51]. וְאִם נִתְכַּוֵּן לִזְכּוֹת בַּחֲרָסֶיהָ[52], וְהִזַּק בָּהֶן אַחֵר - חַיָּב[53]. וְהוּא הַדִּין לְנָפְלָה גְּמַלּוֹ[54] וְלֹא הֶעֱמִידָהּ[55] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהּ. וְאִם הֶזִּיקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ[56] - פָּטוּר[57], בֵּין הִפְקִיר בֵּין לֹא הִפְקִיר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58].

44) משנה שם, כח. כגון שנתקל במשהו, ומתוך כך נשבר הכד. 45) וניזוק. 46) כדעת ר' יהודה שם. 47) כי לא שבר את הכד בכוונה, אלא נשבר לאחר שנתקל במשהו. 48) כדעת החכמים שם, כט. 49) כי בדרך כלל אדם מפקיר אותם. 50) ואין זה דומה לדין הפקיר הכד שלמעלה בהלכה ה. 51) אבל אם שבר את הכד בכוונה, אפילו הפקיר את חרסיו חייב, כלמעלה הלכה ה; שם כט: 52) שם כט. 53) כי החרסים הם כבור. 54) ברייתא שם כח: 55) והפקירה והוזק בה אחר. בעל הגמל פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ואם לא הפקיר את הגמל והוזק בה אחר, חייב משום בור. 56) במים, או בחרסים או בגמל. 57) שבור פטור בכלים, בין בשבירתם ובין בהיזקם. 58) למעלה הלכה א וב.

ח. שְׁנֵי קַדָּרִים[59] שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן: אִם הָיָה לָרִאשׁוֹן לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד - חַיָּב הָרִאשׁוֹן בְּנִזְקֵי שֵׁנִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָנוּס בִּשְׁעַת נְפִילָה - אֵינוֹ אָנוּס בְּהִיוֹתוֹ מֵטָּל בַּדֶּרֶךְ, וַהֲרֵי הוּא יָכוֹל לַעֲמֹד[60]; וְאִם לֹא הָיָה לוֹ לַעֲמֹד[61] - פָּטוּר[62], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר[63] לָזֶה שֶׁנִּתְקַל בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָרוּד בְּנַפְשׁוֹ[64].

59) מוכרי קדירות, משנה שם לא. 60) ועל כן הוא חייב כבור, כי הרי גופו אינו הפקר, שם. 61) פירוש: לא הספיקה השעה לעמוד. 62) כי אנוס הוא. 63) ואפשר לחייב אותו על שלא הזהיר, בכל זאת פטור. 64) דעת רבי יוחנן שם.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיָּב בִּנְזְקָיו שֶׁל שֵׁנִי? כְּשֶׁהֵזִּיק גּוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי; אֲבָל אִם הֵזִּיקוּ כֵּלָיו - פָּטוּר; שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל הַכֵּלִים בְּבוֹר, וְכָל תַּקָּלָה[65] תּוֹלֶדֶת בּוֹר הוּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66].

65) כגון גופו של הראשון. 66) למעלה הלכה ב.

י. הַקַּדָּרִים וְהַזַּגָּגִים[67] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן, וְהַשְּׁלִישִׁי בַּשֵּׁנִי, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ לַעֲמֹד[68] וְלֹא עָמַד - הָרִאשׁוֹן חַיָּב בְּנִזְקֵי גּוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי, בֵּין שֶׁהֵזִּיק בְּגוּפוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן הַמֻּטָּל בָּאָרֶץ בֵּין שֶׁהֵזִּיק בְּמַשָּׂאוֹ[69]; וְהַשֵּׁנִי חַיָּב בְּנִזְקֵי גּוּפוֹ שֶׁל שְׁלִישִׁי, אִם הֵזִּיק בְּגוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי[70], אֲבָל אִם הֵזִּיק בְּמַשָּׂאוֹ שֶׁל שֵׁנִי שֶׁנָּפַל - פָּטוּר. שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ הַשֵּׁנִי[71]: בּוֹר זֶה, שֶׁהוּא מַשָּׂאִי, אֵין אֲנִי הַכּוֹרֶה אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי רִאשׁוֹן הִפִּיל הַשֵּׁנִי עִם מַשָּׂאוֹ. וְאִם הִזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה - כֻּלָּן פְּטוּרִין[72].

67) ברייתא שם לא. לפי פירוש רבא. 68) יש לו שהות ואפשרות לעמוד. 69) אם לא הפקירו, כלמעלה הלכה ז. 70) אפילו לא הפקירו. 71) טענה זו מביאה הגמרא שם, לא: 72) אפילו יכול היה לעמוד ולא עמד, שם לא.

יא. נָפַל הָרִאשׁוֹן וְהָיָה מֻטָּל לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ[73], וְנִתְקַל אֶחָד בְּרֹאשׁוֹ וְאֶחָד בְּרַגְלָיו וְאֶחָד בְּבִטְנוֹ - הֲרֵי הוּא חַיָּב בְּנִזְקֵי כֻּלָּן[74], הוֹאִיל וְהָיָה לוֹ לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד.

73) שם לא: 74) "ואם מחמת ראשון נפלו, ראשון חייב בנזקי כולם", ברייתא שם לא.

יב. הַשּׁוֹפֵךְ אֶת הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[75], וְהֵזִּיק בָּהֶן אַחֵר - חַיָּב בִּנְזָקָיו[76]; וְאִם נִטַּנְּפוּ כֵּלָיו - פָּטוּר[77], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[78]. נִבְלְעוּ הַמַּיִם בָּאָרֶץ[79] וְנִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ חֲלָקָה, וְהֶחְלַק וְנָפַל וְהֵזִּיק בַּקַּרְקַע - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּנִזְקָיו[80].

75) משנה שם ל. 76) כי יש למים דין בור, ואין הבדל אם הפקיר או לא, כי המפקיר נזקיו חייב, השוה למעלה הלכה ב וז. 77) כי בור פטור בכלים. 78) למעלה הלכה א. 79) גמרא שם. 80) אף־על־פי שהוזק בקרקע והקרקע אינה שלו, כי גם הבור שבתורה הפקר הוא, ובכל זאת חייבה התורה, אם אדם נחבט בקרקע הבור וניזוק. הלכה זו היא כדעת שמואל, שכל תקלה, בין הפקירה ובין לא הפקירה - דינה כבור, ראה למעלה פרק יב, הלכה יד.

יג. כָּל אֵלּוּ[81] שֶׁפּוֹתְקִין בִּיבוֹתֵיהֶן[82] וְגוֹרְפִין מְעָרוֹתֵיהֶן[83] - אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִשְׁפֹּךְ הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בִּימוֹת הַחַמָּה[84]; אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - יֵשׁ

לָהֶן רְשׁוּת[85]. וְאַף עַל פִּי כֵן[86], אִם הֵזִיק אָדָם אוֹ בְּהֵמָה בַּמַּיִם - חַיָּבִין נֶזֶק שָׁלֵם[87].

81) ברייתא שם, ו. ול. 82) שפותחים את צינורות השופכין, כדי שהמים יזרמו לרשות הרבים. 83) ומנקים מערותיהם ומשליכים את הזבל לרשות הרבים. 84) מפני שהרחובות נקיים ואסור ללכלך אותם. 85) מכיון שהרחובות מלוכלכים. 86) אף־על־פי שעשו ברשות בית־דין. 87) כי בית הדין הרשה להם לשפוך את המים לרשות הרבים בתנאי שיקבלו על עצמם אחריות לנזקים.

יד. לֹא יוֹצִיא אָדָם[88] תִּבְנוֹ[89] וְקַשּׁוֹ[90] לִרְשׁוּת הָרַבִּים כְּדֵי שֶׁיִּדּוֹשׁוּ וְיֵעָשׂוּ לוֹ זֶבֶל[91]. וְאִם הוֹצִיא - קְנָסוּהוּ חֲכָמִים[92] שֶׁיִּהְיוּ כְּהֶפְקֵר[93], וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה מֵעֵת שֶׁנִּדּוֹשׁוּ וְהִשְׁבִּיחוּ[94]. וְאִם קָדַם אָדָם וְזָכָה בָּהֶן מִשְׁעַת הוֹצָאָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין[95] מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[96]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּהֶפְקֵר, אִם הֵזִיק בָּהֶן אָדָם אוֹ בְּהֵמָה - הֲרֵי זֶה הַמּוֹצִיא חַיָּב לְשַׁלֵּם[97].

88) שם ל. 89) זה שנשאר אחר דישה. 90) מה שמשאירים בקרקע אחר קצירה. 91) לזבל את שדהו. החכמים אסרו להוציא תבן וקש לרשות הרבים, כיון שבני אדם מתחלקים בהם וניזוקים. 92) כדי שלא יוציאו. 93) כחפץ בלי בעלים. 94) כלומר, לאחר שהשאיר אותם זמן רב ברשות הרבים ונעשו זבל. 95) שעדיין לא השביחו. 96) כי זוהי בעיא שלא נפתרה, אם קונסים אותו מיד משעה שהוציאם, או לאחר שהשביחו, שם ל: 97) כדין בור, כדי שלא ירויח על־ידי הקנס שהוטל עליו.

טו. יֵשׁ[98] לְכָל אָדָם לְהוֹצִיא אֶת הַזֶּבֶל וְהַגְּלָלִים[99] לִרְשׁוּת הָרַבִּים בִּשְׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים וְלִצְבֹּר אוֹתָן שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם[100] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשּׂוּף[101] בְּרַגְלֵי אָדָם [וְרַגְלֵי בְּהֵמָה]. וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם הִזִּיק - חַיָּב לְשַׁלֵּם[102]. וְחַיָּבִין עַל זֶה הַגָּלָל מִשּׁוּם גָּזֵל[103]; כֵּיוָן שֶׁאֵין בּוֹ שֶׁבַח[104] אִם נָדוּשׁ, לֹא קָנְסוּ בּוֹ.

98) רשות. 99) צואת הבקר. 100) דעת רבי יהודה, שם ל. 101) נדרך. 102) כדעת תנא־קמא החולק שם על ר' יהודה הפוטרו מניזקין, ואומר: "כל אלו שאמרו מותרין לקלקל ברשות הרבים, אם הזיקו חייבין לשלם". 103) אם בא אחר ולקח אותו, בניגוד לתבנו וקשו, שכל הקודם בהן זכה. 104) כדעת רב שאמר "קנסו גופו משום שבחן", ומכיון שאין שבח בגלל, לא קנסו, ואסור לאחר לקחת אותו משום גזל.

טז. אֵין שׁוֹרִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[105], וְאֵין לוֹבְנִים לְבֵנִים[106]; אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט[107] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲבָל לֹא לְבֵנִים.

105) אין נותנים את הטיט במים, כדי שיתרכך, מפני שמשהה אותו ימים רבים, משנה, בבא מציעא קיח: 106) מפני שמשאיר אותן זמן רב עד שיתייבשו. 107) מערבבים אותו במים על־מנת לתתו מיד בבנין.

יז. הַבּוֹנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[108] - הַמֵּבִיא אֲבָנִים מֵבִיא וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה[109]. וְכֻלָּן שֶׁהִזִּיקוּ - חַיָּבִין[110] לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם.

108) לשון המשנה, שם. 109) מקבל את האבנים מיד המביא וקובע אותן בבנין, ואל ישהה אותן ברשות הרבים. 110) כמו בהלכה טו.

יח. הַחוֹצֵב[111] שֶׁחָצַב אֶבֶן[112] וּמְסָרָהּ לְסַתָּת[113], וְהֵזִיק בָּהּ אָדָם[114] אוֹ בְּהֵמָה - הַסַּתָּת חַיָּב. וְסַתָּת שֶׁמָּסַר לְחַמָּר[115] - הַחַמָּר חַיָּב. מָסַר חַמָּר לְכַתָּף[116] - הַכַּתָּף חַיָּב. מָסַר כַּתָּף לְבוֹנֶה - הַבּוֹנֶה חַיָּב. מְסָרָהּ הַבּוֹנֶה לָזֶה שֶׁמִּתַּקֵּן יְשִׁיבָתָהּ בַּבִּנְיָן[117] - הַמִּתַּקֵּן חַיָּב. וְאִם אַחַר שֶׁהֶעֱלוּהָ עַל גַּבֵּי הַדִּימוֹס[118] נָפְלָה וְהִזִּיקָה, וְהָיוּ עוֹשִׂין בְּקַבְּלָנוּת[119] - כֻּלָּן חַיָּבִין[120]; וּבִשְׂכִירוּת[121] - הָאַחֲרוֹן חַיָּב[122], וְכֻלָּן פְּטוּרִין[123].

111) בבא מציעא קיח: 112) שעקר אבנים מן החצבה. 113) הנותן צורה לאבן ומחליקה. 114) בשעה שהיתה תחת ידו של הסתת. 115) המעביר את האבנים המסותתות על גבי החמור למקום הבנין. 116) הנושא את האבנים על הכתף ומוסרן לבנאי, העומד על החומה. 117) שתהיה מונחת בדיוק במקומה הנכון בשורה אחת עם שאר האבנים. 118) שורת הבנין. 119) שקבלו עליהם לעשות את כל המלאכה, וכולם שותפים בה, ומשום כך כולם אחראים ביחד לנזק. 120) אבל כל זמן שהאבן בידי אחד מהקבלנים, הוא לבדו אחראי. 121) המקבל שכרו לפי שעות העבודה. 122) זה ששם את האבן על גבי הדימוס. 123) כי אינם אחראים למלאכה כולה, אלא כל אחד לעבודתו.

יט. הַכֹּתֵל וְהָאֵילָן[124] שֶׁנָּפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[125], וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְקִירָן[126]; לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹמִים לְבוֹר, שֶׁהֲרֵי אֵין תְּחִלָּתָן לְהַזִּיק[127]. וְאִם הָיוּ רְעוּעִין - בֵּית דִּין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לָקֹץ אֶת הָאִילָן וְלִסְתּוֹר אֶת הַכֹּתֶל. וְכַמָּה הַזְּמַן? שְׁלֹשִׁים יוֹם[128]. נָפְלוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר; לְאַחַר הַזְּמַן - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁשִּׁהָה אוֹתָן.

124) משנה שם קיז: 125) כי אין בעל הכותל או בעל האילן אשם בכך. 126) ולדעת הכל, בין לרב ובין לשמואל, תקלה שהפקירוה דינה כבור. 127) וברשות בנה את הכותל או נטע את האילן, ומשום כך פטור. 128) זהו זמן בית־דין בכל מקום בתלמוד, שם קיח.

כ. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ[129] וְאֶת הַזְּכוּכִית, וְהַגּוֹדֵר גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים וְהִפְרִיחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[130], וְהֵזִיק אֶחָד בָּהֶן - חַיָּב[131] נֶזֶק שָׁלֵם. וְאִם גָּדַר בְּקוֹצִים בְּצִמְצוּם[132] בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְהַכֵּךְ בִּכְתָלִים[133].

129) בתוך כותל, משנה בבא־קמא ל. 130) הקוצים היו בולטים מחוץ לכותל לתוך רשות הרבים. 131) כי אסור

לשים מכשול ברשות הרבים. 132) ולא יצא מחוץ לכותל כלום. 133) ולכן אין לדונו כדין נותן מכשול ברשות הרבים. טעם זה "שאין דרך בני אדם..." מובא בגמרא שם.

כא. הַמַּצְנִיעַ קוֹצָיו[134] וּזְכוּכִיּוֹתָיו בְּתוֹךְ כָּתְלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבָא בַּעַל הַכֹּתֶל וְסָתַר אֶת כָּתְלוֹ, וְנָפַל לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיק[135]: אִם כֹּתֶל רָעוּעַ הָיָה - הַמַּצְנִיעַ חַיָּב[136], וְאִם כֹּתֶל בָּרִיא הוּא - בַּעַל הַכֹּתֶל חַיָּב[137].

134) ברייתא, שם. 135) הקוצים או הזכוכית. 136) כי הוא פשע, שהיה צריך להעלות על דעתו, שיהרסו את הכותל הרעוע. 137) בעל הקוצים פטור, שלא היה עליו להעלות על דעתו שיסתרו את הכותל. ובעל הכותל הבריא, שהיה מחוייב להצניע את הקוצים לאחר הריסת הכותל, ולא הצניעם - חייב.

כב. חֲסִידִים[138] הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַצְנִיעִין אֶת הַקּוֹצִים וְאֶת הַזְּכוּכִיּוֹת בְּתוֹךְ שְׁדוֹתֵיהֶן בְּעֹמֶק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בָּאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲלֵם הַמַּחֲרֵשָׁה. וַאֲחֵרִים שׁוֹרְפִים[139] אוֹתָם בָּאֵשׁ, וַאֲחֵרִים מַשְׁלִיכִים אוֹתָם לַיָּם אוֹ לַנָּהָר[140], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵזֵק בָּהֶם אָדָם.

138) אנשים העושים לפנים משורת הדין, שם. 139) כגון רב ששת, שם. 140) כגון רבא, שם.

כג. לֹא יְסַקֵּל אָדָם[141] מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאֵין עוֹשִׂין חָלָל[142] תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים, וְלֹא בוֹרוֹת[143] וְלֹא שִׂיחִין[144] וְלֹא מְעָרוֹת[145], וְאַף עַל פִּי[146] שֶׁהָעֲגָלָה יְכוֹלָה לְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּיהֶן וְהִיא טְעוּנָה אֲבָנִים, שֶׁמָּא תִּפְחַת[147] מִלְּמַטָּה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. וְהַחוֹפֵר בּוֹר לְצָרְכֵי רַבִּים[148] - מֻתָּר[149].

141) לא יפנה אבניו מרשותו לרה"ר, כי הן מכשול לרבים, וגם הוא עצמו עלול להתקל בהן, שם נ: 142) אפילו אם הוא מקבל עליו אחריות לנזקים העתידים לבוא, משנה בבא בתרא ס. 143) עגולים. 144) ארוכים. 145) מרובעות ומקורות. 146) שהכיסוי חזק, שלא כדעת ר' אליעזר המתיר במקרה זה. 147) נימוקו של תנא־קמא שם, שאף־על־פי שהמכסה כעת חזק, חוששים שיתקלקל בעתיד, ואף־על־פי שאינו רשאי לעשות זאת, אם עשה וכסה כראוי - פטור, כמבואר למעלה פרק יב בכמה הלכות (מגיד־משנה). 148) שישתו ממי הגשמים הצבורים בו. 149) בבא־קמא נ.

כד. אֵין מוֹצִיאִין[150] זִיזִין[151] וּגְזֵזְטְרָאוֹת[152] לִרְשׁוּת הָרַבִּים אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ לְמַעְלָה מִגֹּמֶל וְרוֹכְבוֹ[153]; וְהוּא[154], שֶׁלֹּא יַאֲפִיל הַדֶּרֶךְ עַל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם רָצָה, כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ[155] וּמוֹצִיאוֹ. כָּנַס[156] וְלֹא הוֹצִיא[157] - הֲרֵי זֶה מוֹצִיא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה[158]. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר כְּתָלִים לִמְקוֹמָן לְעוֹלָם[159]; שֶׁכָּל מֻצָּר[160] שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ רַבִּים[161] - אָסוּר[162] לְקַלְקְלוֹ.

150) כדי שלא יכשלו בהן עוברי דרך, משנה בבא בתרא ס. 151) קורות קטנות. 152) קורות גדולות הבולטות מן הבית לרשות הרבים. 153) כמו באילן בהלכה כו לקמן, שמקורה במשנה בבא־בתרא כז: כן פסק הרי"ף סוף חזקת הבתים. 154) בתנאי. 155) כונס את הכותל לתוך הקרקע שלו, ומשאיר מן הקרקע לחוץ כדי שיעור הוצאת הזיזין. 156) את הכותל. 157) את הזיזין. 158) ואין אומרים שאם לא הוציא את הזיזין מיד, ויתר עליהם ואבד זכותו, שם ס: 159) מכיון שבינתיים החזיקו רבים באותה חלקת קרקע. זוהי דעת רבי יוחנן שם. 160) דרך. 161) ברשות. 162) לבעל הדרך, דעת רב יהודה, שם.

כה. לָקַח[163] חָצֵר וּבָהּ זִיזִין וּגְזֵזְטְרָאוֹת יוֹצְאוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ[164]; וְאִם נָפְלָה - חוֹזֵר וּבוֹנֶה אוֹתָהּ[165] כְּשֶׁהָיְתָה.

163) קנה, שם ס. 164) וטוענים ללוקח ואומרים, שהזיזין והגזוזטראות בהיתר נעשו, מתוך הנחה שהמוכר כונס בתוך שלו היה. אבל במקרה שהרבים תובעים לדין את זה שבנה הבית, והוא טוען שנכנס בתוך שלו, עליו להביא ראיה. 165) ואינו צריך להביא ראיה, שהמוכר כונס בתוך שלו היה, אלא מספיקה ההוכחה, שכך קנה את החצר עם הזיזין.

כו. אֵילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה[166] לִרְשׁוּת הָרַבִּים[167] - קוֹצֵץ[168] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַגֹּמֶל עוֹבֵר בְּרוֹכְבוֹ[169]. וּמַנִּיחִין מָקוֹם פָּנוּי[170] מִשְּׁתֵי שִׂפְתוֹת הַנָּהָר[171] כְּרֹחַב כִּתְפֵי הַמַּלָּחִים שֶׁיּוֹרְדִין שָׁם וּמוֹשְׁכִין הַסְּפִינָה[172]. וְכָל אֵילָן הַנִּמְצָא בְּרֹחַב זֶה - קוֹצְצִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְאֵין מַתִּירִין בִּבְעָלָיו, שֶׁהֲרֵי מְעַכֵּב מוֹשְׁכֵי הַסְּפִינָה.

166) בבא־בתרא כז: 167) שענפיו יוצאים לרשות הרבים. 168) מן הענפים מלמטה. 169) מתחת לענפים העליונים, כדעת תנא־קמא במשנה, שם. 170) מאילנות ומענפים, בבא־מציעא קז: 171) כי פעמים באה הספינה משפת הנהר מכאן, ופעמים משפת הנהר מכאן. 172) לצד היבשה, ומטים עצמם באלכסון לצד היבשה.

כז. מִי שֶׁהָיְתָה[173] דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[174], נִטְּלָהּ[175] וּנְתָנָהּ לָהֶם מִן הַצַּד - מַה שֶּׁנָּתַן נָתָן וְזָכוּ בּוֹ, וְזֶה שֶׁנָּטַל לֹא זָכָה בּוֹ[176]. וְכַמָּה רֹחַב דֶּרֶךְ הָרַבִּים? אֵין פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה[177].

173) משנה בבא־בתרא צט: 174) בידיעת הבעלים. 175) בעל השדה לעצמו. 176) "שכל מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו", כלמעלה הלכה כד. 177) משנה שם, וראה שבת צט.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני ההבערה בשלימות. וסבת זה הסדר הוא, שראוי להקדים נזקי בעלי החיים לנזקי הבור לפי שהם הולכים ויוצאים לחוץ ומזיקים, ונזקיהם מצויים יותר. וראוי להקדים נזקי הבור לנזקי האש לפי שנזקי הבור או נזקי תולדותיו מצויים יותר. והפרק המדבר בדברים המבארים ענייני שלשה אבות בעלי החיים והם: הקרן והרגל והשן בכלל הם ותולדותיהם ראוי להיותו ראשון, כי יש להקדים כללים לפרטים, ואחר־כך יש לבאר פרטי כל אחד מהם.

והתחיל רבינו בפרק שני בביאור תולדות השן והרגל לפי שהן מועדות מתחלתן ונזקיהם מצויים יותר. ויש להקדים הרגל לשון, לפי שידוע שאין חיוב השן והרגל אלא ברשות הניזק, ואם־כן בהמצא נזק השן כבר קדם לו הרגל, ר"ל שכבר נכנסה הבהמה ברשות הניזק. ואחר ביאור זה במעט עיון תתבאר למבין סיבת סדר כל הלכות אלו.

א. הַמַּדְלִיק[2] בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ[3], וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה[4] [וְהִזִּיקָה] - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה וְגוֹמֵר, שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם[6] הַמַּבְעִיר וְגוֹמֵר. וְהַבְּעֵרָה מֵאֲבוֹת נְזִיקִין הִיא[7].

2) בבא־קמא ס. 3) בלי רשות. 4) למקום אחר ושרפה. 5) כי אש מועדת מתחילתה. המדליק חייב, אפילו עברה האש מרחק גדול ובלתי צפוי מראש, הואיל והדליק שלא ברשות. 6) בין אם זה גדיש (תבואה שכבר נקצרה) ובין אם זה קמה (תבואה שעדיין מחוברת לקרקע), ובין אם זה קוצים בלבד, שזה נזק פעוט, על הכל הוא חייב לשלם. 7) מעיקרי נזיקין המפורשים בתורה (שם ב.).

ב. הִדְלִיק בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ[8] - צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִסּוֹף הַמָּצֶר[9] כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר הַדְּלֵקָה[10] לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ. וְכַמָּה שִׁעוּר הַהַרְחָקָה?[11] הַכֹּל לְפִי גֹּבַהּ הַדְּלֵקָה[12]. וְאִם לֹא הִרְחִיק כָּרָאוּי[13], וְעָבְרָה הָאֵשׁ וְהִזִּיקָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. הִרְחִיק כָּרָאוּי, וְעָבְרָה וְהִזִּיקָה - פָּטוּר[14]; שֶׁזּוֹ מַכָּה בְּיִדֵי שָׁמַיִם הִיא[15]. וְכֵן אִם עָבְרָה[16] נָהָר אוֹ שְׁלוּלִית[17] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַיִם וְרָחְבָּן שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת - פָּטוּר[18].

8) משנה שם פא: 9) הגבול המפריד בין רשותו לרשות חברו. 10) ואין אדם רשאי לעשות ברשותו ככל העולה על רוחו, שמעשיו מביאים נזקים לאחרים. 11) שאלת המשנה, שם. 12) במדה שהאש גבוהה וגדולה יותר, צריך המרחק להיות גדול יותר. זוהי דעת רבי שמעון במשנה שם, לפי פירושו של רבה בר אבוה. 13) אם האש לפי גדלה, יכולה, למשל, להגיע עד מרחק עשרים אמה, והוא הרחיק פחות מזה. 14) בניגוד להלכה הקודמת שחייב בכל מרחק שהוא, מכיון שהדליק בשדה חבירו שלא ברשות. 15) ואין המדליק אשם בכך, ועצם ההדלקה ברשות היתה. 16) ברייתא שם סא. 17) מקום שבו מתקבצים מי גשמים. 18) כי אין דרך האש, אפילו היא גדולה, לעבור רוחב שמונה אמות מים, אבל אם אין בהם מים, קובעים את הדין לפי הכלל הקודם, אם הרחיק כראוי או לא.

ג. עָבְרָה גָדֵר[19] - אוֹמְדִין גֹּבַהּ הַגָּדֵר וְגֹבַהּ הַדְּלֵקָה[20] וְהָעֵצִים אוֹ הַקּוֹצִים[21] הַמְּצוּיִין שָׁם: אִם אֵינָהּ רְאוּיָה לַעֲבֹר - פָּטוּר, וְאִם רְאוּיָה לַעֲבֹר - חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֵשׁ הַקּוֹדַחַת[22]; אֲבָל אִם הָיָה לָהּ לַהַב גָּדוֹל הָעוֹלֶה וְנִכְפָּף מִגֹּבַהּ עֲלִית הַלַּהַב, וְהָיוּ עֵצִים מְצוּיִין שָׁם - אֵין לָהּ אֹמֶד[23], אֶלָּא אֲפִלּוּ עָבְרָה אֶלֶף אַמָּה[24] - חַיָּב.

19) משנה שם סא. 20) במדה שהדליקה גבוהה יותר, צריכה גם הגדר להיות גבוהה יותר. 21) שהאש נאחזת בהם בקלות. 22) נוקבת ושורפת בלי שלהבת גדולה, מלשון "אש קדחה באפי" (דברים לב, כב). זוהי גירסת רבינו חננאל ופירושו, וראה אוצר הגאונים לבבא־קמא עמוד 63. זוהי גם גירסת רבינו. בגמרא שלנו הגירסא "קולחת". [המשנה קובעת גובה של ארבע אמות, ובגמרא אומר רב שגובה זה מספיק "בקודחת" או "בקולחת", והלכה כמותו נגד דעת שמואל, בניגוד לכלל שהלכה כשמואל בדיני ממונות. ולפלא, למה רבינו אינו מזכיר כלל את השיעור של ארבע אמות]. 23) אין לה שעור, כי האש הולכת ומתקדמת בלי הרף. 24) בברייתא שם, סא. "אפילו עד מאה מיל".

ד. נָפְלָה דְּלֵקָה בַּחֲצֵרוֹ[25], וְנָפַל גָּדֵר שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַדְּלֵקָה[26], וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה בְּחָצֵר אַחֶרֶת, אִם הָיָה יָכוֹל לִגְדֹּר הַגָּדֵר שֶׁנָּפַל וְלֹא גְדָרוֹ - חַיָּב[27]. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה?[28] לְשׁוֹרוֹ שֶׁיָּצָא[29] וְהִזִּיק, שֶׁהָיָה לוֹ לְשָׁמְרוֹ וְלֹא שְׁמָרוֹ.

25) פרצה שריפה מחמת האש שהצית בעל החצר, שם כג. 26) אילו נפלה מחמת הדליקה היה חייב, אפילו לא היתה לו שהות להקים את הגדר שנפלה, מכיון שהוא אשם בכך, שלא הרחיק כראוי. 27) אף־על־פי שאין להאשים אותו על האש שהדליק, חייב הוא על שלא שמר על האש שלו שלא תזיק. 28) השוואה זאת מובאת בגמרא, שם. 29) שהכניסו לדיר ולא נעל הדלת כראוי, שהוא חייב.

ה. הַשּׁוֹלֵחַ[30] אֶת הַבְּעֵרָה[31] בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[32] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[33] וְחַיָּב בִּידֵי שָׁמַיִם[34]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[35] שֶׁמָּסַר לָהֶן בְּחֶלֶת וְלִבּוּהָ[36], שֶׁדֶּרֶךְ הַגַּחֶלֶת לְהִכָּבוֹת מֵאֵלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּעֲבֹר וְתַדְלִיק; אֲבָל אִם מָסַר לָהֶן שַׁלְהֶבֶת[37] - חַיָּב[38], שֶׁהֲרֵי מַעֲשָׂיו גָּרְמוּ[39].

30) משנה שם נט: 31) אש, חומר בוער. 32) שאינם בני־דעת. 33) אם החרש, השוטה או הקטן שרפו גדיש, פטור השולח, כי הוא לא שרף. 34) כי גם הוא אשם במידה מסויימת בנזק זה. 35) שפטור מדיני אדם. 36) החרש, השוטה או הקטן נפחו בה והגדילו את הלהבה, ולולא זה היתה גחלת כבה מאליה. 37) כגון אבוקה דולקת. 38) אף בדיני אדם. רבינו פסק כדעת חזקיה ולא כר' יוחנן, משום שחזקיה היה רבו של ר' יוחנן, שם. 39) והריהו כאילו שם בעצמו את השלהבת במקום הגדיש.

ו. שָׁלַח[40] אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד פִּקֵּחַ - זֶה הַפִּקֵּחַ שֶׁהִבְעִיר חַיָּב לְשַׁלֵּם[41], וְהַשּׁוֹלֵחַ פָּטוּר[42]. וְכֵן אִם הִנִּיחַ שׁוֹמֵר לִשְׁמֹר הַבְּעֵרָה - הַשּׁוֹמֵר חַיָּב[43].

40) משנה, שם. 41) כי הוא בר דעת ואחראי למעשיו. 42) אף־על־פי שלמדנו ששלוחו של אדם כמותו, זה רק בדבר מצוה או בדבר רשות, אבל לא בדבר עבירה, ואין לזקוף את מעשה העבירה על חשבון השולח, ומפני כך

השולח פטור, אפילו מסר שלהבת ועצים ביד הפקח. 43) שהשומר נכנס במקום הבעלים. השווה למעלה פרק ד, הלכה ד.

1 **ז. אֶחָד[44] הֵבִיא אֶת הָאוּר[45] וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים[46]**
2 **- הַמֵּבִיא אֶת הָעֵצִים חַיָּב[47]. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים**
3 **וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר - הַמֵּבִיא אֶת הָאוּר חַיָּב[48]. בָּא**
4 **אַחֵר וְלִבָּה - הַמְּלַבֶּה חַיָּב[49]. לִבַּתּוּ רוּחַ שֶׁאֵינָהּ**
5 **מְצוּיָה תָּמִיד[50] - הֲרֵי כֻּלָּן פְּטוּרִין[51]. לִבָּה וְלִבַּתּוּ**
6 **הָרוּחַ[52] - חַיָּב; שֶׁהֲרֵי הוּא גָּרַם[53], וְכָל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק**
7 **מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבַּנְּכָסִים, כִּשְׁאָר כָּל**
8 **הַמַּזִּיקִין[54].**

44) המשך המשנה שם. 45) אש. 46) אחרי שהראשון הביא את האש. 47) כי בלי העצים היתה האש נכבית, והראשון לא עשה כלום. 48) תמיד חייב האחרון, מהטעם הקודם. 49) והראשונים פטורים, אם האש לא היתה מתלבה מאליה. 50) ואפילו אם דרכה לבוא לעתים לא רחוקות כל כך. 51) שהרי זה אונס, כי לא היו צריכים להעלות על דעתם, שתבוא רוח שאינה מצויה. ומובן שזה רק כשבאותה שעה לא היתה מנשבת רוח שאינה מצויה. כך פירש הירושלמי את המשנה "ליבתה הרוח כולן פטורין", שמדובר ברוח שאינה מצויה. 52) ברייתא שם, ס. 53) שהרי בלעדו היתה האש נכבית, ועל כן הוא חייב. 54) שן, רגל ובור שבעל המזיק חייב, משום שגרם לנזק ע"י חוסר שמירה. [הברייתא "ליבה ולבתה הרוח" מבחינה בין שני מקרים: אם יש בליבויו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור. רבינו סתם, ומשמע שבכל מקרה חייב, ועל זה משיג עליו הראב"ד, אולם רבא שם מפרש, שהבדל זה קיים רק במקרה שהרוח שלבתה היתה רוח שאינה מצויה, ועל כן אם אין בליבויו כדי ללבותה פטור, כי לא היה צריך להעלות על דעתו, שתבוא רוח שאינה מצויה, אולם ליבה ולבתה רוח מצויה, אף־על־פי שבלי הרוח היתה האש כבה מאליה - חייב, כי הרי הוא יודע על קיום הרוח המצויה, ויכול לדעת מראש שאם גם הוא ילבה תפרוץ דליקה ותזיק. ודברי רבינו כאן נאמרו ברוח מצויה (ראה מגיד־משנה)].

9 **ח. אֵשׁ[55] שֶׁיָּצְאָה וְאָכְלָה עֵצִים אוֹ אֲבָנִים[56] אוֹ עָפָר[57]**
10 **- חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָצְאָה קֹצִים[58] אוֹ הַשָּׂדֶה[59].**
11 **אָכְלָה גָּדִישׁ[60] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְהָיוּ כֵּלִים טְמוּנִים בְּתוֹךְ**
12 **הַגָּדִישׁ: אִם הָיוּ כְּגוֹן מוֹרִיגִים[61] וּכְלֵי בָקָר[62] וְכַיּוֹצֵא**
13 **בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַשָּׂדֶה לְטָמְנָם בְּגָדִישׁ -**
14 **חַיָּב לְשַׁלֵּם[63]; הָיוּ בְּגָדִים וּכְלֵי זְכוּכִית[64] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
15 **- פָּטוּר עַל הַכֵּלִים[65].**

55) משנה שם ס. 56) אף־על־פי שאינן נשרפות כליל כמו עצים. 57) כגון לחכה נירו (חריש שלא נזרע) ונתקלקל. 58) הנשרפים כליל. 59) הקרקע שאינה נשרפת כליל. 60) התבואה שנערמה לאחר הקציר, משנה שם סא: 61) לוח בעל שיני ברזל, שבו דשים את התבואה. 62) כגון מרדעת של חמור ועול בקר. 63) כי בעל הגדיש לא שינה ממנהגו של עולם, ועל המדליק לדעת שכלים כאלו נמצאים בגדיש. 64) שאין דרכם להמצא בגדיש. 65) שלא היה עליו להעלות על הדעת, שכלים אלו נמצאים בגדיש. ומשערים את מקום אותם הכלים כאילו היה מלא תבואה ממין הגדיש. הלכה זו היא כדעת החכמים, ולפי פירוש רבא בגמרא שם.

16 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[66] בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה**
17 **חֲבֵרוֹ[67]; אֲבָל בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְעָבְרָה לִשְׂדֵה**
18 **חֲבֵרוֹ - פָּטוּר עַל כָּל הַכֵּלִים הַטְּמוּנִים[68] בַּגָּדִישׁ. אֲבָל**
19 **מְשַׁלֵּם הוּא שִׁעוּר מְקוֹם הַכֵּלִים[69], וְרוֹאִין אוֹתוֹ**
20 **כְּאִלּוּ הוּא מְלֵא גָדִישׁ שֶׁל חִטִּים אוֹ שֶׁל שְׂעוֹרִים[70].**

66) שחייב על הכלים הטמונים בגדיש. 67) מכיון שלא ברשות הדליק. 68) אפילו על אלה שדרכם לטמנם בגדיש, כי כתוב בתורה "או הקמה" (שמות כב, ד), ודרשו החכמים "מה קמה בגלוי, אף כל בגלוי". ולשון הפסוק "כי תצא אש", משמע במדליק בתוך שלו, שם ס. 69) גודל המקום שהכלים תופסים. 70) אם הגדיש היה של שעורים. דין זה מכוון גם למדליק בתוך שדה חבירו, שפטור על בגדים וכלי זכוכית, כמו שכתבנו בהלכה הקודמת.

21 **י. הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, וְיָצְאָה הָאֵשׁ וְנֶאֱכַל**
22 **הַגָּדִישׁ, וְהָיָה גִּדֵּי כָּפוּת לוֹ[71] וְעֵבֶד סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף**
23 **עִמּוֹ - חַיָּב[72]; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם[73] לַעֲשׂוֹת בַּגָּדִישׁ.**
24 **הָיָה עֶבֶד כָּפוּת וּגְדִי סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - פָּטוּר[74].**

71) קשור לו, משנה שם, סא: 72) על הגדי. מן הפסוק "או הקמה", דורשים החכמים "כל בעלי קומה", כלומר גם בעלי החיים, שם ס. 73) והיה צריך להעלות על הדעת, ואף־על־פי־כן פטור על העבד, כי היה עליו לברוח. 74) מפני שהמדליק חייב מיתה על שריפת העבד, וכל המחוייב מיתה, פטור מכל חיוב ממון הקשור במעשהו זה. כלל זה ידוע בתלמוד בשם: "קים ליה בדרבה מיניה". ואפילו במקרה שאין בית־דין ממיתים אותו, כגון בשוגג או שהודה מעצמו ואין עדים, פטור מממון.

25 **יא. הַמַּשְׁאִיל[75] מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ, וְהִגְדִּישׁ[76] בּוֹ וְהִטְמִין**
26 **בּוֹ כֵּלִים, וְהִדְלִיק הַמַּשְׁאִיל וְשָׂרַף הַגָּדִישׁ - אֵינוֹ**
27 **מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי גָדִישׁ בִּלְבַד[77]. הִשְׁאִילוֹ מָקוֹם**
28 **לְהַגְדִּישׁ חִטִּים וְהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים, אוֹ לְהַגְדִּישׁ**
29 **שְׂעוֹרִים וְהִגְדִּישׁ חִטִּים[78], אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ חִטִּים[79] וְחִפָּם**
30 **בִּשְׂעוֹרִים[80], אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים וְחִפָּם בְּחִטִּים[81] -**
31 **אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ אֶלָּא דְּמֵי שְׂעוֹרִים בִּלְבַד.**

75) שם סב. 76) עשה גדיש. 77) כי השאיל את המקום לגדיש בלבד. 78) משלם דמי שעורים בלבד, אף־על־פי שנשרפו חיטים ששוים יותר משעורים, מכיון שלא נתן רשות להגדיש חטים. 79) לאחר שקיבל רשות לכך. 80) וכיסם בשעורים. הדין הוא, שהוא משלם דמי שעורים בלבד, אף־על־פי שנשרפו חיטים שנגדשו ברשות. הטעם הוא, שהמשאיל יכול לטעון: ראיתי שעורים בלבד, ועל כן לא נזהרתי כל כך. 81) אם השאיל להגדיש שעורים, מובן

מאליו שישלם דמי שעורים בלבד, ואם השאיל להגדיש חיטים והגדיש שעורים וחיפם בחיטים, גם כן הדין שישלם דמי שעורים בלבד, ואת מקום החיטים - דמי חיטים.

יב. הַמַּדְלִיק אֶת הַבִּירָה[82] שֶׁל חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כָּל כְּלֵיהֶם וְכָל חֶכְסֵיהֶם בַּבָּתִּים. וְכֹל שֶׁיִּטְעַן בַּעַל הַבַּיִת[83] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[84] וְנוֹטֵל[85]. וּשְׁבוּעָה זוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[86], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[87]. וּבִלְבַד שֶׁיִּטְעַן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן[88], אוֹ שֶׁהוּא לָמוּד[89] לִהְיוֹת אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁטָּעַן פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ[90].

82) משנה שם סא: 83) כל כלי שיאמר בעל הבית שהיה בבית ויתבע תשלומו. 84) כשהוא נשבע, יאחוז בידו חפץ קדוש, כגון ספר תורה. 85) בניגוד לכלל "נשבע ויוצא פטור", שאין בכוח השבועה לחייב ממון. 86) חכמי תורה שבעל־פה הראשונים. 87) בהלכות חובל ומזיק פרק ז, הלכה יז. דין הניזק כדין הנגזל, שחכמינו תיקנו "נשבע ונוטל". 88) שיש לשער שהיו לו, שהולמים את מצבו הכלכלי, דעת רב אשי, שם סב. 89) רגיל. 90) כגון אדם נאמן, ובני אדם רגילים להפקיד אצלו חפצים יקרים.

יג. גָּמָל שֶׁהוּא טָעוּן פִּשְׁתָּן[91] וְעוֹבֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִכְנַס פִּשְׁתָּנוֹ לְתוֹךְ הַחֲנוּת[92] וְדָלְקָה בְּגֵרוֹ שֶׁל חֶנְוָנִי, וְהִדְלִיק אֶת כָּל הַבִּירָה[93] - בַּעַל הַגָּמָל חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהִרְבָּה בְּמַשֹּׂאוֹי[94]. בֵּין שֶׁעָמְדָה הַבְּהֵמָה[95] בֵּין שֶׁלֹּא עָמְדָה[96]. הִנִּיחַ הַחֶנְוָנִי גֵרוֹ מִבַּחוּץ[97] - הַחֶנְוָנִי חַיָּב אַף בִּדְמֵי פִּשְׁתָּן[98], מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחַ גֵּרוֹ מִבַּחוּץ[99]. וַאֲפִלּוּ גֵּר חֲנֻכָּה[100] הָיָה לוֹ לִישֵׁב לִשְׁמֹר[101].

91) משנה בבא־קמא סב: 92) מכיון שמעטן הפשתן היה גדול מדי. 93) בנין גדול. 94) בעל הגמל פשע, מפני שהטעין משא יותר משיעור רוחב רשות הרבים. טעם זה מובא בגמרא שם, כב: 95) שהוסיף פשע על שלא מיהר להרחיק אותה מן המקום. 96) אלא בעברה הדליקה את הבית, גמרא שם כב. 97) ובגלל זה נדלק בו הפשתן. 98) נוסף על חיוב בדמי הבירה, אם איננה של החנוני. 99) דבר האסור לו לעשות. גם טעם זה מובא בגמרא שם כב: 100) שרשאי להניחו בחוץ משום מצוה. 101) ולפיכך הוא חייב, כדעת תנא־קמא, ולא כרבי יהודה האומר "בנר חנוכה פטור", שם סב:

יד. הַכּוֹפֵף[102] קָמָתוֹ[103] שֶׁל חֲבֵרוֹ לִפְנֵי הָאֵשׁ[104] עַד שֶׁתִּדְלַק, אִם אֵין הָאֵשׁ מַגַּעַת לָהּ אֶלָּא בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה[105] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[106] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[107]. וְהַטּוֹמֵן קָמָתוֹ[108] שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּעָפָר[109] אוֹ בְּתֶבֶן[110], וְעָבְרָה הָאֵשׁ[111] וְאָכְלָה אוֹתָהּ - הֲרֵי הַטּוֹמֵן פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[112] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[113], מִפְּנֵי שֶׁהַמַּדְלִיק אֶת הָאֵשׁ פָּטוּר עַל הַטָּמוּן[114].

102) שם נה: 103) תבואתו, המחוברת לקרקע. 104) לצד האש. 105) לעתים קרובות. 106) כי זה מעין אונס, שלא עלה בדעתו שתבוא רוח שאינה מצויה. 107) כי לולא הכפיפה לא היתה האש מגעת, אף ברוח שאינה מצויה, שם נו. 108) דברי רב אשי שם. 109) המגן בפני אש. 110) המגביר את סכנת האש. 111) שהדליק אחר. 112) כי הוא לא הדליק את האש, ולא שרף את הקמה. 113) כי לולא טמן, היה בעל הקמה גובה דמי הקמה מן המדליק את הדליקה. 114) למעלה הלכה ט.

טו. אֵשׁ שֶׁעָבְרָה וְהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם וְחָבְלָה בּוֹ - הֲרֵי הַמַּבְעִיר חַיָּב[115] בִּנְזָקָיו וּבְשִׁבְתּוֹ[116] וּבְרִפּוּיוֹ וּבְצַעֲרוֹ[117] וּבְבָשְׁתּוֹ[118], כְּאִלּוּ הִזִּיקוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵשׁוֹ מָמוֹנוֹ הוּא[119], הֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁהִזִּיקָה בְּחִצָּיו[120]. אֲבָל אִם הִזִּיקָה בְּהֶמְתּוֹ אוֹ בּוֹרוֹ אֶת הָאָדָם - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּנֶזֶק בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[121].

115) בבא־קמא כג. 116) שנתבטל ממלאכתו בכלל החבלה. 117) שלא נכלל בחישוב הנזק. 118) בגמרא נאמר שם "לחייבו בארבעה דברים", ורבינו וגם רבינו חננאל מפרשים שהכוונה שם לצער, ריפוי, שבת, בושת (שלא כפירוש רש"י). 119) כשורו, ושורו שהזיק חייב על הנזק בלבד. 120) המדליק אש דומה לזורק חץ בידים, ועל כן חייב בחמשת הדברים. זוהי דעת ר' יוחנן שם כב. 121) למעלה פרק יא, הלכה ו; פרק יג, הלכה ב.

טז. כָּל תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ[122] הֲרֵי הֵן כָּאֵשׁ[123]. כֵּיצַד? הִנִּיחַ אֶבֶן[124] אוֹ סַכִּין אוֹ מַשָּׂא בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ[125], וְנָפְלוּ בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ[126] - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן תּוֹלְדוֹת הַבְּעָרָה הֵן[127]. וְאִם נָפְלוּ בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה[128] וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר[129].

122) מזיקים הדומים לאש, ואינם מפורשים בתורה. 123) דינם כדין אש, שם ג: 124) דוגמא זו מובאת בגמרא שם. 125) בקצה הגג, שיכולים ליפול משם. 126) בדרך נפילתם. 127) כשם שאת האש מוליכה הרוח, כך הוליכה הרוח את הסכין ואת האבן והזיקו. 128) ולולא זאת לא יכלו ליפול. 129) כי זהו אונס, שלא היה צריך להעלות על דעתו שתבוא רוח שאינה מצויה ותפילם.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שלישי י"ד אדר־א' ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת גְּנֵבָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁלֹּא לִגְנֹב מָמוֹן. ב) דִּין הַגַּנָּב. ג) לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם עִם הַמִּשְׁקָלוֹת. ד) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל בַּמִּדּוֹת וּבַמִּשְׁקָלוֹת. ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאָדָם אֶבֶן וְאֶבֶן אֵיפָה וְאֵיפָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ וְנוֹתֵן בָּהֶן. ו) שֶׁלֹּא יַסִּיג גְּבוּל. ז) שֶׁלֹּא לִגְנֹב נְפָשׁוֹת.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ענינו בביאור איסור הגניבה ומהותה וענין התשלומים, אם תשלומי כפל אם תשלומי ארבעה וחמשה בגונב שור ושה וטבחם או מכרם. ומי הוא הגנב שהוא חייב, ואם הגניבה בעין מה דינה בין נשתנית הגניבה בין לא נשתנית הגניבה, וכן אם הועתקה לרשות הדיוט אחר וכיוצא בזה.

א. כָּל הַגּוֹנֵב[2] מָמוֹן[3] מִשֶּׁוֶה פְּרוּטָה[4] וּלְמַעְלָה[5] - עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[6]: לֹא תִגְנֹב. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו[7] זֶה, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְתַשְׁלוּמִין[8], שֶׁהַגַּנָּב חִיְּבַתּוּ תּוֹרָה לְשַׁלֵּם[9]. וְאֶחָד[10] הַגּוֹנֵב מָמוֹן יִשְׂרָאֵל אוֹ הַגּוֹנֵב מָמוֹן עוֹבֵד כּוֹכָבִים[11], וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל אוֹ אֶת הַקָּטָן[12].

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא תגנוב"

הציווי "לא תגנוב" שבעשרת הדיברות מדבר בגונב נפשות, ואילו "לא תגנובו" שבפרשת קדושים מדבר בגניבת ממון. וצריך עיון מדוע בריש הלכות גניבה (בדפוסים שלנו) הביא הכתוב לא תגנוב. אבל בחינוך מצוה רכ"ד מעתיק לשון הרמב"ם לא תגנובו. וכן כתב הרמב"ם בספר המצוות מל"ת רמד, ובמניין המצוות בסוף ספר היד - לא תגנובו.

(על פי לקו"ש חי"ז עמוד 205 הערה 4)

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחד הגונב ממון ישראל או גונב ממון גוי כו'"

ובנוגע לגזילה, ראה רמב"ם ריש הלכות גזילה ואבידה. טושו"ע שם ריש סימן שנט (ראה ש"ך שם סק"ב בשם המהרש"ל, שהרמב"ם והסמ"ג ס"ל שהוא מדאורייתא).

(על פי לקו"ש חי"ב עמוד 115 הערה 7)

2) הגדרת המונח "גנב" ראה להלן הלכה ג. 3) רכוש (ולאו דווקא כסף). 4) מטבע קטנה של נחושת, אחד ממאה תשעים ושניים בדינר של כסף. 5) פחות משווה פרוטה אדם מוחל (ראה סנהדרין נז. ורש"י שם). 6) ויקרא יט, יא. שם כתוב "לא תגנובו". פסוק זה מדבר בגונב ממון, אבל "לא תגנוב" שבעשרת הדברות מדבר בגונב נפשות (סנהדרין פו. וכן כותב רבינו להלן בפרק ט הלכה א). 7) על אזהרה זו של "לא תגנובו", אף על פי שיש בו מעשה, ו"כל לא תעשה שבתורה, לאו שיש בו מעשה, לוקין עליו" (ראה מכות טז.). 8) ו"כיוון דחייב בתשלומין אין לוקה ומשלם". 9) "אם המצא ... שניים ישלם" (שמות כב, ג). 10) ואחד ... ואחד = בין ובין. 11) "גזל גוי אסור" - בבא קמא קיג א-ב, והוא הדין לגניבה. 12) כי החיוב בתורה בא על הגניבה ולא חשוב אם גנב מגדול או גנב מקטן.

ב. אָסוּר לִגְנֹב כָּל שֶׁהוּא[13] דִּין תּוֹרָה[14]. וְאָסוּר לִגְנֹב דֶּרֶךְ שְׂחוֹק אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְהַחֲזִיר[15] אוֹ עַל מְנָת לְשַׁלֵּם[16]; הַכֹּל אָסוּר[17], שֶׁלֹּא יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּכָךְ.

13) אפילו פחות משווה פרוטה. 14) אף על פי שהשיעור לעבור על הלא תעשה הוא שווה פרוטה, האיסור הוא אף בפחות משיעור, כמו חצי שיעור באיסורי אכילה. רבינו פוסק כרבי יוחנן, שחצי שיעור אסור מן התורה (יומא עד.). 15) את החפץ גופו, ואין בדעתו לעכבו בשבילו. 16) תשלומי כפל משום "שרוצה להנותו ויודע בו שלא יקבל" (רש"י בבבא מציעא סא:). 17) [בגמרא בבא מציעא שם, למדו דין זה מן הכתוב (ויקרא יט, יא) "לא תגנובו" שהוא מיותר. ולפי טעם זה עובר גנב זה בלאו כגנב ממש שלא על מנת לשלם וכדומה - ומדברי רבינו יש ללמוד שאין בזה לאו ממש, וצריך עיון].

ג. אֵי זֶהוּ גַּנָּב? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן אָדָם בַּסֵּתֶר[18] וְאֵין הַבְּעָלִים יוֹדְעִים, כְּגוֹן הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לְתוֹךְ כִּיס חֲבֵרוֹ וְלָקַח מְעוֹתָיו וְאֵין הַבְּעָלִים רוֹאִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם לָקַח בְּגָלוּי[19] וּבְפַרְהֶסְיָא[20] בְּחֹזֶק יָד[21] - אֵין זֶה גַּנָּב, אֶלָּא גַּזְלָן[22]. לְפִיכָךְ, לִסְטִים מְזֻיָּן שֶׁגָּנַב[23] - אֵינוֹ גַּזְלָן, אֶלָּא גַּנָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים יוֹדְעִים[24] בְּשָׁעָה שֶׁגָּנַב.

18) ולא לעיני הבעלים. 19) שהבעלים רואים. 20) לעיני הכול. 21) נגד רצון הבעלים. 22) הגדרה זו של גזלן מבוססת על הדוגמא שמביאה הגמרא מבניהו בן יהוידע, שנאמר בו (שמואל-ב, כג, כא): "ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו" (בבא קמא עט:). 23) הבא בסתר ומפחד מפני אנשים. 24) כי הוא לוקח ממנו בחזקה באיום הנשק, בכל זאת נחשב גנב, משום שהוא מתחבא מפני אנשים, ואינו עושה מעשהו בפרהסייא (שם נו: ונז.).

ד. גַּנָּב שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים[25] כְּשֵׁרִים[26] שֶׁגָּנַב - חַיָּב לְשַׁלֵּם שְׁנַיִם[27] לְבַעַל הַגְּנֵבָה. אִם גָּנַב דִּינָר - מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם[28]; גָּנַב חֲמוֹר אוֹ כְּסוּת אוֹ גָּמָל - מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם בְּדָמֶיהָ[29]. נִמְצָא מַפְסִיד כְּשִׁעוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְחַסֵּר אֶת חֲבֵרוֹ[30].

25) עד אחד לא מספיק, כי כתוב בתורה "לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא, על פי שני עדים או על פי שלושה עדים יקום דבר" (דברים יט, טו). 26) רשימת הפסולים לעדות, ראה סנהדרין פרק ג משנה ג וד, וראה למעלה הלכות נזקי ממון פרק ח הלכה יג שקבע שם כלל: "אין מחייבים לעולם ממון על פי עדים עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדויות". 27) שכתוב "שניים ישלם" (שמות כב, ג). 28) דינר אחד שגנב ודינר נוסף כקנס על מעשה הגניבה. 29) כדי שלא תטעה לומר, שהגנב מחוייב לשלם שני חפצים ממש בעד כל חפץ שגנב, מדייק רבינו ואומר "שניים בדמיה" פירוש - הגנב משלם כסף או משהו אחר שדמיו כפליים מדמי הגניבה. 30) "עונש כל חוטא לזולתו בכלל שיעשה בו כמו שעשה בשווה ... ומי שהזיק בממון, יינזק בממונו כשיעור ההוא בשווה ... ישלם שניים לרעהו, רצונו לומר הדבר אשר לקח, וילקח ממנו כיוצא בו" (מורה נבוכים, חלק ג פרק מא).

ה. גַּנָּב שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ[31] שֶׁגָּנַב - מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן[32] וּפָטוּר מִן הַכֶּפֶל[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים[34] יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם - וְלֹא הַמַּרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ[35] מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקְּנָסוֹת[36], שֶׁהַמּוֹדֶה בָּהֶן פָּטוּר[37].

31) בבא קמא סד: באופן המחייב אותו לשלם את הקרן, כמבואר להלן בפרק ג הלכה ט. 32) הדבר שגנב. 33) אף על פי שבאו עדים אחרי כן והעידו שגנב, ראה להלן פרק ג, הלכה ח. 34) שירשיע אותו השופט על פי עדים. 35) על ידי הודאתו. 36) כגון חצי נזק ועוד. המושג "קנס" מקיף כל תשלום שהוא יתר על הקרן או פחות (ראה למעלה הלכות נזקי ממון פרק ב, הלכה ח; בבא קמא טו:). 37) כי הקנס בא כאמצעי למניעת החטא, ואם החוטא מודה מעצמו - ובמקרה גניבה גם מחזיר את הגניבה - מוותרים לו על הקנס. דין מודה בקנס, בגמרא שם.

ו. תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֲגִין בַּכֹּל, חוּץ מִשֶּׁה וָשׁוֹר; שֶׁהַגּוֹנֵב אֶת הַשּׁוֹר אוֹ אֶת הַשֶּׂה וְטָבַח אוֹ מָכַר[38] - מְשַׁלֵּם עַל הַשֶּׂה תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה, וְעַל הַשּׁוֹר תַּשְׁלוּמֵי חֲמִשָּׁה.

38) "כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמישה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה" (שמות כא, לז), והטעם שהחמירו בשור ובשה יותר מבשאר מטלטלין, אם מכר או שחט בעלי חיים אחרים, פירש רבינו במורה נבוכים שם, משום שהצאן והבקר נמצאים על פי רוב בשדות, ואי אפשר לשמרם כמו ששומרים הדברים בתוך היישוב וקל לגנוב אותם, ובמידה שיותר קל לעשות את העבירה החמירו בעונשה, כדי שיימנעו מלעשותה. בבקר החמירו יותר מבצאן, כי הבקר רועים מפוזרים שלא כצאן הרועים יחד, ויותר קל לגנוב שור מאשר כבשה, ועל כן החמירו בשור, אם מכר או שחט, יותר מאשר בכבשה. ובמכילתא משפטים פרשה יב ובתוספתא בבא קמא פרק ז הלכה ג, נמסרו טעמים אחרים שהובאו גם בגמרא בבא קמא עט: למה החמירו בשור מבשה, רבי מאיר אומר משום שהשור עובד בשדה, והגנב ביטלו ממלאכתו. "שור שיש לו מלאכה משלם חמישה, שה שאין לו מלאכה משלם ארבעה", ורבי יוחנן בן זכאי מסביר, מפני כבוד הבריות, שה הוא נושא על כתפו ומתבזה, ושור הולך מעצמו.

ז. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה[39] שֶׁגָּנְבוּ - חַיָּבִין[40] לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[41]. הָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁאֵין לָהּ לְשַׁלֵּם[42] - חֲרֵי הַכֶּפֶל[43] עָלֶיהָ חוֹב עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ אוֹ יָמוּת בַּעְלָהּ, וּבֵית דִּין נִפְרָעִים מִמֶּנָּה[44].

39) בין איש ובין אשה, דין אחד לשניהם. 40) השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה. 41) או תשלומי ארבעה וחמישה. 42) שחרי מעשי ידיה לבעלה, ואם יש לה נכסים, הרי פירותיהם לבעלה. 43) אבל הגניבה עצמה, אם היא בידה או ביד בעלה מוציאים ממנה. 44) מהנכסים שלה.

ח. קָטָן[45] שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[46], וּמַחֲזִירִין לוֹ[47] דָּבָר הַגָּנוּב מִמֶּנּוּ. וְאִם אִבְּדוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אַף הַקֶּרֶן, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל[48].

45) לפני שהגיע לגיל י"ג שנה ויום אחד וצמחו לו שתי שערות במקומות ידועים בגופו. 46) שקטן איננו בר עונשין, כי אין בו דעת ואינו אחראי למעשיו (שם לט.). 47) לבעל הגניבה. 48) כי בשעה שגנב לא נתחייב כלל, מה שאין כן באשת איש שחייבת לשלם, אלא שאי אפשר היה לגבות ממנה לפני שנתגרשה או שנתאלמנה, וכן עבד שנשתחרר, ראה הלכה ט.

ט. הָעֶבֶד שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[49], וּבְעָלָיו פְּטוּרִין. שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב עַל נִזְקֵי עֲבָדָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְמוֹנוֹ[50], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרָן; שֶׁאִם יַכְעִיסֶנּוּ רַבּוֹ, יֵלֵךְ וְיִדְלִיק גָּדִישׁ[51] בְּאֶלֶף דִּינָר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר נִזְקִין. נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד - חַיָּב לְשַׁלֵּם[52] אֶת הַכֶּפֶל.

49) כי אין לו כסף לשלם, כי כל מה שקנה עבד, קנה רבו. 50) ואדם אחראי לנזקי ממונו. 51) כדי לחייב את רבו לשלם. טעם זה מובא בגמרא שם. 52) כדין אשה שנתגרשה, כי הפטור הקודם בא רק משום שלא היו לו נכסים, משנה שם פז.

י. רָאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים[53] כְּפִי כֹּחַ הַקָּטָן עַל הַגְּנֵבָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין בָּהּ. וְכֵן אִם הִזִּיקוּ שְׁאָר נִזְקִין. וְכֵן מַכִּין אֶת הָעֲבָדִים שֶׁגָּנְבוּ אוֹ שֶׁהִזִּיקוּ מַכָּה רַבָּה[54], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין לְהַזִּיק.

53) אף על פי שהם פטורין מן הדין. 54) מפני שהם גדולים ויכולים לעמוד במכה רבה בלי לפגום בבריאותם ובכושר עבודתם ומפני שיש בהם דעת ועושים זאת מתוך כוונת זדון. [ואפילו לדעת האומרים שאין בית דין מצווים להרחיק את הקטן מעבירה, זה נאמר רק במצוות שבין אדם למקום, אבל במצוות שבין אדם לחבירו מוטל על בית הדין להרחיק את הקטנים מלהזיק לאחרים (מגיד משנה)].

יא. הָיְתָה הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב וְהִשְׁבִּיחָה מֵאֵלֶיהָ, כְּגוֹן כִּבְשָׂה שֶׁיָּלְדָה[55] וּגְזָזָהּ - מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ וְאֶת גִּזּוֹתֶיהָ וְאֶת וְלָדוֹתֶיהָ[56]. וְאִם אַחַר יֵאוּשׁ[57] יָלְדָה וּגְזָזָהּ - מְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[58]. הוֹצִיא עָלֶיהָ הוֹצָאָה וְהִשְׁבִּיחָה, כְּגוֹן שֶׁפִּטְּמָהּ - חֲרֵי הַשֶּׁבַח שֶׁל גַּנָּב[59] אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר הַגְּנֵבָה עִם הַכֶּפֶל - נוֹטֵל הַשֶּׁבַח[60] מִן הַבְּעָלִים, אוֹ מְחַשְּׁבִים לוֹ מִן הַכֶּפֶל[61].

55) משנה שם צג: בדין הגזלן, וגנב דינו כגזלן לעניין זה. 56) כשהייתה מעוברת וטעונה צמר בשעת הגניבה. דעת רבינו, שאין זה שינוי מעשה גמור, ואין הגנב קונה אותה, ולא את הוולד ולא את הצמר. 57) הבעלים חדלו מלקוות להחזרת הדבר הנגנב. רבינו מפרש את הכלל במשנה זו, האומר: "כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה", שמדובר

לאחר ייאוש. 58) אם הייתה מעוברת או טעונה, משלם דמי מעוברת או טעונה, והוולד והצמר של גנב. אבל אם נתעברה ונטענה אצל הגנב, וילדה וגזזה מחזירה כמו שהיא עכשיו. 59) טענת הגנב "אנא פטימנא ואת שקלת"? פירוש: אני אפטם ואתה תקח?! (שם). 60) תוספת מחיר הבהמה לאחר הפיטום. 61) מנכים לו דמי השבח מן הכפל ומשלם את המותר.

1 **יב. הַגְּנָבָה עַצְמָהּ שֶׁהִיא בְּיַד הַגַּנָּב[62] וְלֹא נִשְׁתַּנִּית -**
2 **חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[63] בֵּין לִפְנֵי יֵאוּשׁ בֵּין לְאַחַר יֵאוּשׁ[64];**
3 **אֶלָּא שֶׁאַחַר יֵאוּשׁ הַשֵּׁבַח לַגַּנָּב[65], כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[66].**
4 **נִשְׁתַּנִּית הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב[67] - קְנָאָהּ[68] וְקָנָה שִׁבְחָהּ**
5 **אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דָּמִים[69].**

62) ולא העבירה לרשות אחר. 63) כמו שכתוב "והשיב את הגזילה אשר גזל" (ויקרא ה, כג), ודרשו רבותינו: אם כעין שגזל (שלא נשתנתה) יחזיר (שם סו.). ודין הגניבה כדין הגזילה. 64) כדעת רב יוסף שם, שאמר, "יאוש אינו קונה ואפילו מדרבנן", ועל כן עליו להחזיר את הגניבה עצמה. 65) והבעלים ישלמו לגנב את דמי השבח. 66) בהלכה הקודמת. 67) כגון הגוזל עצים ועשאן כלים, צמר ועשאן בגדים. 68) כדעת רבה, ששינוי קונה (שם). 69) ואינו חייב להחזיר את הגניבה עצמה, אפילו היא ביד הגנב, כי שינוי מעשה בלבד, אף בלי יאוש, קונה.

6 **יג. גָּנַב כְּחוּשָׁה[70] וְהִשְׁמִינָה[71], אוֹ שְׁמֵנָה וְהִכְחִישָׁה[72]**
7 **- מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[73]**
8 **כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[74]. גָּנַב טָלֶה[75] וְנַעֲשָׂה אַיִל, עֵגֶל וְנַעֲשָׂה**
9 **שׁוֹר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[76]. טָבְחוֹ**
10 **אוֹ מְכָרוֹ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל - נַעֲשָׂה שְׁנוּי[77] בְּיָדוֹ וְקָנָהוּ,**
11 **וְשֶׁלּוֹ הוּא טוֹבֵחַ וְשֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם**
12 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.**

70) בהמה כחושה, ברייתא שם סה. 71) הגנב פטמה. 72) הגנב הכחישה על ידי עבודה יתירה (שם). 73) אם שחטה או מכרה. 74) במקרה שהגנב פיטמה יכול הוא לטעון: "אני פטמתי ואתה תקח"?! שם. ובמקרה שהכחישה, אומרים: "מה לי קטלה כולה מה לי קטלא פלגא"? פירוש: אין הבדל בין הרגה לגמרי או הרגה במקצת, כלומר הכחישה, וכשם כשהרגה ממש משלם כשעת הגניבה, כך גם בהכחישה. 75) כבשה צעירה. 76) שם סה: הטעם הוא, שכפל הוא חייב על הגניבה, ובשעת הגניבה היה זה טלה. 77) אף על פי שזה בא מאליו ולא על ידי מעשה.

13 **יד. גָּנַב בְּהֵמָה אוֹ כְּלִי[78] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּבִשְׁעַת הַגְּנֵבָה**
14 **הָיָה שָׁוֶה אַרְבָּעָה, וְעַכְשָׁו בִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין שָׁוֶה**
15 **שְׁנַיִם - מְשַׁלֵּם קֶרֶן כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[79], וְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל**
16 **אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין[80]. הָיָה שָׁוֶה**
17 **בִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה שְׁנַיִם, וּבִשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין אַרְבָּעָה:**
18 **אִם שָׁחַט אוֹ מָכַר אוֹ שִׁבֵּר הַכְּלִי[81] אוֹ אִבְּדוֹ - מְשַׁלֵּם**
19 **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה**
20 **בַּדִּין[82]; וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה אוֹ אָבַד הַכְּלִי מֵאֵלָיו -**
21 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[83].**

78) שאין בו תשלומי ארבעה וחמישה. 79) ואינו יכול להחזיר את הבהמה עצמה ולהגיד: "הרי שלך לפניך" (דעת רב שם). וטעמו, שהתורה אמרה בגניבה "חיים ... ישלם" (שמות כב, ג) "אחייה לקרן כעין שגנב", כלומר אם מחיר הקרן ירד, ישלם הגנב כעין שגנב. 80) דעתו של רב שם, בשעה שבית הדין מחייב אותו לשלם כפל או ד' וה' יש לחשב לפי מחיר הגניבה באותה שעה, כי הריהי הוזלה ברשות הבעלים. 81) מקביל לשחט בבעל חי. 82) זה כולל גם את הקרן, שמשלם כשעת העמדה בדין, כי הגניבה שייכת לבעלים, ואם נתייקרה, הרווח לבעלים. זה דומה להשביחה מאליה, שהרווח לבעלים, ראה למעלה הלכה יא. 83) החיוב בא רק על הגניבה, לכן מחייבים אותו לשלם כשעת הגניבה, מה שאין כן במקרה הקודם, שחייב על שעה שמכר או שבר הכלי.

22 **טו. מִי שֶׁגָּנַב כְּלִי וְשִׁבְּרוֹ אוֹ פִּחֲתוֹ[84], אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ**
23 **נִפְחַת מֵאֵלָיו - אֵין שָׁמִין לוֹ הַפְּחָת[85], אֶלָּא רוֹאִין**
24 **כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה אוֹתוֹ הַכְּלִי וּמְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים שְׁנַיִם**
25 **בְּדָמָיו, וְהַכְּלִי הַשָּׁבוּר יִהְיֶה לַגַּנָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
26 **בָּזֶה. וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִטֹּל הַכְּלִי הַשָּׁבוּר וִישַׁלֵּם**
27 **לָהֶם הַפְּחָת[86] וְהַכֶּפֶל - שׁוֹמְעִין לָהֶם[87].**

84) קלקלו. 85) אין מוסרים את הכלי השבור או הנפחת לבעלים ומשלימים בכסף את ההבדל בין מחיר הכלי השבור למחירו לפני שבירתו. זוהי דעת שמואל (שם יא.), שאמר: "אין שמין לגנב" מכוונים לכל תשלומי הגנב, כלומר לא רק לקרן, אלא גם לכפל (שלא כדעת הראב"ד כאן, וראה ירושלמי שם). 86) הפרש בין מחיר כלי שלם לבין מחיר הכלי השבור. 87) כי לטובת הבעלים נאמר הדין שלמעלה, ולכן אם הבעלים מוותרים או מעדיפים שיישאר בידם הכלי המקולקל, שומעים להם.

28 **טז. הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר לִפְנֵי יֵאוּשׁ בְּעָלִים,**
29 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַ[88] וַהֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת**
30 **בְּעַצְמָהּ[89] מִיַּד הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
31 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[90]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם טָבַח אוֹ מָכַר**
32 **לְאַחַר יֵאוּשׁ[91] שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
33 **וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי הוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיו[92] וְקָנָה הַלּוֹקֵחַ[93].**

88) כי שינוי רשות בלי ייאוש אינו קונה. 89) ולא הועיל מעשה הגנב, וכאילו לא מכר. 90) כי התורה מחייבת ארבעה וחמישה על עצם המכירה, והרי מכר (דעת רב נחמן שם). 91) כדעת ר' יוחנן, רב נחמן ורב ששת שם, ואין אומרים שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר, כי ייאוש בלבד אינו קונה. 92) ומכירתו קיימת, אפילו גילו את הגניבה ביד הקונה. 93) ואין מחזירים את הגניבה לבעלים. [בטביחה החידוש הוא החיוב לאחר ייאוש. שאין אנו אומרים: "שלו הוא טובח", ובמכירה חידושו - החיוב לפני ייאוש אף על פי שלא הועילה כלום, כי שינוי רשות לבד אינו קונה. כל מה שנאמר כאן במקרה של לפני יאוש

משתייך איפוא לדין מכירה, והמלה טבח מתוך שיגרה נאמרה שם ואין בה ניגוד לדין].

יז. הַגּוֹנֵב מִגַּנָּב אַחֵר[94], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[95] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאִם טָבַח וּמָכַר - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן; שֶׁהֲרֵי דִּין הַבְּהֵמָה הַזֹּאת לַחֲזֹר בְּעֵינֶיהָ[96] לַבְּעָלִים וְלֹא קְנָאָהּ הַגַּנָּב[97]. וְלַבְּעָלִים אֵינוֹ מְשַׁלֵּם[98] הַכֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גְנָבָהּ מֵרְשׁוּתָן[99].

94) גנב ראשון גנבה מבעל הבית, וגנב שני גנבה מגנב ראשון. 95) וכל שכן כשלא נתייאשו הבעלים. 96) היא עצמה ולא דמיה. 97) כי יאוש בלבד אינו קונה, ושינוי הרשות מבית הבעלים לבית הגנב אפילו עם יאוש אינו קונה אלא כשיצאה הגניבה מרשות הגנב לרשות אחרת, ואפילו לדעת רבינו לקמן פרק ה הלכה ג ובהלכות גזילה פרק ב הלכה ג, ששינוי רשות ואחר כך יאוש קונה. 98) אף על פי שהבהמה היא של הבעלים. 99) והתורה אמרה: "וגונב מבית האיש" (שמות כב, ו) ולא מבית הגנב (משנה בבא קמא סב: וגמרא סז).

יח. גָּנַב וְטָבַח, וּבָא גַּנָּב אַחֵר וְגָנַב - הַגַּנָּב הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי קָנָה בְּשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה[100], וְגַנָּב הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וּמָכַר, וּבָא אַחֵר וְגָנַב מִן הַלּוֹקֵחַ: אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - הֲרֵי הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְהַגַּנָּב הַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[101]; וְאִם לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - אֵין הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן בִּלְבַד[102].

100) על ידי השחיטה, ושינוי מעשה בלבד, אפילו בלי ייאוש קונה, שם. 101) לקונה, שקנה בייאוש ובשינוי רשות, ואין הבדל אם הייאוש היה כבר לפני המכירה, או בא רק לאחר המכירה, כשהייתה כבר בידי הקונה, לפי דעת רבינו לקמן פרק ה הלכה ג ובהלכות גזילה שם. 102) כי הלוקח לא קנה.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבאר בו מהות בעלי הגניבה ומהות הדבר, ואם הועתקה הגניבה לרשות הקדש, ומהות הטביחה והמכירה וכיוצא בזה.

א. הַגּוֹנֵב אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ שֶׁגָּנַב נִכְסֵי הֶקְדֵּשׁ[2] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ. לְרֵעֵהוּ - וְלֹא לְהֶקְדֵּשׁ[4], לְרֵעֵהוּ - וְלֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[5]. וְכֵן הַגּוֹנֵב קָדָשִׁים מִבֵּית בַּעְלֵיהֶן, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים[6] בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים[7], בֵּין קָדָשִׁים שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן[8] בֵּין קָדָשִׁים שֶׁהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן[9] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל וּמִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגֵנַב מִבֵּית הָאִישׁ - וְלֹא מִבֵּית הֶקְדֵּשׁ[10].

2) נכסים השייכים לבית המקדש, כלומר קדשי בדק הבית. 3) אבל לא כפל וארבעה וחמשה. [רבינו עוסק כאן בדיני כפל וארבעה וחמשה, אבל לא בדיני מעילה שמקומם בהלכות מעילה, ולכן לא הזכיר כאן תשלום החומש וקרבן האשם. ראה ראב"ד]. 4) בבא־מציעא נז: 5) במכילתא משפטים פרשה טו סימן קנג: "ולא לאחרים". 6) כגון עולה, חטאת ואשם, שאין הזר אוכל מהם. 7) כגון שלמים ותודה, שהבעלים אוכלים את בשרם. 8) שאם אבדו אין הבעלים חייבים להביא אחרים, כגון שאמרו על בהמה מסויימת הרי זו עולה או שלמים. 9) כגון שאמר הרי עלי עולה או שלמים, ואם הקרבן הלך לאיבוד חייבים הבעלים להביא קרבן אחר, וההפסד אינו של הקדש אלא של הבעלים. בכל זאת, לענין כפל נחשב הקרבן לא לממון בעלים אלא לנכסי הקדש, והגנב פטור מן הכפל. מחלוקת רבי שמעון וחכמים, ופסק כחכמים (בבא־קמא עד:). 10) "בית" משמע רשותו, וקדשים אפילו כשהם נמצאים עדיין בבית המקדיש, רשות הקדש עליהם.

ב. וְכֵן הַגּוֹנֵב עֲבָדִים[11] וּשְׁטָרוֹת וְקַרְקָעוֹת[12] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. שֶׁלֹּא חִיְּבָה הַתּוֹרָה הַכֶּפֶל אֶלָּא בִּמְטַלְטְלִין שֶׁגּוּפָן מָמוֹן[13], שֶׁנֶּאֱמַר: עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה[14]; אֲבָל הָעֲבָדִים הֵקִּשׁוּ לְקַרְקָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם[15], וְהַשְּׁטָרוֹת אֵין גּוּפָן מָמוֹן.

11) בבא־קמא סב: בבא־מציעא נו: 12) כגון משיג גבול רעהו, כלומר מעביר את הגדר המפרידה לתוך קרקע חבירו. 13) מה־שאין־כן שטר, שאף שמטלטלין הוא, אבל אין גופו ממון אלא משמש עדות לממון. 14) כל אלה דוגמאות של מטלטלין הן. 15) והמשך הפסוק הוא "לרשת אחוזה", ושם אחוזה לא נמצא בתנ"ך אלא על קרקע ולא על מטלטלין. השווה ספרא לפרשת בהר סימן פח.

ג. הַגּוֹנֵב פֶּטֶר חֲמוֹר[16] שֶׁל חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּפְּדֶה[17] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַבְּעָלִים; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁו שֶׁלּוֹ[18], רָאוּי לִהְיוֹתוֹ לוֹ[19] אַחַר שֶׁיִּפָּדֶה.

16) הוולד הבכור לאמו החמורה אם הוא זכר (בכורות יא.). 17) בשה שצריך לתתו לכהן, ככתוב (שמות ל-, כ) ופטר חמור תפדה בשה. 18) שאסור לו להשתמש בפטר חמור לפני שנפדה. 19) על כן נחשב לממון בעלים. טעם זה מובא בגמרא שם.

ד. הַגּוֹנֵב[20] טִבְלוֹ[21] שֶׁל חֲבֵרוֹ וַאֲכָלוֹ[22] - מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי טִבְלוֹ[23]. וְכֵן אִם גָּנַב חֶלְבּוֹ[24] וַאֲכָלוֹ[25] - מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי חֶלְבּוֹ[26].

20) קידושין נח: 21) תבואה ופירות שעדיין לא הפרישו מהם תרומה ומעשר. 22) ומתחייב בנפשו. 23) כרבי, ולא כר' יוסי בן יהודה האומר שמשלם רק דמי חולין שבו. ואין אומרים "קם ליה בדרבה מניה", כלומר שעונש מיתה יבטל את תשלום הממון. והטעם הוא, מכיון שאין כאן עונש מיתת בית־דין אלא מיתה בידי שמים (טבל) וכרת (חלב). ורבינו פסק כחכמים (כתובות ל.), שמיתה בידי

שמים וכרת אינם פוטרים מממון (ראה לקמן פרק ג הלכה ב). ואפילו כשהתרו בו למלקות ולקה, אין אומרים כאן "אינו לוקה ומשלם", מכיון שחיוב הממון וחיוב מלקות אינם באים כאחד. חיוב ממון בא מיד עם הגניבה, ועונש מלקות בא רק עם האכילה. 24) כתובות ל: 25) שחייב כרת. 26) "שכבר נתחייב בגניבה קודם שבא לידי איסור חלב", שם. וזקוקים אנו לשני הטעמים, מפני שישנה אפשרות שהגניבה ועונש הכרת יבואו בבת אחת (ראה שם לא.) ומשלם גם כפל (ראב"ד ומגיד־משנה).

1 **ה. גָּנַב תְּרוּמָה[27] מִבְּעָלֶיהָ הַיִּשְׂרְאֵלִים שֶׁהִפְרִישׁוּהָ[28]**
2 **- אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁאֵין לָהֶם בָּהּ אֶלָּא**
3 **טוֹבַת הֲנָאָה[29], וְטוֹבַת הֲנָאָה אֵינוֹ מָמוֹן[30].**

27) חלק מן התבואה שהבעלים חייבים להפריש ולתת לכהן. 28) ועדיין לא מסרוה לכהן. 29) שרשאים למסור לכל כהן שירצו. 30) כדעת עולא, וכמסקנת הגמרא בקידושין נח. ולכן אין התרומה ממון בעלים, ופטור מתשלומי הכפל.

4 **ו. הַגּוֹנֵב מִשֶּׁל אָבִיו[31] וְטָבַח אוֹ מָכַר וְאַחַר כָּךְ מֵת**
5 **אָבִיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[32]; וְאִם מֵת**
6 **אָבִיו[33] וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
7 **כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[34]. גָּנַב**
8 **וְטָבַח אוֹ מָכַר וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ[35] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
9 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם הִקְדִּישׁ וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ**
10 **מָכַר[36], אַף עַל פִּי שֶׁהִקְדִּישׁוֹ קָדָשִׁים קַלִּים[37] -**
11 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
12 **וַחֲמִשָּׁה[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] כְּשֶׁהִקְדִּישׁ אַחַר**
13 **יֵאוּשׁ[40]; אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ לִפְנֵי יֵאוּשׁ - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[41],**
14 **וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
15 **וַחֲמִשָּׁה.**

31) משנה בבא־קמא ע. 32) משלם לאחיו את חלקם בתשלומי ארבעה וחמשה שהוא חייב. ואף־על־פי שאמרה התורה "חמשה בקר ישלם" (שמות כא, לז), ולאחיו ישלם פחות מזה - לאחר ניכוי חלקו הוא - בכל זאת חייב (שם עא:). 33) לאחר הגניבה, משנה שם עד: 34) כי בשעה שמכר או שחט היה לו חלק בבהמה, והמכירה או השחיטה לא היתה כולה באיסור, והתורה מחייבת בתשלומי ד' וה' רק אם היתה כולה באיסור (שם עב.). 35) משנה שם ע. 36) משנה שם עד: 37) כגון לקרבן שלמים, שהמקדיש אוכל את בשרו. 38) כי שחט או מכר משל הקדש, שאין בו תשלומי ד' וה', ראה למעלה הלכה א. 39) שאינו משלם תשלומי ד' וה'. 40) שקנאו ההקדש ביאוש ושינוי רשות, וכאשר שחט - של הקדש שחט. 41) שם סח:

16 **ז. הִקְדִּישׁוּ הַבְּעָלִים[42] וְהוּא בְּבֵית הַגַּנָּב[43] - אֵינוֹ**
17 **קָדוֹשׁ[44], לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתָן[45], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
18 **נִתְיָאֲשׁוּ; וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר[46] אֲפִלּוּ אַחַר הֶקְדֵּשָׁן -**
19 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[47].**

42) גמרא שם. 43) החפץ שהקדישו נמצא בבית הגנב. 44) אף־על־פי שהחפץ שייך למקדיש. 45) כדעת רבי יוחנן שאמר: "גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהן אינן יכולין להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו", שם. 46) הגנב. 47) לבעלים, כי הבהמה עדיין שייכת להם.

20 **ח. הַשּׁוֹחֵט[48] וְנִתְנַבְּלָה[49] בְּיָדוֹ, וְהַנּוֹחֵר[50] וְהַמְעַקֵּר[51]**
21 **- מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בִּלְבַד[52]; אֲבָל אִם שָׁחַט**
22 **לִרְפוּאָה אוֹ לִכְלָבִים[53], אוֹ שֶׁנִּמְצֵאת טְרֵפָה[54], אוֹ**
23 **שֶׁשְּׁחָטוֹ בְּעַזָּרָה[55] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.**
24 **אַף עַל פִּי שֶׁחֵלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעַזָּרָה אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה,**
25 **הוֹאִיל וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵיהֶם[56] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם**
26 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[57].**

48) משנה שם, עח: 49) נפסלה השחיטה. 50) ממיתה במכשיר חד, כגון פגיון. רש"י מפרש: "קורעו מנחיריו עד לבו". 51) עוקר את הוושט ואת הקנה במקום לחתכן דרך שחיטה. 52) כי אין זו "טביחה", והתורה אומרת "וטבחו". 53) ואינו מתכוון (משנה שם ע.). 54) לאחר השחיטה ואסורה באכילה, והרי זו שחיטה שאינה ראויה לאכילה. 55) בבית המקדש, ונאסר בהנאה. 56) מדרבנן ולא מן התורה (קדושין נז:). 57) כי כל אלה "שחיטה" הם. הניגוד לדעת רבי שמעון, ששחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה. [אבל אם היו אסורים בהנאה מן התורה, היה פטור מד' וה' (בבא־קמא עב.)].

27 **ט. וְכֵן הַגּוֹנֵב כִּלְאַיִם[58] הַבָּא מִן הַשֶּׁה וּמִמִּין אַחֵר[59],**
28 **אוֹ שֶׁגָּנַב טְרֵפָה[60] אוֹ קִטַּעַת[61] אוֹ חִגֶּרֶת[62] אוֹ סוֹמָא,**
29 **אוֹ בְּהֵמַת הַשַּׁתָּפִין[63], וְטָבַח וּמָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
30 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[64].**

58) שם עז: 59) כגון כבשה ותיש, ובתשלומי ד' וה', אומרת התורה "שה", "וכל מקום שנאמר "שה" אינו אלא להוציא את הכלאים", בכל זאת חייב בכלאים בתשלומי ד' וה', כי לומדים זאת מדרשת הפסוק, שם. 60) ושחט אותה, אף־על־פי שאינה ראויה לאכילה, חייב בתשלומי ד' וה', ראה בהלכה הקודמת. 61) שחתכו לה רגל (שם עח:). 62) נכת רגל. 63) והגנב לא מכר או שחט בהמה שלימה של אדם אחר, וכן בקטעת וחגרת וסומא אין הבהמה כולה בשלימותה. 64) כי מה שגנב מכר או שחט כולו, וכן בשותפים, מכר או שחט את כל חלקו של השותף האחד בבהמה, וכן את כל חלקו של השותף השני, והמכירה או השחיטה כולה באיסור (שם עא: וראה למעלה הלכה ו, ולקמן פרק ג, הלכה י).

31 **י. גָּנַב[65] וְנָתַן לְאַחֵר בְּמַתָּנָה[66], אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר**
32 **לִטְבֹּחַ[67] וְטָבַח, אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר לִמְכֹּר וּמְכָרָהּ לְאַחֵר;**
33 **גָּנַב וְהִקִּיף[68], גָּנַב וְהֶחֱלִיף[69], גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקֵּפוֹ[70], אוֹ**
34 **שֶׁשִּׁלְּחוֹ סִבְלוֹנוֹת[71] לְבֵית חָמיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
35 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[72].**

65) שם עט. 66) אף־על־פי שכתוב בתורה "ומכרו" - חייב, כי דין המתנה בזה כדין המכירה. 67) עשה אותו שליח. אף־על־פי שבכל התורה כולה אין שליח לדבר

עבירה, והעבירה שהשליח עושה אינה נזקפת על חשבון השולח, כאן יש שליח לדבר עבירה, ואם השליח שוחט כאילו הגנב שחט, ולמדו זאת בגמרא שם בהיקש. 68) מכר באשראי, אף־על־פי שעדיין לא קיבל כסף, מכירה היא וכאילו קיבל כסף. 69) את הבהמה בנכס אחר, דינו כאילו מכר וקיבל כסף. 70) שקיבל הגנב סחורה באשראי ופרע לו בבהמה זו, הרי זו כמכירה. 71) מתנות שהארוס שולח לארוסתו. 72) כי כל אלו דינם כמכירה.

יא. גָּנַב וּמָכַר[73], וְהִקְנָה לַמּוֹכֵר[74] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[75], וּבְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם הֵכַּר הַגַּנָּב[76] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא כֶּפֶל[77]. מְכָרוֹ חוּץ מֵאֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ[78] אוֹ חוּץ מִיָּדוֹ אוֹ רַגְלוֹ[79], כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: שֶׁשִּׁיֵּר בּוֹ דָּבָר הַנִּתָּר עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָה[80] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[81]; וְאִם מְכָרוֹ חוּץ מִגִּזָּתוֹ אוֹ חוּץ מִקַּרְנָיו - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁאִלּוּ אֵינָם נִתָּרִים עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָה[82].

73) שם סח. 74) כך בדפוסים ובכ"י. ברם, לפי העניין, תיבת "למוכר" היא ט"ס. 75) שהמכירה תחול רק כעבור שלושים יום. כך מפרש רבינו דברי רב נחמן שם, "שהקנה לו לשלושים יום", ולא כרש"י וכר"ח שפירשו שמכר לתקופה של 30 יום. 76) ועמד בדין, יאמרו לו הדיינים צא תן לו. ראה הלכה טו. 77) כי הבהמה חזרה לבעליה לפני שיצאה המכירה לפועל. 78) כלומר, ששייר בו חלק מועט שלא מכר (משנה שם עח:). 79) הדוגמא בברייתא שם. 80) כגון בשרו. כלל זה קבע רב, שם. 81) כי כל דבר שיש לו שייכות להיתר שחיטה, נחשב שיור גם לגבי מכירה, כי התורה כתבה "וטבחו או מכרו", ודמתה מכירה לטביחה. 82) ואין להם שייכות להיתר שחיטה, ועל כן אין זה שיור לגבי מכירה.

יב. גָּנַב וְקָטַע[83] מִמֶּנָּה אֵבֶר וְאַחַר כָּךְ מְכָרָהּ[84], אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִמְּלַאכְתָּהּ[85], אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם[86] - אֵין מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ[87] תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[88].

83) שם עח: 84) זוהי בעיא בגמרא שם, אם חייב בתשלומי ד' וה' או לא. מצד אחד אפשר לומר שהגנב פטור, מכיון שלא מכר כל מה שגנב, ועל כן אין כאן "ומכרו" כולו. אולם מאידך גיסא אפשר לומר, שהתורה הקפידה רק על כך, שהגנב ימכור הכל ולא ישאיר אצלו מאומה, והרי גם בנידון־דידן הוא מכר את הכל, ולא השאיר בבהמה שום דבר שלא מכר, ועל כן יהיה חייב בתשלומי ד' וה'. 85) שכל המלאכה שיעשה הקונה לפני השחיטה תהיה של הגנב. גם זו בעיא שם, אם זו נחשבת לשיור ופטור או לא. 86) שמותר לגנב המוכר לעשות בה מלאכתו. גם זו בעיא שם, אם נחשב לשיור או לא. 87) כי זו בעיא שלא נפתרה, ומספק אין מוציאין. 88) מהטעם הנ"ל, שמספק אין מוציאין. ראה הלכות נזקי ממון פרק ב, הלכה ה־ו.

יג. מְכָרָהּ וְהָיְתָה לוֹ בָּהּ שֻׁתָּפוּת[89] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[90].

89) הגנב היה שותף בבהמה שגנב מחבירו שותפו (משנה שם עח:). 90) כי המכירה לא היתה כולה באיסור, ופטור אפילו מחלק חבירו.

יד. שֻׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ[91]: אִם טָבַח אֶחָד מֵהֶן אוֹ מָכַר מִדַּעַת חֲבֵרוֹ[92] - מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[93]; וְאִם עָשָׂה שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - פְּטוּרִים מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[94], וְחַיָּבִין בְּכֶפֶל[95].

91) שניהם בהמתו של אחד (שם). 92) ובהסכמתו. 93) כי המוכר פעל גם בשם חבירו, והרי כאילו שניהם טבחו או מכרו. 94) חבירו לא שחט ולא מכר, והשותף האחד ששחט פטור, כי אין כאן "וטבחו" כולו בחיובו, כי על חלק חבירו הגנב פטור מתשלומי ד' וה' כדין טובח או מוכר אחר הגנב (ראה למעלה פרק א, הלכה יז). 95) כי שניהם גנבו.

טו. גָּנַב וְעָמַד בַּדִּין[96], וְאָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִין: צֵא תֵּן לוֹ מַה שֶּׁגָּנַבְתָּ, וְיָצָא וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[97]; אָמְרוּ לוֹ: חַיָּב אַתָּה לִיתֵּן לוֹ, וְטָבַח אוֹ מָכַר אַחַר כָּךְ - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, הוֹאִיל וְלֹא חָתְכוּ הַדִּין עָלָיו וַעֲדַיִן עוֹמֵד הוּא בִּגְנֵבָתוֹ[98].

96) מימרא של רבא (שם סח:). 97) כי "צא תן לו" זהו פסק דין, וחייב מיד להחזיר את הבהמה, ואם לא החזירה אלא שחטה או מכרה הריהו גזלן, וגזלן אינו משלם תשלומי ד' וה', שם. 98) עדיין נחשב הוא גנב על הבהמה, ועל כן אם טבחה או מכרה חייב ד' וה'.

טז. הַגּוֹנֵב[99] בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[100], הוֹאִיל וְהַגְּנֵבָה עֲדַיִן הִיא בִּרְשׁוּתָם[101] - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[102]. וְכֵן אִם טָבַח וּמָכַר שָׁם בִּרְשׁוּתָן - פָּטוּר[103]. וְאִם הִגְבִּיהַּ הַגְּנֵבָה[104] - נִתְחַיֵּב מִשּׁוּם גּוֹנֵב אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאָהּ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[105]. כֵּיצַד? גָּנַב טָלֶה מִן הַדִּיר, וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[106] - פָּטוּר; הִגְבִּיהוֹ אוֹ הוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[107] וָמֵת - חַיָּב[108]. נְתָנוֹ שָׁם[109] בְּבֵית הַבְּעָלִים לִבְכוֹרַת בְּנוֹ[110] אוֹ לְבַעַל חוֹבוֹ אוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם וּלְשׁוֹאֵל[111] לְנוֹשֵׂא שָׂכָר[112] וּלְשׁוֹכֵר[113], וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ זֶה שֶׁנִּתַּן לוֹ וָמֵת - פָּטוּר הַשּׁוֹמֵר[114]; הִגְבִּיהוֹ[115] אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת בְּעָלִים וָמֵת - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר[116] אוֹ בַּעַל הַחוֹב שֶׁנִּתַּן לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאוֹ הַגַּנָּב[117] מֵרְשׁוּת בְּעָלָיו.

99) משנה שם עט. 100) בבית או בחצר הבעלים. 101) של הבעלים. 102) "כי הגנב לא יקרא "גנב" עד שיביא אותו הדבר הגנוב לרשותו, ויקנה אותו בדרך מדרכי קניית המטלטלין" (פירוש המשניות לרבינו, שם, וראה גמרא שם). 103) מתשלומי ד' וה', כי אין חיוב טביחה

ומכירה במקום שאין חיוב גניבה. 104) קנאה הגנב לחייב עליה משום גניבה. 105) כי הגבהה קונה בכל מקום (קידושין כה.). 106) הטלה מת לפני שהוציאו אותו. 107) לרשותו, או לסמטה. 108) בכפל. 109) הגנב, לפני שהגביהו (המשך המשנה שם). 110) לכהן בחמשה סלעים של פדיון הבן הבכור. 111) המקבל את הבהמה לשימוש תמורת תשלום. 112) המקבל שכר על השמירה. 113) המקבל את הבהמה לשימוש תמורת תשלום. 114) לפי מסקנת הגמרא, שם "פטור" שבמשנה - כוונתו לשומר. והטעם שהוא פטור, מכיון ש"כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות, כך תיקנו משיכה בשומרין" (שם), כלומר השומרים אינם קונים את הדבר הניתן להם לשמירה לענין החיובים של כל אחד ואחד מהם, אם לא קנו אותו באחד מן הדרכים שנקנים בהם המטלטלין במקח וממכר. 115) השומר. 116) לשלם לבעלים. 117) והטלה עדיין ברשות הבעלים, ועל כן חייב השומר או בעל החוב לשלם לבעלים קרן וכפל, והגנב פטור מכלום. ומובן שהמדובר כשהשומר ידע שהטלה גנוב (מגיד־משנה). ורש"י פירש אחרת.

1 **יז. הָיָה הָעֵדֶר בַּיַּעַר[118] - כֵּיוָן שֶׁהִכִּישׁ אֶת הַבְּהֵמָה[119]**
2 **וּטְמָנָהּ[120] בְּתוֹךְ הָאִילָנוֹת וְהָעֵצִים חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי**
3 **כֶּפֶל[121]; וְאִם טְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ שָׁם[122] - מְשַׁלֵּם**
4 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[123].**

118) מימרא של רבי אלעזר שם עט: 119) במקל והלכה מחמתו, והרי זה כמשיכה. 120) לשם גניבה. 121) אף־על־פי שלא גנב אותה במו ידיו, חייב כגנב, מכיון שקנה אותה (לענין חיוב) על־ידי המשיכה. 122) ולא העביר אותה לרשותו לפני המכירה. 123) כשם שנתחייב על הגניבה, כך נתחייב על הטביחה והמכירה.

5 **יח. גָּנַב בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[124], וְאַחַר שֶׁיִּדְעוּ[125] שֶׁנִּגְנְבָה**
6 **הוֹצִיאָהּ וּטְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ חוּץ מֵרְשׁוּתָן[126]; אוֹ שֶׁגָּנַב**
7 **וְהוֹצִיא חוּץ מִרְשׁוּתָן, וְטָבַח אוֹ מָכַר בִּרְשׁוּתָן[127] -**
8 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.**

124) משנה שם, עט. 125) הבעלים. ואם לא נודע לבעלים לפני שהוציאוה מרשותו, הרי קנאה הגנב כשהוציאה מרשותו, ואין זה גניבה ברשות הבעלים. 126) כשהוציאה מרשותם קנאה, וחייב בד' וה'. 127) חייב ד' וה', אע"פ שמכר בשעה שנמצאה ברשות הבעלים, כי משעה שהוציא אותה קנאה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני הגונב והטובח והמוכר והוא מתחייב במלקות או במיתה. ודין הודאת הגנב, בין שבאו עדים בין שלא באו, ודין גביית בית הדין מנכסי הגנב.

9 **א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת נְעָרָה[2], שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה**
10 **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֹנֶשׁ מִיתַת בֵּית דִּין[3] וְתַשְׁלוּמִין[4] - אֵינוֹ**
11 **מְשַׁלֵּם[5], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג[6]. וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה**
12 **שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ מַלְקוּת וְתַשְׁלוּמִין - לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם,**
13 **שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם[7]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שׁוֹגֵג[8**
14 **אוֹ לֹא הִתְרוּ בּוֹ[9] - מְשַׁלֵּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה[10]. כַּמֶּה דְּבָרִים**
15 **אֲמוּרִים?[11] שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין עִם עֲוֹן מִיתַת בֵּית**
16 **דִּין כְּאַחַת[12], אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב תַּשְׁלוּמִין וּמַלְקוּת בְּבַת**
17 **אַחַת; אֲבָל אִם נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב**
18 **בְּמִיתַת בֵּית דִּין אוֹ בְּמַלְקוּת, אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת אוֹ**
19 **מִיתַת בֵּית דִּין וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין[13] - הֲרֵי**
20 **זֶה לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וָמֵת[14].**

2) פרק א, הלכה יג. 3) שאם עשה את העבירה במזיד חייב עליה מיתה בבית־דין. 4) כגון שגנב וטבח בשבת, פטור מתשלומי ארבעה וחמשה, מכיוון שחייב מיתה על הטביחה בשבת. 5) שהמחוייב מיתה פטור מן התשלומים, כמו שכתוב: "ולא יהיה אסון ענוש יענש" (שמות כא, כב), ופירשו חכמים שמשלם דמי הוולדות. משמע שאם היה אסון - האשה מתה - פטור מדמי הוולדות (כתובות לה.). 6) ופטור ממיתה, בכל זאת פטור גם מתשלומים - כי כתוב בתורה: "ומכה נפש בהמה ישלמנה" "ומכה אדם יומת" (ויקרא כד, יח, כא), כשם שבמכה בהמה אין הבדל בין מזיד לשוגג, ובשניהם חייב ממון; כך במכה אדם אין הבדל בין מזיד לשוגג, ובשניהם פטור מממון (גמרא שם). 7) "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, וסמיך ליה "ארבעים יכנו", כלומר שאם יש שתי רשעיות, מחייבים אותו מלקות בלבד (כתובות לב. ולב: והל' נערה פרק א, הלכה יא). 8) שפטור ממלקות. 9) שני עדים, שעל עבירה זו חייב מלקות, אף־על־פי שהיה מזיד. 10) כדעת רבי יוחנן, שחייבי מיתות הקישה התורה ל"מכה בהמה", ולא חייבי מלקיות (כתובות שם). 11) שפטור מתשלומים. 12) שחיוב מיתה וחיוב ממון באים יחד. 13) כגון היוצא ליהרג וחבל באחרים (ערכין ו:). 14) לוקה ומשלם, או משלם ומת (כתובות לא.).

21 **ב. כֵּיצַד?[15] זָרַק חֵץ בְּשַׁבָּת[16] מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף**
22 **אַרְבַּע[17], וְקָרַע בֶּגֶד חֲבֵרוֹ[18] בַּהֲלִיכָתוֹ[19]; אוֹ שֶׁהִדְלִיק**
23 **גְּדִישׁ חֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת[20]; אוֹ שֶׁגָּנַב כִּיס בְּשַׁבָּת[21], וְהָיָה**
24 **מְגָרְרוֹ[22] עַד שֶׁהוֹצִיאוֹ מִרְשׁוּת הַבְּעָלִים[23], שֶׁהִיא**
25 **רְשׁוּת הַיָּחִיד, לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאִבְּדוֹ[24] שָׁם - הֲרֵי זֶה**
26 **פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, שֶׁאִסּוּר שַׁבָּת וְאִסּוּר גְּנֵבָה**
27 **וְהֶזֵּק[25] בָּאִין כְּאֶחָד. אֲבָל אִם גָּנַב כִּיס בְּשַׁבָּת,**
28 **וְהִגְבִּיהוּ שָׁם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[26], וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיאוֹ**
29 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִשְׁלִיכוֹ לְנָהָר[27] - חַיָּב לְשַׁלֵּם**
30 **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּאִסּוּר גְּנֵבָה קֹדֶם**
31 **שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּאִסּוּר סְקִילָה[28]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן**
32 **אִם קָצַץ אִילַן חֲבֵרוֹ בְּיוֹם טוֹב[29], וְהִתְרוּ בּוֹ; אוֹ**
33 **שֶׁהִדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ[30] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[31], וְהִתְרוּ בּוֹ[32];**
34 **אוֹ גָּנַב וְטָבַח בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[33], וְהִתְרוּ בּוֹ - פָּטוּר**
35 **מִן הַתַּשְׁלוּמִין[34]. אֲבָל אִם לֹא הִתְרוּ בּוֹ[35] - חַיָּב**
36 **בְּתַשְׁלוּמִין[36], וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[37].**

15) הלכה זו מדגימה את הכללים שבהלכה הקודמת. 16) שם. 17) אמות, והמעביר ארבע אמות ברשות הרבים

חייב מיתה. 18) וחייב ממון. 19) אף־על־פי שחיוב מיתה בא אחרי שנח החץ, והשיראין נקרעו לפני כן - בהליכתו - בכל זאת נחשב כאילו מיתה ותשלומים באו כאחת, מכיון שבלי זריקת החץ אין הנחה. ולפיכך, עם הזריקה מתחילה המלאכה, ונגמרת בשעת ההנחה. ונימוק נוסף: מכיוון שזרק החץ, ידוע מראש שיקרע את השיראין, כי אין אפשרות להחזיר, שם. 20) שחייב ממון על הגדיש, ומיתה על הדלקת אש בשבת (בבא קמא לד:). 21) כתובות לא. 22) ולא הגביהו, ולא נתחייב עדיין בגניבה. 23) ואז נתחייב גם בגניבה וגם במיתה על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים. 24) השמידו, כגון שהשליך לנהר. אבל אם הגניבה נמצאת בעין, הריהי ברשות הבעלים וחוזרת, ראה למעלה פרק א, הלכה יב. 25) כגון בשתי הדוגמאות הראשונות. 26) והגבהה קונה בכל מקום, אף ברשות הבעלים. 27) סנהדרין עב. 28) החיוב על הגניבה בא מיד עם ההגבהה, והחיוב באיסור סקילה בא בשעה שהוציא לרשות הרבים. 29) וחייב מלקות על מלאכה ב'יום טוב', אם התרו בו. 30) של חבירו. 31) שחייב על זדונו כרת (בידי שמים). 32) על חיוב מלקות. 33) בבא־קמא ע. 34) בהתאם לכלל "אין אדם לוקה ומשלם". 35) ואינו לוקה. 36) אם קצץ אילן חבירו (ב'יום טוב') או הדליק את הגדיש ביום הכיפורים. 37) אם גנב וטבח שור או שה.

1 **ג. גָּנַב[38] וְטָבַח בְּשַׁבָּת[39] אוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה[40], אֲפִלּוּ**
2 **בִּשְׁגָגָה[41] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[42], כְּמוֹ**
3 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[43].**

38) בין בחול בין בשבת. 39) ונתחייב סקילה על הטביחה (שם עד:). 40) עבירה שיש בה מיתת בית־דין. 41) שאין בית־דין ממיתים אותו. 42) כי חיוב תשלומים ועוון מיתת בית דין באים כאחת, אבל בכפל הוא חייב, כי הוא בא לפני חיוב מיתה. 43) בהלכה א.

4 **ד. הָיְתָה פָּרָה שְׁאוּלָה אֶצְלוֹ[44], וּטְבָחָהּ בְּשַׁבָּת דֶּרֶךְ**
5 **גְּנֵבָה[45] - פָּטוּר אַף מִן הַכֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי אִסּוּר שַׁבָּת**
6 **וְאִסּוּר גְּנֵבָה בָּאִין כְּאֶחָת[46]. וְאִם אֵין גְּנֵבָה[47] - אֵין**
7 **טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה[48].**

44) כתובות לד: 45) בלי ידיעת הבעלים, ובמגמה לקחת אותה לעצמו. 46) בשעה שטבחה, גנבה. 47) ואם הוא פטור מתשלום הקרן של הגניבה. 48) אין חיוב על הטביחה או על המכירה (שם). [בגמרא נאמר דבר זה אליבא דרבי מאיר, שסובר שבקנס לא אמרו "קם ליה בדרבה מיניה", ואף־על־פי־כן פטור מתשלומי ד' וה', מכיון שפטור מן הקרן, כי ארבעה וחמשה אמרה תורה ולא ג' וד'. אבל דעת רבינו, שגם בקנס אומרים "קם ליה בדרבה מיניה" אין אנו צריכים כלל לנימוק האמור כאן: "ואם אין גניבה, אין טביחה ומכירה", וקשה להבין למה מביאו רבינו].

8 **ה. גָּנַב[49] וּמָכַר בְּשַׁבָּת[50] אוֹ שֶׁמָּכַר לַעֲבוֹדָה זָרָה -**
9 **חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁאֵין בִּמְכִירָה**
10 **מִיתָה[51]. וְאִם נַעֲשֵׂית מְלָאכָה בְּשַׁבָּת בְּעֵת הַמְּכִירָה -**
11 **פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[52]. כֵּיצַד? כְּגוֹן**
12 **שֶׁלֹּא הִקְנָה לוֹ[53] עַד שֶׁתְּנוּחַ בַּחֲצַר הַלּוֹקֵחַ[54];**
13 **שֶׁנִּמְצָא, כְּשֶׁהוֹצִיא מִרְשׁוּת לִרְשׁוּת, אִסּוּר שַׁבָּת**
14 **וּמְכִירָה בָּאִין כְּאֶחָת[55].**

49) בחול, או בשבת באופן שלא היה בגניבתו חיוב מיתה, כגון שלא הוציא מרשות היחיד לרשות הרבים. 50) בבא־קמא ע. 51) כי אין המכירה נמנית עם ל"ט המלאכות. 52) כי חיוב מיתה מפקיע את חיוב התשלומין. 53) הגנב ללוקח. 54) מדובר בגנב שזרק את הגניבה לחצר הלוקח (שם ע:). 55) החיוב על איסור שבת של הזורק מרשות לרשות בא ברגע שהגניבה נחה על קרקע החצר, וברגע זה בא - בהתאם לתנאי - החיוב על המכירה.

15 **ו. עָשָׂה שָׁלִיחַ לִשְׁחֹט לוֹ[56], וְשָׁחַט לוֹ הַשָּׁלִיחַ בְּשַׁבָּת**
16 **- הֲרֵי הַגַּנָּב חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי**
17 **זֶה הַגַּנָּב לֹא עָשָׂה עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין[57]. וּכְבָר**
18 **בֵּאַרְנוּ[58], שֶׁהַשּׁוֹחֵט עַל יְדֵי שָׁלִיחַ[59] חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין.**

56) שם עא. ולא אמר לו לשחוט בשבת, והשליח שחט בשבת על דעת עצמו. 57) כי הוא לא שחט בשבת. 58) למעלה פרק ב, הלכה י. 59) אף־על־פי שבכל מקום אומרים "אין שליח לדבר עבירה" והשולח פטור - לענין תשלומי ד' וה' "יש שליח", והשולח חייב. אבל בעשאו שליח לשחוט, פטור הגנב מתשלומי ד' וה', כי שלח אותו לעשות עבירה בשבת, ולענין איסור שבת אין שליח לדבר עבירה, ומעשה השליח אינו נזקף על חשבון הגנב השולח (ראה משנה־למלך כאן).

19 **ז. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִים[60] שֶׁגָּנַב, בֵּין שֶׁהֵעִידוּ הֵן עַצְמָן**
20 **שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר[61] בֵּין שֶׁהֵעִידוּ אֲחֵרִים שֶׁטָּבַח[62] אוֹ**
21 **מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[63]. הָיוּ שְׁנַיִם**
22 **מְעִידִים שֶׁגָּנַב, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, אוֹ**
23 **שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁטָּבַח[64] אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
24 **כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה;**
25 **שֶׁהַמּוֹדֶה בִּקְנָס[65] - פָּטוּר[66], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].**

60) משנה שם ע. 61) והעידו עדות שלימה על הגניבה ועל הטביחה. 62) אף־על־פי שעדי טביחה מעידים רק על "חצי דבר", כי בלי עדי גניבה אינם יכולים לחייב, כי שמא שלו טבח, והתורה אמרה: "על פי שני עדים . . . יקום דבר" (דברים יט, טו) ודרש רבי עקיבא: "דבר" ולא חצי דבר. 63) כיון שעדי גניבה אינם צריכים לעדי טביחה, ויכולים לחייב בלעדיהם, אף עדות עדי הטביחה נקראת דבר שלם (שם ע:). 64) לאחר שבאו עדי הגניבה. 65) המודה בעבירה שיש עליה קנס, כלומר, תשלום שהוא פחות מדמי הקרן או יותר. 66) מלשלם את הקנס. 67) הלכות נזקי ממון, פרק ב, הלכה ח.

26 **ח. מִי שֶׁהוֹדָה בִּקְנָס[68] וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים: אִם**
27 **הוֹדָה בַּתְּחִלָּה[69] בִּפְנֵי בֵּית דִּין[70] וּבְבֵית דִּין[71] -**
28 **פָּטוּר[72]; אֲבָל אִם הוֹדָה חוּץ לְבֵית דִּין[73], אוֹ שֶׁהוֹדָה**
29 **בִּפְנֵי שְׁנַיִם בִּלְבַד[74], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זֶה**
30 **מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּיהֶם[75].**

68) שם עד: עה. 69) לפני שבאו העדים. 70) בפני שלשה דיינים. 71) במקום ישיבת בית־דין. 72) מתשלום הקנס. זוהי דעת רב שם. 73) כגון שפגש את הדיינים בשוק והודה בפניהם, אין זו הודאה, כי מחוץ לבית־דין אינם בתפקיד דיינים, אלא אנשים פרטיים הם. 74) הודה במקום מושב בית־דין, אולם היו שם שני דיינים בלבד, ובדיני קנסות צריכים שלושה דיינים. 75) כי הודאה שלא נעשתה בפני שלושה דיינים במקום מושבם כדיינים, אינה מחייבת אותו כלום ויכול לחזור בו. וראה לקמן הלכה ט.

ט. כֵּיצַד?[76] הוֹדָה בְּבֵית דִּין שֶׁגָּנַב, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי חִיֵּב עַצְמוֹ בְּקֶרֶן[77] קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים. אֲבָל אִם אָמַר 'לֹא גָנַבְתִּי', שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ מִן הַכֹּל, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב, וְחָזַר וְאָמַר[78] בְּבֵית דִּין 'טָבַחְתִּי אוֹ מָכַרְתִּי'[79], אִם בָּאוּ עֵדִים אַחַר כָּךְ שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, לְפִי שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ תְּחִלָּה מִכְּלוּם[80] עַד שֶׁבָּאוּ הָעֵדִים.

76) דוגמא למודה בקנס ואחר־כך באו עדים שפטור. 77) מרצונו הטוב, וזה מוכיח שבאמת רוצה לחזור בתשובה, ועל כן פוטרים אותו מן הקנס. 78) לאחר שבתחילה הכחיש את הגניבה. 79) את הגניבה, בלי שהיו עדים על הטביחה או המכירה. 80) וההודאה על הטביחה אינה מחייבת אותו בכל תשלום שהוא, שהרי מודה בקנס פטור, ולא גילה רצון להחזיר ממון, והודאתו באה מתוך כוונה להפטר מארבעה וחמשה, אם יבואו אחר־כך עדים. כל ההלכה הזאת מקורה בדברי רב המנונא, שהסביר את דברי רב ורבי יוחנן שם. רבינו פסק כאן כרב נגד שמואל, בניגוד לכלל שהלכה כשמואל בדינים. והטעם: מפני שרב המנונא, רבי יוחנן וגם רב אשי קיבלו שיטת רב.

י. הַגּוֹנֵב שׁוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[81] וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ, וְהוֹדָה בְּבֵית דִּין לְאֶחָד מֵהֶן[82] וְכָפַר בָּאַחֵר[83], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם לָזֶה שֶׁכָּפַר לוֹ חֲמִשָּׁה חֲצָאֵי בָקָר[84] וְאַרְבָּעָה חֲצָאֵי צֹאן[85].

81) שם עא: 82) ועל־ידי־זה נפקע חלקו של שותף זה בתשלומי ד' וה'. 83) בחלקו של השותף השני. 84) אף־על־פי שבתורה כתוב "חמשה בקר" (שמות כא, לז), כוונתה אפילו לחמשה חצאי בקר, כי העיקר הוא שישלם לבעלים פי חמשה מן הגניבה. ומכיון שמגיע לשותף חצי בקר, ישלם לו ה' חצאי בקר. 85) במקרה שגנב כבש.

יא. דִּין הַגַּנָּב[86] לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן וְהַכֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה מִן הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁלּוֹ[87]. אִם לֹא נִמְצְאוּ לוֹ מִטַּלְטְלִין - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וְגוֹבִין הַכֹּל[88] מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו[89], כִּשְׁאָר הַנְּזָקִין, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: מֵיטַב שָׂדֵהוּ[90]. וְאִם אֵין לוֹ לֹא קַרְקַע וְלֹא מִטַּלְטְלִין - בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתוֹ[91] וְנוֹתְנִין דָּמָיו לַנִּזָּק; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ.

86) שם ד: ה. 87) כדין מזיק, שגובים מן המטלטלין תחילה, כמו שכתוב: "כסף ישיב לבעליו" (שם, לד) ולמדו מזה חכמים: לרבות שוה כסף, ואפילו סובין (שם ז.). וראה הלכות נזקי ממון פרק ח, הלכה י. 88) גם את הקרן וגם את הקנס. 89) מן הקרקע הטוב שבנכסיו. 90) וגומר "ומיטב כרמו ישלם". ומכאן לומדים, שכל מקום שכתב "ישלם" כוונתו ל"מיטב" (שם ה.). ומטלטלין דינם כמיטב, כי הם נוחים למכירה. 91) כעבד.

יב. הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵבָתוֹ, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה[92]. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה[93]. וְאֵין הַגַּנָּב נִמְכָּר אֶלָּא בַּקֶּרֶן[94], אֲבָל בַּכֶּפֶל[95] אוֹ בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה - אֵינוֹ נִמְכָּר[96], אֶלָּא הֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

~ נקודות משיחות קודש ~

"האיש נמכר בגנבתו אבל לא האשה".

מכאן רואים גודל העילוי והכבוד הניתן לבת ישראל, שהרי הגנב שאין לו מה לשלם נמכר בגנבתו ללא כל תנאי, וגם אם נמכרת על־ידי אביה אינו יכול לעשות זאת אם לא יוכל ליעדה או לפדותה. כי בבת ישראל צריך שיהיה ניכר בגלוי תכליתה ויעודה - הקמת בית בישראל.

ובפנימיות העניינים, אמה עבריה היא הנשמה "וכי ימכור איש את בתו לאמה" מדבר בירידת הנשמה למטה שאינה מתבצעת אם לא שהובטחה מראש תכליתה של הירידה שהיא לצורך העליה - יעוד (או פדיון האמה) שהוא יחוד קוב"ה וכנסת ישראל - שלימות הדירה בתחתונים לעצמותו ית'.

(על פי לקו"ש חכ"ו עמוד 372)

92) משנה סוטה כג. 93) דין זה קבלו חז"ל איש מפי איש עד משה רבינו, וסמכוהו על הפסוק "ונמכר בגניבתו", ולא בגניבתה (שם כג:). 94) אם אין לגנב לשלם את הקרן. 95) אם יש לו לשלם את הקרן, ואין לו ממה לשלם את הכפל. 96) "בגניבתו ולא בכפילו" (קידושין יח.).

יג. גָּנַב אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ הֶקְדֵּשׁ[97] - אֵינוֹ נִמְכָּר עַל הַקֶּרֶן[98], אֶלָּא הֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

97) שפטור מן הכפל (למעלה פרק ב הלכה א). 98) כי הפסוק "ונמכר בגנבתו" מדבר על גנב המשלם כפל, כי מיד אחר־כך כתוב "אם המצא תמצא בידו הגניבה . . . שנים ישלם". וראה 'אור החיים' לפסוק זה.

יד. הָיָה קֶרֶן הַגְּנֵבָה[99] שָׁוֶה מֵאָה, וְאֵין הַגַּנָּב שָׁוֶה אֶלָּא חֲמִשִּׁים - הֲרֵי זֶה נִמְכָּר[100], וּשְׁאָר הַקֶּרֶן עִם הַכֶּפֶל עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיֵּצֵא בַּשְּׁבִיעִית[101] וְיַעֲשִׁיר וִישַׁלֵּם. הָיָה הַגַּנָּב שָׁוֶה מֵאָה וְאֶחָד - אֵינוֹ נִמְכָּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ - עַד שֶׁיִּהְיוּ דָמָיו כֻּלָּן מֻבְלָעִין בִּגְנֵבָתוֹ[102].

99) קידושין יח. 100) פעם אחת, כדעת החכמים בברייתא שם. הגירסא שם "וחוזר ונמכר", אולם גירסת רבינו כגירסת

המכילתא "ראינו חוזר ונמכר". 101) כדין עבד עברי שעובד שש שנים, כמו שכתוב (שמות כא, א): "כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם". 102) מה־שאין־כן במקרה זה, שדמיו עולים על דמי הגניבה (גמרא שם).

1 **טו. גָּנַב וְנִמְכַּר[103], וְחָזַר וְגָנַב: אִם לַשֵּׁנִי גָּנַב - הֲרֵי**
2 **זֶה נִמְכָּר פַּעַם שְׁנִיָּה, וַאֲפִלּוּ גָּנַב לְמֵאָה אֲנָשִׁים -**
3 **נִמְכָּר מֵאָה פְּעָמִים; וְאִם לָרִאשׁוֹן גָּנַב פַּעַם שְׁנִיָּה -**
4 **אֵינוֹ נִמְכָּר שְׁנִיָּה[104], אֶלָּא יִשָּׁאֵר עָלָיו הַכֹּל חוֹב.**

103) גמרא שם. 104) "בגניבתו" - "כיון שנמכר פעם אחת, שוב אי אתה רשאי למכרו" (שם).

5 **טז. גָּנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה - כֻּלָּם**
6 **שֶׁתָּפִין בּוֹ[105]. אִם הָיוּ דָמָיו כְּנֶגֶד הַקֶּרֶן שֶׁל שְׁלָשְׁתָּן**
7 **אוֹ פָּחוֹת מִן הַקֶּרֶן - נִמְכָּר, וּמְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶן[106],**
8 **וּשְׁאָר הַכְּפָלוֹת[107] חוֹב עָלָיו; וְאִם הָיוּ דָמָיו יָתֵר[108] -**
9 **אֵינוֹ נִמְכָּר[109], וְהַכֹּל חוֹב[110] עָלָיו עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.**

105) השווה הלכות נזקי ממון פרק ט, הלכה יב. 106) שלושת הנגנבים מחלקים ביניהם דמי מכירת הגנב. 107) המגיע לכל אחד ואחד [נראה שחסרה כאן מלה אחת, וצריך להיות "ושאר הקרן והכפלות"]. 108) על דמי הקרן של שלשתם. 109) ראה למעלה הלכה יד. 110) גם הקרן.

10 **יז. שֶׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ כְּאֶחָד[111] - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן[112],**
11 **וְכָל אֶחָד מֵהֶן נִמְכָּר בְּחֶלְקוֹ מִן הַקֶּרֶן[113]. וְכָל מִי**
12 **שֶׁדָּמָיו יָתֵר עַל חֵלֶק הַקֶּרֶן שֶׁנִּתְחַיֵּב בּוֹ - אֵינוֹ**
13 **נִמְכָּר[114].**

111) כאיש אחד, כלומר ביחד. 112) מחלקים ביניהם את תשלום הקרן. 113) שהוא צריך לשלם. 114) הגנב נשכר מזה שהיה לו שותף, כי לו גנב לבדו היה נמכר, אם דמיו לא עלו על דמי הקרן כולה.

יום רביעי ט"ו אדר־א' ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני הנפקד שרוצה לעכב הפקדון בידו בטענה שנגנב ממנו, וכן כל כיוצא בזה שהממון בא לידו שלא באיסור גניבה, וביאור דינים אלו בשלמות, ואם החזיר הגנב את הגניבה באי זה תנאי יפטר, ואם צריך הודאת בעלים.

14 **א. הַטּוֹעֵן[2] שֶׁנִּגְנַב מִבֵּיתוֹ הַפִּקָּדוֹן: אִם נִשְׁבַּע[3] וְאַחַר**
15 **כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁשֶּׁקֶר טָעַן וְשֶׁהַפִּקָּדוֹן הַזֶּה אֶצְלוֹ -**
16 **הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי הוּא עַצְמוֹ**
17 **הַגַּנָּב[4]. וְאִם טָבַח וּמָכַר אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע - מְשַׁלֵּם**
18 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[5]. וְאֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם עַל פִּי**
19 **עֵדִים עַל שְׁבוּעָתוֹ[6]. וְאֵינוֹ מֵבִיא חֹמֶשׁ[7], שֶׁאֵין הַחֹמֶשׁ**
20 **מִשְׁתַּלֵּם עִם הַכֶּפֶל[8]. וְאִם בָּאוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁיִּשָּׁבַע -**
21 **אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[9].**

2) שומר חינם, שהופקד אצלו חפץ, טוען שהפיקדון נגנב ופוטר עצמו מלשלם, שהרי שומר חינם פטור מגניבה ואבידה (משנה בבא קמא קח:). 3) שהפיקדון נגנב. 4) מרגע שנשבע ולקח את החפץ לעצמו. 5) כי דין הטוען טענת גנב כדין גנב גם לעניין כפל וגם לעניין ארבעה וחמישה, זוהי דעת רבי יוחנן שם קו: 6) קרבן אשם מביא אדם על שבועת שקר רק אם הודה מעצמו, כמו שכתוב בתורה (במדבר ה, ו) "והתוודו את חטאתם" (שם קח:). 7) "וחמישיתו יוסף עליו" נאמר רק בהודה מפי עצמו לאחר שנשבע לשקר. 8) שנאמר (שם) "ושלם אותו בראשו וחמישיתו" ודרשו חכמים "בראשו" משמעותו קרן, ולפיכך חיוב חומש הוא רק אם משלם קרן בלבד, אבל לא אם משלם כפל. 9) כי טוען טענת גנב אינו חייב כפל אלא אם כן נשבע קודם לשקר, כמו שכתוב בו (שמות כב, ז) "ונקרב בעל הבית אל האלהים" כלומר, לשבועה (שם סג:).

22 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[10]? שֶׁנִּשְׁבַּע קֹדֶם שֶׁשָּׁלַח**
23 **בַּפִּקָּדוֹן יָד[11]; אֲבָל אִם שָׁלַח בּוֹ יָד, וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב**
24 **וְנִשְׁבַּע, וּבָאוּ עֵדִים - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁכֵּיוָן שֶׁשָּׁלַח**
25 **יָד נִתְחַיֵּב בּוֹ[12] וְקָנָהוּ[13].**

10) שטוען טענת גנב משלם תשלומי כפל. 11) קודם שהשתמש בו. 12) לשלם בכל האונסין ומכל שכן בגניבה ואבידה, מכיוון שדינו כגזלן. 13) לעניין חיוב תשלומים ומכיוון שטענת גנב אינה פוטרתו מלשלם דמיו אינו חייב כפל, ודינו כגזלן שפטור מכפל, דעת רב ששת (שם קז:).

26 **ג. וְכֵן הַטּוֹעֵן טַעֲנַת אֲבֵדָה בְּפִקָּדוֹן[14] וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר**
27 **וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - פָּטוּר**
28 **מִן הַכֶּפֶל, שֶׁכְּבָר יָצָא הַפִּקָּדוֹן מִידֵי הַבְּעָלִים[15]**
29 **מִשְּׁבוּעָה רִאשׁוֹנָה[16].**

14) שומר חינם שטוען שהפיקדון אבד ופוטר עצמו מלשלם, מימרא של רבי אילעא בשם רבי יוחנן (שם). 15) אף על פי שבשעה שטען גנב על החפץ עדיין לא השתמש בו, בכל זאת לא היה עוד הפיקדון של הבעלים. 16) שנשבע שאבד, ועל שבועה זו עצמה, אינו חייב כפל אפילו אם באו עדים, כי דין הכפל נאמר בתורה על הטוען טענת גנב בלבד (משנה שם קח:).

30 **ד. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בַּאֲבֵדָה[17] וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ**
31 **עֵדִים שֶׁהָאֲבֵדָה בִּרְשׁוּתוֹ וְשֶׁקֶר טָעַן - מְשַׁלֵּם**
32 **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[18]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כָּל אֲבֵדָה[19]. וְהוּא,**
33 **שֶׁיִּטְעַן שֶׁגְּנֻבָה בִּלְסִטִים מְזֻיָּן[20], שֶׁהוּא אָנוּס[21]**
34 **וּפָטוּר[22]; אֲבָל אִם טָעַן שֶׁגְּנֻבָה בְּלֹא אֹנֶס - פָּטוּר**
35 **מִן הַכֶּפֶל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[23] עַל פִּי טַעֲנָתוֹ,**
36 **שֶׁשּׁוֹמֵר אֲבֵדָה כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא[24], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

17) המוצא אבידה וחייב להשיבה לבעלים, כמו שכתוב (דברים כב, א) "השב תשיבם לאחיך", וטען שהאבידה נגנבה ממנו, מימרא בשם רבי יוחנן (שם קו:). 18) כדין גנב. 19) וסוף הפסוק "ישלם שניים לרעהו". 20) גנב שנשמר שלא יראוהו בני אדם, אבל איים בנשק על מוצא

האבידה - ולקחה (שם נז.). 21) שאין בכוחו למנוע את הגניבה. 22) ועל פי טענה זו שומר אבידה פטור מלשלם. 23) את הקרן. 24) וחייב בגניבה ואבידה, כדעת רבי יוסף (שם נו:).

ה. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ, וְחָזַר וְטָעַן בּוֹ טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע[25], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁעֲדַיִן בִּרְשׁוּתוֹ הוּא, אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - חַיָּב כֶּפֶל עַל כָּל טַעֲנָה וְטַעֲנָה[26]. וְאִם נִשְׁבַּע חָמֵשׁ פְּעָמִים - נִמְצָא מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה: הַקֶּרֶן שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ, וַחֲמִשָּׁה בַּקֶּרֶן מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה כְּפָלוֹת שֶׁל חָמֵשׁ שְׁבוּעוֹת.

25) בבית דין אחר, כי באותו בית דין הוחזק שקרן ולא ישביעוהו. 26) אף על פי שכל הטענות הן על אותו פיקדון (שם קח.).

ו. טָעַן טַעֲנַת גַּנָּב[27] וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר וְטָעַן[28] טַעֲנַת אֲבֵדָה וְנִשְׁבַּע, וּבָאוּ עֵדִים[29] שֶׁלֹּא נִגְנַב, וְהוֹדָה הוּא שֶׁלֹּא אָבַד - הוֹאִיל וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל עַל פִּי עֵדִים, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ עַל שְׁבוּעָה אַחֲרוֹנָה[30] אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדָה[31]; שֶׁהַמָּמוֹן הַמְחַיְּבוֹ בְּכֶפֶל פּוֹטְרוֹ מִן הַחֹמֶשׁ[32].

27) בפיקדון. 28) על אותו פיקדון. 29) ונתחייב בכפל. 30) שנשבע שאבד. 31) ובכל מקום הדין הוא, שאם נשבע לשקר בפיקדון והודה משלם חומש. 32) המלה "פוטרו" משמעותה "אינו מחייב" אף על פי שהשבועה שאבד אינה מחייבת את הכפל, בכל זאת פטור מן החומש, מכיוון שעל הפיקדון הזה נתחייב כבר לשלם כפל.

ז. מָסַר שׁוֹרוֹ לִשְׁנַיִם[33], וְטָעֲנוּ טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבְּעוּ, וְהוֹדָה אֶחָד מֵהֶם, וְהַשֵּׁנִי בָּאוּ עָלָיו עֵדִים - שְׁנֵיהֶן מְשַׁלְּמִין אֶת הַקֶּרֶן[34]; וְאִם תָּפַשׂ בַּעַל הַפִּקָּדוֹן אֶת הַכֶּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[35]; וְזֶה שֶׁהוֹדָה[36] מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ, כִּשְׁאָר הַנִּשְׁבָּעִין שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן שֶׁהוֹדוּ מֵעַצְמָן.

33) לשמירה. 34) אבל מכפל שניהם פטורים, זוהי בעייא בגמרא, אם מה שהתורה הקפידה שלא לשלם כפל וחומש זה באותו האיש בלבד, ומכיוון שבמקרה זה שני אנשים הם, ישלם האחד את הכפל והשני את החומש. או כוונת התורה הייתה שעל ממון אחד לא ישלמו גם כפל וגם חומש, ועל כן גם בדין שלפנינו יהי' פטור מן הכפל, מכיוון שהראשון כבר נתחייב קודם בחומש. בעיה זו לא נפתרה, ולפיכך אין לחייב מספק את תשלומי הכפל. 35) מאותה סיבה, מכיוון שזה ספק. 36) בזמן שהודה עדיין לא באו עדים על השני, ועדיין לא הייתה קיימת בעיית הכפל בממון זה, ועל כן הוא משלם חומש.

ח. בַּעַל הַפִּקָּדוֹן שֶׁתָּבַע אֶת הַשּׁוֹמֵר[37], וְנִשְׁבַּע שֶׁנִּגְנַב[38], וְאַחַר כָּךְ הֵכַּר הַגַּנָּב, וְתָבַע הַשּׁוֹמֵר אֶת הַגַּנָּב, וְהוֹדָה לוֹ הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב, וְתָבַע בַּעַל הַפִּקָּדוֹן אֶת הַגַּנָּב, וְכָפַר, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב: אִם בֶּאֱמֶת נִשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר[39] כְּשֶׁטָּעַן שֶׁנִּגְנַב - נִפְטָר הַגַּנָּב מִן הַכֶּפֶל בְּהוֹדָאָתוֹ לַשּׁוֹמֵר[40]; וְאִם בְּשֶׁקֶר נִשְׁבַּע[41] - אֵין מוֹצִיאִין הַכֶּפֶל מִן הַגַּנָּב[42]; וְאִם תָּפְשׂוּ הַבְּעָלִים הַכֶּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן. תָּבְעוּ הַבְּעָלִים אֶת הַשּׁוֹמֵר וְשִׁלֵּם[43], וְאַחַר כָּךְ הֵכַּר הַגַּנָּב, וּתְבָעוּהוּ הַבְּעָלִים וְהוֹדָה לָהֶן שֶׁגָּנַב, וְאַחַר כָּךְ תְּבָעוֹ הַשּׁוֹמֵר וְכָפַר בּוֹ, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב - אֵין מוֹצִיאִין הַכֶּפֶל מִן הַגַּנָּב[44]; וְאִם תָּפַשׂ הַשּׁוֹמֵר אֶת הַכֶּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְכֵן הַדִּין בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[45], אִם טָבַח הַגַּנָּב אוֹ מָכַר.

37) שיחזיר לו את הפיקדון (שם קח:). 38) ופטור מלשלם כדין שומר חינם. 39) אם כל פרטי השבועה נכונים, כגון שנשבע שנגנב באונס ובאמת היה זה אונס. 40) מכיוון שהשומר אדם ישר הוא, נאמן הוא על הבעלים גם להבא, וישאירו בידו את השמירה אם הפיקדון יימצא. ולפיכך אם השומר מוצא את הגנב ותובע אותו, הרי כאילו הבעלים תבעו אותו, והודאת הגנב לשומר הודאה היא, ופטור מכפל. 41) כגון שנשבע שנגנב באונס, ובאמת נגנב שלא באונס. 42) זוהי בעייא (שם), אם אימון הבעלים בשומר פסק, ועל כן הודאת הגנב בפני השומר אינה הודאה, וחייב בכפל, או לא. בעייא זו לא נפתרה, ועל כן מספק אין מוציאין מידו. 43) אף על פי שהוא פטור מלשלם בגניבה. 44) גם זו בעייא שלא נפתרה (שם), אם נאמר שהבעלים שקיבלו דמי הפיקדון נסתלקו, ואין הודאת הגנב בפניהם הודאה, ועל כן חייב הוא בכפל, או נוח לשומר שהבעלים יטרחו לגלות את הגנב, ועל כן הודאת הגנב בפניהם הודאה היא, ופוטרת אותו מתשלומי כפל. 45) אין מוציאים מיד הגנב את תשלומי ד' וה', ואם תפס השומר אין מוציאים מיד השומר. [רבינו משמיענו, שלא יעלה על דעתך לפטור לגמרי את הגנב מתשלום ד' וה' ואפילו אם תפס השומר מוציאים מידו, מפני שלא נתחייב לשלם כפל והרי אמרו: "ד' וה' אמרה תורה ולא ג' וד'" (למעלה פרק ג, הלכה ה)].

ט. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן שֶׁל קָטָן, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ כְּשֶׁהוּא קָטָן וּתְבָעוֹ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וְנִשְׁבַּע[46], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִתֵּן אִישׁ[47], וְאֵין נְתִינַת קָטָן כְּלוּם[48]. וְצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה נְתִינָה וּתְבִיעָה שָׁוִין בְּגָדוֹל[49].

46) שנגנב. 47) פרט לקטן. 48) אין נשבעים על טענת נתינתו, ואין באים לידי כפל על ידו. 49) ומכיוון שהנתינה היא על ידי קטן הרי זה פטור מן הכפל, אף על פי שהתביעה הייתה בגדול (שם).

י. שׁוֹמֵר שֶׁגָּנַב מֵרְשׁוּתוֹ, כְּגוֹן שֶׁגָּנַב טָלֶה מֵעֵדֶר שֶׁהֻפְקַד אֶצְלוֹ וְסָלַע מִכִּיס שֶׁהֻפְקַד אֶצְלוֹ, אִם יֵשׁ עָלָיו עֵדִים - חַיָּב בְּכֶפֶל[50]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיר הַסֶּלַע לִמְקוֹמוֹ וְהַטָּלֶה לְעֵדְרוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב

בְּאַחֲרָיוּתָן[51] עַד שֶׁיּוֹדִיעַ הַבְּעָלִים; שֶׁהֲרֵי כָּלְתָה שְׁמִירָתוֹ[52], וּכְאִלּוּ לֹא הֶחֱזִיר כְּלוּם[53] עַד שֶׁיּוֹדִיעַ בְּעָלָיו[54]. אֲבָל הַגּוֹנֵב סֶלַע מִכִּיס חֲבֵרוֹ אוֹ כְּלִי מִבֵּיתוֹ, וְהֶחֱזִיר דָּבָר הַגָּנוּב מִבֵּיתוֹ לִמְקוֹמוֹ, אִם יָדְעוּ הַבְּעָלִים בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא יָדְעוּ בַּחֲזִירָתוֹ - עֲדַיִן הַגַּנָּב חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[55] עַד שֶׁיִּמְנֶה אֶת מְעוֹתָיו[56].

50) כדין כל גנב. 51) אף במקרה אונס. 52) נסתיימה שמירתו ברגע שגנב. 53) שהרי לבעלים לא החזיר, והוא חדל להיות שומר הבעלים. 54) ואם החזיר טלה לעדרו נחשב להחזרה. 55) כי כל עוד שהבעלים אינם יודעים על החזרת הגניבה, אין שמה החזרה. 56) ועל ידי כך ייוודע לו, שהכסף שנגנב הוחזר. דין זה הוא לפי סברת שמואל, רבי יוחנן ורב חסדא (שם קיח.), שאם גנב סלע מכיס חברו וידעו הבעלים על הגניבה, ואחר כך החזיר הגנב את הסלע, "מניין פוטר", כלומר אם הבעלים מנו את הכסף שבכיסם והרגישו בהחזרת הגניבה, דיו, ואין צורך בהודעה ישירה לבעלים.

יא. מָנָה[57] אֶת כִּיסוֹ וּמְצָאוֹ שָׁלֵם הַמִּנְיָן - פָּטוּר[58]. וְאִם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים לֹא בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ - אֲפִלּוּ מִנְיָן אֵינוֹ צָרִיךְ[59], אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוֹ לִמְקוֹמוֹ נִפְטַר מֵאַחֲרָיוּתוֹ.

57) בעל הכיס. 58) הגנב. זה שייך לסוף הלכה י. 59) כרבי יוחנן שם. ונראים הדברים שלדעת רבינו גם רב חסדא מודה לרבי יוחנן בסלע או כלי, אבל לא בבעל חי. ראה לקמן הלכה יב.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[60]? בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים[61]. אֲבָל הַגּוֹנֵב טָלֶה מֵעֵדֶר חֲבֵרוֹ, וְיָדְעוּ בּוֹ הַבְּעָלִים, וְהֶחֱזִירוֹ לָעֵדֶר שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים[62], וּמֵת אוֹ נִגְנַב - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. וְאִם מָנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵמָה - פָּטוּר. וְאִם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים לֹא בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמָּנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵמָה - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעַ אֶת הַבְּעָלִים[63], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַטָּלֶה הַגָּנוּב; שֶׁהֲרֵי לָמְדוּ[64] דֶּרֶךְ אַחֶרֶת חוּץ מִדֶּרֶךְ שְׁאָר הַצֹּאן[65] שֶׁבְּעֵדֶר זֶה.

60) שהגונב בלי דעת הבעלים והחזיר פטור ואפילו מניין אינו צריך. 61) כגון סלע או כלי, שאם הבעלים לא הרגישו בגניבה אין צורך שירגישו בהחזרה. 62) דינו כדין הגונב סלע, שאם הבעלים מנו, המניין פוטר. 63) כדעת רב חסדא, "שלא לדעת צריך דעת", כלומר, שאם לא ידעו הבעלים על הגניבה, חייב הגנב, שהחזיר את הטלה לעדר, להודיע לבעלים. 64) הגנב. 65) ועל כן עלול הטלה לברוח מן העדר, וזקוק לשמירה יתירה, ומשום כך יש צורך בהודעה מיוחדת לבעלים. טעם זה, המיוחד לגנב טלה (ולא גנב סלע) נותן רבה לדברי רב חסדא שם. מכאן יוצא: הגונב מרשות חבירו: א) אם ידעו הבעלים בגניבתו ולא ידעו בחזירתו, פוטר המניין, בין בסלע ובין בטלה. ב) אם לא ידעו הבעלים לא בגניבתו ולא בחזירתו, אם זה דבר שאין בו רוח חיים, כגון סלע, אפילו מניין אינו צריך ופטור, ואם הוא דבר שיש בו רוח חיים, כגון טלה, אין המניין פוטר אלא אם כן יודיע לבעלים.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שאסור לקנות מן הגנב מה שגנב, ומה הוא משפט הגנב עם לוקח הגניבה כשהגנב אינו מפורסם, וכל הנמשך אחר זה בשלימות.

א. אָסוּר לִקְנוֹת מִן הַגַּנָּב[2] הַחֵפֶץ שֶׁגָּנַב. וְעָוֹן גָּדוֹל הוּא, שֶׁהֲרֵי מַחֲזִיק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, וְגוֹרֵם לוֹ לִגְנֹב[3] גְּנֵבוֹת אֲחֵרוֹת; שֶׁאִם לֹא יִמְצָא לוֹקֵחַ - אֵינוֹ גוֹנֵב. וְעַל זֶה נֶאֱמַר[4]: חוֹלֵק עִם גַּנָּב[5] שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ[6].

2) בבא־קמא קיח: קיט. 3) עוון כפול הוא: א) על־ידי הקניה הוא מסייע לגנב לקצור פרי פשעו, ב) הוא מעודד אותו לגניבות נוספות בעתיד. שאם לא ימצא לוקח, אינו גונב - "לאו עכברא גנב אלא חורא גנב" (גיטין מה.). 4) ראה ויקרא רבה פרשה ו, ב; ילקוט שמעוני, משלי כט. 5) אף־על־פי שהוא עצמו לא גנב. 6) כי ישא עוונו ויאבד את נפשו.

ב. הַגּוֹנֵב וּמָכַר[7], וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[8], וְאַחַר כָּךְ הֵכִּיר הַגַּנָּב[9], וּבָאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה הַחֵפֶץ שֶׁמָּכְרוּ פְּלוֹנִי הוּא גְּנָבוֹ בְּפָנֵינוּ[10] - חוֹזֵר הַחֵפֶץ לִבְעָלָיו[11], וְהַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ דָּמִים[12] שֶׁשָּׁקַל[13] לַגַּנָּב, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק[14], וְהַבְּעָלִים חוֹזְרִין וְעוֹשִׂים דִּין עִם הַגַּנָּב[15]. וְאִם גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא[16] - לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק[17], וְאֵין הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם; אֶלָּא חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְעוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב, וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּמִים שֶׁשָּׁקַל לוֹ.

7) בבא־קמא קטו. 8) ועדיין הגניבה קיימת ברשות הבעלים. 9) ובשעה שקנה הלוקח לא ידע שהמוכר גנב הוא. 10) כי אם לא כן, יכול המוכר לטעון: קניתי את החפץ מן הבעלים. 11) כי החפץ עדיין ברשות הבעלים. 12) ואין אומרים שיחזיר את החפץ לבעלים בלי כסף, ויתבע את כספו מן הגנב. זו דעת רבי יוחנן בשם רבי ינאי (שם). 13) ששילם. 14) משום שקנה הלוקח בשוק - בפרהסיא - ולא ידע שהחפץ נגנב, עשו לו תקנה שישלמו לו הבעלים מעותיו. אחרת אין לך אדם קונה מחבירו כלום, כי יחשוש להפסיד כספו. 15) ומקבלים ממנו את הדמים ששילמו לקונה. 16) והיה לו ללוקח להעלות על דעתו, שזה חפץ גנוב. 17) דעת רבא שם.

ג. נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִן הַגְּנֵבָה, בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ אַחַר שֶׁמָּכַר[18] - קָנָה הַלּוֹקֵחַ[19] בְּיֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת[20], וְאֵינוֹ מַחֲזִיר הַגְּנֵבָה עַצְמָהּ לִבְעָלֶיהָ; אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם הַדָּמִים[21] - אִם לָקַח מִגַּנָּב מְפֻרְסָם[22], אוֹ אֵינוֹ נוֹתֵן כְּלָל לֹא חֵפֶץ וְלֹא דָּמִים, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק[23] - אִם לֹא הָיָה זֶה הַמּוֹכֵר גַּנָּב מְפֻרְסָם.

18) וכשקנה לוקח עדיים לא היה יאוש ולא יצא מרשות הבעלים. 19) בשעה שהתייאשו הבעלים, ולא כרב זביד אליבא דרבי יוחנן (שם קטו.). 20) מרשות הגנב לרשות הקונה. 21) והקונה יתבע את כספו מן הגנב. 22) כי חייב היה לחשוש שהחפץ גנוב, ועל כן ישלם דמיו לבעלים. 23) והבעלים יתבעו את הדמים מן הגנב.

1 **ד. בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם בַּעַל הַבַּיִת[24], אִם**
2 **אֵין עֵדִים בְּכַמָּה לָקַח - חֲרֵי הַתַּגָּר[25] נִשְׁבָּע[26] בִּנְקִיטַת**
3 **חֵפֶץ[27] בְּכַמָּה לָקַח, וְנוֹטֵל מִן הַבְּעָלִים. וְכָל הַנִּשְׁבָּע**
4 **וְנוֹטֵל[28] - שְׁבוּעָתוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[29], וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת**
5 **חֵפֶץ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[30].**

24) ותובע ממנו את דמי הגניבה שהוא מחזיר לו (ראה הלכה ב). 25) שקנה מן הגנב. 26) שם קיד: 27) כגון ספר תורה, כמו בשבועה מן התורה, מה־שאין־כן בשבועת היסת של נשבע ונפטר, שאינה בנקיטת חפץ. 28) חמשה הם הנשבעים ונוטלים, המפורטים במשנה שבועות מד: 29) תקנת החכמים, כי "כל הנשבעים שבתורה, נשבעים ולא משלמים", כלומר נשבע הנתבע ופטור מלשלם. 30) הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ב.

6 **ה. בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב[31], וְהוּא**
7 **אוֹמֵר: בְּכָךְ וָכָךְ לָקַחְתִּי מִמְּךָ, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא**
8 **מָכַרְתִּי לְךָ אֶלָּא בְּפָחוֹת מִזֶּה - הַתַּגָּר נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת**
9 **חֵפֶץ[32], וְנוֹטֵל מִן הַגַּנָּב; שֶׁאֵין הַגַּנָּב יָכוֹל לִישָׁבַע[33],**
10 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה[34].**

31) ותובע ממנו חזרה את כספו, כגון שקנה מגנב מפורסם, שלא עשו בו תקנת השוק (ראה הלכה ב וג). 32) כדין כל הנשבע ונוטל (ראה הלכה ד). 33) אפילו אם ירצה. 34) שישבע לשקר. על כן מעבירים את השבועה מן הגנב הנתבע על התובע שכנגדו, על הלוקח, וישבע ויטול. לולא החשד היה המוכר נשבע, שמכר לו בפחות מזה, ומשלם כפי שהוא טוען (שבועות שם).

11 **ו. גָּנַב וּפָרַע בְּחוֹבוֹ[35], גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקֵּפוֹ[36] - אֵין בָּזֶה**
12 **תַּקָּנַת הַשּׁוּק[37]; אֶלָּא הַבְּעָלִים נוֹטְלִים הַגְּנֻבָה בְּלֹא**
13 **דָּמִים, וְיִשָּׁאֵר חוֹב אֵלּוּ[38] עַל הַגַּנָּב כְּשֶׁהָיָה[39]. מִשֶּׁכֵּן**
14 **הַגְּנֻבָה[40], בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנָהּ בְּיָתֵר עַל דָּמֶיהָ[41] אוֹ בְּפָחוֹת**
15 **מִדָּמֶיהָ[42] - הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לְבַעַל הַמַּשְׁכּוֹן, וְחוֹזְרִין**
16 **וְעוֹשִׂין דִּין עִם הַגַּנָּב; אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַגַּנָּב**
17 **מְפֻרְסָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[43].**

35) שלווה כסף מאחר, ושילם לו בחפץ הגנוב (בבא־קמא קטו.). 36) בסחורה שקנה בהקפה. 37) אפילו אם אינו ידוע כגנב. 38) החוב של המלוה ושל החנוני, וצ"ל: חוב של אלו. 39) לפני שפרע הגנב. במקרים אלה לא תיקנו, מפני שלא על דעת הגניבה הלוה המלוה לגנב או מכר לו החנוני בהקפה (גמרא שם). 40) אצל מלוה, וקיבל עליה הלואה (שם). 41) אפילו כשדמי ההלואה עולים על דמי הגניבה, אומרים שהמלוה סמך על המשכון. 42) שדמי ההלואה פחותים מדמי הגניבה. במקרה זה בוודאי סמך המלוה על המשכון. כך פוסקת הגמרא (שם), שבכולם עשו תקנת השוק, בין מכר בין משכון חוץ מגנב ופרע בחובו, וגנב ופרע בהיקפו. וסובר רבינו שמשכון דינו כמכר גם לענין שוה מנה במאתים, וכמו שבמכר עשו בזה תקנת השוק, כך גם במשכון. כך פסק גם רבינו חננאל (ראה אוצר הגאונים, בבא־קמא עמוד 106) [והראב"ד בהשגותיו כתב: אלא בכדי דמיה. והמגיד־משנה פירש שכוונתו לחלוק, ודעתו שבמשכון לא עשו תקנת השוק בשוה מנה והלווה מאתים. אולם אפשר לומר שהראב"ד לא בא להשיג אלא לפרש דברי רבינו, כדרכו בכמה מקומות, ואומר שבעל החפץ מחזיר למלוה רק דמי החפץ, אבל לא כל הסכום שהלווה]. 43) בהלכה ב.

18 **ז. הַלּוֹקֵחַ מִגַّנָּב שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם, בֵּין שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ**
19 **שָׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם[44] אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמֵאָה - חֲרֵי**
20 **זֶה נוֹטֵל הַדָּמִים מִבַּעַל הַבַּיִת[45] וְאַחַר כָּךְ מַחֲזִיר**
21 **הַגְּנֻבָה[46], מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47].**

44) דוגמאות אלה מובאות בגמרא שם. 45) נוטל מאתים, אפילו שוה החפץ מאה בלבד. הקונה יכול לטעון: בשבילי הוא שוה מאתיים. 46) אם לא ישלמו לו את כל המאתיים, רשאי הוא לעכב את הגניבה לעצמו, אף־על־פי שלא נתייאשו הבעלים (לו היה יאוש, היה הלוקח קונה את הגניבה ביאוש ושינוי רשות). 47) למעלה הלכה ב.

22 **ח. הָיָה נוֹשֶׂה בַּגַּנָּב[48] מֵאָה זוּז[49], וְגָנַב וְהֵבִיא לְבַעַל**
23 **חוֹבוֹ[50], וְנָתַן לוֹ[51] מֵאָה אַחֶרֶת - חֲרֵי הַגְּנֻבָה חוֹזֶרֶת**
24 **לִבְעָלֶיהָ[52], וְאוֹמְרִין לָזֶה[53]: לֵךְ וּתְבַע הַגַּנָּב**
25 **בְּמָאתַיִם[54]; שֶׁלֹּא נָתַתָּ[55] לוֹ הַמֵּאָה הָאַחֶרֶת מִפְּנֵי**
26 **הַחֵפֶץ שֶׁהֵבִיא לְךָ בִּלְבַד, כְּשֵׁם שֶׁהֶאֱמַנְתּוֹ**
27 **בָּרִאשׁוֹנָה[56] הֶאֱמַנְתּוֹ בָּאַחֲרוֹנָה[57].**

48) שם. 49) שהלוה לו. 50) למלוה. 51) המלוה. 52) בלי דמים, ואין המלוה יכול לטעון שהלוה לגנב את המאה השניה על סמך המשכון. 53) למלוה. 54) שלא תיקנו לו תקנת השוק. 55) בזה אנו דוחים את טענת המלוה הטוען, שהלווה לו את המאה האחרת על סמך החפץ בלבד. 56) והלווית לו את המאה הראשונה בלי משכון. 57) ואת החפץ קיבלת בעד החוב של המאה הראשונה, ועל כן הדין הוא כמו בגנב ופרע בחובו, שלא עשו בו תקנת השוק, ראה הלכה ו. במה דברים אמורים, כשלא אמר הגנב למלוה בפירוש: הלווני על חפץ זה מאה זוז, אבל כשאמר כן בפירוש, על בעל החפץ להחזיר למלווה את המאה זוז כמו בהלכה ו (מגיד־משנה וכסף־משנה).

28 **ט. לָקַח מִגַּנָּב[58] שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם בְּמֵאָה, וּמָכַר לְאַחֵר**
29 **בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים, וְהֵכִּר הַגַּנָּב - בַּעַל הַגְּנֻבָה נוֹתֵן לָזֶה**
30 **הָאַחֲרוֹן[59] מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְנוֹטֵל גְּנֻבָתוֹ, וְחוֹזֵר הַבַּעַל**
31 **וְנוֹטֵל עֶשְׂרִים שֶׁל שָׁכָר מִן הַמּוֹכֵר[60], וְנוֹטֵל הַמֵּאָה**
32 **מִן הַגַּנָּב. וְאִם גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא - נוֹטֵל הַמֵּאָה**
33 **וְעֶשְׂרִים מִן הַתַּגָּר[61] שֶׁלָּקַח מִן הַגַּנָּב, וְהוֹלֵךְ הַתַּגָּר**
34 **וְתוֹבֵעַ הַגַּנָּב בַּמֵּאָה שֶׁל קֶרֶן[62]. וְהוּא הַדִּין אִם מָכַר**

1 הַשֵּׁנִי לִשְׁלִישִׁי, וְהַשְּׁלִישִׁי לִרְבִיעִי, אֲפִלּוּ מֵאָה -
2 שֶׁהוּא נוֹטֵל מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מַה שֶּׁנִּשְׁכַּר, וְנוֹטֵל
3 הַקֶּרֶן מִן הַגַּנָּב. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[63] לִפְנֵי יֵאוּשׁ,
4 כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[64].

58) שם קטו. 59) ללוקח השני, כי אם בלוקח מן הגנב עשו תקנת השוק, כל־שכן בלוקח מן הלוקח. 60) גם הקונה הראשון עשו בו תקנת השוק, ואינו מחזיר לבעלים אלא את העשרים זוז שהרויח. 61) [פירוש: בתחילה מחזיר בעל הגניבה ללוקח השני את הק"כ שנתן, כמו באינו מפורסם, כי בלוקח השני עשו תקנת השוק גם בגנב מפורסם, שהרי הוא קנה מן התגר ולא מן הגנב, ואל יהיה דינו גרוע מלוקח מגנב שאינו מפורסם. על כן חייב בעל הגניבה לשלם ק"כ ללוקח השני, ואת כספו הוא נוטל חזרה מן התגר שלקח מן הגנב, כי בו לא עשו תקנת השוק, משום שקנה מגנב מפורסם]. והראב"ד כאן חולק ואומר, שהלוקח השני נוטל מן התגר, ולא בירר את נימוקו. 62) הגנב מחזיר את המאה שקיבל, והתגר החזיר את העשרים שהרויח. 63) שהלוקח האחרון חייב להחזיר את הגניבה עצמה. 64) למעלה הלכה ב.

5 י. בַּעַל הַבַּיִת[65] שֶׁאֵינוֹ עָשׁוּי[66] לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, וְיָצָא
6 לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר[67], וְהִכִּיר כֵּלָיו[68] וְסִפָּרָיו בְּיַד
7 אֲחֵרִים[69], אוֹ שֶׁהָיָה עָשׁוּי לִמְכֹּר, וְהָיוּ כֵּלִים אֵלּוּ
8 שֶׁהִכִּיר מִכֵּלִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר[70], אִם
9 בָּאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה כֵּלָיו שֶׁל זֶה[71] - יִשְׁבַּע זֶה שֶׁהֵן בְּיָדוֹ
10 בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[72] בְּכַמָּה לָקַח, וְיִטֹּל מִבַּעַל הַבַּיִת[73],
11 וְיַחֲזִיר לוֹ כֵּלָיו[74].

65) שם קיד: קטו. 66) שאין דרכו. 67) שגנבו אצלו בבית. אין צורך שיאמרו, שכלים אלה הם שנגנבו. כך פסק רבא "אבל בעל הבית שאינו עשוי למכור כליו, לא צריך כולי האי", אלא מספיק קול שגנבו אצלו. כך פירש רבינו את דברי רבא, וכך פירש רב האי גאון בספר המקח והממכר שער ל. ראה אוצר הגאונים עמוד 108 (ורש"י פירש אחרת). 68) לאחר שהיה מחזר אחריהם ולא התייאש מהם. 69) ואלה טוענים שקנו את הכלים או את הספרים. 70) כלים שמתחילת עשייתם הן עומדים להשאיל או להשכיר וליטול שכרם, כגון היורות הגדולות שמבשלים בהן בחתונות וכדומה (ראה הלכות טוען ונטען פרק ח וט). כלים אלה אין דרכם למכור, והבעלים טוענים, שנגנבו מהם ויצא להם שם גניבה בעיר, ואלה שבידם הכלים טוענים, שקנו אותם בשוק. 71) התובע. אם אין עדים, שהוא בעל הכלים הללו, לא יועיל מה שיצא לו שם גניבה בעיר, כי שמא כלים אחרים נגנבו ממנו. 72) כדין כל הנשבע ונוטל (כלמעלה בהלכה ד). 73) מבעל הגניבה, כי עשו בו תקנת השוק. 74) מכיון שהבעלים עוד לא נתייאשו.

12 יא. הָיָה בַּעַל הַבַּיִת עָשׂוּי לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו[75], וְלֹא הָיוּ
13 מִדְּבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר[76], אַף עַל פִּי
14 שֶׁיָּצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר וְהֻכְּרוּ כֵּלָיו[77] - אֵינוֹ
15 מַחֲזִירָן מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, שֶׁמָּא הוּא מְכָרָן לַאֲחֵרִים[78].
16 אֲבָל אִם בָּאוּ בְּנֵי אָדָם וְלָנוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ[79], עָמַד וְזָעַק
17 בַּלַּיְלָה: נִגְנְבוּ כֵּלַי וּסְפָרַי, וּבָאוּ בְּנֵי אָדָם וּמָצְאוּ
18 מַחְתֶּרֶת חֲתוּרָה[80] וּבְנֵי אָדָם שֶׁלָּנוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ יוֹצְאִין
19 וּצְרוֹרוֹת שֶׁל כֵּלִים עַל כְּתֵפֵיהֶם, וְהַכֹּל אוֹמְרִים:
20 הַלָּלוּ כֵּלָיו וּסְפָרָיו שֶׁל פְּלוֹנִי[81] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[82].
21 וְיִשְׁבַּע זֶה שֶׁהַכֵּלִים בְּיָדוֹ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ כַּמָּה
22 הוֹצִיא[83], וְיִטֹּל מִבַּעַל הַגְּנֵבָה, וְיַחֲזִיר לוֹ כֵּלָיו.

75) שם קיד: 76) ועל כן יש מקום לטענה, שבעל הבית מכר אותם. 77) עדים העידו שכלים אלה היו של בעל הבית. 78) וזה שהכלים בידו קנה אותם מאחרים (והמחזיק בכלים אינו טוען שקנה אותם מבעל הבית). 79) כל הדוגמה הזאת לקוחה מהגמרא, שם. 80) חפורה מתחת לקיר הבית. 81) שאם לא כן, יתכן לומר שגנבו כלים אחרים, וכלים אלה שביד המחזיק לקוחים בידו מאדם שלקחם מבעל הבית, שהרי בעל הבית עשוי למכור את כליו. 82) שכלים אלה באמת נגנבו ממנו. 83) כמה שילם.

23 יב. גַּנָּב שֶׁהֶחְזַק וְנִתְפַּרְסֵם[84] שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ,
24 וְעֵדִים מְעִידִים שֶׁיָּצָא וְכֵלִים טְמוּנִים לוֹ תַּחַת
25 כְּנָפָיו[85], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁם בַּעַל הַבַּיִת[86], וְטָעַן[87]
26 וְאָמַר: לְקוּחִין הֵן בְּיָדִי, וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: גְּנוּבִים
27 הֵם, אִם הָיָה בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו,
28 וְאוֹתָם כֵּלִים אֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַטְמִינָן, וְאֵין דֶּרֶךְ
29 אוֹתוֹ הַמֵּחְזִיק לְהַצְנִיעַ כֵּלָיו תַּחַת כְּנָפָיו - הֲרֵי בַּעַל
30 הַבַּיִת נֶאֱמָן[88], וְיִשְׁבַּע[89] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[90] וְנוֹטֵל כֵּלָיו.
31 וְאִם אֵין אָדָם זֶה מֵחֲזִיק בִּגְנֵבָה - אֵין בַּעַל הַבַּיִת
32 נֶאֱמָן[91]; אֶלָּא נִשְׁבָּע זֶה שֶׁהַכֵּלִים בְּיָדוֹ שְׁבוּעַת הֶסֵּת[92]
33 שֶׁהַכֵּלִים הָאֵלּוּ לְקוּחִים בְּיָדוֹ, וְהוֹלֵךְ[93].

84) שבועות מו: 85) תחת כנפי בגדו, ולא יכלו לראות את הכלים, ואינם יכולים לזהותם. 86) בזמן שהגנב נכנס, וזה מקטין את חשש הגניבה. 87) הגנב. 88) מכיון שהנכנס הוחזק כבר ונתפרסם כגנב, מספיקים שלושת התנאים ביחד לקביעת עובדה, שכלים אלה גנובים כטענת בעל הבית. ואלה הם התנאים: א) אין דרכו של בעל הבית למכור כליו, ב) הטמין את הכלים תחת כנפי בגדו, וכלים אלה אין דרך בני אדם להטמינם, ג) אין דרכו של זה להצניע כליו תחת כנפי בגדו, ועל כן אינו יכול לטעון שהוא שונה משאר בני אדם. כל ההלכה הזאת נמצאת כמעט מלה במלה ברי"ף שבועות פרק ז, ד"ה "והשער השמיני". 89) שלא מכר את הכלים. 90) כדין הנשבע ונוטל. 91) על אף שלושת התנאים שלמעלה, כי "לאחזוקי איניש בגנבי לא מחזקינן", פירוש, אין להחזיק אנשים כגנבים כל זמן שאין הוכחה ברורה לכך. שם. 92) שתיקנו חכמי הגמרא לכופר בכל, ואין צורך בנקיטת חפץ, מה־שאין־כן בשבועת המשנה בנשבע ונוטל, שצריכים נקיטת חפץ כמו בשבועה מן התורה. 93) כלומר: פטור.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו הדברים שאין לוקחים אותם מן אנשים

ידועים אלא על דרכים ידועים מפני חשש שאינו שלהם. ונמשך לזה ביאור מה הם הדברים שהאומנים יכולים לעכב לעצמם מן הסתם, לפי שהוא הכרחי לידיעת הדברים שמותר לקנות מהם, כנזכר שם.

א. כָּל דָּבָר שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁהוּא גָּנוּב[2] - אָסוּר לִיקַּח[3] אוֹתוֹ. וְכֵן אִם רֹב אוֹתוֹ הַדָּבָר[4] שֶׁהוּא גָּנוּב[5] - אֵין לוֹקְחִין אוֹתוֹ[6]. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִים מִן הָרוֹעִים[7] צֶמֶר אוֹ חָלָב אוֹ גְּדָיִים[8]; אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן[9] חָלָב וּגְבִינָה בַּמִּדְבָּר[10], אֲבָל לֹא בַּיִּשּׁוּב[11]. וּמֻתָּר לִיקַּח מִן הָרוֹעִים אַרְבַּע צֹאן אוֹ אַרְבַּע גִּזּוֹת שֶׁל צֶמֶר מֵעֵדֶר קָטָן[12], אוֹ חָמֵשׁ מֵעֵדֶר גָּדוֹל; שֶׁאֵין חֲזָקָתוֹ שֶׁהוּא גָּנוּב בְּדָבָר זֶה[13].

2) שיש יסוד חזק ומשכנע שהוא גנוב. 3) לקנות. 4) שהמוכר מציע למכירה. 5) בחזקת שהוא גנוב. 6) אין קונים אותו, מחשש שמא גנוב הוא. 7) משנה בבא־קמא קיח: 8) שקיים חשש מבוסס שהרועים גנבום מצאנו של בעל הבית שבידם. 9) ברייתא שם. 10) שהחלב והגבינה שם לרועה, כי אין דרך הבעלים ללכת שם וליטלם. 11) שדרך הרועה להביא את החלב ואת הגבינה לבית בעל הבית. 12) גמרא שם, ולדעת ה'יש אומרים' בשם רב חסדא. 13) הרועה יפחד לגנוב אותם, כי חסרונם ניכר מיד. על כן יש להניח, שבוודאי שלו הם. פחות מארבעה צאן אפילו מעדר קטן לא מורגש, ויתכן שגנובים הם.

ב. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר[14]: כֹּל שֶׁהָרוֹעֶה מוֹכְרוֹ, אִם הָיָה בַּעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ[15] - מֻתָּר לְלָקְחוֹ[16] מִן הָרוֹעֶה, וְאִם אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ - אָסוּר לְלָקְחוֹ[17].

14) לשון הברייתא שם. והכוונה: כל שאם הרועה מוכרו, היה בעל הבית מרגיש בו. 15) מבחין בהעדרו. 16) כי הרועה יפחד לגנבו. 17) שמא גנוב הוא.

ג. אֵין לוֹקְחִין מִשּׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת[18] עֵצִים אוֹ פֵּרוֹת[19], אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין[20] וּמוֹכְרִים[21] וְהַסַּלִּים[22] וְהַכֶּלֶס[23] לִכְנֵיהֶם; שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר גָּלוּי וְיֵשׁ לוֹ קוֹל[24], וְאֵין זֶה גְּנֵבָה. וְלוֹקְחִין מִפֶּתַח הַגִּנָּה[25], אֲבָל לֹא מֵאַחוֹרֵי הַגִּנָּה[26]. וְכֻלָּן[27] שֶׁאָמְרוּ[28] 'הַטְּמֵן'[29] - אָסוּר לָקַחַת מֵהֶן[30]. וּמֻתָּר לָקַחַת[31] מִן הָאָרִיס[32], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בַּפֵּרוֹת וּבָעֵצִים[33].

18) משומרי גנים ופרדסים, משנה וברייתא שם קיח: קיט. 19) חוששים שמא גנובום. 20) במקום המיועד לכך. 21) בפרהסיא. 22) עם הפירות. 23) והמאזנים. 24) ויגיע לאזני בעל הבית. 25) כי זה מקום גלוי לעין כל. 26) רגלים לדבר שזהו גניבה, מכיון שהוא מוכר בסתר מאחורי הגינה. 27) שאמרנו למעלה שמותר לקחת מהם. 28) לקונה. 29) הסתר. 30) כי גנוב הוא. 31) פירות ועצים. 32) המעבד אדמת בעל הבית, ומקבל בשכרו חלק מן הפירות (ולא כשומר המקבל כסף בשכרו). 33) לאריס יש חלק בעצים, כי גם הוא משתתף בהוצאה לקנייתם (ראה בבא־מציעא קג. במשנה).

ד. אֵין לוֹקְחִין[34] מִן הַנָּשִׁים וּמִן הָעֲבָדִים וּמִן הַקְּטַנִּים[35] אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁהֵן שֶׁלָּהֶן מִדַּעַת הַבְּעָלִים[36], כְּגוֹן[37] נָשִׁים שֶׁמָּכְרוּ כְּלֵי פִּשְׁתָּן[38] בַּגָּלִיל[39] אוֹ עֲגָלִים בַּשָּׁרוֹן[40]. וְכֻלָּן[41] שֶׁאָמְרוּ[42] 'הַטְּמֵן' - אָסוּר לִיקַּח מֵהֶן[43], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת גְּנֵבָה. וְלוֹקְחִים בֵּיצִים וְתַרְנְגוֹלִים[44] בְּכָל מָקוֹם[45] מִכָּל אָדָם[46]. וְאִם אָמַר 'הַטְּמֵן' - אָסוּר.

34) משנה וברייתא בבא־קמא קיח: קיט. 35) כי הדברים בחזקת הבעלים הם. 36) בהסכמת הבעלים. 37) הדוגמאות מובאות במשנה שם. 38) בגדי פשתן. 39) חבל ארץ בצפון ארץ ישראל. שם נוהגות היו הנשים לטוות בגדי פשתן ולמכרם, ואת דמיהם לקחו לעצמן מדעת בעליהן. 40) ארץ המישור במערבה של ארץ־ישראל, לאורך חוף הים מיפו ועד הר הכרמל ותושביה. בזמן המשנה, עסקו בגידול עגלים, וגם הנשים גידלו עגלים ומכרום בהסכמת בעליהן. 41) שהתרנו לקנות מהם. 42) המוכרים לקונה. 43) משנה שם. 44) שם. 45) ולא כמו בפירות, בכלי פשתן ובעגלים שהתירו במקומות מסוימים בלבד. 46) אף משומרים, מעבדים וכו', כי אין חוששים לגניבה בדברים אלה, שדמיהם מועטים.

ה. לוֹקְחִין מִן הַבַּדָּדִין[47] זֵיתִים בְּמִדָּה וְשֶׁמֶן בְּמִדָּה[48], אֲבָל לֹא זֵיתִים מוּעָטִים וְלֹא שֶׁמֶן מוּעָט; שֶׁחֲזָקָתוֹ גְּנֵבָה הֵם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם[49].

47) בעלי בית הבד, שמוסרים להם בעלי בתים זיתים לעשות מהן שמן (שם קיט.). 48) שזוהי דרך מכירה בפרהסיא ובכמות מרובה, ואין בזה חשש גניבה, כי זה יוודע לבעלים. 49) כגון יין מבעל יקב, וגרעיני תבואה מבעל טחנת קמח.

ו. מוּכִין[50] שֶׁהַכּוֹבֵס מוֹצִיא[51] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[52]; וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוֹצִיא[53] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[54]. הַכּוֹבֵס נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה חוּטִין[55] וְהֵן שֶׁלּוֹ; יָתֵר מִכָּן - שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם הָיָה שָׁחוֹר עַל גַּבֵּי לָבָן[56] - נוֹטֵל אֶת הַכֹּל[57] וְהֵם שֶׁלּוֹ.

50) פסולת הצמר, שערות קטנות (משנה שם). 51) בשעת כיבוס הצמר. 52) כי דבר מועט הוא, ואין בעל הבית מקפיד על כך. 53) הפסולת שהסורק מוציא בשעת הסריקה. 54) כי מרובים הם, ואין בעל הבית מוותר עליהם. 55) מן החוטים שאורגים בסוף הבגד, כדי לשמור על אריגת הבגד שלא תתקלקל בשעת הכביסה. על שלושה חוטים אין בעל הבית מקפיד, והכובס רשאי לקחתם. יתר על שלושה אל יקח. 56) אם היו חוטים אלה שחורים על גבי בגד לבן. 57) אפילו יותר משלושה חוטים, כי הם מכערים את הבגד הלבן, ובעל הבגד מסכים שהכובס יוציאם ויקחם לעצמו.

ז. הַחַיָּט[58] שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט[59] כְּדֵי מְשִׁיכַת מַחַט[60], וְשִׁיֵּר מִן הַבֶּגֶד מַטְלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[61] עַל

שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - חַיָּב לְהַחֲזִירָן לַבְּעָלִים[62]; פָּחוֹת מִכָּן - שֶׁלּוֹ.

58) משנה שם. 59) שנתן לו בעל הבית. 60) שיעור המאפשר להשחיל המחט ולתפור בו קמעא. שיעור זה הוא "מלא מחט וחוץ למחט כמלוא מחט", כלומר אורך שני מחטים, כי בפחות מזה אי־אפשר לתחוב את המחט בבגד ולתפור בו. 61) חתיכת אריג באורך ג' אצבעות על רוחב ג' אצבעות. 62) כי אין בעל הבית מוותר עליהם.

ח. נְסֹרֶת[63] שֶׁהֶחְרָשׁ[64] מוֹצִיא בַּמַּעֲצָד[65] - שֶׁלּוֹ[66], בְּכַשִּׁיל[67] - שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[68]. וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת[69] - אַף הַנְּסֹרֶת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר מִנְהַג הַמְּדִינָה[70].

~ נקודות משיחות קודש ~

"נסורת שהחרש מוציא במעצד שלו ובכשיל של בעל הבית"

הדין הנ"ל מובא בסיום מסכת בבא קמא, ובהמשך לו הובאה בברייתא הדין "מסתתי אבנים אין בהם משום גזל" וצריך להבין מדוע השמיטו הרמב"ם והשו"ע דין זה. ויובן על־פי ביאור המחלוקת שבין הברייתא והתוספתא שם, שבתוספתא נאמר מסתתי אבנים, בזמן שבעל הבית מקפיד יש בהם משום גזל ואם אין בעל הבית מקפיד אין בהם משום גזל, כי התוספתות הם שסידר רבי חייא בפני רבי והיה אומר לו כתוב כך וכך, וזהו שאנו אומרים "רבי לא שנאה, רבי חייא מניין". אבל הברייתא (מלשון 'בר') נכתבה מחוץ לבית מדרשו של רבי, ומן הסתם נלמדה בבבל שהיה אז מרכז תורה גדול יותר כי באותה תקופה היו "ישראל מתגלגלין והולכין לקצוות כו'", ומכאן בא חילוק הדינים.

בבבל "אין אבנים מפני שהוא בקעה" (רש"י נח י"א, ג.) ומכיון שכן אין שימוש לאבנים בבבל ולכן אמרה הברייתא שמסתתי אבנים אין בהם משום גזל. אבל התוספתא נכתבה בארץ ישראל "אשר אבניה ברזל כו'" והיתה משופעת באבנים ולכן נעשה בהם שימוש לבניה, ובעל הבית מקפיד עליהם, משום כך כתבה התוספתא (שנכתבה בארץ ישראל) שסתם פסולת של אבנים היא של בעל הבית.

ומכיון שדין מסתתי אבנים משתנה ממדינה למדינה לפי הצורך ותכונות המדינה, השמיטו הרמב"ם והשו"ע, משא"כ נסורת שהחרש מוציא כו' מילתא דקביעא בכל המקומות.

(על פי לקו"ש חי"ט עמוד 111 והערה 42)

63) שחק העצים הנופל בשעת הנסירה, משנה שם. 64) חרש עצים, נגר. 65) כלי עץ, ולהב ברזל בתוכו. עשוי להחליק הקרשים. 66) שמוציא קיסמים דקים ובעה"ב מוותר עליהם. 67) בקרדום, המוציא קיסמים גסים. 68) כי חשובים הם. 69) כשכיר יום. 70) אם יש במדינה מנהג, הדין הוא כמנהג המדינה, והדינים שבהלכות הקודמות נאמרו במקום שאין במדינה מנהג ידוע בדברים אלה (שם קיט:).

ט. כָּל אֵמָן שֶׁמָּכַר דָּבָר מִן הַדְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ כְּהִלְכוֹת הַמְּדִינָה, כְּגוֹן מוֹכִין שֶׁמְּכָרָן הַסּוֹרֵק[71] בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁיִּהְיוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - אָסוּר לִקַּח מִמֶּנּוּ[72], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת גְּנֵבָה[73]; אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ כַּר מָלֵא מוֹכִין[74]. וְאִם מָכַר הָאֵמָן דְּבָרִים שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ כְּהִלְכוֹת מְדִינָה - לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ. וְאִם אָמַר 'הַטְּמֵן' - אָסוּר[75].

71) ראה למעלה הלכה ו. 72) שם. 73) כי הצמר שהוא סורק אינו שלו. 74) שקנאם בשינוי, מכיון שגנב מוכין יעשאום כר. ואף־על־פי שאין זה שינוי ממש, כי אפשר להוציאם מן הכר ולהחזירם למצבם הקודם, ושינוי קל כזה אינו קונה, כמו שכתב רבינו לקמן בהלכות גזילה פרק ב, הלכה י. וטעמו של דבר, מפני שדין זה נאמר בגזל ודאי, אבל כאן בגזל ספק, קונה גם בשינוי קל (מגיד־משנה). 75) בהתאם לכלל המשנה "וכולן שאמרו להטמין, אסור" (שם קיח:).

יום חמישי ט"ז אדר־א' ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו ז"ל איסור המשקלות והמדות החסרות. ומה שאסור לקיים מהם בבית. ואי אלו מדות אינו רשאי לעשותן מחמת חשש טענה ואונאה וטעות, וכן ביאור איסור מדידת הקרקע שלא כדין. ונסתיים הפרק בביאור עונש המדות החסרות.

א. הַשּׁוֹקֵל לַחֲבֵרוֹ מִמִּשְׁקָלוֹת חֲסֵרוֹת מִן הַמִּשְׁקָל שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו בְּנֵי אוֹתָהּ הַמְּדִינָה[2], אוֹ הַמּוֹדֵד בְּמִדָּה[3] חֲסֵרָה מֵהַמִּדָּה שֶׁהִסְכִּימוּ עָלֶיהָ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוֹרָה[4].

2) כגון שהסכימו לשקול במשקלות של קילו, והמוכר שקל לו במשקלות קילו חסירות, משום שנפחתו או שהעלו חלודה (ראה לקמן פרק ח, הלכה ז). 3) כגון מידת חבל בקרקע או בבד, או מידת קב וסאה בתבואה, או מידה בנוזלים, ראה לקמן הלכה ז, ט). 4) כלומר, במשפט המידה, במשפט המשקל או במשפט המשורה (מידת הלח), כלומר, במשפט הידוע והמוסכם במדינה ביחס למידה, למשקל ולמשורה, ראה לקמן הלכה ט וראה אבן עזרא לויקרא יט, לד, וגמרא בבא מציעא סא: בבא בתרא פח. במשנה.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַמּוֹדֵד אוֹ הַשּׁוֹקֵל חָסֵר גּוֹנֵב, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[5], אֶלָּא מְשַׁלֵּם לוֹ הַמִּדָּה אוֹ

1 **הַמִּשְׁקָל. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב**
2 **בְּתַשְׁלוּמִין[6].**

5) על מה שהחסיר לו מן המידה או מן המשקל. בבבא מציעא שם, מגדירים את ההונאה במשקלות כגזל ממש - ואין כפל בגזל אלא בגניבה. 6) לשלם לקונה את מה שהחסיר לו כדין גזילה, שכתוב בה "והשיב את הגזילה אשר גזל". ויקרא ה, כג. וכל לאו שניתן לתשלומין, אין לוקין עליו. ראה למעלה פרק א, הלכה א.

3 **ג. כָּל מִי שֶׁמַּשְׁהֶה[7] בְּבֵיתוֹ אוֹ בַּחֲנוּתוֹ מִדָּה חֲסֵרָה**
4 **אוֹ מִשְׁקָל חָסֵר - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא**
5 **יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ וְגוֹמֵר[8]. וַאֲפִלּוּ לַעֲשׂוֹת הַמִּדָּה עָבִיט**
6 **שֶׁל מִימֵי רַגְלַיִם - אָסוּר[9]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה**
7 **לוֹקֵחַ וּמוֹכֵר בָּהּ, שֶׁמָּא יָבוֹא מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהִיא**
8 **חֲסֵרָה[10] וְיִמְדֹּד בָּהּ. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, שֶׁהֲרֵי**
9 **אֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[11].**

7) אף על פי שאינו משתמש בהם. 8) אבן ואבן, גדולה וקטנה. לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה, גדולה וקטנה. 9) אסור לעשות מידה חסירה לכתחילה, ואפילו אין בדעתו להשתמש בה למדידה אלא למי רגליים (בבא בתרא פט:). 10) ואף במידה חסירה שהשתמש בה כבר למי רגליים והיא מלוכלכת יש לחשוש, שבשעת הדחק, כשלא ימצא מידה אחרת, ינקה את העביט וישתמש בו לשם מידה. 11) ולאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, מכות טו. [השהייה אין בה מעשה, ואף על פי שדרשו (בבא מציעא שם) "לעבור עליו משעת עשייה", אינו לוקה, כי התורה כתבה לא יהיה לך וכו' היינו לא העשייה כשהיא לעצמה אסורה רק ההשהייה אלא שהעבירה היא משעת עשייה].

10 **ד. הָיוּ הַמִּדּוֹת וְהַמִּשְׁקָלוֹת שֶׁל בְּנֵי הָעִיר חֲתוּמוֹת**
11 **בְּחוֹתָם יָדוּעַ[12], וְזוֹ הַמִּדָּה אוֹ הַמִּשְׁקָל הַחֲסֵרִים בְּלֹא**
12 **חוֹתָם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְשַׁהוֹתָם[13] לִשְׁאָר תַּשְׁמִישֵׁי**
13 **הַבַּיִת. כֵּיצַד בָּזֶה[14]: סֶלַע[15] שֶׁנִּפְגְּמָה מִן הַצַּד[16] - לֹא**
14 **יַעֲשֶׂנָּה מִשְׁקָל בֵּין מִשְׁקְלוֹתָיו, וְלֹא יִזְרְקֶנָּה בֵּין**
15 **גְּרוּטוֹתָיו[17], וְלֹא יִקָּבֶנָּה[18] וְיִתְלֶנָּה בְּצַוָּאר בְּנוֹ, שֶׁמָּא**
16 **יָבוֹא אַחֵר[19] וְיַעֲשֶׂנָּה מִשְׁקָל[20]; אֶלָּא אוֹ יִשְׁחַק[21], אוֹ**
17 **יַחְתֹּךְ, אוֹ יָקֵץ[22], אוֹ יַשְׁלִיךְ לְיָם הַמֶּלַח[23].**

12) של השלטונות הבודקים את המידות והמשקלות (בבא בתרא פט:). 13) כי אין לחשוש שמא ישתמשו בהם למידה ולמשקל, כי איש לא יקנה במידה ובמשקל, שאין בהם חותם. 14) נמשך להלכה ג, שאסור להשהות משקל חסר, שמא אחר יעשנו משקל. 15) בתקופת המשנה מטבע של שני שקלים, ארבעה דינרי כסף. 16) חסרה מן הצד. דין הסלע שנפגמה באמצע ראה לקמן הלכה ו. אם נפגמה מן הצד יכול הרמאי, שתגיע לידו המטבע, לנסר אותה וליישר אותה מסביב עד שלא ירגישו בפגימה, וירמה בה (ראה בבא מציעא נב:). 17) שברי כלי כסף. 18) יעשה בה חור במקום הפגימה. 19) ויחתוך סביב עד שיוציא את החור. 20) כי השתמשו במטבעות למשקל. 21) ויעשנה לאבק. 22) ישבור. 23) מקום שלא ימצאנה איש.

18 **ה. חָסְרָה וְעָמְדָה עַל מֶחֱצָה - יְקַיֵּם[24]. עָמְדָה עַל**
19 **פָּחוֹת מִמֶּחֱצָה[25] אוֹ עַל יָתֵר מִמֶּחֱצָה[26] - יָקֵץ עַד**
20 **שֶׁיַּעֲמִידֶנָּה עַל מֶחֱצָה. וְאִם לֹא חָסְרָה אֶלָּא פָּחוֹת**
21 **מִשְּׁתוּת[27] - יְקַיֵּם לְשֵׁאת וְלָתֵת[28] בָּהּ, אֲבָל לֹא**
22 **לְמִשְׁקָל[29]; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁתוּת רֹב בְּנֵי אָדָם מוֹחֲלִין**
23 **בּוֹ בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן[30].**

24) כי אין חשש שיחליפנה בסלע, מפני שחסרונה ניכר (שם נב.). 25) יש חשש שיחליפנה בחצי סלע, דהיינו בשקל. 26) יש חשש שיחשבוה לסלע. 27) הסלע נשחקה וחסרה פחות מחלק השישי שבה, או במקרה שעמדה על פחות ממחצה, חסר לה למחצה פחות משתות. 28) כי במשא ומתן דין המטבע כדין חפץ אחר, שאונאה בפחות משתות אדם מוחל. זוהי דעת רבא, הפוסק כרבי שמעון במשנה שם מט: נב. כך פוסק גם הרי"ף, שם. 29) אסור להשתמש בסלע חסרה כלשהי בתור משקל סלע, מהטעם שנזכר בהלכות הקודמות. 30) אבל במשקל אין אדם מוחל אפילו כלשהו (הלכות מכירה פרק טו הלכה א). ראה קידושין מב:

24 **ו. סֶלַע שֶׁנִּפְגְּמָה בְּאֶמְצַע - אָסוּר לְמָכְרָהּ לְהָרָג[31] אוֹ**
25 **לְחָרָם[32], מִפְּנֵי שֶׁמְּרַמִּין בָּהּ אֶת אֲחֵרִים[33]; אֲבָל**
26 **נוֹקְבָהּ[34] וְתוֹלֶה אוֹתָהּ בְּצַוָּאר הַקָּטָן[35].**

31) לרוצח. 32) לגזלן. 33) ומתוך פחד מפניהם יקבלו אותה מידם כסלע שלא נפגמה. 34) במקום הפגימה באמצע. 35) ואף אם יאבדנה ותגיע ליד רמאי אין כל אפשרות לרמות בה את הבריות ואם באת לחשוש שהגזלן יכריח לקבלה, אף על פי שהיא נקובה, הרי יכול גם לגזול את החפץ ולא לתת כלום.

27 **ז. עוֹשֶׂה אָדָם מִדּוֹתָיו[36] סְאָה וַחֲצִי סְאָה וְרֹבַע**
28 **סְאָה[37], וְקַב וַחֲצִי קַב וְרֹבַע הַקַּב וַחֲצִי הָרֹבַע**
29 **וּשְׁמִינִית הָרֹבַע; אֲבָל לֹא יַעֲשֶׂה קַבִּים[38], שֶׁלֹּא**
30 **תִּתְחַלֵּף בְּרֹבַע הַסְּאָה[39], שֶׁהוּא קַב וּמֶחֱצָה. וְכֵן**
31 **בְּמִדּוֹת הַלַּח[40], עוֹשֶׂה הִין[41] וַחֲצִי הִין וּשְׁלִישִׁית הַהִין**
32 **וּרְבִיעִית הַהִין, וְלֹג וַחֲצִי לֹג וּרְבִיעִית וּשְׁמִינִית[42]**
33 **וְאֶחָד בִּשְׁמוֹנָה בִּשְׁמִינִית[43]. וְלֹא אָסְרוּ לַעֲשׂוֹת**
34 **שְׁלִישִׁית הִין וּרְבִיעִית הִין[44], אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְחַלְּפִין**
35 **זֶה בָּזֶה[45], הוֹאִיל וְהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ מִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[46].**

36) למדוד תבואה ופירות (בבא בתרא פט: צ.). סאה = שישה קבים, 13 ליטר בערך. 37) כל המידות האלה אדם עושה ואין לחשוש שמא יחליף מידה קטנה במידה גדולה, כי ההבדל ביניהן ניכר לעין. 38) שני קבים. 39) כי ההפרש בין שני קבים לרובע הסאה הוא חצי קב בלבד, דהיינו רבע משני קבים, וברבע עלול אדם לטעות (שם). 40) הנוזלים. 41) שנים עשר לוג, בערך שישה ליטר וחצי. 42) של לוג. 43) לח דרכו למדוד גם במידות קטנות אלה, אבל יבש אין דרכו למדוד בכלי קטן אלא נמכר באומד, או

במשקל, אם דבר יקר הוא. ראה רש"י שם צ. דיבור המתחיל ושמינית. 44) כלומר, לאחר שעשה שלישית למה לא אסרו רביעית, או להיפך, כדרך שאסרו לעשות שליש סאה ורובע סאה, והתירו רובע בלבד. 45) כי ההפרש ביניהם הוא לוג אחד, דהיינו רבע של שלישית ההין. 46) שכתוב בתורת משה (במדבר כח, יד): "ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש יין".

1 **ח. אֶחָד הַנּוֹשֵׁא וְהַנּוֹתֵן[47] עִם יִשְׂרָאֵל אוֹ עִם עוֹבֵד**
2 **כּוֹכָבִים, אִם מָדַד אוֹ שָׁקַל בְּחָסֵר - עוֹבֵר עַל לֹא**
3 **תַּעֲשֶׂה[48], וְחַיָּב לְהַחֲזִיר. וְכֵן אָסוּר לְהַטְעוֹת אֶת**
4 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[49] בְּחֶשְׁבּוֹן, אֶלָּא יְדַקְדֵּק עִמּוֹ;**
5 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְחִשַּׁב עִם קֹנֵהוּ[50]. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּבוּשׁ**
6 **תַּחַת יָדֶךָ[51], קַל וָחֹמֶר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאֵינוֹ כָּבוּשׁ**
7 **תַּחַת יָדֶךָ. וַהֲרֵי הוּא[52] בִּכְלַל: כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ**
8 **כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה[53], כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל - מִכָּל מָקוֹם[54].**

47) קונה ומוכר. 48) לא תעשו עול במשפט במידה במשקל ובמשורה - למעלה הלכה א. איסור זה קיים גם לגבי גוי, כי משקל חסר דינו כגזל (בבא מציעא סא:), וגזל הגוי אסור (בבא קמא קיג. קיג:). 49) יכול יגלום עליו? תלמוד לומר וחישב עם קונהו, ידקדק עם קונהו" (שם קיג:). רבינו מפרש "יגלום עליו" יטעה אותו, וכן פירש הערוך, שלא כרש"י שם. וראה שם תוספות דיבור המתחיל יכול יגלום עליו. 50) ומדובר שם על גוי שקנה. 51) כי מדובר שם בתורה על גוי שקנה עבד עברי בארץ ישראל תחת שלטון ישראל. 52) המטעה את הגוי בחשבון. 53) איפה ואיפה, אבן ואבן. 54) בין ישראל ובין גוי. ראה אבן עזרא ואור החיים לפסוק הזה.

9 **ט. וְכֵן בְּמִדַּת הַקַּרְקַע[55], אִם הִטְעָה אֶת חֲבֵרוֹ**
10 **בְּמִשִּׂיחַת הַקַּרְקַע[56] - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא**
11 **תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה[57]. בַּמִּדָּה - זוֹ מִדַּת**
12 **הַקַּרְקַע. וְכֵן הוּא עִנְיַן פָּסוּק זֶה[58]: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל**
13 **בַּמִּשְׁפָּט, לֹא בְּמִשְׁפַּט הַמִּשְׁקָל וְלֹא בְּמִשְׁפַּט הַמִּדָּה,**
14 **אֲפִלּוּ מִדָּה קְטַנָּה כְּמִשּׁוּרָה[59].**

55) לפני כן דובר על מידה בכלי. 56) במדידת הקרקע בחבל. 57) זו מידת הקרקע, כי מידה בכלי נאמרה בסוף אותו הפסוק (בבא בתרא פט:). 58) המלה במשפט מוסבה גם על מידה וגם על משקל וגם על משורה, המפורטים בפסוק זה (ראה למעלה הלכה א). 59) שהיא אחד משלושים ושלושה בלוג (ראה לקמן פרק ח הלכה ז).

15 **י. בְּנֵי חֲבוּרָה[60] הַמַּקְפִּידִים זֶה עַל זֶה[61] שֶׁהֶחֱלִיפוּ**
16 **חֵלֶק בְּחֵלֶק, אוֹ לָוָה מִמֶּנּוּ מַאֲכָל וְהֶחֱזִיר לוֹ -**
17 **עוֹבְרִין מִשּׁוּם מִדָּה[62], וּמִשּׁוּם מִשְׁקָל, וּמִשּׁוּם מִנְיָן,**
18 **וּמִשּׁוּם לוֹוִין וּפוֹרְעִין בְּיוֹם טוֹב[63].**

60) שהולכים בדרך או יושבים בבית אחד (בבא מציעא עה.). 61) שמדקדקים זה עם זה ואינם מוחלים על דבר מועט ומקפידים להלוות זה לזה במידה במשקל ובמניין. [התלמוד וגם רבינו משתמשים בלשון "הלוואה" גם בחפצים, אם מוסרם לזמן ארוך]. 62) אם לא החזיר בדיוק אותה מידה שקיבל, הריהו עובר על "לא תעשו עול במשפט במידה במשקל ובמשורה". 63) שאסור לכל אחד לומר לחבירו בשבת או ביום טוב "הלווני" כך וכך פירות, שמא מתוך שהוא מקפיד יבוא לכתוב, כי "הלוואה" בדרך כלל לזמן ארוך היא, אבל אומר השאילני, פירוש - לזמן קצר (שבת קמח.).

19 **יא. הַמַּסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ[64] וְהִכְנִיס[65] מִתְּחוּם חֲבֵרוֹ**
20 **בְּתוֹךְ תְּחוּמוֹ אֲפִלּוּ מְלֹא אֶצְבַּע: אִם בְּחָזְקָה עָשָׂה -**
21 **הֲרֵי זֶה גַּזְלָן[66], וְאִם הִסִּיג בַּסֵּתֶר - הֲרֵי זֶה גַּנָּב. וְאִם**
22 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִסִּיג הַגְּבוּל - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בִּשְׁנֵי**
23 **לָאוִין: בְּלָאו גְּנֵבָה[67] אוֹ בְּלָאו גְּזֵלָה[68], וּבְלָאו 'לֹא**
24 **תַּסִּיג'[69]. וְאֵין חַיָּב בְּלָאו זֶה[70] אֶלָּא בָּאָרֶץ[71], שֶׁנֶּאֱמַר:**
25 **בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל.**

64) המעתיק [=מזיז] סימן גבולות הקרקע לתוך שדה חבירו, כדי להגדיל את שטח השדה שלו. 65) קרקע. 66) זוהי הגדרת גזלן למעלה פרק א הלכה ג. 67) אם השיג בסתר. 68) אם בחזקה עשה. 69) וגומר "גבול רעך ... בנחלתך אשר תנחל בארץ", דברים יט, יד. 70) בלאו "לא תסיג". 71) אבל בחוץ לארץ עובר משום לא תגזול בלבד. כל ההלכה הזאת מקורה בספרי פרשת שופטים.

26 **יב. קָשֶׁה עָנְשָׁן שֶׁל מִדּוֹת[72] יָתֵר מֵעָנְשָׁן שֶׁל**
27 **עֲרָיוֹת[73]; שֶׁזֶּה בֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם[74], וְזֶה בֵּינוֹ לְבֵין**
28 **חֲבֵרוֹ[75]. וְכָל הַכּוֹפֵר בְּמִצְוַת מִדּוֹת - כְּכוֹפֵר בִּיצִיאַת**
29 **מִצְרַיִם[76], שֶׁהִיא תְּחִלַּת הַצִּוּוּי[77]; וְכָל הַמְקַבֵּל עָלָיו**
30 **מִצְוַת מִדּוֹת - הֲרֵי זֶה מוֹדֶה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהִיא**
31 **גְּרָמָה לְכָל הַצִּוּוּיִין[78].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכל הכופר במצות מדות ככופר ביציאת מצרים"

צריך להבין מהי השייכות המיוחדת של מצות מדות ליציאת מצרים, ומדוע דווקא הכופר במצוה זו כופר ביציאת מצרים, עניין שלא נאמר לא בגנב ולא בגזלן.

ידועה השאלה מדוע לקה פרעה על שיעבוד בני ישראל הרי זו היתה הגזירה מאת הקב"ה "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", והתשובה היא שפרעה לא שיעבד את ישראל בגלל ציווי הקב"ה אלא מצד רוע בחירתו ועל כך נענש.

הגמרא אומרת שהחידוש באיסור מדות הוא "לעבור עליו משעת עשיה" ובזה מתבטא ההבדל שבין איסור מדות לגזל, כי במדות עוד טרם שגזל עובר על איסור כפי שכתב הרמב"ם (פ"ז ה"ג) "כל המשהה בביתו . . מדה חסרה . . עובר בל"ת" כי ברגע שעשאם והביאם אל ביתו הרי שבחר לרמות ומעתה הוא ממתין לשעת הכושר לביצוע הרמאות. לכן, כל הכופר במצות מדות וחושב שעל הבחירה

וההחלטה לרמות אין הקב"ה מעניש, כופר גם ביציאת מצרים ובזה שכל המכות והעונשים שבאו על פרעה היו בגלל רוע בחירתו.

(על פי לקו"ש חלק כ"ז ע' 149)

72) אם עושה בהן עול, מימרא של רבי לוי בבא בתרא פח: 73) בעילות שאסרה תורה, כגון קרובות, אשת איש וכדומה. 74) ואפשר לחזור בתשובה. 75) ולא תועיל תשובה אלא אם כן החזיר את הגזילה לנגזל, והוא גזל מרבים ואינו יודע למי יחזיר. 76) התורה מקשרת את מצוות מידות עם יציאת מצרים. הלא כך כתוב: "מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" (ויקרא יט, לו). והספרא מעיר לפסוק זה: על תנאי זה הוצאתי אתכם מארץ מצרים, וכל הכופר במצוות מידות כופר ביציאת מצרים. 77) עשרת הדברות פותחים ביציאת מצרים (שמות כ, ב). 78) בזה שהוציא אותנו ממצרים מבית עבדים נעשינו לעבדי ה', המחויבים במצוותיו, כמו שכתוב (שם ג, יב) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה".

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) ביאר בו רבינו ז"ל מצות־עשה במדות ובמשקלות, וכיצד תיעשה המדידה וממה עושין המשקלות, ומהות המאזנים, ומהות המשקל, ומהות המדידה. ומה שבית־דין חייבין לחקור ולבדוק מאלו הדברים.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקָלוֹת וְהַמִּדּוֹת**
2 **יָפֶה יָפֶה וּלְדַקְדֵּק בְּחֶשְׁבּוֹנָן בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָן[3], שֶׁנֶּאֱמַר:**
3 **מֹאזְנֵי צֶדֶק וְגוֹמֵר[4]. וְכֵן בְּמִדַּת הַקַּרְקַע צָרִיךְ לְדַקְדֵּק**
4 **בְּחֶשְׁבּוֹן מְשִׁיחַת הַקַּרְקַע[5] עַל פִּי הָעִקָּרִים**
5 **הַמִּתְבָּאֲרִים בְּכִתְבֵי הַגֵּימַטְרִיָּא[6]. שֶׁאֲפִלּוּ מְלֹא אֶצְבַּע**
6 **מִן הַקַּרְקַע רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא מְלֵאָה כַּרְכֹּם[7].**

2) בפרק הקודם דובר על מצות "לא־תעשה" שיש במשקל ובמדה, ובפרק הזה - על מצות "עשה" שבהם. 3) שמשקל המשקלות יהיה מדויק, וגם מבנה המאזנים מכוון ומותאם לתפקידם, השווה הלכה ה וכו'. 4) "אבני צדק, איפת צדק והין צדק", דהיינו המשקלות והמדות. 5) מדידת הקרקע. 6) ההנדסה, העוסקת במדידת שטחים. 7) פרחי בושם יקרי ערך (בבא־מציעא קז:).

7 **ב. אַרְבַּע אַמּוֹת הַסְּמוּכִין לְחָרִיץ[8] - מְזַלְזְלִין[9]**
8 **בִּמְשִׁיחָתָן. וְהַסְּמוּכִים לִשְׂפַת הַנָּהָר[10] - אֵין מוֹשְׁחִין**
9 **אוֹתָן כְּלָל[11], מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים[12].**

8) החריץ מוביל מים מן הנהר אל השדות על פני הבקעה כולה, וארבע אמות רוחב סמוך לחריץ אין מעבדים, שלא תתקלקל שפת החריץ (שם). 9) אין מדקדקים, כי בעלי השדות יחידים הם, ויש בידם למחול ומוחלים. 10) שמשאירים פנוי, כדי להקל על תנועת הספנים (שם). 11) אלא משאירים שטח פנוי נרחב לפי אומדן הדעת. 12) שצרכי הרבים תלויים בהן (שם).

10 **ג. וְהַמּוֹדֵד אֶת הַקַّרְקַע[13] לֹא יָמֹד[14] לְאֶחָד[15] בִּימוֹת**
11 **הַחַמָּה וּלְאֶחָד בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהַחֶבֶל**
12 **מִתְקַצֵּר בִּימוֹת הַחַמָּה[16]. לְפִיכָךְ, אִם מָדַד בְּקָנֶה[17] אוֹ**
13 **בְּשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל בַּרְזֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[18].**

13) שם סא: 14) באותו החבל. 15) כגון לאחד השותפים, או לאחד משני אחים שחלקו. 16) מפני היובש. 17) של עץ. 18) כי אורכם נשאר יציב. זוהי מסקנה, שרבינו מסיק מדעתו, מתוך ההלכה הנ"ל שבגמרא.

14 **ד. אֵין עוֹשִׂין מִשְׁקָלוֹת[19] לֹא שֶׁל בַּרְזֶל וְלֹא שֶׁל**
15 **עוֹפֶרֶת וְלֹא שֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתֶּכוֹת כָּאֵלּוּ[20], מִפְּנֵי**
16 **שֶׁמַּעֲלִין חֲלֻדָּה וּמִתְחַסְּרִין; אֲבָל עוֹשִׂין שֶׁל צְחִיחַ**
17 **סֶלַע[21] וְשֶׁל זְכוּכִית וְשֶׁל אֶבֶן שֹׁהַם[22] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.**

19) ברייתא בבא־בתרא פט: 20) שמחלידות. 21) אבן קשה ויבשה. 22) מין אבן יקרה, הנזכרת בין אבני החושן.

18 **ה. אֵין עוֹשִׂין[23] אֶת הַמֶּחָק[24] לֹא שֶׁל דְּלַעַת[25], מִפְּנֵי**
19 **שֶׁהוּא מֵקֵל[26], וְלֹא שֶׁל מַתֶּכֶת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְבִּיד[27];**
20 **אֲבָל עוֹשֵׂהוּ שֶׁל זַיִת וְשֶׁל אֱגוֹזִים וְשֶׁל שִׁקְמָה[28] וְשֶׁל**
21 **אֶשְׁכְּרוֹעַ[29] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.**

23) שם. 24) לוח קטן וחלק, בו מוחקים את המדות, מעבירים אותו על פני מדה גדושה, ומסירים בו את העודף. 25) פרי אדמה גדול וצהוב ממשפחת הקישואים. 26) ואינו נכנס היטב במדה, ואינו מוחק יפה, ומפסיד המוכר. 27) ונכנס לעומק ומוחק יותר מדי, ומפסיד הקונה. 28) מין עץ המאריך ימים. 29) אילן שגוון עצו צהוב כהה. כל העצים האלה אינם לא קלים מדי ולא כבדים מדי.

22 **ו. אֵין עוֹשִׂין[30] אֶת הַמֶּחָק צִדּוֹ אֶחָד קָצָר וְצִדּוֹ אֶחָד**
23 **עָבֶה[31]. וְלֹא יִמְחַק מְעַט מְעַט, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְחִיתוֹ**
24 **לַמּוֹכֵר[32]; וְלֹא יִמְחַק בְּבַת אַחַת[33], מִפְּנֵי שֶׁמַּפְחִיתוֹ**
25 **לַלּוֹקֵחַ[34].**

30) שם פט: 31) מפני שהקצר נכנס בתוך התבואה ומוחק יפה, והעבה אינו נכנס כל כך, ואינו מוחק יפה, וכשהוא קונה מוחק בעבה, וכשהוא מוכר מוחק בקצר. על כן יעשה שניהם עבים או שניהם קצרים, כפי המנהג. 32) כי אינו מוחק דיו, ומפסיד המוכר. 33) במשיכה אחת, כי הוא מוחק יותר מדי. 34) הקונה יקבל פחות מדי. בגמרא שלנו הגירסא היא: "לא ימחוק בבת אחת, שהמוחק בבת אחת, רע למוכר ויפה ללוקח. ולא ימחק מעט מעט, שרע ללוקח ויפה למוכר". אולם בהלכות גדולות וברי"ף הגירסא הפוכה, והיא: "ולא ימחוק מעט מעט מפני שמפחיתו למוכר, ולא ימחוק בבת אחת מפני שמפחיתו ללוקח". וגירסת רבינו היא מלה במלה כגירסת הרי"ף.

26 **ז. אֵין טוֹמְנִין[35] אֶת הַמִּשְׁקָלוֹת בְּמֶלַח כְּדֵי**
27 **שֶׁיִּפְחֲתוּ[36]. וְלֹא יַרְתִּיחַ בְּמִדַּת הַלַּח[37] בְּעֵת שֶׁמּוֹדֵד,**
28 **וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הַמִּדָּה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר; שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה**
29 **הִקְפִּידָה עַל הַמִּדּוֹת בְּכָל שֶׁהוּא[38], שֶׁנֶּאֱמַר:**

וּבַמְּשׁוּרָה, וְהִיא מִדָּה אַחַת קְטַנָּה מִשְּׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה בְּלוֹג[39].

35) שם פט: 36) ויפסיד הקונה. בגמרא שם, מובא הדין "שלא יטמין משקלותיו במלח" ללא טעם. רש"י מבאר, שהמלח מכבידו. ורבינו מפרש שהמלח מפחית את המשקל. וכדבריו שנינו בתוספתא בבא־בתרא פרק ה: "ולא יהיה נותן מידותיו ומשקלותיו במלח, מפני שהן חסירין". כך מפרש גם הירושלמי. וראה תוספות ד"ה שלא יטמין. 37) שלא ישפוך המוכר את היין בחוזק ומגבוה לתוך המדה, כדי שיעלה קצף ותראה המדה כאילו מלאה. 38) בכל מדה שהיא. 39) בדפוס רומי ר"מ, הנוסח: "והיא מדה קטנה, אחת מלג' בלוג". בגמרא שלנו שם הגירסא היא: "ומה משורה שהיא אחד משלושים וששה בלוג". גירסת הרי"ף היא: אחת משלושים וג' בלוג. וכן היא גם גירסת רבינו.

ח. מוֹכְרֵי[40] עֲשָׂשִׂיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל[41] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[42] - צָרִיךְ לִהְיוֹת חוּטֵי הַמֹּאזְנַיִם שֶׁאוֹחֵז הַשּׁוֹקֵל בְּיָדוֹ תָּלוּי בָּאֲוִיר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[43], וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[44], וְאֹרֶךְ קְנֵי הַמֹּאזְנַיִם[45] וְאֹרֶךְ הַחוּטִים[46] שְׁנֵים עָשָׂר טֶפַח.

40) שם פט. פט: 41) חתיכות עבות של ברזל. 42) מינים אחרים כבדי משקל. 43) כדי לאפשר הטייה חפשית לצד הראוי. טפח היא מדת הרוחב של כף היד. 44) כדי שכף המאזנים, שבה המשקולת, לא תקבל מכה מן הארץ ותתרומם מיד למעלה, והכף השניה עם הברזל או הנחושת תכריע למטה, ובזה יטעה במשקל. 45) מוט הברזל הארוך, שבו תלויות שתי כפות המאזנים. 46) הרצועות שהכפות תלויות בהן.

ט. מֹאזְנַיִם שֶׁל מוֹכְרֵי צֶמֶר וְשֶׁל מוֹכְרֵי זְכוּכִית[47] - יִהְיֶה אֹרֶךְ הַחוּטִים שֶׁהֵן תְּלוּיִין בּוֹ שְׁנֵי טְפָחִים[48], וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שְׁנֵי טְפָחִים, וְהַקָּנֶה וְהַחוּטִין אָרְכָּן תִּשְׁעָה טְפָחִים[49].

47) במאזנים אלה שוקלים משאות קטנים יותר מאשר במאזנים של מוכרי ברזל ונחושת שבהלכה הקודמת, משום כך מספיקות כאן מדות קטנות יותר. 48) במקום שלושה טפחים בהלכה הקודמת. 49) במקום י"ב טפח בהלכה הקודמת.

י. מֹאזְנַיִם שֶׁל חֶנְוָנִי וְשֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[50] - יִהְיֶה אֹרֶךְ הַחוּט שֶׁהֵן תְּלוּיִים בּוֹ טֶפַח, וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ טֶפַח, וְהַקָּנֶה וְהַחוּטִין אָרְכָּן שִׁשָּׁה טְפָחִים[51].

50) בהם שוקלים משאות קטנים יותר מאשר במאזנים של מוכרי צמר ומוכרי זכוכית. 51) שיעור זה מספיק, שיכריעו המאזנים למקום הראוי להכריע. מדת האורך היא לפי כובד המשקל. כאשר המשקל כבר יותר, דרוש אורך מדה גדול יותר.

יא. הַחוּט שֶׁתּוֹלִין בּוֹ הַפֶּלֶס[52], וְכֵן חוּט מֹאזְנַיִם שֶׁל זָהָב וְשֶׁל מוֹכְרֵי אַרְגָּמָן טוֹב[53] - אָרְכּוֹ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[54], וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, וְאֹרֶךְ הַפֶּלֶס וְאֹרֶךְ הַשַּׁלְשֶׁלֶאוֹת[55] שֶׁלּוֹ - כְּפִי מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה[56].

52) הקנה, שבו תלויות שתי כפות המאזנים. 53) כך מפרש רבינו את המלה "טורטני" שם פט. 54) רוחב שלוש אצבעות, דהיינו שלושה אגודלים, שהם שלושת רבעי טפח (ראה בכורות לט: ורש"י שם). 55) שבהן תלויות כפות המאזנים. 56) זהו פירוש "איני יודע" שבגמרא בבא־בתרא פט.

יב. מִנַּיִן[57] שֶׁחַיָּב הַמּוֹכֵר לְהַכְרִיעַ לַלּוֹקֵחַ[58] בְּעֵת שֶׁשּׁוֹקֵל לוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָּךְ. אָמְרָה תּוֹרָה: צֶדֶק מִשֶּׁלָּךְ וְתֵן לוֹ[59].

57) שם פח: 58) להוסיף לו קצת על המשקל. 59) המלה "וצדק" מיותרת. ועל כן היא באה לדרש, שלאחר שנתת "אבן שלימה", דהיינו משקל מלא, עליך עוד להוסיף משלך.

יג. וְכַמָּה?[60] בְּלַח - אֶחָד לְמֵאָה, וּבְיָבֵשׁ - אֶחָד לְאַרְבַּע מֵאוֹת.[61] כֵּיצַד? מָכַר לוֹ עֶשֶׂר לִטְרָא לַח[62] - נוֹתֵן לוֹ גֵּרוּמִין[63] אֶחָד מֵעֲשָׂרָה בְּלִטְרָא[64], וְאִם מָכַר לוֹ עֶשְׂרִים לִטְרִין יָבֵשׁ - נוֹתֵן לוֹ גֵּרוּמִין אֶחָד מֵעֶשְׂרִים בְּלִטְרָא[65]. וְכֵן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה בֵּין רַב בֵּין מְעַט[66].

60) שם. ראה הלכה יד. 61) בגמרא קיימת בעיא, אם אחד ממאתיים או אחד מארבע מאות, ובעיא זו לא נפתרה, ועל כן מספק אינו חייב אלא באחד מארבע מאות. בלח ההכרע מרובה על היבש, מפני שמן הלח נשאר מעט בכלי, מה־שאין־כן ביבש. 62) דוגמה זו היא של רבי אבא בר ממל בשם רב שם. 63) תוספת משקל. 64) משקל מנה, שהוא מאה זוזים או דינרים. 65) דהיינו אחד לארבע מאות. 66) על המוכר לתת תוספת משקל לא בעשר ליטרות בלבד, אלא אף בפחות מכך, לפי חשבון של אחד למאה בלח, ואחד לארבע מאות ביבש. [ובהגהות מיימוניות בשם רשב"ם כותב, שבפחות מעשרה ליטרין אין חיוב גירומין מן התורה].

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[67] בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִמְכֹּר עַיִן בְּעַיִן[68]; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַכְרִיעַ - חַיָּב לְהַכְרִיעַ לוֹ טֶפַח[69].

67) שחייב המוכר לתת תוספת משקל לפי החשבון הנזכר בהלכה הקודמת. 68) בצמצום בלי להכריע את כף המאזנים, שבה הסחורה. ביטוי זה "עין בעין" נמצא במקרא במדבר יד, יד, ודברים כ, כא. 69) להכריע, לטובת הקונה, את כף המאזנים עם הסחורה בשיעור של טפח. ההכרע במשקל תלוי במנהג, כי מן התורה אין הכרח שיוסיף על המשקל מיד עם המשקל, אלא מותר גם לשקול בצמצום ולהוסיף לאחר ששקלו (בבא־בתרא פח:).

טו. הָיָה שׁוֹקֵל לוֹ עֶשֶׂר לִטְרִים[70] - לֹא יֹאמַר[71] לוֹ:

שְׁקֹל אַחַת אַחַת[72] וְהַכְּרַע[73]; אֶלָּא שׁוֹקֵל לוֹ עֲשָׂרָה בְּבַת אַחַת, וְהֶכְרֵעַ אֶחָד לְכֻלָּן.

70) ברייתא שם פט. 71) הלוקח. 72) כדי להרבות בהכרעות. 73) בשיעור של טפח במקום שנהגו להכריע, אבל במקום ששוקלים עין בעין והתוספת היא אחת ממאה בלח ואחד מארבע מאות ביבש, אין הבדל בין שוקל אחת אחת לשוקל בבת אחת.

טז. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[74] לָמֹד בְּדַקָּה[75] - לֹא יָמֹד בְּגַסָּה[76]; בְּגַסָּה - לֹא יָמֹד בְּדַקָּה[77]. לִמְחֹק[78] - לֹא יִגְדֹּשׁ וְיוֹסִיף בַּדָּמִים[79]; וְכֵן אִם נָהֲגוּ לִגְדֹּשׁ - לֹא יִמְחַק וְיִפְחֹת מִן הַדָּמִים[80]. אֶלָּא מוֹדֵד כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.

74) משנה שם פח: 75) במדה קטנה, כגון בקב. 76) כגון בסאה, שהיא ששה קבים. הטעם הוא, משום שיפסיד הקונה, שבמקום שש תוספות יקבל תוספת אחת בלבד. 77) משום שיפסיד המוכר. 78) את המדה, ולהסיר את העודף. 79) לא ימכור לו מדה גדושה, שהיא בשליש יותר ממדה מחוקה (שבת לה.), ויוסיף לו שליש על המחיר. הטעם הוא, שמעשה זה עלול להעלות את מחיר המדה המחוקה, כי אנשים ישמעו שהקונה שילם יותר, ולא ידעו שזה משום שהוסיפו לו על המדה (שם פט.). 80) במקום שנוהגים למכור מדה גדושה, אל ימכור מדה מחוקה, אפילו כשהוא מנכה לו מן המחיר, שגם זה יביא לשינוי המחירים על־ידי אנשים ששמעו שמכרו בזול, ולא ידעו שמכרו מדה מחוקה.

יז. בְּנֵי מְדִינָה שֶׁרָצוּ לְהוֹסִיף עַל הַמִּדּוֹת[81] אוֹ עַל הַמִּשְׁקָלוֹת - לֹא יוֹסִיפוּ יָתֵר עַל שְׁתוּת[82]. שֶׁאִם הָיָה הַקַּב מֵכִיל חֲמִשָּׁה, וַעֲשָׂאוּהוּ מֵכִיל שִׁשָּׁה - הָרְשׁוּת בְּיָדָן; יָתֵר עַל שִׁשָּׁה - לֹא יַעֲשׂוּ[83].

81) להגדיל את כל המדות בין קטנות בין גדולות לפי חשבון אחד. מימרא של שמואל (שם צ.). 82) חלק ששי. ההוספה תהיה חלק ששי מן המדה לאחר שהוסיפו עליה, דהיינו "שתות מלבר". 83) בגמרא שם למדו דין זה מהמקרא.

יח. הַסִּיטוֹן[84] מְקַנֵּחַ אֶת מִדּוֹתָיו[85] אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבַעַל הַבַּיִת[86] אַחַת לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְהַחֶנְוָנִי[87] מְקַנֵּחַן פַּעֲמַיִם בְּשַׁבָּת[88], וּמְמַחֶה מִשְׁקְלוֹתָיו[89] פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת, וּמְקַנֵּחַ מֹאזְנַיִם עַל כָּל מִשְׁקָל וּמִשְׁקָל[90], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲלִידוּ[91].

84) הקונה ומוכר בכמויות גדולות (משנה שם פח.). 85) מנקה את מדותיו מן השמן הנקרש בתוכן, המקטין את נפחן. 86) שאינו מוכר תדיר כסיטון. 87) הקונה מן הסיטון ומוכר בכמויות קטנות, אולם יותר תדיר מסיטון. 88) פעמים בשבוע. 89) ורוחץ את אבני המאזנים מן השמן ומהדומה לו, הנדבק בהן. 90) בכל פעם ופעם ששוקל בהן. 91) כי המאזנים עשויות ברזל ועלולות להחליד. על כן מנקה אותן ומנגבן על כל משקל ומשקל, מה־שאין־כן במשקולות שאסור לעשותן מחומר מחליד (ראה למעלה הלכה ד), ומנקה אותן מהנוזל הנדבק בהן, על כן מספיק פעם אחת בשבוע (ראה רשב"ם ונימוקי־יוסף שפירשו אחרת).

יט. הַמְבַקֵּשׁ[92] לִשְׁקֹל שְׁלֹשָׁה רְבִיעֵי לִטְרָא - נוֹתֵן לִטְרָא בְּכַף מֹאזְנַיִם[93] וְהַבָּשָׂר וּרְבִיעַ לִטְרָא בְּכַף שְׁנִיָּה; שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר נוֹתֵן חֲצִי לִטְרָא וּרְבִיעַ לִטְרָא בְּכַף אַחַת, שֶׁמָּא יִפֹּל רְבִיעַ הַלִּטְרָא וְאֵין הַלּוֹקֵחַ רוֹאֶהוּ[94].

92) ברייתא שם פט. 93) ואל ישים שתי משקלות, חצי ליטרא ורבע ליטרא. בגמרא שלנו הגירסא: "לא יאמר לו: שקול לי שלשה רבעי הליטרא אחת אחת", ורבינו אינו גורס "אחת אחת", וכנראה שאינו גורס את המלים: לא יאמר לו שקול, אלא "לא ישקול". לפי גירסתו, פירוש הגמרא פשוטה כמשמעה: "שקול לי שלושה רבעי ליטרא" ממש, דהיינו בשתים או בשלוש משקלות. 94) ויפסיד רבע ליטרא (ולא כריטב"א מובא בנימוקי־יוסף לסוגיא זו, המתיר לשקול שלושת רבעי ליטרא בשתי משקולות, של חצי ליטרא ושל רבע ליטרא).

כ. חַיָּבִין בֵּית דִּין[95] לְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִים[96] בְּכָל מְדִינָה[97] וּמְדִינָה וּבְכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ, שֶׁיִּהְיוּ מְחַזְּרִין עַל הַחֲנֻיּוֹת וּמְצַדְּקִין אֶת הַמֹּאזְנַיִם[98] וְאֶת הַמִּדּוֹת וּפוֹסְקִין הַשְּׁעָרִים[99]. וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא עִמּוֹ מִשְׁקָל חָסֵר אוֹ מִדָּה חֲסֵרָה אוֹ מֹאזְנַיִם מְקֻלְקָלִין[100] - יֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ[101] כְּפִי כֹּחוֹ[102] וּלְקָנְסוֹ[103] כְּפִי רְאוּת בֵּית דִּין[104] לְחַזֵּק הַדָּבָר[105]. וְכָל מִי שֶׁמַּפְקִיעַ אֶת הַשַּׁעַר וּמוֹכֵר בְּיֹקֶר - מַכִּין אוֹתוֹ וְכוֹפִין אוֹתוֹ וּמוֹכֵר כְּשַׁעַר הַשּׁוּק[106].

~ נקודות משיחות קודש ~

"...יש להם רשות להכותו כפי כחו ולקנסו כפי שיראה בית דין לחזק הדבר.. כו'"

עניינם של השוטרים שמזכיר כאן הוא על־דרך מה שכתב בהלכות סנהדרין (פ"א ה"א) "...העומדים לפני הדיינין המסבבים בשווקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים כו' וכל שיראו בו עיוות מביאין אותו לבית־דין ודנין אותו כפי רשעו" היינו שמפקחים ברחובות ובשווקים ומודיעים לשופטים על כל עיוות שרואים.

על־פי־זה יובן מדוע לא מנה הרמב"ם את מצות מינוי שוטרים בפני עצמה אלא עם מצות מינוי שופטים כאחת. כי אילו תפקיד השוטרים היה להוציא לפועל את דין השופטים היה מקום לומר שהן שתי מצוות שונות ועשיית הדין נחלקת לשתים: פסק הדין על ידי הדיינים, וביצועו על ידי השוטרים. אבל מאחר ששופט האמור בתורה הוא זה שגם מבצע את הדין, על־דרך שאמר משה "אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו כו'" (במדבר כה, ה.) וכן לגבי עונש מלקות (דברים כה, ב.) נאמר "והפילו השופט והכהו וגו'" נמצא שהשוטרים הם אלו המסייעים לשופטים, ולכן לא

מנה הרמב"ם את מינויים כמצוה בפני עצמה: א. כי זהו פרט בהוצאת המשפט לפועל על ידי השופטים. ב. אינו עניין הכרחי להוצאה לאור של המשפט, ואפשר להוציאו לפועל גם בלי השוטרים כשאין צריך לסיועם.

(על פי לקו"ש חלק ל"ד ע' 103 והע' 37.)

95) מימרא של רמי בר חמא (שם פט.). 96) "אלו בעלי מקל ורצועה, והם עומדים לפני הדיינין, המסבבין בשווקים וברחובות ועל החניות לתקן השערים והמדות, ולהכות על מעוות, וכל מעשיהם על־פי הדיינים" (הל' סנהדרין פרק א, הלכה א). 97) עיר. 98) משגיחים שיהיו מאזני צדק. 99) וקובעים מחירים. 100) כגון מאזנים שאינן בנויות בהתאם להוראות הנ"ל בפרק זה הל' ח־יא. 101) על־פי הוראות הדיינים. 102) שלא ימות מן המכות. 103) להטיל עליו עונש כסף. 104) בית־דין קובעים את העונש לפי הבנתם, והשוטרים מוציאים אותו לפועל. 105) במדה שחטא משקל חסר נפוץ יותר, מטילים עונשים כבדים יותר, כדי לבער את הרע. 106) ולא כשמואל, הסובר (גמרא שם) ש"אין מעמידין אגרדמין (שוטרים) לשערים", מכיון שממילא יאלץ המייקר להוריד את המחיר, כי אחרת לא יבואו אליו קונים.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו ז"ל דיני הגונב נפש ודיני הבא במחתרת על השלמות. ונכללו בפרק אחד לפי ששניהם יש בהם צד מיתה לפעמים.

1 **א. כָּל הַגּוֹנֵב[2] נֶפֶשׁ אָדָם[3] - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה,**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִגְנֹב. פָּסוּק זֶה הָאָמוּר בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים**
3 **הִיא אַזְהָרָה[4] לְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת[5]. וְכֵן הַמּוֹכְרוֹ[6] - עוֹבֵר**
4 **בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁזֶּה בִּכְלַל: לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד[7].**
5 **וְאֵין לוֹקִין עַל שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ[8], מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָאו**
6 **שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין[9], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִמָּצֵא**
7 **אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו[10] וְגוֹמֵר. וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[11].**

2) בפרקים הקודמים דובר על גונב ממון, ובפרק זה - על גונב נפש. 3) במשנה (סנהדרין פה:) כתוב: "נפש מישראל", וכך גם בדפוס רומי ר"מ. 4) לא־תעשה. 5) למסקנה זו מגיע התלמוד על ידי המידה "דבר הלמד מענינו", שהיא אחת משלוש־עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן. כל העניין בעשרת הדברות מדבר בנפשות, כגון לא תרצח, לא תנאף, שהם חייבי מיתות בית־דין. מכאן ש"לא תגנוב" האמור כאן מדבר גם כן בגניבה שיש בה מיתת בית־דין, דהיינו גונב נפש (סנהדרין פו.). 6) כעבד. 7) עיקר לאו זה בא לאסור מכירת בן ישראל דרך בזיון על־ידי הכרזה והעמדה על מקום מיוחד למכירת עבדים ('תורת כהנים', וכן כתב רבינו בהלכות עבדים פרק א, הלכה ד). ראה מלבי"ם שם. וסובר רבינו, שגונב ישראל ומוכרו, נכלל בלאו זה. ונראה, שאפילו אם מכרו רק לשש שנים, עובר בלאו זה. 8) לא־תעשה של גניבה ולא־תעשה של מכירה. 9) הלאו לא בא להזהיר שהעובר עליו יענש במלקות, אלא שיענש עליו במיתה על־ידי בית־דין, כי אין עונשין - לא מיתה ולא מלקות – אלא־אם־כן מזהירין (שם פו:). 10) "מבני ישראל, והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא". בפסוק זה נזכרים שני הדברים. גניבה ומכירה, שאם עבר עליהם חייב מיתה. 11) כי סתם מיתה האמורה בתורה - בחנק (ספרי, פרשת תצא, קלט).

8 **ב. אֵין הַגַּנָּב חַיָּב מִיתַת חֶנֶק עַד שֶׁיִּגְנֹב אֶת**
9 **הַיִּשְׂרָאֵל[12], וְיִכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ[13], וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[14],**
10 **וְיִמְכְּרֶנּוּ לַאֲחֵרִים[15]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְכָרוֹ[16].**
11 **וַאֲפִלּוּ לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ אֶלָּא בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה[17],**
12 **כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁעַן עָלָיו[18] אוֹ נִסְמַךְ בּוֹ[19], אַף עַל פִּי**
13 **שֶׁהַגְּנֵבָה יָשֵׁן[20] - הֲרֵי זֶה נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[21].**

12) משנה סנהדרין פה: ובספרי (שם) נאמר: "גונב נפש מאחיו", ולא מעכו"ם. 13) דין זה לומדים מן הפסוק "וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת" (שמות כא, טז). לכתוב זה מעיר המכילתא פרשת משפטים: "בידו - אין בידו בכל מקום אלא רשותו". 14) לפני המכירה. 15) ולא לקרוביו של הגנוב (ראה לקמן הלכה ג). 16) השתמש בו הגנב ואחר־כך מכרו (משנה שם). 17) שם. כחכמים במשנה, לפי פירושו של רב אחא בריה דרבא. 18) דוגמא המובאת בגמרא שם. 19) השתמש בעובי הגוף (לשם הגנה בפני הרוח), שם. השווה "סומכא דארעא" (סוכה נג:). 20) בשעה שהשתמש בו. 21) ואם מכרו, לאחר שהנגנב התעורר משנתו, חייב (סנהדרין שם). [דעת רבינו שרב ירמיה מסתפק רק במכרו כשהוא ישן, אבל אם נתעורר ואחר־כך מכרו חייב. אולם מלשון הגמרא (סנהדרין שם): "דרך עימור בכך או אין דרך עימור בכך", משמע שלא כדברי רבינו, וצריך עיון].

14 **ג. גְּנָבוֹ וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[22] וּמְכָרוֹ, וְעַדַיִן הַגָּנוּב בִּרְשׁוּת**
15 **עַצְמוֹ וְלֹא הִכְנִיסוֹ הַגַּנָּב לִרְשׁוּתוֹ - פָּטוּר[23]. גְּנָבוֹ**
16 **וְהוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּתוֹ וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וְלֹא מְכָרוֹ, אוֹ מְכָרוֹ**
17 **קֹדֶם שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[24], אוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וּמְכָרוֹ לְאֶחָד**
18 **מִקְּרוֹבָיו שֶׁל גָּנוּב, כְּגוֹן שֶׁמְּכָרוֹ לְאָבִיו אוֹ לְאָחִיו -**
19 **הֲרֵי זֶה פָּטוּר[25]; שֶׁנֶּאֱמַר: גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו - עַד**
20 **שֶׁיַּבְדִּילֶנּוּ מֵאֶחָיו וּמִקְּרוֹבָיו בִּמְכִירָה. וְכֵן אִם גְּנָבוֹ**
21 **וְהוּא יָשֵׁן, וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּשֶׁהוּא יָשֵׁן, וּמְכָרוֹ וַעֲדַיִן**
22 **הוּא יָשֵׁן[26] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[27].**

22) ברייתא שם. 23) הברייתא אומרת: "מכרו ועדיין ישנו ברשותו - פטור". ורבינו מפרש כפירוש רש"י, ש"ברשותו" היינו ברשות הנגנב עצמו. 24) והתורה אמרה "והתעמר בו ומכרו" - בתחלה עימור ואחר־כך מכירה, כלומר קודם השתמש הגנב בנגנב ואחר־כך מכרו. 25) סנהדרין פו. "מאחיו" עד שיבדילנו מאחיו ומקרוביו במכירה. האות מ"ם במלה "מאחיו", להורות באה על הרחקה מן אחיו, ו"אחיו" במובנו הרחב מתכוון לכל הקרובים של הגנוב. בהלכה הקודמת כתב רבינו: וימכרנו לאחרים, פירוש - לרחוקים (גמרא שם). 26) בניגוד למקרה שבהלכה הקודמת, שהשימוש בלבד היה כשהנגנב ישן, ולא המכירה. 27) כי זוהי בעיא בגמרא (שם), שלא נפתרה, וספק נפשות להקל.

ד. וְכֵן אִם גָּנַב אִשָּׁה וּמְכָרָהּ לְעַבְדֶּיהָ בִּלְבַד[28], כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה עַל הַלּוֹקֵחַ: שֶׁזּוֹ הַשִּׁפְחָה[29] לִי, וְאֵין לְךָ אֶלָּא הַוְלָדוֹת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[30].

28) כגון שגנב אשה מעוברת, גמרא ורש"י שם. 29) לא שפחה ממש, אלא בת ישראל והוא מוכרה כשפחה. 30) זוהי בעיית רב ירמיה (שם), ולא נפתרה, וספק נפשות להקל.

ה. הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ[31] אוֹ אֶת אָחִיו הַקָּטָן, וְכֵן הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[32] שֶׁגָּנְבוּ אֶת הַיְתוֹמִים שֶׁהֵן סְמוּכִין אֶצְלָם[33], וּבַעַל הַבַּיִת שֶׁגָּנַב אֶחָד מִבְּנֵי בֵיתוֹ[34] הַסְּמוּכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת[35] שֶׁגָּנַב אֶחָד מִן הַקְּטַנִּים הַלּוֹמְדִים אֶצְלוֹ[36], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וּמְכָרוֹ - פָּטוּר[37]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִמְצָא בְיָדוֹ[38] - פְּרָט לְאֵלּוּ[39] שֶׁהֵן מְצוּיִין בְּיָדָם.

31) מחלוקת במשנה שם, ופסק כחכמים. 32) ממונים על־ידי בית־דין להשגיח על יתומים קטנים ולפקח על נכסיהם. 33) שדאגת פרנסתם עליהם. 34) המשרתים. 35) קטנים. 36) מימרא של רבא (שם פו.). 37) ממיתה. 38) משמע שקודם הגניבה לא היו בידו. 39) כל אלו הנזכרים בהלכה זו.

ו. אֶחָד[40] הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל[41] אוֹ הַגּוֹנֵב אֶת הַקָּטָן בֶּן יוֹמוֹ[42] שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[43], בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, בֵּין שֶׁהָיָה הַגַּנָּב אִישׁ אוֹ אִשָּׁה[44] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶהֱרָגִין; שֶׁנֶּאֱמַר: גֹּנֵב נֶפֶשׁ - מִכָּל מָקוֹם[45]. וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת יִשְׂרָאֵל אוֹ שֶׁגָּנַב גֵּר אוֹ עֶבֶד מְשֻׁחְרָר[46]; שֶׁנֶּאֱמַר: נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו, וְאֵלּוּ בִּכְלַל אַחֵינוּ הֵן בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת[47]. אֲבָל הַגּוֹנֵב אֶת הָעֶבֶד אוֹ מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[48] - פָּטוּר[49].

40) "אחד - או", פירוש: בין - בין. 41) בן שלוש־עשרה שנה ויום אחד, שהביא שתי שערות. 42) בו ביום שנולד. 43) נגמרו חדשי עיבורו, תשעה או שבעה, פרט לבן ח חדשים או פחות משבעה שאינו בן קיימא. 44) כי השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. 45) "נפש" משמע בין גדול בין קטן, בין זכר בין נקבה. טעם זה מוסב לפרטי הנגנב, אבל לא לדין הגנב, כי "הקשה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה", ואין אנו צריכים ללימוד מיוחד. כל הדינים הנ"ל מקורם בברייתא סנהדרין פה: 46) שקיבלו עליהם עול מצוות. 47) אף־על־פי שאינם מבני ישראל (שם פו.). 48) כגון עבד של שני שותפים, ששחררו אחד מהם. 49) כי כתוב: "גונב נפש מאחיו מבני ישראל". מן המלים הנוספות "מבני ישראל" ממעטים עבד, וחציו עבד וחציו בן חורין (גמרא שם).

ז. הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת[50], בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה[51] - אֵין לוֹ דָּמִים[52]; אֶלָּא אִם הֲרָגוֹ בַּעַל הַבַּיִת אוֹ שְׁאָר הָאָדָם[53] - פְּטוּרִין. וּרְשׁוּת יֵשׁ לַכֹּל[54] לְהָרְגוֹ[55], בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת[56], בְּכָל מִיתָה שֶׁיְּכוֹלִין לַהֲמִיתוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין לוֹ דָּמִים.

50) שחפר הגנב מתחת לקירות הבית, סנהדרין עב. 51) בתורה כתוב: "אם זרחה השמש עליו דמים לו" (שמות כב, ב), ולפי פשוטו משמע שביום דינו כחי, וההורגו חייב. ומשמיענו רבינו, שאין הבדל בין יום ללילה, ובשניהם פטור. המקור לדבריו במכילתא משפטים פרשה יג. שם נאמר: "או אינו בא אלא לחלק בין יום ללילה, לומר אם הרגו ביום חייב ובלילה יהא פטור, תלמוד לומר: ולנערה לא תעשה דבר, מה להלן לא חלק בין יום ללילה, אף כאן לא תחלוק בין יום ללילה". בזה מיושבת השגת הראב"ד כאן. וראה מגיד־משנה כאן, והגהות מיימוניות. 52) כמי שאין לו דם וחיות, כלומר דינו כמת - וההורגו פטור. הטעם: גנב זה עלול להרוג את בעל הבית, אם יתנגד לו. על כן דינו כרודף אחרי אדם להרגו, שנאמר בו: "הבא להרגך השכם להורגו" (שם). 53) מכיון שדין הגנב הבא במחתרת כדין רודף אחר אדם להרגו, שלכל אדם מותר להציל את חיי הנרדף על־ידי המתת הרודף (שם עב:). 54) לא לבעל הבית בלבד. 55) לא רק פטור אם הרגו, אלא מותר לכתחילה להרגו. 56) אף־על־פי שחייבי מיתת בית־דין אין הורגין בשבת, אבל את הגנב הבא במחתרת מותר להרוג בשבת, כדי להציל את בעל הבית (שם).

ח. וְאֶחָד הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת אוֹ גַּנָּב שֶׁנִּמְצָא בְּתוֹךְ גַּגּוֹ שֶׁל אָדָם[57] אוֹ בְּתוֹךְ חֲצֵרוֹ אוֹ בְּתוֹךְ קַרְפִּיפוֹ[58], בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְלָמָּה נֶאֱמַר מַחְתֶּרֶת? לְפִי[59] שֶׁדֶּרֶךְ רֹב הַגַּנָּבִים לָבוֹא בַּמַּחְתֶּרֶת בַּלַּיְלָה.

57) ברייתא סנהדרין עב: 58) שטח נרחב מוקף גדר בקרבת העיר. 59) לשון הברייתא. [דעת רש"י שאם נכנס דרך הפתח אסור להורגו, אולם רבינו כאן לא חילק. אבל נראה שגם הוא לא אמר אלא בנכנס לרשות אחרים בכוונה לגנוב, אבל גנב סתם, התוחב ידו בכיסו של חבירו, או גונב מה שהוא מעל השולחן או הדולפק ברגע שבעל החפץ מעלים עין, גם רבינו מודה שאסור להורגו].

ט. וּמִפְּנֵי מָה[60] הִתִּירָה תּוֹרָה דָּמוֹ שֶׁל גַּנָּב אַף עַל פִּי שֶׁבָּא עַל עִסְקֵי מָמוֹן?[61] לְפִי שֶׁחֲזָקָתוֹ[62], שֶׁאִם עָמַד בַּעַל הַבַּיִת לְפָנָיו וּמְנָעוֹ - יַהַרְגֶנּוּ, וְנִמְצָא זֶה הַנִּכְנָס לְבֵית חֲבֵרוֹ לִגְנֹב כְּרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ[63], וּלְפִיכָךְ יֵהָרֵג[64]. בֵּין שֶׁהָיָה גָּדוֹל בֵּין שֶׁהָיָה קָטָן[65], בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה[66].

60) מימרא של רבא, שם עב. 61) לגנוב ממונו של בעל הבית. 62) הנחה ברורה לאור המציאות. 63) שם עב: דין הרודף אחר חבירו להרגו, משנה שם עג. ומפורט להלן בהלכות רוצח פרק א. 64) הגנב. 65) כי דינו של קטן הבא במחתרת הוא כקטן הרודף, שניתן להצילו בנפשו (שם). 66) כדין רודף.

י. הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁזֶּה הַגַّנָּב הַבָּא עָלָיו אֵינוֹ הוֹרְגוֹ[67], וְאֵינוֹ בָּא אֶלָּא עַל עִסְקֵי מָמוֹן - אָסוּר לְהָרְגוֹ, וְאִם הֲרָגוֹ - הֲרֵי זֶה הוֹרֵג נֶפֶשׁ[68]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו - אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּשֶּׁמֶשׁ[69] שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ, אַל תַּהַרְגֵהוּ. לְפִיכָךְ,

אָב הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת עַל בְּנוֹ[70] - אֵינוֹ נֶהֱרָג, שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁאֵינוֹ הוֹרְגוֹ; אֲבָל הַבֵּן הַבָּא עַל אָבִיו - נֶהֱרָג[71].

67) אפילו יעמוד נגדו להציל ממונו מידו. 68) וחייב עליו. 69) לשון הברייתא, שם עב. 70) סתם אב מרחם על בנו. דוגמא בגמרא שם. 71) כדין כל אדם סתם הבא במחתרת, שחזקתו שיהרוג את בעל הבית, אם יקום נגדו להציל את ממונו. דין זה בבן על האב נאמר בסתם בני אדם, אבל כשידוע שבן זה אוהב את אביו מאד ולא יהרגהו, אסור להרגו במחתרת. ולא רק בבן אמרו, אלא גם באדם שאינו קרובו של בעל הבית, אבל ידוע כאוהבו ביותר (מגיד־משנה).

יא. וְכֵן הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב וְיָצָא[72], אוֹ שֶׁלֹּא גָנַב וּמְצָאוֹ יוֹצֵא מִן הַמַּחְתֶּרֶת - הוֹאִיל וּפָנָה עֹרֶף[73] וְאֵינוֹ רוֹדֵף[74], יֵשׁ לוֹ דָּמִים[75]. וְכֵן אִם הִקִּיפוּהוּ בְּנֵי אָדָם[76] אוֹ עֵדִים[77], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הוּא בִּרְשׁוּת זֶה שֶׁבָּא עָלָיו - אֵינוֹ נֶהֱרָג. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם בָּא לְבֵית דִּין שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג.

72) "במחתרת אין לו דמים, חוץ למחתרת יש לו דמים" (ירושלמי סנהדרין פרק ח, הלכה ח). 73) אף־על־פי שנמצא עדיין במחתרת. 74) כי הרי לא גנב, אבל אם גנב ומצאו יוצא מן המחתרת והרגו - פטור. מימרא של רב הונא: "נטל הכיס והפך את פניו לצאת והלך לו ועמד עליו והרגו, אין ההורגו נהרג" (שם). 75) וההורגו חייב. 76) אסור להרוג את הגנב, כי יש לו מצילים לבעה"ב, אם יקום הגנב עליו להרגו. "היו לו מושיעים הימנו והרג - חייב" (מכילתא משפטים פרשה יג). 77) את הפסוק "אם זרחה השמש עליו דמים לו" מפרש תרגום אונקלוס "אם עיני דסהדיא נפלה עלוהי..." (=אם עדים רואים אותו), כלומר אפילו אינם יכולים להושיע לו, אבל מכיון שיוכלו להעיד במקרה שהגנב יהרוג את בעל־הבית, ימנע הגנב ולא יהרוג, על כן יש לו דמים ואסור להרוג אותו (ראה מאירי לסנהדרין ע' 269).

יב. וְכֵן הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת לְתוֹךְ גִּנָּתוֹ אוֹ לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ אוֹ לְתוֹךְ הַדִּיר[78] וְהַסַּהַר[79] - יֵשׁ לוֹ דָּמִים; שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁבָּא עַל הַמָּמוֹן בִּלְבַד, לְפִי שֶׁאֵין רֹב הַבְּעָלִים מְצוּיִים בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ[80].

78) גדרה לעדר צאן. 79) גדרה לבהמות בשדה. 80) ולא ידע הגנב שהבעלים ימצאהו שם. בניגוד לגגו, חצרו וקרפיפו שהבעלים מצויים בהם, ראה למעלה הלכה ח.

יג. כָּל גַּנָּב שֶׁיֵּשׁ לוֹ דָּמִים[81], אִם נָפַל עָלָיו גַּל[82] בְּשַׁבָּת - מְפַקְּחִים עָלָיו[83], וְאִם שִׁבֵּר כֵּלִים בְּבִיאָתוֹ[84] - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין[85]; אֲבָל מִי שֶׁאֵין לוֹ דָּמִים[86] שֶׁשִּׁבֵּר כֵּלִים בְּבִיאָתוֹ - פָּטוּר[87], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[88].

81) שאסור להורגו. 82) של אבני מפולת בשעה שהיה במחתרת. 83) מפנים את האבנים כדי להצילו, כי דינו כדין כל אדם, ופיקוח נפש דוחה שבת (סנהדרין עב:). 84) לרשות הבעלים. 85) כדין כל מזיק (סנהדרין עב.) 86) למעלה הלכה ז והלכה ח. 87) מלשלם, כי חיוב מיתה וחיוב ממון באים כאחד, ואפילו אם ניצל פטור מלשלם, והוא־הדין שאין מפקחים עליו את הגל. 88) למעלה פרק ג, הלכה א.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת גְּנֵבָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שישי י"ז אדר־א' ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַּע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן:
א) שֶׁלֹּא לִגְזֹל. ב) שֶׁלֹּא לַעֲשֹׁק. ג) שֶׁלֹּא לַחְמֹד. ד) שֶׁלֹּא לְהִתְאַוּוֹת. ה) לְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה. ו) שֶׁלֹּא יִתְעַלֵּם מִן הָאֲבֵדָה. ז) לְהָשִׁיב הָאֲבֵדָה.
וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) כלל בו רבינו ענייני הגזילה, מהותם ושיעורם, ואיכות החזרה וענין התאוה והחימוד. ואלו החמש מצוות, ר"ל הגזילה, והאבידה, והעושק, והתאוה, והחימוד הן הכוללות ענין הלכות גזילה.

~ נקודות משיחות קודש ~

צריך להבין מדוע חיבר הרמב"ם הלכות גזילה ואבידה (אף שאבידה שייכת יותר לגניבה שהרי באה לידו בהיתר ולפי הציווי - "השב תשיב" ומעתה יכול לגנבה ולא לגזלה) יובן על פי פנימיות העניין: גזילה מורה על כללות החטאים שבכולם גוזל החוטא (בפני הבעלים - הקב"ה) מרשות הקדושה לרשות ה'לעומת זה'. והסיבה לכך היא "אבידה" כי אמרו חז"ל "אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות", וסיבת כניסת ה'רוח שטות' היא כמארז"ל: "איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו" כי בכל אחד מישראל יש בחינת מ"ה שנותנים לו - הנפש האלקית שהיא "חלק אלקה ממעל ממש" וכשמאבד בחינת מ"ה מגיע למצב של גזילה שיונקים ממנו החיצונים.

ובכדי להשיב את הגזילה עליו לחפש את ה"אבידה" שזוהי עבודת התשובה כמו שכתוב "ובקשתם משם", ואחרי שמוצא את האבידה נעשה בדרגה גבוהה יותר מלפני החטא כי בחינת מ"ה שלו נעשה מושל ושולט יחידי ב"עיר קטנה זה הגוף" שצד ה'לעומת זה' מתהפך לטוב.

גם בסדר פרטי הלכות גזילה מודגש הסדר הנ"ל שפתח "כל הגוזל . . עובר בלא־תעשה שנאמר לא תגזול" וממשיך בה"ב "ואסור לגזול כל שהוא דין תורה" ומבאר אדמו"ר הזקן בשו"ע שלו שהגם שפחות משווה פרוטה אינו נקרא ממון, מ"מ "חצי שיעור אסור מן התורה

לכתחילה" כי בכל פרט ופרט שבעולם גם הקטן ביותר ישנו ניצוץ אלוקי ויש לשומרו שלא יפול לרשות ה'לעומת זה'. וממשיך "אין לוקין על לאו זה שהרי הכתוב נתקו לעשה, שנאמר והשיב את הגזילה אשר גזל, זו מצות־עשה". וההוראה היא שגם כאשר גזל דבר מסוים מרשות הקדושה אין לאדם ליפול ברוחו כי יודע שיכול להשיב את הגזילה, ולא עוד אלא שעל ידי זה מקיים מצוה שלא היה יכול לקיימה לולי הגזילה. ופשיטא שלכתחילה אסור לאדם להביא עצמו לידי גזילה אלא שאם ח"ו אירע עניין זה, עליו לדעת שיכול להשיבה ועל ידי זה לבוא לידי עילוי גדול יותר מכפי שהיה קודם הגזילה.

(על פי לקו"ש חלק כ"ה ע' 454. על פי 'יין מלכות' ספר נזיקין סימן ז)

א. כָּל הַגּוֹזֵל[2] אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִגְזֹל. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה[3], שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב נִתְּקוֹ לַעֲשֵׂה[4], שֶׁאִם גָּזַל - חַיָּב לְהַחֲזִיר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[5]. וַאֲפִלּוּ שָׁרַף הַגְּזֵלָה[6] - אֵינוֹ לוֹקֶה; שֶׁהֲרֵי הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ, וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין אֵין לוֹקִין עָלָיו.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אבל אין לוקין על לאו זה שהרי הכתוב ניתקו לעשה".

ובהלכות סנהדרין פי"ח ה"ב הפריד גניבה וגזילה משאר הלאוין הניתקין לעשה, וכתב שהם לאו הניתן לתשלומין. ודייק משם הגאון הרוגוצ'ובי שבכל לאו הניתק לעשה, מרגע שקיים העשה התבטל הלאו. אבל גניבה וגזילה הם פעולה נמשכת כל זמן שלא השיב את החפץ, ולכן אינו לאו הניתק לעשה אלא לאו הניתן לתשלומין כי התשלומין אינם מבטלים את פעולתו הנמשכת של הלאו אלא רק שאינו עובר על איסור גזל מכאן ולהבא. וצ"ע לשונו כאן: "... שהרי ניתקו הכתוב לעשה".

(על פי לקו"ש חלק י"ז ע' 209 הע' 37.)

2) הלוקח "בגלוי ובפרהסיא בחוזק יד" (ראה הלכות גניבה פרק א הלכה ג ולקמן הלכה ג). 3) אף על פי שכל לאו שיש בו מעשה לוקין עליו. 4) העביר אותו והעתיקו למצוות עשה, ועל כן אין על לאו זה מלקות. "זה הכלל כל מצוות לא תעשה שיש בה קום ועשה, אין חייבין עליה" (מכות טז.). 5) הכתוב מתחיל: "והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה..." אין כוונת הכתוב לתאר מקרה, אם השיב את הגזילה, אלא בא לצוות על הגזלן להשיב את הגזילה. 6) ואי אפשר לקיים שוב את מצות־העשה ככתבה.

ב. וְאָסוּר לִגְזֹל כָּל שֶׁהוּא[7] דִּין תּוֹרָה[8]. אֲפִלּוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אָסוּר לְגָזְלוֹ אוֹ לְעָשְׁקוֹ; וְאִם גְּזָלוֹ אוֹ עֲשָׁקוֹ - יַחֲזִיר.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אסור לגזול כל שהוא דין תורה"

איסור גזל הוא בכל שהוא וגם בפחות משווה פרוטה, אבל החובל בחברו חייב רק אם חבל בו בשווה פרוטה. כי איסור הגזל הוא על הפקעת הבעלות על החפץ מיד חברו, ובעלות ישנה גם על פחות משווה פרוטה. אבל החובל בחבירו חייב על הנזק וההפסד שעשה לחבירו, ולכן אינו חייב על פחות משווה פרוטה. ומה שלכמה דעות מותר ליקח איסורי הנאה בעל־כורחו והוא לכאורה הפקעת בעלותו עליהם, הוא מצד שהם הפקר וממילא לא היו בבעלותו.

(על פי לקו"ש חלק ל"ד ע' 54 והערה 28)

7) אפילו פחות משווה פרוטה (סנהדרין נז.). 8) לפי שאף פחות משיעור אסור מן התורה (ראה הלכות גניבה פרק א הלכה ב).

ג. אֵי זֶהוּ גּוֹזֵל[9]? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן הָאָדָם בְּחָזְקָה[10]. כְּגוֹן שֶׁחָטַף מִיָּדוֹ[11] מִטַּלְטְלִין, אוֹ שֶׁנִּכְנַס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים וְנָטַל מִשָּׁם כֵּלִים[12], אוֹ שֶׁתָּקַף בְּעַבְדּוֹ[13] וּבִבְהֶמְתּוֹ וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן[14], אוֹ שֶׁיָּרַד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ[15] וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הוּא גּוֹזֵל. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְזֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי[16].

9) זהו ביאור ל"כל הגוזל", בהלכה א. 10) בחוזק יד, בניגוד לגנב הלוקח ממון האדם בסתר בלי ידיעת הבעלים. 11) זוהי הדוגמא הפשוטה ביותר המתאימה לדוגמה שבכתוב המובא בסוף הלכה זו. 12) דין הנוטל מרשותו כדין הנוטל מידו. 13) תפס את עבדו בכוח. 14) דוגמא זו שונה משתי הדוגמאות הקודמות. שם נטל לעצמו את המטלטלין ואת הכלים לחלוטין, אולם כאן בעבד או בבהמה לא לקח אותם לעצמו, אלא השתמש בהם בלבד (שם צו: צז.). 15) דוגמא זו משלימה את הדוגמאות הקודמות. שם דובר על מטלטלין, וכאן על קרקע (בבא בתרא לח:). 16) הכתוב הזה משמש בתלמוד דוגמא לגזלן (בבא קמא עט:).

ד. אֵי זֶהוּ עוֹשֵׁק[17]? זֶה שֶׁבָּא מָמוֹן חֲבֵרוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים[18], וְכֵיוָן שֶׁתְּבָעוּהוּ כָּבַשׁ[19] הַמָּמוֹן אֶצְלוֹ בְּחָזְקָה וְלֹא הֶחֱזִירוֹ. כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ בְּיַד חֲבֵרוֹ הַלְוָאָה אוֹ שְׁכִירוּת[20], וְהוּא תּוֹבְעוֹ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא אַלָּם[21] וְקָשֶׁה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ.

17) זהו ביאור לעושק הנזכר בהלכה ב. 18) בניגוד לגוזל שמתחילתו בא ממון חבירו לידו שלא ברצון הבעלים. 19) עיכב. 20) שעבד אצלו כפועל שכיר (בבא מציעא סא.). 21) תקיף ועושה כחפצו.

ה. כָּל הַגּוֹזֵל חַיָּב לְהַחֲזִיר הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ[22], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל. וְאִם אָבְדָה אוֹ

נִשְׁתַּנֵּית[23] - מְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ[24]. בֵּין שֶׁהוֹדָה מִפִּי עַצְמוֹ בֵּין שֶׁבָּאוּ עָלָיו עֵדִים שֶׁגָּזַל - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן בִּלְבַד[25]. אֲפִלּוּ גָּזַל קוֹרָה וּבְנָאָהּ בְּבִירָה[26] - הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁתַּנֵּית[27], דִּין תּוֹרָה הוּא[28] שֶׁיַּהֲרֹס אֶת כָּל הַבִּנְיָן וְיַחֲזִיר קוֹרָה לִבְעָלֶיהָ; אֲבָל תִּקְּנוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים[29], שֶׁיִּהְיֶה נוֹתֵן אֶת דָּמֶיהָ וְלֹא יַפְסִיד הַבִּנְיָן[30]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲפִלּוּ גָּזַל קוֹרָה וַעֲשָׂאָהּ בְּסֵכֶת הֶחָג, וּבָא בַּעַל הַקּוֹרָה לְתָבְעָהּ בְּתוֹךְ הֶחָג - נוֹתֵן לוֹ אֶת דָּמֶיהָ[31]; אֲבָל אַחַר הֶחָג - הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁתַּנֵּית וְלֹא בְּנָאָהּ בְּטִיט[32], מַחֲזִיר אֶת הַקּוֹרָה עַצְמָהּ.

22) ואין הגזלן יכול לפטור עצמו בתשלומים. 23) כגון, הגוזל עצים ועשאן כלים, צמר ועשאן בגדים (בבא קמא צג:). 24) "והשיב את הגזילה אשר גזל, מה תלמוד לומר אשר גזל? אם כעין שגזל יחזיר, ואם לאו דמים בעלמא בעי שלומי" (שם סו. תוספתא שם פרק י). 25) ולא כגנב שמשלם פי שניים, אם העידו עליו שני עדים שגנב. 26) בניין גדול. 27) מברייתה, כי לאחר הריסת הבניין תישאר קורה כמו שהייתה. 28) והשיב את הגזילה אשר גזל. 29) כדי להקל על הגזלן לחזור בתשובה. 30) שאם נכריחו להרוס את ביתו ולהחזיר את הקורה עצמה, יימנע מלעשות תשובה. 31) אף־על־פי שלא חיברה בטיט, והסוכה עומדת להריסה לאחר החג, תיקנו גם כאן תקנה, שלא יחזיר את הקורה עצמה, כי בתוך ימי החג דין הסוכה כדין בניין קבע (גמרא שם). 32) ואם בנאה בטיט, דין הסוכה כדין בניין, ואף לאחר החג אינו מחזיר את הקורה עצמה, אלא נותן לו את דמיה, מפני תקנת השבים (גמרא שם).

ו. הַגּוֹזֵל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר[33] - אֵינוֹ בְּתוֹרַת הַשָּׁבַת גְּזֵלָה[34]. גָּזַל שָׁלֹשׁ אַגֻּדּוֹת[35] שָׁווֹת שָׁלֹשׁ פְּרוּטוֹת, וְהוּזְלוּ, וַהֲרֵי שְׁלָשְׁתָּן שָׁווֹת שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת, וְהֶחֱזִיר לוֹ שְׁתַּיִם - חַיָּב לְהַחֲזִיר הַשְּׁלִישִׁית[36], הוֹאִיל וּבַתְּחִלָּה הָיְתָה שָׁוָה פְּרוּטָה[37]. גָּזַל שְׁתַּיִם שָׁווֹת פְּרוּטָה, וְהֶחֱזִיר אַחַת - גְּזֵלָה אֵין כָּאן[38], מִצְוַת הַשָּׁבַת גְּזֵלָה אֵין כָּאן[39].

33) עבירה, כי "אסור לגזול כל שהוא דין תורה" (ראה למעלה הלכה ב). 34) כי פחות משווה פרוטה אינו ממון (בבא מציעא נה:). 35) דברים הנאגדים יחד, כגון ירק (בבא קמא קה.). 36) אף על פי שהיא פחות משווה פרוטה, והרי אמרנו שפחות משווה פרוטה אינו בתורת השבת הגזילה. 37) וחלה עליו משעת הגזילה חובת ההשבה. 38) כי מה שנשאר בידו הוא פחות משווה פרוטה. 39) לא קיים את מצוות השבת הגזילה, כי גזל שווה פרוטה, ועליו להחזיר הכול [כך פירש במגיד משנה. וראה כסף משנה שהביא גירסת הטור חושן משפט סימן שס בדברי רבינו: "גזילה יש כאן, השבה אין כאן" ולהלכה אין הבדל, כי גם הוא מפרש שהגזלן מחוייב להחזיר מה שנשאר בידו].

ז. הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ בַּיִּשּׁוּב, וְהֶחֱזִיר לוֹ גְּזֵלָתוֹ בַּמִּדְבָּר - הָרְשׁוּת בְּיַד הַנִּגְזָל: אִם רָצָה - נוֹטֵל; וְאִם רָצָה אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי נוֹטֵל אֶלָּא בַּיִּשּׁוּב, שֶׁמָּא תֹּאנַס מִמֶּנִּי כָּאן[40]. וַהֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַגַּזְלָן וּבְאַחֲרָיוּתוֹ[41] עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה לוֹ בַּיִּשּׁוּב. וְכֵן בִּדְמֵי הַגְּזֵלָה.

40) שמא יקחו אותה ממני באונס, כגון על ידי שודדים מזויינים. 41) אם החזירה לו בעל כורחו במדבר וקרה אונס, הגזלן חייב.

ח. הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ וְהִבְלִיעַ לוֹ בַּחֶשְׁבּוֹן[42] - יָצָא[43]. וְאִם הֶחֱזִיר[44] לְכִיסוֹ[45] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מָעוֹת - יָצָא; שֶׁאָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ[46] בְּכָל שָׁעָה, וַהֲרֵי מָנָה הַמָּעוֹת שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ בִּכְלַל מְעוֹתָיו, וּמִנְּיָן שֶׁלֹּא מִדַּעַת פּוֹטֵר[47]. וְאִם הֶחֱזִיר לְכִיס שֶׁאֵין בּוֹ כְּלוּם - לֹא יָצָא[48], וְחַיָּב בְּאַחֲרָיוּת הַגְּזֵלָה עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ[49] שֶׁהֶחֱזִיר לְכִיס פְּלוֹנִי.

42) לאחר זמן קנה ממנו חפץ, וכשנתן לו דמיו הוסיף עליהם דמי הגזילה והבליע בחשבון, כי התבייש לומר שגזל. 43) ידי חובתו, ואם נגנב הכסף מיד הנגזל, פטור הגזלן מאחריותו. 44) הגזלן. 45) לארנקו של הנגזל. 46) אדם רגיל לבדוק את ארנקו לפעמים קרובות, כדי לראות אם לא נגנב הכסף (דעת רבי יצחק בבא מציעא כא: שנתקבלה כדעת הכול בבא קמא קיח:). 47) אם הנגזל מנה את הכסף שהוחזר לו, אף על פי שהגזלן לא הודיע לו שהחזיר לו את הגזילה, פוטר את הגזלן מאחריותו, אם אבד לאחר כן. 48) מכיוון שאין בכיס כסף, אין דרכו למשמש בו, ומתוך כך לא ידע אם הוחזרה לו הגזילה. כך פירשו רבינו והרי"ף את ההבדל בגמרא בין כיס שיש בו מעות לבין כיס שאין בו מעות, שם (שלא כפירוש רש"י). 49) כדי שישמור עליו הנגזל מכאן ואילך.

ט. כָּל הַחוֹמֵד[50] עַבְדּוֹ אוֹ אֲמָתוֹ אוֹ בֵּיתוֹ וְכֵלָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּקְנֵהוּ מִמֶּנּוּ[51], וְהִכְבִּיר עָלָיו בְּרֵעִים וְהִפְצִיר בּוֹ[52] עַד שֶׁלָּקְחוֹ מִמֶּנּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ דָּמִים רַבִּים[53] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַחְמֹד. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[54]. וְאֵינוֹ עוֹבֵר בְּלָאו זֶה עַד שֶׁיִּקַּח הַחֵפֶץ שֶׁחָמַד[55], כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר[56]: לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ - חִמּוּד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה[57].

50) החפץ בכל לב להשיג. 51) "מה הפרט (עבדו ואמתו) מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה, אף כל דבר שהוא קונה ומקנה" (מכילתא יתרו פרשה ח). 52) הרבה עליו דברים והתעקש. 53) "לא תחמוד, לאינשי בלא דמי משמע להו" (בבא מציעא ה:). מכאן שבאמת איסור "לא תחמוד" קיים, אף בנותן דמים. 54) כי עצם מעשה הקנייה אין בו עבירה, לאחר שנעשה בהסכמת הבעלים לאחר שידול מרובה, והעבירה היא רק השידול וההפצרה, ובזה אין מעשה. 55) אינו עובר על לאו "לא תחמוד" אלא אם כן

השיג החומד את מטרתו, דהיינו קנה את החפץ שחמד. 56) דומה למה שנאמר. 57) "או אפילו חומד בדיבור? תלמוד לומר לא תחמוד כסף וזהב עליהם וגומר, מה להלן עד שעושה מעשה, אף כאן עד שעושה מעשה" (מכילתא יתרו, פרשה ח)..

י. כָּל הַמִּתְאַוֶּה[58] בֵּיתוֹ אוֹ אִשְׁתּוֹ וְכֵלָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִקְנוֹתָן מִמֶּנּוּ - כֵּיוָן שֶׁחָשַׁב בְּלִבּוֹ הֵיאַךְ יִקְנֶה דָּבָר זֶה וְנִפְתָּה בְּלִבּוֹ בַּדָּבָר[59] עָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִתְאַוֶּה, וְאֵין תַּאֲוָה אֶלָּא בַּלֵּב בִּלְבַד[60].

58) בלי להוציא תשוקתו לפועל על ידי מעשה. 59) גמר בליבו להטריח על בעל החפץ שימכרנו לו. 60) בניגוד לחימוד שיש בו מעשה. "לא תחמוד ולהלן הוא אומר ולא תתאווה, לחייב על התאווה בפני עצמה ועל החמדה בפני עצמה" (מכילתא שם).

יא. הַתַּאֲוָה מְבִיאָה לִידֵי חִמּוּד, וְהַחִמּוּד מֵבִיא לִידֵי גָזֵל[61]; שֶׁאִם לֹא רָצוּ הַבְּעָלִים לִמְכֹּר אַף עַל פִּי שֶׁהִרְבָּה לָהֶם בְּדָמִים וְהִפְצִיר בְּרֵעִים - יָבוֹא לִידֵי גָזֵל[62]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָמְדוּ בָתִּים[63] וְגָזָלוּ. וְאִם עָמְדוּ הַבְּעָלִים בְּפָנָיו לְהַצִּיל מָמוֹנָם[64] אוֹ מְנָעוּהוּ[65] מִלִּגְזֹל - יָבוֹא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים. צֵא וּלְמַד מִמַּעֲשֶׂה אַחְאָב וְנָבוֹת[66].

61) "רבי אומר: ... ולומר לך שאם התאווה סופו לחמוד, שנאמר ולא תתאווה ולא תחמוד, ואם חמד סופו לאנוס ולגזול, שנאמר וחמדו שדות וגזלו" (שם). 62) ויקח בחזקה. 63) במקרא: וחמדו שדות וגזלו ובתים ונשאו. 64) לאחר שגזלוהו מהם. 65) לפני שגזלו. 66) אחאב חמד כרם נבות וביקש לקנותו וכשסרב נבות העלילו עליו, העמידוהו למשפט והרגוהו ואת כרמו החרימו לאוצר המלך (מלכים־א כא).

יב. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַמִּתְאַוֶּה[67] - עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד[68], וְהַקּוֹנֶה דָּבָר שֶׁהִתְאַוָּה בְּהֶפְצֵר שֶׁהִפְצִיר בַּבְּעָלִים אוֹ בְּבַקָּשָׁה מֵהֶן - עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. לְכָךְ נֶאֱמַר: 'לֹא תַחְמֹד' וְ'לֹא תִתְאַוֶּה'[69]. וְאִם גָּזַל[70] - עָבַר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין.

67) ואינו מוציא חפצו לפועל. 68) לא תתאווה. 69) "לחייב על התאווה בפני עצמה ועל החמדה בפני עצמה" (מכילתא שם). 70) דבר לאחר שחמד אותו, והבעלים סרבו למכרו.

יג. כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה[71] - כְּאִלּוּ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ מִמֶּנּוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע[72] אֶת נֶפֶשׁ[73] וְגוֹמֵר. וְאַף עַל פִּי כֵן[74], אִם לֹא הָיְתָה הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת[75], וְרָצָה הַגַּזְלָן לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה[76], וּבָא מֵאֵלָיו[77] וְהֶחֱזִיר דְּמֵי הַגְּזֵלָה - תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא[78] שֶׁאֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, אֶלָּא עוֹזְרִין אוֹתוֹ[79] וּמוֹחֲלִין לוֹ, כְּדֵי לְקָרֵב הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה עַל הַשָּׁבִים. וְכָל הַמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ דְּמֵי הַגְּזֵלָה - אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה מִמֶּנּוּ[80].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל הגוזל את חברו שווה פרוטה כאילו נוטל את נשמתו ממנו".

מקורו של הדין הוא בגמרא (בבא קמא קיט, א.) אבל שם נאמר גם כאילו שופך דם בניו ובנותיו, ושהוא גם בחמסן וגם בגרמא, וצריך להבין מדוע לא הביא הרמב"ם את המשך בגמרא.

אלא שהרמב"ם סובר שפעולת לקיחת חפץ מאדם בעל־כרחו היא כנטילת נשמתו כיון שמבטל את בעלותו עליו. ונלמד זה מהפסוק "נפש בעליו יקח" שכיון שבעלותו מחפץ זה מופקעת על ידי הגזילה הרי זה כנטילת נשמתו. לכן לא הביא הרמב"ם את המשך הגמרא בנוגע לבניו ובנותיו וגם בחמס ובגרמא כי כאן דיבר רק על גוף מעשה הגזילה וזה שייך רק כשגוזל מהבעלים באופן ישיר.

בזה יובן גם המשך ההלכה, בה מדבר הרמב"ם על תקנת השבים, ומתחיל במילים "ואף על פי כן אם לא היתה הגזילה קיימת ורצה הגזלן לעשות תשובה . . והחזיר דמי הגזילה תקנת חכמים היא שאין מקבלים ממנו כו'". כי רוצה לומר שאף על פי שבגזילה נוטל הגוזל נשמתו של הנגזל, בכל זאת תקנו חכמים תקנה לשבים בשני תנאים. האחד כשאין הגזילה קיימת אבל אם הגזילה קיימת חייב להחזיר את הגזילה אשר גזל כי השבת הגזילה עצמה יכולה לתקן את העוון מעיקרו משא"כ כשמחזיר את דמיה שמתקן רק את הפסד הממון של הנגזל. לכן אם אפשר להחזיר הגזילה הרי הוא כאילו "מחזיר את נשמתו" כמו שהיתה לפני הגזילה.

והתנאי השני, שרצה הגזלן לעשות תשובה ובא מאליו והחזיר דמי הגזילה כי בתיקון עוון הגזילה יש שני צדדים צד הנגזל וצד הגזלן. לכן, אם עושה הגזלן תשובה תיקן את עניינו, ומכיון שבין כך אי אפשר לתקן את "נטילת נשמתו" כיון שהחפץ איננו, הרי אז "עוזרין לו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים".

מדין זה לומדים הוראה חשובה, שהרי אם כדי "לקרב הדרך הישרה על השבים" תקנו חכמים שאדם ימחול על ממונו, על־אחת־כמה־וכמה שההתעסקות עם יהודי אחר לקרב את ישראל לאביהם שבשמים צריכה להיות באופן שברור אצלו שאין כאן כל כוונת ריווח אלא רק רצון "לקרב הדרך הישרה על השבים".

(על פי לקו"ש חלק ל"ב ע' 112 סה"ש ח"א ע' 15 הע' 67.)

71) מימרא של רבי יוחנן בבא קמא קיט. 72) כל הגוזל. 73) בעליו יקח, כלומר נפשו של הנגזל. 74) שעבירת הגזילה כה חמורה. 75) כגון שאבדה או נשרפה.

76) "מעשה באדם אחד שביקש לעשות תשובה" (שם צד:). 77) בלי שתבע אותו הנגזל בבית־הדין. 78) אף על פי שדבר תורה חייב להחזיר את דמיה, ראה למעלה הלכה ה. 79) לעשות תשובה. 80) כי הוא מונע את הגזלנים מלחזור בתשובה. סיכום: א. אם הגזילה קיימת מחזירה ומקבלים אותה ממנו, אפילו אם הוא בעל תשובה. ב. אם הגזילה קיימת ועל ידי ההחזרה ייגרם הפסד רב לגזלן, כגון קורה שבנאה בבניין (למעלה הלכה ה), נותן דמיה, מפני תקנת השבים. ג. אין הגזילה קיימת, אפילו דמיה אין מקבלים ממנו, אם בא מאליו והחזיר. ד. כל מקום שנאמר בתלמוד, שהגזלן משלם דמים, הכוונה לגזלן שאינו שב מרצונו, אלא תובעים אותו בבית דין.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו דיני שינויי הגזילה, ר"ל שינוי רשות או שינוי שבח או שינוי ענין, ופרטי דברים אלו.

1 **א. הַגְּזֵלָה שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנְּתָה[2] אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּמוֹ**
2 **שֶׁהָיְתָה[3], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[4] מִמֶּנָּה, וְאַף**
3 **עַל פִּי שֶׁמֵּת הַגַּזְלָן[5] וַהֲרֵי הִיא בְּיַד בָּנָיו[6] - הֲרֵי זוֹ**
4 **חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[7] בְּעַצְמָהּ[8]. וְאִם נִשְׁתַּנְּתָה בְּיַד הַגַּזְלָן,**
5 **אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנָּה -**
6 **קְנָאָהּ בְּשִׁנּוּיוֹ[9], וּמְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה[10].**

2) בבא־קמא סו. 3) בשעת הגזילה. 4) "כיון דאמר ווי לה לחסרון כיס, מייאש ליה מינה" (בבא־מציעא כג.). 5) בבא־קמא קיא: 6) אף־על־פי שהלוקח גזילה קונה אותה ביאוש ושינוי רשות, לקמן הלכה ג. 7) כי "רשות יורש לאו כרשות לוקח דמי", כלומר שהגזילה ביד בנו של הגזלן, דינה כאילו עדיין היתה ביד הגזלן, ואין כאן שינוי רשות ועל כן חייב להחזירה, כי יאוש לבדו אינו קונה. 8) הגזילה גופה, ולא דמיה (שם סו. סח.). 9) "אמר רבה, שינוי קונה" (שם סו.). הגדרת המושג "שינוי", ודוגמאות - ראה לקמן הלכה י ואילך. 10) אפילו השביחה ביד הגזלן.

7 **ב. וְדִין זֶה[11] דִּין תּוֹרָה הוּא[12], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵשִׁיב אֶת**
8 **הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[13] לָמְדוּ[14]: אִם הִיא**
9 **כְּשֶׁגְּזָלָהּ - מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ[15], וְאִם נִשְׁתַּנְּתָה בְּיָדוֹ -**
10 **מְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ[16]. נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנָּה וְלֹא**
11 **נִשְׁתַּנְּתָה[17] - קָנָה הַגַּזְלָן כָּל הַשֶּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחָה אַחַר**
12 **יֵאוּשׁ, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה[18]. וְדָבָר זֶה**
13 **מִדִּבְרֵיהֶם[19], מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים[20]. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר לוֹ**
14 **הַגְּזֵלָה, שָׁמִין לוֹ הַשֶּׁבַח[21] וְנוֹטֵל מִן הַנִּגְזָל[22].**

11) שגזילה שלא נשתנית חוזרת בעינה, ואם נשתנית משלם דמיה. 12) שם. 13) תלמיד מרבו. 14) את הפירוש לפסוק הנ"ל. 15) מחזיר את הגזילה עצמה. 16) גמרא שם. 17) כגון גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה. 18) כלומר, הוא מחזיר את הפרה כמו שהיתה בשעת הגזילה בלי הולד. "גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה רחל ונטענה . . . משלם כשעת הגזלה" (משנה שם צג:). רבינו מפרש משנה זו בלאחר יאוש. ראה לקמן הלכה ו. 19) של החכמים. 20) כדי להקל על הגזלן לחזור בתשובה. אם נדרוש ממנו גם את הוולדות שנולדו אצלו, ימנע מלחזור בתשובה. דבר זה הוא תקנה, כי מצד הדין היה עליו להחזיר גם את השבח, כי יאוש אינו קונה. 21) מעריכים לו לגזלן את דמי השבח, שהשביחה אצלו הגזילה. 22) ונוטל דמים, כגון שגזל פרה ונתעברה אצלו והחזירה לפני שילדה (ראה לקמן שם).

15 **ג. מְכָרָהּ הַגַּזְלָן אוֹ נְתָנָהּ בְּמַתָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
16 **נִשְׁתַּנְּתָה הַגְּזֵלָה[23] - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת בְּעַצְמָהּ[24] מִיַּד**
17 **הַלּוֹקֵחַ; הוֹאִיל וְנִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, בֵּין לִפְנֵי מְכִירָה**
18 **וּנְתִינָה[25] בֵּין לְאַחַר מְכִירָה וּנְתִינָה, קְנָאָהּ הַלּוֹקֵחַ**
19 **בְּיֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת[26].**

23) והגזלן לא קנה אותה. 24) הגזילה גופה. 25) אין הבדל, אם היאוש קדם למכירה, או המכירה קדמה ליאוש (שם קטו.). 26) שעברה הגזילה בהיתר לרשות הקונה או המקבל מתנה (גמרא שם). השווה להלכות גניבה פרק ה הלכה ג.

20 **ד. הַגּוֹזֵל וְהִשְׁבִּיחַ, וּמָכַר[27] אוֹ הוֹרִישׁ לִפְנֵי יֵאוּשׁ[28]**
21 **- מַה שֶּׁהִשְׁבִּיחַ הוֹרִישׁ[29] וּמַה שֶּׁהִשְׁבִּיחַ מָכַר, וְקָנָה**
22 **לוֹקֵחַ אוֹ יוֹרֵשׁ אֶת הַשֶּׁבַח[30], וְנוֹטֵל דְּמֵי הַשֶּׁבַח מִן**
23 **הַנִּגְזָל וּמַחֲזִיר לוֹ הַגְּזֵלָה[31], וְחוֹזֵר הַנִּגְזָל וְנוֹטֵל דְּמֵי**
24 **הַשֶּׁבַח מִן הַגַּזְלָן[32], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְיָאֵשׁ. וְכֵן אִם**
25 **הִשְׁבִּיחַ הַלּוֹקֵחַ[33] אוֹ הַיּוֹרֵשׁ - נוֹטֵל הַשֶּׁבַח מִן**
26 **הַנִּגְזָל[34].**

27) מימרא של רבא (שם צו.). 28) ויש כאן שינוי רשות בלי יאוש שאינו קונה מצד הדין, כשם שיאוש בלי שינוי רשות אינו קונה מצד הדין (ראה בית הבחירה לבבא־קמא עמוד 273). 29) לשון רבא, שם. 30) קנה אותו בשינוי רשות בלבד, כשם שגזלן קונה אותו ביאוש בלבד, ראה למעלה הלכה ב. ולגבי הגזלן אין דין קנין ע"י יאוש דומה לקנין של שינוי רשות. בדין ראשון, דמי השבח נשארים בידיו מפני תקנת השבים, מה־שאין־כן במכר לפני יאוש, שחוזר הנגזל ונוטל דמי השבח מן הגזלן. 31) כי את הגזילה עצמה לא קנה בשינוי רשות בלי יאוש. 32) ולא קנה הגזלן את השבח, כי תקנת השבים היתה לשבח שלאחר יאוש (ראה למעלה הלכה ב). 33) דברי רבא, שם. 34) כשם שאם השביח הגזלן ואחר־כך מכר, השבח של הלוקח; כך אם השביח הקונה, השבח לקונה. [לא פירש רבינו בהשביח לוקח אם הנגזל גובה מהגזלן את דמי השבח ששילם ללוקח. ויש פנים לכאן ולכאן].

27 **ה. מָכַר הַגַּזְלָן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[35], אַף עַל פִּי**
28 **שֶׁהִשְׁבִּיחַ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[36]. מְכָרָהּ**
29 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְיִשְׂרָאֵל[37] אַחַר שֶׁהִשְׁבִּיחַ - הוֹאִיל**
30 **וְהַגַּזְלָן יִשְׂרָאֵל וְזֶה שֶׁהִיא בְּיָדוֹ יִשְׂרָאֵל, קָנָה**
31 **הַשֶּׁבַח[38]; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּגְזָל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[39].**

35) שם. 36) עם השבח, ואין הבעלים משלמים בעד השבח, כי הגוי לא קנה אותו. רק בלוקח ישראל שהשביח, אמרו חכמינו שנוטל את השבח מן הנגזל, אפילו אם קנה

את הגזילה לפני יאוש, גמרא שם. 37) בעיית רבא שלא נפתרה, שם. 38) כדין ישראל שקנה ישר מן הגזלן והשביח, ראה הלכה ד. 39) הבעיא לא נפתרה, ועל כן מספק אין מוציאים מידו. ראה הלכות נזקי ממון, פרק ב הלכה ה.

1 **ו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[40], שֶׁהַגְּזֵלָה שֶׁהִשְׁבִּיחָה אַחַר יֵאוּשׁ אוֹ**
2 **אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּנִּית - הַשֵּׁבַח לַגַּזְלָן, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים,**
3 **אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁבִּיחָה מֵאֵלֶיהָ[41]. כֵּיצַד? גָּזַל פָּרָה[42]**
4 **וְנִתְעַבְּרָה אֶצְלוֹ, בֵּין שֶׁיָּלְדָה קֹדֶם שֶׁתְּבָעוֹ בַּדִּין[43] בֵּין**
5 **שֶׁעֲדַיִן לֹא יָלְדָה[44]; גָּזַל רָחֵל[45] וְנִטְעֲנָה[46] אֶצְלוֹ, בֵּין**
6 **שֶׁגִּזְזָהּ קֹדֶם שֶׁתְּבָעוֹ בַּדִּין בֵּין שֶׁעֲדַיִן לֹא גִּזְזָהּ -**
7 **הוֹאִיל וְנִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, מְשֻׁלָּם כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה[47].**
8 **וְאִם יָלְדָה וּגְזָזָהּ - הַגִּזּוֹת וְהַוְּלָדוֹת שֶׁל גַּזְלָן; וְאִם**
9 **עֲדַיִן לֹא יָלְדָה וְלֹא גִּזְזָהּ - שָׁמִין לוֹ, וְנוֹטֵל הַשֶּׁבַח**
10 **מִן הַנִּגְזָל, וּמַחֲזִיר הַבְּהֵמָה עַצְמָהּ[48].**

40) למעלה בהלכה ב. 41) וכל־שכן שבח שיש בו הוצאה, כגון כחושה ופיטמה (ראה לקמן הלכה ט). 42) שם צג: צה. 43) והשבח, בשעת הדין, כבר איננו על גבי הגזילה. 44) והשבח עדיין על גבי הגזילה (שם צה:). 45) שם. 46) נתכסתה בצמר. 47) את הדין הזה מחלק רבינו לשנים: א. "אם ילדה וגזזה" - כלומר שהשבח כבר אינו על גבי הגזילה, אז השבח גופו שייך לגזלן, ו"משלם כשעת הגזילה", פירושו מחזיר את הגזילה ריקנית כבשעת הגזילה בלי ולדות ובלי גיזות. ב. "ואם עדיין לא ילדה ולא גזזה" - כלומר שהשבח עדיין על גבי הגזילה, והנגזל מקבל את הפרה עם העובר או את הרחל עם הצמר שעליה, מקבל הגזלן את דמי הולד או דמי הצמר. 48) כי יאוש אינו קונה, ראה למעלה סוף הלכה א. הלכה זו היא כדעת רבי יהודה ולפי פירושו של רב פפא, שמשלם כשעת הגזילה, ואין הבדל בין ילדה ובין לא ילדה. שם צה:

11 **ז. גָּזַל פָּרָה מְעֻבֶּרֶת[49], וְנִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, וְאַחַר כָּךְ**
12 **יָלְדָה; רָחֵל טְעוּנָה, וְנִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, וְאַחַר כָּךְ**
13 **גְּזָזָהּ - מְשֻׁלָּם דְּמֵי פָּרָה הָעוֹמֶדֶת לֵילֵד[50] וּדְמֵי רָחֵל**
14 **הָעוֹמֶדֶת לִגָּזֵז. וְאִם לִפְנֵי יֵאוּשׁ[51] אוֹ קֹדֶם שֶׁנִּשְׁתַּנָּה**
15 **יָלְדָה אוֹ גְּזָזָהּ - הֲרֵי הַגִּזּוֹת וְהַוְּלָדוֹת שֶׁל בְּעָלִים,**
16 **וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְעַבְּרָה אוֹ נִטְעֲנָה בְּיַד הַגַּזְלָן[52];**
17 **הוֹאִיל וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[53] וְלֹא נִשְׁתַּנִּית הַגְּזֵלָה[54]**
18 **- בִּרְשׁוּת בְּעָלֶיהָ הִיא עֲדַיִן[55], אַף עַל פִּי שְׁהַגַּזְלָן חַיָּב**
19 **בָּאֳנָסֶיהָ[56].**

49) משנה שם צג: דוגמא זו משלימה את הדוגמא שבהלכה הקודמת. שם דובר, כשהוולד מראשית עיבורו היה ברשות הגזלן. כאן מדובר, כשהוולד כעובר היה כבר קיים ברשות הנגזל, אלא שיצא לאויר העולם ברשות הגזלן אחרי שנתייאשו הבעלים. 50) כשעת הגזילה, כלומר הגזלן נוטל את הוולד ומחזיר את הפרה, ומשלים בדמים את ההפרש בין דמי פרה העומדת לילד ובין דמי הפרה שהוא מחזיר בלי עובר. 51) עד כה דובר בשני מקרים, שהשביחה הגזילה לאחר יאוש. כעת מבאר רבינו דין אותם שני המקרים, כשהשביחה הגזילה לפני יאוש. 52) וכל־שכן אם כשגזל אותה כבר היתה מעוברת. 53) ולפני יאוש אין הגזלן קונה אפילו את השבח, אף לא מטעם תקנת השבים. כלמעלה בהלכה ב. 54) כי השינוי שבעיבור ובלידה הוא שינוי קל, ואינו נחשב שינוי מעשה. ראה לקמן הלכה י. 55) לבעלים הזכות החוזקית על הגזילה, אף־על־פי שהיא בבית הגזלן. 56) אם הבהמה תאבד אפילו באונס, כגון שמתה מיתה טבעית, חייב הגזלן לשלם, כלומר הוא מפסיד כאילו היתה שלו, בכל זאת אינו קונה את השבח.

20 **ח. גָּנַב[57] אוֹ גָּזַל[58], וְהִקְדִּישׁ וְטָבַח אַחַר שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ**
21 **הַבְּעָלִים[59] - הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַגַּזְלָן מִשָּׁעָה**
22 **שֶׁהִקְדִּישָׁהּ בִּלְבַד[60], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׁכָּר[61];**
23 **וְכָל וְלָדוֹתֶיהָ וְגִזּוֹתֶיהָ מִשְּׁעַת גְּנֵבָה עַד שְׁעַת הֶקְדֵּשׁ**
24 **- שֶׁל בְּעָלִים[62].**

57) גיטין נה: 58) ובשניהם הקדישם הקדש (בבא־קמא סז.). 59) אם הקדיש לפני שנתייאשו הבעלים, אין הקדשו הקדש, מכיון שהגניבה או הגזילה אינה שלו (שם סח:). 60) שקנאה ביאוש ובשינוי השם [ראה לחם־משנה פרק יח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יד]. כי קודם היתה חולין ועכשיו שם קודש עליה. אבל אינה ברשותו לענין שבח משעה שנתייאשו הבעלים, כמו בגזלן שלא הקדיש, למעלה בהלכה ב, מכיון ששם עשו בו תקנת השבים, אבל בהקדיש אין בו תקנת השבים (ראה מגיד־משנה להלכה ט). 61) אלה דברי הגמרא, גיטין נה: כי מצד הדין לא קנה הגזלן את השבח, אפילו לאחר יאוש, כי יאוש בלבד אינו קונה, ומפני תקנת השבים - השבח לגזלן (ראה למעלה סוף הלכה א). 62) גם הגיזות והוולדות שלאחר יאוש. [קשה מאוד להבין דברי רבינו כאן על־פי פירושו של המגיד־משנה. רבינו אומר בפירוש הטעם "כדי שלא יהא חוטא נשכר", ומדברי המגיד־משנה יוצא נימוק אחר לגמרי, היינו שבהקדיש לא שייך תקנת השבים, מפני שהשבח לא יינתן לגזלן. ועוד יש לתמוה: מה החוטא נשכר? הלא הכל להקדש? ראה ראב"ד כאן. וכדי לסלק את כל התמיהות נראה לפרש, שמה שכתב רבינו כאן: "וטבח" הכוונה לשחט בחוץ, ועבר על עוון שחיטת קדשים בחוץ (בגיטין נה: ששם מקור הלכה זו, נאמר: תני עלה, בחוץ וכו' ענוש כרת), שאם לא תאמר כן, הרי המלה "וטבח" מיותרת, שהלא אין אנו עוסקים כאן בדין ארבעה וחמשה אלא בשבח גזילה; ואם תרצה לומר שרבינו נגרר אחר לשון המשנה, קשה למה השמיט המלים "או מכר". אלא ודאי התכוון להמובאה: "ותני עלה וכו'", ועל זה אמרו שם: "שלא יהא חוטא נשכר", ומכאן נימוקו של רבינו. והפירוש הוא, שהחוטא הזה שעבר על עוון כרת נוסף על עוון גזילה, לא יהנה מתקנת השבים].

25 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[63] בְּשֶׁבַח הַבָּא מֵאֵלָיו[64],**
26 **כְּגוֹן גִּזּוֹת וּוְלָדוֹת[65]; אֲבָל אִם הָיְתָה כְּחוּשָׁה**
27 **וּפִטְּמָהּ[66] - אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ נוֹטֵל מִן הַנִּגְזָל שֶׁבַח**
28 **הַפִּטּוּם[67]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשֶּׁבַח שֶׁיֵּשׁ בּוֹ**
29 **הוֹצָאָה.**

63) שיש הבדל בשבח גזילה בין לפני יאוש ובין לאחר יאוש. 64) שלא עלה לגזלן בדמים. 65) שמדובר עליהם במשנה ובגמרא שם צג: 66) שם סה. 67) את ההפרש בין דמי הפרה לפני שפטמה לבין דמי הפרה לאחר שפטמה. הוא יכול לטעון: "אנא פטימנא ואת שקלת?" פירוש "אני אפטם ואוציא כסף, ואתה תקח?" (שם, וראה הלכות גניבה פרק א הלכה יא).

1 **י. שְׁנוּיִ[68] הַחוֹזֵר לִבְרִיָּתוֹ[69] - אֵינוֹ שְׁנוּיִ[70]. כֵּיצַד?**
2 **הַגּוֹזֵל עֵצִים וְדִבְּקָן בְּמַסְמְרִים[71] וְעָשָׂה מֵהֶן תֵּבָה -**
3 **אֵינוֹ שְׁנוּיִ; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְפָרְקָן, וְחוֹזְרִין לוּחוֹת**
4 **כְּשֶׁהָיוּ[72].**

68) לאחר שבאר את הרישא שבהלכה הראשונה בפרק זה, המדברת על גזילה שלא נשתנתה ביד הגזלן, מתחיל רבינו לבאר את הסיפא, העוסקת בדין שינוי ביד הגזלן. 69) שאפשר להחזיר את החפץ למצבו הקודם שמלפני השינוי. 70) ואין הגזלן קונה את הגזילה, וחייב להחזיר את הגזילה עצמה. 71) בלי לשנות את העצים. 72) שם צג:

5 **יא. גָּזַל עָפָר[73] וַעֲשָׂאָהוּ לְבֵנָה - לֹא קָנָה[74]; שֶׁאִם**
6 **יָדַק[75] הַלְּבֵנָה, תַּחֲזֹר עָפָר כְּשֶׁהָיְתָה. גָּזַל לָשׁוֹן שֶׁל**
7 **מַתֶּכֶת[76] וַעֲשָׂאָהוּ מַטְבֵּעַ - לֹא קָנָה; שֶׁאִם יַתִּיךְ**
8 **הַמַּטְבֵּעַ יַחֲזֹר לָשׁוֹן כְּשֶׁהָיְתָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

73) מימרות של רב פפא, שם צו: 74) ומחזיר את הלבינה, ונוטל את השבח מן הנגזל. 75) יכתוש דק דק. 76) גוש מתכת מאורך בצורת לשון.

9 **יב. אֲבָל[77] הַגּוֹזֵל עֵצִים[78] וְשָׁפָן וּקְצָצָן[79] אוֹ חָקַק**
10 **בָּהֶן[80] וַעֲשָׂאָן כֵּלִים, אוֹ שֶׁגָּזַל צֶמֶר וּצְבָעוֹ אוֹ נִפְּצוֹ[81]**
11 **וְלִבְּנוֹ[82], אוֹ שֶׁגָּזַל טִוִּי[83] וְעָשָׂהוּ בֶּגֶד, אוֹ שֶׁגָּזַל לְבֵנָה**
12 **וַעֲשָׂאָהּ עָפָר[84], אוֹ אֲבָנִים וְסִתְּתָן[85], אוֹ מָעוֹת וְהִתִּיכָן**
13 **- הֲרֵי זֶה שְׁנוּיִ בְּיָדוֹ; שֶׁאִם יַעֲשֵׂם מָעוֹת אֲחֵרוֹת -**
14 **פָּנִים חֲדָשׁוֹת הֵן[86]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.**

77) בכל הדוגמאות הבאות, אין השינוי חוזר לברייתו. 78) שם צג: 79) זהו שינוי שאינו חוזר לברייתו. 80) עשה בהם חלל ובית קיבול. 81) הפריד באצבעות את שערות הצמר וניקה אותן. 82) הלבינו על־ידי כיבוס וטיפול מיוחד. 83) צמר עשוי חוטים [קשה להסביר מה בין טווי ועשאו בגד ובין עצים שעשאם תיבה, הרי גם הבגד אפשר לפרק. ראה לחם־משנה וכסף־משנה]. 84) שם צו: 85) תקנן והחליקן. 86) ואין אלה אותן המעות שגזל.

15 **יג. הַגּוֹזֵל מָעוֹת[87] יְשָׁנוֹת[88] וְשָׁפָן[89] וְחִדְּשָׁן - לֹא**
16 **קָנָה; שֶׁהֲרֵי מִתְיַשְּׁנִין וְחוֹזְרִין כְּשֶׁהָיוּ. גָּזַל מָעוֹת**
17 **חֲדָשִׁים וְיִשְּׁנָם[90] - קָנָה; שֶׁאִם יְחַדְּשֵׁם - פָּנִים**
18 **חֲדָשׁוֹת הֵן[91]. גָּזַל דֶּקֶל[92] מְחֻבָּר[93] וּקְצָצוֹ - לֹא קָנָה[94],**
19 **וַאֲפִלּוּ כְּרָתוֹ חֲלִיּוֹת חֲלִיּוֹת[95]; עָשָׂהוּ קוֹרוֹת[96] -**
20 **קָנָה[97].**

87) שם. 88) משומשות והשחירו. 89) החליקן וניקן.

90) עשה אותן ישנות. 91) מעות אלה אחרות הן, וניכרת בהן ההתיישנות, ולעולם לא יחזרו להיות כמו שהיו בשעת הגזילה. 92) שם צו. 93) לקרקע. 94) כי היה דקל, ונשאר דקל גם לאחר שנקצץ, ולא נשתנה לא בשמו ולא במראהו. על כן חייב הגזלן להשיב את הדקל עצמו. 95) טבעות, טבעות. הטעם שלא קנה מפני שעדיין נקראות חוליות של דקל. 96) לבנין. 97) בשינוי מעשה, וישלם דמים בלבד. [זה הכלל, שינוי מעשה קונה רק כשהשינוי גורם לשינוי השם, ואם לאו, אין זה שינוי ממש, המעביר את הגזילה לרשותו של הגזלן. במה דברים אלה אמורים, כשאין שינוי ממש בגוף הגזילה, כגון: דקל שנקצץ, אבל שינוי ממשי בעצם הגזילה, קונה אפילו כשלא נשתנה השם, כגון: עגל ונעשה שור או טלה ונעשה איל, אף־על־פי שאמרו: שור בן יומו קרוי שור ואין כאן שינוי השם, קנה מפני השינוי בעצמותו, כדרבי אילעא בבא־קמא לה:].

21 **יד. גָּזַל קוֹרוֹת גְּדוֹלוֹת[98] וַעֲשָׂאָן קְטַנּוֹת - לֹא קָנָה[99];**
22 **עֲשָׂאָן לוּחוֹת[100] עַד שֶׁנִּשְׁתַּנָּה שְׁמָם[101] - קָנָה. גָּזַל**
23 **לוּלָב[102] וְהִפְרִיד עָלָיו - קָנָה[103] הֶעָלִים. גָּזַל עָלִים**
24 **וַעֲשָׂאָן חוּפָּיָה[104] - קָנָה[105]. גָּזַל טָלֶה[106] וְנַעֲשָׂה**
25 **אַיִל[107], עֵגֶל וְנַעֲשָׂה שׁוֹר - הֲרֵי זֶה שְׁנוּיִ בְּיָדוֹ[108]**
26 **וְקָנָהוּ[109], וּמְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה[110], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
27 **נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[111].**

98) שם. 99) כי עדיין שם "קורות" עליהן. 100) קרשים. 101) ואין שם "קורה" נקרא עליהם. 102) ענף הדקל. 103) בשינוי מעשה, כי נעשו "עלים" ונקראים עלים ולא "לולב", ולעולם לא ישובו להיות "לולב". 104) כעין מטאטא לכבד בו את הבית, לאחר שחילק את העלים לשנים. 105) בשינוי מעשה, ואף פעם לא ישובו להיות "עלים". 106) כבש צעיר עד בן שנה. 107) כבש מבן שלושה־עשר חודש ויום אחד ומעלה, שם צו: 108) אף־על־פי ששינוי זה לא בא על־ידי מעשה הגזלן. 109) כי נשתנה גופו (שם סה:). 110) ראה הלכה א. 111) כי שינוי מעשה קונה אף בלי יאוש, ושינו בגוף מעגל לשור ומכבש לאיל - חשוב כשינוי מעשה.

28 **טו. גָּזַל כְּלִי וְשִׁבְּרוֹ - אֵין שָׁמִין לוֹ הַפִּחָת[112]; אֶלָּא**
29 **מְשַׁלֵּם דָּמָיו[113], וְהַכְּלִי הַשָּׁבוּר שֶׁל גַּזְלָן. וְאִם רָצוּ**
30 **הַבְּעָלִים לִטֹּל הַכְּלִי הַשָּׁבוּר - נוֹטְלִין[114], וּמְשַׁלֵּם**
31 **הַפִּחָת; שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה הִיא לַבְּעָלִים[115], וְאִם לֹא רָצוּ -**
32 **הָרְשׁוּת בְּיָדָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[116].**

112) אין אומרים שיקבל הנגזל את שברי הכלי, והגזלן יוסיף לו את ההפרש בין דמי הכלי השבור לבין דמי הכלי השלם (שם יא.). וראה הלכות גניבה פרק א הלכה טו. 113) של כלי שלם. 114) בעל־כרחו של גזלן. 115) דין זה, שאין שמין לגזלן, תוקן לטובת הבעלים. 116) כגון גזל בהמה ומתה.

33 **טז. גְּזֵלָה שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנֵּית[117] וְהוּקְרָה[118], אַף עַל פִּי**
34 **שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנָּה[119] - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת**
35 **לַבְּעָלִים, וְאֵין לַגַּזְלָן בָּהּ כְּלוּם[120]. שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ[121]**

לַגַּזְלָן אֶת הַשֶּׁבַח אַחַר יֵאוּשׁ אֶלָּא כְּגוֹן גִּזּוֹת וּוְלָדוֹת[122]; אֲבָל שֶׁבַח הַיֹּקֶר, אִם הָיְתָה הַגְּזֵלָה חוֹזֶרֶת בְּעֵינֶיהָ[123], אֵינוֹ זוֹכֶה בָּהּ.

117) וחייב הגזלן להחזירה בעין. 118) שם סה. בבא־מציעא מג. 119) ואמרנו, למעלה הלכה ב, שמפני שתקנת השבים שייך השבח שלאחר יאוש לגזלן. 120) אף לא השבח שבעליית המחיר. 121) החכמים. 122) שאם יקחו מן הגזלן את הגיזות והוולדות, יש לחשוש, שימנע מלחזור בתשובה. 123) אבל אם הגזילה אינה קיימת, כגון נשבר הכלי מאליו, לא ישלם הגזלן את שבח היוקר, אלא דמי הכלי לפני שנתייקר (גמרא שם. ראה לקמן פרק ג הלכה א).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו ז"ל דיני הגזילה שנתייקרה או שהוזלה או שנפחתה או שנפסלה, וכן מי שנשתמש בנכסי חבירו, והמשתמש בפקדון אשר הפקד אתו, ונמשך לזה השואל שלא מדעת, או החוטף משכון מיד לוה, ששניהם אינם מתכוונים לגזול.

א. הַגּוֹזֵל חָבִית[2] שֶׁל יַיִן מֵחֲבֵרוֹ, וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה דִּינָר בִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה, וְהוּקְרָה אֶצְלוֹ וְעָמְדָה בְּאַרְבָּעָה: אִם שִׁבֵּר הֶחָבִית אוֹ שָׁתָה אוֹתָהּ[3] אוֹ מְכָרָהּ אוֹ נְתָנָהּ בְּמַתָּנָה אַחַר שֶׁהוּקְרָה - מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה, כִּשְׁעַת הוֹצָאָה מִן הָעוֹלָם[4]; שֶׁאִלּוּ הִנִּיחָהּ[5], הָיְתָה חוֹזֶרֶת בְּעַצְמָהּ[6]. נִשְׁבְּרָה מֵאֵלֶיהָ[7] אוֹ אָבְדָה - מְשַׁלֵּם דִּינָר, כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה.

2) בבא־קמא סה. 3) דוגמאות אלה מובאות בגמרא שם. 4) בשעה ששבר את החבית או מכר אותה. [בגמרא שם אמרו: "כשעת העמדה בדין". מדברי רבינו נראה, שאם הוקרה בין ההוצאה מן העולם ובין העמדה בדין - אינו משלם התוספת]. 5) שלימה אצלו. 6) ושבח היוקר לבעלים, ראה למעלה פרק ב הלכה טז. על כן, כשהוא משבר את החבית, הריהו גוזל שלושה דינרים נוספים, מלבד הדינר שבשעת הגזילה. משום כך משלם ארבעה דינרים. 7) ואין לחייב את הגזלן אלא על הגזילה בלבד. על כן משלם דינר כשעת הגזילה.

ב. הָיְתָה שָׁוָה[8] בִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה אַרְבָּעָה, וּבִשְׁעַת הוֹצָאָה מִן הָעוֹלָם דִּינָר[9] - מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה, כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה[10], בֵּין שֶׁשִּׁבְּרָהּ אוֹ שְׁתָאָהּ[11] בֵּין שֶׁנִּשְׁבְּרָה אוֹ אָבְדָה מֵאֵלֶיהָ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

8) גמרא שם, ובבא־מציעא מג. 9) כי מחיר היין הוזל. 10) "כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה", גמרא שם. 11) בהלכה הקודמת, כשהוקרה החבית, משלם ארבעה דינרים, מכיון שנחשב כאילו גזל פעמיים, פעם דינר ופעם שלושה דינרים, שבח היוקר בשעה ששיבר את החבית. אבל בהלכה זו, כשהוזלה החבית, הרי גזל מן הבעלים חבית שמחירה בשעה שגזלה, ארבעה דינרים, על כן הוא משלם ארבעה דינרים.

ג. הַגּוֹזֵל[12] חוֹתָל[13] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשִּׁים תְּמָרִים, וּכְשֶׁיִּמָּכֵר הַחוֹתָל כֻּלּוֹ כְּאַחַת יִמָּכֵר בְּתִשְׁעָה, וּכְשֶׁיִּמָּכֵר אַחַת אַחַת יִמָּכֵר בַּעֲשָׂרָה - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא תִּשְׁעָה[14], וְאֵין הַנִּגְזָל יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: אֲנִי אַחַת אַחַת הָיִיתִי מוֹכֵר. וְכֵן הַדִּין בְּמַזִּיק[15], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, בְּנִכְסֵי הֶדְיוֹט; אֲבָל בְּהֶקְדֵּשׁ[16] אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא מְשַׁלֵּם עֲשָׂרָה[17].

12) בבא־מציעא צט: 13) כלי ששמים בו הפירות הלחים, השווה כלים פרק טז, משנה ה. 14) כי הוא גזל חותל של חמשים תמרים בבת אחת, ששוויו הוא תשעה בלבד. 15) שאין מחמירים עליו לשלם לפי מחיר קמעוני. ראה הלכות נזקי ממון פרק ד, הלכה יד. 16) הגוזל מן ההקדש או המזיקו, גמרא שם. 17) כי בהקדש מחמירים.

ד. גָּזַל בְּהֵמָה[18] וְהִזְקִינָהּ[19] אוֹ כָּחֲשָׁהּ[20] כַּחַשׁ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר, כְּגוֹן חֲלָאִים שֶׁאֵין לָהֶם רְפוּאַת תְּעָלָה[21], אוֹ שֶׁגָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִסְדַּק[22] אוֹ פְּסָלוֹ הַמֶּלֶךְ[23], אוֹ שֶׁגָּזַל פֵּרוֹת וְהִרְקִיבוּ כֻּלָּן[24], אוֹ שֶׁגָּזַל יַיִן וְהֶחְמִיץ[25] - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁגָּזַל כְּלִי וְשִׁבְּרוֹ[26], וּמְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה[27]. אֲבָל אִם גָּזַל בְּהֵמוֹת וְכָחֲשוּ כַּחַשׁ שֶׁאֶפְשָׁר לַחֲזֹר[28], אוֹ שֶׁגָּזַל עֲבָדִים וְהִזְקִינוּ[29], אוֹ שֶׁגָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִפְסַל בִּמְדִינָה זוֹ וַהֲרֵי הוּא יוֹצֵא בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁגָּזַל פֵּרוֹת וְהִרְקִיבוּ מִקְצָתָם[30], אוֹ תְּרוּמָה וְנִטְמָאת[31], אוֹ שֶׁגָּזַל חָמֵץ וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח[32], אוֹ בְּהֵמָה וְנֶעֱבְדָה בָּהּ עֲבֹדָה[33], אוֹ נִפְסְלָה מִלְּקָרֵב[34], אוֹ שֶׁהָיְתָה יוֹצְאָה לְהִסָּקֵל[35] - אוֹמֵר לוֹ[36]: הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ[37], וּמַחֲזִיר אוֹתָהּ בְּעַצְמָהּ[38].

18) משנה בבא־קמא צו: 19) וזקנה היא שינוי שאינו חוזר. 20) רזתה, גמרא שם. 21) שאינם מעלים ארוכה. 22) ונבקע, ועל־ידי־זה יצא מן השימוש. 23) המלך ציוה להוציא מטבע זה מן השימוש, גמרא שם צז. 24) גמרא שם צח: 25) גם זה קלקול שאינו ניתן לתיקון. 26) שאינו מחזיר את הגזילה עצמה אלא דמיה. 27) משנה שם צו: 28) ולהבריא. 29) מחזיר את העבדים עצמם. זוהי דעת רבי מאיר שם, כי בדין תורה דין העבד כדין קרקע, וכשם שקרקע אינה נגזלת ואינה נקנית לגזלן, אלא ברשות הבעלים קיימת, כך העבד אינו קנוי לגזלן אלא שייך לבעלים. על כן אומר הגזלן לנגזל: הרי שלך לפניך [פסק כרבי מאיר נגד רבנן, מפני שרב אמר שם: הלכה כרבי מאיר]. 30) שם צח: 31) ואסורה באכילה, וגם היתר ההנאה מוגבל ודמיה מועטים. אבל התרומה גופה לא נשתנתה במאומה, וכן ביתר הדוגמאות הבאות - לא נשתנה גוף הגזילה. 32) ואסור בהנאה. 33) כגון שנרבעה, ואסור להקריבה למזבח. 34) נפסלה לקרבן על המזבח על־ידי מום בלתי ניכר, כגון בדוקין שבעין. [ואפילו אם הגזלן הטיל בידים את המום - פטור, כי לא כל השוורים עומדים להיקרב על המזבח, ולא הפסידו כלום]. 35) כגון שהמיתה אדם או רבעה או נרבעה על־פי עדים ונגמר דינה לסקילה. [בהלכות נזקי ממון פרק יא הלכה ט,

פסק רבינו, שאם החזירו השומר אינו מוחזר, וזה סותר מה שכתב כאן. ראה לחם־משנה שטרח ליישב בדוחק, וצריך עיון]. 36) הגזלן לנגזל. 37) כי הגזילה לא נשתנתה. 38) אפילו אם אסורה בהנאה, ואינה שוה מאומה.

1 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] כְּשֶׁהֶחֱזִיר הַגְּזֵלָה[40]; אֲבָל**
2 **אִם נִשְׂרְפָה הַגְּזֵלָה אוֹ אָבְדָה אַחַר שֶׁנֶּאֱסְרָה בַּהֲנָאָה**
3 **- חַיָּב לְהַחֲזִיר לוֹ דָּמֶיהָ כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה[41]. לְפִיכָךְ[42],**
4 **אִם כָּפַר בּוֹ[43] אַחַר שֶׁנֶּאֱסְרָה בַּהֲנָאָה[44] וְנִשְׁבַּע[45] - חַיָּב**
5 **לְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם[46].**

39) שאומר לו: הרי שלך לפניך. 40) והריהי כעין שגזל, שהרי לא נשתנתה, אף־על־פי שאינה שוה כלום. ". . . יחזיר כעין שגזל, מכאן אמרו, גזל מטבע ונפסל . . . תרומה ונטמאת, חמץ ועבר עליו הפסח, בהמה ונעברה בה עבירה . . . אומר לו הרי שלך לפניך", גמרא שם צח: 41) ואז הרי היתה מותרת ושוה כסף. שם קה. 42) שם קה. קה: 43) בדבר שגזל ואמר: לא גזלתי. 44) אף־על־פי שלא כפר ממון, כי בשעה זו לא היתה הגזילה שוה כלום. 45) לשקר. 46) בהתאם לדין המפורש בתורה (ויקרא א, כ־כו), מכיון שאילו נגנב או נאבד אחרי שנאסר בהנאה, היה הגזלן מחויב לשלם, הרי הוא ממון וחייב על כפירתו קרן וחומש ואשם. חומש - אחד מארבעה מדמי הגזילה, ואחרי שמצרפים את התוספת הזו לקרן, היא רק חמישית הסך הכולל. ובלשון התלמוד זה נקרא 'חומש מלבר'.

6 **ו. הַגּוֹזֵל בְּהֵמָה[47] וְנָשָׂא עָלֶיהָ מַשָּׂא אוֹ רָכַב עָלֶיהָ**
7 **אוֹ חָרַשׁ אוֹ דָשׁ בָּהּ וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא בָּזֶה, וְהֶחֱזִיר לִבְעָלֶיהָ,**
8 **אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[48] - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם**
9 **כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי לֹא הִפְסִידָהּ[49] וְלֹא הִכְחִישָׁהּ[50]. וְאִם**
10 **הֶחֱזִיק אָדָם זֶה לִגְזֹל[51] אוֹ לַעֲשֹׁק[52] אוֹ לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים**
11 **אֵלּוּ[53] פַּעַם אַחַר פַּעַם - קוֹנְסִין אוֹתוֹ[54], וַאֲפִלּוּ**
12 **בְּחוּצָה לָאָרֶץ[55], וְשָׁמִין[56] הַשָּׂכָר[57] אוֹ הַשֶּׁבַח**
13 **שֶׁהִשְׁבִּיחַ בַּבְּהֵמָה[58] וּמְשַׁלֵּם לַנִּגְזָל.**

47) בבא־קמא צו: 48) לא תגזול. 49) לא גרם לה נזק. 50) בגופה. לו הכחישה כחש שאינו יכול לחזור (ראה הלכה ד), היה משלם כשעת הגזילה. 51) ואם ידוע שאדם זה גוזל. 52) ראה למעלה פרק א הלכה ד. 53) לחרוש, לדוש וכו' בבהמות שאינן שלו. 54) מחייבים אותו לשלם, אף־על־פי שמן הדין פטור מלשלם. 55) אף־על־פי שאין דנים דיני קנסות בחוצה לארץ (השווה סנהדרין לא:). דין זה לומדים מרב נחמן (בבא־קמא צו:), שקנס את הגזלן, אף־על־פי שהיה בבבל, כדי לעשות סייג ולהפריש אדם מן העבירה. 56) ומעריכים. 57) במקרה שנשא עליה משא או רכב עליה. 58) במקרה שחרש. על הגזלן לשלם את השבח שבא כתוצאה מהחרישה (לא כל השבח, כי גם לקרקע יש חלק בשבח, עיין שם בגמרא).

14 **ז. הַתּוֹקֵף[59] עַבְדּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְעָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה, וְלֹא**
15 **בִּטְּלוֹ[60] מִמְּלָאכָה אַחֶרֶת - פָּטוּר; שֶׁנּוֹחַ לוֹ לְאָדָם**
16 **שֶׁלֹּא יִבָּטֵל עַבְדּוֹ[61]. וְאִם בִּטְּלוֹ מִמְּלָאכָה אַחֶרֶת -**
17 **מְשַׁלֵּם לוֹ[62] כְּפוּעֵל.**

59) לוקח בחזקה, מימרא בשם רב, בבא־קמא צז. 60) על־ידי מלאכה זו. 61) שלא ילך בטל, כדי שלא יתרגל לבטלה. על כן פטור התוקף, כי זה כאילו הסכים בעל העבד לכך. גמרא שם. 62) לבעלים שכר מלאכת העבד. בהלכה הקודמת, בגוזל בהמה ועשה בה מלאכה פטור, לא הבדיל רבינו בין בטלה ממלאכה אחרת ובין לא בטלה ממלאכה אחרת, ומשמע שבשני המקרים פטור הגזלן, כי משעת הגזילה קנויה לו הבהמה לשבחה, אבל עבד דינו כקרקע ואינו נגזל (ראה למעלה הלכה ד), וברשות הבעלים הוא עומד, על כן משלם לבעלים שכר מלאכתו, במקרה שגרם להם הפסד. [אבל קשה להבין, למה לא חילק רבינו בגזל בהמה בין נתייאשו הבעלים או לא נתייאשו, הרי דעתו שבלא נתייאשו הבעלים - השבח לנגזל (למעלה פרק ב הלכה ב, ז)].

18 **ח. הַתּוֹקֵף סְפִינָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[63] וְעָשָׂה בָּהּ מְלָאכָה:**
19 **אִם אֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְשָׂכָר[64] - שָׁמִין כַּמָּה פָּחֲתָה[65]**
20 **וּמְשַׁלֵּם; וְאִם הִיא עֲשׂוּיָה לְשָׂכָר: אִם יָרַד לָהּ בְּתוֹרַת**
21 **שְׂכִירוּת[66] - הוֹאִיל וְיָרַד שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת[67], אִם רָצָה**
22 **הַבַּעַל לִטֹּל שְׂכָרָהּ[68] - נוֹטֵל, רָצָה לִטֹּל פְּחָתָהּ[69] -**
23 **נוֹטֵל[70]; וְאִם יָרַד לָהּ בְּתוֹרַת גְּזֵל - נוֹתֵן הַפְּחָת[71]. וְכֵן**
24 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[72].**

63) מימרא שם. 64) אלא לשימושם הפרטי של הבעלים. 65) מעריכים בכמה ירד ערך הספינה לאחר השימוש. פחת זה משלם התוקף, בין אם הוא עולה על שכר השימוש, ובין אם הוא פחות משכר השימוש. מכיון שהספינה אינה עשויה לשכר, דין התוקף כדין גזלן, וגזלן במטלטלין אינו משלם שכר (ראה הלכה ו) אלא כשעת הגזילה. 66) לעשות מלאכתו ולשלם שכרה. 67) לו ירד ברשות הבעלים, היה משלם שכר הספינה בלבד, אף במקרה שהפחת עולה על השכר. 68) במקרה שהשכר עולה על הפחת. 69) במקרה שהפחת עולה על השכר. 70) ואי אפשר להכריח את בעל הספינה לקבל שכר, אף־על־פי שהספינה עשויה לשכר, מכיון שלא נטל ממנו רשות. 71) אפילו אם השכר עולה על הפחת, כדין גזלן המשלם כשעת הגזילה. 72) כלים העשויים להשכיר. פסק כלשון אחרון בפירוש דברי רב ושמואל.

25 **ט. הַדָּר בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ[73] שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ: אִם אוֹתָהּ חָצֵר**
26 **אֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְשָׂכָר - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר[74],**
27 **אַף עַל פִּי שֶׁדֶּרֶךְ זֶה הַדָּר לִשְׂכֹּר מָקוֹם לְעַצְמוֹ,**
28 **שֶׁזֶּה[75] נֶהֱנֶה וְזֶה אֵינוֹ חָסֵר[76]; וְאִם הֶחָצֵר עֲשׂוּיָה**
29 **לְשָׂכָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ זֶה[77] לִשְׂכֹּר - צָרִיךְ**
30 **לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר, שֶׁהֲרֵי חִסְּרוֹ מָמוֹן[78].**

73) בבא־קמא כ: כא. 74) לשלם לו שכר. 75) הדר. 76) בעל החצר, משום כך פטור הדר. לא ההנאה של הדר היא הקובעת, אלא תלוי בזה, אם בעל החצר חסר או לא. זוהי דעת רב ורב כהנא בשם רבי יוחנן שם, ואם בעל החצר חסר, כגון שהיה בית חדש והשחיר הדייר את הקירות, ישלם את כל השכר, אפילו בחצר שאינה עשויה לשכר, ראה מגיד־משנה כאן. 77) של הדר. 78) שמנע ממנו

מלהשכיר לאחרים, ועליו לשלם את דמי ההפסד. כך פסק הרי"ף.

1 **י. מִי שֶׁהָיָה לוֹ[79] צֶמֶר[80] וְסַמָּנִים[81] שְׁרוּיִין[82], וּבָא**
2 **אֶחָד וְצָבַע הַצֶּמֶר בַּסַּמָּנִין שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם**
3 **לוֹ דְּמֵי מַה שֶּׁהִפְסִיד בַּצֶּמֶר[83], וְאֵינוֹ מְחַשֵּׁב לוֹ שֶׁבַח**
4 **סַמָּנִין שֶׁעַל גַּבֵּי הַצֶּמֶר[84]. וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק דְּמֵי מַה**
5 **שֶׁחִסְּרוּ מִן הַסַּמָּנִין - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[85].**

79) בבא־קמא קא. 80) לבן. 81) צבעים. 82) ומוכנים לצביעה. 83) אם הצמר הצבוע בצבע זה שוה פחות מדמי צמר לבן, משלם לו את ההפסד בצמר, אבל את דמי הצבעים שחסרו אינו משלם, כי יכול לטעון: הרי הצבעים בצמר שלך. 84) [המגיד־משנה מקבל דבריו של הראב"ד האומר ששיבוש נפל בדברי רבינו, וצריך לתקן ולכתוב: "ומחשב לו שבח סמנים שעל גבי הצמר", כלומר, אומר לו: צבעים שלך נמצאים על הצמר]. 85) זוהי בעיא שלא נפתרה שם, ועל כן יד התובע על התחתונה, הצובע אינו חייב לשלם דמי הצבעים, כי יכול לטעון: הצבעים נמצאים בצמר שלך, אבל אם תפס הניזק אין מוציאים מידו, כי יכול לטעון: לו היו הצבעים בעין, היו שווים כסף, עכשיו אבדתם ממני.

6 **יא. הַשּׁוֹלֵחַ יָד בְּפִקָּדוֹן[86], בֵּין שֶׁשָּׁלַח יָד בְּעַצְמוֹ אוֹ**
7 **עַל יַד בְּנוֹ[87] וְעַבְדּוֹ וּשְׁלוּחוֹ - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן[88]; וְנִתְחַיֵּב**
8 **בְּאֳנָסָיו[89], וְנַעֲשָׂת הַגְּזֵלָה בִּרְשׁוּתוֹ, כְּדִין כָּל הַגַּזְלָנִים.**
9 **חָשַׁב לִשְׁלֹחַ יָד[90] בְּפִקָּדוֹן - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, עַד**
10 **שֶׁיִּשְׁלַח יָד[91]. וּמִשֶּׁשָּׁלַח יָד נִתְחַיֵּב בּוֹ. אַף עַל פִּי**
11 **שֶׁלֹּא חִסֵּר מִמֶּנּוּ כְּלוּם[92], אֶלָּא נָטַל הַפִּקָּדוֹן מִמָּקוֹם**
12 **לְמָקוֹם בִּרְשׁוּתוֹ[93] כְּדֵי לִשְׁלֹחַ בּוֹ יָד[94] - הֲרֵי זֶה**
13 **חַיָּב[95]; שֶׁשְּׁלִיחוּת יָד אֵינָהּ צְרִיכָה חִסָּרוֹן.**

86) העבירו ממקום למקום ברשותו על־מנת ליטלו לעצמו, בבא־מציעא מג. 87) שעשה לפי מצוות אביו, אף־על־פי שבכל מקום אומרים "אין שליח לדבר עבירה", שם מד. 88) מכיון שהשתמש בחפץ לא שלו בלי הסכמת הבעלים, אף־על־פי שהחפץ הגיע לידו בהסכמת הבעלים. 89) אם החפץ הלך לאיבוד ואפילו בלי אשמתו, חייב לשלם, אף־על־פי שבשעה שקיבל היה שומר חנם ופטור. 90) כגון שאמר בפני עדים, שיטול את הפקדון לעצמו, שם מג: 91) כדעת בית הלל, שנאמר "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו" (שמות כב, ז), שם מד. 92) כדעת רבא, ש"שליחות יד אינה צריכה חיסרון", שם מא: 93) ועל־ידי־זה קנה אותו. 94) מה־שאין־כן אם העביר את הפקדון למקום אחר, מפני שמשתמר שם יותר טוב. 95) כדין גזלן.

14 **יב. הִגְבִּיהַּ אֶת הַחָבִית[96] לִטֹּל מִמֶּנָּה רְבִיעִית[97] -**
15 **נִתְחַיֵּב בְּאֳנָסֶיהָ[98], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָטַל. אֲבָל אִם**
16 **הִגְבִּיהַּ אֶת הַכִּיס[99] לִטֹּל מִמֶּנּוּ דִּינָר[100], וְכִיוֹצֵא בְּכִיס**
17 **מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן גּוּף אֶחָד[101] - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם**
18 **נִתְחַיֵּב בְּכָל הַכִּיס[102] אוֹ לֹא נִתְחַיֵּב אֶלָּא בְּדִינָר**
19 **בִּלְבַד[103].**

96) וקנה אותה בהגבהה, בבא מציעא מג: מד. 97) הלוג, ואין כוונתו לחבית כולה. 98) של החבית כולה, ואף־על־פי שלא היה בדעתו לגזול כולה. וטעמו של דבר, כי נוח לו, שהחבית כולה תשמש בסיס לרביעית זו, מכיוון שבתוך החבית המלאה היא משתמרת ואינה מפיגה טעמה, ועל כן חייב על החבית כולה. 99) ארנק שהופקד אצלו. זוהי בעיא שלא נפתרה, שם מד. 100) ואין כוונתו לשלוח יד בארנק כולו. 101) כמו דינרים, שכל דינר הוא גוף לעצמו, בניגוד ליין שכל היין בחבית גוף אחד הוא. 102) כמו ביין, משום שארנק מלא משתמר יותר ואינו הולך לאיבוד כדינר יחיד, ועל כן משמש הארנק כולו בסיס לאותו דינר. 103) כי גם דינר לבדו נשמר היטב, ואינו דומה ליין.

20 **יג. הָיוּ פֵּרוֹת מֻפְקָדִין אֶצְלוֹ וְנָטַל מִקְצָתָן - אֵינוֹ**
21 **חַיָּב אֶלָּא בְּאַחֲרָיוּת הַפֵּרוֹת שֶׁנָּטַל, וּשְׁאָר הַפִּקָּדוֹן**
22 **הַמֻּנָּח בִּמְקוֹמוֹ[104] - בִּרְשׁוּת בְּעָלָיו הוּא. וְאִם נִפְסַד**
23 **הַשְּׁאָר מֵחֲמַת זֶה שֶׁנָּטַל - חַיָּב בַּכֹּל[105]. כֵּיצַד? הִטָּה**
24 **אֶת הֶחָבִית בִּמְקוֹמָהּ[106] וְנָטַל מִמֶּנָּה רְבִיעִית אוֹ יָתֵר:**
25 **אִם נִשְׁבְּרָה אַחַר שֶׁנָּטַל וְהִיא בִּמְקוֹמָהּ[107] - אֵינוֹ חַיָּב**
26 **אֶלָּא כַּמָּה שֶׁנָּטַל, שֶׁהֲרֵי לֹא הִגְבִּיהַּ הֶחָבִית[108]; וְאִם**
27 **הֶחְמִיצָה[109] - מְשַׁלֵּם אֶת דְּמֵי כֻּלָּהּ[110] כִּשְׁעַת**
28 **הַגְּזֵלָה[111]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

104) שלא טלטל ולא הגביה, ועל כן לא קנה אותו, וברשות בעליו הוא, ואינו אחראי אלא כשומר. 105) כדין מזיק. 106) ולא הגביה אותה, בבא־מציעא מג: מד. 107) שאילו טלטל אותה למקום אחר, כי אז היה קונה אותה. 108) אלא נשארה במקומה, והוא הטה אותה הצדה. 109) לאחר שנטל רביעית. 110) כי דרך היין להחמיץ בכלי חסר, ולולא נטל את הרביעית לא היתה החבית ממהרת להחמיץ, גמרא שם מד. 111) דמי חבית היין בשעה שנטל את הרביעית.

29 **יד. הַכּוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן[112] בְּבֵית דִּין[113], אִם הָיָה בִּרְשׁוּתוֹ**
30 **בַּשָּׁעָה שֶׁכָּפַר[114] - נַעֲשָׂה עָלָיו גַּזְלָן[115], וְחַיָּב בְּאָנְסוֹ.**

112) אפילו לא נשבע על כפירתו, מימרא של רב ששת, בבא־קמא קה: 113) אבל מחוץ לבית־דין אינה כפירה. 114) אם באו עדים והעידו שהפקדון היה ברשותו בשעה שכפר, אבל אם היה הפקדון במקום אחר בשעה שכפר, אין זה כופר אלא משתמט עד שילך ויביאו, גמרא שם. 115) משעת הכפירה, אף־על־פי שלא משך אותו ולא הגביהו לשם גזילה. בתחילת הפרק דן רבינו בגזלן ממש; מן הלכה יא על הלכה יד - בשולח יד בפקדון, שדינו כגזלן, בתנאי שמטלטל אותו או הגביהו כדי לשלוח בו יד. בהלכה זו דובר על הכופר בפקדון, שגם דינו כדין גזלן, אף־על־פי שלא נגע בפקדון שנשאר במקומו.

31 **טו. הַשּׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים[116] - הֲרֵי זֶה**
32 **גַּזְלָן[117]. הָיָה[118] כְּלִי בְּיַד בְּנוֹ[119] שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ**
33 **בְּיַד עַבְדּוֹ[120], וּלְקָחוֹ אֶחָד[121] מֵהֶן וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[122] -**
34 **הֲרֵי זֶה שׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת; וְנַעֲשָׂה בִּרְשׁוּתוֹ, וְנִתְחַיֵּב**
35 **בְּאָנְסָיו[123], עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ לַבְּעָלִים[124]. לְפִיכָךְ, אִם**

הֶחֱזִירוֹ לַקָּטָן שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ[125] אוֹ לָעֶבֶד, וְאָבַד מֵהֶן אוֹ נִשְׁבַּר[126] - חַיָּב לְשַׁלֵּם[127]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

116) הוא נוטל את החפץ של הבעלים לא כדי לגזלו ולקחתו לעצמו, אלא כדי להשתמש בו בלבד, בניגוד לכופר בפקדון שבהלכה הקודמת, שכוונתו לקחת את הפקדון לעצמו. 117) דעת רבא, ופסק כחכמים לפי דעת רבא, בבא־בתרא פח. בבא־מציעא מג: 118) משנה בבא־בתרא פז: "השולח את בנו אצל חנווני". 119) הכוונה לקטן, כמו שמשמע מסוף הלכה זו. כך פירש רבינו את המשנה גם בפירוש המשנה. 120) והעבד דינו כקטן (מגיד־משנה). 121) כגון החנוני, גמרא פח. 122) למדוד בו לאחרים, שם. 123) שואל מדעת בעלים חייב באונסין, אפילו עדיין לא נשתמש בו, כי הזכות להשתמש בו עושה אותו לשואל, אבל שלא מדעת בעלים אינו נעשה שואל להתחייב באונסין אלא לאחר שנשתמש בו (ראה לחם־משנה כאן). 124) ככתוב "והשיב את הגזילה". 125) לפני שנטל, ומידו נטל. 126) שזה אונס. 127) כדין גזלן, והשבה לידו של קטן אינה השבה.

טז. הַחוֹטֵף מַשְׁכּוֹן[128] מִיַּד הַלּוֶה[129] שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת בֵּית דִּין[130] - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן[131], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ[132]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נִכְנַס לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ[133] וּמִשְׁכְּנוֹ שֶׁהוּא גַּזְלָן[134], שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחוּץ תַּעֲמֹד.

128) מלוה החוטף חפץ, כדי להבטיח את דמי ההלואה. 129) מידו ממש, שהחזיקו בהיותו מחוץ לביתו. 130) כי לשליח בית־דין יש רשות לקחת בחזקה מיד הלוה משהוא נמצא מחוץ לביתו. זוהי דעת שמואל, שלשליח בית־דין מותר, אבל למלוה אסור, בבא־מציעא קיג. 131) מכיון שאסור לו למלוה לקחת בחזקה משכון מיד הלוה, אף מחוץ לביתו. 132) אין הוא רשאי לעשות זאת על דעת עצמו, אלא ברשות בית־דין, מכיון שהחפץ אינו שלו. 133) זה אסור אפילו לשליח בית־דין. 134) במשנה שבועות מד: שנינו: "הנגזל כיצד? היו מעידין אותו שנכנס לביתו למשכנו שלא ברשות".

יום ש"ק י"ח אדר־א' ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו דיני תביעה והכחשה שיש בין הנגזל והגזלן, ומי שגזל ואינו יודע ממי גזל וכל הנמשך אחר זה.

א. קָנָס קָנְסוּ חֲכָמִים[2] לַגַּזְלָנִין, שֶׁיִּהְיֶה הַנִּגְזָל נִשְׁבָּע עַל כָּל מַה שֶׁיִּטְעַן[3] וְנוֹטֵל מִן הַגַּזְלָן[4]. וְהוּא[5], שֶׁיִּהְיֶה זֶה מֻחְזָק שֶׁגָּזְלוֹ בִּשְׁנֵי עֵדִים[6].

2) כלומר, דין התורה אינו כך. 3) נגד הגזלן, 4) וזהו הקנס כי מן התורה נשבע הנתבע ופטור מלשלם "כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין" (שם), כי כתוב: "ולקח בעליו ולא ישלם" (שמות כב, י), "מי שעליו לשלם, לו שבועה", שם מה. 5) ודין זה הוא בתנאי. 6) שני עדים מעידים עליו שגזל מן הנגזל, אפילו כשאינם יודעים בדיוק מה גזל, גמרא שם מו.

ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ לְמַשְׁכְּנוֹ[7] בִּפְנֵי עֵדִים, וְלֹא הָיָה כְּלוּם תַּחַת כְּנָפָיו[8], וְיָצָא וְכֵלִים מֻטָּלִין לוֹ תַּחַת כְּנָפָיו, וְלֹא יָדְעוּ הָעֵדִים מָה הֵן[9], וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר[10]: כָּךְ וָכָךְ גְּזַלְתַּנִי - בֵּין שֶׁאָמַר הַגַּזְלָן: מֵעוֹלָם לֹא נִכְנַסְתִּי וְלֹא נָטַלְתִּי כְּלוּם[11], בֵּין שֶׁאָמַר: נִכְנַסְתִּי לְמַשְׁכְּנוֹ כְּמוֹ שֶׁרָאוּ הָעֵדִים[12], אֲבָל לֹא נָטַלְתִּי[13]; וְלֹא הָיָה תַּחַת כְּנָפַי אֶלָּא כֵּלִים שֶׁלִּי[14], בֵּין שֶׁאָמַר: נָטַלְתִּי כְּלִי זֶה[15], וּבַעַל הַבַּיִת טוֹעֵן שֶׁנָּטַל זֶה וּכְלִי אַחֵר - הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע[16] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[17], וְנוֹטֵל כָּל מַה שֶׁיִּטְעָן.

7) ודינו כדין גזלן, ראה למעלה פרק שלישי, הלכה טז. 8) כנפי בגדו. 9) מכיוון שהכלים היו טמונים תחת כנפי בגדו. 10) לאחר זמן, כשכבר אי אפשר לדעת מה הם הכלים שהוציא הגזלן. 11) והעדים מעידים אותו שנכנס ונטל כלים, במקרה זה וודאי שאין הגזלן נאמן בשבועה להכחיש את דברי העדים, וקנסו אותו שהנגזל יישבע וייטול. לו ידעו העדים בדיוק מה הם הכלים שהוציא הגזלן, היה הנגזל מקבלם אף בלא שבועה. 12) ואין בנקודה זו כל הכחשה מצידו. 13) משל חברי, כי חזרתי בי. 14) שהיו שאולים בידי התובע. במקרה זה אין העדים מכחישים אותו כלום, או שהוא טוען: כשנכנסתי היו כלים אלו תחת כנפי בגדי ובמקרה זה העדים מכחישים אותו בפרט אחד, שהם מעידים שנכנס "ולא היה כלום תחת כנפיו". 15) במקרה זה אין כל הכחשה על ידי העדים, כי ייתכן באמת שרק כלי אחד נטל. 16) כי דין הנכנס לבית חבירו ומשכנו כדין גזלן, ועל כן קנסו אותו. 17) כגון, ספר תורה, כמו בשבועת התורה.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[18]? בְּשֶׁטָּעַן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן[19] אוֹ שֶׁהוּא אָמוּד שֶׁמַּפְקִידִין אֶצְלוֹ[20] אוֹתָן דְּבָרִים שֶׁטָּעַן, וְטָעַן בִּדְבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּנָּטְלוּ תַּחַת הַכְּנָפַיִם[21] כְּמוֹ שֶׁהֵעִידוּ הָעֵדִים[22].

18) שנשבע הנגזל ונוטל כל מה שיטען. 19) שמעריכים אותו, שהיו לו כלים כאלו שהוא טוען, שבועות מו: 20) כי איש נאמן הוא והוא טוען שכלים אלה הופקדו אצלו, שם. 21) כגון, דברים לא גדולים. 22) שכלים מוטלין לו תחת כנפיו, ראה הלכה ב. אם יטען בדברים, שאי אפשר שיינטלו תחת הכנפיים, אינו נאמן, מכיוון שהעדים לא העידו על הוצאת כלים כאלה.

ד. רָאוּהוּ עֵדִים שֶׁנִּכְנַס לְמַשְׁכְּנוֹ אֶת חֲבֵרוֹ וְלֹא רָאוּהוּ בְּעֵת שֶׁיָּצָא[23], אוֹ שֶׁיָּצָא וְאֵין נִרְאֶה תַּחַת כְּנָפָיו כְּלוּם, וּבַעַל הַבַּיִת טוֹעֵן וְאוֹמֵר: כָּךְ וָכָךְ נָטַל, אֲפִלּוּ אוֹמֵר: מֵעוֹלָם לֹא נִכְנַסְתִּי, שֶׁהֲרֵי מַכְחִישׁ אֶת הָעֵדִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[24]. שֶׁאִם אָמַר: נִכְנַסְתִּי וְלֹא נָטַלְתִּי[25] - נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[26] שֶׁלֹּא נָטַל כְּלוּם, וְהוֹלֵךְ; שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּכָּנֵס לִגְזֹל וְלֹא גָּזַל[27].

23) ראוהו שיצא, לאחר שנכנס למשכן את חבירו. 24) מכיוון שאין לבעל הבית עדים שנטלו ממנו כלים.

25) בלשון התלמוד זה נקרא "מיגו", כלומר: מפני שיכול היה לטעון טענה אחרת שהייתה פוטרת אותו אנו מאמינים לו גם בטענה זו. ואף על פי שאין אומרים "מיגו" כשטענתו מוכחשת על ידי עדים - כאן פטור, כי אפשר ששכח את הכניסה לבית חבירו, מאחר שלא היה בה כל דבר חשוב ראוי לזוכרו. בלשון התלמוד: "מילתא דלא רמיא עליה דאינש עביד לה ולאו אדעתיה". ראה בית יוסף חושן משפט סימן צ. 26) שבועה שתיקנו חכמי התלמוד לכופר הכול, והיא בלי נקיטת חפץ בניגוד לשבועת המשנה, שהיא בנקיטת חפץ, ראה למעלה סוף הלכה ב; שבועות מ: 27) זוהי דעת רב נחמן שבועות מו. והטעם: "עביד איניש דגזים ולא עביד" וראה רי"ף שם, "שלושה שערים בחוקי הממשכן ...".

1 **ה. הָיָה עֵד אֶחָד מְעִידוֹ[28] שֶׁנִּכְנַס וְנָטַל כֵּלִים תַּחַת**
2 **כְּנָפָיו[29], וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה הֵן, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גָזַלְתִּי**
3 **כְּלוּם[30], אוֹ שֶׁאָמַר: בְּחוֹבִי נָטַלְתִּי[31] - הוֹאִיל וְאֵין**
4 **הָעֵד יוֹדֵעַ[32] מָה הָיָה תַּחַת כְּנָפָיו, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע**
5 **בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[33] שֶׁלֹּא גָזַל; שֶׁאֵינוֹ מֵחֲזִק בְּגַזְלָנוּת**
6 **אֶלָּא בִּשְׁנֵי עֵדִים[34].**

28) עד כה דובר על הנכנס למשכן בפני שני עדים, וכעת על הנכנס למשכן בפני עד אחד. 29) דוגמא זו מובאת בהלכה ב בשני עדים. 30) כי הכלים שתחת כנפי שלי הם. טענה זו מקבילה לטענתו בהלכה ב. 31) אף על פי שהודה שמשכנו, לא הוחזק גזלן, כי לא היו שני עדים. 32) כשהוא מכחיש את העד ואומר לא נטלתי כלום הוא נשבע שבועת התורה ונפטר אפילו כשהעד מעיד שיודע מה לקח. ומה שכתב רבינו "הואיל ואין העד יודע" התכוון למקרה שהוא מודה שלקח כלים של בעל הבית וטוען "שלי נטלתי", שחייב לשלם, כמו שיתבאר לקמן בהלכה יג (מגיד משנה). 33) עד אחד מחייב שבועה מן התורה. "כל מקום ששניים מחייבין אותו ממון, עד אחד מחייבו שבועה", שבועות מ. 34) בהתאם לכלל שקבע רבינו בהלכה א. על כן הדין כאן כמו בשבועה בכל התורה כולה "נשבע ולא משלם".

7 **ו. כְּשֵׁם שֶׁבַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל מִן הַגַּזְלָן[35], כָּךְ**
8 **שׁוֹמֵר שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[36]. אֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ שֶׁל שׁוֹמֵר**
9 **נִשְׁבַּעַת[37] שֶׁזֶּה נָטַל כָּךְ וְכָךְ, וּמְשַׁלֵּם הַגַּזְלָן.**

35) בראוהו שניים שנכנס לתוך ביתו למשכנו, למעלה הלכה ב. 36) מכיוון שהופקד לשמור על הבית, דינו כשליחו של בעל הבית, ושלוחו של אדם כמותו, ודינו כבעל הבית. מימרא של רבא שבועות מו: 37) כי היא עוזרת לבעלה לשמור בהסכמת בעל הבית, שם. וראה דברי רבא בבא מציעא לו. שאמר "כל המפקיד על דעת אשתו ... הוא מפקיד", כלומר המפקיד מסכים שאשת השומר תשתתף בשמירה.

10 **ז. הָיָה שָׁם[38] לְקִיטוֹ[39] אוֹ שְׁכִירוֹ[40] שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת -**
11 **אֵינָן נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין[41]; וְאֵין הַגַּזְלָן יָכוֹל לִשְׁבַּע,**
12 **שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה בְּבֵיתוֹ בַּשָּׁעָה שֶׁגָּזַל; וְאֵין הָעֵדִים**
13 **יוֹדְעִים מַה נָּטַל תַּחַת כְּנָפָיו כְּדֵי לְחַיֵּב הַגַּזְלָן**
14 **לְהַחֲזִיר[42]; וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַגַּזְלָן[43], מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
15 **חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה[44].**

38) בביתו. 39) פועל האוסף תבואה מן השדה. 40) פועל בשכר לזמן קבוע. ללקיט ושכיר לא מסר בעל־הבית שמירת הבית. 41) בעיית רב פפא שלא נפתרה, שם. על כן נוהגים לפי הכלל "המוציא מחבירו עליו הראייה". ואפילו אם תפס הנגזל מוציאים מידו, כי "נשבע ונוטל" תקנה היא, "ובמה שלא התקינו בפירוש, אפילו תפס מוציאין מידו" (מגיד משנה), והרי התקנה הייתה, שנגזל נשבע ונוטל. 42) אף בלי שבועת הנגזל. 43) כגון שאמר נטלתי כלי זה, ולקיטו או שכירו של בעל הבית טוען, שנטל כלי זה וכלי אחר, השווה סוף הלכה ב. 44) שיישבע שבועת שקר, כי הוחזק שגזל על ידי שני עדים.

16 **ח. וְכֵיצַד עוֹשִׂים בְּדִין זֶה? מַחֲרִים בַּעַל הַבַּיִת[45]**
17 **חֵרֶם סְתָם[46] עַל מִי שֶׁנָּטַל מִבֵּיתוֹ כְּלוּם[47] וְאֵינוֹ מוֹדֶה**
18 **בְּבֵית דִּין. וַאֲפִלּוּ הוֹדָה הַגַּזְלָן שֶׁגָּזַל קְצָת - מַחֲזִיר**
19 **הַמִּקְצָת שֶׁהוֹדָה בָּהּ בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי אֵין בַּעַל הַבַּיִת**
20 **טוֹעֲנוֹ טַעֲנַת וַדַּאי[48].**

45) מכריז חרם. 46) באופן כללי בלי לפרט את שם הגזלן. 47) משהו. 48) לו היה בעל־הבית טוען טענת וודאי, היה נשבע ונוטל הכול. החרם שבהלכה זו תקנת הגאונים הוא (מגיד משנה).

21 **ט. הַגּוֹזֵל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה[49] וְאֵין יָדוּעַ מִי הוּא**
22 **הַנִּגְזָל[50], וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן תּוֹבְעוֹ וְאוֹמֵר: לִי**
23 **גָּזַלְתָּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדִים שֶׁגָּזַל[51] - הֲרֵי כָּל**
24 **אֶחָד מֵהֶן נִשְׁבָּע שֶׁזֶּה גְּזָלוֹ, וּמְשַׁלֵּם גְּזֵלָה לְכָל אֶחָד**
25 **וְאֶחָד[52]. אַף דָּבָר זֶה קְנָס הוּא שֶׁקְּנָסוּהוּ חֲכָמִים,**
26 **מִפְּנֵי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה וְגָזַל; אֲבָל דִּין תּוֹרָה[53] אֵינוֹ חַיָּב**
27 **לְשַׁלֵּם מִסָּפֵק[54].**

49) כגון שעמדה קבוצה של חמישה אנשים, וחטף מאחד מהם ארנק כסף, משנה יבמות קיח: 50) שאין לאף אחד מהם עדים. 51) ולפי הדין "המוציא מחבירו עליו הראייה", ובאין עדים פטור הנתבע מלשלם. 52) כדעת רבי עקיבא שם. 53) "על פי שני עדים ... יקום דבר" (דברים יט, טו). 54) כי אין עדים, ולא ידוע מיהו הנגזל.

28 **י. אָמַר לִשְׁנַיִם[55]: גָּזַלְתִּי אֶחָד מִכֶּם אוֹ אָבִיו שֶׁל**
29 **אֶחָד מִכֶּם[56] וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ, אִם בָּא לָצֵאת יְדֵי**
30 **שָׁמַיִם[57] - חַיָּב לְשַׁלֵּם גְּזֵלָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[58]; אֲבָל**
31 **בְּדִין[59] אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא גְּזֵלָה אַחַת, וְהֵן חוֹלְקִין אוֹתָהּ**
32 **בֵּינֵיהֶן. שֶׁהֲרֵי אֵין אֶחָד מֵהֶן יוֹדֵעַ שֶׁנִּגְזַל[60], אֶלָּא זֶה**
33 **בָּא וְהוֹדִיעָם, וְלֹא קָנְסוּ חֲכָמִים בְּדָבָר זֶה[61], מִפְּנֵי**
34 **שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבֵעַ[62].**

55) בניגוד להלכה הקודמת, שהם תובעים אותו, משנה בבא מציעא לז. 56) והאבות מתו, ואי אפשר לברר, כי הבנים

אינם יודעים מאומה. 57) שלא ייענש בידי שמים על שלא השיב את הגזילה לנגזל, גמרא שם. 58) כי זוהי הדרך היחידה, שיידע בוודאות שהנגזל קיבל בחזרה את הגזילה. 59) לפי הדין. 60) ואין טעם להניח את הגזילה עד שאחד מהם יודה. על כן "הם חולקין אותה ביניהם". 61) אף על פי שגזל. 62) בניגוד להלכה הקודמת, כשהם תובעים אותו, שקנסו אותו לשלם מספק.

1 **יא. הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ: גְּזַלְתַּנִי מֵאָה, אִם**
2 **אָמַר: לֹא גָּזַלְתִּי[63] - נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[64], כְּדִין כָּל**
3 **נִתְבָּע[65]; וְאִם הוֹדָה שֶׁגָּזְלוֹ חֲמִשִּׁים - מְשַׁלֵּם[66],**
4 **וְנִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה[67] עַל הַשְּׁאָר, כְּדִין כָּל מוֹדֶה**
5 **בְּמִקְצָת[68], שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחֱזַק גַּזְלָן בְּעֵדִים[69]. וְכֵן הַטּוֹעֵן**
6 **אֶת חֲבֵרוֹ[70] שֶׁנִּכְנַס לְבֵיתוֹ וּגְזָלוֹ כֵּלִים, וְהוּא אוֹמֵר:**
7 **דֶּרֶךְ מַשְׁכּוֹן לָקַחְתִּי בְּחוֹבִי שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ[71], וּבַעַל**
8 **הַבַּיִת אוֹמֵר: אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם[72] - אַף עַל פִּי**
9 **שֶׁהוֹדָה שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת[73], הוֹאִיל וְאֵין שָׁם**
10 **עֵדִים שֶׁמְּעִידִים שֶׁגָּזַל[74], הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע[75] וְגוֹבֶה חוֹבוֹ**
11 **מִן הַמַּשְׁכּוֹן; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר[76] הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר[77].**
12 **וְהוֹאִיל וְהוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת**
13 **חֵפֶץ[78], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת טוֹעֵן[79].**

63) כלומר, הוא כופר בכל. 64) שתיקנו חכמי התלמוד לכופר בכל, שבועות מ: בדבר ההבדל בין שבועה מן התורה ולבין שבועת הסת, ראה למעלה הלכה ד. 65) כופר בכל. כי "חזקה אין אדם תובע, אלא אם כן יש לו עליו", גמרא שם. 66) מה שהודה. 67) בנקיטת חפץ, כגון ספר תורה. 68) שאינו נאשם בגזילה, שנשבע שבועה מן התורה, שבועות מב: 69) והקנס שקנסו את הגזלן, שהנגזל נשבע ונוטל, הוא בהוחזק על ידי שני עדים, ראה למעלה הלכה א. 70) ואין עדים. 71) ולא גזלת, אף אם נכנסתי בלי רשות. 72) אינני חייב לך כלום והכלים גזולים בידך. 73) ודינו כגזלן שקנסו אותו, שהנגזל יישבע ויטול, למעלה הלכה א. 74) על כן לא הוחזק גזלן, ואין קונסים אותו, ראה משנה שבועות מד: ולמעלה הלכה א. 75) שלקח את הכלים כמשכון. 76) והודה שנכנס לביתו שלא ברשות, ונטל משם כלים. 77) ואמר שנטל את הכלים בחובו, שיכול היה להכחיש בכלל שנכנס לביתו, כי אין לבעל הבית עדים. 78) כדין כל הנשבעין ונוטלין. 79) פרק א. בשני המקרים בהלכה זו נאשם הנתבע בגזילה. במקרה ראשון הוא מודה חלקית בגזילה, ובמקרה שני הוא מודה שמשכנו שלא ברשות, שדינו כגזילה. בשניהם אין עדים. בשניהם הוא נשבע בנקיטת חפץ: במקרה ראשון שבועת התורה ככל מודה במקצת, במקרה שני כמי שבידו משכון, שגובה חובו עד כדי דמיו בשבועה בנקיטת חפץ כמוסכם מן הגאונים. ראה מגיד משנה כאן.

14 **יב. רָאוּהוּ עֵדִים שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי**
15 **בַּעַל הַבַּיִת וְנָטַל מִשָּׁם כֵּלִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹצִיאָן**
16 **מְגֻלִּין[80] וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה עָשׂוּי לִמְכֹּר**
17 **אֶת כֵּלָיו[81], אִם טָעַן וְאָמַר: דֶּרֶךְ גָּזֵל לְקָחָן, וְהַלָּה**
18 **אוֹמֵר: בִּרְשׁוּתְךָ בָּאתִי, וְאַתָּה מְכַרְתָּם לִי אוֹ נְתַתָּם**
19 **לִי[82], אוֹ בְּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ תְּפַשְׂתִּים - אֵינוֹ נֶאֱמָן;**
20 **שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לְבֵית חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[83] וְנָטַל כֵּלִים**
21 **מִשָּׁם וְהוֹצִיאָן בִּפְנֵי עֵדִים - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת גַּזְלָן[84].**
22 **לְפִיכָךְ מַחֲזִיר הַכֵּלִים לְבַעַל הַבַּיִת. וְאֵין כָּאן**
23 **שְׁבוּעָה[85], שֶׁהֲרֵי הָעֵדִים רָאוּ מַה גָּזַל. וְאַחַר**
24 **שֶׁיַּחֲזִיר[86] חוֹזֵר וְתוֹבֵעַ אֶת בַּעַל הַבַּיִת בְּכָל מַה**
25 **שֶׁיִּטְעַן, וְהַדִּין בֵּינֵיהֶן[87].**

80) שלא כדרך הגנבים. 81) והנכנס טוען לקוחים הם בידי. 82) במתנה. 83) לו לקח בפניו, נאמן היה לטעון לקוחים הם בידי, אם בעל הבית עשוי למכור כליו, ראה שבועות מו. ורי"ף שם. 84) שכל מה שיש בביתו של אדם, הרי זה ברשותו ובחזקתו, ואין אדם רשאי להוציא ממנו דבר בלי ראיות, ראה רי"ף שבועות כח. כח: דפוס וילנא. 85) אין כאן חיוב שבועה על בעל־הבית הנוטל. 86) וחזר המצב לקדמותו. 87) יתקיים ביניהם דין על בעלות הכלים.

26 **יג. וְכֵן[88] אִם הָיָה שָׁם עֵד אֶחָד[89] בִּלְבַד, וּבַעַל הַבַּיִת**
27 **טוֹעֵן שֶׁגָּזוּל הוּא כְּלִי זֶה בְּיָדוֹ[90], וְהַלָּה אוֹמֵר: לָקוּחַ**
28 **הוּא בְּיָדִי, אוֹ בְּחוֹב גְּבִיתִיו, אוֹ שֶׁלִּי הָיָה וּפִקְּדוֹן**
29 **הוּא אֶצְלְךָ - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַחֲזִיר הַכְּלִי לְבְעָלָיו בְּלֹא**
30 **שְׁבוּעָה. שֶׁאִלּוּ הָיָה שָׁם שְׁנֵי עֵדִים, הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם;**
31 **וְעַכְשָׁו, שֶׁאֵין שָׁם אֶלָּא עֵד אֶחָד, חַיָּב שְׁבוּעָה[91];**
32 **וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַכְחִישׁ אֶת הָעֵד[92];**
33 **וְכָל הַמְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע - מְשַׁלֵּם.**
34 **לְפִיכָךְ, אִם כָּפַר וְאָמַר: לֹא נִכְנַסְתִּי לְבֵיתוֹ וְלֹא**
35 **נָטַלְתִּי כְּלוּם[93] - הוֹאִיל וְאֵין שָׁם אֶלָּא עֵד אֶחָד וְהוּא**
36 **מַכְחִישׁוֹ, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה[94] שֶׁלֹּא לָקַח**
37 **מִבֵּיתוֹ כְּלוּם, וְנִפְטָר.**

88) רי"ף שם. 89) שראהו נכנס לתוך בית חבירו שלא בפני בעל־הבית ונטל משם כלי. 90) בעל הבית, שראה את הכלי בידו, טוען טענת ברי (וודאי), שכלי זה, שעליו מעיד העד, והנמצא כעת בידו של הנתבע, גזל הוא. הוא יכול לטעון טענת וודאי, אף על פי שלא היה בבית בשעה שהוציאו את הכלי (ראה ראב"ד). 91) להכחיש את דברי העד, כי בעל הבית טוען טענת ברי "שגזול הוא כלי זה בידו". [וראה מגיד משנה לקמן הלכה יז, שכתב לדעת רבינו, שעד אחד מחייב שבועה אף בטענת שמא של בעל הבית]. 92) הוא מודה שנטל כלי מבית חבירו, אלא שהוא טוען, שכלי זה שייך לו. 93) או אמר נכנסתי, אבל לא נטלתי כלום. 94) כשם ששני עדים מחייבים ממון מן התורה, כך עד אחד מחייב שבועה מן התורה, שבועות מ. וראה למעלה הלכה ה.

38 **יד. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד[95] שֶׁחָטַף לָשׁוֹן שֶׁל כֶּסֶף[96] מִיַּד**
39 **חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי עֵד אֶחָד, וּבָא הַחוֹטֵף[97] וְאָמַר: חָטַפְתִּי[98]**
40 **וְשֶׁלִּי חָטַפְתִּי, וְחִיְּבוּהוּ חֲכָמִים[99] לְהַחֲזִיר, מִפְּנֵי**
41 **שֶׁהוּא מְחֻיָּב שְׁבוּעָה[100] בְּעֵד זֶה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע,**
42 **שֶׁהֲרֵי הוֹדָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָעֵד. וְאִלּוּ לֹא הָיָה שָׁם עֵד**

כְּלָל, הָיָה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֵסֵּת[101] שֶׁשֶּׁלּוֹ חָטַף[102]; וְאִלּוּ הִכְחִישׁ הָעֵד[103] וְאָמַר: מֵעוֹלָם לֹא חָטַפְתִּי, הָיָה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא חָטַף. וּכְדִין זֶה דָּנִין בְּכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[104] בְּכָל מָקוֹם[105].

95) בבא בתרא לג: שבועות מז. 96) מוארך בצורת לשון. 97) בפני בית הדין. 98) ומאשר את דברי העד. 99) רבי אבא, שם. 100) להכחיש את דברי העד. 101) בכופר הכול, ונאמן במיגו שהרי יכול לטעון: לא חטפתי. ראה למעלה הלכה ד. 102) מכיוון שלא הוחזק גזלן על פי עדים. 103) הכחיש את דברי העד. 104) כגון בהלכה הקודמת, שהנכנס לבית חבירו שלא בפני בעל הבית דינו כחוטף. 105) בארץ ישראל ובחוצה לארץ.

טו. חָטַף[106] מִמֶּנּוּ זְהוּבִים [בְּעֵד אֶחָד], וְהוּא אוֹמֵר: שֶׁלִּי חָטַפְתִּי וְעֶשְׂרִים הָיוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָעֵד יוֹדֵעַ כַּמָּה חָטַף - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם הָעֶשְׂרִים. שֶׁהֲרֵי יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁזְּהוּבִים חָטַף, וְאִלּוּ הָיוּ שְׁנַיִם[107] הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם[108], וְנִמְצָא בְּעֵד אֶחָד מְחֻיָּב שְׁבוּעָה[109] וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע[110], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[111].

106) סברת עצמו. 107) עדים שחטף. 108) עשרים. ואף על פי שהעד אינו יודע כמה חטף. 109) שלא חטף. 110) כי הודה לדברי העד שחטף. 111) למעלה הלכה יג.

טז. אָמַר הַחוֹטֵף: עֶשְׂרִים חָטַפְתִּי וְשֶׁלִּי הֵן, וְהַנִּגְזָל אוֹמֵר: מֵאָה חָטַף - הוֹאִיל וְאֵין הָעֵד יוֹדֵעַ[112] מִנְיָנָן, הֲרֵי מְשַׁלֵּם הָעֶשְׂרִים שֶׁהוֹדָה בָּהֶן שֶׁחָטָפָן, וְנִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה עַל הַשְּׁאָר, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּמִקְצָת[113]. וְדַעְתִּי נוֹטָה בָּזֶה שֶׁיִּשָּׁבַע הֵסֵּת[114], שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹדָה כְּלוּם[115], אֶלָּא אָמַר 'שֶׁלִּי חָטַפְתִּי'.

112) לו ידע שהיו עשרים, היה החוטף פטור מלהישבע על השאר. 113) ומודה במקצת חייב שבועה מן התורה, ראה למעלה הלכה יא. 114) כדין כופר בכל. 115) והחיוב לשלם בא בגלל העד.

יז. נִכְנַס לְבֵיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְנָטַל מִשָּׁם כֵּלִים בִּפְנֵי עֵד אֶחָד, וְאֵין הָעֵד יוֹדֵעַ כַּמָּה נָטַל, (הֲרֵי) בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: עֶשְׂרִים כֵּלִים הָיוּ בְּבֵיתִי[116], וְהַגּוֹזֵל אוֹמֵר: לֹא נָטַלְתִּי אֶלָּא עֲשָׂרָה וְהֵם שֶׁלִּי - חַיָּב לְהַחֲזִיר הָעֲשָׂרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחֻיָּב שְׁבוּעָה[117] וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע. וְאֵינוֹ נִשְׁבָּע עַל הַשְּׁאָר[118] אֲפִלּוּ שְׁבוּעַת הֵסֵּת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן עַל הַגַּזְלָן טַעֲנַת וַדַּאי[119].

116) אבל אינו טוען טענת וודאי, שהנכנס לקחם (בניגוד לטענת וודאי שבהלכה הקודמת, ובניגוד להלכה יג, שטוען שם טענת וודאי "שגזול הוא כלי זה בידו"). 117) להכחיש את דברי העד, אפילו אם בעל הבית טוען טענת שמא. 118) שלא כמו בהלכה הקודמת שחייב שבועה. 119) כי נכנס לביתו שלא בפניו, ואין הנתבע נשבע מחמת טענת התובע, אלא אם כן טענת וודאי היא.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבאר בו, שאסור ליהנות מן הגזילה, ודין הנהנה מן הגזילה, בין שהוא יורש מהגזלן בין שהוא לוקח מהגזלן, בין שהנגזל מפקיר גזילתו או נותנה לאחר. ונכלל בזה דין מלך או שלטון המשים מס או חוק בארצו וכל כיוצא בזה.

25 א. אָסוּר לִקְנוֹת דָּבָר הַגָּזוּל[2] מִן הַגַּזְלָן[3]. וְאָסוּר
26 לְסַעֲדוֹ עַל שִׁנּוּיוֹ[4] כְּדֵי שֶׁיִּקְנֶהוּ[5]. שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה דְּבָרִים
27 אֵלּוּ[6] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[7], וְעוֹבֵר
28 עַל 'וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל'[8].

2) בבא־קמא קיח: קיט. 3) אבל אם הדבר הגזול עבר בינתיים לידי קונה, מותר לקנות ממנו, אחרי שנתייאשו הבעלים, כי הקונה הראשון קנה אותו ביאוש ושינוי רשות, ראה למעלה פרק ב, הלכה ג. 4) אסור לעזור לגזלן לשנות את הגזילה. 5) כדי שהגזלן יקנה אותו בשינוי מעשה, ויוכל אחר־כך למכרו. 6) שקונה בעצמו מן הגזלן, או שעוזר לו, על־ידי שינוי הגזילה, למכור לאחרים. 7) על־ידי הכסף שהם מקבלים תמורת הגזילה. 8) כל עזרה הניתנת לעבריין המקילה עליו עשיית העבירה, נכללת בלאו זה. משל הדיוט אומר: "לאו עכברא גנב, אלא חורא גנב" (=לא העכבר גונב אלא החור), כלומר אילו לא היה לעכבר מקום להטמין, לא היה גורר את המזון. והתלמוד משתמש בפתגם עממי זה לעניני סיוע לעבריין, לולא הסיוע ליהנות מן העבירה - אפשר שהיה פורש.

29 ב. אָסוּר לֵהָנוֹת בְּדָבָר הַגָּזוּל, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר יֵאוּשׁ[9].
30 וְהוּא, שֶׁיָּדַע בְּוַדַּאי[10] שֶׁדָּבָר זֶה הוּא הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ.
31 כֵּיצַד? יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁבְּהֵמָה זוֹ גְּזוּלָה - אָסוּר לִרְכֹּב
32 עָלֶיהָ אוֹ לַחֲרֹשׁ בָּהּ.

9) כי יאוש בלבד אינו קונה, והדבר הגזול עדיין ברשות בעלים הוא עומד. ראה למעלה פרק ב הלכה א, וראה סוכה לא. 10) כי אם אינו יודע בוודאי שדבר זה גזול, מותר ליהנות, אף אם בעל הדבר גזלן הוא, השווה להלן הלכה ח.

33 ג. גָּזַל בַּיִת אוֹ שָׂדֶה[11] - אָסוּר לַעֲבֹר בְּתוֹכָהּ[12] אוֹ
34 לִכָּנֵס בָּהּ בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי
35 הַגְּשָׁמִים. וְאִם דָּר בְּתוֹכָהּ[13] - חַיָּב לְהַעֲלוֹת שָׂכָר
36 לַבְּעָלִים, כְּדִין הַדָּר בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[14]. גָּזַל
37 דְּקָלִים וְעָשָׂה מֵהֶן גֶּשֶׁר[15] - אָסוּר לַעֲבֹר עָלָיו[16]. וְכֵן
38 כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[17].

11) קרקע אינה נגזלת ובחזקת בעליה היא עומדת, בבא־קמא קיז: 12) כדי לקצר את הדרך. בהלכה הקודמת דובר על הנאה מוחשית, כגון רכיבה וחרישה, וכאן מוסיף רבינו כל הנאה שהיא. 13) הגזלן או אדם אחר. 14) שאם החצר עשויה לשכר, אף־על־פי שאין דרך הדר לשכור, צריך להעלות לו שכר, ראה למעלה פרק ג, הלכה ט, ובבא־קמא כא. 15) דוגמא בגמרא שם קיג: 16) הגמרא מתירה לעבור רק אם זה נעשה לפי פקודת המלך, כי דינא דמלכותא דינא. לולא זה אסור לעבור עליו, אפילו לאחר

יאוש, כי יאוש בלבד אינו קונה, ועל־ידי השינוי מדקלים לגשר אינו קונה, כי זהו שינוי החוזר לברייתו, ראה למעלה פרק ב, הלכה י. 17) אם לא היו יאוש ושינוי רשות, וגם לא שינוי מעשה, והגזלן לא קנה, אסור ליהנות מן הדבר הגזול.

1 **ד. מִי שֶׁעָבַר[18] וְאָכַל הַגְּזֵלָה אַחַר יֵאוּשׁ - פָּטוּר**
2 **מִלְּשַׁלֵּם[19]. וְאִם אָכַל קֹדֶם יֵאוּשׁ, וְרָצוּ הַבְּעָלִים**
3 **לִגְבּוֹת מִן הָאוֹכֵל - גּוֹבִין, שֶׁעֲדַיִן בִּרְשׁוּתָן הִיא[20];**
4 **וְאִם רָצוּ, גּוֹבִין מִן הַגַּזְלָן[21].**

18) על הדין "אסור ליהנות בדבר הגזול, ואפילו לאחר יאוש", למעלה הלכה ב. 19) משנה בבא־קמא קיא: ולפי פירוש רב חסדא שם. הטעם שפטור מלשלם לנגזל, מביאה הגמרא שם קיב. "והשיב את הגזילה אשר גזל, מה תלמוד־לומר אשר גזל? יחזיר כעין שגזל. מכאן אמרו, הגוזל ומאכיל את בניו פטורין מלשלם". פירוש הדברים: "יחזיר כעין שגזל" - אם הגזילה היא בעין יחזירנה, אבל אין גזילה קיימת - פטור. ואין להעמיד דין זה בגזלן עצמו, כי אין זה מתקבל על הדעת לפטור את הגזלן כשאכל את הגזילה, ופירשו חכמים שזה נאמר רק בבנים או באחרים שאכלו את הגזילה, שפטורים מלשלם לנגזל, אבל הגזלן עצמו נתחייב בתשלומין בשעה שגזל, ראה רש"י שם קיא: דיבור־המתחיל כעין שגזל, ו'תוספות' דיבור־המתחיל גזל. 20) בשעה שאכל, נמצאה הגזילה עדיין ברשות הבעלים, וכאילו גזל האוכל ישר מן הנגזל. טעם זה מביאה הגמרא שם. 21) שם, מימרא של רב חסדא: "רצה מזה גובה, רצה מזה גובה".

5 **ה. הַגּוֹזֵל וָמֵת, בֵּין שֶׁהֶאֱכִיל אֶת הַגְּזֵלָה לַבָּנִים אַחַר**
6 **יֵאוּשׁ[22] בֵּין שֶׁלֹּא הֶאֱכִילָם אֶלָּא מְכָרָהּ אוֹ אָבְדָה[23]:**
7 **אִם הִנִּיחַ קַרְקַע - חַיָּבִין לְשַׁלֵּם[24], אֲבָל מִן**
8 **הַמַּטַּלְטְלִין[25] - אֵינָן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם; שֶׁדְּמֵי הַגְּזֵלָה[26]**
9 **חוֹב הֵן עַל הַגַּזְלָן, וְאֵין הַמַּטַּלְטְלִין מִשְׁתַּעְבְּדִין**
10 **לְבַעַל חוֹב[27].**

22) אף־על־פי שפטורים מלשלם. 23) ולא היתה להם שום הנאה מן הגזילה. 24) מן הקרקע שהניח להם אביהם, כי בעודו בחיים נשתעבדה הקרקע שלו לנגזל לתשלום דמי הגזילה, שהאכילה לבנים או שמכרה, גמרא שם לפי דעת רבא. 25) שהניח להם אביהם. 26) במקרה שהגזילה אינה קיימת. 27) כי המלוה, בשעת ההלואה, סמך על נכסי דלא ניידי בלבד ולא על מטלטלין, שהלוה יכול להעלימם, ומשום כך אין המלוה יכול לגבות חובו ממטלטלין, שעברו לרשות הקונה או היורש, ומכיון שדין דמי הגזילה כדין חוב, אין גובים מן המטלטלין שבידי היורשים (ראה ברש"י שם יד: נימוק אחר לדין שאין גובים מן המטלטלין של יתומים).

11 **ו. כְּבָר תִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים[28] לִגְבּוֹת בַּעַל חוֹב מִן**
12 **הַמַּטַּלְטְלִין[29] וַאֲפִלּוּ בְּמִלְוָה עַל פֶּה[30]. לְפִיכָךְ חַיָּבִין**
13 **לְשַׁלֵּם[31] בֵּין אָכְלוּ בֵּין לֹא אָכְלוּ, בֵּין נִתְיָאֲשׁוּ בֵּין לֹא**
14 **נִתְיָאֲשׁוּ, בֵּין מִן הַקַּרְקַע בֵּין מִן הַמַּטַּלְטְלִין שֶׁהִנִּיחַ.**

28) ראה רי"ף בבא־קמא (הוצאת וילנא ז.) והלכות נזקי ממון פרק ח הלכה יב. 29) של היתומים שהניח אביהם, מכיון שהרבה בני אדם אין להם קרקע, ובעל חוב סומך על המטלטלין (מאירי). 30) שאינו גובה לפי הדין אלא מנכסים בני חורין, כלומר מן הנכסים שנמצאים ביד הלוה. 31) אף־על־פי שדמי הגזילה כמלוה על פה הם.

15 **ז. דִּין הַלּוֹקֵחַ מִטַּלְטְלִין[32] מִן הַגַּזְלָן כְּלוֹקֵחַ מִן**
16 **הַגַּנָּב[33]: אִם גַּזְלָן מְפֻרְסָם הוּא - לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת**
17 **הַשּׁוּק[34]; וְאִם אֵינוֹ מְפֻרְסָם[35] - עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת**
18 **הַשּׁוּק[36], וְנוֹתֵן הַנִּגְזָל דָּמִים[37] שֶׁנָּתַן[38] וְלוֹקֵחַ גְּזֵלָתוֹ[39],**
19 **וְחוֹזֵר וְתוֹבֵעַ הַגַּזְלָן[40] בִּדְמֵי הַגְּזֵלָה. וְאִם כְּבָר**
20 **נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[41] - קָנָה לוֹקֵחַ[42] עַצְמָהּ שֶׁל גְּזֵלָה[43]**
21 **וְאֵינוֹ מַחֲזִירָהּ[44].**

32) פרט לקונה קרקע שאינה נגזלת, ותמיד בחזקת בעליה עומדת, ראה למעלה הלכה ג. 33) דין הלוקח מן הגנב, מפורט בהלכות גניבה פרק ה הלכה ב ואילך. 34) כי היה צריך להעלות על דעתו שהחפץ גזול, על כן יחזיר את הגזילה לנגזל בלי דמים, ויתבע את כספו מן הגזלן. 35) ולא ידע שהוא קונה מגזלן. 36) חכמינו תיקנו, שכל הלוקח בשוק, אף־על־פי שנודע אחר־כך שהחפץ היה גנוב, לא יחזירנו לבעלים אלא־אם־כן שילמו לו את דמיו, הואיל ובפרהסיא קנה, יש להניח שלא ידע שהחפץ גנוב. 37) אף־על־פי שמן הדין חוזרת הגזילה אליו בלי דמים. 38) הלוקח לגזלן. 39) אבל אם לא ישלם - לא יקבל את גזילתו, אפילו אם עדיין לא התייאש, והגזילה עדיין ברשותו עומדת. 40) ותובע הנגזל את הגזלן. 41) בין שנתייאשו לפני שמכר הגזלן ובין שנתייאשו אחר שמכר הגזלן, ראה הלכות גניבה פרק ה, הלכה ג. 42) ביאוש ושינוי רשות. 43) גוף הגזילה, בניגוד למקרה הקודם שיש לו זכות של דמי הגזילה בלבד. 44) אף אם הנגזל מוכן לשלם לו את כל הדמים שנתן לגזלן.

22 **ח. אָסוּר לֵהָנוֹת מִן הַגַּזְלָן[45]. וְאִם הָיָה מְעוּט שֶׁלּוֹ[46],**
23 **אַף עַל פִּי שֶׁרֹּב מָמוֹנוֹ גָּזוּל - מֻתָּר לֵהָנוֹת מִמֶּנּוּ, עַד**
24 **שֶׁיֵּדַע בְּוַדַּאי שֶׁדָּבָר זֶה[47] גָּזוּל בְּיָדוֹ.**

45) כי חזקה, שכל מה שהוא מקבל את הגזלן, גזילה היא. למעלה בהלכה ב, דובר על האיסור ליהנות מן החפץ הגזול, וכאן על איסור הנאה מן הגזלן. 46) תולים שדבר זה משלו הוא, כדעת שמואל וכדעת רב יהודה, בבא־קמא קיט. 47) שהוא מקבל מן הגזלן. ואין דין זה דומה לדין שבהלכות גניבה פרק ו הלכה א, שפסק שם רבינו, שאם הרוב גנוב אסור לקנות, כי יש הבדל בין רוב הדבר עצמו שהוא קונה ובין רוב ממונו של הגזלן (מגיד־משנה).

25 **ט. בְּנֵי אָדָם שֶׁחֲזָקָתָן גַּזְלָנִין[48] וְחֲזָקַת כָּל מָמוֹנָן מִן**
26 **הַגָּזֵל[49], מִפְּנֵי שֶׁמְּלַאכְתָּן מְלֶאכֶת גַּזְלָנִין[50], כְּגוֹן**
27 **הַמּוֹכְסִין[51] וְהַלִּסְטִים[52] - אָסוּר לֵהָנוֹת מֵהֶן; שֶׁחֲזָקַת**
28 **מְלָאכָה זוֹ שֶׁהוּא גָּזוּל[53]. וְאֵין מְצָרְפִים דִּינָרִים מִן**
29 **הַתֵּבָה שֶׁלָּהֶן[54], שֶׁהַכֹּל בְּחֲזָקַת גְּזֵלָה[55].**

48) שידועים כגזלנים. 49) בניגוד לדין שבהלכה

הקודמת, שרוב ממונו גזול. 50) וכל ממונם בא ממלאכה זו. 51) הנוטלים מסחורות, בבא־קמא קיג. וראה לקמן הלכה יא. 52) שודד. 53) כי המכס שהמוכס נוטל, אינו לפי החוק, ראה לקמן הלכה יא. ומכיון שמלאכה אחרת אין לו, יוצא שכל ממונו גזילה הוא, ועל כן אסור ליהנות ממנו. 54) למוכסים יש תיבה מיוחדת, ששמים בה את המכס שנוטלים, אם יש בתיבה מעות קטנות המצטרפות לסך דינר, אין פורטים דינר שלם על אותן המעות. משנה בבא־קמא קיג. 55) כל המעות שבתיבה המיוחדת למכס - גזילה ממש הן, ועל כן אל יפרוט על מעות אלה, אף־על־פי שאינו נהנה הנאה ממשית, כי הרי הוא נותן תמורתו דינר, אין ראוי לעשות זאת, כי קצת הנאה יש בזה (ראה פירוש המשניות לרבינו). אבל לפרוט על מעות שיש למוכס בביתו מותר (משנה שם), שהכסף שבביתו אינו בחזקת גזילה. [קשה להתאים דין זה לדברי רבינו בהלכה ח וט. מהלכות אלו יש ללמוד, שכל ממונם של מוכסים - בחזקת גזילה הם].

י. נָטְלוּ מוֹכְסִים כְּסוּתוֹ[56] וְהֶחֱזִירוּ לוֹ אַחֶרֶת[57], (נָטְלוּ חֲמוֹרוֹ וְהֶחֱזִירוּ לוֹ חֲמוֹר אַחֵר) - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; מִפְּנֵי שֶׁזּוֹ כְּמְכִירָה הִיא[58], וְחֶזְקָתָהּ שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנָּה[59], וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁזּוֹ גְּזֵלָה[60]. וְאִם הָיָה וָתִיק[61] וּמַחְמִיר עַל עַצְמוֹ[62] - מַחֲזִירָן לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים[63].

56) משנה בבא־קמא קיד. 57) מתוך רחמנות עליו. 58) שהרי נתנה לו תמורת כסותו. 59) טעם זה מובא במשנה שם. דינו של בעל הכסות שהחזירו לו כסות אחרת - כדין הלוקח מטלטלין מן הגזלן, שאם נתייאשו הבעלים "קנה לוקח עצמה של גזילה ואינו מחזירה", למעלה הלכה ו. 60) ועל כן אין לומר, שהגיעה לידו באיסור, וקנה אותה ביאוש ושינוי רשות. לו ידע בוודאי שזו גזילה, אסור היה לו לקחתה. 61) חסיד. 62) לאחר שנודע לו שזו גזילה, ואינו רוצה בממון אחרים, אף־על־פי שקנאה לפי דין המשנה. 63) ולא למוכס שקיבלה ממנו, גמרא שם.

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[64] שֶׁהַמּוֹכֵס כִּלְסְטִים? בִּזְמַן שֶׁהַמּוֹכֵס עוֹבֵד כּוֹכָבִים[65], אוֹ מוֹכֵס הָעוֹמֵד מֵאֵלָיו[66], אוֹ מוֹכֵס הָעוֹמֵד מֵחֲמַת הַמֶּלֶךְ[67] וְאֵין לוֹ קִצְבָּה[68], אֶלָּא לוֹקֵחַ מַה שֶּׁירְצֶה וּמַנִּיחַ מַה שֶּׁירְצֶה; אֲבָל מֶכֶס שֶׁפְּסָקוֹ הַמֶּלֶךְ[69], וְאָמַר שֶׁיִּקַּח שְׁלִישׁ[70] אוֹ רְבִיעַ אוֹ דָּבָר קָצוּב[71], וְהֶעֱמִיד מוֹכֵס יִשְׂרָאֵל[72] לִגְבּוֹת חֵלֶק זֶה לַמֶּלֶךְ, וְנוֹדָע שֶׁאָדָם זֶה נֶאֱמָן וְאֵינוֹ מוֹסִיף כְּלוּם עַל מַה שֶּׁגָּזַר הַמֶּלֶךְ - אֵינוֹ בְּחֶזְקַת גַּזְלָן[73], לְפִי שֶׁדִּין הַמֶּלֶךְ דִּין הוּא[74]. וְלֹא עוֹד[75], אֶלָּא שֶׁהוּא עוֹבֵר[76] הַמַּבְרִיחַ מִמֶּכֶס זֶה[77], מִפְּנֵי שֶׁהוּא גּוֹזֵל מְנַת הַמֶּלֶךְ, בֵּין שֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים בֵּין שֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ יִשְׂרָאֵל.

64) למעלה הלכה ט. 65) ומלאכתו מלאכת גזלנים, מפני שהוא נוטל מכס יותר ממה שמגיע לו, בבא־קמא קיג. 66) ולא מונה על־ידי המלך. כל המכס שהוא גובה, אפילו הפחות ביותר, דינו כגזילה. גמרא שם. 67) שמינהו המלך לגבות מכס שקבע. 68) אין שיעור המכס קבוע מראש לכל אדם בשוה, ובהתאם לסוג הסחורה ולכמותה. 69) שקבעו המלך. 70) מערך הסחורה או מהסחורה עצמה. 71) כגון סכום מסוים מכל יחידת משקל או מדה. 72) כי מוכס גוי לוקח יותר מן הקצבה שקצב המלך. 73) ואין אומרים שעצם המכס גזילה הוא. 74) כל חוק שחקקו המלך לכל תושבי המדינה - דין גמור הוא, דעת שמואל שם, וראה לקמן הלכה יד. 75) לא רק שאין המוכס בחזקת גזלן. 76) עבירה של גזל. 77) המשתמט מלשלם את המכס הקצוב הזה. דין זה שאסור להבריח מן המכס, נובע מדברי שמואל "דינא דמלכותא דינא" (שם).

יב. וְכֵן מֶלֶךְ שֶׁמִּשִּׁים מַס עַל בְּנֵי הָעִיר[78] אוֹ עַל כָּל אִישׁ וָאִישׁ[79] דָּבָר קָצוּב מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, אוֹ עַל שָׂדֶה וְשָׂדֶה[80] דָּבָר קָצוּב; אוֹ שֶׁגָּזַר, שֶׁכָּל מִי שֶׁיַּעֲבֹר[81] עַל דָּבָר זֶה - יִלָּקְחוּ כָּל נְכָסָיו לְבֵית הַמֶּלֶךְ; אוֹ כָּל מִי שֶׁיִּמְצָא בַּשָּׂדֶה בִּשְׁעַת הַגֹּרֶן[82] - הוּא יִתֵּן הַמַּס שֶׁעָלֶיהָ, בֵּין שֶׁהָיָה הוּא בַּעַל הַשָּׂדֶה בֵּין שֶׁאֵינוֹ בַּעַל הַשָּׂדֶה[83]; וְכֹל כַּיּוֹצֵא מִדְּבָרִים אֵלּוּ - אֵינוֹ גָּזֵל, וְיִשְׂרָאֵל שֶׁגָּבָה אוֹתָן לַמֶּלֶךְ - אֵינוֹ בְּחֶזְקַת גַּזְלָן[84], וַהֲרֵי הוּא כָּשֵׁר[85]. וְהוּא[86], שֶׁלֹּא יוֹסִיף[87] וְלֹא יְשַׁנֶּה[88] וְלֹא יִקַּח לְעַצְמוֹ כְּלוּם.

78) סכום כולל לכל בני העיר, ולא מס אישי. 79) דהיינו מס גולגולת, בבא־קמא קיג: 80) דהיינו מס קרקע הנזכר בגמרא שם. 81) מכיון שקנס זה נושא אופי כללי, על כן יש לו תוקף חוקי, ואין רואים בהחרמת הנכסים משום גזילה. 82) בשעת אסיפת התבואה. 83) שלא להטריח את גובה המס לחפש אחרי בעל השדה. הדוגמא בגמרא (שם) מדברת על שותף בשדה, כי חוק המלך אז חייב רק את השותף ולא אדם זר שנמצא בשדה, ואפילו לא את האריס. אבל רבינו כאן מביא דוגמא של חוק המלך, המחייב גם את שאינו בעל השדה לשלם, בין שהוא שותף ובין שאינו שותף, בהתאם לדברי רבא (גירסת הרי"ף - רב) בגמרא שם, שמותר ליהודי הגובה את מס הקרקע למשכן בן העיר על מס בן עיר חבירו. 84) כי "דינא דמלכותא דינא". 85) כי מותר לו לעשות זאת, גמרא שם. 86) בתנאי. 87) על המס. 88) את מספר יחידות המשקל הטעונות מס, שלא ירשום למשל עשר טונות יבול השדה במקום שמונה.

יג. וְכֵן מֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל אֶחָד מֵעֲבָדָיו וְשִׁמְּשָׁיו מִבְּנֵי הַמְּדִינָה, וְלָקַח שָׂדֵהוּ אוֹ חֲצֵרוֹ - אֵינָהּ גְּזֵל[89], וּמֻתָּר לֵהָנוֹת בָּהּ[90], וְהַלּוֹקְחָהּ מִן הַמֶּלֶךְ - הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ, וְאֵין הַבְּעָלִים מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ[91]; שֶׁזֶּה דִּין הַמְּלָכִים כֻּלָּם[92], לִקַּח כָּל מָמוֹן שַׁמְּשֵׁיהֶם כְּשִׁכּוּעֵסִין עֲלֵיהֶם, וַהֲרֵי הַמֶּלֶךְ הִפְקִיעַ שִׁעְבּוּדָן[93], וְנַעֲשָׂת חָצֵר זוֹ אוֹ שָׂדֶה זוֹ כְּהֶפְקֵר[94], וְכָל הַקּוֹנֶה אוֹתָהּ מִן הַמֶּלֶךְ - זָכָה בָּהּ. אֲבָל מֶלֶךְ שֶׁלָּקַח חָצֵר אוֹ שָׂדֶה שֶׁל אֶחָד מִבְּנֵי הַמְּדִינָה שֶׁלֹּא בַּדִּינִין שֶׁחָקַק - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן[95]; וְהַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ - מוֹצִיאִין הַבְּעָלִים מִיָּדוֹ[96].

89) אף־על־פי שלקח את השדה מאיש אחד בלבד כתוצאה מכעס, ומנתינים אחרים שכעס עליהם לא לקח, אין לראות במעשה זה שרירות לב, כי כן משפטי המלכים, ורשאי הוא לוותר כרצונו. 90) בקרקע גזולה אסור לשום איש ליהנות, כי קרקע אינה נגזלת וברשות בעליה היא עומדת, ראה למעלה הלכה ג. 91) בניגוד לקונה קרקע מן הגזלן, שאפילו נתייאשו הבעלים, הרי זו חוזרת לנגזל בלא דמים, ראה לקמן פרק ח הלכה יד. 92) ועל כן יש להחרמה זו תוקף חוקי. 93) הוציא את השדה או את החצר מידי הבעלים. 94) כנכסים ללא בעלים. 95) מכיון שעשה מעשהו שלא לפי החוק. 96) כי קרקע אינה נגזלת, וחוזרת לבעלים, אפילו מכרה הגזלן ונתייאשו הבעלים.

1 **יד. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר[97]: כָּל דִּין שֶׁיַּחְקֹק אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ**
2 **לַכֹּל וְלֹא יִהְיֶה לְאָדָם אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[98] - אֵינוֹ גָּזֵל;**
3 **וְכֹל שֶׁיִּקַּח מֵאִישׁ זֶה בִּלְבַד שֶׁלֹּא כַּדָּת[99] הֲיָדוּעָה**
4 **לַכֹּל, אֶלָּא חָמַס אֶת זֶה - הֲרֵי זֶה גָּזֵל. לְפִיכָךְ, גַּבָּאֵי**
5 **הַמֶּלֶךְ וְשׁוֹטְרָיו[100] שֶׁמּוֹכְרִים הַשָּׂדוֹת בַּמַּס הַקָּצוּב עַל**
6 **הַשָּׂדוֹת[101] - מִמְכָּרָן מִמְכָּר[102]; אֲבָל מַס שֶׁעַל כָּל**
7 **אִישׁ וָאִישׁ[103] אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִן הָאָדָם עַצְמוֹ[104],**
8 **וְאִם מָכְרוּ הַשָּׂדֶה בַּמַּס שֶׁעַל הָרֹאשׁ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ**
9 **מִמְכָּר[105], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה דִּין הַמֶּלֶךְ כָּךְ[106].**

97) זהו סיכום של שלוש ההלכות הקודמות. 98) אבל חוקים שיש בהם הפליה בין נתיני המלך, כגון שהטיל מסים מיוחדים על קבוצה מסוימת, עדה מסוימת או אומה מסוימת, וכן אם גזר עליהן גזירות מיוחדות, אין לחוקים אלה ולגזירות אלו תוקף חוקי. דין זה מוגדר בספרות הפוסקים במשפט קצר: "גזלנותא דמלכותא - לאו דינא". 99) שלא כחוק. 100) המגינים בכוח על גובי המלך. 101) מפני שבעל השדה לא שילם את מס הקרקע, בבא־בתרא נה. 102) כי זהו חוק המלך למכור את השדות שבעליהם לא שילמו את המס (גמרא שם). 103) מס הגולגולת. 104) שתופסים אותו ומכריחים אותו לשלם, ואין נכסיו משועבדים למס זה. 105) כי המכירה אינה לפי החוק. 106) רשאי הוא לחוקק חוק חדש כזה. [הרמב"ן וגדולי הפוסקים האחרים חולקים בזה על רבינו, ואומרים שאין תוקף לחוק מנוגד לחוקי המלכים המקובלים].

10 **טו. מֶלֶךְ שֶׁהָיוּ דִּינָיו, שֶׁכֹּל שֶׁלֹּא יִתֵּן הַמַּס שֶׁעַל**
11 **הַשָּׂדֶה - תִּהְיֶה הַשָּׂדֶה לְנוֹתֵן הַמַּס[107], וּבָרַח בַּעַל**
12 **הַשָּׂדֶה מִפְּנֵי הַמַּס, וּבָא זֶה וְנָתַן מַס שֶׁעָלֶיהָ לַמֶּלֶךְ[108]**
13 **וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ - אֵין זֶה גָּזֵל[109], אֶלָּא אוֹכֵל פֵּרוֹת[110]**
14 **וְנוֹתֵן הַמַּס עַד שֶׁיַּחְזִרוּ הַבְּעָלִים[111]; שֶׁדִּין הַמֶּלֶךְ דִּין**
15 **הוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[112].**

107) כל מי שישלם את המס, זכאי לאכול את פירות השדה. 108) בלי שמכרו לו גבאי המלך את השדה. 109) "ארעא לטסקא (מס הקרקע) משעבדא, ומלכא אמר: מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא", בבא־מציעא עג: 110) לא רק מה שכבר אכל אינו גזל, אלא אנו מתירים לו מלכתחילה לאכול. 111) וישלמו את המס והקרקע תחזור לרשותם, מכיון שגבאי המלך לא מכרו את הקרקע, וזה שנתן המס אכל את הפירות בתוקף החוק הכללי: "מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא" ולא קנה את הקרקע עצמה אלא הזכות לאכול פירותיה. 112) למעלה הלכה יא.

16 **טז. וְכֵן מֶלֶךְ שֶׁגָּזַר[113], שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּתֵּן מַס הַקָּצוּב עַל**
17 **הָאִישׁ[114] יִשְׁתַּעְבֵּד בָּזֶה שֶׁלֹּא נָתַן[115], וּבָא יִשְׂרָאֵל וְנָתַן**
18 **הַמַּס שֶׁעַל יִשְׂרָאֵל זֶה הֶעָנִי - הֲרֵי זֶה עוֹבֵד בּוֹ יוֹתֵר**
19 **מִדַּי[116], שֶׁדִּין הַמֶּלֶךְ דִּין; אֲבָל אֵינוֹ עוֹבֵד בּוֹ**
20 **כְּעֶבֶד[117].**

113) בבא־מציעא עג: 114) מס גולגולת. 115) יעביד אותו תמורת המס ששילם עבורו. 116) יותר ממה שהוא רגיל לעבוד (ראה הגהות הגר"א בגמרא שם). 117) כעבד כנעני, כי כל עבד עברי אסור להעבידו בדברים שהם מיוחדים לעבד, כגון שיוליך אחריו כליו לבית המרחץ, או יחלוץ לו מנעליו, שנאמר: לא תעבוד בו עבודת עבד. ראה הלכות עבדים פרק א, הלכה ז.

21 **יז. מֶלֶךְ שֶׁכָּרַת אִילָנוֹת[118] שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים וְעָשָׂה מֵהֶן**
22 **גֶּשֶׁר - מֻתָּר לַעֲבֹר עָלָיו[119]. וְכֵן אִם הָרַס בָּתִּים**
23 **וַעֲשָׂאָן דֶּרֶךְ אוֹ חוֹמָה - מֻתָּר לֵהָנוֹת בָּהּ. וְכֵן כֹּל**
24 **כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. שֶׁדִּין הַמֶּלֶךְ דִּין[120].**

118) בבא־קמא קיג: 119) בניגוד לגזל דקלים ועשה מהן גשר, שאסור לעבור עליו, למעלה הלכה ג. 120) ואף־על־פי שלא כרתו אילנות מכל בעלי הבתים, אין לראות בזה גזירה מיוחדת על חלק מנתיני המלך, מכיוון שהמלך לא פרט בפירוש, לכרות אילנותיהם של אנשים מסויימים ואין שליחי המלך חייבים לטרוח ולאסוף אילנות בודדים מכל בעל־הבית ובעל־הבית, גמרא שם.

25 **יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[121] בְּמֶלֶךְ שֶׁמַּטְבְּעוֹ**
26 **יוֹצֵא[122] בְּאוֹתָן הָאֲרָצוֹת[123]; שֶׁהֲרֵי הִסְכִּימוּ עָלָיו בְּנֵי**
27 **אוֹתָהּ הָאָרֶץ, וְסָמְכָה דַעְתָּן[124] שֶׁהוּא אֲדוֹנֵיהֶם וְהֵם**
28 **לוֹ עֲבָדִים. אֲבָל אִם אֵין מַטְבְּעוֹ יוֹצֵא - הֲרֵי הוּא**
29 **כְּגַזְלָן בַּעַל זְרוֹעַ[125], וּכְמוֹ חֲבוּרַת לִסְטִים הַמְּזַיְּנִין[126]**
30 **שֶׁאֵין דִּינֵיהֶם דִּין, וְכֵן מֶלֶךְ זֶה וְכָל עֲבָדָיו[127] גַּזְלָנִין**
31 **לְכָל דָּבָר.**

121) שדין המלך דין. 122) עובר לסוחר. 123) שעליהן הוא מולך. 124) בטחו בו. 125) המשתמש בכוח פיסי. 126) הנוטלים בכוח הנשק. 127) כגון עושי רצונו הגובים והשוטרים.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו משפטי הדברים שיש בהם משום גזל, שהיה באפשר לומר שאין בהם משום גזל, ונמשך לזה מה שאסרו חכמים משום גזל.

32 **א. קוֹרוֹת וַאֲבָנִים[2] וְעֵצִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁשְּׁטָפָם**
33 **הַנָּהָר: אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[3] מֵהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ**
34 **מֻתָּרִין[4], וְהֵן שֶׁל מַצִּילָן; וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ[5] אִם נִתְיָאֲשׁוּ**
35 **אִם לֹא נִתְיָאֲשׁוּ - חַיָּב לְהַחֲזִיר; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר[6]**
36 **אִם הָיוּ הַבְּעָלִים מְרַדְּפִין אַחֲרֵיהֶם[7].**

2) בבא־מציעא כב. ותוספתא כתובות פרק ח. 3) אם ידוע שהבעלים כבר נתייאשו. זוהי הגירסא בתוספתא שם: "אם נתייאשו הבעלים הרי אלו שלו", ולא כגירסת רש"י בגמרא שם "מפני שנתייאשו הבעלים". 4) ואין בהם משום איסור גזל. 5) כגון שהיו הבעלים במקום אחר, וידעו אמנם ששטף נהר את הקורות, אבל המציל אינו יודע אם התייאשו. ראה תוספתא שם. 6) שחייב להחזיר. 7) כדי להצילם. זה מוכיח שלא נתייאשו. דוגמא זו מובאת בתוספתא שם.

1 **ב. לְפִיכָךְ, הַמַּצִּיל מִן הַנָּהָר[8] וּמִזּוֹטוֹ שֶׁל יָם[9]**
2 **וּמִשְּׁלוּלִיתוֹ שֶׁל נָהָר[10] וּמִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[11] וּמִן**
3 **הַדְּלֵקָה וּמִן הָאֲרִי וּמִן הַדֹּב וּמִן הַנָּמֵר וּמִן**
4 **הַבַּרְדְּלָס[12]: אִם יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[13] -**
5 **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, וְאִם לֹא יָדַע - יַחֲזִיר[14].**

8) משנה בבא־קמא קיד. 9) מקרקעית הים במקומות הנשטפים על־ידי מי הים כשהם עולים, בבא־מציעא כד. 10) כשהנהרות גואים ע"י גשמים מרובים, הם עוברים על גדותיהם ושוללים כל מה שמוצאים בדרכם, שם. 11) מקביל למציל מן הגייס. 12) בבא־מציעא כד. 13) כגון ששמע מפיהם, או שאין כל אפשרות להציל, ובוודאי נתייאשו הבעלים (שם, וראה מגיד־משנה). 14) כגון שיש אפשרות להציל, ואפילו על־ידי הדחק. יחזיר, כי יתכן שהבעלים לא נתייאשו ומקווים להציל כשם שזה הציל.

6 **ג. הַמַּצִּיל מִיַּד לִסְטִים[15] יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ,**
7 **מִפְּנֵי שֶׁסְּתָם הַדָּבָר[16] שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים; וְאִם יָדַע**
8 **שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ - חַיָּב לְהַחֲזִיר. אֲבָל הַמַּצִּיל מִיַּד**
9 **לִסְטִים עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ מוֹכֵס עוֹבֵד כּוֹכָבִים[17] - חַיָּב**
10 **לְהַחֲזִיר, שֶׁסְּתָם הַדָּבָר שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים; וְאִם**
11 **יָדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. וּמִפְּנֵי מָה**
12 **סְתָם לִסְטִים יִשְׂרָאֵל נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים וּסְתָם הָעוֹבֵד**
13 **כּוֹכָבִים לֹא נִתְיָאֲשׁוּ? מִפְּנֵי שֶׁהַבְּעָלִים יוֹדְעִים,**
14 **שֶׁהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מַחֲזִירִין מִיַּד הַגַּזְלָן אַף עַל פִּי**
15 **שֶׁאֵין שָׁם עֵדִים שֶׁגָּזַל, אֶלָּא בִּרְאָיוֹת רְעוּעוֹת[18]**
16 **וּבְאֹמֶד הַדַּעַת[19].**

15) בבא־קמא קיד. 16) אם לא ידוע אם נתייאשו או לא. 17) דינו כליסטים, ראה למעלה פרק ה, הלכה יא. 18) בניגוד לדייני ישראל שאין מוציאים ממון אלא בעדות וראיות ברורות, טעם זה מובא בגמרא שם. 19) בהשערה.

17 **ד. שַׁחֲלַיִם[20] הַצּוֹמְחִים בְּתוֹךְ הַפִּשְׁתָּן, הַמְלַקְּטָן**
18 **כְּשֶׁהֵן לַחִין - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם גָּזֵל, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַפְסִידִין**
19 **הַפִּשְׁתָּן[21] שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה. וְאִם יָבְשׁוּ - אֲסוּרִין**
20 **מִשּׁוּם גָּזֵל, שֶׁכְּבָר הִפְסִידוּ מַה שֶׁהִפְסִידוּ[22]. וְאִם הָיוּ**
21 **עַל הַגְּבוּל[23] - אֲסוּרִין אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן לַחִין[24].**

20) מין ירק שטעמו חריף, הגדל בין הפשתן, בבא־מציעא קז. 21) שדמיו מרובים מדמי השחלים. 22) ומכאן ולהבא לא יפסידו יותר, מכיון שכבר יבשו, והבעלים רוצים בקיומם. 23) של ערוגת הפשתן ולא בתוך הפשתן. 24) מפני שאינם מפסידים.

22 **ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּנִזְקֵי מָמוֹן[25], שֶׁהַמּוֹצִיא תִּבְנוֹ[26]**
23 **וְקַשּׁוֹ[27] לִרְשׁוּת הָרַבִּים[28] - אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם גָּזֵל[29].**
24 **אֲבָל הַמּוֹצִיא הַגָּלָל[30] לִרְשׁוּת הָרַבִּים, בֵּין בִּשְׁעַת**
25 **הוֹצָאַת זְבָלִים[31] בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים -**
26 **חַיָּבִין עֲלֵיהֶם[32] מִשּׁוּם גָּזֵל[33].**

25) פרק יג, הלכה יד. 26) זה שנשאר אחר הדישה. 27) מה שנשאר בקרקע אחר הקצירה. 28) כדי שידושו ויעשו לו זבל. 29) מותר לכל אדם לקחתם לעצמו, משום שאסור לאדם להוציא תבנו וקשו לרשות הרבים. מכיון שבני אדם מתחלקים בהם וניזוקים, ואם הוציא קנסוהו חכמים שיהיו כהפקר, וכל הקודם בהם זכה. 30) צואת הבקר, "כדי שיהיה נשוף ברגלי אדם ורגלי בהמה", שם הלכה טו. 31) שמותר לו להוציא את הגלל. 32) אם בא אחר ונטל את הגללים. 33) כיון שאין בו שבח אם נדוש לא קנסו בו, בניגוד לתבנו וקשו שמשביחים ונעשים זבל ו"קנסו גופן משום שבחן".

27 **ו. מִי שֶׁנִּתְחַלְּפוּ לוֹ[34] כֵּלָיו[35] בְּכֵלִים אֲחֵרִים בְּבֵית**
28 **הָאֵבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה[36] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן**
29 **עַד שֶׁיָּבוֹא הַלָּה[37] וְיַחֲזִיר[38] וְיִטֹּל אֶת שֶׁלּוֹ. נִתְחַלְּפוּ**
30 **לוֹ בְּבֵית הָאֻמָּן[39]: אִם אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו שֶׁל אֻמָּן[40] נָתְנוּ**
31 **לוֹ, אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ הָאֻמָּן וְאָמַר לוֹ: טֹל כֵּלֶיךָ[41] - הֲרֵי**
32 **זֶה לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַד שֶׁיָּבוֹא הַלָּה וְיַחֲזִיר וְיִטֹּל אֶת**
33 **שֶׁלּוֹ. אָמַר לוֹ הָאֻמָּן: טֹל כְּלִי זֶה - הֲרֵי זֶה יִשְׁתַּמֵּשׁ**
34 **בּוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא הַלָּה וַיַּחֲזִיר וְיִטֹּל אֶת שֶׁלּוֹ; שֶׁמָּא כֵּלָיו**
35 **שֶׁל אֻמָּן הוּא[42], אוֹ בַּעַל הַכְּלִי צִוָּה אֶת הָאֻמָּן לְמָכְרוֹ**
36 **לוֹ[43]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

34) בבא־בתרא מו. 35) בגדיו. 36) שמרובים שם האנשים, ומחליפים בטעות את הבגדים. 37) זה שהחליף. 38) את הבגד שנטל בטעות. 39) מסר לו בגד לתיקון וקיבל אחר במקומו. 40) יתכן שבטעות נתנו, ועל כן אסור להשתמש. 41) ומכיון שהכלי איננו שלו, משמע שטעה האומן, על כן אל ישתמש. 42) והוא מוסרם לו מדעת עד שיקבל בחזרה את כליו שמסר בטעות לאחר. 43) ובטעות מכר את של זה, ועל כן הוא מוסר לו ביודעים את הכלי עד שיקבל חזרה את הכלי שמכר בטעות.

37 **ז. דְּבָרִים הַרְבֵּה[44] אָסְרוּ חֲכָמִים מִשּׁוּם גָּזֵל[45],**
38 **וְהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן מִדִּבְרֵיהֶם[46]. כְּגוֹן[47]**
39 **מַפְרִיחֵי יוֹנִים וְהַמְשַׁחֲקִים בְּקֻבְיָא[48]. מַפְרִיחֵי יוֹנִים**
40 **כֵּיצַד? לֹא יַפְרִיחַ אָדָם בְּתוֹךְ הַיִּשּׁוּב[49], שֶׁהֲרֵי לוֹקֵחַ**
41 **מָמוֹן אֲחֵרִים שֶׁלֹּא כַּדִּין, מִפְּנֵי שֶׁמְּשַׁלֵּחַ זָכָר וְיָבִיא**
42 **נְקֵבָה מִשּׁוּבָךְ אַחֵר אוֹ נְקֵבָה וְתָבִיא זָכָר[50]. וְלֹא יוֹנִים**
43 **בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הָעוֹשֶׂה כָּזֶה בִּשְׁאָר עוֹפוֹת אוֹ חַיָּה**
44 **וּבְהֵמָה[51] - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן מִדִּבְרֵיהֶם.**

44) ועל אלה מדובר, החל מהלכה זו עד סוף הפרק. 45) אף־על־פי שאינם לוקחים את הממון בחזקה, ואינם גזל

ח. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים[52] לָצוּד יוֹנִים[53] בְּתוֹךְ הַיִּשּׁוּב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁל אֲחֵרִים[54]. וְאֵין פּוֹרְשִׁין נִשְׁבִּין[55] לְיוֹנִים, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִן הַיִּשּׁוּב אַרְבָּעָה מִילִין[56]. וְאִם הָיָה יִשּׁוּב כְּרָמִים[57] - אֲפִלּוּ מֵאָה מִיל לֹא יִפְרֹשׁ, שֶׁהַיּוֹנִים שֶׁל בַּעֲלֵי כְרָמִים הֵם[58]. וְכֵן לֹא יִפְרֹשׁ בְּתוֹךְ הַשּׁוֹבְכִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ[59] אוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים[60] אוֹ שֶׁל הֶפְקֵר[61], וְאַף עַל פִּי שֶׁהִרְחִיק מִן הַיִּשּׁוּב מֵאָה מִיל, מִפְּנֵי שֶׁהַיּוֹנִים[62] בָּאוֹת לְיִשּׁוּב הַשּׁוֹבְכִין[63].

52) משנה בבא־קמא עט: 53) על־ידי העמדת מלכודות. 54) ולא של הפקר. 55) מלכודות לצוד צפרים. 56) שמונת אלפים אמה. במרחק פחות מארבעה מילין אסור, כי מגיעות לשם יוני השובכים. 57) דברי רב יוסף, שם פג. 58) והן הולכות מכרם לכרם למרחק גדול. 59) ואין לחשוש ליוני שובכים שלא ילכדו ברשתות, שהרי שלו הן. 60) ואף־על־פי שגזל עכו"ם אסור - אין חוששים ליונים שבשובכיהם, מכיון שמן התורה הן הפקר, ובישראל גזרו חכמים מפני דרכי שלום, אבל לא בשל עכו"ם. 61) כל הדוגמאות הללו בגמרא שם. 62) של היישוב. 63) ודרך השובכים הן מגיעות למרחק גדול.

ט. מַרְחִיקִין[64] אֶת הַשּׁוֹבָךְ[65] מִן הָעִיר[66] חֲמִשִּׁים אַמָּה[67]. וְלֹא יַעֲשֶׂה אָדָם שׁוֹבָךְ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[68] אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ[69], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּשְׁכוּ הַגּוֹזָלוֹת וְיִפָּסִידוּ בַּשָּׂדוֹת וְיֹאכְלוּ מִשֶּׁל אֲחֵרִים. וְאִם לְקָחוֹ[70] מֵאַחֵר, אֲפִלּוּ הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין תְּחִלַּת שָׂדֶה חֲבֵרוֹ בֵּית רֹבַע בִּלְבַד[71] - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ[72], וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַרְחִיק[73].

64) משנה בבא־בתרא כג. 65) מגדל יונים. 66) כדי שלא יאכלו זרעוני גינות העיר. 67) אף־על־פי שהיונים מרחיקות לעוף עד ארבעה מילין (ראה הלכה ח), מסתפקים כאן במרחק חמישים אמה, כי כריסיהן מתמלאות בגרעינים שמוצאות תוך חמישים אמה, ולא יאכלו בגינות העיר המרוחקות מהן חמישים אמה ויותר, גמרא שם. 68) אפילו במרחק רב מן העיר. 69) אם חמישים אמה מן השובך לכל רוח הן עדיין בשטח שדהו. 70) את השדה. 71) שטח שאפשר לזרוע בו רובע הקב, והוא עשר אמות וחמישית האמה בקירוב לכל רוח. 72) שהרי הוחזק כבר ביד המוכר. 73) משדהו של המוכר.

י. הַמְשַׁחֵקִין בְּקֻבְיָא[74] כֵּיצַד? אֵלּוּ שֶׁמְּשַׁחֲקִים בְּעֵצִים אוֹ בִּצְרוֹרוֹת[75] אוֹ בַּעֲצָמוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[76], וְעוֹשִׂים תְּנַאי בֵּינֵיהֶם, שֶׁכָּל הַנּוֹצֵחַ אֶת חֲבֵרוֹ בְּאוֹתוֹ שְׂחוֹק יִקַּח מִמֶּנּוּ כָּךְ וְכָךְ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל מִדִּבְרֵיהֶם[77]. אַף עַל פִּי שֶׁבִּרְצוֹן הַבְּעָלִים לָקַח[78], הוֹאִיל וְלָקַח מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּחִנָּם[79] דֶּרֶךְ שְׂחוֹק וְהִתּוּל[80] - הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל. וְכֵן הַמְשַׁחֲקִים בְּבְהֵמָה אוֹ בְּחַיָּה אוֹ בְּעוֹפוֹת[81], וְעוֹשִׂים תְּנַאי, שֶׁכָּל שֶׁתְּנַצֵּחַ בְּהֶמְתּוֹ[82] אוֹ תָּרוּץ יוֹתֵר יִקַּח מֵחֲבֵרוֹ כָּךְ וְכָךְ. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. הַכֹּל אָסוּר[83], וְגָזֵל מִדִּבְרֵיהֶם הוּא.

74) למעלה הלכה ז, וסנהדרין כה: 75) אבנים קטנות. 76) "קליפי אגוזים", גמרא שם. 77) כדעת חכמים במשנה, לפי פירושו של רמי בר חמא, שם כד: 78) וסתם גוזל זה הלוקח ממונו של אדם בחזקה, ראה למעלה פרק א, הלכה ג. 79) בלי שנתן לו מה שהוא תמורתו, כנהוג במקח וממכר. 80) ולא מתנה בלב שלם ומתוך גמירות הדעת. 81) תוספתא סנהדרין פרק ה הלכה ב, ובבלי שם כה: 82) במאבק נגד בהמת חברו. 83) בין אם נשוא המשחק הוא קוביות, ובין שהוא בעל חי, בין שזו התחרות בכוח או בריצה, ובין שזו התחרות בזריזות או גורל.

יא. וְהַמְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵין בּוֹ אִסּוּר גָּזֵל[84], אֲבָל יֵשׁ בּוֹ אִסּוּר עוֹסֵק בִּדְבָרִים בְּטֵלִים; שֶׁאֵין רָאוּי לְאָדָם שֶׁיַּעֲסֹק כָּל יָמָיו אֶלָּא בְּדִבְרֵי חָכְמָה וּבְיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם[85].

84) מכיון שלוקח ממון ברצון הגוי, וחכמים אסרו רק בממון של ישראל. 85) במלאכה ובעבודת האדמה. איסור זה קיים גם במשחק בקוביא בלי ממון.

יב. מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת[86] וְדָגִים שֶׁנָּפְלוּ מִינֵי הַחַיָּה לְתוֹךְ הַמְּצוּדָה, וּבָא אַחֵר וּנְטָלָן - הֲרֵי זֶה גָּזֵל מִדִּבְרֵיהֶם[87], מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְיַד הַזּוֹכֶה[88] בָּהֶן.

86) משנה, גיטין נט: 87) מתקנת חכמים מפני דרכי שלום, שלא יבוא לידי ריב. 88) ועל כן עדיין לא זכה, ואין זה גזל מדאורייתא. הגמרא מפרשת (שם) שמדובר במצודות בלי תוך, ועל כן לא זכו הבעלים עד שיגיעו החיות לידו ממש. אבל כשיש להן תוך, קנו הבעלים, כי כליו של אדם קונים לו בכל מקום.

יג. נָהָר הַמּוֹשֵׁךְ[89] וּמַעְיָנוֹת הַנּוֹבְעִין - הֲרֵי הֵן שֶׁל כָּל אָדָם[90]. עָנִי הַמְנַקֵּף בְּרֹאשׁ הַזַּיִת[91] זֵיתִים שֶׁל שִׁכְחָה[92], וּבָא עָנִי אַחֵר וּנְטָלָן מֵעַל הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל מִדִּבְרֵיהֶם[93]. וְאִם הָיָה הֶעָנִי מְקַבֵּץ בְּיָדוֹ[94] בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וּמַשְׁלִיךְ לָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל גָּמוּר[95]; שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לְיַד הַזּוֹכֶה בָּהֶן.

89) עירובין מו. 90) ולא של האדם שהנהר עובר בתוך רשותו, ולפיכך אין בהם משום גזל. 91) העני עומד בראש הזית וחובט את הזיתים, והם נופלים למטה על הארץ, משנה גיטין נט: 92) ששכחום הבעלים, ושייכים לעניים. 93) מפני דרכי שלום, ולא מן התורה. כי עדיין לא הגיעו הזיתים ליד המנקף, ולא זכה בהם. 94) שם סא. 95) והמנקף יכול להוציאו מידו בדיינים.

1 **יד. הַדְּבוֹרִים[96] אֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם[97] כְּמוֹ**
2 **תַּרְנְגוֹלִים וְאַוָּזִים, וְאַף עַל פִּי כֵן יֵשׁ בָּהֶן קִנְיָן**
3 **מִדִּבְרֵיהֶם[98]. וְהַגּוֹזֵל נְחִיל דְּבוֹרִים[99], אוֹ שֶׁמְּנָעוֹ**
4 **מִבְּעָלָיו[100] אִם בָּא[101] לִרְשׁוּתוֹ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל**
5 **מִדִּבְרֵיהֶם. לְפִיכָךְ[102], מִי שֶׁצָּא נְחִיל שֶׁל דְּבוֹרִים**
6 **מֵרְשׁוּתוֹ וְשָׁכַן בִּרְשׁוּת חֲבֵרוֹ - יֵשׁ לְבַעַל הַנְּחִיל[103]**
7 **לְהַלֵּךְ בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ[104] עַד שֶׁיִּטֹּל אֶת נְחִילוֹ. וְאִם**
8 **הִזִּיק - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק. אֲבָל לֹא יָקֵץ אֶת שׁוֹכֵהּ[105]**
9 **עַל מְנָת לִתֵּן דָּמִים[106].**

96) בבא־קמא קיד. 97) והפקר הן. 98) מפני דרכי שלום, שם קיד: אמרו "קנין דרבנן הוא". 99) קבוצת דבורים עם האם (המלכה). 100) מלקחתה. 101) הנחיל. 102) משנה, שם קיד. 103) רשות. 104) אף־על־פי שיודע שיזיק את התבואה או את הנטיעות. 105) ענף. 106) נתיישבו הדבורים על ענף חבירו, וירא ליטלן אחת אחת שלא תברחנה, לא יקוץ את הענף כדי להוליכן כולן ביחד, ואפילו על־מנת ליתן דמים, מכיון שלא יצמח ענף אחר במקומו, הרי זה נזק שלא ניתן לתיקון.

10 **טו. נֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה אוֹ קָטָן[107] לוֹמַר: מִכָּאן יָצָא נְחִיל**
11 **זֶה[108]. וְהוּא[109], שֶׁיִּהְיוּ מְשִׂיחִין לְפִי תֻּמָּן[110], וְיִהְיוּ**
12 **הַבְּעָלִים מְרַדְּפִין[111] אַחַר הַנְּחִיל וְשׁוֹאֲלִים הֵיכָן**
13 **חוֹנֶה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשָּׁה אוֹ קָטָן בְּנֵי עֵדוּת,**
14 **הוֹאִיל וְקִנְיַן דְּבוֹרִים מִדִּבְרֵיהֶם[112], הֶאֱמִינוּ אוֹתָם**
15 **בּוֹ[113].**

107) משנה, שם קיד. 108) וזה שלרשותו נכנס הנחיל, חייב להחזירו לבעליו. 109) בתנאי. 110) ושמענו אותם - מבלי שנשאלו - אומרים: מכאן יצא נחיל זה, אבל אם התובע את הנחיל מביא אותם כעדים, ובעל המקום שבו נמצא הנחיל מכחישם - אינם נאמנים. 111) שרגלים לדבר שהנחיל שלו, שם קיד: 112) ואפילו אם יטול נחיל שאינו שלו, אין בזה משום גזל דאורייתא. 113) אבל אם זה היה גזל ממש, לא היו נאמנים, אפילו כשהם משיחים לפי תומם.

16 **טז. כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ גָּזֵל שֶׁל דְּבָרֵיהֶם - אֵינוֹ יוֹצֵא**
17 **מִיָּדוֹ בְּדַיָּנִין[114]. וְכֵן אִם כָּפַר בּוֹ וְנִשְׁבַּע[115] - אֵינוֹ**
18 **מוֹסִיף חֹמֶשׁ כְּמוֹ שֶׁמּוֹסִיף עַל הַגָּזֵל הַגָּמוּר[116].**

114) זה נקרא גזל משום שאסרו החכמים לקחתו, אבל אם עבר ולקח ושכנגדו תובעו בדין, אין כוח ביד הדיינים להוציאו מידו, כי אין לבעלים קנין בהם מן התורה, גיטין סא. 115) לשקר. 116) ויקרא ה, כד. ואפילו אם רוצה לצאת ידי שמים - אינו מוסיף חומש.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ב־י"ח אדר־א' ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ב אדר־א' ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר דין רביעית דם, ושדרה שנגמרה, וגולגולת של שני מתים, כל טומאות שבמת אם מצטרפין, ועצם כשעורה שנתחלקה לשנים, רובע עצמות שנרקבו, וכזית מן המת שחתכו לחלקים ודבקו, ושדרה שנגמרו רוב חוליות שבה, כל המטמאין באוהל שנחלקו והכניסן בתוך הבית, מלא חפנים רקב שנתפזר בתוך הבית, דם שנשפך באויר ודם שנבלע בכסות, וכיצד משערין אותה, המגע והמשא והאוהל שלשה שמות הם.

19 **א. רְבִיעִית דָּם[2] הַבָּאָה מִשְּׁנֵי מֵתִים - טְהוֹרָה, עַד**
20 **שֶׁתִּהְיֶה כָּל הָרְבִיעִית מִמֵּת אֶחָד. שִׁדְרָה שֶׁנִּגְמְרָה**
21 **מִשְּׁנֵי מֵתִים, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מִקְצָת הַחֻלְיוֹת מֵאֶחָד**
22 **וְתַשְׁלוּמָן מִמֵּת אַחֵר, וְכֵן הַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁל שְׁנֵי מֵתִים[3],**
23 **וְרֹבַע עֲצָמוֹת מִשְּׁנֵי מֵתִים, וְאִיבָר מִן הַמֵּת מִשְּׁנֵי**
24 **מֵתִים - כָּל אֵלּוּ אֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, אֶלָּא בְּמַגָּע**
25 **וּבְמַשָּׂא[4], כִּשְׁאָר כָּל עֲצָמוֹת.**

2) כל הדינים שבהלכה זו שנויים במחלוקת באהלות פ"ב מ"ו, ורבינו פסק בכולם כחכמים. 3) חלק אחד ממת זה. והחלק השני, המשלים את החסר, בא ממת אחר. 4) אם יש בהן כשעורה.

26 **ב. אֵיבָר[5] מִן הַחַי מִשְּׁנֵי אֲנָשִׁים - טָהוֹר. אֲפִלּוּ**
27 **מֵאִישׁ אֶחָד, אִם נֶחֱלַק לִשְׁנַיִם[6] - טָהוֹר[7].**

5) שם. 6) וחזר וחיברם. 7) כתנא־קמא שם. והטעם, מפני "שאין חיבורי אדם חיבור" (שם פ"ג מ"ד). פירוש, חיבור מלאכותי בידי אדם אינו חיבור לטומאה.

28 **ג. כְּזַיִת[8] בָּשָׂר מִשְּׁנֵי מֵתִים, וּכְזַיִת נֶצֶל מִשְּׁנֵי מֵתִים,**
29 **וּמְלֹא חָפְנַיִם רָקָב מִשְּׁנֵי מֵתִים[9] שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ**
30 **לוֹ רָקָב[10] - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. וְכֵן כַּחֲצִי**

זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת נֶצֶל מִצְּטָרְפִין זֶה עִם זֶה[11].
וּשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת שֶׁבְּמֵת אֵין מִצְּטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁוּו בְּשִׁעוּרֵיהֶן.

8) תוספתא אהלות פ"ד ה"ג. 9) שלא נקברו יחד (ראה למעלה פ"ג ה"ה). 10) לפי התנאים שנתבארו למעלה בפ"ג. 11) שם, ניצל דינו כבשר, ומטמא בכזית כבשר.

ד. עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה[12] שֶׁנֶּחֱלַק לִשְׁנַיִם - מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[13].
וְכֵן רֻבַּע[14] עַצְמוֹת מֵת אֶחָד שֶׁנִּדַּקְדְּקוּ[15] וְאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶם עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה - מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל[16] כְּאִלּוּ לֹא נִדַּקְדְּקוּ.

12) אהלות פ"ב מ"ז, כר' עקיבא. 13) במשנה כתוב סתם: ר' עקיבא מטמא, ורבינו מפרש שמטמא במשא בלבד, אבל לא במגע כמו רקב (למעלה פ"ג ה"ג) וכזית מן המת שבהלכה הבאה (ראה להלן אות יט). 14) שם, כחכמים. 15) נשברו לחלקים דקים. 16) וכל־שכן שמטמא במשא, אבל לא במגע. [המלה "וכן" מתפרשת ככה: כמו שעצם כשעורה שנחלקה מטמאה כלפני חלוקתה, היינו במשא, כך רובע עצמות שמטמא באוהל, אין החלוקה גורעת מחומר טומאתו לטמא באוהל. אבל במגע אינו מטמא, מפני שאי־אפשר ליגע בכולן].

ה. כְּזַיִת מִן הַמֵּת שֶׁחֻתְּכוּ לַחֲלָקִים וְרִדְּדוּ[17] וְדִבְּקוּ - מְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא[18], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגַּע[19] קְצָתוֹ[20] אַף עַל פִּי שֶׁחִבְּרוֹ, שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם חִבּוּר.

17) דפק עליהם בדבר קשה, ועל־ידי הדפיקות נתחברו החלקים. 18) כמו ברובע עצמות. 19) כמו עצם כשעורה שנחלק ורובע עצמות שנדקדקו. ולשלשתם נימוק אחד, מפני שאינו נוגע בכל השיעור, אבל נושא הוא את כל השיעור וגם מאהיל על כולו. 20) משמע, שאם נגע בבת אחת בכל חלקי הכזית - טמא. וזה כדעת חכמים במשנה אהלות פ"ג, א. ומובן שגם בעצם כשעורה שנחלק - הדין כך.

ו. כְּזַיִת חֵלֶב[21] שֶׁלֵּם שֶׁהִתִּיכוּ - טָמֵא[22]. הָיָה מְפֹרָד וְהִתִּיכוּ - טָהוֹר[23].

21) נזיר נ, ב. 22) שהרי לא נתפרד לחלקים. בגמרא שם אמרו, שלא בכל התנאים טמא, ויש לתמוה שרבינו סתם הדברים. 23) לפני ההתכה פרחה טומאתו, וההתכה אינה מועילה מפני שחיבורי אדם אינו חיבור.

ז. שִׁדְרָה[24] שֶׁנִּגְרְרוּ מִמֶּנָּה רֹב חֵלְיוֹת שֶׁלָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְדָּהּ קַיֶּמֶת - אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל. וּבִזְמַן שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַקֶּבֶר, אֲפִלּוּ מִשֶּׁבֶּרֶת, אֲפִלּוּ מְכֻתֶּתֶת[25] - מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, מִפְּנֵי שֶׁהַקֶּבֶר מְצָרְפָהּ.

24) נזיר נב, א. 25) לחלקים דקים.

ח. כָּל הַמְּטַמְּאִין[26] בְּאֹהֶל שֶׁנֶּחְלְקוּ וְהִכְנִיסָן בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הָאֹהֶל מְצָרְפָן וּמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל.

26) כחכמים במשנה אהלות פ"ג, א.

ט. עֶצֶם[27] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּזַיִת בָּשָׂר בִּידֵי שָׁמַיִם, וְהִכְנִיס מִקְצָתוֹ[28] לִפְנִים מִן הַבַּיִת - נִטְמָא הַבַּיִת. שְׁנֵי עֲצָמוֹת וַעֲלֵיהֶם כִּשְׁנֵי חֲצָיֵי זֵיתִים בָּשָׂר, וְהִכְנִיס מִקְצָתָן לִפְנִים - הַבַּיִת טָמֵא. וְאִם הָיָה הַבָּשָׂר תָּחוּב בָּעֲצָמוֹת בִּידֵי אָדָם - הַבַּיִת טָהוֹר; שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם חִבּוּר.

27) תוספתא אהלות פ"ד ה"ד. 28) אפילו מקצת העצם, מפני שהוא מחובר בידי שמים, הרי הוא כאילו נכנס כולו. וכל־שכן אם הכניס מקצת הבשר, שהבשר גורם לטומאת אהל ולא העצם.

י. מְלֹא חָפְנַיִם[29] רָקָב שֶׁנִּתְפַּזֵּר בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הַבַּיִת טָמֵא[30].

29) משנה אהלות פ"ג, ב. 30) כחכמים

יא. רְבִיעִית דָּם[31] שֶׁנִּבְלְעָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הַבַּיִת טָהוֹר לְהַבָּא[32], וְכֹל שֶׁהָיָה בּוֹ בְּעֵת שֶׁנִּבְלְעָה[33] הָרְבִיעִית בָּאָרֶץ טָמֵא.

31) נידה סב, ב. 32) אחר שנבלעה. 33) נראה, שאפילו נבלעה מקצת הרביעית ולא נשאר כשיעור רביעית - טהור.

יב. כְּזַיִת[34] מִן הַמֵּת שֶׁאָבַד בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּבִקֵּשׁ וְלֹא נִמְצָא - הַבַּיִת טָהוֹר[35]. וְלִכְשֶׁיִּמָּצֵא - הַבַּיִת טָמֵא לְמַפְרֵעַ[36] מֵעֵת שֶׁאָבַד עַד שֶׁנִּמְצָא.

34) תוספתא אהלות פ"ד ה"ד. 35) אנו אומרים שחתול או עכבר אכלו. (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס). 36) ואין אנו אומרים שזה בשר אחר.

יג. רְבִיעִית דָּם[37] שֶׁנִּשְׁפַּךְ בָּאֲוִיר[38], אִם קָרַשׁ[39] אוֹ שֶׁהָיָה בִּמְקוֹם אַשְׁבֵּרֶן[40], וְהוּא הַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ כְּמוֹ גֻּמָּא, וְהֶאֱהִיל הַמַּאֲהִיל עַל מִקְצָתוֹ - נִטְמָא. נִשְׁפַּךְ עַל הָאַסְקֻפָּה בְּמוֹרָד[41], בֵּין לִפְנִים בֵּין לַחוּץ[42] - הַבַּיִת טָהוֹר[43], שֶׁהֲרֵי לֹא נָח הַדָּם עַל הָאַסְקֻפָּה. וְאִם הָיְתָה הָאַסְקֻפָּה אַשְׁבֵּרֶן אוֹ שֶׁקָּרַשׁ הַדָּם עָלֶיהָ - הַבַּיִת טָמֵא[44]. רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלְעָה בִּכְסוּת[45]: אִם מִתְכַּבֶּסֶת וְיוֹצֵאָה מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּם - הֲרֵי זוֹ הַכְּסוּת מְתְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; וְאִם לָאו - אֵינָהּ מְתְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, וַהֲרֵי הִיא כִּכְסוּת שֶׁנָּגְעָה בְּמֵת; שֶׁכָּל הַבָּלוּעַ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת - טָהוֹר. כֵּיצַד[46] מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ?[47] מְכַבְּסִין אוֹתָהּ בְּמַיִם, וּמֵבִיא מַיִם כְּמִדָּתָן[48] וְנוֹתֵן לְתוֹכָן רְבִיעִית דָּם; אִם הָיָה מַרְאֵיהֶן שָׁוֶה אוֹ שֶׁהָיָה מֵי הַכִּבּוּס אָדֹם יוֹתֵר מִמֵּי הַמֶּזֶג - בְּיָדוּעַ שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה רְבִיעִית[49].

37) אהלות פ"ג מ"ג. 38) פירוש, במקום שאין על גביו אוהל ('תוספות יום טוב' ותפארת ישראל שם). 39) במקום שנפל. 40) שהוא מכונס בתוך גומא. 41) שהאסקופה משופעת. 42) בין שהשיפוע הוא כלפי פנים, ובין אם הוא כלפי חוץ. 43) ואף־על־פי שסופו של

הדם להגיע לבית דרך השיפוע, טהור הבית כל זמן שלא הגיע, שהשיפוע אינו מחבר (במשנה: "הקטפרס"). ואף־על־פי שבשר או עצמות שנחלקו מטמאים באוהל (ראה למעלה ה"ד וה"ה), דם אינו מטמא אלא במחובר. והראב"ד בהשגותיו כאן מפרש טעמו של דבר: רביעית דם מטמא מפני שדם נקרא נפש, ונפש היא רביעית דם מחובר (שיעור הדם בגופו של קטן), ולא כשהוא מחולק. 44) אפילו מקצתו מחוץ למשקוף, כי האוהל מטמא אף־על־פי שהוא מאהיל רק על חלק מן הטומאה. 45) שם משנה ב. 46) תוספתא שם פ"ד ה"ד. 47) לקבוע אם יוצאת רביעית דם. 48) ככמות המים לפני הכיבוס. 49) ולכאורה אפשר לקבוע באופן יותר פשוט אם יצא רביעית או לא. אפשר למדוד את המים אחרי הכביסה, ולראות אם יש בתערובות רביעית יותר ממה שהיה לפני הכיבוס, אולם אין לסמוך על כך, מפני שנשאר מים בכסות, ובמקומם יצא דם, ולפיכך לא גדלה כמות מי הכיבוס ברביעית. אבל כשמשערים במראה, אנו אומרים כשם שנשארו מים בכסות, כך נשאר דם באותו יחס.

יד. הַמַּשָּׂא[50] וְהַמַּגָּע וְהָאֹהֶל שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת הֵם, וְכֹל שֶׁהוּא מִשֵּׁם אֶחָד מִצָּטָרֵף וּמְטַמֵּא, וּמִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת אֵינוֹ מִצָּטָרֵף וְטָהוֹר. כֵּיצַד? הַנּוֹגֵעַ בִּכְשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים אוֹ שֶׁנָּשָׂא שְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים בְּבַת אַחַת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל חֲצִי זַיִת וַחֲצִי זַיִת אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה הוּא וַחֲצִי זַיִת תַּחַת הָאֹהֶל וְהֶאֱהִיל בְּמִקְצָת גּוּפוֹ עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר אוֹ הֶאֱהִיל חֲצִי זַיִת עַל מִקְצָתוֹ - הַכֹּל טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם אֶחָד. אֲבָל הַנּוֹגֵעַ[51] בַּחֲצִי זַיִת אוֹ הַנּוֹשֵׂא חֲצִי זַיִת וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עָלָיו חֲצִי זַיִת אַחֵר אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל הוּא עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר, וְכֵן הַנּוֹשֵׂא[52] כַּחֲצִי זַיִת וְנָגַע בַּחֲצִי זַיִת אַחֵר - הַכֹּל טְהוֹרִים; שֶׁאֵין הַמַּגָּע מִצָּטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא לֹא בְּמֵת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת, וְלֹא הַמַּגָּע מִצָּטָרֵף עִם הָאֹהֶל, וְלֹא הָאֹהֶל מִצָּטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא, [לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֵׁם אֶחָד].

50) שם פ"ג מ"א. פסק כחכמים. 51) במשנה שם, יש לכאורה סתירה בדין זה בין רישא לסיפא, ועמדו על זה בגמרא חולין קכה, ב, ותירצו שברישא המדובר בטומאה רצוצה (טומאה הנמצאת במקום סתום, ואין במקומה חלל טפח - נקראת טומאה רצוצה) והלכה למשה מסיני, שטומאה רצוצה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, ולפיכך המאהיל עליה כאילו נוגע בה. וברור שרבינו מדבר בטומאה שאינה רצוצה. 52) ולא נגע בו.

יום שני י"ג אדר־א' ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר המתטמאים מחמת המת, אדם או כלים. ואדם שנטמא במת ונגע בכלים, כלים שנטמאו במת במגע או באהל, וכלים בכלים או אדם בכלים, כלי חרס אם נעשה אב הטומאה, וכלל גדול בטומאה הנקרא אב, וראשון שני ושלישי והנקרא טמא מת או ולד, ואבות טומאה של דברי סופרים, האוהל עצמו המאהיל על הטומאה, ואי זה אוהל מאהיל, היוצא מן העץ אם מתטמא באוהל, ובגדים הנוגעים במת אם מטמאין באוהל, המת אם מטמא משכב ומושב מתחתיו ועל גביו.

א. כָּל הַמִּתְטַמְּאִין[2] מֵחֲמַת הַמֵּת, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה. כֵּיצַד? אָדָם אוֹ כְּלִי שֶׁנָּגַע בִּדְבָרִים שֶׁמְּטַמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַגָּע[3], אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּאֹהֶל בְּאֶחָד מִדְּבָרִים שֶׁמְּטַמְּאִין בְּאֹהֶל, וְכֵן אָדָם שֶׁנָּשָׂא דְּבָרִים שֶׁמְּטַמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַשָּׂא - הַכֹּל טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים[4].

2) מגע ואוהל מפורשים בתורה שמטמאים טומאת שבעה, ומשא למדנו מנבילה בקל־וחומר. ראה למעלה פ"א ה"א־ב. 3) נמנו למעלה פ"ג. 4) מכתוב זה למדנו שאוהל המת מטמא טומאת שבעה, ולא הוברר למה לא הביא גם את הכתוב במגע (במדבר יט, יא): הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים. [ואולי, מפני שב'ספרי' אמרו, שטומאת מגע אפשר ללמוד בקל־וחומר מאוהל, מצא רבינו כמיותר להביא גם את הכתוב במגע].

ב. אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְכֵלִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶן אָדָם זֶה - טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם[6]. אֲבָל אָדָם שֶׁנָּגַע בְּאָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת, בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ אַחַר שֶׁפֵּרַשׁ מִמְּטַמְּאָיו בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ כְּשֶׁהוּא עֲדַיִן נוֹגֵעַ בַּמֵּת[7] - הֲרֵי זֶה הַשֵּׁנִי טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד הָעָרֶב[9]. זֶהוּ דִּין תּוֹרָה. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת וְנָגַע בְּאָדָם אַחֵר וַעֲדַיִן הוּא מְחֻבָּר בַּמֵּת - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, וּכְאִלּוּ נָגַע זֶה הַשֵּׁנִי בַּמֵּת עַצְמוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[10]; אֲבָל לְנָזִיר וּלְעוֹשֵׂה פֶּסַח[11], בֵּין בִּשְׁעַת חִבּוּר בֵּין אַחַר שֶׁפֵּרַשׁ - אֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא טֻמְאַת עֶרֶב, כְּדִין תּוֹרָה.

5) בפסחים יד, ב - דרשו מהכתוב (שם טז): "בחלל חרב", חרב הרי הוא כחלל. כלומר, מה חלל אבי אבות הטומאה, אף החרב שנגעה בו - כך. ודעת רבינו שלאו דוקא חרב, אלא כל הכלים, ואפילו כלי עץ ודומיהם, דינם כך חוץ מכלי חרס (ראה לקמן ה"ג), ובגמרא שם למדו מכאן גם על כלי הנוגע באב הטומאה שמקבל דרגת הטומאה של מטמאו, והוא טמא שבעה ימים. אולם רבינו כאן מביא דרשה אחרת לכלי שנטמא באב הטומאה. ויבואר להלן ה"ג. 6) ונשמע שאין לבגדים טהרה לפני היום השביעי. 7) זה נקרא בגמרא טומאה בחיבורין. 8) בנזיר מא, ב -אמר רבי ינאי, שאין הנזיר מגלח על טומאה בחיבורין. ופירשו שם הטעם, מפני שאינה מן התורה. ומכאן למד רבינו, שאינה מטמאה שבעה. (אמנם בעבודה זרה לז, ב - למדו טומאה בחיבורין מן המקרא, אבל רבינו סובר

שהמסקנה של רבא שם מבטלת את הלימוד הזה (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס)). ראה באות הבאה. 9) לפני־זה כתוב: וכל אשר יגע בו הטמא יטמא, ומפרש רבינו שלדעת רבא שם, סופו של הפסוק (והנפש הנוגעת תטמא עד הערב) הוא פירוש למה שנאמר לפניו, ולא כמו שרצו לפרש (במס' עבודה זרה, שם) "יטמא" היינו שבעת ימים, "והנפש הנוגעת", כלומר השלישי, טמא טומאת ערב. 10) אסור לו לאכול תרומה וקדשים. 11) נזיר מא, ב. פירוש, אם נטמא נזיר בטומאת חיבורי אדם, אינו מגלח ואינו סותר את ימי נזרו אלא ממשיך כאילו לא נטמא. ואדם שנטמא בחיבורין בערב פסח, אינו נדחה לפסח שני אלא עושה פסחו בו ביום כמו טמא שרץ (ראה הל' קרבן פסח פ"ו ה"א־ב).

1 **ג. כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, בֵּין בְּמַגָּע בֵּין בְּאֹהֶל - הֲרֵי**
2 **הֵן לַנּוֹגֵעַ בָּהֶן כְּנוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ: מָה הַמֵּת מְטַמֵּא**
3 **הַנּוֹגֵעַ בּוֹ, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טֻמְאַת שִׁבְעָה; אַף**
4 **כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, הֵם וְהַכֵּלִים אוֹ הָאָדָם שֶׁיִּגַּע**
5 **בָּהֶן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה[12]. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ**
6 **בְּמֵת[13]; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהַחֶרֶב כַּמֵּת. וְהוּא**
7 **הַדִּין לִשְׁאָר כֵּלִים, בֵּין כְּלֵי מַתֶּכֶת בֵּין כְּלֵי שֶׁטֶף[14]**
8 **וּבְגָדִים[15]. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר[16]: כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ**
9 **בֶּחָלָל. וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שֶׁזֶּה יָרָה חֵץ וְהָרַג אוֹ**
10 **זָרַק אֶבֶן וְהָרַג נִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים?! אֶלָּא הוֹרֵג נֶפֶשׁ**
11 **בְּחֶרֶב וְכַיּוֹצֵא בָהּ, שֶׁנִּטְמָא בִּנְגִיעָתוֹ בַּכְּלִי שֶׁהָרַג בּוֹ,**
12 **שֶׁהֲרֵי נָגַע הַכְּלִי בַּמֵּת. וּמִנַּיִן שֶׁאַף הַכֵּלִים הַנּוֹגְעִין**
13 **בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּכֵלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת שֶׁטְּמֵאִים טֻמְאַת**
14 **שִׁבְעָה? שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם**
15 **הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם[17]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל אָדָם הַטָּמֵא**
16 **טֻמְאַת שִׁבְעָה מְטַמֵּא בְּגָדִים טֻמְאַת שִׁבְעָה.**

12) רבינו כפל שלוש פעמים את המונח "נגיעה" להדגיש ולומר לך, שטומאה זו מטמאת רק בנגיעה, אבל לא באוהל ובמשא. ראה לקמן ה"ט. 13) דין כלים שנגעו במת עצמו, למדנו ממקרא זה. אבל כלים שנגעו באדם שנטמא במת, למד רבינו למעלה בתחילת ה"ב מהכתוב "וכבסתם בגדיכם ביום השביעי", ע"פ ה'ספרי' חוקת, פיסקה קל. 14) כלים שמתטהרים ע"י שטיפה במי מקווה. 15) אבל לא כלי חרס (ראה לקמן ה"ו). 16) 'ספרי' חוקת, פיסקה קכז. 17) נתבאר למעלה ה"ב, ובהלכה זו.

17 **ד. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר[18]: אָדָם שֶׁנָּגַע בְּמֵת, וְאָדָם בְּאָדָם**
18 **אַחֵר - הָרִאשׁוֹן טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַשֵּׁנִי טֻמְאַת**
19 **עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, וְכֵלִים בַּכֵּלִים - שְׁנֵיהֶם**
20 **טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה[19]; אֲבָל הַשְּׁלִישִׁי, בֵּין אָדָם בֵּין**
21 **כֵּלִים, טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, וְאָדָם**
22 **בַּכֵּלִים, וְכֵלִים בָּאָדָם - שְׁלִשְׁתָּן טְמֵאִין טֻמְאַת**
23 **שִׁבְעָה[20]; וְהָרְבִיעִי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טָמֵא טֻמְאַת**
24 **עֶרֶב.**

18) אהלות פ"א מ"א־ג. 19) אבל יש הבדל ביניהם, הראשונים נעשים אבי אבות הטומאה ומטמאים את הנוגע בהם טומאת שבעה כמו המת עצמו. אבל הכלים השניים הם אב הטומאה ומטמאים את הנוגע בהם, בין אדם ובין כלים, טומאת ערב בלבד. 20) שכלים הנוגעים באדם שהוא אב הטומאה, נעשו כמותו (משנה, שם). אבל כלים שנגעו בכלים שהם אב הטומאה - נעשו ראשון.

25 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[21] לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[22];**
26 **אֲבָל לְחַיֵּב כָּרֵת עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ אוֹ עַל אֲכִילַת**
27 **קָדָשִׁים - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא הַשְּׁנַיִם בִּלְבַד: הָרִאשׁוֹן**
28 **שֶׁנָּגַע בַּמֵּת וְהַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בּוֹ, כְּדִין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
29 **וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ[23] הַטָּמֵא יִטְמָא; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּכֵלִים**
30 **שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם אוֹ הַנּוֹגֵעַ בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּכֵלִים שֶׁנָּגְעוּ**
31 **בְּמֵת - פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ[24].**
32 **שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן דִּבְרֵי קַבָּלָה - אֵינָן**
33 **דִּין תּוֹרָה[25], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשׁוּ בַּתּוֹרָה אֶלָּא זֶה**
34 **שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת שֶׁהוּא אָב, וְהַשֵּׁנִי הַנּוֹגֵעַ בּוֹ שֶׁהוּא**
35 **רִאשׁוֹן, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים.**

21) 'ירושלמי' נזיר פ"ז ה"ד. 22) פירוש, למנות ראשון לטומאה ושני לטומאה, עד רביעי בקדשים (ראה הלכה ט). ב'ירושלמי' שם אמרו: רבי יוחנן בשם רבי ינאי, וכולהון תורה הן אצל תרומה, אבל על ביאת מקדש אינו חייב אלא על שני שנגע בראשון. ורבי אבין בר חייא ב'ירושלמי' שם חולק על רבי יוחנן, ודעתו שגם באדם שנגע באדם פטור, ורבינו פסק כרבי יוחנן. (נאמרו פירושים שונים בדברי ה'ירושלמי' הזה (ראה 'פני משה' ו'חזון איש'), אולם דברי רבינו מתפרשים יפה לפי הכסף־משנה). 23) פירוש, בזה שנגע במת עצמו. 24) אף־על־פי שנגע באב הטומאה ונטמא. 25) פ"ג הט"ו.

36 **ו. כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁנָּגַע בְּמֵת[26] אוֹ שֶׁהָיָה עִמּוֹ בְּאֹהֶל -**
37 **טָמֵא. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא [לֹא אָדָם] וְלֹא כְּלִי חֶרֶשׂ אַחֵר**
38 **וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים[27]; שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶשׂ נַעֲשֶׂה אַב**
39 **הַטֻּמְאָה לְעוֹלָם[28], לֹא בְּמֵת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת. וְזֶה**
40 **דִּין תּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבָּלָה.**

26) כל הדינים שאינם מפורשים ממש בתורה, אלא נדרשו מן הכתובים - נקראים לפעמים בפי רבינו 'דברי סופרים', וברוב הענינים דינם כדיני תורה, אבל על ביאת מקדש אין חייבים כרת אלא בטומאה המפורשת בתורה (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 27) פירוש, אם אוירו נגע במת. ביארנו כבר, שכלי חרס אינו מיטמא מדופנו החיצון אלא מבפנים. 28) אלא אוכלין ומשקין בלבד. כלים פ"ח מ"ד. ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"ט ה"א, שנינו: "יכול (יכול אני לפרש) אף הכלים מיטמאים באויר כלי חרס, תלמוד־לומר "מכל האוכל", אוכלים מיטמאים באויר כלי חרס, ואין הכלים מיטמאים באויר כלי חרס". ומכאן למדנו שכלים אינם מקבלים טומאה מוולד הטומאה (רש"י פסחים כ, ב).

41 **ז. זֶה כְּלָל גָּדוֹל[29] בְּטֻמְאוֹת: כָּל אַב הַטֻּמְאָה מְטַמֵּא**
42 **אָדָם וּמְטַמֵּא בְּגָדִים וְכֵלִים, בֵּין כְּלֵי מַתֶּכֶת בֵּין כְּלֵי**

שֶׁטֶף בֵּין כְּלֵי חֶרֶשׂ. וְכָל הַמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בִּנְגִיעָה - הֲרֵי זֶה אַב הַטֻּמְאָה. וְכָל וְלַד הַטֻּמְאוֹת מְטַמֵּא אֲכָלִין וּמַשְׁקִין, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְכֵלִים, לֹא כְּלֵי חֶרֶשׂ וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים וּבְגָדִים.

29) עירובין קד, ב. ראה ה"ח.

ח. כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּאָב הוּא הַנִּקְרָא רִאשׁוֹן, וְהַנּוֹגֵעַ בְּרִאשׁוֹן נִקְרָא שֵׁנִי, וְהַנּוֹגֵעַ בְּשֵׁנִי נִקְרָא שְׁלִישִׁי, וְהַנּוֹגֵעַ בִּשְׁלִישִׁי נִקְרָא רְבִיעִי. וְהָרִאשׁוֹן וְשֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ כֻּלָּן נִקְרָאִין וְלַד הַטֻּמְאָה[30].

30) ב"ק ב, ב. "אבות הטומאות וכו', תולדותיהם לאו (אינם) כיוצא בהם, דאילו (שהרי) אב מטמא אדם וכלים, ואילו תולדה - אוכלין ומשקין מטמא, אדם וכלים אינו מטמא".

ט. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמֵּת[31] טֻמְאַת שִׁבְעָה, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, הוּא הַנִּקְרָא טְמֵא מֵת. וְהוּא אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת לְעִנְיַן טֻמְאַת תְּרוּמָה וְטֻמְאַת קָדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[32], כְּדֵי לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, וּכְדֵי לְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע כִּשְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת[33]. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[34].

31) בגמרא פסחים יד, א - פירשו מה שאמרו במשנה שם "ולד הטומאה", הכוונה לשני לטומאה. 32) למעלה ה"ה. 33) כלים פ"א מ"א. 34) שם. והוא־הדין שאינו מטמא באוהל (ראה למעלה ה"ג). במשנה מדובר גם בטומאות אחרות שאין בהן טומאת אוהל כלל, ולפיכך לא הזכירה אוהל, ורבינו דרכו לנקוט לשון המשנה.

י. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמֵּת[35] טֻמְאַת עֶרֶב הוּא וְלַד הַטֻּמְאָה[36], וְהוּא הָרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[37]. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הָרְבִיעִי מִן הַמֵּת רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[38], לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים.

35) מכוח טומאתו של המת. 36) וכל אב הטומאה טמא שבעה. 37) והנוגע בו נעשה שני. 38) למעלה ה"ד.

יא. אָדָם אוֹ כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַגַּע אֶרֶץ הָעַמִּים וּבֵית הַפֶּרֶס אוֹ בְּמַשָּׂאן, אוֹ בְּמַגַּע דַּם תְּבוּסָה וְגוֹלֵל וְדוֹפֵק אוֹ בְּאָהֳלָן[39], וְכֵן אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמַשָּׂא דַם תְּבוּסָה[40] - הֲרֵי אֵלּוּ כֻּלָּן וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן אָבוֹת טֻמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֵן בְּגָדִים הַמִּתְטַמְּאִין מֵחֲמַת אֵלּוּ טֻמְאַת שִׁבְעָה - כֻּלָּן אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

39) של גולל ודופק שאינם מטמאים במשא אלא במגע ובאוהל (ראה למעלה פ"ג ה"ג). 40) לא נתברר למה לא כלל משא דם תבוסה עם דיני בית הפרס וארץ הגויים, ולמה הפסיק בין מגעו ומשאו.

יב. הָאֹהֶל עַצְמוֹ[41] הַמַּאֲהִיל עַל הַטֻּמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ טֻמְאָה - הֲרֵי הוּא טְמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה מִן הַתּוֹרָה, וְהֲרֵי הוּא כִּבְגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַזֶּה עַל הָאֹהֶל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאֹהֶל בֶּגֶד אוֹ שַׂק אוֹ כְּלִי עֵץ[42] אוֹ עוֹר, אֶחָד עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין הַמֻּתָּרִין לַאֲכִילָה בֵּין הָאֲסוּרִין לַאֲכִילָה[43]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן - אֵין קְרוּי אֹהֶל אֶלָּא אָרוּג וְעוֹר כַּמִּשְׁכָּן. אֲבָל אִם הָיָה הָאֹהֶל נְסָרִין שֶׁל עֵץ, כְּגוֹן הַתִּקְרָה וְהַמַּחְצֶלֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה עֶצֶם אוֹ שֶׁל מַתֶּכוֹת[44] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם הָיָה בִּנְיָן - שֶׁהוּא טָהוֹר. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֹּאמַר הַבַּיִת טָמֵא - אֵינוֹ אֶלָּא אָדָם וְכֵלִים שֶׁבְּכָל הַבַּיִת. וְאֵין לְךָ יוֹצֵא מִן הָעֵץ שֶׁהוּא מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים אֶלָּא הַפִּשְׁתָּן בִּלְבַד[45].

41) 'ספרי' חוקת, פיסקה קכט: "בא הכתוב ולימד על האוהל שהוא מקבל טומאה", אפילו הוא קבוע בקרקע. 42) פירוש, פשתן שנקרא עץ, שנאמר (יהושע ב, ו): "ותטמנם בפשתי העץ" (גמרא שבת כז, ב). [כך פירוש הכסף־משנה. ולפי זה, המילה "כלי" פירושה פשתן ארוג, ומה שאמר בגד או שק, הכוונה לדברים שאינם גדלים מן האדמה כגון צמר. והמבי"ט ב'קרית ספר' אינו גורס את המילים "או כלי עץ"). 43) שם כח, א. 44) שאינם כלים ואינם מקבלים טומאה כלל, או שהם כלים אבל קבעם בקרקע לאוהל, וביטלו מתורת כלים (ראה 'תוספות' שבת כז, ב ד"ה ואין). 45) להוציא קנבוס וכותנה וכדומה. ומדובר בקבוע לקרקע, אבל אם אינם קבועים - מיטמאים ככל הכלים המאהילים על הטומאה.

יג. בְּגָדִים[46] הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּמֵת לְטַמֵּא אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן טֻמְאַת שִׁבְעָה - אֵינָן כְּמֵת לְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא. שֶׁהַמַּשָּׂא לְמֵת עַצְמוֹ אֵינוֹ מְפֹרָשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47]; וּבְטֻמְאַת אֹהֶל הוּא אוֹמֵר: אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל[48]. לְפִיכָךְ, הַנּוֹשֵׂא בְּגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת וְלֹא נָגַע בָּהֶן, וְכָל הַמַּאֲהִיל עֲלֵיהֶן אוֹ שֶׁהֶאֱהִילוּ עָלָיו אוֹ שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בְּאֹהֶל - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְכֵן הָאָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְהֶאֱהִיל עַל הַכֵּלִים - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין; שֶׁאֵין טְמֵא מֵת טָמֵא[49] אֶלָּא בְּמַגָּע בִּלְבַד.

46) נתבאר בה"ג. 47) פ"א ה"ב. ודיו במת עצמו, אבל אין למדים ממנו לנוגע במת. 48) הוא מטמא אוהלים, ולא הנוגע בו. 49) בכת"י תימן: מטמא.

יד. הַמֵּת אֵינוֹ מְטַמֵּא[50] מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב מִתַּחְתָּיו[51] וְלֹא מַדָּף מֵעַל גַּבָּיו[52], אֶלָּא אֶחָד כְּלִי שֶׁיִּגַּע בַּמֵּת מִצִּדּוֹ אוֹ שֶׁהָיָה תַּחְתָּיו אוֹ עַל גַּבָּיו. כֵּיצַד? עֲשָׂרָה בְּגָדִים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה וְהַמֵּת לְמַעְלָה, וַעֲשָׂרָה בְּגָדִים אֲחֵרִים עַל גַּבּוֹ מִלְּמַעְלָה: בֶּגֶד הַנּוֹגֵעַ בּוֹ וְהַבֶּגֶד הַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בַּבֶּגֶד שֶׁנָּגַע בּוֹ - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה[53], וְהַשְּׁלִישִׁי - טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב, בֵּין שֶׁל מַעְלָה בֵּין שֶׁל מַטָּה, וְהָרְבִיעִי וּמִן הָרְבִיעִי וּלְמַטָּה וּמִן הָרְבִיעִי

וּלְמַעְלָה - כֵּלָן טְהוֹרִין[54]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּטְמֵאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[55]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁכָּל הַבְּגָדִים אוֹ הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו וְשֶׁל מַעְלָה מִמֶּנּוּ טְהוֹרִין? בְּשֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם טֻמְאָה רְצוּצָה[56] וְלֹא טֻמְאַת אֹהֶל, אוֹ שֶׁהָיָה מַבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין הַכֵּלִים אֶבֶן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

50) זבים פ"ד מ"ו: "זה חומר מבמת, שהזב עושה משכב ומושב מתחתיו וכו' ועל גביו מדף, מה שאין המת מטמא". 51) אם הוא יושב או שוכב על כמה בגדים המונחים זה על גב זה, דינו כדין נוגע, כמבואר למטה, ואינו מטמא אלא הבגד שנגע בו והבגד שנגע בבגד זה, אבל בזב כולם טמאים שבעה. 52) בגדים המונחים עליו. בזב, כולם – אפילו אלה שלא נגע בהם – טמאים ומטמאים אוכלין ומשקין, ונקרא "מדף", מלשון "ריחו נודף" שמרגישים בו מרחוק, וכן גם זה מטמא מרחוק. 53) ראה למעלה ה"ד. 54) שם. 55) בהל' מטמאי משכב ומושב. 56) טומאה שאין במקומה חלל טפח, נקראת "טומאה רצוצה", כלומר לחוצה, מלשון הכתוב (דברים כח, לג): "והיית רק עשוק ורצוץ", ודיניה יבוארו לקמן בפרק שביעי.

יום שלישי י"ד אדר־א' ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר עצמות הדג ועורו וירוקה שעל פני המים וכיוצא ממה שבים שעשה מהם כלים, כלי גללים אבנים ואדמה וכלי עץ העשוי לנחת, כלי חרס המוקף צמיד פתיל, והעושה גולל מדבר שאינו מקבל טומאה, ארון שהוא חקוק בסלע והניח בו המת וכסהו הגולל, מערה שקבר בתוכה וחצר לפני המערה.

א. עַצְמוֹת הַדָּג[2] וְעוֹרוֹ, הָעוֹשֶׂה מֵהֶן כֵּלִים - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֵן יְרוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם[3] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. שֶׁכָּל מַה שֶּׁבַּיָּם - טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת כֵּלִים. לְפִיכָךְ, הָעוֹשֶׂה אֹהֶל מֵעוֹר הַדָּג אוֹ מִצֶּמֶר שֶׁגָּדֵל בַּיָּם - אֵין עַצְמוֹ שֶׁל אֹהֶל זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁמַּבִּיא אֶת הַטֻּמְאָה לְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו כִּשְׁאָר אֹהָלִים[4].

2) בתורת כהנים פרשת שמיני פרשתא ו הלכה ט שנינו: "יכול אף עורות שבים יהיו טמאים וכו' תלמוד לומר "או בגד", מה בגד מן הגדל בארץ אף עור מן הגדל בארץ". 3) כעין צמר ירקרק הגדל על דופני הספינה המתעכבת ימים רבים במקום אחד. דין זה למד רבינו מהמשנה שם שנאמר בה: כל שבים טהור. 4) הכתוב מיעט את שבים לענייַן טומאת עצמו בלבד, אבל לא להבאת טומאה, והרי גם בית קבוע אינו מיטמא ומביא את הטומאה.

ב. כְּלֵי גְלָלִים[5] וּכְלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, בֵּין טֻמְאַת מֵת בֵּין שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן כְּלֵי עֵץ הֶעָשׂוּי לְנַחַת[6], כְּגוֹן הַתֵּבָה[7] וְהַמִּגְדָּל וְהַכַּוֶּרֶת, שֶׁהֵן מַחֲזִיקִין אַרְבָּעִים סְאָה[8] בְּלַח[9] וְיִהְיֶה לָהֶם שׁוּלַיִם[10] - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל[11] לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין כְּלֵי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה.

5) רבינו שם מפרש רפש בקר מעורב בעפר. 6) להיות מונח במקום אחד ולא לטלטלו ממקום למקום. 7) ארון גדול. כלים פרק ט"ו משנה א. 8) מכילה עשרים וארבעה לוגים, והלוג שש ביצים בינוניות. 9) "שהם כוריים ביבש" (לשון המשנה). שיערו חכמים, שהגודש המתקבץ למעלה מן שפת הכלי מחזיק כחצי הכמות שבתוך הכלי ולפיכך כלי המחזיק 40 סאה בלח, שאין לו גודש, שווה למידה מחזיקה שני כורים (כור = 30 סאה) ביבש. 10) רחבים וישרים מבחוץ, שהכלי יכול לעמוד עליהם, למעט שוליים עגולים או מחודדים. 11) בחגיגה כו, ב למדו דין זה מהיקש לשק, שנאמר בתורה (ויקרא יא, לב) "כלי עץ או בגד או עור או שק" וגו', ודרשו: מה שק מיטלטל מלא וריקם, אף כל מיטלטל מלא וריקם, ואלה הכלים הגדולים אינם מיטלטלים מלא.

ג. כְּלֵי עֵץ - פְּשׁוּטֵיהֶם[12] טְהוֹרִים, וּמְקַבְּלֵיהֶם[13] טְמֵאִים. כְּלֵי חֶרֶשׂ - פְּשׁוּטֵיהֶן טְהוֹרִין, וּמְקַבְּלֵיהֶן טְמֵאִין. וְאֵינָן טְמֵאִין אֶלָּא מֵאֲוִירָן[14] אוֹ בְּהֶסֵּט הַזָּב[15]. אֲפִלּוּ נָגַע כְּלִי חֶרֶשׂ בְּמֵת מִגַּבּוֹ - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא[16]. וְאִם נִכְנְסָה טֻמְאָה מִן הַטֻּמְאוֹת בַּאֲוִירוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ - נִטְמָא. הָיָה כְּלִי חֶרֶשׂ עִם הַמֵּת בָּאֹהֶל - נִטְמָא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה נִכְנְסָה בַּאֲוִירוֹ. וְאִם הָיָה מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל - הוּא וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה; שֶׁאֵין טֻמְאָה נִכְנְסָה לוֹ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ וּבְהֶסֵּט הַזָּב[17], שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנָּגַע בְּכֻלּוֹ[18].

12) שאין להם בית קיבול. 13) [במשנה שם נאמר דין זה גם בכלי עצם, בכלי עור ובכלי זכוכית ולא הוברר למה השמיטם רבינו]. גם זה נלמד מהיקש לשק שיש לו בית קיבול. 14) אם נגעה הטומאה באווירו של הכלי ואף על פי שלא נגעה בדופן הכלי. בחולין כד, ב דרשו דיני טומאת כלי חרס מן המקרא. כתוב בתורה (שם, לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו, כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו" ואפילו הכלי - כולם טמאים. למדנו מזה, שאוויר כלי חרס מטמא אוכלים שבתוכו אפילו בלא נגיעה. וטומאת הכלי למדנו בגזירה שווה מטומאת מה שבתוכו. 15) אם זב הזיז את הכלי ממקומו. בתורת כהנים פרשת מצורע (פרשתא ג, הלכה ב) דרשו את הכתוב (שם טו, יב): "וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר" מגע שהוא ככולו, פירוש הזזה ממקומו שהזב מזיז את כל הכלי מה שאין כן בנגיעה בלי הזזה שהוא נוגע רק בחלק מן הכלי. ושם הלכה א למדו גם שאפילו זב, שטומאתו חמורה, אינו מטמא כלי חרס מגבו אלא מאווירו, וזב בלבד מטמא בהיסט, אבל לא טומאות אחרות (שבת סג, ב). 16) חולין שם, למדו זה

מהמקרא (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו". 17) כאילו הזיזו הזב. 18) כאילו נגע גם באווירו, שהרי הזיזו.

ד. הָעוֹשֶׂה גוֹלֵל מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן שֶׁהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי הַקֶּבֶר אֶבֶן אוֹ כְּלִי אֲדָמָה אוֹ כְּלִי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה אוֹ כְּלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל אוֹ עוֹר הַדֶּג וְעַצְמוֹ וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּגוֹלֵל. וְאִם פֵּרְשׁוּ מִלְּהִיוֹת גוֹלֵל אוֹ שֶׁהֵסִיר אֶת הַמֵּת מִתַּחְתֵּיהֶן - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁכִּפָּתָהּ וְעָשָׂה אוֹתָהּ גוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא גוֹלֵל. הִתִּיר הַבְּהֵמָה - הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת. וְכֵן חָבִית[19] שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִין מֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל וְעָשָׂה אוֹתָהּ גוֹלֵל לְמֵת - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ[20] טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהֶחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[21].

19) של חרש. 20) לפני שפירשה מן הקבר. 21) מפני שהחבית מפרידה ביניהם ובין הטומאה, שאינה נכנסת לתוך הכלי.

ה. קוֹרָה שֶׁעֲשָׂאָהּ גוֹלֵל לְקֶבֶר, בֵּין עוֹמֶדֶת[22] בֵּין מֻטָּה עַל צִדָּהּ[23] - אֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד פֶּתַח הַקֶּבֶר בִּלְבַד[24], וְהַנּוֹגֵעַ בַּקָּצֶה הַמֻּנָּח חוּץ לַקֶּבֶר - טָהוֹר. עָשָׂה רֹאשָׁהּ גוֹלֵל לְקֶבֶר[25] וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת עַל הַקֶּבֶר כְּמוֹ אִילָן: הַנּוֹגֵעַ מִמֶּנָּה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים סָמוּךְ לַקֶּבֶר - טָמֵא מִשּׁוּם גוֹלֵל, וּמֵאַרְבָּעָה וּלְמַעְלָה - טָהוֹר[26]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהוּא עָתִיד לָקֹץ אוֹתָהּ; אֲבָל אִם אֵינוֹ עָתִיד לָקֹץ אוֹתָהּ - כֻּלָּהּ גוֹלֵל.

22) ורחבה עודף מפתח הקבר. 23) מוטלת על הקבר וארוכה יותר מפתח הקבר. 24) והנוגע בחלק העודף על הפתח - טהור. 25) העמיד את הקורה לא על שורש העץ שהוא רחב אלא על ראשה השני שאינו רחב כל כך, ועוביו אינו יוצא מחוץ לפתח הקבר. 26) מפני שלא קבע לגולל יותר משיעור זה. ומובן, שגם בעומדת על צידה הרחב אינו מטמא יותר מארבעה טפחים, אלא שבבא ראשונה משמיעה אותנו, שהעודף על פתח הקבר אינו מטמא, ובבא אחרונה קובעת את גבול הגובה המטמא (כל פירוש הלכה זו הוא על פי התוספות יום טוב שם).

ו. שְׁתֵּי אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת שֶׁל אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה טְפָחִים שֶׁעֲשָׂאָן גוֹלֵל - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁתֵּיהֶן[27] טָמֵא[28]. נִטְלָה אַחַת מֵהֶן - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנִיָּה טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַטֻּמְאָה דֶּרֶךְ שֶׁתֵּצֵא בּוֹ[29].

27) כלומר, על כל אחת משתיהן. 28) מפני שהאבן גדולה ארבעה טפחים היא ראוייה להיות גולל. 29) ראה לקמן הלכה ט. והמדובר שהאהיל שלא על גבי הקבר ממש, אלא על גבי כותל הקבר, שהרי המאהיל על הקבר טמא (כסף משנה בשם הר"י קורקוס).

ז. גַּל שֶׁל צְרוֹרוֹת שֶׁעֲשָׂאָהוּ גוֹלֵל לְקֶבֶר - אֵין טָמֵא אֶלָּא סֵדֶר הַפְּנִימִי[30], שֶׁהוּא צָרְכּוֹ שֶׁל קֶבֶר; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בִּשְׂאָר הָאֲבָנִים - טָהוֹר.

30) הצרורות מסודרים שורה על גבי שורה, והשורה התחתונה נקראת סדר פנימי.

ח. אָרוֹן שֶׁהוּא חָקוּק בְּסֶלַע[31] וְהִנִּיחוּ בּוֹ הַמֵּת וְכִסּוּהוּ בְּגוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בַּסֶּלַע בְּכָל מָקוֹם טָהוֹר[32], וְהַנּוֹגֵעַ בַּגּוֹלֵל טָמֵא. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְבוֹר גָּדוֹל מָלֵא מֵתִים, וְאֶבֶן גְּדוֹלָה עַל פִּיהָ, שֶׁאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד חֲלָלָהּ. וְאִם בָּנָה נֶפֶשׁ[33] עַל גַּבָּהּ[34] - הֲרֵי זוֹ[35] כְּקֶבֶר סָתוּם[36] וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו. הָיְתָה הָאָרוֹן[37] הַחֲקוּקָה בַּסֶּלַע[38] רְחָבָה מִלְּמַטָּה[39] וְצָרָה מִלְּמַעְלָה וְהַמֵּת בְּתוֹכָהּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִלְּמַטָּן טָהוֹר[40], וּמִלְּמַעְלָן[41] טָמֵא; שֶׁהֲרֵי הַצִּדִּין מִלְּמַעְלָה סָמְכוּ עַל גַּבֵּי הַמֵּת וְנַעֲשׂוּ כְּגוֹלֵל. הָיְתָה הָאָרוֹן רְחָבָה מִלְּמַעְלָה וְצָרָה מִלְּמַטָּה - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם טָמֵא[42]. הָיְתָה שָׁוָה[43]: הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִטֶּפַח הַסָּמוּךְ לְקַרְקָעִיתָהּ[44] וּלְמַעְלָה - טָמֵא[45], מִטֶּפַח וּלְמַטָּה - טָהוֹר. נִקַּב אָרוֹן בְּסֶלַע וְהִכְנִיס הַמֵּת בְּתוֹכָהּ כְּמוֹ נֶגֶר[46] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם טָהוֹר, חוּץ מִמְּקוֹם פִּתְחָהּ.

31) שלא נעקר מעולם ממקומו. 32) זה נקרא "קרקע עולם" שאינו מטמא, שאם לא כן, יספיק קבר אחד לטמא את כל העולם. 33) חדר קטן. 34) על הארון. 35) הנפש [=החדר הקטן]. 36) קבר סתום האמור בכל מקום משמעותו בניין שעל גבי קרקע במקום שהמת קבור בו, אבל הנוגע בקרקע בצידי הקבר, אינו טמא. ואפילו בניין אינו מטמא מצדדיו, אלא כשבמקום המת יש טפח על טפח ברום טפח פנוי, ואם אין שם חלול כזה הרי זו טומאה רצוצה. 37) נקט לשון נקבה בהתאם ללשון משנתנו. [מצאנו במקרא פעם אחת ארון בלשון נקבה: "וארון אלוקים נלקחה" (שמואל־א ד, יז). והרב מאיר מרוטנברג בפירושו למשנתנו כותב מפני שהארון חצוב באבן ואבן לשון נקיבה]. 38) במשנה שם לא נאמר, שהמדובר בחקוקה בסלע, ורבינו בפירושו למשנה זו כותב שלמד מן התוספתא (פרק י הלכה ז) שהמשנה מתכוונת לחקוקה בסלע. פירוש, צוק סלע היה בולט בראש ההר ובו הקבר חקוק. 39) במקום שהסלע רחב יותר ממקום הקבר. 40) ככל קרקע עולם, שהרי הסלע הוא חלק מן ההר. 41) במקום הצר, שאם תמשיך קו מאונך ממקום נגיעתו בכיוון ההר, יגע הקו במקום הקבר ממש. 42) מפני שאינו כקרקע עולם דין כולו כארון. 43) כותלי הסלע זקופים בקו ישר. 44) משולי הקבר. 45) פסק כרבי יהושע במשנתנו, שטפח אחד הסמוך לשולי הקבר נגרר אחריו, ולמטה מזה הוא כקרקע עולם. 46) יתד גדולה. נראה שהכוונה לחור עמוק וצר ומכניסים לתוכו את המת דרך ראשו או רגליו וחור שכזה אינו כארון ממש ולפיכך הסלע הוא כקרקע עולם.

ט. מְעָרָה שֶׁהַקֶּבֶר[47] בְּתוֹכָהּ וְחָצֵר לִפְנֵי הַמְּעָרָה: בִּזְמַן שֶׁהֶחָצֵר לָאֲוִיר[48] - הָעוֹמֵד לְתוֹכָהּ טָהוֹר[49], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע בְּמַשְׁקוֹף הַמְּעָרָה[50]; וּבִזְמַן שֶׁהֶחָצֵר מְקֹרָה: אִם הָיָה בָהּ [מְגֻלֶּה בְּצַד הַמְּעָרָה] אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - הַנִּכְנָס לְשָׁם טָהוֹר; הָיְתָה פְּחוּתָה מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הַנִּכְנָס לְשָׁם טָמֵא וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בְּפֶתַח הַמְּעָרָה.

47) כלומר, מקום קבורה למתים רבים. 48) פירוש, שאין תקרה על גבה. 49) אפילו הוא עומד קרוב לקבר. ואף על פי שגזרו טומאה על ארבע אמות סמוך לקבר, בחצר שיש לה מחיצות לא גזרו. 50) גירסת רבינו בתוספתא שם היא: "במה דברים אמורים (שבפחות מארבעה טפחים מן הקבר טמא)? בזמן שאינה פתוחה לאוויר, אבל בזמן שהיא פתוחה לאוויר אפילו מרוחק מן השקוף (המשקוף) כל שהיא, הנכנס לתוכה טהור ובלבד שלא יגע בשקוף".

יום רביעי ט"ו אדר־א' ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר בית סתום והמת בתוכו והמת בתוך הבית ובו פתחים הרבה נעולים או פתוחים, חשב להוציאו באחד מהם, ובתים הפתוחים לאכסדרה והמת באחד, אימתי הקבר מטמא מכל סביביו, כלל גדול בטומאה שבוקעת ועולה ובוקעת ויורדת.

א. בַּיִת סָתוּם[2] שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ פֶּתַח [וּפָרַץ אֶת פַּצִּימָיו][3] וּסְתָמוֹ - מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו, וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו אוֹ מִגַּגּוֹ - טָמֵא שִׁבְעָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּקֶבֶר סָתוּם[4]. נִפְתַּח בּוֹ פֶּתַח, אֲפִלּוּ סְתָמוֹ, אִם לֹא פָּרַץ פְּצִימָיו - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו וּמִגַּגּוֹ טָהוֹר, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח. וְכַמָּה יִהְיֶה שִׁעוּר הַפֶּתַח? שָׁלֵם הַמֵּת[5] - פִּתְחוֹ בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים[6], וּכְזַיִת מִן הַמֵּת - פִּתְחוֹ בְּטֶפַח, וְגָדוֹל מִכְּזַיִת - הֲרֵי הוּא כְּמֵת וּפִתְחוֹ בְּאַרְבָּעָה.

2) תוספתא אהלות פט"ז ה"י, גמרא בבא בתרא יב, א. בית שהמת בתוכו ויש בו פתח, כל הנמצא בבית ואפילו הנמצא תחת המשקוף בחלקו שמחוץ לדלת הנעולה מיטמא באוהל. מפני שהמת יצא דרך הפתח הזה ויעבור דרך המשקוף, והרי כל זה אהלו. אבל הנוגע בקורות הבית מבחוץ - טהור. 3) חתיכות עץ הנתונות בין הדלת והקיר, ובכללן משקוף ומזוזות. כל זמן שלא פרץ אותם לא יצא מדין פתח, ולפיכך אפילו סתמו אינו מטמא אלא כנגד הפתח, כמו שנתבאר למעלה. 4) דין קבר סתום נתבאר למעלה בפרק ששי. 5) אף־על־פי שאין בו כזית, כגון נפל קטן. 6) ואם אין בו כשיעור זה, דינו כסתום (אהלות פ"ג מ"ו).

ב. הַמֵּת בְּתוֹךְ הַבַּיִת[7] וּבוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה, בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּם נְעוּלִים[8] - כֻּלָּם טְמֵאִים[9], וְהַיּוֹשֵׁב בְּצַד כָּל פֶּתַח מֵהֶן תַּחַת הַתִּקְרָה הַיּוֹצֵא עַל הַפֶּתַח - נִטְמָא[10]. נִפְתַּח אֶחָד מֵהֶן, אוֹ שֶׁחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָשַׁב אַחַר שֶׁמֵּת הַמֵּת[11], אֲפִלּוּ חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּחַלּוֹן שֶׁהִיא אַרְבָּעָה[12] עַל אַרְבָּעָה - הִצִּיל[13] עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח שֶׁנִּפְתַּח אוֹ שֶׁחָשַׁב עָלָיו, וְהַשְּׁאָר טְהוֹרִין[14], מִפְּנֵי שֶׁהֵן נְעוּלִין[15] וְהֲרֵי אֵין הַבַּיִת כְּקֶבֶר סָתוּם[16]. וְכֵן אִם הִתְחִיל לַחְתֹּר פֶּתַח[17] לְהוֹצִיאוֹ בּוֹ - מִשֶּׁיַּחְתֹּר אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[18] הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן. הָיָה שָׁם פֶּתַח סָתוּם וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ וְהִתְחִיל לְפָתְחוֹ - מִשֶּׁיַּתְחִיל לִפְתֹּחַ הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן[19]. הָיוּ בּוֹ[20] חַלּוֹנוֹת הַרְבֵּה[21] וְכֻלָּן מוּגָפוֹת - כֻּלָּן טְהוֹרוֹת[22]. נִפְתְּחוּ[23] - כֻּלָּן טְמֵאוֹת[24], וְלֹא הִצִּילוּ עַל הַפְּתָחִים[25]. פֶּתַח קָטָן[26] בְּתוֹךְ פֶּתַח גָּדוֹל[27] - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם[28] טָמֵא. חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּקָּטָן - טִהֵר קָטָן אֶת הַגָּדוֹל[29]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן מַתְאִימִין[30] - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם טָמֵא[31]. חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן - טִהֵר אֶת חֲבֵרוֹ[32]. הָיָה לַבַּיִת[33] פֶּתַח אֶחָד לְצָפוֹן וּפֶתַח לְדָרוֹם, וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּצָּפוֹנִי, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ אֶחָיו אוֹ קְרוֹבָיו וְאָמְרוּ: אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ אֶלָּא בַּדְּרוֹמִי - טִהֵר דְּרוֹמִי אֶת הַצָּפוֹנִי[34], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲרִים[35]. וְאִם הֶעֱרִים - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים.

7) שם פ"ז מ"ג. 8) והוא־הדין אם כולם פתוחים. 9) מפני שאין אנו יודעים באיזה פתח יוציאוהו, כולם נחשבים כפתח אחד. וכשיוציאוהו באחד הפתחים אין אנו אומרים הוברר הדבר למפרע, שפתח זה הוא הטמא ונטהר את הכלים שכנגד שאר הפתחים, מפני שבדברים שהם מן התורה "אין ברירה", פירוש: אין מטהרים או מתירים מסברא שכזו. 10) ביאור למה שאמר: כולם טמאים. 11) כבית־הלל שם. 12) טפחים. 13) מטומאה. 14) הכלים שהעמידו תחת המשקוף מחוץ לדלת אחר שנפתח האחד או שחשב, אבל הכלים שנמצאו שם לפני כן נטמאו ואין חוזרים לטהרתם למפרע מפני שבדאורייתא "אין ברירה" (רבה ור' אושעיא, ביצה י, א). 15) ובוודאי יוציאו את המת דרך הפתח הפתוח או דרך זה שחשב עליו. 16) מפני שלא נפרצו פצימיו. 17) לפתוח פתח חדש. 18) במשנה שם: "ומודים (בית־הלל) בפותח בתחילה, שיפתח ארבעה טפחים. אבל בפחות משיעור זה אינו מציל (ראה באות הבא). 19) בפתח סתום אמרו בית־הלל שמשהתחיל לפתחו - מציל, ואין זה דומה לפותח פתח במקום שלא היה שם מעולם. 20) בבית שפתחיו נעולים. 21) תוספתא אהלות פ"ח, ה"ד. 22) כשלא חשב להוציא את המת דרך חלונות. 23) אפילו בלי כוונה להוציא דרכם את המת. 24) הטומאה עוברת דרך הפתיחה. 25) אין דרך להוציא מת דרך החלון, ולפיכך אפילו חלונות פתוחים אינם מצילים על הפתחים אלא אם חשב להוציאו דרכם (הר"י קורקוס. וראה כסף־משנה). 26) שם. 27) בבתים גדולים נהגו לעשות פתח גדול כעין שער להכניס משאות גדולות, ובשער דלת קטנה ליציאה וכניסה של אנשים. 28) פירוש, כל אחד מהשנים. 29) ואין אנו אומרים שהקטן בטל לגבי הגדול. לא כתב מהו הדין אם חישב

להוציא בגדול, מפני שאם ייפתח הגדול גם הקטן נפתח עמו. 30) שהעמיד מזוזה בתוך השער הגדול, והעמיד שתי דלתות מתאימות. ואפילו אם המזוזה אינה באמצע הפתח אלא משוכה לצד אחד והדלתות מתאימות בגבהן אבל אינן שוות ברחבן (ע"פ הר"ש). 31) דין זה פשוט, ונכתב כעין הקדמה לדין הבא אחריו. 32) ואין אומרים ששניהם פתח אחד. 33) תוספתא שם. 34) מחשבת קרובי המת מבטלת מחשבתם של הרחוקים. 35) שלא יעשו זאת מתוך כוונה לטהר מתחילה את הפתח הדרומי, ואח"כ יבואו הקרובים ויטהרו את הצפוני. [ואפילו לדעת רבה ור' אושעיא (ביצה י, א) שהכלים שנמצאו בפתח לפני שחשב טמאים, תועיל ההערמה להשתמש בפתח הדרומי עד שיבואו הקרובים ויקבעו להוציא דרכו את המת].

1 **ג. בָּתִּים[36] הַפְּתוּחִין לְאַכְסַדְּרָה[37] וְהַמֵּת בְּאֶחָד מֵהֶן:**
2 **אִם הָיָה דַּרְכּוֹ שֶׁל מֵת לָצֵאת בְּאַכְסַדְּרָה - הֲרֵי הַבַּיִת**
3 **שַׁעַר[38] וְהַבָּתִּים טְמֵאִים[39]; וְאִם לָאו[40] - בֵּית שַׁעַר**
4 **טָמֵא[41], וְהַבַּיִת טָהוֹר[42]. הַחֶדֶר[43] שֶׁלִּפְנִים מִן הַבַּיִת**
5 **מוּגָף[44], וְנִכְנְסָה טֻמְאָה לִפְנִים[45] דֶּרֶךְ חַלּוֹן[46] - הַבַּיִת**
6 **הַחִיצוֹן טָהוֹר[47], מִפְּנֵי שֶׁהַטֻּמְאָה חוֹזֶרֶת וְיוֹצֵאת דֶּרֶךְ**
7 **הַחַלּוֹן שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ[48].**

36) תוספתא שם. 37) מקום לפני הבתים שפתחיהם לתוכו, והוא מוקף משלושה צדדים ותקרה מכסה עליו. 38) רבינו קורא כאן לאכסדרה "בית שער" (כסף־משנה), כנראה מפני שהיא כמבוא לבית. 39) כאילו כבר הוציאו את המת דרך האכסדרה ונטמאה, וממנה נכנסת הטומאה לבתים. 40) כגון שיש לבית שהמת בתוכו עוד פתח שלא מצד האכסדרה, וקרוביו מתכוונים להוציאו דרך פתח זה. 41) פירוש, האכסדרה טמאה מפני שהיא טפילה לבית. 42) בכת"י תימן הגירסא: והבתים טהורים. וגירסא זו נכונה. והמדובר, כשפתח בית המת נעול (כסף־משנה). [ותמוה הדבר, למה האכסדרה טמאה כשפתח הבית נעול, הלא אפילו האסקופה שתחת המשקוף מחוץ לדלת הנעולה - טהורה? ובסדרי טהרות לאדמו"ר הגאון מראדזין מפרש, שהמדובר כשלא ידוע אם יוציאו את המת דרך האכסדרה או לא. ומה שכתב "ואם לאו", פירושו שאין מנהג קבוע להוציא דרך האכסדרה, ולפיכך טימאו את האכסדרה מספק, אבל אינה מביאה את הטומאה לבית מספק]. 43) תוספתא שם. 44) הדלת שבין החדר והבית החיצון נעולה. 45) לחדר הפנימי. 46) שבחדר. 47) ואף־על־פי שהטומאה עתידה לצאת דרך פתחו. 48) ומה שאמרו אין החלונות מצילים על הפתחים, המדובר כשהטומאה לא נכנסה דרך החלון.

8 **ד. אֵין הַקֶּבֶר[49] מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו[50] עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם**
9 **חָלָל טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח[51]. אֲפִלּוּ הִגְבִּיהַּ**
10 **הַבִּנְיָן עַל גַּבֵּי חָלָל טֶפַח עַד לָרָקִיעַ - הַכֹּל[52] טָמֵא[53],**
11 **לְפִי שֶׁהַכֹּל כְּקֶבֶר[54]. הָיְתָה טֻמְאָה רְצוּצָה[55] וְלֹא הָיָה**
12 **שָׁם חָלָל טֶפַח - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת**
13 **וְיוֹרֶדֶת, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא הַנּוֹגֵעַ כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה**
14 **מִלְּמַעְלָה אוֹ הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ מִלְּמַעְלָה, אוֹ הַנּוֹגֵעַ**
15 **כְּנֶגְדָּהּ מִלְּמַטָּה אוֹ מַה שֶּׁהֶאֱהִיל עָלָיו מִלְּמַטָּה[56];**
16 **אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּצִדֵּי הַבִּנְיָן - טָהוֹר.**

49) אהלות פ"ז מ"א. "הטומאה בכותל ומקומה טפח על טפח, כל העליות שעל גבה, ואפילו הן עשר, כולן טמאות". 50) פירוש, מבחוץ, כדין קבר סתום. 51) מקום פנוי למעלה מן הטומאה. 52) הנוגע בכתלי הבנין מבחוץ, בגגו ובקרקעיתו. 53) שם. 54) כקבר סתום. 55) לחוצה במקום צר. במשנה: "נפש אטומה". 56) שהקבר האהיל עליו.

17 **ה. זֶה כְּלָל[57] גָּדוֹל בְּטֻמְאַת מֵת: שֶׁכָּל דָּבָר הַמְטַמֵּא**
18 **בְּאֹהֶל מִן הַמֵּת, אִם הָיָה רָצוּץ, שֶׁאֵין לוֹ חָלָל טֶפַח**
19 **- הֲרֵי הַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה עַד לָרָקִיעַ, בּוֹקַעַת**
20 **וְיוֹרֶדֶת עַד הַתְּהוֹם, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה מִן הַצְּדָדִין.**
21 **כֵּיצַד? כְּרִי שֶׁל תְּבוּאָה[58] אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים וּכְזַיִת מִן**
22 **הַמֵּת בְּתוֹכוֹ, וְכֵלִים בְּצַד הַטֻּמְאָה וְאֵינָן נוֹגְעִין בָּהּ -**
23 **כֵּלִים טְהוֹרִין, וְכָל כְּלִי שֶׁבְּתוֹךְ הַגַּל מְכֻוָּן כְּנֶגֶד**
24 **הַטֻּמְאָה מִלְּמַעְלָה אוֹ מִלְּמַטָּה טָמֵא, שֶׁהַטֻּמְאָה**
25 **בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. וְאִם הָיָה מְקוֹם**
26 **הַטֻּמְאָה חָלוּל טֶפַח עַל טֶפַח[59] עַל רוּם טֶפַח - הוּא**
27 **כְּקֶבֶר סָתוּם וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו.**

57) שם; פט"ו שם. 58) שם פט"ו מ"ז, והמדובר כשהכרי והגל מונחים בחוץ. ראה ה"ו. 59) תוספתא שם.

28 **ו. בַּיִת שֶׁמִּלְּאוֹ[60] עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת[61] - הֲרֵי זֶה בִּטֵּל**
29 **הַבַּיִת[62] וַהֲרֵי הוּא כְּגַל שֶׁל עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת, וְאִם**
30 **הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹךְ הֶעָפָר - בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת**
31 **וְיוֹרֶדֶת, וְכֵלִים שֶׁבְּצִדֶּיהָ בְּתוֹךְ הֶעָפָר טְהוֹרִים.**

60) שם מ"ז. 61) חצץ. 62) כאילו אין כאן בית כלל, אלא עפר וצרורות. ואם נשאר אויר טפח על טפח בין הגל ובין התקרה, הרי זו "נפש אטומה". רבינו גורס במשנה: "ביטלו", פירוש, אם מילא בכוונה את הבית עפר, ואפילו צרורות שאינם נדבקים לגוש אחד - ביטל במעשה זה, שנעשה בכוונה, את הבית. ראה 'תוספות יום טוב' למשנתנו שגורס בהלכה זו: "הרי זה בטל אצל הבית". אולם בספרים שלנו, וכן בכת"י תימן, הגירסא: "ביטל הבית".

32 **ז. טֻמְאָה שֶׁהִיא רְצוּצָה[63] בְּכֹתֶל וְסָמַךְ סֵכָּה לַכֹּתֶל[64]**
33 **- הַסֵּכָּה טְמֵאָה, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה הַכֹּתֶל צַד מִצְּדֵי הָאֹהֶל.**
34 **וְאַף עַל פִּי שֶׁהַצְּדָדִין טְהוֹרִים לַנּוֹגֵעַ אֵלּוּ לֹא הָיָה**
35 **עֲלֵיהֶן אֹהֶל, אֲבָל מִשֶּׁנַּעֲשָׂה עֲלֵיהֶן אֹהֶל - הָאֹהֶל**
36 **כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ[65].**

63) רבינו מפרש את הבבא האחרונה של המשנה שם: "סמך לה סוכות" בטומאה רצוצה, וכן כתב בפירושו על המשנה (ראה ראב"ד). 64) "ושם עליו המשקוף" (רבינו בפירושו למשנה). 65) הכותל נעשה חלק מן הסוכה, והטומאה שהיא בכותל כאילו מונחת בתוך הסוכה.

יום חמישי ט"ז אדר־א' ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר דין שדה שאבד קבר בתוכה, ואם מותר לזרוע או לנטוע בו, התלוליות הקרובות לעיר או הרחוקות וסמוכות לבית הקברות, קבר הנמצא או קבר הידוע אם מותר לפנותו, וקבר המזיק לרבים, הפוגע במת מצוה והמוצא קבר או מת שחייב לציין, ובמה וכיצד מציינין.

א. שָׂדֶה[2] שֶׁאָבַד קֶבֶר[3] בְּתוֹכָהּ - עֲפָרָהּ[4] מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא כְּבֵית הַפֶּרֶס, שֶׁמָּא נָדוּשׁ הַקֶּבֶר[5] בָּהּ וְיִהְיוּ עֲצָמוֹת כִּשְׁעוֹרָה בְּתוֹךְ עֲפָרָהּ. וְכָל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ - הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ נִטְמָא[6]. וְאִם הֶעֱמִיד בְּתוֹכָהּ אֹהֶל - נִטְמָא כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בָּאֹהֶל, שֶׁמָּא הָאֹהֶל שֶׁהֶעֱמִיד בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה עַל הַקֶּבֶר הוּא מַאֲהִיל.

2) אהלות פי"ח מ"ג. 3) ידוע שיש בו קבר, ואין אנו יודעים את מקומו. בבבא הראשונה שם, שנינו דין שדה שנחרש בו קבר, אלם רבינו כתב מקצת דיניו למעלה (פ"ב הט"ז), ולכן מתחיל כאן בבבא שניה שבמשנה, ולקמן פ"י ממשיך ומבאר דיני קבר שנחרש. 4) אם לקח מהשדה עפר, והניחו במקום טהור. 5) נדרס ברגלי עוברים ושבים. ואינו מטמא באוהל, שהרי עצם כשעורה אינו מטמא באוהל. 6) ואפילו בימות החמה שדינו כרשות הרבים, וכלל בידינו 'ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור', כאן טמא, מפני שהוחזקה טומאה.

ב. בָּנָה[7] (בָּהּ) בַּיִת[8] וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו: אִם הָיָה פִּתְחָהּ שֶׁל עֲלִיָּה כְּנֶגֶד פִּתְחָהּ שֶׁל בַּיִת[9] - הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה[10], שֶׁאֲפִלּוּ [הָיָה] הַקֶּבֶר תַּחַת מַשְׁקוֹף הַבַּיִת - הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הוּא אֹהֶל עַל גַּבֵּי אֹהֶל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[11]; וְאִם לֹא הָיָה מְכֻוָּן[12] - אַף הָעֲלִיָּה טְמֵאָה, שֶׁמָּא אַסְקֵפַת עֲלִיָּה עַל הַקֶּבֶר, וַהֲרֵי הָעֲלִיָּה מַאֲהִילָה עַל הַקֶּבֶר[13].

7) שם פי"ז מ"ה. 8) בשדה שאבד בו קבר. 9) ואינו עודף על פתח הבית לא מכאן ולא מכאן, וגם אינו בולט מחוץ לפתח הבית. 10) בכל מקום שהמת מונח, חוצץ הבית מפני הטומאה שלא תכנס לעליה. 11) לקמן פט"ז ה"ג. 12) אלא עודף קצת. 13) חוששים אנו שמא הטומאה נגד הכותל עצמו מחצי עביו ולחוץ ובוקעת ועולה וכשמגיעה לפתח העליה במקום שהיא עודף על פתח הבית, היא נכנסת לפנים, אבל אם היא בכותל מחציו ולפנים דינה כאילו היא בתוך הבית, ותקרת הבית חוצצת ואינה נכנסת לעליה (סדרי טהרות).

ג. וְשָׂדֶה זוֹ[14] מֻתָּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ כָּל זֶרַע[15], לְפִי שֶׁאֵין שָׁרְשֵׁי זְרָעִים מַגִּיעִים עַד לַקֶּבֶר[16]. אֲבָל אֵין נוֹטְעִין בְּתוֹכָהּ אִילָנֵי מַאֲכָל, מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׁרָשִׁים מַגִּיעִין עַד לַמֵּת. הַתְּלוּלִיּוֹת[17] הַקְּרוֹבוֹת לְעִיר[18] הַסְּמוּכָה לְבֵית הַקְּבָרוֹת אוֹ לְדֶרֶךְ בֵּית הַקְּבָרוֹת, אֶחָד חֲדָשׁוֹת וְאֶחָד יְשָׁנוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהַנָּשִׁים קוֹבְרוֹת שָׁם אֶת הַנְּפָלִים[19], וּמֵכֵּי שְׁחִין קוֹבְרִין שָׁם אִיבְרֵיהֶן[20]. אֲבָל הָרְחוֹקוֹת - הַחֲדָשׁוֹת טְהוֹרוֹת[21], וְהַיְשָׁנוֹת טְמֵאוֹת, שֶׁמָּא הָיוּ קְרוֹבוֹת[22] מֵעִיר שֶׁחָרְבָה אוֹ מִדֶּרֶךְ שֶׁאָבְדָה[23]. וְאֵי זֶהוּ תֵּל קָרוֹב? כֹּל שֶׁאֵין שָׁם תֵּל אַחֵר קָרוֹב יוֹתֵר מִמֶּנּוּ. וְיָשָׁן? שֶׁאֵין אָדָם זוֹכְרוֹ[24].

14) שם פי"ח מ"ג. 15) גירסת רבינו במשנה: "נזרעת כל זרע". שאין שרשי זרעים מגיעים עד לקבר. כלומר, עד מקום המת ממש, ועפר הקבר מותר בהנאה (רבינו בהל' אבל פי"ד ה"כ). ולטומאה אין לחשוש, מפני שמחובר אינו מקבל טומאה, ואחרי הקצירה גם־כן לא יקבלו טומאה כל זמן שלא נתלחלחו אחר קצירתם באחד משבעת המשקין (הל' טומאת אוכלין פ"א ה"א־ב). 16) ויונקים ממנו, והפירות גדלים מלשדו, והמת אסור בהנאה מן התורה. מלשונו של רבינו כאן משמע שאילני סרק מותר לנטוע לכתחילה, ראה 'כסף משנה'. 17) גבעות נמוכות, מלשון תל. 18) שם פט"ז מ"ב, כפי שנתפרשה בגמרא כתובות כ, ב. 19) כתובות, שם. ותוספתא אהלות, שם. וחוששים אנו שמא הלכה שם אשה יחידה וקברה נפל, ואין איש יודע על זה. 20) שנשרו מחמת המחלה ומטמאים באוהל. 21) שאשה אינה הולכת שם יחידה, ואם הלך עמה עוד מי שהוא - היה הדבר מתגלה. 22) ואז קברו שם נשים נפליהן. 23) ושמא הובילו שם מת ערב שבת בין השמשות, ולא הספיקו להביאו לעיר וקברוהו שם, וברבות הימים נשכח הדבר. 24) כרבי יהודה, שם במשנה.

ד. שָׂדֶה בּוֹכִים[25], וְהוּא הַמָּקוֹם הַקָּרוֹב לְבֵית הַקְּבָרוֹת שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת שָׁם וּבוֹכוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁעֲפָרָהּ טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחְזִקָה שָׁם טֻמְאָה - אֵין נוֹטְעִין אוֹתוֹ וְאֵין זוֹרְעִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל[26] רֶגֶל אָדָם לְשָׁם, שֶׁמָּא יֵשׁ שָׁם טֻמְאָה. מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרוֹב לְבֵית הַקְּבָרוֹת כְּבָר נִתְיָאֲשׁוּ בְּעָלָיו[27] מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא אָדָם וְיִקְבֹּר בּוֹ, מִפְּנֵי זֶה חָשְׁשׁוּ לוֹ[28]. וְעוֹשִׂין[29] מֵעֵבֶר מָקוֹם זֶה תַּנּוּרִים לְקֹדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי לֹא הֶחְזִקָה שָׁם טֻמְאָה.

25) אהלות שם מ"ד. 26) שלא ירבו ללכת שם כדי לטפל בזרעים ולאסוף את היבול. 27) מועד קטן ה, ב. 28) רק חשש יש בדבר שאינו מספיק לגזור טומאה, אלא להתרחק מן המקום. 29) פירוש, מותר לעשות.

ה. קֶבֶר[30] הַנִּמְצָא[31] - מֻתָּר לְפַנּוֹתוֹ[32]; וְאִם פִּנָּהוּ - מְקוֹמוֹ טָמֵא[33] וְאָסוּר בַּהֲנָיָה[34] עַד שֶׁיְּבַדֵּק, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[35]. וְקֶבֶר הַיָּדוּעַ[36] - אָסוּר לְפַנּוֹתוֹ[37]; וְאִם פִּנָּהוּ - מְקוֹמוֹ טָהוֹר[38] וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה.

30) הדינים שבהלכה זו ובהלכה שלאחריה, נמצאים בארבע גירסאות שונות בארבעה מקומות: א, בתוספתא אהלות פי"ז. ב, בבבלי סנהדרין מז, ב. ג, ב'ירושלמי' נזיר פ"ט ה"ג. ד, במסכת שמחות פי"ד, ודברי רבינו כאן מתאימים לגירסה שב'ירושלמי'. 31) שלא ידעו שיש שם קבר.

32) מכיוון שלא היה הדבר ידוע שיש שם קבר, יש להניח שנקבר שלא מדעת בעלים, ולפיכך לא קנה מקומו ומותר לפנותו. 33) פירוש, כל סביבות הקבר צריך בדיקה, שמא היה כאן בית קברות, ואחר הבדיקה יהיה טהור. ומדובר כשנמצאו שלושה קברים (כסף־משנה), שקבר אחד אינו מצריך בדיקה. ראה לקמן פ"ט. 34) לא אסור בהנאה ממש, שהרי קרקע עולם אינה נאסרת, אלא שלא ירעו שם בהמות ולא ינהגו שם מנהג קלות ראש מפני כבוד המתים, כמו שאמרו במגילה כט, א - בכל בית קברות (כסף־משנה). ראה הל' אבל פי"ד הי"ג. 35) לקמן פ"ט. 36) ידוע שאין שם אלא מת אחד, ומסתמא נקבר מדעת בעל השדה. 37) מפני שהמת קנה מקומו. 38) הקרקע לא נטמא וקברים אחרים אינם, ומטעם זה מותר לאכול ולשתות שם (כסף־משנה).

1 **ו. קֶבֶר שֶׁהוּא מַזִּיק אֶת הָרַבִּים[39] - מְפַנִּין אוֹתוֹ[40],**
2 **וּמְקוֹמוֹ טָמֵא וְאָסוּר בַּהֲנָיָה[41].**

39) הקבר הוא במקום שרבים עוברים שם ומיטמאים באוהל. 40) חובה לפנותו לטובת הרבים. וזהו ההבדל שבין דין זה ובין קבר הנמצא, שם כתב רבינו "מותר לפנותו", וכאן כתב "מפנים אותו". 41) מדובר במת שנקבר מדעת בעל הקרקע, ולפיכך קנה מקומו ונאסר בהנאה.

3 **ז. הַפּוֹגֵעַ[42] בְּמֵת מִצְוָה[43]: אִם מְצָאוֹ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם[44]**
4 **- מְבִיאוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת; מְצָאוֹ חוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ**
5 **בְּתוֹךְ שְׂדֵה כַּרְכּוֹם[45] - קָנָה מְקוֹמוֹ, וְיִקָּבֵר בַּמָּקוֹם**
6 **שֶׁנִּמְצָא[46]. מְצָאוֹ עַל הַמֶּצֶר[47] - מְסַלְּקוֹ לִצְדָדִין. שְׂדֵה**
7 **בּוּר[48] מִצַּד זֶה וּשְׂדֵה נִיר[49] מִצַּד זֶה - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה**
8 **בּוּר[50]. שְׂדֵה נִיר וּשְׂדֵה זֶרַע - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה נִיר. שְׂדֵה**
9 **זֶרַע וּשְׂדֵה כֶּרֶם - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה זֶרַע[51]. שְׂדֵה אִילָן[52]**
10 **וּשְׂדֵה כֶּרֶם - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה כֶּרֶם[53], מִפְּנֵי אֹהֶל**
11 **הַטֻּמְאָה[54]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן שָׁוִין - קוֹבְרוֹ לְאֵי זֶה צַד**
12 **שֶׁיִּרְצֶה.**

42) 'ירושלמי' נזיר פ"ז ה"א. 43) שאין לו קוברים, ומצוה על הפוגע בו לקברו. 44) של בית הקברות, היינו עד אלפיים אמה. 45) צמח ריחני יקר מאוד, ומשתמשים בו כתבלין למיני מאפה ולתבשילים. 46) זו אחת מתקנותיו של יהושע בן נון שנמנו במסכת בבא־קמא פא, א. ושם עמוד ב - אמרו: שעל־מנת־כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ. 47) במקום שרבים עוברים ושבים, ואם יקברנו שם ייטמא באוהל. 48) שדה שלא נחרש ולא נזרע. 49) חרוש. 50) כללו של דבר: יש לצמצם את ההפסד עד כמה שאפשר. 51) בכרם, ההפסד יותר גדול. 52) עצי פרי אחרים. 53) ואף־על־פי שהפסדו של כרם גדול יותר. 54) הגפנים נמוכים ואינם מאהילים על הקבר, ואפשר לגשת ולבצור את הענבים מבלי להאהיל על הקבר, אבל אילנות אחרים ענפיהם גדלים בגובה רב, ומאהילים על סביבותיהם ויטמאו באוהל המת את המתקרבים אליהם. דין זה שנוי במחלוקת ב'ירושלמי' שם, אם להעדיף הצלה מן הטומאה או הקלת בצירת הענבים, ופסק רבינו שלהנצל מן הטומאה עדיף.

13 **ח. קֶבֶר הַנִּמְצָא[55] - מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ[56]. וְאִם בָּא אַחֵר**
14 **וְאָמַר: בָּרִי לִי[57] שֶׁלֹּא הָיָה כָּאן קֶבֶר, אֲפִלּוּ קֹדֶם**
15 **לְעֶשְׂרִים שָׁנָה - אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא מִשְּׁעַת מְצִיאָה**
16 **וְאֵילַךְ.**

55) תוספתא טהרות פ"ד ה"ו. 56) כל הטהרות שנעשו במקום זה, אפילו זמן רב לפני שנמצא הקבר – טמאים. 57) בטוח אני, ללא כל ספק.

17 **ט. כָּל הַמּוֹצֵא[58] קֶבֶר אוֹ מֵת אוֹ דָּבָר שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל**
18 **מִן הַמֵּת - חַיָּב לְצַיֵּן עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תְּקָלָה**
19 **לַאֲחֵרִים. וּבְחֵלוֹ שֶׁל מוֹעֵד הָיוּ יוֹצְאִין מִבֵּית דִּין**
20 **לְצַיֵּן עַל הַקְּבָרוֹת. אֵין מְצַיְּנִין עַל כְּזַיִת מְצֻמְצָם מִן**
21 **הַמֵּת[59], לְפִי שֶׁסּוֹפוֹ יֶחְסַר בָּאָרֶץ[60]. וּבַמֶּה מְצַיְּנִין?**
22 **בְּסִיד[61]. מְמַחֶה וְשׁוֹפֵךְ עַל מְקוֹם הַטֻּמְאָה. אֵין**
23 **מַעֲמִידִין[62] אֶת הַציּוּן עַל גַּבֵּי הַטֻּמְאָה[63], אֶלָּא יְהִי**
24 **עוֹדֵף מִכָּאן וּמִכָּאן בְּצִדֵּי הַטֻּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת**
25 **הַטְּהָרוֹת[64]. וְאֵין מַרְחִיקִין[65] אֶת הַציּוּן מִמְּקוֹם**
26 **הַטֻּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[66]. וְאֵין**
27 **מְצַיְּנִין עַל הַוַּדָּאוֹת, שֶׁהֲרֵי הֵן יְדוּעִין לַכֹּל, אֶלָּא עַל**
28 **הַסְּפֵקוֹת, כְּגוֹן שָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר וְהַסִּכָּכוֹת[67]**
29 **וְהַפִּרְעוֹת[68].**

58) משנה, מועד קטן ב, א. ובגמרא שם (ה, א) הסמיכו דין זה על המקרא (יחזקאל לט, טו): "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון". 59) שם עמוד ב. 60) ופחות מכזית אינו מטמא באוהל, ולא הטריחו חכמים לעשות לצורך זמן קצר. 61) מעשר שני פ"ה, מ"א. 62) מועד קטן ה, ב. 63) בדיוק על מקום הטומאה בלבד. 64) לפעמים לא ירגיש האדם בציון עד שיגיע למקומו ממש, ואפשר שיאהיל על הטומאה שלא מדעתו. 65) ריחוק גדול. 66) שלא לצמצם את שטחה הטהור. לפיכך מרחיב כל שהוא את הציון. 67) עצים העומדים לפנים מגדר בית הקברות, וענפיהם סוככים על שטח מסוים מחוצה לו, וחוששים שמא נמצא קבר תחת העץ. 68) אבנים בולטות מן הגדר לחוץ, ושמא צידה הפנימי של האבן מאהיל על קבר ונעשית כולה אוהל הטומאה.

30 **י. מָצָא[69] שָׂדֶה מְצֻיֶּנֶת וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבָהּ[70]: אִם**
31 **אֵין בָּהּ אִילָנוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר[71]; יֵשׁ בָּהּ**
32 **אִילָנוֹת - בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר[72], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[73].**

69) שם. 70) אם זה שדה שנחרש בו קבר או שאבד בו קבר. יש הבדלי דינים רבים בין שני שדות אלה (ראה למעלה ה"א, ולקמן פ"י) ואחד מהם: נחרש אינו מטמא באוהל מפני שאין במקום אחד שיעור טומאת אוהל, שעצם כשעורה מטמא במגע ומשא בלבד, ושדה שאבד בו קבר מטמא באוהל, שמא האהיל על מקום הקבר. 71) ולפיכך לא ניטעו בו אילנות, מפני שאסור לנטוע בשדה שאבד בו קבר (למעלה ה"ג). ומדובר בשדה ראויה לעצי פרי

('תוספות' שם ד"ה יש). 72) ומותר לנטוע בה [רש"י פירש שם אחרת, אבל מדברי רבינו לקמן פ"י ה"י משמע כפירושנו]. [בגמרא שם הקשו למה ציינוה, הלא אין מציינים אלא המקומות המטמאים באוהל? ותירצו, כגון שאבד בה קבר וחרשו (באיסור או בטעות) והותרה נטיעה ונטעו אילנות והציון נשאר. ואין לחשוש, שמא נטעו בטעות בלי חרישה, מפני שנטיעה יש לה פירסום, ונמשכת זמן מסוים, ובוודאי היה חכם שבעיר מעכב (ראה לקמן, שם). 73) שם.

יא. מָצָא[74] אֶבֶן מְצַיֶּנֶת - תַּחְתֶּיהָ טָמֵא. הָיוּ שְׁתַּיִם[75]: אִם יֵשׁ סִיד בֵּינֵיהֶם[76] - בֵּינֵיהֶם טָמֵא[77]; וְאִם אֵין סִיד בֵּינֵיהֶן, אֶלָּא עַל רָאשֵׁיהֶן: אִם יֵשׁ חֶרֶשׁ[78] בֵּינֵיהֶן - טָהוֹר, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא בִּנְיָן[79]; וְאִם אֵין חֶרֶשׁ בֵּינֵיהֶן וְהָיָה הַסִּיד מְרֻדָּד עַל רָאשֵׁיהֶן מִכָּאן וּמִכָּאן[80] - הֲרֵי זֶה צִיּוּן וְטָמֵא[81]. מָצָא מֶצֶר[82] אֶחָד מְצַיֵּן - הוּא טָמֵא[83] וְכָל הַשָּׂדֶה טְהוֹרָה. וְכֵן שְׁנָיָה, וְכֵן שְׁלִישִׁית. מָצָא אַרְבָּעָה מְצָרֶיהָ מְצַיְּנִין - הֵן טְהוֹרִין וְכָל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ טְמֵאָה[84]; שֶׁאֵין מַרְחִיקִין הַצִּיּוּן מִמְּקוֹם הַטֻּמְאָה[85].

74) שם ז, א. 75) שתי אבנים מצויינות בסיד. 76) סיד שפוך על המקום. 77) שהרי המקום צויין בסיד. 78) כלומר, חתיכות חרס דקות (ויש מפרשים: מין אדמה לבנה, אינה לבנה כסיד). 79) רגילים לתת חרסית בין אבני הבנין. 80) קליפה דקה של סיד היתה על יד האבנים. 81) משמע שאם יש ביניהן חרש, טהור אפילו בסיד מרודד. ואם יש ביניהן שכבה עבה של סיד, טמא אפילו אם יש שם חרס. 82) שם. 83) המקום המצויין. 84) אנו תולים שהציון המקיף את כל השדה מכריז על טומאת כל השדה. 85) ולפיכך הוצרך לציין את כל מיצרי השדה (רש"י. ראה למעלה ה"ט). והמיצרים עצמם טהורים, מפני שיש לתלות שמקומם הוא העודף שנאמר למעלה בה"ט (ראה 'תוספות' שם ד"ה דאמר).

יום שישי י"ז אדר־א' ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר דין מי שהיה חופר בשדה ומצא מתים רבים או הרוגים אם חושש לבית הקברות, היה חופר ומצא מת מושכב כדרך הנקברים או שנים או שלושה אם צריך לבדוק, ודין גוים אם יש להם טומאת קברות, למי יש תבוסה ושכונת קברות, וכיצד בודקים, גל טמא שנתערב עם שני גלים טהורים, המאהיל על בור שמפילים בו נפלים, ואם הוא ספק מה דינו.

א. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בְּשָׂדֶה וּמָצָא מֵתִים רַבִּים בְּגַמָּא אַחַת זֶה עַל גַּב זֶה אוֹ זֶה בְּצַד זֶה, אוֹ שֶׁמָּצָא הֲרוּגִים, אוֹ שֶׁמָּצָא מֵת יוֹשֵׁב אוֹ רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא מָקוֹם זֶה בֵּית הַקְּבָרוֹת הָיָה[2]; אֶלָּא נוֹטֵל הַמֵּת שֶׁמָּצָא, וְנוֹטֵל כָּל הֶעָפָר הַתְּחוּחַ[3] שֶׁתַּחְתָּיו, וְחוֹפֵר בִּבְתוּלַת קַרְקַע[4] שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[5], וּמוֹצִיא הַכֹּל, וּשְׁאָר הַשָּׂדֶה בְּחֶזְקַת טָהֳרָה כְּשֶׁהָיְתָה קֹדֶם שֶׁיִּמְצָא. וְעָפָר זֶה עִם שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת שֶׁחוֹפֵר הוּא הַנִּקְרָא תְּבוּסַת הַמֵּת[6].

2) מפני שיהודים אינם קוברים כך. 3) העפר הרך. 4) אדמה שלא הזיזוה מעולם ממקומה. 5) כעובי שלוש אצבעות. 6) עפר שהתבוסס בדם המת. מלשון המקרא (יחזקאל טו, ו): מתבוססת בדמיך.

ב. שָׂדֶה שֶׁנֶּהֱרְגוּ בָהּ הֲרוּגִים[7] - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת שֶׁבָּהּ, וַהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה[8]. וְכֵן הַמְּפַנֶּה קִבְרוֹ[9] מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת עֶצֶם עֶצֶם וַהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה וְכֵן בּוֹר שֶׁמְּטִילִים בְּתוֹכוֹ נְפָלִים אוֹ הֲרוּגִים[10] - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת שֶׁבּוֹ עֶצֶם עֶצֶם וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר[11].

7) והם מוטלים על פני השדה גלויים. והמדובר כשיש להם קוברים, שאם אין להם, דינם כמת מצוה ואסור לפנותם. 8) ואינו צריך ליטול את תבוסתם. 9) שקבר שם המת על מנת לפנותו (רא"ש שם). [ובמשנה אחרונה למשנתנו מפרש על פי התוספתא שם הלכה ה: "מי שנפחת קברו לתוך שדהו אומרים לו לקט עצם עצם והכל טהור". פירוש, שהיה קבר לא רחוק משדהו ונפרצה מחיצת הקבר ונתגלגל המת לתוך שדהו. וכן פירש גם בסדרי טהרות]. 10) בלי כוונה לקוברם שם. 11) בבא זו משמיעה אותנו רבותא, שלא רק אם נמצאו גלויים במקום שנהרגו אין להם תבוסה, אלא אפילו אם השליכום בכוונה לתוך הבור, אבל בלי כוונת קבורה, הדין כן.

ג. הָיָה חוֹפֵר וּמָצָא מֵת מֻשְׁכָּב כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹבְרִין הַמֵּתִים - נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ. וְכֵן אִם מָצָא שְׁנַיִם - נוֹטֵל כָּל אֶחָד מֵהֶן וּתְבוּסָתוֹ עִמּוֹ, וְכָל הַשָּׂדֶה טְהוֹרָה. מָצָא שְׁלֹשָׁה מֵתִים, כָּל אֶחָד מֵהֶן מֻטָּל כְּדֶרֶךְ הַנִּקְבָּרִין, אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה, כִּמְלֹא מִטָּה[12] וְקוֹבְרֶיהָ - הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בֵּית הַקְּבָרוֹת הוּא זֶה[13], וְצָרִיךְ לִבְדֹּק מִן הָאַחֲרוֹן עֶשְׂרִים אַמָּה, שֶׁהֵן כִּשְׁתֵּי מְעָרוֹת וְחָצֵר שֶׁבֵּינֵיהֶם[14]. וְאִם לֹא מָצָא שָׁם מֵת אַחֵר - הֲרֵי אוֹתָן הָעֶשְׂרִים שֶׁבָּדַק טְהוֹרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁכוּנַת קְבָרוֹת[15]. מָצָא מֵת אֶחָד בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה - צָרִיךְ לִבְדֹּק מִמֶּנּוּ עֶשְׂרִים אַמָּה אֲחֵרוֹת, לְפִי שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר[16]. וְאִם הָיָה אֶחָד מֵאֵלּוּ שֶׁמָּצָא בַּתְּחִלָּה אוֹ בַּסּוֹף הָרוּג אוֹ יוֹשֵׁב אוֹ מֻשְׁכָּב שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו - אֵינוֹ בּוֹדֵק עֶשְׂרִים אַמָּה, אֶלָּא נוֹטְלָן וְאֶת תְּבוּסָתָן בִּלְבַד; שֶׁחֶזְקָתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

12) המיטה שהמת מוטל עליה. 13) כללו של דבר: אם שלושת המתים נמצאים באופן, שאפשר להניח ששלושתם נקברו במערה אחת, חוששים שבית קברות הוא זה, וזה אפשר רק אם המרחק מקבר ראשון עד שלישי הוא לא פחות מארבע אמות ולא יותר על שמונה. [קבריהם היו

בכוכים שנחפרו בכותל מערות בצורה אחידה ובמרחקים קבועים]. 14) הקברים היו מסודרים באופן שכזה: במרכזם נמצא חצר שש אמות על שש אמות ושתי מערות של שש על ארבע משני צדדיה, ובכתלי המערות נחצבו הכוכים. יוצא סך הכול שמונה עשרה אמות, והוסיפו שתי אמות מפני החשש שמא עמדה מערה אחת באלכסון. 15) כלומר, אף על פי שהן בשכנות לקברות, שהרי שכונת קברות ממש - טמאה. ורבינו לשיטתו, שמודדים מן האחרון (כסף משנה). 16) השערה מבוססת, שבית הקברות כאן.

1 **ד. הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין לָהֶם טֻמְאַת קְבָרוֹת. הוֹאִיל**
2 **וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, חֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בְּקִבְרָן טָהוֹר, עַד**
3 **שֶׁיִּגַּע בְּעַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה אוֹ יִשָּׂאֶנָּה.**

4 **ה. מֵת שֶׁחָסַר[17] אֵיבָר שֶׁאִם יִנָּטֵל מִן הַחַי יָמוּת -**
5 **אֵין לוֹ תְּבוּסָה וְלֹא שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. וּמֵתִים הַנִּמְצָאִים**
6 **גְּלוּיִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה - אֵין לָהֶם שְׁכוּנַת קְבָרוֹת וְלֹא**
7 **תְּבוּסָה, אֶלָּא מְלַקֵּט עֵצֶם עֵצֶם וְהַכֹּל טָהוֹר[18].**
8 **וְהַנִּקְבָּר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת - יֵשׁ לוֹ תְּבוּסָה[19] וְאֵין לוֹ**
9 **שְׁכוּנַת קְבָרוֹת.**

17) תוספתא אהלות פרק ט"ז הלכה ב: "והחסר אין לו תבוסה ואין לו שכונת קברות". 18) שם פרק ט"ז, משנה ה שנינו: "שדה שנהרגו בה הרוגים מלקט עצם עצם והכול טהור". וסובר רבינו שהוא הדין למתים גלויים שמתו מיתה טבעית, כרב יהודה בנזיר סד, ב "מצא פרט למצוי". [רבינו הביא דין הרוגים למעלה בהלכה ב להשמיענו, שאין דינם כהרוגי מלחמה שנקברים במקומם. וכאן משמיענו שגם במתים מיתה טבעית הדין כך, כדי שלא תטעה לומר, שרק הרוגים אין להם תבוסה מפני שחסר דמם, אבל מתים שלמים יש להם תבוסה]. 19) כרבי שמעון בן גמליאל בתוספתא שם הלכה ו נגד רבים. בכסף משנה מבאר שהכרעת רבינו היא על פי הכלל: "כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו, חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה" והוסיף שגם בברייתות הלכה כמותו. [ראה יד מלאכי אות כף, שהוכיח, שרבינו לא קיבל להלכה את הכלל הזה].

10 **ו. אֶחָד הַמּוֹצֵא שְׁלֹשָׁה מֵתִים כְּדַרְכָּן בַּתְּחִלָּה[20], אוֹ**
11 **שֶׁמָּצָא שְׁלֹשָׁה כּוּכִין אוֹ כּוּךְ וּנְקִיעַ[21] וּמְעָרָה[22] - חֲרֵי**
12 **זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. מָצָא שְׁנַיִם וְאֶחָד הָיָה יָדוּעַ - יֵשׁ**
13 **לָהֶם תְּבוּסָה וְאֵין לָהֶם שְׁכוּנַת קְבָרוֹת; שֶׁהַקֶּבֶר**
14 **הַיָּדוּעַ אֵינוֹ עוֹשֶׂה שְׁכוּנָה. וְלֹא אָמְרוּ אֶלָּא הַמּוֹצֵא**
15 **שְׁלֹשָׁה בַּתְּחִלָּה הוּא שֶׁצָּרִיךְ בְּדִיקָה. כֵּיצַד בּוֹדֵק**
16 **הָעֶשְׂרִים אַמָּה שֶׁאָמַרְנוּ? חוֹפֵר עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ**
17 **לְסֶלַע אוֹ לִבְתוּלָה[23], וְהִיא הַקַּרְקַע שֶׁנִּרְאֵית שֶׁאֵינָהּ**
18 **עֲבוּדָה[24]. הֶעֱמִיק אֲפִלּוּ מֵאָה אַמָּה וּמָצָא חֶרֶשׂ - חֲרֵי**
19 **זוֹ כְּבַתְּחִלָּה, וְצָרִיךְ לְהַעֲמִיק עַד שֶׁיַּגִּיעַ לִבְתוּלָה.**
20 **הִגִּיעַ לְמַיִם - חֲרֵי זוֹ כִּבְתוּלָה.**

20) שלא ידעו עליהם לפני כך. 21) חפירה בקרקע בניגוד לכוך שהוא חצוב בכותל מערה. 22) שמצא מת במערה עצמה. 23) דבר הנמצא במצבו הטבעי נקרא "בתולה". 24) שלא נחרשה מעולם.

ז. אֵינוֹ צָרִיךְ לַחְפֹּר תֵּלֶם אֶחָד מִתְּחִלַּת הָעֶשְׂרִים עַד 21
סוֹפָן, אֶלָּא חוֹפֵר אַמָּה עַל אַמָּה וּמַנִּיחַ אַמָּה, וְחוֹפֵר 22
אַמָּה עַל אַמָּה וּמַנִּיחַ אַמָּה, וְכֵן עַד סוֹפָן; שֶׁאֵין בֵּין 23
קֶבֶר לְקֶבֶר פָּחוֹת מֵאַמָּה[25]. 24

25) ולפיכך אם יש שם קבר יגלהו אפילו אם ישאיר אמה בלי בדיקה.

ח. הָיָה בּוֹדֵק וְהִגִּיעַ בְּתוֹךְ הָעֶשְׂרִים לְנָהָר אוֹ 25
לִשְׁלוּלִית[26] אוֹ לְדֶרֶךְ הָרַבִּים - יַפְסִיק[27] וְאֵינוֹ צָרִיךְ 26
לִבְדֹּק, שֶׁחֲרֵי נִפְסְקָה שְׁכוּנַת הַקְּבָרוֹת. 27

26) תעלה מלאכותית המובילה מים מן הנהר לגנות ופרדסים לצרכי השקאה (רבינו בפירושו שם. והר"ש פירש מקום שנקוו בו מי גשמים). 27) שאין קוברים מתים במקומות אלה.

ט. הַמּוֹצִיא[28] עָפָר זֶה שֶׁל בְּדִיקָה - טָהוֹר, אֶלָּא אִם 28
כֵּן מָצָא טֻמְאָה בַּמָּקוֹם שֶׁחָפַר[29]; אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּמְצָא 29
אוֹכֵל בִּתְרוּמָה. וְהַמְפַקֵּחַ בַּגַּל[30] - אֵינוֹ אוֹכֵל 30
בִּתְרוּמָה[31]; שֶׁחֲרֵי יוֹדֵעַ וַדַּאי שֶׁהַמֵּתִים שָׁם[32] תַּחַת 31
הַגַּל, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מְקוֹמָן. 32

28) במשנה ד שם שנינו: "המוציא את העפר ממקום טומאה אוכל בדמעו" ומפרש שם רבינו שהכוונה לכהן המפנה למקום אחר את העפר שנחפר. בדמעו - תרומתו. מלשון הכתוב (שמות כב, כח): "מלאתך ודמעך לא תאחר" ודרשו בגמרא תמורה ד, א "מלאתך" אלו ביכורים, "ודמעך" זו תרומה (רבינו שם. והוא מוסיף תנאי, שלא יעמוד במקום הנבדק). 29) שהרי העפר שהוציא משם טמא, אבל לפני שמצא אין מחזיקים בחזקת טומאה את העפר שהוציא. 30) סיפא של המשנה שם. ומפרש רבינו, שהמדובר בבניין שנהרס ונפל על אדם ונהרג והמפקח (הנוטל את האבנים ומגלה את השטח) אינו יודע באיזה מקום מונח המת ואפשר שהוא עומד על מקום הטומאה. 31) מפני שהוחזקה טומאה מה שאין כן במוציא עפר הבדיקה שלא הוחזקה טומאה כלל. 32) בפירושו למשנה כתב: "ולא יודע אם שם מת". וגם הר"ש שם אומר, שאפילו בספק חי ספק מת אסור בתרומה.

י. גַּל טָמֵא[33] שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁנֵי גַלִּין טְהוֹרִין: בָּדַק אֶחָד 33
מֵהֶן וּמְצָאוּ טָהוֹר - הוּא טָהוֹר וְהַשְּׁנַיִם טְמֵאִין; בָּדַק 34
שְׁנַיִם וְנִמְצְאוּ טְהוֹרִים - הֵן טְהוֹרִים וְהַשְּׁלִישִׁי 35
בְּחֶזְקַת טָמֵא; בָּדַק שְׁלָשְׁתָּן וּמָצָא טָהוֹר - כֻּלָּן 36
בְּחֶזְקַת טֻמְאָה[34] עַד שֶׁיִּבְדֹּק שְׁלָשְׁתָּן עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְסֶלַע 37
אוֹ לִבְתוּלָה וְיִהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן טְהוֹרִין[35]. 38

33) ידוע לנו שטומאה נמצאת בו. 34) הוברר, שלא בדק יפה. 35) תולים שעורבים נטלו את הטומאה.

יא. בּוֹר שֶׁמְּטִילִין לְתוֹכוֹ נְפָלִים - הַמַּאֲהִיל עָלָיו 39
טָמֵא דִּין תּוֹרָה. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִין 40

שָׁם, אֵין סָפֵק מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי[36]. אֲבָל אִם הִפִּילָה שָׁם אִשָּׁה נֵפֶל, וְאֵין יָדוּעַ אִם הִפִּילָה דָּבָר הַמְטַמֵּא אוֹ לֹא הִפִּילָה[37], הוֹאִיל וְחֵלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִין שָׁם - הֲרֵי סְפֵקוֹ טָהוֹר[38].

36) שהרי הוחזקה שם טומאה ואין לטהר מפני הספק שמא אכלוהו החיות. 37) דבר המטמא, אלא שלפוחית מלאה מים או דם. 38) משום שיש כאן שני ספיקות להיתר, שמא הפילה דבר שאינו מטמא ואם תימצא לומר דבר המטמא הפילה, שמא גררוהו חולדה וברדלס.

יב. דָּבָר יָדוּעַ, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַטְּמֵאוֹת[39] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהֵן מִשּׁוּם סָפֵק - הֲרֵי הֵן שֶׁל דִּבְרֵיהֶן[40]. וְאֵין טָמֵא מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִי שֶׁנִּטְמָא טֻמְאַת וַדַּאי; אֲבָל כָּל הַסְּפֵקוֹת, בֵּין בְּטֻמְאוֹת בֵּין בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת בֵּין בַּעֲרָיוֹת וְשַׁבָּתוֹת - אֵין לָהֶם אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, [וְאַף עַל פִּי כֵן, דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת - סְפֵקוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ חַיָּב אָשָׁם תָּלוּי.] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִיאָה וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

39) הכוונה לדינים השונים שנאמר עליהם "טמא מספק". 40) דברי חכמים וגזירותיהם. כלל זה אינו נוגע לדיני נפל האמורים למעלה בהלכה י"א, שהרי בדין הראשון כתב רבינו בפירוש "טמא דין תורה", והטעם, מפני שאין ספק מוציא מידי ודאי. ובדין השני טהור אפילו מדבריהם, מפני שהוא "ספק ספיקא".

יום ש"ק י"ח אדר־א' ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר איזהו בית הפרס ועד כמה נעשה ומה דינו, החורש קבר בשדה שאינה שלו, ואם הוא שותף או אריס או אפוטרופוס, בית הפרס למעלה ושדה טהור למטה ושטפו גשמים מעפר בית הפרס לטהור, טהרת בית הפרס במעמד חכמים וכיצד מטהרין אותו.

א. אֵיזֶהוּ[2] בֵּית הַפֶּרֶס? זֶה הַמָּקוֹם שֶׁנֶּחֱרַשׁ בּוֹ קֶבֶר. שֶׁהֲרֵי נִתְדַּקְדְּקוּ[3] עַצְמוֹת הַמֵּת בְּתוֹךְ הֶעָפָר וְנִתְפָּרְסוּ[4] בְּכָל הַשָּׂדֶה, וְגָזְרוּ טֻמְאָה עַל כָּל הַשָּׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ הַקֶּבֶר. אֲפִלּוּ חָרַשׁ עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן, וַאֲפִלּוּ הָיָה מֻשְׁקָע בְּרוֹבְדִין[5] וּבַאֲבָנִים[6], וַאֲפִלּוּ הָיָה עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן רוּם שְׁתֵּי קוֹמוֹת, הוֹאִיל וְחָרַשׁ עַל קֶבֶר - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס[7]. עַד כַּמָּה הוּא נַעֲשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס? מֵאָה אַמָּה[8] עַל מֵאָה אַמָּה[9] מִמְּקוֹם הַקֶּבֶר[10].

2) אהלות פי"ז מ"א. 3) נשברו לחלקים דקיקים. 4) נתפשטו. אונקלוס מתרגם את הכתוב (שמות מ, יט): "ויפרוש את האוהל", ופרס ית פרסא. ועל שם כך נקרא המקום "בית הפרס" (רבינו בפירושו למשנה. ורש"י נדה נז, א מפרש שבור ופרוס). 5) לוחות שיש שמניחים על הארון. 6) ולא נגעה המחרישה בעצמות המת. 7) השוו חכמים דין כל קבר שנחרש, כדי שלא יטעו וייטמאו (תוספתא אהלות פי"ז ה"א). 8) משנה שם. שיערו חכמים שעד מאה אמה מוליכה המחרישה את פירורי העצמות. 9) מאה באורך ומאה ברוחב. 10) רבינו לא ביאר דין מקום הקבר עצמו אחרי החרישה, אם הוא נשאר בטומאתו החמורה הראשונה ומטמא באוהל מדאורייתא או טמא מדרבנן מבית הפרס כולו. בתוספות כתובות כח, ב כתבו שגם מקום הקבר דינו כבית הפרס. אולם ברור, שאם היה "מושקע ברובדים ובאבנים" (ראה ה"א) לא יצא מטומאת קבר, שהרי המחרישה לא הזיזה את העצמות ממקומן.

ב. כָּל הַמְּרֻבָּע[11], שֶׁהוּא בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין[12], הֲרֵי הוּא בֵּית הַפֶּרֶס[13], וַעֲפָרוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[15]. וְכֵן הַמַּאֲהִיל עַל בֵּית הַפֶּרֶס הַזֶּה - טָהוֹר.

11) מאה אמה באורך ומאה ברוחב, עושה מרובע של מאה על מאה. 12) שטח שזורעים בו ארבעה סאים. בעירובין (כג, ב) אמרו: "שיעור סאתים כחצר המשכן", וחצר המשכן היה מאה על חמשים, יוצא שבית סאה הוא חמשים על חמשים, ושטח של מאה על מאה יש בו ארבעה שטחים של חמשים על חמשים. 13) [מפרשי המשנה וכמה מגדולי האחרונים התלבטו בקביעת שטח בית הפרס, והאריכו בביאור במשנה ובבירור שיטת רבינו. ואלה הן מסקנותיו של הגאון בעל סדרי טהרות בפירושו למשנה שם: גזרו חכמים טומאת בית הפרס על שתי חרישות מן הקבר עד מרחק של מאה אמה. חרישה אחת ממזרח למערב (או ממערב למזרח), והשניה מדרום לצפון או בכיוון הפוך, וכשתרבע את השטח הנמצא בגבולות שני התלמים (החרישות), תקבל מרובע של מאה על מאה, שהוא בית ארבע סאים, ועל כל השטח הזה גזרו טומאת בית הפרס אם נחרש. אם האריך את החרישה - אפילו את הראשונה - יותר ממאה אמה אין העודף מטמא, מפני שהמחרישה אינה מוליכה את העצמות למרחק זה. החרישה השניה לרוחב מתחילה גם כן מן הקבר, ומה שאמרו (לקמן ה"ג) "וניער את המחרישה וכו' והשאר טהור", הכוונה אם המשיך וחרש מן המקום שניער ולא הוליך עמו את העפר שניער, אבל אם הוא מתחיל שנית מן הקבר הוא עושה בית הפרס. ומה שכתב רבינו: "כל המרובע וכו' הוא בית הפרס", המדובר כשנחרש החל מאחת משתי החרישות הראשונות, ואף־על־פי שאין בית פרס עושה בית פרס (לקמן ה"ז), זה נאמר בחרש מבית פרס למקום שמחוץ לגבולות המרובע הנתפס ע"י שתי החרישות, אבל המרובע שביניהן נתפס כבר כבית הפרס, ואין הכלל הזה חל עליו. במה דברים אמורים כשנחרש, כאמור, אבל כל זמן שלא נחרש אין כל סיבה לטומאה. פירוש זה, שעליו אנו מסתמכים, מסלק כמעט כל הקושיות ואי־הבהירות שבהלכות סבוכות אלו]. 14) למעלה פ"ב הט"ז. 15) אם עפר זה האהיל על אדם וכלים.

ג. הִתְחִיל לַחֲרֹשׁ[16] אֶת הַקֶּבֶר, וְהָיָה חוֹרְשׁוֹ וְהוֹלֵךְ, וְקֹדֶם שֶׁיִּגְמֹר מֵאָה אַמָּה נֵעַר אֶת הַמַּחֲרֵשָׁה[17] אוֹ שֶׁהֵטִיחַ[18] בְּסֶלַע אוֹ בְּגָדֵר[19] - עַד שָׁם הוּא עוֹשֶׂה בֵּית

1 הַפֶּרֶס בִּלְבַד, וְהַשְּׁאָר[20] טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעַ אֵלָיו
2 בְּמִשּׁוֹךְ הַמַּחֲרֵשָׁה[21]. חָרַשׁ כְּמוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה אוֹ יָתֵר
3 וְחָזַר וְחָרַשׁ[22] עַד שֶׁהִשְׁלִים הַמֵּאָה - הַכֹּל בֵּית
4 הַפֶּרֶס[23]. הָיָה חוֹרֵשׁ וְהוֹלֵךְ חוּץ לְמֵאָה אַמָּה -
5 מִמֵּאָה אַמָּה וְלַחוּץ טָהוֹר, שֶׁאֵין עַצְמוֹת קֶבֶר
6 מַגִּיעוֹת לְיָתֵר מִמֵּאָה.

16) שם מ"ב. 17) הפך את המחרישה בכוונה, ושפך את העפר שעליה. 18) המחרישה נתקלה בסלע ונשפך העפר. 19) מן הצד. 20) אם המשיך את החרישה. 21) ממקום הקבר, ואין חוששים שמא לא ניער יפה ונשארה עצם כשעורה על המחרישה. 22) אחרי הפסק זמן מסוים, מבלי להוריד את העפר מן המחרישה או שהתחיל את החרישה השניה לפני המקום שהפסיק, ומתוך כך הוליכה המחרישה את עפר הקבר (ראה תפארת ישראל, יכין אות טז). 23) שם.

7 ד. חֶזְקַת הָעֲצָמוֹת הַמְכַסּוֹת שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם, עַד
8 שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהֵן שֶׁל בְּהֵמָה; וְחֶזְקַת הָעֲצָמוֹת[24] הַמְגֻלּוֹת
9 שֶׁהֵן שֶׁל בְּהֵמָה, עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם[25]. הָיָה
10 שָׁם חָרִיץ מָלֵא עַצְמוֹת אָדָם[26], אוֹ שֶׁהָיוּ עַצְמוֹת אָדָם
11 צְבוּרוֹת עַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְחָרַשׁ עֲצָמוֹת אֵלּוּ עִם
12 הַשָּׂדֶה, אוֹ שֶׁחָרַשׁ שָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ [אוֹ שֶׁנִּמְצָא בָּהּ]
13 קֶבֶר[27] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס; שֶׁלֹּא גָזְרוּ
14 טֻמְאָה[28] אֶלָּא עַל שָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר וַדַּאי[29]. וְכֵן
15 הַחוֹרֵשׁ אֶת הַמֵּת[30] בְּשָׂדֶה - אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס;
16 שֶׁכָּל אֵלּוּ[31] דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, וְלֹא גָזְרוּ אֶלָּא
17 בְּקֶבֶר שֶׁנֶּחֱרַשׁ שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי[32].

24) תוספתא אהלות פי"ז הי"ב. 25) מפני כבוד המת מכסים את עצמותיו, אבל לא נהגו לכסות עצמות בהמות וחיות. 26) משנה ג שם. 27) בחלק השדה שלא נחרש, ויש לחשוש שהיה שם עוד קבר ונחרש (רבינו בפירושו למשנה שם, והר"ש פירש אחרת). 28) זה נימוק לאבד או נמצא קבר. 29) גם בשדה שאבד בו קבר, המדובר כשלא נחרש כל השדה, ואפשר שמקום הקבר לא נחרש. 30) תוספתא שם ה"א. 31) פירוש, חריץ מלא עצמות, עצמות צבורות ומת בשדה. 32) חכמים לא גזרו אלא על מקרים שכיחים, ואין הדבר שכיח שאדם יחרוש עצמות אדם גלויות או גוף מת.

18 ה. הַחוֹרֵשׁ[33] אֶת הַקֶּבֶר בְּשָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ - אֵינוֹ
19 עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ
20 שֶׁלּוֹ[34]. אֲפִלּוּ שֵׁתֶף[35] אוֹ אָרִיס[36] אוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס אֵינוֹ
21 עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס. חָרַשׁ קֶבֶר בְּשָׂדֶה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל
22 חֲבֵרוֹ[37] כְּאֶחָד[38] - שֶׁלּוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס, וְשֶׁל חֲבֵרוֹ
23 אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס.

33) משנה ג שם. 34) כלל זה נאמר אמנם בחולין (מ, ב) בשוחט בהמת חבירו לעבודה־זרה. [לכאורה אין לדמות לזה את הנידון כאן, שהרי שם המחשבה אוסרת, ואין מחשבתו של אדם מועילה בדבר שאינו שלו. אבל כאן גורם הטומאה היא העצם שהוליכה המחרישה, ומה ההבדל בין הובאה ע"י בעל השדה או ע"י אחר? ובתפארת ישראל שם, יכין אות כא, מבאר כוונת רבינו, שכל הגזירה היא מטעם קנס, מפני שחרש את הקבר וביזה את המת, ולא קנסו את בעל השדה על מעשהו של אדם אחר]. 35) תוספתא שם ה"ג. 36) חוכר שדה לזורעה או לנוטעה על־מנת לקבל חלק מהיבול. 37) שם. 38) שחרש חמשים אמה בשדה עצמו, והמשיך עד מאה בשדה של חבירו הגובל עם שדהו.

24 ו. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁחָרַשׁ[39] קֶבֶר בְּשָׂדֵהוּ - אֵינוֹ עוֹשֶׂה
25 בֵּית הַפֶּרֶס, שֶׁאֵין בֵּית פֶּרֶס לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[40].

39) משנה שם. 40) לא גזרו עליהם. [רבינו בפירושו למשנה גורס: "שאין בית פרס לכותיים (שומרונים)", ומפרש שהמשנה מנמקת במשפט זה למה אין בית פרס לגויים, ואומרת שהרי אפילו לכותיים אין בית פרס ומכל־שכן לגויים].

26 ז. שָׂדֶה[41] בֵּית פֶּרֶס לְמַעְלָה וְשָׂדֶה טְהוֹרָה לְמַטָּה,
27 וְשָׁטְפוּ גְשָׁמִים מֵעֵפֶר בֵּית הַפֶּרֶס לַטָּהוֹרָה, אֲפִלּוּ
28 הָיְתָה אֲדֻמָּה וְהִלְבִּינָהּ[42] אוֹ לְבָנָה וְהֶאֱדִימָה -
29 טְהוֹרָה; שֶׁאֵין בֵּית פֶּרֶס עוֹשֶׂה בֵּית פֶּרֶס, וְלֹא גָזְרוּ
30 טֻמְאָה אֶלָּא עַל גּוּשׁ כִּבְרִיָּתוֹ[43].

41) שם משנה ד. 42) וברור שהגיעה לכאן האדמה משדה בית הפרס שאדמתו לבנה. 43) כמו שנברא, ולא על אדמה שבאה אליו ממקום אחר.

31 ח. בֵּית הַפֶּרֶס[44] הַזֶּה מֻתָּר לִנְטֹעַ בּוֹ כָּל נֶטַע[45], לְפִי
32 שֶׁהַשָּׁרָשִׁים יוֹרְדִים לְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה[46], וּלְמַטָּה
33 מִשְּׁלֹשָׁה בְּבֵית הַפֶּרֶס טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי הַקֶּבֶר נִפְרָס עַל
34 פְּנֵי הַשָּׂדֶה. אֲבָל אֵין זוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ אֶלָּא זֶרַע
35 הַנִּקְצָר[47]. וְאִם זָרַע וְעָקַר - צוֹבֵר אֶת גָּרְנוֹ בְּתוֹכוֹ[48],
36 וְכוֹבֵר[49] אֶת הַתְּבוּאָה בִּשְׁתֵּי כְּבָרוֹת[50], וְאֶת הַקִּטְנִיּוֹת
37 בְּשָׁלֹשׁ כְּבָרוֹת[51], שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶן עֵצֶם כִּשְׁעוֹרָה.
38 וְשׁוֹרֵף אֶת הַקַּשׁ וְאֶת הָעֵצָה[52] שָׁם[53]. גְּזֵרָה שֶׁמָּא
39 יִהְיֶה בָּהֶן עֵצֶם כִּשְׁעוֹרָה, וְאִם תַּתִּיר לוֹ בַּהֲנָיָה -
40 מוֹצִיאוֹ וּמוֹכְרוֹ, וְנִמְצָא מַרְגִּיל[54] אֶת הַטֻּמְאָה.

44) שם פי"ח מ"ב. 45) אפילו אם דעתו לעקרו (סדרי טהרות). 46) טפחים. ואין לחשוש שתדבק בהם עצם כשעורה ותעלה בשעת עקירת העץ (ראה ראב"ד). 47) כגון חטה ושעורה, אבל לא ירקות הנעקרים, שמא תידבק עצם קטנה בשרשים ותעלה עמהם ותגרום לטומאה (ראה למעלה פ"ח ה"ג). 48) בתוך השדה, ואינו מוביל את התבואה לחצרו. [ויש לשאול, למה התירו לזרוע כל זרע בשדה שאבד בה קבר, הלא גם שם חששו שמא נדוש הקבר, ולפיכך עפרה מטמא (שם ה"א)? אולם אין הענינים דומים, שם מטמא מספק, ולפיכך לא גזרו על זרעים מפני החשש שמא תידבק עצם כשעורה, שהרי זה "ספק ספיקא", אבל כאן ידוע שהקבר נחרש, ויש רק ספק אחד]. 49) מעביר דרך כברה. 50) לא אמר "פעמיים", משמע מזה, שהמדובר בכברות שאינן דומות זו לזו, אלא באחת

חורים דקים ובשניה גסים, שעל־ידי־זה מתפורר העפר שנדבק בגרעינים (תפארת ישראל). 51) בשרשי קטניות נדבקים יותר גושי עפר מבשיבלי תבואה. 52) קש של קטנית. 53) בשדה. 54) גורם להתפשטות הטומאה. והתבואה והקטנית טהורות מפני שמחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, ואחרי שנתלשו אינן מקבלות טומאה עד שיוכשרו (ראה למעלה פ"ה ה"ג).

ט. שָׂדֶה שֶׁהֶחֱזִקָה[55] שֶׁהִיא בֵּית הַפְּרָס, אֲפִלּוּ הִיא בֵּית אַרְבָּעָה כּוֹרִין[56], וַאֲפִלּוּ מְשׁוּכָה מִמְּקוֹם הַטִּיט הָרַךְ שֶׁאֵינוֹ נֶחֱרָשׁ וְלֹא נַעֲשָׂה בֵּית הַפְּרָס, וַאֲפִלּוּ שָׂדֶה טְהוֹרָה[57] מַקֶּפֶת אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ - הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקָתָהּ[58].

55) תוספתא אהלות פי"ז, הי"ד. 56) כור מחזיק שלושים סאה. והטעם, שמא נחרשו בו כמה קברים (זר זהב על התוספתא). 57) שנבדקה ולא נמצאה בה טומאה. 58) דינה ככל בית הפרס.

י. מָצָא[59] שָׂדֶה מְצֻיֶּנֶת וְאֵין יוֹדֵעַ מַה טִּיבָהּ[60]: אִם יֵשׁ בָּהּ אִילָן - בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחֱרַשׁ קֶבֶר בְּתוֹכָהּ; אֵין בָּהּ אִילָן - בְּיָדוּעַ שֶׁאָבַד קֶבֶר בְּתוֹכָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם זָקֵן אוֹ תַּלְמִיד חָכָם[61]; שֶׁאֵין כָּל אָדָם בְּקִיאִין בְּכָךְ וְיוֹדְעִין שֶׁמֻּתָּר לִנְטֹעַ בָּזוֹ וְאָסוּר לִנְטֹעַ בָּאַחֶרֶת.

59) תוספתא שם הי"ב. 60) הלכה זו עצמה כתובה למעלה בפ"ח ה"י, ושם ביארנוה. ונכפלה כאן מפני הסיום: "והוא שיהיה וכו'". 61) בתוספתא שם מסיים ר' יהודה: "במה דברים אמורים, בזמן שיש שם זקן (חכם) אחד או תלמיד חכם אחד, שאין כל אדם בקיאין בכך". ואם אין שם חכם, יש לחשוש שלא ידעו שאסור לנטוע בשדה שאבד בה קבר. ופסק רבינו כמותו, כי כלל הוא בידינו, שכל מקום שאמר ר' יהודה "במה דברים אמורים" אינו חולק על דברי חכמים אלא בא לפרשם.

יא. הַמְּהַלֵּךְ[62] בְּבֵית הַפְּרָס עַל גַּבֵּי אֲבָנִים שֶׁאֵין מִתְנַדְנְדִין תַּחַת רַגְלֵי אָדָם בְּשָׁעָה שֶׁמְּהַלֵּךְ עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁנִּכְנַס לָהּ וְהוּא רוֹכֵב עַל גַּבֵּי אָדָם וּבְהֵמָה שֶׁכֹּחָן יָפֶה[63] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[64]. אֲבָל אִם הָלַךְ עַל גַּבֵּי אֲבָנִים שֶׁמִּזְדַּעְזְעִין בִּשְׁעַת הִלּוּךְ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁמַר[65] וְלֹא נִתְנַדְנֵד - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּמִי שֶׁהָלַךְ עַל הֶעָפָר עַצְמוֹ. וְכֵן אִם הָלַךְ עַל גַּבֵּי אָדָם שֶׁכֹּחוֹ רַע[66] עַד שֶׁתְּהֵיֶנָה אַרְכֻּבּוֹתָיו נוֹקְשׁוֹת זוֹ לָזוֹ[67] וְשׁוֹקָיו מַרְעִידוֹת כְּשֶׁהוּא נוֹשֵׂאוֹ, אוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה שֶׁכֹּחָהּ רַע עַד שֶׁתָּטִיל גְּלָלִים בִּשְׁעַת רְכִיבָה[68] - הֲרֵי זֶה טָמֵא וּכְאִלּוּ הָלַךְ בְּרַגְלָיו[69].

62) משנה אהלות פי"ח, ג. 63) חזקים, ואינם מתנועעים מכובד המשא שעליהם. 64) שאפילו אם הזיזה הבהמה או האדם הנרכב עצם כשעורה, אין ההיסט הזה בא מכוחו של הרוכב. והמדובר כשבגדים מפסיקים בין הרוכב והנרכב ולא נגע בגופו, שהרי הנרכב טמא טומאת שבעה, ומטמא את הנוגע בו טומאת ערב (תוי"ט שם). 65) שמא התנדנד ולא הרגיש. 66) אדם חלש. 67) בבא מציעא קה, ב. 68) שם. 69) שהרי מכוח כובדו זזה העצם ממקומה.

יב. הַמְטַהֵר בֵּית הַפְּרָס צָרִיךְ לְטַהֵרוֹ בְּמַעֲמַד שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[70]. וְכֵיצַד מְטַהֲרִין אוֹתוֹ?[71] כּוֹנֵס אֶת כָּל הֶעָפָר שֶׁהוּא יָכוֹל לַהֲסִיטוֹ[72] מֵעַל כָּל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְנוֹתְנוֹ לְתוֹךְ כְּבָרָה שֶׁנְּקָבֶיהָ דַּקִּין, וּמְמַחֶה[73] וּמוֹצִיא כָּל עֵצֶם כִּשְׁעוֹרָה הַנִּמְצָא שָׁם, וְיִטְהַר[74]. וְכֵן אִם נָתַן[75] עַל גַּבָּיו שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[76] עָפָר מִמָּקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁנָּטַל מֵעַל כָּל פָּנָיו שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. נָטַל מֵחֶצְיוֹ אֶחָד שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְנָתַן עַל חֶצְיוֹ הָאַחֵר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. נָטַל מֵעַל פָּנָיו טֶפַח וּמֶחֱצָה וְנָתַן עָלֶיהָ טֶפַח וּמֶחֱצָה עָפָר מִמָּקוֹם אַחֵר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם. וְכֵן אִם עִזְּקוֹ[77] וּבְדַק[78] בִּשְׁעַת עִזּוּק מִלְּמַטָּה וּמִלְּמַעְלָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם. רִצְּפוֹ בָּאֲבָנִים שֶׁאֵינָן מִתְנַדְנְדִין[79] מֵהִלּוּךְ אָדָם - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

70) תוספתא שם פי"ז ה"ו. 71) משנה שם פי"ח ד. 72) שיכול להזיזו כשידרוס עליו. 73) מפרר את גושי העפר. 74) ואינו צריך להרחיק את העפר הזה ממקומו. (ראה השלמות). 75) משנה שם. 76) ואין בית הפרס מטמא למטה מג' טפחים. 77) הסיר את האבנים הפזורות באדמה, כדי לשפר יניקת השרשים, מלשון "ויעזקהו" (ישעיה ה, ב). 78) מפני שעיקר כוונתו היא לטובת האילנות, אפשר שלא בדק יפה. 79) מפני כובדן. ובדפוס רומי ר"מ: מתנדנדין.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ב־י"ח אדר־א' ה'תשפ"ב

יום ראשון י"ב אדר־א' ה'תשפ"ב

מצות עשה רמא.

37 38 **הַמִּצְוָה הָרִמ"א** — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַבְּעָרָה (אש), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים" (שמות כב, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ב' וּפֶרֶק ו' מ(בבא) קַמָּא.

יום שני י"ג אדר־א' ה'תשפ"ב

מצות עשה רמא.

המצוה הרמ"א — הצווי שנצטווינו בדין הבערה (אש), והוא אמרו יתעלה: "כי־תצא אש ומצאה קוצים" (שמות כב, ה). וכבר נתבארו הלכות דין זה בפרק ב' ופרק ו' מ(בבא) קמא.

יום שלישי י"ד אדר־א' ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה רמד.

מצות עשה רלט.

המצוה הרמ"ד — האזהרה שהזהרנו מלגנוב ממון, והוא אמרו: "לא תגנבו" (ויקרא יט, יא). ובמכלתא (פרשת משפטים): "לא תגנבו — הרי אזהרה לגונב ממון". והעובר על לאו זה — חייב בתשלומין שהזכיר הכתוב: או תשלומי כפל, או תשלומי ארבעה וחמשה, או החזרת הגזלה בלבד (כשהודה). ובספרא (פרשת קדושים): "לפי שנאמר בגנבה: 'שנים ישלם' (שמות כב, ג) למדנו ענש, אזהרה מנין? תלמוד לומר: 'לא תגנבו' על מנת למקט", כלומר: (אל תגנבו) כדי להרגיז את־הנגנב ולהביאו בבמבוכה, ואחר־כך תחזיר לו; "'לא תגנבו' על מנת לשלם לו תשלומי ארבעה וחמשה". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ז' מבבא קמא.

המצוה הרל"ט — הצווי שנצטווינו בדין הגונב שגנבה ממנו תשלומי כפל, או תשלומי ארבעה וחמשה, או נמכרנו, וכל־עניני הגנב בכלל כמו שבאר הכתוב. וכבר נתבארו כל־משפטי דין זה בפרק ז' מ(בבא) קמא ופרק ח' מסנהדרין ופרק ג' מ(בבא) מציעא ובמקומות מעטים בכתבות (ל:) וקדושין (נח:) ושבועות (מב:).

יום רביעי ט"ו אדר־א' ה'תשפ"ב

מצות עשה רח.

מצות לא תעשה רעא. ערב.

המצוה הר"ח — הצווי שנצטווינו לצדק המשקלות והמאזנים והמדות ולהקפיד בדיוקם, והוא אמרו יתעלה: "מאזני צדק אבני־צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם" (ויקרא יט, לו). ולשון ספרא (פרשת קדושים): "מאזני צדק — צדק את־המאזנים יפה יפה; אבני־צדק — צדק את־המשקלות יפה יפה; איפת צדק — צדק את־האיפות יפה יפה; והין צדק — צדק את ההינין יפה יפה" וכבר ידעתי, שאיפה מדת היבש; והין — מדת הלח. וכל־אלו ענינם אחד, אף־על־פי שנשתנו מיני המדות. לפי שהדבר הזה הנשקל או נמדד אינו אלא שעור כמותו של דבר מסים. וכל־הסוגים האלה, כלומר: המאזנים והמשקלות ומדות היבש ומדות הלח, נקראים: מדות. והצווי, שנצטווינו להקפיד בדיוק השעורין שמסכם עליהם בכל־סוג מהם — נקרא: מצות מדות. ולשון ספרא (שם): "על תנאי כך הוצאתי אתכם מארץ מצרים — על תנאי שתקבלו עליכם מצות מדות, שכל־המודה במצות מדות מודה ביציאת מצרים; וכל־הכופר במצות מדות כופר ביציאת מצרים". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ה' מ(בבא) בתרא (פח.).

המצוה הרע"א — האזהרה שהזהרנו מלרמות במדידת הקרקעות ובמדות ובמשקלות, והוא אמרו: "לא־תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה" (שם, לה), ענין הפסוק כפי שבא בקבלה: "לא תעשו עול" במשפט המדה. והוא אמרם (ספרא פרשת קדושים) בבאור ענין לאו זה: "'לא תעשו עול במשפט', אם לדין (בבית הדין) — כבר אמור; אם כן למה נאמר במשפט? מלמד שהמודד נקרא דיין". ושם אמרו: "במדה — זו מדידת הארץ", כלומר מדידתה וחלוקתה, שיעשה את־זה כפי מה שמחיבים מופתי התשברת (חכמת החשבון וההנדסה) בדיוק המדות וידיעת הדרכים הנכונים בהם, ואל יעשה את־זה בדרכי השערה שאין בהם אמת כדרך שעושים רב העם. ומשקל — כולל המשקלות והמאזנים.

המצוה הער"ב — האזהרה שהזהרנו מלהחזיק משקלות ומדות חסרים אצלנו בבתינו ואף־על־פי שלא נשתמש בהם במקח וממכר, והוא אמרו יתעלה: "לא־יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה" (דברים כה, יג), וכן איפה ואיפה (שני סוגי משקולות: גדולה — לקניה; וקטנה — למכירה). ולשון גמרא בבא בתרא (פט:): "אסור לאדם שישיהה מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו ואפלו היא עביט (כלי) של מימי רגלים". ואל תחשוב שאמרו: "לא־יהיה לך איפה ואיפה, ולא־יהיה לך אבן ואבן" — שתי מצות, לפי ששני הלאוין נאמרו להשלמת דיני המצוה, כדי לכלול שני מיני המדידה שהם המשקל ("אבן") והמדה (מדת הנפח — "איפה"), כאלו אמר: לא יהיו לך שתי מדות לא במשקל ולא במדה, כדרך שבארנו במצות עשה (רח). ואמרו: "לא־יהיה לך בכיסך אבן ואבן ולא יהיה לך איפה ואיפה" כמו אמרו: "לא־תשיך לאחיך נשך כסף נשך אכל נשך כל־דבר אשר ישך" (שם כג, כ) שהוא לאו אחד, שכלל בו מינים רבים שדן בכלם ענין אחד עצמו. ואין המצות מתרבות בכפל "ולא" אם הענין אחד, כמו שהקדמנו בכלל התשיעי, וכבר קדם לך דומה לזה במצוה המשלימה מאתים ממצות לא־תעשה, והוא אמרו: "ולא־יראה לך חמץ ולא־יראה לך שאר".

יום חמישי ט"ז אדר־א' ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה רמו. רמג.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּגְנוֹב גְּבוּלוֹת הַקַּרְקָעוֹת, וְהוּא שֶׁלֹּא נְשַׁנֶּה אֶת־הַגְּבוּל שֶׁבֵּינֵינוּ לְבֵין זוּלָתֵנוּ עַד שֶׁיְּהֵא אֶפְשָׁר לַטּוֹעֵן לִטְעוֹן (לעצמו) אֶת־קַרְקַע זוּלָתוֹ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ" (דברים יט, יד). וּבְסִפְרֵי (פרשת שופטים שם) אָמְרוּ: "לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ", וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "לֹא תִגְזֹל", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא תַסִּיג" מְלַמֵּד שֶׁכָּל־הָעוֹקֵר תְּחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ — עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. יָכוֹל אַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ" (שם), בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין; בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא מִשּׁוּם לָאו אֶחָד" — כְּלוֹמַר: לֹא תִגְזֹל. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁלָּאו זֶה אֵינוֹ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּגְנוֹב אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת: "לֹא תִּגְנֹב" (שמות כ, טו). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת יתרו שם): "הֲרֵי אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נֶפֶשׁ". וּבְגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (פו.): "אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת מִנַּיִן? רַבִּי יָאשִׁיָּה אוֹמֵר: מִ"לֹא־תִּגְנֹב", רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: מִ"לֹא יִמָּכֵרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד" (ויקרא כה, מב) וְלָא פְּלִיגִי (הם אינם חולקים): מָר קָא חָשֵׁב (אחד מתייחס ל)לָאו דִּגְנֵבָה וּמָר קָא חָשֵׁב לָאו דִּמְכִירָה", לְפִי שֶׁאֵין עוֹנְשִׁים אוֹתוֹ עַל כָּךְ עַד שֶׁיִּגְנוֹב וְיִמְכּוֹר, וּכְשֶׁיַּעֲבוֹר עַל שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ — חַיָּב חֶנֶק. אָמַר יִתְעַלֶּה: "וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא, טז). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י"א מִסַּנְהֶדְרִין (פה:).

יום שישי י"ז אדר־א' ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּגְזוֹל, וְהִיא לְקִיחַת דָּבָר שֶׁאֵין לָנוּ זְכוּת בּוֹ, בְּאֹנֶס וּבְחָזְקָה בְּגָלוּי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִגְזֹל" (ויקרא יט, יג). וְכָךְ פֵּרְשׁוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה (בבא קמא עט:): "לֹא תִגְזֹל" — כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגְזֹל אֶת־הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי" (שמואל־ב כג, כא). וְלָאו זֶה נִתַּק לַעֲשֹׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהֵשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל" (ויקרא ה, כג), אֶלָּא שֶׁאֲפִלּוּ בָּטֵל (עשה פעולה המונעת קיום ה)עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ — אֵינוֹ לוֹקֶה (שלא כבכל לאו הניתק לעשה), [שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם] לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁנִּתַּק [שֶׁנִּתַּק] לְתַשְׁלוּמִין: שֶׁאִם שָׂרַף אֶת־הַגְּזֵלָה אוֹ זְרָקָהּ לַיָּם — מְשַׁלֵּם מַה־שֶּׁהָיְתָה שָׁוָה; וְאִם כָּפַר בָּהּ וְנִשְׁבַּע — מוֹסִיף חֹמֶשׁ וּמַקְרִיב אָשָׁם, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ (מצות עשה עז), וְכֵן נִתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (טז.). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ט' וּפֶרֶק י' מִבָּבָא קַמָּא.

יום ש"ק י"ח אדר־א' ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה רמז.

הַמִּצְוָה הָרִמ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּכִבּוֹשׁ (לעבב) אֶת הַחוֹבוֹת הַקְּבוּעִים (המוטלים) עָלֵינוּ לְבַל נַחֲזִיק בָּהֶם וְלֹא נְשַׁלְּמֵם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַעֲשֹׂק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל" (ויקרא יט, יג). וְהוּא שֶׁהַגְּנֵבָה הִיא לְקִיחַת דָּבָר שֶׁל הַזּוּלַת בְּתַחְבּוּלָה וּבְהֶסְתֵּר, וְהֻזְהַרְנוּ מִמַּעֲשֵׂה זֶה בְּאָמְרוֹ: "לֹא תִּגְנֹבוּ", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה רמד); וְהַגָּזֵל הוּא לְקִיחַת דָּבָר שֶׁל הַזּוּלַת בְּאֹנֶס וְחָזְקָה בְּגָלוּי כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂים שׁוֹדְדֵי הַדְּרָכִים, וְהֻזְהַרְנוּ גַּם עַל מַעֲשֶׂה זֶה בְּאָמְרוֹ: "לֹא תִגְזֹל"; וְהָעֹשֵׁק הוּא שֶׁיְּהֵא לְזוּלָתְךָ אֶצְלְךָ חוֹב מְסֻיָּם, כְּלוֹמַר: שֶׁנִּקְבַּע לוֹ אֶצְלְךָ וּבְאַחֲרָיוּתְךָ מָמוֹן וְאַתָּה מַחֲזִיק בּוֹ וְאֵינְךָ מוֹסְרוֹ לוֹ בֵּין דֶּרֶךְ אֹנֶס בֵּין שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ אֹנֶס, אֶלָּא (דוחהו בטענות) בְּלֶךְ וָשׁוּב אוֹ בִּרְמִיָּה. הֻזְהַרְנוּ גַּם עַל מַעֲשֶׂה זֶה בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַעֲשֹׂק אֶת־רֵעֲךָ". וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּסִפְרָא (פרשת קדושים): "לֹא־תַעֲשֹׂק — עֹשֶׁק שֶׁהוּא שֶׁל מָמוֹן, וְאֵיזֶה? זֶה הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר" (מעבב שכר הפועל) וְכֵן כָּל־הַדּוֹמֶה לוֹ. וְהִמְשִׁיל בִּשְׂכַר שָׂכִיר, לְפִי שֶׁהוּא חוֹב הַקָּבוּעַ עָלֶיךָ אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מָסַר לְךָ מָמוֹן מִשֶּׁלּוֹ וְלֹא בָּא לְיָדְךָ אַתָּה מִמֶּנּוּ שׁוּם מָמוֹן, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כֵּיוָן שֶׁנִּקְבַּע לוֹ אֶצְלְךָ חוֹב הֻזְהַרְתָּ מִלְּהַחֲזִיק בּוֹ. וּכְבָר נִכְפָּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה וְהֵבִיא לְדֻגְמָא דָּבָר זֶה בְּעַצְמוֹ וְאָמַר: "לֹא־תַעֲשֹׂק שָׂכִיר" (דברים כד, יד), עִנְיָנוֹ: לֹא־תַעֲשׂוֹק אֶת־הַשָּׂכִיר לְפִי שֶׁהוּא עָנִי וְאֶבְיוֹן, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר בּוֹ: "וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ (בלי שתשלם המגיע לו) כִּי עָנִי הוּא" (שם, טו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי־תצא): "לֹא־תַעֲשֹׂק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "לֹא תִגְזֹל"? מְלַמֵּד שֶׁכָּל־הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר — עוֹבֵר מִשּׁוּם: בַּל תַּעֲשֹׂק, וּבַל־תִּגְזֹל, וּבַל־תָּלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר, וּמִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ". וְשָׁם אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ עִנְיָן אָמְרוֹ "עָנִי וְאֶבְיוֹן" אָמְרוּ: "מְמַהֵר אֲנִי לְהִפָּרַע עַל־יְדֵי (כשמדובר ב)עָנִי וְאֶבְיוֹן". וְהָעוֹבֵר עַל הָעֹשֶׁק דִּינוֹ בָּעֹנֶשׁ וְדִין הַגַּזְלָן שֶׁוֶה. אָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ־בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְּגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ" (ויקרא ה, כא).

יחזקאל פרק־טז נב־ס

נב גַּם־אַתְּ | שִׁאִי כִלְמָתֵךְ אֲשֶׁר פִּלַּלְתְּ לַאֲחוֹתֵךְ בְּחַטֹּאתַיִךְ אֲשֶׁר־הִתְעַבְּתְּ מֵהֶן תִּצְדַּקְנָה מִמֶּךְ וְגַם־אַתְּ בּוֹשִׁי וּשְׂאִי כִלְמָתֵךְ בְּצִדֶּקְתֵּךְ אַחְיוֹתֵךְ: נג וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבִיתְהֶן אֶת־(שבית) שְׁבוּת סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־(שבית) שְׁבוּת שֹׁמְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ (ושבית) וּשְׁבוּת שְׁבִיתַיִךְ בְּתוֹכָהּנָה: נד לְמַעַן תִּשְׂאִי כִלְמָתֵךְ וְנִכְלַּמְתְּ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשִׂית בְּנַחֲמֵךְ אֹתָן: נה וַאֲחוֹתַיִךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ תָּשַׁבְנָ לְקַדְמָתָן וְשֹׁמְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ תָּשַׁבְנָ לְקַדְמָתָן וְאַתְּ וּבְנוֹתַיִךְ תְּשֻׁבֶינָה לְקַדְמַתְכֶּן: נו וְלוֹא הָיְתָה סְדֹם אֲחוֹתֵךְ לִשְׁמוּעָה בְּפִיךְ בְּיוֹם גְּאוֹנָיִךְ: נז בְּטֶרֶם תִּגָּלֶה רָעָתֵךְ כְּמוֹ עֵת חֶרְפַּת בְּנוֹת־אֲרָם וְכָל־סְבִיבוֹתֶיהָ בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים הַשָּׁאטוֹת אוֹתָךְ מִסָּבִיב: נח אֶת־זִמָּתֵךְ וְאֶת־תּוֹעֲבוֹתַיִךְ אַתְּ נָשָׂאתְּ נְאֻם יְהוָה: (ס) נט כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה (ועשית) וְעָשִׂיתִי אוֹתָךְ כַּאֲשֶׁר עָשִׂית אֲשֶׁר־בָּזִית אָלָה לְהָפֵר בְּרִית: ס וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי נְעוּרָיִךְ וַהֲקִמוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם:

רש"י

(נב) אשר פללת. אשר שפטת להם קודם שהרשעת מהן היית אומרת עליהן ראויות הן לפורענות: **(נג)** את שבות סדום. ארפא את הארץ מגפרית ומלח ואושיב בה יושבים: בתוכהנה. כמו בתוכן: **(נד)** בנחמך אותן. כשהרשעת מהן ונתת להן פתחון פה ד"א בנחמך אותן כשתבא עליך הרעה ינוחמו הנה לומר לא לבדנו לקינו: **(נו)** ולא היתה סדום אחותך וגו'. בתמיה: לשמועה בפיך. להוכיח רבים ולומר הזהרו שלא תהפכו כסדום כאילו היתה לך שמועה חדשה: ביום גאונך. כשהיית בגדולתך: **(נז)** כמו עת חרפת בנות ארם. כמו שנגלית בעת מסרתי אתכם ביד מלכי ארם שבאו על אחז בעת ההיא החל ה' להשליח ביהודה את גדודי ארם וגו' (מלכים ב' ט"ו) ובדברי הימים (ב' יא) ויתנהו ה' ביד מלכי ארם וגו' ופלשתים פשטו בערי הנגב והשפלה וגו': השאטות. לשון בזיון ולא קרי' אל"ף ויבז מתרגמי' ושט: **(נח)** נשאתים. נשאת אותם ולשון נקבה היא בכמה מקומות בספר זה: **(נט)** ועשיתי אותך וגו'. עשיתי לך רעה כגמולך אשר עשית: אשר בזית אלה וגו'. אותה שקבלת עליך בחורב לעברך בברית ה' אלהיך וגו' (דברים כ"ט) אך לא אפיר אני את הברית מלזוכרו כי אין אני כמותך: **(ס)** וזכרתי אני את בריתי. אשר היה עמך בימי נעוריך:

מצודת דוד

(נב) גם את שאי. כמו שסבלה שומרון כלימת השבי והגלות כן סבלי גם את הכלימה אשר שפטת על שומרון כי בהיות שומרון בשלוותה שפטה ירושלים אותה לגמול כלימה מרובה לכן אמר שהכלימה ההיא בעצמה סבלי את על כי בחטאתיך אשר התעבת יותר משומרון תהיה היא נחשבת לצדקת יותר ממך וכאומר ואם להן שפטת כלימה מרובה א"כ כ"ש שראוי לך כלימה מרובה: וגם את בושי. ר"ל הלא תבושי ותכלמי בכל מה שראוי לך גם בעבור אשר הצדקת במעשיך את אחיותך כי הלא באמת הרשיעו גם הנה ועכ"ז נחשבת למולך לצדקת: **(נג)** ושבתי. אולם אשוב לארצם את השבויים מאנשיהן: את שבות. את בני השבי: ושבות שביתיך. בני השבי של השבויים עמך: בתוכהנה. אחר שתגלה ותלקה כמותן חשוב בתוכן ר"ל בעת שישובו הן וזה יהיה בימי המשיח אבל לא תקדם להן כי לא טובה אתה מהן: **(נד)** למען. ר"ל כל הימים הללו תשבי בגולה למען תשאי הכלימה הראויה לך ותכלמי מכל אשר עשית במה שהיית מנחמת אותן להיות להן פתחון פה לומר הלא למולה אנו צדיקות: **(נה)** ואחותיך. ר"ל ובזמן שתשוב סדום ושומרון לקדמותן להיות מיושבות באנשים כשהיו אז תשובי גם את ולא קודם לכן הואיל ולא טובה את מהן: **(נו)** ולא היתה וגו'. ר"ל וכי לא זכרת בפיך בעת ממשלתך את השמועה ששמעת מהפיכת סדום וכאומר ומדוע א"כ התעבת מהן: **(נז)** בטרם וגו'. מוסב למעלה לומר יום גאוניך היה עד לא נתגלה רעתך לעשות בפרהסיא עוד היית מחזיק בדבר ה' לעין הרואים והיית מייסר אנשים בגמול עונש סדום: סמו עת. ר"ל עד לא נתגלה כמו שנתגלה בעת שחרפוך ארם ופלשתים בקחת אותך בגולה בימי אחז כמ"ש ויתנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו וגו' (דה"ב כ"ח) ונאמר ופלשתים פשטו בערי השפלה וכו' (שם) כי אז הרעו לעשות בגלוי יותר מבראשונה כמ"ש (במ"ב ובד"ה ב): השאטות. המבזות אותך מסביב לקחת הערים ולהגלות האנשים: **(נח)** את זמתך. את גמול הזימה שעשית וגמול התועבות הנה תשא ותסבול: **(נט)** ועשיתי אותך. אעשה עמך גמול רעה כפי המון אשר עשית אשר בזית האלה שנשבעת בחורב על קבלת התורה להפר הברית שכרתי אז עמך: **(ס)** וזכרתי. ר"ל אבל לא לעולם אקצוף כי אזכור את הברית אשר כרתי עמך בימי נעוריך במעמד הד סיני להיות לך לאלהים לעזור ולהושיע: והקימותי. אקיים לך את הברית להיות לנצח:

מצודת ציון

(נב) שאי. מל' משא וסבל: פללת. ענין משפט כמו ופללו אלהים (ש"א ב): התעבת. מל' תעוב: **(נג)** ושבתי. מל' השבה: שביתהן. מל' שביה: בתוכהנה. בתוכן: **(נה)** לקדמותן. מל' קודם: **(נו)** גאוניך. ענין גבהות וממשל רב וכן גאון יעקב (תהלים מז): **(נז)** בנות ארם. ערי ארם: השאטות. ענין בזיון כמו בשאט בנפש (לקמן כה) והוא מל' ארמי כי ויבז עשו (בראשית כה) ת"א ושט עשו: **(נט)** אלה. ענין שבועה כמו אלה וכחש (הושע ד):

נחמיה פרק־יב לא־מג

לא וָאַעֲלֶה אֶת־שָׂרֵי יְהוּדָה מֵעַל לַחוֹמָה וָאַעֲמִידָה שְׁתֵּי תוֹדֹת גְּדוֹלֹת וְתַהֲלֻכֹת לַיָּמִין מֵעַל לַחוֹמָה
לְשַׁעַר הָאַשְׁפֹּת: לב וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵיהֶם הוֹשַׁעְיָה וַחֲצִי שָׂרֵי יְהוּדָה: לג וַעֲזַרְיָה עֶזְרָא וּמְשֻׁלָּם: לד יְהוּדָה
וּבִנְיָמִן וּשְׁמַעְיָה וְיִרְמְיָה: (ס) לה וּמִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים בַּחֲצֹצְרוֹת זְכַרְיָה בֶן־יוֹנָתָן בֶּן־שְׁמַעְיָה בֶּן־מַתַּנְיָה
בֶּן־מִיכָיְהוּ בֶּן־זַכּוּר בֶּן־אָסָף: לו וְאֶחָיו שְׁמַעְיָה וַעֲזַרְאֵל מְלַלַּי גִּלַּלַי מַעַי נְתַנְאֵל וִיהוּדָה חֲנָנִי בִּכְלֵי־שִׁיר
דָּוִיד אִישׁ הָאֱלֹהִים וְעֶזְרָא הַסּוֹפֵר לִפְנֵיהֶם: לז וְעַל שַׁעַר הָעַיִן וְנֶגְדָּם עָלוּ עַל־מַעֲלוֹת עִיר דָּוִיד בַּמַּעֲלֵה
לַחוֹמָה מֵעַל לְבֵית דָּוִיד וְעַד שַׁעַר הַמָּיִם מִזְרָח: לח וְהַתּוֹדָה הַשֵּׁנִית הַהוֹלֶכֶת לְמוּאָל וַאֲנִי אַחֲרֵיהָ
וַחֲצִי הָעָם מֵעַל לְהַחוֹמָה מֵעַל לְמִגְדַּל הַתַּנּוּרִים וְעַד הַחוֹמָה הָרְחָבָה: לט וּמֵעַל לְשַׁעַר־אֶפְרַיִם
וְעַל־שַׁעַר הַיְשָׁנָה וְעַל־שַׁעַר הַדָּגִים וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל וּמִגְדַּל הַמֵּאָה וְעַד שַׁעַר הַצֹּאן וְעָמְדוּ בְּשַׁעַר הַמַּטָּרָה:
מ וַתַּעֲמֹדְנָה שְׁתֵּי הַתּוֹדֹת בְּבֵית הָאֱלֹהִים וַאֲנִי וַחֲצִי הַסְּגָנִים עִמִּי: מא וְהַכֹּהֲנִים אֶלְיָקִים מַעֲשֵׂיָה מִנְיָמִין
מִיכָיָה אֶלְיוֹעֵינַי זְכַרְיָה חֲנַנְיָה בַּחֲצֹצְרוֹת: מב וּמַעֲשֵׂיָה וּשְׁמַעְיָה וְאֶלְעָזָר וְעֻזִּי וִיהוֹחָנָן וּמַלְכִּיָּה וְעֵילָם
וְעֶזֶר וַיַּשְׁמִיעוּ הַמְשֹׁרְרִים וְיִזְרַחְיָה הַפָּקִיד: מג וַיִּזְבְּחוּ בַיּוֹם־הַהוּא זְבָחִים גְּדוֹלִים וַיִּשְׂמְחוּ כִּי הֱאֱלֹהִים
שִׂמְּחָם שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וְגַם הַנָּשִׁים וְהַיְלָדִים שָׂמֵחוּ וַתִּשָּׁמַע שִׂמְחַת יְרוּשָׁלִַם מֵרָחוֹק:

רש"י

(לא) מעל לחומה. שקידש את העיר והלכו השרים ובית דין והכהנים והלוים עם שתי תודות סביב לעיר הכל כמפורש במסכת שבועות כדי לקדש את העיר: שתי תודות. שתי לחמי תודה, כל לחם ולחם קרוי תודה: ותהלוכות לימין. וכאשר יצאו מן העיר כדי לסובבה הלכו לצד ימינה: **(לד)** יהודה ובנימין. שני שרים היו: **(לו)** ואחיו. חביריו של זכריה הכהן: **(לז)** ועל שער העין. לפני שער העין הלכו סביבות העיר: ונגדם עלו. ולפניהם עלו משער העין למעלות של עיר דוד ואותן מעלות היו לחומה: **(לח)** והתודה השנית ההולכת למול. תודה אחרת שהיתה שנית לחברתה היתה הולכת נגד חברתה בשוה ולא זו אחר זו: ואני אחריה. ואני הייתי הולך אחריה של תודה: **(לט)** ועמדו. שם היו עומדים שלא לילך יותר: **(מ)** שתי התודות. שנשאו אותם לבהמ"ק: **(מא)** בחצוצרות. היו תוקעין מתוך שמחתן:

מצודת דוד

(לא) מעל לחומה. למעלה על החומה: ואעמידה. ר"ל הבאתי שמה שתי לחמי תודה גדולות ר"ל מלחם החמץ שבתודה שהן גדולות מן המצות שבתודה כן ארז"ל ובהן היו מסבבים את העיר לקדשה: ותהלוכות. התחלת ההלוך בהן היה אל הימין: מעל לחומה. ר"ל מן המקום אשר העלם על החומה הורידם והלכו עמהן לפני שער האשפות: **(לב)** אחריהם. אחרי הנושאים את לחמי התודה: **(לג)** ועזריה וכו'. לפי שהמה היו מהיותר חשובים, לזה פרטם בשמם: **(לה)** בחצוצרות. ההולך בחצוצרות היה זכריה וכו': **(לו)** ואחיו. של זכריה: בכלי שיר דוד. הלכו בכלי שיר של דוד: **(לז)** ועל שער העין. משער האשפות הלכו אצל שער העין: ונגדם. נגד עצמן של ההולכים: במעלה לחומה. בדרך המעלה העולה על החומה: מעל. ומשם הלכו מלפני בית דוד ועד שער המים העומד במזרח: **(לח)** והתודה השנית. ר"ל אף נשאו את הלחם השנית: ההולכת למול. אשר הלכה מול נגד הלחם הראשונה בשוה לה זה אצל זה ורז"ל נחלקו בדבר: ואני אחריה. ואני הלכתי אחר הלחם ההיא מהצד שהלכה היא, ועמי הלכו חצי העם העומדים מעל החומה: מעל למגדל. משער המים הלכו מלפני מגדל וכו': **(לט)** ועמדו וגו'. שם עמדו ולא הלכו עוד יותר: **(מ)** ותעמודנה. הביאו לחמי התודה והעמידו בבית ה' ואני אחריהם וחצי הסגנים הלכו עמי: **(מא)** בחצוצרות. תקעו בחצוצרות: **(מב)** וישמיעו. כן שם איש: המשוררים. המה היו המשוררים ובאו גם המה אל בית ה' לשורר ועמהם יזרחיה הממונה עליהם: **(מג)** גדולים. ר"ל מספר גדול ורב: כי האלהים שמחם. נתן שמחה בלבם:

מצודת ציון

(לז) ועל, מעל. ענינם כמו לפני ואצל:

ג רָאשֵׁי שׁוּרוֹת, הָעֹמֶר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ מוֹכִיחַ, הָעֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ אֶל הָעִיר, וּשְׁכָחוֹ — מוֹדִים, שֶׁאֵינוֹ שִׁכְחָה.
ד וְאֵלּוּ הֵן רָאשֵׁי שׁוּרוֹת: שְׁנַיִם שֶׁהִתְחִילוּ מֵאֶמְצַע הַשּׁוּרָה, זֶה פָּנָיו לַצָּפוֹן וְזֶה פָּנָיו לַדָּרוֹם, וְשָׁכְחוּ לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם — אֶת שֶׁלִּפְנֵיהֶם שִׁכְחָה, וְאֶת שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם אֵינוֹ שִׁכְחָה. יָחִיד שֶׁהִתְחִיל מֵרֹאשׁ הַשּׁוּרָה, וְשָׁכַח לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו — שֶׁלְּפָנָיו אֵינוֹ שִׁכְחָה, וְשֶׁלְּאַחֲרָיו שִׁכְחָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּ"בַל תָּשׁוּב". זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁהוּא בְּ"בַל תָּשׁוּב" — שִׁכְחָה; וְשֶׁאֵינוֹ בְּ"בַל תָּשׁוּב" — אֵינוֹ שִׁכְחָה.

פירוש ברטנורא

ג ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. לקמן בסמוך מפרש לה:
ד שנים שהתחילו מאמצע שורה. של עמרים, זה הפך פניו לצפון וזה הפך פניו לדרום: **ושכחו לפניהם.** לאחר שהתחילו לעמר דלגו עומר ושכחוהו, הוי שכחה, דקרינן ביה לא תשוב לקחתו (דברים כד): **ולאחריהם אינו שכחה.** אם כשהפכו פניהם זה לצפון וזה לדרום והתחילו לעמר נשאר עומר אחד ביניהם ושכחוהו, אינו שכחה. לפי ששניהם סמכו זה על זה ומתוך כך נשכח: **יחיד שהתחיל מראש השורה.** השתא מפרש להא דתנן לעיל ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. כגון שיש כאן עשר שורות של עשר עמרין מסודרין בשורות מצפון לדרום, והתחיל לעמר בראש שורה אחת ושכח עומר אחד לאחריו, הוי שכחה, כיון שעבר ממנו ועמר עומר הסמוך לו קרינן ביה לא תשוב לקחתו, אבל אם שכח עומר אחד או שנים בסוף השורה, דהיינו לפניו, והניחם וחזר והתחיל לעמר מתחלת שורה שניה, לא הוי שכחה, דלא קרינן ביה לא תשוב, שאני אומר דעתו לעשות שורה אחרת מאותם שהניח ממזרח למערב. והיינו דתנן העומר שכנגדו מוכיח, שהעומרים [של] שורות אחרות מוכיחים על אלו שהניח שלא שכחן שראויין להתחשב עמהן בשורה אחרת:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ג

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת שנחלקו בית שמאי ובית הלל בענין העומר שהוא סמוך לדבר המסויים, ולדעת בית הלל יש בו דין שכחה, באה משנה זו ללמדנו בענין עומרים "מסויימים", שמודים בהם בית הלל שאין להם דין שכחה.

רָאשֵׁי שׁוּרוֹת – העומרים שהם ראשי שורות, כמפורש במשנה הבאה; או **הָעֹמֶר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ מוֹכִיחַ** – כגון שהיו לו עשר שורות של עשרה עשרה עומרים, כזה: שאפשר לעמרם (היינו לאסוף את העומרים לגדיש) לפי השורות שמצפון לדרום או לפי השורות שממזרח למערב, והתחיל לעמר שורה א' מצפון לדרום, ושכח עומר אחד, כגון עומר מספר 6 שבשורה א',

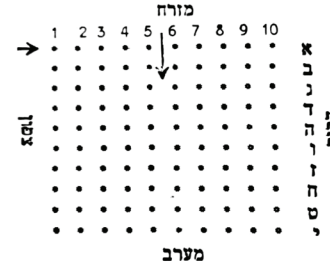

הרי זה שכנגדו, דהיינו עומר מספר 6 שבשורה ב' שעדיין לא עימרו, מוכיח עליו (על עומר מס' 6 שבשורה א') שאינו שכחה, לפי שאפשר לומר שלא מחמת שכחה הניחו בשעת עימור שורה א', אלא שבדעתו לעמר כל אותו טור 6 ממזרח למערב (**תוספתא; "מלאכת שלמה"; "תפארת ישראל"**); או **הָעֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ** – המעמר, **לְהוֹלִיכוֹ אֶל הָעִיר** – והניחו לפי שעה בשדה, **וּשְׁכָחוֹ** – אחר כך, בכל אחד מאלו שנימנו במשנתנו, **מוֹדִים** בית הלל, **שֶׁאֵינוֹ שִׁכְחָה** – הטעם בראשי שורות כמבואר במשנה הבאה; בעומר שכנגדו מוכיח כמו שבארנו למעלה, שיש הוכחה שלא הסיח דעתו מן העומר ולא שכחו, ובעומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר הטעם הוא, שהואיל והחזיק בו זכה בו ושוב לא חל בו דין שכחה. ברם, הטעם שהזכרנו אינו אלא לפי שיטת רבי יהושע בפירושה של המשנה הקודמת (עיין שם), אבל לשיטת רבי אליעזר במשנה הקודמת שבית שמאי ובית הלל נחלקו דווקא בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה או בצד הגדיש וכדומה ושכחו – קשה היא משנתנו. ואמנם לדעת מפרשים אחדים משנתנו רבי יהושע היא. ויש מפרשים משנתנו אף לשיטת רבי אליעזר, שלדעתו נחלקו בית שמאי ובית הלל דווקא בנתנו, לאחר שהחזיק בעומר, בצד הגפה או בצד הגדיש, כלומר בצד דבר המסויים, אבל אם הניחו בשדה סתם, לא סמוך לדבר המסויים, ואחר כך שכחו, בכגון זה באה משנתנו ללמד שמודים בית הלל שאין לו דין שכחה. ומהו הטעם? בזה נדחקים מאד המפרשים. יש מבארים הטעם, לפי שכתוב "ושכחת עומר בשדה", וסוברים בית הלל: "ושכחת" היינו על ידי עצמך, ולא כשיש גורם חיצוני לשכחה, הלכך אם החזיק בעומר להוליכו לעיר, ולא הניחו אצל דבר המסויים, נמצא שמה שהחזיק בו גרם אחר כך לשכחתו, שמאחר שהעומר היה כבר בידו חשב שנטלו עם כל שאר העומרים, ולכן אין לו דין שכחה אף לדברי בית הלל. ברם, כשהניחו אצל דבר המסויים היה לו לזכור בו מחמת המקום המסויים שנתנו שם, וכיון ששכחו הרי זה "שכחה" לדעת בית הלל (**"תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**). ויש מבארים טעם אחר, שאם נתנו אצל דבר המסויים הרי זה כחוזר מדעתו הראשונה וכאילו לא נטלו להוליכו לעיר אלא כדי להניחו במקום אחר; הלכך אם שכחו אחר כך הרי זה שכחה. אבל כל שלא הניחו במקום מסויים עדיין כוונתו הראשונה (להוליכו לעיר) במקומה עומדת, אלא שלפי שעה הניחו בשדה, לפיכך אינו שכחה (**"משנה למלך"**).

באור משנה ד

וְאֵלּוּ הֵן רָאשֵׁי שׁוּרוֹת – ששנינו במשנה הקודמת שאינם שכחה: **שְׁנַיִם שֶׁהִתְחִילוּ** – שני אנשים שהתחילו לעמר, **מֵאֶמְצַע הַשּׁוּרָה** – של העומרים, (והוא הדין בקצירת שורה של קמה, שהרי שכחה נוהגת גם בקמה), **זֶה פָּנָיו לַצָּפוֹן וְזֶה פָּנָיו לַדָּרוֹם** – אחד מהם הולך ומעמר מהאמצע לצד צפון, וחבירו מהאמצע לצד דרום, כזה:

וְשָׁכְחוּ לִפְנֵיהֶם – כל אחד בחצי השורה שלפניו, דהיינו שלאחר שהתחילו לעמר דילגו על עומר ושכחוהו (**ברטנורא**), או אפילו שכחו את העומר שבסוף השורה לפניהם (**רמב"ם; "תפארת ישראל"**), כגון עומר מספר 1 ועומר מספר 15 (לפי הציור), **וּלְאַחֲרֵיהֶם** – שבשעה שהתחילו לעמר הניחו עומר לאחריהם, כגון שזה שעימר לצד צפון התחיל בעומר מס' 7, וחבירו שעימר לצד דרום התחיל בעומר מספר 9, ונשאר ביניהם העומר מספר 8, ושכחוהו, **אֶת שֶׁלִּפְנֵיהֶם שִׁכְחָה** – העומר שדילגו עליו הריהו שכחה, שאנו קוראים בו "לא תשוב לקחתו" (**ברטנורא**), ואף העומר שבסוף השורה לפניהם (לפי המפרשים שהזכרנו למעלה) יש בו דין שכחה, שהואיל ושניים התחילו בעימור השורה, הרי הם כאיש אחד, שכל אחד סומך על חבירו שיגמור את חצי השורה שלפניו, כדי שיעמרו ביחד את כל השורה, וכיון שאם

ה שְׁנֵי עֳמָרִים — שִׁכְחָה, וּשְׁלִשָׁה אֵינָן שִׁכְחָה. שְׁנֵי צִבּוּרֵי זֵיתִים וְחָרוּבִין — שִׁכְחָה, וּשְׁלִשָׁה אֵינָן שִׁכְחָה. שְׁנֵי הֲצָנֵי פִשְׁתָּן — שִׁכְחָה, וּשְׁלִשָׁה אֵינָן שִׁכְחָה. שְׁנֵי גַרְגְּרִים — פֵּרֵט, וּשְׁלִשָׁה אֵינָן פֵּרֵט. שְׁתֵּי שִׁבֳּלִים — לָקֵט, וְשָׁלֹשׁ אֵינָן לָקֵט. אֵלּוּ כִּדְבְרֵי בֵית הִלֵּל. וְעַל כֻּלָּן בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁלִשָׁה לָעֲנִיִּים, וְאַרְבָּעָה לְבַעַל הַבַּיִת.

פירוש ברטנורא

ה הוצני פשתן. כמו שנעקר הפשתן מן השדה נקרא הוצני, שעומד כמו הוצין: **שני גרגרים.** ענבים: **אלו כדברי ב"ה.** וטעמייהו משום דכתיב (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב אותם, חד לעני וחד לגר, הרי שנים. ובית שמאי אמרי שלשה לעניים וארבעה לבעל הבית. דכתיב (דברים כד) לגר ליתום ולאלמנה יהיה, הרי שלשה לעניים:

משניות מבוארות – קהתי

אחד מהם ירצה לקחת את העומר ששכח חבירו, הוא צריך לשוב, אנו קוראים בו "לא תשוב לקחתו" (**רמב"ם; "כסף משנה"**). **וְאֶת שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם אֵינוֹ שִׁכְחָה** – העומר האמצעי שהניחו לאחריהם אין בו דין שכחה, לפי שסמך כל אחד על חבירו, שהוא יעמר אותו ואין זה שכחה. מכאן שבשניים המעמרים מאמצע השורה, זה לצד צפון וזה לצד דרום, העומר שמניחים באמצע הוא ראש השורות שאין לו דין שכחה. בירושלמי מבואר הטעם בענין ראשי שורות, שכתוב בשכחה (**דברים כד, יט**): "כי תקצור קצירך... ושכחת", ודרשו: "מה שאתה קוצר אתה שוכח"... כלומר ממקום שהתחלת לקצור יש בו דין שכחה, וכן בעימור אין חשוב שכחה אלא ממקום שמתחיל לעמר ואילך, שאם יש שורה של עומרים, והתחיל לעמר בעומר השני, והניח ראש השורה שהיה בדעתו לקחת וחזר ושכחו, אין בו דין שכחה (**ר"ש**). **יָחִיד שֶׁהִתְחִיל** – לעמר, **מֵרֹאשׁ הַשּׁוּרָה** – של העומרים, **וְשָׁכַח לְפָנָיו** – כלומר ששכח עומר בסוף השורה לפניו, **וּלְאַחֲרָיו** – כלומר שדילג על אחד העומרים ושכחו, **שֶׁלְּפָנָיו אֵינוֹ שִׁכְחָה** – שאין אנו קוראים בו "לא תשוב לקחתו", לפי שעדיין לא עבר ממנו ואפשר לומר שלא שכחו והוא מניחו לאחר מכן. ומכאן שביחיד המעמר שורה, אף העומר שבסוף השורה לפניו חשוב "ראש השורה" שאין בו שכחה. **וְשֶׁלְּאַחֲרָיו שִׁכְחָה** – אבל העומר שדילג עליו ושכחו, הרי הוא שכחה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּ"בַל תָּשׁוּב"** – שאנו קוראים בו "לא תשוב לקחתו". **זֶה הַכְּלָל** – בדיני שכחה: **כָּל שֶׁהוּא בְּ"בַל תָּשׁוּב"** – כל עומר ששכחו באופן שאם ייזכר בו וירצה לקחתו יצטרך לשוב אליו ויעבור על הלאו "לא תשוב לקחתו", **שִׁכְחָה** – הרי זה שכחה ואסור לקחתו; **וְשֶׁאֵינוֹ בְּ"בַל תָּשׁוּב"** – אבל העומר ששכחו באופן שאם ייזכר בו ויבוא לקחתו לא יעבור על הלאו "לא תשוב", כגון ביחיד המעמר שורה ושכח לפניו, כפי שביארנו לעיל, **אֵינוֹ שִׁכְחָה** – אין לו דין שכחה.

בארנו משניות ג ו־ד על פי מפרשים אחדים (כפי שצויין בכל ענין וענין למעלה), תוך העדפת הפירושים הקרובים לפשט לשון המשנה ולהסבר ענייניה בירושלמי. ברם, דעות שונות נאמרו במפרשים בפירוש משניות אלו (עיין "תוספות יום טוב").

לפי הר"ש (רבנו שמשון משאנץ), שרוב ביאורנו על פי פירושו, באה משנתנו (משנה ד) לפרש את שני העניינים הראשונים שבמשנה ג. הרישא באה אמנם לפרש "ראשי שורות" ב"שניים שהתחילו מאמצע השורה", כמו שביארנו, ואילו הסיפא "יחיד שהתחיל מראש השורה", באה לפרש ענין "עומר שכנגדו מוכיח", וכך לשונו: "יחיד שהתחיל מראש השורה" – כגון שיש כאן עשר שורות של עשרה עומרים... (כפי הציור במשנה הקודמת), וכא היחיד והתחיל מראש השורה הראשונה מצפון לדרום, אם התחיל והעביר באותה השורה עומר אחד (דילג על עומר אחד) ושכחו, הרי זה שכחה, שהניחו לאחריו והריהו ב"בל תשוב". אבל אם שכח אחד או שניים בסוף השורה, דהיינו לפניו, שלא העבירם (כלומר שלא עבר מהם), אלא חזר לו לשורה שנייה, אין זה שכחה, שכיון שלא העבירם אין אנו קוראים בו "לא תשוב לקחתו", שמה שחזר לשורה השנייה אין בזה משום "לא תשוב", מכיון ששורות העומרים יכולות להימנות ממזרח למערב". וזהו ששנינו לעיל: העומר שכנגדו מוכיח עליו שלא יישכח, שיכולות השורות ליחשב בענין אחר (עיין ביאורנו במשנה הקודמת בענין זה, שהרא שונה במקצת — על פי לשון התוספתא; וכאן בסיפא של משנתנו בארנו שהיא המשך לבאור ענין "ראשי שורות").

הרמב"ם מפרש שתי משניות אלו בדרך אחרת, וכך פירושו: ראשי שורות — העומר שכנגדו מוכיח — אם נשכח עומר בראש שורה של עומרים, חבירו שכנגדו מוכיח אם הוא שכחה או אינו שכחה, כלומר שלפי הרמב"ם אין ראש שורה או סוף שורה פטור משכחה אלא אם כן העומר שכנגדו מוכיח עליו. העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו, מודים שאינו שכחה — בזה מודים בית הלל שאינו שכחה. נמצא לפי פירוש הרמב"ם, שמשנתנו אינה עוסקת בשלושה עניינים, כמו שביארנו (על פי הר"ש), אלא בשני עניינים בלבד; ותיבת "מודים" אינה מוסבה אלא על "העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר". מכאן קושיות שונות על פירושו של הרמב"ם (עיין "מלאכת שלמה"; "משנה ראשונה").

אמנם גם הגר"א (הגאון רבי אליהו מווילנא) מפרש, שמשנה ג אינה כוללת אלא שני עניינים, אבל לפי פירושו מוסבה תיבת "מודים" על כל המשנה, שכן פירושו הוא: ראשי שורות שהעומר שכנגדו מוכיח וכן העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו – בכל אחד מאלו מודים בית הלל שאינו שכחה.

משנה ד מתפרשת לפי הרמב"ם שהרישא "שניים שהתחילו מאמצע השורה" באה לבאר ענין "ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח", ואילו הסיפא עוסקת בענין שכחה בכלל.

הרב מברטנורא מפרש אמנם משנה ג כהרמב"ם, אבל במשנה ד – לא הרישא מפרשת ענין "ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח", אלא הסיפא – "יחיד שהתחיל מראש השורה" (כפירוש הר"ש). ואילו הרישא עוסקת בדין אחר.

לפי הגר"א באה כל משנה ד לפרש ענין "ראשי שורות שהעומר שכנגדו מוכיח", והוא מבאר את המשנה בקמה: "שניים שהתחילו... שלאחריהם אינו שכחה" – שכן הדרך לעשות, כששניים מתחילים לקצור, עושים שורה אחת לסימן, בכדי שידעו מהיכן התחילו לקצור; הלכך לאחריהם אינו שכחה, שהעומר שכנגדו מוכיח שבדעתם לעשות שורה... אבל יחיד שהתחיל... הרי זה להיפך, שלאחריו שכחה... ולפניו (אינו שכחה), שדרכו כשמונע את עצמו ממלאכת הקצירה אזי הולך ומתחיל מתחילת שורה חדשה, ובסוף הראשונה משאיר שם, ודעתו לעשות שם שורה אחת, ממזרח למערב. זה הכלל... – פירוש: שאם אין דרכו לעשות כך ועשה, הרי הוא ב"בל תשוב", וזה שכחה, ואין עומר שכנגדו מוכיח, אף שמשייר שם עוד, ולא מועיל "עומר שכנגדו מוכיח" אלא בדבר שדרכו לעשות ("שנות אליהו").

יום שני

באור משנה ה

משנה זו באה ללמד, כמה עומרים יכולים להיות שכחה. כן מוסיפה המשנה ללמדנו שיעור לקט ופרט.

שְׁנֵי עֳמָרִים – שנשכחו בשדה, סמוכים זה לזה, **שִׁכְחָה** – הם, ושייכים לעניים, **וּשְׁלִשָׁה** – עומרים, **אֵינָן שִׁכְחָה** – אין להם דין שכחה. יש מבארים הטעם, לפי ששלושה חשובים כגדיש (**רש"ם; "ספר יראים"**). **שְׁנֵי צִבּוּרֵי זֵיתִים וְחָרוּבִין** – שתי ערימות זיתים או חרובים, **שִׁכְחָה** – יש להם דין שכחה, **וּשְׁלִשָׁה אֵינָן שִׁכְחָה** – שלושה צבורי זיתים וחרובים אין להם דין שכחה. **שְׁנֵי הֲצָנֵי פִשְׁתָּן** – קני פשתן, **שִׁכְחָה** – המפרשים מדייקים, שהמדובר כאן כשהזריע הפשתן והוא ראוי לאכילה, אבל שאר פשתן לא שייך בו שכחה (**הרא"ש**), **וּשְׁלִשָׁה** – הוצני פשתן, **אֵינָן שִׁכְחָה** – הזכיר התנא שלושה מינים שבהם נוהג דין זה: תבואה, פירות אילן, וירק. "עומרים" היינו תבואה, והקדימם לכולם, שהרי בהם אנו עוסקים כאן; ועוד, משום שדין שכחה נאמר בעומרים: "ושכחת עומר בשדה". "זיתים וחרובים" היינו פירות אילן, והזכיר שניהם משום שגם לענין

ו הָעֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ — אֵינוֹ שִׁכְחָה; שְׁנֵי עֳמָרִים וּבָהֶם סָאתַיִם — רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לְבַעַל הַבַּיִת; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לָעֲנִיִּים. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: וְכִי מֵרֹב הָעֳמָרִים יֶפֶה כֹּחַ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ הוּרַע כֹּחוֹ? אָמְרוּ לוֹ: יֶפֶה כֹּחוֹ. אָמַר לָהֶם: וּמָה אִם בִּזְמַן שֶׁהוּא עֹמֶר אֶחָד וּבוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ, אֵינוֹ שִׁכְחָה, שְׁנֵי עֳמָרִים וּבָהֶם סָאתַיִם, אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהוּ שִׁכְחָה? אָמְרוּ לוֹ: לֹא; אִם אָמַרְתָּ בְּעֹמֶר אֶחָד שֶׁהוּא כְּגָדִישׁ, תֹּאמַר בִּשְׁנֵי עֳמָרִים שֶׁהֵן כִּכְרֵיכוֹת?

ז קָמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סָאתַיִם, וּשְׁכָחָהּ — אֵינָהּ שִׁכְחָה; אֵין בָּהּ סָאתַיִם, אֲבָל הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת סָאתַיִם, אֲפִלּוּ הִיא שֶׁל טֹפַח — רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא עֲנָוָה שֶׁל שְׁעוֹרִים.

פירוש ברטנורא

ו העומר שיש בו סאתים אינו שכחה. דכתיב (שם) לא תשוב לקחתו, עומר שאתה יכול להגביהו כולו כאחת ולשאת אותו על כתפו, יצא זה של סאתים שאי אתה יכול להגביה כולו כאחת: **אמרו לו יפה כחו.** כדאמרינן שתים שכחה שלש אינן שכחה: **לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש.** דין הוא שעומר אחד שיש בו סאתים לא יהיה שכחה, מפני שהוא כגדיש ואין שייך שכחה בגדיש: **תאמר בשני עמרים.** שהם כמו שאר עמרים קטנים: **ככריכות.** כאגודות קטנות:

ז קמה שיש בה סאתים ושכחה אינו שכחה. דילפינן שכחת קמה משכחת עומר, מה עומר שיש בו סאתים אינו שכחה אף קמה שיש בה סאתים אינה שכחה ושכחת קמה ילפינן לה מקרא דכתיב (שם) ושכחת עומר בשדה, לרבות שכחת קמה: **טופח.** מין קטנית דק מאד, וקורין לו בערבי גילבא"ן. ובקמה של שעורים איירי שנשתדפו ונעשו דקות כטופח, ואפ"ה רואים אותם כאילו הן גסים כשאר שעורים, ואם כשנחשוב אותן גסים כשאר שעורים יהיה בהן סאתים אע"פ שעכשיו שהם שדופות אין בהם סאתים, לא הוי שכחה. ואין לפרש דשל טופח ממש יחשבו כאילו הם כשעורים הגסים, אלא בשעורים שנשתדפו ונעשו כטופח, דהכי אמרינן בירושלמי רואים את השדופות כאילו הן מלאות: **ענוה של שעורים.** ענוה בוי"ו כמו ענבה בבי"ת כלומר גרגיר

משניות מבוארות – קהתי

פאה דומים הם במה שהם שונים מכל שאר האילנות לענין הפסקה (עיין למעלה ב, ד). "פשתן" היינו ירק, ובא התנא להשמיענו חידוש, שאף הפשתן אפשר שיהא בו דין שכחה (**"תוספות אנשי שם"**). **שְׁנֵי גַרְגְּרִים** – של ענבים, **פֶּרֶט** – מה שנקרא בתבואה "לקט" נקרא בענבים "פרט", שנאמר (**ויקרא יט, י**): "ופרט כרמך לא תלקט"; ובאה המשנה ללמד שאם נפלו שני גרגרי ענבים בשעת הבצירה יש להם דין פרט, **וּשְׁלֹשָׁה אֵינָן פֶּרֶט** – אבל שלושה גרגרי ענבים שנפלו כאחד אין להם דין פרט. **שְׁתֵּי שִׁבֳּלִים, לֶקֶט** – אם נשרו בשעת הקצירה שתי שיבולים יש להם דין לקט, **וְשָׁלֹשׁ אֵינָן לֶקֶט** – אבל שלש שיבולים שנשרו כאחד אינן לקט ושייכות לבעל השדה. **אֵלּוּ כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל** – וטעמם מבואר בירושלמי, שנאמר במתנות עניים (**ויקרא יט, י**): "לעני ולגר תעזוב אותם", אחד לעני ואחד לגר, הרי שניים. **וְעַל כֻּלָּן** – על כל אלה שנימנו במשנתנו, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁלֹשָׁה לָעֲנִיִּים, וְאַרְבָּעָה לְבַעַל הַבַּיִת** – שהם למדים מן הכתוב (**דברים כד, כ**): "לגר ליתום ולאלמנה יהיה", הרי שלושה לעניים. ברם, בית הלל סוברים ש"יתום ואלמנה" כלולים בשם "עני" שבפסוק הקודם ונחשבים כאחד (**ירושלמי**).

באור משנה ו

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת: "שני עומרים שכחה, שלושה אינם שכחה" באה משנתנו ללמד, שיש וגם עומר אחד אינו שכחה.

הָעֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם – שנים עשר קבים (כ-26 ליטר), **וּשְׁכָחוֹ** – בעל הבית בשדה, אף על פי שכל העומרים בני סאתים, **אֵינוֹ שִׁכְחָה** – כמבואר הטעם להלן במשנתנו, שהוא כגדיש, ונאמר (**דברים כד, יט**): "ושכחת עומר", ולא גדיש (**ירושלמי**). ויש מבארים הטעם, שכתוב (**שם**): "לא תשוב לקחתו" – עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו הוא שכחה, יצא עומר שיש בו סאתים שהוא גדול כל כך שאי אפשר לפשוט את היד ולקחתו אינו שכחה (**ירושלמי**). בברטנורא מובא הלשון: עומר שאתה יכול להגביהו כולו כאחד ולשאת אותו על הכתף, יצא עומר של סאתים שאי אתה יכול להגביהו כולו כאחד (**ספרי; הר"ש**). **שְׁנֵי עֳמָרִים וּבָהֶם סָאתַיִם** – אם נשכחו בשדה שני עומרים ובשניהם יחד יש סאתים, **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לְבַעַל הַבַּיִת** – הם שייכים לבעל הבית, שאינם שכחה, כדין עומר אחד שיש בו סאתיים, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לָעֲנִיִּים** – דין שכחה להם ושייכים לעניים. **אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: וְכִי מֵרֹב הָעֳמָרִים יֶפֶה כֹּחַ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ הוּרַע כֹּחוֹ** – יופי כוח היינו יפה כוחו, כלומר האם ריבוי העומרים בשכחה הוא לטובת בעל הבית או לרעתו? **אָמְרוּ לוֹ: יֶפֶה כֹּחוֹ** – יפה כוחו, שהרי שנינו: "שני עומרים שכחה, ושלושה אינם שכחה". **אָמַר לָהֶם** – רבן גמליאל: **וּמָה אִם בִּזְמַן שֶׁהוּא עֹמֶר אֶחָד וּבוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ, אֵינוֹ שִׁכְחָה** – כמו ששנינו למעלה, **שְׁנֵי עֳמָרִים וּבָהֶם סָאתַיִם, אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהוּ שִׁכְחָה** – כלום אינו קל וחומר? **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים: **לֹא** – אין זה קל וחומר. **אִם אָמַרְתָּ בְּעֹמֶר אֶחָד** – שיש בו סאתים, שאין לו דין שכחה, **שֶׁהוּא כְּגָדִישׁ** – ודין שכחה אינו אלא בעומר ולא בגדיש, כמו שבארנו לעיל, **תֹּאמַר בִּשְׁנֵי עֳמָרִים** – רוצה אתה לומר שגם בשני עמרים שיש בהם סאתים אין דין שכחה, **שֶׁהֵן כְּכָרֵיכוֹת** – כאגודות שיבולים קטנות, כלומר כשני עומרים קטנים שיש בהם שכחה! וכן ההלכה, שאם שכח שני עומרים, אף על פי שיש בשניהם סאתיים הרי אלו שכחה; ומוסיף הרמב"ם: "וכן ייראה לי שהן שכחה אפילו היה בשניהם יותר מסאתים" (**הל' מתנות עניים ה, יח**).

יום שלישי

באור משנה ז

כבר הזכרנו שדין שכחה נוהג בקמה כמו בעומרים, דהיינו שהשוכח קמה מלקצור דינו כשוכח עומר מלאסוף, ולמדים זה ממה שנאמר בשכחה (דברים כד, יט): "ושכחת עומר בשדה", שתיבת "בשדה" באה לרבות קמה. ויש למדים מהתחלת הכתוב האמור בשכחה (**שם**): "כי תקצור קצירך בשדך ושכחת" – לרבות שכחת קמה. משנתנו באה ללמד שדין שכחת קמה כדין שכחת עומר לענין סאתים, כפי ששנינו במשנה הקודמת.

קָמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סָאתַיִם, וּשְׁכָחָהּ – מלקצרה, כלומר שבשעה שקצר שדהו שכח חלקה שקמתה היא בת סאתים, **אֵינָהּ שִׁכְחָה** – שלמדים שכחת קמה משכחת עומר, מה עומר שיש בו סאתים אין לו דין שכחה, כמו ששנינו במשנה הקודמת, אף קמה שיש בה סאתים אין לה דין שכחה; **אֵין בָּהּ סָאתַיִם** – אם בקמה ששכח מלקצרה אין סאתים, כגון שהשבלים שדופות הן, **אֲבָל הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת סָאתַיִם** – בשנה כתיקונה ראויה היא לגדל סאתיים, **אֲפִלּוּ הִיא שֶׁל טֹפַח** – כשל טופח, כלומר אפילו אם הקמה ששכח עכשיו גרעיניה צנומים ודקים כגרעיני טופח, שהוא מין אפונה דק מאד, **רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא עֲנָוָה** – כמו ענבה (עיין למעלה א, ב), והיינו גרגרים בשלים, **שֶׁל שְׁעוֹרִים** – שהם מלאים וגסים, ואם לפי אומדן זה יש בה סאתיים, אינה שכחה. הרמב"ם כותב: "רואין את השיבולים הדקות כאילו הן בריאות וארוכות, ואת השדופות כאילו הן מלאות, ואם היתה ראויה הקמה לפי אומדן זה לעשות סאתיים

ח הַקָּמָה מַצֶּלֶת אֶת הָעֹמֶר וְאֶת הַקָּמָה; הָעֹמֶר אֵינוֹ מַצִּיל לֹא אֶת הָעֹמֶר וְלֹא אֶת הַקָּמָה. אֵיזוֹ הִיא קָמָה שֶׁהִיא מַצֶּלֶת אֶת הָעֹמֶר? כָּל שֶׁאֵינָהּ שִׁכְחָה, אֲפִלּוּ קֶלַח אֶחָד.

ט סְאָה תְּבוּאָה עֲקוּרָה וּסְאָה שֶׁאֵינָהּ עֲקוּרָה, וְכֵן בָּאִילָן, וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים — אֵינָן מִצְטָרְפִין לְסָאתַיִם, אֶלָּא שֶׁל עֲנִיִּים הֵם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם בָּאת רְשׁוּת הֶעָנִי בָּאֶמְצַע, אֵינָן מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו, הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין.

פירוש ברטנורא

שעורים:

ח הקמה מצלת את העומר. קמה שלא שכחה שהיתה בצד עומר ששכחו, מצלת על העומר, דלא הוי שכחה דכתיב (שם) כי תקצור ושכחת עומר, עומר שסביבותיו קציר הוי שכחה, ולא עומר שסביבותיו קמה: **ואת הקמה.** אם שכח קמה והיו ראשי שבלים שלה מחוברים לקמה אחרת שלא שכחה, זאת הקמה שלא שכחה מצלת על הקמה השכוחה המחוברת אליה, ולא הויא שכחה: **העומר אינו מציל.** אם היה עומר שכוח או קמה שכוחה בצד עומר שאינו שכוח, אין העומר שאינו שכוח מציל לא על העומר ולא על הקמה השכוחים:

ט עקורה. תלושה, ושאינה עקורה מחוברת לקרקע, אינן מצטרפין לסאתים ונימא דלא הוו שכחה, אלא אם שכחן הוו שכחה. ודוקא בשכח שניהם דאם שכח עקורה ולא שכח שאינה עקורה היתה שאינה עקורה מצלת על העקורה שאצלה: **וכן באילן.** סאה פירות תלושין אצל סאה מחוברין אין מצטרפין, והוו שכחה: **והשום והבצלים.** סאה קמה של שום וסאה קמה של בצלים אין מצטרפין לסאתים קמה. אי נמי סאה שום עקור וסאה שום שאינו עקור, וכן סאה בצלים עקורים וסאה בצלים שאינן עקורין אין מצטרפין: **אם באת.** כגון שיש לקט בין סאה לסאה, וכן בכרם יש פרט בין סאה לסאה. אבל בפירות האילן לא משכחת רשות עני באמצע, דאין לקט ופרט באילן. ואין הלכה כרבי יוסי:

משניות מבוארות – קהתי

ושכחה, אינה שכחה" (**הל' מתנות עניים ה, יט**). יש מפרשים, שמדובר במשנתנו בקמה של שעורים שנשדפה, ושבליה נעשו דקות כשל טופח, ובאה המשנה ללמד, שאף על פי כן רואים אותם כאילו הם גסים כשאר שעורים; אבל לא מסתבר כלל לפרש בקמה של טופח ממש, או קמה של חיטים, שרואים כאילו הם שעורים, וכן מוכח מהירושלמי (**ר"ש; ברטנורא**). ואילו הרמב"ם בפירושו למשנתנו כותב: "אף על פי שאחר הדישה והמריחה לא יתאספו ממנה סאתים, רואין אותן השיבולים כאילו הם שעורים אשר גרגריהם גסים, וכאילו יש בהם סאתים, ולא תהיה הקמה ההיא של טופח שכחה".

באור משנה ח

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת שדין שכחת קמה כדין שכחת עומר, באה משנה זו ללמד על הבדל שיש בין קמה לעומר לענין שכחה.

הַקָּמָה – שלא שכחה, **מַצֶּלֶת** – מדין שכחה, **אֶת הָעֹמֶר** – הסמוך לה ששכח מלאספו, **וְאֶת הַקָּמָה** – הסמוכה לה ששכח מלקצרה, שאינם שכחה. בירושלמי מבואר הטעם, שנאמר בשכחה (**דברים כד, יט**): "כי תקצור... ושכחת עומר" – עומר שסביבותיו קציר יש בו דין שכחה ולא עומר שסביבותיו קמה. ומכל שכן קמה שסביבותיה קמה, שאין לה דין שכחה. וכבר שנינו למעלה (ה, ב): "שיבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה, אם נקצרת עם הקמה, הרי היא של בעל הבית", שאינה שכחה, משום שהקמה שבצידה מצלת אותה (עיין שם מה שבארנו, שאמנם לפי הרמב"ם לא מדובר שם בשכחה אלא בלקט, אבל לפי מפרשים אחרים מדובר שם בשכחה). וכן אמרו בירושלמי: איזו קמה שמצלת את הקמה? כאותה ששנינו: "שיבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה..."; אבל **הָעֹמֶר** – שלא שכחו, **אֵינוֹ מַצִּיל** – מדין שכחה, **לֹא אֶת הָעֹמֶר** – שבצידו, **וְלֹא אֶת הַקָּמָה** – הסמוכה לו, שאם נשכחו הרי הם שכחה. **אֵיזוֹ הִיא קָמָה שֶׁהִיא מַצֶּלֶת אֶת הָעֹמֶר** – מדין שכחה, כפי ששנינו ברישא? **כָּל שֶׁאֵינָהּ שִׁכְחָה** – כל שאין לה דין שכחה, **אֲפִלּוּ קֶלַח אֶחָד** – ואפילו קנה אחד של שיבולים שלא שכחו, הרי הוא מציל.

יש תמהים שמשנתנו נקטה "איזו היא קמה שמצלת את העומר", ולא נקטה "שמצלת את העומר ואת הקמה", או סתם "איזו היא קמה שמצלת". ואמנם יש מיישבים קושייה זו בדרך פשוטה, שכוונת המשנה לכל הפיסקא שנישנתה ברישא, כאילו היה כתוב: איזו היא קמה שהיא מצלת את העומר וכו' ("תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"). אבל יש רוצים לפרש, שמשנתנו דווקא נקטה "שמצלת את העומר", לפי שלגבי הצלת הקמה שנשכחה ודאי הוא שכל קמה מצלת אותה, בין קמה שיש בה סאתיים, שאין לה דין שכחה, ובין קמה שלא נשכחה ואפילו קלח אחד, אבל לגבי הצלת העומר בעייה היא: "איזו היא שמצלת את העומר? ועל כך באה התשובה: "כל שאינה שכחה אפילו קלח אחד" – כלומר קמה שלא נשכחה כלל, אבל קמה שנשכחה, אף על פי שיש בה סאתיים ואין לה דין שכחה, אינה מצלת את העומר שבצידה ("מלאכת שלמה" בשם הח' הר"ר יהוסף). ברם, מלשון המשנה "כל שאינה שכחה" משמע: כל שאין לה דין שכחה, כמו שבארנו במשנה, ומכאן שגם קמה שכוחה שיש בה סאתיים מצלת על העומר כמו על הקמה. וכן דעת מפרשים אחדים ("משנה ראשונה"; "תוספות אנשי שם" ועוד).

בתוספתא שנו: "אימתי אמרו קמה מצלת את העומר"? בזמן שלא ניטלה מבינתיים — כלומר בין שכחה לזכירה, אבל אם ניטלה מבינתיים — כלומר שניטלה הקמה קודם שנזכר בעל השדה בעומר השכוח, הרי זו אינה מצלת".

יום רביעי

באור משנה ט

במשניות הקודמות למדנו שהעומר שיש בו סאתיים וכן הקמה שיש בה סאתיים אין להם דין שכחה. משנתנו באה ללמד, שתבואה תלושה ותבואה מחוברת הסמוכות זו לזו אינן מצטרפות לסאתיים להיפטר משכחה, ואם נשכחו שתיהן הרי הן שכחה; וכן בפירות האילן וכן בירקות.

סְאָה תְּבוּאָה עֲקוּרָה – תלושה, **וּסְאָה שֶׁאֵינָהּ עֲקוּרָה** – שלא נקצרה, וסמוכות הן זו לזו, ושכח את שתיהן, **וְכֵן בָּאִילָן** – בפירות האילן, אם שכח סאתיים פירות, שסאה מהם תלושים ומונחים אצל האילן וסאה מהם מחוברים, שלא נקטפו, **וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים** – כלומר וכן אם שכח שום או בצלים, סאה מהם תלושים וסאה מחוברים, כל אלו **אֵינָן מִצְטָרְפִין לְסָאתַיִם** – שלא יהיו שכחה, **אֶלָּא שֶׁל עֲנִיִּים הֵם** – שיש להם דין שכחה. ופירט התנא כל אלו להשמיענו, שדין זה נוהג בתבואה ובפירות האילן ובירקות; ונקט "שום ובצלים", שני מיני ירקות, להודיענו שהוא הדין בכל הירקות. ויש מפרשים: והשום והבצלים — סאה שום וסאה בצלים, ואפילו שניהם מחוברים או שניהם תלושים, אינם מצטרפים לסאתיים, שדינם כשני מינים. המפרשים מדייקים, שאם שכח את התלוש ולא שכח את המחובר, אין זה שכחה, שהמחובר מציל את התלוש שבצידו, כמו ששנינו במשנה הקודמת, ומכאן שהמדובר במשנתנו דווקא בשכח את התלוש ואת המחובר גם יחד, כמו שביארנו; או ששכח תחילה את המחובר ואחר כך את התלוש. אבל אם שכח תחילה את התלוש, הואיל וההלכה היא שהמחובר מציל את התלוש מדין שכחה, לפיכך כששכח אחר כך גם את המחובר, הרי זה כאילו היה המחובר סאתיים, ואינם שכחה (**ר"ש בשם הירושלמי**). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם בָּאת רְשׁוּת הֶעָנִי בָּאֶמְצַע** – שיש בין סאה לסאה דבר שיש לעני רשות עליו, כגון

י תְּבוּאָה שֶׁנִּתְּנָה לְשַׁחַת אוֹ לַאֲלֻמָּה, וְכֵן בַּאֲגֻדֵּי הַשּׁוּם וַאֲגֻדּוֹת הַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים — אֵין לָהֶן שִׁכְחָה. וְכָל הַטְּמוּנִים בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַלּוּף וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים — רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין לָהֶם שִׁכְחָה; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יֵשׁ לָהֶם שִׁכְחָה.
יא הַקּוֹצֵר בַּלַּיְלָה, וְהַסּוּמָא — יֵשׁ לָהֶם שִׁכְחָה; וְאִם הָיָה מִתְכַּוֵּן לִטּוֹל אֶת הַגַּס הַגַּס, אֵין לוֹ שִׁכְחָה. אִם אָמַר: הֲרֵי אֲנִי קוֹצֵר עַל מְנָת מַה שֶּׁאֲנִי שׁוֹכֵחַ אֲנִי אֶטֹּל — יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה.

פירוש ברטנורא

י שנתנה לשחת. לקצור בעודה לחה להאכיל לבהמה: **לאלומה.** לקצור כדי לאסור בה עומרים אחרים, כמו מאלמים אלומים (בראשית לז): **אגודי השום.** שומין שלקטן כדי לאגוד בהן שומים אחרים: **ואגודות השום והבצלים.** אם שכחן אינן שכחה, דדרך שומין ובצלים שעושים מהן אגודות קטנות וחוזרים ואוגדים בחמש או שש מאלו הקטנות לאגודה אחת, ועל אותן הקטנות קאמר דלא הוו שכחה. משום דהוי כמעמר למקום שאינו גמר מלאכה, דאמרינן לעיל בסוף פרק גדיש דלא הוי שכחה: **הלוף.** רמב"ם אמר שהוא מין ממיני הבצלים: **רבי יהודה אומר אין להם שכחה.** לכל הטמונים, דכתיב שדך מה שדה בגלוי אף כל בגלוי, פרט לטמון: **וחכמים אומרים יש להם שכחה.** כתיב שדך דמשמע גלוי וכתיב קצירך דמשמע נמי גלוי, הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ומרבינן את הטמון. ופירוש טמון דבר שהנאכל ממנו הוא טמון תחת הקרקע, כמו הצנון והבצל והשום והלפת וכיוצא בהן. ואין הלכה כר' יהודה:

יא הקוצר בלילה והמעמר. בלילה: **והסומא.** בין ביום בין בלילה: **אם היה מתכוין ליטול הגס הגס.** כיון דמתכוין ליטול הגסין אפילו דקין אין להם שכחה: **על מנת מה שאני שוכח אני נוטל יש לו שכחה.** דמתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל:

משניות מבוארות – קהתי

לקט בתבואה או פרט בכרם, **אֵינָן מִצְטָרְפִין** – לסאתיים, והכל לעניים; **וְאִם לָאו** – שאין לעני באמצע כלום, **הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין** – לסאתיים ואין להם דין שכחה. מכאן שבפירות האילן, הואיל ואי אפשר שתהא רשות עני באמצע, שאין לקט ופרט באילן, מצטרפים הם לסאתים (עיין במפרשים בענין פאה, שאף שהיא רשות עני, אינה מועילה, לדעת רבי יוסי, שלא יצטרפו לסאתיים, שהואיל והפאה במחובר הרי המחובר מציל). ואין הלכה כרבי יוסי.

באור משנה י

תְּבוּאָה שֶׁנִּתְּנָה לְשַׁחַת – שנקצרה לצורך מספוא, לאכילת בהמות, **אוֹ לַאֲלֻמָּה** – שייחדה לקשור בשבליה עומרים אחרים, **וְכֵן בַּאֲגֻדֵּי הַשּׁוּם** –ערוגה של שום שנקבעה לאגוד בהם שומים אחרים שבשדותיו, **וַאֲגֻדּוֹת הַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים** – אגודות קטנות של שומים ובצלים, שחוזר ואוספן כדי לאגדן לאגודות גדולות, כל אלו **אֵין לָהֶן שִׁכְחָה** – תבואה שניתנה לשחת אין לה דין שכחה, לפי שאינה לאכילת אדם ואינה באה לידי עימור; תבואה שנקבעה לאלומה, וכן אגודי השום, אין להן שכחה, שהואיל ולא נועדו לאוכל אלא לשימוש אין כאן גמר מלאכה (**"מלאכת שלמה"**); וכן אגודות השום והבצלים אין להן שכחה לפי שעימורן זה אינו גמר מלאכה, שהרי חוזר ומעמרן אחר כך לעשות מהן אגודות גדולות. ויש מפרשים: אגודות השום והבצלים – אגודות גדולות של שומים ובצלים שבעלי השדות עושים כדי להקל מעליהן את טורח הולכתם לגורן בשביל לייבשם, ואחר כך חוזרים ומחלקים אותם לכריכות קטנות כדי להביאן לשוק למכירה או לבית להכניסן לקיום, ואם נשכחה אגודה גדולה, הואיל וסופה להיחלק ולהיאגד בכריכות קטנות, אין לה שכחה, משום שהוא עימור שאחריו עימור, ואינו גמר מלאכה (**"מלאכת שלמה"**). **וְכָל הַטְּמוּנִים בָּאָרֶץ** – ירקות שקלחיהם הנאכלים טמונים בתוך האדמה (**"מלאכת שלמה"**), **כְּגוֹן הַלּוּף וְהַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים** – הלוף הוא מין בצל ששרשו מר וחריף מאד, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין לָהֶם שִׁכְחָה** – אם בשעה שתלש את הירקות הללו שכח קלח אחד ולא תלשו, אינו שכחה. ויש מפרשים: וכל הטמונים בארץ – שלאחר שתולשים אותם טומנים אותם בארץ לקיום, ואם בשעה שאסף אותם שכח קלח, אין לו דין שכחה לדעת רבי יהודה, שכתוב בשכחה: "ושכחת עומר בשדה", ומפרש רבי יהודה: "בשדה" היינו בגלוי, פרט לטמון שאינו שכחה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יֵשׁ לָהֶם שִׁכְחָה** – לכל הטמונים בארץ, שלדעתם "בשדה" משמע בתוך השדה, לרבות את הטמון (**גמרא סוטה מה, א**). ובירושלמי אמרו בענין טעמם של חכמים, שכתוב "כי תקצור קצירך בשדך" – "קצירך" משמע גלוי, ו"שדך" משמע גלוי, הרי כאן מיעוט אחר מיעוט, וכלל הוא שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות; מכאן מרבים את הטמון. והלכה כחכמים.

יום חמישי

באור משנה יא

הַקּוֹצֵר בַּלַּיְלָה – ושכח קמה מלקצרה, **וְהַמְעַמֵּר** – בלילה ושכח עומר מלאספו, **וְהַסּוּמָא** – עוור שקצר או עימר בין ביום ובין בלילה ושכח קמה או עומר, **יֵשׁ לָהֶם שִׁכְחָה** – אף על פי שאפשר לומר שהשכחה נגרמה מחמת החשכה או מחמת העיוורון, וכבר הזכרנו ששכחה הבאה מחמת דבר אחר אינה שכחה, אין אנו אומרים כן, שהואיל וסיבה זו שעלולה לגרום שכחה ידועה להם מראש, בודאי דקדקו בשעת הקצירה או העימור לבלי להניח כלום, הלכך מה ששכחו הרי זה שכחה. **וְאִם הָיָה מִתְכַּוֵּן** – הקוצר בלילה או הסומא (**רמב"ם**), **לִטּוֹל אֶת הַגַּס הַגַּס** – ללקוט את הגסים ולהניח לעת עתה את הדקים, **אֵין לוֹ שִׁכְחָה** – לא על הגסים ולא על הדקים, לפי שהדקים הרי הניח מדעתו, וכיון שהניח הדקים בדעתו עוד לחזור ולבדוק אם יש שם גסים, הלכך אין כאן שכחה. בירושלמי אמרו: "מאחר שדרכו לבחון בגסין אפילו דקין אין להם שכחה", ונדחקו המפרשים בפירוש הדברים "אפילו דקין". מכאן יש מפרשים לפי הירושלמי, שבמשנתנו מדובר שהתכוון לקצור כל השדה, הגסים והדקים, אלא שהיה מתכוון ביותר ליטול את הגסים, שלא יישאר אף אחד מהם, ולפיכך אפילו מה ששכח בדקים אין להם שכחה, שהואיל וחוזר ובודק את הגסים, הריהו נזכר גם בדקים (**"מלאכת שלמה"**). בעל "תפארת ישראל" מביא פירוש (**בשם הגר"א**): שלקט כל השדה והתכוון ליטול הגסים ולהניחם לבד, ואף על פי כן אין שכחה אפילו בדקים, לפי שטרדתו בנטילת הגסים גרמה לו לשכוח דקים, והרי זו שכחה מחמת דבר אחר, הלכך אינה שכחה (עיין "תפארת ישראל – בועז", שנדחק לפרש את הירושלמי בדרך מיוחדת). **אִם אָמַר** – בעל השדה: **הֲרֵי אֲנִי קוֹצֵר עַל מְנָת** שכל **מַה שֶּׁאֲנִי שׁוֹכֵחַ** – בשדה בשעת הקצירה או בשעת העימור, **אֲנִי אֶטֹּל** – ולא אניח לעניים, **יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה** – מה ששוכח יש לו דין שכחה, שתנאו בטל; ואין אנחנו אומרים, שהואיל והתנה כך מתחילה אין כאן שכחה מפני שסמך על תנאו ולא הקפיד כל כך ליטול את הכל, שכן בתנאו זה בא לעקור מצוה מן התורה, והמתנה על מה שכתוב בתורה, תנאו בטל (**ירושלמי; "שנות אליהו"**).

פרק שביעי

א כָּל זַיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם בַּשָּׂדֶה, אֲפִלּוּ כְּזַיִת הַנִּטּוֹפָה בְּשָׁעָתוֹ, וּשְׁכָחוֹ — אֵינוֹ שִׁכְחָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁמוֹ וּבְמַעֲשָׂיו וּבְמִקּוֹמוֹ; בִּשְׁמוֹ — שֶׁהָיָה שִׁפְכוֹנִי אוֹ בֵּישָׁנִי; בְּמַעֲשָׂיו — שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הַרְבֵּה; בְּמִקּוֹמוֹ — שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצַד הַגַּת אוֹ בְּצַד הַפִּרְצָה. וּשְׁאָר כָּל הַזֵּיתִים — שְׁנַיִם שִׁכְחָה וּשְׁלֹשָׁה אֵינָן שִׁכְחָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵין שִׁכְחָה לַזֵּיתִים.

ב זַיִת שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בֵּין שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל שְׁנֵי מַלְבְּנִים, וּשְׁכָחוֹ — אֵינוֹ שִׁכְחָה. זַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ, אֵינוֹ שִׁכְחָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ; אֲבָל אִם הִתְחִיל בּוֹ, אֲפִלּוּ כְּזַיִת הַנִּטּוֹפָה בְּשָׁעָתוֹ,

פירוש ברטנורא

ז א כל זית. כזית הנטופה בשעתו. על שם שהוא נוטף שמן קראו לו נטופה, אע"פ שאינו נוטף בכל שנה הואיל והעלו לו שם זה על שהוא נוטף בשעתו, אם שכחו אינו שכחה דכתיב (דברים כד) ושכחת עומר בשדה, עומר שאתה שוכחו לעולם יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן: **שופכני.** שזיתיו שופכים שמן הרבה: **בישני.** שהוא מבייש כל שאר אילנות מרוב השמן שיוצא ממנו יותר מחביריו: **שהוא עושה הרבה.** זיתים מרובים: **שנים שכחה.** סתם מתניתין כבית הלל דאמרי לעיל שנים לעניים: **רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים.** לא אמר רבי יוסי אלא בזמן שבא אדריינוס קיסר והחריב את כל הארץ ולא היו זיתים מצויין, אבל בזמן שזיתים מצויין מודה רבי יוסי דיש שכחה לזיתים. וכן מי שהיו כל זיתיו נטופה או שופכני או בישני יש להם שכחה:

ב שלש שורות של שני מלבנים. שלש שורות של אילני זיתים ובין שורה ראשונה לשניה ערוגה מרובעת כדמות מלבנות התבואה שבין הזיתים דתנן לעיל בריש פרק ג', וכן בין שורה שניה לשלישית ושכח אילן אמצעי שבשורה האמצעית, אינה שכחה שהאילנות שסביביו הסתירוהו, ודמי לחפוהו בקש או עמדו עניים כנגדו דתנן לעיל דאינו שכחה: **במה דברים אמורים.** אמתניתין דלעיל קמהדר דתנן בזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה. במה דברים

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה א

משנתנו באה ללמד דיני שכחה באילנות, ונקטה "זית" משום שנחלקו בו תנאים. ולדעת הרמב"ם, מפני שהיה חשוב בארץ ישראל באותו זמן. ברם, הוא הדין לכל אילן, שאם שכחו הבעלים מלקטוף פירותיו, יש לו דין שכחה. וכן כותב הרמב"ם: "השוכח אילן בין האילנות... או ששכח שני אילנות, הרי הן שכחה... במה דברים אמורים? באילן שאינו ידוע ומפורסם במקום... או במעשיו... או בשמו... (כפי שיבואר במשנתנו). אבל אם היה בו אחד משלושה דברים אלו אינו שכחה, שנאמר: "ושכחת עומר בשדה" – עומר שאתה שוכחו לעולם ואין אתה יודע בו אלא אם תשוב ותראהו, יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן ואף על פי שלא תפגע בו, מפני שהוא ידוע ומפורסם" (הל' מתנות עניים ה, כג–כד).

כָּל זַיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם בַּשָּׂדֶה – כל אילן זית שהוא מפורסם בשם מסויים או בסגולות מסויימות, כמבואר להלן במשנתנו, **(אֲפִלּוּ) כְּזַיִת הַנִּטּוֹפָה בְּשָׁעָתוֹ** – תיבת "אפילו" טעות היא במשנתנו ואין גורסים אותה. "נטופה" – שם עיר בסביבות בית לחם הנזכרת במקרא (עזרא ב, כב; נחמיה ז, כו); ובמשנה נזכרת "בקעת בית נטופה" (מקום בגליל התחתון); ובאה המשנה להדגיש: כזית הנטופה בשעתו – כאותו זית הבא מעיר נטופה או מבית נטופה, שהיה מפורסם בשעתו. בירושלמי מבואר, שהזית נקרא "נטופה" על שם שהיה נוטף שמן מפירותיו, ואף על פי שאינו נוטף בכל שנה, הואיל וכינוהו כך על שהיה נוטף בשעתו, זית מפורסם הוא, ואם בשעת מסיקת הזיתים עבר על אילן זה **וּשְׁכָחוֹ** – מלקטוף זיתיו, **אֵינוֹ שִׁכְחָה** – שהואיל ומפורסם הוא, עתיד בעל הבית להיזכר בו בסוף, כמו שבארנו בהקדמה למשנתנו. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – שפירסומו מבטל ממנו דין שכחה? **בִּשְׁמוֹ** – שיש לו שם לוואי (כינוי מסויים), **וּבְמַעֲשָׂיו** – או שהוא ידוע על שם מעשיו, כלומר תוצרתו, **וּבְמִקּוֹמוֹ** – או שהוא מסויים על שם מקומו שהוא עומד שם. **בִּשְׁמוֹ:** כגון **שֶׁהָיָה שִׁפְכוֹנִי** – על שם שפירותיו שופכים שמן הרבה, **אוֹ בֵּישָׁנִי** – יש מפרשים על שם שהוא בא מעיר בישן, היא בית שאן. ויש סוברים על שם שהוא מבייש בפירותיו המשובחים את חבריו (ירושלמי); **בְּמַעֲשָׂיו: שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הַרְבֵּה** – מגדל הרבה זיתים; **בְּמִקּוֹמוֹ:** כגון **שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצַד הַגַּת אוֹ בְּצַד הַפִּרְצָה** – מקום פרוץ בגדר. ואף על פי ששנינו (לעיל ו, ב) "העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש... ובית הלל אומרים: שכחה", מכל מקום כאן מודים בית הלל שזית העומד בצד הגת או הפירצה אינו שכחה, לפי שהעומר הוא דבר תלוש ויכול הוא להיטלטל למקום אחר, ולכן אף שנשכח אצל דבר המסויים יש לו דין שכחה, ואילו אילן הזית מחובר הוא ואם הוא עומד בצד הגת או הפירצה ודאי ייזכר בו משום מקומו המסויים, ואין לו דין שכחה. **וּשְׁאָר כָּל הַזֵּיתִים** – הרגילים, דינם כעומרים: **שְׁנַיִם שִׁכְחָה** – אם שכח שני אילני זיתים הרי הם שכחה, **וּשְׁלֹשָׁה אֵינָן שִׁכְחָה** – אם שכח שלושה כאחד, אין להם דין שכחה. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵין שִׁכְחָה לַזֵּיתִים** – בכלל, מפני שחשובים הם. בירושלמי מובא, שלא אמר רבי יוסי "אין שכחה לזיתים" אלא בזמן שבא אדריינוס והחריב את כל הארץ ולא היו הזיתים מצויים. אבל בזמן שזיתים מצויים, אף רבי יוסי מודה שיש שכחה לזיתים.

יום ששי

באור משנה ב

משנתנו מוסיפה לדון בשכחת אילן זית.

זַיִת – אילן זית, **שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בֵּין שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת** – של אילני זית, **שֶׁל שְׁנֵי מַלְבְּנִים** – שבין השורות יש ערוגות בצורת מלבנים, מלבן בין שורה ראשונה לשנייה ומלבן בין שנייה לשלישית (ראה הציור), כמו ששנינו (לעיל ג, א): "מלבנות התבואה שבין הזיתים"... **וּשְׁכָחוֹ** – כלומר ששכח את הזית האמצעי שבשורה האמצעית, **אֵינוֹ שִׁכְחָה** – שהזית הזה מסויים על ידי מקומו, לפי שעומד בין שלש שורות של זיתים ובין שני מלבנים, והרי שנינו במשנה הקודמת, שזית שיש לו שם מחמת מקומו, איו לו דין שכחה (ר"ש; הגר"א; "תפארת ישראל", ועוד). יש מפרשים הטעם, לפי שהוא מוסתר על ידי השורות ודינו כעומר שחיפוהו בקש (לעיל ה, ז), שהואיל והשכחה מחמת אונס היא, אינה שכחה (רמב"ם). יש מבארים: זית שנמצא עומד בין שלש שורות... – ששלש שורות של עצי זית מקיפות אותו משלש רוחותיו, ואורך כל שורה כשיעור שני מלבנים שמידתו היתה ידועה להם (ר"ש), כזה: **זַיִת** – אילן זית, **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם** – זיתים, **וּשְׁכָחוֹ** – בשעת מסיקת הזיתים, **אֵינוֹ שִׁכְחָה** – כדין קמה שיש בה סאתים (לעיל ו, ז). **בַּמֶּה דְּבָרִים**

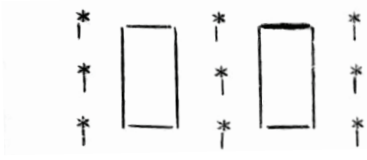

וּשְׁכָחוֹ — **יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה. כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ תַּחְתָּיו, יֵשׁ לוֹ בְּרֹאשׁוֹ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִשֶּׁתֵּלֵךְ הַמַּחֲבֵא.**

ג אֵיזֶהוּ פֶּרֶט? הַנּוֹשֵׁר בְּשָׁעַת הַבְּצִירָה. הָיָה בּוֹצֵר, עָקַץ אֶת הָאֶשְׁכּוֹל, הֶסְבַּךְ בֶּעָלִים, נָפַל מִיָּדוֹ לָאָרֶץ וְנִפְרַט — הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּלְכָּלָה תַּחַת הַגֶּפֶן בְּשָׁעָה שֶׁהוּא בּוֹצֵר, הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים; עַל זֶה נֶאֱמַר (משלי כב, כח)**: "אַל־תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלִים".**

פירוש ברטנורא

אמורים בזמן שלא התחיל בו אבל התחיל בו ושכחו הרי זו שכחה עד שיהיה בו סאתים: **כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו.** אם נזכר בעל הזיתים מן הזיתים ששכח באילן בעוד שיש לו זיתים תחתיו יכול לחזור וללקטן, ולא חשיבא שכחה מה ששכח בראש האילן אלא לאחר שלא נשארו לו זיתים תחת האילן: **רבי מאיר אומר משתלך המחבא.** כלומר משבדק המלקט בכל מחבואי הזיתים, אז הוי הנשאר לעניים כשאין לבעל האילן זיתים תחתיו, אבל כל זמן שלא בדק המלקט בכל מחבואי הזיתים אף על פי שאין זיתים תחתיו יכול לחזור וללקט. ואין הלכה כרבי מאיר:

ג איזהו פרט. האמור בתורה (ויקרא יט) ופרט כרמך לא תלקט: **עקץ.** חתך: **הוסבך בעלים.** נקשר ונאחז בעלים ועל ידי כך נפל ונפרט: **הרי הוא של בעל**

משניות מבוארות – קהתי

אֲמוּרִים? בְּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ – למסקו כלל, דהיינו ששכחו כולו; **אֲבָל אִם הִתְחִיל בּוֹ** – ומסק מקצתו, ועבר לאילנות אחרים, **אֲפִלּוּ כְּזַיִת הַנְּטוּפָה בְּשָׁעָתוֹ** – אפילו הוא זית שיש לו שם כזית הנטופה בשעתו, כמבואר לעיל (במשנה הקודמת), **וּשְׁכָחוֹ** – ושכח את הזית הזה מלגמור מסיקתו, **יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה** – דין שכחה לו. מפשוטה של המשנה משמע, שזית שיש בו סאתיים, אף על פי שאין לו שם, אם שכחו קודם שהתחיל בו, אינו שכחה; אבל זית ששכחו לאחר שהתחיל בו, אפילו הוא זית שיש לו שם ויש בו סאתים, הרי זה שכחה. ומה ששנינו במשנה הקודמת: "כל זית שיש לו שם, אינו שכחה", היינו גם כשאין בו סאתיים, ובזמן שלא התחיל בו. לפי זה יוצא, שזית שיש בו סאתיים וזית שיש לו שם דינם שווה, שאם לא התחיל בהם אינם שכחה, ואם התחיל בהם הרי הם שכחה. אבל בתוספתא לא משמע כך, ששנו שם: "כל זית שיש לו שם בשדה כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה. במה דברים אמורים? בזמן שלא התחיל בו, אבל התחיל בו ושכחו הרי זו שכחה עד שיהא בו סאתים". הרי משמע מהתוספתא, שזית שיש לו שם, אם יש בו סאתיים, אף על פי שהתחיל בו, אינו שכחה. מכאן יש רוצים לומר, שהתוספתא חולקת על משנתנו. אבל רוב מפרשי המשנה אינם מסכימים לדעה זו; ומפרשים הם משנתנו כדברי התוספתא: במה דברים אמורים – מה ששנינו במשנה הקודמת, שזית שיש לו שם אין לו שכחה? בזמן שלא התחיל בו, אבל בזמן שהתחיל בו, אפילו (הוא) כזית הנטופה בשעתו, ושכחו, יש לו שכחה, אלא אם כן היו בו סאתים. לפי זה יוצא, שיש שני יתרונות לזית שיש לו שם: א) שאם לא התחיל בו, אף שאין בו סאתים, אינו שכחה, כאמור למעלה. ב) שאם יש בו סאתים אף שהתחיל בו, אינו שכחה. מכאן, שההלכה השנוייה לפני כן: "זית שיש בו סאתיים ושכחו, אינו שכחה", כוונתה גם לזית שאין לו שם ובזמן שלא התחיל בו. ויש מדייקים בתוספתא: "עד שיהא בו סאתיים" כלומר עד שיהא במה שנשאר בו סאתים. ולפי דיוק זה אפשר אמנם לפרש משנתנו כפשוטה, שהפיסקה "במה דברים אמורים" מוסבה על מה ששנינו לפניה: "זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה", אלא שמשנתנו באה להשמיע, שאם התחיל בו ונמצא שלא נשארו בו סאתים, אפילו יש לו שם כזית הנטופה בשעתו, יש לו שכחה; ואין התוספתא חולקת בזה על משנתנו, שכן התוספתא באה ללמד: עד שיהא בו סאתיים, דהיינו שאם שכח לאחר שהתחיל במסיקת הזית כשעוד נשארו בו סאתים, אינו שכחה (**עיין "תוספות אנשי שם"**). מכל מקום דעת כל המפרשים הללו, שזית שיש בו סאתיים, אם שכחו קודם שהתחיל בו, אינו שכחה, כדין קמה. אבל **הרמב"ם** אינו סובר כן, שהוא כותב (**הל' מתנות עניים ה, כג**): "השוכח אילן בין האילנות, אפילו היה בו כמה סאין פירות... הרי הוא שכחה". ברם, בענין "זית שיש לו שם" כותב הרמב"ם (**שם שם, כד**): "במה דברים אמורים? שלא התחיל באילן זה המפורסם, אבל אם התחיל בו ושכח מקצתו, הרי זה שכחה, ואף על פי שהוא מפורסם. והוא שיהיה הנשאר בו פחות מסאתיים, אבל סאתיים אינם שכחה"... – נמצאנו למדים מדברי הרמב"ם, שאף הוא מפרש משנתנו על פי התוספתא, אלא שלשיטתו כל הבבא עוסקת בזית שיש לו שם, וכך כנראה מפרש הרמב"ם את משנתנו: זית שיש בו סאתים ושכחו – זית שיש לו שם, אם יש בו סאתיים, ושכחו לאחר שהתחיל בו, אינו שכחה. שכן מה ששנינו במשנה הקודמת, שכל זית שיש לו שם, אף שאין בו סאתיים, אינו שכחה, במה דברים אמורים? בזמן שלא התחיל בו. אבל בזמן שהתחיל בו... יש לו שכחה; ברם אם יש בו סאתיים, אינו שכחה, אף בזמן שהתחיל בו, כפי ששנינו קודם. אבל זיתים שאין להם שם וכן אילנות אחרים, בין התחיל בהם ובין לא התחיל, אפילו יש בהם סאתיים, הרי הם שכחה. מכאן שלדעת הרמב"ם אין דינם של אילנות כדין קמה לענין סאתיים (הראב"ד משיג עליו). אבל בציבורי פירות תלושים ששכחם בשעת לקיטתם, נראה שאף הרמב"ם סובר, שאם יש בהם סאתיים דינם כעומר שיש בו סאתיים, ואינם שכחה (עיין לעיל ו, ט: "וכן באילן"; הל' מתנות עניים ה, כ). **כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ תַּחְתָּיו** – שיש לבעל הבית זיתים תחת האילן, שלא שכחם, **יֵשׁ לוֹ בְּרֹאשׁוֹ** – בראש האילן (**ר"ש ועוד**), כלומר שאם שכח זיתים בראש האילן, שלא נקטפו, אינם שכחה, ומותר לו לחזור וללקטם; הטעם הוא, שדרך מלקטי זיתים כל זמן שיש להם זיתים תחת האילן, כשעוסקים בלקיטתם מסתכלים הם למעלה, לראות אם יש עוד זיתים באילן, ולכן אינם מסיחים דעתם מהם, ואין זה שכחה (**הרא"ש**). אבל אם אין לו זיתים תחת האילן, הרי אלו שבראשו שכחה. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִשֶּׁתֵּלֵךְ הַמַּחֲבֵא** – המחבא היינו המקל שחובטים בו את ענפי הזית, כדי להפיל את הפירות החבויים בין העלים (**רמב"ם**); ויש מפרשים שהמחבא היינו הפועל הבודק בגמר הלקיטה את מחבואי הזיתים (**ר"ש**), ואולי היתה זו קבוצת פועלים שהיתה מיוחדת לעבודה זו; מכל מקום כוונת הדברים היא, שלאחר שנבדקו מחבואי הזיתים, מה שנשתייר על האילן הוא שכחה. אבל קודם לכן, אין זה שכחה, אף על פי שאין זיתים תחת האילן, לפי שבעל האילן אינו מסיח דעתו מהאילן עד שתלך המחבא. ואין הלכה כרבי מאיר. **הרמב"ם** מפרש משנתנו בדרך אחרת (**עיין הל' מתנות עניים א, יב; ועיין שם השגת הראב"ד ופירושו למשנתנו**).

באור משנה ג

משנתנו עוסקת בדיני פרט.

אֵיזֶהוּ פֶּרֶט – האמור בתורה (**ויקרא יט, י**): "ופרט כרמך לא תלקט, לעני ולגר תעזב אותם"? **הַנּוֹשֵׁר בְּשָׁעַת הַבְּצִירָה** – גרגר אחד או שניים הנופלים מן האשכול בשעת הבצירה. **הָיָה בּוֹצֵר** – את גפנו, וכאשר **עָקַץ אֶת הָאֶשְׁכּוֹל** – חתך את האשכול בעוקצו, **הֶסְבַּךְ בֶּעָלִים** – נסתבך הבוצר או האשכול בעלים של הגפן, והאשכול **נָפַל מִיָּדוֹ לָאָרֶץ וְנִפְרַט** – נפרדו ממנו גרגרים בודדים (בירושלמי אין גורסים "מידו"), **הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – לפי שלא נפרט

ד אֵיזוֹהִי עוֹלֶלֶת? כָּל שֶׁאֵין לָהּ לֹא כָּתֵף וְלֹא נָטֵף. אִם יֵשׁ לָהּ כָּתֵף אוֹ נָטֵף — שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם סָפֵק — לָעֲנִיִּים. עוֹלֶלֶת שֶׁבְּאַרְכֻּבָּה — אִם נִקְרֶצֶת עִם הָאֶשְׁכּוֹל, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת; וְאִם לָאו, הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים. גַּרְגֵּר יְחִידִי — רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶשְׁכּוֹל; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עוֹלֶלֶת.

ה הַמֵּדֵל בַּגְּפָנִים, כְּשֵׁם שֶׁהוּא מֵדֵל בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, כֵּן הוּא מֵדֵל בְּשֶׁל עֲנִיִּים; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר:

פירוש ברטנורא

הבית. שלא נפרט דרך בצירה: **המניח כלכלה בשעה שהוא בוצר.** נותן סל תחת הענבים שיפול הפרט לתוכו: **הרי זה גוזל את העניים.** דפרט בנשירתו זכו בו עניים קודם שיגיע לארץ: **אל תסג גבול עולים.** מפורש לעיל בפרק ה׳:

ד איזו היא עוללת. האמורה בתורה (שם) וכרמך לא תעולל: **כתף.** השרביט האמצעי של האשכול מחוברים בו אשכולות קטנות הרבה, וכשהן שוכבים זה על זה כמשאוי שעל כתפו של אדם הוא נקרא כתף, וכשהן מפוזרים בשרביט אחד לכאן ואחד לכאן אין כאן כתף: **נטף.** הן גרגרים של ענבים המחוברים בסוף השרביט שרגילים להיות תלוים שם ענבים הרבה, ועל שם שענביו נוטפות למטה נקרא נטף, ובלשון מקרא קורא לאשכול שאין לו לא כתף ולא נטף עוולל, לפי שהוא לפני שאר האשכולות כעולל לפני האיש: **אם ספק.** שנראים האשכולות הקטנות התלויות בשרביט כאילו שוכבות זו על זו ואין שוכבות יפה, דהשתא הוי ספק אם יש לה כתף אם לאו: **שבארכובה.** יחור של זמורה שתלויין בה אשכולות הרבה והבוצר קוצצה, והיא נקראת רכובה ופעמים שיש בה עוללות עם האשכולות: **נקרצת.** נקצצת ונחתכת, ודוגמתו שנינו ביומא (לא:) קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו. ובמקרא (ירמיה מו) קרץ מצפון בא: **גרגר יחידי.** כגון אשכול שאין לו אשכולות קטנות שוכבות זו על זו אלא הגרגרים מחוברים בשרביט עצמו: **רבי יהודה אומר אשכול.** דכתיב (ישעיה יז) ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים. שנים שלשה גרגרים עוללות, יותר מכאן אשכול: **וחכמים אומרים עוללת.** דלא חשיבי הגרגרים השוכבים זה על זה להקרא כתף. והלכה כחכמים:

ה המדל בגפנים. כשהגפנים תכופים זה אחר זה עוקר מאותם שבינתים והאחרים מתוקנים בכך: **כך הוא מדל בשל עניים.** אע״פ שיש בהם פאה או עוללות של עניים כך מדל בשלהם כמו בשלו, קסבר עניים דין שותף יש להם וכשם ששותף כמו שהוא מדל בשלו כך מדל בשל חבירו אף עניים כן:

משניות מבוארות – קהתי

דרך בצירה אלא מחמת אונס. והוא הדין אם נפרט מחמת סיבה אחרת, כגון שהכהו קוץ וכדומה, כמו ששנינו בלקט (ד, י), אלא שמשנתנו נקטה מקרה השכיח בבציר. **הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּלְכָּלָה** — הסל, **תַּחַת הַגֶּפֶן בְּשָׁעָה שֶׁהוּא בּוֹצֵר** — כדי שיפול הפרט לתוך הכלכלה, ויטלנו לעצמו בטענה שאין העניים זוכים בו עד שיפול לארץ, **הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים** — שזוכים הם בפרט בשעת נשירתו אף קודם שיגיע לארץ; **עַל זֶה נֶאֱמַר: "אַל־תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלִים"** — פסוק זה בא להזהיר שלא לשנות ממה שהוגבל לעולי מצרים, או שלא להסיג גבול עניים במתנותיהם ("עולים" — בני אדם שירדו מנסיהם בלשון "סגי נהור"), כמו שביארנו כבר למעלה (ה, ו). יש סוברים, שאין מדובר כאן במניח את הכלכלה בכוונה, כדי שיפול הפרט לתוכה, שבכגון זה ודאי הוא שהפרט שייך לעניים, והוא עובר ממש על הלאו "ופרט כרמך לא תלקט"; אלא המדובר כאן במניח את הכלכלה תחת הגפן כדי ליתן בתוכה את האשכולות בשעת הבצירה, ובאה המשנה להשמיענו שאם הניח את הכלכלה באופן שאפשר שגם הפרט יפול לתוכה, או (לפי הגר״א) שהניח כלכלה של גמי כדי שהאשכול לא ייפרט, הרי זה גוזל את העניים, כלומר שהנחת הכלכלה גורמת לכך שאין פרט, ונמצא גוזל את העניים (**"תוספות אנשי שם"; "שנות אליהו"**).

שבת קודש

באור משנה ד

ממשנתנו ואילך באים דיני עוללות.

אֵיזוֹהִי עוֹלֶלֶת — שנאמר עליה (**ויקרא יט, י**): "וכרמך לא תעולל... לעני ולגר תעזוב אותם"? **כָּל שֶׁאֵין לָהּ לֹא כָּתֵף וְלֹא נָטֵף** — השרביט האמצעי שבאשכול, הנקרא "שדרה", מחוברים בו למעלה הרבה אשכולות קטנים, שקוראים להם "פסיגים", וכשהם עמוסים זה על גבי זה, הרי זה נקרא "כתף". ואם הם מפוזרים בשדרה, אין כאן כתף. בסוף השדרה למטה אין פסיגים, אלא הגרגרים מחוברים בשדרה עצמה, וכשתלויים בה הרבה ענבים הנראים כאילו "נוטפים" למטה הרי זה נקרא "נטף". משנתנו באה ללמד, שאשכול ענבים קטן שאין לו לא כתף ולא נטף, אלא מעט גרגרי ענבים מפוזרים בו, הרי זה נקרא "עוללת", ועליה אמרה התורה, שיש להניחה לעניים. ולמה נקראת "עוללת"? מפני שאשכול זה לגבי שאר האשכולות כעולל לאיש (**רמב״ם**). **אִם יֵשׁ לָהּ כָּתֵף אוֹ נָטֵף** — אשכול שיש לו כתף ואין לו נטף, או שיש לו נטף ואין לו כתף, הרי זה **שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** — שאין זה נקרא "עוללת". **אִם סָפֵק** — אשכול שאין מבחינים בו אם יש לו כתף או נטף אם לא, הרי הוא **לָעֲנִיִּים** — שמתנות עניים ספקן לעניים, כמו ששנינו בלקט (לעיל ד, יא): "ספק לקט לקט". **עוֹלֶלֶת שֶׁבְּאַרְכֻּבָּה** — ארכובה הוא המקום שהאשכול מחובר שם בזמורה, והעוללת היוצאת משם ספק בה אם היא יוצאת מן האשכול ודינה כאשכול שהוא של בעל הבית, או שיוצאת מן הזמורה, וכיון שאין לה לא כתף ולא נטף, הרי היא של עניים, הלכך בודקים אותה כך: **אִם נִקְרֶצֶת** — נחתכת, **עִם הָאֶשְׁכּוֹל** — שכשתולשים את האשכול היא נתלשת עמו, **הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** — כדין האשכול, שהיא חלק ממנו; **וְאִם לָאו** — שאינה נתלשת עם האשכול, **הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים** — שעוללת היא. **גַּרְגֵּר יְחִידִי** — כגון אשכול שאין בו פסיגים אלא גרגרים המחוברים בשדרה עצמה (**ר״ש**); **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶשְׁכּוֹל** — דינו כאשכול, והוא של בעל הבית, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עוֹלֶלֶת** — זוהי עוללת ושייכת לעניים. בירושלמי מבואר טעמו של רבי יהודה, לפי שכתוב (**ישעיה יז, ו**): "ונשאר בו עוללות כנוקף זית שניים שלושה גרגרים..." — שניים שלושה גרגרים נקראים עוללות, אבל יתר מכן הרי זה אשכול. אבל חכמים סוברים, שהואיל ואין כאן לא כתף ולא נטף הרי זו עוללת. ההלכה כחכמים. יש מפרשים: גרגר יחידי — אשכול שאין בו אלא גרגר יחידי (**"שנות אליהו"; ר״י בן מלכי צדק**), ומגיהים הם בירושלמי בטעמו של רבי יהודה, שכתוב: "ונשאר בו עוללות כנוקף זית שניים שלשה גרגרים" — שניים שלושה גרגרים הם עוללות, אבל פחות מכן דהיינו גרגר יחידי, הרי הוא אשכול, כלומר שלא נמצא אלא "עוללות" בלשון רבים ולא בלשון יחיד.

באור משנה ה

הַמֵּדֵל בַּגְּפָנִים — כשהגפנים צפופות מדי, עוקר מהן קצת זמורות, כדי שיגדלו הנשארים בריווח וישביחו ("המדל" משורש "דלל"), **כְּשֵׁם שֶׁהוּא מֵדֵל בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ** — שעוקר זמורות או אשכולות שלו, **כֵּן הוּא מֵדֵל בְּשֶׁל עֲנִיִּים** — רשאי לעקור זמורות שיש בהן עוללות ופאה; **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** — בירושלמי מבואר הטעם, שדין עניים כדין שותף, וכשם שאדם מדל בשל שותפו כשם שהוא מדל בשלו, אף לגבי עניים כך. ברם, דחו שם טעם זה, ואמרו טעם אחר, שמתוך שהוא מדל בגפנים משתבחים הגפנים, ויש בזה תועלת גם לעניים. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בְּשֶׁלּוֹ הוּא רַשַּׁאי** — לעקור, **וְאֵינוֹ רַשַּׁאי בְּשֶׁל עֲנִיִּים** — שסובר רבי מאיר, שדין העני כדין הקונה, וכשם

בְּשֶׁלּוֹ הוּא רַשַּׁאי, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי בְּשֶׁל עֲנִיִּים.

פירוש ברטנורא

רבי מאיר אומר בשלו הוא רשאי. קסבר עניים דין קונה יש להם בחלקם, וכשם שהמוכר לחבירו י' אשכולות אסור ליגע בהן אף בשל עניים כן. והלכה כרבי יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

שאין המוכר רשאי ליגע באשכולות שמכר לחבירו, כך אסור לנגוע בשל עניים, דהיינו בזמורות שיש בהן עוללות ופאה; או שטעמו הוא, משום שרוצים העניים במה שיש להם עכשיו ולא ניחא להם להפסידו מתוך חישובים של תועלת להבא. ההלכה כרבי יהודה.

אגרות קודש

ב"ה, ו' אדר תשי"ב

ברוקלין, נ.י.

הרה"ג הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מוה"ר יעקב ישראל

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מעש"ק תרומה אשר בקש לענות עליו בהקדם האפשרי ובו מתאר מצב השחיטה במקומו לפנים בשטוקהולם במדינת שוועדען אשר הממשלה מתרת שם השחיטה דוקא ע"י הימום עלעקטרי לפני זה, וכת"ר אסר את זה, אבל אח"כ המציאו לו היתר מרבנים באה"ק ת"ו, כן כתבו לו שהיו מקרים שבדקו את הבהמות הנשחטים אחרי ההימום ובדקו את כל האברים הפנימים ולא מצאו שום ריעותא, וכן אומרים אשר אם אין שוחטים את הבהמה אחרי ההימום, אזי כעבור איזה זמן עומדת על רגלי' אוכלת וכו'.

ובמענה עכ"ז, הנה מ"ש שפראפעסאר ועטערינארי בדק אחר ההימום והשחיטה ולא מצא שום ריעותא ניכרת באברים הפנימים, הנה בפליאה גדולה אני על זה, כי ידוע הדבר אפילו למתחילים בלימודים אלו אשר שאק עלעקטרי הממית **אינו** מוכרח שתהי' ניכרת באברים הפנימים, כי המיתה נגרמת ע"י זעזוע הניערווין, וגם אם נמצא שינוי באברים הפנימים, ה"ז אחת משתים, או שהי' גם מלפני השאק אלא שלא ידעו אודותם, או שהיתה חלישות בהאבר בלא זה, וכסיבה ארעית מהשאק נתחזקה החלישות עד שהביאה להשינוים, אבל בכ"ז **לא** זהו ענין השאק, וראי' מוכחת לזה הוא ג"כ כללות ענין ההימום שענינו הוא ג"כ זעזוע הניערווין עד כדי נטילת ההרגש, וכשמגדלים "כמות" או במלות אחרים חוזק הזרם הרי אז נוטלים לא רק את ההרגש אלא גם את כח התנועה וכו, היינו שהבהמה מתה, ומובן שזעזוע הניערווין אי אפשר להבדק בבדיקה לאחר מיתה.

ב) מובן מעצמו שגם אם הימום הנ"ל נעשה ע"י זרם חלש ביותר הרי הנאמנות בזה בנוגע לחוזק הזרם וחלישותו נמסרת עפ"י הרוב לאינו יהודי שהוא הוא העושה ההימום. וגם אם נמסרת ליהודי הרי גם אצלו אינו ברור הדבר, וכיודע גם לכל רופא בנ"א, שלא כל בנ"א שוים בענין פעולת זרם העלעקטרי אפילו באדם זה גופא לא כל הזמנים שוים הן מצד הניערווין שלו והן גם באופני הלבושים או מקום מעמדו וכיו"ב, אלא שבבנ"א נגשים לטפל בעלעקטרי בזהירות ונעשה זה ע"י כלים שבהם נראה וניכר חוזק הזרם וכו' ואשר כל ענינים אלו הרי אי אפשר להנהיג בהימום בבית המטבחים וכן בודאי לא ישנו חוזק הזרם מבהמה גדולה לקטנה מגסה לדקה בין אם עורה לח או יבש וכו' - שכ"ז נוגע לענין פעולת הזרם.

ג) ראיתי העתק מכתב ההכשר של הרה"ג חו"ב וכו' הר"ר שלמה דוד שי' כהנא, ואיני יודע אם הציעו לפניו את ענין ההימום כמו שהוא, אבל בכל זאת נפלאתי ותמהתי ביותר על מה שאינו מזכיר ההיתר שלו בענין **הפרכוס** דלאחר שחיטה! ויש עוד להאריך בזה ואכ"מ.

אבל המורם מכל זה, שכיון שכבודו כבר כתב דעתו לאיסור לדעתי יחזור על דבריו בזה ובפרט ע"י כל הנכתב לעיל.

בברכה וכבוד.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף לח ע"א: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **אוֹתָהּ שָׁנָה שֶׁמֵּת בָּהּ שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, אָמַר לָהֶם** לתלמידיו לאחר יום הכיפורים, **בְּשָׁנָה זוֹ הוּא מֵת,** ועל עצמו התכוין. **אָמְרוּ לוֹ, מִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ. אָמַר לָהֶם, בְּכָל יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה מִזְדַּמֵּן לִי זָקֵן אֶחָד לָבוּשׁ לְבָנִים וְעָטוּף לְבָנִים,** והיה **נִכְנַס עִמִּי** לפני ולפנים, **וְיָצָא עִמִּי. וְהַיּוֹם, נִזְדַּמֵּן לִי זָקֵן אֶחָד לָבוּשׁ שְׁחוֹרִים וְעָטוּף שְׁחוֹרִים** שהוא סימן אבלות, **וּנִכְנַס עִמִּי וְלֹא יָצָא עִמִּי.** ומשינויים אלו הבין, שבאותה השנה ימות. **אַחַר הָרֶגֶל, חָלָה שִׁבְעָה יָמִים וָמֵת,** ומכאן והילך **נִמְנְעוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מִלְּבָרֵךְ** ברכת כהנים **בַּשֵּׁם** המפורש, כיון שלא היו ראויים לכך.

רש"י

מלברך בשם — מלברך ברכת כהנים את העם בשם המפורש, שלא היו כדאי. **נפתחות מאליהן** — סימן לאויבים לבא וליכנס. **וכבר נתנבא עליך** — שהפתיחה זו היא סימן לחורבן. **שלשה בוידוי ראשון** — של פר: "אנא השם חטאתי", "אנא השם כפר", "לפני ה' תטהרו". **ואחד בגורלות** — "לה' חטאת". **וכבר אמר** — כלומר: וכבר היה מעשה שהלך

אגב הזכרת המעלות שהיו בזמן שמעון הצדיק, מביאה הגמרא ברייתא המפרטת את מצבם השפל של בני ישראל סמוך לחורבן: **תָּנוּ רַבָּנָן, אַרְבָּעִים שָׁנָה קוֹדֶם חוּרְבַּן הַבַּיִת, לֹא הָיָה הַגּוֹרָל** לה' **עוֹלֶה בִּימִין** כלל. **וְלֹא הָיָה לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית מַלְבִּין** כלל, **וְלֹא הָיָה נֵר מַעֲרָבִי דּוֹלֵק** יותר משאר הנרות, **וְהָיוּ דַּלְתוֹת הַהֵיכָל נִפְתָּחוֹת מֵאֵלֵיהֶן** כסימן לאויבים להיכנס, **עַד שֶׁגָּעַר בָּהֶן רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְאָמַר לוֹ** להיכל, **הֵיכָל הֵיכָל, מִפְּנֵי מָה אַתָּה מַבְעִית עַצְמְךָ,** ומחמת הפחד אתה מקדים לפרסם את שעתיד לבוא עליך, **יוֹדֵעַ אֲנִי בְּךָ שֶׁסּוֹפְךָ עָתִיד לֵיחָרֵב, וּכְבָר נִתְנַבֵּא עָלֶיךָ זְכַרְיָה בֶּן עִדּוֹא** שפתיחה זו היא סימן לחורבן, שנאמר (זכריה יא א) **'פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ וְתֹאכַל אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ',** כלומר, על ידי שבית המקדש יפתח את דלתותיו, ישרף על ידי האש. **אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן טַבְלַאי, לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** של בית המקדש **לְבָנוֹן,** מפני **שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל** על ידי הקרבנות.

אגב הביאור מדוע בית המקדש נקרא לבנון, מבארת הגמרא מדוע נקרא יער: **אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה, לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ** של בית המקדש **יַעַר, דִּכְתִיב** בבנין בית המקדש (מלכים א' י יז) **'בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן'. לוֹמַר לְךָ, מַה יַּעַר מְלַבְלֵב** - מוציא פרחים, **אַף בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מְלַבְלֵב.** והיינו **דְּאָמַר רַב הוֹשַׁעְיָא, בְּשָׁעָה שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה** את **בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נָטַע בּוֹ כָּל מִינֵי מְגָדִים שֶׁל זָהָב, וְהָיוּ מוֹצִיאִין פֵּרוֹת** של זהב **בִּזְמַנֵּיהֶן** - בזמן שדרך האילנות להוציא פירות, **וְכֵיוָן שֶׁהָרִיחַ מְנַשֶּׁכֶת בָּהֶן, הָיוּ נוֹשְׁרִין פֵּירוֹתֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים עב טז) **'יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ'** - בבית המקדש הנקרא לבנון, הרעישו ונשרו הפירות מחמת הרוח המנשבת. **וּמֵהֶן הָיְתָה פַּרְנָסָה לַכְּהוּנָּה** - לכהנים, על ידי שמכרו אותן. **וְכֵיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לַהֵיכָל, יָבְשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואת נחום על פורענות ישראל (נחום א ד) **'וּפֶרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל'** - הפריחה בבית המקדש תכרת ותתייבש. **וְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָהּ לָנוּ** לעתיד לבוא, **שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואת ישעיה על גאולת ישראל (ישעיה לה ב) **'פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל, אַף גִּילַת וְרַנֵּן, כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן לָהּ'** - הארץ החרבה והשוממה תפרח ותגל, ואף תגיל ותרנן גילה אחר גילה בלי הפסק, וכבוד בית המקדש הנקרא לבנון יחזור להיות כבתחילה.

שנינו במשנה **נִתָּנָן עַל שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים. תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **עֶשֶׂר פְּעָמִים** היה **מַזְכִּיר הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֶת הַשֵּׁם** המפורש **בּוֹ בַּיּוֹם** - ביום הכיפורים. **שְׁלֹשָׁה** פעמים **בְּוִידּוּי רִאשׁוֹן** שמתוודה על הפר בעד ביתו, **וּשְׁלֹשָׁה** פעמים **בְּוִידּוּי שֵׁנִי** שחוזר ומתוודה על הפר בעד הכהנים, **וּשְׁלֹשָׁה** פעמים **בְּשעה** שמתוודה בעד כל ישראל על **הַשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְאֶחָד בְּהנחת הַגּוֹרָלוֹת** על השעירים שאומר 'לה' חטאת'.

וּכְבָר היה מעשה, **שֶׁאָמַר** הכהן הגדול את **הַשֵּׁם, וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בִּירִיחוֹ. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, מִירוּשָׁלַיִם לִירִיחוֹ** מרחק **עֲשָׂרָה פַּרְסָאוֹת,** ועל אף המרחק הרב, נשמעה שם הזכרת השם.

רש"י

קולו עד יריחו. **כלה** — דרכה להתקשט בבשמים. **בהרי מכמר** — שם המחוז. **והרחתי ריח קטורת** — מקטורת שנעשה בו בעוד המשכן בשילה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

עוד אומרת הברייתא: **וְצִיר** שעליו תלויים **דַּלְתוֹת הַהֵיכָל,** היה מרעיש בפתיחה, עד שהיה **נִשְׁמַע** הקול **בִּשְׁמוֹנֶה תְּחוּמֵי שַׁבָּת. וּעֲזִים שֶׁבִּירִיחוֹ הָיוּ מִתְעַטְּשׁוֹת מֵרֵיחַ הַקְּטוֹרֶת** שהיה מגיע עד ליריחו, **וּנָשִׁים שֶׁבִּירִיחוֹ אֵינָן צְרִיכוֹת לְהִתְבַּשֵּׂם,** מפני שהיו מבושמות **מֵרֵיחַ קְטוֹרֶת,** שהגיע עד ליריחו, **וּכַלָּה שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם אֵינָהּ צְרִיכָה לְהִתְקַשֵּׁט מַחמת רֵיחַ הַקְּטוֹרֶת** - שהיה בירושלים ריח חזק ביותר מהקטורת. **אָמַר רַבִּי (יוסי בן דולגאי) [אֶלְעָזָר בֶּן דִּגְלַאי] עֲזִים הָיוּ לְאַבָּא בְּהָרֵי (מכמר) [מִכְוָר]** - שם המחוז, **וְהָיוּ** העיזים **מִתְעַטְּשׁוֹת מֵרֵיחַ הַקְּטוֹרֶת.**

אגרות קודש

ב"ה, אדר"ח אדר, תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

בעתו קבלתי מכתביו מכ"ב וכ"ט טבת ד' וז' שבט, וכנראה ממ"ש במכ' בנוגע לענין המקוה, הנה ההוכחה עפ"י דין והפלפול והשקו"ט אינו נוגע להצד הב', וחוששני לומר שזה נכנס בגדר של נצחון, כי בלא"ה הרי אינו מובן הדבר כלל וכלל לערער על אופן עשיית מקוה של גדולי ישראל מכמה חוגים בדורות שעברו שבטוח אשר גם הם ידעו פרק בלימוד הש"ס, ראשונים ואחרונים וגדולי ישראל וקבעו את הוראותיהם עפ"ז, וחבל אשר באנ"ש אין תוקף מעין זה כלל וכלל ואפילו אחרי הוראה בזה גופא על תוקף שצ"ל אצל יהודי בהתקרבותו לאיש הטוב בעיניו ועאכו"כ לרבי ונשיא שלו זצ"ל. והרי רואה הוא גם בעיני בשר שלא מונעים עצמם מכל דבר בכדי למלאות דעת איש שבו רואים מעלות אנושיות, ובכל זה אינו פועל לעשות כל מה שיכולים בכדי שיהי' לפ"ד איש שברור כשמש שהי' איש אלקי - פי' שהי' לו שכל אלקי, ונתקבל ע"י עשיריות אלפים מישראל למורה דרך בתורה ומצוה בכל הפרטים, והנמשל בזה בנוגע לענינו מובן.

ומה ששואל אם להראות הטע"ג שלי כו' הנה ידוע בזה כמה סיפורים שבבטחון חזק פועל הענין, וגם בענין זה - בטוח הנני שאם בקבלת המברק הי' הולך בהרחבה מבלי הכנס בענינים של מורא בנ"א המדומה, הנה בטח הוראת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) הי' שובר כל הענ[י]נים והי' בא לפועל, אבל מכיון שאלו יעצו להיפך ובמילא גם הוא נופל בספיקות וצריכים סיוע ושאלה ובירור בזה, מסופקני ביותר אם יוכל ללכת בהרחבה (מיט ברייטקייט) זו, ובמילא הרי זה עלול להזיק וכידוע אשר הפוסח על שתי הסעיפים הנה אפילו בענינים גדולים הוא מקלקל יותר אפילו מנוטה לצד השני.

אין רצוני ח"ו להטיף מוסר בזה אלא שלבי עלי דוי, שאחר שכל אחד מאתנו ראה כמה ענינים מופתיים בעיני בשר מנשיאינו וסמך עליהם אפי' בענינים שנוגעים בנפש הן בגשמיות והן ברוחניות ובכ"ז הנה לפעמים - ולדאבוני ה"ז לפעמים תכופות לפ"ע, - הנה כשבא לנסיון ע"י התנגדות מצד השני פארלירט מען זיך ומתחילים לחפש דרכים עצות וענינים און מען ווערט דיפלאמאטען וכו' וכו', וגם מזה ראי' נוספת שעדיין חסר הרבה בענין הפצת המעיינות כמבואר בדא"ח באריכות שבכדי להיות חוצה אפילו במעט צ"ל בפנים בשופי, והשי"ת יעזור לכאו"א מאתנו למלאות שליחותו בעלמא דין מתוך הרחבה והוא ית' יוציאנו מן המיצר אל המרחב האמיתי...

בברכה.

כְּמִי – כמו שור **שֶׁנָּגַח** פעם אחת **שׁוֹר** אחר, ופעם אחת נגח **חֲמוֹר**, **וּפעם** אחת נגח **גָּמָל**, שאין אומרים שאינו נעשה מועד עד שיגח שלש פעמים כל מין ומין, אלא הואיל ונגח שלש פעמים שלשה מינים, אנו אומרים שהוא נוגח כל מין שרואה, **וְנַעֲשָׂה מוּעָד לְכָל** מיני הבהמות. וכן כאן, כיון שעשה שלשה מעשי שטות, אין נותנים לכל אחד מהם טעם בפני עצמו, אלא אומרים שאת כל השלשה עשה משום שהוא שוטה.

אָמַר רַב פַּפָּא, אִי שָׁמִיעַ לֵיהּ לְרַב הוּנָא הָא דְּתַנְיָא – אם היה שומע רב הונא את מה ששנינו בברייתא, **אִי זֶהוּ שׁוֹטֶה, זֶה הַמְאַבֵּד כָּל מַה שֶּׁנּוֹתְנִים לוֹ, הֲוָה הָדַר בֵּיהּ** – היה חוזר בו ממה שהצריך את כל שלשת המעשים כדי להחשיבו שוטה, שהרי בברייתא מוכח שדי במעשה אחד.

אִיבַּעְיָא לְהוּ – הסתפקו בני הישיבה בביאור דברי רב פפא, **כִּי הֲוָה הָדַר בֵּיהּ** – כשהיה רב הונא חוזר בו, האם רק **מִמִּקְרֵעַ כְּסוּתוֹ הוּא דַּהֲוָה הָדַר בֵּיהּ** – בזה היה חוזר בו, שדי במעשה זה לבדו כדי להחשיבו שוטה, משום **דְּדָמְיָא לְהָא** – שהמקרע כסותו דומה לזה שמאבד מה שנותנים לו, אבל לגבי היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות לא היה חוזר בו, ואין די באחד מהם כדי שיחשב שוטה, **אוֹ דִּלְמָא מִכּוּלְּהוּ הֲוָה הָדַר** – או אולי היה חוזר בו לגבי כל שלשת הסימנים, שבכל אחד מהם לבדו די להחשיבו שוטה.

מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

שנינו במשנה: **'וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס' כו'**, שגם הם פטורים מן הראייה.

הגמרא מביאה ברייתא ששנינו בה את מקור הדין: **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר בתורה (שמות כג יז) 'שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדֹן ה'', ודורשים את תיבת 'זכורך', שיכול היה הכתוב לומר 'יראה כל **זָכוּר**', והיינו למדים מכאן **לְהוֹצִיא** – למעט **אֶת הַנָּשִׁים** ממצות ראייה. וכיון שנאמר 'זְכוּרְךָ', שהוסיף הכתוב אות כ' מיותרת, הרי שמלבד הנשים בא הכתוב **לְהוֹצִיא** – למעט גם את **הַטּוּמְטוּם וְאֶת הָאַנְדְּרוֹגִינוֹס**, שגם הם פטורים מן הראייה. וממה שנאמר 'כָּל זְכוּרְךָ' למדים **לְרַבּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים**, שהרי תיבת 'כל' מורה על ריבוי.

הגמרא דנה בדברי הברייתא: **אָמַר מַר** – שנינו בברייתא שהובאה לעיל, 'זָכוּר' **לְהוֹצִיא אֶת הַנָּשִׁים**. מקשה הגמרא: **הָא לָמָּה לִי קְרָא** – מדוע צריכים פסוק למעט נשים, **מִכְּדֵי, מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא הוּא** – הרי ראייה היא מצות עשה שהזמן גורם לה שתבוא, שהרי אינה נוהגת בכל זמן, אלא רק בשלש רגלים, **וְהַכְּלָל הוּא שֶׁכָּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, נָשִׁים פְּטוּרוֹת** ממנה, ואם כן אין צריך למעט זאת מ'זכור'.

מתרצת הגמרא: **אִצְטְרִיךְ** – צריכים למעט זאת מ'זכור', משום **שֶׁסָּלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר שנשים חייבות בראייה אף שהזמן גרמא, שכן **נַיְלַף** – נלמד בגזירה שוה **'רְאִיָּיה' 'רְאִיָּיה'** מִמצות **הַקְהֵל, מַה לְּהַלָּן** במצות הקהל **נָשִׁים חַיָּיבוֹת**, אף שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, שהרי נאמר בפירוש (דברים לא יב) 'הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף', **אַף כָּאן** במצות ראייה **נָשִׁים חַיָּיבוֹת**, אף שהיא מצות עשה שהזמן גרמא. **קָא מַשְׁמַע לָן** – מלמדת התורה בתיבת 'זכור', שנשים פטורות ממצות ראייה, ואין ללמוד מהקהל לחייבן.

אָמַר מַר – שנינו בברייתא שהובאה לעיל, **'זְכוּרְךָ', לְהוֹצִיא טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס.**

מקשה הגמרא: **כְּשֶׁלְּקָא אַנְדְּרוֹגִינוֹס אִצְטְרִיךְ** – מובן הדבר שהוצרך הכתוב למעט אנדרוגינוס, משום **שֶׁסָּלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר **שהואיל וְאִית לֵיהּ צַד זְכָרוּת** – מאחר שיש לו גם סימני זכרות, **לִיחַיֵּב** – יתחייב בראייה משום סימני זכרות שבו, **קָא מַשְׁמַע לָן** – מלמדת התורה דְּאנדרוגינוס **בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא**, ואינו נחשב 'זכר', ולכן פטור מראייה. **אֶלָּא** לגבי **טוּמְטוּם** אינו מובן מדוע הוצרכו למעטו מראייה, והרי **סְפֵיקָא הוּא** – טומטום ספק זכר ספק נקבה הוא, **מִי אִצְטְרִיךְ קְרָא לְמַעוּטֵי סְפֵיקָא** – וכי הוצרך הכתוב למעט את הספק, וכי מנין היינו סבורים לחייבו שהוצרך הכתוב למעטו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, כְּשֶׁבִּיְּיצוּ** ניכרות **מִבַּחוּץ**, אבל הגיד עצמו טמון ומכוסה, וניכר שהוא זכר, אז הוצרך הכתוב למעטו, שאף שהוא ודאי זכר מכל מקום אינו חייב בראייה.

אָמַר מַר – שנינו בברייתא שהובאה לעיל, **'כָּל זְכוּרְךָ', לְרַבּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים.**

מקשה הגמרא: **וְהָתְנַן** במשנתנו, הכל חייבים בראייה **חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן**, נמצא שיש סתירה בין המשנה לברייתא.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, לָא קַשְׁיָא, כָּאן** – בברייתא מדובר **בְּקָטָן שֶׁהִגִּיעַ** לגיל שהוא ראוי **לְחִינּוּךְ**, שאביו חייב לחנכו במצוות, ולגביו שנינו שהוא חייב בראייה, ואילו **כָּאן** – במשנה מדובר **בְּקָטָן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְחִינּוּךְ**, שאינו חייב בראייה.

מקשה הגמרא על התירוץ: הרי מצות ראייה **בְּקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִינּוּךְ**, רק **מִדְּרַבָּנַן הִיא**, ואילו בברייתא דרשו מפסוק שקטן חייב בראייה, וכיצד ניתן לומר שכוונת הברייתא היא לקטן שחייב משום חינוך.

מתרצת הגמרא: **אִין, הָכִי נַמִּי** – אכן, כך באמת הדבר, שקטן שהגיע לחינוך חייב רק מדרבנן, **וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא** – הפסוק שהביאה הברייתא אינו אלא סמך למצות חינוך שתיקנו חכמים.

שואלת הגמרא: **וְאֶלָּא** מאחר שלא לומדים מתיבת 'כל' לחייב קטן, **קְרָא לְמַאי אֲתָא** – לאיזה צורך נכתבה תיבה זו, ומה לומדים ממנה.

משיבה הגמרא: תיבת 'כל' נצרכת **לְכַדְאַחֲרִים** (דתנן) **[דְּתַנְיָא] אַחֲרִים אוֹמְרִים, הַמְּקַמֵּץ** – האוסף בידיו צואת כלבים כדי לעבד בה עורות, **וְהַמְּצָרֵף נְחֹשֶׁת** – שצורף את הנחושת במקום שמוציאים אותה מהקרקע, **וְהַבּוֹרְסִי** – מעבד עורות, שאינם יכולים לעלות עם כל ישראל מפני שריחם רע, **פְּטוּרִין מִן הָרְאִיָּיה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר 'כָּל זְכוּרְךָ', יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַעֲלוֹת עִם כָּל זְכוּרְךָ**, שפטורים.

שנינו במשנה: **'נָשִׁים וַעֲבָדִים שֶׁאֵינָן מְשׁוּחְרָרִים' וכו'**, פטורים גם הם מראייה.

שואלת הגמרא: **כְּשֶׁלָּמָא** – מובן הדבר **שנָשִׁים** פטורות מראייה, **כְּדַאֲמָרָן** – כפי שביארנו לעיל, שלמדו מתיבת 'זכור' למעט את הנשים. **אֶלָּא עֲבָדִים** כנענים, **מְנָלָן** שהם פטורים מראייה.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא, אָמַר קְרָא** – נאמר בפסוק (שמות כג יז) 'שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדוֹן ה'', ולומדים מכאן שרק **מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא אָדוֹן אֶחָד**, שהקב"ה הוא אדוניו, הוא חייב בראייה, **יָצָא זֶה** – עבד כנעני, **שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָדוֹן אַחֵר** שהוא רכושו, וחייב להישמע לדבריו, שאינו חייב בראייה.

שואלת הגמרא על התירוץ: **הָא, לָמָּה לִי קְרָא** – מדוע צריך פסוק למעט עבד כנעני מחיוב ראייה, **מִכְּדֵי** – הרי הכלל הוא **שכָּל מִצְוָה שֶׁהָאִשָּׁה חַיֶּיבֶת בָּהּ** גם **עֶבֶד** כנעני **חַיָּיב בָּהּ, וְכָל מִצְוָה שֶׁאֵין הָאִשָּׁה חַיֶּיבֶת בָּהּ, אֵין הָעֶבֶד חַיָּיב בָּהּ**, משום **דְּגָמַר** – דינו של עבד נלמד בגזירה שוה **'לָהּ' 'לָהּ' מֵאִשָּׁה**, ואם כן, כיון שאשה פטורה מראייה, גם עבד פטור, ואין צריך לימוד מיוחד לכך.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּינָא, לָא נִצְרְכָה** – מיעוט זה לא נצרך **אֶלָּא לְמִי שֶׁחֲצִיוֹ עֶבֶד וְחֲצִיוֹ בֶּן חוֹרִין**, כגון שהיה עבד של שני שותפים ואחד מהם שחרר את חלקו, שהיה מקום לחייבו בראייה מחמת שחציו בן חורין, ועליו לימדה התורה שהוא פטור, משום שיש לו אדון אחר.

הגמרא מביאה ראיה מהמשנה לדברי רבינא: **דַּיְקָא נַמִּי** – מדויק כך גם **מִדְּקָתָנֵי** – ממה ששנינו במשנה, **'נָשִׁים וַעֲבָדִים שֶׁאֵינָן מְשׁוּחְרָרִין'**. ויש לשאול על כך, **מַאי** – מה הכוונה 'עבדים **שֶׁאֵינָן מְשׁוּחְרָרִין**'. **אִילֵימָא** – אם נאמר שהכוונה היא לעבדים **שֶׁאֵינָן מְשׁוּחְרָרִין כְּלָל**, אם כן **לִיתְנֵי** – שינקוט התנא **'עֲבָדִים' סְתָמָא** – בסתם, ובודאי שהכוונה לעבדים שאינם משוחררים. **אֶלָּא, לָאו** – האם המשנה אינה עוסקת בעבדים **שֶׁאֵינָן מְשׁוּחְרָרִין לְגַמְרֵי**, אבל משוחררים בחלקם, **וּמַאי נִינְהוּ** – ומי אלו העבדים שמשוחררים בחלקם, הרי זה **מִי שֶׁחֲצִיוֹ עֶבֶד וְחֲצִיוֹ בֶּן חוֹרִין, שְׁמַע מִינָּהּ** – מוכח

המשך בעמוד כד

רש"י

כמו שנגח שור חמור וגמל – דבבא קמא (לז,א), דנעשה מועד לכל. ולא אמרינן עד שיהא מועד בשלשה בכל מין ומין, דהואיל והועד שלשה נגיחותיו בשלשה מינין – אין זה מקפיד על מין אחר. אף כאן, לא באו שלשה דברים לידו בבת אחת, אלא כולן משום שטות. **אי שמיעא ליה** – הא דתניא, דמשמע בדבר אחד מחזיקין אותו בשוטה – הוה הדר ביה. **זכור** – אם נאמר "זכור", אין לך להוציא אלא את הנשים. עכשיו שנאמר "זכורך" – בא להוציא אף טומטום ואנדרוגינוס עם הנשים. **נשים פטורות** – בפרק קמא דקדושין (לד,ב) ילפינן לה. **מהקהל** – דהוי נמי מצות עשה שהזמן גרמא, ונשים חייבות. **אתא קרא למעוטי ספיקא** – בתמיה: למה לי קרא, מהיכא תיתי לן לחיובי? **כשביציו מבחוץ** – אלא שהגיד טמון, דהא ודאי זכר הוא, הלכך איצטריך קרא למעוטי. **המקמץ** – מפרש במסכת כתובות (עז,א): המקמץ בידו צואת כלבים. ואומר אני: כי לתקן בהן עורות, שקורין *קורדוו"ן, שמעבדין אותן בצואת כלבים. **והמצרף נחשת** – שמצרפו במקום שחופרין אותו מן הקרקע, כדמפרש במסכת כתובות (שם). וכל אלו ריחן רע, ואין יכולין לעלות עם חבירהם. **כדאמרן** – "זכור" – להוציא את הנשים. לה לה **מאשה** – כתיב הכא "וכתב לה" (דברים כד), וכתיב התם "או חפשה לא נתן לה" (ויקרא יט). **לא נצרכה כו'** – מיהו, למשנה אחרונה, הואיל ובידינו לכוף את רבו – חייב, דאין לו אלא אדון אחד. **דבר אחר כו'** – פרט לבעלי קבין מ"פעמים" נפקא, כדאמרינן לעיל. הלכך: "רגלים" למעוטי מי שצריך משענת אחרת לבד מרגליו.

מפנקי

או דלמא מכולהו – מי אמרינן דכיון דמקרע דדמי להאי הדר ביה – גם לאינך דחשיב בהדי מקרע הדר ביה, או דלמא מהאי לחודיה.

זכורך להוציא טומטום ואנדרוגינוס – בירושלמי בעי: מה אמר רבי יהודה באנדרוגינוס, דשמעינן ליה דמתיר דמחללין עליו שבת? נשמענא מן הדא, רבי יוחנן בן דהבאי בשם רבי יהודה אומר: אף הסומא. ולית בר נש אמר אף אלא דהוה מודה על קדמייתא כו'. ומוקי טעמא דהתם גבי שבת דריש "זכר", מה תלמוד לומר "ערל" – אפילו מקצת ערל, והכא "כל זכורך" – פרט לטומטום ואנדרוגינוס. **אלא** טומטום ספיקא הוא – ואף על גב דאנדרוגינוס נמי ספיקא הוא – [אפילו הבי מחייבי] מטעם "מקצת זכורך" כדאמר התלמוד. אלא טומטום, הואיל ונשים פטורות. והאי אימא אשה הוה – ממילא הוה פטרינן ליה, כי היכי דלא לייתי חולין לעזרה. ואם תאמר: בנדה פרק "המפלת" (כח,ב) מפקינן "מזכר [עד נקבה תשלחו]" (במדבר ה) [זכר] ודאי, נקבה ודאית, ולא טומטום ואנדרוגינוס. ולא פריך מידי! אומר הרב רבינו יצחק: דהתם איכא תרי קראי, ומפיק ליה מייתורא דקרא, אבל הכא ליכא אלא חד קרא, הלכך יש לאוקומא באנדרוגינוס, מטעם דקאמר. ולהכי פריך ליה בבכורות בפרק "על אלו מומין" (מא,ב) בגמרא דרבי ישמעאל אין לך מום גדול מזה, אנדרוגינוס – ספיקא הוא, איצטריך קרא למעוטי ספיקא? וכן בפרק "דם שחיטה" (בריתות כא,א) גבי בו'. ובריש פרק בתרא דיומא (עד,א) – דבבל הני ליכא רק מחדא קרא, ובהכי יתכן דהיא דשילהי "הערל" (יבמות פא,א) קאמר רבי שמעון: אנדרוגינוס זכר מאביל בתרומה. ואלו בפרק "על אלו מומין" (בכורות מב,א) אמר רבי שמעון בן יהודה בשם רבי שמעון: הרי הוא אומר "הזכר" – להוציא טומטום ואנדרוגינוס. אלא ודאי התם קרא יתירא "הזכר". ובפרק קמא דבבא מציעא (ז,א): "העשירי" ודאי אמר רחמנא, ולא ספק. ולא פריך: איצטריך קרא למעוטי ספק, דכולא קרא יתירא להכי. ובשילהי פרק קמא דחולין (כב,ב) גבי תחילת הציהוב שבזה ושבזה שפסול, פריך ליה: איצטריך קרא למעוטי ספיקא מתורים ובני יונה? ממה נפשך, או קטן או גדול הוי וכשר לחדא מינייהו, וקמי שמיא גליא היא, ולא למעוטי רק אחד, וליתכשר גבי אידך, בשם רבי יצחק בן ברוך נוחו עדן. ויש להקשות: לייתי על תנאי, ואם הוא אשה – ליהוי נדבה. ואפילו למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב – ליקרבו למחר, דשפיר עדיף אפילו למאן דאמר תשלומין דראשון, כדפרישית לעיל (ב,א)! ויש לומר: דמבטל ליה מסמיכה. ואף על גב דסמיכה לא מיעבבא, כדאיתא בימומא (ה,א) – מכל מקום לבתחילה אין לנו לתקן קרבן כדי לבטלו מסמיכה,

כְּמוֹ שֶׁנָּגַח שׁוֹר חֲמוֹר וְגָמָל, וְנַעֲשָׂה מוּעָד לַכֹּל. אָמַר רַב פַּפָּא: אִי שְׁמִיעַ לֵיהּ לְרַב הוּנָא הָא דְּתַנְיָא: אֵי זֶהוּ שׁוֹטֶה - זֶה הַמְּאַבֵּד כָּל מַה שֶּׁנּוֹתְנִים לוֹ, הֲוָה הָדַר בֵּיהּ. אִיבַּעְיָא לְהוּ: כִּי הֲוָה הָדַר בֵּיהּ - מִמִּקְרֵעַ כְּסוּתוֹ הוּא דַּהֲוָה הָדַר בֵּיהּ, דְּדָמְיָא לְהָא, אוֹ דִּלְמָא מִכּוּלְּהוּ הֲוָה הָדַר? תֵּיקוּ. "וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס כו'". תָּנוּ רַבָּנַן: "זָכוּר", לְהוֹצִיא אֶת הַנָּשִׁים, "זְכוּרְךָ", לְהוֹצִיא טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, "כָּל זְכוּרְךָ" - לְרַבּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים. אָמַר מָר: "זָכוּר" - לְהוֹצִיא אֶת הַנָּשִׁים. הָא - לָמָּה לִי קְרָא? מִכְּדֵי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא הוּא, וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא נָשִׁים פְּטוּרוֹת! אִצְטְרִיךְ; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: גַּיְלַף רְאִיָּיה רְאִיָּיה מֵהַקְהֵל; מַה לְּהַלָּן נָשִׁים חַיָּיבוֹת - אַף כָּאן נָשִׁים חַיָּיבוֹת, קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר מָר: "זְכוּרְךָ" - לְהוֹצִיא טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. בִּשְׁלָמָא אַנְדְּרוֹגִינוֹס - אִצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְאִית לֵיהּ צַד זַכְרוּת - לִיחַיֵּב, קָא מַשְׁמַע לָן דִּבְרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא, אֶלָּא טוּמְטוּם סְפֵיקָא הוּא, מִי אִצְטְרִיךְ קְרָא לְמַעוּטֵי סְפֵיקָא? אָמַר אַבָּיֵי: כְּשֶׁבִּיצָיו מִבַּחוּץ. אָמַר מָר: "כָּל זְכוּרְךָ" - לְרַבּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים. וְהָתְנַן: חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן! אָמַר אַבָּיֵי: לָא קַשְׁיָא; כָּאן - בְּקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִינּוּךְ, כָּאן - בְּקָטָן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְחִינּוּךְ. קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִינּוּךְ דְּרַבָּנַן הִיא! אִין הָכִי נַמִּי, וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. וְאֶלָּא קְרָא לְמַאי אֲתָא? לְכַדְאֲחֵרִים. דְּתַנְיָא אוֹמְרִים: הַמְקַמֵּץ, וְהַמְצָרֵף נְחֹשֶׁת, וְהַבּוֹרְסִי - פְּטוּרִין מִן הָרְאִיָּיה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל זְכוּרְךָ" מִי שֶׁיָּכוֹל לַעֲלוֹת עִם כָּל זְכוּרְךָ, יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַעֲלוֹת עִם כָּל זְכוּרְךָ."נָשִׁים וַעֲבָדִים שֶׁאֵינָן מְשׁוּחְרָרִים וכו'". בִּשְׁלָמָא נָשִׁים - כְּדַאֲמַרַן, אֶלָּא עֲבָדִים מְנָלַן? אָמַר רַב הוּנָא, אָמַר קְרָא: "אֶל פְּנֵי הָאָדוֹן ה'" - מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא אָדוֹן אֶחָד יָצָא זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָדוֹן אַחֵר. הָא לָמָּה לִי קְרָא? מִכְּדֵי, כָּל מִצְוָה שֶׁהָאִשָּׁה חַיֶּבֶת בָּהּ - עֶבֶד חַיָּב בָּהּ, כָּל מִצְוָה שֶׁאֵין הָאִשָּׁה חַיֶּבֶת בָּהּ - אֵין הָעֶבֶד חַיָּב בָּהּ, דְּגָמַר 'לָהּ' 'לָהּ' מֵאִשָּׁה! אָמַר רַבִּינָא: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְמִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֲצָיוֹ בֶּן חוֹרִין. דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי: נָשִׁים וַעֲבָדִים שֶׁאֵינָן מְשׁוּחְרָרִין, מַאי שֶׁאֵינָן מְשׁוּחְרָרִין? אִילֵּימָא שֶׁאֵינָן מְשׁוּחְרָרִין כְּלָל - לִיתְנֵי עֲבָדִים סְתָמָא! אֶלָּא לָאו: שֶׁאֵינָן מְשׁוּחְרָרִין לְגַמְרֵי, וּמַאי נִינְהוּ - מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֲצָיוֹ בֶּן חוֹרִין, שְׁמַע מִינָּהּ. "וְהַחִיגֵּר וְהַסּוּמָא וְחוֹלֶה וְהַזָּקֵן". תָּנוּ רַבָּנַן: "רְגָלִים" - פְּרָט לְבַעֲלֵי קַבִּין. דָּבָר אַחֵר: "רְגָלִים" - פְּרָט לְחִיגֵּר, וּלְחוֹלֶה, וּלְסוּמָא, וּלְזָקֵן, וּלְשֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּרַגְלָיו. וְשֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּרַגְלָיו לְאַתּוּיֵי מַאי? אָמַר רָבָא: לְאַתּוּיֵי

מפנקי

לא נצרכה אלא לחציו עבד וחציו בן חורין – ולא תימא דקאי עליה גזירה שוה ד"לה" "לה" מאשה. וקשה: דעליה כתיב "או חופשה לא ניתן לה" ומוקי לה רבי עקיבא ב"השולח" (גיטין מא,ב) ובברייתות (יא,א) בחציה שפחה וחציה בת חורין! ויש לומר: מכל מקום אצד עבדות כתיב כדמוכח קרא "או חופשה לא ניתן לה". אך קשה: הכא משמע בחציו עבד לפי משנה אחרונה חייב דלפי משנה ראשונה קיימא הכא דאיתא לעיל ריש מכילתין, ואלו בגיטין ריש "השולח" (מב,ב) מיבעי ליה מי שחציו עבד אם יש לו קנס או לא, "שלשים שקלים יתן לאדניו" אמר רחמנא והאי אדון הוא, ולפי משנה אחרונה קאי, דקאמר התם: מאי לאו לפי משנה אחרונה, ואילו הכא פשיטא לן דאין לו אלא אדון אחד, ויש לדחות: דעד כאן לא מחייבי ליה הכא אלא משום דעומד לכוף את רבו כמאן דשיחרר דמי, אבל התם כיון דמית אגליא מילתא דלא הוה עומד לשחרור. והתם בברייתות (יא,א) מתרץ הרב רבינו יצחק בענין אחר.

כי

דהכי קאמר התלמוד פרק "האשה" בפסחים (פט,א) גבי ה' שנתערבו פסחיהן ונמצא יבלת באחד מהן, ולא דמי לערל וטמא משלחין קרבנותיהן. וגם לקמן ממעטינן ליה, משום דכל שישנו בביאה ישנו בהבאה ולא משום סמיכה – דהתם גברא בר חיובא, ואריא הוא דרביעא עליה שאינו יכול לסמוך. אבל האי – לאו בר חיובא הוי, דאימא איתתא הוא. אבל הא קשה לן: דתיפשוט מהכא דסמיכה בכל כחו בעינן, דאי באקפויי ידיו – לייתי וליתני, ולסמוך. דהכי פריך לקמן פרק שני (טז,ב)! ואיכא למימר: דבכל ענין ממעט ליה קרא.

בוודאי כשיהיו לו בשורות טובות בזה לא ימנע הטוב מלהודיעני.

ממכתב י"ב אדר ראשון, תשי"ז

תוספות

כי תבואו לראות פני – פירש רש"י דנפקא ליה מדכתיב "רמוס חצרי" דמשמע דהולך במנעליו. ותימה הוא: דבפרק "הרואה" (ברכות סב,ב) מפיק ליה מדכתיב "של נעלך"! ויש לומר: דהתם עיקר. אבל הכא ניחא ליה לאתויי ראייה כדכתיב "כי תבאו לראות" וכו'.

דכתיב ובאת שמה והבאתם שמה – והא דאמרינן (פסחים סב,א): ערל וטמא משלחין קרבנותיהן, דאף על גב דליתנהו בביאה – התם מיירי בנדרים ונדבות שאין קבועין זמן בהבאת רגלים, והאי קרא לא משתעי אלא בעולת ראייה, דבעינן ביאה. אך קשה, לרבי שמעון דאמר פרק בתרא דמועד קטן (טז,א): "וביום באו יקריב" (יחזקאל מד) בזמן שהוא ראוי לביאה – יקריב, בזמן שאינו ראוי לביאה – לא יקריב. ופשיט מהתם דמצורע לא ישלח קרבנותיו. וכי לית ליה ההוא דלעיל דערל וטמא? דמשמע דליבא מאן דפליג! ולא מסתבר לחלק דהתם במצורע לחוד וההיא בשאר טמאים – דהאי קרא בסתמא כתיב, משמע דאכל טמאים קאי. וכי תימא: משום דכתיב לעיל מינה "שבעת ימים יספרו לו" (שם) דמשמע בימי סיפורו, דקאי דוקא אמצורע – הא אפסקיה למילתיה "וביום באו אל הקודש אל החצר הפנימית" דדרשינן מיניה: זו עשירית האיפה. ועוד: התם הוה ליה לאתויי לההוא ערל וטמא למיפשט מינה דמשלח שפיר! ונראה בעיני דהתם בקרבנות מצורע מצרעתו מיירי, ובשמעינו לרפואה כי בעי לאתויי קרבנותיו חזור ונצטרע, הלכך האי קרבן דמחוייב – לא מצי מייתי, כיון דלאו בר ביאה הוא. אבל בנדרים ונדבות – מביא שפיר אף מצורע כמו שאר טמאים. והתם הארכתי בדבר לפרש מההיא דערל וטמא משלחין קרבנותיהן, ולא בעינן סמיכה, כמו בההיא דהשולח חטאתו ממדינת הים ד"כל הגט" (גיטין כח,ב) דפריך לה: והא בעי סמיכה! ומוקי לה בקרבן נשים, או בחטאת העוף, דהתם בערל שמתו אחיו מחמת מילה, וטמא כמו מצורע או זב דאין טהרתו תלויה רק ברפואה, ואפשר שלא יתרפא לעולם, והוה ליה מחוייב קרבן – הלכך טוב לנו שיביא בלא סמיכה. אבל התם בגיטין – יש לנו להמתין עד שיביא. עוד הארכתי התם בפרק שלישי דגיטין (שם).

דמרבה ערל כי טמא – אמר הרב רבנו אלחנן, דהא דאיצטריך קרא דלעיל למעוטי ליה טומטום ואנדרוגינוס, ולא למעוטי מספק ערל – התם אליבא דרבנן הוא, דלרבי עקיבא לא צריך. ומיהו אך קשה, אמאי איצטריך מיעוט לערל גבי פסח? תיפוק ליה מטמא! ויש לומר: דהתם ממעטינן ערל שמתו אחיו מחמת מילה דלאו בטמא. ומיהו, זהו דוקא לפירוש רש"י דמפרש התם ערל, שמתו אחיו מחמת מילה, יש להעמיד הכי, אבל לפירוש רבנו תם דמפרש שדואג מחמת הצער, אבל מתו אחיו מחמת מילה הוי אנוס, יש להקשות לרבי עקיבא דמרבה ערל כי טמא: אמאי איצטריך קרא לערל דפסח? תיפוק ליה מטמא! ויש לומר: דמהתם ידעינן ליה בעלמא כיון דמדמה ערל לטמא בפסח – דרשינן נמי מ"איש איש" לרבות ערל בטמא. אבל ליבא למימר דאי ליבא קרא אלא דערל בטמא הייתי אומר דפסח בא בערלות, דאי הוה רובן ערלים כמו בטומאה, דהא מנא ידעינן לרבות ערל כי טמא – מ"איש איש כי יהיה צרוע או זב", והתם לא כתיב רק טומאת צרעת וזיבות, ואנן אמרינן בריש "אלו דברים" (פסחים סז,א) דלא דחי רק טומאת מת בלבד. והשתא סוגיא דהכא פליגא ארבא דריש "הערל" (יבמות עב,ב) דקאמר: דלא לישתמיט תנא דמרבה ערל כי טמא, ונוקמא כרבי עקיבא. ופריך ליה מהכא דערל וטמא פטורין מן הראייה, ומשני: שאני התם משום דמאיס. ומשמע דאפילו רבנן מודו. כלומר, לאו משום דמרבה ליה כי טמא, אלא משום דמאיס! ומיהו, יש לומר דהכי פירושו: שאני התם משום דמאיס, להכי מרבה ערל כי טמא אליבא דרבי עקיבא, אבל לא שיהא ערל מטמא בנגיעה בטמא, להכי לא תנינהו גבי הדדי.

של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה – שלא יוכל להשיב תשובה מעלייתא להיפטר לגמרי. דמכמה דברים מצי לפטור עצמו קצת, כדאיתא בפרק "הדר" (עירובין סה,א): יכולני לפטור כל העולם מדין של תפלה. **דליבא** מילתא דכתיב באורייתא דלא קיימתיה – לא בעי למימר שיעיד לו שקיים הכל דמנא ידע, והא לא היה בדורו! אלא היה אומר: כך וכך דרשתי ועשיתי מעשה, בוא והעידני שכן למדת גם אתה. **אמר** מי איבא אינש דאזיל בלא זימניה – לא גרס אמר. שהרי רב יוסף לא היה שואל כך, שעל זה לא מתרץ לו התלמוד כלום, אלא התלמוד קא פריך ליה. **הוה** שכיח גביה מלאך המות – דמספר מה שאירע לו כבר. דהאי עובדא דמרים מגדלא נשייא בבית שני היה, דהיתה אמו של פלוני, כדאיתא בשבת (קד,ב).

מוסיפנא

רש"י

מפנקי – שאין הולכין בלא מנעל, דאין אדם נכנס להר הבית במנעלו, דכתיב: "מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי". **פטורים מן הראיה.** אין חייבין לשלוח עולות ראיותיהן על ידי שליח. טמא אינו (חייב) בביאה, שאינו יכול ליכנס למקדש, דכתיב "(את משכן) ה' טמא ונכרתה" (במדבר יט). **ערל** – ישראל שמתו אחיו מחמת מילה. הכי גרסינן: **דמרבי ליה ערל כמטמא. "איש איש.** מזרע אהרן והוא צרוע או זב". **לרבות את הערל** – שהוא בטומא, שלא יאכל תרומה אם כהן הוא. **עבר** – שהוא חביב לרבו עד שרבו מצפה ושואף מתי יראהו, יתרחק מעליו! **יתרחק מעליו** – איך הגיע יום שנהפך לו לשונא ורחקו וצוה שלא יראהו שנאמר: "כי תבאו" וגו'. **תוכחה** – שמוכיח פשעו בפניו. **מאי היא** – מנא לן דמתיירא. **כולי האי ואולי** – כל היסורין הללו יקבל, ועודנו בספק אם תהיה לו תקוה. **ויש נספה בלא משפט** – יש כלה ואין עון בידו, ולא היה משפט לספות. **ומי איכא דאזיל כו'** – התלמוד קא בעי לה. **אמר ליה** – מלאך לשלוחו. **אייתי לי מרים מגדלא נשייא** – הרוג את מרים המקלעת שיער הנשים. **היכי יכלת לה** – מאחר שלא הגיע זמנה. **הות נקיטא מתארא בידה** – היתה אוחזת בידה האוד של תנור, שקורין *פרגו"ן.

וקא

מְפַנְקִי, דִּכְתִיב "כִּי תָבֹאוּ לִרְאוֹת פָּנָי מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמוֹס חֲצָרָי". תָּנָא: הֶעָרֵל וְהַטָּמֵא פְּטוּרִין מִן הָרְאִיָּיה. בִּשְׁלָמָא טָמֵא - דִּכְתִיב: "וּבָאתָ שָׁמָּה" "וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה", כָּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּבִיאָה - יֶשְׁנוֹ בַּהֲבָאָה, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בְּבִיאָה - אֵינוֹ בַּהֲבָאָה. אֶלָּא עָרֵל מְנָלַן? הָא מַנִּי - רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דִּמְרַבִּי לְעָרֵל כְּטָמֵא. דְּתַנְיָא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "אִישׁ אִישׁ" - לְרַבּוֹת אֶת הֶעָרֵל. תָּנוּ רַבָּנַן: טָמֵא פָּטוּר מִן הָרְאִיָּיה, דִּכְתִיב: "וּבָאתָ שָׁמָּה" "וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה" כָּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּבִיאָה - יֶשְׁנוֹ בַּהֲבָאָה, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בְּבִיאָה - אֵינוֹ בַּהֲבָאָה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן דְּהַבַּאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה: סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו פָּטוּר מִן הָרְאִיָּיה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִרְאֶה" "יֵרָאֶה" - כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לֵירָאוֹת, מַה בָּא לִרְאוֹת בִּשְׁתֵּי עֵינָיו - אַף לֵירָאוֹת בִּשְׁתֵּי עֵינָיו.

רַב הוּנָא, כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא "יִרְאֶה" "יֵרָאֶה" "בָּכִי, אָמַר: עֶבֶד שֶׁרַבּוֹ מְצַפֶּה לוֹ לִרְאוֹתוֹ יִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ? דִּכְתִיב: "כִּי תָבֹאוּ לִרְאוֹת פָּנָי מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמוֹס חֲצָרָי". רַב הוּנָא כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכִי: "וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם", עֶבֶד שֶׁרַבּוֹ מְצַפֶּה לֶאֱכוֹל עַל שֻׁלְחָנוֹ יִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ? דִּכְתִיב: "לָמָּה לִי רֹב זִבְחֵיכֶם יֹאמַר ה'". רַבִּי אֶלְעָזָר כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי: "וְלֹא יָכְלוּ אֶחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו". וּמַה תּוֹכֵחָה שֶׁל בָּשָׂר וָדָם - כָּךְ, תּוֹכֵחָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! רַבִּי אֶלְעָזָר כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי לְהַעֲלוֹת אוֹתִי". וּמַה שְׁמוּאֵל הַצַּדִּיק הָיָה מִתְיָרֵא מִן הַדִּין, אָנוּ - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! שְׁמוּאֵל מַאי הִיא? דִּכְתִיב: "וַהֹאמֶר הָאִשָּׁה אֶל שָׁאוּל אֱלֹהִים רָאִיתִי עוֹלִים", "עוֹלִים" - תְּרֵי מַשְׁמַע, חַד - שְׁמוּאֵל, וְאִידָךְ - דַּאֲזַל שְׁמוּאֵל וְאַתְיֵיהּ לְמֹשֶׁה בַּהֲדֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: דִּלְמָא חַס וְשָׁלוֹם לְדִינָא מִתְבָּעֵינָא, קוּם בַּהֲדַאי דְּלֵיכָא מִילְּתָא דִּכְתַבְתְּ בְּאוֹרַיְיתָא דְּלָא קַיְימִתֵּיהּ. רַבִּי אַמִּי כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי: "יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה", אֲמַר: כּוּלֵּי הַאי - וְאוּלַי?! רַבִּי אַמִּי כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי: "בַּקְּשׁוּ צַדִּק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם אַף ה'", אֲמַר: כּוּלֵּי הַאי - וְאוּלַי?! רַבִּי אַסִּי, כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי: "שְׁנָאוּנִי רָע וְאֶהֱבוּ טוֹב וְהַצִּיגוּנִי בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט אוּלַי יְחֻנֵּן ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת", כּוּלֵּי הַאי - וְאוּלַי?! רַב יוֹסֵף כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי: "וְיֵשׁ נִסְפֶּה בְּלֹא מִשְׁפָּט" אֲמַר: מִי אִיכָּא דְּאָזֵיל בְּלָא זְמַנֵּיהּ? אֵין, כִּי הָא דְּרַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי הֲוָה שְׁכִיחַ גַּבֵּיהּ מַלְאַךְ הַמָּוֶת. אֲמַר לֵיהּ לְשִׁלּוּחֵיהּ: זִיל אַיְיתִי לִי מִרְיָם מְגַדְּלָא שֵׂעָר נְשַׁיָּא. אֲזַל אַיְיתֵי לֵיהּ מִרְיָם מְגַדְּלָא דְּרִדְקֵי. אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא מִרְיָם מְגַדְּלָא שֵׂעָר נְשַׁיָּא אֲמָרִי לָךְ! אֲמַר לֵיהּ: אִי הָכִי אַהַדְרָהּ! אֲמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וְאַיְיתִיתָהּ - לֶיהֱוֵי לְמַנְיָינָא. אֶלָּא הֵיכִי יָכְלַתְּ לָהּ? הֲוָת נְקִיטָא מִתְּאָרָא בְּיָדָהּ, וַהֲוָת קָא שָׁגְרָא

ומחריא

מְפַנְּקִי – אנשים מפונקים וענוגים, שאינם הולכים בלי מנעל, שגם הם פטורים מראייה. והטעם, משום שאסור להכנס להר הבית בנעליים, שכן נלמד מדִּכְתִיב (ישעיה א יב) 'כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי, מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרִי', ולמדו, ש'רמוס חצרי' היינו להכנס להר הבית בנעליים.

הגמרא מביאה ברייתא ששנינו בה פטורים נוספים ממצות ראייה: תָּנָא – שנינו בברייתא, הֶעֱרֵל – ישראל שלא נימול משום שמתו אחיו מחמת מילה, וְהַטְּמֵא, פְּטוּרִין מִן הָרְאִיָּה, ואף אינם חייבים לשלוח עולת ראייה על ידי שליח.

שואלת הגמרא: בְּשֶׁלְּמָא – מובן הדבר שטְּמֵא פטור מן הראייה, משום דִּכְתִיב לגבי ראייה (דברים יב ה–ו) 'כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וגו' לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה, וְהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם', ולומדים מהסמיכות של 'וּבָאתָ שָׁמָּה' 'וְהֲבֵאתֶם שָׁמָּה', שכָּל שֶׁיֵּשׁנוֹ בְּביאָה – שיכול להכנס למקדש, יֶשׁנוֹ בַּהֲבָאָה – חייב להביא עולת ראייה, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בְּביאָה – שאינו יכול להכנס למקדש, אֵינוֹ חייב בַּהֲבָאָה של עולת ראייה, אפילו על ידי שליח. ולכן טמא פטור, שהרי אינו יכול להכנס למקדש. אֶלָּא עֶרֵל, מְנָלַן – מנין שהוא פטור מהראייה.

משיבה הגמרא: הָא מַנִּי – ברייתא זו בשיטת מי היא, בשיטת רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דִּמְרַבִּי – שהוא מרבה לְעֶרֵל בְּטָמֵא. דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, נאמר (ויקרא כב ד) 'אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לא יֹאכַל', מהכפילות 'אִישׁ אִישׁ' לומדים לְרַבּוֹת אֶת הֶעֱרֵל, שהוא כטמא, שגם הוא אסור לאכול תרומה אם הוא כהן. וכיון שהשוה רבי עקיבא את הערל לטמא, הרי שגם הערל פטור מן הראייה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, הַטְּמֵא פָּטוּר מִן הָרְאִיָּה, דִּכְתִיב 'וּבָאתָ שָׁמָּה וְהֲבֵאתֶם שָׁמָּה', כָּל שֶׁיֵּשׁנוֹ בְּביאָה יֶשׁנוֹ בַּהֲבָאָה, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בְּביאָה אֵינוֹ בַּהֲבָאָה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן דַּהֲבַאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה, הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו, פָּטוּר מִן הָרְאִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יז) 'שֶׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדֹן ה'', והכתיב של תיבת 'יראה' הוא בניקוד 'יֵרָאֶה', דהיינו שהאדם יִרְאֶה את פני האדון ה', והקרי הוא 'יֵרָאֶה', דהיינו שהאדם יֵרָאֶה לפני ה', שה' בא לראות את האדם, והקיש בזה הכתוב את ראיית האדם לראיית האדון ה', ללמד שכְּדֶרֶךְ שֶׁהאדון בָּא לְרֹאוֹת את האדם, כָּךְ – באותה הדרך בָּא ה' לֵירָאוֹת – להירואות על ידי האדם, מַה – כשם שהאדון בָּא לְרֹאוֹת את האדם בִּשְׁתֵּי עֵינָיו, שהרי ראייתו של ה' שלימה היא, אַף הראייה שהוא בא לֵירָאוֹת על ידי האדם, תהיה בִּשְׁתֵּי עֵינָיו של האדם. וממילא התמעט מי שאינו רואה בעינו האחת, שהוא פטור מראייה.

הגמרא מביאה כמה פסוקים, שאמוראים שהיו לומדים אותם היו באים לידי בכי: רַב הוּנָא כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא – כשהיה מגיע לפסוק זה שהוזכר, שנאמר 'שֶׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדֹן ה'', שהכתיב של פסוק זה הוא בניקוד 'יִרְאֶה', וקריאתו היא בניקוד 'יֵרָאֶה', בָּכֵי – היה בוכה. אָמַר, עָבֵד שהיה חביב על רבו, עד שֶׁרַבּוֹ היה מְצַפֶּה לוֹ כדי לִרְאוֹתוֹ, כיצד הגיע יום שנהפך לו רבו לשונא, עד שיִּתְרַחֵק רבו מִמֶּנּוּ ויצוהו שלא להירואות לפניו, דִּכְתִיב (ישעיה א יב), 'כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי, מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרִי'.

רַב הוּנָא כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, שנאמר (דברים כז ז) 'וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָׁם', אמר, עָבֵד שהיה חביב על רבו כל כך עד שֶׁרַבּוֹ היה מְצַפֶּה שיבוא לֶאֱכוֹל עַל שׁוּלְחָנוֹ, כיצד ארע שיִּתְרַחֵק רבו מִמֶּנּוּ ולא ירצה שיאכל על שולחנו עוד, דִּכְתִיב (ישעיה א יא) 'לָמָּה לִּי רֹב זִבְחֵיכֶם יֹאמַר ה''.

רַבִּי אֶלְעָזָר כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, כשהתגלה יוסף לאחיו והוכיח אותם, נאמר (בראשית מה ג) 'וְלֹא יָכְלוּ אֶחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו'. אמר, וּמַה הַתּוֹכֵחָה שֶׁל בָּשָׂר וָדָם מבהילה כָּךְ עד שלא יכלו לענות עליה, הַתּוֹכֵחָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כשיבוא לדין עם בריותיו ויוכיח כל אחד ואחד בפניו על פשעיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שלא יוכל לענות עליה ולפטור את עצמו.

רַבִּי אֶלְעָזָר כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, כשהעלה שאול את נפשו של שמואל באוב על ידי אשה בעלת אוב נאמר (שמואל א' כח טו), 'וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל, לָמָּה הִרְגַּזְתָּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי', שסבר שמואל שבא יום הדין והתיירא. אמר, וּמַה שְּׁמוּאֵל הַצַּדִּיק הָיָה מִתְיָרֵא מִן הַדִּין, אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שעלינו להתיירא מן הדין.

מבארת הגמרא את דרשתו של רבי אלעזר: שְׁמוּאֵל מַאי הִיא – כיצד מוכח מהכתוב ששמואל היה ירא מן הדין, דִּכְתִיב (שם כח יג) 'וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל שָׁאוּל, אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן הָאָרֶץ', ונאמר 'עֹלִים' לשון רבים, תְּרֵי מַשְׁמַע, שראתה שנים עולים. ומי הם השנים שראתה, חַד – אחד מהם היה שְׁמוּאֵל, וְאִידָךְ – והשני היה משה, דְּאָזֵל שְׁמוּאֵל וְאַתְיֵיהּ לְמֹשֶׁה בַּהֲדֵיהּ – שהלך שמואל והביא את משה רבינו עמו, שאָמַר לֵיהּ שמואל למשה, דִּלְמָא – שמא חָס וְשָׁלוֹם לְדִינָא מִתְבַּעְיָנָא – נתבע אני לעמוד בדין, קוּם בַּהֲדַאי – עמוד עימי בדין להגן עלי, דְּלֵיכָּא מִילְּתָא דְּכָתְבַת בְּאוֹרַיְיתָא דְּלָא קַיְימַתֵּיהּ – שאין דבר שכתבת בתורה שלא קיימתיו.

רַבִּי אַמִּי כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, נאמר באיכה (ג כט) 'יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה'. אָמַר, כּוּלֵּי הַאי – אחרי כל היסורים הללו שיקבל, וְאוּלַי – עדיין הוא בספק אם יש תקוה, ואינו בטוח בדבר.

רַבִּי אַמִּי כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, נאמר בנבואת צפניה לבני ישראל (צפניה ב ג), 'בַּקְּשׁוּ צַדִּק, בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה, אוּלַי תִּסְתְּרוּ בְּיוֹם אַף ה''. אָמַר, כּוּלֵּי הַאי וְאוּלַי – אחרי כל זאת שיתנהגו בצדק ובענוה, עדיין הם בספק אם יסתרו ביום חרון אף ה', ואינם בטוחים בדבר.

רַבִּי אַמִּי כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, נאמר בנבואת עמוס לבני ישראל (עמוס ה טו) 'שַׂנְאוּ רָע וְאֹהֲבוּ טוֹב וְהַצִּיגוּ בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט, אוּלַי יְחֻנֵּן ה' [אֱלֹהֵי] צְבָאוֹת שְׁאֵרִית יוֹסֵף'. אמר, כּוּלֵּי הַאי וְאוּלַי – אחרי שיעשו כל זאת, עדיין הם בספק אם יקבלו חנינה, ואינם בטוחים בדבר.

רַב יוֹסֵף כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, נאמר במשלי (יג כג) 'יֵשׁ נִסְפֶּה בְּלֹא מִשְׁפָּט', כלומר שיש מי שמת מן העולם קודם שהגיע זמנו, ואין בידו עוון, ומיתתו היא בלא משפט.

מקשה הגמרא: (אָמַר) וּמִי אִיכָּא דְּאָזֵיל בְּלֹא זְמַנֵּיהּ – וכי יש מי שהולך מן העולם קודם שעבר הזמן הקצוב לו לחיות. משיבה הגמרא: אִין – כן, כִּי הָא [–כשם] דְּרַב בִּיבִי בַּר אַבַּיֵי הֲוָה שָׁכִיחַ גַּבֵּיהּ – היה מצוי אצלו מַלְאַךְ הַמָּוֶת, וְאָמַר לֵיהּ לִשְׁלוּחֵיהּ – אמר לו מלאך המות לשלוחו, זִיל אֲיֵיתֵי לִי – לך הרוג והבא לי את מְרִים מְגַדְּלָא שַׁיְּעַר נְשַׁיָּא – שקולעת את שיער הנשים. טעה השליח וְאָזַל אֲיֵיתֵי לֵיהּ – הלך והביא לו במקומה את מְרִים מְגַדְּלָא דַּרְדְּקֵי – שמגדלת תינוקות. אָמַר לֵיהּ מלאך המות לשלוחו, אָנָא – אני, את מְרִים מְגַדְּלָא שַׁיְּעַר נְשַׁיָּא אָמְרִי לָךְ – אמרתי לך להביא, ולמה הבאת את מרים מגדלא דרדקי. אָמַר לֵיהּ – שאל אותו השליח, אִי הָכִי אַהֲדְרֵהּ – האם אחזיר למרים מגדלא דרדקי את נשמתה. אָמַר לֵיהּ מלאך המות, אל תחזיר לה את נשמתה, אלא הוֹאִיל וְאַיְיתֵיתָהּ – מאחר שהבאת אותה, לֵיחֱוֵי לְמַנְיָנָא – תישאר להיות נמנית במנין המתים.

שאל מלאך המות את שלוחו, אֶלָּא מאחר שלא הגיע זמנה של מרים מגדלא דרדקי למות, הֵיכִי יָכְלַתְּ לַהּ – כיצד יכול היית לקחת אותה. השיב לו השליח, חַוַּת נְקִיטָא מְתָאֲרָא בִּידָהּ – היא היתה אוחזת בידה אוד של תנור, שהוא עץ שמנדנדים ומנערים בו את האש, וַהֲוַת קָא שָׁגְרָא – והיתה מסיקה

אחד מפרטי המצווה היסודית ואהבת לרעך כמוך, לגרום שמחה לאיש הישראלי.

ממכתב י"ב אדר ראשון, תשי"ז

וּמְחָרְיָא תַּנּוּרָא – ומנקה את התנור, **שְׁקַלְתָּא וְאַנְחְתָּא אַנַּבָּה דְּכַרְעָה** – לקחה את האוד והושיבתו בטעות על גב רגלה, **קַדְחָא** – נכוותה רגלה, **וּמִתּוֹךְ כָּךְ אִיתְּרַע** – הורע **מַזָּלָהּ, וְאִיתִּיתֵיהּ** – ולכן יכול הייתי להביאה.

אָמַר לֵיהּ רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי למלאך המות, **אִית לְכוּ רְשׁוּתָא לְמֵיעֲבַד חָבִי** – וכי יש לכם רשות לעשות כך, להרוג את מי שלא הגיע זמנו. **אָמַר לֵיהּ** מלאך המות, **וְלֹא כְּתִיב** – וכי לא נאמר (משלי יג כג) 'וְיֵשׁ **נִסְפֶּה בְּלֹא מִשְׁפָּט**', ומפסוק זה משמע שיש אנשים שמתים קודם זמנם. **אָמַר לֵיהּ** רב ביבי, **וְהַכְּתִיב** – והרי נאמר בפסוק אחר (קהלת א ד) 'דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר **בָּא**', ומשמע שכל דור צריך להשלים את זמנו, בטרם יבוא הדור הבא. **אָמַר** לו מלאך המות, **דְּרָעְיָנָא לְהוּ אֲנָא** – נשמות אלו אני רועה ונושא אותן עימי, ומתגלגלות עימי ושטות בעולם הזה **עַד דְּמָלוּ לְהוּ לְדָרָא** – עד שנשלמות שנותיהם, **וַהֲדַר מַשְׁלִימְנָא לֵיהּ לְדוּמָה** – ורק אחר כך אני מוסר אותן לשומר המתים ששמו 'דומה'. **אָמַר לֵיהּ** רב ביבי, **סוֹף סוֹף, שַׁנְיֵהּ מַאי עֲבַדְתְּ** – שנות החיים הקצובות שנותרו לאותו אדם, מה אתה עושה בהן. **אָמַר** לו מלאך המות, **אִי אִיכָּא צוּרְבָא מַרְבָּנָן דְּמַעֲבִיר בְּמִילֵּיהּ** – אם יש תלמיד חכם צעיר שמעביר על מידותיו, **מוֹסִיפְנָא לְהוּ לֵיהּ** – אני מוסיף לו את אותן השנים, **וְהַיְנָא חִלּוּפֵיהּ** – והוא חי בשנים אלו במקום המת.

הגמרא מביאה פסוקים נוספים שהביאו לידי בכי: **רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי**, לאחר שקיטרג השטן על איוב והזיקו בממונו, ולא חטא איוב, אמר הקב"ה לשטן על איוב (איוב ב ג) 'כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹהִים וגו' **וַתְּסִיתֵנִי בּוֹ לְבַלְּעוֹ חִנָּם**'. אמר רבי יוחנן, **עָבַד שַׁרְבּוֹ מְסִיתִין לוֹ** – שמסיתין את הרב נגד העבד, **וְרִבּוֹ נִיסָּה**, האם **תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ** לעבד.

רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, נאמר (איוב טו טו) 'הֵן **בִּקְדוֹשָׁיו לֹא יַאֲמִין**', אמר, **אִי בִּקְדוֹשָׁיו לֹא יַאֲמִין** – אם אפילו בצדיקים אין הקב"ה מאמין, **בְּמַאן** – במי **יַאֲמִין**.

הגמרא מביאה מעשה שארע לרבי יוחנן, שעל פיו יישב וביאר את הכתוב: **יוֹמָא חַד הֲוָה קָא אָזִיל בְּאוֹרְחָא** – יום אחד היה רבי יוחנן הולך בדרך, **חַזְיֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה מְנַקֵּיט תְּאֵנֵי** – ראה אדם אחד שהיה מלקט תאנים, **שָׁכִיךְ הָנָךְ דְּמָטוּ, וְשָׁקִיל הָנָךְ דְּלֹא מָטוּ** – והיה עוזב את התאנים שכבר הבשילו, ולוקח רק את התאנים שלא הבשילו. **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן, **לָאו הָנֵי מְעַלְּיָן טָפֵי** – וכי אלו הבשילות אינן מעולות יותר, ולמה אתה לוקח רק את אלו שלא הבשילו. **אָמַר לֵיהּ** אותו אדם, **הָנֵי לְאוֹרְחָא בְּעִינָן לְהוּ** – תאנים אלו לצורך הדרך אני לוקטם, **הָנֵי נַטְרָן וְהָנֵי לֹא נַטְרָן** – התאנים שלא הבשילו נשמרות בדרך זמן רב, ואינן ממהרות להרקיב, ואילו התאנים שהבשילו כל צרכן אינן נשמרות בדרך. **אָמַר** רבי יוחנן, **הֵיינוּ דִּכְתִיב** – זהו שנאמר 'הֵן **בִּקְדוֹשָׁיו לֹא יַאֲמִין**', שכשם שאותו אדם חשש שהתאנים הטובות תירקבנה, כך הקב"ה כשהוא רואה בחורים צדיקים וטובים הוא ממהר לסלקם מן העולם קודם שיחטאו, משום שאינו מאמין בהם, וחושש שמא יחטאו.

תמהה הגמרא: **אֵינִי** – וכי כך הוא, **וְהָא הַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה בְּשִׁיבְּבוּתֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי** – והרי תלמיד אחד שהיה גר בשכונתו של רבי אלכסנדרי, **וְשָׁכִיב אַדְּזוּטָר** – ומת בעודו בחור, **וְאָמַר** עליו רבי אלכסנדרי, **אִי כָּעֵי הַאי מַרְבָּנָן** – אם היה רוצה תלמיד זה ללכת בדרך טובים, **הֲוָה חַיֵּי** – היה חי ולא היה מת. **וְאִם אִיתָא** – ואם נכונים דברי רבי יוחנן, שיש שמתים בצעירותם כדי שלא יחטאו, **דִּלְמָא** – שמא תלמיד זה מֵאלו שנאמר עליהם 'הֵן **בִּקְדוֹשָׁיו לֹא יַאֲמִין**' **הֲוָה** – היה וסילקו הקב"ה מהעולם בצעירותו כדי שלא יספיק לחטוא, ומדוע אמר עליו רבי אלכסנדרי שלא רצה ללכת בדרך טובים.

מתרצת הגמרא: **הַהוּא** – אותו תלמיד **מְבַעֵט בְּרַבּוֹתָיו** – מבזה את רבותיו **הֲוָה**, והכיר בו רבי אלכסנדרי שאינו מן הקדושים המתים בעודם צעירים.

רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, נאמר (מלאכי ג ה) בענין התקופה שקודם הגאולה 'וְקָרַבְתִּי **אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט, וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר** בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשֶּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי גֵּר וְלֹא יְרֵאוּנִי, אָמַר ה' צְבָאוֹת'. אמר, **עָבַד שַׁרְבּוֹ מְקָרְבוֹ לְדִינוֹ** – לדון אותו, **וְרִבּוֹ מְמַהֵר לְהָעִידוֹ** – להעיד נגדו בעצמו, האם **תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ** לעבד.

הגמרא מביאה דרשות נוספות על המשך אותו הפסוק: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, אוֹי לָנוּ שֶׁשָּׁקַל עָלֵינוּ הַכָּתוּב** עבירות **קַלּוֹת כְּעֲבֵירוֹת חֲמוּרוֹת**, שהרי הזכיר הכתוב עושקי שכר שכיר יחד עם מנאפים ומכשפים.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל הַמַּטֶּה דִּינוֹ שֶׁל גֵּר לרעת הגר שלא כדין, הרי זה **כְּאִילּוּ מַטֶּה דִּינוֹ שֶׁל מַעֲלָה** – של ה', **שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמַטֵּי גֵּר'**, שידון ה' את המטים דינו של גר, **'וּמַטֵּי' כְּתִיב** – ניתן לקרוא תיבה זו גם בניקוד 'וּמַטֵּי', שמשמע שה' מדבר אודות עצמו, כאומר 'מטה אותי', שהמטה דינו של גר כאילו הטה דינו של הקב"ה.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא, כָּל הָעוֹשֶׂה דְּבַר עֲבֵירָה וּמִתְחָרֵט בּוֹ, מוֹחֲלִין לוֹ מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר באותו הפסוק **'וְלֹא יְרֵאוּנִי'**, כלומר שהקב"ה יקרבם למשפט משום שאינם יראים ממנו, **הָא יְרֵאוּנִי** – הרי שאם היו יראים מה' ומתחרטים על עוונותיהם, **מוֹחֲלִין לָהֶם מִיָּד**.

רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, נאמר (קהלת יב יד) 'כִּי **אֶת כָּל מַעֲשֶׂה, הָאֱלֹהִים יָבִיא בְּמִשְׁפָּט, עַל כָּל נֶעְלָם אִם טוֹב וְאִם רָע**', שהקב"ה מביא במשפט אפילו את העבירות שעשה האדם בשוגג, ודן נעלמות ממנו. אמר, **עָבַד שַׁרְבּוֹ שׁוֹקֵל לוֹ שְׁגָגוֹת כִּזְדוֹנוֹת**, האם **תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ** לעבד.

מבררת הגמרא: **מַאי 'עַל כָּל נֶעְלָם'** – מה נתרבה בתיבת 'כל', שמשמע אפילו דבר מועט. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב, זֶה הַחוֹרֵג כִּינָּה בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ**, וְחבירו **נִמְאַס בָּהּ** – קץ בזה, שאפילו את זה יביא האלהים במשפט. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, זֶה הָרַק** – היורק **בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ, וְחבירו נִמְאַס** – קץ בזה.

הגמרא דורשת את סוף הפסוק: **מַאי 'אִם טוֹב וְאִם רָע'**, שמשמע שה' יביא את האדם במשפט גם על הטוב שעשה. **אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, זֶה הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְעָנִי בְּפַרְהֶסְיָא**, שבתוך הטוב שעושה יש גם רע, שמבייש את העני באופן נתינתו. **כִּי הָא** – כמו אותו המעשה, **דְּרַבִּי יַנַּאי חַזְיֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דְּקָא יָהִיב זוּזָא** – ראה אדם אחד שנתן מטבע **לְעָנִי בְּפַרְהֶסְיָא, אָמַר לֵיהּ** רבי ינאי, **מוּטָב דְּלֹא יָהְבְתְּ לֵיהּ, מֵהַשְׁתָּא דְּיָהְבְתְּ לֵיהּ וְכִסַּפְתֵּיהּ** – מוטב היה שלא היית נותן לו, יותר מעתה, שנתת לו ברבים וביישת אותו.

הגמרא מביאה דוגמאות נוספות למעשה טוב שיש בו גם רע: **דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמְרִי, זֶה הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְאִשָּׁה בְּסַתֶּר, דְּקָא מַיְיתֵי לָהּ לִידֵי חֲשָׁדָא** – שמביא אותה לידי חשד, שיחשדוה בעבירה. **רָבָא אָמַר, זֶה הַמְשַׁגֵּר לְאִשְׁתּוֹ בָּשָׂר שֶׁאֵינוֹ מְחוּתָּךְ** – אינו מנוקר מהחלב ומהגידים האסורים, **בְּעֵרֵי שַׁבָּתוֹת**, שנמצא מכשילה באכילת חלב וגידים, שמתוך שהנשים ממהרות להכין צרכי שבת, אינן נותנות לב להבחין אם הבשר מנוקר.

מקשה הגמרא: **וְהָא** – והרי **רָבָא** עצמו היה **מְשַׁגֵּר** לאשתו בשר שאינו מנוקר בערבי שבתות. משיבה הגמרא: **שַׁאנִי** – שונה אשתו של רבא, שהיתה **בַּת רַב חִסְדָּא, דְּקִים לֵיהּ בְּגַוָּהּ דְּבִקְיָאָה** – רבא היה יודע בה שהיא בקיאה בדינים אלו, ותבחין שהבשר אינו מנוקר.

רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי, נאמר בפרשת הקללות (דברים לא כא) 'וְהָיָה כִּי תִמְצֶאן **אֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת**', אמר, **עָבַד שַׁרְבּוֹ מַמְצִיא לוֹ רָעוֹת וְצָרוֹת**, האם **תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ** לעבד.

מבררת הגמרא: **מַאי** – מה פירוש הפסוק 'רָעוֹת רבות **וְצָרוֹת**'. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב, רָעוֹת שֶׁנַּעֲשׂוֹת צָרוֹת** – סמוכות זו לְזוֹ, **כְּגוֹן זִיבּוּרָא וְעַקְרָבָא** – צירעה ועקרב שעקצו שניהם אדם אחד, שאין רפואה למכתו, מפני שהרפואה של כל אחת מהעקיצות מסוכנת לעקיצה השניה. וכך יהיה גם ברעות, רפואה של רעה זו תהיה מסוכנת וצרה לרעה השניה.

הגמרא חוזרת ומביאה דוגמא נוספת של מעשה טוב שיש בו גם רע: **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, זֶה הַמַּמְצִיא לוֹ מָעוֹת לְעָנִי רק בִּשְׁעַת דּוּחְקוֹ** ולא קודם לכן, שאם היה ממציא לו מעות קודם היה יכול לקנות

המשך בעמוד מט

רש"י

וקא מחריא תנורא – מכבדת את התנור. **אותיבתיה אנבה דכרעה.** הושיבתו על גב רגלה, ונכות והורע מזלה. **דרעינא להו אנא** – איני מוסרן לשומר המתים ששמו דומה, אלא מתגלגלין עמי ושטין בעולם עד שיתמלאו שנותיו, והוא קרוי דור. **דמעביר במיליה** – מעביר על מדותיו. **דמטו** – נתבשלו. **הני מינטרן** – אותן שלא בישלו כל צורכן אין ממהרות לירקב. **היינו דכתיב כו'** – הטובות ירא פן ירקבו, אף הבחורים הצדיקים נאחזין למיתה, פן יחטאו. **ארזוטר** – בעודו בחור. **אי בעי האי מרבנן** – להיות הולך בדרך טובים הוי חיי. **מבעט ברבותיו הוה** – רבי אלכסנדרי היה מכיר בו שלא היה מן הקדושים, וכתיב: "וטוב לא יהיה לרשע, ולא יאריך ימים כצל, אשר איננו ירא מלפני האלהים" (קהלת ח), ותניא במסכת קדושין (לג,ב): מורא זו איני יודע מהו, כשהוא אומר "והדרת פני זקן ויראת מאלהיך" (ויקרא יט) הוי אומר: מורא זו כבוד חכמים. **קלות כחמורות** – עושקי שכר שכיר כמנאפים ומכשפים. **ומטי גר** – בהאי קרא כתיב. **ולא יראוני** – ובהא קרא כתיב. **כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם** – ואף על הנעלמות ממנו, שעשה שוגג, הוא מביאו במשפט. **על כל** – אפילו דבר מועט במשמע. **ונמאס** – קצה דעת חבירו בדבר. **מאי אם טוב** – דמשמע: אף על הטובה מביאו במשפט. **שאינו מחותך** – שאינו מנוקר מן החלב ומן הגידין האסורים. **בערבי שבתות** – שמתוך שממהרין לעשות צורכי שבת אינן נותנין לב אם מנוקר הוא. **צרות.** סמוכות זו לזו, לשון "וכעסתה צרתה" (שמואל א א), שתי נשים יחד. **זיבורא ועקרבא** – נקיט הכי, משום דאמרינן במסכת עבודה זרה בפרק "אין מעמידין" (כח,ב): חמימי לעקרבא וקרירי לזיבורא, וחילופא סכנתא. הלכך, היכא דנכתיה זיבורא ועקרבא – נעשות צרות זו לזו, דלית ליה תקנתא לא בקרירי – דקשה לעקרב. ולא בחמימי – דקשה לזיבורא. **זה הממציא מעות לעני בשעת דוחקו** – אלעזר קאי "אם טוב ואם רע", דרגיל להמציא צדקתו לעני בשעת דוחקו ולא קודם שעת הדחק, שיכול לבקש מזונותיו ולקנותן בשעת הזול. **לעללא** – לקנות התבואה, דמתרגם ועללת ארעא (ויקרא כה). **לתליתא** – להפסד ולאיבוד, כך שמעתי. ולי נראה: לקנות בשעת הדחק מזון שהוא תולה בסלו, כדאמר מר (פסחים קיא,ב): תלא סילתא – תלא מזוני, תלאי בביתא קשה לעניותא.

תוספות

מוסיפנא לו והוה חלופיה – יש להקשות: לרבי עקיבא דאית ליה בשילהי "החולץ" (יבמות נ,א): משלו הוסיפו לו לחזקיהו, ולית ליה זכה מוסיפין לו, הא משמע הכא דמוסיפין לו! צריך עיון.

מבעט ברבותיו הוה – וכן איכא למימר בההיא דפרק קמא דשבת, (יג,א) באחד שמת והיתה אשתו מולכת תפיליו בבית המדרש. אמרה: כתיב "כי היא חייך ואורך ימיך", בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה היכי מת בחצי ימיו! ולא השיבו לה דבר, ולא היו אומרים מהני הוה ד"בקדושיו לא יאמין". אי נמי: לא היה תשובה נצחה.

הא יראוני מוחלין – גבי עושק שכר שכיר כתיב, דהוה ליה לא תעשה. ופליגאא! דרבי ישמעאל בפרק בתרא דיומא (פו,א), דאמר: תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. ואיכא ברייתא אחרת דאמר: על עשה ולא תעשה תשובה מכפרת. ועוד יש לחלק בין עניני תשובה: יש שב ומוחלין לו מיד, ויש שב דמוחלין לו אבל לא מחילה גמורה ועדיין יש עונש, ואותו עונש תולין. והא דאמרינן בשבועות (יב,ב): העובר על מצות עשה ונתחרט לא זז משם עד שמוחלין לו – היינו מחילה גמורה, ואם שב בכל לבו על ידי יסורין – יתכפרו לו עונותיו.

שנעשות צרות זו לזו כגון זיבורא ועקרבא – פירש רבנו תם: רפואה לנשיכה זו קשה לנשיכה זו. וכן אמרינן ריש פרק שני דעבודה זרה (כח,ב): חמימי לעקרבא קרירי לזיבורא. **זה** הממציא מעות לעני בשעת דוחקו – פירש רש"י דקאי אדלעיל, אם טוב ואם רע, שממתין לו עד שעת היוקר ונמצא קונה ביוקר. לתליתא – לקנות פת לפי שעה, כמו שקונהו בסלו, כדאמרינן תלא לסילתי תלא למזוניה. וקשיא לרבנו תם: חדא, למה נקט כולי האי ואפסקיה באידך קרא "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות"! ועוד: דאמרינן המלוה לעני בשעת דוחקו – עליו נאמר "אז תקרא וה' יענה" (ישעיה נח) בפרק "הבא על יבמתו" (יבמות סג,א)! מידהו, התם מחלק הרב רבי יהודה בן נתן בין מלוה לממציא. ועוד: דנקט התלמוד מילתא דלא שכיח לתלות הלחם, דאמר ב"ערבי פסחים" (קיא,ב) תלאי בביתא – קשי לעניותא! ומפרש רבנו תם: צרות רבות ורעות – זהו הממציא מעות לעני בשעת דוחקו, כגון שתפסו המושל ובא זה ואמר לו שילוה לו מעות על קרקעותיו. ואם לא היה זה בא – המושל היה מיקל בפדיונו, לפי שהוא דחוק ועני. זוזי לעללתא לא שכיח, אם היה רוצה לקנות תבואה להאכילו לביתו – אין מוציאין לו מעות, לתליתא. כמו תלא וזבין (בבא בתרא מז,ב), בשדוחקין אותו למכור משלו, לתלותו כדי שיפדה עצמו. [ועיין עוד תוספות סנהדרין עו,ב דבור המתחיל "והמלוה"].

שדור

אינו

1 וּמְחַרְיָא תַּנּוּרָא. שְׁקִלְתָּא וְאַנְחַתָּא אַנַּבְּהּ דְּכַרְעָהּ,
2 קָדְחָא וְאִיתְרַע מַזְּלָהּ, וְאַיְתִיתָהּ. אֲמַר לֵיהּ רַב בֵּיבִי
3 בַּר אַבָּיֵי: אִית לְכוּ רְשׁוּתָא לְמֵיעֲבַד הָכִי? אֲמַר
4 לֵיהּ: וְלָא כְּתִיב "וְיֵשׁ נִסְפֶּה בְּלֹא מִשְׁפָּט"? אֲמַר
5 לֵיהּ: וְהָכְתִיב "דּוֹר הוֹלֵךְ וְדוֹר בָּא"! אֲמַר: דְּרָעֵינָא
6 לְהוּ אֲנָא עַד דְּמִלּוּ לְהוּ לְדָרָא, וַהֲדַר מַשְׁלִימְנָא לֵיהּ
7 לְדוּמָּה. אֲמַר לֵיהּ: סוֹף סוֹף, שָׁנֵיהּ מַאי עֲבַדְתְּ? אֲמַר:
8 אִי אִיכָּא צוּרְבָא מַרְבָּנַן דְּמַעֲבִיר בְּמִילֵּיהּ מוֹסִיפְנָא לְהוּ
9 לֵיהּ, וְהָוְיָא חִלּוּפֵיהּ. רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא
10 בָּכֵי: "וַתְּסִיתֵנִי בוֹ לְבַלְּעוֹ חִנָּם" עֲבַד שָׁרֵבוּ מְסִיתִין לוֹ
11 וְנִיסַּת, תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ? רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא
12 בָּכֵי: "הֵן בִּקְדֹשָׁיו לֹא יַאֲמִין", אִי בִּקְדוֹשָׁיו לֹא יַאֲמִין -
13 בְּמַאן יַאֲמִין? יוֹמָא חַד הֲוָה קָא אָזֵיל בְּאוֹרְחָא, חַזְיֵיהּ
14 לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה מַנְקֵיט תְּאֵנֵי, שָׁבִיק הָנָךְ דְּמָטוּ,
15 וְשָׁקֵיל הָנָךְ דְּלָא מָטוּ. אֲמַר לֵיהּ: לָאו הָנֵי מַעֲלָן טְפֵי?
16 אֲמַר לֵיהּ: הָנֵי לְאוֹרְחָא בָּעֵינַן לְהוּ, הָנֵי - נַטְרָן, וְהָנֵי -
17 לָא נַטְרָן. אֲמַר: הֵיינוּ דִּכְתִיב "הֵן בִּקְדֹשָׁיו לֹא יַאֲמִין".
18 אִינִי? וְהָא הַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה בְּשֵׁיבָבוּתֵיהּ דְּרַבִּי
19 אֲלֶכְסַנְדְּרִי וְשָׁבִיב אַדְּזוֹטַר, וַאֲמַר: אִי בָּעֵי הַאי מַרְבָּנַן
20 הֲוָה חַיֵּי. וְאִם אִיתָא - דִּילְמָא מֵ"הֵן בִּקְדוֹשָׁיו לֹא
21 יַאֲמִין" הָוָה? הַהוּא מִכְעַט בְּרַבּוֹתָיו הָוָה. רַבִּי יוֹחָנָן כִּי
22 מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי: "וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי
23 עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר
24 וּבְעוֹשְׁקֵי שְׂכַר שָׂכִיר", עֲבַד שָׁרֵבוּ מְקָרְבוּ לְדִינוֹ,
25 וּמְמַהֵר לְהָעִידוֹ, תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ? אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן
26 זַכַּאי: אוֹי לָנוּ שֶׁשָּׁקַל עָלֵינוּ הַכָּתוּב כַּחֲמוּרוֹת.
27 אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל הַמַּטֶּה דִּינוֹ שֶׁל גֵּר - כְּאִילּוּ
28 מַטֶּה דִּינוֹ שֶׁל מַעֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִטֵּי גֵּר" - וּמִטֵּי
29 כְּתִיב. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא: כָּל הָעוֹשֶׂה דָּבָר
30 וּמִתְחָרֵט בּוֹ - מוֹחֲלִין לוֹ מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יֵרָאוּנִי",
31 הָא יֵרָאוּנִי - מוֹחֲלִין לָהֶם מִיָּד. רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מָטֵי
32 לְהַאי קְרָא בָּכֵי: "כִּי אֶת כָּל מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִיא
33 בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נֶעְלָם", עֲבַד שָׁרֵבוּ שׁוֹקֵל לוֹ שְׁגָגוֹת כְּזִדּוֹנוֹת תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ? מַאי "עַל כָּל
34 נֶעְלָם"? אָמַר רַב: זֶה הַהוֹרֵג כִּינָּה בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ וְנִמְאַס בָּהּ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: זֶה הָרָק בִּפְנֵי חֲבֵירוֹ
35 וְנִמְאַס. מַאי "אִם טוֹב וְאִם רָע"? אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי: זֶה הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְעָנִי בִּפְרֶהֱסְיָא. כִּי הָא
36 דְּרַבִּי יַנַּאי חַזְיֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דְּקָא יָהִיב זוּזָא לְעָנִי בִּפְרֶהֱסְיָא, אֲמַר לֵיהּ: מוּטָב דְּלָא יְהִבַת
37 לֵיהּ מֵהָשְׁתָּא דִּיהַבְתְּ לֵיהּ וּכְסַפְתֵּיהּ. דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא אָמְרִי: זֶה הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְאִשָּׁה בְּסֵתֶר, דְּקָא
38 מַיְיתֵי לָהּ לִידֵי חֲשָׁדָא. רָבָא אָמַר: זֶה הַמְשַׁגֵּר לְאִשְׁתּוֹ בָּשָׂר שֶׁאֵינוֹ מְחוּתָּךְ בְּעֲרֵבִי שַׁבָּתוֹת. וְהָא רָבָא מְשַׁגֵּר! שָׁאנֵי בַּת רַב חִסְדָּא דְּקִים
39 לֵיהּ בְּגַוָּהּ דִּבְקִיאָה. רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מָטֵי לְהַאי קְרָא בָּכֵי: "וְהָיָה כִּי תִמְצָאן אוֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת" עֲבַד שָׁרֵבוּ מַמְצִיא לוֹ רָעוֹת וְצָרוֹת
40 תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ? מַאי "רָעוֹת וְצָרוֹת"? אָמַר רַב: רָעוֹת שֶׁנַּעֲשׂוֹת צָרוֹת זוֹ לָזוֹ, כְּגוֹן זִיבּוּרָא וְעַקְרַבָּא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: זֶה הַמַּמְצִיא לוֹ מָעוֹת
41 לְעָנִי בִּשְׁעַת דּוֹחֲקוֹ. אֲמַר רָבָא: הֵיינוּ דְּאָמְרִי אֵינָשֵׁי "זוּזָא לְעָלְלָא לָא שְׁכִיחָא, לְתְלִיתָא - שְׁכִיחַ". "וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וַעֲזַבְתִּים
42 וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם", אָמַר רַב בַּרְדְּלָא בַּר טַבְיוֹמִי אָמַר רַב: כָּל שֶׁאֵינוֹ בְּהֶסְתֵּר פָּנִים - אֵינוֹ מֵהֶם, כָּל שֶׁאֵינוֹ בְּ"וְהָיָה לֶאֱכוֹל לֶאֱכוֹל"

אינו

אינו מהן – מזרע ישראל, דכתיב: "והסתרתי פני מהם" (דברים לא), שצועק מצרות הבאות עליו, ואינו נענה שלא יבואו. **והיה לאכול** – שהגוים שוללין ממונו. **וגרבוהו** – שללוהו. **בחלום אדבר בו** – "ביום ההוא" קא דייק: ביום ולא בלילה, שמראין לו חלום כדי שיתפלל על הדבר. **ידו נטויה** – להגן עליו. **אפיקורסים** – שאינם מאמינים לדברי רבותינו זכרונם לברכה, כגון צדוקים. **אחוי ליה** – על ידי סימן, רמז לו: החזיר פניו. **במחוג** – ברמז. **נסרחה חכמתם** – באדום כתיב: "האין עוד חכמה בתימן, אבדה עצה מבנים" – מישראל. **לנגדך** – בשוה. **שיחה יתירה** – דברי שחוק שלפני תשמיש. **כדלא טעים תבשילא** – שרעב לאכול. כלומר, מתאוה לתשמיש. **בבתי גואי** – איכא, דכתיב: "במסתרים". **הכי גרסינן: ובכתי בראי ליכא?** **והכתיב ויקרא.** וכל קריאה השמעת קול היא. **מאינרא רם לבירא עמיקתא** – כמה גדולה נפילה זו! אין לך גבוה ובור עמוק כמשמים לארץ. **תקפיה.** רבי לר' חייא, ואזיל רבי בהדיה. **כי הוו מיפטרי מקמיה** – שנטלו ממנו רשות. **איכו השתא** – אם לא באתי עמך, והאמנתי לך – מנעתני מברכה זו. **מנא לך** – שכל כך גדולה הקבלת פנים. **כדקש** – כשהזקין רבי יעקב. **היה רגיל כו'** – מהלך שלשה חדשים היה מביתו לבית המדרש, ונוסע מביתו אחר הפסח ולומד יום אחד, וחוזר לביתו לשמח את אשתו בחג הסוכות.

שדור בי שבור מלכא וגרבוהו – אומר הרב רבינו יצחק דהיינו ההוא דבפרק בתרא דברכות (נו,א), גבי פשריה דבר הדיא שפתר לו שתמות אשתו ויאבד כל אשר לו מאת המלך.

הן אראלם צעקו חוצה – פשטיה דקרא בישעיה כתיב על המובחן, וכתיב "הוי אריאל" (ישעיה כט).

ויחי עוד לנצח לא יראה השחת – פשטיה דקרא בתמיה הוא: וכי הרשע לא ימות כמו שהחכמים ימותו?

דמחייבא

אֵינוֹ מֵהֶם. אֲמָרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרָבָא: מָר לָא בְּהֶסְתֵּר פָּנִים אִיתֵיהּ, וְלֹא בְּ"וְהָיָה לֶאֱכוֹל" אִיתֵיהּ! אֲמַר לְהוּ: מִי דָּיְרִעִיתוּ כַּמָּה מִשַּׁדַּרְנָא בְּצִנְעָא בֵּי שָׁבוֹר מַלְכָּא? אֲפִילּוּ הָכִי יְהִבוּ בֵּיהּ רַבָּנַן עֵינֵיהוּ. אַדְּהָכִי שָׁדוּר דְּבֵי שָׁבוֹר מַלְכָּא וּגְרַבּוּהוּ. אֲמַר, הַיְינוּ דְּתַנְיָא, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: כָּל מָקוֹם שֶׁנִּתְנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם - אוֹ מִיתָה אוֹ עוֹנִי. "וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא", אָמַר רָבָא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַף עַל פִּי שֶׁהִסְתַּרְתִּי פָּנַי מֵהֶם - בַּחֲלוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ. רַב יוֹסֵף אָמַר: יָדוֹ נְטוּיָה עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְצַל יָדִי כִּסִּיתִיךָ". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה הֲוָה קָאֵי בֵּי קֵיסָר, אֲחֲוֵי לֵיהּ הַהוּא מִינָּא: עַמָּא דְּאַהַדְּרִינְהוּ מָרֵיהּ לְאַפֵּיהּ מִינֵּיהּ. אֲחֲוֵי לֵיהּ: יָדוֹ נְטוּיָה עָלֵינוּ. אֲמַר לֵיהּ קֵיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מַאי אַחֲוֵי לָךְ? עַמָּא דְּאַהַדְּרִינְהוּ מָרֵיהּ לְאַפֵּיהּ מִינֵּיהּ, וַאֲנָא מַחֲוֵינָא לֵיהּ: יָדוֹ נְטוּיָה עָלֵינוּ. אֲמָרוּ לֵיהּ לְהַהוּא מִינָּא: מַאי אַחֲוֵיֵת לֵיהּ? עַמָּא דְּאַהַדְּרִינְהוּ מָרֵיהּ מִינֵּיהּ. וּמַאי אַחֲוֵי לָךְ? לָא יָדַעְנָא. אֲמָרוּ: גְּבְרָא דְּלָא יָדַע מַאי מִחֲוֵי לֵיהּ, בְּמָחוֹג יַחֲוֵי קַמֵּי מַלְכָּא?! אַפְּקוּהוּ וּקְטַלוּהוּ. כִּי קָא נַיְחָא נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה אֲמָרוּ לֵיהּ רַבָּנַן: מַאי תֵּיהֲוֵי עָלַן מִמְּנָאֵי? אֲמַר לָהֶם: "אֲבָדָה עֵצָה מִבָּנִים נִסְרְחָה חָכְמָתָם". כֵּיוָן שֶׁאֲבָדָה עֵצָה מִבָּנִים - נִסְרְחָה חָכְמָתָן שֶׁל אוּמּוֹת הָעוֹלָם. וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא: "וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ"-רַבִּי אִילָא הֲוָה סָלִיק בְּדַרְגָּא דְּבֵי רַבָּה בַּר שֵׁילָא, שְׁמָעֵיהּ לְיַנּוּקָא דַּהֲוָה קָא קָרֵי: "כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שִׂיחוֹ". אָמַר: עֶבֶד שֶׁרַבּוֹ מַגִּיד לוֹ מַה שִׂיחוֹ, תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ?! מַאי "מַה שִׂיחוֹ"? אָמַר רַב: אֲפִילּוּ שִׂיחָה יְתֵירָה שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ מַגִּידִים לוֹ לְאָדָם בִּשְׁעַת מִיתָה. אִינִי? וְהָא רַב כָּהֲנָא הֲוָה גָּנֵי תּוּתֵי פּוּרְיֵיהּ דְּרַב, וּשְׁמָעֵיהּ דְּסָח וְצָחַק וְעָשָׂה צְרָכָיו, אֲמַר: דָּמֵי פּוּמֵיהּ דְּרַב כְּמַאן דְּלָא טְעִים לֵיהּ תַּבְשִׁילָא, אֲמַר לֵיהּ: כָּהֲנָא, פּוּק, לָאו אוֹרַח אַרְעָא! לָא קַשְׁיָא; כָּאן - דְּצָרִיךְ לְרַצּוּיֵהּ, הָא - דְּלָא צָרִיךְ לְרַצּוּיֵהּ. "וְאִם לֹא תִּשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוֶה" אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אִינְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמִסְתָּרִים שְׁמוֹ. מַאי "מִפְּנֵי גֵוֶה"? אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק: מִפְּנֵי גַּאֲוָותָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּיטְּלָה מֵהֶם וְנִתְּנָה לְגוֹיִם. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: מִפְּנֵי גַּאֲוָותָהּ שֶׁל מַלְכוּת שָׁמַיִם. וּמִי אִיכָּא בְּכִיָּה קַמֵּיהּ דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? וְהָאָמַר רַב פַּפָּא: אֵין עֲצִיבוּת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ"! לָא קַשְׁיָא: הָא - בְּבָתֵּי גַּוָּאֵי, הָא - בְּבָתֵּי בָּרָאֵי. וּבְבָתֵּי בָּרָאֵי לָא? וְהָא כְּתִיב: "וַיִּקְרָא אֲדֹנָי ה' צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה וְלַחֲגוֹר שָׂק"! -שָׁאנֵי חֲרָבָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דַּאֲפִילּוּ מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם בָּכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חוּצָה מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכִיּוּן". "וְדִמְעַ תִּדְמַע וְתֵרֶד עֵינִי דִּמְעָה כִּי נִשְׁבָּה עֶדֶר ה'" אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שָׁלֹשׁ דְּמָעוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? אַחַת - עַל מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, וְאַחַת - עַל מִקְדָּשׁ שֵׁנִי, וְאַחַת - עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ מִמְּקוֹמָן. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: אַחַת עַל בִּיטּוּל תּוֹרָה. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ - שַׁפִּיר דְּכְתִיב: "כִּי נִשְׁבָּה עֶדֶר ה'". אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר עַל בִּיטּוּל תּוֹרָה, מַאי "כִּי נִשְׁבָּה עֶדֶר ה'"! כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל מִמְּקוֹמָן - אֵין לְךָ בִּיטּוּל תּוֹרָה גָּדוֹל מִזֶּה. תָּנוּ רַבָּנַן: שְׁלֹשָׁה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה עֲלֵיהֶן בְּכָל יוֹם: עַל שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, וְעַל שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק, וְעַל פָּרְנָס הַמִּתְגָּאֶה עַל הַצִּבּוּר. רַבִּי הֲוָה נָקִיט סֵפֶר קִינוֹת וְקָא קָרֵי בְּגַוֵּיהּ. כִּי מְטָא לְהַאי פְּסוּקָא: "הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ" - נָפַל מִן יָדֵיהּ. אֲמַר: מֵאֵינְרָא רָם לְבִירָא עֲמִיקְתָּא. רַבִּי וְרַבִּי חִיָּיא הָווּ שָׁקְלִי וְאָזְלִי בְּאוֹרְחָא, כִּי מְטוּ לְהַהוּא מָתָא אָמְרִי: אִיכָּא צוּרְבָא מֵרַבָּנַן הָכָא, נַזִּיל וְנִיקְבֵּיל אַפֵּיהּ. אָמְרִי: אִיכָּא צוּרְבָא מֵרַבָּנַן הָכָא, וּמְאוֹר עֵינַיִם הוּא. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא לְרַבִּי: תִּיב אַתְּ, לָא תִּזְלְזֵל בִּנְשִׁיאוּתָךְ, אֵיזִיל אֲנָא וְאַקְבֵּיל אַפֵּיהּ. תִּקְפֵּיהּ וַאֲזַל בַּהֲדֵיהּ. כִּי הָווּ מִיפַּטְרִי מִינֵּיהּ. אֲמַר לְהוּ: אַתֶּם הִקְבַּלְתֶּם פָּנִים הַנְּרָאִים וְאֵינָן רוֹאִין - תְּזוּכוּ לְהַקְבִּיל פָּנִים הָרוֹאִים וְאֵינָן נִרְאִין, אֲמַר לֵיהּ: אִיכּוּ הָשְׁתָּא מְנַעֲתָן מֵהַאי בִּירְכְתָּא. אֲמָרוּ לֵיהּ: מִמַּאן שְׁמִיעָא לָךְ? מִפִּרְקֵיהּ דְּרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמִיעָא לִי. דְּרַבִּי יַעֲקֹב אִישׁ כְּפַר חִיטַּיָּא הֲוָה מַקְבִּיל אַפֵּיהּ דְּרַבֵּיהּ כָּל יוֹמָא, כִּי קָשֵׁשׁ אֲמַר לֵיהּ: לָא נִצְטַעַר מָר, דְּלָא יָכִיל מָר. אֲמַר לֵיהּ: מִי זוּטְרָא מַאי דִּכְתִיב בְּהוּ בְּרִבְנָן "וִיחִי עוֹד לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה הַשָּׁחַת כִּי יִרְאֶה חֲכָמִים יָמוּתוּ". וּמָה הָרוֹאֶה חֲכָמִים בְּמִיתָתָן יִחְיֶה, בְּחַיֵּיהֶן - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! רַב אִידִי אֲבוּהּ דְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי הֲוָה רָגִיל דַּהֲוָה אָזֵיל תִּלְתָּא יַרְחֵי בְּאוֹרְחָא וְחַד יוֹמָא בְּבֵי רַב. וְהָווּ קָרוּ לֵיהּ רַבָּנַן "בַּר בֵּי רַב דְּחַד יוֹמָא". חֲלַשׁ דַּעְתֵּיהּ. קָרֵי אַנַּפְשֵׁיהּ "שְׂחוֹק לְרֵעֵהוּ אֶהְיֶה וגו'" אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: בְּמָטוּתָא מִינָּךְ לָא תַּעֲנִישׁ לְהוּ רַבָּנַן. נְפַק רַבִּי יוֹחָנָן לְבֵי מִדְרְשָׁא וְדָרַשׁ: "וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחָפָצוּן", וְכִי בַּיּוֹם דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ וּבַלַּיְלָה אֵין דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה אֲפִילּוּ יוֹם אֶחָד כַּשָּׁנָה - מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עָסַק כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ. וְכֵן בְּמִדַּת פּוּרְעָנוּת, דִּכְתִיב: "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת הָאָרֶץ" וְכִי אַרְבָּעִים שָׁנָה חָטְאוּ? וַהֲלֹא אַרְבָּעִים יוֹם חָטְאוּ! אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵירָה אֲפִילּוּ יוֹם אֶחָד כַּשָּׁנָה - מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עָבַר כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ. "אֵי זֶהוּ קָטָן, כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִרְכּוֹב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו". מַתְקִיף לָהּ רַבִּי זֵירָא:

סימן הוא שאינו מֵהֶם – מזרע ישראל.

אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרַבָּא, והרי מַר, לֹא בְּהִסְתֵּר פָּנִים אִיתֵיהּ – אינך ב'הסתר פנים', שהרי אתה מתפלל ונענה, וְלֹא בִּ'וְהָיָה לֶאֱכֹל' אִיתֵיהּ – ואינך ב'והיה לאכול', שאין הגוים בוזזים ממונך. אָמַר לְהוּ – אמר להם רבא, מִי יָדְעִיתוּ כַּמָּה מְשַׁדְּרָנָא בְּצִנְעָא בִּי שְׁבוֹר מַלְכָּא – וכי אתם יודעים כמה כסף שולח אני בצנעה לבית שבור מלך פרס. אֲפִילּוּ הָכִי יָהֲבוּ בֵּיהּ רַבָּנַן עֵינֵיהוּ – אף על פי כן נתנו בו חכמים את עיניהם, אַדְּהָכִי שַׁדּוּר דְּבֵי – ובתוך כך נשלחו אנשים מבית שְׁבוֹר מַלְכָּא, וְנַרְבוּהוּ – שללו את רכושו. אָמַר רבא על כך, הֵיינוּ דְּתַנְיָא בברייתא, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם, אירע בו אוֹ מִיתָה אוֹ עוֹנִי.

הגמרא ממשיכה בביאור אותו הפסוק: נאמר 'וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא'. אָמַר רָבָא, כך אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לישראל, אַף עַל פִּי שֶׁהִסְתַּרְתִּי פָּנַי מֵהֶם ואיני נגלה לנביאם, אין זה אלא ביום כשהוא בהקיץ, כמו שכתוב 'בַּיּוֹם הַהוּא', אבל 'בַּחֲלוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ', כלומר בחלום אני כן מתגלה לו, שמראים לו חלום כדי שיתפלל על הדבר.

רַב יוֹסֵף אָמַר על פסוק זה, אף על פי שהקדוש ברוך הוא הסתיר פניו מישראל, מכל מקום עדיין יָדוֹ נְטוּיָה עָלֵינוּ להגן עלינו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נא טז) 'וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךְ', הגנתי עליך מן האויב שלא יוכלו העמים לכלותך בגלות.

הגמרא מביאה מעשה ברבי יהושע בן חנניה, שאמר גם הוא כדברי רב יוסף: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה הָוָה קָאֵי בֵּי קֵיסָר – היה עומד בבית הקיסר. אֲתָיוּ לֵיהּ הַהוּא אַפִּיקוֹרוֹסָא – הראה לו כופר אחד סימן, שהחזיר פניו ממנו, כדי לרמוז ולומר לו, אתם עַמָּא דְּאַהַדְּרִינְהוּ מָרֵיהּ לְאַפֵּיהּ מִינֵיהּ – עם שאדונם החזיר והסתיר פניו מהם. אֲתָיוּ לֵיהּ – הראה לו רבי יהושע בן חנניה ברמיזה, עדיין יָדוֹ של הקב"ה נְטוּיָה עָלֵינוּ להשגיח עלינו ולהושיענו בעת צרה. אָמַר לֵיהּ הַקֵּיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בן חנניה, מַאי אֲחָיוּי לָךְ – מה רמז לך אותו אפיקורוס. השיב רבי יהושע לקיסר, הוא התכוין לרמוז לי שאנו עַמָּא דְּאַהַדְּרִינְהוּ מָרֵיהּ לְאַפֵּיהּ מִינֵיהּ, וְאָנָא מַחְוִינָא לֵיהּ – ואני רמזתי לו, שעדיין יָדוֹ נְטוּיָה עָלֵינוּ. אָמְרוּ לֵיהּ לְהַהוּא מִינָא – אמרו לאותו אפיקורוס, מַאי אֲחָיוּיֵת לֵיהּ – מה רמזת לרבי יהושע בן חנניה. השיב להם, רמזתי לו שהם עַמָּא דְּאַהַדְּרִינְהוּ מָרֵיהּ מִינֵיהּ. שאלו אותו וּמַאי אֲחָיוּי לָךְ – מה רמז לך בתשובה. השיב להם, לֹא יָדְעָנָא – איני יודע מה היתה כוונתו. אָמְרוּ, נַכְּרָא דְּלֹא יָדַע מַאי מַחְווּ לֵיהּ בְּמָחוֹג – אדם שאינו יודע מה מראים לו ברמז, יַחְוֵי קַמֵּי מַלְכָּא – וכי ראוי הוא להראות עצמו לפני המלך. אַפְּקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאו את אותו אפיקורוס והרגוהו.

כִּי קָא נִיחָא נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה – כשהגיעה שעתו של רבי יהושע בן חנניה להיפטר מן העולם, אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן – אמרו לו החכמים, מַאי תֵּיהֲוֵי עָלָן מֵאַפִּיקוֹרוֹסִין – מה יהא עלינו מאותם אפיקורוסים, מי יעמוד מעתה כנגדם להתווכח עמם, שאין בינינו אדם שיש בו כח להשיבם כמוך. אָמַר לָהֶם, נאמר על אדום (ירמיה מט ז) 'לֶאֱדוֹם כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת, הַאֵין עוֹד חָכְמָה בְּתֵימָן, אָבְדָה עֵצָה מִבָּנִים נִסְרְחָה חָכְמָתָם'. וכך יש לדרוש פסוק זה, כֵּיוָן שֶׁאָבְדָה עֵצָה מִבָּנִים – מבני ישראל, נִסְרְחָה חָכְמָתָן שֶׁל אוּמּוֹת הָעוֹלָם, ומובטחים ישראל שלא תהא חכמת האומות יתרה על חכמת ישראל, ולכן אין לכם לחשוש מהאפיקורוסים. וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא – אם תרצה תדרוש זאת מכאן, ממה שאמר עשו ליעקב (בראשית לג יב) 'וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלֵכָה לְנֶגְדֶּךָ', דהיינו בשוה לך, שחכמת אומות העולם לא תעלה על חכמת בני ישראל.

רַבִּי אִילָא הָוָה סָלִיק בְּדַרְגָּא דְּבֵי רַבָּה בַּר שִׁילָא – היה עולה במדרגות ביתו של רבה בר שילא. שַׁמְעֵיהּ לִינוּקָא דַּהֲוָה קָא קָרֵי – שמע רבי אילא ילד קטן שקורא את הפסוק (עמוס ד יג) 'כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵׂחוֹ'. אָמַר רבי אילא, עֲבַד שֶׁרֵבוּ מַגִּיד לוֹ מַה שֵׂחוֹ, וכי תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ לאותו העבד.

מבארת הגמרא: מַאי – מהו 'מַה שֵׂחוֹ', על איזו שיחה מדובר בפסוק. אָמַר רַב, אֲפִילּוּ שִׂיחָה יְתֵירָה שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, כלומר דברי שחוק שמשיחים ביניהם לפני תשמיש, מַגִּידִים לוֹ לְאָדָם בְּשָׁעַת מִיתָה, ונתבע עליה בדין.

מקשה הגמרא: אֵינִי – וכי כך אמר רב, וְהָא – והרי רַב כַּהֲנָא הֲוָה גָּנֵי תּוּתֵי פּוּרְיֵיהּ דְּרַב – היה שובב תחת מיטתו של רב, וְשַׁמְעֵיהּ דְּקָם וְצָחֵק וְעָשָׂה צְרָכָיו – ושמע את רב, שדיבר עם אשתו שיחה בטילה ודברי ריצוי שלפני תשמיש, ואחר כך שימש מיטתו. אָמַר רב כהנא לרב בעודו תחת מיטתו, דָּמֵי פּוּמֵיהּ דְּרַב כְּמַאן דְּלָא טָעֵים לֵיהּ תַּבְשִׁילָא – דומה פיו של רב לאדם רעב שלא טעם תבשיל, כלומר, מתאוה לתשמיש כמי שלא שימש מיטתו מעולם, שנוהג קלות ראש זו לתאוותו. אָמַר לֵיהּ רב לרב כהנא, כַּהֲנָא, פּוּק – צא מכאן, לַאו אוֹרַח אַרְעָא – אין זו דרך ארץ שתהיה כאן. הרי, שרב עצמו נהג לדבר עם אשתו דברי שחוק קודם תשמיש.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן דְּצָרִיךְ לְרַצּוּיָהּ – המעשה ברב ששחק עם אשתו, היה באופן שהיה צריך לרצותה קודם תשמיש, כגון שהיתה כעוסה וצריך לפייסה בדברים, ואין זו שיחה יתירה. ואילו הָא – מה שדרש רב שאפילו שיחה יתירה מגידים לו לאדם בשעת מיתה, מדובר באופן דְּלָא צָרִיךְ לְרַצּוּיָהּ, ואם כן הרי זו שיחה יתירה.

הגמרא מביאה דרשות אמוראים על פסוקים בעניני החורבן והגלות: נאמר (ירמיה יג יז), 'וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ, בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵוֶה'. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אִינְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'וּמִסְתָּרִים' שְׁמוֹ, ובו הוא בוכה.

מוסיפה הגמרא ומבארת: מַאי – מהו שנאמר 'מִפְּנֵי גֵוֶה'. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק, 'גוה' מלשון גאוה, שהקב"ה בוכה מִפְּנֵי גַּאֲוָתָן – גדולתם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּיטְּלָה מֵהֶם בשעה שגלו, וְנִתְּנָה לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, הוא בוכה מִפְּנֵי גַּאֲוָתָהּ – גדולתה שֶׁל מַלְכוּת שָׁמַיִם שניטלה וניתנה לעובדי כוכבים.

מקשה הגמרא: וּמִי אִיכָּא בְּכִיָּה קַמֵּיהּ – והאם יש בכיה לפני הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָאמַר רַב פָּפָּא, אֵין עַצִּיבוּת לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אלא שמחה בלבד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א' טז כז) 'הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ'. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּבָתֵּי הַפְּנִימִיּוֹת – מה שנאמר שהקב"ה בוכה, הוא רק בבתים הפנימיים, כלומר בסתר, כמו שנאמר 'בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי', הָא בְּבָתֵּי בָּרֵאי – מה שנאמר שאין עציבות לפניו, הוא בבתים החיצוניים, שבגלוי יש רק 'עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ' ואין עצב כלל.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: וּבְבָתֵּי בָּרֵאי לֹא – והאם בגלוי אין הקב"ה בוכה, וְהָא כְּתִיב (ישעיה כב יב) על יום שנחרב בו בית המקדש, 'וַיִּקְרָא אֲדֹנָי ה' צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה וּלְחֲגֹר שָׂק', ומהלשון 'ויקרא' משמע שהרים קולו בבכי, הרי שיש לפניו בכיה בגלוי.

מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי – שונה הוא חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דַּאֲפִילּוּ מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם בָּכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לג ז) 'הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חָצָה, מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכִיּוּן'.

הגמרא דורשת את המשך הפסוק: נאמר (ירמיה יג יז), 'וְדִמְעָה תִּדְמַע וְתֵרֵד עֵינִי דִּמְעָה כִּי נִשְׁבָּה עֲדֶר ה'". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שָׁלֹשׁ דְּמָעוֹת הַלָּלוּ לָמָּה – מדוע נקט הכתוב שלש פעמים לשון 'דמעה', שנאמר 'דְּמַע' 'תִּדְמַע' 'דִּמְעָה'. מבאר רבי אלעזר: אַחַת עַל חורבן מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, וְאַחַת עַל חורבן מִקְדָּשׁ שֵׁנִי, וְאַחַת עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ מִמְּקוֹמָן בעת החורבן. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי – ויש אומרים, אַחַת – הדמעה השלישית, היא עַל בִּיטּוּל תּוֹרָה.

מקשה הגמרא: כֵּשֶׁלְּמָא לְמַאן דְּאָמַר – מובן הדבר למי שאומר שהדמעה השלישית היא עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּלוּ, הֵיינוּ דִּכְתִיב – זהו שנאמר בסיום הפסוק 'כִּי נִשְׁבָּה עֲדֶר ה'", כלומר, שדמעות אלו הן על חורבן הבית, ועל גלות בני ישראל המשולים לעדר צאן שנשבה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שהדמעה השלישית היא עַל בִּיטּוּל תּוֹרָה, מַאי – מהו שנאמר 'כִּי נִשְׁבָּה עֲדֶר ה'", היכן מרומז כאן ביטול תורה.

מתרצת הגמרא: כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל מִמְּקוֹמָן, אֵין לְךָ בִּיטּוּל תּוֹרָה גָּדוֹל מִזֶּה, ועל ביטול תורה זה הוריד הקב"ה דמעה.

הרי גם קטן שיכול לעלות עם אביו רק מירושלים להר הבית ולא יותר, חייבים לחנכו בראייה, ואם כן, עַד הָכָא מַאן אַתְיֵיהּ – עד כאן מי הביאו, כלומר מי הביא את הקטן הזה מהעיר שגר בה עד ירושלים, הרי מדובר בקטן שאינו יכול לעלות בלי אמו מרחק כזה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי, עַד הָכָא – עד כאן, מעירו עד ירושלים, כיון דְּמִיחַיְּיבָא אִימֵּיהּ – שאמו מחויבת בְּמִצוֹת שִׂמְחָה, וצריכה לשמוח ברגל יחד עם בעלה, שנאמר (דברים יד כו) 'וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ', לכן עולה עם בעלה לירושלים כדי לשמוח עמו, ואם כן עד ירושלים אַיְיתֵיהּ אִימֵּיהּ – הביאתו אמו. אבל מִכָּאן וְאֵילָךְ – מירושלים להר הבית, אין אמו מחויבת לעלות, שהרי נשים פטורות מראייה, והוא צריך שאביו יעלה אותו, ובזה דעת בית הלל, שאִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וְלֶאֱחוֹז בְּיָדוֹ שֶׁל אָבִיו מִירוּשָׁלַיִם לְהַר הַבַּיִת, חַיָּיב אביו להעלותו, וְאִי לָא, פָּטוּר.

הגמרא דנה במחלוקת בית שמאי ובית הלל שהוזכרה: הֵשִׁיב רַבִּי תַּחַת [–במקום] בֵּית הִלֵּל לְדִבְרֵי – על דברי בֵּית שַׁמַּאי, האומרים שקטן שאינו יכול לרכוב על כתפי אביו ולעלות פטור, הרי נאמר (שמואל א' א כב) לגבי חנה אמו של שמואל הנביא, 'וְחַנָּה לֹא עָלְתָה, כִּי אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד יִגְמַל הַנַּעַר וְהֲבִיאֹתִיו', שלא עלתה עם אלקנה בעלה לרגל למשכן שילה, משום שרצתה להמתין עד שיהיה שמואל בן שנתיים ויגמל מלינוק. ולפי בית שמאי קשה, וְהָא – הרי שְׁמוּאֵל, דְּיָכוֹל לְרִכּוּב עַל כְּתֵיפוֹ שֶׁל אָבִיו הֲוָה – היה, עוד לפני שמלאו לו שנתיים, שהרי אפילו קטן בן שנה יכול לרכוב על כתפי אביו, ומדוע לא העלוהו לרגל.

דוחה הגמרא את הקושיא: אָמַר לֵיהּ אֲבוּהּ – אביו של רבי, וּלְמַעֲמִיךְ תִּיקְּשֵׁי לָךְ – הרי גם לשיטתך, שאתה מוכיח מכאן כדעת בית הלל, עדיין יקשה עליך, חַנָּה גּוּפָהּ מִי לֹא מִיחַיְּיבָא בְּשִׂמְחָה – וכי חנה עצמה אינה חייבת לשמוח עם בעלה בחג, ומדוע לא עלתה לשילה כדי לשמוח עם אלקנה. אֶלָּא, חַנָּה מְפַנְּקוּתָא יְתֵירְתָא חַזְיָא בֵּיהּ בִּשְׁמוּאֵל – ראתה ששמואל מפונק וחלש יותר משאר הקטנים, וְחָשָׁא בֵּיהּ בִּשְׁמוּאֵל לְחוּלְשָׁא דְּאוֹרְחָא – וחששה לו, שהחולשה הבאה מחמת הדרך תזיקהו ויחלה, ולכן לא עלתה, ואם כן אין להוכיח מכאן שאינה מחויבת להעלותו.

הגמרא מביאה ספק בענין זה: בָּעֵי – הסתפק רַבִּי שִׁמְעוֹן, קָטָן שהוא חִיגֵּר, לְדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי המחייבים קטן שיכול לרכוב על כתפי אביו, האם חייב אביו לחנכו בראייה או לא. וְסוּמָא – וכן הסתפק בקטן שהוא סומא, וספק זה הוא לְדִבְרֵי שְׁנֵיהֶם, בין לבית שמאי ובין לבית הלל, מַהוּ, האם חייב אביו לחנכו בראייה או לא.

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן מדובר. אִילֵּימָא – אם נאמר שמדובר בְּחִיגֵּר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפַּשֵּׁט, וְסוּמָא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפַּתֵּחַ, דהיינו שאינם יכולים להבריא לעולם, אם כן ודאי שפטורים, שהרי הַשְּׁתָּא – עתה שגָּדוֹל חיגר או סומא פָּטוּר, קָטָן מִיבַּעְיָא – וכי בקטן יש להסתפק, הרי הטעם שחייבו קטן הוא כדי לחנכו, שיתרגל לקיים את המצוה כשיגדיל, וקטנים אלו שלא יהיו מחויבים לעולם, אין צורך לחנכם. לֹא צְרִיכָא, אלא בְּחִיגֵּר שֶׁיָּכוֹל לְהִתְפַּשֵּׁט וְסוּמָא שֶׁיָּכוֹל לְהִתְפַּתֵּחַ קודם שיגדילו, בזה הסתפק רבי שמעון, מַאי – מה דינם, האם חייבים לחנכם בראייה, שהרי יתכן שיבריאו ויהיו חייבים בראייה כשיגדלו, או שאין חייבים, מאחר שגדול שהוא חיגר או סומא פטור מראייה, ולכן גם בקטן כזה לא שייכת מצות חינוך.

פושטת הגמרא את הספק: אָמַר אַבַּיֵי, הכלל הוא שכָּל הֵיכָא דְּגָדוֹל מִיחַיֵּיב מִדְּאוֹרַיְיתָא – בכל מקום שגדול חייב מהתורה, קָטָן נַמִּי מְחַנְּכִינַן לֵיהּ מִדְּרַבָּנַן – חייבים לחנך גם את הקטן מדרבנן, וְכָל הֵיכָא דְּגָדוֹל פָּטוּר מִדְּאוֹרַיְיתָא, מִדְּרַבָּנַן קָטָן נַמִּי פָּטוּר, ולא חייבוהו חכמים בחינוך. וממילא קטן חיגר או סומא פטור מחינוך, אף אם עתיד להתרפא, מאחר שגדול חיגר או סומא פטור.

שנינו במשנה: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, הָרְאִיָּיה שְׁתֵּי כֶסֶף כו' והחגיגה מעה כסף, ובית הלל אומרים, הראייה מעה כסף והחגיגה שתי כסף.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעם המחלוקת: תָּנוּ רַבָּנַן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, הָרְאִיָּיה שְׁתֵּי כֶסֶף, וְהַחֲגִיגָה מָעָה כֶּסֶף, משום שֶׁהָרְאִיָּיה, שהיא קרבן עולה, עוֹלָה כּוּלָּהּ לְגַבּוֹהַּ – קרבה כולה על המזבח, ככל קרבן עולה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּקָרְבַּן חֲגִיגָה, שהוא שלמים, וחלק ממנו נאכל לבעלים, ולכן העולה חמורה יותר. וְעוֹד טעם להחמיר בראייה יותר מבחגיגה, שכן מְצִינוּ בַּעֲצֶרֶת – בקרבנות חג השבועות, שֶׁרִיבָּה בָּהֶן הַכָּתוּב בְּעוֹלוֹת יוֹתֵר מִבִּשְׁלָמִים, ומכאן שיש להרבות בעולה יותר מבשלמים. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, הָרְאִיָּיה מָעָה כֶּסֶף, וְחֲגִיגָה שְׁתֵּי כֶסֶף, משום שֶׁחֲגִיגָה יֶשְׁנָהּ לִפְנֵי הַדִּיבּוּר – קרבנות שלמים קרבו עוד לפני מתן תורה, שנאמר (שמות כד ה) 'וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו' וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים', וחגיגה היא שלמים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּרְאִיָּיה שהיא עולה, וקרבן זה התחדש רק במתן תורה. וְעוֹד טעם להרבות בחגיגה יותר מבראייה, שכן מְצִינוּ בַּקרבנות שהקריבו הַנְּשִׂיאִים לחנוכת המזבח אחרי הקמת המשכן, שֶׁרִיבָּה בָּהֶן הַכָּתוּב בִּשְׁלָמִים יוֹתֵר מִבְּעוֹלוֹת, ומכאן שיש להרבות בשלמים יותר מבעולה.

שואלת הגמרא: וּבֵית הִלֵּל, מַאי טַעְמָא לֹא אָמְרִי – מה הטעם שלא אמרו בְּבֵית שַׁמַּאי, ולא קיבלו את ראיותיהם. משיבה הגמרא: דְּקָא אָמְרַתְּ – מה שאמרת בדעת בית שמאי שרְאִיָּיה עֲדִיפָא משום דְּעוֹלָה כּוּלָּהּ לְגַבּוֹהַּ, דעת בית הלל שאַדְּרַבָּה, חֲגִיגָה שהיא שלמים עֲדִיפָא מראייה שהיא עולה, כיון דְּאִית – שיש בָּהּ שְׁתֵּי סוגי אֲכִילוֹת, גם אכילת מזבח שעולה לגבוה, וגם אכילת אדם שאוכלים הבעלים, ואילו בעולה יש רק אכילת מזבח. וּדְקָא אָמְרַתְּ נַיְלַף מַעֲצֶרֶת – שנלמד מקרבנות חג השבועות, דעת בית הלל שעדיף ללמוד מהנשיאים, משום שדָּנִין – לומדים קָרְבַּן יָחִיד מִקָּרְבַּן יָחִיד, וְאֵין דָּנִין קָרְבַּן יָחִיד מִקָּרְבַּן צִבּוּר, והרי ראייה וחגיגה הם קרבנות יחיד, וכן קרבנות הנשיאים, ואילו בכשבי עצרת הם קרבן ציבור ובאים מתרומת הלשכה.

מוסיפה הגמרא ושואלת: וּבֵית שַׁמַּאי מַאי טַעְמָא לֹא אָמְרִי כְּבֵית הִלֵּל. משיבה הגמרא: דְּקָאָמְרַתְּ בדעת בית הלל שחֲגִיגָה עֲדִיפָא משום דְּיֶשְׁנָהּ לִפְנֵי הַדִּיבּוּר, דעת בית שמאי שרְאִיָּיה, שהיא קרבן עולה, נַמִּי יֶשְׁנָהּ לִפְנֵי הַדִּיבּוּר – גם היא קרבה כבר לפני מתן תורה, שהרי באותו הפסוק עצמו נאמר (שמות כד ה) 'וַיַּעֲלוּ עֹלֹת'. וּדְקָאָמְרַתְּ נַיְלַף מִנְּשִׂיאִים, דעת בית שמאי שעדיף ללמוד מקרבנות עצרת, משום שדָּנִין – לומדים ראייה וחגיגה שהם דָּבָר הַנּוֹהֵג לְדוֹרוֹת, וְאֵין דָּנִין ראייה מִקרבנות עצרת, שגם הם דָּבָר הַנּוֹהֵג לְדוֹרוֹת, וחגיגה שהם דָּבָר הַנּוֹהֵג לְדוֹרוֹת, מִקרבנות הנשיאים, שהם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת, אלא נהגו רק בשעתם.

חוזרת הגמרא ומקשה: וּבֵית הִלֵּל, מַאי שְׁנָא חֲגִיגָה שאמרו עליה דְּיֶשְׁנָהּ לִפְנֵי הַדִּיבּוּר, ולמדו כן מדִּכְתִיב 'וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים', הרי עולת רְאִיָּיה נַמִּי – גם היא היתה לפני מתן תורה, הַכְּתִיב – שהרי נאמר באותו הפסוק 'וַיַּעֲלוּ עֹלֹת'.

מתרצת הגמרא: קָסָבְרֵי בֵּית הִלֵּל, שהעוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לפני מתן תורה, עוֹלַת תָּמִיד הֲוַאי – היתה, שהקריבוה לשם קרבן תמיד הקרב בכל יום, ואין ללמוד ממנה לעולת ראייה, ועולת ראייה אכן לא קרבה לפני הדיבור. וּבֵית שַׁמַּאי סָבְרֵי, שהעוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, עוֹלַת רְאִיָּיה הֲוַאי, שהרי נאמר באותו ענין (שם כד יא) 'וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים', ואם כן גם עולת ראייה קרבה לפני מתן תורה כמו שלמי חגיגה.

הגמרא מביאה עוד תנאים שנחלקו במחלוקת בית שמאי ובית הלל: אָמַר אַבַּיֵי, בֵּית שַׁמַּאי וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ – כל אלו סוברים, שהעוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עוֹלַת רְאִיָּיה הֲוַאי. וְאילו בֵּית הִלֵּל וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ, שהעוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עוֹלַת תָּמִיד הֲוַאי. ומבאר אביי היכן מצאנו בדברי כל אחד מהם שכך הוא סובר: בֵּית שַׁמַּאי, הָא דַּאֲמָרַן – מה שאמרנו, שזהו הטעם שלא סברו כבית הלל. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, כְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי – הרבה כללים של המצוות נאמרו למשה בהר סיני כשהם סתומים, ולא התפרשו כל הצורך,

חגיגה. פרק ראשון – הכל חייבין דף ו עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

רש"ל

עד הכא מאן אתייה – עד ירושלים מי הביאו? והלא משהוא יכול להיות חוץ מאמו יכול לאחוז ביד אביו, דכדי עלייה מירושלים להר הבית אתה אומר שיחנכוהו, ועד ירושלים מי הביאו? **מחייבא בשמחה** – לעלות לרגל ולשמוח בחג עם בעלה, דעל השמחה נצטוו נשים, דכתיב: "ושמחת אתה וביתך" (דברים יד). **מכאן ואילך** – דאימיה לא מחייבא להתראות בהר הבית. **עד יגמל** – לסוף עשרים וארבעה חדש, שכן תינוק יונק. ומשנה ראשונה הוא יכול לרכוב על כתיפו של אביו כדי לעלות מירושלים להר הבית, וכל שכן משילה למשכן. הכי גרס. **קטן חיגר לדברי בית שמאי וסומא לדברי שניהן** – דאילו חיגר לדברי בית הלל לא מיבעיא לן דלא מחנכינן ליה, דהא אמרינן אין מחנכין אלא לקטן שיכול לאחוז ולעלות ברגליו בירושלים, וזה אינו יכול. אבל לבית שמאי דמחייבי לחנכו משיכול לרכוב – קטן חיגר יכול לרכוב על כתיפו של אביו, והסומא יכול לאחוז, לבית הלל מהו, צריך חינוך או לא? **שאינו יכול להתפשט** – שאין סופו להתפשט עולמית. **קטן מבעיא.** הלא אין חינוך קטן אלא כדי להנהיגו שיהא סרוך אחר מנהגו לכשיגדיל – וכיון שזה פטור לכשיגדיל למה לי חינוך? **שיכול להתפתח** – קודם שיגדיל. **מצינו בעצרת** – בפרשת "שור או כשב": "והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימים ופר בן בקר אחד ואילים שנים יהיו עולה לה'", וכתיב: "ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים" (ויקרא כג). **ישנה לפני הדיבור.** קודם מתן תורה הקריבו שלמים בסיני, דכתיב: "וישלח את נערי בני ישראל" (שמות כד). ואף על גב דהאי קרא כתיב ב"ואלה המשפטים" לאחר עשרת הדברות – קודם עשרת הדברות הוה, ואין מוקדם ומאוחר בתורה. והכי תניא במסכת שבת בפרק "רבי עקיבא": (פח,א) רבי יוסי אומר, בשני עלה וירד, בשלישי עלה וירד, ברביעי ירד ושוב לא עלה, בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן, בששי ניתנה תורה. ואין אתה מוצא בנתינת התורה בנין מזבח אלא באותו שנאמר: "וישלח את נערי בני ישראל" וגו'. ולקמן פריך: התם נמי עולה הואי. **נשיאים.** בחנוכת המזבח הקריבו שלמים יותר מעולות, דכתיב: "כל הבקר לעולה וגו' וכל בקר זבח השלמים" וגו' (במדבר ז). **שתי אכילות** – מזבח ואדם. נשיאים קרבן יחיד, וראייה וחגיגה קרבן יחיד, אבל כבשי עצרת – קרבן צבור, ומתרומת הלשכה. **ראייה נמי ישנה לפני הדיבור** – דעולה נמי הוה התם. **מדבר הנוהג לדורות** – כבשי עצרת. **עולת תמיד הואי** – חובת כל יום ויום, ולא גמרינן מינה. **עולת ראייה הואי** – על שם "ויחזו את האלהים". **כללות נאמרו בסיני** – הרבה דברים נאמרו סתומים בסיני שלא נתפרשו כל צרכן, ופירשו לו לאחר שהוקם המשכן באהל מועד. שהרי לא נתפרשו שם הלכות עבודה ככל הצריך, אלא "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך" (שמות כ) ולא פירש מתן דמיהן, הפשיטן וניתוחן של עולות, והקרבת אימורין של שלמים.

ופרטות

תוספות

דמחייבא אימיה בשמחה – פירש רש"י בפרק קמא דקדושין (לד,ב) גבי אשה בעלה משמחה, בבבל – בבגדי צבעוניין, בארץ ישראל – בבגדי פשתן. והכא משמע דבשלמי שמחה מייריו והתם פירשתי, וכן בפרק קמא דראש השנה (ו,ב).

דיכול לרכוב על כתיפו של אביו – שהיה גדול קצת, אבל לא מצי לאחוז בידו ולעלות ברגליו.

בחיגר שיכול להתפשט – מקמו גדולו, מאי? מי אמרינן: דכיון דגדול המיחייב מדאורייתא – גבי קטן נמי מיחייב בחינוך, דמידי הוא טעמא בקטן – אלא משום לחנכו, דידע כשהוא גדול. או דלמא: כיון דגדול בהכי לא מיחייב – גם קטן לא.

הראייה שתי כסף – ומדרבנן הוא, דמדאורייתא אין לו שיעור לקרבן רק לאשם מעילות (שבועת העדות) דכתיב ביה: "כסף שקלים" (ויקרא ה), ותנן בבריתות (כו,ב): המפריש שתי סלעים לאשם. והא דאמרינן בזבחים (מח,א): [לא יהא ספיקו חמור מודאו, מה ודאו חטאת בת דנקא – אף ספיקו אשם בר דנקא]. ובמנחות (קז,ב): יביא אשם הוא ונסביו בסלע – לאו דוקא קחשיב, דאמרינן בפרק שני דכריתות (י,ב): יביא אשם בסלע. וכן הא דאמרינן בפרק "הוציאו לו" ביומא (נה,ב) נישקול ארבעה זוזי ונשדי בנהרא – לאו דוקא, דלא בעי כולי האי ובפרק שני דמנחות (קז,ב) פירשתי.

ישנה לפני הדבור – וסבירא ליה עולת ראייה הואי, כדקאמר בסמוך.

קרבן יחיד – כגון חגיגה. ובפרק חמישי דיומא (נא,א) דקרי ליה קרבן צבור – היינו גבי פסח שני, כדקאמר התם: חגיגה מאי טעמא מקריא קרבן צבור – דאתיא בכבנופיא, פסח נמי אתיא בכבנופיא, איכא פסח שני דלא אתיא בכבנופיא.

דנין דבר הנוהג לדורות – ולא בעי למימר דנין יום טוב מיום טוב, לאפוקי נשיאים דחול הוי. דלא מצינו ליה האי חילוקא בשום מקום. אף על גב דלקמן, פרק "חומר בקודש" (כג,ב) ילפינן צירוף "כף אחת" הכתוב עשה כל מה שבכף אחת; ולא פרכינן משעה לא ילפינן – דהתם, כיון דליכא למלפי מדורות – ילפינן ליה שפיר משעה. אי נמי: שאני התם דתני ביה קרא תריסר זימני, כדאמרינן בפרק קמא דמנחות (ח,ב), ובפרק "הקומץ רבה" (שם יט,ב) גבי כלי הלחם מקדש הלח. וילקח שמואל דורות משעה, דתני ביה קרא תריסר זימני.

ורבי ישמעאל ורבי אלעזר וכו' – ואין להקשות: ושבקי בית הלל ועבדי כבית שמאי? הלא בית שמאי במקום בית הלל אינו משנה! ויש לומר: דסבירא להו לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה.

בית שמאי הא דאמרן – וליכא לאקשויי: מנא ליה דאית להו עולת ראייה הואי? דלמא לעולם סבירא להו עולת תמיד, וטעמא דידהו עדיף להו, דהכי משמע מדבעי מאי טעמא לא אמר בית הלל בוותייהדו? האי לאו מילתא היא, דמיבעיא ליה אמאי לא קאמרי בית הלל עולת ראייה כבית שמאי.

מי

---

1 עַד הָכָא מַאן אַתְיֵיהּ? אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: עַד הָכָא,
2 דְּמִיחַיְּיבָא אִימֵּיהּ בְּשִׂמְחָה - אֵיתִיתֵיהּ אִימֵּיהּ. מִכָּאן
3 וְאֵילָךְ, אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וְלֶאֱחוֹז בְּיָדוֹ שֶׁל אָבִיו
4 מִירוּשָׁלַיִם לְהַר הַבַּיִת - חַיָּיב, וְאִי לָא - פָּטוּר.
5 הֵשִׁיב רַבִּי תַּחַת בֵּית הִלֵּל: לְדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי
6 "וְחַנָּה לֹא עָלְתָה כִּי אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד יִגְמֹל הַנַּעַר
7 וְהֲבִיאוֹתִיו", וְהָא שְׁמוּאֵל דְּיָכוֹל לְרִכּוּב עַל כְּתֵיפוֹ
8 שֶׁל אָבִיו הֲוָה! אֲמַר לֵיהּ אֲבוּהּ: וּלְטַעֲמִיךְ, תִּיקְשֵׁי
9 לָךְ חַנָּה גּוּפָהּ, מִי לָא מִיחַיְּיבָא בְּשִׂמְחָה? אֶלָּא, חַנָּה
10 מְפַנְקוּתָא יְתֵירְתָא חַזְיָיא בֵּיהּ בִּשְׁמוּאֵל, וְחָשָׁא בֵּיהּ
11 בִּשְׁמוּאֵל לְחוּלְשָׁא דְּאוֹרְחָא. בְּעֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן: קָטָן
12 חִיגֵּר לְדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי וְסוּמָא לְדִבְרֵי שֶׁנֵּיהֶם, מַהוּ?
13 הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא בְּחִיגֵּר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפַּשֵּׁט,
14 וְסוּמָא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפַּתֵּחַ, הָשְׁתָּא גָּדוֹל פָּטוּר,
15 קָטָן מִיבַּעְיָא?! לָא צְרִיכָא, בְּחִיגֵּר שֶׁיָּכוֹל לְהִתְפַּשֵּׁט,
16 וְסוּמָא שֶׁיָּכוֹל לְהִתְפַּתֵּחַ, מַאי? אָמַר אַבַּיֵי: כָּל הֵיכָא
17 דְּגָדוֹל מִיחַיֵּיב מִדְּאוֹרַיְיתָא - קָטָן נַמִּי מְחַנְּכִינַן לֵיהּ
18 מִדְּרַבָּנַן, כָּל הֵיכָא דְּגָדוֹל פָּטוּר מִדְּאוֹרַיְיתָא - מִדְּרַבָּנַן
19 קָטָן נַמִּי פָּטוּר. "בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים הָרְאִיָּיה שְׁתֵּי כֶסֶף
20 כו'". תָּנוּ רַבָּנַן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: הָרְאִיָּיה שְׁתֵּי
21 כֶסֶף, וְהַחֲגִיגָה מָעָה כֶּסֶף. שֶׁהָרְאִיָּיה עוֹלָה כּוּלָּהּ
22 לַגָּבוֹהַּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּחֲגִיגָה. וְעוֹד: מְצִינוּ בַּעֲצֶרֶת,
23 שֶׁרִיבָּה בָּהֶן הַכָּתוּב בְּעוֹלוֹת יוֹתֵר מִבִּשְׁלָמִים. וּבֵית
24 הִלֵּל אוֹמְרִים: הָרְאִיָּיה מָעָה כֶסֶף וַחֲגִיגָה שְׁתֵּי כֶסֶף.
25 שֶׁחֲגִיגָה יֶשְׁנָהּ לִפְנֵי הַדִּיבּוּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרְאִיָּיה.
26 וְעוֹד: מְצִינוּ בַּנְּשִׂיאִים שֶׁרִיבָּה בָּהֶן הַכָּתוּב בִּשְׁלָמִים
27 יוֹתֵר מִבְּעוֹלוֹת. וּבֵית הִלֵּל, מַאי טַעְמָא לָא אָמְרִי
28 כְּבֵית שַׁמַּאי? דְּקָא אָמְרַתְּ רְאִיָּיה עֲדִיפָא, דְּעוֹלָה
29 כּוּלָּהּ לַגָּבוֹהַּ - אַדְּרַבָּה, חֲגִיגָה עֲדִיפָא, דְּאִית בָּהּ
30 שְׁתֵּי אֲכִילוֹת. וּדְקָא אָמְרַתְּ גִּילַּף מֵעֲצֶרֶת - דָּנִין
31 קָרְבַּן יָחִיד מִקָּרְבַּן יָחִיד וְאֵין דָּנִין קָרְבַּן יָחִיד מִקָּרְבַּן
32 צִבּוּר. וּבֵית שַׁמַּאי, מַאי טַעְמָא לָא אָמְרִי כְּבֵית
33 הִלֵּל? דְּקָאָמְרַתְּ חֲגִיגָה עֲדִיפָא דְּיֶשְׁנָהּ לִפְנֵי הַדִּיבּוּר
34 - רְאִיָּיה נַמִּי יֶשְׁנָהּ לִפְנֵי הַדִּיבּוּר. וּדְקָאָמְרַתְּ גִּילַּף
35 מִנְּשִׂיאִים - דָּנִין דָּבָר הַנּוֹהֵג לְדוֹרוֹת מִדָּבָר הַנּוֹהֵג
36 לְדוֹרוֹת, וְאֵין דָּנִין דָּבָר הַנּוֹהֵג לְדוֹרוֹת מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ
37 נוֹהֵג לְדוֹרוֹת. וּבֵית הִלֵּל, מַאי שְׁנָא חֲגִיגָה דְּיֶשְׁנָהּ
38 לִפְנֵי הַדִּיבּוּר, דִּכְתִיב: "וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים" -
39 רְאִיָּיה נַמִּי, הָכְתִיב: "וַיַּעֲלוּ עוֹלוֹת"! קְסָבְרֵי בֵית
40 הִלֵּל: עוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עוֹלַת תָּמִיד
41 הֲוַאי. וּבֵית שַׁמַּאי סְבְרִי: עוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל
42 בַּמִּדְבָּר עוֹלַת רְאִיָּיה הֲוַאי. אָמַר אַבַּיֵי: בֵּית שַׁמַּאי, וְרַבִּי אֶלְעָזָר, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל - כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ: עוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ
43 יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עוֹלַת רְאִיָּיה הֲוַאי. וּבֵית הִלֵּל, וְרַבִּי עֲקִיבָא, וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי - כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ: עוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל
44 בַּמִּדְבָּר עוֹלַת תָּמִיד הֲוַאי. בֵּית שַׁמַּאי - הָא דַּאֲמָרַן, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל - דְּתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי

ופרטות

מי איכא מידי דמעיקרא לא בעי הפשט – דוקא קא מבעיא ליה, משום דעיקר הפשט כתיב בגופיה. אבל מעולת ראייה, אף על גב דאמת הוא דטעונה הפשט – לא קשה ליה מידי, כיון דלאו בגופיה כתיב.

רבי עקיבא וכו' – אף על גב דבחמישי בנה מזבח, ולא ניתנה תורה עד סיני – דריש מאותה שעה דנאמר מעשיה בסיני, כדכתיב "עולת תמיד העשויה בהר סיני". ומאן דלא דריש האי – מוקי לה דעולה טעונה כלי, וכן פירש רש"י בנימוקי חומש העשויה בהר סיני. ובסיפרי דריש לה: שנעשית בהר סיני קודם לתורה, והיינו בחמישי שבנה מזבח.

יש בשמחה שאין בשתיהן – ובתוספתא גרסינן: שהשמחה יש לה תשלומין כל שבעה, ולא בשתיהן, ושמעתתא שלנו דלא גריס ליה – סבירא ליה דגם באינך יש להן תשלומין. ולא קאמר יש בשתיהן שצריכין שיעור, מה שאין כן בשמחה – דאימא אף שמחה יש לה שיעור. ומיהו, בלאו הכי ניחא, דלא נחית למיתני מידי הא כללא כדפרישית לעיל (ב,ב), רק חומרא באחת שאין בשתים. ולהכי לא חשיב שתיהן אינן באין מכל דבר, מה שאין כן בשמחה שבאה מכל דבר, דהא חומרי דשתים לא קא חשיב.

אידי ואידי פרים הוו – אליבא דמאן דאמר עולת ראייה הואי. ואפילו למאן דאמר עולת תמיד קודם מתן תורה – היתה של פרים, והדר אישתנו, כמו שנשתנה מן הָפשֵׁט וניחוח לרבי יוסי הגלילי.

מאי נפקא מינה – כלומר: מאי דהוה הוה. וכן פריך בפרק קמא דיומא (ה,ב) גבי כיצד הלבישן, ובפסחים (צו,א) גבי אימורי פסחים, ובסנהדרין (טו,ב) גבי שור סיני בכמה לא בעי, משום דסבירא לאלופי דורות משעה. ובעבודה זרה פרק שני (לד,א), ובתענית (יא,ב) גבי במה שמש משה כל ימי המלואים דלא פריך ליה – התם נמי למיסבר קראי. לפי שלא מצינו בגדי כהונה רק לאהרן ובניו. ועוד: דאכתי לא נתחנכו הבגדים. דבעינן עליידהו הזאה, ונפקא מינה לעבוד במלואים בלא הזאת בגדים.

לפסוקי טעמא – ולא דמי לחמש מקראות שאין להן הכרע (יומא נב,א), ולא אוזלינן בתר פסוקי טעמא? התם לא מצי קאי רק לחד מינייהו, דאין משמעות שתיהן שוה, אבל הכא מצי קאי לתרווייהו.

שאין להן שיעור הפאה – דכתיב: "לא תכלה פאת שדך" (ויקרא יט) ומדאורייתא היא, דאילו מדרבנן אמר בפרק "ראשית הגז" (חולין קלז,ב): אין פוחתין (לעני בגורן פחות) מששים, ופליגי אמוראי בירושלמי, חד אמר: אין להם שיעור למעלה ולא למטה, כלומר: יוכל לפחות עד חטה, ולמעלה כל שדהו. וחד אמר: למעלה אין לה שיעור, הא למטה – יש לה. ובעי: מאי בינייהו? כלומר, ודאי לכולי עלמא איכא! ומשני: אם פיחת מששים, למאן דאמר אין לו שיעור כלל, מה שנתן – נתן, ופטור מפאה, ואם הוסיף – חייב במעשר. ולמאן דאמר יש לו שיעור למטה, מה שנתן – נתן, ואינו פטור מפאה, וזכה העני, ומחויב במעשר עד שישלם שיעור ששים בבת אחת. דלא הוי פאה אם לא שילם לו בבת אחת כו'. ופריך: אמאי לא חשיב תרומה? ומשני: תפתר מפני המחלוקת. לשון פלוגתא, דומיא דמחלוקת בששניהן אדוקין בתורף (בבא מציעא ז,ב), כלומר: שיש בה חיולוק, דאמר רבי יוחנן: עושה אדם כל שדהו בבורים, ולא אמר עושה כל שדהו תרומה – דהא בעינן ראשית ששיריה ניכרים בפרק "בכל מערבין". התיבון: הרי פאה, דאין אדם עושה כל שדהו פאה! ומשני: עד שלא קצר שבולת לא נתחייב שדהו פאה. כלומר: דכתיב "פאת שדך בקצרך", תלה רחמנא פאה בקציר. והכי קאמר: דמשנתחייב בפאה אין לה שיעור. וכי תימא בבורים נמי – הכתיב "ראשית" וליבעי שירים ניכרים כמו בתרומה, דמרבינן ליה התם "ראשית כל בכורי כל". ואני הייתי מפרש: מפני המחלוקת – עין יפה עין רעה ובינונית, לאפוקי הך דעניינם שוה. ועוד, דפליגי במסכת תרומה (פרק ד משנה ה): המרבה בתרומה, רבי אליעזר אומר: אחד מעשרה, יתר מכאן – יעשה תרומות מעשר למקום אחר. רבי ישמעאל אומר: מחצה חולין ומחצה תרומה. ר' עקיבא אומר: עד ששייר שם חולין. ומפרש בירושלמי טעמא דרבי ישמעאל: ד"ראשית דגנך" – דיו לראשית שיהו כדגן.

ופרטות באהל מועד – משהוקם המשכן ודיבר עמו מעל הפרוכת, שם פירש לו הכתוב, כדכתיב: "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר". ובספר תורת כהנים, דהיינו ויקרא, נתפרשו כל הלכות קרבן, וכן דברים הרבה. **ונשנו** – פעם שנית, וכל מה שנאמר כאן נאמר כאן, ואף על פי שלא נכתב. **ונשתלשו בערבות מואב** – מפי משה לישראל, שנאמר: "בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה" וגו' (דברים א). **ואי סלקא דעתך עולת סיני עולת תמיד הואי** – וחובת הדורות מפי הגבורה. **מי איכא מידי כו'** – אלא ודאי עולת ראייה הואי, ומאיליהם הקריבוה. **והיא עצמה לא קרבה** – והעולה שהקריבו הבכורות – עולת ראייה הוה. **ומה אני מקיים הזבחים ומנחה הנשתם לי במדבר** – לשון תימה, ומשמע שלא הקריבו, לפי שנזופין היו. **שבטו של לוי** – הקריבוה משלהם. **שמחה** – אף הם שלמי שמחה. אם אין לו בשר שלמים של נדר ונדבה שהתנדב כל השנה, שמביאין ברגל, ולא מעשר בהמה – מביא שלמים משלו, או ממעות מעשר שני שלו, להיות לו בשר לשובע. שאין שמחת החג אלא בבשר. **שחגיגה ישנה לפני הדיבור** – אותן שלמים שהקריבו הבכורות, אף על פי שלא ברגל הקריבום – חגיגה נקראו, שבהן נתקיים "ויחוגו לי במדבר" (שמות ה) שנאמר להם במצרים. **השמחה נוהגת בנשים** – דכתיב: "ושמחת אתה וביתך" (דברים יד). **מה שאין כן בשתיהן** – דמצות עשה שהזמן גרמא הן, והכתובה לא ריבה אותן. הכי גרסינן: **ורבי ישמעאל מאי טעמא קא מוקמת ליה בבית שמאי אי סלקא דעתך וכו'** – ולא גרסינן: אמר לך. והכי פירושא: לאביי פריך, דאמר לעיל בית שמאי ורבי ישמעאל כו', מאי טעמא מוקמת לה לרבי ישמעאל דלא כהלכתא? דבית שמאי במקום בית הלל אינו משנה – משום דשמעת ליה דאמר פרטות לא נאמרו בסיני, וקשיא לך: אי סלקא דעתך עולת תמיד הואי – ומי איכא מידי כו' משום הכי לא הוה לך לאוקמה כבית שמאי. **הא רבי יוסי הגלילי** – דשמעת ליה בהדיא דאמר לעיל עולת תמיד הואי ואפילו הכי שמעינן בעולת תמיד דלית ביה הפשט וניתוח. **לפסוקי טעמים** – בנגינות. אם תאמר שני מינין – צריך אתה לפסוק הטעם של "ויעלו עולות" באתנחתא, כמו שאנו קורין אותו, או בזקף קטן, טעם שמפסיק הדבור ממה שלאחריו; ואם מין אחד היה – צריך אתה לקרותו באחד משאר טעמים שאין מפסיקין, כגון פשטא או רביע. **לאומר הרי עלי עולה כו'** גרסינן, ולא גרסינן: כאומר. **נפקא מינה לאומר הרי עלי עולה כאותה עולה** – מה יביא, פרים או כבשים?

תיקו. **תנן התם** – במסכת פאה.

הפאה

1 ופרטות באהל מועד, ורבי עקיבא אומר: כללות
2 ופרטות נאמרו בסיני, ונשנו באהל מועד, ונשתלשו
3 בערבות מואב. ואי סלקא דעתך עולה שהקריבו
4 ישראל במדבר עולת תמיד הואי, מי איכא מידי
5 דמעיקרא לא בעי הפשט וניתוח ולבסוף בעי הפשט
6 וניתוח? רבי אלעזר דתניא: "עולת תמיד העשויה
7 בהר סיני", רבי אלעזר אומר: מעשיה נאמרו בסיני,
8 והיא עצמה לא קרבה, רבי עקיבא אומר: קרבה ושוב
9 לא פסקה. אלא מה אני מקיים: "הזבחים ומנחה
10 הנשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל" -
11 שבטו של לוי שלא עבדו עבודה זרה, הן הקריבו
12 אותה. בית הלל - הא דאמרן. רבי עקיבא - הא
13 נמי דאמרן, רבי יוסי הגלילי - דתניא, רבי יוסי
14 הגלילי אומר: שלש מצות נצטוו ישראל בעלותם
15 לרגל: ראייה, וחגיגה, ושמחה. יש בראייה שאין
16 בשתיהן, ויש בחגיגה שאין בשתיהן, יש בשמחה
17 שאין בשתיהן. יש בראייה שאין בשתיהן - שהראייה
18 עולה כולה לגבוה, מה שאין כן בשתיהן. יש בחגיגה
19 מה שאין בשתיהן - שחגיגה ישנה לפני הדיבור,
20 מה שאין בשתיהן. יש בשמחה מה שאין בשתיהן -
21 שהשמחה נוהגת באנשים ובנשים, מה שאין בשתיהן.
22 ורבי ישמעאל, מאי טעמא קא מוקמת ליה בבית
23 שמאי? אי סלקא דעתך עולה שהקריבו ישראל
24 במדבר עולת תמיד הואי - מי איכא מידי דמעיקרא
25 לא בעי הפשט וניתוח ולבסוף בעי הפשט וניתוח?
26 והא רבי יוסי הגלילי דאמר עולה שהקריבו ישראל
27 במדבר עולת תמיד הואי, מעיקרא לא בעי הפשט
28 וניתוח ולבסוף בעי הפשט וניתוח. דתניא, רבי יוסי
29 הגלילי אומר: עולה שהקריבו ישראל במדבר איזה
30 טעונה הפשט וניתוח, לפי שאין הפשט וניתוח אלא
31 מאהל מועד ואילך! סמי מכאן רבי ישמעאל. בעי
32 רב חסדא, האי קרא היכי כתיב: "וישלח את נערי
33 בני ישראל ויעלו עולות" - כבשים, "ויזבחו זבחים
34 שלמים לה' פרים", או דלמא אידי ואידי פרים
35 הוו? למאי נפקא מינה? מר זוטרא אמר: לפיסוק
36 טעמים. רב אחא בריה דרבא אמר: לאומר "הרי עלי עולה שהקריבו ישראל
37 במדבר" מאי, פרים הוו או כבשים הוו? תיקו. תנן התם: אלו דברים שאין להם שיעור:

הפאה

1 ורבי יוסי הגלילי אומר: שלש מצות נצטוו ישראל בעלותם לרגל: ראייה, וחגיגה, ושמחה. יש בראייה שאין בשתיהן, ויש בחגיגה שאין בשתיהן, יש בשמחה שאין בשתיהן. יש בראייה שהראייה עולה כולה לגבוה, מה שאין כן בשתיהן. יש בחגיגה מה שאין בשתיהן - שחגיגה ישנה לפני הדיבור, מה שאין בשתיהן. יש בשמחה מה שאין בשתיהן - שהשמחה נוהגת באנשים ובנשים, מה שאין בשתיהן.
2 ורבי ישמעאל, מאי טעמא קא מוקמת ליה בבית שמאי? אי סלקא דעתך עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי - מי איכא מידי דמעיקרא לא בעי הפשט וניתוח ולבסוף בעי הפשט וניתוח? והא רבי יוסי הגלילי דאמר עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי, מעיקרא לא בעי הפשט וניתוח ולבסוף בעי הפשט וניתוח. דתניא, רבי יוסי הגלילי אומר: עולה שהקריבו ישראל במדבר איזה טעונה הפשט וניתוח, לפי שאין הפשט וניתוח אלא מאהל מועד ואילך! סמי מכאן רבי ישמעאל. בעי רב חסדא, האי קרא היכי כתיב: "וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות" - כבשים, "ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים", או דלמא אידי ואידי פרים הוו? למאי נפקא מינה? מר זוטרא אמר: לפיסוק טעמים. רב אחא בריה דרבא אמר: לאומר "הרי עלי עולה שהקריבו ישראל במדבר" מאי, פרים הוו או כבשים הוו? תיקו. תנן התם: אלו דברים שאין להם שיעור:

הפאה

והבכורים

וּפְרָטוֹת – פרטי הדינים של אותן המצוות, התפרשו לו לאחר מכן **בְּאֹהֶל מוֹעֵד**, כשהוקם המשכן וה' דיבר עמו מעל הכפורת. ובכלל זה מצות הקרבת הקרבנות, שבסיני הצטווה רק לבנות מזבח ששם יזבחו עולות ושלמים, ולא נתפרשו לו עדיין דיני מתנות הדם, והפשט וניתוח העולה, והקרבת אימורי השלמים, וכל אלו התפרשו לו אחר כך באהל מועד. **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, גם **הַכְּלָלוֹת** **וְגַם הַפְּרָטוֹת** כבר **נֶאֱמְרוּ** למשה **בְּסִינַי**, וחזרו **וְנִשְׁנוּ** לו פעם שניה **בְּאֹהֶל מוֹעֵד**, **וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ** – ונאמרו פעם שלישית מפי משה לישראל **בְּעַרְבוֹת מוֹאָב**.

ומבאר אביי את הראיה מהדברים: **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – אם תעלה בדעתך לומר שלרבי ישמעאל **הָעוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עוֹלַת תָּמִיד הֲוַאי**, ולא עולת ראייה, והיו חייבים להקריבה על פי ציווי ה', כמו קרבן התמיד שבכל הדורות, אם כן קשה, **מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּמַעִיקְּרָא לֹא בָּעֵי הֶפְשֵׁט וְנִיתּוּחַ** – וכי יתכן שיש קרבן שמתחילה כשהצטוו עליו לא הצטוו להפשיט את עורו ולנתח את אבריו, **וּלְבַסּוֹף** הצטוו שקרבן זה **בָּעֵי** – צריך **הֶפְשֵׁט וְנִיתּוּחַ**, שהרי דין הפשט וניתוח בקרבן עולה נאמר להם רק באהל מועד, וכשהקריבו את העולה במדבר לא הצטוו עדיין על הפשט וניתוח, ואיך יתכן שעל עצם הקרבת התמיד הצטוו כבר לפני מתן תורה, ואחר כך באהל מועד השתנו דיני קרבן התמיד, וצוו גם על הפשט וניתוח. אלא ודאי שלרבי ישמעאל היתה זו עולת ראייה שהקריבוה מעצמם ולא הצטוו עליה.

ומנין שלרַבִּי אֱלִעֶזֶר עולת ראייה היתה, **דְּתַנְיָא**, נאמר בתורה לגבי קרבן התמיד (במדבר כח ו) 'עֹלַת תָּמִיד הָעֲשִׂיָּה בְּהַר סִינַי', ונחלקו תנאים בביאור הכתוב, **רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר**, כוונת הלשון 'הָעֲשִׂיָּה' היא, **שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ** – הלכותיה ודיניה של עולת תמיד אכן **נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי**, **וְהִיא עַצְמָהּ לֹא קָרְבָה** – אבל עדיין לא הקריבו עולת תמיד בסיני. ואם כן, ודאי שלרבי אלעזר העולה שהקריבו הבכורים במדבר היתה עולת ראייה. **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, כוונת הכתוב היא כפשוטו, שעולת תמיד **קְרָבָה** כבר בסיני, ומאז **שׁוּב לֹא פָּסְקָה** הקרבת התמיד, אלא הקריבוהו מידי יום ביומו. ומוסיף רבי עקיבא, **אֶלָּא**, לפי דברי, **מָה אֲנִי מְקַיֵּים** – כיצד אפרש את התוכחה שהוכיח עמוס הנביא לישראל בלשון תמיהה (עמוס ה כה), 'הַזְּבָחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם לִי בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל', שמשמע שכל אותן שנים לא הקריבו קרבנות כלל, מכיון שהיו נזופין על שחטאו בחטא העגל, והרי לְדִבְרֵי התחילו להקריב קרבן תמיד בהר סיני, והקריבוהו כל אותן ארבעים שנה בכל יום ויום. אלא מיישב רבי עקיבא, **שַׁבְּתוֹ** **שֶׁל לֵוִי שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה** ולא חטאו בעגל, **הֵן הִקְרִיבוּ אוֹתָהּ** – את עולת התמיד בכל אותן השנים מממונם, ושאר ישראל אכן לא הקריבו קרבנות כל אותן שנים, וזו כוונת הנביא.

עתה מבאר אביי היכן מצאנו בדברי בית הלל, רבי עקיבא ורבי יוסי הגלילי, שעולת תמיד היתה: **בֵּית הִלֵּל, הָא דַּאֲמָרָן** – מה שאמרנו לעיל (ע"א), שבית הלל מפרשים שבפסוק (שמות כד ה) 'וַיַּעֲלוּ עֹלֹת' הכוונה לעולת תמיד. **רַבִּי עֲקִיבָא, הָא נַמִּי דַּאֲמָרָן** – גם שיטתו מבוארת בברייתא שהובאה לעיל, שביאר בפסוק 'עֹלַת תָּמִיד הָעֲשִׂיָּה בְּהַר סִינַי' שהתמיד עצמו קרב כבר בהר סיני, שלא כרבי אלעזר שרק הלכות התמיד נאמרו בהר סיני.

וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ מִצְוֹת – שלשה מיני קרבנות **נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל** להקריב **בַּעֲלוֹתָם לְרֶגֶל**, ואלו הן, עולת **רְאִיָּיה וְשִׁלְמֵי חֲגִיגָה וְשִׁלְמֵי שִׂמְחָה**. **יֵשׁ בְּרְאִיָּיה** מעלה **שֶׁאֵין בְּשִׁתֵּיהֶן** – בחגיגה ובשמחה, **וְיֵשׁ בַּחֲגִיגָה** מעלה **שֶׁאֵין בְּשִׁתֵּיהֶן** – בראייה ובשמחה, **וְיֵשׁ בַּשִּׂמְחָה** מעלה **שֶׁאֵין בְּשִׁתֵּיהֶן** – בראייה ובחגיגה. ומפרש רבי יוסי את המעלות שבכל אחת מהן: **יֵשׁ בְּרְאִיָּיה שֶׁאֵין בְּשִׁתֵּיהֶן, שֶׁהַרְאִיָּיה עוֹלָה כּוּלָּהּ לְגַבּוֹהַּ** ככל קרבן עולה, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשִׁתֵּיהֶן** – בחגיגה ובשמחה, שהן שלמים, ויש גם לבעלים ולכהנים חלק בהן. **יֵשׁ בַּחֲגִיגָה מַה שֶּׁאֵין בְּשִׁתֵּיהֶן, שֶׁחֲגִיגָה יֶשְׁנָהּ לִפְנֵי הַדִּבּוּר** – חגיגה קרבה עוד לפני מתן תורה, בהר סיני, שאותם השלמים שהקריבו הבכורים לפני הר סיני, נקראו שלמי חגיגה, אף שלא הוקרבו ברגל, כיון שהתקיים בהם מה שאמרו לפרעה (שמות ה א) 'שַׁלַּח אֶת עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר', **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשִׁתֵּיהֶן**, שלא קרבו לפני מתן תורה. **יֵשׁ בְּשִׂמְחָה מַה שֶּׁאֵין בְּשִׁתֵּיהֶן, שֶׁהַשִּׂמְחָה נוֹהֶגֶת בָּאֲנָשִׁים וּבַנָּשִׁים**, שנאמר (דברים יד כו) 'וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ', **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשִׁתֵּיהֶן** – בראייה ובחגיגה, שהנשים פטורות מהן ככל מצוות עשה שהזמן גרמא, ולא נאמר בהן פסוק הבא לרבות נשים. ומפורש בדברי רבי יוסי שהראייה לא קרבה לפני הדיבור, ואם כן בודאי שלדעתו העולה שהקריבו במדבר היתה עולת תמיד ולא עולת ראייה.

הגמרא חוזרת לדון בראיה שהביא אביי, שלרבי ישמעאל עולת ראייה היתה. מקשה הגמרא: **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מַאי טַעְמָא קָא מוֹקְמַתְּ לֵיהּ** – מה הטעם שהעמדת את שיטתו **בְּבֵית שַׁמַּאי**, שעולת ראייה היתה, אף שאין הלכה כמותם, והראיה שהבאת לכך היתה **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁהָעוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עוֹלַת תָּמִיד הֲוַאי, מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּמַעִיקְּרָא לֹא בָּעֵי הֶפְשֵׁט וְנִיתּוּחַ וּלְבַסּוֹף בָּעֵי הֶפְשֵׁט וְנִיתּוּחַ, וְהָא** – והרי מצאנו כך בפירוש בדברי **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאָמַר, עוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עוֹלַת תָּמִיד הֲוַאי**, כמו שהתבאר לעיל מדבריו, ואף על פי כן סובר **שִׁמְעוֹן קָא** – מתחילה, כשהקריבוה על פי הדיבור במדבר, **לֹא בָּעֵי** – לא היתה צריכה **הֶפְשֵׁט וְנִיתּוּחַ, וּלְבַסּוֹף** – מאהל מועד ואילך **בָּעֵי הֶפְשֵׁט וְנִיתּוּחַ**. **דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, הָעוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אֵינָהּ טְעוּנָה הֶפְשֵׁט וְנִיתּוּחַ, לְפִי שֶׁאֵין הֶפְשֵׁט וְנִיתּוּחַ אֶלָּא מֵאֹהֶל מוֹעֵד וְאֵילָךְ**, שאז התפרש דין זה, וקודם לכן לא הצטוו על הפשט וניתוח. וכשם שלדבריו אין זה קשה שמתחילה לא היו צריכים הפשט וניתוח ולבסוף התחייבו בהם, כך אין זה קשה לרבי ישמעאל. אלא מסיימת הגמרא: **סַמֵּי מִכָּאן** – מחק מדברי אביי את **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**, שאכן אין ראיה שלרבי ישמעאל היתה עולת ראייה, ויתכן שהיתה עולת תמיד.

הגמרא דנה בפסוק (שמות כד ה) 'וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַה' פָּרִים' שהוזכר לעיל (ע"א): **בָּעֵי** – הסתפק **רַב חִסְדָּא, הַאי קְרָא הֵיכִי כְּתִיב** – פסוק זה איך הוא נכתב, וכיצד יש לפרשו. האם יש לחלק את הפסוק לשנים, תחילה נאמר 'וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת', ועולות אלו היו **כְּבָשִׂים** ולא פרים, ואחר כך נאמר 'וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַה' **פָּרִים**', כלומר שהשלמים היו פרים, שתיבת 'פרים' מוסבת רק על השלמים ולא על העולות, **אוֹ דִּלְמָא** – אולי הפסוק כולו נקרא כאחד, ותיבת 'פרים' מוסבת גם על העולות, **וְאִידֵּי וְאִידֵּי** – זה וזה, בין העולות ובין השלמים, **פָּרִים הֲוֵי**.

שואלת הגמרא: **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** – איזו תועלת יש לנו בבירור ענין זה, הרי מה שהיה היה. משיבה הגמרא: **מַר זוּטְרָא אָמַר, לְפִיסּוּק טְעָמִים** – טעמי המקרא, שיש לדעת כיצד להטעים את הפסוק בקריאת התורה, שאם הפסוק מחולק לשנים, והעולות באו מהכבשים, אם כן צריך להטעים את התיבות 'וַיַּעֲלוּ עֹלֹת' בטעם המפסיק אותן מהתיבות שאחריהן, כמו 'אתנחתא' או 'זקף קטון'. אך אם הפסוק כולו נקרא כאחד, צריך להטעים תיבות אלו בטעם שאינו מפסיק, כגון 'פשטא' או 'רביעי'.

רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא אָמַר, נפקא מינה לְנודר **וְאוֹמֵר, הֲרֵי עָלַי עוֹלָה** [–שהיא] **כָּעוֹלָה שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, מַאי** – מה דינו, איזו בהמה עליו להביא לעולה, האם העולות שהקריבו במדבר **פָּרִים הֲוֵי**, ועליו להביא פר, **אוֹ שִׂכְבָשִׂים הֲוֵי**, ועליו להביא כבש.

מסיימת הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

הגמרא חוזרת לדון במחלוקת ששנינו במשנה (לעיל ב.) לגבי שיעור הראייה והחגיגה. מביאה הגמרא משנה אחרת בענין זה: **תְּנַן הָתָם** במסכת פאה (פ"א מ"א), **אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר** – שלא נתנה התורה שיעור בכמה יוצאים בהם ידי חובה,

הַפֵּאָה – קצה השדה, שציותה התורה שלא לקצרו בעת קצירת השדה, ולהניחו לעניים, **וְהַבִּכּוּרִים** – פירות שבעת המינים שהבשילו ראשונים בשדה או בכרם, שצריכים הבעלים להביאם למקדש וליתנם לכהנים, **וְהָרְאָיוֹן** – מצות ראייה במקדש, שצריך להיראות בעזרה בשלש רגלים, ולהביא קרבן עולה, **וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְתַלְמוּד תּוֹרָה**, ובכל אלו לא נתנה התורה שיעור בכמה יקיימם.

הגמרא דנה בדברי המשנה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כִּכְבוּרִין אָנוּ לוֹמַר,** שמה ששנינו **שֶׁהָרְאָיוֹן אֵין לוֹ שִׁיעוּר,** היינו דווקא שאין לו שיעור **לְמַעְלָה,** כלומר שיכול להוסיף בו כמה שירצה, **אֲבָל יֵשׁ לוֹ שִׁיעוּר לְמַטָּה,** שלא יפחות משיעור מעה כסף, כמו ששנינו במשנה, וסבורים היינו ששיעור זה הוא מהתורה. **עַד שֶׁבָּא רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרַבִּי** – שהיה גדול בדורו, **וְלִימֵּד, שֶׁהָרְאָיוֹן אֵין לוֹ שִׁיעוּר** מהתורה **לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה,** ומהתורה יוצא ידי חובתו בכל שהוא, **אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים** – חכמים תיקנו, **שֶׁהָרְאִיָּה** תהיה שוה לפחות **מָעָה כֶּסֶף, וְהַחֲגִיגָה** לפחות **שְׁתֵּי כֶּסֶף,** והשיעור ששנינו במשנתנו הוא מדרבנן.

מוסיפה הגמרא ומבררת: **מַאי 'הָרְאָיוֹן'** – מהו שנקט התנא לשון 'ראיון' ולא לשון 'ראייה', שמשמע שאין שיעור למצות ראיית הפנים בעזרה עצמה, ולא רק שאין שיעור לדמי קרבן הראייה. **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** כוונת התנא היא שאין שיעור **לִרְאִיַּית פָּנִים בָּעֲזָרָה,** שיכול אדם להראות פניו בעזרה כמה פעמים שירצה, ואינו צריך להביא קרבן בכל פעם. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר,** אין שיעור **לִרְאִיַּית פָּנִים בְּקָרְבָּן,** שיכול להיראות בעזרה כמה פעמים שירצה, אך בכל פעם צריך להביא קרבן.

מבררת הגמרא במה נחלקו: **בְּעִיקַּר הֶרֶגֶל** – ביום טוב ראשון, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** – שניהם אינם חולקים **דִּרְאִיַּית הַפָּנִים** בעזרה צריכה להיות **בְּקָרְבָּן.** כִּי **פְּלִיגִי** כשבא להיראות בעזרה **בִּשְׁאָר יְמוֹת הָרֶגֶל,** וכבר הקריב קרבן ראייה ביום טוב ראשון. ואף בזה, **כָּל הֵיכָא דְּאָתָא וְאַיְיתִי** – אם בא בשאר ימות הרגל והביא קרבן, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דִּמְקַבְּלִינָן מִינַּיהּ** – שמקבלים ממנו את הקרבן ומקריבים אותו. כִּי **פְּלִיגִי, דְּאָתָא וְלֹא אַיְיתִי** – כשבא בשאר ימות הרגל ולא הביא קרבן, בזה נחלקו אם יכול להכנס או לא, **דְּרַבִּי יוֹחָנָן סָבַר שִׁרְאִיַּית פָּנִים בָּעֲזָרָה** אין לה שיעור, **דְּכָל אִימַּת דְּאָתֵי לֹא צָרִיךְ לְאָתוּיֵי** – שלא בכל פעם שבא צריך להביא קרבן, ואם כבר הקריב ביום טוב ראשון יכול להיראות בשאר הימים גם בלי קרבן. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, רְאִיַּית פָּנִים בְּקָרְבָּן** אין לה שיעור, **דְּכָל אִימַּת דְּאָתֵי צָרִיךְ לְאָתוּיֵי** – שבכל פעם שבא צריך להביא קרבן, ויכול לבוא ולהקריב כמה שירצה, אבל בלא קרבן אינו יכול להיראות.

מקשה הגמרא: **אֵיתִיבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן,** נאמר בפסוק (שמות כג טו) **'וְלֹא יֵרָאוּ פָּנַי רֵיקָם',** הרי שאסור להיראות בעזרה ברגל בלי קרבן. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן, פסוק זה עוסק רק **בְּעִיקַּר הֶרֶגֶל** – ביום טוב ראשון, ולא בשאר הימים.

אֵיתִיבֵיהּ – עוד הקשה ריש לקיש לרבי יוחנן מברייתא, ששנינו, נאמר **'וְלֹא יֵרָאוּ פָּנַי רֵיקָם'.** מלמדת הברייתא, מצוה זו היא **בִּזְבָחִים** – להקריב דווקא קרבן בהמה, שהיא נזבחת בסכין, ולא קרבן עוף שהוא נמלק בציפורן. מבררת הברייתא: **אַתָּה אוֹמֵר** שמצות ראייה היא דווקא **בִּזְבָחִים, אוֹ** – שמא **אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא** גם **בְּעוֹפוֹת וּמִנְחוֹת** הוא מקיים מצות ראייה, שהרי גם כשמביא עוף או מנחה אינו בא ריקם. משיבה הברייתא: **וְדִין הוּא** – דבר זה נלמד מחגיגה, שהרי **נֶאֱמְרָה** בתורה מצוה להביא קרבן **חֲגִיגָה,** שהוא נאכל **לְהֶדְיוֹט,** וכמו כן **נֶאֱמְרָה** מצוה להביא קרבן **רְאִיָּה,** שהוא **לְגָבוֹהַּ** – לצרכי שמים, ואם כן, **מַה חֲגִיגָה הָאֲמוּרָה לְהֶדְיוֹט** באה רק מן **הַזְּבָחִים,** שהרי נאמר בה (שם כג יח) 'וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר', הרי שהיא באה מדבר שיש לו חֵלֶב, ולעופות ולמנחות אין חֵלֶב, **אַף רְאִיָּה הָאֲמוּרָה לְגָבוֹהַּ,** באה רק מהזְּבָחִים.

מוסיפה הברייתא ושואלת: **וּמָה הֵן זְבָחִים** – לאיזה קרבן מקריבים את הבהמות של קרבן ראייה. משיבה הברייתא: **לְעוֹלוֹת.** שואלת הברייתא: **אַתָּה אוֹמֵר עוֹלוֹת, אוֹ** – אולי **אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלָמִים.** משיבה הברייתא: **וְדִין הוּא** – דבר זה נלמד מחגיגה, שהרי **נֶאֱמְרָה חֲגִיגָה לְהֶדְיוֹט, וְנֶאֱמְרָה רְאִיָּה לְגָבוֹהַּ, מַה חֲגִיגָה הָאֲמוּרָה לְהֶדְיוֹט** היא דווקא **בְּקָרְבָּן הֶרְאוּי לוֹ** לְהדיוט, דהיינו קרבן שלמים, שההדיוט יכול לאכול ממנו, **אַף רְאִיָּה הָאֲמוּרָה לְגָבוֹהַּ** היא דווקא **בְּקָרְבָּן הֶרְאוּי לוֹ** ביותר, דהיינו קרבן עולה, שקרב כליל לה'. **וְכֵן בְּדִין** – כך מסתבר, שהראייה תהיה קרבן עולה, כדי **שֶׁלֹּא יְהֵא שׁוּלְחָנְךָ מָלֵא** בשלמי חגיגה ושמחה, **וְהמזבח שהוא שׁוּלְחָן רַבְּךָ, יהיה** ריקם.

ומברייתא זו קשה על רבי יוחנן, שהרי משמע שכשבא לעזרה צריך להביא קרבן, כדי שלא יהיה המזבח ריקם. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן, **בְּעִיקַּר הֶרֶגֶל** – גם הברייתא עוסקת דווקא ביום טוב ראשון, ולא בשאר ימות הרגל.

אֵיתִיבֵיהּ – הוסיף ריש לקיש והקשה, ששנינו בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ רְגָלִים בַּשָּׁנָה נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲלוֹת בְּרֶגֶל** ולהיראות בעזרה, **בְּחַג הַמַּצּוֹת, וּבְחַג הַשָּׁבוּעוֹת, וּבְחַג הַסֻּכּוֹת. וְאֵין נִרְאִין** בעזרה **לְחֻצָּאִין, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כג יז) **'יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ'. וְכֵן אֵין נִרְאִין כְּשֶׁהֵם רֵיקָנִים** – כשאין בידם קרבנות, **מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר** (שם כג טו) **'וְלֹא יֵרָאוּ פָּנַי רֵיקָם'.** הרי ששנינו שאסור להיראות בעזרה ריקנים. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן, גם ברייתא זו עוסקת רק **בְּעִיקַּר הֶרֶגֶל.**

עתה מקשה הגמרא על ריש לקיש: **אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ,** נאמר (שם לד כג) **'שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי הָאָדֹן ה'',** והכתיב של תיבת 'יראה' ניתן להיקרא גם בניקוד **'יִרְאֶה',** דהיינו שהאדם יִרְאֶה את פני האדון ה', אך מסורת הקריאה היא **'יֵרָאֶה',** דהיינו שהאדם יֵרָאֶה לפני ה', שה' בא לראות את האדם, והקיש בזה הכתוב את ראיית האדם לראיית האדון ה', **מָה אֲנִי** – האדון ה' בא לראות את האדם **בְּחִנָּם,** ואיני מביא עימי קרבן, **אַף אַתֶּם** יכולים לבוא לראות את השכינה **בְּחִנָּם,** ואינכם צריכים להביא קרבן בכל פעם, ולא כריש לקיש שסובר שבכל ראייה צריך להביא קרבן.

הגמרא חוזרת בה מכח קושיא זו, ומבארת את מחלוקתם בדרך אחרת: **אֶלָּא, כָּל הֵיכָא דְּאָתָא וְלֹא אַיְיתֵי** – אם בא בשאר ימות הרגל ולא הביא עמו קרבן, **דִּכּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּעָיֵיל וּמִתְחַזֵּי וְנָפֵיק** – לדברי הכל יכול להכנס להיראות בעזרה ולצאת, אף שלא הקריב קרבן. כִּי **פְּלִיגִי, דְּאָתָא וְאַיְיתֵי** – מחלוקתם היא כשבא בשאר ימות הרגל והביא עמו קרבן, וכבר הקריב פעם אחת קרבן ראייה, שבזה נחלקו אם יכול להקריבו, שלְרַבִּי יוֹחָנָן **דְּאָמַר** שאין שיעור לִרְאִיַּית **פָּנִים בָּעֲזָרָה,** אינו יכול להקריבו, משום שרק לִרְאִיַּית **פָּנִים הוּא דְּאֵין לָהּ שִׁיעוּר,** שיכול להיראות בעזרה כמה פעמים שירצה, **הָא** – אבל לְהקרבת **קָרְבָּן יֵשׁ לָהּ שִׁיעוּר,** שמקריב רק פעם אחת ולא יותר. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר,** שאין שיעור לִרְאִיַּית **פָּנִים בְּקָרְבָּן,** הרי **דַּאֲפִילּוּ קָרְבָּן נַמִּי אֵין לוֹ שִׁיעוּר,** ויכול להקריב קרבן כמה פעמים שירצה.

מקשה הגמרא לשיטת ריש לקיש לפי ביאור זה: **אֵיתִיבֵיהּ,** נאמר (משלי כה יז) **'הַקֹּר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ',** דהיינו שלא תבוא בתדירות לבית ה', ומשמע שיש להימנע מלהרבות בהבאת קרבנות לבית המקדש, ולא כריש לקיש שיכול להקריב כמה קרבנות שירצה. מתרצת הגמרא: **הָתָם** – פסוק זה עוסק **בְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת,** כלומר שיזהר אדם מלחטוא, כדי שלא יצטרך לבוא לבית המקדש להקריב חטאות ואשמות לכפר על מעשיו, אבל בעולות ושלמים יכול להרבות.

ויישוב זה הוא **כְּדְרַבִּי לֵוִי, דְּרַבִּי לֵוִי רָמֵי** – הקשה סתירה, **כְּתִיב** – בפסוק אחד נאמר **'הַקֹּר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ',** ומשמע שאין להרבות בהבאת קרבנות לבית המקדש, **וּכְתִיב** – ובפסוק אחר נאמר (תהלים סו יג) **'אָבוֹא בֵיתְךָ בְּעוֹלוֹת',** ומשמע מכאן להיפך, שמעלה היא להביא קרבנות לבית המקדש, שהרי לכך הוא מייחל. ותירץ רבי לוי, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – בפסוק **'הַקֹּר רַגְלְךָ'** מדובר **בְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת,** שמוטב שלא יצטרך להביאם, **כָּאן** – בפסוק **'אָבוֹא בֵיתְךָ'** מדובר **בְּעוֹלוֹת וּשְׁלָמִים,** שמוטב להרבות בהם. מוסיפה הגמרא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי,** נאמר **'הַקֹּר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ'.** מבארת הברייתא: **בְּחַטָּאוֹת**

המשך בעמוד מט

רש"י

הפאה – לא נתנה בו תורה שיעור. ואף על פי שאין לפאה שיעור – נתנו בו חכמים שיעור, אחת משש. **וכן הכבורים** – "ולקחת מראשית כל פרי האדמה" (דברים כו), ולא נאמר כמה. **והראיון** – לקמן מפרש. **אמר רבי יוחנן כסבורין היינו לפרש** – האי "אין לו שיעור" דקתני הכא. **אין להן שיעור למעלה** – שיביא כמה שירצה. **אבל למטה יש לו שיעור** – שלא לפחות ממעה כסף, כמו ששנינו במשנתינו, והיינו סבורין דשיעור דאורייתא הוא. **עד שבא ר' אושעיא ברבי ולימד** – ברבי = גדול בדורו. **ולימד שאין לו שיעור לא למטה ולא למעלה** – מן התורה. **אבל חכמים כו'** – כלומר, שיעור מעה כסף ושתי כסף האמור במשנתינו בראייה ובחגיגה – מדברי חכמים הוא: "אבל אמרו חכמים" גרסינן. **מאי הראיון** – ולא תנא הראייה, דליהוי משמע דמי עולה. דאלו השתא לאו בדמים משמע אלא במצות ראיית פנים. **רבי יוחנן אמר ראיית פנים בעזרה** – כמה פעמים שהוא חפץ בא ומראה עצמו בעזרה, ואין צריך להביא קרבן בכל ראייה וראייה. **ראיית פנים בקרבן** – וצריך להביא קרבן על כל פעם ופעם. **בעיקר רגל** – ביום טוב ראשון. **בזבחים** – צריך להביא קרבן בהמה הזבוחים בסכין, ולא עולת העוף שהיא נמלקת. **נאמרה חגיגה ברגל** – למאכל הדיוט. **ונאמרה ראייה לגבוה** – דהא "לא יראו פני" דכתיב, משמע לצורכי אני שואל. **מה חגיגה האמורה להדיוט זבחים** – של בהמה, דכתיב: "לא ילין חלב חגי עד בקר" (שמות כג), במידי דאית ליה חלב הקרב לגבוה קאמר. **ואין נראין חצאין** – מפרש לקמן. **בחטאות ואשמות** – שלא תחטא ותזקק להביא חטאת ואשם. **מבית רעך** – מבית אוהבך, הקדוש ברוך הוא, שקרא ישראל רעים, שנאמר: "למען אחי ורעי" (תהלים קכב). **סבר רב יוסף למימר כו'** – דאי לאו הכי מאי אין נראין חצאין דיליף מ"בכל זכורך", אי שלא יהיו חציין עולין – מ"זכורך" נפקא, שהרי כל הזכרים בכלל זכורך.

אמר

1 הַפֵּאָה, וְהַבִּכּוּרִים, וְהָרְאָיוֹן, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְתַלְמוּד
2 תּוֹרָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּסַבְּרִין אָנוּ לוֹמַר הָרְאָיוֹן
3 אֵין לוֹ שִׁיעוּר לְמַעְלָה, אֲבָל יֵשׁ לוֹ שִׁעוּר לְמַטָּה.
4 עַד שֶׁבָּא רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרַבִּי וְלִימֵּד: הָרְאָיוֹן אֵין לוֹ
5 שִׁעוּר לֹא לְמַעְלָה וְלֹא לְמַטָּה. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים:
6 הָרְאִיָּה מָעָה כֶסֶף, וְהַחֲגִיגָה שְׁתֵּי כֶסֶף. מַאי הָרְאָיוֹן?
7 רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: רְאִיַּית פָּנִים בָּעֲזָרָה, וְרֵישׁ לָקִישׁ
8 אָמַר: רְאִיַּית פָּנִים בְּקָרְבָּן. בְּעִיקַּר הָרֶגֶל - כּוּלֵּי עָלְמָא
9 לָא פְּלִיגִי דִּרְאִיַּית פָּנִים בְּקָרְבָּן, כִּי פְּלִיגִי - בִּשְׁאָר
10 יְמוֹת הָרֶגֶל. כָּל הֵיכָא דַּאֲתָא וְאַיְתֵי - כּוּלֵּי עָלְמָא
11 לָא פְּלִיגִי דִּמְקַבְּלִינָן מִינֵּיהּ, כִּי פְּלִיגִי - דַּאֲתָא וְלָא
12 אַיְתֵי. דְּרַבִּי יוֹחָנָן סָבַר: רְאִיַּית פָּנִים בָּעֲזָרָה דְּכָל
13 אִימַּת דְּאָתֵי לָא צָרִיךְ לְאַתּוּיֵי. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: רְאִיַּית
14 פָּנִים בְּקָרְבָּן, דְּכָל אִימַּת דְּאָתֵי צָרִיךְ לְאַתּוּיֵי. אִיתְיְבֵיהּ
15 רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: "וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם"! אָמַר
16 לֵיהּ: בְּעִיקַּר הָרֶגֶל. אִיתְיְבֵיהּ: "וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם" -
17 בִּזְבָחִים, אַתָּה אוֹמֵר בִּזְבָחִים אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּעוֹפוֹת
18 וּמִנְחוֹת? וְדִין הוּא: נֶאֱמְרָה חֲגִיגָה לְהֶדְיוֹט וְנֶאֱמְרָה
19 רְאִיָּה לַגָּבוֹהַּ, מַה חֲגִיגָה הָאֲמוּרָה לְהֶדְיוֹט - זְבָחִים,
20 אַף רְאִיָּה הָאֲמוּרָה לַגָּבוֹהַּ - זְבָחִים. וּמַה הֵן זְבָחִים
21 - עוֹלוֹת. אַתָּה אוֹמֵר עוֹלוֹת, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלָמִים?
22 וְדִין הוּא: נֶאֱמְרָה חֲגִיגָה לְהֶדְיוֹט, וְנֶאֱמְרָה רְאִיָּה
23 לַגָּבוֹהַּ, מַה חֲגִיגָה הָאֲמוּרָה לְהֶדְיוֹט - בָּרְאוּי לוֹ, אַף
24 רְאִיָּה הָאֲמוּרָה לַגָּבוֹהַּ - בָּרְאוּי לוֹ. וְכֵן בְּדִין, שֶׁלֹּא
25 יְהֵא שׁוּלְחָנְךָ מָלֵא וְשׁוּלְחָן רַבְּךָ רֵיקָם! אָמַר לֵיהּ:
26 בְּעִיקַּר הָרֶגֶל. אִיתְיְבֵיהּ, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ רְגָלִים בַּשָּׁנָה נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲלוֹת
27 לָרֶגֶל: בֶּחָג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבוּעוֹת, וּבְחַג הַסֻּכּוֹת. וְאֵין נִרְאִין חֲצָאִין - מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל
28 זְכוּרְךָ", וְאֵין נִרְאִין רֵיקָנִים - מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם!" אָמַר לֵיהּ: בְּעִיקַּר הָרֶגֶל.
29 אִיתְיְבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: "יִרְאֶה" "יֵרָאֶה" - מָה אֲנִי בְּחִנָּם אַף אַתֶּם בְּחִנָּם! אֶלָּא: כָּל
30 הֵיכָא דַּאֲתָא וְלָא אַיְתֵי - דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּעָיֵיל, וּמִתְחַזֵּי וְנָפִיק, כִּי פְּלִיגִי - דַּאֲתָא
31 וְאַיְתֵי. רַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר רְאִיַּית פָּנִים בָּעֲזָרָה; רְאִיַּית פָּנִים הוּא דְּאִין לָהּ שִׁעוּר, הָא לְקָרְבָּן
32 - יֵשׁ לָהּ שִׁעוּר. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: רְאִיַּית פָּנִים בְּקָרְבָּן, דַּאֲפִילּוּ קָרְבָּן נַמִי אִין לוֹ שִׁעוּר.
33 אִיתְיְבֵיהּ: "הוֹקַר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ"! הָתָם בְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת, כְּדְרַבִּי לֵוִי, דְּרַבִּי לֵוִי רָמֵי: כְּתִיב
34 "הוֹקַר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ" וּכְתִיב "אָבֹא בֵיתְךָ בְּעוֹלוֹת"! לָא קַשְׁיָא; כָּאן - בְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת,
35 כָּאן - בְּעוֹלוֹת וּשְׁלָמִים. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: "הוֹקַר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ" - בְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת
36 הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַתָּה אוֹמֵר בְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּעוֹלוֹת וּשְׁלָמִים? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר
37 "אָבֹא בֵיתְךָ בְּעוֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לְךָ נְדָרָי" - הֲרֵי עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים
38 "הוֹקַר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ" - בְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר."וְאֵין נִרְאִין חֲצָאִין כו'". סָבַר
39 רַב יוֹסֵף לְמֵימַר: מַאן דְּאִית לֵיהּ עֲשָׂרָה בָּנִים לָא לִיסְקוּ הָאִידָּנָא חֲמִשָּׁה וּלְמָחָר חֲמִשָּׁה.

אמר

תוספות

והכבורים אין לו שיעור לא למעלה ולא למטה – הדר פריך בירושלמי, רבי ברכיה בעי: למה לא תנינן עפר לסוטה, אפר פרה, רוק יבמה, דם צפור של מצורע? אמר רבי יוסי: לא אייתינן במתניתין אלא דברים שהוא מוסיף עליהן ויש בעשייתן מצוה. ואלו, אף על פי שמוסיף עליהן – אין בעשייתן מצוה.

גמילות חסדים – בירושלמי: הדא תימא בגופו, אבל בממונו – יש לו שיעור. וביקור חולים דאין לו שיעור, כדאיתא בנדרים (לט,ב), הוי בכלל גמילות חסדים.

כסבורין אנו לומר דיש לו שיעור למטה – וסבירא ליה כאידך תנא בירושלמי דחשיב פאה, דיש לה שיעור למטה.

רבי יוחנן אמר ראיית פנים בעזרה – דכיון דאייתי בראייה חדא זימנא מיפטר בכך אם ירצה, או יביא כמו שירצה. אבל ראיית פנים בקרבן – יש לו שיעור. דסבירא ליה לרבי יוחנן מעה כסף ושתי כסף דאורייתא. והכי איתא בירושלמי דמסכת פאה: מתני' בראייה, אבל בקרבן – יש לו שיעור. דאמר רבי יוחנן: מעה כסף שתי כסף דאורייתא. ועוד אמר במכילתין: רבי יוחנן כדעתיה, דאמר: כל השיעורים הלכה למשה מסיני. ואמר: מעה כסף ושתי כסף דאורייתא. וריש לקיש, דמוקי לה בראיית פנים בקרבן, סבירא ליה כר' (יהושע) דאמר: מעה כסף שתי כסף דרבנן. וכן אמר התם לא יראו פני כל שהוא, אבל חכמים נתנו להם שיעור: מעה כסף שתי כסף. ומיהו, התלמוד שלנו לא נחית להכי. אלא, להך לישנא קמא משמע דבעי למימר דמתניתין מיירי אף במועד, הלכך לא מצי לאוקמי בראיית קרבן, דאז לא מיחייב כלל להביא. אבל בראיית פנים – מיחייב לבוא חדא זימנא, ומשם (זה) והלאה אין לו שיעור. וריש לקיש אמר דמתניתין נמי בראיית פנים בקרבן, דמיחייב להביא. ומ"מ צריך לומר דסבירא ליה כרבי יהושע כדפירשתי, כדי שלא יהא שיעור כלל. ולאידך לישנא, דאתא ואייתי בו ביום קאמר דלא מקבלינן – משום בל תוסיף, כיון דכבר נפיק. אבל למחר וליומא אוחרא – מצי להביא אם ירצה. והא לא פטר ליה קרא מה אני בחנם – רק בחיובא, אבל אי מייתי – שפיר מקבלינן. וכן משמע לישנא דלעיל דאתא ולא אייתי בשאר יומי. ולא פליג רבי יוחנן רק דלא מיחייב לאתויי, אבל אי מייתי – מקבלינן שפיר. וריש לקיש לא איתותב אלא משום דמיחייב ולא מחייב ליה קרא. ולא דמי האי יש לו שיעור לההיא דירושלמי, דהתם מלמטה מיירי, (ודחי) הקרבן, אבל הכא קיימינן שיעור בהבאתו. ואם נבוא להשוותם יחד – הא לקרבן יש לו שיעור למטה, כדאיתא בירושלמי, והכא נמי דין הוא שיש לו שיעור בהבאתו, אי בעי מייתי – אי מקבלינן מינה או לא. ומיהו, לפי לשון הירושלמי לא ידענא היכי מוקי לה מתניתין בראיית פנים בעזרה ולא בקרבן, משום שיש לה שיעור כרבי יוחנן. והא חשיב פאה שיש לה שיעור למטה! ושמא דאיבעי לישבו למתניתין כדברי הכל, אף כתנא דאמר פאה אין לה שיעור לא למעלה ולא למטה, ומתוקמא בראיית פנים לחוד לרבי יוחנן.

כן נראה לי הפירוש דהך שמעתתא.
מביאין

מהנכון שיהיה זהיר בהנחת תפילין בכל יום חול . . בטוחני שזה יביא שינוי לטוב במחשבת בנו ורגש שלו, ויצליח אז הטיפול בדרך הטבע על-ידי רופא מומחה במקצוע זה.

ממכתב י"ב אדר ראשון, תשי"ז

מביאין שלמים ואין סומכין עליהם – דסבירא להו כשמאי רבם, דאמר לקמן (יז,א) שלא לסמוך ביום טוב, והלל אומר לסמוך. אבל מעולות לא מצינו פלוגתא דפליגו בה הלל ושמאי, ואמרינן בפרק קמא דשבת (טו. ושם) דלא נחלקו רק בשלשה דברים, ומהדהיא דסמיכה פריך ומשני לה שפיר. אלא התלמידים קבלו מרבם אף עולות, ולא נחלקו בהא. ובהדהיא דפרק שני דביצה (כ,ב): מעשה באחד מתלמידי הלל שהביא עולתו בעזרה כו' ואמר לו אחד מתלמידי שמאי: מה זו סמיכה – הוא הדין דמצי למימר מה זו עולה שהם אומרים שלא להביא. אלא לא הבין שהיה עולה, אבל הסמיכה שראה לפניו הקפיד. והא דלא הקפיד כמו כן בהלל עצמו, בעובדא דמייתי לעיל מינה – דשמא לא ראו הסמיכה. ועוד, שמא לא היו מוחזין אלא לתלמידיו שהיו חולקין, אבל הלל חלק עם רבם ואין בידם למחות.

עולות ונדרים ונדבות במועד באות ולא ביום טוב – דאף בית הלל מודו דאין קריבין ביום טוב. והא דקאמרינן בפרק קמא דביצה (יב,א): השוחט עולת נדבה ביום טוב לוקה, דאמר לך מני – בית שמאי היא, ולא מוקי לה כבית הלל, דנהי דאיסורא איכא – לאו ליכא, כיון דאית ליה 'מתוך' דדקאמרינן התם. וכן אמרינן התם פרק שני דביצה (יט,א) בגמרא דהאי משנה: אמר ר' שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על עולות שאינם של יום טוב שאין קריבין. [והא] דהתם כי פריך על עולא דאמר מחלוקת בית שמאי ובית הלל בשלמי חגיגה לסמוך וכו' מברייתא דתני בה פלוגתא על שלמים שאינן של יום טוב כו', ולא אקשי ליה ממתניתין דהכא – כי היכי דמתרצי לה עולות נדרים ונדבות במועד באות ביום טוב, לא היינו טעמא, דעדיפא ליה לאקשויי מברייתא דמתני בהדיא, ולא על ידי דיוקא וחסורי מיחסרא והכי קתני. והא דלא מייתי להו נדרים ונדבות לעולא, דאמר לבית הלל אין קריבין נדרים ונדבות – משום דנפיק בהו משום שלמי שמחה, כדאמרינן בסמוך דאיכא לאוקמי שכבר קרב שמחה כדינו. והרב רבי אלחנן והרב רבנו מתרץ: דלא אמר בסמוך דנפיק בשלמי שמחה בנדרים אלא היינו היכא שהקריבום משום שמחה, אבל הביאום לשם נדרים – לא נפיק רק משום הקדישם.

אלמא

אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: פְּשִׁיטָא, הֵי מִינַּיְיהוּ מְשַׁוַּיִת לְהוּ פּוֹשְׁעִים וְהֵי מִינַּיְיהוּ מְשַׁוַּיִת לְהוּ זְרִיזִין! אֶלָּא קְרָא לְמַאי אֲתָא - לְכִדְאֲחֵרִים. דְּתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים: הַמִּקַּמֵּץ, וְהַמְצָרֵף נְחֹשֶׁת, וְהַבּוֹרְסִי - פְּטוּרִין מִן הָרְאִיָּיה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל זְכוּרְךָ" - מִי שֶׁיָּכוֹל לַעֲלוֹת עִם כָּל זְכוּרְךָ, יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין יְכוֹלִין לַעֲלוֹת עִם כָּל זְכוּרְךָ. **מִשְׁנָה** עוֹלוֹת בַּמּוֹעֵד בָּאוֹת מִן הַחוּלִּין, וְהַשְּׁלָמִים מִן הַמַּעֲשֵׂר. יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִן הַחוּלִּין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִן הַמַּעֲשֵׂר. יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן בִּנְדָרִים וּנְדָבוֹת וּבְמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה, וְהַכֹּהֲנִים בְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת וּבַבְּכוֹר וּבֶחָזֶה וָשׁוֹק, אֲבָל לֹא בָּעוֹפוֹת וְלֹא בַּמִּנְחוֹת. **גְּמָרָא** אֶלָּא עוֹלוֹת, בַּמּוֹעֵד הוּא דְּבָאוֹת מִן הַחוּלִּין. הָא בְּיוֹם טוֹב - מִן הַמַּעֲשֵׂר, אַמַּאי? דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה הָיָא, וְכָל דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחוּלִּין! וְכִי תֵּימָא: הָא קָא מַשְׁמַע לָן דְּעוֹלוֹת, בַּמּוֹעֵד - בָּאוֹת, בְּיוֹם טוֹב - אֵינָן בָּאוֹת, כְּמַאן - כְּבֵית שַׁמַּאי?! דְּתַנָּן: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְבִיאִין שְׁלָמִים וְאֵין סוֹמְכִין עֲלֵיהֶן, אֲבָל לֹא עוֹלוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבִיאִין שְׁלָמִים וְעוֹלוֹת, וְסוֹמְכִין עֲלֵיהֶן! חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: עוֹלוֹת נְדָרִים וּנְדָבוֹת, בַּמּוֹעֵד - בָּאוֹת, בְּיוֹם טוֹב - אֵינָן בָּאוֹת, וְעוֹלַת רְאִיָּיה - בָּאָה אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב. וּכְשֶׁהִיא בָּאָה - אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא מִן הַחוּלִּין. וְשַׁלְמֵי שִׂמְחָה בָּאִין אַף מִן הַמַּעֲשֵׂר. וַחֲגִיגַת יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִן הַחוּלִּין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִן הַמַּעֲשֵׂר. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: עוֹלוֹת נְדָרִים וּנְדָבוֹת, בַּמּוֹעֵד - בָּאוֹת, בְּיוֹם טוֹב - אֵינָן בָּאוֹת. וְעוֹלַת רְאִיָּיה - בָּאָה אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב. וּכְשֶׁהִיא בָּאָה - אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא מִן הַחוּלִּין. וְשַׁלְמֵי שִׂמְחָה בָּאִין אַף מִן הַמַּעֲשֵׂר. וַחֲגִיגַת יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִן הַחוּלִּין, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִן הַמַּעֲשֵׂר. מַאי שְׁנָא חֲגִיגַת יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח? אָמַר רַב אַשִׁי: הָא קָא מַשְׁמַע לָן, חֲגִיגַת חֲמִשָּׁה עָשָׂר - אִין, חֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר - לָא.

אלמא

אמר ליה אביי – האי נמי לא תיבעי לך קרא, דבלאו קרא נמי פשיטא, מאחר שחייב את כולן – אנא ידענא דכל אחד צריך לזרז את עצמו. דהיאך יאמר האב לאלו הוו זריזין, ולאלו הוו עצלין. **אלא קרא לכדאחרים** – והיינו נמי אין נראין לחצאין; דמי שאינו ראוי לעלות אלא בחבורה מועטת כגון אלו, שיעשו חבורה לעצמן, כך נראה בעיני. וחבריי מפרשין דלאו אין נראין לחצאין אתא אביי לפרושי, אלא למימרא דקרא לאו להכי אתא. וקשיא לי: סוף סוף הא דאין נראין חצאין, מאי קאמר תנא? ועוד: שיטת התלמוד כל היכא דאיכא סבר פלוני למימר הכי, ואמר ליה פלוני הכי – ההיא מילתא גופא דהוה מצי למימר קמא מתרץ בתרא, ואמר ליה דלא תפרשיה הכי אלא הכי. **משנה** עולות במועד באות מן החולין – משמע השתא עולות ראייה הבאות בחולו של מועד באות מן החולין, ולא ממעות מעשר שני. דקיימא לן: כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, במסכת מנחות (כב,א). ולקמן נמי בגמרא (ח,א) תניא: "מסת" – מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין. ובגמרא פריך: אמאי נקט חולו של מועד? כי מייתי לה ביום טוב – נמי מן החולין בעי לאתויי! **ושלמים מן המעשר** – בגמרא מפרש: שלמי שמחה, דרבינהו קרא בכל מילי. **ויום טוב הראשון של פסח** – בגמרא מפרש מאי היא, ומאי שנא פסח דנקט. **ישראל יוצאין ידי חובתן** – משום שמחה, בכל ענין שיש להן בשר לשובע, ואין זקוקין לזבוח שלמים לשם כך. **בנדרים ונדבות** – שהתנדבו כל השנה, וכשעולין לירושלים ברגל מביאין אותן, ומקריבין אימוריהן והבשר נאכל לבעלים – יוצאין בהן משום שמחה. משום דבעי למיתני סיפא "והכהנים בחטאות" וכו', נקט ברישא ישראל. **והכהנים** – שבאו להן חטאות ברגל, חטאות ואשמות שהיו עולי רגלים מחוייבין, ויש להן בשר לשובע – יוצאין בהן משום שמחה, ואין צריכין להביא שלמים לשם שמחה אלא בזמן שאין להן בשר לשובע. **יוצאין בחוה ושוק** – המורמים להן משלמי עולי רגלים. **אבל לא בעופות** – בחטאת העוף, שאין שובע אלא בבשר בהמה, ובגמרא יליף לה. **גמרא הא** – אם הביאן ביום טוב, יביאם מן המעשר, אם ירצה?! בתמיה. **וכי תימא** – האי דנקט במועד משום דאגב אורחיה קא משמע לן מילתא אחריתי: דאין עולת ראייה קריבה ביום טוב, ואף על פי שהיא חובת הרגל, הואיל ויש לה תשלומין למחר. **מביאין שלמים** – ביום טוב, לפי שיש בהם צורך מאכל הדיוט. **ואין סומכין עליהן** – שהסמיכה שבות היא, שמשתמש בבעלי חיים, ותנן: אלו הן משום שבות: לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה (ביצה לו,ב). **אבל לא עולות** – אין מביאין כלל, דסבירא להו לבית שמאי "לכם" (שמות יב) – ולא לגבוה, חוץ מתמידין ומוספין שזמנן קבוע, וכל שזמנן קבוע כתיב בהו "במועדו" ואפילו בשבת, וכל שכן ביום טוב. **וסומכין עליהן** – כיון דמותר להביאן – לא גזרו שבות לבטל סמיכתן. **ביום טוב אינן באות** – ואפילו לבית הלל, סבירא ליה לתנא דמתני' דנדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב. וכי שרו בית הלל – בעולת ראייה ושלמי חגיגה, אף על פי שיש להן תשלומין – עיקר מצותן ביום ראשון, דכתיב "וחגותם אותו" (ויקרא כג) – ביום ראשון משמע. **וכשהיא באה אינה באה אלא מן החולין** – והכא לא מצו לאיפלוגי ולמימר טופל מעות מעשר עמהן, דבי אישתרי טפילה – בחגיגה הוא דאישתרי, לקמן: מניין שאם רצה לערב כו' גבי שלמים, יש אדם שיש לו אוכלין מרובין ונכסין מועטים, ואי אפשר להביא אכילות כולן מן החולין. אבל עולה למה טופלה? יביא במעה כסף. **אף מן המעשר** – דלאו דבר שבחובה הוא במקום שיש בשר, והרי יש לו מעות מעשר שני שיש לו להוציא בירושלים ויקנה בהם שלמים, ורבי קרא לקמן כל מיני שמחות לשמחה. **וחגיגת יום טוב הראשון** – שהוא ודאי דבר שבחובה, אפילו יש לו בשר הרבה, דילפינן לקמן מ"וחגותם אותו" וגו'. ולקמיה פריך: מאי שנא פסח דנקט? **ובית הלל אומרים כו'** – לקמן פריך: הא ודאי דבר שבחובה היא! ומוקי לה בטופל. **חגיגת ארבעה עשר לא** – כלומר, להכי נקט פסח, לפי שיש ערב פסח חגיגה אחרת, כשהיתה חבורת פסח מרובה היו מביאין עמו חגיגה, כדי שיהא פסח נאכל על השובע ואשמעינן מתניתין דחגיגת יום טוב עצמו הוא דאינה באה אלא מן החולין, אבל חגיגת ארבעה עשר – באה אף מן המעשר.

אמר

שמחת פורים צריכה להיות גדולה יותר משמחת כל ה'ימים טובים'.

משיחת, חג הפורים, ה'תשכ"ח

מקשה הגמרא על ביאורו של רב יוסף: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, **פְּשִׁיטָא** שיעלו כל הבנים יחדיו, ואין צריך ללמוד זאת מפסוק, שהרי כולם חייבים לעלות, ובודאי שכל אחד צריך לזרז עצמו לעלות, שהרי **הֵי מִינַיְיהוּ מְשַׁוַּיִת לְהוּ פּוּשְׁעִים** – לאלו מהם יאמר האב שיהיו עצלנים ויפשעו בקיום המצוה ויעלו למחר, **וְהֵי מִינַיְיהוּ מְשַׁוַּיִת לְהוּ זְרִיזִין** – ולאלו מהם יאמר שיהיו זריזים בקיום המצוה ויעלו היום.

לכן מבאר אביי, **אֶלָּא קְרָא לְמַאי אֲתָא** – מה בא הפסוק 'כָּל זְכוּרְךָ' ללמד בתיבת 'כל', ומה הביאור בדין הברייתא 'אין נראין לחצאין' הנלמד מפסוק זה, **לִכְדַאֲחֵרִים** – לדין שאמרו אחרים בברייתא, **דְּתַנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים,** בעלי מלאכות שנודף מהם ריח רע מחמת מלאכתם, כגון **הַמְקַמֵּץ** – האוסף בידיו צואת כלבים כדי לעבד בה עורות, **וְהַמְצָרֵף נְחֹשֶׁת** – המזקק ומטהר את הנחושת במקום שמוציאים אותה מהקרקע, **וְהַפּוּרְסִי** – מעבד עורות, שאינם יכולים לעלות עם כל ישראל מפני שריחם רע, **פְּטוּרִין מִן הָרְאִיָּה,** ואינם חייבים להתקבץ בחבורה לעצמם ולעלות, **שֶׁנֶּאֱמַר** 'כָּל זְכוּרְךָ', ללמד שרק **מִי שֶׁיָּכוֹל לַעֲלוֹת** ביחד **עִם כָּל זְכוּרְךָ** חייב בראייה, **יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין יְכוֹלִין לַעֲלוֹת עִם כָּל זְכוּרְךָ,** שפטורים.

משנה

העולה לרגל צריך להביא שלשה קרבנות, עולת ראייה, שלמי חגיגה ושלמי שמחה. המשנה מבארת מאלו מעות צריך להביא כל אחד מהקרבנות הללו: **עוֹלוֹת** הראייה שמביא העולה לרגל **בְּחוּלוֹ** של **מוֹעֵד, בָּאוֹת מִן הַחוּלִּין** – רק ממעות חולין, ולא ממעות מעשר שני, שכל קרבן שאדם מחויב בו אינו בא אלא מן החולין. **וְהַשְּׁלָמִים מִן הַמַּעֲשֵׂר** – שלמי שמחה באים גם ממעשר שני. שלמי חגיגה שמקריב **בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן** שֶׁל **פֶּסַח** או בשאר הרגלים, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,** אינם באים אלא **מִן הַחוּלִּין. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,** יכול להביאם אף **מִן הַמַּעֲשֵׂר.**

שלמי שמחה באים רק כדי שיהיה לו בשר קדשים לאכול ולשמוח בו. ולכן, מי שיש לו בשר קדשים לשובע מקרבן אחר, אינו חייב להקריב במיוחד שלמים לשם שלמי שמחה. לכן **יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן** לשלמי שמחה **בִּנְדָרִים וּנְדָבוֹת** שנדרו ונדבו במשך השנה לשלמים, וכשעולים לירושלים ברגל מביאים אותם, **וּבְמַעֲשַׂר בְּהֵמָה** שעישרו מבהמותיהם והביאוהו ברגל, שבשרם של קרבנות אלו נאכל לבעלים. **וְהַכֹּהֲנִים** יוצאים ידי חובת שלמי שמחה אף **בְּחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת** שמביאים עולי הרגל לחובתם, **וּבְבְכוֹר** בהמה טהורה שנולד בעדרו של ישראל והביאו ברגל להקריבו, **וּבְחָזֶה וְשׁוֹק** של השלמים שמקריבים עולי הרגל, שכל אלו נאכלים לכהנים. ואין צריכים להביא שלמים לשם שמחה, אלא בזמן שאין להם בשר לשובע מקרבן אחר. **אֲבָל** אינם יוצאין ידי חובת שלמי שמחה, **לֹא בְּעוֹפוֹת** שהביאו עולי רגלים לחטאת, **וְלֹא בְּמִנְחוֹת** הבאות מסולת חטים או שעורים, שאין שובע אלא בבשר בהמה.

גמרא

הגמרא מבררת את לשון המשנה 'עולות במועד באות מן החולין'. מקשה הגמרא: **אֶלָּא עוֹלוֹת בְּמוֹעֵד הוּא דְּבָאוֹת מִן הַחוּלִּין** – משמע מלשון המשנה שרק עולות ראייה הקרבות בחול המועד באות מן החולין, **הָא בְּיוֹם טוֹב מִן הַמַּעֲשֵׂר** – אבל עולות ראייה הקרבות ביום טוב עצמו, יכול להביאן גם ממעשר שני אם ירצה, **וּאַמַּאי** – מדוע עולות ראייה הקרבות ביום טוב באות אף מן המעשר, הרי עולת ראייה **דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה הִיא,** שחייב להביאה, **וְכָל דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחוּלִּין** ולא ממעשר.

וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לתרץ **דְּהָא קָא מַשְׁמַע לָן** – שהתנא מלמדינו בזה אגב דין המשנה, **דְּעוֹלוֹת** ראייה **בְּמוֹעֵד בָּאוֹת** – מותר להקריבן רק בחול המועד, ואילו **בְּיוֹם טוֹב** עצמו **אֵינָן בָּאוֹת** – אסור להקריבן כלל, אם כן קשה, **כְּמַאן** – משנתנו כדעת מי היא, האם היא **כְּדַעַת בֵּית שַׁמַּאי, דְּתְנַן** במשנה (להלן יז.), **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מְבִיאִין שְׁלָמִים** – מותר להביא שלמים ביום טוב, כיון שבשרם נאכל לבעלים והרי זה צורך 'אוכל נפש', **וְאֵין סוֹמְכִין עֲלֵיהֶן** – ואסור לסמוך על שלמים אלו, **אֲבָל לֹא** מביאים **עוֹלוֹת** ביום טוב כלל. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבִיאִין** ביום טוב **שְׁלָמִים וְעוֹלוֹת, וְאַף סוֹמְכִין עֲלֵיהֶן** ביום טוב. ואם כוונת המשנה ללמד שאסור להקריב עולת ראייה ביום טוב, נמצא שמשנתנו כבית שמאי.

מתרצת הגמרא: משנתנו כדעת בית הלל היא, **וַחֲסִפּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – יש ללמוד את המשנה כאילו היא חסירה, וכך יש לשנות בה, **עוֹלוֹת** של **נְדָרִים וּנְדָבוֹת, בְּמוֹעֵד בָּאוֹת** – יכול להקריבן רק בחול המועד, אבל **בְּיוֹם טוֹב אֵינָן בָּאוֹת. וְעוֹלַת רְאִיָּה** שמביא לחובת הרגל **בָּאָה אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב. וּכְשֶׁהִיא** – עולת הראייה **בָּאָה,** בין ביום טוב ובין בחול המועד, **אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא** מִן הַחוּלִּין ולא ממעות מעשר שני, ככל דבר שבחובה. **וְשַׁלְמֵי שִׂמְחָה בָּאִין אַף מִן הַמַּעֲשֵׂר,** משום שאם יש לו בשר אחר אינו חייב להקריב שלמי שמחה, וכיון שבידו כסף מעשר שני שצריך לקנות בו אוכל ולאוכלו בירושלים, יכול לקנות בכסף זה בהמה ולהקריבה לשלמים, ויהיה לו ממנה בשר לשמחת הרגל. **וְחֲגִיגַת** – שלמי חגיגה הבאים **בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח** ובשאר הרגלים, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,** אינם באים אלא **מִן הַחוּלִּין** ככל דבר שבחובה, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,** יכול להביאם אף **מִן הַמַּעֲשֵׂר.**

מביאה הגמרא ראיה מברייתא שאכן שנינו בה בנוסח זה: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, עוֹלוֹת נְדָרִים וּנְדָבוֹת, בְּמוֹעֵד בָּאוֹת, בְּיוֹם טוֹב אֵינָן בָּאוֹת, וְעוֹלַת רְאִיָּה בָּאָה אֲפִילּוּ בְּיוֹם טוֹב. וּכְשֶׁהִיא בָּאָה, אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא מִן הַחוּלִּין. וְשַׁלְמֵי שִׂמְחָה בָּאִין אַף מִן הַמַּעֲשֵׂר. וְחֲגִיגַת יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מִן הַחוּלִּין. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מִן הַמַּעֲשֵׂר.**

שנינו במשנה: 'יום טוב הראשון של פסח, בית שמאי אומרים מן החולין, ובית הלל אומרים מן המעשר'. שואלת הגמרא: **מַאי שָׁנָא** – מדוע נקט התנא דווקא **חֲגִיגַת יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח,** הרי שלמי חגיגה קרבים בכל שלושת הרגלים.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי, הָא קָא מַשְׁמַע לָן** – התנא בא להשמיענו בזה, **דְּחֲגִיגַת חֲמִשָּׁה עָשָׂר אִין** – רק החגיגה שבאה בט"ו בניסן, שהיא שלמי חגיגה הבאים בכל רגל, היא אינה באה אלא מהחולין, אבל **חֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר** – חגיגה שהיו מביאים בי"ד בניסן עם קרבן פסח, אם היו אוכליו של הפסח מרובים, כדי שיהיה הפסח נאכל על השובע, **לֹא** – אין צריך להביאה דווקא מן החולין, ויכול להביאה מן המעשר, מאחר שאין בה חובה מצד עצמה.

ירבה בהשתדלות לקרב לבן של התלמידים לאבינו שבשמים שיהיו תמימים עם הוי' אלוקינו בריאים בנפשם.

ממכתב י"ב אדר ראשון, תשי"ז

כאשר השמחה היא גדולה ביותר, אזי חודרת (לא רק את הראש והלב, אלא גם) את כל חלקי הגוף, עד לחלק היותר תחתון – הרגל והעקב שברגל.

משיחת, חג הפורים, ה'תשכ"ח

מדייקת הגמרא את תירוצו של רב אשי: **אַלְמָא קְסָבַר** – מוכח מתירוץ זה, שהתנא של משנתנו סובר שחֲגִיגַת **אַרְבָּעָה עָשָׂר** הבאה עם קרבן פסח, **לָאו דְּאוֹרַיְיתָא** – אין חובתה מן התורה, שהרי אם היתה דאורייתא לא היתה באה מן המעשר, שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין.

הגמרא חוזרת לדון בדברי המשנה (לעיל ז:): **אָמַר מַר** – שנינו לעיל במשנה, **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים מִן הַמַּעֲשֵׂר** – שלמי חגיגה באים גם ממעות מעשר שני. מקשה הגמרא: **אַמַּאי** – מדוע הדין כך, הרי קרבן חגיגה **דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה הוּא** – שחייבים להביאו, **וְכָל דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחוּלִּין**, ולא ממעשר שני או משאר דברים שנדר או נדב והוא כבר מחויב בהם.

מתרצת הגמרא: **אָמַר עוּלָּא**, בית הלל התירו רק **בְּטוֹפֵל** – מחבר את המעשר יחד עם החולין ומביא שלמי חגיגה, שבאופן זה התירה התורה להביא חגיגה מן המעשר.

ונחלקו אמוראים כיצד טופלים מעשר עם החולין: **חִזְקִיָּה אָמַר, טוֹפְלִין בְּהֵמָה לִבְהֵמָה**, שאם יש לו אנשים רבים שצריכים לאכול, ובהמה אחת אינה מספיקה לכולם, יביא בהמה ראשונה לחגיגה ממעות חולין, ואת שאר הבהמות שצריך לחגיגה יביא ממעות מעשר, ואף שכולם שם 'חגיגה' עליהם, מכל מקום כבר יצא ידי חובתו בראשונה שהביא מן החולין, ולכן יכול כעת להביא את השאר מן המעשר, **וְאֵין טוֹפְלִין מָעוֹת לְמָעוֹת** – אבל לא יערב מעות המעשר עם מעות החולין ויקנה מכולם יחד בהמה גדולה, משום שבאופן זה המעשר מעורב בכל הבהמה, ולא הביא אפילו בהמה אחת מהחולין בלבד. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר** להיפך, **טוֹפְלִין מָעוֹת לְמָעוֹת** – יערב מעות החולין במעות המעשר ויקנה מכולם בהמה גדולה כדי צורכו, משום שבאופן זה החולין מעורבים בכל חלק וחלק של השלמים, **וְאֵין טוֹפְלִין בְּהֵמָה לִבְהֵמָה** – אבל לא יביא בהמה ראשונה מן החולין והשאר מן המעשר, שנמצא שיש חלק מבהמות החגיגה שהוא כולו מן המעשר ואין בו מן החולין כלל.

הגמרא מביאה ראיה לכל אחת מהשיטות: **תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּחִזְקִיָּה** – שנינו בברייתא כדברי חזקיה, **וְתַנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – שנינו בברייתא אחרת כדברי רבי יוחנן. **תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן**, נאמר בתורה (דברים טז ז) 'וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן', דהיינו, שהתורה מצוה שיש להביא קרבנות מ'מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ'. דורשת הברייתא, 'מִסַּת', **מְלַמֵּד שֶׁאָדָם מֵבִיא חוֹבָתוֹ מִן הַחוּלִּין** דווקא ולא מן המעשר, ש'מסת' הוא לשון חולין, כמו שיתבאר להלן. **וּמִנַּיִן שֶׁאִם רָצָה לְעָרֵב** מעות חולין עם מעות מעשר **מְעָרֵב**, ויוצא בזה ידי חובתו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב בהמשך, 'כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ', שיכול להביא קרבן מכל מה שברכו ה' ונתן לו, דהיינו אף מן המעשר. ומלשונו של התנא 'ומנין שאם רצה לערב מערב' משמע כדברי רבי יוחנן, שמערבים מעות במעות, שהרי לשון 'עירוב' שייכת דווקא במעות.

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּחִזְקִיָּה, 'מִסַּת', **מְלַמֵּד שֶׁאָדָם מֵבִיא חוֹבָתוֹ מִן הַחוּלִּין**. ומביאה הברייתא מחלוקת בדין זה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, כל מה שמקריב לחובת חגיגה **בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן** של החג, יביא רק **מִן הַחוּלִּין**, ואין יכול לטפול בהם מעשר, שדעת בית שמאי שבדבר שבחובה אין טופלים כלל, ומה שמקריב ביום הראשון שם 'חגיגה' עליו, וחגיגה היא דבר שבחובה, אבל **מִכָּאן וְאֵילָךְ** – בשאר ימי החג יכול להביא אף **מִן הַמַּעֲשֵׂר**, שהרי כבר יצא ידי חובת חגיגה ביום הראשון, ומה שמביא מעכשיו הרי הוא לשלמי שמחה, ושלמי שמחה באים אף מן המעשר. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה מִן הַחוּלִּין** – את הבהמה הראשונה שמביא לחגיגה יביא מן החולין בלבד, וממנה יאכל ראשונה על שולחנו, ואין יכול לטפול בה מן המעשר, כיון שבה יוצא ידי חובת חגיגה שהיא דבר שבחובה. אבל **מִכָּאן וְאֵילָךְ** – שאר הבהמות שמקריב לחגיגה כדי שיהיה לאוכלים עמו בשר חגיגה כל צרכם, יכול להביאם **מִן הַמַּעֲשֵׂר**, אפילו אם מקריבם ביום הראשון. **וּבשלמים** שמקריב **בִּשְׁאָר כָּל יְמוֹת הַפֶּסַח** – בשאר ימי חול המועד, שהם שלמי שמחה, **אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ** אף **בְּמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה** מעדרו אם יש לו, וכל שכן שיכול לקנות בהמות לשלמים אלו ממעות מעשר שני. הרי שמפורש בברייתא זו כדברי חזקיה, שלדברי בית הלל בשלמי חגיגה טופלים בהמה לבהמה.

הגמרא חוזרת לדון במה ששנינו בברייתא, שבשאר ימי חול המועד יכול להביא שלמי שמחה ממעשר בהמה, ומשמע שביום טוב אינו יכול להביא חגיגה ממעשר בהמה. שואלת הגמרא: **בְּיוֹם טוֹב מַאי טַעְמָא לָא** – מדוע ביום טוב עצמו אינו יכול להקריב חגיגה ממעשר בהמה לשאר אכילות, כמו שיכול להקריב לשאר אכילות בהמה ממעות מעשר שני לבית הלל.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי**, חכמים גזרו שלא יביא כלל מעשר בהמה להקריב ביום טוב, **דִּלְמָא אָתֵי לְעַשּׂוּרֵי בְּיוֹם טוֹב** – שמא יבוא גם לעשר את עדרו ביום טוב, **וְאִי אֶפְשָׁר לְעַשֵּׂר בְּיוֹם טוֹב, מִשּׁוּם סְקַרְתָּא** – צבע הסיקרא, שכשמעביר את הבהמות תחת השבט כדי לעשרן, מסמן בו את הבהמה העשירית, והצביעה אסורה ביום טוב.

שנינו בברייתא לעיל, שמהפסוק 'מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ' משמע שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. שואלת הגמרא: **מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'מִסַּת' לִישָׁנָא דְּחוּלִּין הוּא** – מהיכן משמע שהלשון 'מִסַּת' משמעותה חולין.

משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** (אסתר י א) 'וַיָּשֶׂם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מַס עַל הָאָרֶץ', וכשם שמס בא מהחולין, דהיינו ממה שעדיין לא חייבים למלך, כך גם 'מִסַּת' פירושו שתביא מהחולין, ולא מדבר שאתה כבר מחויב בו.

שנינו במשנה: **יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן** לשלמי שמחה **בִּנְדָרִים וּנְדָבוֹת** וכו', כלומר בכל קדשים שמותרים לאכול את בשרם, אף אם הוקדשו לשם דבר אחר.

הגמרא מבארת מנין נלמד דין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, נאמר בתורה (דברים טז יד) 'וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ', **לְרַבּוֹת כָּל מִינֵי שִׂמְחוֹת לְשִׂמְחָה** – כל אופן שיהיה לו בשר לשם שמחה, הרי זה יוצא ידי חובה, ואין צריך להפריש קרבן מיוחד לשם זה, שהרי לא נאמר 'וזבחת שלמים ושמחת', אלא רק 'ושמחת'. **מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים, יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן בִּנְדָרִים וּנְדָבוֹת** שנדרו ונדבו במשך השנה, **וּבְמַעֲשַׂר בְּהֵמָה** שעישרו מבהמותיהם, שמביאים אותם להקריבם כשעולים לרגל לירושלים, שבשרם של אלו נאכל לבעלים, **וְהַכֹּהֲנִים** יוצאין ידי חובתם אף **בְּחַטָּאת וְאָשָׁם** שמביאים עולי הרגלים לחובתם, **וּבְבִכּוּר** בהמה טהורה שנולד בעדרו של ישראל והביאו ברגל להקריבו, **וּבְחֶזֶה וְשׁוֹק** של השלמים שמקריבים עולי הרגל, שכל אלו נאכלים לכהנים, ולכן יוצאין בהם גם ידי חובת שלמי שמחה. ומוסיפה הברייתא, **יָכוֹל** יהיו הכהנים יוצאים ידי חובתם **אַף בְּעוֹפוֹת** שהביאו עולי הרגלים לחטאת, **וּבְמִנְחוֹת** הבאות מסולת חיטים או שעורים, שהרי גם אלו נאכלים לכהנים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב 'וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ', הקישה בזה התורה שלמי שמחה לשלמי חגיגה,

---

כבר ניתנו לו בתורה כל ההוראות כיצד להתנהג כדי להצליח, ולא רק להצליח בעולם הבא, אלא גם להצליח בעולם הזה, ולא רק להצליח לישא חן בעיני בני ישראל . . אלא להצליח גם אצל גויים להבדיל, להיות אצלם "משנה למלך".

משיחת, חג הפורים, ה'תשכ"ח

רש"י

אמר מר ובית הלל אומרים אף מן המעשר – והלא דבר שבחובה הוא. **בטופל** – מחבר מעשר עם החולין ומביא, ופליגי אמוראי כיצד טופלין. חזקיה **אמר בהמה לבהמה** – אם יש לו אוכלין הרבה ואין להן סיפוק בבהמה אחת, יביא אחת לחגיגה מן החולין והשאר מן המעשר, ואף על פי שכולן הבאות ביום ראשון שם חגיגה עליהן, כבר יצא ידי חובה בראשונה מן החולין. **ואין טופלין מעות למעות** – לקנות בהמה גדולה. ורבי יוחנן אמר איפכא: למר אתחזי ליה שפיר טפי יציאת ידי חובתו מן החולין, כשמביא בהמה שלמה מן החולין, ולמר אתחזי ליה שפיר טפי כשחולין מעורבין עם כל אכילותיו. ולקמן יליף לה מקראי דמותר להיות טופל. **מסת** – בשבועות כתיב: "ועשית חג שבועות לה' אלהיך מסת נדבת ידך", ולקמן מפרש מסת לשון חולין. **מערב** – אין לשון זה נופל אלא במעות שקנה בהן בהמה, דשתי בהמות – זו ניכרת לעצמה וזו ניכרת לעצמה. **אשר יברכך** – מכל אשר יברכך. **יום ראשון** – שהוא לשם חגיגה – יהו מן החולין, ולית להו לבית שמאי טפילה בדבר שבחובה. **מכאן ואילך** – שאינו אלא שמחה. דאילו בחגיגה כתיב: "וחגותם אותו" – יום אחד ותו לא, אף מן המעשר. **אכילה ראשונה** – השתא סלקא דעתך בהמה לעצמה, ויביאנה על שלחן ראשון. **מכאן ואילך** – אפילו בו ביום. **ושאר כל ימות הפסח** – שאינן אלא לשמחה, אדם יוצא במעשר בהמה אם יש לו, וכל שכן שקונה שלמים במעות מעשר שני. **ביום טוב מאי מעמא לא** – נפיק במעשר בהמה בשאר אכילות חוץ מן הראשונה, כי היכי דשרו במעשר שני. **משום סקרתא** – שצובעו. דתנן בבכורות (נח,ב): היוצא בעשירי סוקרו בסיקרא, ואומר: הרי זה מעשר. והוא צבע אדום שצובעין בו תריסין. **ושמחת** – כל השמחות במשמע, דלא בעי מיניה אלא שמחה. ואמר מר: אין שמחה אלא בבשר, והאי בשר הוא.

יצאו

תוספות

אלמא קסבר חגיגת ארבעה עשר לאו דאורייתא – ואין להקשות: דתניא בפרק "אלו דברים" בפסחים (ע,א): "לא ילין מן הבשר" – לימד על חגיגת ארבעה עשר שנאכלת לשני ימים ולילה אחד בו', אלמא סבירא ליה דהוי דאורייתא! ועוד: אשכחן תנא התם דאינה נאכלת אלא ליום ולילה אחד, משמע דאית ליה דאורייתא, אבל פליג אאידך תנא [דאמר שני ימים ולילה]! ויש לומר: דסבר כתנא דמתניתין פרק "אלו דברים" (שם סט,ב), דתנן: אימתי מביאין עמו חגיגה – בזמן שבא בחול בטהרה ובמועט, בזמן שבא בשבת במרובה או בטומאה – אין מביאין. אם כן משמע דלאו חובה, דפעמים לא אתיא, כדקאמר רב אשי התם בגמרא.

[שייך לעיל ז,ב] **אמאי** דבר שבחובה הוא – אומר הרב רבינו אלחנן: הוא הדין דהוה מצי להקשות: עולה היא ואינה נאכלת, ואין נותנין דמי מעשר רק בדבר הנאכל. והכי מצינו בסיפרי פרשת "עשר תעשר": "בכל אשר תאוה נפשך" יכול בעבדים כו', יכול ליקח בהמה למשתה בנו וכו' הרי אתה דן כו', אי מה להלן עולה ושלמים – אף כאן, תלמוד לומר: "ואכלת ושמחת" – שמחה שיש בה אכילה, יצאו עולות שאינן נאכלות. ויש להקשות: דאמר בפרק קמא דחולין (כא,א) בשמעתתא ד"במשפט": איצטריך "במשפט" בעולת העוף לומר שאינה באה אלא מן החולין. תיפוק ליה דעולה היא! ומידו, הא לא קושיא הוא, דהתם נמי פריך: ביום – מ"ביום צוותו" נפקא! ומשני: כדי נסבא. והוא הדין דמצי למיפרך עולה היא, ולישיני הכי. אבל הר"ר אלחנן מפרש: דכתיב "והקריבו" דהוי חלוק, שמע מינה דמוציא מכלל שאר עולות ולייתי ממעשר, אף על גב דאינה נאכלת. ומידו, תימה ההיא דמגילה (ח,א) דאמר אין בין נדרים ונדבות כו', שהקשה הרב רבינו יעקב מאורליינ"ש: ליתני נמי שהנדרים אינם באים אלא מן החולין דהוה ליה חובה, ונדבות אף ממעשר! והיה מתרץ הרב רבינו אלחנן: דמיירי בעולה דבלאו הכי אינה באה מן החולין, שאינה נאכלת. כדפרישית.

טופלין בהמה לבהמה – בהמה ראשונה מן החולין, ואינך למעשר. אבל מעות למעות, להצטרף מעות חולין ומעות מעשר לקנות בהמה, דמשמע ליה דהוי דבר שבחובה ממעשר – לא. וכל אחד ואחד לפי סברתו. מיהו, יש ליתן טעם במילתא דתרוייהו. דחזקיה אמר אין טופלין מעות – סברתו ניכר, כיון שאפשר לו ליטפל בשתי בהמות – הכי עדיף. דסבירא ליה לחזקיה התם: חולק לחובתו לשתי בהמות, הלכך במעות לא איטפל. ור' יוחנן אומר: טופלין למעות, כיון דרבייה קרא טפילה דשרי – על כרחו הכי הוא, דבשתי בהמות לא הוי, דסבירא ליה לר' יוחנן אין אדם חולק חובתו לשתי בהמות. וכן מצינו בירושלמי: אמר רבי אילא בשם רבי אמי: איתפלגון חזקיה ורבי יוחנן, חזקיה אמר: אדם חולק חובתו לשתי בהמות וכו'.

מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין – ובשילהי פרק "התודה" (מנחות פב,א) מפקינן ליה מקרא אחרינא, וגם בפרק "דם החטאת" (זבחים צח,א) – ויש לומר: דהכא איצטריך, דסלקא דעתך אמינא: כיון דכתיב "אשר יברכך" לטפלה דמעשר – אימא כולי נמי לייתי מן המעשר.

תלמוד לומר אשר יברכך – מיהו, בירושלמי מפקינן ליה דכתיב "מסת" וכתיב "לא תוכל שאתו" (דברים יד) מה להלן מן המעשר כו'. ר' אליעזר אמר: נאמר כאן "שמחה" ונאמר להלן "שמחה", מה להלן מעשר – אף כאן מעשר. רבי עולא בר ישמעאל: נאמר כאן "מסת" ונאמר להלן "ותרב משאת", מה להלן אחת עיקר והשאר טפל – אף כאן.

הכי גרסינן: **ושאר** כל ימות הפסח אדם יוצא ידי חובתו במעשר בהמה – אבל יש ספרים שכתוב בהן גירסא אחרת, ואין לְיַשְּׁבָהּ.

משום סקרתא – הקשה הרב רבינו אלחנן: תיפוק ליה דאין מקדישין ביום טוב, וכדקאמר בפרק בתרא דביצה (לו,ב)! ויש לומר: דשאני הכא דקדושה ועומדת, כיון דחייב מן התורה לקדשו, כדאמרינן בפרק בתרא דבכורות (נח,א), הלכך לא שייך ביה שום איסור. והרב רבינו תירץ: דצביעה דנקט – לפי שהוא איסור דאורייתא, הלכך גזרו בה. אבל מקדישׁ, דלא הוי רק דרבנן – לא גזור. וכן משמע התם (ביצה לו,ב) גבי אין רוכבין על גבי בהמה, ומוקי לה משום תחומין. לימא קסבר תחומין דאורייתא? אלא: גזרה שמא יחתוך זמורה. משמע דמשום איסור דרבנן לא גזרו. ורבי אלחנן היה רוצה לתרץ: דלהקדיש לא קאמר, דהא אמרינן בפרק "שואל" (שבת קמה,ב): מקדיש אדם חגיגתו ביום טוב, ופסחו בשבת. אם כן הכא נמי, כיון דנפיק בה ידי שלמי שמחה – מצי להקדיש. אך אין הרב רבינו יצחק מודה לו, כיון דלא אתי עיקר משום שלמי שמחה, דאם לא כן – בדין דנדרים ונדבות נמי ליקדשן, כיון דנפיק משום שמחה! ומכל הני שינויי לא יתכן בבכורות פרק בתרא (נח,א): אמאי נקט סקרתא ולא נקט מקדישין? דהתם לא שייך גזרה, אלא שינוי ראשון דקדושים ועומדין יתכן התם והכא. ולא דמי להגבהת תרומות ומעשרות דאסור משום מתקן, דהכא לא מתקן הוא, דבלאו הכי שרי למיכל קודם שיעשיר בהמותיו.

וישם המלך אחשורוש מס – אבל "יהיו לך למס ועבדוך" (דברים כ) וכן "ויהי למס עובד" (בראשית מט) לא מייתי, דהני לאו מעות משתמעינן אלא לשון עבדות בעלמא.

ושמחת בחגך לרבות מיני שמחות לשמחה – גבי חג הסוכות כתיב, ודרשינן ליה מדהדר כתביה הכא, כיון דכתביה גבי עצרת. ופסח ילפינן מיניה בהיקש. וכן מצא רבי אלחנן בספרי, דמעצרת הוא דרשינן לה, דכתיב: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים" לימד: כל שנוהג בעצרת נוהג בפסח וחג, או אינו: כל שנוהג בפסח וחג נוהג בעצרת? תלמוד לומר: "אלה" – אלה נוהגין בעצרת כו'.

מי

אַלְמָא קָסָבַר: חֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר לָאו דְּאוֹרַיְיתָא. אָמַר מָר: בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִן הַמַּעֲשֵׂר. אַמַּאי? דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה הוּא, וְכָל דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחוּלִּין! אָמַר עוּלָּא: בְּטוֹפֵל. חִזְקִיָּה אָמַר: טוֹפְלִין בְּהֵמָה לְבְהֵמָה וְאֵין טוֹפְלִין מָעוֹת לְמָעוֹת. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: טוֹפְלִין מָעוֹת לְמָעוֹת וְאֵין טוֹפְלִין בְּהֵמָה לְבְהֵמָה. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּחִזְקִיָּה, תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: "מִסַּת" - מְלַמֵּד שֶׁאָדָם מֵבִיא חוֹבָתוֹ מִן הַחוּלִּין, וּמִנַּיִן שֶׁאִם רָצָה לְעָרֵב מְעָרֵב - תַּלְמוּד לוֹמַר: "כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ", תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּחִזְקִיָּה: "מִסַּת" - מְלַמֵּד שֶׁאָדָם מֵבִיא חוֹבָתוֹ מִן הַחוּלִּין, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יוֹם רִאשׁוֹן מִן הַחוּלִּין, מִכָּאן וְאֵילָךְ מִן הַמַּעֲשֵׂר. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה מִן הַחוּלִּין, מִכָּאן וְאֵילָךְ מִן הַמַּעֲשֵׂר. וּשְׁאָר כָּל יְמוֹת הַפֶּסַח - אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּמַעֲשַׂר בְּהֵמָה. בְּיוֹם טוֹב מַאי טַעְמָא לָא? אָמַר רַב אַשִׁי: דִּלְמָא אָתֵי לְעַשּׂוּרֵי בְּיוֹם טוֹב, וְאִי אֶפְשָׁר לְעַשֵּׂר בְּיוֹם טוֹב מִשּׁוּם סִקְרָתָא. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "מִסַּת" לִישָׁנָא דְּחוּלִּין הוּא? דִּכְתִיב: "וַיָּשֶׂם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מַס עַל הָאָרֶץ". "יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן בְּנְדָרִים וּנְדָבוֹת". תָּנוּ רַבָּנַן: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ" - לְרִבּוֹת כָּל מִינֵי שְׂמָחוֹת לְשִׂמְחָה. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים: יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן בְּנְדָרִים וּנְדָבוֹת וּבְמַעֲשַׂר בְּהֵמָה, וְהַכֹּהֲנִים בְּחַטָּאת וְאָשָׁם וּבַבְּכוֹר וּבְרָחָה וְשׁוֹק. יָכוֹל אַף בְּעוֹפוֹת וּבְמִנְחוֹת - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ"

מי

כאשר מתחילים לרדוף אחרי הגוי, הנה לבסוף נעשים "משרת" שלו...

משיחת, חג הפורים, ה'תשכ"ח

מי שחגיגה באה מהם – פירש רש"י: דכתיב "לא ילין חלב חגי". ומידהו, לקמן (י,ב) לא מפקינן ליה לפי המסקנא, אלא מגזירה שוה ד"מדבר" "מדבר"! ושמא מכל מקום משמעות המקרא משמע חגיגה. ולקמן מפקינן ליה מ"מדבר" "מדבר" – שמא אלשון ד"ויחוגו" קא סמיך, דמשמע חגיגה. דאי ממדבר – הוה אמינא עולה ושלמים באה מהם. וליכא למימר: אם כן – לא יהו באים שלמי שמחה ממעשר רק על ידי טפילה, כמו חגיגה! דהא בספרי ילפינן ליה מגזירה שוה, דכתיב בו "שָׁם" במעשר, וגם ב"התודה" (מנחות פב,א) מדכר גזרה שוה "שם" "שם" לשלמים. הקשה הרב רבינו אלחנן: לילף שמחה מהר עיבל, דכתיב (דברים כז): "וזבחת שלמים" ומינה ממעטינן עופות ומנחות. וכן דריש רבי יהודה בן בתירא בפסחים (קט,א)! ועוד: אמאי לא מוקמינן קרא בבשר חולין, דמיקרי שפיר שמחה! ותירץ: דודאי ילפינן מהר עיבל, מה שמחה דלהלן שלמים – אף כאן שלמים. ובירושלמי איכא: אבל לא בעופות ומנחות, דכתיב "זבח" בהר עיבל.

בחגך ולא באשתך – ותנא קמא דמפיק לה מדרשה "ושמחת בחגך" מי שחגיגה וכו' – יש לומר: דתרוייהו שמעינן מינה, דליכתוב "בחג". ומידהו, מצינו למימר דפליג עליה, ולא משמע ליה. והא דאין נושאים נשים במועד – מוקי טעמא באידך דהתם.

מי שיש לו אוכלין מרובין – בירושלמי אמרינן: עני וידו רחבה – קורא אני עליו "איש כמתנת ידו", עשיר וידו מעוטה – על זה נאמר "כברכת ה' אלהיך" עני וידו מעוטה – על זה נאמר: מעה כסף שתי כסף, אין פחות ממעה כסף ואין פחות משתי כסף.

חוזר ומקריב (הוא) ביום טוב שני – פירש רש"י: ואינו עובר משום בל תוסיף, דרחמנא אמר: "וחגותם אותו חג" – חד יומא, והוא חוגג שני ימים – דהוה ליה תשלומין דראשון. אבל בסתם – אסור, כדמפרש ואזיל. ולא שייך לאקשויי: כיון דלא הוי חזי בראשון – איך הוה חזי בשני? הואיל ושמעינן ליה לר' יוחנן בסמוך תשלומין דראשון, דהוה חזי בראשון קרינן ביה, הואיל ואיכא שם הרבה כהנים שיקריבו אותן בבת אחת. ומידהו, רבינו חננאל פירש בענין אחר, וזהו לשונו: אמר ריש לקיש הפריש עשרה בהמות לחגיגתו, הקריב חמשה ביום טוב ראשון – מקריב חמשה ביום טוב אחרון, ואף על גב דאין מקריבין נדרים ונדבות ביום טוב – הואיל והללו תחילת הפרשתן לחגיגה היתה – מותר להקריבן ביום טוב. ורבי יוחנן אמר: כיון שפסק שוב אינו חוזר ומקריב ומביא. אמר ר' אבא: ולא פליגי, כאן – בסתם, כאן – במפרש. הא דר' יוחנן כגון שהפרישן סתם והקריב, ויש לו שדהות ביום לשחוט השאר, וגם יש לו אוכלים, ולא שחטן – שיורי שיירינהו, ונעשו כנדרים ונדבות שלא מחמת יום טוב, שאין קריבין. ודריש לקיש – כגון שפירש שאלו הנשארים יקריבם ביום טוב אחרון, כגון זה – מותר. הכי נמי מסתברא, דכי אתא רבין אמר רבי יוחנן: הפריש עשרה בהמות לחגיגתו הקריב חמשה וכו' חוזר ומקריב וכו' קשיא אהדדי כו', אלא לאו כו', איתמר נמי, אמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן: לא שנו דכיון שפסק [שוב אינו מקריב] – אלא שלא גמר היום, דאמרינן: שיורי שיירינהו ונעשו נדרים ונדבות. אבל גמר היום – חוזר ומקריב. כך פירש רבינו חננאל. וראייה לדבריו, משמע בירושלמי דמכילתין: היו לפניו עשרה בהמות, הקריב חמשה ביום טוב ראשון, והמותר מהו שידחה יום טוב האחרון? רבי קריספא אומר: איתפלגון ר' יוחנן וריש לקיש, חד אומר: דוחה, וחד אומר: אינו דוחה. ולא ידענן מאן אמר [דא ומאן אמר דא]. אמר רבי זירא: נפרש מלידהון דרבנן מן מלידהון. דרבי יוחנן דו אמר טופל מעות למעות – דו אמר דוחה, ריש לקיש דו אמר אדם טופל בהמה לבהמה, ואין אדם טופל מעות למעות – דו אמר אינו דוחה. אמר רב שמן בר אבא בשם ר' יוחנן: לעולם הוא מוסיף והולך ודוחה יום טוב, עד שיאמר אין עוד בדעתו להוסיף. משמע – דלענין דחיית יום טוב מיירי.

זה

יצאו אלו שאין חגיגה באה מהן – דחגיגה "חלב" כתיב בה, "לא ילין חלב חגי" וגו' (שמות כג). **משנה** **אוכלין מרובין** – בני בית רבים – מביא שלמים רבים, שלמי חגיגה רבים לפי האוכלים, ועולת ראייה מועטת. **עולות מרובות** – דכתיב: "איש כמתנת ידו". **גמרא** **טופל** – מעות חולין ומעשר יחד. **אילימא הכי קאמר ליה הרי אמרו בהמה לבהמה מעות למעות לא** – בחזקיה. **לימא ליה הרי אמרו אין טופלין מעות למעות** – כיון דלמיסר טפילת מעות אתא, ושמעינן לחזקיה בהדיא דאין טופלין – **היכי שביק מילתא בהדיא ומותיב מדיוקא? אלא אף טופלין קאמר ליה** – דשמעינן לרב חסדא דקאמר בטופל ומביא פר גדול, דוקא מעות למעות, אבל בהמה לבהמה – לא. ואמר ליה איהו: הרי אמרו אף טופלין בהמה לבהמה, כמאן וכו'. **וכי תימא אמוראי הוא דפליגי** – חזקיה ורבי יוחנן הוא דפליגי בבהמה ובמעות. **אבל מתנייתא** – דאייתינן לעיל תניא כוותיה דמר ודמר. **לא פליגי** – במעות, אלא בבהמה. דהך דקתני אם רצה לערב – הוא דקאמר מעות דוקא, אבל אידך מתניתא – סבירא לה בין מעות בין בהמה, ורב ששת בברייתא בתרייתא סבירא ליה. **והא קתני אבילה ראשונה מן החולין** – וקא סלקא דעתך דסעודה הבאה ראשונה על השולחן בעי כולה מחולין. **דמי אבילה ראשונה** – כלומר: אבילה ראשונה סתמא קתני, דאית ליה בין בהמה עצמה, בין מעות שיעור אבילה ראשונה. **חוזר ומקריב חמש ביום טוב שני** – ולא אמרינן עובר הוא ב"בל תוסיף", ורחמנא אמר: "וחגותם אותו" – חד יומא ותו לא, דהנך נמי דחד יומא הוא ושני תשלומין דראשון. **בסתם** – אם הפרישן סתם – אינו חוזר ומקריבן, כדמפרש ואזיל. **כאן במפרש** – דאמר בהדיא: ליום ראשון אני מפריש את כולן חוזר ומקריבן, שאינו אלא תשלומי ראשון. **האי סתם** – דאמרת אסור להקריבן, **היכי דמי? משום דלא הוה ליה שהות הוא** – ומסתמא ליום ראשון הפרישן. **שיורי שייר** – שהיה בדעתו לחוג שני ימים. **הכי נמי מסתברא** – דמודה ר' יוחנן בדמפרש. **איתמר נמי** – דהיכא דמוכח מילתא דלא היה בדעתו לחוג שני ימים – מודה ר' יוחנן.

לא

מִי שֶׁחֲגִיגָה בָּאָה מֵהֶם, יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין חֲגִיגָה בָּאָה מֵהֶם. רַב אַשִׁי אָמַר: מִ"וְשָׂמַחְתָּ" נִפְקָא, יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין בָּהֶן שִׂמְחָה. וְרַב אַשִׁי, הַאי "בְּחַגֶּךָ" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? - הַהוּא לְכִדְרַב דָּנִיאֵל בַּר קְטִינָא. דְּאָמַר רַב דָּנִיאֵל בַּר קְטִינָא אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁאֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים בַּמּוֹעֵד - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ" - וְלֹא בְּאִשְׁתְּךָ. **משנה** מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹכְלִים מְרוּבִּים וּנְכָסִים מוּעָטִים - מֵבִיא שְׁלָמִים מְרוּבִּים וְעוֹלוֹת מוּעָטוֹת. נְכָסִים מְרוּבִּים וְאוֹכְלִין מוּעָטִין - מֵבִיא עוֹלוֹת מְרוּבּוֹת וּשְׁלָמִים מוּעָטִין. זֶה וְזֶה מוּעָט - עַל זֶה נֶאֱמַר: "מָעָה כֶּסֶף" "שְׁתֵּי כֶסֶף". זֶה וְזֶה מְרוּבִּים - עַל זֶה נֶאֱמַר: "אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כִּבְרִכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ". **גמרא** שְׁלָמִים מְרוּבִּים מַהֵיכָא מַיְיתִי? הָא לֵית לֵיהּ! אָמַר רַב חִסְדָּא: טוֹפֵל וּמֵבִיא פַּר גָּדוֹל. אָמַר לֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת: הֲרֵי אָמְרוּ טוֹפְלִין בְּהֵמָה לְבְהֵמָה! מַאי קָאָמַר לֵיהּ? אִילֵימָא הָכִי קָאָמַר לֵיהּ: הֲרֵי אָמְרוּ טוֹפְלִין בְּהֵמָה לְבְהֵמָה אֲבָל לֹא מְעוֹת לְמָעוֹת - וְלֵימָא לֵיהּ: אֵין טוֹפְלִין מָעוֹת לְמָעוֹת! אֶלָּא הָכִי אָמַר לֵיהּ: הֲרֵי אָמְרוּ אַף טוֹפְלִין בְּהֵמָה לְבְהֵמָה! כְּמַאן - דְּלָא כְּחִזְקִיָּה וּדְלָא כְּרַבִּי יוֹחָנָן! וְכִי תֵּימָא אָמוֹרָאֵי הוּא דְּפְלִיגִי, מַתְנִיתָא לָא פְּלִיגִי - וְהָא קָתָנֵי: אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה מִן הַחוּלִּין! מַאי אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה - שִׁיעוּר דְּמֵי אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה מִן הַחוּלִּין. אָמַר עוּלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: הִפְרִישׁ עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת לַחֲגִיגָתוֹ, הִקְרִיב חָמֵשׁ בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן - חוֹזֵר וּמַקְרִיב חָמֵשׁ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כֵּיוָן שֶׁפָּסַק - שׁוּב אֵינוֹ מַקְרִיב. אָמַר רַבִּי אַבָּא: וְלָא פְּלִיגִי: כָּאן - בִּסְתָם, כָּאן - בְּמְפָרֵשׁ. הַאי סְתָם הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּלֵיכָּא שְׁהוּת בַּיּוֹם לְקָרֵב, הַאי דְּלָא אַקְרְבִינְהוּ - דְּלֵיכָּא שְׁהוּת בַּיּוֹם. וְאֶלָּא דְּלֵית לֵיהּ אוֹכְלִין, הַאי דְּלָא אַקְרְבִינְהוּ - דְּלֵית לֵיהּ אוֹכְלִין! לָא צְרִיכָא, דְּאִיכָּא שְׁהוּת בַּיּוֹם וְאִית לֵיהּ אוֹכְלִין. מִדִּבְקַמָּא לָא אַקְרְבִינְהוּ - שְׁמַע מִינָּה שַׁיּוּרֵי שָׁיְירִינְהוּ. וְהָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּכִי אָתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הִפְרִישׁ עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת לַחֲגִיגָתוֹ, הִקְרִיב חָמֵשׁ בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן - חוֹזֵר וּמַקְרִיב וּכְו' קַשְׁיָין אַהֲדֵדֵי! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּה: כָּאן - בִּסְתָם, כָּאן - בְּמְפָרֵשׁ, שְׁמַע מִינָּה. אִיתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַב שֶׁמֶן בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:

לא

הדרך שיהיה קיום לבני ישראל בין העמים היא – לא על-ידי-זה שרודפים אחריהם, אלא אדרבה – על-ידי-זה ש"איש **יהודי** היה...".
משיחת, חג הפורים, ה'תשכ"ח

ללמד ששלמי שמחה באים רק מִמִּי שֶׁחֲגִיגָה בָּאָה מֵהֶם, יָצְאוּ אֵלּוּ – עופות ומנחות, שֶׁאֵין הַחֲגִיגָה בָּאָה מֵהֶם, שהרי החגיגה באה רק מהבהמות.

רַב אַשִׁי אָמַר, דין זה שאין מביאים שלמי שמחה אלא מבהמות, מִתִּיבְתָּא: 'וְשָׂמַחְתָּ' נַפְקָא – הוא נלמד, שציותה התורה לשמוח בדבר שיש באכילתו שמחה, יָצְאוּ אֵלּוּ – עופות ומנחות שֶׁאֵין בָּהֶן שִׂמְחָה באכילתם.

מקשה הגמרא: וְרַב אַשִׁי שלומד דין זה מהתיבה 'ושמחת' לבדה, הַאי 'בְּחַגֶּךָ' מַאי עָבִיד לֵיהּ – מה ידרוש מתיבת 'בחגך'.

מתרצת הגמרא: הַהוּא – תיבה זו ידרוש רב אשי לְכִדְרַב דָּנִיאֵל בַּר קְטִינָא, דְּאָמַר רַב דָּנִיאֵל בַּר קְטִינָא אָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁאֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים בְּחוּל הַמּוֹעֵד, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ', וְלֹא בְּאִשְׁתְּךָ, והנושא אשה במועד מניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו.

משנה

המשנה ממשיכה בדיני שלמי חגיגה ועולות ראייה שצריך להביא ברגל: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹכְלִים מְרוּבִּים – בני בית רבים שצריך להאכילם, וְאִילּוּ הַנְּכָסִים שלו מוּעָטִים, ואינו יכול להביא די קרבנות עבור כולם, הרי זה מֵבִיא שְׁלָמִים מְרוּבִּים – בהמות רבות לשלמי חגיגה, שיהיה די למאכל לכולם, וְעוֹלוֹת ראייה מוּעָטוֹת, רק כשיעור שחייב בו, שהוא קרבן בשווי מעה כסף.

היו לו נְכָסִים מְרוּבִּים וְאוֹכְלִין מוּעָטִין, מֵבִיא עוֹלוֹת ראייה מְרוּבּוֹת כפי אשר תשיג ידו, וּשְׁלָמִים מוּעָטִין כדי צורך אכילתם של בני ביתו, ולא יותר, כדי שלא יבוא הבשר לידי נותר.

ואם זֶה וְזֶה מוּעָט – נכסיו מועטים וגם בני ביתו מועטים, עַל זֶה נֶאֱמַר במשנה (לעיל ב.), שבית הלל אומרים ששיעור עולת ראייה מָעָה כֶּסֶף, ושיעור שלמי חגיגה שְׁתֵּי מעות כֶּסֶף, ואינו צריך להביא יותר מכך.

ואם זֶה וְזֶה מְרוּבִּים – בני ביתו מרובים, ונכסיו מרובים, עַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז יז) 'אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כִּבְרַכַת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ', ויביא שלמים ועולות כפי היכולת ידו.

גמרא

שנינו במשנה, שמי שיש לו אוכלים מרובים ונכסים מועטים, מביא שלמים מרובים ועולות מועטות. מקשה הגמרא: שְׁלָמִים מְרוּבִּים מֵהֵיכָא מַיְיתֵי – מהיכן יביא שלמי חגיגה רבים, הָא לֵית לֵיהּ – הרי אין לו כי אם נכסים מועטים.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, טוֹפֵל – מצרף מעות מעשר שני לדמי החולין המועטים שבידו, וּמֵבִיא מכל המעות יחד פַּר גָּדוֹל שיהיה בו לאכילת כל בני ביתו.

מקשה הגמרא על תירוצו של רב חסדא: אָמַר לֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת לרב חסדא, הֲרֵי אָמְרוּ חכמים לדעת חזקיה (לעיל ע"א), שבשלמי חגיגה טוֹפְלִין – מצרפים בְּהֵמָה לִבְהֵמָה, שמביא בהמה אחת שנקנתה כולה ממעות חולין, ומצרף אליה בהמות נוספות שנקנו ממעות מעשר.

הגמרא דנה בקושיית רב ששת: מַאי קָאָמַר לֵיהּ – מה היתה כוונת רב ששת לומר לרב חסדא בקושייתו, אִילֵימָא – אם נאמר דְּהָכִי קָאָמַר לֵיהּ, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חכמים שטּוֹפְלִין בְּהֵמָה לִבְהֵמָה, ומדויק שטופלין רק בהמה של מעשר לבהמה של חולין, אֲבָל לֹא טופלין מָעוֹת של מעשר לְמָעוֹת של חולין לקנות בהם בהמה אחת, אם כן קשה, וְלֵימָא לֵיהּ – שיאמר לו, הרי אמרו בפירוש שאֵין טוֹפְלִין מָעוֹת לְמָעוֹת, שהרי גם זה נאמר בפירוש בדברי חזקיה, ומדוע הקשה רב ששת רק מדיוק.

מנסה הגמרא ליישב: אֶלָּא, הָכִי אָמַר לֵיהּ, הֲרֵי אָמְרוּ, אַף טוֹפְלִין בְּהֵמָה לִבְהֵמָה, ולא רק מעות למעות, ומדוע נקט רב חסדא רק 'טופל ומביא פר גדול', דהיינו טפילת מעות למעות.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: כְּמַאן – כאיזו דעה הם דברי רב ששת שאפשר לטפול גם בהמה לבהמה וגם מעות למעות, הרי זה דְּלֹא כְּחִזְקִיָּה הסובר שטופלין בהמה לבהמה ואין טופלין מעות למעות, וְדְלֹא כְּרַבִּי יוֹחָנָן הסובר שטופלין מעות למעות ואין טופלין בהמה לבהמה.

וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה ליישב שרב ששת סובר שאָמוֹרָאֵי הוּא דְּפָלִיגִי – רק האמוראים, חזקיה ורבי יוחנן, הם שנחלקו אם טופלין רק בהמות או רק מעות, אולם מַתְנֵיתָא לֹא פְּלִיגִי – שתי הברייתות שהביאה הגמרא לעיל (ע"א) לראיה לדעותיהם של חזקיה ורבי יוחנן, לא נחלקו שטופלין מעות למעות, וכל מחלוקתם היא אם טופלין גם בהמה לבהמה, וסובר רב ששת כדעת הברייתא השניה שטופלין גם מעות למעות וגם בהמה לבהמה, וְהָא קָתָנֵי – הרי קשה על כך, שבברייתא השניה שנינו שאֲכִילָה רִאשׁוֹנָה צריכה להיות כולה מִן הַחוּלִין, ומשמע שהברייתא מצריכה שהסעודה הראשונה הבאה על השולחן, דהיינו הבהמה הראשונה, תהיה כולה ממעות חולין, ולא ממעות חולין ומעשר מעורבות, ואם כן מוכח שלדעת הברייתא הזו אין טופלין מעות למעות.

מתרצת הגמרא: באמת דעת הברייתא הזו שטופלין גם מעות למעות, וּמַאי – מה ביאור הלשון 'אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה' האמורה בברייתא, לשון זו יכולה להתפרש גם שיביא מעות בִּשְׁעוּר דְּמֵי הָאֲכִילָה הָרִאשׁוֹנָה מִן הַחוּלִין, ויצרף להם מעות מעשר, ויקנה מכולם יחד בהמה אחת גדולה.

הגמרא דנה במי שהביא כמה בהמות לשלמי חגיגה, ולא הקריב את כולם ביום הראשון, אם יכול להקריב את השאר ביום אחר: אָמַר עוּלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מי שהִפְרִישׁ עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת לַחֲגִיגָתוֹ – לשלמי חגיגה, והקְרִיב חָמֵשׁ בהמות בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, חוֹזֵר וּמַקְרִיב את הַחָמֵשׁ הנותרות בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. ואף שנאמר (ויקרא כג מא) 'וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַה'' בלשון יחיד, ומשמע שהמצוה היא להקריב שלמי חגיגה רק יום אחד ולא שני ימים, מכל מקום אינו עובר על איסור 'בל תוסיף', מפני שגם הבהמות שמקריב ביום שני שייכות ליום הראשון, והיום השני אינו אלא תשלומין למה שלא הספיק להקריב ביום הראשון. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כֵּיוָן שֶׁפָּסַק מלהקריב ביום טוב ראשון שׁוּב אֵינוֹ מַקְרִיב את הנותרות ביום אחר, שאם יקריבם יעבור על 'בל תוסיף', שהרי מקריב שלמי חגיגה בשני ימים.

אָמַר רַבִּי אַבָּא, וְלֹא פְּלִיגִי – לא נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, אלא כל אחד מהם דיבר על אופן אחר, כָּאן בִּסְתָם – בדברי רבי יוחנן שאינו מקריב ביום השני, מדובר כשהפריש את הבהמות בסתם, ולא פירש שבדעתו להקריב את כולן ביום הראשון, ולכן אם יקריבם ביום השני הרי הוא מקריב שלמי חגיגה בשני ימים, ועובר משום 'בל תוסיף'. ואילו כָּאן בִּמְפָרֵשׁ – בדברי ריש לקיש שמקריב ביום השני, מדובר שפירש שבדעתו להקריב את כולן ביום הראשון, ולכן כשמקריב את השאר ביום השני הרי זה תשלומין למה שלא הספיק להקריב ביום הראשון, ואין כאן 'בל תוסיף'.

מקשה הגמרא על תירוצו של רבי אבא: הַאי 'סְתָם', הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן מדובר, אִילֵימָא – אם נאמר שמדובר באופן דְּלֵיכָּא שְׁהוּת בַּיּוֹם לְקָרֵב – שלא נותר זמן להקריבם ביום הראשון, אם כן קשה, הרי הַאי דְּלֹא אַקְרְבִינְהוּ – מה שלא הקריב את השאר הוא משום דְּלֵיכָּא – שלא היתה שְׁהוּת בַּיּוֹם, ולא משום שרוצה להוסיף עוד יום להקרבה, ומדוע עובר על 'בל תוסיף'. וְאֶלָּא נאמר שמדובר דְּלֵית לֵיהּ אוֹכְלִין – שאין לו בני בית רבים שיוכלו לאכול את כל הבהמות, ולכן לא הקריבם, גם בזה קשה, שהרי הַאי דְּלֹא אַקְרְבִינְהוּ משום דְּלֵית לֵיהּ אוֹכְלִין, ולא משום שרוצה להוסיף יום להקרבה, ומדוע עובר על 'בל תוסיף'.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרך רבי אבא לומר את דבריו, אלא באופן דְּאִיכָּא שְׁהוּת בַּיּוֹם, וְאִית לֵיהּ אוֹכְלִין, וממילא (מִבְּדִקַמָּא) לֹא אַקְרְבִינְהוּ – ממה שלא הקריב את כולם ביום הראשון, שֶׁמַּע מִינָּהּ שַׁיּוּרֵי שַׁיְּרִינְהוּ – מוכח מכאן שדעתו היתה לשיירם ולהקריבם ביום השני בכוונה תחילה, וכוונתו לחגוג שני ימים, ולכן אם יקריבם הרי הוא עובר על 'בל תוסיף'.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רבי אבא, שרבי יוחנן מודה במפרש: וְהָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא – כך מסתבר כדברי רבי אבא, דְּכִי אָתָא – שהרי כשבא רָבִין מארץ ישראל לבבל, אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, הִפְרִישׁ עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת לַחֲגִיגָתוֹ, והקְרִיב חָמֵשׁ בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, חוֹזֵר וּמַקְרִיב חָמֵשׁ

המשך בעמוד קיג

לֹא שָׁנוּ – לא נשנה בברייתא דין זה שמקריבים קרבן חגיגה רק ביום הראשון, אֶלָּא כְּשֶׁלֹּא גָּמַר, אֲבָל גָּמַר, חוֹזֵר וּמַקְרִיב. ומבארת הגמרא את דברי רבי יוחנן: מַאי – מה כוונתו בלשון 'גָּמַר'. אִילֵימָא – אם נאמר שכוונתו שגָּמַר להקריב כל קָרְבְּנוֹתָיו ביום הראשון, אם כן קשה מַאי מַקְרִיב – מה יקריב בשאר הימים, הרי הקריב את הכל. אֶלָּא ודאי כוונתו שֶׁלֹּא גָּמַר [–נגמר] הַיּוֹם, והיתה לו עוד שהות להקריב ביום הראשון, ולא הקריב, ולכן אינו חוזר ומקריב ביום אחר, אֲבָל גָּמַר הַיּוֹם הראשון ולא הספיק להקריב את כולם, הרי זה חוֹזֵר וּמַקְרִיב את השאר ביום אחר. ומוכח, שרבי יוחנן מודה שאם לא הקריב מפני שלא היתה לו שהות, חוזר ומקריב.

משנה

משנתנו עוסקת במי שלא הקריב ביום הראשון של הרגל, אם יכול להקריב בשאר הימים: מִי שֶׁלֹּא חָג – שלא הביא שלמי חגיגה בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, חוֹגֵג אֶת כָּל הָרֶגֶל – משלים ומביא את קרבנו בכל אחד משאר ימות הרגל, וְאף בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג, דהיינו בשמיני עצרת. עֲבַר הָרֶגֶל וְלֹא חָג, אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ – אינו חייב להביאו, ואין לו עוד תשלומין. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (קהלת א טו) 'מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת'.

המשנה מוסיפה ומבארת פסוק זה: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ מְעֻוָּות שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְקַן, זֶה הַבָּא עַל הָעֲרָוָה – על אשה האסורה עליו, וְהוֹלִיד מַמְזֵר בן מַמְזֵר, כיון שהביא פסולים לישראל, והרי הם לו לזכרון לחטאו, ולכן אין עונו נמחק אפילו בתשובה. ודווקא בזה עוסק הפסוק, שהרי אם תֹּאמַר שהפסוק עוסק בְּגוֹנֵב וְגוֹזֵל, מדוע אינו יכול לתקן, הרי יָכוֹל הוּא לְהַחֲזִירוֹ – להחזיר את דמי הגניבה והגזילה, וְיִתַּקֵּן את חטאו.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר על פסוק זה: אֵין קוֹרִין 'מְעֻוָּות', אֶלָּא לְמִי שֶׁהָיָה מְתוּקָן בְּתְחִלָּה וְנִתְעַוָּות, וְאִי זֶה הוא שהיה מתוקן בתחילה ונתעוות, זֶה תַּלְמִיד חָכָם הַפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה.

גמרא

הגמרא מבררת את המקור לדין המשנה. שואלת הגמרא: מְנָהֲנִי מִילֵּי – מהיכן למדנו דין זה, שאפשר להשלים את הקרבנות של חג הסוכות, אפילו בשמיני עצרת.

משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דין זה נלמד בגזירה שוה, שנֶּאֱמַר 'עֲצֶרֶת' בִּשְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח (דברים טז ח), וְנֶאֱמַר 'עֲצֶרֶת' בִּשְׁמִינִי שֶׁל חַג הסוכות (ויקרא כג לו), והרי הם מלמדים זה על זה, מַה לְּהַלָּן – כשם ששביעי של פסח הוא כשאר ימי החג לְענין תַּשְׁלוּמִין, אַף כָּאן – גם בשמיני עצרת, דינו כשאר ימי חג הסוכות לְענין תַּשְׁלוּמִין.

ממשיכה הגמרא בביאור גזירה שוה זו: מוּפְנֶה – התיבות שמהן נדרשת גזירה שוה זו, צריכות להיות פנויות ומיותרות לדרשה. דְּאִי לָאו מוּפְנֶה – שאם אינן פנויות, אִיבָּא לְמִיפְרַךְ – אפשר לפרוך את הגזירה שוה, שהרי מַה לַּשְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח, שֶׁכֵּן אֵינוֹ חָלוּק מִשֶּׁלְּפָנָיו – אין חילוק בינו לשאר ימי הפסח שלפניו, ולכן אפשר להשלים בו את קרבנות הפסח, ומנין שתֹּאמַר כך גם בַּשְּׁמִינִי שֶׁל חַג הסוכות, שֶׁחָלוּק הוא מִימֵי החג שֶׁלְּפָנָיו לגבי קרבנות ולגבי עניינים נוספים, ויתכן שאי אפשר להשלים בו את הקרבנות של חג הסוכות. ורק אם התיבות מיותרות, ניתן לדרוש מהם על אף הפירכא.

מבארת הגמרא: לָאוֵי – באמת, אַפְּנוּיֵי מוּפְנֶה – התיבות הללו פנויות ומיותרות, מִכְּדֵי מַאי 'עֲצֶרֶת' – שהרי מה ביאור השם 'עצרת', שהוא עָצוּר בְּעֲשָׂיַת מְלָאכָה – שאסור לעשות בו מלאכה, ואם כן קשה, הַכְּתִיב – הרי נאמר בהמשך (דברים טז ח) 'לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה', ואם כן 'עֲצֶרֶת' דִּכְתֵב רַחֲמָנָא, לְמָה לִי – לשם מה נאמר. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּה – יש להוכיח מכאן, שהמילה 'עצרת' נכתבה לְאַפְּנוּיֵי – לפנותה ולייתרה כדי ללמוד גזירה שוה.

הגמרא מביאה ברייתא הלומדת דין זה מפסוק אחר: וְאילו הַתְּנָא שבברייתא מַיְּיתֵי לָהּ מֵהָכָא – לומד דין זה מכאן. דְּתַנְיָא, נאמר בחג הסוכות (ויקרא כג מא) 'וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַה' שִׁבְעַת יָמִים וגו' בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחְגּוּ אֹתוֹ', וְיָכוֹל היית לפרש במה שנאמר 'שבעת ימים', שיְהֵא חוֹגֵג וְהוֹלֵךְ כָּל שִׁבְעָה – שחייב אדם להביא קרבן חגיגה בכל יום משבעת ימי החג, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ', שרק 'אוֹתוֹ' – את היום הראשון אַתָּה חוֹגֵג, וְאִי – ואין אַתָּה חוֹגֵג כָּל שִׁבְעָה. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר 'שִׁבְעָה', הרי החיוב הוא רק ביום הראשון, אלא לְתַשְׁלוּמִין – ללמד שאם לא הקריב ביום הראשון, יכול להשלים ולהקריב בכל שבעת הימים. וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא חָג בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג הסוכות, שֶׁחוֹגֵג וְהוֹלֵךְ אֶת כָּל הָרֶגֶל וְגַם בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן, דהיינו שמיני עצרת, תַּלְמוּד לוֹמַר 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחְגּוּ אֹתוֹ', שיכול לחוג בכל יום מימי החג שבחודש השביעי, גם בשמיני עצרת. ומוסיף התנא ושואל, אִי – אם דורשים כך מ'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי', יָכוֹל שיְהֵא חוֹגֵג וְהוֹלֵךְ כל הַחֹדֶשׁ כּוּלּוֹ, אף אחרי החג, תַּלְמוּד לוֹמַר 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחְגּוּ אֹתוֹ', אוֹתוֹ אַתָּה חוֹגֵג – בחג שבחודש השביעי אתה מביא קרבן חגיגה, וְאִי – ואין אַתָּה חוֹגֵג בחודש השביעי מחוּצָה לוֹ – מחוץ לחג, לאחר שעבר החג.

שנינו במשנה, שמי שלא הקריב ביום טוב ראשון, משלים בשאר ימי החג. מבררת הגמרא: וּמַאי תַּשְׁלוּמִין – מה הביאור בדין תשלומין זה. נחלקו בדבר: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עיקר החיוב הוא רק ביום הראשון, ושאר ימי החג הם רק תַּשְׁלוּמִין לָרִאשׁוֹן. וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא אָמַר, כל הימים הם תַּשְׁלוּמִין זֶה לָזֶה, דהיינו שבכל יום מימי החג יש חיוב בפני עצמו להקריב אם לא הקריב בימים שלפניו, ושאר הימים הם תשלומים לאותו יום שהיה יכול להקריב בו ולא הקריב.

שואלת הגמרא: מַאי בֵּינֵייהוּ – מה ההבדל ביניהם להלכה. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, במי שהיה חִיגֵּר בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן של החג, והיה פטור מן הראייה, וְנִתְפַּשֵּׁט – התרפא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, בזה אִיבָּא בֵּינֵייהוּ – יש הבדל בין השיטות. שרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר שכל ימי החג תַּשְׁלוּמִין לָרִאשׁוֹן הם, ועיקר החיוב אינו אלא בראשון, וכֵּיוָן דְּלֹא חָזֵי בָּרִאשׁוֹן – שלא היה ראוי להקריב ביום הראשון, שהרי היה חיגר, ממילא לֹא חָזֵי בַּשֵּׁנִי – אינו ראוי להקריב גם ביום השני ובשאר הימים, שכיון שלא נתחייב בעיקר, לא שייך בו 'תשלומין'. וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא אָמַר שכל הימים תַּשְׁלוּמִין זֶה לָזֶה, ובכל יום יש חיוב מצד עצמו, ולכן אַף עַל גַּב דְּלֹא חָזֵי בָּרִאשׁוֹן, מכל מקום חָזֵי בַּשֵּׁנִי, שהרי התרפא, ומתחייב ביום השני להקריב.

הגמרא מקשה על דברי רבי יוחנן, שמי שלא היה ראוי להביא קרבן ביום החיוב, אינו מתחייב בתשלומין: וּמִי – וכי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי – כך, וְהָאָמַר חִזְקִיָּה לגבי נזיר שנטמא, שדינו שסופר שבעה ימים לטהרתו, וביום השמיני מביא את קרבנותיו, ומתחיל למנות את ימי נזירותו מתחילה, שאם הנזיר חזר וְנִטְמָא שוב בַּיּוֹם השמיני, מֵבִיא קרבן נוסף על הטומאה השניה שנטמא. אבל אם חזר ונטמא בַּלַּיְלָה שלפני היום השמיני, אֵינוֹ מֵבִיא קרבן נוסף על טומאה זו, אלא מביא קרבן אחד על שתי הטומאות. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אַף אם חזר ונטמא בַּלַּיְלָה שלפני היום השמיני, נַמִּי – גם אז מֵבִיא קרבן נוסף על הטומאה השניה, ואינו יוצא בקרבן אחד. ואף שהנזיר מתחייב בקרבן רק ביום השמיני, ובשעה זו היה טמא ולא היה ראוי להקריב, מכל מקום חייב להביא את הקרבן לאחר שיטהר. הרי שסובר רבי יוחנן, שגם מי שלא היה יכול להקריב את הקרבן בשעה שהתחייב בו, מכל מקום יש לו תשלומין כשיוכל להקריב, ומה החילוק בין זה לחיגר ביום הראשון ונתפשט ביום שני, שאינו חייב בתשלומין לרבי יוחנן.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, שַׁאנִי טוּמְאָה – שונה הדין בנזיר שלא היה יכול להקריב מחמת שהיה טמא, שהרי מצאנו דְּיֵשׁ לָהּ [–לטומאה] תַּשְׁלוּמִין בְּפֶסַח שֵׁנִי, שמי שהיה טמא בפסח ולא היה יכול להקריב קרבן פסח, מקריבו בפסח שני, ומוכח שהטומאה אינה מבטלת לגמרי את החיוב, אלא רק דוחה אותו, ולכן בנזיר שהיה טמא יש תשלומין. אבל חיגר פטור לגמרי מן הראייה, ולכן לא שייכים בו תשלומין.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא, הָנִיחָא – תירוץ זה מובן לְמַאן דְּאָמַר, פֶּסַח

לא שנו – הא דתניא לקמן: אותו אתה חוגג ולא יותר, אלא שלא גמר היום. **אבל גמר היום** – ולא היה לו שהות להקריב כל חגיגות שהפריש. **משנה מי שלא חג** – שלא הביא חגיגתו ביום הראשון של חג. **ויום טוב האחרון של חג** – חוגג שמיני עצרת. ואף על גב דרגל בפני עצמו הוא – הוי תשלומין לראשון. **והוליד ממזר** – שהביא פסולין בישראל, ויהא זכרון, לפיכך אין עונותיו נמחקין בתשובה. **יכול להחזיר** – דמי גניבתו וגזלתו לבעלים. **ויתקן** – ויהא מתוקן מן החטא. **מעוות** – מקולקל. **גמרא מנהני מילי** – דיום טוב האחרון של חג הסוכות תשלומין לקרבנות החג ליחידים. **עצרת בשביעי של פסח** – בפרשת "כל הבכור" – "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת" (דברים טז). **מה לשביעי של פסח** – תשלומין לראשון, שהרי אינו חלוק משלפניו – שמיני עצרת חלוק משלפניו לענין פז"ר קש"ב. **מופנה** – וצריכה גזירה שוה זו שתהא מופנה, דתו לא פרכינן עליה מידי. דכל גזירה שוה מופנה למידין ואין משיבין. **לאי** – באמת. **הא כתיב לא תעשה מלאכה** – בההוא קרא גופיה "וביום השביעי עצרת לה' אלהיך, לא תעשה מלאכה". **ותנא מייתי לה מהכא** – משום דר' יוחנן דגמר לה כדאמרינן לעיל אמורא הוא, נקט הכא האי לישנא. **כל שבעה** – כל יום ויום. **בחדש השביעי** – כל ימי החג האמור בחדש השביעי. **יכול יהא חוגג והולך כל החדש** – איזה יום שירצה לתשלומי החג, אם לא הקריב בחג. **תלמוד לומר אותו** – בסיפיה דקרא, תרי "אותו" כתיב ביה. **מאי תשלומין** – כיצד הן תשלומין. **כולן תשלומין לראשון** – שהרי יום אחד עשה הכתוב עיקר בכולן, דכתיב "אותו", ושלאחריו עשה תשלומין לו. **כולן תשלומין זה לזה** – אין לך יום בהם שאין חובתו תלויה בו בעצמו למי שלא נראה בימים שלפניו, יום ראשון שהוא נראה להביא עיקר לדידיה, וימיו שלאחריו תשלומין לו. **חיגר** – אינו ראוי ליראות, כדאמרינן במתניתין. **נטמא ביום** – בבריתות (ט,א) תנן: נזיר מביא קרבן אחד על טומאות הרבה. ואמר חזקיה: נטמא ביום שמיני, שהוא ראוי להביא קרבנות ולהתחיל מנין נזירותיו, וימים שמנה קודם טומאה בטלין, כמו שנא': "וביום השמיני יביא שתי תורים או שני בני וגו' והזיר לה' כל ימי נזרו וגו' והימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו" (במדבר ו). **מביא** – קרבן על הטומאה השנית, שכבר נתחייב בקרבן הטומאה, והתחילה שניה – והרי זו טומאה אחרת. אבל נטמא בליל שמיני – אינו מביא אלא קרבן אחד, דכיון דלא יצא מטומאה הראשונה לשעה שהיא ראויה להביא עליה קרבן – לא נתחייב בקרבן הראשון, ואין לו תשלומין. **ורבי יוחנן אמר** – הואיל וטבל לטומאתו ראשונה והעריב שמשו נתחייב בקרבן, ואף על פי שאין לילה ראוי לקרבן. אלמא: אף על גב דלא ראוי לקרבן – יש לו תשלומין. **שאני טומאה** – קרבן הנדחה מפני הטומאה, ולפיכך יש לו תשלומין, ואף על גב דלא נראה להביא. **הואיל ויש לה תשלומין** – כגון אלו בפסח שני. שהרי מי שלא נראה בראשון יש לו תשלומין. אבל הנדחה מפני דבר אחר – לא מצינו לו תשלומין, אלא אם כן נראה להביא. **הניחא למאן דאמר כו'** – פלוגתא היא במסכת פסחים בפרק "מי שהיה טמא" (צג,א).

לא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא גָּמַר, אֲבָל גָּמַר - חוֹזֵר וּמַקְרִיב. מַאי גָּמַר? אִילֵימָא גָּמַר קָרְבְּנוֹתָיו - מַאי מַקְרִיב? אֶלָּא שֶׁלֹּא גָּמַר הַיּוֹם, אֲבָל גָּמַר הַיּוֹם - חוֹזֵר וּמַקְרִיב. **מִשְׁנָה** מִי שֶׁלֹּא חַג בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג - חוֹגֵג אֶת כָּל הָרֶגֶל, וְיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג. עָבַר הָרֶגֶל וְלֹא חַג - אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, עַל זֶה נֶאֱמַר: "מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקוֹן וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת". רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: אֵיזֶהוּ מְעֻוָּת שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתָּקֵן - זֶה הַבָּא עַל הָעֲרָוָה וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה מַמְזֵר. אִם תֹּאמַר בְּגוֹנֵב וְגוֹזֵל - יָכוֹל הוּא לְהַחֲזִירוֹ וְיִתַּקֵּן. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אֵין קוֹרִין מְעֻוָּת אֶלָּא לְמִי שֶׁהָיָה מְתוּקָּן בַּתְּחִילָּה וְנִתְעַוֵּת, וְאֵי זֶה? זֶה תַּלְמִיד חָכָם הַפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה. **גְּמָרָא** מְנָהֲנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: נֶאֱמַר "עֲצֶרֶת" בַּשְּׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, וְנֶאֱמַר "עֲצֶרֶת" בַּשְּׁמִינִי שֶׁל חָג, מַה לְּהַלָּן לְתַשְׁלוּמִין - אַף כָּאן לְתַשְׁלוּמִין. מוּפְנֶה, דְּאִי לָאו מוּפְנֶה - אֵיכָא לְמִיפְרַךְ: מַה לַּשְּׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח - שֶׁכֵּן אֵינוֹ חָלוּק מִשֶּׁלְּפָנָיו, תֹּאמַר בַּשְּׁמִינִי שֶׁל חַג שֶׁחָלוּק מִשֶּׁלְּפָנָיו, לָאֵי, אַפְנוּיֵי מוּפְנֶה. מִכְּדֵי, מַאי עֲצֶרֶת - עָצוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, הָכְתִיב: "לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה", "עֲצֶרֶת" דִּכְתַב רַחֲמָנָא לְמָה לִי? אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ לְאַפְנוּיֵי. וְתָנָא מַיְיתֵי לָהּ מֵהָכָא, דְּתַנְיָא: "וְחַגּוֹתֶם אוֹתוֹ חַג לַה' שִׁבְעַת יָמִים", יָכוֹל יְהֵא חוֹגֵג וְהוֹלֵךְ כָּל שִׁבְעָה - תַּלְמוּד לוֹמַר: "אוֹתוֹ" אוֹתוֹ, אַתָּה חוֹגֵג, וְאִי אַתָּה חוֹגֵג כָּל שִׁבְעָה. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "שִׁבְעָה" - לְתַשְׁלוּמִין. וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא חַג יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג שֶׁחוֹגֵג וְהוֹלֵךְ אֶת כָּל הָרֶגֶל וְיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן - תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגוּ אוֹתוֹ". אִי "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי" - יָכוֹל יְהֵא חוֹגֵג וְהוֹלֵךְ הַחֹדֶשׁ כּוּלּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אוֹתוֹ" - אוֹתוֹ אַתָּה חוֹגֵג, וְאִי אַתָּה חוֹגֵג חוּצָה לוֹ. וּמַאי תַּשְׁלוּמִין? רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: תַּשְׁלוּמִין לָרִאשׁוֹן, וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא אָמַר: תַּשְׁלוּמִין זֶה לָזֶה. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר רַבִּי זֵירָא: חִיגֵּר בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְנִתְפַּשֵּׁט בְּיוֹם שֵׁנִי אֵיכָא בֵּינַיְיהוּ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: תַּשְׁלוּמִין לָרִאשׁוֹן, כֵּיוָן דְּלָא חֲזִי בָּרִאשׁוֹן - לָא חֲזִי בַּשֵּׁנִי. וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא אָמַר: תַּשְׁלוּמִין זֶה לָזֶה. אַף עַל גַּב דְּלָא חֲזִי בָּרִאשׁוֹן - חֲזִי בַּשֵּׁנִי. וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי? וְהָאָמַר חִזְקִיָּה: נִטְמָא בַּיּוֹם - מֵבִיא, בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ מֵבִיא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַף בַּלַּיְלָה נַמִּי מֵבִיא! אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: שָׁאנֵי טוּמְאָה דְּיֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין בְּפֶסַח שֵׁנִי. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: פֶּסַח שני

זה הבא על הערוה – דטפי ברשתו ניכר, שהממזר נראה לעולם. אבל שאר עבירות, רוצח וגזלן – אין עדיו לפניו.

נאמר עצרת בפסח – ובירושלמי יליף לה ר' יוחנן בשם ר' ישמעאל: נאמר חמשה עשר בפסח ונאמר חמשה עשר בחג, מה להלן [יום טוב אחרון תשלומין לראשון], אף כאן [י"ט אחרון תשלומין לראשון]. ותו ליכא למיפרך כדפריך בתלמוד שלנו, דהא גזרה שוה גמורה, כדילפינן מינה בסוכה בפרק "החישן" (כז,א) – ועוד, יהודה בר ספרא בשם רבי אושעיא דריש התם: "וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים" וכי שבעה הם? והלא שמנה הם! אלא, יצא שבת [מהם] – הרי שבעה. ר' יוסי בעי: וכי מכאן למדנו שאין חגיגה דוחה שבת? והלא ממקום אחר התיב רבי יוחנן אחוי דרב ספרא: והתניא: אף בפסח כן, מעתה צא מהן שבת הרי [ששה], הגע עצמך שחל י"ט ראשון ואחרון בשבת [צא מהם שני ימים] – הרי כאן ששה. אתא יהודה בר ספרא בשם ר' אושעיא: "וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים" צא מהן שבת שכבר למדנו שאין חגיגה דוחה שבת, ומה תלמוד לומר "תחגוהו" – לרבות יום טוב האחרון לתשלומין לראשון. וכל אותן דרשות אינן בכאן. אך בפרק "אלו דברים" (פסחים ע,ב) מייתי לההיא דיהודה ספרא, ופריך עלה דהיא דחל יום טוב הראשון והאחרון בשבת הרי כאן ששה, ולא מייתי "תחגוהו".

תשלומין זה לזה – וההיא דלקמן (יז,א) דילפינן תשלומין לחג השבועות מחג המצות כל שבעה לא מסתבר למימר תשלומין זה לזה כיון דחול גמור הוא.

כיון דלא חזי בראשון תו לא חזי בשני – וצריך עיון: אם היה פשוט בראשון וחגר בשני, מי אמרינן, כיון דחיובא עליה רמיא בראשון – תו לא פקע מיניה, אף על גב דהשתא לא חזי, או דלמא: כיון דתשלומין זה לזה לר' אושעיא לאו מיחייב? ומיהו, כיון דהשתא לאו בר חיובא הוא – לא מצי מייתי ליה, הואיל ואינו בביאה לא הוי בהבאה.

נטמא ביום מביא – גבי נזיר שנטמא קאי. דעל כן לא פליגי רבי ור' יוסי בר יהודה (נזיר יח,א) בנטמא בשמיני, שכן יצא לשעה הראויה להביא קרבן. אבל בליל שמיני, דלא חזי לקרבן – לא. ורבי יוסי בר יהודה דנקט נטמא בשביעי – לאו משום הבאת קרבן הוא, אלא דחשיב ליה כמה טומאות בשביעי.

שאני טומאה הואיל ויש לה תשלומין בפסח שני – היה קשה למורי: אם כן סבירא ליה לר' יוחנן נטמא ביום ראשון וחזי בשני – מייתי חגיגה, אם כן לימא לעיל ריש מכילתין לאתויי טמא בראשון ונטהר בשני? ויש לומר: דאין הכי נמי, אלא משום דלרב פפא דבסמוך לא מצי למימר הכי, נקט מילתא דשוי לתרוייהו.

חגיגה. פרק ראשון – הכל חייבין דף ט עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

שני תשלומין דראשון הוא – היינו ר' נתן. אלא למאן דאמר שני רגל בפני עצמו הוא היינו רבי. ואף על גב דאית ליה תנא דמסייע ליה – פריך שפיר, דמסתמא לא פליג ארבי דהתם, דקיימא לן הלכה כרבי מחבירו. אבל לא מסתברא למימר דבעי לישבה כבולי עלמא.

או תפלה של ערבית – אתיא כמאן דאמר תפלת ערבית חובה. ואפילו למאן דאמר רשות – בחנם אין לנו לבטלה, אם לא על ידי אונס קצת, וכן משמע ההיא ד"תפלת השחר" (ברכות כו,א): שכח ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים וכן (שם ל,ב) אם שכח ולא הזכיר של ראש חודש בלילה – אין מחזירין אותו, לפי שאין מקדשין החדש בלילה. הא מקדשין – מחזירין, ולא מחלק כלל בין למאן דאמר רשות או בין למאן דאמר חובה, דמשמע דליכא מאן דפליג. וההיא דשבת (ט,ב): אי שרא ליה הימייניה לא מטרחינן ליה, וכן בירושלמי: אי עלה למטתו לא ירד – היינו אונס קצת. ולא כפירש הלכות גדולות, שפירשו דאף למאן דאמר רשות, אי שויה עליה חובה – הויא כחובה. והא ליתא, דמי לא עסקינן בהכי שבבר התפלל בשאר לילות – ואם היינו מפרשים שויה עליה חובה באותה לילה – יתכן ההיא דטעה ולא התפלל ראש חדש בלילה. ובברכות הארכתי, והבאתי ההיא דאמרו (יומא פז,ב) דתפלת נעילה פוטרת של ערבית.

בר הי הי להלל – יש מפרשים שגר היה, והיינו בן אברהם ושרה שנתוסף ה"א בשמן. וכן בג בג דכולה הגמרא עולה ה"א.

כברזא סומקא – רצועה. ודומה לו: מעיקרא משכא והשתא אברזא (בבא קמא סו,ב) – ובבראשית רבה יש: יאי עניותא לברתיה דיעקב בערקתא סומקתא לסוסיא חיורא.

כאן באחותו פנויה – משמע לישנא דפסיקא ליה, דיש ממזר מחייבי כריתות, מדנקט אחותו טפי מכל שאר עריות. והיינו כשמעון התימני (בקדושין בפרק האומר) (סח). [עיין קדושין עד,ב].

אפילו

רש"י

אלא למאן דאמר רגל בפני עצמו – ועבשיו אין לך לתלות טעמו של רבי יוחנן בהואיל ויש לטומאה תשלומין לשני. **קסבר ר' יוחנן** – אין חסרון זמן במי שהגיע לילו להקריב קרבנותיו מחר, הלכך מחוייב הוא בקרבן, אלא שהלילה מעכבו מלהביא אבל חגר ביום ראשון אין עליו שום חובת ראייה לפיכך אין לו עליו תשלומין. **ומי אמר ר' יוחנן** – אין לילה מחוסר זמן, והאמר ר' יוחנן: ראה אחת בלילה. זב שספר שבעה נקיים במשפטו וטבל והעריב שמשו, וחזר וראה אחת בלילה ושתים למחר. **מביא** – קרבן על טומאה שניה זו, לבד מן הקרבן שיביא על הראשונה. ויביא שני קרבנות כשיטהר, הואיל ולא ראה השניה עד שיצא לשעה שהיא ראויה להביא קרבן – יש לו תשלומין. ואף על השניה יביא, אף על פי שתחילתה בתוך זמן קרבן הראשונה – לא אמרינן חדא טומאה היא. ופירש רב יוסף את הטעם במסכת כריתות, לפי שהרא"ה ראשונה של זב אינה אלא כקרי בעלמא, וכי חזי אינך למחר – מצטרפת בהדייהו. הכא נמי, אף על פי שהיתה ראייה ראשונה בתוך קרבן ראשון, כי הדר חזי אינך למחר – מצטרפין בהדייהו. **ואי פלקא דעתך לילה אין מחוסר זמן** – אפילו ראה שלשתן בלילה זה – כבר יצא מזמן ראשון, ושתי זיבות הן. אי לאו דסבירא ליה לילה מחוסר זמן, הלכך אם ראה שתים בלילה – הויא לה זיבה אריבתא. **כי אמר ר' יוחנן** – ההיא – לדברי האומר לילה מחוסר זמן אמרה, אבל לדידיה סבירא ליה אפילו ראה כולן בלילה מביא. **לדברי האומר פשיטא** – אי אמרת בשלמא טעמא דנפשיה קאמר – אשמעינן ביה דסבירא לילה מחוסר זמן. אלא אי לדברי האומר כו' קאמר – מאי אשמעינן בה? **מהו דתימא כאתקפתא דרב שישא** – דאתקיף בכריתות על הטעם שנתן רב יוסף על הדבר, כמו שפירשתי למעלה. תדע, דהא ראייה ראשונה של כל הזבים קרי בעלמא הוא, וכי הדר חזי תרתי – מצטרפין בהדייהו, הכא נמי לא שנא. ומתקיף לה רב שישא: מי דמי? התם – כולהו בזמן חיובא חזינהו, הכא – לאו בזמן חיובא דהאי קרבן חזייה. **להמלאות מיבעי ליה** – אצל חסרון נופל לשון מילוי, שחסר מצוה אחת – לא יתמלא עוד חסרון זה משחסר. **שמינוהו חבירו לדבר מצוה** – שאמרו לו בא עמנו, ולא הלך. נמצא שחסר עצמו מאותו מנין – לא יוכל לימנות עוד באותו מנין, שכבר עשו את המצוה. **היינו צדיק היינו עובד אלהים** – מי הוא צדיק ומי הוא עובד אלהים? הלא אחד הוא! **אינו דומה שונה פרקו כו'** – אף על פי ששניהן צדיקים – לא עבדוהו בשווה, שזה עבדו יותר. **עשרה פרסי** – ישכיר לך אדם חמורו בזוז אחד, שכבר נהגו כן. ואם תאמר לו לילך פרסה יותר – ישאלך שני זוזים. **צרפתיך ולא בכסף** – ולא באש כמו שצורפים הכסף באש, אלא בחרתיך בכור עוני לצורפו בו. כור הוא החרס שצורפין בו. **גנב אדם** – גניבה אפשר שיחזירנה, ויתקן. **נטרד מן העולם** – אין לו עוד תשובה, לפי שעשה דבר שאין לו רפואה. **אין אומר בקרו**

---

1 שֵׁנִי תַּשְׁלוּמִין דְּרִאשׁוֹן הוּא. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שֵׁנִי רֶגֶל
2 בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא - מַאי אִיבָּא לְמֵימַר? אֶלָּא אָמַר רַב
3 פַּפָּא: קָסְבַר רַבִּי יוֹחָנָן לַיְלָה אֵינוֹ מְחוּסַּר זְמַן. וּמִי אָמַר
4 רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי? וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רָאָה אַחַת בַּלַּיְלָה
5 וּשְׁתַּיִם בַּיּוֹם - מֵבִיא, שְׁתַּיִם בַּלַּיְלָה וְאַחַת בַּיּוֹם - אֵינוֹ
6 מֵבִיא. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ קָסְבַר רַבִּי יוֹחָנָן לַיְלָה אֵינוֹ
7 מְחוּסַּר זְמַן, אֲפִילּוּ שְׁתַּיִם בַּלַּיְלָה וְאַחַת בַּיּוֹם מֵבִיא!
8 כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן - לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר לַיְלָה מְחוּסַּר זְמַן.
9 לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר? פְּשִׁיטָא! שְׁתַּיִם בַּיּוֹם וְאַחַת בַּלַּיְלָה
10 אִצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא כְּאַתְקְפָתָא דְּרַב
11 שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי - קָא מַשְׁמַע לָן כִּדְרַב
12 יוֹסֵף.עָבַר הָרֶגֶל וְלֹא חַג אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, וְעַל זֶה
13 נֶאֱמַר "מְעוּוֹת לֹא יוּכַל לִתְקוֹן וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל
14 לְהִימָּנוֹת". אֲמַר לֵיהּ בַּר הֵי הֵי לְהַלֵּל: הַאי
15 "לְהִימָּנוֹת"? לְהִמָּלְאוֹת מִיבְּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא זֶה שֶׁמְּנוּהוּ
16 חֲבֵרָיו לְדָבָר מִצְוָה וְהוּא לֹא נִמְנָה עִמָּהֶן. תַּנְיָא נַמִּי
17 הָכִי: "מְעוּוֹת לֹא יוּכַל לִתְקוֹן" - זֶה שֶׁבִּיטֵּל קְרִיאַת
18 שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית, אוֹ קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית, אוֹ
19 שֶׁבִּיטֵּל תְּפִלָּה שֶׁל שַׁחֲרִית, אוֹ תְּפִלָּה שֶׁל עַרְבִית,
20 "וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִימָּנוֹת" - זֶה שֶׁנִּמְנוּ חֲבֵרָיו לְדָבָר
21 מִצְוָה וְהוּא לֹא נִמְנָה עִמָּהֶן. אֲמַר לֵיהּ בַּר הֵי הֵי לְהַלֵּל:
22 מַאי דִּכְתִיב: "וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לָרָשָׁע בֵּין
23 עוֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ", הֵיינוּ "צַדִּיק" הֵיינוּ
24 "עוֹבֵד אֱלֹהִים", הֵיינוּ "רָשָׁע" הֵיינוּ "אֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ"!
25 אֲמַר לֵיהּ: "עֲבָדוֹ" ו"לֹא עֲבָדוֹ" - תַּרְוַיְיהוּ צַדִּיקֵי גְּמוּרֵי
26 נִינְהוּ. וְאֵינוֹ דּוֹמֶה שׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים לְשׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה וְאֶחָד. אֲמַר לֵיהּ: וּמִשּׁוּם חַד
27 זִימְנָא קָרֵי לֵיהּ "לֹא עֲבָדוֹ"? אֲמַר לֵיהּ: אִין, צֵא וּלְמַד מִשּׁוּק שֶׁל חַמָּרִין: עֲשָׂרָה פַּרְסֵי - בְּזוּזָא,
28 חַד עֲשַׂר פַּרְסֵי - בִּתְרֵי זוּזֵי. אֲמַר לֵיהּ אֵלִיָּהוּ לְבַר הֵי הֵי וְאָמְרִי לָהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב
29 "הִנֵּה צְרַפְתִּיךָ וְלֹא בְכֶסֶף בְּחַרְתִּיךָ בְּכוּר עֹנִי" - מִלְּמַד שֶׁחָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל מִדּוֹת
30 טוֹבוֹת לִיתֵּן לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא מָצָא אֶלָּא עֲנִיּוּת. אֲמַר שְׁמוּאֵל וְאִיתֵימָא רַב יוֹסֵף, הֵיינוּ דְּאָמְרִי
31 אֱינָשֵׁי: יָאָה עֲנִיוּתָא לִיהוּדָאֵי כִּי בַּרְזָא סוּמָקָא לְסוּסְיָא חִיוָּרָא. "רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר:
32 אֵי זֶה הוּא "מְעוּוֹת לֹא יוּכַל לִתְקוֹן" - זֶה הַבָּא עַל הָעֲרָוָה וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה מַמְזֵר וכו'". הוֹלִיד
33 - אִין, לֹא הוֹלִיד - לָא? וְהָא תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: גּוֹנֵב אָדָם - אֲפִשָּׁר שֶׁיַּחֲזִיר
34 גְּנֵבוֹ וְיִתַּקֵּן, גּוֹזֵל אָדָם - אֲפִשָּׁר שֶׁיַּחֲזִיר גְּזֵלוֹ וְיִתַּקֵּן, אֲבָל הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ וַאֲסָרָה לְבַעְלָהּ
35 - נִטְרַד מִן הָעוֹלָם וְהָלַךְ לוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אֵין אוֹמֵר "בְּקָרוּ גָּמָל", "בְּקָרוּ חֲזִיר".
36 אֶלָּא: "בְּקָרוּ טָלֶה". וְאִי זֶה - זֶה תַּלְמִיד חָכָם שֶׁפֵּירַשׁ מִן הַתּוֹרָה. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן לָקִישׁ אָמַר:
37 כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁפֵּירַשׁ מִן הַתּוֹרָה עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן קִנָּהּ כֵּן אִישׁ נוֹדֵד
38 מִמְּקוֹמוֹ", וְאוֹמֵר: "מַה מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלַי"?! לָא קַשְׁיָא; כָּאן - בַּאֲחוֹתוֹ
39 פְּנוּיָה, כָּאן - בְּאֵשֶׁת אִישׁ. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: הָא וְהָא בְּאֵשֶׁת אִישׁ, וְלָא קַשְׁיָא; כָּאן
באונס

גמל – זה לקרבן, כלומר: מי שהוא מעוות מתחילתו – אין זה מעוות. **אלא בקרו טלה** – זה לקרבן, שמא נפל בו מום ונתקלקל. כך לשון קלקול נופל באדם שהיה טוב מתחילה. **אחותו פנויה** – הוליד – אין, לא הוליד – לא. **באשת איש** – בלא הוליד נמי יש זכרון לעונו, שאסרה על בעלה, לא שנא אחותו ולא שנא נברית. **באונס** – לא אסרה על בעלה, לפיכך: הוליד – אין, לא הוליד – לא.

שֵׁנִי תַּשְׁלוּמִין דְּפסח רִאשׁוֹן הוּא. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר פסח שֵׁנִי רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא, ואינו תשלומין לראשון, לא מצאנו בטומאה תשלומין, ואי אפשר לתרץ כדברי רבי ירמיה, ואם כן מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – כיצד נתרץ את דברי רבי יוחנן.

מתרצת הגמרא תירוץ אחר על הסתירה בדברי רבי יוחנן: אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא, קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן, לַיְלָה אֵינוֹ מְחוּסַּר זְמָן – הלילה שלפני יום הקרבת הקרבן, אינו נחשב שעדיין לא הגיע זמן ההקרבה, אלא נחשב שכבר התחייב להקריבו, ורק משום שעבודת הקרבנות פסולה בלילה צריך לחכות למחר. ולכן נזיר שנטמא בליל שמיני חייב בקרבן נוסף, שכיון שכבר התחייב בהקרבת קרבנותיו בתחילת הלילה, הרי שנשלם זמן הטומאה, והתחילה נזירות חדשה. אבל מי שהיה חיגר בראשון לא התחייב כלל בקרבן, ולכן אין בו תשלומין.

מקשה הגמרא על תירוצו של רב פפא: וּמִי – וכי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי – כך, שלילה אינו מחוסר זמן, וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לגבי זב שספר שבעה נקיים וטבל והעריב שמשו, ועליו להביא קרבן ביום השמיני, שאם רָאָה שוב ראייה אַחַת בַּלַּיְלָה שלפני היום השמיני, וּשְׁתַּיִם – ושתי ראיות נוספות בַּיּוֹם השמיני, מֵבִיא קרבן נוסף על הראיות הללו, ככל זב שראה שלש ראיות, משום שהן נחשבות לטומאה חדשה. אבל אם ראה שְׁתַּיִם – שתי ראיות בַּלַּיְלָה שלפני היום השמיני, וְראייה אַחַת בַּיּוֹם שלמחרת, אֵינוֹ מֵבִיא קרבן נוסף, משום ששתי הראיות שראה בלילה אינן נחשבות זיבה חדשה, אלא המשך לזיבה הראשונה. ומוכיחה הגמרא: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן שלַיְלָה אֵינוֹ מְחוּסַּר זְמָן, אם כן אֲפִילּוּ אם ראה שְׁתַּיִם בַּלַּיְלָה וְאַחַת בַּיּוֹם, צריך להיות הדין שמֵבִיא קרבן נוסף, שהרי כבר בתחילת הלילה יצא מהזיבה הראשונה, שכבר התחייב עליה בקרבן, ושתי הראיות הללו הן טומאה חדשה. אלא בהכרח שרבי יוחנן סובר שלילה מחוסר זמן, ועדיין לא יצא מהזיבה הראשונה, שהרי לא התחייב עליה בקרבן, ולכן שתי הראיות הללו נחשבות כהמשך לטומאה הראשונה.

מתרצת הגמרא: כִּי קָאָמַר – כשאמר רַבִּי יוֹחָנָן דברים אלו בענין זב, אמרם לְדִבְרֵי – לדעת הָאוֹמֵר לַיְלָה מְחוּסַּר זְמָן, אך הוא עצמו סובר שלילה אינו מחוסר זמן, ואפילו ראה את כל השלוש בלילה מביא קרבן נוסף.

תמהה הגמרא: אם רבי יוחנן אמר זאת רק לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר לילה מחוסר זמן, אם כן פְּשִׁיטָא שהראיות שראה בלילה אינן מחייבות בקרבן נוסף, ומה השמיענו רבי יוחנן.

מתרצת הגמרא: בראה שְׁתַּיִם בַּיּוֹם וְאַחַת בַּלַּיְלָה, בזה אִצְטְרִיכָא לֵיהּ – הוצרך רבי יוחנן להשמיענו שמתחייב בקרבן נוסף. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא שאינו חייב, וּכְאַתְקַפְתָּא [–כמו הקושיא] דְּרַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי במסכת כריתות (ח.), שהקשה, הרי הראייה הראשונה לא היתה בזמן הראוי לחייבו בטומאה חדשה, כיון שעדיין לא התחייב בקרבן על הזיבה הראשונה, ולא יצא מידי הטומאה הראשונה, וכיצד מצטרפת ראייה זו לשתים האחרות. קָא מַשְׁמַע לָן – לכן השמיענו רבי יוחנן כְּדִבְרֵי רַב יוֹסֵף שם בגמרא, שאף על פי כן היא מצטרפת.

שנינו במשנה: עָבַר הָרֶגֶל וְלֹא חָג, אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (קהלת א טו) 'מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת'.

הגמרא דנה בביאורו של פסוק זה. שואלת הגמרא: אֲמַר לֵיהּ בַּר הֵי הֵי לְהִלֵּל, הַאי – תיבה זו של 'לְהִמָּנוֹת', 'לְהִמָּלְאוֹת' מִיבָּעֵי לֵיהּ – צריך היה הכתוב לומר 'להמלאות', דהיינו שמי שחיסר מצוה אחת שוב לא יוכל למלא את אותו החסרון, שהרי על השלמת חסרון אין נופלת לשון 'מינוי' אלא לשון 'מילוי'.

משיבה הגמרא: אֶלָּא, פסוק זה אמור לגבי זֶה שֶׁמְּנָאוּהוּ – שקראוהו חֲבֵירָיו לַעֲשׂוֹת עמהם דְּבַר מִצְוָה, וְהוּא לֹא נִמְנָה – לא הלך עִמָּהֶן, נמצא שחיסר עצמו מאותו מנין, ושוב לא יוכל להימנות עמהם, מאחר שכבר עשו את המצוה.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו כן בברייתא כתירוץ זה, 'מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן', זֶה מִי שֶׁבִּטֵּל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית אוֹ קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית, אוֹ שֶׁבִּיטֵּל תְּפִלָּה שֶׁל שַׁחֲרִית אוֹ תְּפִלָּה שֶׁל עַרְבִית. 'וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת', זֶה מִי שֶׁנִּמְנוּ חֲבֵירָיו לִדְבַר מִצְוָה, וְהוּא לֹא נִמְנָה עִמָּהֶן.

הגמרא מביאה פסוק נוסף שהתקשה בו בר הי הי: אֲמַר לֵיהּ בַּר הֵי הֵי לְהִלֵּל, מַאי דִּכְתִיב – מהו פירוש הכתוב (מלאכי ג יח) 'וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע, בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ', הרי לכאורה הַיְינוּ 'צַדִּיק' הַיְינוּ 'עֹבֵד אֱלֹהִים', ששניהם דבר אחד, וכן הַיְינוּ 'רָשָׁע' הַיְינוּ 'אֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ', ומה ההבדל בין שני חלקי הפסוק.

אֲמַר לֵיהּ הלל לבר הי הי, זה שנקרא בפסוק 'עֲבָדוֹ' וְזה שנקרא 'אשר לֹא עֲבָדוֹ', תַּרְוַיְיהוּ צַדִּיקֵי גְּמוּרֵי נִינְהוּ – בשניהם מדובר בצדיקים גמורים, וְאולם אֵינוֹ דּוֹמֶה שׁוֹנֶה פִּרְקוֹ – החוזר על תלמודו מֵאָה פְּעָמִים, שהוא נקרא בפסוק 'אשר לא עבדו', לְשׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה וְאֶחָד פעמים, שהוא נקרא בפסוק 'עבד אלהים', ואף על פי ששניהם צדיקים, מכל מקום אינם שוים, שהרי אחד עבד את ה' יותר מחבירו.

אֲמַר לֵיהּ בר הי הי להלל בתמיהה, וּמִשּׁוּם חַד זִימְנָא קָרֵי לֵיהּ 'לֹא עֲבָדוֹ' – וכי משום פעם אחת שהחסיר, שלא שנה מאה ואחד פעמים, נקרא שאינו עובד אלוקים. אֲמַר לֵיהּ הלל, אִין – אכן כך הוא, וְצֵא וּלְמַד מִשּׁוּק שֶׁל חַמָּרִין המשכירים את עצמם להוליך משא על חמוריהם, שמנהגם הוא להשכיר עצמם לַעֲשָׂרָה פַּרְסֵי בְּזוּזָא – למהלך עשר פרסאות במחיר זוז אחד, ואם נשכרו ללכת חַד עֲשַׂר פַּרְסֵי – אחת עשרה פרסאות, בִּתְרֵי זוּזֵי – יגבו שני זוזים, הרי שבעבור פרסא אחת יותר משלם השוכר כפול.

אֲמַר לֵיהּ אֵלִיָּהוּ הנביא לְבַר הֵי הֵי, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שאמר כך לְרַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב – מה מלמד הכתוב (ישעיה מח י) 'הִנֵּה צְרַפְתִּיךָ וְלֹא בְכָסֶף, בְּחַרְתִּיךָ בְּכוּר עֹנִי', שאמר הקב"ה לישראל, אמרק עוונותיכם, אבל לא על ידי אש כדרך שצורפים כסף, אלא אצרף אתכם על ידי עניות, מְלַמֵּד, שֶׁחָזַר – שעבר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל מִדּוֹת טוֹבוֹת כדי לִיתֵּן אותם לְיִשְׂרָאֵל בשביל לתקנם, וְלֹא מָצָא אֶלָּא עֲנִיּוּת, שמתוך עניות באים הם ליראת ה', שהרי אם אין להם לחם לאכול ובגד ללבוש ושמן לסוך, הם מבקשים רחמים מהקב"ה. אָמַר שְׁמוּאֵל, וְאִיתֵימָא – ויש שאומרים כן בשם רַב יוֹסֵף, הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי – זהו שרגילים אנשים לומר, יָאָה עֲנִיּוּתָא לִיהוּדָאֵי, כִּי בַּרְזָא סוּמָּקָא לְסוּסְיָא חִיוָּרָא – יפה עניות ליהודים, כרצועה אדומה לסוס לבן.

שנינו במשנה: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, אֵי זֶה הוּא 'מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן' זֶה הַבָּא עַל הָעֶרְוָה וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה מַמְזֵר וכו'.

מקשה הגמרא: הוֹלִיד אִין – האם רק כשהוליד מן הערוה בן ממזר, אז הוא נקרא 'מעות לא יוכל לתקן', אבל אם לֹא הוֹלִיד ממזר לֹא נקרא כך, וְהָא תַּנְיָא בברייתא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, גּוֹנֵב אָדָם – אדם שגנב, אֶפְשָׁר שֶׁיַּחֲזִיר גְּנֵבוֹ [–גניבתו] וִיתַקֵּן, וכן גּוֹזֵל אָדָם – אדם שגזל, אֶפְשָׁר שֶׁיַּחֲזִיר גְּזֵלוֹ וִיתַקֵּן, אֲבָל הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ וַאֲסָרָהּ לְבַעְלָהּ, נִטְרַד מִן הָעוֹלָם וְהָלַךְ לוֹ, כלומר, אינו יכול לתקן מעשיו בתשובה, שהרי עשה דבר שאי אפשר לתקנו. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר, כשם שאֵין אדם אוֹמֵר בַּקְּרוּ – בידקו גָּמָל זה או בַּקְּרוּ חֲזִיר זה אם הם ראוים לקרבן, שהרי הם מקולקלים מתחילתם, אֶלָּא כך אומר אדם, בַּקְּרוּ טָלֶה זה, שהוא ראוי לקרבן, אם נפל בו מום והתקלקל, כך רק אדם שהיה מתוקן מתחילתו יכול להתקלקל ולהיקרא 'מעות'. וְאֵי זֶה הוא שהיה מתוקן ונתעוות, זֶה תַּלְמִיד חָכָם שֶׁפֵּירַשׁ מִן הַתּוֹרָה. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן לָקִישׁ אָמַר, כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁפֵּירַשׁ מִן הַתּוֹרָה, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי כז ח) 'כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן קִנָּהּ כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ', וְעוד אוֹמֵר עליו הכתוב (ירמיהו ב ה), 'מַה מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלָי'. הרי שלרבי שמעון בן מנסיא גם הבא על אשת איש נקרא 'מעות לא יוכל לתקן', ומדוע נקטה המשנה דווקא שהוליד ממנה בן ממזר.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנה מדובר בְּמי שבא על אֲחוֹתוֹ הַפְּנוּיָה, שלא אסרה, ולכן רק אם הוליד ממנה ממזר אינו יכול לתקן עוונו. וְכָאן – בברייתא מדובר בְּמי שבא על אֵשֶׁת אִישׁ, ואסרה על בעלה, ואינו יכול לתקן דבר זה אף אם לא הוליד ממנה ממזר.

תירוץ נוסף: וְאִי בָּעֵית אֵימָא, הָא וְהָא – המשנה והברייתא שתיהן עוסקות בְּאֵשֶׁת אִישׁ, וְלֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנה מדובר כשבא עליה

בְּאוֹנֶס, שאינה נאסרת על בעלה, ולכן רק אם הוליד ממנה ממזר אינו יכול לתקן, ואילו **כָּאן** – בברייתא מדובר כשבא עליה **בְּרָצוֹן** – בהסכמתה, שנאסרת על בעלה, ואיסור זה אינו יכול לתקן.

תירוץ נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, הָא וְהָא** – המשנה והברייתא שתיהן עוסקות כשבא עליה **בְּאוֹנֶס, וְלֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – בברייתא מדובר **בְּאֵשֶׁת כֹּהֵן**, שנאסרת על בעלה אף באונס, ואילו **כָּאן** – במשנה מדובר **בְּאֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל**, שאינה נאסרת אלא ברצון.

נאמר בזכריה (ח י) 'וְלִיוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם'. דורשת הגמרא: **אָמַר רַב, כֵּיוָן שֶׁיּוֹצֵא אָדָם מִדְּבַר הֲלָכָה** – מלימוד המשנה, ועובר **לְדַבַּר מִקְרָא** – ללימוד המקרא, **שׁוּב אֵין לוֹ שָׁלוֹם**, מאחר שאי אפשר להורות הלכה מסתימת המקרא, ורק המשנה מפרשת את מה שסתמה התורה. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, זֶה הַפּוֹרֵשׁ מִתַּלְמוּד** – משימוש החכמים המבארים את המשניות, ועובר **לְמִשְׁנָה** – לגרוס את המשניות, אין לו שלום בהוראת הלכה, שאין ההוראה מתוך המשנה לבדה נכונה, שיש כמה משניות שאין דבריהן מכוונים ותירצום בני התלמוד. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ** הפורש מִשַּׁ"ס לְשַׁ"ס – שלמד תלמוד ירושלמי ועבר לתלמוד בבלי, גם לו אין שלום, כיון שהתלמוד הבבלי הוא עמוק מהתלמוד הירושלמי.

משנה

משנתנו תבאר שדין הקרבת שלמי חגיגה, וכן כמה דינים נוספים, לא נזכרו בפירוש בתורה, אלא בדרך רמז בלבד: דיני **הֶיתֵּר נְדָרִים** – מה שאמרו חכמים שחכם יכול להתיר את הנדר, הרי הם כאילו **פּוֹרְחִין בָּאֲוִיר**, מאחר שיש להם רק מעט רמז במקרא, **וְאֵין לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ** בתורה שבכתב, אלא נמסרו לחכמים בתורה שבעל פה.

הִלְכוֹת שַׁבָּת, וְחֲגִיגוֹת – דיני הקרבת קרבן חגיגה, **וְהַמְּעִילוֹת** – דיני המועל בהקדש, **הֲרֵי הֵם כַּהֲרָרִים** – כמו הרים **הַתְּלוּיִן בְּשַׂעֲרָה** של הראש, שיש בהם הלכות התלויות ברמז, משום שֶׁעניינים אלו הֵן כתובים **בַּמִּקְרָא מוּעָט, וְאִילּוּ הַהֲלָכוֹת** הנלמדות מהמקרא הן **מְרוּבּוֹת**.

וְאִילּוּ הַדִּינִין – דיני ממונות, **וְהַלְּכוֹת הָעֲבוֹדוֹת** של הקרבנות, ודיני **הַטְּהָרוֹת וְהַטֻּמְאוֹת, וְדִינֵי הָעֲרָיוֹת** האסורות, **יֵשׁ לָהֶן עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ** בתורה שבכתב. ומסיימת המשנה, **וְהֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה**.

גמרא

שנינו במשנה, היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו. הגמרא מביאה ברייתא החולקת על המשנה: **תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, היתר נדרים **יֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** 'כִּי יַפְלִא' 'כִּי יַפְלִא' **שְׁתֵּי פְּעָמִים, אַחַת** ללמד **עַל הַפְלָאָה לְאִיסּוּר**, שאדם שפירש נדר לאיסור אסור לעבור עליו, **וְאַחַת** ללמד **עַל הַפְלָאָה לְהֶיתֵּר**, שהנודר מפרש לפני החכם שנדר רק על דעת כך וכך, אבל על דעת שיקרה כך וכך לא נדר, והרי הוא בא לידי חרטה על נדרו, ואפשר להתיר לו את הנדר. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר**, היתר נדרים **יֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** על דור המדבר (תהלים צה יא) 'אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי', כך אמר הקב"ה, **בְּאַפִּי** – בכעסי **נִשְׁבַּעְתִּי**, ולא בדעת מיושבת, **וְלֹכן חָרַתִּי כִּי** – יכול אני להישאל על שבועתי. ומכאן יש ללמוד שהמוצא פתח לנדרו, ואומר לא נדרתי על דעת שיקרה לי דבר זה שאני רואה שבא לי על ידי נדרי, מתירים לו את הנדר. **רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר**, היתר נדרים **יֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** בתרומת המשכן (שמות לה ה) 'כֹּל נָדִיב לִבּוֹ יְבִיאֵהּ אֶת תְּרוּמַת ה'', שאם בשעת ההבאה עדיין נדבו לבו היה מביא, אך אם התחרט ועתה אין לבו נודבו, היו מתירים לו את הנדר. **חֲנַנְיָה בֶּן אָחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר**, היתר נדרים **יֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים קיט קו) 'נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ', ומכאן שאמר דוד 'וָאֲקַיֵּמָה' יש ללמוד שאם היה רוצה שלא לקיים את שבועתו, היו מתירים לו אותה.

מוסיפה הגמרא על דברי הברייתא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אִי הֲוַאי הָתָם אֲמַרִי לְהוּ** – אילו הייתי שם הייתי אומר להם, **דִּידִי עֲדִיפָא מִדִּידְכוּ** – הדרשה שדרשתי אני להיתר נדרים עדיפה משלכם, שדרשתי ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר ל ג) 'לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ', ללמד שהוא אינו מוֹחֵל לעצמו על הנדר, **אֲבָל אֲחֵרִים מוֹחֲלִין לוֹ** – יכולים למחול לו על נדרו ולהתירו.

אָמַר רָבָא, לְכוּלְּהוּ אִית לְהוּ פִּירְכָא – את כל הדרשות הללו אפשר לפרוך, **לְבַר** – חוץ **מִדְּשְׁמוּאֵל, דְּלֵית לֵיהּ** – שאין עליו **פִּירְכָא. דְּאִי** – שאם נלמד **מִדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שלמד מהיתורו של 'כי יפלא', יש לפרוך, **דִּלְמָא** – שמא יתור זה בא ללמד **כִּדְרַבִּי יְהוּדָה שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן, דְּתַנְיָא** בברייתא, שנים שהיו יושבים, ובא אחד לפניהם, ואמר אחד מהיושבים, אם זה הבא לפנינו הוא נזיר אהיה גם אני נזיר, וחבירו אומר אם זה הבא לפנינו אינו נזיר אהיה אני נזיר, ולבסוף נמצאה האמת כאחד מהן, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן, לְעוֹלָם אֵין אֶחָד מֵהֶם נָזִיר** – שניהם אינם נזירים, ואפילו זה שנמצאה האמת כדבריו, משום **שֶׁלֹּא נִיתְּנָה נְזִירוּת** להיות ננדרת בתלייה ובספק, **אֶלָּא לְהַפְלָאָה** – בנדר ברור ומפורש.

אִי מִדְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שדרש מהפסוק 'אשר נשבעתי באפי', יש לפרוך, **דִּלְמָא** – שמא כוונת הפסוק היא להיפך, **וְהָכִי קָאָמַר** הקב"ה, **בְּאַפִּי** – בכעסי **נִשְׁבַּעְתִּי, וְלֹא הֲדַרְנָא בִּי** – ולכן לא אחזור בי.

אִי מִדְּרַבִּי יִצְחָק שדרש מהפסוק 'כל נדיב לבו', **דִּלְמָא** פסוק זה בא **לְאַפּוּקֵי** – להוציא **מִדִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, מִי שֶׁנָּמַר בִּלְבּוֹ** לאסור על עצמו דבר בנדר או בשבועה או להקדיש הקדש, אין הם חלים, אלא **צָרִיךְ שֶׁיּוֹצִיא** אותם **בִּשְׂפָתָיו**, ורק בכך הם חלים. **וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן** – ובא פסוק זה ללמדינו, **דְּאַף עַל גַּב דְּלֹא הוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו** חל הנדר או ההקדש, דלא כשמואל.

אִי מִדְּחַנַנְיָה בֶּן אָחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שדרש מהפסוק 'נשבעתי ואקימה', **דִּלְמָא** פסוק זה בא **לְמִגְרַס כְּרַב גִּידֵל אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁמִּצְוָה שֶׁיִּהוּ נִשְׁבָּעִין לְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוָה כְּדֵי שֶׁיִּמָּהֲרוּ וְיִזְדָּרְזוּ לְקַיְּמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר** 'נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ'.

אֶלָּא דִּשְׁמוּאֵל שלמד מ'לא יחל דברו', **לֵית לֵיהּ** – אין לו **פִּירְכָא. אָמַר רָבָא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים כן בשם **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי** – זהו שרגילים הבריות לומר, **טָבָא חָדָא פִּלְפֶּלְתָּא חֲרִיפְתָּא, מִמְּלֵי צַנָּא דְּקָרֵי** – טוב גרעין אחד של פלפל חריף, מסל מלא דלועין, שהגרעין נותן טעם יותר מכולם. כך שמואל, אף שהיה אמורא וקטן מהתנאים, היה חריף מהם.

שנינו במשנה: **הִלְכוֹת שַׁבָּת** וכו' הרי הם כהררים התלוין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות. מקשה הגמרא: הרי **מִיכְתַּב כְּתִיבָן** – בהלכות שבת כתובות בתורה אזהרות רבות, ואינן מקרא מועט. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא נצרכו דברי המשנה, אלא **לְכִדְרַבִּי אַבָּא, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא, הַחוֹפֵר גּוּמָא בְּשַׁבָּת, וְאֵין הוּא צָרִיךְ** את הגומא, **אֶלָּא** צריך **לַעֲפָרָהּ** של הגומא להשתמש בו, **פָּטוּר עָלֶיהָ**, ואינו חייב משום מלאכת בונה, אף שבנה בנין, מפני שאינו צריך את הבנין. ודין זה וכיוצא בו אינם כתובים בתורה, אלא יש להם רמז מועט.

שואלת הגמרא: **כְּמַאן** – כשיטת מי אמר רבי אבא דין זה, האם אמרו רק **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר** לגבי המוציא את המת במיטה כדי לקברו, שהוא פטור, מפני שאינו צריך את ההוצאה, וכל **מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ** – שאינו צריך את המלאכה מצד עצמה, והיה מעדיף שלא יצטרך לה כלל, **פָּטוּר עָלֶיהָ**. ולכן גם החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה, פטור. משיבה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו אם תאמר שדברי רבי אבא נאמרו גם **לְשִׁיטַת רַבִּי יְהוּדָה**, המחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה, אין זה קשה, מפני **שֶׁהָתָם** – במוציא את המת לקברו חַיֵּיב רבי יהודה, מפני שהוא **מְתַקֵּן** במלאכת ההוצאה, שהרי קובר את המת. אבל **הָכָא** – כאן, בחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה, **מְקַלְקֵל הוּא** במלאכה זו את חצירו במקום שחפר את הגומא, ולכן הוא פטור.

שואלת הגמרא לפי תירוץ זה: **מַאי** – מה כוונת המשנה שאמרה שהלכות שבת הם **כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה**, שמשמע שיש להם קצת רמז, אלא שהוא חלש כשערה, ומהו הרמז במקרא להלכות אלו.

חגיגה. פרק ראשון – הכל חייבין דף י עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

רש"ל

ברצון – אסרה על בעלה. **אשת כהן** – אפילו באונס אסורה לבעלה, בכתובות (נא,ב): "והיא לא נתפשה" – אסורה, הא נתפשה – מותרת, ואי זו – זו אשת ישראל. ומדכתיב "היא" – מיעוטא הוי, לומר: יש לך אחרת, שאף על פי שנתפשה אסורה, ואי זו – זו אשת כהן. **וליוצא ולבא אין שלום** – מקרא הוא בזכריה, ודרשוהו כאן ליוצא מן התורה ובא לו לדברים אחרים. **שיוצא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא שוב אין לו שלום** – שאין הוראה מדבר מקרא, שהמשנה מפרשה סתימת התורה. **מתלמוד למשנה** – אם שמש את החכמים שהן מדקדקין ליתן טעם משניות, להבין המשניות הסותרות זו את זו ולמצוא טעם לפטור ולחובה, לאיסור ולהיתר. שהמשנה זו קרוי תלמוד, ואם יצא מהן ונתן עסקו לגירסת המשניות – שוב אין לו שלום בדבר הוראה, שאין הוראה נבונה בדבר משנה. שכמה משניות יש שאין דבריהן מכוונין ותירצום בני התלמוד: הכא במאי עסקינן, חסורי מחסרא, הא מני רבי פלוני היא ואין הלכה כמותו. **אפילו מתלמוד לתלמוד** – מתלמוד ירושלמי לתלמוד בבלי שהוא עמוק, כדאמרינן בסנהדרין (כד,א): "במחשכים הושיבני כמתי עולם" – זו התלמוד של בבל. **משנה היתר נדרים פורחים באויר** – התרת נדרים שאמרו חכמים, שהחכם מתיר את הנדר – מעט רמז יש במקרא, ואין על מה לסמוך, אלא שכן מסור לחכמים בתורה שבעל פה. **הלכות שבת, והלכות חגיגה, הלכות מעילות** – יש בהן הלכות שהן תלויות ברמז, מקרא מועט. **כהררין התלוים** – בשערות ראש. **והעבודות** – הלכות עבודת קרבן. **והעריות** – ערוה. הן הן **גופי תורה** – בגמרא פריך: אטו הנך לאו גופי תורה נינהו?! **גמרא כי יפליא שתי פעמים** – אחד בערכין ואחד בנזיר: "כי יפליא נדר בערכך", "כי יפליא לנדור נדר נזיר". **אחת הפלאה לאיסור** – כוליה הפלאה לשון פירוש, כתרגומו "ארי יפריש", ולמה כתב הפלאה בשניהן? אחת כשפירש ונדר ואסר עצמו בנדר, ואחת שחוזר ומפרש לפני החכם, ואומר: כן נדרתי, ולדעת כן נדרתי, אבל לדעת כן לא נדרתי. והרי הוא בא לידי חרטה, ומתוך כך בא לידי היתר. **נשבעתי באפי** – מדקאמר "באפי" משמע: יכול אני לישאל עליו, לפי שמחמת אפי ולא מדעת מיושבת נשבעתי. יש ללמוד מכאן, שהמוצא פתח לנדרו, לאמר לא לדעת כן נדרתי שיקרני דבר זה שאני רואה הבא לי על ידי נדרי – מתירין לו. **כל נדיב לבו הביאו** – אם עודנו לבו נודבו עליו – יביאו, ואם מתחרט – יתירו לו. **נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך** – מדקאמר "ואקיימה", מכלל דאם רצה שלא לקיים – מתירין לו. **אי מדרבי אליעזר** – דדריש הפלאה יתירתא. **דלמא** – לכדרבי טרפון אתא. **אין אחד מהן נזיר** – שנים שהיו ישראל, ובא אחד לפניהם, ואמר אחד: הריני נזיר שזה הבא אצלנו נזיר הוא, וחבירו אומר: הריני נזיר שאינו נזיר, ולבסוף נמצא כאחד מהן – אין אחד מהן נזיר. לפי שלא ניתנה נזירות להיות נזיר בתלייה ובספק, אלא בהפלאה ודאית מפורשת.

גמר בלבו – שבועה או נדר או הקדש. **שנשבעין לקיים המצוה** – כלומר מצוה שיהא אדם נשבע לקיים מצוה כדי שימהר ויזדרז לקיימה. **פלפלתא** – גרעין אחד של פלפל. **מיכתב כתיבן** – טובא אזהרות כתיבי בשבת, מאי מקרא מועט דקאמר מתניתין? **לא נצרכא כו'** – דבר זה וכיוצא בו, רמז מועט יש לו ללמוד מן התורה. **חופר גומא** – בונה בנין הוא, ואם אינו צריך לה אלא לייטול את העפר, אף על פי שהבנין בנוי – אינו חייב משום בונה. **שאינה צריכה לגופה** – כגון זה שאינו צריך לבנין זה. ורבי שמעון אמר מילתיה גבי מוציא את המת במטה לקוברו בשבת (שבת צג,ב), וקאמר רבי שמעון: פטור על הוצאה זו, שברצונו לא היתה באה אליו, ולא היה צריך לה. **אפילו תימא לר' יהודה** – דפליג עליה, מודה בהך גומא. דאלו התם הקובר את המת – מתקן הוא, והאי חופר גומא – מקלקל הוא את חצרו. **ומאי כהררין** – דקאמר במתניתין, דמשמע שיש קצת רמז מן התורה ללמד זה, ומהו הרמז?

מלאכת

בְּאוֹנֶס, כָּאן - בְּרָצוֹן. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: הָא וְהָא בְּאוֹנֶס, וְלָא קַשְׁיָא: כָּאן - בְּאֵשֶׁת כֹּהֵן, כָּאן - בְּאֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל. "וְלִיוֹצֵא וְלִבָּא אֵין שָׁלוֹם", אָמַר רַב: כֵּיוָן שֶׁיּוֹצֵא אָדָם מִדְּבַר הֲלָכָה לִדְבַר מִקְרָא - שׁוּב אֵין לוֹ שָׁלוֹם. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: זֶה הַפּוֹרֵשׁ מִתַּלְמוּד לְמִשְׁנָה, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ מִתַּלְמוּד לְתַלְמוּד. **משנה** הֶיתֵּר נְדָרִים פּוֹרְחִין בָּאֲוִיר וְאֵין לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ. הִלְכוֹת שַׁבָּת חֲגִיגוֹת וְהַמְּעִילוֹת - הֲרֵי הֵם כַּהֲרָרִים הַתְּלוּיִן בִּשַּׂעֲרָה, שֶׁהֵן מִקְרָא מוּעָט וַהֲלָכוֹת מְרוּבּוֹת. הַדִּינִין וְהָעֲבוֹדוֹת, הַטְּהָרוֹת וְהַטֻּמְאוֹת, וַעֲרָיוֹת - יֵשׁ לָהֶן עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ, וְהֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה. **גמרא** תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יַפְלִיא" "כִּי יַפְלִיא" שְׁתֵּי פְּעָמִים, אַחַת הַפְלָאָה לְאִיסּוּר וְאַחַת הַפְלָאָה לְהֶיתֵּר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי" - בְּאַפִּי נִשְׁבַּעְתִּי, וְחָזַרְתִּי בִּי. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: יֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּל נָדִיב לִבּוֹ". חֲנַנְיָה בֶּן אַחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּעְתִּי וַאֲקַיֵּימָה לִשְׁמוֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: אִי הֲוַאי הָתָם אָמְרִי לְהוּ: דִּידִי עֲדִיפָא מִדִּידְכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ" הוּא אֵינוֹ מוֹחֵל, אֲבָל אֲחֵרִים מוֹחֲלִין לוֹ. אָמַר רָבָא: לְכוּלְּהוּ אִית לְהוּ פִּירְכָא, לְבַר מִדִּשְׁמוּאֵל דְּלֵית לֵיהּ פִּירְכָא. דְּאִי מִדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר - דִּלְמָא כִּדְרַבִּי יְהוּדָה שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן. דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן: לְעוֹלָם אֵין אֶחָד מֵהֶם נָזִיר, שֶׁלֹּא נִיתְּנָה נְזִירוּת אֶלָּא לְהַפְלָאָה. אִי מִדְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ - דִּלְמָא הָכִי קָאָמַר: בְּאַפִּי נִשְׁבַּעְתִּי וְלָא הֲדַרְנָא בִּי. אִי מִדְּרַבִּי יִצְחָק - דִּלְמָא לְאַפּוּקֵי מִדִּשְׁמוּאֵל. דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: גְּמַר בְּלִבּוֹ - צָרִיךְ שֶׁיּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו, וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן: דְּאַף עַל גַּב דְּלָא הוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו. אִי מִדְּחֲנַנְיָה בֶּן אַחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ - דִּלְמָא בְּרַב גּוּדֵל אָמַר רַב. דְּאָמַר רַב גּוּדֵל אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁנִּשְׁבָּעִין לְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּעְתִּי וַאֲקַיֵּימָה לִשְׁמוֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ". אֶלָּא דִּשְׁמוּאֵל לֵית לֵיהּ פִּירְכָא. אָמַר רָבָא וְאִיתֵימָא רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: הֵינוּ דְּאָמְרִי אֲנָשֵׁי: טָבָא חָדָא פִּלְפֵּלְתָּא חֲרִיפְתָּא מִמְּלֵי צַנָּא דְּקָרֵי. "הִלְכוֹת שַׁבָּת" — מִיכְתַּב כְּתִיבָן! לָא צְרִיכָא, לְכִדְרַבִּי אַבָּא. דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא: הַחוֹפֵר גּוּמָא בְּשַׁבָּת וְאֵין צָרִיךְ אֶלָּא לַעֲפָרָהּ - פָּטוּר עָלֶיהָ. כְּמַאן, כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר: מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ פָּטוּר עָלֶיהָ. אֲפִילּוּ תֵּימָא לְרַבִּי יְהוּדָה, הָתָם - מְתַקֵּן, הָכָא - מְקַלְקֵל הוּא. מַאי כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה?

מלאכת

אפילו מתלמוד לתלמוד – מתלמוד ירושלמי לתלמוד בבלי כדפירש רש"י. וכן אמר בירושלמי: "במחשכים הושיבני כמתי עולם" – אלו תלמוד הבבלי. וכן (רב בהנא) דהוה ציים דלישתכח מיניה תלמוד הבבלי. ומיהו, אפילו איפכא יש לומר, והכי פירושו: שפירש מזה ועדיין לא הבין בזה, שמתוך כך לא יעלה בידו הלכה ברורה. **דלמא** כרבי יהודה – משמע דחשיב ליה פירכא מה שמצריך הכתוב לדרשה אחריתי. ואילו בפרק קמא דמגילה (ז,א) גבי אסתר ברוח הקדש נאמרה, קאמר שמואל, משום דכתיב: "קיימו וקבלו" – קיימו למעלה מה שקבלו למטה. וקאמר התלמוד דלית ליה פירכא ואילו בשבת בפרק "ר' עקיבא" (פח,א) דרשינן מיניה: קיימו מה שקבלו בבר, דקבלו התורה ברצון בימי אחשורוש! ואמר הרב רבינו יצחק: דלאו קושיא היא, דדהתם מפיק לה מדשני לה בדבוריה, דליכתוב "קיימו וקיימו" או "קבלו וקבלו", אלא ודאי תרתי שמע מינה. **באפי** נשבעתי ולא הדרנא בי – והקשה הרב רבינו אלחנן: דעל כרחך קרא בהכי מידרישו, מדכתיב: "נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי" ודרשינן מינה גבי דור המדבר שלא באו לארץ! ותירץ לו הרב רבנו יצחק: דהאי קרא לאו בביאת ארץ משתעי, אלא בחלק לעולם הבא. ומצינו תנא דאמר ב"חלק" (סנהדרין קי,ב): "דור המדבר יש להם חלק לעולם הבא" אם כן איכא למידרש: והדרנא בי.

לאפוקי מדשמואל דאמר שמואל גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו – לאו משום דלית ליה לשמואל גמר בלבו, דהא קרא כתיב. אלא מוקי לקדשים (שהביאו) בעזרה הוא דכתיב האי קרא, וגבי קדשים כתיב: "וכל נדיב לב עולות" (דברי הימים ב, כט) ושמואל מודה לה שפיר, ומקשי מינה לשמואל מהאי קרא, ומשני לה פרק שלישי דשבועות (כו,ב). וכי תימא נילף מינה – משום דהוה ליה תרומה, רוצה לומר: תרומת מלאכת המשכן כתיב ביה "כל נדיב לבו" וקדשים שני כתובים הבאין כאחד, ואין מלמדים.

לקיים מצות – דצריך להזכיר שם שמים, כדי לזרוזי נפשיה.

לשמואל לית ליה פירכא – והא דדרשינן פרק שני דנדרים (טז,ב): אבל מיחל הוא חפצי שמים – התם מ"דברו" נפקי ליה.

לכדרבי אבא – הוא הדין לשאר מקלקלים דפטורין הוה מצי למימר, אלא רבותא קא משמע לן: דאף על גב דצריך לעפר – מיפטר, כיון דלא צריך לגומא.

מלאכת

חגיגה. פרק ראשון – הכל חייבין דף י עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

מלאכת מחשבת אסרה תורה – פירש רש"י: שאינה צריכה לגופה במין מלאכה זאת, שברצונו לא היה בנין זה בעולם. ולא יתכן, דאם כן בכל מלאכות נמי, כגון סותר ע"מ לבנות במקומו למה מיחייב? דהא לא ניחא ליה שהיה הבנין בעולם! וכן בקורע על מנת לתפור – גם כן לא ניחא ליה בקרע זה מעולם וקורע הבא באבלו, או מחמת טרדא, וקורע בחמתו למרמי אימתיה. לכן נראה להרב רבינו יצחק לפרש: שאינו צריך לעיקר שורש האיסור, כגון הכא, שאינו צריך לגומא שהיא המלאכה. וכן מוציא מת במטה, והרבה דחשיב פרק "המצניע" (שבת צג,ב) – ולא דמו למלאכת המשכן, שהיו צריכים לעיקר המלאכה: מכבה – משום צורך הפחמין, וצידת תחשים וחלזון, וכן כולם כיוצא בהן.

חוגו חגא – יש מפרשים לשון מחולות, כמו: "יחוגו וינועו כשכור" (תהלים קז).

בזמן חג הוא דלא ילין (והתניא) וכו' – כי מוקמינן קרא בחגיגה לא שייך לאקשויי: בחגיגה הוא דלא ילין, הא כל שאר קרבנות – ילין. הא כתיב: "כל הלילה עד הבקר" ומוקמינן לה לכל העולין על המזבח. דהא איכא למימר דלא הוה מוקמינן קרא רק לעולה, שהביא כולה כליל כמו עולה. אבל שאר קרבנות, כגון שלמים וחגיגות שאינם כליל – לא.

ולא ילין מן הבשר – ואף על גב דמוקמינן לקרא בפרק "אלו דברים" (פסחים עא,א) בחגיגה שנאכלת לשני ימים ולילה אחד. ועוד: דבשר כתיב – דמשמע אבילת אדם! מכל מקום מפקינן מיניה תרתי, מדכתיב: "ביום הראשון לבקר" ולא כתיב ביום השלישי. **לעבור** עליו בשני לאוין – ואף על גב דאמרינן בעלמא: כל היכא דאיכא למידרש – דרשינן, ולא מוקמינן בלאוי יתירי! הכא שאני, שאין להעמידו בקרבן חדש, שלא מצינו כיוצא בו בתורה. ודומה לו כמו שמצינו בריש יבמות (ד,א) דמוקמינן "לא יגלה" בשומרת יבם של אביו בלאו יתירא, ולא מוקמינן ליה באנוסת אביו.

ויחוגו לי במדבר – "ולא ילין חלב חגי" אתא ללמד על גזרה שוה, דמיירי בחגיגה ולא בשאר קרבנות.

מעילות מכתב כתיבי וכו' מקרא מועט והלכות מרובות. מתוך פירוש רש"י משמע שהוא פירוש: התלויין בשערה – שיש בו הלכות מרובות תלויין ברמז מקרא מועט, כהר התלוי בשיער הראש. וקשה למורי: מאי פריך בגמרא מעילות מכתב כתיבי? ודאי כתיבי, אבל יש בהן הלכות הרבה, והיינו מקרא מועט והלכות מרובות! ומיהו, לפי מה שפירש רש"י תלויות ברמז, משמע דסבירא ליה דבהדיא לא כתיבי, אך גבי שבת פירש: מיכתב כתיבי, פירוש: טובא אזהרות כתיבי בשבת, מאי מקרא מועט דקאמר מתניתין? והכי לא אפשר לי לפרש גבי מעילות. וגם משמע דבהדיא קאמר דכתיבי! ונראה להרב רבינו אלחנן לפרש דמילתא באפי נפשיה היא: מקרא מועט וקאי לאהלות ויש בהן מקרא מועט, אבל ההלכות מרובות. ובכמה ספרים יש ריווח בין מקרא מועט אדלעיל. אם כן משמע דמילתא באפי נפשיה הוא. אך בתוספתא (פרק א) תנא: מקרא מועט והלכות מרובות כהררין התלויין בשערה, ואין להם על מה שיסמכו. מכאן היה אומר רבי יהושע: צבחר בצבחר. רוצה לומר: מקרא מועט ותולה ברמז מועט, דמשמע בדפירש רש"י. ופירש בדפירש רש"י על הא דקאמר מקרא מועט – שברמז נתנו.

נתנה לחברו מעל – ולא דמי לההיא דנתנה לחנוני דלא מעל. דדתם מיירי במדיד ואין מתחלל, וחנוני דלא מעל עד שיוציא – התם משום דלא עבד מעשה.

משקל שקלה מה לי הוא מה לי חברו – יש תימה: דוראי שינה הרבה, כיון שנתנה לחברו – יש לו למעול משום טובת הנאה של שאלה, כדאמרינן פרק "השואל" (בבא מציעא צט,א): המשאיל קורדום של הקדש – מעל לפי טובת הנאה של חברו, וחברו מותר לבקע בו לבתחלה. אבל כי לא נתנה – אבתי לא נהנה ממנה כלום! ויש לומר: דהכא מיירי שמתכוין להוציא מרשות הקדש, ובמנחות (קא,א) פירשתי.

בגזבר

רש"י

מלאכת מחשבת – שהמחשבה חשבה בדעתו ונתכוון לה, וזה לא נתכוון לה לבנין זה – לפיכך פטור. וזהו רמז מועט, דאילו מלאכת מחשבת בשבת לא כתיבא, אלא במשכן הוא דכתיב. ולפי שסמך בפרשת "ויקהל" פרשת שבת לפרשת משכן – אנו למדין מלאכת מחשבת לשבת. **מיכתב כתיבן** – כדאמרינן לעיל מ"וחגותם אותו". **חוגו חגא** – להרבות שמחה. **דלמא הכי קאמר רחמנא אכלו ושתו וחוגו חגא קמאי** – והאי זבחים דקרא – לאו שלמים נינהו, אלא וובחת בשר לאכול. **חלב הבא בזמן החג** – אם באת להקריב קרבנות נדריך ברגל – לא ילינו חוץ למזבח בעלות השחר. **הא כל השנה ילינו** – בתמיה. **עד הבקר כתיב** – "היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר". מכאן אנו למדין, שמעלה כל הלילה אברים ופדרים של קרבנות שנשחטו היום. אבל לא מעלות השחר ולמעלה, דנפסלו בלינה. **ומאי כהררין התלויין** – גזרה שוה ראייה גדולה היא. **דברי תורה מקבלה לא ילפינן** – הלכך רמז בעלמא. **השליח שעשה שליחותו** – בעל הבית שהיו בידו מעות הקדש, ונתחלפו במעותיו, ונתנן בשוגג לשליח, ואמר לו: קח לי מהם חלוק או טלית, אם עשה שליחותו – בעל הבית מעל. וזהו כהררין, שיש לתמוה ולומר: וכי שליח זה חטא שהוציא מעות הקדש, ובעל הבית מתחייב קרן וחומש ולהביא אשם מעילות? והרי ידוע לנו בכל התלמוד שאין שליח לדבר עבירה, שיהא שולח מתחייב על ידי שלוחו. **מעילה ילפינן חטא חטא מתרומה** – לכמה דברים נאמר בתורת כהנים. נאמר במעילה: "וחטאה בשגגה מקדשי ה'" (ויקרא ה), ונאמר בתרומה: "ולא תשאו עליו חטא" (במדבר יח), מה התם שלוחו כמותו, דכתיב: "כן תרימו גם אתם" (שם), ואמר מר: "גם אתם" – לרבות שלוחכם. **נזכר בעל הבית כו'** – בריתא היא בפרק בתרא דמעילה. והכי גרסינן: לכדתניא נזכר בעל הבית שהן של הקדש עד שלא יגיע שליח אצל חנוני ולא נזכר שליח והוציאן השליח חייב. **שליח עניא מאי עבד** – נהי דבעל הבית פטור, דכיון דנזכר – אנן סהדי דתו לא ניחא ליה בשליחותיה דהאיך, ומהשתא לאו שלוחו הוא, ומיהא שליח מאי עביד. **מידי דהוה** – אשאר כל מוציאין מעות הקדש לחולין בשוגג שימעלו – אף זה בשוגג הוציאן, דכיון שביטל המשלח שליחותו – הוה ליה איהו מוציא. **הוא מעל** – דכיון שנתנם לו – הוציאן מיד הקדש לחולין. **וחברו לא מעל** – בכל שיעשה הוא בה, דהא דידיה היא, ועליה דהאיך לשלומי להקדש, כדכתיב: "ואשר חטא מן הקדש ישלם" (ויקרא ה).

דכל

מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת אָסְרָה תוֹרָה, וּמְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת לָא כְּתִיבָא: "חֲגִיגוֹת".מִיכְתַּב כְּתִיבָן! לָא צְרִיכָא, לְכִדְאָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי: מִמַּאי דְּהַאי "וְחַגּוֹתֶם אוֹתוֹ חַג לַה'"? זְבִיחָה? דִּלְמָא חוֹגוּ חַגָּא קָאָמַר רַחֲמָנָא! אֶלָּא מֵעַתָּה, דִּכְתִיב: "וְיָחוֹגוּ לִי בַּמִּדְבָּר" הָכִי נַמִי דְּחוֹגוּ חַגָּא הוּא? וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִי - וְהָכְתִיב: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַּם אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵינוּ זְבָחִים וְעֹלוֹת"! דִּלְמָא הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא: אֹכְלוּ וּשְׁתוּ וְחוֹגוּ חַגָּא קַמַּאי. לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דִּכְתִיב: "וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר", וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּחוֹגָא הוּא - תַּרְבָּא לְחַגָּא אִית לֵיהּ?! וְדִלְמָא הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא: חֵלֶב הַבָּא בִּזְמַן חַג - לֹא יָלִין? אֶלָּא מֵעַתָּה: הַבָּא בִּזְמַן חַג - הוּא דְּלֹא יָלִין, הָא דְּכָל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ יָלִין? "כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר" כְּתִיב! דִּלְמָא, אִי מֵהַהוּא הֲוָה אָמִינָא: הַהוּא לַעֲשֵׂה, כָּתַב רַחֲמָנָא הַאי לְלָאו! לְלָאו כָּתַב קְרָא אַהֲרִינָא: "וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר". וְדִלְמָא לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין וַעֲשֵׂה! אֶלָּא: אָתְיָא "מִדְּבָר" "מִדְּבָר". כְּתִיב הָכָא: "וְיָחוֹגוּ לִי בַּמִּדְבָּר", וּכְתִיב הָתָם: "הַזֹּבְחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם לִי בַּמִّדְבָּר", מַה לְּהַלָּן זְבָחִים - אַף כָּאן זְבָחִים, וּמַאי כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה - דִּבְרֵי תוֹרָה מִדִּבְרֵי קַבָּלָה לָא יָלְפִינַן.."מְעִילוֹת". מִיכְתַּב כְּתִיבָן! אֲמַר רָמִי בַּר חָמָא: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְכִדְתָנֵן: הַשְּׁלִיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ - בַּעַל הַבַּיִת מָעַל, לֹא עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ - שָׁלִיחַ מָעַל. וְכִי עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ אַמַּאי מָעַל? וְכִי זֶה חוֹטֵא וְזֶה מִתְחַיֵּב?! הַיְינוּ כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה. אֲמַר רָבָא: וּמַאי קוּשְׁיָא? דִּלְמָא שָׁאנֵי מְעִילָה, דְּיָלְפָא "חֵטְא" "חֵטְא" מִתְּרוּמָה, מַה הָתָם שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ - אַף כָּאן שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ? אֶלָּא אֲמַר רָבָא: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְכִדְתַנְיָא: נִזְכַּר בַּעַל הַבַּיִת וְלֹא נִזְכַּר שָׁלִיחַ - שָׁלִיחַ מָעַל. שָׁלִיחַ עַנְיָא מַאי קָא עָבֵיד? הַיְינוּ כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה. אֲמַר רַב אַשִׁי: מַאי קוּשְׁיָא, דִּלְמָא מִידֵּי דַּהֲוָה אַמּוֹצִיא מְעוֹת הֶקְדֵּשׁ לְחוּלִין? אֶלָּא אֲמַר רַב אַשִׁי: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לִכְדְתַנְּן: נָטַל אֶבֶן אוֹ קוֹרָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה לֹא מָעַל, נְתָנָהּ לַחֲבֵירוֹ - הוּא מָעַל, וַחֲבֵירוֹ לֹא מָעַל. מִכְּדֵי מִישְׁקַל שְׁקָלָהּ, מַה לִּי הוּא וּמַה לִּי חֲבֵירוֹ? הַיְינוּ כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה. וּמַאי קוּשְׁיָא, דִּלְמָא כִּדְשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: הָכָא

בגזבר

משיבה הגמרא: הטעם שאין חייבים על מלאכה שאין צריכה לגופה הוא, משום שרק מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת אָסְרָה תּוֹרָה, דהיינו מלאכה שחשב והתכוין לעשות אותה, וְגדר זה של 'מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת' לֹא כְּתִיבָא – אינו כתוב בתורה בפירוש לגבי שבת, אלא במלאכת המשכן (שמות לה לג) נאמרה לשון זו, ולומדים ממה שנסמכה פרשת שבת לפרשת מלאכת המשכן שכן הוא גם בהלכות שבת, ולכן דין זה הוא כהררים התלויים בשערה.

שנינו במשנה: חֲגִיגוֹת וכו' הרי הם כהררים התלויים בשערה.

מקשה הגמרא: הרי מִכְּתַב כְּתִיבָן – קרבן חגיגה כתוב בפירוש בתורה, שנאמר (ויקרא כג מא) 'וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַה'".

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא, אלא לְדִאֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי – לְמה ששאל רב פפא את אביי, מַמַּאי דְּהַאי – מנין שפסוק זה של 'וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַה'" כוונתו לִזְכִיחָה, כלומר שהמצוה היא לחגוג בהקרבת קרבן חגיגה, דִּלְמָא חוֹגוּ חַגָּא קָאָמַר רַחֲמָנָא – שמא כוונת התורה לחגוג בריבוי שמחה בלבד.

משיבה הגמרא על שאלת רב פפא בתמיהה: אֶלָּא מֵעַתָּה שהלשון 'וחגותם' פירושה שמחה ולא הקרבת קרבן, דִּכְתִיב – מה שנאמר אצל משה ואהרן, שאמרו לפרעה (שמות ה א) 'כֹּה אָמַר ה' וגו' שַׁלַּח אֶת עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר', הָכִי נַמִּי דְּחוֹגוּ חַגָּא הוּא – האם גם כאן הכוונה היא שבני ישראל יצאו למדבר רק כדי לשמוח, ולא כדי להקריב קרבנות. וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי – ואם תאמר שאכן כך הוא, וְדִכְתִיב – והרי נאמר (שם י כה) 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַּם אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵינוּ זְבָחִים וְעֹלוֹת', הרי שרצו להקריב קרבנות במדבר, ולא רק לשמוח. אלא מוכח, שלשון 'חגיגה' פירושה הקרבת קרבנות.

דוחה הגמרא את היישוב: דִּלְמָא הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא – שמא כך אמר הקב"ה לישראל, צאו למדבר וְאוֹכְלוּ וּשְׁתוּ וְחוֹגוּ חַגָּא קַמַּאי – והרבו בשמחה לפני, ומה שאמרו לו 'גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות' הכוונה היא כדי לשחטם ולאכלם, ולא כדי להקריבם.

אלא משיבה הגמרא יישוב אחר על שאלת רב פפא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ – לא יעלה בדעתך לפרש ש'חגיגה' היא לשון שמחה, דִּכְתִיב – שהרי נאמר (שמות כג יח) 'לֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר', וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּחוּגָּא הוּא – ואם עולה בדעתך לפרש את תיבת 'חגי' מלשון שמחה, וכי תַּרְבָּא לְחַגָּא אִית לֵיהּ – וכי לשמחה יש חֵלֶב, שציותה התורה שלא להלינו עד הבוקר. אלא בהכרח ש'חגי' פירושו קרבן חגיגה, ואם כן גם 'וחגותם' הכוונה לקרבן חגיגה.

דוחה הגמרא את היישוב: וְדִלְמָא – אולי באמת 'חגי' הוא לשון שמחה, וְהָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא – כך היא כוונת התורה, שהַחֵלֶב של קרבן הַבָּא בִּזְמַן שמחת הַחַג, דהיינו של נדרים ונדבות שהביא להקריבם ברגל, לֹא יָלִין עד הבוקר, דהיינו שלא יהיה בעלות השחר מחוץ למזבח.

משיבה הגמרא על הדחיה בתמיהה: אֶלָּא מֵעַתָּה שזהו פירוש הפסוק, אם כן נלמד מהפסוק שרק חלב של קרבן הַבָּא בִּזְמַן חַג, הוּא דְּלֵא יָלִין עד בוקר, הָא כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ יָלִין – הרי שחלב של קרבן הבא בשאר ימות השנה מותר להשהותו עד הבוקר, והלא אין זה כך, שהרי 'הוּא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר' כְּתִיב לגבי קרבן עולה (ויקרא ו ב), ולומדים מכאן לכל הקרבנות כולם, שחלבים ואברים של קרבנות שנשחטו ביום קרבים כל הלילה, אבל מעלות השחר והלאה אסור להקריבם, והם נפסלים בלינה.

חוזרת הגמרא ודוחה: דִּלְמָא, אִי מֵהַהוּא – אם היינו למדים רק מהפסוק 'כל הלילה עד הבקר', הַוָה אֲמִינָא הַהוּא לַעֲשֵׂה – היינו אומרים שהמלין עובר רק באיסור עשה, אבל בלאו אינו עובר, ולכן כָּתַב רַחֲמָנָא הַאי – כתבה התורה גם פסוק זה של 'ולא ילין', לְהוסיף גם לָאו על הלנת הקרבנות.

משיבה הגמרא על הדחיה: גם לְלָאו כבר כָּתַב קְרָא אַחֲרִינָא – נכתב פסוק אחר, שנאמר (דברים טז ד) 'וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר'. ובהכרח לומר ש'ולא ילין' אינו בא ללמד על לאו, אלא מלמד על קרבן חגיגה.

חוזרת הגמרא ודוחה: וְדִלְמָא – אולי צריכים את שני הפסוקים המלמדים על הלאו, כדי לַעֲבוֹר עָלָיו – על הלנת קרבנות בִּשְׁנֵי לָאוִין וַעֲשֵׂה. ואם כן נדחתה התשובה שהגמרא ביקשה להשיב על שאלת רב פפא.

משיבה הגמרא יישוב אחר על שאלת רב פפא: אֶלָּא, אָתְיָא – דבר זה נלמד מגזירה שוה 'מִדְּבָר' 'מִדְּבָר'. כְּתִיב הָכָא לגבי יציאת מצרים (שמות ה א) 'וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר', וּכְתִיב הָתָם בעמוס (ה כה) 'הַזְּבָחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם לִי בַּמִּדְבָּר', מַה לְּהַלָּן בעמוס מדובר בִּזְבָחִים, אַף כָּאן בפסוק 'ויחוגו לי במדבר' מדובר בִּזְבָחִים, שהלשון 'ויחוגו' משמעותה הקרבת קרבן ולא שמחה בלבד. ואם כן גם 'וחגותם אתו' פירושו הקרבת קרבן ולא חיוב שמחה בלבד.

מקשה הגמרא: וּמַאי – אם כן, מהו שאמר התנא שהחגיגות הם כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה, הרי יש להם מקור בתורה מגזירה שוה, שהיא ראיה גדולה.

מתרצת הגמרא: גזירה שוה זו אינה לימוד גמור, שהרי הפסוק 'הַזְּבָחִים וּמִנְחָה' וגו' נאמר בנביא, וּדְבָרֵי תּוֹרָה מִדִּבְרֵי קַבָּלָה לֹא יַלְפִינָן – אין למדים גזירה שוה לפסוק האמור בתורה מפסוק האמור בנביאים או בכתובים. אלא גזירה שוה זו היא רק רמז, וזהו 'כהררים התלויים בשערה'.

שנינו במשנה: מְעִילוֹת הרי הם כהררים התלויים בשערה.

מקשה הגמרא: הרי דיני מעילות מִכְּתַב כְּתִיבָן – כתובות בתורה בפירוש.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לִדְתַנַּן במשנה (מעילה ב:), לגבי בעל הבית שהיו בידו מעות של הקדש, והתחלפו לו במעות שלו, ונתן בשוגג את מעות ההקדש לשליח כדי שיקנה לו מהם חלוק או טלית, שהַשָּׁלִיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ – אם השליח קיים את ציווי הבעל הבית, בַּעַל הַבַּיִת מָעַל, וחייב קרן וחומש ואשם, כיון ששלוחו של אדם כמותו. ואם לֹא עָשָׂה השליח את שְׁלִיחוּתוֹ, אלא קנה במעות הללו חפץ אחר, הַשָּׁלִיחַ מָעַל, ולא בעל הבית, שהרי לא שלחו לכך. ויש לתמוה על דין זה, וְכִי – כאשר עָשָׂה השליח את שְׁלִיחוּתוֹ, אַמַּאי – מדוע מָעַל בעל הבית, וְכִי יתכן שיהיה זֶה – השליח חוֹטֵא, וְזֶה – בעל הבית מִתְחַיֵּב, הרי הלכה היא בכל מקום שאין שליח לדבר עבירה, ואין המשלח מתחייב על מעשה שהשליח עשה. ומשום קושיא זו, הֵיְינוּ – דין זה הוא כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה.

דוחה הגמרא: אָמַר רָבָא, וּמַאי – מה הקוּשְׁיָא שהקשו מהכלל שאין שליח לדבר עבירה, דִּלְמָא שַׁאנִי – אולי שונה דין מְעִילָה משאר עבירות שבתורה, שיש בה שליח לדבר עבירה, כיון דְּיָלְפָא – שכן נלמד בגזירה שוה 'חֵטְא' 'חֵטְא' מִתְּרוּמָה, מַה הָתָם לגבי תרומה שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, אַף כָּאן לגבי מעילה שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ.

מתרצת הגמרא תירוץ אחר: אֶלָּא אָמַר רָבָא, לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לְדִתְנַיָּא בברייתא בהמשך לדין האמור במשנה, שאם נִזְכַּר בַּעַל הַבַּיִת שהמעות הם מעות הקדש קודם שהוציאם השליח, וְלֹא נִזְכַּר שָׁלִיחַ, הַשָּׁלִיחַ מָעַל וחייב קרן חומש ואשם, ולא בעל הבית, שהרי בודאי כשנזכר בעל הבית שהמעות הם הקדש, התחרט מהשליחות וביטלה, ונמצא שהשליח הוציאם לחולין על דעת עצמו. ויש לתמוה, שָׁלִיחַ עָנְיָא מַאי קָא עָבִיד – שליח מסכן זה מה עשה, ומדוע מעל, הרי הוא עושה את שליחותו של בעל הבית, ואינו יודע שבעל הבית חזר בו. ומשום קושיא זו, הֵיְינוּ – דין זה הוא כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה.

דוחה הגמרא: אָמַר רַב אַשֵּׁי, מַאי קוּשְׁיָא, דִּלְמָא מִידִּי דַּהֲוָה אַמּוֹצִיא מְעוֹת הֶקְדֵּשׁ לְחוּלִין – אולי הדין כן, כשם שכך הדין בכל מי שקנה חולין ממעות הקדש בשוגג, שחייב קרן וחומש ואשם, וגם שליח זה הוציא מעות הקדש לחולין בשוגג ולכן חייב.

מתרצת הגמרא תירוץ אחר: אֶלָּא אָמַר רַב אַשֵּׁי, לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לִדְתַנַּן במשנה, שמי שנָטַל אֶבֶן אוֹ קוֹרָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, הֲרֵי זֶה לֹא מָעַל. אבל אם נְתָנָהּ לַחֲבֵירוֹ, הוּא – הנותן מָעַל, שהרי כשנתן אותה לחבירו הוציאה מיד הקדש לחולין, וְאִילּוּ חֲבֵירוֹ לֹא מָעַל בכל מה שיעשה בה, שהרי כבר יצאה לחולין והיא שלו. ויש לתמוה, מִכְּדֵי מִישְׁקַל שַׁקְלַהּ – הרי כבר בשנטלה הראשון, הגביהה והוציאה מרשות הקדש, אם כן מַה לִּי הוּא וּמַה לִּי חֲבֵירוֹ – מה ההבדל אם הוא לקחה לעצמו או נתנה לחבירו, ומדוע אם לא נתן לחבירו לא מעל. ומשום קושיא זו, הֵיְינוּ – דין זה הוא כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה.

דוחה הגמרא: וּמַאי קוּשְׁיָא, דִּלְמָא המשנה ההיא הוא כְּדִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, הָכָא – מה ששנינו במשנה זו שמי שנטל אבן או קורה מהקדש לא מעל, אין מדובר בסתם אדם,

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **ל** **וְאִם נִשְׁבְּרָה מֵהַכְּלִי** [רפה] **בְּחֹל וּזְרָקָהּ לְאַשְׁפָּה** [רפו] **מִבְּעוֹד יוֹם - אָסוּר לְטַלְטְלָהּ בְּשַׁבָּת, כֵּיוָן שֶׁהִקְצָה אוֹתָהּ**
2 **מִלְּכַסּוֹת בָּהּ כֵּלִים** [רפז], **וּבִטְּלָהּ** [רפח] **מִהְיוֹת עוֹד תּוֹרַת כְּלִי עָלֶיהָ** [רפט].
3 **וַאֲפִלּוּ אִם הִיא רְאוּיָה לַעֲנִיִּים** [רצ] **לְכַסּוּי כֵּלִים, אֶלָּא שֶׁבְּעָלֶיהָ הוּא עָשִׁיר וּזְרָקָהּ לָאַשְׁפָּה - אַף־עַל־פִּי־כֵן**
4 **אֲסוּרָה בְּטִלְטוּל לְכָל הָעֲנִיִּים שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַבְּעָלִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר:**

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף ל

ביאורי הלכה

רפה] נשברה מהכלי – דווקא כלי שנשבר, אבל כלי שלם שהשליכו לאשפה מבעוד יום לא נאסר בטלטול[283].

רפו] לאשפה – הוא הדין אם הושלכו לרחוב וכל כיוצא בזה.

רפז] בה כלים – בזמנינו שאין רגילות כלל להשתמש בשברי כלים, כלי שנשבר בחול נאסר בטלטול בשבת גם אם לא הושלך לאשפה[284].

רפח] וביטלה – על ידי שהקצה אותה נתבטלה ממנה תורת כלי[285].

רפט] תורת כלי עליה – כלים שדרך כל אדם להשליכם לאשפה לאחר השימוש כקופסאות שימורים, בקבוקים ושאר כלים חד־פעמיים משומשים – מותרים בטלטול בשבת גם אם זרקם לאשפה מבעוד יום[286].

רצ] ראוייה לעניים – דברי מאכל שהושלכו לאשפה בערב שבת, אם לא נמאסו מאכילה לרוב בני־אדם מותרים בטלטול בשבת[287].

ציונים והוספות

283) דבטלה דעתו אצל כל אדם (משנ"ב ס"ק נא, וכן משמעות לשון שוע"ר שלא הביא דין זרקה לאשפה אלא בשברי כלים), ועל פי המבואר להלן הערה רפח החילוק בין כלי גמור לשבר כלי שאינו רק מצד ביטול דעתו אצל כל אדם, אלא שהוא חילוק בין אופן ביטול כלי לביטול תורת כלי.

284) אף שלעיל (הערה רפב) נתבאר חילוק בין שברי כלים הראויים למעין מלאכתם הראשונה לראויים למלאכה אחרת, היינו כשנשברו בשבת עצמה, אבל כשנשברו קודם השבת שניהם אסורים ואפילו לא השליכם לאשפה.

285) בדומה ל"הכנסה לאוצר" דלעיל סעיף ג, וראה לעיל הערה רפג לעניין כלי גמור.

286) כיון שהם כלים גמורים לא מתבטלת מהם "תורת כלי" על ידי זריקה לאשפה כדלעיל הערה רפג, אבל אם לא ראויים יותר כלל לשימושם הראשון אף שראויים למעין שימוש זה – דינם ככלי שנשבר ואסורים בטלטול כדלעיל הערה רפד.

287) אבל אם אינם ראויים יותר לאכילה לרוב בני־אדם שלא על ידי הדחק, אסורים בטלטול כדין שאר פסולת.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עירובין לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שנז דיני חצר פחות מארבע אמות וביב:

ו וחצר ואכסדרה שאין בכל אחת מהן לבדה ד' אמות אלא בהצטרפות שתיהן הרי אלו מצטרפות לד' אמות להתיר לשפוך בהן והוא הדין שתי דיוטאות שלפני ב' עליות ועליהן מעזיבה רבה שראוים המים ליבלע בה ואין בכל אחת מהן לבדה ד' אמות מצטרפות זו עם זו אם הן סמוכות זו לזו בתוך ד' טפחים שתשמישן נוח מזו לזו והרי הן כדיוטא אחת:

ז וכל זה בחצר הסמוכה לרשות הרבים אבל הסמוכה לכרמלית אפילו היא קטנה מאד א"צ גומא ומותר לשפוך בה כל מה שירצה אפילו בימות החמה אף על פי שמתכוין שיצאו לחוץ שכיון שאינו שופכן בידיו לכרמלית או סמוך לכרמלית ממש אלא מכחו הם באים לכרמלית וכחו בכרמלית לא גזרו כמו שנתבאר בסי' שנ"ה.

ויש אומרים שאין חילוק כאן בין רשות הרבים לכרמלית ולא אמרו שכחו בכרמלית לא גזרו אלא בימים ונהרות שאינם מתחלפים ברשות הרבים או אפילו כרמלית שביבשה אלא שהיא חוץ לעיר שג"כ אינה מתחלפת ברשות הרבים גמורה שאין דרך להיות רבים מצויים כל כך חוץ לעיר כשיעור בקיעת הרבים ברשות הרבים גמורה אבל כרמלית שבתוך העיר מתחלפת ברשות הרבים גמורה ואפילו בזמן הזה שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים גמורה מפני שאין ששים רבוא בוקעים בה, מכל־מקום מתחלפת היא בעיר גדולה שיש בה ס' רבוא. ומה שהתירו בגזוזטרא שע"פ המים לשפוך דרך הנקב אף על פי שהשופכין הולכין מכחו להלאה מכנגד מחיצת הגזוזטרא כמו שנתבאר בסי' שנ"ה הוא משום שאינו מתכוין לכך כמ"ש שם אבל כאן כששופך לחצר שאין בה ד' אמות בימות החמה מתכוין שיצאו לחוץ משום לכלוך חצרו. וכן עיקר.

ולדברי הכל בחצר שאינה מעורבת לא גזרו על כחו ומותר לשפוך בחצר זו במתכוין שיצאו ממנה לחצר זו אף על פי שלא עירבו יחד ועיר המוקפת חומה ולא עירבו בה כחצר שאינה מעורבת היא כיון שיש לה מחיצות אלא שמחוסרת עירוב:

* * *

ח ביב והוא חריץ העשוי לקלח שופכין שבחצר לרשות הרבים ומושך והולך במשך רשות הרבים הרבה אם הוא מכוסה בר"ה ד' אמות הסמוכים לחצר ויש ברחבו ג"כ ד' אמות מותר לשפוך אפילו על פי הביב שבחצר סמוך ממש לרשות הרבים אפילו בימות החמה אף על פי שהמים יוצאים מיד מידו לרשות הרבים לחוץ מד' אמות המכוסים מפני שד' על ד' אלו של ביב המכוסים ברשות הרבים שהם כחורי רשות היחיד דינם כחצר שיש בה ד' על ד' שמותר לשפוך בה אפילו בימות החמה לפי שבד' על ד' של ביב ראוי גם כן ליבלע סאתים כמו בחצר.

ובלבד שלא יהא סילון של עץ שאין המים ראויים ליבלע בו אבל אם עשוי כעין רצפה של אבנים ראוי ליבלע בו ומותר.

וכל זה לרשות הרבים אבל לכרמלית אפילו בסילון של עץ מותר לפי סברא הראשונה. ואף שאין זה עיקר, מכל־מקום יש לסמוך על דבריהם להקל בצנור המקלח למעלה מי' בכרמלית שמותר לשפוך בו אפילו במתכוין שירדו המים לכרמלית כיון שהם עוברים דרך אויר מקום פטור שיש מתירים בזה בכרמלית כמו שנתבאר בסי' שמ"ו:

חלק ב סימן שנח דין איזה מקומות נקראים מוקפים לדירה:

א כל היקף מחיצות שלא הוקף לדירת אדם לכניסה ויציאה תמיד כגון רחבה שאחורי הבתים והקרפף והוא היקף גדול להכניס בו עצים לאוצר והגינה והפרדס המוקפים גדר גבוה י' טפחים וכל כיוצא בהן מהמקומות שיתבאר בסי' שס"ב אסרו חכמים לטלטל בתוכן יותר מד' אמות כמו ברשות הרבים ואף על פי שהן רשות היחיד גמורה מן התורה והזורק לתוכן מרשות הרבים חייב שהרי מחיצות גמורות הן אלא שמחוסרין דיורין הרי הן ככרמלית מדברי סופרים שכיון שאינן עשויין לדירה מתחלפין הן ברשות הרבים אם הן היקף גדול אבל היקף קטן אינו מתחלף ברשות הרבים ומותר לטלטל בתוכו אף על פי שלא הוקף לדירה:

* * *

ב וכמה הוא היקף קטן עד בית סאתים ועד בכלל כחצר המשכן שהיה מאה אורך ונ' רוחב שהן ב' פעמים נ' על נ' ונ' על נ' הוא בית סאה שהוא ב' אלפים ות"ק פעמים אמה על אמה וסאתים הן ה' אלפים אמה על אמה וכל מקום שיש בו כשיעור זה בין שהוא עגול בין שהוא מרובע ממש כגון שארכו ע' אמה וב' שלישי אמה ועוד משהו ולא חשו חכמים לדקדק בו וכן רחבו בין שהוא ארוך וקצר כגון שארכו מאה ורחבו חמשים מותר לטלטל בכולו ובלבד שלא יהא ארכו יתר על פי שנים ברחבו אמה אחת כמו שחצר המשכן לא היה ארכו יתר על פי שנים ברחבו אפילו אמה אחת אבל פחות מאמה אינו כלום ואינו אוסר:

ג וסמכו חכמים שיעורים אלו לשיעורי חצר המשכן לפי שכל מלאכת שבת והלכותיה אנו למדין ממשכן, וחצר המשכן גם כן לא היה מוקף לדירה והיו מטלטלין בכולו לפיכך לא רצו חכמים לאסור עד שיעור זה ועד בכלל אבל יותר משיעור זה אפילו משהו אסור לטלטל בו אלא בד' אמות וכן להוציא מחצר לתוכו ומתוכו לחצר:

ד ואפילו בפחות משיעור זה אינו מותר לטלטל מתוכו לחצר או מחצר לתוכו אלא כלים ששבתו בתוכו או בחצר אבל כלים ששבתו בבית והוציאם לחצר אסור לטלטל לתוכו וכן כלים ששבתו בתוכו והכניסן לחצר אסור לטלטלן לבית (ואפילו כלים ששבתו בחצר והכניסם לבית או לתוכו אסור לטלטלם מזה לזה אלא אם כן יניחם בחצר בינתיים) לפי שמקום זה שלא הוקף לדירה הוא רשות בפני עצמה מוחלקת מהבית שהוא מקום דירה ממש, אבל עם החצר הוא רשות אחת אף על פי שהחצר נקראת מוקף לדירה ואפילו החצר הוא של אדם אחד והקרפף וכיוצא בו ממקומות שלא הוקפו לדירה הוא של אחר ולא עירבו יחד מותר לטלטל מזה לזה כמו שיתבאר בסי' שע"ב.

אבל לטלטל מהבית לקרפף וכיוצא בו או ממנו לבית אין עירוב מועיל ואפילו הם של אדם אחד אסור מדברי סופרים מפני שהוא כמוציא מרשות לרשות חוץ מן הרחבה שאחורי הבתים שהוא רשות אחת עם הבתים כמו שיתבאר בסי' שנ"ט:

* * *

ה כל מקום שהוקף לדירה דהיינו לכניסה ויציאה תמיד כגון דיר וסהר וחצר אפילו יש בו כמה מילין מותר לטלטל בכולו ומתוכו לבית ומבית לתוכו וכן גג הבית שהוא רשות היחיד ע"ד שנתבאר בסי' שמ"ה מותר לטלטל בכולו אפילו יש בו יותר מבית סאתים ומגג לבית שתחתיו או להיפך.

ומותר לטלטל מהגג לקרפף וכיוצא בו כמו מהחצר וכיוצא בה לקרפף:

ו ואפילו קרפף וכיוצא בו אם הקיפו מחיצותיו לדירה דינו כחצר לכל דבר בין להתיר הטלטול בתוכו יותר מד' אמות אפילו הוא יותר מבית סאתים ובין מתוכו לבית ומבית לתוכו.

ומהו הוקף לדירה זו שעשה בו תחלה סוכת שומרים שדר בה השומר ביום ובלילה או שבנה בו תחלה בית דירה אף על פי שאינו דר בה בקביעות ואחר כך הקיפו מחיצות או אפילו פתח תחלה פתח בלבד מביתו (או שהיה הפתח פתוח מכבר) ואחר כך הקיף עוד ג' מחיצות סמוך לכותל הבית שבו הפתח הרי זה מוקף לדירה שכיון שהוא פתוח לבית דירה חשוב כבית דירה כמו חצר הבית רק שצריך שבשעת עשיית מחיצותיו תהא עשייתן לדירה:

ז לפיכך אם הקיפו מחיצות ואחר כך בנה בו דירה או שפתח לו אחר כך פתח מביתו לא הועיל כלום ואפילו אם בשעת עשיית המחיצות היה בדעתו שעושה לשם כך לבנות בו ולפתוח לו אחר כך אין זה מועיל כלום.

ומכל־מקום א"צ שכל מחיצותיו תהא עשייתן לדירה אלא אפילו הקיפו ג' מחיצות שלימות רק שברביעית היה פרוץ יותר מעשר אמות שפרצה זו מבטלת המחיצות כמו שיתבאר בסי' שס"ב וקודם שגדר היתר מעשר עשה בו סוכה או בית דירה או פתח מבית דירה ה"ז מוקף לדירה ואם בנה דירה אצל פרצה זו וגודר היתר על עשר ומניח העשר שהן פתח מדירה זו ה"ז ג"כ מוקף לדירה.

וכן אם היה מוקף כבר כולו שלא לדירה פורץ בו יותר מעשר וגודרו לדירה או יגדור היתר על עשר בלבד והעשר אמות הן פתח:

* * *

ח ואם פורץ אמה וגדרה לדירה וחזר ופרץ אמה וגדרה וחזר ועשה כן עד שהשלימו ליתר מעשר מותר כאילו פרץ בבת אחת מפני שפנים חדשות באו לכאן כמו בפורץ בבת אחת וגודר אחר כך ואם פרץ יותר מעשר ועשה שם צורת הפתח לדירה מועיל כמו הגודר לדירה:

ט ואם קשה עליו לפרוץ הכותל יש אומרים שיש תקנה על ידי שיניח עפר אצל הכותל משני צדדיו בגובה פחות מי' טפחים ורוחב העפר ד' טפחים או יותר באורך יותר מעשר אמות באורך הכותל ואם אין הכותל גבוה כ' טפחים שנמצא אין י' טפחים בגובה הכותל שמגובה העפר ולמעלה הרי הוא נחשב כפרוץ שם במקום העפר שהרי יש שם דריסת הרגל מקרקע עולם על גבי העפר הואיל ואין בגבהו י' טפחים וכל פחות מי' טפחים הוא כפרוץ ופתוח לגמרי ומן העפר יש דריסת הרגל על גבי הכותל ששם אינו גבוה עשרה והרי הוא כפרוץ שם לגמרי ויהא העפר מונח כך לפחות שבת אחת וקודם שיחזור ויפנהו משם יעשה בתוכו בית דירה או יפתח לו פתח מבית דירה ואחר כך כשמפנהו משם ונעשה הכותל גבוה עשרה הרי זה כבונהו מחדש לדירה ואף על פי שזו היא מחיצה הנעשית מאליה על ידי פינוי העפר שחוצה לה אין בכך כלום כמו שיתבאר בסי' שס"ב.

ויש חולקין על זה ואומרים שזה שביטל העפר להיות מונח שם שבת אחת אין זה מועיל כלום לבטל הכותל שיהא נחשב כפרוץ הואיל ודעתו לחזור ולפנותו מכאן לאחר זמן ואין העפר יכול לבטל הכותל אלא אם כן ביטלו שם להיות מונח שם לעולם ואם כן במה יגדרנו לדירה לפיכך אין העפר מועיל אלא אם כן יש בגבהו י' טפחים והרחיקו מן הכותל ג' טפחים שאז הוא נעשה מחיצה חדשה ומבטל מחיצה הראשונה שאצלו באורך יותר מי' אמות כמו שיתבאר ואז אין צריך להיות ברחבו ד' טפחים וגם אין צריך להניחו מב' צדדי הכותל אלא מצדו שבפנים בלבד אבל בצד החוץ אין מועיל כלום ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

* * *

י יש אומרים שסתם קרפיפיות שלנו מוקפין לדירה הם כי רגילין לפתוח פתח תחלה ואחר כך להקיף ויש אומרים עוד שכל קרפף שהוא בתוך התחום נקרא מוקף לדירה כי דעתו עליו בשבת ואין זה עיקר כמו שנתבאר למעלה ברחבה שאחורי הבתים שכשהיא יתירה מבית סאתים כרמלית היא וכמו שיתבאר בסי' שנ"ט:

יא תל גבוה י' טפחים דינו כקרפף שעד סאתים מותר לטלטל בכולו משום שאומרים גוד אסיק מחיצתו למעלה י' טפחים והרי הוא מוקף ויותר מבית סאתים אין מטלטלין בו אלא בד' אמות שהרי לא הוקף לדירה:

יב קרפף יותר מבית סאתים שנטע בו אילנות למעט אוירו אין זה מיעוט שכן דרך הקרפיפות להיות בהם אילנות לפיכך אפילו היו האילנות גבוהים עשרה ורחבים ד' שחולקין רשות לעצמן אין ממעטין וכן הבורות שבגינות אפילו עמוקים עשרה ורחבים ד' תשמיש הגינה הם להשקותה ואין ממעטין אבל דבר אחר שאינו צורך הגינה (ואין דרכו להיות בתוכה) ממעטת:

יג בנה עמוד בקרפף ונתמעט בכך אם הוא רחב ג' טפחים הרי זה מיעוט, פחות מכן בטל במיעוטו:

יד בנה מחיצה באורך יותר מעשר לפני מחיצה הראשונה לבטלה שתהיה כמו שאינה ויהיה מוקף לדירה על ידי מחיצה זו כגון שעשה בו בית דירה או פתח בו פתח מבית דירה קודם שעשה מחיצה זו אם הרחיקה מהראשונה ג' טפחים מותר ואם לאו לא עשה ולא כלום שכל פחות מג' טפחים כלבוד דמי ואינו אלא מוסיף על עובי הראשונה ואין זה מועיל אלא אם כן נתמעט אוירו מבית סאתים כמו שיתבאר לקמן:

טו טח טיט על מחיצות הראשונות למעט אוירו ונתמעט מבית סאתים אם הטיט עב שאם תינטל המחיצה ראוי הוא לעמוד בפני עצמו ממעט ואם לאו אינו ממעט:

* * *

טז בנה מחיצות לדירה ע"ג מחיצות הראשונות מלמעלה אינו מועיל כלום כיון שמחיצות הראשונות מלמטה קיימות אלא שמגביהן ואם נבלעו התחתונות ונשארו העליונות ניתר על ידן אף על פי שמחיצה העשויה מאליה היא אבל תל יותר מבית סאתים שעשה עליו מחיצות לדירה הועיל אפילו לא הרחיקן ג' טפחים משפתו ושם אנו אומרים גוד אסיק ממחיצותיו למעלה על שפתו סביב והרי מחיצות על גבי מחיצות, מכל־מקום הואיל והוא דר באויר מחיצות אלו שלמעלה שעשאן עתה לדירה הרי זה מוקף לדירה ואפילו לא עשה אלא מחיצה אחת ביותר מעשרה:

יז קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה ונטע רובו אילנות אפילו אינם עשויות שורות שורות אינם מבטלים הדירה שדרך הוא להסתופף בצל האילנות תמיד אבל אם נזרע רובו הזרעים מבטלים הדירה אפילו אין בהם בית סאתים לפי שאין דרך לדור בזרעים והמיעוט שלא נזרע

בטל לגבי רוב הנזרע ונאסר כולו כאילו לא הוקף כלל לדירה.

נזרע מיעוטו אם אין בזרוע אלא בית סאתים מותר לטלטל בכולו שאף שבמקום הזרוע נתבטלה הדירה הרי אין בו יותר מבית סאתים והשאר שלא נזרע אינו מתבטל אצל הזרוע להצטרף עמו להשלים ליותר מבית סאתים כיון שהזרוע הוא המועט אבל אסור לטלטל מקרפף זה לבית ומבית לתוכו שהרי במקום הזרוע שבו נתבטלה הדירה ודינו כקרפף שלא הוקף לדירה שאין מטלטלין ממנו לבית כמו שנתבאר למעלה ואם כן גם בהמותר שלא נזרע אסור שהרי אין מחיצה מפסקת ביניהם והם פרוצים זה לזה במילואם ויש מתירין בהמותר שלא נזרע שלא אמרו פרצה במילואה אוסרת אלא כשנפרצה למקום האסור מצד עצמו כגון כרמלית גמורה אבל כאן שמקום הזרוע האסור אין איסורו אלא מחמת הבית אינו אוסר על השאר שלא נזרע אף על פי שהוא פרוץ לו במילואו ויש להחמיר כסברא הראשונה.

'תורה אור' מגילת אסתר – הפרשה החסידית

ביאור דבור המתחיל "יביאו לבוש מלכות"[1]

הנה התורה היא פירוש וביאור המצות. והיא בחינת חכמה־עילאה שלמעלה מחכמה המושגת. ומקורה – בחינת מוחא־סתימאה, **חכמה שבכתר**. ושם עדיין לא בא לידי גילוי "חכים" כמו חכמה־עילאה, שאף שהיא "לא בחכמה ידיעא", מכל מקום יש בה גילוי "ל"ב שבילין דאתפתחין כו'"[2]. מה שאין כן מוחא־סתימאה – "סתים כו'"[3].

אבל המצות הן בחינת **כתר שבכתר**. והיינו בבחינת חיצוניות. כי פנימית הכתר אינו מן המנין[4] י' ספירות, לפי שנכלל באין־סוף, ואינו בא לידי גילוי כי אם בחיצוניות, כמשל האבוקה שמאירה למרחוק, ואף ששם האור אינו בגלוי כל כך כמו אם היה מדליק שם אור הנר, מכל מקום מאחר שמאיר האור למרחוק ונראה שם, ניכר ונראה שבמקומו הוא אור גדול של אבוקה.

ועל דרך זה גם כן נראה בחוש: הארת חכמה נפלאה ועמוקה אי אפשר להשיג כי אם על ידי משל פשוט. ולכן רבי מאיר היה דורש "תילתא מתלי"[5], כי רבי מאיר גדול בדורו היה, ונקרא רבי **נהוראי** – "שמנהיר עיני חכמים"[6], ולכן לא היתה חכמתו באה לידי גלוי כי אם על ידי הרבה משלים;

וכן משלי שלמה, לפי שחכמת שלמה היתה גדולה ונפלאה מאד. וכשהיה מדבר בדברי תורה לגלות חכמה שבה, כתיב (מלכים־א ה, יב): "וידבר שלשת אלפים משל". פירוש: שלשת אלפים פעמים משל למשל, עד שהבין דבר אחד מדברי תורה. והיינו, לפי עומק החכמה כן מרבה המשל. כי חכמה קטנה המושגת כמות שהיא אינה צריכה למשל כלל. וכך גלוי אור **אין־סוף**, שכשמו כן הוא ואין לו סוף, הוא דוקא בבחינת חיצוניות.

והנה[7] על הכתר ומוחא־סתימאה מלבוש בחינת לבוש – "ה' מלך גאות לבש כו'". כמו על דרך משל טלית שמשימין על הראש ועטרה שבראש, שהטלית מקיפתו מראשו ועד רגליו, וגם בחינת העטרה בכלל. והוא אור אין־סוף, בחינה אחרונה היא מלכות דאין־סוף עצמו, שמאיר לכל העולמות בהשוואה אחת ואינו בבחינת גדר השתלשלות בכלל[8].

כי הנה ההשתלשלות הוא אחר הצמצום ו"מקום פנוי", שנמשך "קו וחוט" ומשם נמשך גם בחינת כתר

---

1) (נוסח ב נדפס במאמרי אדמו"ר הזקן תקע"ב עמוד ר. נוסח ג (בקיצור) – הנחות הר"פ עמוד קמד. מיוסד על מאמר זה – דבור המתחיל "יביאו לבוש מלכות" בשערי אורה פרק ל (סד, א ואילך).

ביאורים וקיצורים – אור התורה מגלת אסתר: עמוד פב ואילך (מחג הסוכות תקצ"ב). צד ואילך (קיצור משנת ת"ר). צו ואילך (הביאור בנוסח דומה לנדפס בתקע"ב הנ"ל, בתוספת הגהות)

הביאור נזכר בתשובת הגאון מהרי"ל בטלן (קובץ יגדיל תורה ניו יורק. גליון לז עמוד שמג) "ביאור נפלא מבכור קדושת אדמו"ר זכר צדיק וקדוש לברכה כו', לא שמעתיו מכבוד קדושת אדמו"ר זצוקל"ה רק שמעתי מפי אחרים כו'".

2) (ראה תקוני זהר חדש קיב, ג. פרדס שער יב (שער הנתיבות)).

3) (ראה לקוטי תורה שלח מט, ד בהגהה: מבואר [כאן] דגם לגבי בחינת מוחא סתימאה שייך לומר שיש בחינה בגלגלתא שהיא גבוה יותר, כי מוחא סתימאה היא חכמה שבכתר והוא מקור התורה, וגלגלתא הוא כתר שבכתר והוא מקור המצות, אלא שהיא חיצוניות כו'. וכן נתבאר עוד במקום אחר, ולבאורה זהו נגד מה שכתוב בעץ חיים (שער כב פרק ה)" עיין שם באריכה. וראה גם לקוטי תורה שיר השירים כב, ד ואילך).

4) (ראה המשך תרס"ו עמוד קסה ואילך).

5) (שלשה משלים. סנהדרין לח, ב. וראה לקוטי שיחות חלק ט עמוד 202 הערה 34).

6) (עירובין יג, ב. ראה אור תורה להרב המגיד סוף פרשת בראשית).

7) (ראה אור התורה תשא עמוד ב'נט. ב'סו).

8) (ראה אור התורה בהעלותך עמוד תד).

וַעֲטָרָה לִהְיוֹת כֶּתֶר וּמוֹחָא־סְתִימָאָה כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אוֹר אֵין־סוֹף בְּעַצְמוֹ, הוּא הַמַּקִּיף אֶת כָּל הֶחָלָל כְּמוֹ שֶׁהָיָה קוֹדֶם הַצִּמְצוּם, וּמִזֶּה נַעֲשָׂה הִתְהַוּוּת הַכֵּלִים. שֶׁאוֹר מַקִּיף מֵאִיר מִבַּחוּץ, וְהָאוֹר פְּנִימִי מִבִּפְנִים וּמְצַחְצֵחַ הַכְּלִי[9].

כִּי הִנֵּה הַהִתְהַוּוּת מֵאַיִן לְיֵשׁ הוּא דַּוְקָא **מֵאוֹר אֵין־סוֹף עַצְמוֹ** שֶׁהוּא כֹּל יָכוֹל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דֶּרֶךְ עִילָּה וְעָלוּל לֹא הָיָה יֵשׁ כְּלָל. רַק כְּמוֹ חָכְמָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת "רֵאשִׁית הַיֵּשׁ" וְנִקְרֵאת בְּשֵׁם "חָכְמָה"[10] – לֹא הָיְתָה עוֹלָה בְּשֵׁם כְּלָל, רַק הָיְתָה בִּבְחִינַת בִּטּוּל מַמָּשׁ. וְכֵן הִתְהַוּוּת הַמִּדּוֹת מֵחָכְמָה כו', וּמִכָּל שֶׁכֵּן הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ גַּשְׁמִי גָּמוּר – לֹא נִתְהַוָּוה מֵרוּחָנִית אֶלָּא עַל יְדֵי בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף עַצְמוֹ הַסּוֹבֵב וּמַקִּיף אֶת מְקוֹם הֶחָלָל וּפָנוּי, שֶׁנִּמְשָׁךְ הַקַּו וְחוּט לְכָל הָעוֹלָמוֹת בִּבְחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין", וְאוֹר אֵין־סוֹף מַקִּיף הַכֹּל בְּהַשְׁוָוּאָה אַחַת. וּלְפִי שֶׁהוּא כֹּל יָכוֹל, לְכָךְ מִזֶּה נַעֲשָׂה בְּחִינַת הַכְּלִי לְיֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד גַּשְׁמִי כו'.

וְהִנֵּה שֹׁרֶשׁ **הַמִּצְוֹת** הַנִּמְשָׁכִין מִבְּחִינַת **כֶּתֶר שֶׁבְּכֶתֶר בִּבְחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת** כַּנַּ"ל, וְשָׁם מֵאִיר אוֹר אֵין־סוֹף, לְכָךְ הֵן מְלוּבָּשׁוֹת בְּגַשְׁמִיּוּת מַמָּשׁ, דְּהַיְינוּ בַּעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיֵּית, שֶׁנִּתְהַוָּוה מִבְּחִינַת "לְבוּשׁ מַלְכוּת", הוּא לְבוּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף[11] עַצְמוֹ הַמַּקִּיף אֶת כּוּלָּם בְּהַשְׁוָוּאָה אַחַת. וְנִקְרָא "לְבוּשׁ מַלְכוּת", כִּי הַלְּבוּשׁ הַזֶּה הוּא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף, שֶׁהִיא בְּחִינָה אַחֲרוֹנָה כַּנַּ"ל, שֶׁהִיא הַמַּלְבֻּשֶׁת וּמַקֶּפֶת אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת כַּנַּ"ל.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן **הַתּוֹרָה**, שֶׁהִיא בְּחִינַת מוֹחָא־סְתִימָאָה, שֶׁרְשָׁהּ מִבְּחִינַת **פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר**, שֶׁאֵין שָׁם גִּלּוּי בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"[12].

וְלָכֵן יֵשׁ מַעֲלָה יְתֵירָה בַּתּוֹרָה עַל הַמִּצְוֹת – שֶׁהִיא מִבְּחִינָה פְּנִימִית; וְיֵשׁ מַעֲלָה בַּמִּצְוֹת, שֶׁהֵן מִבְּחִינָה חִיצוֹנִית – לְפִי שֶׁשָּׁם הוּא דַּוְקָא גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף עַצְמוֹ בִּבְחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין".:

(עַיֵּין בְּ"מִשְׁנַת חֲסִידִים" בִּתְחִלָּתוֹ, מַסֶּכֶת אַ"ק, פֶּרֶק א', סִימָן ג': בִּפְנִימִיּוּתוֹ כו', וּבְחִיצוֹנִיּוּתוֹ כו'[13], עַיֵּן שָׁם. וְאָתֵי שַׁפִּיר מַה שֶּׁכָּתוּב שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר הוּא גִּלּוּי אוֹר אֵין־סוֹף הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין", מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמוֹחָא־סְתִימָאָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, אֵין בּוֹ גִּלּוּי בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין".

אַךְ קָשֶׁה, דְּכָאן לְעֵיל אָמַר כִּי פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר אֵינוֹ מִמִּנְיַן הַיּוּ"ד סְפִירוֹת, אִם כֵּן מְבוֹאָר שֶׁפְּנִימִיּוּת־הַכֶּתֶר נִלְקָח מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מֵחִיצוֹנִיּוּתוֹ, וְזֶה לִכְאוֹרָה סוֹתֵר לְמַה שֶּׁכָּתַב[14]. וְגַם הוּא נֶגֶד מַה שֶּׁכָּתוּב שָׁם בְּ"מִשְׁנַת חֲסִידִים" סִימָן ד'[15].

אָכֵן בֶּאֱמֶת לֹא קָשֶׁה מִידֵי: דְּ"פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר שֶׁאֵינוֹ מִמִּנְיַן י' סְפִירוֹת" דְּקָאָמַר לְעֵיל, כְּוָוּנָתוֹ לְמַה שֶּׁכָּתוּב בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מ"א, פֶּרֶק ג': "וּב' בְּחִינוֹת אֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים עַתִּיק וַאֲרִיךְ־אַנְפִּין כו'". וּמְבוֹאָר שָׁם, דְּדַוְקָא בְּחִינַת **אֲרִיךְ־אַנְפִּין** הוּא מִמִּנְיַן הַיּוּ"ד סְפִירוֹת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת עַתִּיק, שֶׁהוּא בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּאֵין־סוֹף, אֵינוֹ בְּמִנְיַן הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת[16].

---

9) (רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר הָעֲקוּדִים רֵישׁ פֶּרֶק ב. סוֹף שַׁעַר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת י' סְפִירוֹת. שַׁעַר הַכְּלָלִים בִּתְחִלָּתוֹ).

10) (שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פְּרָקִים ח. ט. אוֹר הַתּוֹרָה וְאִתְחַנַּן עַמּוּד קכב).

11) (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים עַמּוּד תרצב: "וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְתָרֵץ מַה שֶּׁאָמַר בְּדַרְוּשׁ "יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת כו'" אֲשֶׁר "לְבוּשׁ מַלְכוּת" זֶהוּ מַלְכוּת דְּאֵין סוֹף הַסּוֹבֵב לְכָל הָאַרְבַּע עוֹלָמוֹת בְּשָׁוֶה כו', וְ"כֶתֶר מַלְכוּת" זֶהוּ גֻּלְגֹּלְתָּא וּמוֹחָא סְתִימָאָה, בְּחִינַת "פָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ אִמּוֹ" – וְהַרֵי זֶה לְמִשָּׁה מִבְּחִינַת לְבוּשׁ מַלְכוּת, וְאֵיךְ מִשְׁמַע שָׁם דְּבְחִינַת הָעֲטָרָה **וְהַכֶּתֶר** דַּוְקָא לֹא יוּכְלוּ לִהְיוֹת עַל יְדֵי הָמָן אַף לְאַחַר הַבֵּירוּר כִּי אִם זֶהוּ "שֶׁעִטְּרָה לוֹ **אִמּוֹ**" דַּוְקָא, הוּא בְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל.

וּלְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר שֶׁיֵּשׁ בְּחִינוֹת בְּעִיגּוּלִים וּבְמַקִּיפִים שֶׁנִּמְשָׁכִים עַל יְדֵי הַקַּו שֶׁמִּכָּל מְקוֹם שָׁרְשָׁם נִמְשָׁךְ מֵהָעִיגּוּל שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַקַּו כו', כְּמוֹ כֵּן יוּבַן מִבְּחִינַת "כֶּתֶר מַלְכוּת", אַף שֶׁנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "לְבוּשׁ מַלְכוּת", עִם כָּל זֶה יֵשׁ לוֹמַר שָׁרְשוֹ גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מֵהַלְּבוּשׁ מַלְכוּת. וְזֶהוּ כִּי לְבוּשׁ מַלְכוּת זֶהוּ בְּחִינַת הַמַּקִּיף לְד' עוֹלָמוֹת בְּשָׁוֶה, וְנִקְרָא סוֹבֵב כָּל עָלְמִין, וְיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ בְּחִינוֹת שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין וּמִשָּׁם שׁוֹרֶשׁ הַכֶּתֶר מַלְכוּת", עַיֵּן שָׁם).

12) (נִתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָּה בְּאוֹר הַתּוֹרָה נִצָּבִים עַמּוּד א'רעה).

13) (וְשָׁם: "וּמִפְּנֵי שֶׁלְּעוֹלָם הַכֶּתֶר הִיא בְּחִינָה אֶמְצָעִית הַקּוֹשֶׁרֶת הָעֶלְיוֹן עִם הַתַּחְתּוֹן, כִּי הוּא בִּפְנִימִיּוּתוֹ יֵשׁ לוֹ הַבְּחִינָה עֶלְיוֹנָה שֶׁל הַתַּחְתּוֹן, וּבְחִצוֹנִיּוּתוֹ יֵשׁ לוֹ עֶרֶךְ הַבְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁל הָעֶלְיוֹן, מַה שֶּׁאֵין כֵּן שְׁאָר הַסְּפִירוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ שֶׁחִצוֹנִיּוּתָם וּפְנִימִיּוּתָם שָׁוֶה, שֶׁהוּא מִבְּחִינָה עַצְמָהּ וְלֹא מִבְּחִינָה עֶלְיוֹנָה").

רְאֵה גַּם דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעִבְרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" תרמ"ד סָעִיף ד. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "פִּקּוּדָא לִיתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל" תשכ"ג).

14) (רְאֵה בָּאֲרוּכָּה אוֹר הַתּוֹרָה יִתְרוֹ עַמּוּד תתלט. וּבְאוֹר הַתּוֹרָה שְׁמִינִי עַמּוּד לב: יָדוּעַ כִּי רָבוּ הַפֵּרוּשִׁים בָּזֶה אִם הַכֶּתֶר הוּא נִמְנֶה בָּעֶשֶׂר סְפִירוֹת אוֹ אֵינוֹ נִמְנֶה, וְהִכְרִיעַ הָאַרִיז"ל בָּזֶה (בְּעֵץ חַיִּים שַׁעַר מא פֶּרֶק ג הַמּוּבָא לְקַמָּן רֵישׁ עַמּוּד ד) שֶׁהַכֶּתֶר הוּא הַמְמוּצָע בֵּין הַמְּאֲצִיל לַנֶּאֱצָלִים").

15) (וְשָׁם: "אֲבָל כַּאֲשֶׁר יִמְנוּ הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת מִצַּד חִצוֹנִיּוּתָם, אֵין רֵאשִׁית מִנְיָנָם אֶלָּא מֵחָכְמָה, שֶׁאֵין חִצוֹנִיּוֹת הַכֶּתֶר כְּעֵרְכָּם אֶלָּא שֶׁהוּא שָׁרְשָׁם".

"וּדְבָרָיו נוֹבְעִים גַּם כֵּן מֵעֵץ חַיִּים שַׁעַר מוֹחִין דְּצֶלֶם פֶּרֶק ו'. אָכֵן בְּעֵץ חַיִּים שַׁעַר מא פֶּרֶק ג דְּמְבוֹאָר בְּהַדְיָא דְּדַוְקָא בְּחִינַת עַתִּיק יוֹמִין אֵינוֹ בְּמִנְיַן הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת וְהוּא וְדַאי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, אִם כֵּן לְפִי זֶה צָרִיךְ לוֹמַר בְּטַעַם שֶׁ"כְּשֶׁאֵין הַכֶּתֶר נִמְנֶה אֲזַי הַדַּעַת נִמְנֶה" הוּא לְהִיוֹתוֹ בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת כַּנַּ"ל. וְשִׁיטַת הַמִּשְׁנַת חֲסִידִים אֲשֶׁר עַל פִּי הָעֵץ חַיִּים שַׁעַר הַנִּזְכָּר לְעֵיל לִכְאוֹרָה הִיא שִׁיטָה אַחֶרֶת וְלֹא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בָּעֵץ חַיִּים שַׁעַר מא פֶּרֶק ג. וְרַבֵּינוּ זַ"ל סָמַךְ יוֹתֵר עַל מַה שֶּׁכָּתַב בָּעֵץ חַיִּים שַׁעַר מא פֶּרֶק ג, כִּי שָׁם דִּיבֵּר בִּכְלָלוּת הַכֶּתֶר וְאַצִילוּת מַה שֶּׁאֵין כֵּן שַׁעַר מוֹחִין דְּצֶלֶם דִּבֵּר בְּכֶתֶר דִּן"א". – בְּאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְמַח צֶדֶק כְּרָךְ א עַמּוּד רעו עַיֵּן שָׁם הִתְיַוְּוּד בָּעֵץ חַיִּים. וּרְאֵה שָׁם עַמּוּד רצ: "וּמִכָּל מְקוֹם אֶפְשָׁר לוֹמַר דְּדַעַת הַמִּשְׁנַת חֲסִידִים הֵם גַּם כֵּן אֱמֶת אֲפִילּוּ בְּכֶתֶר דְּאֲצִילוּת". וּרְאֵה הֶעָרָה הַבָּאָה).

16) (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה יִתְרוֹ עַמּוּד תתמ: וְרַבֵּינוּ אֲדוֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן תְּפַס בְּכָל הַדְּרוּשִׁים כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בָּעֵץ חַיִּים בַּהֵיכָל הַשְּׁבִיעִי שַׁעַר מ"א פֶּרֶק ג בְּעִנְיַן מַה שֶּׁקְּצָת מְקוּבָּלִים קוֹרְאִים לְכֶתֶר אֵין סוֹף וּקְצָת קוֹרְאִים לְכֶתֶר מִמִּנְיַן עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְהֵיְינוּ דַּעַת עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ וְסִייַעְתּוֹ וְדַעַת הַפַּרְדֵּס וְסִייַעְתּוֹ כַּנַּ"ל, וּבָעֵץ חַיִּים כָּתַב שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֱמֶת. הֵיְינוּ שֶׁיֵּשׁ בְּכֶתֶר ב' בְּחִינוֹת, עַתִּיק יוֹמִין וְאַרִיךְ אַנְפִּין, אֲשֶׁר עַתִּיק יוֹמִין הוּא בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבָּאִין סוֹף וְאֵינוֹ מִמִּנְיַן עֶשֶׂר סְפִירוֹת וְהוּא פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר. וְאַרִיךְ אַנְפִּין זֶהוּ שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים וְהוּא מִמִּנְיַן עֶשֶׂר סְפִירוֹת".

וְעַל זֶה אָמַר לְעֵיל דְּ"פְּנִימִית הַכָּתֶר אֵינוֹ מִמִּנְיַן י' סְפִירוֹת דִּבְחִינַת עַתִּיק", הַיְינוּ וַדַּאי פְּנִימִית הָעִיקָּרִי שֶׁבַּכֶּתֶר כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן מוֹחָא־סְתִימָאָה, עִם הֱיוֹתוֹ גַּם כֵּן פְּנִימִית הַכֶּתֶר, הַיְינוּ פְּנִימִית מִבְּחִינָה הב' שֶׁבַּכֶּתֶר הַנִּקְרָא אֲרִיךְ־אַנְפִּין, וְנִקְרָא מוֹחָא־סְתִימָאָה, חָכְמָה־שֶׁבְּכֶתֶר, לָכֵן אָמַר שֶׁאֵין שָׁם בְּחִינַת גִּלּוּי "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת עַתִּיק. דְּאַף עַל גַּב דִּגְבוּרָה דְּעַתִּיק־יוֹמִין מְלוּבָּשׁ בְּמוֹחָא־סְתִימָאָה, הַיְינוּ שֶׁהַהֶאָרָה בָּאָה עַל יְדֵי בְּחִינַת גְּבוּרָה וְצִמְצוּם קַו הַמִּדָּה. אֲבָל בִּבְחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת הַכֶּתֶר, דְּהַיְינוּ "גֻּלְגַּלְתָּא", הַנִּקְרָא כֶּתֶר שֶׁבְּכֶתֶר, מְלוּבָּשׁ חֶסֶד דְּעַתִּיק שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת "קַו הַמִּדָּה".

וְזֶהוּ עַל דֶּרֶךְ שֶׁכָּתַב הַ"מִּשְׁנַת חֲסִידִים" הַנַּ"ל, רַק שֶׁמִּכָּל מָקוֹם אֵין הַגִּלּוּי בִּבְחִינָה פְּנִימִית כְּמוֹ בְּמוֹחָא־סְתִימָאָה רַק בִּבְחִינָה חִיצוֹנִית.

וְעַיֵּין בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מוֹחִין דְּצֶלֶם, סוֹף פֶּרֶק ו': "הַחִיצוֹנִיּוּת שֶׁלּוֹ כו' וְהוּא הַגֻּלְגֹּלֶת כו'".

וְעַיֵּין בְּהַרַמַ"ז פָּרָשַׁת אֱמוֹר, דַּף פ"ח וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

וְהָעִנְיָן, כִּי גַּם כֶּתֶר־אֲרִיךְ נֶחְשָׁב מֵעוֹלָם אֵין־סוֹף, כְּדֶרֶךְ כָּל כֶּתֶר שֶׁמִּתְיַיחֵס לְמַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְעִיקָּרוֹ שֶׁל אֲצִילוּת מַתְחִיל מִמּוֹחָא־סְתִימָאָה שֶׁהוּא חָכְמָה־דַּאֲרִיךְ. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ).

"וְסוּס אֲשֶׁר רָכַב עָלָיו הַמֶּלֶךְ" (אֶסְתֵּר ו, ח) – הַיְינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב (חֲבַקּוּק ג, ח): "כִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ".

כִּי הִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל[17]: "בַּלַּיְלָה רוֹכֵב עַל כְּרוּב קַל שֶׁלּוֹ וְשָׁט בִּי"ח אֶלֶף עָלְמִין", הֵן בְּחִינַת "חַ"י בִּרְכָאן דִּצְלוֹתָא"[18] שֶׁהֵן בִּבְחִינַת "חַ"י חוּלְיוֹת הַשִּׁדְרָה", שֶׁבָּהֶן נִמְשָׁךְ מוֹחַ הַחָכְמָה לַיְּרֵכַיִם וְרַגְלַיִם, לְפִי שֶׁהַחוּט מַגִּיעַ עַד גִּיד הַנָּשֶׁה, וְגִיד הַנָּשֶׁה מִתְפַּשֵּׁט בַּיְּרֵכַיִם וְרַגְלַיִם.

וְלָכֵן "כָּל הַכּוֹרֵעַ – כּוֹרֵעַ בְּבָרוּךְ"[19] שֶׁבִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, שֶׁהַכְּרִיעָה הִיא כְּפִיפַת הָרֹאשׁ, דְּהַיְינוּ הַמִּשְׁכַּת חָכְמָה עַל יְדֵי שֶׁכּוֹפֵף רֹאשׁוֹ וְחָכְמָתוֹ שָׁבוֹ. אֶלָּא שֶׁהַ"חַ"י בִּרְכָאן" הֵן בַּאֲצִילוּת, וְהוּא עַל יְדֵי **הַנִּשְׁמוֹת** שֶׁהַעֲלָאָתָן **בְּיוֹם**

מַה שֶּׁאֵין כֵּן **הַמַּלְאָכִים**, שִׁירָתָם וּמְזוֹנָם הוּא **בַּלַּיְלָה** דַּוְקָא: "וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ"[20] – "אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים"; "וְחֹק לְנַעֲרוֹתֶיהָ" – "אֵלּוּ הַהֵיכָלוֹת" – "שֶׁבַע הַנַּעֲרוֹת הָרְאֻיּוֹת לָתֶת כו'" (אֶסְתֵּר ב, ט). וְלָהֶם נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת **חַ"י** אַלְפִין, כִּי "רֶכֶב אֱלֹקִים רִבּוֹתַיִם אַלְפֵי **שִׁנְאָן**" (תְּהִלִּים סח, יח) – "אַלְפֵי **שְׁאֵינָן**" מִ"**רִבּוֹתַיִם**"[21], וְהַיְינוּ שֶׁמִּתְחַלֵּק לְחַ"י אֶלֶף מִינֵי הַשָּׂגוֹת, לְכָל חָד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ.

וְהִנֵּה הַמִּשְׁכָּה וְהַשְׁפָּעָה זוֹ הִיא בִּבְחִינַת "כְּרוּב" – "כְּרַבְיָא"[22], דְּהַיְינוּ בְּחִינַת אָדָם. אֶלָּא שֶׁ"פְּנֵי אָדָם" הוּא "אַפֵּי רַבְרְבֵי", וּ"כְּרוּב" הוּא "אַנְפֵּי זוּטְרֵי".

וּבֵאוּר זֶה: הִנֵּה **אָדָם** הוּא שֵׁם **מַ"ה**[23], שֶׁהַמִּילּוּי הוּא בְּאַלְפִי"ן[24]. וְאַלֶ"ף הוּא יוּ"ד, וְי"ו, יוּ"ד. דְּהַיְינוּ, וְי"ו הַמְּחַבֵּר יוּ"ד־עִלָּאָה עִם יוּ"ד־תַּתָּאָה, כְּעִנְיַן "עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו כו'" (אִיּוֹב כה, ב). וְהַיְינוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת בִּטּוּל הַנִּמְשָׁךְ לָהֶם.

וְהִנֵּה "אַנְפֵּי רַבְרְבֵי" הוּא שֶׁנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת מוֹחִין יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין גָּדוֹל לְקָטָן, שֶׁ"לְפִי שִׂכְלוֹ יְהוֹלַל אִישׁ" (מִשְׁלֵי יב, ח) כְּנוֹדָע. וְהַמּוֹחִין הֵן בְּחִינַת בִּטּוּל הַנִּמְשָׁךְ לוֹ. וְלָכֵן זָקֵן מְיוּשֶׁבֶת דַּעְתּוֹ[25], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּחִינַת בִּטּוּל יוֹתֵר. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּחוּר יֵשׁ לוֹ רְתִיחַת הַבַּחֲרוּת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִמְשָׁךְ בּוֹ בְּחִינַת בִּטּוּל כָּל כָּךְ. וְזֶהוּ עִנְיַן "אַנְפֵּי זוּטְרֵי". וְהוּא בִּבְחִינַת מַטַּ"ט שֶׁנִּקְרָא "נַעַר"[26]. וּבִבְחִינַת "כְּרוּב" זֶה נִמְשָׁךְ שֶׁפַע בְּ"חַ" אֶלֶף עָלְמִין".

וְהִנֵּה כְּתִיב: "רֶכֶב אֱלֹקִים רִבּוֹתַיִם כו', אֲדֹנָי בָּם **סִינַי בַּקֹּדֶשׁ** כו'". כְּלוֹמַר, כְּשֵׁם שֶׁנִּמְשָׁךְ בִּבְחִינַת מַלְאָכִים בְּ"חַ" אֶלֶף עָלְמִין", כָּךְ נִמְשָׁךְ גַּם כֵּן בִּבְחִינַת "סִינַי בַּקֹּדֶשׁ" לִהְיוֹת הַמִּשְׁכַּת אֱלוּקוּת בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית בַּתּוֹרָה עַל הַר סִינַי.

וְהַמִּשְׁכָּה זוֹ הִיא בִּבְחִינַת "סוּסִים": **סוּס** בְּגִימַטְרִיָּא ב' פְּעָמִים **גַּס**, שֶׁהוּא מֹשֶׁם ס"ג, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִשֵּׁם מַ"ה. כִּי כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ אוֹר בַּעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית מוּכְרָח לִהְיוֹת הֶאָרָה מִלְּמַעְלָה מַעְלָה, כְּמֹשַׁל הָאֲבוּקָה הַנַּ"ל.

רֹאה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה עִנְיָנִים עַמּוּד קסב. שָׁם עַמּוּד קעה. וְשָׁם עַמּוּד קעו: "וְגַם דְּבָרָיו צְרִיכִים בֵּיאוּר דְּאִיךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִבְּחִינַת אֵין סוֹף מַמָּשׁ כֵּיוָן שֶׁבְּחִינַת אֵין סוֹף הוּא מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ".

רֹאה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרמ"ז עַמּוּד לח. הֶמְשֵׁךְ תרס"ו עַמּוּד קסה).

17) (עֲבוֹדָה זָרָה ג, ב. רֹאה בְּאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְּמַח צֶדֶק כְּרַךְ א עַמּוּד רכט. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"ה חֵלֶק א עַמּוּד לה).

18) (זֵ"ר בִּרְכָאן דִּצְלוֹתָא . . חֵ"י חוּלְיוֹת הַשִּׁדְרָה: בְּרָכוֹת כג, ב. זֹהַר חֵלֶק ג רנה, ב).

19) (בְּרָכוֹת יב, א. זֹהַר חֵלֶק א כד, א. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

20) ("וְחֹק לְנַעֲרוֹתֶיהָ". מִשְׁלֵי לא, טו. רֹאה אוֹר הַתּוֹרָה עַל הַפָּסוּק – נַ"ךְ כְּרַךְ א עַמּוּד תרמה).

21) (ב' אֶלְפִים חֲסַרִין מִ"רִיבּוֹתַיִם". רֹאה לְעֵיל בְּמַאֲמָר צא, ב).

22) (חֲגִיגָה יג, ב (וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י): מֵאי כְּרוּב? . . כְּרַבְיָא (פְּנֵי תִינוֹק), שֶׁכֵּן בְּקַבָּל קוֹרִין לִינוּקָא רַבְיָא. . . אֶלָּא מֵעַתָּה דִּכְתִיב (יְחֶזְקֵאל י, יד) "פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם". . הַיְינוּ פְּנֵי כְּרוּב הַיְינוּ פְּנֵי אָדָם (מַה הֵן "פְּנֵי כְּרוּב" מַה הֵן "פְּנֵי אָדָם" וְכִי לֹא אֶחָד הֵן?) אַפֵּי רַבְרְבֵי וְאַפֵּי זוּטְרֵי (הָאֶחָד פְּנֵי גָּדוֹל וְהָאֶחָד פְּנֵי קָטָן)).

23) (רֹאה עֵץ חַיִּים שַׁעַר י (שַׁעַר הַתִּקּוּן) פֶּרֶק ג).

24) (יוּ"ד, הֵ"א, וָא"ו, הֵ"א עוֹלֶה מ"ה).

25) (סוֹף קִנִּים. זֹהַר חֵלֶק ג קכח, ב).

26) (יְבָמוֹת טז, ב. זֹהַר חֵלֶק א צה, ב. וְעוֹד).

וְהַיְינוּ "גְּבוּרַת הַסּוּס" לָרוּץ לְמָקוֹם שֶׁאֵין הָרוֹכֵב יָכוֹל לְהַגִּיעַ שָׁם, וְרִיצַת הַסּוּס גְּדוֹלָה מֵרִיצַת אָדָם – הִיא בְּחִינַת הַכִּרּוּב הַנִּמְשָׁךְ בְּמַלְאָכִים, שֶׁאֵינוֹ רָץ כָּל כַּךְ כְּמוֹ הַסּוּסִים.

וְהִנֵּה בְּחִינַת "לְבוּשׁ" וְ"סוּס" יָכוֹל לִהְיוֹת עַל יְדֵי בְּחִינַת **הָמָן** – "הֲמִן הָעֵץ" (בְּרֵאשִׁית ג, יא) – בְּחִינַת גַּסּוּת שֶׁנִּתְבָּרֵר בַּקְּדוּשָׁה, "מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל הָמָן כו'"[27], דְּהַיְינוּ הַגְּבָהַת הַלֵּב – "וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ כו'"[28].

וְהָעִנְיָן: כִּי הִנֵּה "צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן **עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לְמַעְלָה**"[29]: "עֵינָיו" – בְּחִינַת חָכְמָה, בְּחִינַת מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה עָנָו, שֶׁהַחָכְמָה – שִׁפְלוּת, כֹּחַ־מָ"ה, אֲבָל "לִבּוֹ" – כְּתִיב בִּיהוֹשָׁפָט "**וַיִּגְבַּהּ** לִבּוֹ כו'".

וְכֵן בְּחִינַת "סוּס" – ב' פְּעָמִים ס"ג שֶׁהוּא עִנְיַן "גֵּס", וְגַם בְּחִינַת "**סוּס לָרוּץ**" נַעֲשָׂה מִבְּחִינַת הָמָן, כִּי יְרִידָה צוֹרֶךְ עֲלִיָּיה – לִהְיוֹת בַּעַל־תְּשׁוּבָה וּ"זְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ כְּזְכֻיּוֹת"[30] כו'.

אֲבָל "כֶּתֶר מַלְכוּת" הוּא בְּחִינַת "בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ **אִמּוֹ**" (שִׁיר הַשִּׁירִים ג, יא) דַּוְוקָא, הַיְינוּ עַל יְדֵי "**נַעֲשָׂה וְנִשְׁמָע**" (מִשְׁפָּטִים כד, ז): בִּבְחִינַת "נַעֲשָׂה" תְּחִלָּה – בְּחִינַת עֲשִׂיָּיה, שֶׁהִיא מִבְּחִינַת מַקִּיף הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" בְּשָׁוֶה. וְאַחַר כָּךְ "נִשְׁמָע" – הַמְשָׁכַת הַתּוֹרָה בִּפְנִימִיּוּת. וְאֵין זֶה אֶלָּא בִּבְחִינַת "יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ"[31] – שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מְסִירַת־נֶפֶשׁ. וְלָכֵן הֵם דַּוְוקָא הַמַּמְשִׁיכִים בְּחִינַת **כֶּתֶר** – "**תר"ך** עַמּוּדֵי אוֹר"[32], כְּמוֹ עַמּוּד הַמְחַבֵּר מַעְלָה וּמַטָּה.

וְגַם בְּפוּרִים הָיָה גִּילוּי זֶה – "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֵת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת" (אֶסְתֵּר ט, כג). "**הַיְּהוּדִים**" דַּוְוקָא, דְּהַיְינוּ עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ כו', עַל יְדֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר כו'. כִּי "מָרְדְּכַי"[33] הוּא "מָר דְּרוֹר" (תִּשָׁא ל, כג), וּמִתַּרְגֻּמֵינָן: "מֵירָא דַּכְיָא"[34]:

"מָר **דְּרוֹר**" נִקְרָא לְמַעְלָה בְּ"עָלְמָא דְּחֵירוּת"[35]; וּלְמַטָּה נִקְרָא "מֵירָא דַּכְיָא" – בְּחִינַת מָר, שֶׁהוּא מְרִירוּת וּגְבוּרוֹת הַנִּמְשָׁךְ בִּבְחִינַת "דַּכְיָין וּמְסָאֲבִין"[36], הִיא הַתּוֹרָה הַנִּמְשֶׁכֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּעוֹלָם־הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת גְּלוּת וּמְרִירוּת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם־הַזֶּה.

וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל[37] "**הַנְּבִיאִים עֲתִידִים לְהִבָּטֵל**" – כְּבִיטּוּל זִיו הַשֶּׁמֶשׁ. שֶׁהֲגַם שֶׁהַזִּיו מֵאִיר וְיֵשׁ לוֹ אוֹר רַב, מִכָּל מָקוֹם בִּמְקוֹרוֹ הוּא בָּטֵל, שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה וְנִרְגָּשׁ כְּלָל – כָּךְ הַנְּבִיאִים, שֶׁהֵם מִנֶּצַח וְהוֹד[38], יִהְיוּ בְּטֵלִים – שֶׁלֹּא יִהְיוּ נִרְאִים וְנִגְלִים לְמַעְלָה יְתֵירָה וּגְדוֹלָה בִּהְגָּלוֹת נִגְלוֹת אוֹר אֵין־סוֹף מַמָּשׁ, "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה'" – מַמָּשׁ, "וְרָאוּ כָל בָּשָׂר כו'" (יְשַׁעְיָה מ, ה).

אֲבָל **מִגִּלַּת אֶסְתֵּר** הִיא בְּחִינַת "**הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא**" (וַיֵּלֶךְ לא, יח), דְּהַיְינוּ בְּחִינַת "מַלְכוּת שֶׁמִּסְתַּתֶּרֶת בְּרֹאשׁ הַבְּרִיאָה וְנַעֲשֵׂית עַתִּיק דִּבְרִיאָה". וְ"יוֹם הַהוּא" הוּא בְּחִינַת בִּינָה. וְלָכֵן נִקְרָא בְּחִינַת עַתִּיק "הַסְתֵּר אַסְתִּיר בַּיּוֹם הַהוּא" – שֶׁגִּילּוּי עַתִּיק הוּא בְּבִינָה. וְהַיְינוּ בְּחִינַת "פָּנַי", הִיא בְּחִינַת "כֶּתֶר מַלְכוּת", לְפִי שֶׁהַ"מַּלְכוּת לֵית לָהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם"[39], וּמְקַבֶּלֶת מֵעֶשֶׂר מַלְכֻיּוֹת (שֶׁלָּכֵן אוֹמְרִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יו"ד מַלְכֻיּוֹת). וְכֶתֶר מְקַבֶּלֶת מִמַّלְכוּת שֶׁבְּכֶתֶר, וְהִיא בְּחִינַת "פָּנַי", וְזוֹ[40] הִיא הַמִּסְתַּתֶּרֶת בְּרֹאשׁ הַבְּרִיאָה[41] וְנַעֲשֵׂית עַתִּיק.

וְלָכֵן אֲפִילּוּ לֶעָתִיד־לָבֹא שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה כה, ט): "וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא: הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ **זֶה**", שֶׁבְּחִינַת "בַּיּוֹם הַהוּא" יִהְיֶה בִּבְחִינַת "זֶה", בְּחִינַת גִּילּוּי, מִכָּל מָקוֹם, בְּחִינַת אֶסְתֵּר שֶׁהִיא בְּחִינַת עַתִּיק, הִיא[42] בְּחִינַת "סְתִימָא דְּכָל

---

(27) ("לִמְדוּ תּוֹרָה בָּרַבִּים". רְאֵה גִּיטִּין נז, ב. וּרְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה לְהָאַרִיז"ל (וּבְסֵפֶר הַלִּיקּוּטִים) סֵפֶר שׁוֹפְטִים דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת הָיָה מִבְּנֵי בָנָיו. – הָעֵרֶת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רֵאשִׁית גּוֹיִם" סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים פר"ת צב, א).

(28) ("בְּדִבְרֵי ה'". דִּבְרֵי הַיָּמִים ב' יז, ו).

(29) (יְחֶזְקֵאל קה, ב).

(30) (יוֹמָא פו, ב).

(31) (נוֹסַח תְּפִלַּת הָעֲמִידָה בְּשַׁבָּת שַׁחֲרִית וּמוּסָף).

(32) (פַּרְדֵּס שַׁעַר ח פֶּרֶק ג).

(33) (מָרְדְּכַי . . דָּכְיָא: חוּלִין קלט, ב.).

(34) (וּתְתַרְגֻּמֵינָן מֵירָא דַּכְיָא: אוּנְקְלוֹס עַל הַפָּסוּק. מוֹר נָקִי, זַךְ, טָהוֹר. "מְרִירוּת שֶׁבַּמָּקוֹם זַךְ – טָהוֹר". רְאֵה גַּם אוּנְקְלוֹס (תְּצַוֶּה כז, כ) "שֶׁמֶן זַיִת **זָךְ** – מְשַׁח זַיְתָא **דַּכְיָא**").

(35) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב קפג, א. מְאוֹרֵי אוֹר עֶרֶךְ דְּרוֹר סָעִיף יג).

(36) (זֹהַר חֵלֶק ג נְשָׂא קלו, א. "פֵּירוּשׁ **דַּכְיָין וּמְסָאֲבָן** הַיְינוּ מַה שֶׁהוּא כָּשֵׁר וּפָסוּל, טָמֵא אוֹ טָהוֹר" – לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים ט, ב).

(37) (יְרוּשַׁלְמִי מְגִילָּה פֶּרֶק א הֲלָכָה הַ).

(38) (כַּתְבֵי הָאַרִיז"ל. נִסְמָן בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"ז חֵלֶק ב עַמּוּד תקיח. נִתְבָּאֵר לְקַמָּן צג, ד).

(39) (אֵין לָהּ מֹשֶׁל עַצְמָהּ כְּלוּם. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א תּוֹלְדוֹת קלה, סוֹף עַמּוּד ב. וַיְחִי רלו, ב. שָׁם רמט, ב. חֵלֶק ב וַיַּקְהֵל רא, א. חֵלֶק ג בְּחֻקֹּתַי קיג, ב).

(40) (וְזוֹ: נִתְקַן עַל פִּי הוֹצָאַת זִיטוֹמִיר).

(41) (רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר לו פֶּרֶק א. סִידּוּר עִם דַּא"ח נט, לִקּוּטֵי תּוֹרָה מִסְעֵי פט, ד. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרע"ח שֶׁבְּהָעָרָה הַבָּאָה. וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק טז עַמּוּד 360 הָעָרָה 69).

(42) (הִיא: תֵּיבַת "הִיא" מְיוּתֶּרֶת. בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעִתָּה אִם נָא" [סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים] תרע"ח [וע' ריח] יֵשׁ נֹסַח אַחֵר (הוּבָא בְּלוּחַ הַתִּיקּוּן מֵאַדְמוּ"ר מוֹהַרַשַׁ"ב וּבְהִיוֹם יוֹם פּוּרִים): "וּבְנוֹסֹח אַחֵר אִיתָא:] וְהִנֵּה בְּחִינַת "בַּיּוֹם הַהוּא" הוּא בְּחִינַת בִּינָה; אִימָא עִילָּאָה הַמְקַנֶּנֶת בִּבְרִיאָה, "בְּבוּרְסְיָא". אֲכָן מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת נַעֲשָׂה עַתִּיק לְבְרִיאָה, שֶׁנִּעְתַּק וְגָבוֹהּ מִבְּרִיאָה וְאֵינָהּ בָּאָה בְּהִתְגַּלּוּת בָּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, שֶׁאֲפִילּוּ מִבְּחִינַת "בַּיּוֹם הַהוּא" הוּא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר. וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר "אַסְתִּיר פָּנַי", שֶׁכֵּן נִקְרָא מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת לְפִי שֶׁמְּקַבֶּלֶת מִכָּל הַיּוֹ"ד סְפִירוֹת, מִמַּלְכוּת דְּכֶתֶר דַּאֲצִילוּת נַעֲשָׂה כֶּתֶר מַלְכוּת, וּמִמַּלְכוּת שֶׁבְּחָכְמָה נַעֲשָׂה חָכְמָה שֶׁבְּמַלְכוּת כו'".

סְתִימִין"[43], כִּי "סְתִימִין" הֵם אַבָּא־וְאִימָּא[44], וְעַתִּיק הוּא "סְתִימָא" אֲפִילוּ לְגַבֵּי "סְתִימִין"[45]. וְלָכֵן אֵין לָהּ בִּטּוּל[46];

"**וְכֵן הַהֲלָכוֹת**" שֶׁהֵן בְּחִינַת מָרְדְּכַי – "מֵירָא דַּכְיָא".

"**וְיִהְי אוֹמֵן אֶת הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר**" (אֶסְתֵּר ב, ז), שֶׁהִיא הַמַּעֲלָה אֶת הַנִּשְׁמוֹת בְּגַן־עֵדֶן.

"**שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמּוֹר**" (שָׁם, יב): "שֶׁמֶן" – בְּחִינַת חָכְמָה, "מוֹר" יֵשׁ בּוֹ רֵיחַ חָזָק. וְהַיְינוּ עִנְיַן הַעֲלָאָה בְּבְחִינַת גְּבוּרוֹת, דְּהַיְינוּ גְּבוּרוֹת־דְּאַבָּא. "**וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּבְּשָׂמִים**" (שָׁם) הֵם גְּבוּרוֹת־דְּאִימָּא.

"**וּבָזֶה**" (שָׁם, יג) – הוּא הָעִמּוּד הַמְּחַבֵּר מַעְלָה וּמַטָּה, "**הַנַּעֲרָה בָּאָה** כו'" (שָׁם): כִּי כְּשֵׁם שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁכַּח "חֵיזוּ דְּהַאי עָלְמָא"[47], כָּךְ בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁכַּח עוֹנֶג גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁשָּׁם הוּא עִנְיַן תַּעֲנוּג נִפְלָא אַחֵר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מַעְלָה.

וְכָל הָעֹנֶג הַזֶּה הוּא מִטַּעֲמֵי **תּוֹרָה** – "יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת **פִּידוּ**" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ב), וְכַנָּוֹנַת הַמִּצְוֹת – שֶׁיֵּדְעוּ וְיַשִּׂיגוּ טַעֲמֵי הַהֲלָכוֹת וְסוֹדוֹתֵיהֶן, וּבְזֶה יִתְעַנְּגוּ בְּתַעֲנוּג נִפְלָא וְעָצוּם. וְהַיְינוּ בְּחִינַת מָרְדְּכַי – "מֵירָא דַּכְיָא". וְלָכֵן גַּם הַהֲלָכוֹת אֵינָם בְּטֵלִים, כִּמְשַׁל הָאֲבוּקָה הַנַּ"ל.:

אַךְ "וַיִּקַּח הָמָן אֶת הַלְּבוּשׁ וְאֶת הַסּוּס וַיַּלְבֵּשׁ אֶת מָרְדְּכַי" (אֶסְתֵּר ו, יא):

כִּי בְּחִינַת מַקִּיף נִמְשָׁךְ גַּם בְּהָמָן. כַּנּוֹדָע שֶׁיֵּשׁ י"א סַמְמָנֵי קְטוֹרֶת, וּלְבוֹנָה הוּא הַמַּקִּיף[48] – "דְּקָרוּ לֵיהּ אֲלָהָא דְּאֵלָהַיָּא"[49]. וְלָכֵן נִמְשָׁךְ גַּם בָּהּ בְּחִינַת לְבוּשׁ עֶלְיוֹן – מַלְכוּת־דְּאֵין־סוֹף. וְכֵן הַסּוּס מְשֵׁם ס"ג.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַכֶּתֶר, שֶׁהוּא הַמְשָׁכָה מִ"קַו וְחוּט" לִבְחִינַת פְּנִימִיּוּת – אֵין לְהָמָן שְׁלִיטָה שָׁם, וְלֹא נַעֲשָׂה – רַק עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם "מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ" עַל יְדֵי "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" – בְּחִינַת בִּטּוּל **בְּאֵין־סוֹף** דַּוְקָא, וְלֹא עַל יְדֵי גַּסּוּת – בְּחִינַת הָמָן, אֲפִילוּ אַחַר הַבֵּירוּר שֶׁיִּתְבָּרֵר בַּקְּדוּשָׁה.:

[וְעַיֵּין בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר י', פֶּרֶק ב': "דַּע כִּי אוֹר פְּנִימִי כו', וְזֶהוּ בִּבְחִינַת עַתִּיק יוֹמִין דַּוְקָא", עַיֵּין שָׁם[50]].:

"וּלְפִי מַה שֶׁכָּתוּב בַּנּוֹסְחָא הָא', זֶה לְפִי שֶׁהַמַּלְכוּת מְקַבֶּלֶת מִבְּחִינַת הַכֶּתֶר וְהוּא בְּחִינַת כֶּתֶר מַלְכוּת . . וְנִמְצָא עִנְיַן "אִסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא" כוֹלֵל ב' עִנְיָנִים: הָא', שֶׁהַמַּלְכוּת דְּאֲצִילוּת מִסְתַּתֶּרֶת בִּבְרִיאָה, שֶׁאֲפִילוּ בִּבְרִיאָה אֵינָהּ מִתְגַּלָּה בְּחִינַת "פָּנַי" . . וְהָעִנְיָן הַב' . . שֶׁגַּם בְּחִינָה זוֹ דִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת הִיא בְּבְחִינַת עַתִּיק – וְהוּא רַק בִּבְרִיאָה, שֶׁנִּקְרָא "יוֹם הַהוּא", עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא, וְאֵין זֶה מַאִיר וּמִתְגַּלֶּה כְּלָל לְמַטָּה".

וּרְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תש"ה עַמּוּד 60. אוֹר הַתּוֹרָה עֵקֶב עַמּוּד תקי).

43) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב פט, א. קמו, ב. וְעוֹד).

44) ("עַל דֶּרֶךְ 'הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹקֵינוּ' הֵם י"ה". – הַגָּהָה בְּאוֹר הַתּוֹרָה סִידּוּר עַמּוּד לו).

45) ("וּכְעִנְיַן קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, שֶׁגַּם מִבְּחִינַת "קָדָשִׁים" שֶׁהֵם חָכְמָה וּבִינָה, הוּא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל. עַיֵּן בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שַׁבָּת שַׁבָּתוֹן" [דְּרוּשִׁים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים ע, ב] וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" דְּרוּשׁ הָרִאשׁוֹן פֶּרֶק ד [עב, ג]

בְּעִנְיַן יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאָסְתַּר שֶׁהוּא עִנְיַן פּוּרִים, הֲרֵי הוּא בִּבְחִינַת יוֹם כִּפּוּרִים כִּי כִּפּוּרִים הַיְינוּ כְּמוֹ פּוּרִים". – אוֹר הַתּוֹרָה שָׁם).

46) ("הֲרֵי מְבוֹאָר דִּבְחִינַת מַלְכוּת כְּשֶׁנַּעֲשֵׂית עַתִּיק לְבְרִיאָה יֵשׁ בָּהּ בְּחִינָה גְּבוֹהָה מְנֻצָּח וְהוֹד דְּאֲצִילוּת שֶׁמֵּשֵׁם שׁוֹרֵשׁ הַנְּבִיאִים". – אוֹר הַתּוֹרָה וְאָתְחַנַּן עַמּוּד שנא עַיֵּין שָׁם).

47) (מַרְאֵה הָעוֹלָם הַזֶּה. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב ריא, ב).

48) (פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה פֶּרֶק ד. רְאֵה לְעֵיל ה, ג. כ, ד).

49) (מְנָחוֹת קי, א).

50) (שַׁעַר יא פֶּרֶק ב: "דַּע כִּי אוֹר פְּנִימִי הוּא אוֹר גָּדוֹל מֵאוֹר הַמַּקִּיף. וְזֶהוּ בִּבְחִינַת עַתִּיק יוֹמִין דַּוְקָא וְלֹא בִּשְׁאָר הָאֲצִילוּת". הַהַגָּהָה נוֹסְפָה בְּדִפּוּס זִיטוֹמִיר).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(נג) **אך** עדיין יש להבין מ"ש ה' בחכמה יסד ארץ משום דאבא יסד ברתא כנ"ל הלא א' כאמה בתה דבת מסט' דאימא קאתי כו'. ועוד דהלא גם מ"ש כונן שמים בתבונה כולל בן ובת כאותיות תבונה כו'. אמנם הנה באמת מ"ש כאמה בתה היינו רק לענין סדר צירופי אותיות של הדבור שנק' בת ששרש סדר זה ניתן למל' שהוא הדבור מה"ג מנצפ"ך דאימא דוקא כנ"ל שהן ה"ג המחלקות ומפרידות בה' מוצאות ומתכללים יחד באופן אחד כמו שמתחלקים אותיות המח' שהוא בחי' מל' דתבונה שע"י אופן ההשגה הנגלית באותיות המחשבה בצרופים שבה כך ממש יבא בדבור באופן צירופי אותיות הדבור וז"ש דאימא אוזיפ' כו' ששאלה ה"ג שלה לברתה שהוא אותיות הדבור לחלק' ג"כ באותו אופן שמתחלקים אותיות המחשבה כידוע בענין מאמר סתום ומאמר פתוח כו' (שבת קד, א) שנק' ים ויבשה עלמא דאתכסיא ועלמא

דאתגלייא שהם ב' ההי"ן דשם הוי"ה ה"א עילאה
וה"א תתאה בינה ומל' והיינו כאמה בתה כו'. וז"ש
דבת מסט' דאימא כו' שהדבור נמשך לפי אופן ההשגה
דבינה כנ"ל אבל גופי האותיות עצמן ומהותן ממש
הנה לא נתהוו עיקר מציאותן מבחי' בינה כלל (וגם
לא מבחי' חכ' וכ"ש שאין בהם גידול וצמיחה מן חו"ב
ולא כמו שבינה מגדלת המדות לפי שנק' או"א
מולידים את המדות ותחלה היו המדות כלולים בעבור
באימא שהוא רגל הקצר דה"א עלאה דאושיט פסיע'
לבר כו') אלא שרש התהוות גופי האותיו' הוא
מלמעלה מחו"ב לגמרי וכנ"ל דשרש האותיות דדבור
הוא בבחי' העצמות ממש (שהן אותיות הקבועים
בנפש עצמה כנ"ל) שלמעלה גם ממקור החכ' כי מ"ש
והחכמה מאין תמצא הרי עכ"פ נמצאת מכח המשכיל
שבנפש מאין ליש רק שהוא שלא בבחי' השתלשלות
עו"ע שנק' יש מיש כמדות שנולדים מן השכל אבל
האותיות הן בבחי' עצמיות הנפש שלא שייך לומר בהן
ענין התהוות מאין ליש כהתהוות החכ' (ואפי' התהוות
רצון ותענוג בא מן עצם הנפש בדרך השפעה והמשכה
ע"י אותיות מהעלם לגילוי מציאות רצון ותענוג כו'
משא"כ אותיות העצמיים שהן מעצמות הנפש ממש
וז"ש לנפש חיה לרוח ממללא בעצם מצד עצמות
הנפש (רק ענין הצירוף גם באותיות הרוחניים שבנפש
הוא ע"י החכ' העצמי' שנק' נפש השכלי בעצם כמו
שצירופי האותיות נעשים במבטא הגשמי' ע"י החכ'
שמצרף לאותיות דאבא יסד ברתא כו') רק למטה
נעשים האותיות בחי' כלים להלביש את המדות והשכל
והשגה אע"פ שהן בכמה הפכים דחו"ג אינו מכריח
לאותיות שילביש בבחי' חו"ג שבהן כנ"ל מצד שאין
להם שייכות כלל עם השכל ומדות כנ"ל). והנה יהיה
איך שיהיה עכ"פ הרי מקור א' להתהוות החכמה
והאותיות מעצמות הנפש ממש שכמו שהחכ' נמשכת
מעצמות מאין ליש כך האותיות נמשכו לבא במציאות
אותיות (והאותיות קודמין לבא בנפש התינוק הנולד
בטרם שיומשך החכ' לצרף כו') וע"כ גם בירידת
האותיו' בה' מוצאות למטה מן השכל ומדות אז מאיר
אור החכ' בהן לעשות בהן כח הצירוף שמצטרפים
ממילא מאליהם ולהיות יוצאים בצירופי' שונים
מעצמם כמו שהוא בעצמות הנפש שנק' רוח ממללא
באותיות הרוחניות שבנפש כנ"ל ששם ג"כ בחי'
הצירוף הוא מן החכ' שבעצם כו' שמצד זה נק' רוח
ממללא נפש המדבר' לפי שהוא בבחי' מדבר דחכ' כו'
וד"ל:

(נד) **ומזה** הטעם אמר בבחי' הדבור גם כשנק' בת
אבל היא נק' בת אבי דוקא ולא בת אמי
שזהו מצד שרשה הראשון שהוא בחכ' שנק' מדבר וכן
אמר ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת) וז"ש
(מדר' ש"ה ספ"ג) לא זז מחבבה עד שקרא' בתי
ואח"כ אמי ואח"כ אחותי דתחלה עליית המל' באור
אבא מחמת הצירופים שבה דאבא יסד ברתא ואח"כ
עלייתה באור אימא ממש קורא' אמי ואח"כ אחותי
בבחי' מקור אחד לחכ' ואותיות וכמ"ש וגם אמנה
אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי כו' (כמ"ש בזהר
ומבואר במ"א באריכות) וז"ש ה' בחכ' יסד ארץ דוקא
שזהו בחי' המל' שנק' ארץ עלאה שהוא בחי' הדומם
דאצי' בחי' האותיות מצד עצמן ששרשן אחד עם שרש
החכ' במקורה העצמית שמאין ממש תמצא (כמו נפש
המדברת כנ"ל). ע"כ גם למטה בחכמה יסד ארץ שיסוד
הארץ וקיומה הוא בחכ' דוקא ולא בתבונה שהוא
בבחי' החי שלמטה מן המדבר אבל כונן שמים שהוא
בחי' צומח דמדות בתבונה דוקא שהוא בבחי' החי
מטעם הנ"ל וד"ל. (ובזה יובן יותר טעם המחלוק' אם
שמים קדמו לארץ כו' דמ"ש ברא' ברא בחוכמתא כו'
זהו שמים בחי' המדו' שקדמו לדבור שנק' ארץ וכמ"ש
כונן שמים בתבונ' שהוא שם אלקי' עלאה דבינה כו'
אבל מ"ד ארץ קדמה לשמים זהו מצד ששרש הדומם
בבחי' חכ' דמדבר כמ"ש בחכ' יסד ארץ והחכ' קדמה
לבינה ע"כ ארץ קדמה לשמים כו'. וכמ"ש ביום עשות
ה' א' ארץ ושמים דשם הוי"ה ברא את הארץ דוקא
כמ"ש ה' בחכמה יסד ארץ ואלקים ברא שמים כו'.
ומ"ד שמים וארץ כאחד נבראו כמ"ש בראשית ברא
כו' השמים וארץ כאחד ממש זהו מצד מקור ושרש
הראשון ששוה שם ראש וסוף דחכ' ודבור שהוא
מלמעלה גם מבחי' מדבר דאדם כמו כי לא אדם הוא
כו' (ש"א טו, כט) שהוא למע' מבחי' משפיע ומקבל
כידוע וד"ל):

(נה) **וזהו** וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה
כו'. דהנה מבואר למעלה בשורש הדומם
שהוא במקור החכ' וע"כ בדומם דוקא הוא שנתלבשה
הנשמה דאדה"ר שהוא בחי' החכ' וכנ"ל בענין בחכ'
יסד ארץ כו' משא"כ בצומח דמדות שנק' שמים שרשם
בתבונה ובינה כו'. וזהו וייצר ב' יודי"ן יו"ד העליון
הוא בחי' נקודה דחכ' עלאה שמתאחד בבחי' הדומם
בחי' אותיות הדבור שהוא יו"ד התחתון דאות האלף
בחי' ח"ת דמל' ואות האלף שבאדם הוא בחי' שם
מ"ה במלוי אלפי"ן כידוע. וע"כ ביצירת האדם עפר מן
האדמה דוקא אמר וייצר בב' יודי"ן והזכיר ב' שמות
דה' אלקים שהוא ח"ע וח"ת שזהו התחברות החכ'
במל' כמ"ש (משלי א, כ) חכמות בחוץ ח"ע דאתמשך
בח"ת כו' וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

[ב] וּבִיאוּר[39] עִנְיַן הַשּׂוֹב וְעִנְיַן הַ"כֵּלִים מְכֵלִים שׂוֹנִים" שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהֶם אוֹר אֵין־סוֹף עַל יְדֵי מוֹחִין דְּאַבָּא, הוּא עַל פִּי מַה שֶׁכָּתוּב בְּאוֹצְרוֹת חַיִּים שָׁם בְּעִנְיַן הִתְלַבְּשׁוּת מוֹחִין דְּאִימָּא בְּזָ"א:

שֶׁמֵּה' חֲסָדִים שֶׁבְּמוֹחַ הַדַּעַת שֶׁלָּהּ הַמְּלוּבָּשׁ בְּזָ"א יוֹצְאִים ג' אוֹרוֹת לְלֵאָה וְרָחֵל. א' מִדַּעַת, ב' מִתִּפְאֶרֶת בַּמָּקוֹם שֶׁנִּבְקַע יְסוֹד אִימָּא עַל יְדֵי יְסוֹד אַבָּא, ג' מִיְּסוֹד זָ"א.

אַךְ אֵין אוֹרוֹת אֵלּוּ יוֹצְאִים מֵהַחֲסָדִים דְּאִימָּא, כִּי אִם כְּשֶׁהַמּוֹחִין דְּאַבָּא מְלוּבָּשִׁים גַּם כֵּן בַּמּוֹחִין דְּאִימָּא שֶׁבְּזָ"א אֲזַי יוֹצְאִים הָאוֹרוֹת הַנַּ"ל, אֲבָל כְּשֶׁמִּסְתַּלְּקִים הַמּוֹחִין דְּאַבָּא וְלֹא נִשְׁאֲרוּ רַק הַמּוֹחִין דְּאִימָּא אֲזַי נֶאֱחָזִים הַחִיצוֹנִים.

וְלָכֵן תְּמוּרַת ג' אוֹרוֹת אֵלּוּ אֲשֶׁר מוֹצִיאִים וּמְתַקְּנִין אֶת לֵאָה וְרָחֵל בַּאֲחוֹרֵי זָ"א, הִנֵּה תְּמוּרַת אֵלּוּ יוֹצְאִים ג' מִינֵי נְגָעִים הַנִּקְרָאִים "שְׂאֵת" "סַפַּחַת" "בַּהֶרֶת", אֲשֶׁר מֵהֶם יְנִיקַת כָּל הַחִיצוֹנִים, וְאֵין נַעֲשֶׂה שָׁם פַּרְצוּף לֵאָה וְרָחֵל. וּזְכוֹר כְּלָל זֶה, שֶׁאֵין נַעֲשִׂים אֵלּוּ הַפַּרְצוּפִים שֶׁל לֵאָה וְרָחֵל כָּאן אֶלָּא אַחַר הִתְגַּלּוּת מוֹחִין דְּאַבָּא בְּזָ"א.

וְאַל תִּתְמַהּ מִזֶּה, כִּי הַנֶּגַע אֵינֶנּוּ הַטּוּמְאָה עַצְמָהּ, רַק בְּחִינַת דִּינָא קַשְׁיָא קָדוֹשׁ אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ יוֹנְקִים הַחִיצוֹנִים הַטְּמֵאוֹת, וְאֵינוֹ נִיתְקָן אֶלָּא עַל יְדֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן, אַבָּא עִילָּאָה כַּנִּזְכָּר.

עַד כָּאן דְּבָרָיו בִּקְצָרָה.

וּבִיאוּר דְּבָרָיו: כִּי לֵאָה וְרָחֵל הֵם מַלְבִּישִׁים לְזָ"א. וְיָדוּעַ עִנְיָנָם – עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּאָדָם הֵם בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה וְדִיבּוּר, שֶׁהֵם לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁמִּצְטָרֵךְ לְהַשִּׂיג הַשֵּׂכֶל אוֹ הַמִּדָּה שֶׁבַּלֵּב כְּשֶׁמִּתְגַּלִּים בּוֹ – הוּא עַל יְדֵי לְבוּשׁ הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁחוֹשֵׁב בָּזֶה. אֶלָּא שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה הִיא **לְבוּשׁ הַמְּחוּבָּר**, שֶׁהוּא תָּמִיד עִמּוֹ; וְהַדִּיבּוּר **לְבוּשׁ הַנִּפְרָד**, שֶׁכְּשֶׁמִּצְטָרֵךְ לְהַשְׁפִּיעַ לְזוּלָתוֹ מִתְלַבֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ בְּדִיבּוּר.

וְהִנֵּה עִנְיַן "יְצִיאַת וְתִיקוּן פַּרְצוּפֵי לֵאָה וְרָחֵל מִמּוֹחִין דְּאַבָּא וְאִימָּא" יוּבָן גַּם כֵּן בַּעֲבוֹדַת ה' בָּאָדָם – שֶׁהוּא בְּחִינַת הָעֵסֶק וְהִתְקַשְּׁרוּת מַחְשַׁבְתּוֹ וְדִיבּוּרוֹ בְּמַחֲשֶׁבֶת ה' וְדִיבּוּרוֹ. דְּהַיְינוּ הָעֵסֶק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה אַחַר קְדִימַת הָרָצוֹא וְשׁוֹב בַּתְּפִלָּה עַל יְדֵי מוֹחִין דְּאַבָּא וְאִימָּא שֶׁהֵאִירוּ בְּמִדּוֹתָיו, שֶׁאָז אוֹתִיּוֹת מַחְשַׁבְתּוֹ וְדִיבּוּרוֹ קְדוֹשִׁים כְּמוֹ שֶׁמִּדּוֹתָיו וְשִׂכְלוֹ קְדוֹשִׁים, שֶׁהֲרֵי הֵן בְּבְחִינַת רָצוֹא וְשׁוֹב כַּנַּ"ל, וְהָאוֹתִיּוֹת דְּמַחֲשָׁבָה וְדִיבּוּר הֵן לְבוּשִׁים לְהַלְבִּישׁ שִׂכְלוֹ וּמִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים (עַיֵּן לִקּוּטֵי אֲמָרִים פֶּרֶק ד'[40]).

וּלְפִיכָךְ אֵין נַעֲשִׂים אֵלּוּ בְּחִינַת לֵאָה וְרָחֵל, שֶׁהֵן מַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר, אֶלָּא אַחַר הִתְגַּלּוּת מוֹחִין דְּאַבָּא שֶׁבְּמִדּוֹת הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁמִּצַּד הַבִּיטּוּל דְּחָכְמָה יָבֹא סִיבַּת הַשּׂוֹב לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ וּמִתְפַּשֵּׁט בְּכֵלִים מְכֵלִים שׂוֹנִים לְהַמְשִׁיךְ בָּהֶן אוֹר אֵין־סוֹף, דְּהַיְינוּ עִנְיַן הִתְקַשְּׁרוּת מַחְשַׁבְתּוֹ וְדִיבּוּרוֹ בְּמַחֲשֶׁבֶת וְדִבּוּר ה', שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בְּמַחֲשָׁבָה וְדִיבּוּר שֶׁל הָאָדָם, שֶׁהֵן הַכֵּלִים מְכֵלִים שׂוֹנִים וְהַלְּבוּשִׁים, כִּי רִיבּוּי הָאוֹתִיּוֹת הֵן רִיבּוּי כֵּלִים.

וְזֶהוּ עִנְיַן "דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים" שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אֲשֶׁר "נִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים"[41], דְּאֵין הַפֵּירוּשׁ שֶׁדִּירָה זוֹ הוּא עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת רִיבּוּי הַצִּמְצוּמִים וְהַעֲלָמוֹת הָאוֹר כְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, דְּמַה חִידּוּשׁ יֵשׁ בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי כְּבָר הוּסַד סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת בְּאוֹפֶן זֶה וְלָמָּה מִתְאַוָּה לְדָבָר שֶׁיֵּשׁ כְּבָר בִּמְצִיאוּת?

אַךְ הָעִנְיָן, דְּדִירָה זוֹ הוּא שֶׁיִּהְיֶה גִּילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא מִתְגַּלֶּה לְמַעְלָה בְּלִתִּי הֶעְלֵם וְצִמְצוּם. שֶׁזֶּהוּ נִקְרָא דִּירָה, כְּאָדָם הַדָּר בְּבַיִת, שֶׁגּוּפוֹ שֶׁל אָדָם דָּר שָׁם בְּלִי הֶעְלֵם וְצִמְצוּם. וְדִירָה זוֹ הִיא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁמַּמְשִׁיךְ הָאָדָם בִּבְחִינַת שׂוֹר, שֶׁעִנְיָנוֹ: אַחֲרֵי שֶׁכְּבָר הִגִּיעַ לְבִיטּוּל בִּמְצִיאוּת בְּבְחִינַת גִּילּוּי וּרְאִיַּית הָאֱלֹהוּת, יַמְשִׁיכֶנּוּ כְּמוֹ כֵן לְמַטָּה עַל יְדֵי שֶׁיַּמְשִׁיכֶנּוּ בִּלְבוּשִׁים דְּמַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ הַנַּ"ל

---

39) סִימָנֵי הַפְּרָקִים ב וְאֵילֶךְ נִסְמְנוּ עַל פִּי כְּתַב יַד הַנַּ"ל.

40) וְשָׁם: "וְעוֹד יֵשׁ לְכָל נֶפֶשׁ אֱלֹהִית שְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תֵּרֵי"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה. שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם מְקַיֵּים בְּמַעֲשֶׂה כָּל מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, וּבְדִבּוּר הוּא עוֹסֵק בְּפֵירוּשׁ כָּל תֵּרֵי"ג מִצְוֹת וְהִלְכוֹתֵיהֶן, וּבְמַחֲשָׁבָה הוּא מַשִּׂיג כָּל מַה שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהַשִּׂיג בְּפַרְדֵּ"ס הַתּוֹרָה – הֵרֵי כְּלוּת תֵּרֵי"ג אַבְרֵי נִפְשׁוֹ מְלוּבָּשִׁים בְּתֵרֵי"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה. וּבִפְרָטוּת: בְּחִינַת חַבַּ"ד שֶׁבְּנִפְשׁוֹ מְלוּבָּשׁוֹת בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה שֶׁהוּא מַשִּׂיג בַּפַּרְדֵּ"ס כְּפִי יְכוֹלֶת הַשָּׂגָתוֹ וְשֹׁרֶשׁ נַפְשׁוֹ לְמַעְלָה. וְהַמִּדּוֹת, שֶׁהֵן יִרְאָה וְאַהֲבָה וְעִנְפֵיהֶן וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן, מְלוּבָּשׁוֹת בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּמַעֲשֶׂה וּבְדִבּוּר, שֶׁהוּא תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁכְּנֶגֶד כּוּלָּן. כִּי הָאַהֲבָה הִיא שֹׁרֶשׁ כָּל רְמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה . . וְהַיִּרְאָה הִיא שֹׁרֶשׁ לְשַׁסַּ"ה לֹא תַּעֲשֶׂה וְכוּ'". עַיֵּן שָׁם.

41) רְאֵה תַּנְחוּמָא בְּחוּקּוֹתַי ג. נְשֹׂא טז. בְּרֵאשִׁית רַבָּה סוֹף פֶּרֶק ג. בַּמִּדְבָּר רַבָּה פָּרָשָׁה יג, ו. תַּנְיָא רִישׁ פֶּרֶק לוֹ.

בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת (עַיֵּן לִקּוּטֵי אֲמָרִים פֶּרֶק נ'[42]).

אֲבָל כְּשֶׁאֵין הִתְגַּלּוּת מוֹחִין דְּאַבָּא בַּמִּדּוֹת שֶׁבָּאָדָם שֶׁהוּא הַשּׁוֹב, אֶלָּא מוֹחִין דְּאִימָּא לְבַד, וְאָז הֵם בִּבְחִינַת רָצוֹא לְבַד, הֲרֵי זֶה עִנְיַן הַהִסְתַּלְּקוּת מִן הַכֵּלִים וְהַלְּבוּשִׁים דְּמַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, אֶלָּא רַק בִּתְשׁוּקָה הַתְּדִירִית בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ.

וְאַף עַל פִּי שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַקְּדוּשָּׁה, עֲדַיִן עִם כָּל זֶה "דִּינִין מִתְעָרִין מִינָּהּ", רוֹצֶה לוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁאֵין מַחֲשַׁבְתּוֹ וְדִיבּוּרוֹ עֲסוּקִים כָּל הַיּוֹם בְּהַמְשָׁכַת אֱלֹהוּת, יִסְתַּעֵף מִזֶּה בְּחִינַת דִּינִים בְּמַחֲשָׁבָה וְדִיבּוּרִים שֶׁלּוֹ, וְהַסּוֹף – שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת מִזֶּה יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים, וְהוּא עִנְיַן מַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר בְּטֵילִים אֲשֶׁר לֹא לַה' הֵמָּה. כִּי בֶּאֱמֶת אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת כָּל הַיּוֹם בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ, וּמִיָּד שֶׁיַּפְסִיק יִתְאַחֲזוּ הַחִיצוֹנִים.

וְזֶהוּ עִנְיַן ג' מִינֵי נְגָעִים שֶׁיּוֹצְאִים תְּמוּרַת פַּרְצוּפֵי לֵאָה וְרָחֵל, רוֹצֶה לוֹמַר, מַחֲשָׁבוֹת וְדִיבּוּרִים קָשִׁים שֶׁאֵינָן מֵעֵרֶךְ מַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר שֶׁבְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הַנִּקְרָאִים לֵאָה וְרָחֵל הַנַּ"ל. וְעִם שֶׁאֵינָן רָע, רַק דִּינִים דִּקְדוּשָּׁה, מִכָּל מָקוֹם מֵהֶם יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים, רוֹצֶה לוֹמַר הִסְתַּעְפוּת הִרְהוּרִים רָעִים שֶׁמִּתְגַּבְּרִים בְּלֵב פָּנוּי מִן הַחָכְמָה דְּתוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם סוֹף הִלְכוֹת אִיסּוּרֵי בִּיאָה[43]. וְכָל זֶה בָּא מִסִּיבַּת הִסְתַּלְּקוּת מוֹחִין דְּאַבָּא שֶׁבָּאָדָם כַּנַּ"ל.

וְהַנִּמְשָׁל מִזֶּה לְמַעְלָה יוּבָן גַּם כֵּן, שֶׁהַמִּדּוֹת דַּאֲצִילוּת הַנִּקְרָאִים זָ"א, כְּשֶׁמִּתְלַבְּשִׁים בָּהֶם מוֹחִין דְּאַבָּא וְאִימָּא, וּלְפִי שֶׁהַחָכְמָה – בָּהּ הַשְׁרָאַת אוֹר אֵין־סוֹף מַמָּשׁ וְנִקְרָא רְאִיָּה מִקָּרוֹב, עַל כֵּן יָצְאוּ פַּרְצוּפֵי לֵאָה וְרָחֵל, וְהֵמָּה בְּחִינַת לְבוּשִׁים קְדוֹשִׁים, בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה וְדִיבּוּר הַמַּלְבִּישִׁים שֶׁפַּע מִדּוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ, לְהַשְׁפִּיעַ עַל יָדָם הַחַיּוּת – בְּעָלְמִין סְתִימִין[44] הַמְּקַבְּלִים מֵאוֹתִיּוֹת מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּבְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְּיָין[45] הַמְּקַבְּלִים מֵאוֹתִיּוֹת דִּיבּוּרוֹ וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ. כִּי הַחָכְמָה וּמוֹחִין דְּאַבָּא הֵם הַגּוֹרְמִים סִיבַּת הַמְשָׁכַת הַשֶּׁפַע מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.

אֲבָל כְּשֶׁמִּסְתַּלְּקִים מוֹחִין דְּאַבָּא וְנִשְׁאַר רַק מוֹחִין דְּאִימָּא, שֶׁמֵּהֶם בָּא סִיבַּת הָרָצוֹא לִהְיוֹת הִסְתַּלְּקוּת אוֹרוֹת הַמִּדּוֹת לְמַעְלָה, אָז אֵינָן יוֹצְאִים וּמִתַּקְּנִין פַּרְצוּפֵי לֵאָה וְרָחֵל שֶׁעִנְיָנָם בְּחִינַת הַמְשָׁכָה מִמַּעְלָה לְמַטָּה כַּנַּ"ל, אֶלָּא יוֹצְאִים תְּמוּרָתָם בְּחִינוֹת הַנִּקְרָאִים "שְׂאֵת" אוֹ "בַּהֶרֶת", שֶׁהֵם בְּחִינַת דִּינָא קַשְׁיָא דִּקְדוּשָּׁה, וּבָהֶם יְכוֹלִים אַחַר־כָּךְ לִהְיוֹת מִתְאַחֲזִים הַחִיצוֹנִים, הַקְּלִיפּוֹת, רַחֲמָנָא לִצְלָן.

וְהַיְינוּ כְּשֵׁשׁ שֵׂעָר לָבָן בַּצָּרַעַת, שֶׁהוּא סִימָן טוּמְאָה הַמּוֹרֶה עַל שֶׁנִּתְאַחֲזוּ בּוֹ הַחִיצוֹנִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁאֵין שֵׂעָר לָבָן עֲדַיִן, הַגַּם שֶׁהוּא צָרַעַת בַּהֶרֶת עַזָּה כַּשֶּׁלֶג, הוּא רַק דִּין קָשֶׁה דִּקְדוּשָּׁה עֲדַיִן וְאֵינוֹ טָמֵא עֲדַיִן כַּיָּדוּעַ. :

מִצְוֹת טוּמְאַת הַמְּצוֹרָע. פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ:

---

42) וְשָׁם: "אִם רָץ לִבְּךָ הֵיא תְּשׁוּקַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁבַּלֵּב בַּחֲלַל הַיְמָנִי כְּשֶׁמִּתְגַּבֶּרֶת וּמִתְלַהֶבֶת וּמִתְלַהֶטֶת בִּמְאֹד מְאֹד עַד כִּלּוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ לְהִשְׁתַּפֵּךְ אֶל חַיִּק אָבִיהָ חַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ הוּא וְלָצֵאת מִמַּאֲסָרָהּ בַּגּוּף הַגּוּפָנִי וְגַשְׁמִי לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ אָזַי זֹאת יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ מַאֲמַר רַז"ל כִּי עַל כָּרְחֵךְ אַתָּה חַי בַּגּוּף הַזֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֶלְיוֹנִים מֵחַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ הוּא לְמַטָּה עַל יְדֵי תּוֹרַת חַיִּים לִהְיוֹת דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים לְאַחְדּוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ בִּבְחִינַת גִּילוּי".

43) "גְּדוֹלָה מִכָּל זֹאת אָמְרוּ יְפֵנָה עַצְמוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְדִבְרֵי תּוֹרָה וַיַּרְחִיב דַּעְתּוֹ בְּחָכְמָה שֶׁאֵין מַחֲשֶׁבֶת עֲרָיוֹת מִתְגַּבֶּרֶת אֶלָּא בְּלֵב פָּנוּי מִן הַחָכְמָה וּבְחָכְמָה הוּא אוֹמֵר (מִשְׁלֵי ה, יט): אַיֶּלֶת אֲהָבִים וַיַּעֲלַת חֵן דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךְ בְּכָל עֵת בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָּמִיד".

44) עוֹלְמוֹת סְתוּמִים (וְנֶעְלָמִים).

45) עוֹלְמוֹת גְּלוּיִים.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וסוכה תהי' לצל יומם מחורב, ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר. פי' צל יומם הוא ע"ד שאה"כ יומם יצוה ה' חסדו ובלילה כו', וצ"ל מהו יומם בתוס' מ"ם דהל"ל ביום יצוה. הנה ארז"ל חגיגה פ"ב די"ב ע"ב כל העוסק בתורה בעוה"ז שדומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעוה"ב שדומה ליום. ובזהר הרקיע בראשית דט"ו פי' חוט של חסד הוא הקו וחוט הנמשך מאור א"ס כו' ע"ש, ונק' חוט של חסד, כי הצמצום ומקום פנוי שהוא העלם האור ונשאר רק רשימו זהו כענין מדה"ד, והוא שורש הכלים ששרשם מן הרשימו, והכלים הם שורש הגבול, אבל הקו הוא הארה מהא"ס שורש האורות שלמעלה מן הכלים שהן בלי מ"ה בלי מהות, ולכן נק' חוט של חסד (וזהו שארז"ל בתחלה עלה במח' לברוא את העולם במדה"ד

ראה כו' שיתף מדה"ר), גם במא"א ח' מ"א וחוט של חסד נק' טיפת לובן היורדת דרך חוט השדרה וע"ש כך נק' חוט עכ"ל. וזהו חוט של חסד ביום, ע"ד וישכם לבן בבקר, וע' זח"ג ר"פ קרח קע"ו ב' ע"פ בקר ויודע ה', ולבן גוון עצמי מורה על האור כמו שהוא למעלה מהכלי כמ"ש בביאור ע"פ כי ביום הזה יכפר בלק"ת ס"פ אחרי בענין בגדי לבן דכה"ג ביוהכ"פ, וע"כ י"ל שפיר הקו וחוט נק' חוט של חסד בחי' וישכם לבן בבקר. ובעמה"מ שט"ז פס"ו דק"ס ע"ד כ' שזווג או"א נק' יומם, כמו היום שאינו משנה האור אלא כמו שקיבל משפיע אותו עכ"ל. ואפ"ל לאפוקי זו"נ שנק' זיווגם יום ולילה כו'. ותוספת המ"ם ביומם מורה על גדולת היום ע"ד ממלכת כהנים דתוספת המ"ם פי' בזח"ג פ' צו דל"ד סע"ב שמורה על רוממות המל' יותר מכאשר נקראת מלכות שמים במ"ם אחד, וזהו ע"י הכהן שושבינא דמטרוניתא, וכמ"ש אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק, וזהו ממלכת כהנים, ובמא"א מ"ם ס"ב ממלכת כהנים הם מלכות דאו"א, ועד"ז יומם תוקף קדושת היום. ואפ"ל ג"כ הארת ימי קדם דע"ק בימי עולם דז"א זהו תוספת המ"ם דיומם, ולע"ל נק' יומם כי זו"נ יהיו כמו או"א כו' ע"ד ביום ההוא יהי' כו'.

וזהו יומם יצוה ה' חסדו, כי הקו וחוט עיקר אורו ביחוד או"א שזהו המשכת אור חדש מא"ס כמ"ש בביאור ע"פ ונקדשתי בתוך בנ"י, ובד"ה אלה פקודי בענין משכן העדות. והנה זה נמשך ע"י עסק התורה בלילה כמ"ש מזה ע"פ באתי לגני, מדה כנגד מדה, שממשיך בזמן החושך מבחי' ותורה אור, שהוא חו"ב הנק' יומם ונק' עמקו מחשבותיך, ע' בלק"ת בד"ה באתי לגני, לכן כמו"כ כשיבא בחי' יומם מאיר לו הקב"ה תוספת אורה על בחי' יומם, והוא ענין חוט של חסד המאיר לבחי' יומם שהם או"א כו'. והנה כתיב ולא יהי' לך עוד השמש לאור יומם כו', היינו שמש ומגן הוי' אלקים, אלא יהי' לכו ונלכה באור הוי' פי' באור המאיר בשם הוי'. וזהו שארז"ל דעמלא דאורייתא הוא לעילא מן שמשא וכדפי' בת"א פ' וארא בד"ה וידבר כו' וארא שהוא למעלה מבחי' שמש ומגן כו' ע"ש, ועמ"ש ע"פ ימים יוצרו ולא אחד בהם דקאי על עוה"ב, וא"כ זהו ג"כ פי' יומם יצוה ה' חסדו לפמ"ש בגמרא הנ"ל דקאי על עוה"ב, והיינו כי כל ימים הם מבחי' שמש ומגן, וכמ"ש ע"פ וידעת היום כו' כי הוי' הוא האלקי', אבל יום אחד דלע"ל נאמר בו לא יום ולא לילה והי' לעת ערב יהי' אור, שלא יהי' לילה וחושך אלא יהי' גלוי או"א כנ"ל, וע"ד והי' הוי' לי לאלקים, והאור יהי' בחי' באור הוי' מה שמאיר ע"ק בז"א, ועמ"ש עוד מענין כל העוסק בתורה בלילה בדרוש בליליא מאי קא עביד שט בח"י אלף עולמות כו'.

ואחר כ"ז יובן ענין וסוכה תהי' לצל יומם, היינו כי חוט של חסד המאיר בבחי' יחוד חו"ב הנק' יומם, זהו אור המאיר בבחי' אור פנימי ונמשך מהקו וחוט, אבל וסוכה תהי' זהו האור מקיף שלמעלה מהקו וחוט שמקיף לכל הארבע עולמות בהשוואה א', ומבחי' זו יומשך אור מקיף כענין וכתר מל' בראשו, שאין זה כמו אור מקיף שמאיר בריחוק והעלם גדול שמקיף לכל העולמות בהשוואה א' וכמ"ש בביאור דיביאו לבוש מלכות, אבל כשמאיר בבחי' מקיף הקרוב נק' כתר מל'. וזהו ענין וסוכה תהי' לצל יומם, צל ומגין לבחי' יומם, וזהו כענין צדיקים יושבי' ועטרותיהם בראשיהם, וגם ש"י עולמות, שמבחי' קנה חכמה קנה בינה שזהו מקיף ופנימי כמ"ש כמ"ש בדרוש הקב"ה נותן לו מלוא עומסו כו'. וזהו ענין ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך הנאמר על עסק התורה שהוא ג"כ פנימי ומקיף כו'. ומכ"ז יובן ענין המבואר במ"א ע"פ יסובבנהו יבוננהו שהם ג"כ ענין מקיף ופנימי וקאי על חג הסוכות.

קיצור.

יומם יצוה ה' חסדו, יומם הם או"א, תוספת המ"ם תוקף קדושת היום, כענין ממלכת רוממות המלוכה, חסדו חוט של חסד הוא הקו, וישכם לבן בבקר, טיפת לובן, ונמשך ע"י עסק התורה בלילה שמאיר החושך, כמ"כ מאיר לו יותר מאור היום, ולא יהי' לך עוד השמש לאור יומם, יום אחד, בחי' לא יום ולא לילה, לכו ונלכה באור הוי', ובחי' צל יומם זהו המקיף אשר על בחי' יומם וחוט של חסד כמ"ש בד"ה האזינו השמים דרוש השלישי פ"ו, וכענין בצל אל היית, מזה נמשך וידעת בחי' או"פ, וסוכה זו כענין ועטרותיהם בראשיהם, והאו"פ מלוא עומסו, בש"י עולמות קנה חכמה קנה בינה, ובחי' סוכה זהו עסק התורה כמ"ש ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך כמ"ש מזה בלק"ת בד"ה ביום השמע"צ שמאלו תחת לראשי.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

צז) **ויובן** זה מענין השגה נעלמת, דהנה כל השכלת
והשגת דבר ה"ז התפשטות כח החכ' לא
עצם כח החכ', עם היות שהחכ' היא השכלה היינו לא
רק כח להשכיל כ"א הוא ענין ההשכלה עצמה, מ"מ
אין ההשכלה עצם הכח כ"א התפשטות הארה לבד כו'
(והענין הוא דהנה כל השכלת והשגת דבר הוא בא
באיזה פרט דבר, היינו הדבר המושג, ויש בזה ב'
ענינים השכלת והשגת הדבר המושג, ועצם ההשכלה,
היינו ידיעת הדבר המושג, ועצם ההשכלה וההשגה
הגם שהוא בהדבר המושג, ה"ה בעצם למעלה
מהמושג, שהרי המושג הוא ענין פרטי מה שהוא
המושג (וואס דער מושג איז) וההשכלה אינו פרטי,
וכמו שכל א' שמסתעפים ממנו שני ענינים, הרי
הענינים המה פרטים, וההשכלה אינה פרטיות, וכמו
המבין דבר מתוך דבר, הרי המה דברים פרטיים
מובדלים, וההשכלה בהם אחת היא, וכמו"כ הוא בכל
שכלי בפרט הנה המושג הוא שהשכל הוא בהתלבשות
בדבר פרטי, וההשכלה הגם שהיא באותו הפרט, היא
בעצם מופשטת מהפרט, והוא עצם ענין ההשכלה
שלמע' מהתלבשות ותפיסא בדבר מה, הגם שמשכיל
ומתחכם באיזה דבר, הנה עצם ההשכלה (והכוונה היא
על ההשכלה בפועל) היא למעלה מהדבר, דרק הארתו
הוא המתלבש ונתפס בהדבר המושג כו', והרי הארה
זו ודאי היא רק התפשטות לבד. אמנם גם עצם
ההשכלה היא רק התפשטות הארה מעצם כח החכ'
כו'), וההארה היא בסדר והדרגה דלפעמים מתפשטת
יותר ולפעמים במיעוט, כמו בשכל גדול יש בו יותר
מאור החכ' מבשכל קטן, וכן בחכם גדול מאיר
ומתפשט אור החכ' יותר וגבי חכם קטן מאיר אור
החכ' במיעוט כו', ומן המיעוט יכולים לבוא אל
הריבוי, וכמו בהדרגת ההשכלות הרי יודע ומשכיל
שכל קטן ואח"כ בא לידי השכלת שכל גדול כו', וכמו
בחכמים החכם הקטן נעשה במשך זמן חכם גדול,
והחכם הגדול מלמד את הקטן כו', כי כ"ז הוא
התפשטות הארה בסדר והדרגה ששייך בזה לימוד
והגדלה ממדרי' למדרי' כו'. אמנם מי שמאיר אצלו
עצם כח החכ' והוא הנק' חכם מצד עצם כח חכמתו,
הנה ההשגות שלו המה נפלאים בערך שלא יש כלל
השגות כאלו בחכם זולתו (היינו מי שהוא חכם רק
בבחי' התפשטות החכ') ואינו משערים כלל השגות
כאלו, וגם הוא א"א לו להשפיע ולגלות השגה זו מפני
שבו בעצמו אין זה בכלי השגה שלו, כי כלי ההשגה
המה קטן מהכיל השגה זו, וע"כ לא יוכל לגלות ולבאר
זה בדבור, וכמה שידבר בזה לא יהי' זה מה שהוא
עצם כוונתו בהענין, כי הדבור מגלה רק מה שנתפס
בכלי ההשגה, אבל השגה זו היא למע' מתפיסא בכלי
השגה. וה"ז קרוב להידיעה דראי' דחכ', עם היות שזה
השגה מ"מ הידיעה היא כמו הראוי כו', ויותר מכוון
שזה כמו השגה דשכלים נבדלים כו'. וכן יכול להיות
בכל ענין שכלי לבד ההשכלה נגלית שבו שזה ידוע
לכל חכם, ה"ה תופס את הענין באופן אחר לגמרי
שאינו ידוע כלל לשום חכם זולתו, וגם הוא אין
ביכולתו כלל לגלות מה שהוא יודע בהענין הזה, רק
ביגיעה יוכל להביא את הדבר ענין באותיות קצרים
שנושאים את הענין, לא שהוא בהם בהתגלות כי א"א
להיות בהתגלות כ"א בהשגה נעלמת לבד בעצם החכ'
שלמע' מהשגה נגלית גם בעצמו, וכ"ש שא"א
להתגלות אל הזולת כ"א בדברים הנושאים את הענין
כו' (וכמו באיש הטוב בעצם כח הטוב שבנפשו יוכל
לבוא על עניני הטבה ולהתעורר בהם מה שהאיש
הטוב זולתו לא יבוא כלל ע"ז כו', וכמו"כ הוא בחכ'
ושכל כו'). וגם יובן זה כמו המבין מדעתו דהיינו
שצריכים לפתוח לו רק כחודה של מחט בהענין
ומעצמו יבוא ע"ז, וזהו מצד עצם כח חכמתו שיש לו
בעצם חוש טוב ביותר בהשכלה, א"צ להגיד לו הרבה
ומכ"ש שלא לפרט לו הפרטים, רק שצריכים לפתוח
לו הענין ומעצמו בכח חכמתו יבוא על הענין ועל
פרטיו ולא יטעה ח"ו בשום דבר כו'. גם מי שהוא
מבין בדעתו יבין הכוונה האמיתית בכל דבר שהגם
שלפי הנגלה הכוונה באופן אחר, ה"ה מבין שאמיתית
הכוונה היא באופן כך וכך, הגם שאינו נגלה כלל
בהדברים זהו מצד עומק המושג שהדברים לא יכילנו
ע"כ נראית הכוונה באופן אחר, או משום כבוד אלקים
הסתר דבר כו', ומי שהוא מבין מדעתו ה"ה בא על
אמיתית הכוונה שזהו רק מפני שמאיר בו עצם כח
חכמתו שלמעלה מהשכל גלוי כו'. ועד"ז יובן ענין
המשכה נעלמת דכח המשכיל שאין זה שכל ומ"מ אינו
מושלל לגמרי מענין השכלי, וכמו ההשגה נעלמת
שאינה בבחי' שכל גלוי כלל עד שא"א לו להביאו
לגילוי כו' כנ"ל, ומ"מ ה"ז שכלי כו', וכן בהמבין
מדעתו כו' (דבאמת זהו גילוי מכח המשכיל שז"ע כח
חכמתו העצמי כו', וההשגה נעלמת זהו שהשכלי גופא

הוא כמו מהות עצם החכ' כו', והמבין מדעתו זהו הגילוי מעצם כח החכ' להבין מדעתו כו', ובאמת גם ההשכלה בזה היא באופן הזה כמו מצד העצם כו', ובאמ"ב מבו' שזהו מכח המשכיל מהמדרי' העליונה שבו היינו מה שסתום ונעלם בעצם כו').

קיצור. ויובן זה מהשגה נעלמת, שזהו השגה נפלאה בערך הבאה מעצם כח חכמתו, וכמו השגה דשכלים נבדלים, והיא למעלה מתפיסת כלי השגה, ולכן א"א לגלות ולבאר זאת, כ"א להביא באותיות קצרים הנושאים את הענין, ובחכם כזה בכל ענין ידיעתו באופן כזה, וכן המבין מדעתו שזהו מצד טוב עצם חוש ההשכלה, וההשכלה היא כמו מצד העצם.

בס"ד. ש"פ חיי שרה, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"בידך אפקיד רוחי פדית אותי ד' אל אמת"[1].

במדרש[2] כתוב — ר' אלכסנדרי אומר: כאשר מישהו מפקיד פקדון אצל אדם, אפילו חפץ חדש, הפקדון נשחק במשך הזמן. המפקיד מפקיד דבר חדש ומקבל דבר שחוק.

אבל פקדון הרוח שמפקידים בידי ה' יתברך, מפקידים דבר שחוק וחלש, והוא יתברך מחזיר לאדם את פקדונו רענן ובריא כחדש לגמרי.

כפי שאנו רואים במוחש, שאדם העובד קשה מאוד ביום, כשהוא שוכב לישון יגע ורצוץ וכל אבריו כואבים לו, הוא מפקיד את רוחו החלושה והמיוגעת לה' יתברך, וה' יתברך מחזיר לו את פקדונו בריא ורענן כמי שנולד מחדש.

זוהי הכוונה "פדית אותי ד' אל אמת".

כשמוסרים הפקדון בידי ה' יתברך, זה שונה מאופן ההתנהגות הרגילה, שגם כשהדבר חדש, עד ההחזרה הדבר מתיישן — אכן, לא באשמת הנפקד. הזמן עצמו גורם לדבר שהמפקיד הפקיד להתיישן — אבל בפקדון שנותנים לה' יתברך לשמור, נותנים דבר ישן ושבור, וה' יתברך מחזיר את הפקדון רענן ובריא.

מלבד זאת, ב"בידך אפקיד רוחי" ישנה מעלה נוספת בלתי משוערת, שלא קיימת אצל בני אדם:

אנו רואים כשמישהו חטא כלפי זולתו, אפילו חטא פעוט, הלה כועס עליו מדוע חטא כלפיו. לא אכפת לו שהלה ביצע עוולה ולא נהג כשורה, אלא אכפת לו מדוע הלה חטא כלפיו, וכאשר באה הזדמנות והלה נופל לידיו, הוא מעניש אותו;

במיוחד כאשר אדם חוטא כלפי מלך שיש לו את מלוא השליטה, ובנפילה שהיא רצינית מאוד, הוא התקומם נגד חוק מלכותי, הן באי מילוי פקודת המלך לעשות את אשר המלך ציוה, והן שעשה דבר שהמלך אסר בתוקף שלא לעשותו, החוטא נשפט לעונש חמור, ומזדרזים לבצע את העונש מיידית ובחומרה רבה. אם החוטא מתחבא, עושים את המאמצים הגדולים ביותר כדי למצוא אותו, וכשהוא נופל בידי השוטרים, מבצעים את העונש ברשעות הגדולה ביותר.

---

1) תהלים לא, ו.

2) מדרש תהלים כה, א. ילקוט שמעוני רמז תשב.

אבל החוטא שחוטא לה' יתברך, ומוסר את הפקדון שלו לה' יתברך, שבעת השינה נפשו עולה לעולם העליון, שאז כל המלאכים הרעים שנבראו על־ידי חטאיו של האדם, מרוגזים מאוד ורוצים לנקום בחוטא, אך לה' יתברך יש רחמנות גדולה על החוטא, והוא מגן עליו מפני מלאכי החבלה.

זו הכוונה ב"פדית אותי ד' אל אמת". ה' יתברך במדת הרחמים שלו — שזו המשמעות של שם הוי', שהוא רחמים[3] — פודה את האדם.

מדוע ה' יתברך עושה זאת? כי הוא יתברך הוא "אל אמת". בכל דבר הוא רואה את האמת, שלא תמיד החוטא עצמו אשם. כדברי חז"ל[4] "הרבה חברים רעים עושים". לכן ה' יתברך ממתין עד שהחוטא יבין את האמת ויעשה תשובה.

קיצור. מבאר את הכוונה של "בידך אפקיד רוחי". כאשר נותנים לאדם דבר חדש וטוב בפקדון, עד ההשבה זה מתיישן, ואילו לה' יתברך נותנים בפקדון רוח מרוקנת, וגוף עייף ונשבר, והוא יתברך משיב גוף בריא ונפש מחוזקת. "פדית אותי", ממלאכי החבלה שהאדם יוצר על ידי העבירות שלו. "אל אמת" — הוא יתברך מסבב שיבינו את האמת.

ב.

את הפסוק "בידך אפקיד רוחי פדית אותי ד' אל אמת" אנו אומרים בקריאת שמע לפני ההליכה לישון.

כאשר הולכים לישון יש לקרוא קריאת־שמע, שהרי קריאת־שמע, באופן כללי, היא ענין אחדות הבורא ברוך־הוא.

לפני ההליכה לישון יש לקרוא קריאת שמע, כשם[5] שלפני ההליכה מהעולם הזה לעולם הבא, יש לומר "שמע ישראל", שמשמעותו היא ענין היחוד באחדות הבורא ברוך־הוא.

זהו עיקר התכלית של בריאת העולם ושל ירידת הנשמה בגוף של יהודי.

על־ידי תורה ומצוות שבני־ישראל מקיימים, מתבררים הניצוצות שבדברים הגשמיים ועולים לשרשם הקדום.

על־ידי כל זה, נפעלת אחדות העולם והבורא ברוך־הוא. כך בכל יום, שבסוף היום יש לקרוא קריאת־שמע. קריאת־שמע היא סיום היום.

זהו שכתוב[6] "ימים יוצרו ולו אחד בהם"[7].

זה שה' יתברך ברא את הימים ונותן אותם לאדם, זהו עבור "ולו אחד בהם", שבעבודתו יפעל את ענין האחדות. כי ה"אחד" כולל את כל ענין העבודה בחיי האדם, "אחד" זה, הוא מה שנשאר מחיי האדם.

וזהו מה שאנו אומרים בתפילת "עזרת אבותינו", "ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר"[8], שהמצרים מתו כי המים כיסו אותם. הם טבעו, אך "אחד" לא נשאר מהם. להבדיל, כאשר יהודי עובר מהעולם הזה לעולם הבא, הוא מותיר אחריו "אחד", את אשר התייגע כל ימי חייו בתורה ומצוות.

---

3) בראשית רבה, פרשה לג, ג. שמות רבה, פרשה פג, ו.
4) סוטה ז, ע"א.
5) ראה לוח "היום יום...", ו כסלו.
6) תהלים קלט, טז.
7) ראה מאמר דיבור המתחיל "טוב לי תורת פיך" [הערת כ"ק אדמו"ר]. (לעיל ע' 125).
8) תהלים קו, יא.

קריאת־שמע לפני ההליכה לישון, באופן כללי, ענינה הוא אחדות הבורא שאנו קוראים בסוף היום. בדרך פרט, קריאת־שמע שעל־המטה ענינה הוא העבודה של חשבון הנפש[9], במה ואיך עבר עליו היום.

קיימות בכך דרגות שונות של בני־אדם מסוגים שונים, שכל אחד מהם זקוק לחשבון־הנפש בהתאם למהותו:

יש חשבון־נפש של יהודי פשוט, בעל־עסק או בעל־מלאכה. הוא קם בבוקר מוקדם מאוד, מיהר להתפלל ביחידות — לא כתמיד שהוא הולך השכם בבוקר לומר תהלים ולהתפלל בציבור, היום הוא לא אמר תהלים גם לא ביחידות ומיהר מאוד בתפילה — והלך לעסקו או למלאכתו.

הוא עבד כל היום עד שעת ערב מאוחרת, והיה כל־כך עסוק כל היום שלא התפלל מנחה וערבית בבית הכנסת ולא שמע את השיעור בעין־יעקב כרגיל.

הוא משחזר אלו דיבורים דיבר באותו יום, כמה דברים בטלים, כמה שקרים וחנופות, ומה יצא לו מזה? ולשם כך ביטל תפילה בציבור ואת הקביעות־עתים שלו ללימוד. הוא מאוד מתחרט על כך שעבד כל־כך הרבה שעות והיה כל־כך עסוק, ומחליט לעצמו החלטה איתנה: מהיום והלאה יקפיד על תפילה בציבור ועל לימוד השיעורים.

ישנו גם חשבון־הנפש של בעלי־עסקים גדולים ובעלי־פרנסה גדולים.

כאשר הם מתבוננים בסדר היום שלהם, במה עובר עליהם היום: בדברים בטלים ובליצנות שבאה מזחות הלב, גאווה בלתי מרוסנת, כבוד המדומה, ועל כולם ה"עשיר יענה עזות"[10]. הוא מתייחס בזלזול לבני־תורה ויראי־אלקים, ושוכח על הכתוב שיש "עושר שמור לבעליו לרעתו"[11].

ישנו גם חשבון־הנפש של גדולי התורה.

ישנם כאלה שהם גדולים בידיעת התורה, אבל יש להם מידות רעות. הם גסי הרוח, מבקשי כבוד, בעלי־קנאה, בעלי־לשון־הרע ורכילות, כמו שכתוב על דואג האדומי[12] "מה תתהלל ברעה הגבור" — דוד המלך ע"ה אומר לדואג: אתה, שהנך ראש הסנהדרין, מפני שאתה גיבור בתורה, תהיה בעל־לשון־הרע?!

חשבון־הנפש הזה, הוא הכוונה בכך שאנו אומרים את הפסוק "בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת" בקריאת־שמע שלפני השינה.

קיצור. מבאר שקריאת־שמע היא ענין אחדות הבורא, שזהו תכלית החיים. "ימים יוצרו ולו אחד". לקרוא קריאת־שמע לפני השינה הוא מעין ה"שמע ישראל" האחרון לפני המות, כי קריאת־שמע שעל המטה היא חשבון הנפש של יהודי פשוט, של בעל־עסק גדול וגביר, וחשבון הנפש של גדול בתורה.

בידך אפקיד רוחי [אדר א ה'תש"ג]

9) ספר המאמרים תרע"ט, ע' 514. תש"ב, ע' 137.
10) משלי יח, כג.
11) קהלת ה, יב. פסחים קיט, ע"ב. סנהדרין קי, ע"א.
12) תהלים נב, ג.

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

א. ח"י אלול הוא יום ההולדות של מורנו הבעל־שם־טוב ושל הוד כ"ק רבינו הזקן. הבעל־שם־טוב נולד ח"י אלול שנת תנ"ח, והסימן – נח"ת. כעבור ארבעים ושבע שנים, נולד הוד כ"ק רבינו הזקן.

אספר לכם שני סיפורים בקשר לעניין זה, לא כעת הזמן לדבר בזה באריכות, אלא ידברו במה שמוכרחים כעת לספר.

ב. מנהג מקדמונים שהנהיגו הגאונים לומר כל שנה פרק התהלים לפי מספר שנות החיים.

הר' ברוך, אביו של הוד כ"ק רבינו הזקן, משעברו כמה חדשים מחתונתו, ואשתו לא נתעברה, היה בצער גדול ובא אל הבעל־שם־טוב. היה זה בשנת תק"ג. בח"י אלול תק"ד החל הבעל־שם־טוב לומר פרק מ"ז בתהלים לפי מספר שנותיו.

בשנת תרמ"ח שמעתי מחסיד אחד שהיה 'משכיל' ו'עובד' מה ששמע מהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' בערב ראש־השנה תר"ב־תר"ג. כידוע נולד הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' בערב ראש־השנה – תקמ"ט – ובכל ערב ראש־השנה היה נוהג לומר מאמר חסידות אחרי 'סליחות', ולאחרי־זה דברי התעוררות. דברי ההתעוררות שאמר באותו ערב ראש־השנה – תר"ב – היו: חסידים התעוררו בתשובה בפרק מ"ז שבתהלים שאומרים לפני תקיעת שופר. הסבא – הוד כ"ק רבינו הזקן – נולד בפרק מ"ז שבתהלים שהבעל־שם־טוב החל לומר ביום הולדתו ח"י אלול תק"ד. ח"י אלול תק"ה החל מורנו הבעל־שם־טוב לומר פרק מ"ח "גדול הוי' ומהולל מאוד בעיר אלקינו", ואז נולד הוד כ"ק רבינו הזקן.

ג. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' סיפר בשם החסיד ר' פנחס רייזעס, שה'תורה' הראשונה ששמע הוד כ"ק רבינו הזקן מהבעל־שם־טוב, הייתה על הפסוק "גדול הוי' ומהולל מאד" וגו' וה'תורה' הראשונה שאמר הוד כ"ק רבינו הזקן אחרי קבלת הנשיאות, הייתה גם־כן על הפסוק "גדול הוי' ומהולל מאד בעיר אלקינו".

ד. יש מאמר: בכל דבר צריך להיות עניין במה לאחוז, שתהיה אחיזה בדבר, סימן. מורנו הבעל־שם־טוב נולד בשנת תנ"ח, וסימנו נח"ת. הוא הביא נחת להקב"ה ולכל יהודי, אפילו לאנשים פשוטים. ידועות הנסיעות שהיה הבעל־שם־טוב עורך בישובים ועיירות, מכנס אנשים נשים וטף ושואל אותם למצב בריאותם, פרנסתם וכדומה, עד שהיה מביא אותם לענות: השבח להשי"ת, על־ידי־זה עורר את האמונה הפשוטה בכל היהודים, וגרם נחת־רוח גדולה למעלה.

ידוע מה שאמר מורנו הרב המגיד ממזריטש: הלואי שנגשק באהבה כזו ספר־תורה, כפי שהיה הבעל־שם־טוב מנשק את הילדים כשהובילם ל'חדר' כשהיה עוזר למלמד. כל יהודי הוא ספר־תורה.

ה. הוד כ"ק רבינו הזקן נולד בשנת תק"ה, וסימנו קה"ת, ראשי־תיבות קרני הוד תורה. ידוע שהישיבה שהיתה אצל כ"ק רבינו הזקן הייתה מחולקת ב'חדרים': חדר א' חדר ב' וחדר ג'. כדי להתקבל בחדר א' היו צריכים להיות בקי בש"ס בבלי וירושלמי. הגאון ר' אייזל אמר, שבשני החדרים א' וב' היו כמעט ארבעה מניינים. הוד כ"ק רבינו הזקן תבע לא רק תורה אלא גם 'קרני תורה', ולא רק 'קרני תורה', אלא 'קרני הוד תורה'.

ידוע לכל הראשי־תיבות של אלול: "אני לדודי ודודי לי"[1], וסוף הפסוק הוא "הרועה בשושנים", אומרים רז"ל[2] "ששונים בתורה". ישנו עוד פסוק[3] "דודי לי ואני לו". שיטת הבעל־שם־טוב היא – "דודי לי ואני לו". הבעל־שם־טוב חידש שפשוט שבפשוטים הוא גדול שבגדולים. הוד כ"ק רבינו הזקן חידש, שהפשוט שבפשוטים אכן נעשה גדול שבגדולים, הראיה לכך – החסיד ר' יקותיאל ליעפלער.

ו. אגודת חב"ד איננה מפלגה. להבעל־שם־טוב ולהוד כ"ק רבינו הזקן לא היה בכוונה להקים מפלגות בישראל, הם שאפו להעלות את המצב הרוחני של בני ישראל, ולא רק דאגו על המצב הרוחני של בני ישראל אלא גם בנוגע למצב הגשמי, ועשו הכל להיטיב את מצבם הגשמי של בני ישראל.

בעבודת ענייני הכלל, ישנם כמה סוגים. בדרך כלל, הם נחלקים בשלושה אופנים. ישנם מוסדות שהם בבחינת "אומר ועושה", הם אכן עושים, אך הם מדברים על כך רבות. מנהלים תעמולה, הודעות וכדומה, שהם נזקקים לכך לצורך עבודתם. ישנם מוסדות שהם בבחינת "אומר ואינו עושה", כלומר הם מדברים ומרעישים הרבה, אך לא עושים מאומה. גם כשהם מדברים, הם יודעים שלא יעשו שום דבר, זה "אומר" בלבד.

אגודת חב"ד משתייכת לסוג של "עושה ואינו

1) שיר השירים ו, ג.
2) ראה שבת ל, ב.
3) שיר השירים ב, טז.

אומר". המודעות אודות אגודת חב"ד אינן בערך למה שאגודת חב"ד עושה. אין לשער כלל מה שמרכז הישיבות 'תומכי תמימים', ה'מרכז לעניני חינוך' ו'מגיני החינוך הכשר' פעלו בשדה הרבצת תורה ויראת שמים באמריקה. כשמסתכלים על תלמיד 'תומכי תמימים', הרי זה המודעה החיה והטובה ביותר. יש לנו מודעות חיות על־ידי התלמידים. שלושת אלפים ילדים נמשכו בשנה האחרונה ל'מיטוואך שטונדען' בהם מדברים על אמונת ה', עושים אתם ברכות וכדומה. הילדים באים מבתי טריפה, בלי מזוזה, בלי שבת, וילדים אלה עושים כאן ברכה, אומרים פסוק והדומה, ומזה נעשה רעש כזה בשמים, שכל המלאכים מתכנסים ומתאספים.

ז. ח"י אלול תרנ"ג שמעתי בפעם הראשונה מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אודות ח"י אלול.

הריני פונה בזה אל מנהלי אגודת חב"ד, רמ"י ומנהלי ישיבות 'תומכי תמימים', 'אחי תמימים', 'חדרי תורה' ו'מרכז לעניני חינוך', בקריאה חסידית פנימית.

נחת גדולה שמייקרים וחשים במה שכל המוסדות פעלו במדינה זו בזכותם ובכוחם של הוד כבוד קדושת אבותינו רבותינו הקדושים, אך קיים חסרון.

אכן, כל המוסדות האמורים פעלו ב"ה רבות, ועל כולם מה שכל הפעולות הטובות יעוררו את מייסדי ההנהגה והחינוך הכשר. אך יש גם חסרון באסיפה הנוכחית, מה ששמעתם הרבה שבחים מעבודתכם בהרבצת התורה. בחשבון של קריאת־שמע שעל המיטה שלכם הלילה, אתם עוד עלולים לבוא לידי גיאות ועצלות בהמשך עבודתכם.

אספר לכם על אסיפה חשאית שהתקיימה פעם בפטרבורג. האסיפה הייתה בקשר לגזירה מסויימת על יהודים שהממשלה רצתה לגזור. את פרטי האסיפה אינני יכול כעת לגלות. באותה אסיפה היו נוכחים הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, גדולי תורה ועסקנים, וכן עורכי־דין מהגדולים ביותר שבפטרבורג.

אחרי האסיפה, הזמין הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את כל משתתפי האסיפה, למלונו. השיחה התפתחה על איזה חשבון־הנפש צריכים לעשות כל יום בקריאת־שמע שעל המיטה, והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שאל את העו"ד שליאסברג, שהיה מייצגם של נידוני המוות ברוסיה הצאריסטית, איזה חשבון־נפש הוא עורך כל לילה. ענה העו"ד שליאסברג, שהוא מונה כמה אנשים הציל באותו יום מפסק־דין מוות.

אומר לו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, שלא צריכים לערוך חשבון כזה, אלא לחשוב כמה נפשות היה יכול עוד להציל ממוות. חשבונו צריך להיות: הצלת נפש אחת לוקחת אצלו 2–3 שעות, ואם בימה ישנן עשרים וארבע שעות, הרי שיכול היה להציל הרבה נפשות.

אותו דבר אצלכם, מנהלי ורמ"י ישיבות וחדרי תורה, החשבון אצלכם צריך להיות כמה נפשות הייתם יכולים עוד להציל.

על אברהם אבינו, אומר השי"ת[4] "ואברהם היו יהי' לגוי גדול ועצום, ונברכו בו כל גויי הארץ", שהכוונה היא הרי לא בני קטורה ובני ישמעאל, כן גם לא בני עשו, אלא הכוונה היא בני יעקב, בני ישראל.

לכאורה, היכן אנו רואים את ה"גוי גדול ועצום" של בני ישראל? הרי אנו רואים תמיד איך הורסים ומשמידים את עם ישראל, אלא הכוונה היא, שכל יהודי יחיד, הוא גדול ועצום. כל מה שיש לאומות העולם, הם לקחו מבני ישראל, ובכל החכמות, חכמת התכונה וכדומה, בני ישראל הם הראשונים. כשהיו זקוקים למישהו באמונה, לקחו יהודי שהשתמד. זהו "ונברכו בך כל גויי הארץ", כל יהודי הוא גדול ועצום, מעניקים לו כוחות לפעול בהרבצת תורה, ולפעול בעד יהדות.

באברהם אבינו, כתוב[5] "כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' ושמרו דרך הוי'", לא רק את התורה והמצוות, אלא לשמור את דרך הוי', הדרך המובילה לשמירת תורה ומצוות, ובגלל זה אומר הקב"ה 'כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו'".

ובכוח זה של "ואברהם היו יהי' לגוי גדול ועצום", תעשו ותפעלו בעבודתכם בהרבצת תורה ויראת שמים.

הריני פונה אל תלמידי הישיבות בכלל, ואל תלמידי ישיבות 'תומכי תמימים' בפרט, שכל אחד ישקיע את עצמו בעבודת הרבצת תורה ויראת שמים, ובעזה"י תצליחו.

יתן השי"ת לכל בני ישראל למקומותיהם כתיבה וחתימה טובה ושנה טובה ומתוקה. ישמור השי"ת כל בני ובנות ישראל בכל מקום שהם, ביבשה, בים ובאויר. יעזור השי"ת שבח"י אלול בשנה הבאה נהיה כולנו יחד בארץ ישראל על־ידי משיח צדקנו.

ח"י אלול

באולם פארק מענאר, ברוקלין

בועידת אגודת חסידי חב"ד

4) בראשית יח, יח.

5) בראשית יח, יט.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק צ"ו – "משיח אלמים"

בקצה העיירה טשריי נמצא בית־מדרש קטן הנקרא בשם "בית מדרשו של פייבע זלמן", היה זה יהודי מסוים, אחד מבעל הבתים של טשריי בשם פייבע זלמן, אשר עקב היותו חשוך בנים, בנה את בית המדרש הזה על שמו.

באותו בית מדרש התמקם ההלך הזר ר' הערש לייב, ושם החל ללמד – כמלמד דרדקי – את היהודים עמי הארץ שבטשריי, הוא התחיל איתם ממש מאל"ף־בי"ת, כפשוטו, היות ורובם לא הכירו אפילו איך נראית האות אל"ף.

רוח חדשה החלה להחיות יהודים פשוטים אלו. הם נעשו מעודדים ומלאי תקווה. שוב לא חשו את עצמם עזובים ונידחים כאילו הם היו רחמנא־לצלן נמצאים מחוץ למחנה ואין להם כל שייכות לעם היהודי.

חמש שנים שהה ר' הערש לייב בטשריי. במשך זמן זה לימד באופן סדיר יהודים אלו.

במשך חמש שנים אלו הצליח ללמד רבים מיהודים אלו לקרוא, ואת אלו שכבר ידעו לקרוא, לימדם את פירוש המלים של התפילה, ורוח שונה לגמרי שרתה על המון העם.

ר' הערש לייב לא הסתפק בכך, אלא גם לימדם וחינכם להתנהג במידות טובות ודרך ארץ.

הוא הצביע כל הזמן על כך עד כמה זה נחוץ שיהודים יהיו ישרים במסחרם, ולהתנהג בחברות ובטוב לבב איש לרעהו.

גם את הנשים לא הוציא מהכלל, ולימדן מידות טובות. כמו כן לימדן איך להיזהר בלשונן, לא לרגוז ולא לריב האחת עם רעותה.

במשך כל התקופה בה שהה בטשריי והתעסק עם יהודי המקום, לא קיבל ר' הערש לייב מאף אחד ולו פרוטה אחת, ולא נהנה אפילו כנימה ממאן דהו. הוא לא התארח אצל אף אחד, לא בימי החול ולא בשבתות וימים טובים. כאשר היה פנוי מלימודיו עם תלמידיו, ישב בעצמו ולמד בהתמדה גדולה. ניכר היה שאת הצטרכויותיו סיפק, רק ממה שהיה שייך לו, והיה בידו מכבר.

זה זמן רב שנפוצה בעיירה הידיעה, שאותו ר' הערש לייב הבלתי מוכר, יושב בבית המדרש הקטן אשר על שם ר' פייביש זלמן, ולומד עם היהודים הפשוטים מטשריי כמלמד דרדקי. ידיעה זו הגיעה גם לאוזני רב העיירה ר' שמואל עקיבא, והוא העריך זאת כפעולה נאצלת ביותר.

יום אחד הופיע הרב באותו בית מדרש קטן, בדיוק בזמן שר' הערש לייב ישב עם תריסר יהודים סביבו – לאחדים מיהודים אלו היה כבר זקן לבן – עם סידורים פתוחים והסביר להם את פירוש מילות התפילה.

בהיכנס הרב לבית המדרש, קמו ר' הערש לייב ותלמידיו לכבודו, והרב עצמו ניגש לר' הערש לייב והושיט לו את ידו, וביטא בפניו את מלוא הערכתו על פעולתו. בהתפעלותו כי רבה מפעולותיו של ר' הערש לייב, נשק הרב לידו, דבר שעשה רושם רב על כל הנוכחים.

הרב נשא דרשה קצרה אודות גודל פעולותיו של ר' הערש לייב, והמשיל על כך משל:

במדינה מסוימת היה מלך שהיה חכם גדול, ונוסף לכך היה אדם טוב־לב אשר בדומה לו אי אפשר היה למצוא כלל בשום מקום בעולם. הוא אהב מאוד את נתיניו ודאג כל הזמן למלא את צרכיהם. וכדי שכל אחד יוכל להגיע אליו ולשטוח את בקשותיו, קבע המלך זמן קבוע — שלוש פעמים ביום — שבו יכול כל אחד להגיע אליו.

בעיר הבירה של המלך היה רחוב בו התגוררו תושבים אילמים. מובן, שתושבים אלו לא יכלו לגשת למלך ולומר לו מה הם נצרכים, אשר כתוצאה מכך היה להם צער גדול.

והנה נקרה עבורם רופא, אשר חש את צערם הגדול של האנשים האילמים ולקח על עצמו את ריפוֻיָם, ולהקנות להם את כוח הדיבור.

בחכמתו כי רבה התאמץ הרופא להראות את הפלא הגדול, הפיכת האנשים האילמים לבעלי כוח דיבור, והקב"ה אכן עזרו, והם החלו לדבר.

פעם אחת באו — אותם אילמים לשעבר — למלך, ולהפתעתו כי רבה, דיברו אליו ככל האדם, ופירטו בפניו את כל בקשותיהם, אשר היו נצורים בהם זמן רב, אך לא יכלו עד היום להביעם בפני אחרים, אלא רק על ידי כל מיני סימנים אשר אף אחד לא יכול היה להבינם כראוי.

המלך, לא רק שמילא את בקשותיהם, אלא גם הזמין אליו את הרופא שריפא אותם, והעניק לו מתנות יקרות.

בסיימו את המשל, פנה הרב לר' הערש לייב ותלמידיו ואמר להם:

"אחיי היקרים! כל השנים הייתם אילמים. לא ידעתם קרוא ולא ידעתם את פירוש מילות התפילה. עבדתם את השם יתברך בדממה, וצער בלבבכם, ואז הגיע אליכם הרופא, ר' הערש לייב, וניסה לפקוח את עיניכם ולהעניק לכם את כושר הדיבור והתפילה והפיח בכם חיים חדשים. והקב"ה, אכן עזר לו. עתה יכולים אתם להיות יהודים כפי שצריך" וסיים הרב את דבריו "ימלא הקב"ה את כל בקשותיכם ואת בקשות כל ישראל, אמן".

ברם, למרות ההערכה הרבה שגילה הרב כלפי ר' הערש לייב, היו בטשעריי כמה יהודים למדנים, אשר לא יכלו לפרגן לו על כך. הם היו רגילים להביט על אותם עמי הארץ מלמעלה למטה, והתרחקו מסביבתם. ופתאום הגיע לעירם יהודי זר אשר שמו ר' הערש לייב, והעלה את היהודים הנ"ל למדרגה חדשה, ובצורה זו הפיל את המחיצה אשר הפרידה את היהודים הפשוטים מהכלל.

התנגדותם של אותם יהודים למדנים לר' הערש לייב גברה והתלקחה עד כדי שנאה אמיתית עקב מאורע מסוים:

הפרוש ר' אליהו שמואל התייגע רבות בהבנת סוגיה קשה. הוא התפלפל בעניין זה עם יהודים למדנים שונים בעיירה. ארבעה ימים התעכבו כולם בסוגיה זו ולא יכלו להמשיך הלאה. ולפתע הגיע אותו ר' הערש לייב והבהיר סוגיה זו בצורה פשוטה מאוד אך באופן ברור, ועל ידי כך, נפתרו מאליהם כל הקושיות שבסוגיה הנ"ל.

דבר זה עורר אצל הלמדנים הללו קנאה המלווה בשנאה, והם החלו לחפש בר' הערש לייב חסרונות. אך לא נמצאו בו כל חסרונות, היות ור' הערש לייב היה דווקא אדם בעל מידות טובות.

באין שום פתחון פה במה לזלזל בו – החלו לכנותו בלעג בשם "הירשל הצהוב", עקב היות צבע שערו בלונדיני.

אך בו בזמן שה"למדנים" בטשעריי ניסו לזלזל בר' הערש לייב, גדלה חשיבותו אצל ר' יעקב קערפיל, היהודי־הכפרי אשר הביא את ר' הערש לייב לעיירה, והיה תלמידו הראשון. ר' יעקב קערפיל למד כל הזמן אצל ר' הערש לייב ונהיה יודע ספר אמיתי. התברר שר' יעקב קערפיל – ה"עם־הארץ" לשעבר – ניחן בכישרונות רבים אשר באו מאוד לידי ביטוי בעת לימודו.

עכשיו לא היה צריך ר' יעקב קערפיל לחשוב – בעת נדודיו מכפר לכפר או בעת ישיבתו לסעוד – רק את מילות קריאת־שמע ושמונה־עשרה, אשר אלו היו כל ידיעותיו, כך שבעת שהיה מסיים לחשוב את ה"שמונה־עשרה" של יום חול, היה מתחיל לחשוב על שאר ה"שמונה־עשרה" שהכיר. בתחילה היה חושב על שמונה־עשרה של שבת, ואחרי כן על שמונה־עשרה של מוסף וכך הלאה. אך עכשיו ידע הוא בעל־פה את כל החמישה חומשי תורה ואת כל התהילים, ופרקי אבות, ונוסף לכך אף הבין את פירוש המילים, כך שללא כל מאמץ, יכול היה להרהר בדברי תורה היכן שהייתה לו רק אפשרות לכך.

במשך הזמן השתפרה גם פרנסתו של ר' יעקב קערפיל, הוא וזוגתו זקפו את הצלחתם לזכותו של ר' הערש לייב, עקב כך שהוא אשר יעץ להם להפריש מעשר מכל השתכרויותיו לצדקה. ר' הערש לייב היה מלמד כל הזמן לתלמידיו, שיפרישו מעשר לצדקה.

ר' הערש לייב הסביר כל הזמן שנתינת צדקה היא סגולה להצלחה.

– רגיל הוא ר' הערש לייב שכל מה שהוא לומד עם מי שהוא, הנה לבד זה שהוא מבאר לתלמידיו את דבר הלימוד בשפה ברורה, גם מסבירו במשל מתאים אל הלימוד ההוא בכדי שדבר הלימוד יצטייר יפה במוח התלמיד, ואם נמצא איזה סיפור באגדה או מדרש השייך לעניין ההוא היה ר' הערש לייב מספר לתלמידיו בידעו אשר על ידי זה יוקבע העניין בלב תלמידיו.

כשסיפר ר' הערש לייב ליעקב קערפיל אודות מצוות מעשר ביאר לו אשר ארבע הפרשות צריך האדם להפריש מפרי כרמו ויבול שדותיו. הפרשה הראשונה היא התרומה הניתנת לכהן והיא מצווה הנוהגת רק בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ. אחריה באות הפרשת מעשר ראשון, מעשר שני ומעשר עני. וביאר לו ההבדל שבין מעשר ראשון למעשר שני, שראשון שייך ללויים והשני שייך גם להבעלים אבל צריכים להעלותו לירושלים ולאכלו שם עם בני ביתו, ומעשר עני מתחלק לעניים, ומהא דכתיב "עשר תעשר את כל תבואת זרעך", כל הרווחים במשמע וסדר המעשר הוא שפעם הראשונה צריכים להפריש חומש מן הקרן – שמכניס בעסקו – ואחר ניכוי ההוצאות שעלה לו – בעסקו – אז נותנים אחוז אחד מעשרה.

ר' הערש לייב סיפר ליעקב קערפיל את הסיפור המסופר ב'תוספות' במסכת תענית דף ט' בשם המדרש, מעשה באדם אחד שהיה זהיר ומהדר במצוות מעשר ועשתה שדהו אלף כורין – כור הוא שלושים סאה – והיה האיש ההוא מעשר אותה כדינה מאה כורין לשנה, ככה עשה כל ימיו, ויתעשר האיש ההוא עושר רב, וכשהגיעה עת פקודתו קרא לבנו ויאמר לו שדה פלונית שהוא מנחיל לו היא שדה גדולה וטובה ועושה את שנה שנה אלף כורין ויספר לו אודות המעשר ויצו עליו לשמור לְעַשְׂרָהּ כדין ונפטר לעולמו. בשנה הראשונה עשתה השדה אלף כור כמו שהייתה עושה בחיי אביו, והפריש הבן מאה כורין כפקודת אביו, לשנה האחרת צרה עיני הבן

בהמעשר ויאמר כי רב הוא ויחליט שלא לְעַשְּׂרָהּ ותעש השדה רק מאה כור – כרגיל בשדה כזו – ויצטער האיש על זה, וכששמעו קרוביו באו כולם לבקרו והיו מלובשים בגדים לבנים, שמחים ורוחם טובה עליהם. אמר להם האיש, כמדומה לי שאתם שמחים בצרתי שהגיע לי היזק גדול כזה שאבדתי תשע מאות כורין תבואה טובה שהייתה השדה עושה תחילה אלף כור ועכשיו רק מאה, ומאה אלו הם זיבורית לעומת האלף הקודמים שהיו עידית, ויאמרו לו קרוביו, אתה בעצמך גרמת לך היזק זה לפי שנתת עיניך בהמעשר בשעה ששמרת להפריש את המעשר היה הקב"ה הכהן ואתה הבעל הבית ונתן לך הקב"ה חלקך, וכשלא הפרשת מעשר נעשה הקב"ה בעל־הבית ואתה הכהן ונתן לך את חלקך אחוז אחד מעשרה וזיבורית.

יעקב קערפיל סיפר לאשתו על אודות המעשר ויחליטו להפריש את המעשר כדינו ואשר יעשה זבח משפחה – זכר לחגיגה שהיו עושין בזמן שבית המקדש היה קיים – מבלי להגיד סיבת השמחה, ויאסוף יעקב קערפיל וציפא ברכה אשתו את כל רכושם, בכסף מזומן ובשטרי חובות, וַיִּסְפְּרוּ וַיִּמְנוּ ויפרישו חלק חמישי לצדקה ויעשו סעודה גדולה, וכעבור שנה עשה יעקב קערפיל חשבון מדויק מהריווח שהרוויח במשך השנה, וינכה את הוצאותיו על עסקו ויפריש הוא ואשתו את המעשר בשמחה רבה וכן עשה בשנה השנייה –

וכך היה אמנם, יעקב קערפיל החל להצליח בכל מעשה ידיו, ודבר זה חיזק עוד יותר את התקשרותו לר' הערש לייב.

ר' יעקב קערפיל ציית עתה לכל אשר למד אצל ר' הערש לייב.

דבר אחד ציער מאוד את ר' יעקב קערפיל: היותו ערירי ללא בנים. ברם, הוא לא התרעם על כך לפני הרבונו של עולם, ואפילו לא התלונן לפני ר' הערש לייב.

כתחליף לכך, ניסה להתנחם בכך, שדאג לילדי אחותו. אחותו הייתה אלמנה. היה לו גם אח חולה, אשר לא היה יכול לפרנס את משפחתו. והוא ר' יעקב קערפיל דאג לו ולמשפחתו להצטרכויותיהם ושלח את בניו ללמוד בישיבות.

ר' יעקב קערפיל הוציא כמעט את כל כספו עבור פרנסת משפחת אחותו ומשפחתו של אחיו.

אגרות קודש

ב"ה ב' ו' אדר פ"ב

אל התלמיד אהרן שלמה שי'

שלום

במענה על מכתבך מג' משפטים, נכון הי' הדבר שתשתדל להשיג מלמדות במקום באופן שתוכל להתלמד גם מלאכת השו"ב, והשי"ת ישמור אותך ויצילך ויצליח לך, רק שמור ללמוד בכ"י פרק תניא ושיעור קטן בגמרא, ובש"ק להוסיף לימוד בלקו"ת תו"א או כתבי', דרושי' לא ארוכים. והשי"ת יהי' בעזרך ויתן לך פרנסה טובה בריוח.

והי' ברכה כאו"נ והדו"ש בן מו"ר.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב״ה, ז׳ אדר תשי״ב
ברוקלין, נ.י.

לאסיפה השנתית האחת עשרה של
ועד מגיני ומרחיבי החנוך הכשר
תחת הנהלת ה״מרכז לעניני חנוך״
ד׳ עליהם יחיו.

שלום וברכה!

לאסיפתכם השנתית הי״א אשר תתקיים ביום א׳ אור לי״ג אדר, ערב פורים הבע״ל, הנני שולח ברכתי הלבבית לכל המשתתפים באסיפה, המדריכים, המחנכים, החברים והידידים של הועד.

מאז נוסד הועד על ידי כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע וניגש לעבודתו החנוכית, שמחתי לראות כי עבודתכם, ככל דבר חי אשר סימן חיותו הוא גידולו, הולכת וגדלה מדי שנה בשנה, הן במספר המדריכים ובמספר בני ובנות ישראל המושפעים על ידם, והן באיכות פרי עבודתכם הטובה. ואני תקוה, כי תלכו מחיל אל חיל להיות מעלין בקדש בעלי׳ אחר עלי׳, כחפץ ורצון המייסד הגדול ומתאים לדרישת השעה.

אסיפתכם מתקיימת בעקרב חג הפורים. הכל הוא בהשגחה פרטית. והוראה גדולה יש לראות בדבר.

מספרים חז״ל כי בשעה שיצאה הגזירה להשמיד וכו׳ ר״ל, יצא מרדכי מרחובות עיר וכינס כ״ב אלף תינוקות של בית רבן ללמדם תורה ויחד אתם לשפוך לב לפני אביהם שבשמים בתפלה ותחנונים. ומסירות נפש גדולה השריש בלבותם, עד שקראו פה אחד בין במות בין בחיים עמך אנו. ועל ידי זה נקרע גזר הדין ונהפך הוא ממות לחיים ומיגון לשמחה - בחיי הגוף וחיי הנפש גם יחד.

על כל אחד ואחת להתבונן, אשר מרדכי הצדיק הי׳ מראשי הסנהדרין, ראש לכל הצדיקים, כמשה בדורו, ואף על פי כן יצא [ב]כבודו ובעצמו ללמד תורה ביראת שמים ומסירות נפש לילדים קטנים, תינוקות של בית רבן.

על כל אחד ואחת מאתנו לזכור תמיד: אל ידמה אדם בנפשו כי מעמדו ומצבו פוטר אותו מלטפל בחינוך הקטנים, וכיצד יבטל ממעשיו ועסקיו הרמים?!

עליו להכיר, כי חשוב מכל הוא לקבעו, על כל פנים, חלק מזמנו, ולהקדיש, עכ״פ, חלק מכוחותיו לכיבוש החינוך של הדור הצעיר, כדי לנטוע בלבם יראת שמים ומסירות נפש לכל הקדוש, הקדוש לנו מאז היינו לממלכת כהנים וגוי קדוש - במעמד הר סיני.

ואז רק בטוחים נהי׳ כי הדור הצעיר יהי׳ נאמן לה׳ ולתורתו, ובדרך מילא גם קיום עמנו יהי בטוח. וגדול כח עבודה קדושה ומסורה זו לבטל כל הקיטרוגים והגזירות ועם ישראל ישכון בטח בדד.

בברכת הצלחה בעבודתכם, להרבות מספר המדריכים והמחנכים כהנה וכהנה, ובעיקר - להרבות מספר בני ובנות ישראל המושפעים על ידכם כמה פעמים ככה. ויהי רצון שיתקיימו בכם מדותיו [ה]טובות של הקב״ה בהשפע בפירוי ורבוי, הפדות ברבוי הברכה ברבוי השבח ברבוי,

מ. שניאורסאהן

פרשת תשא

ל יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב כִּי תִשָּׂא
אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ
כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם
נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם: יג זֶה | יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר
עַל־הַפְּקֻדִּים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה
לַיהוָה: (לוי) יד כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִּים מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה:
טו הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית
הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־
נַפְשֹׁתֵיכֶם: טז וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד
וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר
עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ (ישראל) יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר: יח וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת
לְרִחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ
וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: יט וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ
אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: כ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְּגִשְׁתָּם אֶל־
הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה: כא וְרָחֲצוּ
יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־
עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם: פ ע"כ במנחת שבת ובחול כב וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כג וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים
רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְמָן־בֶּשֶׂם
מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וּקְנֵה־בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים
וּמָאתָיִם: כד וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
וְשֶׁמֶן זַיִת הִין: כה וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ
רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ
יִהְיֶה: כו וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת אֲרוֹן
הָעֵדֻת: כז וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־
הַמְּנֹרָה וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת: כח וְאֶת־
מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־
כַּנּוֹ: כט וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־
הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ: ל וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו
תִּמְשֹׁחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי: לא וְאֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה
זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם: לב עַל־בְּשַׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ
וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ
יִהְיֶה לָכֶם: לג אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר יִתֵּן
מִמֶּנּוּ עַל־זָר וְנִכְרַת מֵעַמָּיו: **ס** לד וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף | וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה
סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה: לה וְעָשִׂיתָ
אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר
קֹדֶשׁ: לו וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה
לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: לז וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה
לְךָ לַיהוָה: לח אִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ
בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו: **ס** **לא** א וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל
בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה: ג וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ
רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־
מְלָאכָה: ד לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב
וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: ה וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת
וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה: ו וַאֲנִי הִנֵּה
נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן
וּבְלֵב כָּל־חֲכַם־לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת
כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ: ז אֵת | אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן
לָעֵדֻת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי
הָאֹהֶל: ח וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה
הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת:
ט וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר
וְאֶת־כַּנּוֹ: י וְאֵת בִּגְדֵי הַשָּׂרֶד וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ
לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן: יא וְאֵת
שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ כְּכֹל

אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ: **פ** יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר: יג וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ
אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם:
יד וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם
מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ: טו שֵׁשֶׁת
יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת
שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת: טז וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית
עוֹלָם: יז בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם
כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: **ס**

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות לא עמ' 132)

זֶה יִתְּנוּ . . מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל (ל, יג)

נִתְּינָה זוֹ מְחִדִּירָה בַּנּוֹתֵן אֶת הַתְּחוּשָׁה שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא 'מַחֲצִית', וְאֵין לוֹ שְׁלֵמוּת בְּלִי הַמַּחֲצִית הַשְּׁנִיָּה — הַקָּבָּ"ה. וְכִידּוּעַ, שֶׁהַקָּבָּ"ה וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הֵם שְׁנֵי 'חֲצָאִים', שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם הוּא 'פְּלָג גּוּפָא' כְּבְיָכוֹל (כִּי הַנְּשָׁמָה הִיא "חֵלֶק אֱלָקָה מִמַּעַל"). וּכְתוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד עַל הַפָּסוּק "עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת": חֲצוֹצְרוֹת - חֲצָאֵי צוּרוֹת. שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת - הַקָּבָּ"ה וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּיַחַד הֵם צוּרָה שְׁלֵמָה.

שני יח וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר
סִינַי שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת לֻחֹת אֶבֶן כְּתֻבִים
בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים: **לב** א וַיַּרְא הָעָם כִּי בֹשֵׁשׁ
מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן־הָהָר וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל־אַהֲרֹן
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם | עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר
יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה | מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ: ב וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי
נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי: ג וַיִּתְפָּרְקוּ
כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ
אֶל־אַהֲרֹן: ד וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט
וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ה וַיַּרְא
אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג
לַיהוָה מָחָר: ו וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת
וַיַּגִּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ
לְצַחֵק: **פ** ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי
שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ח סָרוּ
מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל
מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה
אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה
וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא: י וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי
וְיִחַר־אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם וְאֶעֱשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי
גָּדוֹל: יא וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר
לָמָּה יְהוָה יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה: יב לָמָּה
יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם
בֶּהָרִים וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן
אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ: יג זְכֹר לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ
וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן
לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם: יד וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: **פ** טו וַיֵּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה
מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לֻחֹת כְּתֻבִים
מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים: טז וְהַלֻּחֹת
מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים
הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת: יז וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל
הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה
בַּמַּחֲנֶה: יח וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עַנּוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל
עַנּוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ: יט וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַّחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת
וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדוֹ אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר
אֹתָם תַּחַת הָהָר: כ וַיִּקַּח אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ

וַיִּשְׁרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דָּק וַיִּזֶר עַל־פְּנֵי
הַמַּיִם וַיַּשְׁק אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־אַהֲרֹן מֶה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי־הֵבֵאתָ
עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה: כב וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אַל־יִחַר אַף
אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי בְרָע הוּא:
כג וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ
כִּי־זֶה | מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ: כד וָאֹמַר לָהֶם לְמִי זָהָב
הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל
הַזֶּה: כה וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא
כִּי־פְרָעֹה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם: כו וַיַּעֲמֹד
מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלָי
וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי: כז וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ
עַל־יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לָשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה
וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ
אֶת־קְרֹבוֹ: כח וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל
מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ:
כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלְּאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי
אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה:
ל וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם
חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל־יהוָה
אוּלַי אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם: לא וַיָּשָׁב מֹשֶׁה
אֶל־יהוָה וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה
גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב: לב וְעַתָּה אִם־
תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר
כָּתָבְתָּ: לג וַיֹּאמֶר יהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר
חָטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי: לד וְעַתָּה לֵךְ | נְחֵה
אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ
לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם:
לה וַיִּגֹּף יהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־
הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן: ס לג א וַיְדַבֵּר יהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר
הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה:
ב וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי
הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: ג אֶל־
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי
עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה פֶּן־אֲכַלְּךָ בַּדָּרֶךְ: ד וַיִּשְׁמַע
הָעָם אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ וְלֹא־שָׁתוּ
אִישׁ עֶדְיוֹ עָלָיו: ה וַיֹּאמֶר יהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר
אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף רֶגַע אֶחָד
אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ
מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ: ו וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב: ז וּמֹשֶׁה יִקַּח
אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ | מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק
מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־
מְבַקֵּשׁ יהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה: ח וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ
כָּל־הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי
מֹשֶׁה עַד־בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה: ט וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה
הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל
וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה: י וְרָאָה כָל־הָעָם אֶת־עַמּוּד
הֶעָנָן עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם כָּל־הָעָם
וְהִשְׁתַּחֲוּוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ: יא וְדִבֶּר יהוָה
אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ תשא תנש"א)

שְׁנֵי לוּחוֹת הָעֵדוּת (לא, יח)

לֻחֹת כְּתִיב, שֶׁהָיוּ שְׁתֵּיהֶן שָׁווֹת (רַשִׁ"י)

כְּלוֹמַר: הַלּוּחַ הַשֵּׁנִי, שֶׁבּוֹ מוֹפִיעוֹת מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, אֵינוֹ נָחוּת בְּעֶרְכּוֹ מֵהַלּוּחַ הָרִאשׁוֹן, הַמַּכִּיל מִצְוֹת עֲשֵׂה (וְגַם "לֹא יִהְיֶה לְךָ" וְ"לֹא תִשָּׂא" הֵם הִסְתַּעֲפוּת שֶׁל מִצְוַת עֲשֵׂה, "אָנֹכִי"). שֶׁכֵּן, גַּם קִיּוּם מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, הֶעְדֵּר הֲעַשִׂיָּה וּשְׁלִילָה, הוּא עִנְיָן חִיּוּבִי: חִבּוּר הָאָדָם עִם הַקָּבָּ"ה ('מִצְוָה' מִלְּשׁוֹן צַוְתָּא וְחִבּוּר).

 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר

אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי
אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ
בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי: יג וְעַתָּה אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ
וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ
הַגּוֹי הַזֶּה: יד וַיֹּאמֶר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ:
טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ
מִזֶּה: טו וּבַמֶּה | יוָדַע אֵפוֹא כִּי־מָצָאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ
אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יא עמ' 347)

אִם אֵין פָּנֶיךָ הוֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה (לג, טו)

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁבַּמִּשְׁכָּן לֹא הָיָה הָאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה בִּדְמוּת אַרְיֵה, הַיְינוּ "פְּנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין", כִּי מֹשֶׁה לֹא רָצָה בְּמַלְאָךְ, אֶלָּא "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' ". וְזֶה מַתְאִים לְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י כָּאן: "עַל יְדֵי מַלְאָךְ אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה". אֲבָל בַּזֹּהַר (ח"ג לב, ב) נֶאֱמַר "וַתֵּצֵא אֵשׁ, דָּא אוּרִיאֵ"ל . . וְאִתְחָזֵי כְּאַרְיֵה". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ לְפִי פֵּרוּשׁ תַּרְגּוּם יוֹנָתָן: אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה בְּפָנִים שֶׁל זַעַם.

רביעי יז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ
בְּשֵׁם: יח וַיֹּאמֶר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ: יט וַיֹּאמֶר
אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם
יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי
אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם: כ וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת
אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי: כא וַיֹּאמֶר יְהוָה
הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר: כב וְהָיָה בַּעֲבֹר
כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ
עַד־עָבְרִי: כג וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי
וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח א עמ' 299)

וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ (לג, כג)

לְכְאוֹרָה הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר רַק "וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי", וְסוֹף הַפָּסוּק מֵיֵתַר. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבַּקָּשָׁתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נִתְמַלְּאָה בְּמִקְצָת עַל־כָּל־פָּנִים: הוּא אָכֵן זָכָה לִרְאוֹת גַּם "פָּנַי", אֲבָל רַק בְּדֶרֶךְ 'הַשָּׁגַת הַשְּׁלִילָה' – "לֹא יֵרָאוּ". זֶה הָרֶמֶז בַּכָּתוּב: "וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי וּפָנַי (תִּזְכֶּה לִרְאוֹת הֵן אֶת "אֲחוֹרַי" וְהֵן אֶת "פָּנַי") לֹא יֵרָאוּ (אֲבָל רְאִיַּת "פָּנַי" תִּהְיֶה רַק בְּאֹפֶן שֶׁל הַשָּׁגַת הַשְּׁלִילָה).

חמישי לד א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ
שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ: ב וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר
אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר:
ג וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־
הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר
הַהוּא: ד וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים
וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים:
ה וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם
יְהוָה: ו וַיַּעֲבֹר יְהוָה | עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה |
יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד
וֶאֱמֶת: ז נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע
וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד | עֲוֹן אָבוֹת
עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־
רִבֵּעִים: ח וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ:
ט וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא
אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ
לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 39)

פְּסָל לְךָ (לד, א)

הַפְּסֹלֶת יִהְיֶה שֶׁלְּךָ, וּמִשָּׁם נִתְעַשֵּׁר מֹשֶׁה הַרְבֵּה (רש"י)

עֲשִׁירוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיְתָה תּוֹצָאָה שֶׁל תּוֹרָתוֹ (שֶׁהֲרֵי עִקַּר הַמַּחְצָב הָיָה לְשֵׁם עֲשִׂיַּת לוּחוֹת הַבְּרִית), וְהַיְינוּ שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הַרְחָבָה גַּשְׁמִית כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִלְמֹד בְּהַרְחָבָה. וּמְסַפֵּר עַל רַבֵּנוּ־תָּם, שֶׁבִּזְמַנִּים יְדוּעִים הִנִּיחַ לְפָנָיו בְּעֵת הַלִּמּוּד 'תֵּל שֶׁל זְהוּבִים' כְּדֵי לִפְעֹל הַרְחָבַת הַדַּעַת.

שישי י וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ
אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרְאוּ בְכָל־הָאָרֶץ
וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה בְקִרְבּוֹ
אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי־נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה

עִמָּךְ: יא שְׁמָר־לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: יב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת
בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא עָלֶיהָ
פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ: יג כִּי אֶת־מִזְבְּחֹתָם
תִּתֹּצוּן וְאֶת־מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־אֲשֵׁרָיו
תִּכְרֹתוּן: יד כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר כִּי יְהוָה
קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא הוּא: טו פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית
לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ | אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ
לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ: טז וְלָקַחְתָּ
מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ
אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן: יז אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא
תַעֲשֶׂה־לָּךְ: יח אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת
יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ
הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם:
יט כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר
וָשֶׂה: כ וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה
וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי
רֵיקָם: כא שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת: כב וְחַג שָׁבֻעֹת
תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף
תְּקוּפַת הַשָּׁנָה: כג שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה
כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן | יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
כד כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ
וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת
אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה:
כה לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר
זֶבַח חַג הַפָּסַח: כו רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא
בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשנ"ב ב עמ' 427)

שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה (לד, כג)

כָּל דָּבָר מִתְחַלֵּק לִשְׁלֹשָׁה: רֹאשׁ, תּוֹךְ, סוֹף. וּבִכְלָלוּת, זֶהוּ עִנְיַן **תּוֹרָה** – יְסוֹד הַכֹּל וְהַתְחָלַת הַכֹּל; **עוֹלָם** – בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְהֶעָבוֹדָה בּוֹ; **גְּאֻלָּה** – גְּמַר וּשְׁלֵמוּת הַכֹּל. לְפִי זֶה יֵשׁ לְרַמֵּז: **פֶּסַח** – גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה, "הַתְּבוּאָה מִתְבַּכֶּרֶת בְּבִשּׁוּלָהּ". **שָׁבוּעוֹת** – עֲבוֹדַת הָאָדָם, "בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים". **סֻכּוֹת** – שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה, "חַג הָאָסִיף", אֲסִיפַת כָּל יִשְׂרָאֵל וַאֲסִיפַת כָּל נִצּוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה בְּעֵת הַגְּאֻלָּה.

שביעי כז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי | הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי
אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל: כח וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם
לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית
עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים: כט וַיְהִי בְּרִדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי
וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר
וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ:
ל וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן
עוֹר פָּנָיו וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו: לא וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם
מֹשֶׁה וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: לב וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְּשׁוּ כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֵּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אִתּוֹ בְּהַר
סִינָי: לג וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אִתָּם וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו
מַסְוֶה: לד וּבְבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר
אֶת־הַמַּסְוֶה עַד־צֵאתוֹ וְיָצָא וְדִבֶּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יֻצֻוֶּה: לה וְרָאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־
פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב מֹשֶׁה
אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ: ססס

קל"ט פסוקים, חננא"ל סימן.

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ
וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ.
אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא
וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי
עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.
יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר,
וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן
כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן
בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

מפטיר לד וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אִתָּם וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו מַסְוֶה: לה וּבְבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר אֶת־הַמַּסְוֶה עַד־צֵאתוֹ וְיָצָא וְדִבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יְצֻוֶּה: לו וְרָאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ: ססס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשנ"ב ב עמ' 433)

וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו (לד, ל)

יְדוּעָה הַקַּשְׁיָא, מַדּוּעַ לֹא זָכָה מֹשֶׁה לְכָךְ בַּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בַּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת נִתְּנוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בִּלְבַד, וְאִלּוּ בַּלּוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת נִתְּנוּ גַּם הֲלָכוֹת, מִדְּרָשׁ וְאַגָּדוֹת, "תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה כִּפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה" (שמות רבה ריש פמ"ו). לָכֵן נִתְוַסֵּף גַּם בְּמֹשֶׁה, מְקַבֵּל הַלּוּחוֹת, קֶרֶן עוֹר פָּנָיו, עַל־דֶּרֶךְ "חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו".

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

כ וַיִּשְׁלַח אַחְאָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל יִשְׂרָאֵל בָּאוּ מֵאֵלֵיהֶם אַבָל הַנְּבִיאִים לֹא בָּאוּ, לָכֵן וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַנְּבִיאִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתָם: **כא** וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים כַּחֲגֹר הַזֶּה אֲשֶׁר פַּעַם יִנְטֶה עַל יָמִין, וּפַעַם עַל שְׂמֹאל, עַד מָתַי תִּהְיוּ נוֹטִים בְּמַחֲשְׁבוֹתֵיכֶם אִם־יְהוָה הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל לְכוּ אַחֲרָיו וְלֹא עָנוּ הָעָם אֹתוֹ

הפטרה לפרשת כי תשא לקריאה בציבור

ולשמו"ת במלכים־א יח

יח כ וַיִּשְׁלַח אַחְאָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַנְּבִיאִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל:

כא וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים

שי למורא

כא) אַתֶּם פֹּסְחִים, כַּחֲגֹר הַזֶּה אֲשֶׁר פַּעַם יִנְטֶה לְצַד יָמִין וּפַעַם עַל צַד שְׂמֹאל. עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים, עַל שְׁתֵּי הַמַּחֲשָׁבוֹת. פַּעַם אַחֲרֵי ה' וּפַעַם אַחֲרֵי הַבַּעַל. וְלֹא עָנוּ הָעָם אֹתוֹ דָּבָר,

עטרת מרים

דָּבָר: **כב** וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־הָעָם יֵשׁ לָכֶם יִתְרוֹן כִּי אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַיהוָה לְבַדִּי כִּי מֵאָה הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הֶחֱבִיאָם עוֹבַדְיָה, לֹא הָיוּ יְדוּעִים לָהֶם וּנְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ וְנִרְאֶה עִתָּה תְּפִלַּת מִי תִּתְקַבֵּל: **כג** וְיִתְּנוּ־לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים לְקָרְבָּן וְיִבְחֲרוּ לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד הַמּוּכָר וְיְנַתְּחֻהוּ וְיַחְתְּכוּהוּ לְאֵבָרִים שֶׁיִּהְיוּ הַמִּתְעַפְּקִים רַבִּים וְיָשִׂימוּ עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה | אֶת־הַפָּר הָאֶחָד שֶׁאֲנִי לְבַדִּי וְנָתַתִּי עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אָשִׂים: **כד** וּקְרָאתֶם רִאשׁוֹנָה בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וַאֲנִי אֶקְרָא בְשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ עַל יְדֵי הוֹרְדַת הָאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר כִּי הֵם הָיוּ מִסְתַּפְּקִים בֶּאֱמֶת וְרָצוּ לַעֲמוֹד עַל הַבִּירוּר: **כה** וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד הַמּוּכָר וַעֲשׂוּ רִאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תָשִׂימוּ: **כו** וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ דִּלֹּגוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ וְזֶה הָיְתָה מִדַּרְדְּ עֲבוֹדָתָם אֲשֶׁר עָשָׂה: **כז** וַיְהִי בַצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל הֵלֹא כִּי־אֱלֹהִים הוּא אֲבָל עֲדַיִן לֹא שָׁמַע כִּי־שָׂיחַ וְכִי־שִׂיג לוֹ מְדַבֵּר הוּא כָּעֵת עִם מִי וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוֹ אוּלַי הוּא בַּדֶּרֶךְ, וּלְמֶרְחַק הַמָּקוֹם לֹא יִשְׁמַע וְלָזֶה קִרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל אוּלַי יָשֵׁן הוּא וַיָּקִץ מִשְּׁנָתוֹ: **כח** וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל שָׁמְעוּ לְדִבְרֵי אֵלִיָּהוּ, עַם כִּי אָמַר בְּהִתּוּל וְלַעַג וַיִּתְגֹּדְדוּ שָׂרְטוּ בְּשָׂרָם כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבְרֻמָחִים עַד־שִׁפְךְ־דָּם עֲלֵיהֶם: **כט** וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עָשׂוּ אֶת עִצְמָם כְּאִלּוּ מִדַּבְּרִים בִּנְבוּאָה שֶׁתֵּרֶד הָאֵשׁ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה כִּי אִנּוּ גִלּוּ וְלֹא הִתְנַבְּאוּ עוֹד וְאֵין־קוֹל וְאֵין־עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב לְפִי שֶׁאֵין מִי יַקְשִׁיב לָהֶם כִּי אֵינוֹ אֱלוֹהַּ: **ל** וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְכָל־הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָּל־הָעָם אֵלָיו וַיְרַפֵּא

שי למורא

שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים לְהַבְחִין. **כב)** נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַה' לְבַדִּי, כִּי מֵאָה הַנְּבִיאִים שֶׁהֶחֱבִיא עוֹבַדְיָהוּ לֹא הָיוּ יְדוּעִים לָהֶם. **כה)** כִּי אַתֶּם הָרַבִּים, וְהוּא מִדֶּרֶךְ הַמּוּסָר שֶׁהָרַבִּים יִבְחֲרוּ וְיַעֲשׂוּ רִאשׁוֹנָה. **כו)** אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם, שֶׁהָיָה הַפָּר נִשְׁמָט מֵהֶם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרַב לַעֲבוֹדָה־זָרָה, וּבָרַח לוֹ תַּחַת כְּנָפָיו שֶׁל אֵלִיָּהוּ, אָמַר לוֹ, לֵךְ, בִּשְׁבִילְכֶם יִתְקַדֵּשׁ הַקב"ה. וַיְפַסְּחוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה, דִּלְּגוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲאָב אוֹ מִי שֶׁעֲשָׂאוּ. וְזֶה הָיָה מִדַּרְכֵי עֲבוֹדָתָם. **כז)** כִּי אֱלֹהִים הוּא, הֲרֵי אַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁהוּא אֱלֹהִים. כִּי שִׂיחַ, שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ דָּבָר עִם יוֹעֲצָיו עַכְשָׁיו. וְכִי שִׂיג, שֶׁמָּא מַשִּׂיג וְרוֹדֵף הוּא עַכְשָׁיו בַּמִּלְחָמָה. וְכִי דֶּרֶךְ לוֹ, שֶׁמָּא הוּא בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה. **כח)** וַיִּתְגֹּדְדוּ, שָׂרְטוּ בְּשָׂרָם. כְּמִשְׁפָּטָם, כְּפִי שֶׁהָיָה מִנְהָגָם. **כט)** וַיִּתְנַבְּאוּ, עָשׂוּ אֶת עַצְמָם כְּאִלּוּ מִדַּבְּרִים בִּנְבוּאָה שֶׁתֵּרֶד הָאֵשׁ. וְאֵין קָשֶׁב, שֶׁאֵין מִי שֶׁיַּקְשִׁיב לָהֶם, כִּי אֵינוֹ אֱלוֹהַּ. **ל)** גְּשׁוּ אֵלַי, וְתִרְאוּ שֶׁאֲנִי מַעֲרִים שׁוּם הַעֲרָמָה בַּדָּבָר. וַיְרַפֵּא אֶת מִזְבַּח ה' הֶהָרוּס, בָּנָה מִזְבֵּחַ וְהִזְכִּיר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיֶה מִזְבַּח ה' עוֹלֶה

עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם־יְהוָה הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל לְכוּ אַחֲרָיו וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ דָּבָר: כב וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־הָעָם אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַיהוָה לְבַדִּי וּנְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ: כג וְיִתְּנוּ־לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וְיִבְחֲרוּ לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד וְיִנַּתְּחֻהוּ וְיָשִׂימוּ עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה | אֶת־הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אָשִׂים: כד וּקְרָאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וַאֲנִי אֶקְרָא בְשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר: כה וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רִאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תָשִׂימוּ: כו וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה: כז וַיְהִי בַצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל כִּי־אֱלֹהִים הוּא כִּי־שִׂיחַ וְכִי־שִׂיג לוֹ וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוּלַי יָשֵׁן הוּא וְיָקִץ: כח וַיִּקְרְאוּ בְקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבְרֻמָחִים עַד־שִׁפְךְ־דָּם עֲלֵיהֶם: כט וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאֵין־קוֹל וְאֵין־עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב: ל וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְכָל־הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל־הָעָם אֵלָיו וַיְרַפֵּא

שי למורא

עַל לִבָּם וְשָׁגוּר בְּפִיהֶם. שֶׁהָיָה הָרוּם וּבָטֵל שְׁמוֹ וְהִזְכָּרְתוֹ מִפִּי כָּל עֲשָׂרֶת הַשְּׁבָטִים. פֵּרוּשׁ אַחַר, שֶׁהָיָה שָׁם מִזְבַּח שֶׁבָּנָה שְׁאוּל הַמֶּלֶךְ, וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל הָרְסוּ אֶת כָּל הַמִּזְבְּחוֹת וְהִבְמוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, וּבָנָה אַלִּיָּהוּ וְתִקֵּן אֶת הַמִּזְבַּח שֶׁהָיָה הָרוּם. לב) בְּבֵית סָאתַיִם זָרַע, כְּשִׁעוּר מְקוֹם זְרִיעַת סָאתַיִם זָרַע, כְּדֵי שֶׁיֵּלְכוּ בָּהּ הַמַּיִם, לְהַגְדִּיל הַגַּם, כַּמְבֹאָר לְהַלָּן. (וְהוּא שָׁטַח שֶׁל מֵאָה אַמָּה עַל חֲמִשִּׁים אַמָּה). לד) וְיִצְקוּ, וְיִשְׁפְּכוּ. שְׁנוּ, שִׁפְכוּ פַּעַם שְׁנִיָּה. שַׁלֵּשׁוּ, שִׁפְכוּ פַּעַם שְׁלִישִׁית. לז) עֲנֵנִי ה׳ עֲנֵנִי, עֲנֵנִי בְּהוֹרְדַת הָאֵשׁ, עֲנֵנִי אַחַר־כָּךְ בִּנְתִינַת הַמָּטָר. וְרז״ל אָמְרוּ, עֲנֵנִי בָּאֵשׁ וּבַמַּיִם (בְּהוֹרְדַת הָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ וּבִנְתִינַת הַמָּטָר), עֲנֵנִי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מַעֲשֶׂה כְּשָׁפִים הֵם. הֲסִבּוֹתָ אֶת לִבָּם אֲחוֹרַנִּית, תְּסַבֵּב אֶת לִבָּם אֲשֶׁר הָיָה אֲחוֹרַנִּית לִפְנוֹת מִמְּךָ עַד עַכְשָׁיו, שֶׁעַל־יְדֵי הַגַּם הַזֶּה יָסֵבּוּ אֵלֶיךָ אֶת לִבָּם. לט) וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם, לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַה׳.

עטרת מרים

וַיְרַפֵּא אֶת־מִזְבַּח יְהוָה הֶהָרוּס שֶׁהַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה בְּנָה שָׁאוּל, וְנֶהֱרַס עַל יְדֵי עוֹבְדֵי הַבַּעַל: לא וַיַּקְח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְּנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ: לב וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית סָאתַיִם כְּשִׁעוּר מְקוֹם זְרִיעַת סָאתַיִם זָרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ: לג וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיְנַתַּח אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם עַל־הָעֵצִים: לד וַיֹּאמֶר מִלְאוּ אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ: לה וַיֵּלְכוּ הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־מָיִם: לו וַיְהִי ׀ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה מִנְחַת הָעֶרֶב וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא לְהִתְפַּלֵּל וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: לז עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי בְּהוֹרְדַת הָאֵשׁ וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת־לִבָּם אָחֹרַנִּית בְּגַם הַזֶּה תְּסַבֵּב אֵלֶיךָ אֶת לִבָּם אֲשֶׁר הָיָה עַד הַנָּה אָחוֹרָנִית, לְהִפָּנוֹת מִמְּךָ: לח וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה: לט וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים:

בַּתְּעָלָה שוּם לַחוּת: לט וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַה׳ וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן,

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לה א וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
לַעֲשֹׂת אֹתָם: ב שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן
לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יוּמָת: ג לֹא־תְבַעֲרוּ
אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: פ (לוי) ד וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר: ה קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה
לַיהוָה כָּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה זָהָב
וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת: ו וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ וְעִזִּים: ז וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת
תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים: ח וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר וּבְשָׂמִים
לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: ט וְאַבְנֵי־שֹׁהַם
וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן: י וְכָל־חַכַם־לֵב
בָּכֶם יָבֹאוּ וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: (ישראל)

יא אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־מִכְסֵהוּ אֶת־
קְרָסָיו וְאֶת־קְרָשָׁיו אֶת־בְּרִיחוֹ אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־
אֲדָנָיו: יב אֶת־הָאָרֹן וְאֶת־בַּדָּיו אֶת־הַכַּפֹּרֶת וְאֵת
פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ: יג אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־
כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים: יד וְאֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר
וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר:
טו וְאֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת שֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח
לְפֶתַח הַמִּשְׁכָּן: טו אֵת | מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־מִכְבַּר
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־
הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ: יח אֶת קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדָיו
וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֶת מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר: יט אֶת־יִתְדֹת
הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־יִתְדֹת הֶחָצֵר וְאֶת־מֵיתְרֵיהֶם:
יט אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי
הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן:
כ וַיֵּצְאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה:

לוח זמנים לשבוע פרשת כי־תשא - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:24	06:19	08:33	08:31	09:08	09:05	10:05	10:03	12:25	12:25	17:26	17:31	17:53	17:57	17:10	18:08
חיפה (ח)	06:25	06:19	08:33	08:30	09:08	09:05	10:05	10:03	12:24	12:24	17:26	17:32	17:50	17:55	16:58	18:06
ירושלים (ח)	06:23	06:17	08:32	08:29	09:06	09:03	10:03	10:01	12:23	12:23	17:29	17:34	17:51	17:55	16:53	18:06
תל אביב (ח)	06:25	06:19	08:34	08:31	09:08	09:05	10:05	10:03	12:25	12:25	17:25	17:30	17:52	17:57	17:08	18:07
אוסטריה, וינה (ח)	07:05	06:55	08:50	08:45	09:35	09:30	10:28	10:24	12:39	12:38	17:13	17:23	17:48	17:57	17:03	18:10
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:47	06:54	09:28	09:32	10:09	10:12	11:18	11:20	14:08	14:07	20:22	20:15	20:51	20:43	19:57	20:55
אוקראינה, אודסה (ח)	07:04	06:54	08:53	08:48	09:36	09:31	10:29	10:26	12:41	12:41	17:19	17:28	17:52	18:01	17:09	18:14
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:39	06:29	08:25	08:20	09:09	09:04	10:02	09:58	12:13	12:13	16:48	16:57	17:22	17:31	16:38	17:44
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	06:51	06:41	08:36	08:31	09:21	09:15	10:13	10:10	12:24	12:24	16:58	17:07	17:32	17:42	16:48	17:55
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:20	07:09	09:01	08:56	09:48	09:42	10:40	10:36	12:50	12:49	17:19	17:30	17:55	18:05	17:10	18:19
אוקראינה, קייב (ח)	07:13	07:02	08:54	08:49	09:41	09:35	10:33	10:29	12:42	12:42	17:12	17:22	17:48	17:58	17:02	18:11
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	06:58	06:54	09:13	09:11	09:45	09:43	10:44	10:42	13:07	13:06	18:16	18:19	18:41	18:44	17:59	18:54
איטליה, מילאנו (ח)	07:28	07:19	09:19	09:14	10:01	09:56	10:55	10:51	13:07	13:07	17:50	17:58	18:20	18:28	17:36	18:41
אקוואדור, קיטו (ח)	06:25	06:24	08:55	08:55	09:24	09:24	10:27	10:27	12:59	12:58	18:32	18:31	18:54	18:54	18:13	19:03
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:26	06:32	09:07	09:10	09:45	09:48	10:54	10:55	13:41	13:40	19:50	19:43	20:17	20:10	19:26	20:21
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	07:07	07:15	09:48	09:53	10:31	10:35	11:42	11:44	14:34	14:33	20:51	20:43	21:22	21:13	20:26	21:26
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:01	06:53	09:01	08:57	09:39	09:35	10:34	10:31	12:51	12:50	17:41	17:48	18:10	18:17	17:29	18:28
ארה"ב, ברוקלין (ח)	06:52	06:44	08:50	08:46	09:29	09:25	10:24	10:21	12:40	12:40	17:28	17:35	17:58	18:05	17:16	18:17
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	06:53	06:45	08:51	08:47	09:30	09:26	10:25	10:22	12:40	12:40	17:29	17:36	17:59	18:06	17:17	18:17
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:31	07:23	09:27	09:23	10:07	10:03	11:02	10:58	13:16	13:16	18:02	18:10	18:33	18:40	17:50	18:52
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:03	06:57	09:13	09:11	09:47	09:44	10:45	10:43	13:06	13:05	18:10	18:14	18:35	18:39	17:55	18:49
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:38	06:32	08:45	08:42	09:20	09:17	10:17	10:15	12:36	12:36	17:34	17:40	18:02	18:07	17:21	18:17
ארה"ב, מיאמי (ח)	06:57	06:53	09:12	09:10	09:44	09:42	10:43	10:41	13:05	13:05	18:13	18:17	18:38	18:42	17:58	18:51
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	06:49	06:41	08:46	08:42	09:26	09:21	10:20	10:17	12:36	12:35	17:23	17:31	17:53	18:01	17:11	18:12
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:16	07:08	09:14	09:11	09:53	09:49	10:48	10:45	13:04	13:04	17:53	18:00	18:23	18:30	17:41	18:41
ארה"ב, שיקגו (ח)	06:49	06:40	08:45	08:41	09:25	09:21	10:20	10:17	12:35	12:34	17:21	17:29	17:52	17:59	17:09	18:11
בוליביה, לה-פס (ח)	06:27	06:29	09:04	09:05	09:35	09:36	10:40	10:41	13:18	13:18	19:06	19:03	19:30	19:27	18:46	19:36
בלגיה, אנטוורפן (ח)	07:59	07:48	09:38	09:33	10:26	10:20	11:18	11:14	13:26	13:26	17:54	18:05	18:31	18:41	17:45	18:55
בלגיה, בריסל (ח)	07:59	07:47	09:39	09:33	10:26	10:20	11:18	11:14	13:27	13:26	17:55	18:06	18:32	18:42	17:46	18:56
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:53	05:57	08:32	08:34	09:05	09:07	10:12	10:12	12:53	12:52	18:52	18:48	19:13	19:08	18:26	19:18
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:42	05:46	08:21	08:23	08:53	08:55	10:00	10:01	12:41	12:40	18:35	18:31	19:00	18:56	18:14	19:05
בריטניה, לונדון (ח)	07:18	07:07	08:57	08:51	09:45	09:39	10:36	10:32	12:45	12:44	17:13	17:24	17:49	17:59	17:06	18:13
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	07:32	07:19	09:05	08:59	09:56	09:49	10:46	10:42	12:53	12:53	17:15	17:27	17:54	18:05	17:10	18:20
גרמניה, ברלין (ח)	07:27	07:15	09:03	08:57	09:52	09:46	10:43	10:39	12:51	12:50	17:17	17:28	17:53	18:04	17:07	18:18
גרמניה, פרנקפורט (ח)	07:40	07:29	09:21	09:16	10:08	10:02	11:00	10:56	13:10	13:09	17:40	17:50	18:16	18:26	17:30	18:39
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:51	05:55	08:30	08:32	09:04	09:06	10:11	10:12	12:54	12:53	18:59	18:54	19:18	19:12	18:30	19:23
הודו, מומבאי (ח)	07:08	07:05	09:28	09:26	09:58	09:57	10:58	10:57	13:23	13:22	18:38	18:40	19:02	19:04	18:22	19:13
הודו, פונה (ח)	07:04	07:00	09:23	09:22	09:54	09:52	10:54	10:52	13:19	13:18	18:34	18:37	18:58	19:00	18:18	19:10
הונגריה, בודפשט (ח)	06:53	06:43	08:39	08:35	09:23	09:18	10:16	10:13	12:28	12:27	17:04	17:13	17:38	17:46	16:53	17:59
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:58	06:50	08:55	08:51	09:34	09:30	10:29	10:26	12:45	12:44	17:32	17:39	18:02	18:09	17:20	18:21
יוון, אתונה (ח)	07:18	07:10	09:19	09:16	09:57	09:53	10:52	10:50	13:09	13:09	18:01	18:08	18:30	18:36	17:49	18:48

לוח זמנים לשבוע פרשת כי־תשא - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ח)	07:13	07:03	09:00	08:56	09:44	09:39	10:37	10:33	12:49	12:48	17:26	17:35	17:59	18:08	17:15	18:21
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:05	07:02	09:25	09:23	09:56	09:54	10:55	10:54	13:20	13:20	18:35	18:37	18:59	19:01	18:19	19:10
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:42	05:51	08:22	08:28	09:11	09:15	10:23	10:25	13:19	13:18	19:45	19:35	20:19	20:08	19:19	20:22
נפאל, קטמנדו (ח)	06:43	06:38	08:55	08:53	09:28	09:26	10:26	10:24	12:48	12:47	17:53	17:57	18:19	18:23	17:39	18:33
סין, בייג'ין (ח)	07:10	07:02	09:09	09:05	09:47	09:43	10:42	10:40	12:58	12:58	17:47	17:54	18:17	18:24	17:33	18:35
סינגפור, סינגפור (ח)	07:17	07:16	09:46	09:46	10:16	10:15	11:18	11:18	13:49	13:49	19:21	19:21	19:44	19:43	19:03	19:52
פולין, ורשא (ח)	06:56	06:44	08:32	08:27	09:21	09:15	10:12	10:08	12:20	12:20	16:45	16:57	17:23	17:34	16:37	17:48
פרו, לימה (ח)	06:07	06:09	08:43	08:44	09:13	09:13	10:17	10:18	12:54	12:53	18:37	18:35	19:00	18:58	18:17	19:07
צרפת, ליאון (ח)	07:46	07:37	09:36	09:32	10:19	10:14	11:12	11:09	13:25	13:24	18:04	18:13	18:37	18:45	17:53	18:58
צרפת, פריז (ח)	08:02	07:52	09:47	09:42	10:32	10:26	11:24	11:21	13:35	13:34	18:09	18:19	18:43	18:52	17:58	19:05
קולומביה, בוגוטה (ח)	06:12	06:11	08:40	08:39	09:09	09:08	10:11	10:10	12:41	12:40	18:10	18:10	18:32	18:32	17:52	18:41
קנדה, טורונטו (ח)	07:19	07:10	09:13	09:08	09:53	09:49	10:48	10:44	13:02	13:01	17:48	17:56	18:17	18:24	17:34	18:36
קנדה, מונטריאול (ח)	06:59	06:50	08:50	08:45	09:32	09:27	10:25	10:22	12:38	12:38	17:20	17:28	17:51	17:59	17:08	18:12
קפריסין, לרנקה (ח)	06:34	06:27	08:39	08:36	09:15	09:11	10:11	10:09	12:30	12:29	17:26	17:32	17:54	17:59	17:13	18:10
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	08:23	08:10	09:53	09:46	10:45	10:38	11:35	11:30	13:40	13:40	17:59	18:11	18:39	18:51	17:51	19:06
רוסיה, מוסקבה (ח)	07:59	07:45	09:26	09:20	10:20	10:13	11:09	11:04	13:14	13:13	17:33	17:46	18:11	18:23	17:22	18:38
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:30	07:20	09:17	09:12	10:01	09:56	10:54	10:50	13:05	13:05	17:42	17:51	18:15	18:24	17:31	18:37
שוויץ, ציריך (ח)	07:35	07:25	09:22	09:17	10:05	10:00	10:58	10:55	13:10	13:10	17:51	18:00	18:20	18:29	17:36	18:42
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:42	06:40	09:05	09:04	09:35	09:34	10:36	10:35	13:02	13:02	18:23	18:24	18:46	18:47	18:06	18:57

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל־אחת־כמה־וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא – גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים – אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

•••

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # **00828**
20/03/2022

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים